

3 1761 06835366 3

Vindob.
112. THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO
VII GRAMMATICI

QVI FERUNTUR

IN VERGILII CARMINA COMMENTARII

RECENSERVNT

GEORGIUS THILO ET HERMANNVS HAGEN

VOL. I

AENEIDOS LIBRORVM I—V COMMENTARII

RECENSIT

GEORGIUS THILO

LIPSIAE

IN AEDIBVS B. G. TEVNERI

A. MDCCCLXXXI

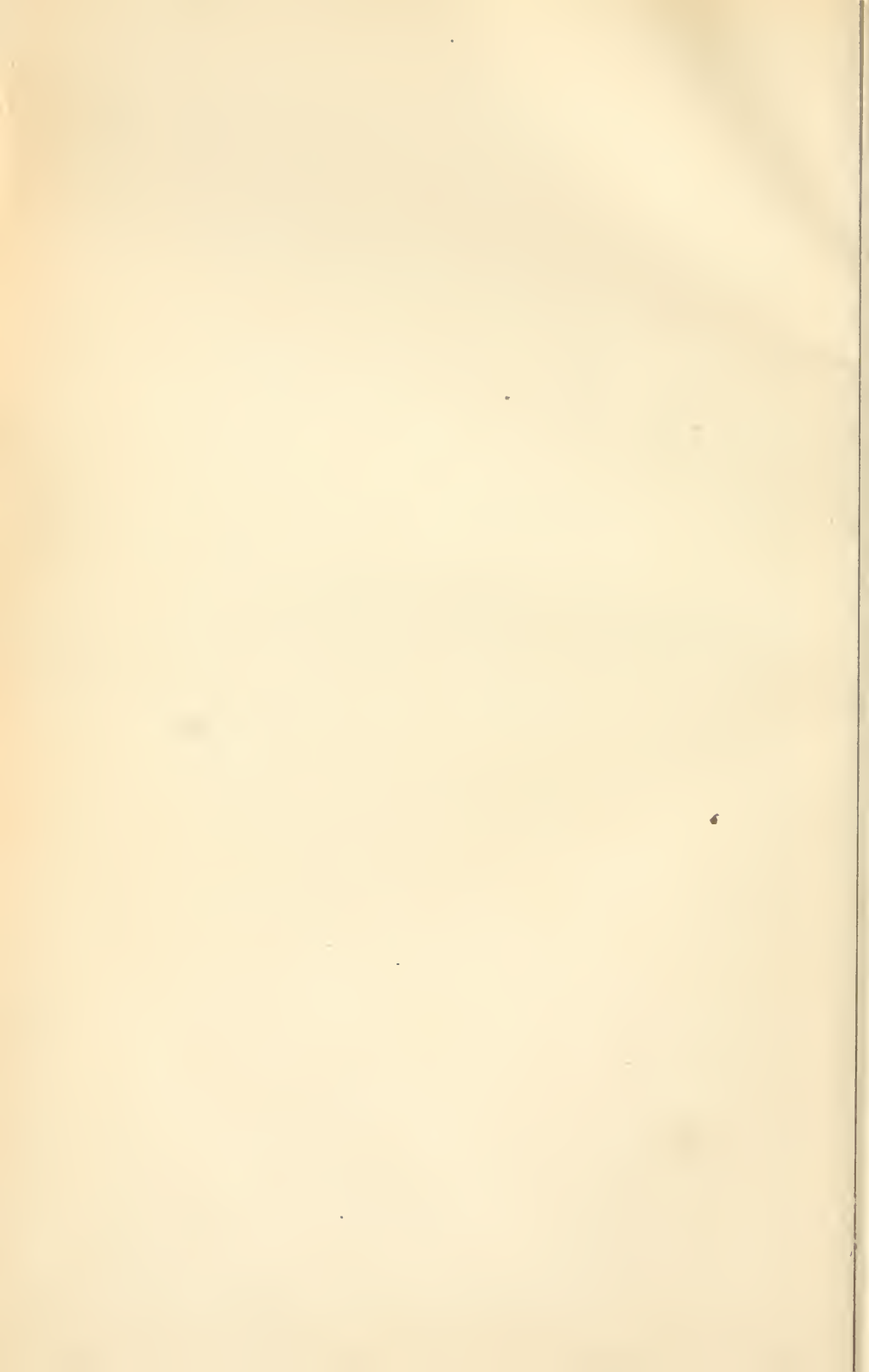
27869
16/6/93.

MEMORIAE

FRIDERICI RITSCHELII

SACRVM

PRAEFATIO.

Librorum manu scriptorum, quibus Serviani qui feruntur in Vergilii carmina commentarii nono et decimo saeculo propagati sunt, duplex est genus. alterius generis libris, quorum magnus est numerus, ea continentur quae in hoc exemplari rectis litteris impressa sunt. his Servii grammatici nomen plerumque et inscriptum est et subscriptum. alterius generis codicibus, qui pauci sunt atque praeter unum omnes in media Franciae parte scripti vel certe inventi, primum usus est Petrus Daniel Aurelianensis, qui anno 1600 Parisiis Servium edidit. ex his Lemovicensis¹⁾ (a buc. IV 1 *operi ergo non maiora sed paulo maiora ad georg. I 279 per coeum autem et typhocum et iapetum omnes gigantes intellegimus*), Fuldensis²⁾ (ad Aen. I et II), Floriacensis³⁾ (ad Aen. III—XII) praeter commentarium prioris ordinis libris servatum ea continent quae inclinatis litteris imprimenda curavi: quibus commentis neque Servii neque ullius antiqui interpretis nomen aut inscriptum aut subscriptum esse moneo. non videtur ante posse apte de Servii rebus et studiis Vergilianis horumque memoria disputari, quam investigatum sit utrius generis libri a genuina Serviani commentarii integritate propius abesse videantur.⁴⁾

De ea quaestione mirum est quam variae sint doctissimorum hominum quamque discrepantes sententiae. atque Petrus Daniel ipse commentarium quem e suis libris auctum ediderat noluit totum Servio tribui, sed quoniam non nulla eorum quae vulgatis scholiis addita invenerat illis similia esse videbat quae Macrobius in Satur-

1) nunc in Leidensi bibliotheca Vossianus 80. 2) nunc Cassellanus.

3) nunc Bernensis 172 (Aen. III—V) et Parisinus 7929 (Aen. VI—XII). 4) Servii nomine quantum fieri poterat vitato prioris generis libros breviores vel vulgatos dixi, quae eis continentur breviorum vel vulgatum commentarium vel vulgata scholia. Cassellanum similesque libros pleniore vel Danielinum nominavi, commentarium eis servatum pleniorum sive ampliorum sive Danielinum. singula scholia quae in plenioribus codicibus extant, in vulgatis desiderantur, Cassellana (ad Aen. I et II) et Floriacensia (ad Aen. III—XII) vel Danielina, eum qui pleniorum commentarium composuit non nullis locis eius auctorem dixi.

nalibus Servium dicentem fecit, optima quaeque a grammatico illo propter exquisitae doctrinae copiam laudato scripta, reliqua ex antiquorum interpretum diversis commentariis selecta esse censuit. Josephus Scaliger, cui Daniel antequam plenior commentarius editus esset multa ex suis libris exscripta miserat, in notis ad Varronis d. r. r. libros (p. 273 ed. Steph. a. 1573) Servii, eruditissimi Vergilii interpretis, commentariorum tantum cadaver monachorum barbarie ac spurcitia contaminatum superesse dixit. Scaligeri sententiam amplexus est Otto Ribbeckius, quamquam subtilius et certius quam ille quid vellet significavit. nam (proleg. p. 104 sqq. et praef. p. XII sq.) et breviorum commentariorum et ea quae in Danielis libris huic addita essent ex integro Servii commentario, quem iis quae hodie sub doctissimi illius grammatici nomine ferrentur pleniorum fuisse sibi persuasit, exscripta esse dixit idque Macrobio maxime comparato firmari voluit. longe aliter iudicaverunt Pancratius Masvicius et Odofredus Muelllerus. ille enim 'de Petri Danielis' inquit 'supplementis, quae ex Fuldensi codice hausisse se vir doctus testatus est, quid sentiam dubius haereo; ut tamen animi sensa libere proloquar, licet profecto Servio haudquaquam sint indigna, ab ipso tamen Servio profecta nullus crediderim, sed ex Graecis Latinisque scholiis a viro quodam docto collecta et addita, atque ita vel per errorem deinde vel dedita quoque opera Servio adscripta, sicuti doctas eius modi fraudes factas quandoque notum est'. Muelllerus autem ubi in praefatione libri de Etruscis scripti (p. 8) antiquorum Vergilii interpretum de vetustissimis Italorum rebus, de sacro Romanorum iure, de Etruscorum disciplina testimonia utilissima sibi fuisse professus est, eorum memoriam non a Servio, sed ab illo conservatam esse dixit qui ea collegisset quae in paucis libris (i. e. in Danielinis) vulgato commentario addita essent et ab editoribus uncinis includi solerent: quare non Servium, sed interpretes apud Servium se laudatum esse ubi testimoniis illis usus esset. idem in Festi exemplari (praef. p. XIV) antiquos Vergilii interpretes qui cum Servio commixti essent commemoravit. cum his congruunt fere quae a me olim (mus. Rhen. XIV p. 535 sqq. XV p. 119 sqq. quaest. Serv. Hal. 1867) de hac quaestione proposita sunt neque tamen plena et iusta argumentatione comprobari potuerunt. quod tunc omissum est ut hoc loco exhibeatur operam dabo. sed antequam ad eam rem me convertam, illud commemorandum est, in eodem argumento nuper versatum esse Aemilium Thomas, qui anno 1879 Parisiis librum edidit cuius haec est inscriptio 'Essai sur Servius et son commentaire sur Virgile'. qui

cum ea quae de plenioris commentarii origine locis laudatis dixi maximam partem amplexus sit, fieri non potuit quin quaedam eorum occuparet quae in hac praefatione expositurus sum. sed ut mittam ad ea de quibus consentimus defendenda non eadem me qua illum via ingressum esse, habeo quae illius disputationi addam, sunt etiam de quibus inter nos non conveniat. duabus tamen rebus librum illum non exiguae mihi utilitati fuisse confiteor. primum enim Thomas in Parisinis bibliothecis, quas in hoc litterarum genere egregiis instrumentis abundare constat, libros aliquot, quos mihi Parisiis versanti propter temporis angustias nisi leviter non licuit inspicere, accuratius tractavit atque non pauca inde protulit quae me fugerunt. deinde quae ad utriusque commentarii rationes cognoscendas utilia videbantur diligenter collegit et apte disposuit, qua re cum mihi aliquam laboris partem minuit tum eorum studiis egregie consuluit qui veterum Vergilii interpretum reliquias tractandas a nobis suscipient.

Sed ut ad rem ipsam accedam et quaeram num illa quoque quae pleniorum librorum propria sint ex integro Servii commentario videantur deprompta esse, duplex est, ut generatim loquar, eorum ratio: aut enim ipsa vulgata scholia eis supplementur, aut nova proferuntur, quae etiamsi a vulgatis separata per se spectes suam tamen habent dignitatem sive res ad Vergilii verba explicanda utiles sive interpretationes praebentur, quarum in breviori commentario nulla mentio facta est. haec nova autem vulgatis aut inserta vel aetiose quodam vinculo cum eis coniuncta, aut simpliciter addita vel leviter adnexa sunt, aut denique ad Vergilii verba pertinent, de quibus in breviori commentario nihil dictum est.

De plenioris
commentarii
composi-
tione.

Atque supplementa quidem vulgatorum scholorum magnam partem admodum brevia sunt atque tam vilia, ut facile eis careamus, veluti illa quae p. 7, 21; 9, 14; 20, 22; 21, 2 et 9; 22, 23; 23, 1 ('de forma'); 29, 18 et 19; 114, 11 e Cassellano recepta sunt. haec et his similia utrum ab ipso brevioris commentarii scriptore profecta et vel breviorum libidine sublata vel librarium neglegentia omissa, an inferiore aetate ut facilius quid voluisset ille intellexeretur addita sint, vix potest diiudicari. etiam exempla quae vulgati commentarii praeceptis in plenioribus libris adposita esse videmus facile ut omitti ita addi poterant (cf. p. 10, 2; 24, 25; 27, 3; 37, 6), item adscribi ubi voce aliqua vel locutione alia ratione poeta usus esset atque eo loco de quo dicitur (cf. p. 25, 33 et 111, 15). sed inveniuntur sane quibus vulgata scholia tam apte expleantur quaeque tantae eruditionis sint, ut non possint ad inter-

polandi studium revocari cf. Aen. I 11 (p. 16, 4), 46 (p. 32, 8) 69 (p. 39, 24), 475 (p. 151, 13), 499 (p. 156, 20), 551 (p. 169, 26), 701 (p. 196, 21), II 255 (p. 262, 4). de his quid iudicandum sit ostendunt, ut opinor, vulgata et Cassellana scholia ad Aen. I 540 et 566, II 7, 247 inter se comparata, quibus adde quae ad Aen. III 171 et IV 58 in Floriacensi adscripta sunt. nam ut his locis apparet ex iis quae in plenioribus libris extent vulgata derivata esse, ita supplementa quae dixi videntur illa quidem post esse addita, sed ita ut quae brevior quidam abiecisset in suum locum restituerentur. qua re ne quis eorum sententiam confirmari sibi persuadeat qui plenior commentarium ad incorruptam Serviani operis integritatem propius accedere putant quam vulgatum, hoc monco, cum certis argumentis evinci possit ei qui plenior commentarium composuerit praeter Serviana aliorum eorumque superiorum grammaticorum scholia ad manum fuisse, eadem probabilitate illis locis vulgata Servio, pleniora eis tribui quorum scholia ipse Servius exscripserit. cf. Serv. ad Aen. II 632 et Haterianus ap. Macrob. Sat. III 8, 1 sqq.

Venio ad alterum additamentorum genus quod multo latius patet, atque primum de iis pleniorum librorum scholiis dicam quibus additiones ita cum vulgatis copulatae sunt, ut integritatis quandam speciem adfectatam esse appareat, qua non decepti essent docti homines, nisi commentarii magis propter memorabilium rerum cognitionem singulis locis inspicere quam continenti lectione tractari solerent. utile videtur non nulla huius modi scholia paulo accuratius examinare. Aen. I 52 (p. 34, 2) igitur vulgato scholio post *ventorum* haec inserta sunt *Hippotae sive Iovis sive Neptuni filium, qui . . . in qua maneret accepit*. mitto Hippotam Aeoli patrem ante nominatum esse, illud quaero, num ad ventorum regimen, quod Aeolo a Iove tributum esse poetae finxisse dicuntur, pertineant ea quae Cassellani propria sunt. accedit quod ea additione vulgati scholii contextus moleste interrumpitur et obscuratur id quod Servium voluisse apparet. — I 78 (p. 43, 19) vulgatum scholium in plenior libro duobus additamentis auctum est; nam post *adrogans* haec inserta sunt *aut quia ipse rex sub alieno imperio est*, post *tenere* haec addita *quodcumque ergo . . . emittere*. illis et verborum structura turbatur, nam *dicendo autem 'quodcumque' aut verecunde ait, ne videatur adrogans, aut quia ipse rex sub alieno imperio est, aut latenter paene iocatur poeta* non sunt apte composita, et idem fere significatur quod his quae proxime antecedunt *aut verecunde ait ne videatur adrogans*. ea autem quae addita sunt nemo non videt

nullo modo ad alteram vulgati scholii partem (*aut latenter . . . tenere*) referri posse, ut *ergo* illud quid sibi velit non intellegatur. contra omnia bene se habent ubi cum ipso priore additamento a vulgatis separato alterum coniunxeris. — I 127 mirati sunt veteres interpretes quare poeta Neptunum quamvis ‘graviter commotum’, ‘placidum caput’ summa unda extulisse dixerit. atque vulgati scholii scriptor deum ventis susceussisse, Troianis propitium fuisse opinatus est. prudentius multo alter scholiastes epitheta alia naturalia alia ad tempus esse monuit: ut ‘placidum’ naturale Neptuni esset, ita ad tempus esse ‘graviter commotus’. in Cassellano haec duae interpretationes quamvis inter se diversae sint, ‘enim’ interposito ita coniunctae sunt, quasi prior altera confirmaretur. — I 281 si Cassellano credimus vulgata quae sunt *quia . . . Romanis* non ad Vergili verba, sed ad ea pertinent quae alius scholiastes e Sallustio exscripsit, ut *in melius* latinam elocutionem esse ostenderet. — I 545 duo scholia quae inter se verbis differunt re consentiunt, ut alterutro facile careamus, in pleniore libro ita coniuncta sunt, ut utrumque corruptum sit. — I 562 *nam et in Acoli oratione statim promittit* quin post *promittit* (p. 171, 11) inepte inserta sint non est dubium, sed haud scio an melius fuerit illa verba tamquam subdicia secludere, quam post *auditor* (lin. 15) collocare. facile enim ex eis quae ad v. 257 (p. 96, 5) adscripta sunt huc transferri poterant. — II 46 Servius id unum egit ut verba a poeta aptissime delecta esse ostenderet, alter scholiastes Laocoontem ideo cum contemptu de equo dixisse monuit, ut a funesta superstitione suos averteret. non debuerunt igitur haec duo scholia in unum confundi. adde quod in pleniore libro Vergilii verba ‘ducendum ad sedes simulacrum’ ita videntur adposita esse, quasi alio loco eis ipse Laocoon ad infirmandam fictam suorum religionem usus sit. — II 344 vulgatis quae sunt *gener dicitur et qui est et qui esse vult, ut hic indicat locus* in Cassellano haec addita sunt *vel certe secundum spem illius; neque enim iam erat gener.* num quis in ipsius Servii commentario has tam similes inter se interpretationes iuxta se positas fuisse credet, atque *vel certe* illud ab ipso grammatico profectum esse? quasi is qui generum se fore speret minus recte gener dicatur quam qui esse velit. — III 85 aegre fertur quod verba quae sunt *in quo eius et nemus est et templum* ab iis cum quibus arctissime cohaerent *id est agro vicino pleno thymbra* Floriacensi additamento seiuncta sunt: quod ipsum a vulgatis separatim sic edi poterat *THYMBRAEE bene Deli positus Thymbraeum appellat quem in Troia adsueverat colere.* — in Floriacensi ad Aen. IV 65 scholio tria

sunt quae offendant. primum enim verba quae sunt *sed vim amantibus exprimit et inde vituperat sacerdotes* ab his separata quae in brevioribus libris insequuntur *qui admonuerunt non credituram* carent intellectu. deinde obscurum est quo haec referenda sint *quia illa alias causas litationis praetendebat et ilco vota non perficiebat*; nam potest dubitari utrum ignarae dicantur sacerdotum mentes, quia Didonem admonuerint quae alias causas litationis praetenderit: id quod voluisse videtur scholiastes: an Dido dicatur ideo monitis vatum credere non potuisse, quia veram sacrificii causam dissimulaverit. denique illud molestum est quod ea quibus ostenditur non propter ignorationem futurorum sacerdotes reprehendi *nam omnia . . . priorum* ab iis verbis quibus haec ipsa vituperatio expressa est, tam longe remota sunt. separavi igitur a vulgatis ea quae Floriacensis propria sunt. illorum autem haec ni fallor sententia est: non propter artis inscitiam vituperari sacerdotes, sed quod quanta amoris vi Dido correpta esset non viderint, ut admonerent non credituram. alter scholiastes sacerdotes amorem reginae omnino nescivisse dicit, quod illa cur deos adiret occultaverit. — ad Aen. VIII 173 vulgatum scholium Floriacensis additamentis corruptum esse apparet: quae eximenda sunt et inter se ipsa coniungenda, ut hoc scholium existat *ANNVA] id est sollemnia. sollemne autem hoc (sacrum) esse ipse ait 'forte die sollemnem illo rex Arcas honorem'*. — alia huius generis scholia commemorasse sufficit, veluti ad Aen. I 135, 137, 178, 188, 335, 380, 518, 542. II 69, 99, 104, 123, 166, 768. III 170, 351. VIII 51, 294, 322, 395: quibus exemplis illud quoque ostenditur, inserendis pleniorum librorum additamentis saepissime factum esse, ut brevior commentarius temere immutaretur.

Aliis locis ea quae Daniel primus edidit coniunctionibus, rationalibus praesertim et causalibus, inepte cum vulgatis conexas esse videmus. atque frequentissimus est 'ergo' coniunctionis usus; quae ut aliquot locis p. 7, 11; 24, 2; 59, 24; 73, 7 suam vim habet, ita aliis sine ratione posita est, ut quae in Danielinis libris inter se coniuncta sunt non possint sic in antiquo aliquo commentario coniuncta fuisse. ad Aen. I 20 in brevioribus libris haec adscripta sunt *AVDIERAT a Iove aut a Fatis . . . et perite 'audierat'*; in *Ennio enim inducitur Iuppiter promittens Romanis excidium Carthaginis*. his plane contraria sunt quae in Cassellano sequuntur *bene 'audierat' quasi de incertis rebus, ut et timeret et speraret omnia pro sua voluntate posse mutari*; nam quod a Iove vel a Fatis constitutum erat id certum videbatur et immutabile antiquis hominibus. tamen is qui

pleniorem commentarium composuit eam inter duas illas interpretationes intercedere rationem opinatus est, ut alterius veritas priore confirmaretur; scripsit enim *ergo bene audierat* e. q. s. — ad Aen. IV 132 vulgato scholio quod hoc est *ET ODORA CANVM VIS plus est quam si diceret 'multitudo'* in Floriacensi haec addita sunt *ergo vim aut ad multitudinem aut ad naturam retulit*, i. e. aut multitudo aut sagacitas canum significatur. apparet igitur quam ineptus sit hoc loco 'ergo' coniunctionis usus. cf. Aen. I 266, 295, 502, 520 (p. 160, 24), 570, 616. II 13, 291, 311, 610, 789. III 7, 374. VIII 116, 187, 268, 298, 354.

Causalibus autem coniunctionibus, veluti 'nam' 'enim' 'quod' 'quia', et explicandi formulis, quales sunt 'hoc est' vel 'id est', quod haud paucis plenioris commentarii locis cum vulgatis nova copulata sunt, quamquam his illa neque comprobantur neque explicantur, id haud scio an magis ad negligentiam quandam eius qui Danielinum commentarium congeffit revocandum sit, quam ad iudicii imbecillitatem: nam quae ad vulgati scholii sententiam non possunt adcommodari ea ad ipsa poetae verba, de quibus interpretandis agitur, recte referuntur. videntur igitur aliorum interpretum scholia quae vulgatis in plenioribus libris addita sunt partim ex commentariis, partim ex Vergiliano aliquo exemplari petita esse, cuius in marginibus ita scripta erant, ut notulis quibusdam significatum esset ad quae poetae verba pertinerent. plenioris autem commentarii auctor cum vulgati scholii lemma aut cum alieno lemmate consentire aut eis verbis contineri videbat ad quae alienum scholium in Vergiliano illo libro adscriptum erat, vulgatis nova simpliciter adiecit neque curavit coniunctiones, quae ad Vergilii verba adaptatae essent, num eadem ad vulgatorum sententiam convenirent. ut exemplis rem inlustrem, ad Aen. I 123 Servius adnotavit imbrem dici umorem omnem eamque consuetudinem Lucretii versu quodam commemorato probavit. verbis quae sunt *imber dicitur omnis umor* in Cassellano et Parisino satis inepte haec adiuncta sunt *veteres enim omnem aquam imbrem dicebant*. Lucretiano autem exemplo in libris illis additum est Ennium, quod, cum pro aqua marina Ennium 'imber' dixisse ostendatur et inter veteres Ennius numeretur, olim videtur cum verbis quae sunt *veteres . . . dicebant* coniunctum fuisse. itaque quae imprudenter disiecta erant in unum scholium restitui, ut 'enim' non ad Servii, sed ad ipsius poetae verba referretur. similiter de scholiis ad Aen. I 134 adscriptis, ubi 'enim' ad vulgata nullo modo adcommodari potest, et de his iudicandum videtur quae exempli causa commemoro: Aen. I 37, 130, 259, 293, 297, 423, 481, 704. II 16,

126, 136, 188, 229, 255, 606. III 120, 200, 351, 443, 637. VIII 95.

Ea quae in plenioribus libris sine ratione aut inmixta vulgatis scholiis aut cum eis conexa esse videbantur, vel iterato Serviano lemmate vel aptiore praefixo seorsum collocanda putavi. qua re etsi non tam librorum quam eius errores sublatis sunt qui pleniorum commentarium composuit, tamen non vereor ne ultra fines editoris muneri constitutos progressus esse videar: quos non puto tam angustos esse, ut in opere e multorum commentis, quae suam quodque dignitatem habent, infima aetate composito non liceat singulas partes cum inter se conexas damnum fecerint, quasi in integrum restituere. accedit quod in Turonensi codice ea quae in Floriacensi vulgatis adiuncta sunt plerumque seorsum scripta esse videmus: de qua re infra accuratius dicetur. denique vulgata scholia ut Danielinis adaptarentur haud paucis locis admodum violenter mutata sunt. cf. Aen. I 145sq., 248 (p. 93, 2), 250, 261 (p. 97, 12. cf. adnot. crit.), 330, 363 (cf. adnot. crit.), 420, 437. in huius modi quoque scholiis constituendis malui plenioris commentarii contextum solvere quam contra artis leges breviorum librorum auctoritatem spernere. ne ea quidem quae ab aliis interpretibus petita sunt sic semper exhibita esse, ut sententiae eorum fideliter expressae sint, Turonensis codex testis est, in quo, ut hoc exemplo utar, ad 'semi-viro comitatu' (Aen. IV 215) haec apte adscripta sunt *id est molli et effeminato*: quae in Floriacensi cum Servius similem versum ex nono libro laudasset, qui est *o vere Phrygiae! neque enim Phryges*, ad hunc accommodata sunt, ut adponeretur *id est effeminati*. ceterum in tertii quarti quinti libri commentariis parcius adhibui transponendi artificium, non quo ei diffidere coepissem, sed quod a tertio libro incipit Turonensis codicis usus, ex quo quae fuerit olim additiorum scholiorum forma facile cognosci potest.

Restat ut de tribus pleniorum librorum additionibus paulo accuratius dicam, quae num recte a me seorsum positae essent suo iure dubitavit Fridericus Schoellius, qui aliis quoque locis iustis de causis a transponendi studio me revocavit.

Aen. I 63 (p. 37, 12 sqq.) igitur verba quae sunt *alioquin Iunoni obsequi non posset* ab illis quibus in Cassellano adiecta sunt *tunc hoc faceret*, quae ipsa corrupta esse iudico, segregavi. ideo autem ea ad v. 63 adscripta esse opinor, ut intellexeretur quo consilio Vergilius iussum Aeolum ventos modo emittere modo retinere dixisset: videlicet ut iubenti ille Iunoni obsecutus tempestatem excitare posset. eorum quae sequuntur mihi quidem haec videtur esse

sententia: alios *iussus* illud ita interpretari, quasi ventorum moderatio non tam a dei alicuius libidine quam ab anni temporum commutationibus pendeat. contra Schoellio qui hoc scholium eodem pertinere censet quo illud quod ad v. 77 uno Cassellano servatum est spectet, ut explicetur cur Aeolus qui a Iove ventorum rector factus sit, idem Iunoni obsequatur, non transpositione sed emendatione verborum opus esse videtur. haec igitur scholiasten scripsisse sagacissime coniecit *alii iussus ita intellegunt: a Iove cum iuberetur tunc hoc faceret; alii, quia Iunoni obsequi non posset, ita: administraret, ut etiam iussus erat, secundum desiderium temporum*, hoc est: alii dicunt Aeolum a Iove iussum ventos moderari, alii, ut intellegatur qua re Iunoni roganti ille obsecutus sit, movent, cum Aeolus item iussus sit secundum temporum desiderium ventos regere, fieri potuisse ut eo nomine Iunonis imperata faceret.

De scholiis autem ad *mihî iussa capessere fas est* (v. 77) adscriptis equidem sic putavi iudicandum esse: vulgati scriptorem 'fas est' illud per contrarium intellegi voluisse, ut idem significaret quod 'nefas est non' et plus esset quam 'licet'; alterius autem scholii quod transpositis et mutatis verbis *nam cum dicit . . . implere praecepta* recuperasse videbar, hanc esse sententiam: Aeolum cum responderet fas sibi esse iussa capessere, non id dixisse quod sentiret; nam quamquam promitteret Iunoni se obsecuturum esse, tamen non videri eum ignorare quam iniquum esset quod illa peteret. in hanc sententiam ut Cassellani memoriam detorquerem et Tiberii Donati auctoritate et ea re adductus sum quod verba poetae 'tuus o regina quid optes explorare labor' a Cassellano scholiasta ita accepta esse vidi, ut Aeolus Iunonis esse dixerit statuere, num aequum esset quod peteret. Schoellius qui 'iussa' 'Iovis iussa' a scholiasta intellecta esse vidit in Cassellani et Parisini testimoniis nihil fere mutans sic locum constituit: *figura est litotes, quae fit quotienscumque minus dicimus et plus significamus per contrarium intellegentes, ut hoc loco. nam cum dicat non se posse implere quae Iuno praecipiat, nefas tamen putat non implere praecepta. e contrario autem 'nefas mihî non facere iussa'. hoc secundum ea quae aliter dicuntur aliter audiuntur dictum est, ut per antiphrasin figuram dicta sint 'mihî iussa capessere fas est', cuius figurae rationem his verbis explicavit [Iulius Rufinianus] (p. 62 H.) 'antiphrasis est figura sententiae cum quaedam negamus nos dicere et tamen dicimus'. quod vir doctissimus proposuit etsi non possum totum probare — nam vulgatum scholium quamvis ineptum sit decurtari nolim neque in poetae verbis e Cassellani scholiastae mente explicatis litotetos*

usum agnosco — illud tamen rectissime eum vidisse concedo, cum de Iovis iussis hoc loco cogitaverit scholiastes, male a me temptata esse illa *nam cum dicit . . . implere praecepta*: quamquam eo haec transferenda esse quo a me translata sint etiam nunc teneo. verba autem quae sunt *e contrario autem nefas mihi facere non iussa* ab eo qui pleniorum commentarium composuit addita esse puto ut novum scholium ad vulgatum adcommo- daretur, cuius ipsius extrema verba ille omisisse videtur, quia cum iis quae ante inseruerat nullo modo poterant coniungi.

In scholiis ad Aen. IV 520 adscriptis Schoellius ut *nam et illa seclusa et amatoribus . . . significari putant* verba seorsum collocata non improbavit, ita propter Pausaniae (I 30) Aeliani (ap. Suidam s. v. *Μέλητος*) Hermiae (ad Plat. Phaedr. p. 78 Ast) testimonia prudenter suasit ne verba *hic etiam Athenis coli dicitur* mutarentur aut de eo loco quem in Floriacensi haberent moverentur. paenitet me quod in hac re Turonensem codicem sequi malui, ac ne illud quidem puto defendi posse quod verba quae sunt *amatoribus praeesse dicuntur* *Ἐρως Ἀντέρωσ Ἀσέρωσ* a Servianis separavi. etenim nisi fallor, interpres aliquis qui ante Servium Vergilii carmina commentatus erat, ad v. 520 haec fere adscripserat: tres esse deos qui amatorum res curare crederentur, Erotem Anterotem Lyserotem; ex his de Erote hoc loco non esse cogitandum, sed dubitari posse utrum Lyserotem an Anterotem Dido invocasse putanda esset¹⁾; illum enim amores resolvere, alteri iniquos amores ita curae esse ut non amantem amore implicaret: eam de Anterotis potestate opinionem Atheniensium religione confirmari.²⁾ ex hoc scholio Servius sua deprompsit quae sunt *sensus autem hic est . . . ut implicit non amantem*: quamquam antiquioris interpretis doctrinam corrupisse videtur cum aut memoriae lapsu aut alia de causa Anterotis potestati adiecit quod Lyserotis proprium esse putabatur.³⁾ idem autem

1) cf. Aen. IV 478 *inveni germana viam . . . quae mihi reddat eum vel eo me solvat amantem*. 2) fortasse Meletis sive Meleti et Timagorae fata, quibus Aelianus et Pausanias l. l. Athenienses motos esse narrant ut Anteroti aram consecrarent, aliquo modo commemorata erant. 3) non puto dubitari posse quin Servius eum errorem admiserit: nam is quem secutus est si ipse quoque Anteroti amores solvendi potestatem tribuisset, non nominasset Lyserotem. fuit cum conicerem haec a Servio edita esse: *sensus autem hic est: aut Ἀσέρωτα invocat, contrarium Cupidini, qui amores resolvit, aut certe Ἀντέρωτα cui curae est e. q. s. sed ut mittam contrarium Cupidini illa ad Anterotis nomen aperte pertinere, librorum testimonia non ea sunt ut olim Ἀσέρωτα extitisse videatur. quamquam commendatur coniectura illa consuetudine quadam Servii, qui non solebat aut certe ponere, nisi aut praemiserat: cuius rei infra exempla proferam.*

scholium plenioris commentarii auctori praesto fuit.¹⁾ qui quod supplere constituit quae a Servio omissa esse videbat, rem satis impeditam suscepit, ut facile ei condonemus et *nam* coniunctionem sine ratione positam et illa quae sunt *hic etiam Athenis coli dicitur*, pro quibus tale quid dicere debuit 'idem Athenis coli dicitur.' sed vituperandus est grammaticus ille quod alius interpretis sententiam qui de Nemesi Vergilium hoc loco cogitasse dixit, tam inepte inseruit, ut discerperentur quae olim eodem scholio comprehensa essent: qua inprudencia et Turonensis interpres videtur deceptus esse et ego deceptus sum, cum praesertim Nemeseos religionem multo maiorem fuisse constet apud Athenienses quam Anterotis, et *etiam* illud ad *Athenis* videatur referendum esse, ut scholiastes Atheniensium religionem cum aliena comparasse dicatur: Nemeseos autem Romae in ipso Capitolio simulacrum fuisse Plinius docet hist. nat. XI § 251 et XXVIII § 22. ex his quae dixi nihil transponendum fuisse apparet nisi haec *non nulli Nemesin significari putant*.

Ab his pleniorum librorum additionibus ea supra dixi discernenda esse quae vulgatis scholiis addita vel leviter adnexa essent. quod additamentorum genus multo frequentius esse non est quod miremur, nam facilius ea quibus brevior commentarius videbatur augeri posse huic addebantur, quam inserebantur. sunt autem novae interpretationes vulgatis aut copulativis vel disiunctivis coniunctionibus (*et, etiam, autem, sane, sed, an, tamen, quamvis, vel, aut, vel certe, aut certe*) adnexae, aut ita ut *quibusdam* vel *aliis* vel *multis* vel *non nullis* tribuerentur. exempla cum quaevis fere huius exemplaris pagina satis multa exhibeat proferre non opus est. huius modi autem additionibus Aemilius Thomas (p. 49sq.) effectum esse dixit, ut amplior commentarius eorum similis fieret, qui 'variorum' vocari solerent: diversas enim eiusdem loci interpretationes collectas neque quidquam iudicii de earum sive praestantia sive vilitate interpositum esse. longe aliam esse vulgati commentarii rationem: quem qui scripserit videri illum quidem superiorum grammaticorum commentariis usum esse, sed ita ut eorum sententias aut probaret et suas faceret aut aperte tamquam falsas reiceret: paucis admodum locis eum dubitasse e pluribus quas commemorasset interpretati-

---

1) hoc ex illa quoque re cognoscitur quod pro his quae sunt *sensus autem hic est aut Ἀντίεργα invocat* in Floriacensi extant *nonnulli Ἀντίεργα invocat* e. q. s. videntur enim in plenioribus libris Servii quaedam scholia 'aliis' vel 'non nullis' vel 'quibusdam' tributa esse quod is qui Danielinum commentarium composuit eadem apud alios interpretes invenerat: de qua re infra dicitur.

bus quaenam praeferenda esset. quod ut recte a viro docto observatum esse agnosco, ita quaedam addenda esse puto, quibus et res ipsa magis firmetur et illud comprobetur, etiamsi Servianus commentarius qui hodie in vulgatis libris extet olim plenior fuerit, tamen additamenta illa non esse ex eo petita.

Atque ille qui pleniorum commentarium composuit ipse ni fallor curavit, ne quod e diversis commentariis conlatum esset pro minus hominis opere haberetur. nam cum in vulgato commentario ita legentes ad superiores expositiones revocentur, ut is qui eum scripsit ante vel supra de aliqua re se dixisse moneat, in additiis scholiis dictum esse de aliqua re commemoratur. cf. III 70, 89, 103, 125 et 68, 407, 420, 545, 550. quid? quod in breviori primi et secundi libri commentario pro illis revocandi formulis quae sunt 'ut supra diximus' vel 'ut diximus' in Cassellano constanter haec scripta esse videmus 'ut supra dictum est': nisi quod paucis locis revocatio omnino suppressa est. cf. Aen I 157, 181, 231, 382, 444, 665, 683. II 20, 61, 69, 134, 142, 158, 296, 431, 471, 557, 562.¹⁾ hoc non potest casu factum esse; neque vereor ne cuiquam veri simile videatur quod contra naturam est, Servium ipsum impersonaliter, breviatorem aliquem personaliter dixisse. — ne illud quidem hoc loco omittendum est, ad Aen. V 498 memorabilem quandam inter breviores libros et Floriacensem inveniri discrepantiam: in illis enim haec scripta sunt *de quo verbo plenius dicturi sumus illo versu* (XI 268) '*devicta Asia subsedit adulter*', Floriacensis dicitur pro *dicturi sumus* exhibet. quam scripturae differentiam non a librarii alicuius negligentia vel libidine, sed inde repetendam esse duco, quod plenioris commentarii auctor breviori ut dudum absoluto utebatur.

Deinde illis pleniorum librorum scholiis quae 'quibusdam' vel 'aliis' tributa sunt accuratius examinatis et cum vulgato commentario comparatis quaedam observasse videor, quibus eorum quae Thomas de amplioris commentarii ratione dixit fides augeatur. qua in re inde placet ordiri quod aliquot locis, quibus Servius eorum quorum sententias protulit nomina posuit, in plenioribus libris

1) cum Scioppius eius modi discrepantias non curaverit, in iis partibus quae hodie in Cassellano desiderantur ubi vulgati libri 'ut supra diximus' exhibent nihil adnotari potuit. — I 157 et 231 Monacensis, qui omnino paulo propius quam ceteri breviores libri ad pleniorum memoriam accedit, cum Cassellano consentit. — ceterum scholia ad I 382 et II 69 inprimis apta sunt, quibus ostendatur quam anxie in Cassellano personalis locutio mutata sit. ibi enim Servius ad ea quae eodem scholio paucis versibus ante dixerat legentes remisit.

eadem ad alios vel quosdam revocata sunt, veluti Aen. III 242 *nam quod Donatus dicit Servius, nam quod alii dicunt Floriacensis*; IV 548 *Vrbanus hoc dividit, licet alii iungant, et vult hunc esse sensum Servius, alii hoc dividunt, licet alii iungant, et volunt hunc esse sensum Vrbanus hoc dividit Floriacensis*; IV 624 *Vrbanus dicit Servius, alii dicunt Floriacensis*; VI 177 *Probus tamen et Donatus de hoc loco requirendum adhuc esse dixerunt Servius, Probus tamen et ceteri commentatores e. q. s. Floriacensis*; VII 556 *Vrbanus tamen. . . vult intellegi Servius, quidam tamen. . . volunt intellegi Floriacensis*; VIII 333 *ut dicit Donatus Servius, ut dicunt quidam Floriacensis*; IX 390 *Vrbanus hucusque verba Nisi vult esse Servius, quidam h. v. N. volunt esse Floriacensis*; IX 546 *secundum Donatum Servius, secundum quosdam Floriacensis*; scholium ad Aen. II 798 Daniel ita edidit ut e Parisino 1750, ut videtur, Servianis quae sunt *EXILIO ad exilium adderet alii*: quod cur additum sit cum non intellegatur, veri non est dissimile in eo libro quo Parisini illius commentarioli auctor usus sit ea quae sequuntur *Donatus contra metrum sensit dicens 'ex Ilio' quasi de Ilio: nam longa est ita mutata fuisse, ut alii. . . senserunt dicentes e. q. s. posita essent. non nescio equidem, cum ab inferioris praesertim aetatis scriptoribus, veluti a Servio ipso, auctores saepe generatim significati magis quam nominati sint,*¹⁾ ea re posse factum esse, ut is qui pleniorem commentarium composuit Servii testimonia mutaret, habeo tamen cur dubitem an causae huius mutationis altius repetendae sint. mirum enim est profecto quod Vrbanus tantum et Aelii Donati, nusquam aut Aspri aut Probi aut alius commentatoris, quem quidem Servius laudavit, nomina submota sunt, qua cum re consentit quod Asper Probus alii saepius, Vrbanus et Donatus numquam in additiis scholiis nominantur, quamquam haud pauca eorum ad Donatum probabiliter referuntur. videtur hinc colligi posse, exemplar illud Vergilianum, ex quo partem additaamentorum derivatam esse conicio, antiquiora maxime scholia habuisse atque non nullis eorum, id quod in Veronensi factum esse videmus, scriptorum, veluti Aspri Probi Cornuti, nomina addita fuisse. quae nomina cum plenioris commentarii auctor cum ipsis scholiis recepisset, non videbat cur eadem a Servio commemorata tolleret. commentarii autem quos excrispsit Donati et

1) veluti ad Aen. I 179 in Turonensi codice hoc scholium adscriptum est 'Donatus dicit histeroproteron esse id est ordinem permutatum. primum enim frangitur frumentum mola deinde torretur i. e. quoquitur. sed servius dicit non esse' e. q. s. ex his intellegitur ad quem pertineant Servii verba quae sunt 'multi histeroproteron putant, non respicientes superiora' e. q. s.

Vrbani fuerunt¹⁾: quos commentatores cum nescio qua de causa non nominare constituisset, eorum nomina ne apud Servium quidem extare voluit. eosdem huic grammatico commentarios praesto fuisse quibus Servius usus sit hac quoque re ostenditur, quod in Cassellano aliquot Servii scholia 'quibusdam' adscripta sunt. (cf. Aen. I 273, 706; II 7, 15, 51 cum adnotatione critica.) scilicet eadem quae Servius exposuerat plenioris commentarii auctor ab aliis quorum scholiis utebatur adnotata videbat. accedit quod haud paucis locis quae in breviori commentario dicta sunt in plenioribus libris iterantur idque ita non nusquam ut aliis tributa sint. cf. Aen. I 448 (p. 146, 12 et 15), 462 (p. 149, 12 sq.). II 99 (p. 234, 5 et 8), 126 (p. 239, 16 sq.), 348 (p. 277, 3 sq.), 644 (p. 314, 7 et 12). III 466 (p. 423, 6 sqq.). VIII 220 vulgato scholio quod hoc est '*gravatum*' pro '*grave*' posuit: nam '*grave*' est per naturam ponderosum, '*gravatum*' quod oneratur extrinsecus in Floriacensi haec addita sunt sed quidam melius '*gravatum*' quam '*grave*' dictum volunt, quasi extrinsecus nodi sint additi. VIII 393 in brevioribus libris haec leguntur intellexit se dolis et pulchritudine pervertisse mentem mariti. pro dolis et pulchritudine in Floriacensi scriptum est sola pulchritudine, nimirum ne eadem viderentur quae addita sunt alii duabus rebus Venerem volunt maritum adgressam, dolis et pulchritudine e. q. s. VIII 406 vulgati libri haec exhibent *CONIVGIS INFUSVS GREMIO hoc est ante concubuit et sic quievit* e. q. s. in Floriacensi adduntur alii '*infusus*' legunt ut significetur coisse illos et sic sopitos e. q. s. denique huc pertinet quod Servii scholiis saepe interpretationes prorsus eodem redeunt adnexae sunt. cf. I 335 (p. 119, 11 et 15); 539 et 541; 689 et 695. II 419, 504, 789; III 9, 34, 36, 39, quibus exemplis similia multa possunt proferri.

Alio argumento quo Servii commentario aliena scholia immixta

2) Donatum et Vrbani inter Vergilii commentatores magnae auctoritatis fuisse inde intellegitur quod a Servio saepius quam ceteri commemorantur. Donati commentarium priore medii quod vocatur aevi parte extitisse non solum Turonensi scholio quod supra exscripsi, sed aliis testimoniis, quae suis locis proferam, ostenditur. — Vrbani Ribbeckius (prol. p. 167) Velio Longo, qui ipse a Gellio (XVIII 9, 4) commemoratur, antiquiorem fuisse coniecit, quia illius ad Aen. V 517 adnotatio, quam Servius laudavit, Longi scholio, quod in Veronensi codice ad v. 488 extat, suppleretur. verum quidem est poetam a Cornuti vituperatione (cf. schol. Veron.) multo prudentius a Longo quam ab Vrbano defensum esse, neque tamen inde sequitur hunc ante illum scripsisse. immo cum ea quae Servius ex Vrbani commentario excerpsit ab antiquiorum interpretum doctrina et iudicio pleraque aliena sint, rectius cum inferiore aetate, id est quarto fere saeculo, Vergilii carmina commentatum esse statuere videor.

esse ostenderetur primus quod sciam usus est Albertus Lion: qui etsi a Burmanno accepit Servium Aeneida prius quam bucolica et georgica commentatum esse (cf. georg. I 488; II 170, 481; III 389; IV 126. buc. VII 26; georg. IV 101 *sicut in bucolicis diximus*), illud tamen ipse observavit, his plenioris commentarii locis legentes ad ea relegari quae ad bucolica et georgica adnotata essent: Aen. I 744, II 172, III 420, IV 462, VIII 368 et 677, IX 215, XI 68.¹⁾ qua re ipsa nihil quidem probatur nisi ea Aeneidos scholia quibus bucolicorum et georgicorum commenta laudantur ab interprete aliquo scripta esse qui eodem ordine Vergilii carmina enarraverit quo scripta sunt,²⁾ sed non deest quo plenioris commentarii auctorem ipsum quoque a Serviani operis dispositione recessisse demonstretur. nam vita poetae quam Servium ipsius testimoniis constat Aeneidos commentario praemisisse in Cassellano omissa est: quam bucolicorum commentario, cuius prima pars cum primis Lemovicensis foliis interiit, praefixam esse conicio: quod consulto factum esse inde intellegitur quod Aen. I 1 (p. 5, 14) pro vulgata scriptura *sicut in praemissa eius vita monstratum est* haec in illo libro posita sunt *sicut in praemissa narratione monstratum est*.

Duo scholia si diversam eius Vergiliani loci ad quem adscripta sint memoriam sequantur non posse eiusdem esse interpretis non est quod moneam. sic Aen. I 104 Danielinus scholiastes 'tum proram avertit' praefert, Servius 'tum prora avertit' interpretatur; II 30 'acies' placuit Servio, 'acie' alteri scholiastae. II 408 'periturus' Servius, 'moriturus' Cassellanus Vergilii manum agnoscit. II 686 'sacros' interpretatur Servius, 'sanctos' is cuius scholium uno Cassellano servatum est. III 670 DEXTRAM ADJECTARE Serviani libri, DEXTRA A. Floriacensis et Cassellanus in lemmate exhibent.

Coniunctionibus quibus scholia Danielinorum librorum propria vulgatis adnexa esse videmus, iisdem Servius usus est vel ad memorabiles res addendas vel ad diversas sententias proferendas vel ad continuandam expositionem sive argumentationem: ut Servium ipsum is qui plenior commentarium composuit videatur imitatus esse. quamquam non eadem ubique prudentia in ea imitatione versatus est. nam ut in non nullis illarum coniunctionum adhibendis

1) VIII 677 ad georg. III 221, IX 215 ad georg. IV 545 remittimur. cum plenior georgicorum commentarius inde a I, 279 perierit, non mirum est quod in nostris exemplaribus de iis rebus quas ad illos Aeneidos locos scholiastes exposuit nihil extat. sed conferatur Philargyrii ad georg. III 221 scholium.

2) eo ordine Donatum usum esse inde apparet quod vitam poetae ab eo conscriptam bucolicorum praefatio sequitur.

modum non tenuit, ita Servii consuetudinem non satis accurate observavit. quod ut exemplis confirmem, Servius *sane* coniunctione interdum usus est, atque ita ut res adiungerentur quae non neglegendae videbantur, veluti p. 7, 23; 14, 8; 40, 10 et 19; 48, 19. nimirum distingui voluit orationem neque 'et' 'autem' 'tamen' nimium iterari. nam verbi gratia inter 'sciendum sane' et 'et sciendum' vel 'sciendum autem' vel 'sciendum tamen' quid interest? contra plenioris commentarii auctor dici vix potest quantum quamque moleste *sane* illud ad novas interpretationes Servianis adiungendas frequentaverit: quae vituperatio vereor ut multum minuat si quis aliquot locis coniunctionem illam ad Vergilii verba de quibus explicandis agitur referendam esse dixerit, ut suam vim habeat, id est ut bene se habere quae poeta scripserit confirmetur. ceterum paucis locis *sane* delevi, veluti Aen. V 144, ubi haec est Floriacensis memoria *Et iugo pro 'bigarum' nove dixit. sane et hoc celeritatis est: plures enim se impediunt*, e quibus haec tantum *et hoc... impediunt* vulgati libri habent. nam de intellegendis poetae verbis adeo non consentiunt duo illi grammatici quorum scholia conglutinata sunt, ut *sane* illud prorsus ineptum sit: alter enim 'biiugum certamen' recte docet esse 'bigarum certamen', alter absurde 'binorum curruum certamen'. praeterea monendum esse video Servium ubi de Vergilii verbis interpretandis aut de alia re dubitaret et ipsum quidem 'vel certe' vel 'aut certe' posuisse, sed paucissimis locis exceptis (p. 125, 14; 127, 11) ita, ut 'aut' vel 'vel' praecederet (p. 96, 9 et 14; 105, 23; 122, 10; 123, 18; 131, 19; 176, 4). is qui plenioris commentarium composuit eam rem non curavit, sed 'aut certe' et 'vel certe' saepissime addendis praefixit, etiamsi neque 'aut' neque 'vel' in vulgato scholio invenerat.

Danielino-
rum scho-
liorum non
nulla ad in-
terpretes
Servio an-
tiquiores
revocantur.

Ea pleniorum librorum scholia quae ad Vergilii verba, de quibus in brevioribus libris nihil adnotatum est, pertinent num olim Serviani commentarii fuerint non videtur aliter diiudicari posse, nisi ita ut primum quaeratur num reperiantur inter ea quae idoneis de causis ad alios interpretes revocari possint, deinde brevioris commentarii rationes exponantur et cum additiorum scholiorum rationibus comparentur. nam eis quae adhuc de Danielinis additamentis dicta sunt eorum codicum testimoniis, quibus brevior tantum commentarius Servio tribuitur, tantum fidei paratum esse spero, ut non iam verendum sit, ne temere agere videar si scholium aliquod utrum Servii an alius interpretis sit causis e Serviani commentarii ratione petitis explorare velim. ceterum hanc quaestionem ad reliqua quoque additamentorum genera pertinere apparet.

Constat in Vergilianis scholiis nullius fere scriptoris exempla frequentiora esse quam Sallustii, eaque ex historiarum maxime libris petita esse et ob eam rem commemorata, ut usus et significatio verborum a Vergilio adhibitorum explicaretur. cf. ad Aen. I 195, 270, 281, 298, 307, 378, 423, 456. II 61, 502. III 516 al. ea res non dubito quin inde repetenda sit quod Aemilius Asper quem historiarum libros commentatum esse Charisii (p. 216, 28 K.) et Hieronymi (apol. c. Rufin. I 16 vol. II p. 472 ed. Vallars.) testimoniis constat, idem in Vergilii carmina commentarios scripsit (cf. Kirchneri commentatio de Servii auctoribus grammaticis in annal. philolog. supplem. VIII p. 513). nam cum ex se intellegitur tum certo exemplo infra ostendetur, veteres interpretes qui quidem in pluribus scriptoribus enarrandis versarentur, in his quae similia invenissent adscribere solitos esse. atque in scholiis Aspro nominatim tributis Sallustiana exempla frequentari Ribbeckius prol. p. 129 et 131 observavit. cf. ad Aen. X 539, VIII 383, schol. Veron. ad Aen. IV 178. quae cum ita sint, ea additamenta quibus Sallustii verba cum Vergilianis docte comparantur meo iure ad Asprum referre videor. item Serviana scholia Sallustianis exemplis ob eandem rem adpositis insignia, veluti ad Aen. II 201, 286, 400, si non ex ipsius Aspri, at certe e grammatici alicuius qui Aspri libro usus est commentario derivata esse existimo. ac ne quis dicat additicia scholia ad Asprum a me revocata posse ab ipso Servio in suum commentarium recepta esse, non nulla certe eorum in plenioribus libris inepte collocata esse moneo. cf. quae supra de Aen. I 281 dixi. I 423 *hoc est* non debuit ab eo qui pleniorum commentarium composuit ad Servii *exaedificare* referri, cum aperte ad *ducere* Vergilii pertineat. I 456 et II 61 eis quae ab Aspro petita esse conieci sane coniunctio praemissa est. ceterum Ribbeckius non nulla ἀθέσποτα pleniorum librorum scholia Aspro tribuenda esse Veronensibus scholiis conlatis ostendit (prol. p. 129 sqq.), veluti Aen. I 689 (cf. Veron. schol. ad Aen. VII 341) III 691. ea autem quae Aen. VIII 294 in Floriacensi vulgatis addita sunt *alii Pholum non abhorre a vera historia tradunt. Pholus enim dum miratur sagittas Herculis quibus tot Centauros interfecerat, una ex illis in pedem eius decidit, cuius vulnere sanari non potuit* Luctatii Placidi ad Stat. Ach. I 233 testimonio Aspro vindicari Suringar hist. crit. schol. lat. II p. 130 vidit.

M. Valerio Probo Berytio ex additiciis scholiis quid tribuendum esse putem antequam exponam, paucis explicare liceat, cur in Cassellano scholio ad Aen. I 21 adscripto *et hinc populum*

late regem belloque superbum venturum excidio Libyae sic volvere parcas' in Probi adpuncti sunt et adnotandum: hi duo si eximantur, nihilo minus sensus integer crit. sed Vergilius amat aliud agens exire in laudes populi Romani pro adnotandum ediderim adnotatum. a Scioppio id inventum esse dixi, sed antequam eius librum inspicerem sic ab eo qui Probi sententiam exposuit scriptum esse mihi persuaseram. nam etsi non ignoro in Veronensibus scholiis *adnotandum est* illud inveniri (cf. IX 402, X 63 et 207), tamen et apud Servium et in plenioribus libris cum memorabilis quaedam res profertur pro illa formula *notandum est* vidisse me memini. deinde omnes quod sciam scholiastae sive *adnotandum est* sive *notandum est* posuerunt, infinitam sententiam aut 'quod' aut 'quia' sequi voluerunt. contra Aen. IV 418 haec habes *Probus sane sic adnotavit 'si hunc versum omittet melius fecisset'* et X 673 *Asper 'quosne' legit et adnotavit 'ne' pro 're' quasi expletiva particula'* et XII 605 *Probus sic adnotavit 'necotericum erat 'flavos', ergo bene 'floros': nam sequitur 'et roscas laniata genus' e. q. s. itaque verba quae sunt hi duo...populi Romani ipsius Probi esse existimo; nam paenitet me quod ea quae sunt sed Vergilius...pop. Rom. quae ante diductis litteris exprimi iusseram, ita dedi tamquam eius essent qui Probi sententiam impugnari vellet, cum praesertim locutio quae est 'exire in laudes alienius', qua Quintilianus (inst. or. XI 2, 11) usus est, elegantior sit, quam ut inferioris aetatis scholiastae tribuatur. rectissime autem meo quidem iudicio Ribbeckius (prol. p. 152) ad v. 21 et 22 a Probo obelum cum puncto adpositum eamque notam explicatam esse statuit. dubitabat nimirum grammaticus utrum tollendi essent illi versus necne: nam ut demptis eis sensum integrum esse videbat, ita poetam quotienscumque occasio oblata esset in laudes populi Romani exisse non ignorabat. ex his quae dixi simul illud intellegitur, quam non adsentiar Steupio (de Probis p. 31 sqq.), qui cum Suetonii testimonium, Probum Berytium multa exemplaria contracta adnotasse narrantis, ita interpretatus esset, quasi notas tantum adposuisset grammaticus, uberiores adnotationes minori cuidam Probo, quem haud ita multo post Berytium fuisse finxit, tribuit. cf. Kirchner l. l. p. 498 sqq. sed ut ea quae e pleniore commentario cum aliqua probabilitate ad Probum referri videantur commemorem, Donatus ad Ter. Phorm. II 3, 25 'male loqui' haec adnotavit *pro 'male dicere'. et quaerit Probus quis ante Terentium dixerit.* videtur igitur Probus operam dedisse ut quis primus vocabulo vel locutione aliqua usus esset investigaretur. huius studii in pleniore commentario satis multa extare vestigia Wollenbergius (de Probo*

carmin. Verg. editore p. 9) observavit, quamquam latius patere Donati verba opinatus, ut Probus omnino in λέξις Vergilii inquisivisse diceretur, aliena ad eius auctoritatem revocavit, veluti Aen. III 339, 455, 670. VI 286. sed quae ad Aen. I 25 'needum etiam' restitui *quis ante hunc* et quae ad I 185. II 229. III 221, 384. IV 120. V 144. VIII 195, 326, 404. IX 570. X 676, 770, 835, 838. XI 572, 590. XII 7, 351, 517, 619 adnotata sunt non dubito quin a Probo profecta sint. his locis diplēn aperistictōn a Berytio adpositam fuisse suspicor: qua nota ut Aristarchum ita Probum ad illud quoque usum esse constat, ut propriae poetae figurae notarentur (cf. anecd. Paris. Reiffersch. p. 140, 2). deinde quod in Danielino commentario aliquot locis adscriptum est *bis idem* id haud scio an inde ortum sit, quod Probus > notam adposuerit, quae in anecdoto Parisino (p. 141, 9 Reiffersch.) his verbis explicatur 'bis dictum'. cf. ad I 23¹⁾, 146 'levat et aperit Syrtes', IV 316 'per conubia nostra per inceptos hymenaeos', 352 'quotiens umentibus umbris' e. q. s., V 23 'sequamur quoque vocat vertamus iter'. denique cum Probum in emendandis maxime Vergilii exemplaribus operam collocasse certum sit et primum certe georgicorum librum ipsius poetae manu correctum legisse Gellii testimonio (XIII 21, 4) constet, non videtur temeritatis esse ea additicia scholia, quibus de carminibus ab ipso Vergilio emendatis refertur, ad Probum revocare. adsentior equidem Ribbeckio, qui prol. p. 189 quae in plenioribus libris de scripturae discrepantiis commemorata sint plerumque futtilia esse neque ad librorum vere antiquorum auctoritatem redire dicit, sed quae ad georg. I 64, 66, 68 et ad Aen. III 204, 226 de verbis a poeta ipso ut videtur inductis vel circumductis narrata sunt ea dubito an non sint spernenda.

Transeo ad Aelium Donatum, quem medio fere quarto post Christum saeculo floruisse atque in Terentii fabulas et Vergilii carmina commentarios scripsisse Hieronymus auctor est (cf. chron. Eusebii a. 355 et apol. c. Ruf. l. 1.). Terentiani commentarii aetatem tulerunt²⁾, Vergiliani perierunt. sed cum Donatus in Terentii interpretatione saepissime Vergilianis exemplis usus sit, haec ipsa qua ratione explicari voluerit intellegitur. quo fit ut multa Serviani, aliquot plenioris commentarii scholia ad Donatum referri possint. de illis infra dicam, pleniores libros his locis cum Donati commen-

1) quod ad hunc versum in Cassellano adscriptum est *bis idem* id in adnot. crit. aut ad v. 23 'causae irarum saevique dolores' aut ad v. 27 'iudicium Paradis spretaeque iniuria formae' pertinere dixi. 2) sed cf. Vsener mus.

tario consentire animadverti: Aen. XI 143 et Andr. I 1, 81; A. I 727 et Andr. I 1, 88; A. IV 415 et Andr. II 1, 11; A. XII 11 et Andr. III 2, 29; A. II 141 et Andr. III 3, 24; A. I 73 et Andr. IV 3, 1 ad 'fidem' (cf. Serv. ad A. III 85 et 167); A. X 71 et Andr. IV 3, 1 ad 'fidem'; A. II 124 et eun. II 3, 90; A. XII 553 et eun. IV 1, 12; A. IV 448 et hec. I 2, 48; A. I 536 et hec. I 2, 84¹); A. I 47 et hec. III 4, 7; A. II 548 et adelph. I 2, 36; A. XII 657 et adelph. II 1, 53; A. IV 99 et adelph. II 2, 39; A. I 605 et adelph. III 2, 6; A. IV 245 et adelph. III 2, 21; A. IV 408 sqq. et adelph. IV 5, 31; A. II 203 et adelph. IV 7, 4 (cf. Serv. ad A. II 270); A. IV 99 et 127 et adelph. V 7, 7; A. V 623 et adelph. V 8, 6²); A. I 535 et Phorm. II 2, 22; A. II 720 et Phorm. II 3, 73. duo habeo quae huic similium locorum indici addam: primum multum abesse ut omnia quae Donatus in Terentiano commentario occasione oblata de Vergilii verbis dixerit in Serviano aut in pleniore commentario inveniantur: ut in his satis multa videantur ommissa esse quae Donatum ad Vergilii carmina adnotasse probabiliter coniciatur. deinde moneo cum aliquot locis, veluti A. XI 143 et XII 657, Vergilii interpres plenius et doctius disputaverit quam Donatus, consensum qui inter utrumque est ita explicari posse, ut in pleniore commentario id scholium servatum esse dicatur quod ipse Donatus excerpterit: nisi quis ea re Vseneri sententiam confirmari putat, qui Terentianum commentarium in brevius contractum esse sibi persuasit.

Haud pauca pleniorum librorum additamenta ad suum auctorem referre liceret, si indagari posset unde ea derivata essent quae de Vergilianis quaestionibus a Macrobio in Saturnaliorum libris exposita sunt. nam Servii commentarium ab eo non esse exscriptum, id quod quaestionibus Servianis Halis a. 1867 editis confirmari volui, etiam nunc teneo. videntur argumenta quibus in illa commentatione usus sum hoc loco paucis commemoranda esse. atque

Rhen. XXIII p. 493 sqq., qui eos nec integros servatos et cum aliorum scholiis coniunctos esse docuit.

1) Donati scholium hoc est *PROCAX dispoliatrix et petax*: 'procare' enim est petere: Vergilius 'procacibus austris', id est impudentibus; nam qui multum petit impudens est et procax: unde et proci dicti sunt qui filias alienas ad matrimonium petierunt. cum his utile est scholia ad Vergilii versum adscripta comparare. nam cum dubitari non possit quin Servius Donato usus sit, satis ridicule quae in uno Cassellano extant 'procacibus' impudentibus, quae ab eodem Donato profecta sunt, aliis tribuuntur.

2) hoc scholio cum id agat Donatus, ut oratoriae artis leges a Terentio observatas esse ostendatur, haud scio an similia Vergiliana scholia apte ad Donatum referantur, veluti quae ad Aen. I 65 de Iunonis, I 522 de Ilionei, I 664 de Veneris, II 288 sqq. de Hectoris oratione adnotata sunt.

primum de iis disputavi quae ipsum Servium Macrobius dicentem fecit. pauca eorum cum commentario consentire¹⁾, plura aut diversa esse ab eo²⁾ aut deesse³⁾ ostendi: multa praeterea quae Servio Macrobius tribuisset a Gellio petita esse⁴⁾, qui ipse sexto secundi libri capite Probum secutus esset: ad hunc, non ad Gellium aut Macrobius redire quae plenioribus libris ad buc. VI 76 et Aen. X 314 cum Macrobio communia essent: Servium ipsum ex iis quae Gellius a Probo accepisset nihil videri cognovisse nisi de vexandi verbo disputationem (II 6), neque reliqua legisse quae Gellio Macrobius deberet. horum omnium a Ribbeckio qui praef. p. XI sqq. contra me dixit nulla ratio habita est.

Altera commentationis parte tertium Saturnaliorum librum et quinti capp. XVII sqq. cum vulgato et pleniore commentario comparavi: qua comparatione probatum est quattuor tantum locis⁵⁾ brevior commentarium Macrobianis similem esse eamque similitudinem ita comparatam esse, ut non tam e Servii copiis sua hausisse Macrobius quam eadem uterque auctoritate usus esse videretur: novem locis dissentire inter se brevioris commentarii scriptorem et Macrobius⁶⁾: septem neque in brevioris neque in pleniore commentario inveniri quae apud Macrobius legerentur.⁷⁾ haec cum observassem cumque qua ratione amplior commentarius compositus esset intellexisse mihi viderer, quod multa sane pleniorum librorum scholia cum Macrobius expositionibus mirifice congruunt non putavi ita recte explicari, ut ex integriore Servii commentario Macrobius sua derivasse diceretur: immo quos libros Macrobius exscripsisset

1) M. S. III 19, 1 et buc. II 52; M. S. VI 6, 3 et A. X 444 et A. XI 82; M. S. VI 6, 4 et A. V 609; M. S. VI 6, 5 et A. V 438. 2) M. S. III 19, 3 sqq. et georg. II 126 et 131; M. S. III 20, 7 et georg. II 97; M. S. VI 6, 3 et A. IX 455; M. S. VI 6, 5 et A. X 418; M. S. VI 6, 10 et A. XII 161. ecl. VII 7, georg. II 387, A. VI 204 Servius in commentario multo doctius interpretatus est, quam apud Macrobius. 3) M. S. I 4, 5; III 19, 6 et 20, 1—6; VI 6, 3 (de Aen. VII 283), 4 (de Aen. XI 4 et X 906), 5 (de Aen. XI 194), 6 (de georg. IV 44, Aen. VII 417, X 887), 9 (de Aen. X 714). 4) M. S. I 4, 17 sqq. a Gell. VIII 1; M. S. I 4, 20 sqq. a Gell. X 24; M. S. VI 7 a Gell. II 6; M. S. VI 8, 1—6 a Gell. V 8; M. S. VI 8, 7 sqq. a Gell. X 11; M. S. VI 8, 14—23 a Gell. XVI 5; M. S. VI 9, 1—7 a Gell. XVI 6; M. S. VI 9, 8 sqq. a Gell. XVIII 5. 5) M. S. III 6, 12—14 et Aen. VIII 269; M. S. III 6, 16 et Aen. VIII 176; M. S. III 8, 1—3 et Aen. II 632 (cf. supr. p. VI); M. S. III 10 et Aen. III 21. 6) M. S. III 2, 1 sqq. et Aen. V 238; M. S. III 2, 7 et Aen. II 515; M. S. III 2, 17 et Aen. I 373; M. S. III 3, 10 sqq. et georg. I 269 et 272; M. S. III 4, 1 et Aen. II 225; M. S. III 4, 6 sqq. et Aen. II 514, III 12, VIII 679; M. S. III 5, 1—4 et Aen. III 231; M. S. III 5, 9—11 et Aen. VIII 7 et VII 647; M. S. V 19, 1—5 et Aen. IV 694.

7) M. S. III 3, 8; III 5, 5; III 7, 5 et 8; III 8, 4 et 8—14; III 9; V 19, 15 sqq.

eosdem Danielini commentarii auctori praesto fuisse mihi persuasi. nam ne illud quidem veri simile esse videbam, ex ipsis Saturnalibus in pleniore Servii codices translata esse quae utrorumque communia essent; extant enim in Cassellano et Floriacensi et Lemoviensi quae neque inveniuntur apud Macrobius, et ita sunt comparata, ut non videantur ab inferioris aetatis homine addita esse.¹⁾ quae Ribbeckius l. l. proposuit ut huius argumentationis fides elevaretur, ea suis locis partim commemorata sunt partim commemorabuntur: nam ad universam vulgati et plenioris commentarii rationem pertinent.

Denique in quarto Saturnaliorum libro, quo Macrobius Symmachum 'violentissima inventa vel sensa rhetoricae in Vergiliano opere' demonstrantem fecit, nihil inesse ostendi quod cum Servianis commentariis conveniret. de quinto libro, quo exponitur quid Vergilius e Graecorum poetarum, Homeri inprimis, carminibus in sua transtulerit, et de sexti libri capitibus 1—5, quibus ea recensentur, quae a Latinis poetis antiquioribus Vergilius accepisse videbatur, pauca dixi. haec enim ad Perellii Fausti et Q. Octavii Aviti libros (cf. Suet. p. 65 sq. Reiffersch.) redire ipse Ribbeckius proleg. p. 99 et 113 docuit.

His igitur observatis Servii commentarium Macrobio ad manum fuisse negavi. addo quod nuper Thomasius (p. 161) suo iure monuit, aperte Macrobius significasse, ex antiquorum libris derivata esse quae Eustachio filio offerret.²⁾ ac ne illud quidem puto omittendum esse, non solere Macrobius commemorare quibus auctoribus usus sit, veluti Gellii, Athenaei, Senecae, quorum e libris haud pauca in Saturnalia translata esse constat, ne nomina quidem inveniuntur, Plutarchus autem nominatur ille quidem (VII 3, 24), sed nihil additur, unde septimum librum prope totum ex convivalibus eius quaestionibus exscriptum esse cognoscas. quod cum ita sit Macrobius si Servianos commentarios compilasset non puto sermones, quos inter doctissimos illius aetatis homines habitos esse finxit, ita instituturum fuisse, ut Servio ipsi haud exiguan eorum partem tribueret. qui autem fuerint in iis quae de Vergilianis quaestionibus in Saturnaliorum libris disputata sunt

1) cf. M. S. III 3, 1 sqq. et Aen. XII 779; M. S. III 3, 10—12 et georg. I 269 et 272; M. S. III 4, 1 sqq. et Aen. II 225; M. S. III 4, 6 sqq. et Aen. I 378; M. S. III 6, 1—5 et Aen. III 85; M. S. III 6, 17 et Aen. VIII 288; M. S. V 16, 9 et Aen. X 567.

2) praef. 4 'et boni consulas oportet si notitiam vetustatis modo nostris non obscure modo ipsis antiquorum fideliter verbis recognoscas, prout quaeque se vel enarranda vel transferenda suggererint.'

Macrobianos auctores, vereor ut unquam ita indagari possit, ut nulla maneat dubitatio. illud quidem quaest. Serv. p. 52 recte dixisse mihi videor, non e perpetuis qui vocari solent commentariis sua collegisse Macrobius, sed eius modi libros exscripsisse, quibus neglecto veruum ordine singulae quaestiones, veluti de doctrina Vergilii, de oratoriae artis praeceptis ab eo diligenter observatis, de aliorum poetarum imitatione continenti expositione tractatae essent.¹⁾ sed eius modi libri a quibus compositi fuerint, ne suspicionem quidem habeo. unum restat quod moneam, sexti libri capitis sexti, quo Servius docet quae Vergilius primus figurate dixerit, rationem non dissimilem esse quaestionibus illis Vergilianis ab Henrico Keilio editis, quas ex Aspri copiis derivatas esse Parisini libri, quo uno servatae sunt, testimoniis constat, de quorum fide non dubitarunt viri docti.

Haec scripseram cum auctorum beneficio mihi transmissae sunt Hugonis Linke et Georgii Wissowa de Macrobianis Saturnaliorum fontibus commentationes Vratislaviae hac ipsa aestate editae. probant iuvenes doctissimi quod Servii commentarium a Macrobio exscriptum esse negavi, dissentiunt a me cum ea quae plenioribus libris cum Saturnalibus communia sunt ex his in illos translata esse dicunt. at si pauca tantum non e Macrobiani libro, sed ex eius fonte in plenior commentarium derivata esse pro certo dici potest, cetera quoque quin inde petita sint non video cur dubitemus, quamvis magna sit inter Macrobiani et scholiastae verba similitudo. atqui duobus locis qui sunt Georg. I 269 et 272 et Aen. VIII 288 Linkius ipse concessit non esse ipsa Saturnalia adhibita. idem de scholiis ad Aen. II 225 et III 85 vix poterit non concedere: nam illo loco quae laudantur Masurii Sabini verba non inveniuntur apud Macrobius, altero quod a Macrobianis diversa proferuntur non potest apte explicari nisi ita, ut in eo libro unde utraque fluxerint Varronis locum plenius exscriptum fuisse dicamus, quam apud Macrobius. ac ne illa quidem quae ad Aen. XII 779 adnotata sunt a Macrobio petita esse probabile est. deinde fac plenioris commentarii auctorem ipsis Saturnalibus usum esse, qua ratione explicandum esse putas quod ille tertium Macrobiani librum et quinti

---

1) ne plenioris quidem commentarii auctorem ubi Macrobianis similia habeat e commentariis ea petivisse inde elucet quod, cum ad diversos locos de eadem re dicendum esset, quae semel exposuisse satis fuit repetivit. accedit quod aperte significavit, quae in fonte suo de diversis Vergilii versibus coniuncte exposita essent ad singulos locos se adnotaturum esse. cf. p. 128, 13; 146, 2; 268, 20; 269, 6; 364, 25; 370, 13. ad Aen. II 225 et IV 56.

capita XVIII sqq. in suum usum convertit, reliquos, quibus quidem de Vergilianis rebus agitur, neglexit? etenim ex his quidquam in Danielinos codices transcriptum esse non potest idoneis argumentis probari. cf. quaest. Serv. p. 48. denique ut eum qui plenior commentarium composuit ab eodem quo Macrobius auctore sua petivisse demonstrarem quod illum de sacris rebus multo plura expressisse dixi quam Macrobius, id Linkio nullius momenti esse visum est, quia tertii Saturnaliorum libri haud exigua pars interierit. non puto quo tempore quaestiones Servianas scripserim eam rem a me neglectam esse: nam plura profecto¹⁾ ad eum librum, quo ut Macrobius ita plenioris commentarii auctor videtur usus esse, apte referuntur, quam ut hiatibus qui in prima et media tertii Saturnaliorum libri parte sunt, omnia hausta esse veri simile sit.

Cum Macrobius et Danielini commentatoris consensus ad sacras res explicandas maxime pertineat, utrumque grammatici alicuius auctoritatem secutum esse conieci (quaest. Serv. p. 52) qui sacrarum rerum antiquitates a Vergilio commemoratas uno libro comprehendisset et explicasset. eam coniecturam Linkius p. 29 sqq. sic probavit, ut Macrobius partem suorum e libello quodam 'de verbis sacris vel sacrificialibus a Vergilio recte usurpatis', partem e libro aliquo quo res (Realien) Vergilianae nescio quo ordine enarratae fuissent, derivasse diceret. nam qui hunc librum composuisset eundem tertii Saturnaliorum libri capitulum 18—20, quibus de nucum malorum pirorum ficorum olearum uvarum generibus Servius loquitur, auctorem fuisse sibi persuasit. hoc ipsum vereor ut satis firmis argumentis probatum sit: nam quaestiones illae de arborum fructibus institutae, quamquam Vergiliani versus aliquot locis commemorantur, ad Vergilianorum carminum interpretationem adeo non pertinent, ut non possint e libro qualem Linkius descripsit petitae esse. ac ne illud quidem intellego, cur ab alio de verbis, ab alio de rebus sacris a Vergilio adhibitis scriptum esse putemus. sed antequam alios corrigam, meum quendam errorem corrigendum esse video, quo libri illius argumentum nimis exiguis terminis olim circumscripsi. etenim cum Saturnaliorum scriptorem tum Danielis scholiasten haud paucis locis id egisse videmus ut doctrina Vergilii quam subtilis quamque recondita fuisset ostenderetur. quod studium etsi in eis versibus enarrandis maxime cernitur quibus religiones Romanorum poeta attigit²⁾, tamen etiam in aliis rebus altius co-

1) veluti quae de augurali disciplina multis locis, de flaminis et flaminicae caerimoniis in quarti libri commentario exposita sunt. 2) cf. Sat. III 2, 7 et 10; 4, 6 et 10; 6, 1. ad Aen. I 305, p. 112, 13; p. 117, 26; p.

gnosendis Vergilium diligentissime versatum esse consulto, ni fallor, commemoratur.¹⁾ inde mihi suspitio orta est, grammaticum aliquem quaecumque ad doctrinam poetae inlustrandam apta viderentur in unum collegisse, atque ex eo libro petita esse quae a Macrobio tertii libri capitibus 1—12 et quinti cap. 18—22 exposita sunt. quam coniecturam non putavi propter illud abiciendam esse quod Linkius p. 29 monuit, de versu qui est Aen. II 351 aliud proferri Sat. III 9, aliud V 22, 7. nam facile potuit grammaticus ille cum sacrarum rerum quanta scientia Vergilius fuisset exponebat versum illum e 'vetustissimo Romanorum more et occultissimis sacris' explicare, alio loco quo de poeta Graecorum scriptorum imitatore disputabat similia Euripidis verba afferre. libri autem illius fontes Linkius et Wissowa ita investigaverunt ut illud constet quod summum est, ea quae et Macrobius et is qui pleniorum commentarium composuit ex eo exscripserint fide dignissima esse, quippe quae ad doctissimorum hominum auctoritatem et testimonia redeant.

Videamus nunc brevioris commentarii, qui librorum manu scriptorum titulis aliisque testimoniis Servio tribuitur, quae sint rationes, ut quam diversus sit ille a pleniorum librorum additamentis intellegatur. ac primum quidem moneo tam aequali esse breviorum commentarium habitu ac quasi tenore, ut certo consilio certaue ratione ab uno homine videatur compositus esse. nam licet non totus ad adolescentium eruditionem accommodatus sit, sed etiam hominibus scholasticam disciplinam egressis utilis esse potuerit, illud

Brevioris
commentarii
rationes
cum pleniorum
re comparantur.

134, 16; p. 145, 20; p. 183, 15; p. 225, 4; p. 238, 19; p. 260, 4; p. 298, 7; p. 320, 7; p. 321, 17; p. 339, 23; p. 422, 20; p. 433, 15; p. 443, 18; Aen. VIII 363 et 552. ceterum qua re effectum sit ut sacrorum et religionum rationibus cognoscendis Vergilius maxime operam dedisse putaretur facile intellegitur. etenim grammatici cum propter pietatem praecipue a Vergilio Aeneam laudatum esse viderent, poetam anxio quodam studio id egisse sibi persuaserunt, ut quae pontificibus flaminibus aliis sacerdotibus praescripta essent eadem Aeneas observasse videretur. ea ratione Vergilio multa tributa esse a quibus mens eius aliena fuerit nemo non videt. hac ipsa re dubito an Servius, cui librum illum cognitum fuisse facile conicias (cf. ad Aen. II 148 et X 228), motus sit ut nihil inde exciperet. nam quamquam ad Aen. II 2 Aeneam ubique quasi sacratum induci dicit, ad v. 326 et 428 eum ut sacerdotem nunquam ad deorum convicia abire docet, ad v. 704 divinandi peritiam ei tribuit, nullo tamen loco eas res accuratius persequitur. 1) cf. Sat. V 18, 1 et 22, 6 et 15. ad Aen. I 44 (p. 31, 23) 'totius autem Italiae curiosissimum fuisse Vergilium multifariam apparet'. p. 392, 12 'sed Vergilius amans inventa occasione recondita quaeque summam et antiquam contingere fabulam, de Abante dixit.' p. 404, 12 ubi de Troia, Epiri oppido, agitur 'unde apparet divinum poetam aliud agentem verum semper attingere.' Aen. XI 532 ubi Opim ab Ephesiis Dianam nominatam esse Alexandri Aetoli poetae exemplo ostenditur 'quod hoc loco peritissimus antiquitatis poeta sociae eius imposuit.'

tamen non potest dubitari, quin ab homine scriptus sit, qui in interpretandis antiquorum libris eas maxime res spectare consuevisset, quas adulescentium ingeniis excolendis idoneas esse videret.¹⁾ itaque quod Macrobiani testimonio (Sat. VI 6, 1) constat idem ex commentarii ratione cognoscitur, in scholis a Servio tractata esse Vergilii carmina. hinc repetendum est quod grammaticarum rerum in commentario plus rationis habitum esse videmus quam ceterarum. quid? quod Servius hoc studio abreptus saepissime ei praecepto, cuius causa in ipso de quo agebatur Vergilii versu inerat, aliud addidit, quod ad similes res pertinet. ea re Ioannes Kirchnerus l. l. p. 483 sqq. motus est, ut Servium ubicumque apud auctorem suum grammaticum praecepta Vergilianis exemplis exornata legisset, totum titulum ad eundem versum, qui a grammatico laudatus esset, in suos commentarios transtulisse coniceret. non nego equidem cum in ceterorum grammaticorum tum in Flavii Capri libris legendis Servium diligentissime versatum esse et inde suam grammaticae artis scientiam hausisse, sed ita eos in commentarium translatos esse, ut verbi causa a Macrobio e Gellii libro multa exscripta esse constat, non possum mihi persuadere. immo Servius cum grammaticis rebus maxime operam dedisset, ut ad eas exponendas plus in ipso praesidii esset quam ad ceteras, exspatiabatur in eo genere adnotationesque inde petitas, quamvis a Vergilianis verbis alienae essent, commentario suo adglutinabat. exemplis a Kirchnero p. 495 sqq. commemoratis hoc addo, quo egregie ni fallor ostenditur, non ab inconsiderata auctorum imitatione nimiam illam grammaticorum praeceptorum copiam repetendam esse. Aen. IV 231 enim ad *PRODERET* haec habes a Servio adscripta modo *'protenderet', id est propagaret.* *'propago'* autem si genus significet, *'pro'* brevis est, ut *'sit Romuna potens Itala virtute propago': si de arbore dicas, producitur 'pro', ut 'flexos propaginis arcus exspectant'.* scilicet Servius quod propagandi verbo usus erat, ut *'proderet'* quid sibi vellet exponeret, aptum esse putavit de *'propago'* nominis prima syllaba modo correpta modo producta praecipere. nulla alia igitur re, nisi nimio eius artis, in qua habitasse eum et summa auctoritate floruisse constat, studio et praeciipiendi ardore quodam videtur inductus esse, ut Vergilianorum carminum interpretatione ad grammaticorum placita proferenda abuteretur.

Secundum grammaticam interpretationis partem ea quae ad elocutionem pertinent Servius maxime tractavit. vocabulorum igitur

1) cf. Thomas p. 181 sqq.

origines significationes differentias exposuit vocesque minus usitatas ostendit. neque artem poetae illustrare neglexit. nam dispositio carminis suis locis explicatur, quibus tropis et figuris Vergilius usus sit, quam diligenter quid cuique personae conveniret observaverit, ubi verborum ubertas quaesita ubi modus adhibitus sit docetur. ut in horum generum scholiis non nulla inveniuntur quae nobis quoque utilia sint, ita omnia fere longe abicienda sunt quae Servius dixit, ut quid sensisset, quid voluisset poeta intellexeretur. nam dici vix potest quam inepte ille in hac re argutus sit. cf. I 39 ad 'quippe vetor fatis', 42 ad 'ipsa', 57 ad 'mollitque animos', 58 ad 'maria ac terras caelumque profundum', 61 ad 'id metuens', 71 ad 'sunt mihi bis septem', 73 ad 'conubio iungam', 77 ad 'mihi iussa capessere fas est', 93 ad 'ingemit'. neque dubito quin nimiae huius modi subtilitates ab ipso Servio pleraeque inventae sint, qui nobis quidem iudicii et simplicitate et elegantia omnino caruisse videtur. sed aequales eius haud scio an aliter de ea re senserint, quippe quos in omni litterarum genere argutissima quaeque maxime adamasse constet.

In rebus enarrandis curavit Servius ne omitteret quod cognitione dignum esset. nam cum doctissimi poetae libros enarrandos suscepisset, diligenti eorum commentatori nullam fere litterarum partem neglegendam esse intellexerat, neque iniuria Kirehnerus l. l. p. 498 monuit id videri Servium egisse, ut adolescentes e Vergilii carminibus et ipsius commentario earum rerum scientiam peterent, quas qui nescirent indignos esse videret qui inter eruditos et politioris humanitatis homines numerarentur. itaque occasione sive oblata sive adrepta philosophorum placita exposuit, fabulas et historias enarravit, antiquorum mores et instituta ostendit, locorum terrarumque situs descripsit, naturales res explicavit. sed de his rebus omnibus quae tradidit, nota plerumque sunt et vulgaria, ut reconditae doctrinae documenta non ita multa inveniuntur. quamquam non omnino desunt. nam cum de antiquitatibus Romanorum Servius quaedam prodidit quorum memoria apud alios scriptores quantum scio non extat, tum in septimi et octavi libri commentariis de antiquissimis Italicarum gentium et civitatum rebus satis multa narravit quae iis qui hoc litterarum genus pertractant utilissima sint. qua de laude multum sane detrahitur erroribus illis qui in scholiis ad historiam et geographiam pertinentibus deprehenduntur. singula exempla protulisse satis est. Aen. III 500 enim, ubi de 'Thybris' nominis origine hariolatur, veteres Siculos, quos Aen. I 2 cum Italo rege in Italiam venisse et VIII 328 cum Abori-

ginibus pugnasse dicit, cum Syracusanis, eis qui Athenienses vicerunt, confundit. ad Aen. VII 641 autem haec adscripsit 'Parnasus mons Thessaliae dividitur in Cithaeronem Liberi et Heliconem Apollinis, cuius sunt Musae'.¹⁾

Servius ut rerum ad Vergilii carmina enarranda proferendarum et delectum et expositionem ad adolescentium maxime utilitatem rettulit, ita exempla quibus praecepta sua confirmarentur ab eis plerumque scriptoribus petivit quorum libri tum in scholis legi solebant: a Terentio Horatio Lucano Statio Iuvenale Persio poetis, a Cicerone et Sallustio scriptoribus; Ciceroniana autem exempla e Verrinis maxime orationibus deprompta sunt. praeter hos Ennium Plautum Lucretium Ovidium saepius laudavit. atque Ennianorum versuum notitiam superioribus grammaticis debere videtur, a quibus annales cum Aeneide comparatos esse constat. Plautinas fabulas et Lucretianum carmen num ipse legerit dubitari potest, quamquam non nulla eorum quae inde citavit ea sunt specie, ut ex subitaria lectione in memoria haesisse videantur. (cf. ad Aen. I 140, 478, V 112 et I 743, III 587, IV 486). Ovidii metamorphoseon libros legit et ad fabulas enarrandas adhibuit, sed ipsa poetae verba nisi paucis locis non commemoravit. parum diligenter autem in aliorum verbis laudandis Servius versatus est. nam ut mittam saepissime non indicatum esse quibus ex libris exempla petita essent, ne verba quidem ipsa accurate semper laudata sunt. quam rem Thomasius p. 194 non debuit a corruptorum exemplarium usu aut a librario- rum erroribus repetere: immo nulla alia eius causa est nisi quod Servius libris non inspectis e memoria citare solebat. quid enim? e Vergilii versibus a grammatico exempli causa commemoratis nonne satis multi²⁾ ab vera et tradita scriptura longe recedunt, quamquam optimis illum exemplaribus usum esse Thomasius p. 263 ipse dixit. atque Vergilii quidem carmina quin tota fere idque ad verbum memoria tenere Servius sibi visus sit dubitari vix potest. cum ceterorum autem libris, quorum quidem frequentior est commemoratio, ut tantam quasi familiaritatem contraheret grammaticus, ut non inspectos eos citare auderet, non una re effectum est. nam neque unius Vergilii carmina in scholis eum tractasse veri simile est³⁾,

1) notavit hunc errorem Philippus Beroaldus quoque qui adnotationibus in Servii commentarios anno 1510 editis quae a Servio parum diligenter et scite exposita esse videbantur collegit et correxit. 2) cf. Aen. I 2 (p. 8, 5); 6 (p. 12, 2); 12 (p. 17, 1); 231 (p. 88, 1); 356 (p. 123, 1); 487 (p. 154, 12) al. ex his erroribus non nullos in plenioribus libris correctos esse videmus.

3) in Terentii et Ciceronis Verrinarum locis plures errores inveniri moneo quam in reliquorum exemplis.

et in ipso Vergilio interpretando quibus uteretur aliorum exemplis ea diuturno usu memoriae infixae esse facile intellegitur. accedit quod Servium aliorum grammaticorum studia in antiquioribus libris emendandis et enarrandis posita moderatum esse probabiliter conicitur. quae in re commemoro haec duorum Iuvenalis codicum, Medicei et Leidensis, subscriptionem 'Legi ego Niceus Romae apud Servium magistrum et emendavi', de qua vide O. Iahnium praef. ed. min. a. 1868 p. 7. is autem Verrinarum orationum commentarius quem ante praeclaram Madvigii disputationem multi Niebuhrium non audientes Asconio tribuerunt, ut hoc ipso vulgato dignitate inferior, ita multis ei rebus tam similis est, ut si non a Servio ipso, at certe e Servii officina, ut ita dicam, videatur profectus esse. hoc unum in eam rem protulisse satis habeo, a Servio accepisse Pseudo-Asconium quod ad act. I 10, 31 de Vergilii versu qui est buc. IV 12 intellegendo dixit, de quo scholio iudicans Madvigius his verbis usus est 'nihil tamen in Ciceronis interpretatione tam insulsum quam quod de nobilissimo versu Vergiliano buc. IV 12 posuit, quem ille de quintilis et sextilis nominibus mutatis accipit'. cf. Serv. ad Aen. XI 301 et Pseudo-Asconius ad divin. XIII 43.

A verbis aliorum scriptorum exempli causa laudatis illa discernenda sunt quae Servius ex eorum libris excerpserit quos tamquam auctores suos ipse commemorat. horum librorum cum non nulli hodie extant, Servii testimoniis quantum fidei habendum sit constitui potest. atque si quis ea quae Servius Aen. IV 379 a Cicerone (de nat. deor. I 23, 63) et Aen. V 738 a Gellio (III 2) petivisse se profiteretur cum ipsis Ciceronis et Gellii verbis comparaverit, is illum ne res quidem, nedum verba tenuisse videbit, ut quo tempore commentarios scripsit libros illos non possit inspexisse. neque maiore cura Plinii naturali historia usus est, quo ex libro satis multa derivata esse dixit quae in eo non inveniuntur. nam cum quadragies fere Plinius laudetur, Silligius praef. p. 45 his locis aliena ei tribui docuit Aen. I 174, IV 261 et 551, VIII 33, 401, 652; IX 715, X 174, 184, 272; buc. III 8, georg. I 59, II 119 et 152, III 422. nolim tamen fraudulentiae incusari grammaticum quasi magnorum scriptorum auctoritate praetenta suis praeceptis plus ponderis addi voluerit, sed negligentissime profecto fecit quod quae de naturalibus rebus aliunde vel legendo vel audiendo acceperat temere ad naturalis historiae scriptorem rettulit. similiter incuriae et prophanitiae, non malignitatis documentum esse puto quod Aen. VII 1 Donato imputavit quod ab eo alienum esse scholio

ad enn. II 3, 21 adscripto ostenditur. incertum autem illud et vagum laudationum genus, cuius exempla Thomasius p. 189 collegit¹⁾, a veterum scriptorum more non abhorret, neque probabile est quod ille sibi persuasisse videtur²⁾, Servium ipsum scriptorum nomina cum librorum titulis commemorasse, pro his a librariis generalia indicia posita esse. ut paucis comprehendam quae de testimoniorum Servii fide dicta sunt, omni in eis adhibendis cautione opus est.

Restat ut sermonem Servii paucis describam. qui per totum commentarium aequalis est et sibi constat. atque si a verbis quibusdam constructionibusque verborum, ab incorrupta latini sermonis integritate alienis, illius aetatis scriptorum propriis³⁾ discesseris, orationem grammatici exilem illam quidem et omni ornatus genere destitutam, sed perspicuam et puram esse invenies, ut paucis locis exceptis, quibus nimium quoddam brevitatis studium ostenditur, quid voluerit ille facile intellegatur. illud quoque in scriptore infimae prope aetatis laude dignum est, quod plerumque et verba apte collocata et enuntiata apte inter se iuncta sunt. denique commentarium legens ludi magistrum audire tibi videris sermonis simplicitate et perspicuitate atque praecipendi quadam severitate hoc maxime nitentem, ut quae tradiderit discipuli facile et animis percipiant et memoria complectantur.

Ea quae e plenioribus libris Petrus Daniel primus edidit inter se ipsa satis dissimilia sunt. nam ut haud pauca scholia a Serviani commentarii rationibus modo descriptis non abhorrent, ita alia reconditae doctrinae plena sunt et ad doctorum hominum magis quam ad adulescentium studia adiuvanda pertinent. sermonis quoque inaequalitas quaedam cernitur. inveniuntur enim quae non solum propter rerum praestantiam, sed etiam propter orationis habitum et colorem ad aetatem Serviana superiorem referenda esse videantur (cf. p. 8, 19; 13, 8; 21, 17; 473, 20), alia ut res cognita dignissimas exhibent ita rude et incultum dicendi genus ostendunt, ut antiquioris grammatici expositionem inferiore aetate nativa orationis forma orbatam esse appareat. (cf. Aen. I 305, II 44, III 148, alia quae Thomas p. 82 et p. 102 sq. collegit).

1) cf. Aen. I 738 'ut Punica testatur historia', III 104 'nam apud chorographos legimus', VI 284 'qui de somniis scripserunt', XI 284 'qui scripserunt de arte militari'. 2) p. 188 '... les indications vagues et collectives qui remplacent, dans notre Vulgate actuelle, les noms propres que donnaient certainement Servius ou les commentateurs qui l'ont précédé'. 3) cf. Thomas p. 146 sqq.

Singula ut persequar, de grammaticis rebus pauca proferuntur eaque tam vilia partim, ut qui talia tradiderit eum vel pueris vel eis qui latinam linguam ut alienam discerent prodesse voluisse putemus (cf. p. 4, 3; 19, 27; 18, 20; 62, 22; 460, 10 al.). contra ea scholia, quibus vocabulorum vis et usus inlustratur, cum et doctis observationibus et egregiis exemplis abundant, Servianas eius generis adnotationes dignitate longe superant (cf. Aen. I 52, 55, 56, 73, 76, 87, 88, 92 al.). quae autem eo consilio adscripta sunt, ut quid voluisset poeta, quam diligenter verborum delectum ad res et sententias accommodasset, qua ratione carmina et distinguenda et pronuntianda essent doceretur, haec igitur, etsi inveniuntur quae nobis iusto artificiosius excogitata et longe repetita esse videantur, in universum tamen simpliciora et minus adfectata sunt quam Serviana eius modi, ut haud sciam an ne hodie quidem Vergilii carmina interpretanti omnino neglegenda sint.¹⁾

Venio ad ea pleniorum librorum commenta quae ad historicam quam Quintilianus dixit enarrationem pertinent. atque a philosophia abstinerunt fere interpretes quorum scholia codicibus illis servata sunt: quamquam satis ampla illa ad Aen. IV 696 de factorum generibus expositio nisi in Floriacensi et Turonensi non extat. fabulas in Danielinis libris cum plenius tum doctius enarratas habes, quam apud Servium; reperiuntur enim haud pauca quae a vulgari fama recedant. quorum origines aliis indagandas relinquo. nam tam impedita est tanque late patet ea quaestio, ut sine peculiari studio non possit profligari et ad exitum perducī. fabulis tamquam appendicem addo mirabilium rerum descriptiones, quarum haec exempla commemoro: p. 25, 2; 49, 6; 50, 8; 221, 4; 437, 7. ex historiis scholiastae illi nihil fere deprompserunt nisi quod ad anti-quissimas Italarum, Romanorum inprinis, res pertinet, veluti in octavi libri commentario — nam septimi prope totus Servianus est — non nulla sunt quae a doctis auctoribus petita esse apparet. haec ipsa attingunt illud scholorum genus quo plenioris commentarii honos et dignitas maxime continetur, ea dico scholia quibus ostenditur quantum studii in ea re Vergilius posuerit, ut carmine suo veram et incorruptam antiquorum populi Romani morum institutorumque memoriam redintegraret atque in eis describendis ne verbo quidem uteretur quod ab venerabili maiorum disciplina alienum esset. his scholiis ad antiquitates spectantibus praestantia si non

1) cf. p. 61, 5; p. 64, 14 et 20; p. 75, 15; p. 79, 21; p. 80, 8; p. 87, 9 et 11; p. 111, 6; p. 117, 21; p. 124, 14; p. 222, 12 et 17; p. 223, 13; p. 229, 16; p. 230, 6.

superiora at certe paria sunt illa quibus poetarum et scriptorum Augusti aetate antiquiorum exempla servata sunt, quae in vulgato commentario admodum rara esse supra dixi. accedit quod ita exempla illa laudari solent, ut non solum scriptoris sed etiam libri ex quo deprompta sunt accuratum indicium additum sit. ea res haud scio an pro signo esse possit, quo antiqua scholia ab iis quae a Servio ipso aut Serviana fere aetate scripta sint, discernantur — nam supra significavi inveniri in pleniore commentario quae cum vulgati rationibus congruerent. cum sciam Ioannem Kirchnerum in laudandi rationem utriusque commentarii propriam diligenter inquisivisse eumque quae invenerit cum doctis hominibus communicaturum esse sperem, de hac re nihil amplius dico, illud monuisse satis habeo, cum loci testimoniorum accurate indicati sint, ipsis quoque testimoniis fidem videri habendam esse.

Commentarii cum inferioris aetatis libris quibusdam conferuntur.

Quae adhuc de vulgati et plenioris commentarii rationibus exposui ea quam vera sint ita nunc iuvat experiri, ut illi scriptores qui inferiore aetate Serviano commentario usi sint utrum breviorum tantum an pleniorum quoque cognoverint quaeratur. ut ab grammaticis incipiam, Cledonium, cuius aetatem in quinto saeculo Keilius (grammat. lat. V p. 8) constituit, e Servii in Vergilium commentario haud pauca derivasse idem vir doctus (l. l. p. 7) ostendit. cf. Clede. p. 35, 22 et Serv. ad Aen. VI 775; Clede. p. 40, 4, 22, 25 et Serv. ad Aen. III 94, I 149, IX 619; Clede. p. 61, 32 et Serv. ad Aen. IV 295; Clede. p. 65, 1 et Serv. ad Aen. I 2 (de eadem re Servius comm. in Donat. p. 415, 37 dixit); Clede. p. 65, 33 'omnes partes orationis, cum desierint esse quod sunt, adverbium faciunt' et Serv. ad Aen. V 603 'etenim omnis pars orationis, cum desierit esse quod est, in adverbium migrat'. cf. Serv. comm. in Don. p. 439, 22. haec igitur a Servio Cledonium petivisse non est cur negemus. contra quae p. 40, 8 et 23 proferuntur num e Servianis ad Aen. I 703 et VII 568 scholiis exscripta sint dubitari potest. denique tres Cledonii loci cum Danielinis scholiis comparati sunt, quibus ea addo quae p. 47, 7 de 'domus' nominis declinatione grammaticus dixit, quae cum Cassellano ad Aen. II 445 concinunt. at quod p. 40, 15 'pampinus' communis generis esse dictum et Accii et Lucillii exemplis confirmatum est id non debetur Vergiliano scholiastae, qui buc. VII 58 Vergilium pampinos nunquam cum genere dicere, sed Varronem genere feminino uti docet. quod Cledonius p. 43, 1 Cornificio Gallo tribuit Vergilii commentator georg. I 210 a Bavio et Maevio profectum esse testatur. quae Floriacensis ad Aen. III 286 de 'clipeus' vocis genere habet for-

tasse ex Cledonii libro transcripta sunt; nam Servius ipse ad Aen. IX 709 de ea re doctius disputavit. Cassellanus ad Aen. II 445 scholium dubito an Servii sit et librariorum incuria in vulgatis libris omissum. nam non solum Cledonii, sed etiam Servii ipsius (comm. in Don. p. 434, 22) et Pompeii (comm. p. 192, 30) verba simillima sunt.

In Pompeii commento permulta inveniuntur quae cum ipsius Servii in Vergilium commentario consentiunt. neque tamen is consensus in hac quaestione magni momenti est. Pompeium enim, quem Servii in Donati artem commentario pleniore quam hodie in libris manu scriptis extet usum esse Keilius (V p. 91 sq.) ostendit, ex eo illa etiam derivasse dixeris quae nunc propter exemplorum copiam maxime ad Vergilianum commentarium propius accedere videntur quam ad Donatianum. cf. Pomp. p. 275, 23 sqq. cum Servio in Don. p. 419, 29 et ad Aen. I 176.

Priscianus Servii in Vergilium commentarios tribus locis nominavit. atque de illis quae VI 44 (I p. 233, 13 H.) habet 'haec acer arbor acri dicit Servius in commento Vergilii' in adnotatione ad Aen. II 16 dixi. X 23 (I p. 515, 22 H.) Servii ad Aen. I 174 verba accurate laudantur. item quae VI 72 (I p. 256, 9 H.) e 'commentario tertii libri Vergiliani' excerpta sunt in vulgatis codicibus extant. quattuor locis Priscianus Servii sententias libro non nominato commemoravit. atque III 30 (I p. 106, 1 H.) et VI 57 (I p. 242, 4 H.) memoria falsus, ut videtur, Servio tribuit quae ab eo aliena sunt. cf. ad Aen. VI 120. contra quae X 42 (I p. 532, 22 H.) et VI 75 (I p. 259, 22 H.) ad Servium referuntur cum eis consentiunt quae ad Aen. I 59, VII 568 et georg. III 418 exposita sunt.

E commentatoribus unus quod sciam ad Servii auctoritatem nominatim provocavit, Lucani scholiastes is quem Vsenerus anno 1869 edidit. nam quae in Horatiano commentario qui Aeronis fertur ad carm. III 1, 2 e Servii ad Aen. V 71 scholio adscripta sunt ea Burmannus (adnot. crit. ad Serv. Aen. V 71) ostendit recentiore aetate addita esse. Lucani igitur commentator duobus locis Servium i. e. Servium citavit, ad III 402 (p. 111, 3 V.) et ad VII 633 (p. 246, 2 V.). utroque loco quae Servio tribuuntur in brevioribus libris ad buc. II 31 et Aen. VII 717 extant. multo plura e Vergilianis scholiis in eum commentarium translata sunt, quem Luctatius¹⁾ Placidus in heroica Statii carmina scripsisse fertur. sed

1) cf. Deuerling Luct. Plac. grammat. glossae praef. p. VIII.

Achilleidos scholia quae e Pithoei codice quodam Lindenbrogius a. 1600 edidit cum maximam partem e Servii commentario ad verbum exscripta sint, iniuria eidem tribuuntur qui in Thebaidem quinto saeculo exeunte ut videtur¹⁾ multo doctius et diligentius commentatus est. qui etsi ipse quoque haud pauca ex Servii commentario deprompsit²⁾, tamen aliorum etiam Vergiliana commenta adhibuit. nam non solum aliquot locis de Vergilii versibus interpretandis a Servio dissentit³⁾, sed est etiam ubi consensus qui inter utriusque scholia deprehenditur ita comparatus sit, ut non Luctatius a Servio, sed ab eodem uterque auctore sua petivisse videatur⁴⁾. quae cum ita sint, quod Danielina quaedam scholia Statii commentatori non ignota fuisse videmus, inde nemo integriore aliquo Servii commentario eum usum esse efficiet. cf. Theb. III 283 et Aen. IV 99, Theb. V 86 et buc. VIII 75, Theb. VI 2 et buc. VI 68, Theb. VI 199, 211, 219 et Aen. III 67. ad Theb. IV 323 et ad Aen. I 322 et 324 scholiis inter se comparatis ostenditur verba quae sunt 'quia venatores cum vestigant quasi videntur errare', quamquam vulgatum scholium aptissime eis suppleatur, tamen non esse Servii. Theb. IV 482 Luctatius quocum mythogr. II 41 consentit (cf. Ampelii lib. mem. IX 5), eum nominavit ad quem redeunt quae in Danielinis libris ad Aen. I 297 et IV 577 de quattuor Mercuriis adscripta sunt. emendavit Luctatii testimonium O. Iahnus mus. rheu. IX p. 627.

Venio nunc ad eos scriptores quos inter imitatores Servii omnium saepissime commemoratos esse vides, mythographos Vaticanos

1) Lindenbrogius sexto saeculo Luctatium scripsisse statnit, quod ad Theb. IV 106 (p. 124 Lindenbr.) Boetium laudasset. sed quae Boetio (cf. d. consol. phil. I 5, 5 sqq.) tribuantur Horatii esse (carm. I 17, 14 sqq.) mythographi I 58 et II 165 docent. contra quae e Sedulio Luctatius (p. 286 Lindenbr.) protulit e carmine paschali I 200 deprompta sunt. fortasse eadem monnit Hermannus Schottky quem in commentatione anno 1856 Vratislaviae edita Luctatii aetatem in quinto saeculo constituisse e Teuffelii Litt. Rom. hist. 304 adnot. 9 didici.

2) cf. Luct. Plae. ad Stat. Theb. I 81 et Serv. Aen. I 185, Theb. I 518 et Aen. VII 277, Theb. I 521 et Aen. I 726, Theb. I 545 et Aen. I 224, Theb. I 549 et Aen. IX 86, Theb. I 695 et Aen. XI 262, Theb. II 32 et Aen. I 159, Theb. IV 708 et georg. II 353, Theb. VI 39 et Aen. XI 36, Theb. VI 63 et Aen. I 655, Theb. VIII 298 et Aen. XI 339, Theb. IX 361 et georg. I 399. brevior qui dicitur Servii commentario Luctatium usum esse his locis ostenditur, quibus pleniorum librorum additamenta ommissa sunt: Theb. I 49 et Aen. II 776, Theb. I 271 et Aen. III 694, Theb. VI 55 et Aen. XI 64. (cf. Isid. or. XX 11, 7), Theb. VII 421 et Aen. V 241 (cf. Theb. I 13), Theb. VIII 255 et Aen. III 209, Theb. IX 795 et Aen. IV 216 et IX 616.

3) cf. Theb. I 197 et georg. I 92, Theb. I 207 et Aen. VIII 64, Theb. II 496 et Aen. I 526. 4) Theb. I 251, 630 et Aen. VI 630, Theb. VII 16 et Aen. V 193, Theb. X 788 et Aen. III 57.

et Isidorum Hispalensem. atque e mythographorum scriptis primi solius libros cum Servii commentario accuratius comparare operae pretium est. secundus enim a primo pleraque petivit, pauca quae ab eo omissa esse videbat e Servii copiis addidit. tertius autem, qui cum (2, 4 p. 159 Bode) Ioannem Scotum laudaverit, vix potest ante decimum saeculum scripsisse, etsi Servium multis locis nominavit, tamen ad huius scholia ab aliorum commentis discernenda non plus auctoritatis habet quam breviores codices illo saeculo scripti. primus igitur mythographus, cuius aetas incerta est¹⁾, quae e Servii commentariis exscripsit, ea cum vulgatis libris, non cum plenioribus consentire solent. quod ut exemplis confirmetur, ex primi Aeneidos libri commentario eas fabulas expromere placet, in quibus enarrandis mythographus, Servium secutus, brevior fuit quam ille qui plenior commentarium composuit. conferantur igitur inter se schol. ad v. 67 et fab. 122, ad v. 273 et f. 30, ad v. 469 et f. 203, ad v. 489 et f. 139, ad v. 535 et f. 32, ad v. 550 et f. 137, ad v. 570 et f. 53, ad v. 693 et f. 34. duobus autem locis mythographus exhibet quae in pleniore libro extant, in brevioribus desiderantur: nam et Chelones fabula (101) in uno Cassellano ad v. 505 adscripta est et quae fab. 138 Servianae de Teucri fati narrationi inserta sunt cum Cassellani ad v. 619 additamento aliquid similitudinis habent. neutro tamen loco mythographum aut amplioris commentarii auctorem Servio sua debere concedo. scio quid responderi possit: ad v. 505 ipsis poetae verbis 'media testudine templi' ad exponendam Chelones fabulam interpretem motum esse, in oratione nihil inveniri quod a Servii consuetudine abhorreat, vulgatum scholium (p. 157, 18—20) verbis quae sunt 'hoc genus fabricae' e. q. s. (p. 158, 8) non inepte continuari, inter Cassellani et mythographi verba eam esse similitudinem quae aliis locis inter huius et Servii narrationes deprehendatur. at haec argumenta quamvis firma videantur, re vera tamen non esse idonea, quibus Servium mythographi auctorem fuisse confirmetur, hoc exemplo ostenditur. etenim simillimum consensum inter fabulam 75 et Floriacense ad Aen. IV 99 scholium habes, quod ad Servium non esse referendum certis argumentis evinci potest. is enim ad Aen. I 651 ut doceret cur 'Hymenaeos' poeta pro nuptiis dixisset, quoniam aliam de Hymenaeo memoriam tamquam falsam refutavit, ex illa fabula quae utilia videbantur deprompsit. de rebus autem quas

1) cf. Bode script. rer. myth. praef. p. XVII, Zink de Fulgentio mythogr. p. 15, Iungmann quaest. Fulgent. in actis soc. phil. Lips. I p. 50 sq.

saepius commemorandas esse sciebat ubi primum poetae verbis commentandi materies oblata est plene dicere, post legentes eo revocare solet: ut quae ad Aen. IV 99 Floriacensis commentator posuit 'licet fabula in primo libro narrata sit breviter, tamen plenior talis est' a more eius aliena sint. accedit quod formulae quales sunt 'de qua fabula talis est' (quae Chelones fabulae praemissa est) et 'fabula plenior talis est' in pleniore commentario multo frequentiores sunt quam in vulgato (cf. p. 141, 16; 169, 12; 340, 27; 357, 15; buc. VIII 30). quare Hymenaei fabulam ex alius scholiastae libro, quo mythographus quoque usus sit, in pleniorum commentarium translata esse puto¹⁾. quod alterius mythographi testimonio (f. 219) commendatur, qui genuinum Servii scholium exscripsit et primi narratione inserta auxit. eadem ratio inter fab. 101 et Cassellani ad v. 505 additamentum intercedere videtur. ceterum docti commentatores quid de Hymenaeo prodiderint ex Floriacensi ad Aen. IV 127 et Lemovicensi ad buc. VIII 30 scholio cognoscitur. restat ut primum mythographum (fab. 138) et Cassellanum scholiasten ad Aen I 619 non ita inter se consentire moneam, ut alter ad alterius auctoritatem se applicasse videatur: immo eodem fonte usi sunt, unde alia uterque, alia alter tantum derivavit.

Quas inter Isidori originum differentiarumque libros et Servii commenta inveni similitudines omnes commemorandas esse duxi. nam cum illi quoque loci indicarentur quorum congruentia eo videretur referenda esse quod eundem auctorem secuti essent Servius et Isidorus, eorum studia adiuvari putabam qui fontibus originum investigandis operam darent. transcripta esse ab Isidoro Servii scholia non dixi, nisi ubi ad rerum ab utroque expositarum convenientiam verborum consensum accedere videram: verum enim est quod Dresselius in commentatione de Isidori originum fontibus docuit (rivista di filologia vol. III p. 208), perpauca in auctorum verbis ab Isidoro mutata esse. plus quam quadringentis autem locis is est inter utriusque libros et rerum et verborum consensus, ut dubitari non possit quin Servio sua debeat Isidorus. itaque animi causa magis quam quod rem certam novo argumento confirmandam esse putem, ineptias quasdam adscribo ad quas Servii scholiis aut negligenter inspectis aut sine iudicio adhibitis Isidorum devenisse appareat. veluti si quis or. XVI 3, 3 cum Servii ad Aen. X 653 scholio contulerit is crepidinis vocem a ped'e derivandam esse Isidorum inde sibi

1) Monacensis codicis testimonio quod infra proferam Donatum esse mythographi auctorem probatur.

persuasisse videbit quod Vergilii commentator, ut 'crepidine' ablativum pro dativo poetam posuisse probaret, similem versum qui est Aen. X 361 'haeret pede pes' commemoraverit. non minus ridicule Isidorus or. XIII 19, 8 Lucrini lacus nomen a lucri magnitudine repetendum esse dixit quod olim propter ingentem piscium copiam vectigalium exactores inde fecissent: quo loco Servii ad georg. II 161 adnotatione aperte abusus est. similia haec sunt: or. XII 6, 32 et georg. IV 234; or. XII 7, 4 et Aen. VI 198; or. XVII 6, 11 et Aen. X 58; or. XVIII 24 et georg. II 531; or. XVIII 23 et georg. III 105; or. XIX 2, 7 et Aen. VII 631; or. XIX 4, 1 et Aen. I 727.

Quadringenti autem illi Servii loci quos ab Isidoro excerptos esse dixi cum omnes brevioris commentarii sint, huius ipsius exemplar aliquod Hispalensi episcopo ad manum fuisse probabiliter conicitur. sed aliud argumentum in promptu est quo ea res sic confirmetur, ut omnis tollatur dubitatio. nam satis multa scholia quae in Danielis libris pleniora sunt quam in vulgatis ita ab Isidoro in originum libros adsumpta esse videmus, ut nihil receptum sit nisi quod hodie quoque in vulgatis libris extet, quamquam ea quae plenioris commentarii auctor vel inseruerit vel addiderit ita comparata sint, ut Isidorus si plenius exemplar habuisset ea non videatur omissurus fuisse. conferantur inter se haec Isidori et Servii verba: or. VI 19, 27 et Aen. XII 520; or. VI 19, 82 et Aen. I 632; or. VIII 11, 48 sq. et Aen. IV 242; or. IX 3, 44 et Aen. III 519; or. IX 4, 8 et Aen. V 758; or. X 101 et Aen. I 178; or. X 163 et Aen. VIII 649¹⁾; or. XI 3, 34 sqq. (cf. XII 4, 23) et Aen. VI 287 sq.²⁾; or. XII 2, 2 et Aen. I 215; or. XII 2, 11 et Aen. III 113; or. XII 3, 6 et Aen. XII 9; or. XIII 16, 8 et Aen. VI 14; or. XIV 6, 23 et Aen. II 21³⁾; or. XIV 6, 36 et Aen. I 52; or. XV 9, 6 et Aen. IX 60; or. XV 13, 12 et georg. I 71; or. XVI 3, 3 et Aen. X 653; or. XVII 5, 3 et buc. V 7; or. XVIII 7, 8 et Aen. IX 705; or. XVIII 12, 6 et Aen. IX 505; or. XIX 1, 9 et Aen. I 43; or. XIX 7, 3 et Aen. VIII 453; or. XIX 19, 6 et Aen. IX 408; or. XX 10, 1 et Aen. XII 118; or. XX 14, 2 et georg. I 170; or. XX 14, 10 et georg. I 164.

Præquam aliorum vel alius⁴⁾ in Vergilium commenta ab Isi-

1) omisit Isidorus 'quasi *στρογγύλωνας* a rotunditate', nam Plauti versum addiderunt Itali. 2) cf. mythogr. I 72, II 131, III 14, 5. 3) hoc loco a vulgatorum librorum memoria, quam Isidorus secutus est, Cassellanum dissentire moneo. 4) nam vix probabile est plures præter Servianum commentarios Isidorum inspexisse.

doro adhibita esse ostendam de paucis originum locis accuratius disputandum est qui ita compositi sunt, ut facile quis et Servii scholium et illa exscripta esse dicat quae in plenioribus libris cum eo coniuncta sunt. atque quae Isidorus or. I 43, 4 de annalium et historiae differentia dixit *inter historiam autem et annales hoc interest quod historia est eorum temporum quae vidimus, annales vero sunt eorum annorum quos aetas nostra non novit: unde Sallustius ex historia, Livius¹⁾ Eusebius et Hieronymus ex annalibus et historia constant*, ea ex Servii ad Aen. I 373 scholio fluxisse videntur. nam quae Servius (p. 125, 20) de historiae nominis origine docuit *dicta ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν id est videre* quod alio loco (I 40, 1) ab Isidoro collocata sunt, id non abhorret ab eius consuetudine. neque illud mirum esse potest quod Sallustium a Servio omissum exempli causa commemoravit: eius enim libros ipse legit et exscripsit (cf. Dresselius l. l. p. 218 sqq.). neque tamen integriore Servii exemplari Isidorum usum esse concedo quod in eis quae de ipsis annalibus et ipsa historia 43, 3 et 4 in. exposuerit quaedam inveniantur quae Cassellano ad v. 373 scholio non dissimilia sint.²⁾ immo ea quae Cassellanus unus habeat a Servio profecta esse confidenter nego. qui cum pro historia annales Vergilium posuisse censeat, plane contrarium est quod alter scholiastes ideo annales a poeta Aeneae tributos esse docet quod is tamquam pontifex maximus induci soleat, a quo maximos annales confectos esse constet. haec ex libro illo, cuius argumentum p. XXVII adumbrare conatus sum, petita esse Macrobiani verbis, quae Sat. III 2, 17 habes, ostenditur. praestantissima autem illa de annalium conficiendorum ratione memoria non est ad eum ipsum qui librum illum composuit referenda, sed ad antiquiorem quendam scriptorem, quo is tamquam teste usus est. eundem ab Isidori auctore, non ab ipso Isidoro adhibitum esse probabiliter videor conicere. restat ut commemorem de discrimine quod inter historiam et argumentum et fabulam esse rhetores statuerunt (cf. Cornif. rhet. ad C. Herein. I 8, 13 et Cic. d. invent. I 19, 27), aliter praecipere Servium ad Aen. I 235, aliter Isidorum I 43, 4.

1) 'ex historia Livius' e palmari Dresselii coniectura dedi, 'ex historialibus' Isidori codices exhibent. 2) Isidori verba sunt 'quaecumque enim digna memoriae domi militiaeque mari ac terrae per annos in commentariis acta sunt, ab anniversariis gestis annales nominantur. historia autem multorum annorum vel temporum est, cuius diligentia annui commentarii in libris delati sunt' cum his e Cassellano scholio comparari possunt haec verba (p. 126, 5 sqq.) 'digna memoratu notare consueverat domi militiaeque terra marique gesta per singulos dies. cuius diligentiae annuos commentarios in octoginta libros veteres retulerunt' e. q. s.

sed cum aliqua sit inter utriusque verba similitudo, haud scio an Servius eius praecepta, quem Isidorus accurate secutus sit, memoria falsus corruperit.

Or. X 260 Isidorus *sequester* inquit *dicitur qui certantibus medius intervenit, qui apud Graecos ὁ μέσος dicitur, apud quem pignora deponi solent. quod vocabulum ab sequendo factum est, quod eius qui electus sit utraque pars fidem sequatur.* cum his scholium ad Aen. XI 133 adscriptum comparandum est: *PACE SEQUESTRA media: nam[que] sequester est [aut] medius inter duos altercantes, [aut] apud quem aliquid ad tempus seponitur, [dictum autem a sequendo, quod eius qui electus sit utraque pars fidem sequitur.] pacem ergo sequestram indutias dicit, i. e. pacem temporalem et mediam inter bellum praeteritum et futurum.*¹⁾ de vi igitur 'sequester' vocis cum consentiant inter se Servius et Isidorus neque tamen eisdem uterque verbis usus sit, contra quae de origine vocabuli illius a Floriacensi scholiasta et Isidoro dicta sunt eorum consensus cum etiam ad verba pertineat, plenius Servii exemplar ab Hispalensi episcopo non potest inspectum esse. sic potius res se habere videtur. eodem scholio ad v. l. adscripto non eodem modo Servius Isidorus Floriacensis scholiastes usi sunt. nimirum Servius nihil inde derivavit nisi quod ad poetae verba explicanda opus erat, Isidorus, cui Luctatium Placidum ad Stat. Theb. VII 542 addo, omnia exscripsit, Floriacensis interpres quod a Servio omissum esse videbat supplevit. communis autem eorum auctor ex P. Lavinii de verbis sordidis libro sua petiverat, ex quo Gellius (XX 11) haec profert 'utrumque vocabulum (scil. sculna et sequester) a sequendo factum est, quod eius qui electus sit utraque pars fidem sequatur'. cf. Suet. verb. diff. p. 276, 11 Reiffersch.

Or. XIV 4, 20 qua paragrapho de Tuscia agitur Isidorus iis quae ex Servii ad Aen. II 781 scholio deprompsit haec ex eiusdem ad Aen. XII 753 scholio interposuit *Vmbria vero pars Tusciae.* in iis quae § 21 de Vmbria dicta sunt quaedam cum Floriacensis ad XII. libri versum additamento consentiunt. sed facile intellegitur quae his locis de Vmbrorum et origine et nomine exposita sint a Servii consilio aliena esse. quare ut Floriacensis scholiastes ita Isidorus alium auctorem secutus est. cf. or. IX 2, 87. quaestt. Serv. p. 6.

Quae Isidorus or. XV 2, 22 scripsit *Porta dicitur quia potest vel importari aliquid vel exportari, proprie autem porta aut urbis aut*

1) quae uncis quadratis inclusi pleniorum librorum sunt.

castrorum vocatur, sicut superius dictum est simillima sunt his ad Aen. I 83 scholiis *PORTA* *omnis exitus porta dicitur, quasi qua potest vel importari vel exportari aliquid. [aut ideo 'porta', quia 'agmine' dixerat; nam porta proprie aut urbis aut castrorum est.]* dubitasse videntur veteres interpretes cur portam dixerit poeta exitum ab Aeolo ventis paratum. atque Servius rem simpliciter expedit, alter scholiastes subtilius ad 'agmine' militarem vocem, qua in proximo versu Vergilius usus erat, provocavit, ut portam et urbis et castrorum propriam fuisse doceret. utrumque scholium Isidoro cognitum fuit, neque dubitarem quin plenius Servii exemplar ei ad manum fuisse concederem, nisi his quae revocandi causa addita sunt *sicut superius dictum est* impediret. quae cum neque ad or. IX 3, 44 neque ad XV 2, 13, quibus locis de castris agitur, ac ne ad XV 2, 3 quidem, ubi Catonis de urbe condenda praecepta commemorantur sed castrorum nulla mentio fit, referri possint, suspicio oritur, Isidorum temere ea ex scholio quod transcriberet arripuisse, cum praesertim eius modi remittendi formulae in scholiis Vergilianis frequentissimae sint (cf. p. XIV). atque voluerat fortasse interpres ille scholium aliquod ad georg. IV 78 adscriptum in memoriam revocari, quem ad versum de militari ut ita dicam portarum usu dici potuisse nemo negabit. quae si recte conieci Cassellani ad Aen. I 83 scholium non est Servii, quem georgica post Aeneidem interpretatum esse constat.

Or. XV 8, 8 Isidorus vulgatum ad Aen. I 505 scholium paucis mutatis transcripsit eique addidit quae inter Servii libros unus Cassellanus habet (p. 158, 6) *alii testudinem volunt esse locum in parte atrii adversum venientibus.* neque tamen probabile est e codice ipsius Cassellani simili haec petita esse. nam quae inter vulgatum et alterum scholium posita sunt (p. 157, 20 — p. 158, 6) quamquam non poterant non dignissima videri quae reciperentur, Isidorus non exscripsit. aut igitur alium praeter Servianum commentarium inspexit, aut ex originum libro in pleniorem codicem verba illa translata sunt. idem iudicandum est de his Isidori verbis (or. XV 16, 11) *divortia sunt flexus viarum, hoc est viae in diversa tendentes. item diverticula sunt, hoc est diversae ac divisae viae sive transversae semitae, quae sunt a latere viae* cum scholio ad Aen. IX 379 quod infra scripsi comparatis: *AD DIVORTIA [viae in diversa tendentes hoc est] ad diverticula viae militaris: Terentius 'ubi ad ipsum veni diverticulum'. diverticula autem sunt semitae transversae quae sunt a latere viae militaris.* nam duas 'divortia' vocis interpretationes 'hoc est' formula interposita inepte coniunctas esse non est quod mo-

neam. prudentius Isidorus 'item' particula usus est, ut priori alteram adnecteret.

Non uno nomine utile est comparare inter se quae Isidorus or. XVI 24 de electro dixit et Servii ad Aen. VIII 402 scholium. Servius Plinium se sequi profitetur, atque quae profert ita comparata sunt ut Pliniana agnoscas, modo pro 'tribus', quod libri praebent, 'quattuor' scribatur. mirum tamen est quod Isidorus, cui non modo hic in numero error sed verba pleraque cum Servio communia sunt, habet quaedam quae Vergilii interpretis omisit. quare non Isidorus Servium, sed eundem uterque auctorem secutus esse videtur, qui ipse e Pinii libro sua derivaverat, ita tamen ut in metallico electro partium rationem paulo aliter definiret. iam vero in exitu Serviani scholii a vulgatis libris discedit Floriacensis codex, qui non solum haec addidit quae cum Isidorianis consentiunt *et ad lumina in convivio clarius auro et argento lucet*, sed etiam ea quae antecedunt, quae sic eduntur *et varios ad similitudinem [arcus caelestis] reddit colores*, unus integra habere videtur. scilicet verba quae sunt 'arcus caelestis' cum ad sententiam explendam necessaria sint, librariorum neglegentia in vulgatis libris intercidisse dices. at in meis codicibus non 'ad similitudinem' scriptum inveni, sed 'ad dissimilitudinem' in Reginensi Sangallensi Lipsiensi, 'ad idisimilitudinem' in Hamburgensi. inde 'ad iridis similitudinem' Servium scripsisse conicio, ut plenioris commentarii auctor corruptae breviorum librorum scripturae medelam ab Isidoro petiverit. quam coniecturam si probaveris, ea quoque quae Servianis in uno Floriacensi adglutinata sunt ad Isidorum redire facile concedes.

Reliqua Danielini commentarii scholia, quae quidem hac pertinere dixeris, ex Isidori libro videntur exscripta esse. conferantur inter se Aen. XI 554 et or. VI 13, 3; Aen. I 416 et or. IX 2, 49; Aen. I 490 et X 651 et or. XVII 4, 8; Aen. IV 131 et or. XVIII 7, 4; Aen. XI 144 et or. XIX 31, 8. decimi originum libri particulas 125, 159, 179 quae propter rerum similitudinem cum scholiis ad Aen. X 302, XII 7, VIII 307 conferri possunt, propter dissimilitudinem verborum non puto Servio deberi. denique quae vulgato ad georg. II 88 scholio de crustumiis addita sunt ea recentior aliquis scholiastes ex Isidori copiis adsumpsit, nam Lemovicensis codex in primi libri v. 279 desinit.

Ostendisse videor ne eis quidem locis quibus Isidoriana ex Servianis scholiis et pleniorum librorum supplementis composita esse dicas, ipsum ampliorem commentarium ab Isidoro adhibitum esse. atque quod or. X 260; XV 2, 22 et 8, 8 et 16, 11 praeter Serviana

alius interpretis ad eodem Vergilii versus scholia, quae postea demum cum Serviano commentario coniuncta sint, Isidoro ad manum fuisse dixi, id aliis etiam exemplis confirmatur. veluti duo originum loci, qui sunt XIV 4, 22 'alii Etruriam . . . ἀπὸ τοῦ θῦσα' et XVIII 7, 7, cum scholiis ad Aen. X 164 et VII 741 consentiunt, quae Daniel non e Floriacensi codice, qui pleniorum qui vocatur Servii commentarium exhibet, sed ex Turonensi libro edidit, qui Servii scholia nisi paucis locis non habet.¹⁾ praeterea Isidorus scholia aliquot, quae quidem in plenioribus libris extant, in origines transtulit, Servianum scholium ad eadem poetae verba adscriptum neglexit. cf. or. IX 2, 74 'Pelasgi . . . commemorat' et Aen. VIII 600; or. XI 1, 79 et Aen. I 211; or. XIII 21, 26 et Aen. XI 457; or. XVI 20, 11 et Aen. I 448; or. XVII 6, 18 et Aen. IV 242. denique haud pauca eorum quae e pleniore commentario Isidorus adsumpsisse videtur ad Vergilii versus pertinent de quibus Servius ipse nihil dixit. cf. or. IX 2, 73 et Aen. I 242 (cf. Kettnerus stud. Varron. p. 19); or. IX 2, 74 'Graeci vero . . . dictos' et Aen. I 624; or. IX 2, 106 et Aen. VIII 656; or. IX 3, 22 et Aen. X 370; or. XI 1, 61 et Aen. XI 496²⁾; or. XI 1, 123 et Aen. III 67; or. XII 7, 75—78 et Aen. III 246; or. XIII 18, 5 et Aen. III 421 et 423; or. XIV 6, 44 et Philarg. ad georg. I 309; or. XIV 8, 18 et Philarg. ad georg. III 474; or. XIV 8, 38 et Aen. XI 326 (cf. Aen. II 16); or. XV 2, 5 sq. et Aen. IX 608 or. XV 2, 32 et Aen. I 20; or. XV 3, 12 et Aen. II 464; or. XV 16, 6 et Aen. I 422; or. XVI 20, 11 et Aen. I 448; or. XVII 6, 26 et Aen. I 176; or. XVII 9, 29 de dictamno Isidorus loquitur. videtur scholio aliquo ad Aen. IV 72, quem versum laudavit, usus esse. sed ad hunc ipsum perpauca adscripta sunt, plura de herba illa Aen. III 171 et XII 412 inveniuntur; or. XVIII 2, 7 et Aen. I 70; or. XIX 28, 6 quae de ferrugine dicta sunt eorum pars e Servii ad Aen. IX 582 aut ad georg. I 466 scholio, pars ex pleniore commentario ad Aen. XI 772 adscita est.

Confiteor inter locos quos modo enumeravi haud paucos esse quorum consensum alii ita rectius explicare sibi videbuntur, ut ad eandem et Isidorum et eum qui pleniorum commentarium composuit auctoritatem se adplicasse dicant: neque his magnopere adver-

1) ceterum dubitari potest num Isidorus et Turonensis scholiastes Vergilianum aliquem commentarium his locis exscripserint. 2) verba quae sunt 'cervix autem numero . . . frange cervices' Servio ad Aen. II 707, quem diff. verb. 118 exscripsit, debet Isidorus.

sor, praesertim cum non desint apud Isidorum quorum cum Danielinis scholiis similitudinem ipse sine ulla dubitatione ad fontis communionem revoco. veluti quae ab Isidoro or. XVI 18, 13 et Danielis scholiasta ad Aen. X 526 de tribus argenti et auri et aeris generibus, or. XVII 7, 2 et buc. VIII 12 et Aen. I 394 de lauro, or. XIX 5, 3 et georg. I 142 de trago, retis genere, or. XIX 30, 5 et Aen. II 683 et X 270 de apice et galero, or. VIII 9, 13 et Aen. III 359 de variis vaticinationis generibus, or. VIII 11, 52 et Aen. III 35 de Gradivi nomine exposita sunt, ex eodem fonte derivata esse mihi persuasi. atque uno loco qui est ad Aen. II 683 scholiastes Suetonium laudavit; de trago Nonius s. v. everriculum p. 34 M. conferatur.

Restat ut ea plenioris commentarii scholia commemorem, quae aut quod Isidori expositio plenior sit aut aliis de causis, quas cum facile quisvis sentiat explicare longum est, ex Isidori libro exscripta esse videantur. ex eo genere sunt Dan. schol. ad Aen. VIII 392 et or. XIII 8, 2 (cf. Isid. de rer. nat. 30); Aen. II 16 et XI 326 et or. XIV 8, 38; Aen. I 119 et XV 1, 16; Aen. IV 648 et or. XV 3, 9; buc. IV 2 et VIII 54 et or. XVII 7, 49; Aen. XII 413 et or. XVII 10, 3; Aen. I 177 et XVIII 5, 1; Aen. IV 198 et or. IX 2, 125. ceterum in his similium locorum indicibus ea Danielis scholia quae cum decimi originum libri particulis consentire vidi consulto omisi. nam cum hoc libro nominum quorundam originationes et interpretationes eaeque perquam breves contineantur, difficile dicta est, utrum Isidorus scholiastae an hic illius auctor sit. possunt autem inter se comparari or. X 3 et schol. ad Aen. IV 72, VI 298, VIII 532; or. X 7 et Aen. II 426; or. X 91 et Aen. I 39; or. X 105 et Aen. VIII 230; or. X 127 et Aen. XI 584; or. X 138 et Aen. III 658, VIII 264; or. X 171 et Aen. I 520; or. X 198 et Aen. IX 725; or. X 247 et Aen. II 374; or. X 263 et buc. X 19; or. X 279 et Aen. X 216.

Itaque quod compositione plenioris commentarii demonstrata, Danielinis scholiis quibusdam exempli causa ad suos auctores revocatis, diversis Servii et aliorum commentatorum consiliis rationibusque descriptis ostendere conatus sum, ea quae pleniorum librorum propria essent non Servii esse sed aliorum interpretum vel scriptorum, id Vergilianis commentariis et inferioris aetatis libris quibusdam, quos qui scripserunt illis usi sunt, inter se comparatis stabilitum esse videmus, qua quidem comparatione simul illud probatum est, Serviana commenta, si leviores quasdam eorum mutationes variis temporibus factas exceperis, integra servata esse. id quod aliis

quoque rebus confirmatur, veluti aequali sermonis tenore, consilio-
rum stabilitate, expositionum ad grammaticam artem, ad historiam,
ad philosophiam pertinentium amplitudine, quae si non omnibus
at multis certe locis tanta est, ut ampliora etiam scholia in bre-
vius contracta esse ne cogitari quidem possit. accedit quod inter
antiquiores brevioris commentarii codices¹⁾, quamvis diversis locis
scriptos, tantus invenitur consensus, quantus vix posset esse, si
Servianum opus eas quas docti quidam homines opinantur muta-
tiones subisset.²⁾ illud tamen non nego, quod in libro ad docen-
tium discentiumque studia per longum tempus adhibito atque totiens
descripto facillime fieri potuisse nemo negabit, ut aut adderentur
quaedam aut omitterentur aut transformarentur.³⁾ quare neque se-
cludendi neque supplendi remediis ad emendandum Servii commen-
tarium carere poteris, atque de singulorum verborum vel enuntia-
torum etiam memoria maiores sunt fortasse inter Servianos quam
inter aliorum scriptorum codices discrepantiae. ne illud quidem in-
fitor, librariorum inertia posse effectum esse, ut unum et alterum
scholium totum intercideret. sed sunt profecto eae interpolationes
et lacunae et scripturae diversitates levioris plerumque momenti,
quam ut genuinum commentarii habitum eis magnopere immuta-
tum esse dicas.⁴⁾ neque quod supra (p. XXXII) dixi, inveniri inter

---

1) excipio Bernensem 363, quippe qui commentarium multis locis valde
decurtatum exhibeat. 2) quod in praestantissimis etiam nostrorum codicum
non nulla omissa sunt, Thomasius (p. 170) cum eam rem non tam ab libra-
riorum negligentia quam ab exemplarium, quibus hi ipsi usi essent, lacunis
repetendam esse putaret, inde in antiquioribus etiam libris non nulla intercidi-
disse suspicatus est. at cum multi supersint Servii codices eique diversis
locis scripti, ut ex diversis exemplaribus derivati esse videantur, si quid in
altero deest, ex altero id suppleri potest, veluti Lipsiensis corrector quod prior
manus omiserat ex libro Monacensis simili addidit. 3) cf. supra p. V sq. sed
cavendum est ne latius patere videantur haec corruptionis genera. propter
Thomasium hoc moneo, qui haud pauca scholia, in quibus neque desideratur
quidquam neque redundat, aut omissis necessariis aut alienis inmixtis corrupta
esse sibi persuasit. vide p. 171 sqq. veluti scholium ad Aen. I 359 adscriptum
integrum esse negavit, quod 'thensauros' scripturam a Servio vituperari non
vidit. in scholio ad Aen. II 733 verba *propter sequentem de Corybantibus oeco-
nomiam non intellexit his quae ad insequentem versum adnotata sunt expli-
cari non cum utilitate mea favens uxori, quae in numerum ministrarum matris
deum relata est.* ad Aen. VI 648 ante *illis* nihil intercudit; 'isti' enim dicun-
tur Ilus Assaracus Dardanus, 'illi' Tydeus et reliqui quos poeta v. 479 sqq.
commemoravit. ad Aen. IV 179 Veronensis interpres Servii scholium corruptit,
non Servius scholium Veronense. ad Aen. I 282 verba *quod vulgo maforte di-
cant* non debent propter relativi pronominis iterationem ut aliena abici. ad
Aen. VIII 127 non video cur verba *quantum ad Aenean pertinet Graeci neque
boni neque meliores sunt* secludantur. 4) veluti Thomasius non nullis locis

Danielina scholia quae a Servianorum rationibus non abhorrent, ea similitudo tantum valere debet, ut sine codicum aut aliorum scriptorum testimoniis Servio tribuantur¹⁾ quae eadem probabilitate ad commentatorem aliquem Servio aequalem fere et simili interpretandi ratione usum referuntur.

Etiam de fontibus et tempore plenioris commentarii libris illis, de quibus supra dixi, atque Isidori originibus maxime comparatis quaedam cognosci potuerunt, ut iam tempus esse videatur quae de eis rebus et de loco, in quo Danielina scholia cum Servianis coniuncta sint, invenisse me spero collecta proponere. sed ante opus

non de Servio, sed de compilatore vel excerptore aliquo (rédacteur), non de commentario sed de collectione scholiorum (recueil) loquitur. 1) quae ad Aen. II 445 de domus nominis declinatione in uno Cassellano adscripta sunt propter Cledonii et Pompeii testimonia et commentarii in Donati artem similitudinem ad Servium revocavi. Aen. V 801 et 851 ea quae praeter Bernensem 167 et Cassellanum Monacensis habet Servio tribuere potui. Thomasius qui p. 11 sqq. italicorum saeculi XV. librorum additamenta diligentissime collegit ex his pauca quaedam in Danielinis codicibus inveniri vidit; unde ad Servium ea referenda esse coniecit (cf. p. 33). sed Aen. I 417 verba quae sunt *quod autem . . . vestitur* in omnibus vulgatis libris leguntur. ad Aen. I 731 *Graeci . . . appellant* verba cum non inveniuntur in Parisino 1750 a Daniele autem in ipso contextu edita sunt, e Fabriciano exemplari videntur petita esse. ad Aen. II 7 *Iovis et Aeginae filius* quae italici libri cum Danielinis communia habent facile potuerunt Serviano scholio adscribi (cf. mythogr. II 204), cum praesertim dubitari possit an 'Iovis filium' Aeacum fuisse Servius ipse dixerit (cf. adnot. crit.). Aen. II 632 *quod Ἀφρόδιτον vocatur* ex Macrobiani Saturnalibus III 8, 1 adscripta sunt. ad Aen. II 749 et 761 non ea est inter italica et Cassellana additamenta similitudo, ut apte inter se comparentur. ad Aen. I 651 Hymenaei fabulam Parisini 7965 (cf. Thomas p. 27) corrector in margine adscripsit; qui cum mythographi libro (I 75 vel II 219) usus esse possit, non est quod Floriacensem (ad Aen. IV 95) ei ad manum fuisse dicamus. contra qui italica ad Aen. II 528 et 553 scholia scripsit ei ut Serviana ita Cassellana de his locis et v. 558 commenta eognita erant. cf. adnot. crit. ad Aen. IV 572. reliqua quae Thomasius in italicis et Danielinis codicibus similia esse invenit ad Aen. II 501 *aut novas . . . adfinitatis et est autem . . . repetitio*, 624 *vel 'tum vero' . . . saevientes*, 641 *corpus nostrum*, 645 *et . . . venti*, 649 *sane afflati . . . Romulus*, 728 *NUNC . . . metuere*, 733 *non nulli . . . sed*, 768 *AVSUS quia inter hostes*, VI 17 *nunc a civitate . . . Euboeae* haec igitur nihil habent quod a Servii consuetudine alienum sit. moneo tamen extare Vergilii libros quorum in margines non nulla pleniorum librorum scholia transcripta sint et eius modi librum facile potuisse ad Italos adferri. neque omitto quam mirum sit quod similitudines illae fere omnes ad extremam secundi Aeneidos libri partem pertinent. quae ad Aen. II 801 in Cassellano et Dresdensi adnotata habes *hoc est autem . . . agnovit* e Serviano ad Aen. I 382 scholio petita sunt. ad Aen. VIII 300 qui *praeter haec quae Herculem* e. q. s. adscripsit, quorum pars in italicis libris invenitur, mythographi alicuius libro videtur usus esse: Servium enim qua re motum esse putas, ut quae aliis locis de singulis Herculis laboribus dixerat hoc comprehenderet? (cf. Thomas p. 106).

est de codicibus quibus Daniel primus usus est accuratius disserere, quippe quorum rationibus expositis multum lucis eis quaestionibus adferatur.

Plenioris
commentarii
libri recensentur: Cassellanus.

Atque plenioris in primum et secundum Aeneidos librum commentarii duo codices extant: Cassellanus (ms. poet. fol. 6) et Parisinus 1750. ille saeculo nono exeunte vel ineunte decimo in CIX membranis formae quadratae, sed maioris mensurae scriptus est. singulae paginae tricenos singulos versus habent. plures librarios eodem tempore in codice scribendo occupatos fuisse non solum litterarum dissimilitudine, sed etiam ea re ostenditur quod septimo quaternioni, cum primi libri extremam partem non totam cepisset, tres membranae additae erant, et extremae aliquot quaternionum paginae aut vacuae relictae, veluti quarti decimi et undevicesimi, aut, veluti septimi, litteris distractius exaratis insignes sunt. verborum distinctio saepe aut nulla est aut falsa. lemmatum initia grandiusculis litteris indicata sunt. plures correctores liber expertus est, e quibus eum qui ex archetypo plerumque, ut videtur, primi librarii errores sustulit, C² dixi, alium qui saeculo XV. vulgati alicuius libri scripturas invexit C³. idem signum adposui mutationibus quibusdam in scholio ad Aen. I 393 ab homine tertii decimi, ut videtur, saeculi factis. quarta manus, atramenti vigore conspicua, in posterioribus libris leviora errata correxit.

Continebat olim hic codex in sex priores Aeneidos libros commenta, sed primi tantum et secundi libri vulgatis ampliora. postquam a Scioppio conlatus est magnam iacturam fecit. interierunt enim octo quaterniones integri (II IV IX XII XV XVI XVIII et libri sexti, unde redintegratur quaternionum dinumeratio, II), praeterea tres membranae septimo quaternioni additae, undecimi tres membranae posteriores, sex priores undevicesimi, quarti alterius ordinis duae posteriores.

Vitam Vergilii primi libri commentario in vulgatis codicibus praemissam Cassellanus non habet; incipit enim ab his ARMA VIRVMQVE CANO ET IN SECVNDO LIBRO ALIQVOS VERSVS POSVERAT. quae quod maiusculis litteris scripta sunt, inde Bergkiius recte effecit pro exordio commentarii ea habita esse. in margine fol. 1^a legitur LIB. AENEIDΩ, quod idem vir doctus hoc modo supplevit LIB. I AENEIDOS. libri quarti commentario haec subscripta sunt P. VIRG. MARON. COMM. AEND. LIB. III. EXPL. INC. LIB. V, libro quinto P. VIRGIL MARONIS COMMENTORV AENEIDOS LIBER V EXPLICIT. INCIPIT LIBER VI. tertio libro nihil subscrip-

tum est. folia quae primi et secundi libri exitus habebant interierunt.

Tertii et eorum qui usque ad septimum sequuntur librorum commentarii, qui quidem in Cassellano extant, cum priorum librorum commentis comparati exigui pretii sunt, habent tamen fortasse ad plenioris commentarii rationes rectius cognoscendas aliquid utilitatis. nam quamquam additicia scholia tantum non omnia desunt¹⁾, inveniuntur tamen supplementa non nulla uno illa quidem vel paucis verbis comprehensa, sed non omnino spernenda. ut exempla ex tertio libro depromam, conferatur adnotatio critica ad v. 251, 263, 287, 291, 301, 306, 364, 367, 411, 420, 469, 515, 553, 567, 615, 636, 670, 678, 698, 699, 705, 711. quae his locis Cassellano et Floriacensi communia sunt ea si quis pro Servianis haberi velit, in ipsis nihil reperio quod ei sententiae adversetur, ut possit videri regula inventa esse, qua damna in vulgatis libris Serviano commentario inlata metiamur. neque tamen omitti debet, alia de quibus Cassellanus cum Floriacensi consentiat, quae non pauca sunt, a Servio aliena esse, sive librariorum erroribus orta sint²⁾, sive ab corrigendi studio profecta. longum est eos locos quibus breviorum librorum scripturae Cassellani et Floriacensis testimoniis integriores sunt omnes enumerare, paucos commemorasse satis est quibus correctoris manus agnoscitur. quod III 276 in vulgatis libris legitur *intulit* elegantius est quam *addidit*, quod Floriacensis praebet. Cassellanus *addidit non tulit* exhibet, unde in archetypo eius cum a prima manu *addidit* esset, a correctore aliquo *intulit* supra scriptum fuisse probabile est. 281 uterque codex falso *propter* pro *praeter* habet. 291 *vetereum* est in Floriacensi, *vetetum* in Cassellano, *Veretum* in archetypo libro fuisse conicio. vulgati libri *Calabriam* praebent, quod nemo non sentit aptius esse: nam Epiri nomini regionis rectius quam oppidi nomen opponitur. quamquam eum qui 'Veretum' posuit doctrinam ostendisse non infitior. 332 *ut in historia legimus*, quae breviorum librorum scriptura est, tuetur mythographus. 499 Cassellanus et Floriacensis in lemmate id exhibent quod Servius abiecit; nam a prima manu *fuertint* in Cassellano fuit. 707 *non longe a monte Erycc* magis placet quam *ante pedem montis Erycis*. etiam magis memorabilis est Floriacensis et Cassellani similitudo his locis: III 286 *intellegamus* vulgati

1) perpauca eaque admodum vilia inveniuntur, veluti in tertio libro ad v. 678 *Caelo* pro 'in caelum' et v. 718 *Conticuit tandem* ut 'conticuere omnes'.

2) cf. adnot. crit. ad III 222, 231, 233, 260, 445 (p. 421, 15), 624 (p. 446, 3), 680 al.

libri praebent, *possumus intellegere* cum Floriacensi et Turonensi Cassellanus. mutavit Serviana plenioris commentarii auctor, quod alienam interpretationem additurus erat. 274 *et sinum et* non videntur Servii esse; nam enuntiatum relativum quod sequitur ad unam 'civitatem' vocem spectat. 270 Serviana quae sunt *insulas Gracciae commemorat* ut Floriacensis ita Cassellanus omittit, in quem ipsum prima Floriacensis scholii verba transierunt *hae omnes insulae Gracciae sunt*. 332 his quae praeter Floriacensem Cassellanus habet *aut quod ibi Achilles occisus sit* turbatur aperte Servii sententia, ut ea secluserim. 376 in utroque libro alienum scholium Serviano inepte inmixtum est. accedit quod Cassellani scriptura *disponit divinat* e Floriacensi orta est quae est *disponitur divinat*, cuius ipsius origo inde repetenda videtur, quod in archetypo Serviana sic perperam scripta erant *disponitur dinat*: nam *divinat* non potest Servii esse. 311 *sicut supra dictum est* cum Floriacensi habet Cassellanus, quamquam scholium ad v. 310, ad quod ea formula relegamur, omittit. 361 *autem* habet Cassellanus, non habet *praepetes . . . auspicatur*, propter quae *autem* illud plenioris commentarii auctor inseruit. 249 vix dubito quin *ait Neptunio*, quod e Cassellano enotavi, ex *aut Neptunio* ortum sit, quod in Floriacensi legitur. consensus igitur, qui in tertio et iis qui sequuntur libris inter Cassellanum et Floriacensem invenitur, eius modi est, ut e pleniore aliquo libro ille fluxisse videatur, cuius quidem libri, ut recte conicere videor, hoc proprium fuit quod aliena pleraque, id est ea quae in Floriacensi Servianis non inserta sed adnexa sunt, ab his nescio quo signo separata erant, ut is qui Cassellanum scripsit, cui Serviana exscribere videtur propositum fuisse, quae omittenda erant facile potuerit dignoscere.¹⁾ quod cum ita sit, ne supplementa quidem illa quae supra commemoravi Servio tribuenda esse, sed partim plenioris commentarii auctori partim aliis interpretibus²⁾ deberi puto.

Antequam de Parisino 1750 dicatur quaestionem quandam subdifficilem solvendam esse video: nam etiam nunc dubitant homines docti num Cassellanus idem sit qui Danielis Fuldensis. neque a Duebnero qui in Zimmermanni annalibus tom I. a. 1834 p. 1222 sqq. de hoc codice disputavit, neque a Bergkio, qui Marburgi annis 1843—45 primi et secundi libri particulas quasdam ex Cassellano

1) in primi et secundi libri commentariis nihil me invenisse moneo quo additicia scholia a vulgatis distingui viderentur. 2) ex aliis commentariis deprompta videntur quae ad III 287, 306, 367, 615, 678, 698 Cassellani et Floriacensis propria sunt.

edidit, neque a me cum anno 1856 primum de Servio commentabar ea res profligari potuit, quia Danielis exemplar nobis non praesto erat. poterat videre quod verum est Thomasius (cf. supplément sur le Parisinus 7929 et quelques manuscrits étrangers. Paris 1879 p. 21 sqq.), si Danielini exemplaris appendice et Danielis schedis in Bernensi bibliotheca servatis, quas inspexit, uti scivisset: quod cum nesciret, nimium tribuit Schubartii, viri venerabilis, dubitationibus, quas is mecum quoque olim per litteras humanissime communicavit.

Petrus Daniel igitur a Francisco Modio, quem aliquot annos Fuldae moratum esse constat, audivisse videtur Servii codicem vulgatis plenior in Fuldensis conventus bibliotheca extare: certe Modium precibus adiit, ut speciminis causa ex eo codice non nulla exciperet. petenti sibi satis factum esse Daniel non est publice testatus, sed in Bernensi codice 189, quo pars schedarum eius continetur, quattuor inveniuntur eorum quae novae Servii editioni praefaturus erat commentarii. atque in primo quattuor libris manu scriptis se usum esse profitetur: gallicis tribus, Floriacensi Lemovicensi Autissiodorensi, uno germanico e collegio Fuldensi; Fuldensem tamen non se potuisse ipsum inspicere, sed praesto fuisse quae Franciscus Modius inde excerpisset. in altero commentario additur Lemovicensem ad bucolica et georgica, Floriacensem ad aliquot georgicon et Aeneidos locos, Autissiodorensis ad omnem Aeneidem emendandam adhibitum esse: tum 'excerpta a Fr. Modio e duobus libris prioribus' commemorantur, quibus verbis asteriscus adpictus est, cui in margine iterato haec adposita sunt: 'BINIO fuldensis'. in tertio commentario eidem libri nominantur, Modii vero nulla fit mentio. quartum exemplar cum edito consentit: in quo codicibus supra commemoratis quintus additur Turonensis, Modii beneficium item omittitur.

Mirum est quod Daniel, etsi in praefatione Fuldensi se usum esse dixit, ea quae a Modio acceperat in contextum exemplaris sui non recepit; nam ad I 340 tantum (*quod cum . . . fingebat*) et ad I 719 sqq. e plenioribus libris edita inveni quae non sunt in Parisino 1750. sed partem certe eorum quae Modius e Fuldensi excerpta miserat in margines exemplaris Fabriciani a. 1586, quod hodie in Bernensi bibliotheca adservatur et O. 51 notam habet, transtulit atque ita quidem, ut non nullis locis e codice Fuldensi ea petita esse significaret.¹⁾ quid? quod ad Aen. I 522 et II 159

1) veluti Aen. I 3 'vet. cod. Fuld. sic habet Altum mare significat' e. q. s.

aperte professus est unam Fuldensis membranam suis se oculis vidisse. illo enim loco verbis quae sunt *quae benevolentia . . . et te pater optime Teucrum* haec addidit 'ex codice Fuldensi cuius frag. duarum paginarum videre licuit', altero verbis *alii ita . . . resolvere iura* praemisit 'ex v. codice collegii Fuldensis cuius fragmentum duarum pag. prae manibus habui': quibus testimoniis intellegitur quid sibi velint 'binio Fuldensis' illa, quae in altero praefationis commentario margini adscripta esse dixi. videtur autem Daniel ea de causa in adornando suo exemplari Modii excerpta neglexisse, quia ab alio se impetraturum esse sperabat ut Fuldensis codex totus in suum usum exscriberetur. neque falsa spe inductus est. nam cum in eo esset ut novum Servii exemplar ederetur Iacobus Bongarsius plenam Fuldensis libri conlationem a Marco Velsero et Gasp. Scioppio factam e Germania adtulit¹⁾, quam Daniel ad suum contextum adaptatam in appendice edidit.

Fuldensem codicem quem Scioppius excussit a Cassellano nostro non diversum esse certum est. nam quae Scioppius in illo scripta quaeve omissa esse dixit eadem in hoc aut leguntur aut desunt. item magnus est inter Cassellanum et ea quae de singulis Fuldensis libri scripturis homo ille doctus protulit consensus. conficitur autem res eo quod quae Scioppius de correcturis in Fuldensi factis et de supplementis quibusdam testatus est eadem in Cassellanum cadunt. ad Aen. I 12 (p. 16, 13) in Cassellano a prima manu recte scriptum est *Scipio Aemilianus*, corrector ipsius Servii libros secutus *an* litteras delevit: Scioppius Fuldensem habere docuit 'Scipio Aemilius ante Aemilianus'. Aen. I 1 (p. 6, 7) in contextu Daniel edidit *copiis*, in appendice de Fuldensi haec adnotata sunt 'ante vocem *copiis* addit *coriis*': in Cassellano prima manus in ipsa linea scripsit *coriis*, prior corrector supra versum *copiis* sic addidit ut non supra *coriis* sed supra insequentem vocem poneretur (*copiis* ^{coriis} tunicis). his addo non nulla Scioppii testimonia quae aperte e correcturis in Cassellano factis orta sunt. Aen. I 149 (p. 63, 23) pro *caque* Cassellanus habet *aquae*, cui corrector *e* superscripsit, sed

I 13 'ex transcripto Fuld. cod. Ostiam vero ideo' c. q. s. I 38 'ex transcr. v. cod. coll. Fuld. TEUCRORVM AV. REG. Mire Aencam noluit nominare' c. q. s.

1) Bongarsio rogante Marcum Velsorum, nobilem Augustanum, intercessisse puto, ut Scioppius Fuldensem librum exscriberet; nam ipsum eum in conferendo codice adfuisse veri non est simile. inter epistolas cum ceteris eius libris Norimbergae a. 1682 editas nulla est ad Danielem scripta. Scioppius autem ante annum 1597, quem libri de arte critica praefationi Altodorffii subscripsit, codicem tractasse videtur.

ita ut punctum in ipsa linea, quo aliquid addendum esse significaret, per errorem non ante *a*, sed post eam litteram poneret: in appendice 'aequa' Fuldensem praebere dictum est.¹⁾ Aen. I 157 (p. 65, 19) pro *stationes* Cassellanus exhibet *salutationes*, qua in voce *u* litteram expunxit corrector: Scioppius 'saltationes' testatus est. Aen. I 195 (p. 77, 8) a prima manu scriptum est *catiline*, quod altera ita correxit, ut *a* supra *e* poneret: Scioppius 'catilinae' enotavit. Aen. II 285 (p. 266, 25) *et contrario* legitur in Cassellano quod corrector emendavit cum *et* voce oblitterata *e* superscripsit: Scioppius 'et e contrario' enotavit. Aen. II 335 (p. 275, 19) Cassellanus *amine* habet, unde *g* littera supra versum addita *agnine* fecit corrector: in appendice tamquam Fuldense editum est 'animae et agmina', ut prior scriptura emendata, correctoris coniectura perfecta sit. cf. adnot. crit. ad p. 282, 18. sed gravissimum omnium est quod quae ad Aen. I 169 (p. 67, 21) in Cassellani margine ex Isidori originibus (XIX 2, 15) saeculi XV. corrector adscripsit eadem Scioppius in Fuldensi fuisse testatus est, et ita quidem ut 's̃' notam praemitteret, qua haud scio an 'supra' significari voluerit. nam ad Aen. I 173 (p. 68, 28), ubi supra *aut* idem corrector *id est multa* scripsit, haec est Scioppii adnotatio 's̃. *i. multa aut'. ad Aen. I 176 (p. 70, 1) verba quae sunt *quem nemo sit ausus defendere* prima Cassellani manus omisit, supra versum *quoniam nemo sit ausus defendere* addidit C³: Scioppii de hoc loco testimonium est 'post vocem 'in eo' emend. s̃*quoniam nemo'; in contextu enim Daniel dedit quae in Cassellano omissa esse dixi. Aen. I 30 (p. 24, 21) *crudelē* expunxit et *Hectorem* superscripsit C³: inde 'circa extinctum Hectorem crudelem' in appendice Scioppius.

Scioppii Fuldensem ab eo libro, ex quo Modius non nulla exscripsit, non diversum fuisse manifestum est; Modii enim excerptis maxime Daniel impulsus est ut plenam codicis conlationem sibi pararet. sed luculento quodam argumento ea res etiam magis confirmatur. nam quod Daniel locis supra laudatis professus est, duas Fuldensis codicis paginas se vidisse, id non potuit aliter effici nisi ita ut membrana e codice sublata ei mitteretur. atque missa est ea in qua commentarius ad Aen. I 716—727 scriptus erat: eum enim Daniel in contextu exemplaris sui (p. 218 et 219, 1—20) edidit²⁾ et praeclarum de Veneris nominibus excursus (v. 720) in

1) quod 'aequa' non 'aequae' in appendice legitur typhotetae et correctori videtur tribuendum esse, de quorum negligentia infra dicam. 2) cum ad v. 727—730 quoque Fuldensis additamenta in contextu Danielis inveniantur, a Modio ea exscripta esse probabile est.

Fabricianae editionis marginem transcripsit. Scioppius autem folium illud in codice non iam invenit: certe ad pag. 218 in appendice adnotatum habes 'nihil est immutatum'. in Cassellano quoque membrana de qua agitur, quae integri codicis fuit quinquagesima septima, deest, atque facile intellegitur cur Modius eam refingendam elegerit; nam de tribus illis quas septimo quaternioni additas esse dixi prima fuit, ut nullo negotio solvi posset: reliquae duae quae ipsae quoque interierunt haud scio an binione comprehensae fuerint.

Quoniam Cassellanum codicem eundem esse quem Danielis Fuldensem satis certis argumentis confirmatum est, quaerendum esse video unde discrepantia quae haud paucis sane locis inter codicis scripturas et Scioppii sive Danielis testimonia animadvertitur, repetenda sit: quam quidem discrepantiam Bergkii rectissime dixit ita comparatam esse, ut Cassellanus fere meliora praebeat. atque Scioppium quae ex codice exscribentur librorum erroribus purgasse veri illud quidem non est dissimile, sed certis exemplis non potest probari.¹⁾ contra habeo quibus ostendam Danielem a veritate deflexisse cum in praefatione appendicis diceret in transcribendis Scioppii schedis tanta fide ac religione se versatum esse, ut etiam emendatu facillima 'depingere quam fingere' satius duxerit. nam cum codicis scripturae et ea quae ex Modii excerptis in Fabriciani exemplaris margines transcripta et quae ex Scioppii conlatione in appendice edita sunt inter se comparantur itemque eorum quae Scioppius ipse in libro de arte critica et in suspectarum lectionum volumine e Fuldensi laudavit ratio habetur, Danielem non veritum esse apparet aliorum testimonia suo arbitratu mutare. ut exempla proponam, Aen. I 21 (p. 20, 11) Scioppium recte *adpuncti* legisse e libro de arte critica (p. 4) scimus: in appendice Fuldensem *adiuncta* habere adnotatum est, quod Daniel cum *adpuncti* illud quid sibi vellet non intellexisset e coniectura posuisse videtur. — in scholio ad Aen. I 522, quod Modius Danieli exscripsit p. 161, 20 Cassellanus exhibet *etiamsi regem amissimus et Italiam non petimus*: pro his Daniel in Fabriciani exemplaris margine scripsit *etiam r. a. et ut Italiam non petierimus*: idem *petierimus* sed *ut* voce omissa in appendice invenitur. in eodem versu pro *discedemus*, quod e codice re-

1) cf. tamen susp. lect. I ep. XXI (p. 57 ed. Amstelod. a. 1664), ubi Fuldense additamentum ad Aen. I 636 sic laudatur 'non nulli *Dii* legunt, sicut veteres *fames fami*. Plautus in Mercatore *quia aut* (lege *qui aut*) *nocti aut dii aut soli aut lunae*'. nam pro *fames* in codice *famis*, in appendice *famis* legitur. *quia aut* Scioppius in app. quoque testatur, codex exhibet *quia ut*.

stitui, *descendemus* Daniel et in Fabr. ex. et in appendice dedit. Aen. I 6 (p. 12, 7) *cognominarunt* in Cassellano legitur, *vocaverunt* in Fabr. ex. marg. *nominaverunt* in appendice. schol. ad Aen. I 340 Daniel in contextu plenum edidit, quamquam in Parisino nihil praeter *Dilo*] *nomine elissa* . . . *lingua* extat, ut probabile sit reliqua a Modio exscripta esse, etsi non sunt in Fabr. ex. translata: in his Daniel tribus locis sine idonea causa Fuldensis auctoritatem sprevit cum *civibus* pro *sociis*, *cuidam* pro *cuicumque*, *inicerit* pro *iccerit* edidit. — Cassellanum additamentum ad Aen. I 97 *Tydidēs Diomedes* e. q. s. Daniel in Fabr. ex. margine ad I 471 adscripsit atque his locis alia dedit atque in appendice: *Deipsedes* F. e. m., *deipseles* app.; post *migravit* haec habet F. e. m. *et cum hostes oppugnatum Coreyram venissent*, quae app. omittit; *cōmunit aōm* F. e. m. *comminatione* app.; *excepta* F. e. m. *exempta* app. — Aen. II 140 (p. 242, 19) *piatio* F. e. m. *hostia* app. — II 167 (p. 249, 4) *arvis tres* F. e. m. *antistites* app. — II 178 (p. 250, 20) *imperium* F. e. m. *ministerium* app. v. 22 *de captando augurio* F. e. m. *de captivo agro* app. — his exemplis adducor ut non nullas appendicis scripturas a Cassellano diversas ad Danielis emendandi studium revocandas esse putem, veluti p. 2, 22 (adnot. crit.) *praeposuerat* et *invenimus* pro *posuerat* et *invenimus*, p. 6, 12 *agentibus* pro *cogentibus*, p. 17, 23 *dixit* pro *posuit*, p. 25, 2 *ima* pro *lama*, p. 29, 2 *corripitur* pro *producitur*, p. 30, 1 *est* pro *dicitur*, p. 161, 2 *curat* pro *vult*, p. 266, 9 *iniqua proferens* et a *Gracis* pro *insignia praefere* et a *diversis*. ceterum dubito an Daniel hanc tantam mutandi licentiam inde sibi concessam esse putaverit quod Fuldensia scholia ab eo qui Parisini 1750 commentarium composuit, Floriacensis ab iis qui Turonensem librum adnotaverunt multis locis non leviter mutata esse videbat. neque aequales eius aliter sensisse videntur. in Ambrosiano enim codice, de quo infra dicam, Floriacensis et Turonensis scholia eadem libertate tractata sunt qua Daniel in Fuldensibus usus est.

Sed aliis etiam rebus effectum est, ut Scioppii de Fuldensi testimonia corrumperentur. Daniel enim quae ab illo exscripta acceperat non ipse ut videtur ad suum exemplar in appendice adcommodavit, sed aliis iisque parum peritis hominibus id negotium mandavit. cf. adnot. crit. ad II 124 (p. 239, 8) et II 678 (p. 317, 18). deinde ei qui plagulas appendicis corrigendas susceperant munere suo non ea qua debebant diligentia functi sunt, qua de re primus quod sciam questus est Iacobus Bongarsius in epistola ad Scioppium data quam apud Hagenum in commentatione de Petro

Danicie Aurelianensi scripta p. 16 adn. 65 habes. exempli causa appendicis scripturas aliquot infra scripsi, quas typhothetarum erroribus corruptas esse ideo probabile est quod Daniel in Fabriciani exemplaris margine veram codicis memoriam expressit: p. 27, 18 *et bene regem invidiose* habent C et F. e. m., omittit app.; p. 29, 11 *in tantum* C et F. e. m. *tantum* app.; p. 30, 15 *multi* C et F. e. m. *nulli* app. p. 30, 19 *habent* C et F. e. m. *habeant* app.; p. 31, 21 *forem* C et F. e. m. *fores* app.; p. 32, 11 *sed* hab. C et F. e. m., om. app.; p. 161, 16 *terrorem* C et F. e. m. *timorem* app.

Restat ut commemorem qua re Schubartius adductus sit ut Cassellanum a Danielis Fuldensi diversum esse crederet. Cassellanae bibliothecae igitur codices qui olim Fuldensis conventus fuerant et similibus tegumentis muniti sunt et in exteriori tegumentorum parte segmentum membraneum habent, in quo antiqua manus et ordinis et codicis numerum scripsit. horum librorum numeri eidem sunt qui in catalogo Fuldensis bibliothecae anno 1561 composito et a Nicolao Kindlinger anno 1812 edito inveniuntur. Servius Cassellanus autem neque idem quod ceteri Fuldenses involucrum neque segmentum illud habet: inde sequi videtur Schubartio numquam eum Fuldensis collegii fuisse. at ex eis quae supra exposui intellegitur illam rem sic explicandam esse, ut codicem nostrum ex Fuldensi bibliotheca sublatum et cum quaternionibus supra commemoratis orbatus esset novo tegumento vestitum esse dicamus. accedit quod in catalogo illo codex quidam descriptus est, qui potest certe Cassellanus esse. etenim inter libros ad Vergilium pertinentes commemoratur 'Rep. 9 ord. 3 Nr. 4 Glossa super 6. lib. Aeneidos 32. or. Servii gloss. esse video'. qui codex si Servii nomen habuisset, haec dedisset ni fallor catalogi scriptor 'Servii glossa super 6. lib. Aeneidos': qui cum addidit 'Servii gloss. esse video' significasse videtur non potuisse primo obtutu cognosci cuius commentarius codice contineretur. atqui in Cassellano Servii neque nomen usquam invenitur et primi atque secundi libri commentarii aliorum commentis ita involuti sunt, ut non possint primo obtutu dignosci, veluti ipsa verba a quibus incipit codex a Servio aliena sunt. quodsi Cassellanum hoc catalogi loco descriptum esse recte conieci, illa quae sunt 'super 6. lib. Aeneidos' hoc modo supplenda esse apparet: super sex libris Aeneidos. ceterum tres praeter hunc in indice illo nominati sunt codices qui glossam i. e. commentarium in Aeneidem continerent: Rep. 10 ord. 2 Nr. 5, 14, 34.

In eis priorum librorum partibus quae in Cassellano extant appendicis testimonia non omnia commemoravi: nolui enim temerariis

Danielis coniecturis typhetarumque erroribus adparatum criticum onerare. quae aliqua de causa memorabilia videbantur non sunt omissa. praeterea sciendum est ubi in additiis primi et secundi libri scholiis emendationum auctores non sint nominati receptam scripturam e Danielis appendice fluxisse.

Quae Daniel in ipso sui exemplaris contextu vulgatis scholiis addidit praeter pauca illa quae supra commemoravi e libro decimi saeculi petita sunt, quem Iacobus Bongarsius et Paulus Petavius, quos Danielis bibliothecam inter se partitos esse constat (cf. Hagen catal. cod. Bern. praef. p. XIV), ita distraxerunt ut hodie septemdecim membranae in miscellaneo codice Parisinae bibliothecae, qui 1750 numerum habet, insint, reliquae Leidensi codice (Voss. F. 79) contineantur. Leidensis pars descripta est a Suringaro (hist. crit. schol. Lat. II p. 269 sqq.), Parisina a Thomasio (p. 65 sq.), utraque a me (mus. Rhen. XIV p. 540). Leidensis libri fol. 1—35 Parisini fol. 1 et 2 Bernensem qui vocatur in bucolica et georgica commentarium in brevius contractum habent (cf. Hagen schol. Bern. p. 692 sqq.), Parisini fol. 3—17 ad Aen. I et II 1—711 *‘Servet’* custodiat pertinent, Leidensis fol. 36—45 ad Aen. II 712—804 III IV V. quae ex scholiis ad bucolica et georgica spectantibus exscripsi Hageno dedi: ex Aeneidos commentis Parisinam partem contuli atque in adnotatione critica quid ad quemque versum in codice adscriptum esset seorsum indicavi. duabus maxime de causis id necessarium videbatur. primum enim Daniel e Servianis non nulla quia in hoc libro desunt tanquam aliena abiecit, deinde ei, a quibus post annum 1600 Serviani commentarii editi sunt, cum Danielini exemplaris rationes non perspexissent, aliquot locis Parisina et Fuldensia scholia, quamquam eadem sunt, quasi diversa tractaverunt. de tertii et eorum qui sequuntur librorum commentis nihil enotavi. nam cum pleniore codices, Floriacensem dico et Turo-nensem et Autissiodorensem, et Danieli et nobis praesto fuerint excerpta illa exiguam utilitatem habent, cum praesertim extrema libri pars neglegentissime scripta sit. falso autem in museo Rhenoano l. l. hunc quoque codicem olim Fuldensis thesauri fuisse dixi. sed excusari posse videor. nam cum Daniel in edita praefatione ad priores duos Aeneidos libros Fuldensi se usum esse dixerit et omnia additamenta quinque vel sex fere exceptis ex Parisino petiverit, fieri non poterat quin in eum errorem induceret; neque enim aut scriptos praefationis commentarios aut Fabricianum exemplar videram. in hoc Parisinum Daniel saepius commemoravit et ita quidem ut veterem suum codicem aut codicem ‘S. G.’ nominaret.

Parisinus
1750.

cum libri quos Daniel ipse contulit omnes in Francia scripti sint, id quoque monasterium sive capitulum cuius 'S. G.' ille patronus fuerit in Francia quaerendum esse opinor.

Ea autem quae ad primum et secundum Aeneidos librum in hoc codice adnotata sunt e vulgato commentario et Cassellani aditamentis excerpta esse certum est, illud tamen dubitari posse video, is qui hoc commentariolum composuit utrum pleniore aliquo libro usus sit, in quo Serviana scholia cum additiis coniuncta fuerint, an brevioris commentarii et additiorum scholiorum libros peculiare habuerit. atque inveniuntur sane in Parisino quae ita comparata sint, ut non videantur ex ipso pleniore libro derivata esse. veluti si ea quae ad I 1 adscripta sunt cum Cassellano ad eum versum scholio comparaveris, non eadem in utroque libro ratione aliena cum Servianis conexa esse videbis. in Cassellano enim verba quae sunt *primo quod fuerint vietricia . . . viro* eo spectant, ut 'arma' non per metonymiam, sed proprie dicta esse ostendatur, in Parisino exponitur cur ab armis coeperit Vergilius. etiam aliis locis nova cum vulgatis diverso modo in Parisino et Cassellano coniuncta sunt. cf. I 2 (p. 8, 6) ubi *sane C, vero P*; I 4 (p. 11, 2) *sane C nam P*; II 140 (p. 242, 8) cum adnotatione critica. adde quod non nulla scholia quae Danielini commentarii auctor cum vulgatis coniunxit in Parisino seorsum collocata sunt. cf. I 6 (p. 12, 12); 11 (p. 16, 3); 233 (p. 88, 15); 259 (p. 96, 20); 491; II 110 (p. 236, 8); 159 (p. 246, 19). sunt etiam quae e Parisino commentario in Cassellanum translata esse dicas. Aen. I 3 enim in illo haec leguntur *Alto] mari. aliquando superiorem partem significat; namquemensurae nomen est altitudo*, quae ex Serviano scholio aut eo, ex quo hoc ipsum fluxerit, deprompta esse apparet. Cassellanus autem exhibet *altum tamen sciendum est quod et superiorem partem significat ut 'Maia genitum demittit ex alto' et inferiorem altitudinem significat n. m. n. c. a.* ad Aen. I 4 verba quae sunt *i. e. vi quam superi habent* Servianis videntur addita esse ut 'violentia deorum' illa quid sibi vellent intellegeretur. inde possis dicere derivata esse quae in Cassellano (p. 10, 10) habes *sed melius indicant vi quam superi habent*. II 72 (p. 228, 26) quod Parisinus habet *infensus proprie est ab inimico maior* facile credas e vulgatis orta esse quae sunt *infensus proprie est plus quam inimicus*. Cassellanus utraque habet. ne illud quidem omittendum est inveniri in Parisino quae in pleniore libro desint, veluti ad I 27 Paridis fabulam, 358 scholium ad 'Recludit', 456 scholium ad 'Ex ordine', II 127 scholium ad 'Prodere' adscriptum. I 77 (p. 43, 1) *et est infinitum* omittit Cassellanus. I 375 ad 'Forte'

adnotatio in Parisino plenior est quam in Cassellano. II 149 (p. 244, 11) verba quae sunt *dissertores faciunt* et Cassellanus omittit. cf. crit. adnotat. ad II 118. postremo moneo I 104 (p. 51, 1) eam esse inter hos libros discrepantiam, ut Cassellanus scholiastes de poetae sententia dubitare se dicat, Parisinus eam dubitationem tollat: illius enim haec verba sunt *et hoc de navi Aeneae an de omnibus dixit*, alterius haec *de omnibus navibus hoc dicitur, non Aeneae tantum*.

Sed universa Parisini commentarii ratio ea est ut e libro Cassellani simili eum excerptum esse veri sit similis. nam eundem plerumque quem in Cassellano, in Parisino locum habent additicia scholia. deinde eisdem saepius quam diversis coniunctionibus vulgatis aliena adnexa sunt. cf. p. 14, 16; 16, 15; 17, 3; 21, 4; 23, 13; 168, 6 al. denique non nullis locis eandem vel similem uterque codex ostendit scripturae depravationem. cf. adnot. crit. ad I 8 (p. 15, 6), 317 (p. 115, 21); 318 (p. 116, 5); II 40 (p. 222, 9); 54 (p. 224, 14); 61 (p. 226, 7 sqq.); 96 (p. 233, 19); 140 (p. 242, 11).

Videtur igitur hic commentarius ab homine compositus esse qui Vergilii carmina in scholis enarranda susceperat. ad eam rem quae utilia esse putabat e pleniore aliquo libro, qui non fuit Cassellanus ipse, deprompsit. cum suo iudicio uteretur neque nesciret, ut videtur, non unius esse commentarium quem exscriberet, diversa scholia ubi aptum existimabat, aliter inter se coniunxit atque in libro quem ad manum habebat factum erat. solvit etiam aliena a Servianis ubi his illa utiliora esse indicaret. denique addidit quaedam sive ex suo ingenio sive ex aliis libris. ut in scribendo eum multis compendiis usum esse credam errorum qui in Parisino libro inveniuntur et genere et multitudine adducor.

Transeo ad eos codices describendos e quibus Daniel plenior^{Floriacensis} ad Aeneidos libros III—XII commentarium edidit. praestantissimus eorum est Floriacensis, qui a C. G. Muellero (anal. Bern. part. III p. 11 sq. et progr. gymnasii Rudolphopolitani anni 1847 praef.) et a Thomasio (essai sur Servius p. 96 sqq., revue critique a. 1879 p. 286 sq., supplém. sur le Parisinus 7929 p. I sqq. et XVIII sq.) accurate descriptus est. conferantur etiam quae Ribbeckius (prol. p. 229) et Hagenus (schol. Bern. p. 689, catal. cod. Bern. p. 237) de eo dixerunt. scriptus est liber saeculo nono vel decimo ineunte in membranarum formae quadratae maioris. mediae paginarum partes Vergilii carmina habent, ut vicini quaterni versus in singulis paginis sint, margines scholia. atque ad bucolia et georgica Bernensis

qui vocatur commentarius adscriptus est, ad primum et secundum Aeneidis librum nihil est adnotatum, tertii et eorum qui sequuntur librorum margines is commentarius occupavit, quem Daniel primus edidit. in exemplari ex quo hic liber exscriptus est Vergilii carmina et scholia eodem ordine videntur disposita fuisse. quid? quod scholia eadem ni fallor ratione per margines distributa fuerunt. saepius enim, in tertio maxime et quarto libro, quamquam in altero margine satis spatii ad scribendum relictum esset, alterum totum impletum litterasque quantum fieri poterat et minutas et contractas esse videmus. Vergilii verba et scholia ab eodem, ut videtur, scripta sunt. paucis tantum locis alia manus, priore non multo recentior, adnotationes quarum exigua vel nulla utilitas est, adiecit. correcturae paucae inveniuntur eaeque a prima plerumque manu factae. lemmatum initia grandiusculis litteris indicata sunt. monasterii Sancti Benedicti Floriacensis librum olim fuisse duobus versibus in folii 2^b margine inferiore scriptis, quos Muellerus anal. l. l. et Hagenus in catalogo ediderunt et Danielis testimonio constat, cuius in bibliothecam multi Floriacenses codices venerunt. cf. Hagen catal. praef. p. XI. Danielis iussu ut videtur codex in duas partes distractus est. alteram, in 152 foliis¹⁾ bucolica georgica Aeneidis libros quinque priores complectentem, quae nunc in Bernensi bibliotheca adservatur et numerum 172 habet, ipse retinuit, alteram sedecim habentem quaterniones, in quibus reliqui Aeneidis libri scripti sunt, Petro Pithoeo misit.²⁾ postea haec codicis pars in Colbertinam, tum in regiam bibliothecam inlata et numero 7929 insignita est, quem etiam nunc habet. in Bernensis primo folio Daniel, Petrus Pithoeus in primo et extremo Parisini (in margine inferiore) nomen suum scripsit.³⁾ Bernensis codicis decem quaterniones qui ad Aeneidem pertinent prioribus decem Latinarum litterarum (A—K) notati sunt, hos excipiunt Parisini tredecim quaterniones L—Z litteris signati, reliqui tres non sunt numerati. illius tria folia extrema umore corrupta sunt, ut in paginis rectis ea quae in dextris,

1) membranarum numerum secundum Hagenum dedi, sed cf. Thomas supplém. p. XVIII. ceterum fortasse codex olim alia ratione in duas partes divisus erat cf. Thomas l. l. p. II adn. 1. 2) cf. Daniel praef. 'Floriacensi' (scil. usus est is qui Servium edendum curavit, i. e. Daniel) 'in aliquot locos Georgicon et Aeneidos, si bene meminit, quia is desideratur et fortasse an uspiam sepositus ab amico, in cuius manum depositus fuerat'. 3) Thomasius in Parisini primo folio sub eo loco, in quo Pithoei nomen scriptum est, rasuram esse vidit: fortasse Danielis nomen ibi olim fuit: is enim in scholiis ipsis non nulla correxit et adscripsit. in Bernensi scriptorum in scholiis laudatorum nomina in inferiore margine iteravit.

in versis quae in sinistris marginibus scripta erant hodie legi non possint. praeterea ultimi folii dimidia pars rescissa est, ut desinat codex V 851 et scholio ad eum versum adscripto. Parisinus prima membrana orbatus est, incipit enim ab Aen. VI 14¹); item tres extremae interierunt; ea enim quae ab antiqua manu scripta sunt desinunt Aen. XII 819. unum folium additum est quod versus duodequingenta qui sequuntur a recentiore manu scriptos continet. ne Danielis quidem aetate codex integer fuit: nam quae ille a versu 819 vulgato commentario addidit e Turonensi petita sunt. ceterum Parisinum anno 1857, Bernensem anno 1876 excussi. quae de forma et habitu eorum in meum usum adnotaveram supplervi e Thomasiai commentationibus; is enim primus vidit Parisinum alteram esse Floriacensis codicis partem. Bernensem ante me contulit Hagenus meus qui quae exscripserat mecum communicavit. e coniecturis quae dum codicem conferebat ei in mentem venerunt, quas excerptis adiecit, eas nomine auctoris addito commemoravi quas ipsum commemoraturum esse putabam.

Cum Parisinum 7929 Floriacensis monasterii olim fuisse constat, non iam dubitari potest quin Bernensis 167 Danielis Autissiodorensis sit. scriptus est liber saeculo decimo in 214 membranis. folia 6^b—20^a bucolica, fol. 20^b—33^b georgica, fol. 34^a—214^b Aeneidis I—XII 771 habent. bucolicis et georgicis Bernensis commentarius in marginibus additus est. quae in primo et secundo Aeneidis libro in marginibus et inter versus adscripta inveniuntur aut a Servio petita aut ab homine medii aevi profecta sunt: e Fuldensi commentario nihil depromptum esse vidi. contra inde a tertio libro scholia a Daniele e Floriacensi edita adsunt. sed Hagenus observavit ut in bucolicis et georgicis ita in Aeneidis III—V libris ea tantum scholia hoc codice contineri quae in sinistro cuiusque paginae Bernensis 172 margine scripta essent, atque eandem rationem inter Autissiodorensis et Parisini 7929 scholia intercedere Thomasiai vidit. inde sequi dixeris ex ipso Floriacensi Autissiodorensem descriptum esse, atque in Aeneidis libris III—V tanta sane est inter utriusque codicis scripturas similitudo, ut de ea re non videatur dubitari posse. Hagenus tamen cum in bucolicorum et georgicorum scholiis maiores discrepantias animadvertisset ex eodem archetypo utrumque librum fluxisse statuit. ipse eius testimonia non protuli nisi in locis gravius corruptis aut ubi quae in sinistro

Autissiodorensis.

1) Pithoeus fol. 1^a marg. inf. haec adnotavit 'Desunt quaterniones X et folium unum undecimi.

Floriacensis margine scripta erant evanuerunt. praeterea Serviani in Aeneidem commentarii praefationem, quae fol. 4^a legitur contuli. addo in scholiis huius codicis Iricas glossas haud paucas inveniri aut in ipso contextu aut supra versus adscriptas: quas Hagenus schol. Bern. p. 691 sq. collectas edidit. ceterum liber ab Hageno l. l. p. 689 sqq. et catal. cod. Bern. p. 234 sq. accuratissime descriptus est. Daniel se eo in omnem Aeneidem usum esse in praefatione narravit.

Turonensis.

Restat Turonensis de quo accuratius dicam. adhibuit eum Daniel ad ea quae e Floriacensi exscripserat emendanda. continet codex in CCXIX membranis formae quadratae Vergilii carmina (praeter Aen. XII 919—952) nono saeculo scripta, quibus decimo, ut videtur, saeculo plures homines in marginibus et inter versus scholia adscripserunt. extremae marginum partes, maxime a folio CCXII (Aen. XII 435) umore corruptae sunt: quod damnum qui membraneis segmentis adglutinatis sarcire conati sunt aliquam scholiorum partem occultaverunt. quae ad bucolica et georgica adscripta sunt Hageno relinquo: Aeneidem quattuor vel quinque homines adnotaverunt, quos facile intellegitur non esse in librarium numero habendos. ex his unus non solum manu sed etiam satis frequenti Tironianarum quae vocantur notarum usu a ceteris facile dignoscitur. inspexi quae ab eo adnotata sunt atque satis multa descripsi et depinxi, sed in commentario critico nihil fere eorum commemoravi: notarum enim interpretatio non adeo succedebat, ut omnia explicarentur. illud tamen videor affirmare posse, pleniore commentario illum hominem non esse usum, contra Serviana scholia ab eo saepe adhibita esse et ita quidem, ut satis libere immutarentur.¹⁾ reliqua quae ille adscripsit tam exiguae

1) exempli causa Serviana quaedam ab illo immutata infra scripsi. notarum locis puncta posui. ad Aen. III 96 igitur haec adnotata sunt 'Tractum est. de historia Duo fratres. qui cum coepissent inter se de regno contendere audierunt ex oraculo quod ille esset regnatus qui postquam venirent ad suam terram primum oscularetur matrem. quod unus intellexit alter non sed cum. ad terram suam venissent ille qui intellexit simulato casu cecidit in terram et osculatus est eam et. accepit. alter vero matrem suam osculatus est putans. . . . dictum fuisse'. ad III 128 'Nauticus clamor id est celeuma Celeuma . . . navale ut vineale quia nautae ortantur se invicem navigantes Celeusis graece ortatio. celeuma Fit autem celeuma. anapestico metro unde et anapesticus est iste versus. in fine. anapestum qui. ex duabus brevibus et longa ita proavos, que peta, mus'. ad III 420 'Scylla secundum fabulum puella fuit. cum venisset ad fontem quandam veneno infectum cecidit in eum et pube tenuis in diversa monstra versa est quae non ferens suam turpitudinem proiecit se in mare et ibi locus periculosissimus facta'. ad III 636 'Quod hic

dignitatis sunt, ut non videantur ex antiquo commentario deprompta esse.¹⁾ ceteri tribus maxime subsidiis in codice adnotando usi sunt: Tiberii Donati commentis per totam Aeneidem, inde a tertio libro eis scholiis quae Daniel primus edidit, denique paucis locis Servii commentario. quae a Donato et Servio petiverunt non curavi nisi cum Danielinis scholiis coniuncta erant. item inutilia singulorum verborum vel locutionum interpretamenta plerumque omisi quippe quae homines illi ex suis ingeniis addidisse videantur. perpauca quae e Fulgentii, Macrobbii, Isidori libris exseripserunt edidi.²⁾ ceterum neque opus videbatur quae ab his scripta sunt in critica adnotatione inter se discernere neque omnibus locis suum cuique tribui poterat. nam ut eius manus qui novissime omnium, ut videtur, inde a quarto libro non nulla pleniorum librorum scholia in marginibus, non inter versus adscripsit, a reliquis differt, ita inter hos ipsos non ea est litterarum et scribendi consuetudinis dissimilitudo, ut a quo quodque scholium scriptum sit semper certo dignosci possit. in schedis meis quoad fieri poterat diversas manus distinxi.

Cum librum anno 1876 in Bernensi bibliotheca tractare coepissem sperabam ea quae de plenioris commentarii origine et compositione invenisse videbar eius auctoritate egregie confirmatum iri. additicia enim scholia plerumque sine Servianis scripta eisque non nullis locis aperte tamquam aliena opposita esse videbam.³⁾

dicitur de polifemo fabulosum est Veritas tamen habet polifemum prudentissimum fuisse quem ulixes sua astutia superavit Vnum autem oculum dicitur habuisse in fronte propter prudentiam quam habebat nam sedes prudentiae in cerebro dicitur esse'. 1) cf. ad Aen. III 125 'Naxos insula est libero consecrata olivis habundans unde et bacata dicitur bache . . fructus olivarum' et 'Donisa . est insulae viridis autem dicitur propter olivas virides . . . species olivarum viridis'. ad III 282 'Nudi palestram exercebant . . vestiti . impedirentur et facilius deicerentur Ungebantur ceromate Ceroma autem est unguentum ex oleo quo membra athletarum ungebantur'. 2) cf. adnot. crit. ad III 66, 212; V 458. quae codd. Isidori ecclesiae Toletanae ad orig. IV 7, 34 addiderunt (cf. Peter histor. Roman. rell. p. 5) in Turonensi ad Aen. VII 803 sic adscripta sunt 'quidam uolscos tradunt appellatos a nolsco antifatellis trigonis filio. fabius colchis profectos corrupto nomine uoscos appellatos ait'.

3) cf. adnot. crit. ad Aen. III 537, 552. IV 521, 694. V 30. ad XI 741 haec in Turonensi adnotata sunt: 'praeter historiam illam quam de Caesare hoc loco memorat Servius aliam etiam invenimus ex qua similitudinem sumpsit Virgilius. Varro enim cum de suo cognomine disputaret ait' e. q. s. ad XII 118 'communes dii praeter hoc quod Servius intellegit possunt accipi quos communiter invocaturi erant. aut 'communibus' amicitiae et foederis'. aliis locis siquid e breviori commentario adscriptum est id aperte Servio tribuitur, veluti V 458 'hyppallage est ut Servius dicit', VI 437 'Servius dicit quod Homerus narrat' e. q. s.

itaque codicem ex quo Turonensis fluxisset antequam Danielina scholia cum Servianis coniuncta essent scriptum esse opinabar. quam opinionem etsi Turonensibus et Floriacensibus scholiis accuratius inter se comparatis abieci¹⁾, illud tamen non dubito, quin is liber quo Turonenses interpretes usi sint Floriacensi non uno nomine praestantior fuerit. haud pauca enim in eis scholiis quae Daniel ex hoc edidit, e Turonensi quem non ea qua debebat ille diligentia contulit, a me et emendata et suppleta sunt. cf. p. 479, 15; 488, 2 et 5; 504, 3; 563, 25; 564, 16; 575, 18.²⁾ scholium ad Aen. III 293 adscriptum, quod in Floriacensi ut verba quae sunt *posita est autem . . . crescat* Servianis adnecterentur mutilatum est, Turonensis integrum exhibet. cf. adnot. crit. ad III 47, 113, 151, 561, 644; IV 215; V 43. in scholio ad Aen. III 60 (p. 347, 1) Turonensem qui *hoc est unus animus* e. q. s. exhibet, sequi et ante ea verba lemma iterare debui. IV 200 (p. 499, 22) verba *ut dicimus quotidie in officio esse* quae Burmannus vidit a christiano homine addita esse in Turonensi ommissa sunt. IV 564 *hoc . . . praedicabat* e Turonensis testimonio ad ea verba adscripsi ad quae pertinent. in sexti quoque et eorum qui sequuntur librorum commentariis ex hoc libro Floriacensis et errores corrigi et hiatus expleri poterunt. qua in re exempli causa commemoro Serviano ad septimum librum commentario Danielelem ex uno Turonensi satis multa adiecissee neque tamen omnia edidisse quae eius propria sunt, veluti haec quae ad VII 684 'dives Anagnia' adscripta sunt: *legitur et deves a quibusdam eo quod in devio sit posita. in quibus est probus*. quod autem Turonenses interpretes vulgata et Danielina scholia ita plerumque tractaverunt quasi non ab eodem scripta essent id duplici ratione explicari potest. possis enim dicere breviori libro cui Servii nomen inscriptum viderent fidem habentes omnia quae in eo non legerentur aliorum esse sibi persuasisse. at

1) inveniuntur enim adnotationes quae cum ex Servianis et additiis scholiis compositae sint e pleniore libro Floriacensis simili videntur petitaee esse. cf. adnot. crit. ad Aen. III 1, 54, 60, 61, 67*, 89*, 157, 171, 174, 206*, 244, 246*, 249, 286, 628* al. moneo tamen Serviana quae his locis Turonenses interpretes receperint paucissimis verbis omnia contineri. accedit quod hae adnotationes praeter eas quas asterisco notavi ita comparatae sunt, ut Servius ipse ex eis sua deprompsisse videri possit. 2) his locis, quibus Turonensi verae scripturae servatae sunt, alios addo quibus eidem qui in Floriacensi errores inveniuntur: p. 334, 6 *beluas marinas*; p. 337, 23 *uaccas*; p. 347, 19 *celere*; p. 391, 1 *navis*. aliquot locis Turonenses ea quae in exemplari quo utebantur corrupta esse videbant omiserunt, veluti p. 344, 31 *altera . . . ipsum*, p. 372, 16 *et deli quasi labini*, p. 491, 6 *suspensionis*.

cum non solum a Servianis Floriacensia separaverint sed etiam non nullis locis quibus haec ipsa ex diversis scholiis composita sunt singulas partes recte inter se discreverint¹⁾, veri non videtur dissimile aut exemplar eos habuisse in quo inter diversa scholia distinctum esset aut certe aetate eorum de plenioris commentarii origine et ratione testimonium aliquod extitisse²⁾, ut non dubitarent quin dissuentes quae ab illius commentarii auctore contexta essent genuinam scholiorum formam recuperarent. sed utut haec res se habet illud constat, si quis scholia Danielino commentario comprehensa dissolvere animum induxerit ei illos qui Turonensem adnotaverunt duces et auctores esse posse. quamquam vituperandum est quod non nullas plenioris exemplaris scripturas aut sine idonea causa mutaverunt³⁾ aut etiam corruerunt.⁴⁾

Praeter hos libros quibus Daniel ad suum exemplar adornandum usus est duo commemorandi sunt, Ambrosianus S. 83 part. sup. et Parisinus 7930. ille chartaceus est saeculi XVI. et inter commenta quaedam ad mathematicas disciplinas pertinentia 'excerpta ex schedis Servii ineditis' continet. sunt autem ex Floriacensi et Turonensi ad Aen. III et IV scholia quaedam quibus de antiquitatibus populi Romani agitur exscripta et ita disposita, ut quae 'de augurali disciplina, de sacris, de nuptiis, de funeribus et exequiis, de aliis rebus diversi generis, de iure pontificio et ceremoniis flaminis dialis' in commentariis illis adnotata essent colligerentur. accedunt 'fragmenta veterum e Servii schedis', quae ex Parisino 1750 ad primum et secundum, e Floriacensi et Turonensi ad reliquos Aeneidis libros deprompta sunt. quo tempore codex scriptus sit inde cognoscitur quod neque Fuldensis liber, quem Daniel circiter anno 1597 a Scioppio conlatum accepit, adhibitus est et coniecturae quaedam receptae sunt quas Petrus Pithoeus et Iosephus Scaliger ediderant.⁵⁾ omnino is qui codicem exaravit emendandis eis quae e Danielis copiis petiverat operam dedit.

Parisinus 7930 saeculo undecimo in membranis scriptus Ver-

Ambrosianus.
83.

Parisinus
7930.

1) cf. adnotat. crit. ad III 246 (p. 385, 1), ubi *hoc est . . . id est nobis* Turonensis omittit; III 279 (p. 390, 18 et 22); III 537 (p. 433, 15); IV 152 (p. 491, 5); IV 176 (p. 494, 16 sqq.); IV 185 (p. 496, 12); IV 263 (p. 513, 24 sqq.); IV 327 (p. 522, 9).

2) si ex illo scholio quod p. XV adnot. 1 adscripsi recte concluditur Aelii Donati commentarium apud Turonenses extitisse, eo comparato intellectum esse conicias quae esset plenioris commentarii ratio et compositio.

3) cf. adnot. crit. ad III 53 (p. 345, 20), 108 (p. 361, 9), 178 (p. 375, 27), 279 (p. 391, 3). 4) cf. adnot. crit. ad III 3 (p. 334, 2 et 8), 108 (p. 361, 7), 125 (p. 366, 5), 183 (p. 376, 13), 246 (p. 385, 3). 5) cf. Aen. IV 103 (p. 482, 16); Aen. IV 244 (p. 509, 8).

gilli carmina cum scholiis habet. inspexi codicem Parisiis, sed festinanter. itaque fugit me quod Thomasius vidit (cf. *essai* p. 118 sqq.) inter scholia ad Aeneidis libros III--V adscripta satis multa esse Danielina. quae ratio inter hunc codicem et Floriacensem intercedat cum Thomasius de scripturis illius nihil fere testatus sit, iudicare non possum. quamquam quod ad Aen. III 40 Vergilianae scripturae discrepantiam quandam commemoratam esse dicit id ita interpretor, ut idem laudari putem quod in Floriacensis margine inveni, *auditus* pro *auditur*: cuius scripturae in ipso commentario non fit mentio. cf. adnot. crit. ad l. l. quoniam Floriacensis et Turonensis testimonia nunc plene edita sunt spero codicem a Thomasio cum his comparatum iri, ut intellegatur utrum proprias virtutes habeat an ex ipso Floriacensi fluxerit.

De eius qui
pleniorum
commenta-
rium com-
posuit sub-
sidiis, ae-
tate, patria.

Vt paucis complectar quid his quae adhuc exposui ad plenioris commentarii originem ac memoriam rectius cognoscendam profecisse videar, eorum sententia reiicienda est qui genuinum Servii commentarium deperditum, Danielinum autem eius similiorem esse sibi persuaserunt, quam vulgatum. deinde cum eadem per totum commentarium ratione eisdemque artificiis Serviana et aliena inter se conexas sint, non diversis temporibus et gradatim quasi, sed ab uno homine vel certe unius hominis consilio ea res videtur confecta esse.¹⁾ qui quibus subsidiis usus esse videretur supra significavi. atque a commentatoribus Danielina scholia pleraque petita esse cum ex se intellegitur tum satis certis exemplis probatum est. item dubitari vix potest quin plenioris commentarii auctori et is liber quem Macrobius exscripsit et Isidori origines ad manum fuerint. praeter hos libros fabularum volumen aliquod, quod non iam extat, ad augendum Servianum commentarium ab illo adhibitum esse probabile est. denique inter ea quae pleniorum librorum propria sunt inveniuntur quae ex antiquis glossariis possint transcripta

1) neque tamen infitior etiam confecto pleniori commentario a librariis paulo doctioribus pauca quaedam addi potuisse aut Serviano exemplari, quo plenioris commentarii auctor uteretur, aliquot locis aliena adscripta fuisse, ut breviores libri in marginibus aut etiam in contextu quaedam habent quae non sunt Servii. — Thomasius p. 79, p. 107 sqq. Lemovicensia et Cassellana et Floriacensia scholia ab eodem collecta esse negavit. at dissimilitudines quae sunt sane inter Lemovicensem et Cassellanum Floriacensemque commentarium ipse concedet alia ratione explicandas esse. nam quod in bucolicorum commentis saepius aliorum sententiae laudatae sunt quam in Aeneide id inde repetendum quod de illis intellegendis magis differebant inter se veterum interpretum iudicia. antiquitatum autem et religionum Romanarum ut in Aeneide enarranda plus rationis haberetur quam in bucolicis et georgicis propter argumenti diversitatem factum est.

esse, veluti additamenta non nulla cum glossis comparavi quas Hildebrandus e Sangermanensi libro excerptas in glossarii Parisini commentario edidit. cf. quae de glossarum libro Vsenerus mus. Rhen. XXIV p. 382 sqq. et Loewius prodrom. p. 222 sqq. dixerunt. ceterum illum qui Danielinum commentarium composuit uberiores auctorum suorum expositiones in brevius contrahere non dubitasse et sermonis habitu et Macrobbii libro comparato ostenditur. in Servianis quoque multa ille mutavit aut ut aliena commode adderentur, (cf. p. X) aut quia quid Servius voluisset non intellexerat, aut nulla alia causa nisi corrigendi libidine impulsus.¹⁾ Servianum autem exemplar quo usus est ut haud paucis locis vulgatis codicibus emendatius fuit²⁾, ita aliis eadem menda ostendit quibus illi inquinati sunt.³⁾

Quo tempore vixerit is qui pleniorem commentarium composuit non potest sine dubitatione dici, quamquam constat Isidoro eum aliquanto inferiorem fuisse: ex originum libris enim satis multa deprompsit atque unum locum, qui in vulgatis libris corruptus est, emendavit. cf. p. XLIII. a christiano homine ea quae Aen. IV 200 (p. 499, 23), IV 301 (p. 518, 4) Servianis addita sunt profecta esse Burmannus vidit. haec quoque quae Aen. VIII 670 in uno Floriacensi extant *quo modo enim piis iura redderet qui in se impius fuit* haud scio an christianum sensum ostendant. denique ex plenioribus libris exempli causa quaedam adscribo quibus de veterum Romanorum institutis et religionibus atque etiam sermone tamquam de abolitis atque peregrinis rebus agitur. Aen. I 179 (p. 72, 4) *flamines autem farinam fermentatam contingere non licebat*. I 183 (p. 73, 21) *fiebat hoc autem et signi gratia*, quamquam apud Servium paulo ante de eodem more haec habes *quia navigantium est*. I 219 (p. 84, 10) *post nomen enim defuncti vocatum tertio dicebatur vale vale vale*. cf. Serv. ad Aen. II 789 et XI 97. Aen. IV 167 Servianis quae sunt *unde hodieque et faces praelucent et aqua petita de puro fonte interest nuptiis* in Floriacensi addita sunt *de qua nubentibus solebant pedes lavari*. Aen. IV 207 (p. 501, 9) *libatur ex-*

1) cf. Aen. I 3 (p. 9, 15 et 20); 29 (p. 24, 11); 145 p. 62, 15 sqq.; 188 (p. 75, 12); 226 (p. 86, 16); II 32 (p. 220, 23); 134; 703 (p. 321, 20); VIII 128 (*in actiis* vel *in octiis* Serviani libri exhibent, *in antiquitatis libris* Floriacensis. 2) cf. IV 38 (p. 468, 24); 57 (p. 472, 18); 65 (p. 475, 25); 132 (p. 486, 23); 146 (p. 490, 4). 3) cf. I 191 (p. 76, 1) *locus* pro *lucus* BK et CP exhibent; in his *qui frondes habet* e coniectura addita sunt; II 486 (p. 293, 22); IV 207 (p. 501, 13) *lacubus* pro *loculis* e coniectura ni fallor Floriacensis;

hibent Serviani libri, *libabatur* Floriacensis. Aen. I 4 (p. 11, 1) pro *ponimus* et *formamus*, quae sunt breviorum librorum scripturae, *posita sunt* et *formata* praebet Cassellanus. in eodem I 26 (p. 22, 22) *utitur* pro *utimur* legitur. V 822 (p. 651, 17) *apud nos* Servii codices habent *apud Latinos* Cassellanus. fortasse illa quoque huc pertinent quae ad Aen. X 314 'latus haurit apertum' in Floriacensi adnotata sunt *quidam italicam elocutionem putant: cum enim a latere quis aliquem adortus gladio occidit 'hausit illum' dicunt: nisi Itatorum sermo hoc scholio eum urbano comparatur.*

De loco quo plenior commentarius compositus est etsi nihil habeo quod adfirmare possim, res tamen quasdam commemorabo quae dubito an ad eam quaestionem pertineant. atque eum omnes fere Danielini libri in Francia inventi sint, ibi Serviana commenta suppleta et aucta esse conieceris. sed cum neque in Turonensi neque in Floriacensi aut Autissiodorensi e pleniore in primum et secundum Aeneidis librum commentario quidquam adscriptum sit, is aut numquam aut perbreve tempus in Francia fuisse videtur. inde recte ni fallor colligitur eum quoque librum, unde illi qui hodie Bernenses sunt fluxerint, aliunde ad Francos adportatum esse. cuius libri hanc fuisse opinor rationem, ut bucolicorum et georgicorum margines Bernensem qui vocatur commentarium habent, Aeneidis libri duo priores scholiis carerent, ad reliquos plenior commentarius adscriptus esset. ex hoc quae ad bucolica et georgica pertinuerunt, quorum reliquiae Lemovicensi codice continentur, seorsum scripta erant¹⁾, quia Vergilianus illius exemplaris margines Bernensia scholia occupaverant: Fuldensia autem sive Cassellana commenta propter amplitudinem non videbantur apte ipsi primo et secundo libro adscribi. Bernensis autem commentarii auctor his quae ad georg. II 115 'pietosque Gelonos' adnotavit *quos* (scil. Pictos) *alii dicunt Cruithnec diu sed false* subtiliorem quandam celticarum rerum scientiam ostendit. (cf. quae Mommsenus de his verbis mus. Rhen. XVI p. 447 sq. dixit.) cum Bernensibus scholiis Iunii Filargirii bucolicorum explanatio de qua mus. Rhen. XV p. 119 sqq. dixi eognitione quadam continetur: quam in Britannia ex antiquis commentariis excerptam esse his probatur quae scholio ad buc. III 90 spectanti addita sunt *ut Adananus dicit.*²⁾ id enim nomen apud Britannos in usu

1) sed ipsa quoque in Vergilianus libri marginibus olim scripta fuisse his probatur quae georg. I 19 in Lemovicensi leguntur 'cuius uxor cyntinia puerum trip georgic tolemum pepererat'. nimirum cum scholio in superiore margine posito indicem paginae imperitus librarius exscripsit. 2) quod ut in Autissiodorensi ita in hac explanatione iricae glossae satis multae inveniuntur

fuisse Beda testis est, qui in libello de sanctis locis (II p. 442 Giles) Arculphum Galliarum episcopum itinere in orientis regiones facto tempestatis vi ad Britanniam delatum ibique Adamnanum presbyterum quae vidisset docuisse narrat. adde quod ea aetate qua plenior commentarium ortum esse conieci in nulla fere Europae parte antiquarum litterarum studia vehementius colebantur quam in Britannia, quo septimo maxime saeculo et doctissimos homines a Romanis episcopis missos et ingentem librorum numerum congestum esse constat. (cf. Beda vita Benedicti abbatis IV p. 364, 366, 378, 386 Giles. Ebert Literatur des Mittelalters im Abendland I p. 585 et 601). demique si modo plenioris commentarii exemplar illud archetypum peregre in Franciam adportatum esse recte suspicatus sum, quod altera eaque maior eius pars etiam decimo saeculo apud Turonenses fuit, altera ad Fuldenses delata ibique descripta est, fieri vix potest quin ea res Alcuini, Turonensis abbatis, et Rhabani Mauri, qui nono saeculo ineunte eius disciplina usus est, memoriam afferat. Alcuinum autem nono octavi saeculi decennio diutius in patria moratum esse notum est. haec sunt quibus adducor ut in Britannia plenior commentarium compositum esse coniciam.

Quoniam exposui qua ratione Danielinus commentarius compositus sit et quae subsidia ad eam rem videantur adhibita esse, sequitur ut de ipsius Servii rebus et de libris quibus Serviani commentarii memoria propagata est paulo accuratius disseram.

Atque ut primum quaeramus nomina quae grammatico tribui solent quam auctoritatem habeant, ab aequalibus hominibus ille videtur simpliciter Servius vocatus esse: Macrobius enim Sat. I 2 15 quo loco eos quos Vettium Praetextatum convenisse fingit, commemorat, atque ita quidem ut nominibus addat cognomina, *hos inquit Servius inter grammaticos doctorem recens professus, iuxta doctrina mirabilis et amabilis verccundia, terram intuens et velut latenti similis sequebatur*. Mediceo autem et Leidensi Iuvenalis codicibus haec subscripta sunt *Legi ego Niccus Romae apud Servium magistrum et emendavi*.¹⁾ cf. Iahnus praef. edit. min. p. 7. item Priscianus qui

De Servii
nominibus,
aetate, pa-
tria, libris.

ei rei non multum tribuo: nam non Britanniarum tantum sed Galliae, Germaniae, Helvetiae, Italiae monasteria a Scoticis monachis frequentata esse constat. ceterum in Floriacensi quoque sub verbis quibusdam quae ex latinis corrupta videntur fortasse iricae glossae latent. cf. p. 387, 25 et pepe 404, 10 *byopator*, p. 550, 22 *iures et*, p. 563, 17 *detri*. 1) magistri titulus Servio tribuitur eis quae in Parisino 7530 (saec. VIII) commentario in Donatum sub-

centum fere annis post Servium vixit, ubicumque eum commemoravit hoc uno nomine usus est. Vergiliani autem commentarii codices saeculis IX X XI exarati 'Servii grammatici' nomine inscripti sunt atque de centum metris libellum, si libris manu scriptis fides est, 'Clarissimo Albino' misit 'Servius grammaticus'. quo tempore nomine nescio qua causa corrupto Sergius appellari coeptus sit grammaticus non possum dicere: Lucaei enim commenta ab Vseno edita, in quibus Sergius Vergilii commentator laudatur, quo tempore orta sint incertum est. sed Bobiensem librum, qui nunc est Vindobonensis 16, quo Sergio tribuuntur de littera commenta (IV p. 475 K.), septimo saeculo vel octavo ineunte scriptum esse viri docti dicunt, atque Parisinum 7530, in quo commentario in Donatum haec inscripta sunt 'Incipit pars Sergii' octavo saeculo tribuit Keilius. denique qui inter Vergiliani commentarii codices vetustissimus putatur, Bernensis 363, corruptam nominis formam in titulo exhibet.

Honorati cognomen primum, quod sciam, in libelli de finalibus inscriptione nomini additum est: haec enim Bobiensis et Frisingensis (saec. X) memoria 'Servius honoratus aquilino salutem'; ipsi autem commentationi (IV p. 449, 6 K.) in Bobiensi 'de finalibus Honorati grammatici', in Frisingensi 'incipit de finalibus litteris Honorati grammatici' praepositum est. Marii vel Mauri praenomen in codicibus de centum metris libelli maxime invenitur. cf. quae Keilius tom. IV praef. p. XLVI collegit, et quae ad Consentii artem V p. 339, 22 adnotavit. adde quod Emmeramo codice (saec. X) liber de finalibus Servio Mario Honorato tribuitur. inter libros quibus Vergiliani commentarii continentur primus, quantum scio, Leidensis bibl. publ. 5 saeculi XII. Marii Servii nomina ostendit: Maurum Servium Honoratum vel Servium Honoratum grammaticum dici non inveni nisi in libris saeculo XV. scriptis.¹⁾

His quae protuli testimoniis probari videtur in Vergilii carmina commentarios a Servio ipso gentili nomine grammatici titulo ad-

scripta sunt 'Commentarium in arte Donati priorem explicuit magister Servius', et inscriptione capitis de partibus orationis IV p. 487, 22 K. qualis in Santeiano libro est, et his quae in [Sergii] explan. in Don. p. 496, 26 K. leguntur 'haec sunt quae Donatus in prima parte artium tractavit. haec magister Servius extrinsecus dictavit'. denique Pseudo-Acro ad Hor. sat. I 9, 76 'sic Servius, magister urbis, exposuit'.

1) Publii praenomen quod duobus Parisinis libris saeculo XV. scriptis Servio tribuitur (cf. Thomas essai p. 26, 134 adnot. 2, p. 317 sq.) a Vergilio in commentatorem translatus est. in codice bibliothecae Stae Genovefae Parisiensis Y I 1 saec. XV. modo Maurus modo Marius Servius Honoratus grammaticus nominatus est.

iecto inscriptos, reliqua nomina e librorum ad grammaticam artem spectantium inscriptionibus in recentiores codices accessita esse. ceterum ut Honorati cognomen Servii aetate usitatissimum fuisse constat ita ne Mauri quidem vel Marii praenomen quidquam offensionis habere eorum nomina docent quorum libros sexto volumine Keilius complexus est. addo ab Ammiano Marcellino XX 4, 18; XXV 1, 2; XXXI 10, 21 Maurum quendam nomine commemorari.

In aetate Servii definienda Andreae Bosii ratio probanda est, qui (de pontificatu max. imper. Rom. IV 4) a Macrobianis temporibus proficiscendum esse docuit. neque enim dubitari potest quin Servius quem Macrobius non nullis Saturnaliorum locis loquentem fecerit ab eo cuius in Vergilium commentarii extant non sit diversus.¹⁾ in Macrobianis igitur et eorum quorum sermones ille referre se simulat tempora Servii aetas incidit. qui homines quibus annis nati quibus mortui sint etsi non est certis testimoniis proditum, illud tamen constat plerosque eorum medio fere quarto saeculo lucem aspexisse, decessisse circiter vicesimo insequentis saeculi anno²⁾. qui hac ratione inventi sunt Servianae aetatis termini eidem argumentis quibusdam e Vergiliano commentario petitis confirmantur.³⁾ nam inter scriptores a Servio laudatos (cf. ad Aen. X 272 et 388) est Rufus Festus Avienus qui anno 372 pro consule in Achaia fuit. ad Aen. III 80 quod Servius adnotavit etiam sua aetate impera-

1) cf. Sat. I 24, 20 'Avienus: non adsumam mihi, ait, ut unam aliquam de Virgilianis virtutibus audeam praedicare, sed audiendo quaecumque dicetis siquid vel de his mihi videbitur vel iam dudum legenti adnotandum visum est oportunitus proferam: modo memineritis a Servio nostro exigendum ut quicquid obscurum videbitur quasi litteratorum omnium longe maximus palam faciat'. VI 6, 1 'sed nunc dicat volo Servius quae in Virgilio notaverit ab ipso figurata, non a veteribus accepta, vel ausu poetico nove quidem sed decenter usurpata. cotidie enim Romanae indoli enarrando eundem vatem necesse est habeat huius adnotationis scientiam promptiorem'. 2) Macrobianum ipsum etiam annum CCCXXII vidisse probabiliter coniecerunt viri docti. cf. quaest. Serv. p. 50. Vettium Praetextatum anno CCCLXXXV mortuum esse O. Iahnus act. soc. Lips. a. 1851 p. 338 sqq. docuit. Symmachum Eugenium Morin (étude sur la vie et sur les écrits de Symmaque Paris 1847 p. 4 et 79) anno CCCXL natum, anno CCCX supremum diem obiisse statuit, a quo Teuffelius (litt. Lat. hist. § 399 adnot. 3) ita dissentit ut, illum a. CCCL natum, a. CCCXX mortuum esse dicat. de Nicomachi Flaviani aetate cf. Teuffelius l. l. § 402 adnot. 1. Symmachi epistolam VIII 59 Servio inscriptam esse moneo. cf. epist. I 1 et Serv. ad Aen. VII 662. 3) quod quaest. Serv. p. 50 Servium Macrobianum aequalem natu minore fuisse dixi id hodie ipse abicio. etenim quod Macrobius Serviano commentario non est usus inde non sequitur Saturnalia ante commentarium edita esse. cf. quae supra de fontibus Macrobianis dicta sunt. accedit quod neque quo anno Saturnalia scripta sint constat neque iudicari potest in eorum quos inter se colloquentes fecit rebus ad libri sui rationes adaptandis quam licentiam sibi concessam esse putaverit Macrobius.

tores pontifices dictos esse, Mommsenus (Roem. Staatsr. II¹ p. 1021 adnot. 4) eum morem ad annum 375 mansisse docuit, quo anno Gratianus imperator factus pontificis nomen repudiavit. quamquam nolo ex ea re de ipsius commentarii tempore coniecturam fieri: potest enim grammaticus quod iuvenis more receptum esse viderat parum accurate ad inferiorem aetatem transtulisse. nam commentarium aliquot annis post scriptum esse haud scio an his ostendatur quae ad Aen. VII 604 'sive Getis inferre manu lacrimabile bellum' adscripta sunt *Getarum fera gens etiam apud maiores fuit*: quae, cum Gothos illa aetate Getas a non nullis dictos esse constet, ad Italica Alarici bella pertinere non sine aliqua probabilitate conicere videor. ceterum haud paucis locis Servius veterum Romanorum mores et instituta et caerimoniae ita commemoravit, ut ea sua etiam aetate observari diceret¹⁾, sed nihil inde concludi posse apparet nisi ante veterum consuetudines et religiones plane abolitas illum vixisse.²⁾ ne illud quidem ad commentarii tempus cognoscendum quidquam utilitatis habet quod Servius de locutionibus quibusdam et dicendi aut scribendi legibus ita locutus est quasi suae aetatis propriae essent: cuius generis scholia eo plerumque spectant ut quid optimorum scriptorum usu receptum et grammaticorum doctrina probatum sit doceatur.³⁾ contra in ipsius Servii sermone quaedam inveniuntur quae, quantum scio, nisi a Macrobio et quinti, ut videtur, saeculi scriptoribus non sunt usurpata. veluti quod Servius ut deesse aliquid significaret saepius dixit 'minus esse', idem apud Macrobius (Sat. I 4, 5) legitur. plusquamperfectum tempus pro perfecto vel imperfecto positum, quod in personati Asconii commentis Madvigio offensioni fuit, Aen. I 698 (p. 196, 10) et III 64 (p. 348, 10), quos locos exempli causa commemoro, habes. Tricerberi nomen, quo Zinkius⁴⁾ praeter Fulgentium et Vaticanos mythographos ullum Latinum scriptorem usum esse negavit, Aen. I 133 ex Lipsiensi et Monacensi restitui. his quae Servius Aen. I 180 posuit *merita personarum*, quibuscum conferri possunt Aen. I 76 *meritis* (i. e. honoribus) *appellare*, similia sunt quae Forcellinius s. v. 'meritum' e codice Theodosiano VIII 5, 2 imp. Arcad. et Honor. protulit 'merita negotiorum'. alia quae viri docti praeter

1) cf. exempli gratia Aen. IV 167; V 113, 562; VIII 721; georg. III, 24.

2) a Christi doctrina quin Servius alienus fuerit non potest dubitari. cf. Aen. I 79.

3) cf. I 14, 144, 147, 506, 527; II 275 al. — quod Aen. I 480 grammaticus dixit pepi nomine sua aetate multos abuti, eius rei exempla in lexicis proferuntur ex libro de trig. tyr. (XXII) et ex Ausonii Mosella (v. 419).

4) in commentatione de Fulgentio mythologo p. 40, adnot. 4.

consuetudinem vel etiam vitiose a Servio dicta esse putaverunt cum superioris aetatis scriptoribus ei communia sunt. nam quod Aen. V 370 pro 'cum Hector occisus esset' dixit *cum habuisset Hector occidi*, similia apud Tertullianum inveniuntur. (cf. Oehlerii indicem s. v. habere.) Aen. II 601 (p. 307, 13), III 521 al. comparativum pro *quam* particula *a* praepositio sequitur. (cf. comment. in Donatum p. 407, 27 sqq. K.) eiusdem structurae exempla Kuehnerus (ausführl. Gramm. d. lat. Spr. II p. 361) ex Caelii Aureliani de acutis morbis libro profert. de indicativo modo in obliquis interrogationibus posito (p. 15, 9 sq. et p. 92, 4) vide quae Draegerus (hist. Synt. § 464) exposuit. idem (§ 379 sq.) exempla collegit e quibus intellexeretur quo tempore *quod* et *quia* coniunctiones infinitae sententiae locum tenere coepissent.

Vbi natus sit Servius non est memoriae proditum neque quidquam inveni unde de ea re coniectura fieret, sed iam ab ineunte aetate Romae domicilium habuisse videtur. Macrobius enim adulescentem eum et colloquio Saturnaliorum libris descripto interfuisse finxit et Vergilii carmina in urbanis scholis enarrasse commemorat. adde quod Niceus ille Romae apud Servium Iuvenalis libros se legisse testatur et quod ea quae de centum metris libello ad Albinum Servius praefatus est ita comparata sunt, ut in eadem qua ille urbe, id est Romae, grammaticus habitasse videatur. denique in Vergilianis commentariis non nulla inveniuntur quibus in ipsa urbe eos scriptos esse probetur. cf. Aen. III 444 *aut signis, id est quibusdam notis, ut in obelisco Romae videmus*. Aen. VIII 98 *Palatinum vidit: nec situm praesentem considerare debemus. tunc enim nullis obstantibus aedificiis et Tiberi per lupercal, ut diximus, fluente facile mons poterat videri Palatinus*. 271 *ingens enim est ara Herculis, sicut videmus hodieque*. 361 *Romanum forum est ubi nunc rostra sunt*. 646 *cui (i. e. Cloeliae) data est statua equestris quam in sacra via hodieque conspicimus.*¹⁾ georg. III 29 *Augustus victor totius Aegypti . . . multa de navali certamine sustulit rostra, quibus constatis quattuor effecit columnas, quae postea a Domitiano in Capitolio sunt locatae, quas hodieque conspicimus . . . nam rostratas C. Duilius posuit victis Poenis navali certamine, e quibus unam in rostris, alteram ante circum videmus a parte ianuarum*.

De grammaticis Servii libris, de quibus Henricus Keilius in

1) Dionysii Halicarnassei testimonium, qui antiqu. Rom. V 34 Cloeliae statuum sua aetate non iam extare dicit, Plinii (hist. nat. XXXIV 13 § 28 sq.) et Senecae (ad Marc. de consol. XVI, 2) auctoritate refutatur.

quarti voluminis praefatione p. XLI sqq. plenissime disputavit, nihil dico nisi inter commentarium in artem Donati a Keilio IV p. 405—448 editum et multa Vergiliani commentarii scholia tantam esse similitudinem, ut ab eodem homine utrumque librum scriptum esse certum sit. cf. comment. in art. Don. p. 405, 2 et Serv. ad Aen. V 705; p. 406, 1 et Aen. XII, 486; p. 407, 5 et georg. II 169; p. 407, 30 et Aen. I 96; p. 407, 34 et Aen. VIII 127; p. 409, 10 et Aen. VIII 77; p. 409, 20 et Aen. II 610, X 590; p. 411, 1 et Aen. I 95; p. 411, 20 et Aen. I 318, X 235, XII 97; p. 412, 20 et Aen. I 713, buc. VIII 71; p. 414, 33 et Aen. V 310; p. 416, 1 et Aen. I 2; p. 416, 9 et Aen. I 346, 224; IV p. 416, 22 (cf. p. 428, 18) et Aen. IV 341, V 19; p. 417, 23 et Aen. I 121; p. 417, 35 et Aen. III 14, VIII 195; p. 418, 1 et Aen. I 4, 26; p. 418, 33 et Aen. III 427, georg. III 55; p. 419, 5 et Aen. I 24; p. 419, 16 et Aen. VII 289, XI 262; 419, 30 et Aen. I 176 (cf. Pompeii comment. p. 275, 11); p. 420, 12 et Aen. I 750; p. 425, 14 et Aen. II 16. etiam longius prosequi hanc similitudinem non videtur opus esse, praesertim cum Thomasius (essai p. 212 sq.) satis multa eius exempla collegerit.

Studiis in Vergilianorum carminum interpretatione positus Servius et apud aequales suos et apud posteros eximiam auctoritatem consecutus est. testis est Macrobius qui doctrinam grammatici non uno Saturnaliorum loco cum maxima admiratione laudavit, testes sunt inferioris aetatis scriptores quos e commentariis eius multa in suum usum convertisse ostendi. quod autem doctissimi quidam viri aut Macrobius de Servii doctrina adsentatorie magis quam vere iudicasse aut vulgatum commentarium nihil nisi exile Serviani summarium esse censuerunt, nolo ita excusare Macrobius, ut exaggeranda Servii virtute eum aut urbanitatis laudem captasse aut sermonibus a se expositis plus splendoris addere voluisse dicam, ac ne illud quidem commemoro quod supra ostendere conatus sum, ab homine in scholastica eruditione versato in adolescentium usum breviorum commentarium scriptum esse; quod si quis verum esse concesserit is non negabit fieri potuisse, ut Servius multa quae eis quorum utilitatem maxime spectaret parum prodesse viderentur consulto omitteret. nam multum abest ut reconditae doctrinae laudem Servio vindicare velim. sed si modo causas negligentiae illius quae de fide commentariorum detrahi dixi, recte explicavi, cum e memoria plerumque Servius scripserit, fieri non potest quin multarum rerum atque artium compendiosam illam quidem neque satis certam, sed promptam scientiam ei tribuamus, quam aetate illa, qua

optimarum litterarum studia magis magisque evanuerunt, pluris aestimatum esse constat quam paucarum plenam et subtilem cognitionem.¹⁾ adde quod Servius etsi superiorum commenta non neglexit, tamen non temere eorum auctoritatem secutus est, sed suo iudicio usus quae illi dixerunt si perversa videbantur refutavit, sin probabilia, ad suas rationes accommodata recepit. nobis quidem inter illius aetatis scriptores eorum opera utilior fuisse videtur qui Macrobbii more superiorum libros fideliter exscribentes antiquae doctrinae memoriam servaverunt, neque tamen illos a suis contemptos esse putandum est, qui suorum temporum rationi ac voluntati obtemperaverunt et ipsi sapere ausi sunt. denique ne id omittam quod summum videtur, in grammatica arte, quae proprie dicitur, cui Vergilianum quoque commentarii magna pars data est, Servius ne a Donato quidem, eo cui plurimum auctoritatis illa aetate tributum esse constat, superatur. poetarum autem latinorum sermonem quam probe cognitum habuerit non solum scholiis ad eam rem spectantibus ostenditur, sed etiam versus illi testes sunt, quibus de centum metris praecepta inlustravit, quos ab ipso inventos esse Lucianus Muellerus (annal. philol. vol. 93 p. 563 sq.) ostendit. quae cum ita sint, modo Macrobbium ex suae aetatis rationibus iudicasse concedas, in ipso breviori commentario inveniri dices. quae iure ille laudavisse videatur.

Quo factum sit ut medii aevi homines Servianum commentarium magni haberent atque saepe describendum curarent, cum rationes eius supra expositae sint, non est quod hoc loco multis verbis explicetur, hoc unum addendum est, non videri futurum fuisse ut ceterorum commentarii prae Serviano neglegerentur, nisi quae in illis ad popularem ut ita dicam Vergilianorum carminum interpretationem pertinerent Servius ipse in suum usum convertisset. nam ut mittam quae supra (p. V) de pleniorum librorum supplementis dixi, inter Veronensia scholia haud pauca Servianis similia sunt. a nullo autem superiorum commentatorum plura Servius petivit quam ab Aelio Donato, quem ipse saepius quam ceteros commemoravit atque ita quidem plerumque, ut sententias eius refutaret. adscripsi supra (p. XV) Turonensis codicis scholium quo Aen. I 179 Donati interpretationem a Servio impugnari ostenditur. Mommsenus²⁾ haec Pauli (hist. Langobardorum II 23) verba *certum est tamen Liguriam partem Venetiae Emiliam quoque Flaminiamque veteres*

De Servii
auctoribus.

1) nimis severe de vulgato commentario iudicavit Ribbeckius praef. p. XIV.
2) Wattenbach neues Archiv V p. 55 Anm. 1.

*historiographos Galliam cisalpinam appellare. inde est quod Donatus grammaticus in expositione Vergilii Mantuam in Gallia esse dixit cum Servii scholio ad Aen. X 201 adscripto quia origo Mantuanorum et a Tusceis venit, qui in Mantua regnabant, et a Venetis: nam in Venetia posita est quae et Gallia cisalpina dicitur comparanda esse docuit. quod Servius ad Aen. III 686 adnotavit antiqui 'ni' pro 'ne' ponebant Donato vindicatur Prisciani testimonio (XV 2, II p. 61, 20 H.) quod hoc est quod etiam Donatus in commento Aeneidos affirmat dicens 'ni pro ne sic veteres'. in Monacensi codice qui olim Frisingensis fuit non nullis scholiis¹⁾ *dox* vel *doñ* vel *đ* notulam in margine adpictam esse vidi, quae haud scio an eo consilio addita sit ut in Donati commentario idem inveniri significaretur. inter ea autem quae Donatus in Terentiano commentario oblata occasione de Vergilianis quibusdam versibus interpretandis dixit et Servianas eorundem versuum expositiones magna est similitudo. ut exempla proferam, ex Donati in Andriam et eunuchum commentariis haec cum Servianis scholiis conferantur: I 1, 50 et Aen. XII 296; I 1, 75 et Aen. VI 138; II 1, 10 et Aen. X 411; II 1, 28 et Aen. I 70; II 6, 26 et Aen. XI 361; III 1, 2 et Aen. IV 401; III 2, 7 et Aen. VIII 187; III 3, 1 et Aen. II 3; III 5, 3 et Aen. XI 339; IV 2, 16 et Aen. I 646; IV 3, 11 et Aen. XII 120; IV 4, 19 et Aen. II 64; V 4, 31 et Aen. I 149; V 4, 34 et Aen. VI 733; V 4, 37 et Aen. VI 238. eun. I 1, 1 et A. IV 534; I 2, 9 et A. IV 93; III 1, 58 et A. IV 1; III 2, 3 et A. I 256; III 5, 7 et georg. I 387; III 5, 46 et A. XI, 1; III 5, 48 et A. II 67; IV 2, 4 et A. VI 332; IV 4, 21 et A. III 31; IV 7, 2 et A. VII 614; V 2, 8 et A. VIII 155; V 2, 41 et A. I 567; V 6, 12 et A. I 549; V 8, 49 et A. VII 47. denique moneo ea quae de vita Vergilii Servius Aeneidos commentario praemisit, quae propter narrationis exilitatem merito a viris doctis vituperata sunt, e pleniore Donati vita, quam is in initio bucolicorum commentarii edidit, excerpta videri. nam praeter Copam inter minora Vergilii carmina commemoratam et praeter versus illos qui e secundo libro a Tucca et Vario sublatis esse feruntur²⁾, nihil habes apud Servium quod non possit a*

1) georg. I 336 'ideo autem hoc dicit . . . gelidos? Aen. I 241, 295, 475 'multi hoc loco distinguunt . . . esset', 614 'pleonasmus . . . hansi' (cf. Donati ars p. 395, 3 K.), 643, 651 'Hymenaens autem ut alii dicunt' e. q. s.; II 234 'non est iteratio . . . nudata', 293, 311, 437 'merito . . . praedae', III 211. ad extrema Serviani ad buc. II 31 scholii verba in Bernensis 363 margine haec adscripta sunt 'pan ergo in plurali numero inventus ut dō et sergius dicunt'.

2) Donatus hos versus aut non cognovisse aut certe non pro Vergilianis

Donato petatum esse. ceterum Serviana vita non est plene servata, intercederunt enim quae de morte poetae et de carminum ordine exposita erant:!) quorum cum in eis qui hodie extant codicibus nec vola nec vestigium appareat, videtur Servianus commentarius non ita multo postquam editus est, eam iacturam fecisse. causa damni inde fortasse repetenda est quod, cum ea etiam quae inde a p. 2, 10 huius exemplaris leguntur ad ipsam Aeneidem pertineant, rebus illis interpositis continuitas expositionis turbari videbatur. his quae proposui Donati commentarios Servium diligenter legisse et haud pauca ex eis adsumpsisse probatum esse puto. secundum Donatum cum Urbani sententiae a Servio saepissime commemoratae sint, ex Urbani quoque commentario in Servianum satis multa translata esse facile conieceris. reliquam de Servii auctoribus quaestionem non tango: quae quam difficilis sit quamque lubrica ex illis quae supra de negligentia grammatici dixi apparet. hoc unum addo ex latinis scriptoribus neminem videri aptiorem fuisse qui Servio compendiarum illam multarum rerum scientiam suppeditaret quam Suetonium Tranquillum, a quo antiquorum doctrinam ad inferioris aetatis studia adcommodatam esse Reifferscheidius non uno Suetonianarum quaestionum loco ostendit.

Serviani commentarii permulti hodie extant libri manu scripti, ut vel eos quos ipse examinaverim omnes commemorare longum sit. itaque hos tantum quos ad recensendum commentarium adhibui paulo accuratius describam atque qua ratione eis usus sim exponam, e reliquis eos nominabo qui aliqua de causa memorabiles videntur.

De Serviani
commentarii
libris manu
scriptis.

Eorum igitur qui mihi praesto fuerunt codicum antiquissimus est Bernensis 363, in 197 membranarum formae quadratae a scotico monacho scriptus saeculo nono.²⁾ nam qui octavo saeculo eum

habuisse videtur: nam cum quattuor versus quos in Aeneidos initio a Tuca et Vario deletos esse Servius quoque testatus est, commemoraverit, illos omisit. ea re confirmatur, ni fallor, quod Ribbeckius prol. p. 92 sqq. suspicari se dixit, a sciolo nescio quo acuminis ostentandi causa hos versus suppositos esse. quae ad Aen. II 566 in uno Cassellano adnotata sunt plenioris commentarii auctor e Servii praefatione petivisse videtur: ut ab uno Servio memoria versuum illorum servata sit.

1) cf. Servii praef. bucolicorum 'et dicit Donatus, quod etiam in poetae memoravimus vita, in scribendis carminibus naturalem ordinem secutum esse Virgilium'. 2) Hagenus catal. cod. Bern. p. 347 sqq. codicem accurate descripsit et quae eo continentur indicavit. idem carmina quae fol. 194 sqq. extant in libro cui inscripsit 'carmina medii aevi maximam partem inedita' p. 1 sqq. publici iuris fecit. a scotico homine codicem exaratum esse et iricis glossis ostenditur et his versibus qui carminis septimi ap. Hagenum sunt 22 et 23:

exaratum esse dixerunt cum carmina Hlothario imperatori et Tadoni Mediolanensium episcopo inscripta tum illa neglexerunt quae Serviano ad Aen. I 39 (p. 28, 1 sqq.) scholio ab eodem qui Servii verba scripsit in margine adposita sunt *contra goddiscaicum*: scilicet Gotteschalcum monachum, qui medio fere nono saeculo de praedestinatione et libero arbitrio ab ecclesiae doctrina abhorrentia protulit, grammatici sententia refelli posse putavit librarius. hic igitur codex fol. 2—138 Servii in bucolica, georgica, Aeneidis libros sex priores et septimi v. 1—16 (*gemitus irascentum leonum sera sub nocte quasi eo*) commentarios exhibet, quibus haec inscripta sunt *Incipit expositio Sergii grammatici in boeolicon et in libros georgicon atque aenaculum*. quamquam liber et neglegenter scriptus est et Servii scholia valde decurtata praebet, tamen, ne antiquissimum testem neglexisse arguerer et ut exemplum Serviani commentarii in brevius contracti exhiberetur, ad primum Aeneidis librum eius testimonia adscripsi.

Ad Bernensis aetatem proxime accedit Caroliruhensis 186, qui ipse quoque in membranis formae quadratae nono saeculo scriptus est. Reichenaviensis monasterii eum olim fuisse duabus inscriptionibus probatur, quae in primae paginae margine inveniuntur: altera, satis antiqua, haec est *liber augie maioris*, altera, recentior multo, haec *Monasterii Augiae Divitis*. habet codex sexaginta quattuor folia, e quibus 1—41 ad georgica pertinent, quae hoc loco non curo: reliquis in Aen. I 4 (*circa troianos nescientes quod sacram dicebant veteres*) usque ad v. 338 (*hi qui de chalcide venerant civitate euboica*) commentarius continetur, ab uno homine scriptus, nisi quod septemdecim paginae 83 versus ab exercitato librario exarati sunt, fortasse ut is cui reliqua describenda essent exemplum haberet quod imitaretur. singula scholia . . . ; signis interpositis inter se distincta sunt. correxit codicem homo librario fere aequalis: nam nisi paucis locis non vidi a recentiore manu priorem scripturam emendatam esse. quamquam librarius officio suo non est diligenter functus et multa mendose scripsit, magni tamen est hic liber aestimandus, quippe cuius exemplar ei libro simillimum fuisse videatur e quo plenioris commentarii auctor Serviana petivit. cf. adnot. crit. ad pag. 19, 17; 20, 2; 21, 4; 23, 11; 24, 1; 26, 4; 29, 3; 63, 14; 69, 6. ceterum folia non nulla umore corrupta sunt, ut quae in inferioribus partibus scripta erant partim evanuerint.

Collige Scottigenas, speculator, collige sophos,

Te legat Omnipotens: collige Scottigenas.

ipse de hoc libro copiosius dixi in programme Numburgensi anni 1856.

E libris decimi saeculi hoc loco commemorandi sunt Lipsiensis, Caroliruhensis 116, Reginensis 1674, Laurentianus bibl. sanctae crucis plut. XXII, 1, Sangallenses 861 et 862.

Atque Lipsiensis rep. I n. 36^b (olim rep. B. n. 18) in 272 membranis formae quadratae, sed maioris mensurae scriptus est. bucolicorum commentario qui fol. 1^a—29^a continetur haec inscripta sunt INCIPIT EXPLANATIO SERVII GRAM IN BVCOLIC ET GEORGICON. fol. 29^b et fol. 30 quaedam de variis poematum generibus, de heroici versus caesuris, de nominibus rerum quartae declinationis et participiis praeteriti temporis (ex Prisciani partit. XII vers. Aen. p. 463, 18 K.), de georg. I 220 sqq. nullo ordine scripta extant. quae ad georgicon versus pertinent suo tempore Hagenus edet. fol. 31^a—72^b georgicorum commentarium habent cui subscriptum est EXPLICIT LIBER QVARTVS. AMEN: OTRIRF. D. sed duae litterae extremae inductae sunt, ut lectio incerta sit. fol. 73^a INCIPIT LIBER PRIMVS AENEIDOS IN EXPONENDIS AVCTORIBVS HAEC CONSIDERANDA SVNT e. q. s. Aeneidis commentario fol. 272^a subscriptum est EXPLICIT EXPOSICIO SERVII GRAMATICI IN BVCOLICON ET L . . . GEORGICON ATQVE AENEADVM. a pluribus librariis, qui tamen simili scribendi genere usi sunt, codex exaratus est. lemmata maiusculis plerumque litteris illi scripserunt. undecimo saeculo prior scriptura a duobus, ut videtur, hominibus correctae est: alter, cuius litterae breviores sunt et graciliores, et in contextu non nulla mutavit, et in margine argumenta scholiorum adnotationesque quasdam, quibus Servii verba explicarentur, adiecit; alter e libro Frisingensis simili et in margine et supra versum permultas scripturas invexit. in critico commentario non putavi horum correctorum manus inter se discernendas esse, nam quae alterius sunt Frisingensis similitudine facile dignoscuntur. accedit quod unius vel paucarum litterarum mutationes utri tribuendae sint saepe incertum est. praeterea manu satis recenti leviores quosdam librariorum errores sublatos esse vidi. codicem in Germania scriptum aut certe undecimo et insequenti saeculo in Germaniae aliquo monasterio adservatum esse glossae quaedam ad bucolicorum et georgicorum commentarios in marginibus adscriptae ostendunt, quibus Latinae voces germanicis adpositis explicantur. veluti ad buc. II 51 haec adnotata sunt *cidea genus pome quod teutonici dicunt quodiena*¹⁾ *seue persici*, ad buc. IV 62 (fol. 13^b) *absinthium est erba amara satis quae theodisce uocatur uerimoda*, ad

1) huius vocis lectio incerta est. nam pro *ic* litteris adnotavi legi posse et vel *ec* vel *ae*.

georg. III 384 (fol. 52^b) *LEXIVA aqua calida eū cinere mixta quod nos dicimus loūga.* in argumentis autem illis et adnotationibus quas modo commemoravi si quid memorabile videbatur in critico commentario edidi: quaedam ex eo genere quae ad bucolica et georgica pertinent hoc loco adscribam. fol. 19^b haec in margine leguntur *quae in sexta cyloga necessaria sunt. Quae differentia sit inter timidum et timentem. opiniones philosophorum de rerum origine. Quid sint syntheta. cuius generis athomi. fabula promethei. de graecis uocativis. quare ruminatio dicatur. et quae in praesenti cernis. similiter et in aliis considerandum est quid necessarium sit.* fol. 55^a (georg. II 453) *Caries cariei. furfur est proprie lignorum per terebramina a uermibus consumptorum. inde cariosum uiciosum. t furfuratum terebratumue et carie consumptum.* fol. 59^b (georg. III 71) ut intellexeretur quos Servius 'occupatos' diceret haec adnotata sunt *id est eorum qui occupati sunt ut comites et ceteri potentes. seu minoris quique dignitatis.* fol. 87^b (georg. IV 41) *pilas dicit rotundas formas quasdam ex glutine factas id est bitumine ex quibus reseruatīs alucarium rimas linunt. ac postea fauos his super ducentes componunt.* illud quoque videtur commemorandum esse, cum nomina scriptorum a Servio laudatorum in marginibus codicum adscribi solita sint, in Lipsiensi pro ipsis nominibus signa quaedam posita esse.¹⁾ denique moneo in bucolicorum praefationes quaedam ex Bernensibus scholiis recepta esse.

Caroliruhensis 116, qui olim Reichenaviensis monasterii fuit, diligentissime scriptus, commentarios in omnia Vergilii carmina continet. quae bucolicorum commentario inscripta erant maximam partem evanuerunt, ut nihil hodie legi possit nisi INCIPVNT EXPOSITIONES. in reliquorum librorum inscriptionibus aut subscriptionibus Servii nomen non invenitur. infelici quodam casu factum est ut hunc librum extare tum demum audirem, cum eos codices quibus uti decreveram contulisset atque criticum commentarium in tres priores Aeneidis libros composuissem. inspexi tamen codicem neque ante eum plene excutiendi consilium abieci quam praeter ea quae ex libris ad illud tempus conlatis enotaveram nihil fere novi in eo inveniri intellexi: ad alteram Aeneidis commentarii partem recensendam eum adhibebo. ceterum non nullis locis quid codex exhiberet Alfredus Holderus humanissime me docuit.

Reginensis 1674 Servii in Aeneidos libros VI—XII commentarium in 130 membranīs formae quadratae, sed maioris mensurae,

1) Θ Horatius, Θ-Θ Persius, Υ Terentius, Λ Iuvenalis, Λ Livius, Δ Donatus, Χ Sallustius, G Cicero, ∓ Lucretius, ϖ Lucanus, ϖ Plinius.

scriptum continet. singulae paginae undetricenos versus habent. primi versus sexti et duodecimi libri commentarii et lemmata maiusculis litteris exarata sunt. leviores librariorum errores — nam non ab uno codex scriptus est — homo eis fere aequalis sustulit. olim liber Petri Danielis fuit, qui in inferiore extremae paginae margine haec scripsit *ex libb. Petri Danielis Aurelianensis* 1564. idem graeca, quae quidem librarii omiserant, in margine supplevit et non nullis locis discrepantes scripturas e 'cod. v. ms.' vel e 'cod. impr.' adiecit, et nomina scriptorum a Servio laudatorum repetivit. Daniele mortuo codex in Dionysii Petavii tum in Christinae Suecorum reginae bibliothecam translatus est. contuli eum Romae a. 1857.

Laurentianus bibliothecae Sanctae Crucis plut. XXII cod. 1. membranis 181 formae maximae sed ad quadratam accedentis constat et commentarios ad omnes Vergilii libros habet. in initio duo folia saeculo decimo tertio suppleta sunt, unde repetendum videtur quod Honorati cognomen Servio in titulo libri datum est. in Francia codicem scriptum esse his ostenditur quae in extremo folio leguntur *Alexander episcopus servus servorum dei dilecto fratri . . . dei gratia parisiensi episcopo salutem et apostolicam benedictionem*. contuli cum hoc codice commentarium in quartum et quintum Aeneidis librum Florentiae anno 1857.

Sangallenses 861 et 862 et membranarum forma, quae est quadrata minoris mensurae, et scripturae diligentia, et versuum in singulis paginis exaratorum numero tam similes sunt inter se, ut dubitari non possit quin pro uno libro habendi sint. continetur his codicibus, quorum prior 158, alter 184 foliis constat, commentarius in Aeneidos libros VI—XII, cui inscriptum est *INCIPIT EXPOSITIO SERVII DE SEXTO LIBRO AENEIDOS*. lemmata maiusculis litteris scripta sunt. Servii commentarium sequitur vita Vergilii quae Donato tribuitur, quam ex hoc maxime codice emendatam Hagenus cum scholiis Bernensibus edidit. idem totum codicem anno 1865 contulit et quae exscripserat mihi transmisit.

Vndecimo saeculo ex eis quibus ego usus sum libris scripti sunt Hamburgensis et Monacensis is qui olim Frisingensis fuit. ille igitur, bibliothecae urbanae Hamburgensis 52, folia 250 habet eius formae cuius Laurentianum esse dixi. singulae paginae trifariam divisae sunt ita ut media pars paulo latior Vergilii verba habeat, in marginibus scholia scripta sint. fol. 1^a haec continentur: *Carmen ovidii nasonis tetrasticon 'qualis bucolicis . . . lege carmina nostra'*. *Incipit carmen octavianii caesaris de virgilio 'Ergone supremis . . . relegatur ametur'*. fol. 1^b extr. sequitur primae eclogae

praefatio e Bernensi commentario exscripta. fol. 2^a lin. 14 incipit Servii praefatio bucolicorum eaque in media paginae parte collocata. fol. 3^a incipiunt bucolica ipsa cum commentario, quae pertinent usque ad fol. 17^a dimidiatum, cuius paginae pars reliqua Bernense ad georg. I 1 scholium habet. fol. 17^b medio continetur *Carmen tetrasticon ovidii nasonis* ‘quid faciat lactas segetes . . . foedere (sic) reddi’ et primi georgicorum libri initium cui inscriptum est *Liber georgicon I incipit*, margines occupavit Servii commentarius cuius hic est titulus INCIPIT LIBER PRIMVS EXPLANATIONVM GEORGICON. fol. 18 — fol. 54^b georgica cum Servii commentario extant, quamquam tres extremi ipsius quarti libri versus fol. 56^a scripti sunt, quos in eadem pagina excipiunt hi versus ‘Nocte pluit tota . . . uellera fertis oues’ (cf. Reifferscheidii comment. crit. in Donati vit. p. 66 sq.), tum *uersus ovidii nasonis super XII liber* ‘Primus habet lybicum . . . nec finem et *uersus ovidii in primo libro* ‘Aeneas primo libiae . . . parabat: in extrema pagina INCIPIT LIBER I AENEIDOS. fol. 54 et 55, quae ex his quae modo indicavi post addita esse apparet, leguntur quae mythographus primus fab. 135 de Dardano et de origine Troianorum exposuit, sed ea valde immutata. sequuntur quae ab eodem de erroribus Aeneae et rebus ab eo in Italia gestis narrata sunt. haec excipiunt Servii in Aeneidem praefatio et commentarius in Aen. I 1—5, nam extrema fol. 55^b verba sunt lemma scholii ad v. 6 adscripti *inferretque deos*. pertinet Aeneis cum commentario ad fol. 222^b. fol. 223 — fol. 250 Ovidii ex Ponto libri I 1, 1 ad III 2, 67 scripti sunt.

De aetate codicis discrepant inter se doctorum virorum iudicia. nam eam partem qua Ovidii carmina illa continentur, quam eodem quo Vergiliana tempore scriptam esse certum est, Nicolaus Heinsius in praefatione commentarii in libros ex Ponto et Rudolfus Merckelius (exempl. Teubneriani tom. III praef. p. IV) nono saeculo tribuerunt, Ritschelius in Korniani exemplaris praefatione p. XI ad duodecimum retulit. Henrico Keilio qui codicem quo tempore ab Hamburgensibus missus apud Merckelium erat, inspexit et quaedam ex eo exscripsit, quae mihi amicissime dono dedit, saeculi decimi scriptura esse videbatur. atque Vergilii et Ovidii carmina possunt videri eo saeculo scripta esse, sed cum Serviana scribendi genus insequentem saeculo receptum magis ostendant, hoc ipso codicem exaratum esse dixerim. in Francia eum scriptum esse Nicolai Heinsii testimonio constat, qui l. l. Gallicum eum vocat et Claudii Sarravii, viri amplissimi, fuisse dicit. confirmatur quod Heinsius testatus est magna similitudine quae inter Hamburgensis et Laurentiani libri

scripturas invenitur, quem librum e Gallia in Italiam translatum videri supra dixi. fortasse doctiores ex his quae scholio ad georg. I 88 (fol. 18^b extr.) addita sunt *et tot intali uuisa medardi* quo in monasterio aut ipse liber aut eius archetypus scriptus sit investigabunt. qua in re illud dolendum est quod ex inscriptione quadam, quae cum duo folia libri tuendi causa praefixa sint in alterius pagina versa ab homine saeculi decimi quinti posita est, verbum extremum quid sibi velit non potest cognosci¹⁾: reliqua quae sunt *liber ovidii bucollicorum et est capituli* facile leguntur.

Servianus commentarius ex bono exemplari a pluribus librariis satis diligenter in margines huius codicis transcriptus est. inter versus Vergilii breviora scholia inveniuntur, quae plerumque e Servianis excerpta sunt, perpauca locis cum Danielinis consentiunt, veluti Aen. I 20 *olim] aliquando*, II 65 *accipe] i. e. audi o dido*, II 196 *coactis] uix expressis*, VIII 252 *consuetudine sua usus est ut quando contra naturam aliquid infert praedicat unde credatur*.

Eodem quo Hamburgensis saeculo scriptus est Monacensis 6394. is olim fuit Frisingensis 194. habet 193 folia formae binae, sed minoris mensurae. in singulis paginis plerumque quadrageni quaterni versus sunt. commentarius in bucolica non est integer: interiit enim maior pars praefationis (ad verba quae sunt *carmina tantum nostra valent* e. q. s.) et scholia ad ecl. III 75 — IX 67. accedit quod folia in quibus commentarii reliquiae extant disiecta sunt. in georgica commentarius plene servatus est, sed ea folia quae praefationem et scholia ad I 1—47 habent suo loco mota et post fol. 3. perperam inserta sunt. inscriptum est commentario INCIPIT LIBER I GEORGICON, subscriptum (fol. 40^a) EXPLICIT LIBER III. Aeneidis commentarius incipit fol. 40^b (INCIPIT LIBER I AENEIDOS), exit fol. 193^b *Vtere sorte tua] interfice hostem tuum*. plures librarios in codice scribendo eodem tempore occupatos fuisse cum scripturae dissimilitudine tum ea re ostenditur quod paginae quaedam, etsi nihil e Serviano commentario omissum est, partim vacuae relictae et litterae ut res postulabat modo diductae modo contractae sunt. homo duodecimi aut decimi tertii saeculi non nullis locis argumenta scholiorum in margine paucis comprehendit et adnotationes quasdam adiecit, quas si aliqua de causa utile videbatur in critico commentario commemoravi. corrigendo codici plures operam dederunt, quorum scripturas in signo addito discevi.

1) dubitari potest utrum *cīdg.* an *ēīdg.* an aliud quid legendum sit: nam praeter extremam nulla littera certa est.

Duodecimi saeculi est codex Monacensis 18059, olim Te-geruenseensis 59, ex 233 membranis formae maximae constans, quarum 162 priores Servii commentarium, reliquae Donati vitam et Octaviani qui feruntur versus, Vergilii bucolica, georgica, Aeneidem, Moretum, Maecenatem, Priapeia, Copam habent. inscripta sunt commentario INCIPIT EXPOSITIO SERVII GRAMMATICI IN BVCOLICON ET IN LIBRVM GEORGICON ATQVE AENEADVM. quae ipsi librarii scripserunt, nam non ab uno codex exaratus est, cum Lipsiensi et Hamburgensi plerumque consentiunt, is qui ea correxit aut ipso Frisingensi aut libro eius simili usus est. contuli cum hoc codice particulas quasdam in primum Aeneidis librum commentarii, secundi et tertii libri commentarium totum. — ipsis Vergilii carminibus inter versus glossae et interpretationes paucissimis verbis comprehensae, in marginibus ampliora scholia adscripta sunt. inter glossas haud paucas inveniri moneo germanicas. scholia autem eo maxime consilio examinavi ne quid neglegeretur quod ad Servianum aut ad Danielinum commentarium emendandum utile esset. atque partem eorum e Servii, partem e Tiberii Donati copiis derivatam esse cognovi. sed aliorum etiam interpretum commenta videtur is qui hoc commentariolum composuit in suum usum convertisse, veluti quod Aen. I 27 Servius multos verba quae sunt 'spretaeque iniuria formae' ad Antigonam, Laomedontis filiam, retulisse dicit, ea fabula plene atque eisdem fere verbis, quibus mythographus I fab. 179 utitur, narrata est. in secundo quoque libro (ad v. 15, 21, 27, 79) fabulas de equo Troiano, de Tene, de Doriensium itinere, de Sinone¹⁾ ita expositas esse vidi, ut a doctis auctoribus sua petivisse videatur

1) *ad v. 15* 'aractinus dicit fuisse in longitudine pedes . C. et in latitudine pedes. b eius ad caudam et genua mobilia fuisse tradidit'. *ad v. 21* 'gignus neptuni filius ex prodea filios habuit tenidem et dunetem. hi habuerunt noercam polipham. quae cum tenidem inceste amaret et obstruptum non posset intendere ultro apud patrem illum criminata est. ille teniden arca inclusit et sororem quae sequebatur sponte fratrem in mare abiecit. neptunus autem opem innocentibus attulit et ad insulam quae leo caprix uocatur appulit easque tenidos nominavit'. (*cf. Pausan. X 14, 1 sqq.*). *ad v. 27* 'dorix neptuni et emerlippi filius a quo dorici nominantur. hi primum inter alia subiecta (*leg. sub Oeta*) monte domicilia habuerunt postea moniciora culta (*leg. moniti oraculo*) apollinis pilopensis transierunt ibique iectis (*fort. uictis vel subiectis*) pilopensis manserunt'. *ad v. 79* 'his sionis (*leg. hic Aesimi*) filius ulixi et sanguine et manibus iunctus ciprum insulam missus ut adonem fluvium (*leg. filium*) euriti regis sidonorum ad bellum troiae duceret et impediante ueneret quae adonem diligebat ad eurum filiothelei fluvium (*fort. ad Eurypyllum Telephi filium cf. Dict. Cret. II 5*) uenit a quo uulneratus est et (*fort. ut*) sine glâ (= gloria) esset. graecis dolum instrumentibus se obtulit qui troianos mendatus infalleret'.

scholiastes. quod cum ita sit dignam puto esse hanc codicis partem quae diligentius exentiatur: quod negotium facile patiar ab alio occupari. denique commemoro fol. 162^b praefationem Aeneidis extare medio aevo compositam¹⁾, cuius exemplum in Turonensi quoque codice inveni, sed id in brevius contractum.

Quae ratio inter codices a me conlatos intercedat ut paucis exponam, is qui plenior commentarium composuit Serviana ex perbono exemplari petivit, qua re factum est ut Danielini libri etsi vulgata scholia valde inmutata exhibeant, haud paucis tamen locis id quod Servii esse videtur soli ostendant. (cf. p. LXVII) inter vulgatos codices Bernensis 363 et Frisingensis, quibus Lipsiensis et Tegerenseensis correctores addo, a reliquis saepe dissentiunt: pertinet tamen ea dissensio ad verba magis quam ad res, vel ut aliter dicam, eadem res non eisdem in utroque librorum genere verbis expositae sunt. veluti p. 13, 28 collocata est *BM* est posita *KLH*;

1) haec est ea praefatio: 'In exponendis libris autenticis .VII. periochae id est circumstantiae sunt requirendae quae ut graeco utamur eloquio $\bar{s} \bar{s}$ (*leg.* septem sunt) TIC. TI. ΔΙΑΤΙ. ΠΟC. ΠΟΥ. ΠΟΠΕ. ΠΑΤΕΝ. ut haec ipsa ore latino absoluamus quis. quid. cur. quomodo. ubi. quando. unde. Ergo ad illud quod interrogatur, TIC. id est quis respondetur. prosopa. id est persona auctoris. ut quis scripsit? Virgilius. uidelicet uirgili et maiiae filius. dictus a uirgula populi. quae sicut in uita eius legitur. cum eo nato in loco puerperii eius secundum morem prouinciae depacta fuisset. breui ita coualuit. ut multo ante satas populos quam celerrime ex crescendo adaequauerit. Cetera de uita eius quae hoc loco dicenda sunt. quia in expositore eius seruiu leguntur. et in bucolicis succincte iam praelibata sunt. quia plurimum habent uerbositatis et parum utilitatis praetermittimus. Secunda periocha est TI. id est quid ad quam interrogationem redditur ΕΚΤΙΑ id est res quae titulo ipsius operis declaratur. Scripsit enim libros aeneidū. qui titulus a feminino patronomico formatur. ab aenea enim femininum patronomicum est. eneis sicut a theseo theseis. inde libri eneidum non ut falso quidam codices habent aeneidorum. Tertia periocha est ΔΙΑΤΙ. id est cur. respondetur. et. pragma. id est causa quare scripserit. quia uidelicet laudare uolebat augustum. cuius multa beneficia fuerat consecutus. describere etiam gesta romanorum. nam siquis diligenter inspicat. omnes pene romanas historias. in hoc opere licet breuiter commemoratas inueniet. maxime in libro .VII. (*sic*) inferni et in aspidiopia. id est in scuti factura. Vnde apud antiquos gesta populi romani iste liber uocabatur. Quarta periocha est ΠΟC. id est quomodo? ad quod redditur τροπος. id est modus. Modi autem locutionum tres sunt. humilis mediocris et grandiloquus. quos uirgilius in suo opere tenuit. humilem in bucolicis. medioerem in georgicis. grandiloquum in aeneidis. Quinta periocha est ΠΟΥ. id est ubi respondetur τοπος nel locus. ut ubi scripsit? partim cremonae partim neapoli. partim rome. Sexta periocha est ΠΟΠΕ. id est quando. ad quam interrogationem respondetur χρονος. id est tempus. Fuit autem iste tempore augusti octauiani. sub ipsa tempora dominicae incarnationis. Septima periocha est. ΠΑΤΕΝ. id est unde. ad quod respondetur. γλε. id est materies. ut unde scripsit. de excidio uidelicet troiae et de erroribus aeneae quos passus est donec ueniret ad italiam'.

15, 23 liberavit *BM* sustulit *rell.*; 18, 20 dicitur *BM*, scribitur *rell.*; 19, 19 potestatem *BM* facultatem *rell.*; 22, 23 in quo pro uenere paris alexander contra inuonem mineruamque iudicauit *BM* nota fabula paridem pro uenere contra inuonem mineruamque iudicasse *rell.*; 24, 1 quae ioui bibere ministrabat *BM*, *om. rell.*; 29, 3 quod *BM* nam *rell.*; 29, 8 noxia enim est culpa id est peccatum noxa uero poena *BM* et hoc interest inter noxam et noxiam quod noxia culpa est noxa autem poena *rell.*; 30, 22 unde cauendum est *BM* cauendum ergo est *rell.*; 32, 20 autem *BM* tamen *rell.*; 33, 9 intellegendum est *BM* intellegamus *rell.*; 33, 10 dicuntur *BM* uocantur *rell.*; 33, 20 ennius *BM* legerat apud Ennium *rell.*; 39, 5 deiecerunt *BM* praecipitauerunt *rell.*; *ibid.* qui liberum patrem dormientem de litore sustulerunt *BM* namque hoc habet fabula dormientem in litore liberum patrem puerum nautas abstulisse *rell.*; 40, 20 iuxta salustium qui ait ita *BM* ut salustius *rell.*; 42, 16 fuisse narrantur *BM* fuerunt *rell.*; 42, 19 meritorum *BM* maioris *rell.*; 46, 7 retinere *BM* tenere *rell.*; 48, 25 superatum *BM* percussum *rell.*; 50, 26 uerius *BM* melius *rell.*; 53, 12 uadi pedibus potest *BM* possumus uadere *rell.*; 58, 20 ut *BM* quod et *rell.*; 59, 2 item alibi *BM* similiter *rell.*; 69, 8 feriendo procudamus *B* feriendo producamus *M* feriamus *rell.*; 69, 12 esse uideatur *BM* est *rell.*; 90, 15 troianum bellum *M* troianorum periculum *rell.*; 91, 22 tanta ui (tanta uis est *B*) ut etiam resonaret uicinus mons sicut superius *BM* tanta ui exit in mare ut etiam resonet uicinus mons et sic dictum est sicut superius *rell.*; p. 101, 17 amnis *B* Anien *rell.*; 124, 21 quod cum ille permisisset corium in tenuissimas corrigias sectum *BM* itaque corium in fila propemodum sectum *rell.* ex his exemplis quae sit discrepantiae illius ratio intellegitur. atque ut ad res perspicue et plane exponendas nihil plerumque interest utrius librorum generis testimonia recipiantur, ita alia videntur in Monacensi (19, 19; 53, 12; 124, 21) alia in reliquis libris aptioribus uerbis expressa esse. tamen in hac re quae ad formam ac speciem scholiorum pertinet non putavi e diversis libris promiscue depromendum esse quod cuique loco maxime adcommodatum uideretur — quis enim praestet aptissimum quidque ab ipso grammatico profectum esse — sed hanc legem mihi statui ut eius generis auctoritatem constanter sequerer quod interpolatorum studiis minus fere adfectum esset quam alterum. atque mihi quidem Monacensis et Bernensis memoria longius ab ipsius Servii manu abesse uidetur quam Lipsiensis et similes libri. primum enim illis codicibus scripturae non nullae cum Danielinis communes sunt, qua re fieri non potest quin interpolationis

suspicio moveatur. cf. adnot. crit. ad 13, 28; 15, 13; 18, 20; 33, 10. I 96 (p. 48, 25) Servius, memor fortasse Iuvenalis versus qui est sat. XV 66, *percutsum* scripsit. pro eo plenioris commentarii auctor, quia ipsum illum versum adiecerat *superatum* posuit: idem *BM* exhibent. I 104 (p. 50, 26) non possunt Servii esse quae in *BMI* extant *vel quod verius est re vera remi*: immo *verius* illud e plenioribus libris arcessitum est qui *vel quod verius est remi* habent. accedit quod inveniuntur quae ex Isidori atque mythographorum libris in *BM* translata esse prope certum sit. veluti 69, 8 *feriamus* scripturam Servianam esse Priscianus ostendit, *feriendo producamus* Isidorus posuit. p. 101, 17 quod Bernensis habet *annis* a mythographo I petitum esse apparet qui fab. 30 Servii narratione in brevius contracta haec scripsit *tum ut quidam dicunt Iliam sibi annis fecit uxorem*. illa quoque quae p. 124, 21 *BM* codicum propria sunt e mythographi I fabula 215 derivata esse dixerim, praesertim cum is aut Servii scholio satis libere usus sit aut alium librum exscripserit. denique inter Monacensis et similium librorum scripturas quas supra exempli causa commemoravi quaedam ita comparatae sunt ut non debeant pro Servianis haberi. nam qui I 76 (p. 42, 19) *meritorum* posuit apud Servium *meritis* quid sibi velit non videtur intellexisse. neque quisquam p. 90, 15 *troianorum periculum* inferioris aetatis homini, *troianum bellum* Servio tribuet. verba igitur Servii in eius generis libris cuius Monacensis est magis adulterata esse vidimus quam in reliquis. neque tamen propter eam rem Monacensis omnino spernendus est: qui cum locos non nullos in ceteris quos ego quidem contuli libris corruptos ita exhibeat ut ab ipso grammatico videntur profecti esse (cf. p. 157, 5 et p. 645, 3), illi qui nescio qua de causa sermonem Servianum ea cuius exempla supra scripsi ratione transformandum suscepit non potest non bonum exemplar praesto fuisse. atque quoniam Bernensis et Monacensis cum Danielinis libris cognatione quadam continentur et Bernensis a scotico monacho exaratus est, haud scio an ea Serviani commentarii ut ita dicam recensio quam *BM* libri praebent ad Scotorum studia revocanda sit. inter eorum autem codicum quos praeter pleniore et Monacensem adhibui testimonia non ea est dissimilitudo, ut exemplaria e quibus illi derivati sunt non possint ad eundem archetypum referri, quem in Francia olim fuisse conicio.

E reliquis Serviani commentarii codicibus qui quidem mihi innotuerunt hi videntur commemorandi esse. Harleianus 2782 saeculi noni, 181 membranas formae maximae habet. fol. 1^a — fol. 28^a

commentarius in georgica continetur INCIPIT LIBER PRIMVS EXPLANATIONVM GEORGICON *Virgilius in operibus suis diuersos secutus est poetas. homerum in aeneade quem licet longo interuallo secutus est tamen . . . scriptarum rerum exsecutus est titulum.* EXPLICIT LIBER QVARTVS . INCIPIT LIBER PRIMVS AENEIDOS. *In exponendis auctoribus haec consideranda sunt . . . fol. 164^b naturae lege poterat sic homerus* EXPLICIT EXPOSITIO SERVII GRAMMATICI IN BUCOLICON ET LIBRIS GEORGICON ATQVE AENEADVM. fol. 165^a praefatio Aeneidos iterum scripta est; extrema codicis verba *sub sensu in bucolicis constringere quae per iuniperos vult figurate intellegi* ad buc. X 76 sq. pertinent. cf. schol. Bern. ad buc. X 75 sq. debentur haec quae de codice dixi Francisci Ruehlii liberalitati qui a Friderico Scholio rogatus codicem anno 1875 inspexit.

Parisinus 7959 saeculi noni vel ineuntis decimi, olim Colbertinus, in 252 membranis formae quadratae Servii commentarios in bucolica georgica Aeneidem continet. inscripta sunt libro IHS INCIPIT EXPOSITIO SERVII GRAMMATICI IN BUCOLICON, subscripta COMMENTARIORVM SERVII GRAMMATICI IN AENEIDOS VIRGILII LIBER DVODECIMVS EXPLICITVS FELICITER VTENTI PAX. ex singulorum librorum titulis exempli causa hos commemoro qui sunt noni et decimi, ipsi quoque maiusculis litteris scripti *Commentariorum Servii grammatici in Aeneidos liber octauus finit incipit eiusdem nonus et Commentariorum Servii grammatici in Aeneidis uirgilio liber nonus finit incipit liber decimus.* codex eius generis est, cuius Laurentianus (bibl. sanct. cruc. plut. XXII, 1) et Hamburgensis et similes sunt. contuli cum eo bucolicorum et georgicorum commentarium totum. cum Aeneidis commentarii librum primum conferre coepissem (v. 1—40), codicem ut levioribus illis librariorum erroribus quibus critici commentarii moleste onerantur magis quam alios illius aetatis libros carere vidi, ita praeter paucas quas in praefatione Aeneidis exhibui scripturas nihil memorabile praebere inveni. tum aliis locis eum inspexi. atque in quarto et quinto libro cum Laurentiano illo eum ad litteram fere consentire, inde a sexto libro Reginensi et Lipsiensi simillimum esse cognovi. quare omisi codicis conferendi laborem, ita tamen ut eum redintegrare constituerem nisi in patria eiusdem ordinis atque dignitatis libros reperissem. quam spem non ad irritum cecidisse vehementer laetor. haec narranda esse putavi quia mus. Rhen. XIV p. 536, quo loco de vulgatis libris disserui, ad emendandos Servii commentarios hunc Parisinum in primis utilem esse parum apte dixi: nimirum scripturae illam diligentiam qua eum insignem esse non nego nimium admirabar. illud unum

addo, in septimo et iis qui ad undecimum sequuntur libris pauca pleniorum librorum scholia in marginibus ab alia manu adscripta esse. Thomasius *essai* p. 179 sqq. codicem accurate descripsit. idem de reliquis Servii codicibus qui quidem in Parisinis bibliothecis adservantur l. l. p. 303 sqq. diligentissime disputavit, ac ne eos quidem neglexit quos in aliis Galliae bibliothecis extare audit, inter quos (cf. *supplément* p. XXVIII) Bononiensem (Boulogne-sur-mer) membr. fol. saec. X integritate praestare dicit.

Inter Vaticanos et Laurentianos libros qui praeter illos de quibus supra dixi memorabiles sunt ad bucolicorum atque georgicorum commentarios maxime spectant, veluti Vat. 3317, Regin. 1495, Laur. plut. 45 cod. 14¹) (cf. *mus. Rhen.* XIV p. 542, XV p. 119). hoc loco unum Palatinum 1646 membranaceum saec. XI nomino, quia commentario contra morem inscriptum est *COMMENTVM SERVII GRAMMATICI SVPER e. q. s. et quia Aen. I 1* (p. 5, 13) altera manus supra versum scripsit id quod verum est *inania*, cum prior exhibeat *in hanc*.

Leidenses Servii codices quamquam a me non sunt adhibiti tamen videntur hoc loco commemorandi esse, quia Burmannus scripturis eorum a Nicolao Heinsio enotatis usus est. antiquissimus eorum est ms. lat. bibl. publ. 52 membr. fol. saec. IX. continentur eo commentarii ad Aen. V 93 *DEPASTA altaria nona senam supra ait libavitque dapces sed hoc dicit* usque ad Aen. XI 262 *ut thyestes cum meropa fratris*. quinti libri commentario haec maiuseulis litteris subscripta sunt *Explicit liber quintus expositionum Servii grammatici in librum quintum Aeneidum incipit liber sextus feliciter*. noni libri commentarius totus deest, e decimo libro perierunt ea quae ad v. 191—778 adscripta erant. quae ex hoc codice Heinsius exceperat V littera signavit Burmannus, qui ad Aen. V 93 haec adnotavit *'tam diu cuncta aris super posita f. c. R. et V. cuius codicis hinc iterum varietates Heinsius notavit'*. cf. ad Aen. X 191 *'deerant hic paginae aliquot in V ad v. 774'*, ad Aen. XI 262 *'Meropa V qui codex hinc deficit'*. — ms. lat. bibl. publ. 14 fol. saec. X olim Iani Rutgersii, continet in 51 membranis Servii *'commenta'* in bucolica georgica Aen. I 1—93 *nam incubare proprie dicitur per*

1) habet hic codex post Filargirii explanationes et brevem georgicorum expositionem Servii commentarios quibus haec inscripta et subscripta sunt *'Incept exp Servii grammatici in bucolicon et in libris georgicon atque aeneadum'* et *'explicit expositio Servii grammatici in bucolicon et in libris georgicon atque aeneadum'*.

uim rem alienam tenere. ex hoc codice videntur petita esse quae V nota signata Burmannus ad bucolicorum georgicorum Aeneidis primi libri ineuntis commentarios adscripsit. nam vix potest casu factum esse ut ab eis fere verbis quae Rutgersiani libri extrema sunt V codicis in Burmanni adparatu commemoratio desinat. — Vossianus 25 membr. fol. saec. XI habet Vergilii carmina quibus Servii commentarii in marginibus additi sunt. in scriptum est maiusculis litteris *Commentum Servii in bucolicis P. Virgilii Maronis incipit feliciter*, subscriptum *Commentum Servii grammatici in bucolica georgica Heneida* (sic) *Publii Maronis explicitum feliciter.* in charta libro praefixa haec scripta inveni 'Servium hunc contulit Heinsius et notavit littera V et notavit L littera', sed 'Heinsius . . . L littera' verba post deleta sunt. Thomasius hunc codicem a Burmanno Vos. i. e. Vossianum appellari vidit. — ms. lat. bibl. publ. 5 membr. fol. saec. XII. fol. 1—65 Vergilii carmina, fol. 66—173 Servii in Aeneidem, bucolica, georg. I—III 474 commentarii. inscriptio *Marii Servii grammatici incipit liber primus in Aeneidem*, subscriptio *Marii Servii grammatici in Aeneidem Publii Virgilii Maronis liber duodecimus explicit.* fol. 1. haec leguntur 'Servium hunc contulit Nicol. Heinsius et notavit littera V.L.'

Regius (R.) Burmanni membr. fol. saec. XI vel XII, Vergilii carmina cum Servii commentis continens, hodie in Parisina bibliotheca est, supplém. lat. 165, 3. cf. mus. Rhen. XIV p. 539.

Daventriensis codex, de quo nuper (a. 1871) I. I. Cornelissen libello qui inscribitur 'Codici Daventriensis vetustissimi Servii commentarios continentis brevis descriptio' accurate disputavit, membranaceus est saeculi XI. ex eo quae vir ille doctus enotavit et p. 9 sqq. edidit cum Frisingensis scripturis ita consentire vidi, ut explenda ea conlatione supersederi posse putaverim.

Metensis bibliothecae codex 292 membranaceus saec. X catalogue des mss. des départements V p. 125 a Quicheratio descriptus est. Aeneidis commentarius ab his verbis incipit (I 4) *Memorem iunonis ob iram] constat multa in auctoribus inveniri*, desinit XII 474 *Peruolat] per magnas sedes uolat nam more suo uerbo dedit detractam nomini praepositionem. Vacuis] magnis ut uacua atria lustrat sau.* quae vir doctissimus e commentario ad vv. 4—27 a Stephaniani exemplaris scriptura discrepantia enotavit huic libro cum Carolinensi 186 scripturas quasdam communes esse ostendunt.¹⁾ qua

1) p. 12, 18 ad *persona* addit *sed ad locum*, p. 17, 2 *de* omittit, p. 20, 2 *et tria*, p. 91, 12 *intellege* exhibet.

in re ne illud quidem neglegendum est quod Aeneidis praefatio et ad v. 1—3 commentarius in utroque libro desunt.

Denique duos Guelferbytanos codices commemoro, quibus Albertus Lion ad suum Servii exemplar adornandum, tum Bodius ad mythographorum verba emendanda usus est. prior, (7, 10. ms. Aug. 815) ut Bodii verbis utar, est 'membranaceus, forma maxima, saec. XIII¹), foliis 152 versuum 52 duplici ordine singulis paginis splendidissime exaratorum. deficit in verbis ad Aen. XII 164 *ita dicemus unas bigas unas*'. georgicorum commentario Philargyrii quae feruntur scholia adiuncta sunt (cf. mus. Rhen. XV p. 135). in Aeneidis commentario quae huius codicis propria sunt eorum non nulla, quaestiones plerumque, ex Gottingensi exemplari in adnotationem criticam transcripsi. alter Guelferbytanus (44, 23 ms. Aug. 816) chartaceus est saec. XV, forma maxima, foliis 257. tribus foliis postremis Bodius vitam Vergilii contineri docet his verbis desinentem *multis versibus admiramus*.

Restat ut de illis Serviani commentarii supplementis dicam quae paucis exceptis²) nisi in codicibus quibusdam saeculo quinto decimo in Italia scriptis non inveniuntur. libri autem quos eius generis esse cognovi hi sunt: Bononiensis bibliothecae S. Salvatoris 90 chart. fol. (cf. mus. Rhen. XIV p. 548); Ottobonianus 1290 chart. fol.; Dresdensis bibliothecae regiae D. 136 chart. fol. (cf. Ebert Gesch. u. Beschreib. der kön. Biblioth. zu Dresd. p. 271 et Wagner in Zimmermann allgem. Schulzeit. 1830 n. 24); Parisinus 7965 chart. fol. (cf. mus. Rhen. XIV p. 548 et Thomas essai p. 26—30); Parisinus 16237 (fond de la Sorbonne 513) membr. fol.; Parisinus bibliothecae S. Genofevae Y b. 1 membr. fol.; Parisinus biblioth. de l'arsenal 899 membr. fol.; Parisinus bibliothecae Mazarinianaes L. 24 membr. fol. ex huius generis libris duo anni 1470 aut 1471, ut putatur, exemplaria fluxerunt, quorum alterum Christophorus Valdarfer Ratisbonensis Venetiis, alterum Vdalaricus Gallus Romae imprimendum curavit. cf. Thomas p. 333 et Heyne edit. Vergil. elench. tom. IV p. 642 sqq. ed. IV. inter eos qui saeculo sexto decimo Servium ediderunt Georgius Fabricius

De Italorum
saec. XV.
supplemen-
tis.

1) Lion dubitari posse dicit utrum decimo tertio an decimo quarto saeculo codex scriptus sit. 2) cf. adnot. crit. ad p. 23, 11. Aen. I 151 (p. 64, 18) quae ex Monacensi, quocum ei qui Lipsiensem et Cassellanum correxerunt consentiunt, exscripsi eadem Fabricius edidit. idem Aen. II 199 (p. 253, 3) ea exhibet quae in Lipsiensi supra versum addita sunt *frequentavit m.* cum Guelferbytano primo quoque italicis libris quaedam communia sunt. cf. adnot. crit. ad p. 125, 3 et 410, 2 et quae supra p. XLVII adn. 1 dixi.

librorum illorum supplementa plenissime exhibuit: a me ea quae ad Aeneidis libros I—V pertinent ad Dresdensem codicem recognita sunt, inde a sexto libro Parisinum 7965, quem anno 1857 inspexi, ad eam rem adhibebo. quibus codicibus cum non omnia quae Itali addiderunt contineantur, pauca quaedam ex Fabriciano exemplari exscribenda erant.¹⁾

Haec autem supplementa, quae a Masvicio Burmanno Lione inter ipsa grammatici verba recepta sunt, cum non putarem eodem quo pleniorum librorum scholia loco habenda esse, in criticum commentarium ablegavi: nam cum ipsa quoque a Servio aliena sint²⁾, tum non solum propter librorum quibus continentur tempora sed etiam propter causas in ipsorum ratione positas pleraque quinto decimo saeculo videntur composita esse. quo in genere illud primum commemo- ro quod in Italorum eius aetatis studia maxime convenit, latinis vocabulis saepe graeca adposita esse, neque id eo consilio factum videri, ut illa quid sibi vellent his comparatis ostenderetur, sed ut graeci sermonis scientia oblata occasione propagaretur. cf. adnot. crit. ad p. 31, 6; 32, 1 et 17; 37, 27; 38, 2; 46, 11; 72, 14. eodem pertinet quod haud paucis Vergilii versibus Graecorum poetarum, Homeri in primis, similes loci plene adscripti sunt (cf. p. 50, 19; 58, 13; 66, 2; 77, 17; 112, 16; 589, 19; 629, 3 sqq.): quod a Servii consuetudine abhorret, qui quamquam ad Vergilii artem inlustrandam non numquam graeca exempla commemorat, verba ipsa non solet proferre (cf. p. 10, 4; 18, 18; 24, 18; 47, 15; 49, 27; 52, 29; 85, 3.) etiam in latinorum scriptorum exemplis laudandis alia est Servii, alia Italorum illorum ratio: ille enim, ut supra dixi, quibus ex libris ea deprompta essent plerumque non indicavit, Itali in ea re multo diligentiores fuerunt. cf. p. 53, 26 *Sallustius in Iugurthino*; p. 81, 14 *Horatius in epodo*; p. 109, 10 *Ovidius in primo metamorphoscon*; p. 420, 20 *Cicero lib. de divinatione*. accedit quod Itali e libris a Servio neglectis exempla petiverunt: qui cum e

---

1) cf. Thomas essai p. 32 'Ces additions, par le fait même de leur origine n'ont pas d'étendue arrêtée, et se trouvent en proportions inégales dans les manuscrits. Les éditions ont suivi ceux qui en contenaient le plus grand nombre; mais nous ne les avons pas toutes, et je trouve ici dans le Paris. 7965 et dans le ms. de Sainte Geneviève (georg. I 489 et III 148) et aussi dans le Paris. 16237 (Aen. VIII 28, 32, 44) des notes et des rapprochements qui ne sont pas dans les éditions'. 2) cavendum est ne eius generis additamentis, cuius sunt quae ad p. 9, 22; 10, 24; 13, 8; 24, 10; 26, 4; 39, 21; 46, 3 adscripsi, nimium tribuatur: quibus etsi non nego Serviana scholia non inepte suppleri eorumque intellectum faciliorem reddi, tamen omissis eis et oratio plena est et quid voluerit grammaticus intellegitur.

Thebaide Statii satis multa laudaverit, Achilleidis loci qui in editis exemplaribus extant e Dresdensi et similibus libris derivati sunt (Aen. I 73, VI 57). Ovidii versus paucos Servius commemoravit eosque ex metamorphoseon libris petitos, Itali multo plura ex eius carminibus exscripserunt atque ad fastorum quoque et epistolarum ex Ponto libros provocaverunt. denique moneo in italicis libris si quid ex litteris saeculo quinto decimo non iam extantibus citatum sit, eandem memoriam ab antiquioribus grammaticis servatam esse. cf. adnot. crit. ad p. 163, 5; 434, 13; 605, 18. de Ennii verbis ad Aen. VII 568 prolatis, quae in Parisino 7965 non inveni, vide Vahleni adnotationem criticam ad ann. XVII, 2 p. 63. ne Cornelii Nepotis quidem de duabus Carthaginiis urbis partibus testimonium, quod ad Aen. I 368 (p. 125, 3) ex 'eo libro qui vita illustrium inscribitur' et Guelferbytanus primus et italicus codices exhibent, ex hoc ipso libro petatum esse puto, quippe quem 'de viris illustribus' inscribi constet (cf. Charis. p. 220, 12; 141, 13 et 24; Gell. XI 8, 5). etiam aliis locis antiquorum scriptorum verba in suum usum converterunt Itali, veluti quae ad Aen. III 443 adnotaverunt *unde adhuc qui inspirari solent fatuari dicuntur* Iustini sunt (XLIII 1, 8), Aen. IV 146 Melae liber (II 1), Aen. I 174, II 469 al. Servii commentarius (ad Aen. I 312 et buc. VIII 29) exscriptus est. ceterum Thomas essai p. 9—33 quae in Aeneidis commentariis italicorum librorum propria sunt collegit et de rationibus harum additionum scite disputavit.

Ex impressis Serviani commentarii exemplaribus, quorum elenchos Heynius (vol. IV p. 636 sqq. ed. IV) et Thomas (essai p. 331 sqq.) confecerunt, ea tantum quibus ipse usus sum commemorabo. eorum antiquissimum est Roberti Stephani, Parisiis a. 1532 editum. cuius ut magna olim esset apud doctos viros auctoritas, haud scio an illis effectum sit quae Stephanus in praefatione affirmavit, antiquorum codicum fide fretum se multa quae temere addita viderentur detraxisse, multa immutavisse, non nulla addidisse. neque dubitari potest quin satis boni codices ei praesto fuerint. nam etsi in ipsius Servii verbis haud paucas scripturas habet quae a meorum librorum testimoniis dissentiant, Italicorum tamen supplementa delevit¹⁾ et non nulla pleniorum codicum additamenta recepit²⁾, ut suspicari possis ad id exemplar quo ille maxime usus sit, idem pertinere quod de altera Cassellani parte (lib. III—VI) supra

De impressis
Servii exem-
plaribus.

1) errat Thomas qui p. 338 italico libro Stephanum usum esse dicit.

2) cf. adnot. crit. ad Aen. III 122, 136, 152, 231 et multos quinti libri locos quos enumerare longum est.

dixi. e Georgii Fabricii recensione Servii commenta quinque edita sunt. mihi anni 1575 exemplar ad manum fuit. quod eam editionem quae anno 1613 a Ludovico Lucio curata est adhibere non potui, aegre ferendum esse video; nam quae Aen. III 14, 15, 63 Masvicio a me tributa sunt Thomas (p. 16) monuit ad Lucium referenda fuisse. qui cum Danielina quoque scholia ediderit, fortasse in his ipsis emendandis non nulla invenit quorum ego Masvicius auctorem esse dixi. de Petri Danielis exemplari quod Parisiis a. 1600 apud Sebastianum Nivellium prodit supra satis dictum est. ex eo prope totum pendet illud quod a Cornelio Schrevelio curatum Abrahamus Commelinus anno 1646 Lugduni Batavorum edidit; cuius quae propria sunt Claudio Salmasio maximam partem debentur.¹⁾ superiore saeculo Serviani commentarii a Pancratio Masvicio Leovardiae a. 1717 et a Petro Burmanno Amstelædami a. 1746 editi sunt. ille Theodori Ryckii schedis usus est quibus cum aliorum codicum tum Regii et Daventriensis, quos supra commemoravi, scripturae et doctorum quorundam virorum, veluti Scaligeri et Salmasii, emendationes continebantur. praeterea Vdalrici Galli exemplar et Genevensis editio (cf. Thomas p. 343 extr.) a docto homine aliquot locis emendata ei ad manum fuerunt (cf. praef. p. 3). Burmanni codices supra descripti sunt, item duo Guelferbytani, quos primus adhibuit Albertus Lion, cuius exemplar a. 1826 Gottingae publici iuris factum est.

De novae
editionis
conforma-
tione.

Finem facio praefandi de conformatione et habitu novae editionis pauca dicens. ut ab indicis ratione comprobanda incipiam, quid ipse Servius libro suo inscripserit, cum magna sit codicum manu scriptorum de ea re discrepantia, despero investigari posse. accedit quod illa inscriptio quam in antiquissimis quibusque libris maxime frequentatam esse videmus *Servii grammatici expositio in bucolicon et in libris georgicon atque aeneadum* non solum propter libris ablativum atque *Aeneadum* illud suspecta est, verum etiam quia Servium alio ordine carmina Vergilii interpretatum esse constat: ut eum titulum tum inventum esse suspicer cum commentariorum ordo ad Vergiliana carmina adaptatus esset. expositionis autem (vel explanationis) nomine ut scholia comprehenderentur ipsius Servii auctoritate potest effectum esse, quippe qui haec in Aeneidis praefatione scripserit (p. 1, 1) *in exponendis auctoribus haec consi-*

1) cf. praef. p. 2 'nec aliam ob causam praestantissimas quasque editiones expressimus, ut in Servio Parisiensem editionem P. Danielis, quam nobis mutuo dederat nobilissimus atque incomparabilis vir Claudius Salmasius multis a se locis propria manu emendatam: quae sic correctae textui inseruimus?'

deranda sunt: poetae vita . . . explanatio et (p. 5, 5) *sola superest explanatio, quae in sequenti expositione probabitur.* itaque cum hac in re librorum memoriae nihil tribuendum esse cognovissem, nolui a superiorum editorum consuetudine recedere, cum praesertim his Prisciani testimoniis eam defendi viderem, VI 72 (I p. 256, 14 H.) *Servius in commentario tertii libri Vergiliani* et X 23 (I p. 515, 23 H.) *Servius in commentario Aeneidos*, quibus inde aliquantum ponderis adfertur quod altero loco dubitari non potest, quin verba Servii non e memoria prolata sed ex exemplari aliquo adscripta sint. praeterea moneo Parisini 7959 subscriptione eundem titulum commendari: cui quod addidi *qui feruntur* id ad Danielina scholia cum vulgatis coniuncta pertinere ex eis quae supra exposui facile intellegitur.

In textu qui vocatur Serviana scholia antiqua quam technici dicunt litteratura, ἀδέσποτα illa quae Daniel primus edidit inclinatis litteris impressa sunt. quae e coniectura addita sunt rotundis, quae abicienda videbantur quadratis uucis includenda curavi. idem signum lemmatis a me suppletis adposui. ubi transpositione usus sum ipsa verba transposita ab initio et in fine asterisco signavi, verborum ordine quem libri praebent infra indicato.

Adnotatio ita instituta est, ut prior pars locos scriptorum a Servio ceterisque scholiastis laudatorum habeat, nisi quod a libro secundo versibus ex Aeneide citatis eorumque scriptorum, quorum unus liber extat, locis numeri in ipso contextu adpositi sunt. eodem loco adscripsi et inferioris aetatis scriptorum quorundam verba, quae quidem e Vergilianis scholiis derivata sunt, et si quid inveneram quod ad indagandos scholiastarum auctores utile esse videretur. in grammaticis autem rebus ne modum excederet similitudinum commemoratio plerumque eos tantum libros respexi qui ipsius Servii sunt. in critico commentario ad ea quae Daniel primum edidit librorum discrepantia integra videbatur adscribenda esse. nam ut nihil dicam de rerum his scholiis expositarum praestantia, pleniore codices neque a Daniele ea quae nunc postulatur cura tractati neque a quoquam eorum qui post eum Serviana commenta ediderunt inspecti sunt. contra in vulgato commentario eam rationem secutus sum, ut nisi in scriptorum exemplis iisque locis quibus memorabiles res explicatae essent, non plene exhiberem codicum manu scriptorum dissensionem, sed leviores librariorum errores omitterem. ea res nihil dubitationis habere visa est. nam cum ab eis qui olim Serviani commentarii exemplaria curaverunt boni libri adhibiti sunt, tum mihi plures eique non ex eodem archetypo derivati ad manum fuerunt, ut alius ex alio facile emendari posset. graviores librorum

discrepantias omnes commemoratas esse et in ipsis libris conferendis omnia me exscripsisse quae ab exemplaribus quibus uterer diversa essent consulto moneo.

Veronensia in Aeneidem scholia alteri volumini, quo Serviana in Aen. lib. VI—XII commenta edentur, addam. Hermanni Haggeni opera eis qui in bucolica et georgica extant commentariis recensendis continebitur.

Restat ut eis viris egregiis qui in hoc opere perficiendo mihi adfuerunt gratias agam quam maximas. Atque Fridericus Schoellius non solum in plagulis corrigendis lubentissime me adiuvit, sed etiam quae inter corrigendum ipsi in mentem venerant continuo mecum communicans et dubitationem movens siquid parum recte administrasse videbar optime de hoc libro meritus est. Martinus Langius ea quae docti Itali saec. XV Servii scholiis addiderunt e Dresdensi codice meum in usum diligentissime exscripsit. codicibus autem procurandis transmittendisque sibi me devinxerunt Gulielmus Brambachius et Alfredus Holderus Caroliruhenses, Carolus Halmius Monacensis, M. Islerus Hamburgensis, Ioannes Schubartius Cassellanus, Carolus Zangemeisterus Heidelbergensis. subsidiis horum virorum liberalitate paratis si docti homines ita me usum esse iudicaverint ut ad veterum Vergilii interpretum reliquias via ac ratione tractandas aditum patefactum esse censeant, uberem laboris fructum retulisse mihi videbor.

Ser. Heidelbergae mense Decembri a. MDCCCLXXX.

Georgius Thilo.

SVBSIDIORVM CONSPECTVS.

I. plenioris commentarii codices.

- C* cod. olim conventus Fuldensis, nunc bibl. Cassellanae ms. poet. fol. 6 (Aen. I et II)
*C*² huius codicis vetus corrector, *C*³ corrector saec. XV. *C*^{*} signo eae Danielini exemplaris scripturae notatae sunt, quae cum in appendice nihil discrepantiae adscriptum sit Cassellani fuisse videntur.
- P* cod. bibl. nat. Paris. 1750 (Aen. I et II)
- F* cod. olim conventus Floriacensis (Aen. III—XII), nunc a) bibl. Bern. 172 (Aen. III—V) b) bibl. nat. Paris. 7929 (Aen. VI—XII)
- G* cod. olim Autissiodorensis, nunc Bernensis 167 (Aen. III—XII)
- T* cod. olim Turonensis, nunc Bernensis 165 (Aen. III—XII)
- Ambros.* cod. bibl. Ambrosianae S. 83 part. sup. (Aen. III et IV)

II. Serviani commentarii codices.

- B* cod. bibl. Bern. 363 (Aen. I)
- K* cod. bibl. Caroliruhensis 186 (Aen. I 4—338)
- C* cod. Cassellani ea pars quae ad Aen. III—VI pertinet
- L* cod. bibl. Lipsiensis rep. I n. 36^b (Aen. I—XII)
l huius codicis correctores
- A* cod. bibl. Caroliruhensis 116 (Aen. VI—XII)
- R* cod. Reginensis 1674 (Aen. VI—XII)
- N* cod. Laurentianus bibl. Sanctae Crucis plut. XXII cod. 1 (Aen. IV et V)
n huius codicis corrector
- S* codd. bibl. Sangallensis 861 et 862 (Aen. VI—XII)
- H* cod. bibl. Hamburgensis 52 (Aen. I—XII)
h huius codicis corrector
- M* cod. bibl. Monacensis 6394, olim Frisingensis 194 (Aen. I—XII)
m huius codicis corrector.
- E* cod. bibl. Monacensis 18059, olim Tegernseensis 59 (Aen. II et III)
e huius codicis corrector
- D* signum adposui Itolorum supplementis quae Aen. I—V e cod. bibl. reg. Dresdensis D. 136, Aen. VI—XII e cod. bibl. nat. Paris. 7965 petita sunt

III. exemplaria impressa

Stephanus ex. Roberti Stephani a. 1532

Fabricius ex. Georgii Fabricii a. 1575

Daniel ex. Petri Danielis a. 1600

Commelinus ex. Abrahami Commelini a. 1646

Masvicius ex. Pancratii Masvicii a. 1717

Burmannus ex. Petri Burmanni a. 1746

Lion ex. Alberti Lion a. 1826

scripturas aut omnibus aut plerisque impressis exemplaribus communes
vulgo receptas dixi, raro eis φ signum adieci.

SERVII GRAMMATICI
IN VERGILII AENEIDOS LIBRVM PRIMVM
COMMENTARIVS.

In exponendis auctoribus haec consideranda sunt: poetae vita, titulus operis, qualitas carminis, scribentis intentio, numerus librorum, ordo librorum, explanatio. Vergilii haec vita est. patre Vergilio matre Magia fuit; civis Mantuanus, quae civitas est Venetiae, diversis in locis operam litteris dedit; nam et Cremonae et Mediolani⁵ et Neapoli studuit. adeo autem verecundissimus fuit, ut ex moribus cognomen acceperit; nam dictus est Parthenias. omni vita probatus uno tantum morbo laborabat; nam inpatiens libidinis fuit. primum ab hoc distichon factum est in Ballistam latronem

Monte sub hoc lapidum tegitur Ballista sepultus: 10
nocte die tutum carpe viator iter.

scripsit etiam septem sive octo libros hos: Cirin Aetnam Culicem Priapeia Catalepton Epigrammata Copam Diras. postea ortis bellis

1 In exponendis . . . vita *om.* *B* || actoribus *G* || uita poetae *E* || 2 scribendi intentio *G* || 3 Vergilii] uirgiliū libri. *semel monco ubicunque poeta nominetur antiquam me nominis formam posuisse quam pleniores libri, ut generatim loquar, aut plerumque aut non minus saepe quam recentiores praebent. Serviani libri excepto Karoliruhensi prope constanter Virgilius exhibent.* || est *om.* *M* || ortus fuit (est *Lion*) patre *exemplaria impressa* || Vergilio] figulo *Paris. 7959 fortasse recte, uirgilio reliqui* || 4 matre uero *G*, sed uero *supr. vers.* || magia *GH: maia B Paris. ME mā-ia L* || fuit natus *le* || ciues *G* || 5 mediolani *L* || 7 acceperit *Paris.*: acciperet *reliqui* || panthenias *G*, sed prior *n e corr.* || 8 unum *B*
o uel ū
una *G* || morbo *B* uitio *E* || laborat *LH (corr. l)* || primum ab hoc distichon factum est *Paris. HMEI*: primum ab illo hoc distichon factum est *B* primum distichon in balistam latronem composuit *G* primum a distichon caepit quod factum est *L* primum a Vergilio hoc distichon factum est *exemplaria impressa* || 9 ballistam *M*: balistam *reliqui* || 10 ballista *M*: balista *reliqui* || 11 di *L* (die *l*) || 12 hocto *L* || cirina etnam *BLH Paris.* cirina etnam *G* cirina etnam *M* cinna etnam *E*

(at cirina *e in marg.*) || 13 priapeia *II* || calepton *Paris.* catelepton *V Burmanni* catalectum *G* catalecton *reliqui.* *cf. post Bergkium mus. rhen. t. XX p. 291 R. Ungerus ann. phil. t. CXIII p. 429 sqq.* || epigrammatam *GII* || ^{et} copam diras *G* (quae supra versum sunt alia manus addidisse uideatur)

civilibus inter Antonium et Augustum, Augustus victor Cremonensium agros, quia pro Antonio senserant, dedit militibus suis. qui cum non sufficerent, his addidit agros Mantuanos, sublatos non propter civium culpam, sed propter vicinitatem Cremonensium: unde ipse in bucolicis Mantua vae miserae nimium vicina Cremonae. amissis ergo agris Romam venit et usus patrocini

5 Pollionis et Maecenatis solus agrum quem amiserat meruit. tunc ei proposuit Pollio ut carmen bucolicum scriberet, quod eum constat triennio scripsisse et emendasse. item proposuit Maecenas Georgica,

10 quae scripsit emendavitque septem annis. postea ab Augusto Aeneidem propositam scripsit annis undecim, sed nec emendavit nec edidit: unde eam moriens praecepit incendi. Augustus vero, ne tantum opus periret, Tuccam et Varium hac lege iussit emendare, ut superflua demerent, nihil adderent tamen: unde et semiplenos

15 eius invenimus versiculos, ut hic cursus fuit, et aliquos detractos, ut in principio; nam ab armis non coepit, sed sic

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
 carmen, et egressus silvis vicina coegi
 ut quamvis avido parerent arva colono,
 20 gratum opus agricolis, at nunc horrentia Martis
 arma virumque cano

et in secundo hos versus constat esse detractos

(II 566) aut ignibus aegra dedere.

iamque adeo super unus eram, cum limina Vestae

5 in bucolicis] IX 28 || 15 hic] A. I 534

1 civilibus bellis *E* || cremonensiam *H* || 2 quia] qui *M* quia *E* || 3 mantuanis *B* mantuanas *H* || 4 civilium *B* || 5 bucolicis *B* bucolicis *L* || ne *LE* || misere *H* || 7 maecenatus *H* || meruit] meruit adipisci, sed adipisci supra versus *G* recipere meruit *E* || 8 bucolicum *B* bucolicon *L* || 10 septem] VI vel VII *B* VII. *L*, sed altera *U* litterae pars attrita est. || annis *om.* *H* || 11 praepositam *HM* prepositam *L*, sed e *ex* corr. ut videtur. || 12 nec edidit *Paris*.

scripsit uel cecinit
 nec edidit *B* nec edidit *M*: nec cecinit *G* nec cecinit *L* (nec cecinit fuisse
 videtur) nec edidit *H* nec cecinit *E* || 13 nectandum *G* || tucam *H* (corr. *h*) ||
 at edidit

Varium scripsi: uarrum *H* uarum reliqui || 14 ut] et *Paris*. || tamen] tum *G* || et semi et plenos *G* || 15 ut] et *G* (corr. *m. sec.*) || cursus *Paris*: cursus reliqui || 16 ut *om.* *Paris*. (add. *m. sec.*) || sic *om.* *G* || 17 modulatus *L* (corr. *l*) || 18 egrus-
 sus *H* || 19 colore *H* || 20 martis incipit aeneis arma virumque cano troiae *B* ||
 21 cano troiae *ME* || ARMA VIRUMQUE CANO ET IN SECUNDO LIBRO ALIQUOS VERSVS
 POSVERAT quos constat esse detractos. quos invenimus cum peruenimus ad
 locum de quo detracti sunt *C* || 24 iamque adeo . . . ferebar ad *Aen.* II 566

praebet *C*, sed malui eius scripturas hoc loco proponere. || s///per *H* (duae vel tres litterae crasae sunt, v superscr. *m. sec.*) || uestae *CMPE*: uastae *BL* (naestae *l*)
 uaste *G Paris. H*

servantem et tacitam secreta in sede latentem
 Tyndarida aspicio; dant clara incendia lucem
 erranti passimque oculos per cuncta ferenti. (570)
 illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros
 et Danaum poenam et deserti coniugis iras 5
 praemetuens, Troiae et patriae communis erinys,
 abdiderat sese atque aris invisā sedebat.
 exarsere ignes animo; subit ira cadentem (575)
 ulcisci patriam et sceleratas sumere poenas.
 'scilicet haec Spartam incolumis patriasque Mycenae 10
 aspiciet, partoque ibit regina triumpho,
 coniugiumque domumque patres natosque videbit,
 Iliadum turba et Phrygiis comitata ministris? (580)
 occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?
 Dardanum totiens sudarit sanguine litus? 15
 non ita. namque etsi nullum memorabile nomen
 feminea in poena est, habet haec victoria laudem:
 extinxisse nefas tamen et sumpsisse merentis (585)
 laudabor poenas, animumque explesse iuvabit
 †ultriciis famam et cineres satiasset meorum.' 20
 talia iactabam et furiata mente ferebar,
 cum mihi se non ante alias (589)

* * *

1 tacitam *G* tacitāe *H* || secretarū *C* secreta om. *M* (supr. vers. add. *m*) ||
 inse delatantem *B* latententem *G* || 2 tyndaridam *B* || clarā *Ribbeckius* proleg.
crit. p. 93 || 3 cuncta *L* || ferent *B* || 4 illa in *M* || 1-ergā // *H* (pergama *h*) || theu-
 eros *Paris. h* theucros et *L* theacros *H* || 5 daum *H* (danaum *h*) || poenas *C*
 paenam *E* poenas Danaum vulgo || conguis *M* || iram *L* || 6 permetuens *B* || pa-
 tria *H* || communis *L* || erinis *BM* erimus *C* (erynys *C*²) erymis *G* erynis
Paris. LH || 7 ediderat *Paris.* || sese] seser *C* esse *G* || aris] argis *C* || sedebant
L || 8 ignes *CM*: igni *B* ignis *GLHE* || animos *C* || subita ira *C*² || 9 celeratas
M seratas *E* (sceleratas *e*) sceleratae *Valesius* || 10 h//ec *L* haec *H* || spar-
 taminē columnis *C* || incolumis *BGHE* || micenas *COL* || 11 aspiciat *L* || parto
 quiebit *B* || regina] regnata *C*, sed alteram a videtur addidisse *C*² || triumpho *B* ||
 12 *c. 579* seclisit *Wagnerus* || domumque *L* domum *M* || 13 ilia dum *BCM* ||
 frigiis libri, nisi quod frigas *G* || 14 priamus troia *CE*: troia manus *B* priamo ut
 troia *Paris.* propriā ut troico *G* pro priam. troia *L* (post *m* una littera evanuit,
 o fuisse videtur. ? utrum a prima an ab alia manu supra *m* posita sit dignosci
 non potest. ceterum a quoque in priam attritu est) // priamo aut troico *H* (pro
 videtur erasum *ess*) propriā ut troia *M* || asserit *G* || 15 dardanum *L* (darda-
 nium *l*) || toties *B* tociens *L* || sudarit *C*²: sudarat *B* sudaret *CLHME* un-
 darit *Heinsius* || litas *B* || 16 namque *B* || nullam *Paris.* || 17 femina *L* (*e* *ead. m.*
superscr.) || habet haec] nec habet *exemplaria impressa* || 18 extinxisse *CG Paris. H*
 extinxisse *M* || et] ut *Paris.* || sumpsisse *BG* || merenti *B* merentes *C* || 20 ultriciis
 famam *BG Paris. LHME* ultriciis famae *C* ultriciis flammae vulgo, nisi quod
 ultriciis flammam *Stephanus*. ultricicē manu cineres *coni. F. Schoellius* || cineres

BC: cineris *G Paris. HME* *c. ne. s. t. asse* morum *L* || 21 ferebar] loqueba-
 tur *C* ferebam *Paris.* || 22 lacunam indicavi. *cf. prolegomena. expleta est lacuna*

titulus est Aeneis, derivativum nomen ab Aenea, ut a Theseo Theseis. sic Iuvenalis vexatus totiens rauci Theseide Codri. qualitas carminis patet; nam est metrum heroicum et actus mixtus, ubi et poeta loquitur et alios inducit loquentes. est autem heroicum
 5 quod constat ex divinis humanisque personis, continens vera cum fictis; nam Aeneam ad Italiam venisse manifestum est, Venerem vero locutam cum Iove missumve Mercurium constat esse compositum. est autem stilus grandiloquus, qui constat alto sermone magnisque sententiis. scimus enim tria esse genera dicendi, humile
 10 medium grandiloquum. intentio Vergilii haec est, Homerum imitari et Augustum laudare a parentibus; namque est filius Atiae, quae nata est de Iulia, sorore Caesaris, Iulius autem Caesar ab Iulo Aeneae originem ducit, ut confirmat ipse Vergilius a magno demissum nomen Iulo. de numero librorum nulla hic quaestio est,
 15 licet in aliis inveniatur auctoribus; nam Plautum alii dicunt unam et viginti fabulas scripsisse, alii quadraginta, alii centum. ordo quoque manifestus est, licet quidam superflue dicant secundum primum esse, tertium secundum, et primum tertium, ideo quia primo Ilium concidit, post erravit Aeneas, inde ad Didonis regna pervenit,
 20 nescientes hanc esse artem poeticam, ut a mediis incipientes per

2 Iuvenalis] sat. I 2 || 12 Iulius autem . . . nomen Iulo] exscr. Isid. orig. IX 3, 13 | 13 Vergilius] A. I 238

in libris recentioribus, veluti Dresdensi hoc modo Perit autem Tarenti, in Apuliae ciuitate. nam dum Metapontum cupit uidere, naletudinem ex solis ardore contraxit. sepultus est autem Neapoli: in cuius tumulo ab ipso compositum est tale distichon: Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc Parthenope. cecini pascua rura duces. || 1 Titulus carminis est Aeneis . . . constat esse compositum *habet P* || est *om. B* || aeneidis *C* || diriuatiuum *LH* || ab Aenea] aehaenea *G* || 2 sic *om. C* || rauci] rau *G* aut *L*, sed eadem manus rauci *superser.* || 3 ut actus *B* || 5 cum fictis] confictis *L* || 6 aeneam *CL* aenean *reliqui.* *semel moneo librarios in hac forma scribenda parum sibi constitisse, et Aeneam ubique me scripturum esse librorum testimoniis non additis.* || 8 grandilocus *GL* || 9 scimus enim *e. q. s.*] tria genera dicendi sunt quae hic continentur, humile medium grandiloquum. et haec ars in laudem Augusti facta est, incipiens a genealogia illius. ordo autem manifestus est, licet quidam dicunt secundum primum esse . . . tempus omittat. tribus modis omnis auctoritas poetica constat, praefatione inuocatione narratione, uelut hic habentur praefatio 'arma uirum', inuocatio 'musa mihi', narratio 'urbs antiqua fuit'. *P* || esse *om. C* || humile *ex humili C* || 10 medinum] id *G* || grandiloquum *B* grandiloquum *C* || post intentio *duae vel tres litterae erasae sunt in C* || 11 Atiae *C*: atiae *B*, sed *inter a et t c vel f superseripta*, satiae *GLH*, nisi quod *f* erasa *in H*, atiae *Paris.* actiae *M* actiae *E* || quae nata] qui natus *C*, sed qui *mutatum in que et us litterae erasae* || 13 Aeneae] aeneae filio *BG*, sed filio *ab alia manu additum videtur in G* et aena *C* enee] *II* (*duae litterae erasae sunt*) || originem *om. H* || 14 dimissum *B Paris. H* missum *E* || 15 uiginti et unam fabulas *B Paris. GM* uiginti et unam fabulam *LHE* fabulas scripsisse *XXI C* || 17 manifestum *L* (*corr. l*) || 18 primo] primum *L* || 19 condidit *G* cecidit *E* (*concidit e*) || postea *B* || eraruit *G* || 20 arte *H*

narrationem prima reddamus et non nunquam futura praeoccupemus, ut per vaticinationem: quod etiam Horatius sic praecepit in arte poetica ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici, pleraque differat et praesens in tempus omittat: unde constat perite fecisse Vergilium. sola superest explanatio, quae in sequenti ex-⁵ positione probabitur. haec quantum ad Aeneidem pertinet dixisse sufficiat, nam bucolicorum et georgicorum alia ratio est. sciendum praeterea est quod, sicut nunc dicturi thema proponimus, ita veteres incipiebant carmen a titulo carminis sui, ut puta arma virumque cano, Lucanus Bella per Emathios, Statius Fraternas¹⁰ acies alternaque regna.

1. ARMA multi varie disserunt cur ab armis Vergilius coeperit, omnes tamen inania sentire manifestum est, cum eum constet aliunde sumpsisse principium, sicut in praemissa eius vita monstratum est. per 'arma' autem bellum significat, et est tropus meto-¹⁵ nymia. nam arma quibus in bello utimur pro bello posuit, sicut toga qua in pace utimur pro pace ponitur, ut Cicero cedant arma togae, id est bellum paci. *alii ideo 'arma' hoc loco proprie

2 Horatius] a. p. 43 sq. || 10 Lucanus] I 1 || Statius] Theb. I 1 || 17 Cicero] de off. I 22, 77

1 enarrationem *E* || 2 ut *L* || per vaticinationem] per anticipationem *superscr.* *m* || quod] quam *C* || praecoepit *B* praecipit *ex* praecipit *C* praecipit *GE* ||

3 poetica dicens *Paris.E* || ut iam nunc dicat *om.* *C* || 5 et sola *C*² || 6 probatur *C* || 7 sufficiat *L* || nam . . . ratio est *om.* *C*, in marg. add. *C*² || bucolicorum *B* ||

8 praeterea] praeterece *G* || dic^{turi thema}////// *C* (turi thema *superscr.* *C*²) || 9 carmina titulo *C* || articulo *G* attitulo *M* || sui *supr. vers. m* || ut putae *C* ut pote *ME* || 10 hemathios plus quam civilia bella *B* || 12 ad v. 1 Arma virum et r[ati] hic requiritur cur ab armis Vergilius coeperit. alii per arma bellum significasse dicunt per metonymiam (metonomiam); nam arma quibus . . . bellum paci. per sua enim arma ad regalem honorem peruenit, ideo arma proposuit viro; sed tribus modis arma proposuit viro, id est primo quod fuerant uicticia, secundo quod diuina, tertio quod prope semper armis virum subiungit, ut 'arma virum' et 'arma aeri facienda viro'. Qui primus] primus non autem quem nemo, sed post quem nullus, uel hic 'primus' princeps uel optimus. Ab oris] speciem pro genere posuit. *P* || 13 inania sentire *C*, quod corrupti *C*² ani litteris ualendo obscuratis superscribens hoc et inserens s inter a et s, unde in hoc

assentire exhibere. *Fuldensem testari potuit Scioppius*: in hac assentire *B* in hanc sentire *LH* (in hanc assentire *l*) assentire in hanc *M* || 14 narratione *C* (eius uita *C*²) || monstratum est] qua causa et illi ab eo primi positi quatuor

uersus detracti sunt. scilicet ut causa ^{materie} operis ^{dictatus} obtineret principium add. *l* in marg., *Masvicius primus edidit.* || 15 per . . . significat] intellegamus tamen per arma bellum eum significasse *C* || metonymia *H*: metonomiae *C* (sed non litterae in rasura scriptae sunt et e altera a manu sec. addita) metonymia *L* metonymia *M* || 17 cedent *L* || 18 alii . . . viro huc transposui, post venerit (p. 6 lin. 12) hab. *C*

dicta accipiunt, primo quod fuerint victricia, secundo quod divina, tertio quod prope semper armis virum subiungit, ut arma virumque ferens et arma acri facienda viro*. ARMA VIRVMQVE figura usitata est ut non eo ordine respondeamus quo proposuimus; nam prius de erroribus Aeneae dicit, post de bello. haec autem figura etiam in prosa utimur. sic Cicero in Verrinis nam sine ullo sumptu nostro coriis, tunicis frumentoque suppeditato maximos exercitus nostros vestivit, aluit, armavit. *non nulli autem hyperbaton putant, ut sit sensus talis 'arma virumque cano, genus unde Latinum Albanique patres atque altae moenia Romae', mox illa revoce 'Troiae qui primus ab oris'; sic enim causa operis declaratur, cur e gentibus fatis in Latium venerit. et est poeticum principium professivum 'arma virumque cano', invocativum 'Musa mihi causas memora', narrativum 'urbs antiqua fuit'. et professivum quattuor* 15 *modis sumpsit: a duce 'arma virumque cano', ab itinere 'Troiae qui primus ab oris', a bello 'multa quoque et bello passus', a generis successu 'genus unde Latinum'. VIRVM quem non dicit, sed circumstantiis ostendit Aeneam. et bene addidit post 'arma' 'virum', quia arma possunt et aliarum artium instrumenta dici, ut Cerealiaque* 20 *arma. CANO polysemus sermo est. tria enim significat: aliquando laudo, ut regemque canebant; aliquando divino, ut ipsa canas oro; aliquando canto, ut in hoc loco. nam proprie canto significat, quia cantanda sunt carmina. TROIAE Troia regio est Asiae, Ilium civitas Troiae; plerumque tamen usurpant poetae et pro civitate vel* 25 *regionem vel provinciam ponunt, ut Iuvenalis et flammis Asiam ferroque cadentem. Probus ait Troiam Graios et Ajax non debere per unam i scribi. QVI PRIMVS quaerunt multi, cur Aeneam primum ad Italiam venisse dixerit, cum paulo post dicat Antenorem*

2 arma virumque] A. XI 747 || 3 arma] A. VIII 441 || 6 in Verrinis] act. sec. II 2, 5 || 18 quia arma e. q. s.] Prisc. part. XII vers. Aen. p. 461, 26 K. || 19 Cerealiaque] A. I 177 || 21 regemque] A. VII 698 || ipsa] A. VI 76 || 23 Troia . . . Troiae] Isid. orig. XIV 5, 21 || 25 Iuvenalis] sat. X 266 || 26 Probus ait e. q. s.] Dion. p. 428, 10 K. Prisc. part. XII. vers. Aen. p. 467, 16 K. cf. Steup de Probis p. 180.

3 facienda C²: faenda C || et arma virumque C (Arma virumque C²) || 4 non] post H || 5 dixit M || bellum C (de bello C²) || 6 sic . . . armavit om. B || singulo C (sine ullo C²) || sumpto H || 7 coriis C: coris L coriis M copiis C² || m coriis tunicis om. H, sed spatio relicto et r̄ post nostro addito || subpeditato LHM || 8 albit H || 9 yperbaton C || 13 invocativum C, sed uum in ras. C² || 17 virum autem C || 21 aliquando . . . canebant om. C, cuius in margine cum argumentum scholii hoc ordine indicatum sit cano polysemus sermo significat diuino laudo cano, Bergkiius verba illa post oro collocavit. || 22 in om. C || 24 civitas est H || troiae C (infra troiam C²): asiae BLHM || 26 cadentem] id est troiam vel ilium add. B

ante adventum Aeneae fundasse civitatem. constat quidem, sed habita temporum ratione peritissime Vergilius dixit. namque illo tempore, quo Aeneas ad Italiam venit, finis erat Italiae usque ad Rubiconem fluvium: cuius rei meminit Lucanus et Gallicia certus limes ab Ausoniis disternat arva colonis. unde apparet 5 Antenorem non ad Italiam venisse, sed ad Galliam cisalpinam, in qua Venetia est. postea vero promotis usque ad Alpes Italiae finibus, novitas creavit errorem. plerique tamen quaestionem hanc volunt ex sequentibus solvi, ut videatur ob hoc addidisse Vergilius 'ad Lavina litora', ne significaret Antenorem. melior tamen est superior 10 expositio. *PRIMVS [ergo] non ante quem nemo, sed post quem nullus, (ut) tuque o, cui prima furentem fundit equum magno tellus percussa tridenti et hic mihi responsum primus dedit. vel laudative 'primus', ut primam qui legibus urbem fundabit, Curibus parvis.* *AB ORIS speciem pro genere; nam oris terras generaliter 15 debemus accipere. sane praepositionem mutavit, nam 'ex oris' melius potuit dicere.*

2. ITALIAM ars quidem hoc exigit, ut nominibus provinciarum praepositiones addamus, civitatum numquam. tamen plerumque per- verso ordine lectum est; nam ecce hoc loco detraxit provinciae 20 praepositionem dicens 'Italiam venit' pro ad Italiam venit. Tullius in Verrinis ea die Verres ad Messanam venit pro Messanam venit. sane sciendum est usurpari ab auctoribus, ut vel addant vel detrahant praepositiones; namque ait Vergilius silvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti pro in silvis. ut ergo illic detraxit loco 25

---

4 Lucanus] l 215 || 11 PRIMVS ergo e. q. s.] cf. Aur. Vict. d. or. g. R. 1 || 12 tuque] georg. I 12 || 13 hic] buc. l 44 || 14 primam] A. VI 810 || 18 ars quidem e. q. s.] [Sergii] explan. in Don. p. 511, 28 K. || 22 in Verrinis] memoria videtur Servium fefellisse. Merguetus certe in lex. orat. Tull. 'ad Messanam' non enotavit. || 24 Vergilius] A. XI 686

---

2 perite C || 7 promotis B || finis B || 9 uirgilum C uirgilium C² || 12 tuque o] quae C || cui] cum C || frementem libri Vergiliani || fidit equum C || 13 is C (hic C²) || laudative C²: audative C || 18 ad v. 2 Italiam] ars exigit . . . ordine legitur, ut est hic 'Italiam venit' pro 'ad Italiam'. Tullius autem ea . . . pro messanam. sed hic scema utuntur. dicta autem Italia ab Italo rege Siculorum, qui profectus est a Sicilia et Italiam suo nomine appellavit, ut ille alibi 'ueteresque Sicani'. in hoc uero nomine i contra naturam producitur. Fato profugus] fato . . . venit. profugus uagus, id est porro fugatus ab alio, qui et extorris dicitur. Laniniaque uenit litora] haec ciuitas . . . inuenta a Latino post fratris mortem, postea Lauinium a Lauinia uxore Aeneae. ergo Lauina dicendum non Lauinia, quod post aduentum Aeneae dictum est Lauinium. P || ars] mos B || quidem om. C || 19 plerumque hoc CP || 21 Tullius . . . venit] tullius dicit messanam uenit pro ad messanam uenit B || 22 pro Messanam uenit om. L (pro messanam add. ð) || 23 uenit] Messana autem ciuitas est primus addidit Mascivius || 25 ut om. B || illo HC²

praepositionem, sic hic provinciae. et est figura. Italia autem pars Europae est. Italus enim rex Siculorum profectus de Sicilia venit ad loca, quae sunt iuxta Tiberim, et ex nomine suo appellavit Italiani. ibi autem habitasse Siculos ubi est Laurolavium, mani-
 5 festum est, sicut ipse alio loco dicit Siculi veteresque Sicani et gentes venire Sicanae saepius. sane 'Italiam' i contra naturam producta est, cum sit natura brevis. FATO PROFUGVS 'fato' ad utrumque pertinet, et quod fugit, et quod ad Italiam venit. et bene addidit 'fato', ne videatur aut causa criminis patriam deseruisse,
 10 aut novi imperii cupiditate. profugus autem proprie dicitur qui procul a sedibus suis vagatur, quasi porro fugatus. multi tamen ita definiunt, ut profugos eos dicant qui exclusi necessitate de suis sedibus adhuc vagantur, et simul atque invenerint sedes, non dicantur profugi, sed exules. sed utrumque falsum est. nam et profugus
 15 lectus est qui iam sedes locavit, ut in Lucano profugique a gente vetusta Gallorum Celtæ miscentes nomen Hiberis, et exul qui adhuc vagatur, ut in Sallustio qui nullo certo exilio vagabantur: adeo exilium est ipsa vagatio. quidam hic 'profugus' participium volunt. sane non otiose fato profugum dicit Aencam, verum ex disciplina Etruscorum. est enim in libro qui inscribitur litterae iuris Etruriae scriptum vocibus Tagae, cum qui genus a periuris duceret, fato extorem et profugum esse debere. porro a Laomedonte periuro genus ducit Aeneas, siquidem alibi ait satis iam pridem sanguine nostro Laomedontæ luimus periuria
 20 Troiae. LAVINAQVE VENIT LITORA haec civitas tria habuit nomina. nam primum Lavinum dicta est a Lavino, Latini fratre; postea Laurentum a lauro inventa a Latino, dum adepto imperio post fratris mortem civitatem auget; postea Lavinium a Lavinia, uxore Aeneae. ergo 'Lavina' legendum est, non 'Lavinia', quia post
 30 adventum Aeneae Lavinium nomen accepit, et aut Lavinum debuit

5 Siculi] A. VII 795 'Rutuli veteresque Sicani' || 6 gentes] A. VIII 328 || 10 profugus . . . fugatus] exser. Isid. orig. X 215. cf. comm. Luc. VI 421 || 15 in Lucano] IV 9 || 17 in Sallustio] hist. fragm. III 73 Kritz. || 23 satis] georg. I 501

1 sicut B || 2 enim] antem C || 3 tiberim C: tyberim BLHM || 7 brevis C²: brevis C || PROFUGVS fatum BM || 8 utrumque] utrum B || 12 definiunt H || 13 non iam dicantur MC³ || 15 lectum C || 17 sallustio C: salustio BLHM. quotiens Sallustius nominatur eadem plerumque scripturae discrepantia occurrit, ut plures libri 1 geminatam, simplicem reliqui exhibeant. || 20 etruscorum C²: etruscorum C || 21 litterae Bergkiius: terrae C || iuris] 1 (id est 'uel') ruris superser. C³ || tage C || eum] cum C || 26 primum] prius C || 27 lauretum H Laurolavium coni. Kubino Beitr. z. Vorgesch. It. p. 99 et 101. cf. Serv. ad Aen. VII 59 et

678 || 28 lauinum L || Lavinia] lauina B || 29 legenda H

dicere, sicut dixit, aut Laurentum. quamvis quidam superfluo esse prolepsin velint. *sane bene addidit 'Lavina', ut ostenderet ad quam partem Italiae venisset Aeneas, quia et multi alii eo tempore ad Italiam venerant, ut Capys, qui Capuam, Polites, qui Politorium condiderunt.*

5

3. LITORA Laurolavinium constat octo milibus a mari remotam. nec nos debet fallere quia dixit 'Lavina litora'. litus enim dicitur terra quoque mari vicina, sicut ipse Vergilius in quarto cui litus arandum, cum per naturam litus arari non possit. ergo scire debemus, litus posse et terram dici. *Fabius Maximus annalium primo tum Aeneas aegre patiebatur in cum devenisse agrum, macerrimum litorosissimumque.* MVLTVM ILLE 'multille' conlisisio est. et 'ille' hoc loco abundat; est enim interposita particula propter metri necessitatem, *ut stet versus*: nam si detrahas 'ille', stat sensus; 'qui primus' enim ad omnia possumus trahere. 15 sic alio loco nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra. est autem archaismos. *aut certe 'ille', quia haec particula more antiquo aut nobilitati aut magnitudini dabatur, ut ac velut ille canum et saucius ille.* ET TERRIS IACTATVS fatigatus est enim apud Thraciam monstro illo, quod e tumulo Polydori sanguis emanavit, apud Cretam pestilentia, apud Strophadas insulas Harpyiis, tempestate vero et in primo et in tertio. iactamur autem in mari fluctibus, fatigamur in terris. et bene duorum elementorum mala uno sermone complexus est. ET ALTO modo mari, *quia navigans Scyllam et Polyphemum effugit, perditus etiam est Orontes, amissus* 25

1 quamvis . . . velint] Hyginus ap. Gell. X 16, 6. Diom. p. 443, 21 sqq. K. || 7 litus . . . vicina] Isid. orig. XIV 8, 41. (cf. Serv. ad Aen. III 389) comm. Luc. VII 134 || 8 in quarto] 212 || 10 Fabius Maximus] hist. Rom. rell. ed. Peter p. 114 || 16 nunc] A. V 457 || 18 ac velut] A. X 707 || 19 saucius ille] A. XII 5 || 22 iactamur . . . terris] excser. Isid. diff. verb. 305

1 superflue CM superfluos H || 2 prolepsin BM prolepsim reliqui || lauinia C, sed altera i erasa est. || 4 plytes C polytes C² || polytorium C || 6 ad v. 3 Litora iactatus] fluctibus fatigatus. Alto] mari, aliquando superiorem partem (pañ) significat; namque mensurae nomen est altitudo. P || miliaribus C² || 7 lauinia C (lauina C²) || 10 et terra dici posse C || et om. LH || 12 litorosissimumque C || multille om. BC multi ille M || 13 conlisisio est et om. C (collisio est supr. vers. add. C³) || 14 ut stet versus Fabricius quoque habet || 15 sensus sed non stat uersus D || qui primus enim] sane qui primus C || 17 archaismos B sarchasmos L (prima s erasa) archaismo H carismos M (archaismos m) || certe] idem add. C. fortasse aut certe ideo || 19 est om. L || enim] autem LM || 20 illo . . . emanavit] illo de polydoro C ut videtur, nam de radendo obscuratum est. illo quod e tumulo polydori sanguis emanavit C³ || 21 apud strophadas insulas arpyis apud cretam pestilentia C || harpes B harpigis L harpiis H arpyis M || 22 in tertio et proprie locutus est nam iactamur D || 23 duñ C, sed ù in ras. C³. duorum fuisse videtur. || 24 complexus est L: complexos B conclusit C complexus H complexus M || mari modo C

Palinurus et Miscens. altum tamen sciendum est quod et superiorem, ut *Maia genitum demittit ex alto* et inferiorem altitudinem significat; namque mensurae nomen est altitudo.

4. VI SUPERVM violentia deorum, secundum Homerum, qui
 5 dicit a Iunone rogatos esse deos in odium Troianorum: quod et
 Vergilius tetigit dicens vos quoque Pergameae iam fas est
 parere genti, dique deaeque omnes. latenter autem defendit
 hac ratione Troianos, quod non suo merito eos insequerentur numina,
 sed Iunonis impulsu. *multi 'vi superum' posse accipi dicunt Irin*
 10 *Acolum Iturnam Iunonem, sed melius iudicant, vi quam superi*
habent. SAEVAE cum a iuvando dicta sit Iuno, quaerunt multi,
 cur eam dixerit saevam, et putant temporale esse epitheton, quasi
 saeva circa Troianos, nescientes quod saevam dicebant veteres
 magnam. sic Ennius induta fuit saeva stola. item Vergilius
 15 cum ubique pium inducat Aeneam, ait maternis saevus in armis
 Aeneas, id est magnus. MEMOREM IUNONIS OB IRAM constat
 multa in auctoribus inveniri per contrarium significantia: pro activis
 passiva, ut pictis bellantur Amazones armis; pro passivis
 activa, ut populatque ingentem farris acervum. et haec
 20 varietas vel potius contrarietas invenitur etiam in aliis partibus ora-
 tionis, ut sit adverbium pro adverbio, ut est hoc tunc ignipotens
 caelo descendit ab alto pro huc; et in participio, ut et qua
 vectus Abas pro qua vehebatur; et in nomine, ut 'memorem Iunonis
 ob iram' non quae meminerat, sed quae in memoria erat. de his

---

1 altum . . . significat] Isid. diff. verb. 14 || 2 Maia] A. I 297 || 6 vos] A. VI 63 || 14 Ennius] frag. rel. 391 ap. Ribb. ed. II, 430 ap. Vahl. || 15 maternis] A. XII 107 || 18 pictis] A. XI 660 || 19 populatque] georg. I 185 || 21 hoc] A. VIII 423 || 22 et qua] A. I 121

---

1 tamen om. M || 4 ad v. 4 Vi superum] uolentia deorum; non suo merito, sed Iunonis impulsu. id est ni quam (qua) superi habent. Memorem Iunonis ob iram] multa inueniuntur in auctoribus contraria, ueluti pro actiuis passiuu, ut 'pictis bellantur amazones (amazonides) armis', pro passivis actiuu, ut 'populatque ingentem farris acervum'. aliquando in aliis partibus contigit: aduerbium pro aduerbio, ut est 'hoc (ad hoc) tunc ignipotens caelo descendit (descendit) ab alto' pro huc (huic), et in nomine, ut 'memorem Iunonis ob iram' non quae meminerat, sed quae in memoria erat. nam 'memorem' est uerbi significatio, cum nunc sit nomen. P || 7 diique BCLII || 8 troianos nescientes C || insequuntur C || 9 multi ex multa C || 13 saevae C, sed altera e erasa || circa Troianos] ab his uerbis incipit K || 14 sic om. B ut C || stola] id est magna supr. vers. add. C² || 17 significata C (significatia C³) || 18 armis pro bellant B || 19 acervum pro populatur B || 20 contrarias C (corr. C²) || et inuenitur C, unde est haec varietas vel potius contrarietas, et invenitur Bergkiius || 21 tum BKH || pater ignipotens KL || 22 descendit C (corr. C²) || 24 sed quia C erat] nam ira non meminit add. D et m. rec. in M memor enim dicitur qui aliquando obliuiscitur. memoria quoque est quae sine intermissione in mente tenetur add. C³ in marg. (memor q. e. qui s. i. i. m. tenet scribendum esse censet Bergkiius)

autem haec tantum quae lecta sunt ponimus nec ad eorum exemplum alia formamus. *sane memor apud veteres non tantum dicebatur ὁ μνηστέος, sed etiam ὁ μνήμων. et hoc per confusionem verbi et nominis; nam 'memorem' est verbi significatio, cum non sit nomen.*

5

5. MVLTA QVOQVE ET BELLO PASSVS *hoc ad posteriores sex pertinet libros. sane duas coniunctiones separatas naturaliter nemo coniungit. sed hoc plerumque a poetis causa metri fit. ergo hic una vacat, sicut alio loco dixitque et proelia voce diremit. Sallustius tyrannumque et Cinnam.* BELLO PASSVS contra Turnum. DVM CONDERET VRBEM tres hic sunt significationes. aut enim Troiam dicit, quam ut primum in Italiam venit, fecit Aeneas, de qua ait castrorum in morem pinnis atque aggere cingit et alio loco Mercurius nec te Troia capit — Troiam autem dici quam primum fecit Aeneas, et Livius in primo et Cato in originibus testantur — dum enim haec fieret, ab agrestibus propter vulneratum cervum regium mota sunt bella: aut Laurolavinium, et significat 'dum' donec; tam diu enim dimicavit quam diu ad tempus faciendae civitatis veniret, id est donec Turnus occumberet: aut Romam, et est sensus dummodo conderet urbem. [aut Troiam aut Laurolavinium aut Romam significat].

6. INFERRETQVE DEOS LATIO Latium duplex est, unum a Ti-

9 dixitque] A. V 467 || 10 Sallustius] hist. fragm. inc. 52 Kritz. || 13 castrorum] A. VII 159 || 14 nec te] A. IX 641 || 15 Livius] I 1, 5 || Cato] orig. rel. 1 8 ap. Iord. I 4 ap. Pet.

1 ponimus] posita sunt *C* || exemplum *KC*: exempla *BLHM* nec ad eorum similitudinem alia exempla formamus *Guelferb. I* || 2 formata *C* || 3 *OMH-MENOC C* || 4 non *scripsi*: nunc *C*. cf. quae *C* ad v. 20 de arces habet || 6 ad v. 5 [Multa quoque et bello passus] hoc ad posteriores septem pertinet libros. Dum conderet urbem] id est troiam. bella ab agrestibus habuerunt causa cervi. *P* 7 duas enim *L* || 8 hoc *om. L* || 9 dirimit *BH* || 10 cinuam *C* || contra Turnum] quod contra turnum gessit *BMI* contra turnum scilicet *C* || 11 sunt *om. C* (*suppl. C*³) || 12 venit in italiam *BC*³ in Italiam *om. KC* || 13 de qua ait . . . fecit Aeneas *om. C* (*in marg. inf. add. C*³) || in modum *C*³ || pennis *B* || 14 alio loco] alibi dicit *B* || Mercurius] immo Apollo || nette *K* nocte *H* || dicit *BKLLHC*³ (*quamquam in L incertum est an t addiderit m. sec.*) dici/// *M* || 15 et Livius . . . testantur *om. B* || post originibus tres vel quattuor litterae crasae sunt in *C*. hoc fuisse Bergkiius coniecit. sed tes vel tres litterae a correctore deletae sunt. 11-16 fortasse Servius scripsit aut enim Troiam dicit, quam ut primum in Italiam venit fecit Aeneas, ut et Livius in primo et Cato in originibus testantur, de qua ait . . . capit; dum enim haec || fierent *C* || propter] ob *BCM* || 17 regium cerum *CM* || 18 dum] tum *M* || 19 donec] dum *H* || 20 Romam significat *D* || dummodo *Cl*: dum modo dum *BKLLH* (*prioris dum litterae vel evanuerunt in K*) modo dum *MC*³ || conderet . . . significat *om. C* (*in marg. add. C*³) || 22 ad v. 6 Inferretque deos Latio] Latium dictum est quod illic Saturnus ueluerit. Latio] autem hoc est in Latium . . . pro in caelum. Deos] penates uel suam genituram (genituriam). Genus unde Latinum] contrarium est quod ducit (dicit) Latinos ab Aenea. sed hos post aduentum Aeneae scimus Phrygibus iunctos

beri usque ad Fundos, aliud inde usque ad Vulturnum. denique ipse dixit veteresque Latini ideo quia scit esse etiam novos, id est a Fundis usque ad Vulturnum. Latium autem dictum est, quod illic Saturnus latuerit. *Saufeus Latium dictum ait, quod ibi latuerant*
 5 *incolae, qui quoniam in cavis montium vel occultis caventes sibi a feris beluis vel a valentioribus vel a tempestatibus habitaverint Cascei vocati sunt, quos posteri Aborigines cognominarunt, quoniam † aliis ortos esse recognoscebant. ex quibus Latinos etiam dictos.* INFERRETQUE DEOS LATIO hoc est in Latium. et est figura usitata apud
 10 Vergilium. quod enim per accusativum cum praepositione dicimus ille per dativum ponit sine praepositione, sicut alibi it clamor caelo pro in caelum. 'deos' vero utrum penates, ut talibus attonitus visis et voce deorum, an se et Ascanium et posteros suos, de quibus dictum est dis genite et geniture deos? GENVS
 15 VNDE LATINVM si iam fuerunt Latini et iam Latium dicebatur, contrarium est quod dicit ab Aenea Latinos originem ducere. prima est iucunda absolutio, ut 'unde' non referas ad personam, sed ad locum; namque 'unde' adverbium est de loco, non de ductu a persona. tamen Cato in originibus hoc dicit, cuius auctoritatem Sal-
 20 lustius sequitur in bello Catilinae, primo Italiam tenuisse quosdam qui appellabantur Aborigines. hos postea adventu Aeneae Phrygibus iunctos Latinos uno nomine nuncupatos. ergo descendunt Latini non tantum a Troianis, sed etiam ab Aboriginibus. est autem vera expositio haec. novimus quod

2 veteresque Latini] Servium memoria fefellit. cf. A. V 598. VII 795. XI 603 || 11 it] A. V 451 || 12 talibus] A. III 172 || 14 dis] A. IX 639 || 19 Cato] orig. rel. I 5 et ap. Iord. et ap. Pet. || Sallustius] Cat. 6, 1 sq.

Latinos uno nomine nuncupatos. nam (nā enī) uicti uictorum . . . conciliare nomen Latinum etiam Troianis inposuit. P || 1 uolturnum M || denique . . . Vulturnum om. KL (in marg. add. l) || 2 dixit deos ueteresque H || 4 Saturnus latuerit] fugiens filii arma add. Im || 6 balendioribus C (corr. C²) || cascei C: Cassei Scioppius c Puldensi enotavit Casci Masvicius et Burmannus. cf. Niebuhrus Röm. Gesch. I² p. 79 || 7 quō aliis ortos esse recognoscebant C quoniam ab illis se ortos esse recognoscebant Niebuhrus l. I. p. 78, cui assentitur Rubino Beitr. z. Vorgesch. It. p. 44, quom ab iis ortos esse se cognoscebant Bergkiius. possis et quoniam ab iis ortos esse se recognoscebant, nisi forte praestit hoc reponere quod non ab aliis ortos esse recognoscebant. cf. ad Aen. VIII 328 || 8 fortasse ductos || INFERRETQUE DEOS om. C DEOS om. LH || 9 LATIO autem C || 11 sine] in K || clamor in caelo C (in del. corrector) || 12 pro ad caelum C³ || 13 uisus C || anfetascanium C (corr. C²) || 14 deos ex diis C || 15 fuerant C || et om. libri, nisi quod 7 supr. vers. add. C² vel C³. itaque haud scio an iam fuerunt Latini expellenda sint, eum praesertim erant pro fuerunt expectetur || 16 dixit K || 18 est om. K || namque . . . a persona dubito num Servii sint. || de ductu scripsi: diductu C (deductio C² deductio C³) deductio reliqui || persona] sed ad locum add. K sed a loco add. C³ personis L || 20 primum italiam appellantur aborigines C primum italos quosdam qui appellantur aborigines C³ || 21 abellabantur K || 24 ab om. libri praeter l

victi victorum nomen accipiunt. potuit ergo victore Aenea perire nomen Latinum. sed volens sibi favorem Latii conciliare nomen Latinum non solum illis non sustulit, sed etiam Troianis inposuit. merito ergo illi tribuit quod in ipso fuerat ut posset perire. unde et ipse inducit in duodecimo libro rogantem Iunonem, ne pereat 5 nomen Latinum. item in execratione Didonis legimus nec cum se sub leges pacis iniquae tradiderit; iniqua enim pax est in qua nomen amittit ille qui vicit. *sed veteres 'uule' etiam ad personam adplicabant, ita ut ad omne genus, ad omnem numerum iungerent, ut hoc loco 'genus unde Latinum' masculino generi et numero singulari iunxit, alibi (ad) genus femininum et numerum pluralem re-* 10 *fert, ut nymphae, Laurentes nymphae, genus omnibus unde est, sicut 'hinc' particulam, cum sit loci adverbium, Terentius vetuste ad personam transtulit sed eecum Syrum incidere video: hinc iam scibo quid siet.* 15

7. ALBANIQUE PATRES Albam ab Ascanio conditam constat, sed a quo incertum est, utrum a Creusae an a Laviniae filio: de qua re etiam Livius dubitat. hanc autem cum evertisset Tullus Hostilius, omnes nobiles familias Romam transtulit. et sciendum bene hunc ordinem *semper* servare Vergilium, ut ante dicat Latium, 20 inde Albam, post Romam. quod et hoc loco fecit et in quinto libro, ut priscos docuit celebrare Latinos et deinde Albani docuere suos, nunc maxima porro accepit Roma et patrium servavit honorem. item in septimo libro mos erat Hesperio in Latio quem protinus urbes Albanae coluere sacrum, 25 nunc maxima rerum Roma colit. ATQVE ALTAE MOENIA ROMAE aut propter gloriam, aut propter aedificia ingentia, aut quia in montibus est posita.

6 nec cum] A. IV 618 || 12 nymphae] A. VIII 71 || 13 Terentius] adolph. III 3, 7 'set eecum Syrum ire video: iam hinc scibo ubi siet?'. || 19 et sciendum e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 8, 14 || 21 in quinto libro] 598 sqq. || 24 in septimo libro] 601

4 possit C || non perire B || 6 execratione C: exsecrationem K exacrationem L execrationem HM || 7 lege BM || 8 uincit C uicit reseruat uicitus D || 11 iunxit C, sed e post erasa || 12 refert ut scripsi: referret C cf. ad Aen. VIII 71 || 13 sicut C²: sicu C || cum sit loci adverbium scripsi: sumpsit loco aduerbii////// C (adverbium fuisse videtur) || terentius uetuste C terentius cum uetuste

C² || 14 transtulit scripsi: transtulerit C || etcum C || incendere C || hinc C (e ab eadem manu) || 15 quid C || 16 ad v. 7 Albanique patres] Alba ab Ascanio condita est. Alta moenia Romae] propter gloriam. P || 17 an lauiniae BHM || 18 tullus KC: tullius BLHMC³ || 19 ostius L (ostilius D) || sed sciendum BCM || 22 ut om. BM || et deinde om. K || 23 nunc] hinc libri Vergiliani || 24 item . . . colit om. K || 27 aut propter gloriam om. LH (suppl. l) || 28 est posita K LH: conlocata est C collocata est BMC²

8. MVSA MIHI CAVSAS MEMORA 'mihī' longa hic, alibi brevis, ut mihique haec edissere vera roganti. sane in tres partes dividunt poetae carmen suum: proponunt invocant narrant. plerumque tamen duas res faciunt et ipsam propositionem miscent invocationi, 5 quod in utroque opere Homerus fecit; namque hoc melius est. Lucanus tamen ipsum ordinem invertit; primo enim proposuit, inde narravit, postea invocavit, ut est nec si te pectore vates accipio. sane observandum est, ut non in omnibus carminibus numen aliquod invocetur, nisi cum aliquid ultra humanam possibilitatem 10 requirimus. hinc in arte poetica Horatius nec deus intersit nisi dignus vindice nodus inciderit. bene ergo invocatur Vergilius, non enim poterat per se iram numinis nosse. item in nono libro nisi adderet Iuno vires animumque ministrat, quis crederet Turnum evasisse de castris? † et hic MVSA non addidit μῆνιν 15 ἄειδε θεά. sed 'musa mihī causas memora' pro adesto, ut memores. sane musas multi novem, multi septem dixerunt. his Numa aedulam aeneam brevem fecerat, quam postea de caelo tactam et in aede Honoris et Virtutis conlocatam Fulvius Nobilior in aedem Herculis transtulit, unde aedes Herculis et Musarum appellatur. has alii 20 virgines perhibent; nam ideo et porcam eis sacrificari aiunt, quod multum pariat. alii eis etiam filios dant, Orpheum Linum sirenas. alii has octo, ut Athenis visuntur, alii quattuor dicunt, alias Boeotias, alias Aththidas, alias Siculas. has musas Siculus Epicharmus non

2 mihique] A. II 149 || 7 nec si] Luc. I 63 || 10 Horatius] a. p. 191 || 12 in nono libro] 761

1 ad v. 8 Musa mihī causas memora] in tres partes poetae dividunt carmen suum: proponunt invocant narrant. sed aliquando propositionem miscent invocationi, quod in utroque hoc opere Homerus fecit. sed dicit (dicit non) observandum esse (est), ut non in omnibus numen aliquod invocetur, nisi cum aliquid ultra humanam possibilitatem requirimus. sane musas multi VIII, multi VIII, multi VII. dixerunt . . . appellatur. Quo numine laeso] 'quo' in quo . . . est regina diuum. ideo dubitat quod eius laeserit numen, ut alibi (alii) de odio Iunonis dubitat. P || 4 res] fortasse partes || 5 melius est, ut in Odyssea ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα πολύτροπον et in Iliade μῆνιν ἄειδε θεά Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος D || 6 invertit Bergkiius; nertit libri pervertit vulgo || deinde ΚΜΙ || 7 accipiam Lucani exemplaria || 8 carminibus om. K || 9 humanam] naturam add. M (del. m.) || 10 requiramus B || 11 digno vindice nodo B || 12 per se ipsum L || 13 ministrat ΚCΜ: ministret BLHC³ || 14 fortasse et hic seclutis MVSA non addidit quam, ut μῆνιν ἄειδε θεά. et musa. e. q. s. || λαριν διδε θεα C, sed λιν διδε in lacuna C² || 15 et scripsi: sed C || 16 his num aeddula moneam P || aedulam C (aedulam C²) || 17 encam C²: eam C || caelo C²P: cae C || tactam ex daetam C || 18 aede PC²: aeide C || in aedem PC²: aedem C || 19 transtulit. Vnde aedes herculis supr. vers. C² || transtulis P || aedis P || 21 filios C²: filius C || 22 visuntur C²: visuntur C || alii C²: alii C || alia boeotias C || alias boetias C² || 23 Aththidas Bergkiius: addidas C attidas C² || Siculus] siculas C || non musas C non multas Scioppius e Fuldensi notavit

musas, sed ὁμοιοῦσας dicit. QVO NUMINE LAESO 'quo' in quo, in qua causa. et est septimus casus et communis elocutio; dicimus enim 'quo te laesi'. est et alia expositio. namque Iuno multa habet numina: est Curitis, quae utitur curru et hasta, ut est hic illius arma, hic currus fuit; est Lucina, quae partibus praest, 5 ut Iuno Lucina fer opem; est regina, ut quae divum incedo regina; sunt et alia eius numina. merito ergo dubitat quod eius laeserit numen Aeneas. alii tamen dicunt separandum esse, ut de odio Iunonis non dubitet, quaerat autem quod aliud numen est laesum. QVO NUMINE LAESO ideo trahitur in ambiguitatem et 10 requirit in quo Iunonis numen laesit Aeneas, quia in ipsum certa non erant odia, sed in gentem propter causas paulo post dicendas. alii 'numen' voluntatem accipiunt. 'laeso' autem dicendo ipso verbo ostendit, etiamsi fuisset, levissimam culpam fuisse; non enim dicit 'violato' aut 'iniuriam passo'.

15

9. QUIDVE DOLENS bene philosophice dubitavit. dicunt enim quidam ad deos nihil pertinere. VOLVERE CASVS id est casibus volvi. et est figura hypallage, quae fit quotienscumque per contrarium verba intelleguntur. sic alibi dare classibus austros, cum ventis naves demus, non navibus ventos. item animumque labantem inpulit, 20 hoc est inpellendo fecit labantem.

10. INSIGNEM PIETATE VIRVM quia patrem et deos penates de Troia sustulit. et hic ostendit merito se invocasse musam. nam si iustus est Aeneas, cur odio deorum laborat?

11. TANTAENE ANIMIS CAELESTIBVS IRAE hic iam non de qua- 25 litate iracundiae, sed de quantitate quaerit; nimia etenim ira est

3 namque Iuno e. q. s.] cf. Macrobian. Sat. I 17, 4 || 4 hic] A. I 16 || 6 Iuno] Ter. Andr. III 1, 15 || quae] A. I 46 || 19 dare] A. III 61 || 20 animumque] A. IV 22

1 ὁμοιοῦσας Bergkiius: omonousas C ὁμοῦ οὔσας Hermannus opuse. II p. 298 || qvo . . . in quo] quo id est in quo numine laeso B || NUMINE KC (corr. C²) || quo dixit in quo C || 2 in qua causa] qua causa K in causa C (qua suppl. C²) || 4 curitis Cm: curretis BL euretis KMC³ cu-retis H || curri K || 5 partibus B MI || 6 lucidona C (lucina C²) lucidōna P || 7 nomina C || 8 laeserat L || Aeneas om. BCM || 9 nomen BL (corr. l) || 10 et qvo C (sed et erasum) || NUMINE K || LAESO om. BCM || ideo . . . dicendas haud scio an omisso lemme et autem post ideo addito post laesi (lin. 3) collocanda sint. || ambiguitate K || 12 casus L (corr. l) || 13 laeso scripsi: laesit C || 16 ad v. 9 Quidue. tot volvere casus] id est casibus volui . . . naves demus. P || 17 fortasse pertinere dolorem || voluit BH || 18 ypallage libri, ut plerumque || 20 labentem CH (corr. C²) || 21 labentem BH || 22 quia] qui H || de Troia] de troiae incendio C || 23 sustulit] liberauit BCM alibi liberauit sustulit H at liberauit superser. l || 24 laborabat C || 25 ad v. 11 Impulerit. tantaene (tantaene)] quasi exclamatio est mirantis cum ex ipsa narratione sententiam trahentes . . . ubi sunt furiae. P || TANTAENE] Tante/////ne C, sed e ex e C² vel C³, alteram e in ras. C³ || iam] etiam L || 26 etenim in ras. C²

quae pietatis non habet considerationem. et hoc quidem secundum Stoicos dicit, [sed miratur, cur tantum] nam Epicurei dicunt deos humana penitus non curare. 'tantaene' quasi exclamatio est mirantis, *cum ex ipsa narratione sententiam trahentes nostram personam inter-*
 5 *ponimus, ut 'tantum' placuit concurrere motu. non nulli 'tanta-*
taene' legunt, ut interrogatio sit potius quam exclamatio. ANIMIS CAELESTIBVS dis superis, nam apud inferos constat esse iracundiam, ubi sunt Furiae. 'animis' vero τοῖς θνυοῖς.

12. VRBS ANTIQVA FVIT urbs dicta ab orbe, quod antiquae civi-
 10 tates in orbem fiebant; vel ab urvo, parte aratri, quo muri designabantur. et 'antiqua' autem et 'fuit' bene dixit, namque et ante septuaginta annos urbis Romae condita erat, et eam deleverat Scipio Aemilianus. quae autem nunc est postea a Romanis est condita: unde antiquam accipe et ad comparationem istius quae
 15 nunc est, et Roma antiquiorem. alii 'antiqua' nobilis, 'fuit' autem pro 'erat' accipiunt. TYRII TENVERE COLONI deest 'quam', vel ut alii volunt 'hanc': amant namque antiqui per epexegesin dicere quod nos interposito pronomine exprimimus. item est locus

5 tantum] A. XII 503 || 9 urbs . . . designabatur] exser. Isid. or. XV 2, 3
 12 et eam . . . condita] exser. Isid. or. XV 1, 30 || 18 est locus] A. I 530

2 sed miratur cur tantum *seclusi. fortasse Servius scripsit* et hic quidem secundum Stoicos dicit irasci lunonem. *cf. ad Aen. I 227. ceterum cum tantum pro tantum praebat C, tanta scripsit Bergkiius || 3 curare] curaret B creare et C (curare C³) || tantaene BKLHM C³ tantaen C Tantaen' Bergkiius, neque dubium est, quin auctor eorum quae in C et P Servianis addita sunt tantaen' apud Vergilium legi voluerit; sed Servio ipsi tantaene placuisse videtur. || 5 nonnulli C²: nonnul C || tantaene C²: tantaen C || 6 exclamatio] responsio musae vel deae primum addidit Daniel, quae nescio unde petita sint || 7 CAELESTIBVS autem C || superis qui omnibus perturbationibus carere consueverunt Fabricius ||*

8 ubi sunt furiae KCL: ubi et erinis et allecto † cimera est B ubi sunt furiae
 † megera
 et irae

aliter et erini et allecto † cimera est H ubi et // // // sunt furiae et erinis et
 † megera
 allecto ut cimera est M (et irae et at megera m) ubi sunt furiae et irae, Erinnyis, Alecto et Megaera Fabricius || omoic C || 9 ad r. 12 Urbs antiqua] urbs ab orbe vel ab urbo parte aratri. 'antiqua' in comparatione Romae, nam ante Romanam conditam LX annis constructa est. ut alii 'antiqua' nobilis. Fuit] pro erat (uerat). Tyrii tenuere coloni] deest 'quam'; namque antiqui per epexegesin dicere . . . Carthaginem considerunt. colonia est coetus (caetus) . . . munitum. alii colonia pars civium aut publico eius populi unde profectus est consilio. hae colonia est quod consensu publico non secessionem sunt condite. P || dicta est C || 10 urbo BCL (sed bo in ras. l) urbe KH uri M a curia Guelferb. I id est curuatura quae est in aratro superser. l || 11 namque et ante om. H || 12 sexaginta C (septuaginta C³) LX. M || 13 scipio aemilianus C (sed an litterae erasae) emilius scipio BH aemilius scipio KM emelius scipio L Scipio Aemilianus ante Aemilianus e Fuldensi enotavit Scioppius || 14 et ante ad et ante Roma om. B || 15 Roma] roma // C roma C³ † romanam superser. l || antiquior est B || 17 effexiesin M efexegesin reliqui, ut plerumque || dicere] indicare LH (at dicere superser. l) || 18 item] sic alibi C ut alibi P

Hesperiam Grai cognomine dicunt deest 'quem'. 'coloni' autem dicuntur cultores advenae, et hos de Tyro constat venisse qui Carthaginem condiderunt. *sane veteres colonias ita definiunt: colonia est coctus eorum hominum qui universi deducti sunt in locum certum adificiis munitum, quem certo iure obtinerent. alii: colonia est quae graece ἀποικία vocatur; dicta autem est a colendo; est autem pars civium aut sociorum missa, ubi rem publicam habeant ex consensu suae civitatis, aut publico eius populi unde profecta est consilio. hae autem coloniae sunt quae ex consensu publico, non ex secessione sunt conditae.*

10

13. ITALIAM CONTRA constat tria latera habere Italiam, superi maris, inferi, Alpium: unde tollendi erroris causa adiecit 'contra Tiberina ostia', quae in infero mari sunt. * *aut certe [ideo] 'Italianam contra' quasi de aemula dictum accipiamus, ut non tantum situ quantum et animis contra.* Ostiam vero ideo veteres consecratam esse voluerunt, sicut Tiberim, ut si quid bello navali ageretur, id auspiciato fieret ex maritima et effata urbe, ut ubique coniunctum auspici, ut Tiberis, cum colonia esset.* LONGE valde. Sallustius longe alia mihi mens est patres conscripti. *aut certe 'maxime' vel 'praecipue', ut sit Carthago praecipue posita contra Tiberina ostia.* Cicero pro Rabirio et cum universo populo Romano, tum vero equestri ordini longe carissimus. 'Tiberina' autem pro Tiberis posuit. *quidam sane ita volunt iungi, non 'longe ostia', sed 'longe dives', id est valde dives.*

14. DIVES OPVM modo tantum dives dicimus, antiqui adiungebant cuius rei, ut dives equum, dives pictai vestis et auri iungentes tantum genetivo casui. STVDIISQVE ASPERRIMA BELLI causam ostendit mirabilem, dicens hos esse et bellicosos et divites, cum otiosa semper sit opulencia. iure ergo hanc diligit Iuno

1 coloni . . . advenae] exser. Isid. or. IX 4, 36. cf. gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 60 || 18 Sallustius] Cat. 52, 2 || 19 aut certe . . . praecipue] Charis. p. 203, 17 K. || 21 Cicero pro Rabirio] p. 656 Halm. || 25 modo . . . casui] Dou. ad Ter. eun. II 2, 43 || 26 dives] A. IX 26

1 hesperiam C: hisperium P italiam BKLHC³ italiae M. *vic dubito quin Servius memoria falsus Italiam scripserit* || 2 de om. K || venire K || 4 colonia C²: coloni C || 6 ἀποικία C² || 7 publicam C || 8 puplico C || 9 quae . . . sunt om. C, in marg. sup. suppl. C² || 11 ad v. 13 Kartago contra tiberina id est ostia quae in infero mari est set non tamen contransitu quantum et animis. P || 12 inferi] maris sup. vers. add. C² || causa// I || 13 aut certe . . . contra huc transposui, post esset (lin. 18) hab. C || 18 LONGE] porro primus addidit Commelinus nescio unde petiit || Sallustius KC salustius reliqui || 19 mihi alia M || menes. τ. c. p. K c. p. LH quoque || 21 rabrio C || 22 ordine C || 25 ad v. 14 Ostia dives opum] modo tantum . . . genitivo. Studiis] bene 'studiis', non studio . . . Romanum. P || 27 casui om. KC || 28 prius et om. KLH

et vult orbis regna sortiri. *quae res odia eius in Troianos exagitat. et bene 'studiis', non 'studio', quia ter rebellavit contra populum Romanum.*

15. FERTVR dicitur. et ingenti arte Vergilius, ne in rebus
5 fabulosis aperte utatur poetarum licentia, quasi opinionem sequitur
et per transitum poetico utitur more. *vel certe 'fertur' credi-
tur.* *MAGIS pro valde.*

16. POSTHABITA non contempta, sed in secundis habita; namque
in superiore versu dixit 'magis', ut etiam originali loco servetur ad-
10 fectio. SAMO sic Iuvenalis et Samia genetrix quae delectatur
harena. *COLVISSE SAMO deest 'etiam', ut esset 'posthabita etiam
Samo'. 'coluisse' autem, quia veteres colere dicebant etiam cum maior
minorem diligeret, ut ille colit terras. Plautus in Poenulo Iup-
piter qui genus colis alisque hominum.* HIC ILLIVS ARMA figura
15 creberrima adverbium pro adverbio posuit, praesentis loci pro ab-
sentis; debuit enim dicere 'illie'. ARMA instructam armis Iuno-
nem in alio loco ipse testatur, ut ferro accincta vocat.

17. CVRRVS aut vere currum quo secundum Homerum in bello
utitur, aut thensam significat, qua deorum simulacra portantur.
20 thensa autem cum aspiratione scribitur ἀπὸ τοῦ θεῖου, id est a re
divina. *aut certe illud 'currus' quod ait ductos alta ad donaria
currus. habere enim Iunonem currus certum est. sic autem esse
etiam in sacris Tiburtibus constat, ubi sic precantur Iuno curitis
tuo curru clipeoque tuere meos curiae vernulas. sane* HIC
25 ILLIVS ARMA, HIC CVRRVS FVIT quotienscumque nomina pluralis et

---

9 ut etiam . . . adfectio] Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 261 || 10 Iuvenalis] sat. XVI 6 || 12 coluisse autem e. q. s.] Don. ad Ter. adolph. III 2, 54 et V 8, 4 || 13 ille] buc. III 61 || in Poenulo] V 4, 14 || 17 ferro] A. II 614 || 19 aut thensam . . . divina] Pseudo-Ascon. p. 200, 7 Or. || 21 ductos] georg. III 533

---

1 sortiri] et bene belli dixit *add. l in marg.* || 2 bene C²: be C || terra-
bellavit BK tertio reuelabat C (rebellabat C²) tertio rebellavit P || 4 virgilius
utitur KLIH, nisi quod uergilius K || 8 ad v. 16 Posthabita] non contempta; nam-
que in superiore versu . . . adfectio. Coluisse] dicitur cum maior minorem
diligit, ut 'ille colit terras'. Hic illius arma] figura creberrima . . . dicere
'illie'. arma. P || 9 loco originali BCM P, nisi quod originalis B originali C ||
10 SAMO . . . Samo] COLVISSE SAMO deest etiam ut esset posthabita etiam samo
ut iuvenalis et samia genetrix quae delectatur harena C, sed samo ut in ras.
C² || 14 alisque C || 15 celeberrima B || 16 illic] sicut habemus in superio-
ribus *add. MC³ in marg.* || dicitur L (at ipse testatur *superscr. l*) || 18 ad
v. 17 Hic fuit] pro fuerat. Gentibus] pro gentium, datium pro genituo. P ||
vere bene C || belo K caelo Fabricius || 20 scribitur] dicitur BCM (scribitur
superscr. m) || ἀπο τοῦ θεοῦ B ait. στοῦ οὐνοῦ K ἀπο τοῦ θεῖου C ἀπο τοῦ
θεοῦ L ἀπο τοῦ εἰοῦ H ἀπο τοῦ οἰοῦ M || 21 dultos C || 23 curritis C ||
24 meus C || uernulus sane. Hic C (*alia manus post uernulus interpunxit*)
sanos conī. *Prellerus Röm. Mythol. p. 248*

singularis numeri conectuntur, respondemus viciniore, ut ecce hoc loco curru, non armis respondit. eadem et in diversis generibus est observatio, ut magis vicino, sive masculinum sit sive femininum respondeamus, ut puta 'vir et mulier magna ad me venit'. si autem plurali numero velimus uti, ad masculinum transeamus necesse est, ut 'vir et mulier magni ad me venerunt'. *sane 'fuit' pro fuerat.* GENTIBVS pro gentium, dativum pro genitivo.

18. SIQVA 'qua' vacat et est ornatus causa positum, ut 'que' 'tandem' 'gentium' 'locorum' et reliqua, ut dixitque et proelia voce diremit. IAM TVM ex quo constituta est a Tyriis colonis. TENDITQVE FOVETQVE figurate dixit. non enim iam regnum fovet, sed tendit et fovet, ut regnum esse possit. *et bene 'tendit', tamquam contra verum, 'fovet' autem tamquam inbecillam adversus Troianorum conatus.* PROGENIEM vel Romanos, vel ut quidam volunt Scipionem, qui Carthaginem diruit.

19. DVCI ductum iri. infinitivi modi a passivo tempus praesens pro futuro posuit, verbum pro verbo, ut supra ostensum est.

20. AVDIERAT a Iove aut a Fatis. non enim omnia numina habent divinandi facultatem; denique ne ipse quidem Apollo sua sponte divinat, ut est quae Phoebus pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo praedixit. et perite 'audierat'; in Ennio enim inducitur Iuppiter promittens Romanis excidium Carthaginis.

AVDIERAT] bene audierat quasi de incertis rebus, ut et timeret et speraret omnia pro sua voluntate posse mutari. TYRIAS ARCES Carthaginem dicit, quam Tyrii condiderunt. 'arces' autem ab eo quod est arceo dictae, quia inde hostes arcentur, id est prohibentur; et arcus, genus teli, quod huius ministerio sagittae arceant hostem. sane per con-

9 dixitque] A. V. 467 || 20 quae] A. III 251 || 21 in Ennio] ann. rel. VIII 14 Vahl. || 25 arces . . . hostem] Varro d. l. l. V 151. Prisc. part. XII vers. Aen. p. 498 K. Isid. orig. XV 2, 32 et XVIII 9, 5. diff. verb. 9

1 connectentur L || 3 masculinum] masculi nomen K || 4 ut pote B || 6 uiri et mulieres C || 8 ad v. 18 Si qua] 'qua' uacat . . . constituta est a Tyriis colonis. Fovet] tamquam inbecillam. Progeniem] Romanos. P || positum . . . reliquam om. B || quae genitium locorum terrarum C sed enitium in ras. C² (qua tandem gentium locorum C³) quae genitium locorum terrarum P || que] qua L || 10 IAM TVM . . . colonis om. BM || constitit ut LH (constituta I) || 11 dixit om. LH || 13 verum] uetitum aut fatum con. Burmannus. fortasse Venerem || 16 ad v. 19 Duci] infinitivi modi uerbum a (a om.) passiuo tempus praesens pro futuro, uerbum pro uerbo. P || dictum ri C dictum iri C² || a om. C (add. C³) || 17 posuit et KLH || ut supra ostensum est om. KC (suppl. C³) || 18 ad v. 20 Audierat] aut a Iove (Audio sat noue) aut a fatis. non enim omnia habent diuinandi facultatem numina. Tyrias arces] Carthaginem dicit. arces dictae ab eo quod est arceo, quod inde hostes arcentur, hoc est prohibentur (prohibemus). Olim] aliquando et tria tempora significat. P || 19 potestatem BMC³ || nec C³ || 23 Ergo bene C

fusionem verbi et nominis dictum est; nam 'arces' est verbum, arceo arces, cum non sit nomen. OLIM quandoque. et tria tempora significat: praeteritum, ut olim arbos, nunc artificis manus aere decoro inclusit patribusque dedit gestare Latinis; 5 praesens, ut tumidis quod fluctibus olim tunditur; futurum, ut nunc olim quocumque dabunt se tempore vires.

21. HINC POPVLVM LATE REGEM a Romanis. laudat autem eorum imperium dicendo 'populum regem'. LATE REGEM pro late regnaturum, nomen pro participio. quidam hoc δημοκρατικῶς intellegunt. et 'hinc populum late regem belloque superbum venturum excidio Libyae sic vovere parcas' in Probi adpuncti sunt et adnotatum hi duo si eximantur, nihilo minus sensus integer erit. sed Vergilius amat aliud agens exire in laudes populi Romani. SVPERBVM nobilem, ut ceciditque superbum Ilium. BELLOQVE 15 SVPERBVM] id est eminentem, gloriosum.

22. VENTVRVM futurum, ut idem venturos tollemus in astra nepotes. VENTVRVM EXCIDIO ad excidium. nota figura. LIBYAE Carthaginis. et provinciam pro civitate posuit. dicta autem Libya vel quod inde libs flat, hoc est africanus, vel ut Varro ait, quasi 20 ΛΙΒΥΛΙΑ, id est egens pluviae. sic Sallustius caelo terraque penuria aquarum. VOLVERE PARCAS aut a filo traxit 'volvere' aut a libro; una enim loquitur, altera scribit, alia fila deducit. et

3 olim] A. XII 210 || 5 tumidis] A. V 125 'quod tumidis submersum tunditur olim fluctibus' || 6 nunc olim] A. IV 627 || 14 ceciditque] A. III 2 16 idem] A. III 158 || 18 dicta . . . africanus] exser. Isid. orig. XIV 5, 1 || 20 Sallustius] Iug. 17, 5 || 22 una . . . deducit] exser. mythogr. III 6, 23

2 nunc quandoque M || et tria KC: tria B tria enim LHMC³ || 7 ad v. 21 Hinc] scilicet a Romanis. Late regem] pro late regnaturum, pro participio. Superbum] nobilem gloriosum, ut 'ceciditque (te adit) superbum Ilium'. P || scilicet a romanis et romanos laudat eorum imperium C (aut superser. post laudat C³) || a Romanis . . . regem om. I. (in marg. add. l.) || et LATE C || 9 δημοκρατικῶς F. Schoellius: democratias C || 11 in Probi his duobus versibus obeli adpuncti sunt Steupius de Probis p. 90 || adnotatum con. Scioppius de arte critica p. 4 ed. Amstelod. a. 1662: adnotandum C || 12 hi C (i eadem ut videtur manus superser.) || eximantur quod Scioppius et l. l. et in appendice editionis Danielinae Fuldensem exhibere testatus est tanquam probabilium coniecturam recepi: examinantur C omittantur Bergkii, cui non recte ex in codice ex correctura additum videbatur. fortasse eliminantur || 15 eminentem scripsi: eminens C cf. schol. Veron. || 16 ad v. 22 Venturum] futurum. Excidio] ad excidium nota figura. Libyae] Carthaginis. provinciam pro civitate posuit. dicta autem Libya . . . egens pluviae. Parcae] parcae dictae quod minime parcant, quarum nomina sunt haec: Clotho Lachesis Atropos. P || VENTVRVM om. C VENTVRVM . . . figura om. K || 17 Libies H || 19 libs K: lyps B libes C lybs LM libis HPC² || 20 ΛΙΒΥΛΙΑ C: ΛΙΒΥΛΙΑ B ΛΙΒΥΛΙΑ K ΛΙΒΥΛΙΑ L (ΛΥΒΕΙΑ l) ΝΙΒΥΛΙΑ Η ΛΠΥΛΙΑ P ΛΠΥΛΙΑ M ΛΠΥΛΙΑ τοῦ ὄρειν vulgo || id est om C || sic] ut B unde et M || paenuria CL poenuria H || 22 scripsit K || alia] tertia mythogr. et φ

dictae sunt parcae *κατὰ ἀντίφρασιν*, quod nulli pareant, sicut lucus a non lucendo, bellum a nulla re bella. *nomina parcarum Clotho Lachesis Atropos.*

23. ID METVENS *bis idem. archaismos. sane* de futuro timor est, odium de praeteritis. metuebat ergo Carthagini, odium autem 5 habebat propter causas sequentes. et est de utroque exemplum conveniunt quibus aut odium crudele tyranni aut metus acer erat. VETERIS BELLI quantum ad Vergilium pertinet, antiqui; si ad Iunonem referas, diu *id est per decennium* gesti. tunc autem ad personam referendum est, cum ipsa loquitur; quod si nulla 10 persona sit, ad poetam refertur. nunc ergo 'veteris' ex persona poetae intellegendum. sic ipse in alio loco mirantur dona Aeneae, mirantur Iulum flagrantisque dei vultus partem ad se rettulit, partem ad Tyrios, qui deum *cum* esse nesciebant. SATVRNIA antonomasia est, non epitheton; quae fit quotiens pro proprio nomine ponitur quod potest esse cum proprio nomine et epitheton dici. 'Saturnia' autem nomen quasi ad crudelitatem aptum posuit; Vergilius enim ubicumque Iovi vel Iunoni Saturni nomen adiungit, causas eis crudelitatis adducit, ut nec Saturnius haec oculis pater 20 aspiciet aequis. et alibi es germana Iovis Saturnique altera proles: irarum tantos volvis sub pectore fluctus.

24. PRIMA atqui Hercules prior contra Troianos pugnavit: unde modo 'prima' princeps accipienda est. nam poeta plerumque significationem nominum dat participiis, vel contra, ut volventibus annis, significat enim volubilibus. hac licentia et in hoc no- 25

1 dictae . . . pareant] exscr. Isid. orig. VIII 11, 93. mythogr. I 110 et III 6, 23 || 6 conveniunt] A. I 361 || 12 mirantur] A. I 709 || 19 nec Saturnius] A. IV 372 || 20 es germana] A. XII 830 || 24 volventibus] A. I 234

1 parcae *om. BKM* || per antifrasi *BMC*³¹ catanfrasi *K* cata autifrasi *CLII* || 4 *ad v.* 23 Id metuens] *bis idem. archaismos. sane* de futuro timor est, studium de praeteritis. metuebat Carthagini. Saturnia] antonomasia est . . . epitheton dici. *P* || *bis idem. archaismos sane* *expunxit C*³ *ut videtur.* *bis idem nescio an ad v.* 25 *aut v.* 27, *archaismos ad excidio pertinet* || METVENS] *timens add. B* id *timens add. HMC*³ *q* hoc est excidium Carthaginis *quae Mascivius primus post timens inseruit nescio unde petita sint* de futuro *KC:* de futuro enim *BLHM*³ *q* || timor est odium] timore studium *C* (*corr. C*³ *ut videtur*) || timor est] timorem *L* (*f. habuit superser. l*) || 9 tunc autem] tunc *K* sane tunc *C* || 11 ergo] vero *L* || 12 intellege *K* intellegendum est *LC*³ || 13 partim et 14 partym *L* || 17 credulitatem *C* || 18 inonnis *C* (*sed s crasa*) || 22 *ad* 24 Prima] atqui . . . accipienda est. alii 'prima' simpliciter,

postea enim alii dii interesse coeperunt; alii dea ^{si} *tês* (alii de aqua *Daniel* aliaeque deae *Heinsius Burmanno teste.*) proprie 'prima' inter primos. ad Troiam] ad et apud . . . Iuno. Caris Argis] illic enim . . . non Argos. *P* || 23 accipiendum *BMC*³¹

mine usus est, ut primam pro principe poneret. *PRIMA inter primos; alii pro olim; alii 'prima' simpliciter, postea enim alii dii interesse coeperunt; alii 'prima' non ordine, sed voluntate. aliter primusque Machaon; ibi enim in primis intellegitur.* AD TROIAM
 5 'ad' et 'apud' accusativae sunt praepositiones, sed 'apud' semper in loco significat, 'ad' et in loco et ad locum, ut ad quem tum Iuno supplex his vocibus usa est, et Cicero decem fycos ad senatorem quendam relictos, item ad Marcum Laecam te habitare velle dixisti. CARIS ARGIS illic enim eam coli omnibus
 10 notum est. Argos autem in numero singulari generis neutri est, ut Horatius aptum dicit equis Argos ditesque Mycenae, in plurali numero masculini, ut hi Argi. ceterum derivatio nominis Argivos facit, non Argos.

25. *NECDVM ETIAM adverbium temporis. quis ante hunc?* CAV-
 15 *SAE IRARVM nunc de praeteritis loquitur. non nulli tamen † pro causa et dolore dictum accipiunt. SAEVI autem DOLORES quod saevire faciant.*

26. *ALTA MENTE REPOSTVM secreta, recondita.* 'repostum' autem syncope est; unam enim de medio syllabam tulit. sed cum omnes sermones aut integri sint aut pathos habeant, hi qui pathos
 20 habent ita ut lecti sunt debent poni: quod etiam Maro fecit, nam repostos et porgite de Ennio transtulit: integris autem et ipsis utimur et eorum exemplo aliis.

27. *IUDICIUM PARIDIS nota fabula est de malo aureo, Paridem*

4 primusque] A. H 263 || 5 ad et apud . . . dixisti] Serv. comm. in Don. p. 419, 4 sqq. K. cf. 442, 11 et 517, 16 || 6 ad quem] A. l 64 || 7 Cicero] in Verr. act. l 8, 22 || 8 ad Marcum] in Catil. l 8, 19 || 10 Argos autem . . . hi Argi] Prob. cath. p. 22, 13 K. || 11 Horatius] carm. l 7, 9 || 21 repostos] A. VI 655 || porgite] A. VII 274 || Ennio] incert. libr. rel. XXVII ap. Vahl.

1 *PRIMA*] ante hanc vocem dii vel du ut videtur in cod. crasum est || 5 et ad K || 6 ut] in loco, ut *φ* || 7 fycos C fycos C² || 8 item . . . dixisti om. B || laecam K: laecum C (laecam C³) leccam LHM || te] ^hic C te superser. C³ || 9 velle om. H || enim om. L || 10 autem om. KLH || ut Horatius dicit aptum
 equis argis B || 11 dicit CM || ditesque Mycenae om. BCM || 12 numero] vero *φ* || 13 argius et argus B || 14 ad r. 25 Necdum etiam adverbium temporis. quis (qs) ante hunc? P || NECTVM C NECDVM C² || quis ante hunc C quasi ante hac C² quod significat ante hunc Daniel qs compendium non recte interpretatus || 15 pro 'causae irarum et dolorum' Schoellius || 17 ad r. 26 Alta mente secreto reconditum. 'repostum' autem syncope est. sed cum omnes sermones . . . et ipsis utitur. P || secreto C (secreta C³) || 20 facit BM || namque CM || 21 repostos CH: repostus BKLHh repostum P || porgit P || hennio P || 22 utitur CP (utimur C³) || 23 ad r. 27 Iudicium Paridis] nota fabula est de malo aureo quod coniecit (conicit) Discordia inter Iunonem et Mineruam et Venerem in domo Pelei quando consecrauerunt (consecraverunt) nuptias illius conubiumque dii. illa non admissa (demissa) introire iactavit malum in quo scriptum erat 'hoc est donum deae pulcherrimae'. illis litigantibus (ligantibus) inter se Iuppiter eas misit ad Paridem. iudicaturus ille de forma earum (earum qui

pro Venere contra Iunonem Minervamque iudicasse *de forma. et bene 'iudicium Paridis', non favor, ne re vera videatur offensa. sic enim agit poeta, ut et Iuno causas irascendi habeat, et tamen in Aenea nulla sit culpa.* SPRETAEQVE INIVRIA FORMAE epexegesis est, hoc enim fuit iudicium Paridis: ut 'que' particula vacet, sicut 5 illo loco dixitque et proelia voce diremit. licet multi separant dicentes aliud esse; numquam enim coniunctio ponitur nisi inter duas res. et 'spretae formae' referunt ad Antigonam, Laomedontis filiam, quam a Iunone propter formae adrogantiam in ciconiam constat esse conversam. 10

28. ET GENVS INVISVM propter Dardanum Electrae paelicis filium. RAPTUM stuprati, ut est rapta Garamantide nympha. item et raptas sine more Sabinas. *vel certe quod ad caelum raptus sit a Iove per aquilam, ut sublimem pedibus rapuit Iovis armiger uncis.* GANYMEDIS HONORES Troi, regis Troianorum, 15 filii. 'honores' autem dixit vel propter ministerium poculorum,

6 dixitque] A. V 467 || 8 Antigonam e. q. s.] exscr. mythogr. II 69 || 12 rapta] A. IV 198 || 13 et raptas] A. VIII 635 || 14 sublimem] A. V 255 || 16 honores . . . filia] mythogr. II 198. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 548

Venerem procellere in forma iudicavit his duabus et reliquis. qua ex causa Iunonis iras commovit (cognovit) in Troianos (trianos). sed hoc dicunt quod Paris in somno udidit. Spretaeque iniuria formae] epexegesis est . . . constat esse conversam. P || nota . . . iudicasse] in quo pro venere paris alexander contra iunonem mineruamque iudicavit BM || 5 enim] autem C || que autem particula uacat P || autem particula uacat C (rasurae ut que superser. et autem expuncti C³ || 6 multi] non nulli BM || 8 formae . . . formae om. B || antigonam CP: antigonem KLHM || 11 ad v. 28 Et genus inuisum] propter Dardanum Electrae pellicis filium, quae et uxor louis (iunonis) fuit. Rapti] stuprati, id est corrupti, ut est . . . Sabinas. uel certe quod ad caelum raptus sit a Ioue per aquilam, quae louis armiger dicitur. Ganymedis honores] Troi . . . ministerium poculorum remota Hebe (ab), filia Iunonis, uel quod inter sidera collocatus aquarii nomen accepit. et non ob hoc tantum irascitur Iuno, sed quod uiolatus sit, ut diuinos honores consequeretur. P || propter dardanum electrae paelicis filium KC, nisi quod uel propter iudicium paridis quod omni-

bus notum est add. C, quae C³ ut uidetur expuncti: propter dardanum ectriplicis filiae atlantis filium a quo origo troiana deducitur B propter dardanum electrae filiae atlantis filium a quo origo troiana deducitur LI, nisi quod post electrae add. uel H, pelicis superser. l. propter dardanum electrae paelicis filiae atlantis filium a quo originem troiani ducunt MC³, nisi quod a quo origo troiana

deducitur C³ propter dardanum electrae paelicis filium. electra pelex fuit iunonis (iouis D) ex qua dardanus natus est, a quo Troiani originem ducunt Karolirudensis CXVI et D || 12 ut est BCH: alibi et KM ut alibi et L || 13 item om. BCM || et om. KH || Sabinas] uel rapta raptoris mortem uel nuptius aptet add. C. nuptias pro nuptias C² optat pro aptet coni. Bergkii. non recepi haec uerba, quae ex declamationum argumentis desumpta esse intellexit Burmannus || 15 Troi libri, nisi quod troii L. cf. adnot. crit. ad Aen. III 108 et V 252: Troili mythographi et Guelferb. I Trois q

quod exhibuit diis remota Hebe, Iunonis filia, vel quod inter sidera conlocatus aquarii nomen accepit. *ergo irascitur Iuno quod non ob hoc tantum raptus sit, ut pocula ministraret, sed quod ideo violatus sit, ut divinos honores consequeretur. aut 'honores' propter formam,*
 5 *ut et laetos oculis adflarat honores. sane hic Ganymedes Latine Catamitus dicitur, licet Theodotius, qui Iliacas res perscripsit, hunc fuisse Belin Chaldaicum dicat et Laomedonti praedixisse, tunc perituram et civitatem et regnum Troianum, cum de monte Metios sponte fuisset saxum elapsum: quod cum evenisset, postea Ilium esse dirutam.*

10 29. HIS ACCENSA SVPER 'his super' aut de his, aut super metum Carthaginis his quoque accensa.

30. TROAS bona oeconomia ostendit, totum genus Troianorum in-
 visum fuisse Iunoni, quia inlaturus est Mineram ob unius hominis delictum etiam eos quos amaverat perdidisse. RELIQUIAS ut stet
 15 versus geminavit l, nam in prosa reliquias dicimus. 'reliquias' autem 'Danuum' dupliciter et a Troianis et a Graecis dici possunt, ut et nostro sequitur de vulnere sanguis. ATQVE INMITIS ACHILLI bene secundum Homerum segregat duces a populo. sic Aeneas in secundo post omium casum Priami separavit interitum,
 20 ut forsitan et Priami fuerint quae fata requiras. inmitem autem dixit etiam circa extinctum crudelem. et ideo intulit Achillem praecipue, quod Aeneas cum Achille congressus sit et ut in quinto ait Neptuni beneficio liberatus. ACHILLI propter ὀμοιοτέλετον detraxit s litteram, quae plerumque pro sibilo habetur non solum necessi-
 25 tatis, sed etiam euphoniae causa, nam alibi ipse ait nec equis adspirat Achillis. ut Sallustius a principio urbis ad bellum

5 et laetos] A. I 591 || 14 ut stet . . . dicimus] Serv. comm. in Don. p. 444, 10 K. || 17 et nostro] A. XII 51 || 20 forsitan] A. II 506 || 22 in quinto] 803 || 25 nec equis] A. XII 352 || 26 Sallustius] hist. fragm. I 7 Kritz.

1 quod exhibuit diis remota Hebe Iunonis filia Bergkii: remota hebe Iunonis filia quod exhibuit diis *KC*, nisi quod dis *K* ad quod habitus est remota hebe Iunonis filia quae Ioni bibere ministrabat *BMC¹L*, nisi quod adhibitus *MI* ad quod habitus est remota hebe Iunonis filia quod exhibuit diis *LI*, nisi quod exiit dis *II* || 5 oculis *C* || genimedes *C* ganimedes *C²* || 6 perscrip-sit *C* || 7 dicat *C²* vel *C³*; dieunt *C* || laomedontis *C* || 8 meotios *C²* || 9 dirutam *C²*; direptum *C* || 11 Carthaginis] quam de Carthagine habeat *C*, sed quam in quem mutavit *C²*, habeat in habuit *C³* || 12 ad v. 30 Troas] bona oeconomia ostendit totum genus Troianorum inuisum fuisse Iunoni, non sicut illud 'unius ob noxam'. Reliquias] ut stet versus geminavit l. Achilli] propter oemoeoteleuton detraxit s litteram euphoniae causa, *P* || bona om. *C* || de- quonomia *C* || 13 ob *C²*; e *C* || 16 danuum *C* || 18 segregavit *B* || 20 requiris *M* || Inmitem autem dixit qui in Patroeli ultionem et circa extinctum Hectorem crudelis fuit Fabricius || 21 crudelem *expunxit* et hectorem *superser.* *C³* || 22 et scripsi: Aut *C* || 23 beneficio *C²*; benescio *C* || sane achilli *C* || oemoeoteleuton *BKCH* oemoeoteleuton *L* oemoeoteleuton *M* || 24 s om. *B* || 26 nam a *C²* || ad bellum om. *M*

Persi Macedonicum. detrahitur autem tertiae declinationis generativo. sane apud Sigeum Achillis statua fuisse dicitur, quae in lana, id est in extrema auris parte clenchum more femineo habuerit. hic apud Cretam insulam pemptus vocatus est, ut veteres auctores tradunt.

31. ARCEBAT prohibebat. significat autem et 'continet'. Ennius ⁵ qui fulmine claro omnia per sonitus arcet, id est continet.

32. ACTI FATIS] nulla Iunonis invidia est. ACTI FATIS si odio Iunonis fatigabantur, quo modo dicit 'acti fatis'? sed hoc ipsum Iunonis odium fatale est. laborat enim Vergilius nihil Troianorum meritis, sed omnia fatis adscribere. est et alter sensus; nam fatum ¹⁰ voluntatem legimus, ut fatis Iunonis iniquae, id est voluntate, ut hic intellegamus, agebantur fatis Iunonis, id est voluntate. vel 'fatis' pro malis, ut nate Iliacis exercite fatis. MARIA OMNIA CIRCVM in fine accentum ponimus contra morem Latinum: sed corruptio hoc facit; namque praepositio postposita corrupta est sine ¹⁵ dubio.

33. MOLIS difficultatis. in sequentibus proprie miratur molem Aeneas. ROMANAM CONDERE GENTEM latenter ostendit hinc odium Iunonis Aeneam pertulisse, quod Romanae gentis auctor extabat.

34. VIX hoc loco mox significat vel statim. E CONSPECTV ²⁰ ut adhuc de Sicilia possent videri. et ut Homerus omisit initia belli Troiani, sic hic non ab initio coepit erroris.

35. LAETI vel alacres et veloces, ut est et laetus eo is Euris

5 Ennius] ann. rel. 532 Vahl. || 11 fatis] A. VIII 292 || 13 nate] A. III 182 || 17 miratur A. I 421 || 20 vix . . . statim] Don. ad Ter. hec. III 1, 16. Non. p. 421 M. || 21 et ut Homerus . . . erroris] cf. Macrob. Sat. V 2, 8 sqq. || 23 et laetus] A. II 417

1 persae C || macedonicum K' macedonium cum C (macedonicum C³) madonicum L (corr. l) mecedonicum M || autem s C³ || 2 sigaeum C || lana C cf. Arnob. adv. nat. II 42, ubi 'lunnas' e Parisino restituit Reifferscheidius: ima e Fuldensi notavit Scioppius, quod ne Bergkuis quidem correxit || 3 in existima C || 5 ad v. 31 Arcebat] prohibebat. aliquando significat . . . id est continet. P || Ennius] cf. Lachmannus ad Lucr. IV 128 || 7 ad v. 32 Acti fatis] si odio Iunonis quo modo 'acti fatis'? sed hoc ipsum Iunonis odium fatale est. alter sensus . . . iniquae. vel fatis pro malis . . . sine dubio. P || si fatis nulla Iunonis invidia est e Fuldensi Scioppius || 8 fatigabantur om. BCM (add. C³m) || dicit om. BCMII (add. C³) || 11 legimus enim fatum voluntatem C

id est voluntate . . . id est voluntate om. C (add. C³) || 15 correptio BM || 17 ad v. 33 Molis] difficultatis in sequentibus. Romanam condere gentem] latenter . . . existebat. P || 19 existabat C existebat C² ut videtur ex//////tabat L (duae litterae erasae sunt) || 20 ad v. 34 Vix] hoc loco mox. E conspectu] ut adhuc de Sicilia possint videri. P || significat vel statim om. K || 21 possint KL || 23 ad v. 35 Laeti] alacres vel veloces . . . equis. Salis] maris . . . non soliti lusere sales. aliquando urbanitatem significamus. et istud nomen masculini generis est. P || VELA alacres KLII || vel veloces C

equis, item et virgea laetus pabula, id est festinus, cum intentione; vel re vera laeti, quamquam incongruum sit post Anchisae mortem. sed et interitus senum minus doletur, et 'magis laetos' intellegendum est, ut sit causa maior iracundiae. sic enim et in
 5 septimo Iuno irascitur, ubi laetum Aenean Siculo prospexit ab usque Paehyno. *vel 'laeti' προθύμοι, ut omnisque iuventus laeta.* SALIS maris secundum Homerum. salem autem quo utimur singulari numero tantum dicimus; cum iocos significamus pluralem tantum ponimus numerum, ut Lucanus non soliti lusere
 10 sales. aliquando autem etiam urbanitatem per singularem numerum significamus, ut Terentius qui habet salem, quod in te est, id est quae res in te est, masculini enim generis est, non neutri: et neutra triptota sunt, nec ab hoc accusativo nominativus esse potest 'hoc salem'.

15 36. *SVB PECTORE pro in pectore.* VVLNVS de praeterito dolorem dixit, de futuro metum, ad utrumque 'vulnus' rettulit.

37. HAEC SECVM subaudimus locuta est, deest enim. et hoc fictum est, ut superius diximus. unde enim hoc sciret poeta? bene autem impatientiam doloris ostendit detrahendo ei solatia, ut in
 20 quarto solam inducit Didonem en quid ago? *HAEC SECVM] *quia vehementior adfectus est sine conscio, ut et casum insontis mecum indignabar amici et crudelia secum fata Lyci. e contrario qui-*

---

1 et virgea] georg. III 320 || 4 in septimo] 288 || 6 omnisque] A. II 394 || 7 salem autem e. q. s.] [Sergii] explan. in Don. p. 542, 12 K. || 9 Lucanus] II 368 || 11 Terentius] eun. III 1, 10 || 20 en quid] A. IV 534 || 21 et casum] A. II 93 || 22 crudelia] A. I 221 || quicum] A. XI 822

---

1 item *om.* *BM* || equis vel festinantes ut et virgea laetus pabula et alibi et armari pubem portisque moueri laetus in arma iube id est festinus *C* || et cum *HI* || et cum omni intentione *M* || 2 laetus *C* || 4 ut sit Iunoni *D* || causa *om.* *B* || maior *KC*: maioris *BLHM* || iracundiae] iunonis *supra vers. add.* *C³m* || 5 septimo Iuno *scripsi*: septimo libro *BKCLH* septimo *M* || 6 pachino libri || προθύμος *C an προθύμος?* || 7 laeta] libet *C* || Homerum qui inquit εἰς ἄλλα δῖαν *D* || 8 ioca *B* || 9 ut Lucanus] secundum lucanum qui ait *M* || soliti *ex solidi C* || lusere] risere *M* || 10 autem *om.* *BCM* || per . . . significamus] singulari numero dicimus *C* || 11 ut *om.* *B* sicut *M* || Terentius *om.* *KLH* (*add. l*) || quod] qui *man. rec. in C* || 12 et] nam *C* || 13 nec ob hoc ab accusatio nominativus esse potest salem *B* || 14 salem] AERE RVEBANT id est movebant eruebant nerrebant. Nam hic ruebant actiuum est. Alibi neutrale ut ruit alto a culmine troia *add. l in marg. inf.* || 15 *ad v.* 36 Sub pectore] pro in pectore. *P* || dolorem] ut seuque dolores *add. lm* || 16 metum] ut id metuens *add. lm* || vulnus] latus *M* (*corr. m*) || rettulit *om.* *BCM* (*add. m*) || 17 *ad v.* 37 Haec secum] subaudimus locuta est. et hoc finxit poeta. Mene] ne non nacat, significat autem ergo . . . deserere. *P* || 18 supra *LH* || dictum est *CLM* (ut superius diximus *l*) || 19 solatia quia uehementior adfectus (affectus *C²*) est sine conscio (consilio *C²*) ut . . . lyci et in quarto solam inducit didonem en quid ago e contrario quicum partiri curas *C*

cum partiri curas.* MENE 'ne' non vacat, significat enim ergo et est coniunctio rationalis. INCEPTO DESISTERE tolerabilius enim est non inchoare, quam incepta deserere, ut *Terentius verum si incipias, neque pertendas naviter. et 'mene' sic habet emphasin, ut ast ego, quae divum incedo regina.* VICTAM sic et in se-⁵ ptimo vincor ab Aenea. *se victam pronuntiat velut victam. alii iratam tradunt.*

38. NEC POSSE ITALIA detrahit more suo praepositionem provinciae; non enim dixit 'de Italia', sed 'Italia'. TEUCRORVM quia *Teucer et Scamandrus Creta profecti Troiam venerunt. facta ascensione*¹⁰ *hospitio a Dardano accepti de advenis cives facti, quia Batiam, Teuceri filiam, Dardanus sibi iunxit et populares suos socero cognomines fecit.* AVERTERE id est in perpetuum. REGEM hoc est, quia † nihil amisit, rex est. et mire Aeneam noluit nominare. honorantur enim minores a maioribus si suo nomine fuerint nominati, ut Aeole, nam-¹⁵ que tibi. contra contumelia est si maiores a minoribus suo nomine nominantur, ut Iunonis gravis ira. et pacem te poscimus omnes Turne. et bene 'regem' invidiose; non enim dixit Troianos, sed unum hominem Troianum.

39. QVIPPE VETOR FATIS re vera, inquit, fata me prohibent.²⁰ ergo Inno ignorat vim fatorum. sed hoc non possumus dicere, quia superius lectum est si qua fata sinant et audierat. hoc ergo

3 Terentius] eun. I 1, 6 || 5 ast ego] A. I 46 || in septimo] 310 || 14 honorantur e. q. s.] Don. in Ter. adelp. V 6, 3 et 6, Phorm. V 9, 53 || 15 Aeole] A. I 65 || 17 Iunonis] A. V 781 || pacem] A. XI 362

1 ne om. C (add. C²) || enim] autem C || 3 ut] et C || 4 incipies et pertendes vel perficies Terentiani libri || 5 quae p. i. r. C || VICTAM . . . sed Italia scripsi: NEC POSSE ITALIA TEUCRORVM AVERTERE REGEM detrahit provincia more suo praepositionem B NEC POSSE ITALIA sic et in septimo vincor ab aenea et detrahit more suo provinciae praepositionem non enim dixit de italia sed italia KLH, nisi quod ab italia post ITALIA add. l VICTAM ut in septimo vincor ab aenea et (se C²) uictum (uictam C²) pronuntiat velut uictum (uictam C²) alii iratam (iratam C²) tradunt. NEC POSSE ITALIA id est ab italia et detrahit provinciae more suo praepositionem C (id est ab italia erasis teucrorum auertere regem sic et in VII. vincor ab aenea add. C³. idem non enim dixit . . . italia post praepositionem addidit) n. p. i. T. A. R. sic et in septimo vincor ab aenea et detrahit provinciae suo more praepositionem M (non enim . . . italia add. m) || 6 alii iratam tradunt secludenda videntur. vel ad Inno vel ad haec secum in antiquo aliquo Vergilii exemplari irata adscriptum fuisse suspicor || 8 ad v. 38 Teucrorum] quia Teucer et Scamandrus Creta profecti sunt. quos hospitio accepit Dardanus de advenisque cives facti sunt, Batiamque (abatiamque) Teuceri filiam Dardanus sibi iunxit. P || 12 soceros C || 13 quia supra vers. C² || nihil] fortasse Anchisen vel Anchisam possis et quia neglecto Anchisa amisso cf. Aen. III 710 || 17 pac C pace C² || 20 ad v. 39 quippe uetor fatis] prohibeor. Pallasne] Minerva, quae Pallas ideo dicta quia (quae) Pallantem gigantem occidit. Ne] coniunctio expletiva. an aliter? Classsem] ad invidiam . . . dicat. P || inquit KCL (inquit c)

- est. omnis res hominum aut ex nostra voluntate descendit, ut puta sedere surgere; aut ex fati necessitate, ut nasci mori; aut ex deorum voluntate, ut navigare vel honoribus frui. nunc de navigatione agitur; et bene invidiose, quasi etiam huius rei potestatem ei possint fata detrahere. est et alter sensus latens, ut speret se reginam
 5 contra exulum fata posse aliquid, si Minervae numen inferius valuit contra fata victorum. PALLASNE Minerva ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόου, id est ab hastae concussione; vel quod Pallantem gigantem occiderit. sane opportune hic Aiacis naufragium ad exemplum
 10 adfert, cum de naufragio Aeneae cogitat. et cum bellum militatur, belli exemplum adfert Mars perdere gentem inmanem Lapithum valuit. 'ne' autem coniunctio expletiva videtur. an aliter? EXURERE exuri dicitur de quo nihil superest, ut quid memorem exustas Erycino in litore classes? CLASSEM ad invidiam posuit, ut pro
 15 una navi classem dicat. sic Venus navibus infandum amissis, cum Orontes solus perisset. aut re vera unam navem significat, ut Horatius me vel extremos Numidarum in agros classe releget. classis enim dicta est ἀπὸ τῶν κέλων, id est a lignis, unde et calones dicuntur qui ligna militibus portant, et καλοπόδια.
 20 40. ARGIVVM quasi et illud contra fata. et 'Argivum' pro Argivorum; videtur autem specie accusativi singularis pro genitivo plurali usus. et bene 'Argivum' quasi quos ipsa Iuno amat, ut supra pro caris gesserat Argis. POTVIT ad illud refertur quod superius dixit 'nec posse'. et invidiose potentium Minervae exaggerat, quae
 25 uno tempore et exurere potuit et submergere.

2 aut ex fati . . . mori] Isid. diff. verb. 219 || 7 Minerva . . . occiderit] exscr. Isid. orig. VIII 75 || 11 Mars] A. VII 304 || 13 exuri . . . superest] Isid. orig. X 91 || quid] A X 36 || 15 navibus] A. I 251 || 17 Horatius] carn. III 11, 47 || 18 classis . . . portant] exscr. Isid. orig. XIX 1, 15. cf. XIX 34, 2

1 omnes BCLM (omnis c) || descendunt L. descendi M descendere m || ut pote B || 2 ut puta nasci MC³ || 5 latens sensus BCM || regina C, sed na in ras. C² || 6 minerva B¹M¹ || 7 ἀπο τοῦ πάλλιν το ἀου B ἀπο τοῦ πρεξ το

ἀουρε K ἀπο τοῦ πάλιν το δερν C ἀπο τοῦ παιν το Ἀ, ἴ, γν L (πάλλιν l) ἀπο ὑπάλιν το ἀου B ἴ ἀπο τοῦ πάλλιν το ἀου M || 8 giganta occidit KC (gigan-

tem C³) || 9 oportune C || 10 affert C² || cogitet C (a cadem ut videtur manus superser.) || 11 affert C² || 13 memorem] repetam libri Vergiliani || 16 orontis BKLIH fortasse Orontis solius || 17 me . . . Numidarum om. B || extremus C || 18 ἀπο ταν κλαων K ἀπο τοῦ κλαων L ἀπο τιν κλαων M || 19 dicuntur] dicti B¹M, om. C || calopodia BC κλαονοδια K κλαοιτοδια H || 20 ad v. 40 Argivum] quasi et illud contra fata. et Argivum pro Argivorum. videtur accusativi singularis species pro genitivo plurali. P || 23 refertur] referri P refert K || 24 nec posse italia C || 25 et ut C

41. VNIVS OB NOXAM in istis sermonibus unius illius ipsius naturaliter media producit syllaba, sed cum opus est corripitur hac excusatione: nam quotiens vocalem longam vocalis sequitur, ei vires detrahit, ut est insulae Ionio in magno et sub Ilio alto. et ob hoc mutant accentum; in Latino enim sermone cum paen- 5 ultima corripitur, antepaenultima habet accentum, ut hoc loco 'unius ob noxam' et contra navibus infandum amissis unius ob iram prodimur. NOXAM pro 'noxiam'. et hoc interest inter noxam et noxiam, quod noxia culpa est, noxa autem poena. quidam noxae nocuit, noxia id quod nocitum accipiunt. sane latenter tangit 10 historiam; dicitur enim Minerva in tantum ob vitiatam Cassandram in templo suo solius Aiacis poena non fuisse contenta, ut postea per oraculum de eius regno quotannis unam nobilem puellam iusserit Ilium sibi ad sacrificium mitti, et quod est amplius, de ea tribu, de qua Ajax fuerat, sicut Annaeus Placidus refert. FURIAS amorem, ut in bu- 15 colicis seu quicumque furor. alii sic accipiunt, quasi illum in furore deliquisse dicat, Troianos scientes. OILEI Oilei. et non vacat; nam et duo Aiaces fuerunt, et ambo furuerunt, sed ira armorum Telamonius, hic amore, qui Cassandram in templo Minervae capto Ilio stupravit. et est graeca figura, si dicamus 'Aeneas Anchisae' 20 et subaudiamus filius. hac autem figura utimur circa patres et circa maritos tantum, ut Vergilius Deiphobe Glauci, id est filia, et Hectoris Andromache, id est uxor. sane hic Ajax, Oilei filius a multis historicis Gracis tertiam manum dicitur post tergum habuisse

4 insulae] A. III 211 || sub] A. V 261 || 7 navibus] A. I 251 || 15 in bucolicis] X 38 || 22 Deiphobe] A. VI 36 || 23 Hectoris] A. III 319

1 ad v. 41 Unius ob noxam] in istis sermonibus . . . corripitur. nam quotiens uocalem longam uocalis sequitur ei vires detrahit (trahit), et ob hoc mutant accentum . . . accentum. Noxam] pro noxiam (uoxam). culpa noxa poena. quidam . . . accipiunt. historia autem est: dicitur . . . sicut Ennius refert. Furias] amorem . . . scientes. Oilei] Oilei non uacat. nam et duo Aiaces fuerunt. sed unus iram habuit, qui Cassandram stupravit in templo Minervae, hic amorem (amorem om.). et est graeca figura . . . sane hic Ajax Oilei filius. P || 2 corripitur] producit C || 3 nam] quod B M I || ei K C I: superiori B L H C³, om. M || 4 vires detrahit K C M I: detrahitur res B res deitur L res detrahitur H || 5 paen//ultima K || 6 corripitur antepaenultima om. C (suppl. C³) || antepaenultima K || 7 NOXAM autem C || et hoc interest . . . poena] sic K L H, nisi quod id est peccatum post culpa est supr. vers. add. l et noxiam quod noxia culpa est noxa poena C noxia enim est culpa id est peccatum noxa uero poena B M C³, nisi quod enim pro uero C³ || 11 uitiatam C²: itiatam C || 13 quodannis P || 14 amplius] maius P || de qua aiax P C²: aiax C || 15 anneus placidus C: ennius P Ennius latius Burmannus || 16 sic accipiunt om. P || 17 OILEI C: OILEI B OLI K AIACIS OILEI L (OILEI I) OLLI H OILEI M C³ || olei B L || et om. B L M et C || uacat e C || 18 et ante duo om. L H M || 20 figura τῆς πρώτης Fabricius || 22 et om. K L H || 24 maltis C (corr. man. rec.) || tergum post C

quod illo dicitur fictum, quia sic celeriter utebatur in proelio manibus, ut tertiam habere putaretur.

42. IPSA bene ipsa; dulcis enim est propria manu quaesita vindicta: unde plus dolet Iuno alienis se viribus niti, ut Aeoli vel
 5 inferorum, sicut ipsa flectere si nequeo superos, Acheronta movebo. RAPIDVM velocem, ut est cum rapidus sol nondum hiemem contingit equis, iam praeterit aestas item rapidive potentia solis. [sed] cum Varro divinarum quinto quattuor diis fulmina adsignet, inter quos et Minervae, quaeritur, cur Minerva Iovis
 10 fulmen miserit. antiqui Iovis solius putaverunt esse fulmen, nec id unum esse, ut testantur Etrusci libri de fulguratura, in quibus duodecim genera fulminum scripta sunt, ita ut est Iovis Iunonis Minervae, sic quoque aliorum: nam de Iunonis fulmine Accius ait praefervido fulgore ardor iniectus Iunonis dextra ingenti incidit. quare
 15 tum non posuit Minervam misisse fulmen suum? sed multi dicunt, habere quidem Minervam ut Iovem et Iunonem fulmen, sed non tantum valere, ut vindictam suam possit implere, nisi usa esset Iovis fulmine: unde merito queritur Iuno, Minervam, cum de numero minorum sit qui fulmen habent, usam tamen Iovis fulmine. IACVLATA in libris
 20 Etruscorum lectum est iactus fulminum manubias dici et certa esse numina possidentia fulminum iactus, ut Iovem Vulcanum Minervam. cavendum ergo est, ne aliis hoc numinibus demus. et 'iaculata' pro iaculans, participium passivum pro activo. E NVBIBVS secundum physicos qui dicunt conlisione nubium fulmen creari. et indignatur
 25 Iuno, quod, cum nubes suae sint, pariter eis Minerva ac Iovis fulmine usa sit, cum sibi neutrum prosit.

43. DISIECTIQVE quidam volunt fulminum genera quattuor esse:

5 flectere] A. VII 312 || 6-cum rapidus] georg. II 321 || 7 rapidive] georg. I 92 || 8 cum Varro . . . Minervae] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 258 || 13 Accius] trag. Rom. rel. rec. Ribb. p. 220 ed. II. || 23 secundum physicos e. q. s.] Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 258

1 proelio C || 3 ad v. 42 Ipsa iaculata] pro iaculans. participium passivum pro activo posuit. e nubibus. P || bene ipsa om. KC (add. C³) || quaesita] quae ipsa C (corr. C²) || 4 uti M (niti m) || vel] ut KC (uel C³) || 8 divinarum III Merckelii praef. in Ovid. fast. p. CXV || novem diis G. Schmeisser quaest. de Etrusca disciplina part. p. 17 coll. Plin. nat. hist. II 138 || 9 assignet C² || minervae C || 13 praefervido Fulgore ardor Iunonis dextra iniectus ingenti incidit Bergkii qui Attii Clutemestrae haec verba tribuit fulguri praefervido Ardor iniectus Iunonis dextera ingenti incidit Ribbeckius || 14 quare tum non scripsi: quare tum C quare non Commelinus || 18 queritur C² vel C³: quaeritur C || 20 est rusticorum lectum BK II, nisi quod et K || manibus B manubias K || ut Iovem . . . ne aliis hoc] inter quae etiam minerva est sicut supra dictum est cavendum ergo ne confusione hoc aliis C (ut Iovem vulcanum minervam unde cavendum est ne hec aliis C³) || Vulcanum] Iunonem Masvieius || 22 unde cavendum est BM || 27 ad v. 43 Disiectique] fulminum genera quattuor sunt: unum quod dicit dissi-

unum quod dicitur dissiciens idemque fragosum, alterum transfigens, tertium corripuens, quartum infgens: quas omnes species more suo in unius fulguris descriptione attingit dicens primum 'disiecitque rates', secundum 'illum expirantem transfixo pectore', tertium 'turbine corripuit', quartum 'scopuloque infixit acuto'. RATES abusive naues; 5 nam proprie rates sunt conexae invicem trabes. Varro ad Ciceronem ratis dicta navis longa propter remos, quod hi supra aquam sublatis dextra et sinistra duas rates efficere videntur. ratis enim, unde hoc translatum, ubi plures mali aut trabes iuncti aqua ducuntur. hinc naviculae cum remis ratariae dicuntur. 10

44. ILLVM auctorem scilicet criminis. EXPIRANTEM FLAMMAS non animam dicit 'flammas', sed cum anima fulminis flammas vomentem. et ut superius pleno nomini adiecit 'opum', id est dives opum, sic hic verbo; cum enim plenum sit 'expirantem', addidit 'flammas', ut alio loco 'animas', ut confixi expirant animas. 15 alii 'expirantem' anhelantem accipiunt. Probus et 'tempore' legit, ut ipse liquefacto tempora plumbo. sed qui legunt 'pectore' de Accio translatum adfirmant, qui ait in Clytemestra de Aiace in pectore fulmen inchoatum flammam ostentabat Iovis. qui 'tempore' legunt de topica historia tractum dicunt; nam Ardeae in templo Castoris et Pollucis in laeva intransibus post forem Capaneos pictus est fulmen per utraque tempora traiectus. et singulare nomen pro plurali. totius autem Italiae curiosissimum fuisse Vergilium multifariam apparet. 20

45. TURBINE volubilitate ventorum. SCOPVLO saxo eminenti.

5 RATES . . . trabes] exser. Isid. orig. XIX 1, 9 || 6 Varro ad Ciceronem] d. l. l. VII 23 || 13 dives] A. I 14 || 15 confixi] A. XI 883 || 17 liquefacto] A. IX 585 || 18 in Clytemestra] trag. Rom. rel. rec. Ribb. p. 140 ed. II || 24 TURBINE volubilitate ventorum] exser. Isid. or. XIII 11, 19 || SCOPVLO . . . *σκαπέλα*] exser. Isid. or. XVI 3, 2

ciens . . . infgens. quos (sic) omnes attingit dicens . . . trabes. Varro . . . dicuntur. P || 1 idemque fragosum alterum transfigens om. C (suppl. in marg. inf. C²) || 3 fulguris P: fulgoris C || 6 rates quae *σχεδιαί* graece dictae sunt D || 7 rates C cf. Neue Formenl. d. lat. Spr. I² p. 184 || naues C || hii C || 8 sublatis] publicam P || rates enim P || 9 unde hoc translatum om. P || vel trabes sunt iuncti P aut asseres [iuncti] Varro || 10 ratariae scripsi: ratiamae C ratiame P ratiariae Burmannus cf. Gell. X 25, 5 Isid. or. XIX 1, 9 || 11 ad v. 44 Illvm] auctorem scilicet criminis. Expirantem flammas] cum anima fulminis flammas vomentem. alii 'expirantem' anhelantem accipiunt. P || 12 dicit flammas om. L (add. l) || flammas om. C (add. C³) || 13 opum id est om. C || 14 huic uerbo B || 15 animas ut H: animimas K animas///// L, om. BCM || expirat K || 16 anhelantem PC²: hanelantem C || Probus 'e tempore' legit Steupius de Probis pag. 101 || 18 actio C || clytemerra C || in del. Ribbeckius || 19 inchoatum Ribbeckius || 20 typica C² || 23 apparet C²: apparat C || 24 ad v. 45 Turbine] uolubilitate ventorum (uerborum). Scopulo] saxo . . . dictus. Infixit] Cornutus ait 'infixit' uerius, ut sit uehementius. P

'scopulus' autem aut a speculando dictus est, aut a tegimento navium, ἀπο τοῦ σκεπάζειν. contigerunt autem ista circa Caphereum montem Euboeae. *INFIXIT* Cornutus ait 'infixit' verius, quod sit vehementius.

- 5 46. *AST* EGO nunc comparat singula. et ne leve esset quod dixerat 'ego', addidit 'deorum regina'; sic Sallustius vos autem, hoc est populus Romanus. *DIVUM* autem pro *divorum*, sicut 'Argivum'. *INCEDO* incedere proprie est nobilium personarum, hoc est cum aliqua dignitate ambulare, ut regina ad templum forma
10 pulcherrima Dido incessit et aut iaculo incedit melior, Sallustius sed incedunt per ora vestra magnifici.

47. *ET SOROR ET CONIUNX* physici Iovem aetherem, id est ignem volunt intellegi, Iunonem vero aërem, et quoniam tenuitate haec elementa paria sunt, dixerunt esse germana. sed quoniam
15 Iuno, hoc est aër subiectus est igni, id est Iovi, iure superposito elemento mariti traditum nomen est. Iovem autem a iuvando dixerunt; nulla enim res sic fovet omnia, quemadmodum calor. *TOT ANNOS* licenter in istis elocutionibus et accusativo et ablativo utimur. dicimus enim et 'tota nocte legi' et 'totam noctem legi'. honestior
20 tamen elocutio est per accusativum. sane 'tot annos' continuationem significat, 'tot annis' autem intervallum.

48. *ET QVISQVAM* non Troianorum, sed omnium generaliter.

IVNONIS autem pro 'meum', nomen pro pronomine.

49. *PRAETEREA* postea, ut praeterea vidit, nec portitor

6 Sallustius] Ing. 31, 20 || 9 regina] A. I 496 || 10 aut iaculo] A. V 68 Sallustius] Ing. 31, 10 || 12 physici . . . calor] exser. mythogr. III 3, 1 16 Iovem autem . . . calor] exser. mythogr. II 2 || 19 honestior tamen . . . accusativum] Don. ad Ter. eun. V 8, 49 || 20 sane . . . significat] Don. ad Ter. hec. III 4, 7 || 24 praeterea] georg. IV 502

1 dictus est. nam σκόπελος ἀπό τοῦ σκοπεῖν *D* || 2 ἀπο τοῦ κεπάζειν *B* ἀπο τοῦ κρινῖν *K* ἀπο τοῦ σκερῖν *C* ἀπο τοῦ σκεπάζειν *L* ἀπο τοῦ κρεπάζειν *H* ἀπο τοῦ κρεπῖν *M* ἀπό τοῦ σκέπειν *Isidorus* || contigerunt . . . Euboeae *om. C* (add. *C*³) || 5 *ad v.* 46 *Divum*] pro *divorum*. *Incedo*] *incedere* . . . *regina* ad templum. *P* || 8 proprium *BM* || 12 *ad v.* 47 *Iouisque* et *soror* et *coniunx*] physici *Iovem* *aetherem* . . . *quomodo* calor. *Tot annos*] pro *tot annis*, sed ut honestior (*onestior*) elocutio fiat. *P* || et *aetherem* *HM* || 13 *vero om. P* || *aerem*] *uerem* *P* || 14 *esse*] ergo *M* || *germanam* *P* || *quoniam*] quia *L* || 15 *id est Iovi om. P* || *Iovi om. C* || *pposito P* || 16 *est*] *Iovi add. CP* || *ab adiuvando B* || 17 *enim*] autem *H* || calor unde et *Ζεὺς* *Iuppiter ἀπό τοῦ ζεῖν* a fernore dicitur. *D* || 18 et *accusatio* utimur et *dativo* et *ablativo B* et *accusatio* utimur et *ablativo M* || 19 et *totam noctem legi om. L* (et *totam noctem add. l*) || 20 *tamen*] autem *BM* || 22 *ad v.* 48 *Bella* et *quisquam*] generaliter dicit omnium hominum. *P* || *ET C*: *AVT BKLIH HAVT M* || *omnium*] *omnigenorum M*, sed *altera o e correctura* || 23 pro *pronomine C*²: *pronomine C* || 24 *ad v.* 49 *Praeterea*] postea . . . *portitor Orei*. *Supplex*] ostendit non solum sibi supplicandum . . . *futuram*. breuiter utrumque dixit . . . *redduntur. P* || ut *praeterea*] *in his verbis*

Orci amplius obiectam passus transire paludem. *SUPPLEX*
breviter utrumque dixit; aut enim suscipiuntur vota precibus, aut honore
redduntur. et ostendere vult, non solum non sibi supplicandum, sed
nec simplici veneratione dignam futuram.

50. TALIA FLAMMATO quod superius intermiserat nunc reddidit. 5
 nam dixerat superius 'haec secum' et modo ait 'volutans', id est
 cogitans. *multi sane 'talìa volutans' talìa revolutans accipiunt.*

51. NIMBORVM nimbi nunc ventos significant, plerumque nubes
 vel pluvias; ergo prout locus fuerit intellegamus. proprie tamen
 nimbi vocantur repentinae et praecipites pluviae; nam pluvias dici- 10
 mus lentas et iuges. *et figurate 'patriam, loca'; unum enim varietas*
ipsa significat. LOCA FETA nunc plena, ut alio loco feta armis.
 sciendum est autem fetam dici et gravidam et partu liberatam, ut
 fecerat et viridi fetam Mavortis in antro; enixam autem eam
 fuisse lac, quod pueris praebebatur, ostendit. item fetam gravidam 15
 illo loco ostendit, non insueta graves temptabunt pabula
 fetas. ergo quia feta medius sermo est, bene hoc loco epitheto
 discrevit, dicens 'graves fetas', ut bonum facinus et malum facinus
 dicimus, bonum venenum et malum venenum. AVSTRIS figura est
 celebrata apud Vergilium: et est species pro genere. legerat apud 20
 Ennium furentibus ventis, sed quasi asperum fugit et posuit
 'austris' pro ventis.

52. AEOLIAM VENIT novem insulae, quae sunt post fretum Si-
 ciliae, appellantur Aeoliae ab Aeolo rege, Hippotae filio, licet

9 proprie . . . iuges] exscr. Isid. or. XIII 10, 3 || 12 feta] A. II 238 || 14 fe-
 cerat] A. VIII 630 || 16 non insueta] ecl. I 49 || 20 apud Ennium] ann. rel. 581
 ap. Vahl. || 23 novem insulae . . . retinere] exscr. Isid. or. XIV 6, 37. mythogr.
 II 52 et III 4, 10

desinit Cassellani quaternio primus, secundus qui continebat commentarium usque
ad v. 135 ideo ait quia luppiter interiit, ut ad Scioppii collationem refugiendum
sit. || 5 ad v. 50 Talia flammato] quod . . . ait secum volutans, id est cogitans P ||
7 talis revolutans C || 8 ad v. 51 Nimborum] nimbos nunc ventos significat . . . antro.
enixam eam fuisse dicit. item fetam gravidam, ut est . . . fetas. Austris] species
pro genere. P || 9 intellegendum est B M I || proprie tamen] nam proprie P
10 dicuntur B C M || nam pluvias] pluvias vero P || vocamus B C M || 12 ut
alibi B ueluti est P || 15 item . . . pabula fetas om. H || 16 in illo loco B M
17 ergo . . . fetas om. L (in marg. add. l) || epitheto K: epitheton B L H M
epitheta duo C || 18 et om. K || 19 dicimus om. K || et bonum B C* H M || et
om. K || 20 genere] et genus pro specie add. B || legerat apud Ennium] ennius
B M || 21 et . . . ventis om. K. || 23 ad v. 52 Aeoliam] pro in Aeoliam. novem
autem insulae quae sunt circa fretum Siciliae appellantur Aeoliae ab Aeolo
rege, licet propria nomina habeant. Varro autem dicit hunc insularum regem
fuisse, ex quarum nebulis . . . ut superius 'hic illius arma'. Vasto antro]
physica . . . ueteres ponebant, et etiam pro magno. Clodius commentariorum
'nasta inania magna'. P || venit ut Italiam fato C || novem autem C || circa fre-
tum C prope fretum Cluverius Sicil. aut. II 14 p. 412 || 24 appellabantur K
appellantur Aeoliae om. L (add. l) || Hippotae filio om. K C

habeant et propria nomina. unde et Vergilius ait Aeoliam Liparen. poetae quidem fingunt hunc regem esse ventorum, sed ut Varro dicit, rex fuit insularum, ex quarum nebulis et fumo Vulcaniae insulae praedicens futura flabra ventorum imperitis visus est
 5 ventos sua potestate retinere. *AEOLIAM VENIT in Aeoliam. detraxit (praepositionem), *ut Italiam fato. Aeolus Hippotae sive Iovis sive Neptuni filius. qui cum immineret bellum, quo Tyrrhenus, Lipari frater, Peloponnesum vastare proposuisset, missas ab Agamemnone, ut freta tueretur, pervenit ad Liparum, qui supra dictas insulas regerat*
 10 *imperio, factaque amicitia Cyanam filiam eius in matrimonium sumpsit et Strongulam insulam in qua maneret accepit.** HIC illic, ut superius hic currus fuit. VASTO ANTRO physica ratione hoc fingit poeta. naturale enim est ut loca concava plena sint ventis. sane 'vasto' pro desolato veteres ponebant. Ennius *Iphigenia quae nunc*
 15 *abs te viduae et vastae virgines sunt. ponebant et pro magno. Clodius commentariorum vasta: inania magna.*

53. LUCTANTES elaborantes egredi vel inter se saevientes.

SONORAS graves sonis, et est tempestatis epitheton. ordo autem talis est, Aeolus ventos et tempestates sonoras vasto antro premit.
 20 *quidam 'sonoras' semper strepentes tradunt, ut fluminibusque sonoris; nam sonorum est quidquid sine intermissione sonum servat, sonans vero quod ad tempus auditur. male autem quidam accipiunt 'sonoras' pro sonantes, cum sit proprium 'sonoras', ut θάλασσα τε ἡχέσσα. aliud est enim ἡχοῦσα, id est sonans.*

54. AC VINCLIS ET CARCERE FRENAT translatio est per poeticam licentiam facta. carcer autem est undecumque prohibemur

1 Aeoliam] A. VIII 416 || 12 hic] A. I 17 || 14 Iphigenia] p. 43 Ribb. ed. II, p. 124 Vahl. || 20 quidam . . . auditur] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 658 || fluminibusque] A. XII 139 || 23 θάλασσα] Hom. Il. I 157 || 26 carcer . . . plurali] exser. Isid. or. V 27, 13 et XVIII 32. cf. Varro d. l. l. V 151 et 153

2 ventorum hippotae sive iouis sive neptuni filium . . . in qua maneret accepit. varro autem dicit hunc insularum regem fuisse ex quarum C || 3 ut om. K || 4 imperitis mythogr. II: ab imperitis vel ab imperitis libri et Isidorus ab imperitis creditus est mythogr. III || 5 retinere. AEOLIAM VENIT Aeoliam detraxit C || Aeolus sive H. s. I. s. N. filius . . . Varro autem dicit Daniel in marg. exemplaris Basilicensis || 7 tyrrenus lyperi C || 8 peloponnesum C || 9 lyparum C || 11 ut superius om. K || 12 hic illius arma hic currus fuit C* || ratione] narratione II || 17 ad v. 53 Luctantes] elaborantes egredi vel inter se saevientes (uenientes). Sonoras] graves sonis . . . quod ad tempus auditur. P || et laborantes B laborantes L || 18 graves sonis KC* || H: grauisonis B grauisonas J, graui/sonas M || 21 sonorum C: sonor P || 23 θάλασσα τηρισσα C || 24 ηχογια C || id est sonans scripsi: et sonantes C sonans Masvicius || 25 ad v. 54 Ac vinclis et carcere frenat] translatio est per poeticam licentiam facta. locus enim in quo seruantur noxii carcer dicitur, dictus quasi arcer ab arcendo, undecumque prohibemur exire, et numero singulari tantum declinatur, unde autem erumpunt . . . tradunt. P

exire, dictus quasi arcer ab arcendo. locum autem, in quo servantur noxii, carcerem dicimus numero tantum singulari; unde vero erumpunt quadrigae, carceres dicimus numero tantum plurali, licet plerumque usurpet poeta, ut est ruuntque effusi carcere currus. *alii vinculis carceris tradunt, ut quam ferro excisam crebrisque bipennibus instant.*

55. ILLI INDIGNANTES hic aperte ostendit, quid sit 'luctantes'. MAGNO CVM MVRMVRRE MONTIS non circum montis claustra, sed cum magno montis murmure fremebant. et est maior sensus: sic fremebant, ut etiam antra possent sonare. *CVM MVRMVRRE MONTIS* 10 sic dixit Pacuvius murmur maris, quia ventos murmur sequitur, ut ipse alibi magno misceri murmure pontum.

56. CIRCVM FREMVNT quidam hoc loco 'fremunt' id est imperia recusant intellegunt, ut apud Cassium in annalium secundo ne quis regnum occuparet, si plebs nostra fremere imperia coepisset, 15 id est recusare. ita et hic ostendit ventos imperia recusantes. non numquam 'fremere' velle significat, ut arma amens fremit, arma toro tectisque requirit. CELSA ARCE secundum quod superius diximus. venti enim melius deprehenduntur ex alto. SEDET non otiaitur, sed curat; apud antiquos enim 'sedet' considerat significabat, 20 ut alio loco ait Turnus sacrata valle sedebat.

57. MOLLITQVE ANIMOS id est ventos ἀπό τῶν ἀνέμων, ut ipse alibi quantum ignes animaeque valent et Horatius impellunt animae linthea Thraciae. 'mollit' autem ideo dixit, ut per

4 ruuntque] A. V 145 || 5 quam] A. II 627 || 11 Pacuvius] p. 133 Ribb. ed. II || 12 magno] A. I 124 || 14 apud Cassium] histor. Rom. rell. rec. H. Peter p. 103 || 17 arma] A. VII 460 || 19 SEDET . . . significabat] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 104 || 21 Turnus] A. IX 4 || 23 quantum] A. VIII 403 || Horatius] carm. IV 12, 2

1 arefa K || 2 vero om. KH || 3 erumpunt] emittuntur BM Isidorus (at erumpunt superscr. m) ei emittuntur II || licet . . . est] et plerumque usurpat poeta ut B || 5 quam] cum libri Vergiliani || 7 ad v. 55 Illi indignantes] hic aperte ostendit, quid sit 'luctantes'. Magno cum murmure montis] fremebant, quod ventos murmur sequitur, nam et murmur maris dicitur. P || INDIGNANTES usque ad recipiat adiectionem v. 96 desunt in Hamburgensi cuius vires sustinbit Tegernseensis || 8 non] nam L || 9 et . . . fremebant om. BM (add. m) || 10 antro KL (antra l) || 13 ad 56 Circum fremunt] . . . coepisset. non numquam etiam fremere . . . fremit. Celsa arce] venti enim . . . curat, 'sedet' enim apud antiquos . . . valle sedebat. P || quidam] alii P || 14 intelligunt hoc est imperia recusant P || cossium C casium P || in annalibus P || 15 imperia fremere P || 18 secundum . . . diximus om. B || 20 curat est enim curantis et solliciti sedere apud antiquos C || 21 alio loco ait] om. BM est P || secreta BE secreta M || 22 ad v. 57 Mollitque animos] id est ventos, ut ipse 'quantum ignes animaeque valent'. 'mollit' autem mitigat significat. P || ipse om. BK || 23 et] item KE (et e) || 24 linthea L linthea M || thraciae BM tharsibe L (thraciae l)

transitum ostenderet, vitia naturae nulla ratione mutari, sed mitigari aliquatenus posse.

58. MARIA AC TERRAS CAELVMQVE PROFVNDVM atqui quattuor elementa sunt, terra aqua aër aether. sed hoc loco rite praetermisit
5 aetherem, quia venti non turbant superiora, ut ait Lucanus pacem summa tenent, sed aut terras aut maria aut aërem. nam caelum hoc loco pro aëre posuit, ut Lucretius in hoc caelo qui dicitur aër. 'profundum' autem et sublime dicitur [et profundum mare], ut 'supremum' (et) altum pro supreme Iuppiter, (et) postremum*. potest
10 et ad maria et ad terras referri. quidam 'profundum' in profundum accipiunt, alii pro funditus. et sicut hic 'profundum' in altitudinem, sic alibi fastigia de infima parte forsitan et serobibus quae sint fastigia quaeras.

59. FERANT auferant; et est aphaeresis. RAPIDI veloces, ut
15 supra. VERRANTQVE verrere est trahere, a rete, quod verriculum dicitur. est autem principalitas verbi verro verris, praeteritum versi, unde et fit participium versus, hinc alibi et versa pulvis inscribitur hasta, id est tracta.

60. SPELVNCIS ATRIS vel tenebrosis, vel magnis.

20 61. ID METVENS timens. ergo Iuppiter timet, non sibi, sed elementis, ne turbentur eruptione ventorum, ut si bellorum tempore dicas virum fortem timere, non sibi, sed liberis suis. *HOC METVENS*] *providens cavens*. MOLEMQVE ET MONTES id est molem montis. et est figura, ut una res in duas dividatur, metri causa interposita
25 coniunctione, ut alio loco pateris libamus et auro, id est pateris aureis.

---

5 Lucanus] II 273 || 7 Lucretius] IV 134 Lachm. || 8 profundum e. q. s.] cf. Non. 460, 19 et 388, 8 M. || 9 pro] Ter. adelp. II 1, 42 || 12 forsitan] georg. II 288 || 16 versi] Prisc. X 7, 42 || 17 et versa] A. I 478 || 25 pateris] georg. II 192

---

1 vitia] uti K et vitia C || 3 ad 58 Profundum] et sublime dicitur et mare profundum, ut supremum altum. P (pro his Profundum de sublime dicit, et mare profundum ut summum, ultimum Daniel) || 4 aqua] mare BLEME || recte ME || 7 caelo] aelo K caeco M || 8 'profundum . . . postremum*] sic locum constituit F. Schoellius. fortasse intercidit supremum honorem (A. XI 61). cf. Non. p. 388 || 14 ad r. 59 Ferant] auferant . . . neloces. Verrantque] uerrere . . . id est tracta. P || 15 uericulum K euericulum C* P || 16 verris] is it B uerris uerrit M uerrit E || 17 unde et fit K: unde fit BM unde fit et L inde fit E unde est C* P || alibi] uergilius K uirgilius P alibi uirgilius E || 18 tracta] sed archaismos nam nostra omnis uis in animo et corpore sita est add. C* P. quae huc non pertinent. || 20 ad r. 61 Hoc metuens] Iuppiter non sibi sed elementis . . . ne turbentur eruptione uentorum. Molemque et montes] id est molem montis . . . id est pateris aureis. P || HOC METVENS prouidens cauens aut timens C || id est timens ME || 22 libris K || 24 figura] ./ endiadiu ./ id ipsum add. l endiadin add. mc || ut] cum C* P || diuidat M

62. FOEDERE modo lege, alias pace, quae fit inter dimicantes. foedus autem dictum vel a foetialibus, id est sacerdotibus per quos fiunt foedera, vel a porca foede, hoc est lapidibus occisa, ut ipse et caesa iungebant foedera porca.

63. ET PREMERE ET LAXAS SCIRET DARE IVSSVS HABENAS per- 5
mansit in translatione, ut *vinclis et carcere frenat*. 'iussus' autem ob hoc posuit, quia suo nihil facit imperio. nam tolle hoc, et maior est omnibus diis, si ad eius voluntatem possunt elementa confundi: ut ipse Aeolus mihi iussa capessere fas est. simul ventorum ostenditur vis, quibus parum fuerat montem superponi, 10
nisi et regem acciperent, qui ipse quoque alieno pareret imperio. *ET PREMERE E L. S. D. I. H.*] **alioquin Iunoni obsequi non posset.**
alii 'iussus' ita intellegunt, non cum iuberetur eum hoc facere, sed ita administrare, ut etiam iussus erat, secundum desiderium temporum.

64. AD apud quem, ut supra. 15

65. AEOLE rhetoricum est in omni petitione haec observare, ut possit praestare qui petitur, ut sit possibilitas, ut sit res iusta quae petitur, ut habeat modum petitio, ut sequatur remuneratio. et sciendum est secundum hunc ordinem omnes petitiones formare Vergilium, ut in hoc loco possibilitas est 'et mulcere dedit fluctus 20
et tollere vento'. iusta petitio est 'gens inimica mihi'; omne enim quod contra inimicos petimus iustum est. modus petitionis est 'et dissice corpora ponto'. remuneratio 'sunt mihi bis septem praestanti c. n.'
AEOLE INCUTE VIM VENTIS ordo ipse est. et est figura parenthesis. inter parenthesin et ellipsin hoc interest, quod 25
parenthesis est quotiens remota de medio sententia integer sermo perdurat; plenum namque est 'Aeole incute vim ventis'. item

1 alias pace . . . foedera porca] exser. Isid. or. XVIII 1, 11 || 4 et caesa] A. VIII 641 || 6 vinclis] A. I 54 || 9 mihi] A. I 77

1 ad v. 62 Foedere] modo lege . . . foecialibus qui olim foedales dicebantur id est sacerdotes, per quos . . . porca. P || modo] id est K || quae fit] querit K

2 foetialibus B foialibus K foecialibus *reliqui* || foecialibus qui olim foedales dicebantur id est sacerdotes per quos C* || 7 ab hoc M || 8 dis KM || 11 et om. L || imperio. alii iussus ita intellegunt, non cum iuberetur tunc hoc faceret alioquin iunoni obsequi non posset, sed ita administrare . . . temporum C || 13 cum hoc facere *scripsi* || 15 ad v. 64 Ad] apud quem P || pro apud B L M E 16 ad 65 Diuum pater atque hominum rex] Iuppiter . . . ut pater Aeneas. P rethoricum enim est M rethoricum est enim E || 17 praestari quod petitur *Stephanus et Fabricius* || 18 petitur] ut sit petitio iusta nec plus aut minus quam debeat petat *add. C* id est *add. ME*, *fortasse recte* || 20 nam possibilitas *MEI* || 21 ventos E || inimica est mihi K || 24 ipse om. B M (*add. m*) || et est] dicitur autem K et *fortasse L*, et est *certe in ras. novem fere litterarum l* || 25 parenthesis] quam K || illipsin K eclipsin LE clipsis M || et hoc K 27 perdurat. sic a Graeco dicta quod interponatur id est *παρεντιθεται D*

Aeneas rapidum ad naves praemittit Achatem. ellipsis autem est quotiens remotis interpositis deest aliquid, ut est quos ego — post mihi non simili poena; deest enim 'adfligam'. *AEOLK] sane antiqui quotiens a minoribus beneficium petebant, a nomine inci-*
 5 *piebant, et erat honoratius si nomen ipsius ante praerferrent.* DIVVM PATER ATQVE HOMINVM REX *Iuppiter. et periphrasis est, id est circumlocutio. 'pater' autem a Vergilio ad eminentiam ponitur, ut pater Aeneas et pater Appenninus.*

66. ET MULCERE DEDIT FLUCTVS ET TOLLERE VENTO aliud
 10 *pendet ex alio; nam qui potest mulcere, potest et tollere, id est erigere in tempestatem. 'mulcere' autem delenire. hinc mulsum quod dulcedine animos nostros permulceat. alii 'mulcere' mitigare, mollire vel fovere.*

67. GENS sermo hic et nationem significat et familiam, sed
 15 *nunc ad utrumque potest referri. nam aut ad familiam Aeneae aut ad Troianam gentem refertur.* *TYRRHENVM] Tyrrhenus cum fratre Lydo regnum ea indulgentia tenuit, ut ingens frequentia populi his contingeret: quae causa summam rerum fecit inopiam, nullo patriam relinquente aut volente peregrinari, quia tanta bonitas erat in regibus.*
 20 *consilium igitur habuerunt, ut partiti turbam, quam alere non poterant, alternis diebus abstinerent a cibis lusibusque vacaretur. atque hac lascivia excogitaverunt talorum tesserarumque iactus pilaeque lusum et tibiae modulationem et concentum symphoniae tubarumque, quibus avocati cives facilius tolerarent ieiunium. novissime tamen quia vincebat neces-*
 25 *sitas nec ulla consilia famem relevarent, sortiti sunt, uter ex fratribus cum parte populi abiret in quas sors terras dedisset. cum Tyrrhenus*

1 Aeneas] A. I 643 || 2 quos ego] A. I 135 || 4 sane antiqui . . . praerferrent] Don. ad Ter. ad. V 6, 3 et 6 || 8 pater Appenninus] A. XII 703 || 14 GENS . . . referri] Isid. diff. v. 270 || 16 Tyrrhenus e. q. s.] Herod. I 94. Dion. Hal. a. R. I 27

1 achaten *BME* || eclipsis *LME* || autem *om.* *K* || 2 est *om.* *L* || aliquid ἀπό τοῦ ἐλλείπειν *D* || 6 periphrasis est id est circumlocutio *BC* PM*, nisi quod est periphrasis *C* P* circumlocutio id est periphrasis *KLE*, nisi quod circumlocutio est *L* || circumlocutio *παρῆς ἀνδρῶν τε θεῶν τε Fabricius* || 7 a *om.* *C** 9 ad v. 66 Et mulcere dedit fluctus et tollere vento] aliud . . . tollere. mulcere autem delinire (declinare) . . . fouere. *P* || 14 ad v. 67 Gens] natio. Mihi nauigat] id est in meum dolorem. Tyrrhenum] a Tyrrheno quodam, qui summersus erat in mari quod Tusciam alluit, cuius filius Tuscus fuit, a quo Tuscia. Sorte (forte) autem recessit Tyrrhenus a fratre suo Lydo: quaerens alienam terram dimisit suam regnumque fratri. sed praenent submersio illius, euasit uero filius eius, habitauit in Tuscia. *P* || 16 TYRRHENVM tyrrhenum mare dictum est uel quod tusciam adluit id est tyrrheniam. tyrrhenus enim . . . quae ab eo nomen accepit. uel certe a tyrrhenis *C* || Tyrrhenus . . . accepit *habet margo exemplaris Basileensis Danielis manu scripta* || 17 his populi *Daniel* || 21 uacaretur *Daniel*: bacarentur *C* uacarent *Commelinus* baccharentur *Lion* || 23 avocati *Munckerus ad Hyg. fab.* 274: aduocati *C* et *Daniel* || 24 novissimi *Daniel* 26 cum Tyrrhenus] et Tyrrhenus *Daniel*

sorte insus discederet, in mari quod Tyrrhenum ab eo vocatur perit. cuius filius Tuscus cum populo evasit in regionem Tusciam, quae ab eo nomen accepit. TYRRIENVM Tyrrhenum mare dictum est vel quod Tusciam adluit, id est Tyrrheniam, vel certe a Tyrrhenis nautis, qui se in hoc mare praecipitaverunt. namque hoc habet fabula, 5 dormientem in litore Liberum patrem puerum nautas abstulisse Tyrrhenos. qui cum esset experrectus in navi, quo duceretur rogavit; responderunt illi, quo vellet. Liber ait ad Naxum insulam sibi sacram. at coeperunt alio vela deflectere, quam ob rem iratum numen tigres sibi sacratas iussit videri, quo terrore se illi in fluctus 10 dedere praecipites. alii dicunt, quod stuprum Libero patri inferre temptaverint ac propterea hoc pertulerint. MIHI NAVIGAT id est in meum dolorem. NAVIGAT AEQVOR figura Graeca est; nos enim dicimus per aequor navigat. similiter etiam alio loco terram, mare, sidera iuro, cum latinitas exigat, ut addatur praepositio 15 per. et non vacat quod 'Tyrrhenum' addidit; videtur enim dicere, iam eis Italiam esse vicinam.

68. ILIVM IN ITALIAM PORTANS id est res Ilienses. et invidiose dicit Ilium, quasi ipsam cernat civitatem, cum Troianos aspexerit. et bene 'Ilium', hoc est quam fatu stare noverint. VICTOSQVE 20 PENATES a Graecis. tacite occurrit quaestioni: portat quidem deos, sed victos, hoc est contemnendos, ne facere contra invictos nollet.

69. INCUTE VIM VENTIS duplex sensus est: 'incute' enim si inice significat, 'ventis' dativus est casus, hoc est, parva est eorum, etiam tu eis da magnam vim; si autem 'fac', septimus casus est, et 25 erit sensus: fac vim Troianis per ventos, hoc est, per ventos vim in Troianos incute. Ennius dictis Romanis incutit iram. SVB-

3 Tyrrhenum mare . . . praecipitaverunt] exser. Isid. orig. XIII 16, 7 || 5 namque hoc habet fabula e. q. s.] exser. mythogr. I 122, II 171 || 14 terram] A. XII 197 || 27 Ennius] annal. rel. 582 Vahl.

1 sorte om. Daniel || 5 praecipitaverunt] deiecerunt BM || namque . . . Tyrrhenos] qui liberum patrem dormientem de litore sustulerunt BM || 7 esset experrectus KC*: esset expergefactus L mythogr. II, sed gefactus in ras. I enigilasset BMEI || quo ducerent illum E || interrogavit C* mythogr. I ignoravit M || 8 responderunt illi] illi dixerunt BM || quo volueris KL (vellet I) mythogr. II || ad om. KL (add. I) || 9 at C: et KL || at . . . quam ob rem] sed cum alio vela deflecterent BME. nisi quod alio loco B || 10 iussit videri KCL: nisibus eorum obiecit BMEI mythogr. I et II || in fluctus om. KC || 11 dedere praecipites] praecipites dantes mari nomen dederunt C || 13 aequor τὴν θάλασσαν πλέει D || 18 ad v. 68 Ilium] quasi . . . aspexerit. Victosque penates] a Graecis. P || 21 PENATES ne timeat Aeolus penates laedere D || et deos L || 22 hoc est BM: et KLE id est C || 23 ad v. 69 incute vim ventis] id est inice. Ventis] dativus est. P || 27 incutit Commelinus: inculit C

MERSASQVE OBRVE PVPES ordo est (inversus) in sensu; ante enim est ut obruantur fluctibus, et sic submerguntur. tota autem Iunonis petitio in sequentibus explanatur. *SVBMERSASQVE OBRVE P.] *id est obrue, ut submergas.**

5 70. *AVT AGE DIVERSOS hoc est disperge illos per diversa, ne ad Italianam veniant; duobus enim generibus deletur exercitus, aut interneccione aut dispersione. ET DISSICE CORPORA hic mutavit coniunctionem, nam dicendum erat 'aut dissicce corpora'.* CORPORA PONTO tam virorum quam navium, ut ipse alio loco cum de navibus loqueretur et toto
10 descendit corpore pestis. sciendum sane est artem hanc esse petitionis, ut minora inpetrare cupientes maiora poscamus: quod etiam nunc Iuno facit. scit namque se fatis obstare non posse, sed hoc agit, ut eos arceat ab Italia.

71. SVNT MIHI BIS SEPTEM non sine ratione Iuno nymphas
15 dicitur sua potestate retinere; ipsa est enim aër, de quo nubes creantur, ut est atque in nubem cogitur aër. ex nubibus aquae, quas nymphas esse non dubium est. ideo autem nympham Aeolo pollicetur, quia ventorum rex est, qui aquae motu creantur. bene ergo ei iungitur origo ventorum. sane notant Vergilium critici,
20 quia marito promittit uxorem: quod excusat regia licentia, ut Sallustius denas alii alii plures habent, sed reges eo amplius. *vel certe quod ex priore coniuge improbos filios Aeolus habuerit, vel quod haec quam promittit immortalis est. alii volunt Iunonem per iram oblitam, Aeolum uxorem et filios habere; quod exinde adserunt, quia*
25 *Aeolus ad haec nihil ei responderit. et bene Iuno sic pollicetur, quasi Aeolo beneficium ante non concesserit. contra Aeolus non ad praesens, sed ad praeteritum respondit 'tu mihi quodcumque hoc regni est'.*

PRAESTANTI CORPORE NYMPHAE bene etiam istas laudat, ut maior sit in Deiopea pulchritudinis gloria. laudabilius enim est superare
30 laudatos, ut ipse ad maiorem Aeneae gloriam laudat et Turnum.

6 duobus . . . dispersione] Isid. orig. XVIII 2, 7 || 9 et toto] A. V 683 || 10 sciendum . . . poscamus] Don. ad Ter. Andr. II 1, 28. Serv. Lup. ep. 58 p. 111 ed. Bal. || 14 non sine ratione e. q. s.] exscr. mythogr. III 4, 10 || 16 atque] A. V 20 || 20 Sallustius] Iug. 80, 6

1 est inversus *F. Schoellius*: est libri deest *ego conieceram*. ordo est in sensu confusus *exemplaria impressa* || 2 submerguntur *scripsi*: submergantur *libri* || submergantur id est obrue ut submergas *C* || 5 *ad v. 70* Aut age diversos] hoc est disperge illos per diversa, ne ad Italianam veniant. Et disicce corpora] tam virorum quam navium, nam dicendum erat 'aut disicce corpora'. *P* 14 *ad v. 71* Sunt mihi bis septem] non sine . . . non dubium est. Praestanti corpore nymphae] bene . . . gloria. 'praestanti' autem 'corpore' . . . pro genitio. *P* || 20 ut Sallustius] iuxta salustium qui ait ita *BM*, nisi quod ita ait *M* iuxta salustium *E* || 21 denas alii plures *K* || 26 non concesserit *Commelinus*: concesserit *C*

harum autem quattuordecim nomina, ut quidam volunt, in Georgicis invenimus. 'praestanti' autem 'corpore' pro praestantis corporis, ablativum pro genitivo.

72. *QVARYM QVAE FORMA* dicimus et per se 'quarum quae pulcherrima', et plus ornavit inferendo 'forma pulcherrima'. 5

73. *CONVBIO IVNGAM* deest eam; et conubium est ius legitimi matrimonii. et bene 'conubio iungam' dixit, ut hanc ab aliis segregaret, quae a regibus sine lege habentur. solent enim reges inter plures uni praecipuum dare nomen uxoris. et 'conubio' nu brevem posuit, cum naturaliter longa sit. nubo enim, unde habet 10 originem, longa est. sed est tropus systole, qui fit quotienscumque longa corripitur syllaba propter metri necessitatem. ipse alio loco longam posuit, ut est Hectoris Andromache Pyrrhin conubia servas? item cuique loci leges dedimus, conubia nostra reppulit et per conubia nostra et Nomadamque petam conubia 15 supplex. sciendum tamen est, quia plerumque in compositione vel derivatione principalitatis natura corrumpitur. *CONVBIO IVNGAM STABILI PROPRIAMQVE DICABO* multa in unum contulit versum quae Iuno promittit; dicendo enim 'conubio' ostendit legitimam, dicendo 'stabili' longam promittit concordiam, id est quae 20 divortio careat, dicendo 'propriam' adulterii removet suspicionem. quod autem adiecit 'dicabo' obsequentem eam fore demonstrat. in usu enim est ut dicamus, sacerdos dicatus est numini, hoc est ad obsequium datus est. *alii 'dicabo' dabo accipiunt. Terentius iam hanc operam tibi dico, id est do, sicuti ab eo quod est dico participium a passivo dictus facit, ut est Iunoni infernae dictus sacer, quamvis alibi lectum sit templis sibi ferre dicatis. 'propriam dicabo' autem deest 'tibi eam'. 'propriam' autem possumus vel firmam*

13 Hectoris] A. III 319 || 14 cuique] A. IV 213 || 15 per conubia] A. IV 316 || Nomadamque] A. IV 535 || 24 Terentius] Phorm. I 2, 12 || 26 Iunoni] A. VI 138 || 27 templis] A. V 60

1 ut quidam volunt *om. K* || 6 *ad v. 73 Conubio iungam*] deest eam. et conubium est ius legitimi matrimonii. et 'conubio' nu brevem posuit . . . quotiens longa corripitur metri causa. ipse alio loco longam posuit ut 'conubia nostra reppulit'. sciendum tamen quia . . . natura. Stabili] longam . . . ad obsequium latus est. alii 'dicabo' . . . 'propriam dicabo' autem deest 'eam'. *P* || 10 inde *K* ut *P* || 11 qui] que *K* || 12 metri causa *C** || necessitatem. Staius quoque corripuit 'connubialia pandunt antra sinus' *D* || 13 ut est] ut haec *L* || est . . . dedimus *om. K* || 15 et . . . supplex *om. K* || 17 vel derivatione *om. K* || corripitur *B* corrumpitur *K* || 19 dicendo . . . legitimam *om. K* || leginam *L* legitimam *E* fortasse legitimum matrimonium. || 21 suspicionem *BE* || 22 monstrabat *P* || 23 est ut *om. P* || 24 datus est] datus *K* datus est *L* datus est. ut ipse pr familias voveo: itaque totus cum dictione pronuntiandus est *D* || iam *om. libri Terentiani* || 25 sicuti . . . facit] fortasse sicuti do et est dico quod participium a passivo dictus facit *i. e. sicuti et dicere interdum idem significat quod dare.*

vel perpetuam accipere, ut si proprium hoc fuerit. Terentius nihilne esse cuiquam proprium et quod voluptates eorum propriae sunt et da propriam, Thymbraee, domum.

74. OMNES ANNOS bene, quia dea est; non enim usque ad senectulem. MERITIS praestitis, ut alibi nec te regina negabo promeritam, id est praestitisse. et alterum pendet ex altero; meritum enim non nisi ex praestantis descendit beneficio.

75. PULCHRA PROLE] bene postremum addidit propter quod matrimonium contrahitur, pulcherrimos filios. et mire hoc Iuno Lucina promittit, quasi non ob libidinem offerat. PULCHRA PROLE notanda figura; frequenter enim hac utitur. nam quod nos per genitivum singularem dicimus, antiqui per septimum dicebant, ut hoc loco 'parentem pulchra prole', id est pulchrae prolis. et simpliciter intellegendum est; errant namque qui dicunt ideo 'pulchra' dixisse propter Canacem et Macareum in se invicem turpissimos fratres. illi enim alterius Acoli filii fuerunt.

76. AEOLVS HAEC subaudis 'dixit', quod ex posterioribus intellegitur, ut supra notavimus. REGINA inferioris personae reverentia est maiorem meritis appellare, non nomine; contra maioris est minorem nomine tantum vocare. qui ordo non nisi per indignationem corrumpitur, ut in duodecimo Sages in extremis rebus Turnum non regem vocat, ut ruitque inplorans nomine Turnum. et alibi de Aristaeo et te crudelem nomine dicit.

OPTES optare non tantum eligere significat, ut alibi optavitque locum regno, sed etiam velle, ut hoc loco 'quid optes' quid velis. Lucilius in VI. quid ipsum facere optes, id est velis. alii 'quid optes' quid petas. sane servavit ordinem; nam qui promittit statim a primo polliceri debet, post si qua vult aulat, ut aulitor expectatione non pendeat.

1 si proprium] buc. VII 31 || Terentius] Andr. IV 3, 1 'nihilne esse proprium cuiquam'. || 2 quod voluptates] Ter. Andr. V 5, 4 || 3 da propriam] A. III 85 || 5 nec te] A. IV 334 || 22 ruitque] A. XII 652 || 23 et te] georg. IV 356 || 24 optare . . . regno] Don. ad Ter. Andr. IV 5, 2. Isid. orig. IX 3, 41 || optavitque] A. III 109 || 25 Lucilius] VI 5 Mueller.

4 ad 74 Omnes annos] bene . . . id est praestitisse; meritum enim . . . descendit. P || 5 nec te] nunquam Vergilius || 8 ad v. 75 Pulchra prole] mire hoc Iuno Lucina promittit, quasi non ob libidinem offerat. frequenter autem hac utitur figura; nam quod . . . id est pulchrae prolis. P || PULCHRA PROLE bene . . . offerat. notanda tamen figura C || 12 septimum casum P || 13 pulchra pulchram K pulchrae prolis L, sed is e corr. || 15 canacem L canacem M caiacem E || machareum BM || 16 filii fuisse narrantur BM I fuisse filii narrantur E || 17 ad v. 76 Aeolus haec] deest dixit. Optes] optare hic velle significat, alias elegere, ut est 'optavitque locum regno'. P || subauditur BE deest M^C || 18 notandum est B notatum est ME || 19 maioris] meritorum BM || 21 ut . . . nomine dicit om. K || 26 ipsum] me add. Muellerus || 28 addere malim

77. EXPLORARE deliberare; superius namque multa poposcerat Iuno. hoc ergo dicit: tuum est deliberare, quid velis. *aut certe aperire vel pensare, quale sit desiderium. alii explorare Iovis animum; aut certe 'explorare' explanare; aut certe statuere, an aequum sit quod petis, tuus enim hic labor est.* MIHI IVSSA CAPESSERE FAS EST ⁵ figura est litotes, quae fit quotienscumque minus dicimus et plus significamus per contrarium intellegentes, ut hoc loco non ait: licet mihi implere quae praecipis, sed nefas est non implere quae iusseris. item munera nec sperno, id est libenter accipio. MIHI IVSSA CAPESSERE FAS EST] hoc secundum ea quae aliter dicuntur, aliter audiuntur ¹⁰ dictum est. * [nam] cum dicit non se posse (non) implere quae Iuno praecipiat, nefas tamen putat [non] implere praecepta.* 'mihi' sane ultima syllaba produci debet, quia hoc casu omnia vel nomina vel pronomina vel participia in ultima syllaba produci debent. 'capessere' autem est saepe capere. ¹⁵

78. TV MIHI QVODCVMQVE HOC REGNI rediit ad physicam rationem. nam motus aëris, id est Iunonis, ventos creat, quibus Aeolus praest. dicendo autem 'quodcumque' aut verecunde ait, ne videatur adrogans, aut latenter paene iocatur poeta; quis enim potest ventos, id est rem inanem tenere? TV MIHI Q. H. R.] *hoc ad illud ²⁰ respondet 'namque tibi divum pater atque hominum rex'.* QVODCVMQVE H. R.] *quia ipse rex sub alieno imperio est. 'quodcumque' ergo quod 'clauso ventorum carcere regno', nec in mea manu est nisi iusso ventos emittere.* IOVEMQVE CONCILIAS hysteropteron in sensu.

9 munera] A. VII 261 || 22 quia . . . emittere] cf. Don. ad Ter. hec. IV 4, 21 || 23 clauso] cf. A. I 141

1 ad v. 77 Explorare] deliberare et est infinitum. alii explorare Iovis animum. Mihi iussa capessere fas est] figura est litotes . . . ut hoc loco. nam cum dicat non se posse implere (imple) quae Iuno praecipiat, nefas tamen putat non implere praecepta. item alibi 'munera nec sperno', id est libenter accipio. e contrario autem nefas mihi facere non iussa. Capessere] est saepe capere. P || 5 MIHI IVSSA CAPESSERE FAS EST figura est litotes . . . ut hoc loco. nam cum dicit non se posse implere quae Iuno praecipiat nefas tamen putat non implere praecepta. item alibi munera nec sperno id est libenter accipio. e contrario autem nefas mihi facere non iussa. hoc secundum ea quae aliter dicuntur aliter audiuntur dictum est. MIHI sane . . . produci debent. CAPESSERE autem est saepe capere C ex his e contrario . . . iussa non recepi, quippe quae ad refellendam Servii sententiam videantur adscripta esse. cf. Tib. Donatus ad hunc vers. 'et quod ait "fas est", licet facere, etiam si illicita iubeas fieri'. vide prolegomena. || 6 figura est om. L || 16 ad v. 78 Tu mihi quodcumque hoc regni] nam motus . . . praest. Iovemque concilias] hysteronproteron . . . antiqui. P || TV MIHI QVODCVMQVE HOC REGNI hoc ad illud . . . rex et redit . . . arrogans aut quia . . . est aut latenter . . . tenere. quodcumque . . . emittere. C || 18 aut om. K || agit B agit M || 23 ventorum scripsi: regnorum C || 24 sensu est L

non enim Iuppiter conciliatur Aeolo, sed Aeolus Iovi, quasi superiori. conciliantur autem novi, reconciliantur antiqui.

79. TV DAS EPVLIS ACCVMBERE DIVVM hoc est, tu me deum facis. duplici enim ratione divinos honores meremur, dearum coniugio et convivio deorum. unde et in bucolicis nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est. *sane 'epulis accumbere' secundum sui temporis consuetudinem dixit; nam olim sedentes rescebantur, sicut ipse meminit gramineoque viros locat ipse sedili et perpetuis soliti patres considerare mensis. et apud Homerum*
 10 *sedentes dii epulantur.*

80. NIMBORVMQVE nubium, ut et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

81. HAEC VBI DICTA et a Iunone et ab Aeolo. *et 'dicta' si nomen est, dedit, si participium, deest sunt. et 'haec ubi dicta' pro*
 15 *postquam, adverbium locale pro temporali.* CAVVM ordo est, conversa cuspidē cavum montem in latus inpulit. et alibi in latus inque feri curvam compagibus alvum contorsit. *alii 'in latus' pro latus accipiunt. Ennius nam me gravis impetus Orci percudit in latus.* INPVLIT IN LATVS] quasi in rem quae facile
 20 cedit ictui.

82. AGMINE vel inpetu vel multitudine. agmen enim polysemus sermo est. nam inpetum significat, ut illi agmine certo Laocoonta petunt; multitudinem, ut vocat agmina saeva sororum. etiam incedentem exercitum 'agmen' vocamus.

25 83. QVA DATA et in undecimo cocant in foedera dextrae qua

5 in bucolicis] IV 63 || 8 gramineoque] A. VIII 176 || 9 perpetuis] A. VII 176 || 11 et lunam] A. III 587 || 16 in latus] A. II 51 || 18 Ennius] annal. rel. p. 79 Vahl. || 22 illi] A. II 212 || 23 vocat] A. VI 572 || 25 in undecimo] 292

3 ad v. 79 Tu das epulis accumbere diuum] hoc est me deum facis . . . cubili est. Accumbere] iacere (iacere. an sedere?) more antiquo. P || 5 inde K] bucolicis legitimus de Augusto ME || 7 sui addidi || 11 ad v. 80 Nimborumque] nubium . . . tenebat. P || 13 ad v. 81 Haec ubi dicta] et a Iunone . . . temporali. Inpulit] quasi in rem quae facile cedit (dedit) ictui. P || 14 sunt om. P || et scripsi: vel C*P || 15 uocale P || 17 compagibus KL || 19 perditit Vahlenus || INPVLIT IN LATVS] INPVLIT recepi ex P, IN LATVS ex C, qui et bene in latus post Ennianum versum addit. quasi . . . ictui lemme omisso, id est post contorsit habent BKLM E || 20 cedit] patet E (vel cedit superser. m. sec.) || 21 ad v. 82 Agmine] vel inpetu vel multitudine, nam agmen polysemus sermo est. nam inpetum significat, ut 'illi agmine certo Laocoonta petunt' et hoc 'uocat agmina saeva sororum'; nam non multitudinem significat, cum tres sint filiae Plutonis et Noctis, Alecto Tisiphone (thesipone) Megaera, (migaera) quae Parcae et Eumenides dicuntur, sed inpetum. P || 23 sororum] sed mirum cur agmina dixerit cum tres sint nisi forte etiam inpetum voluit simul designare add. C; quae non recepi, nam ad refellendum Servii praeceptum, non ad Vergilii verba enarrandu pertinent. || 25 ad v. 83 Qua data] id est percussione. (pucio) Porta] omnis exitus vel introitus dicitur qua potest vel inportari vel

datur. 'qua' ergo quoniam. et 'qua data' ad votum ventorum videtur rettulisse. PORTA omnis exitus porta dicitur, quasi qua potest vel importari vel exportari aliquid. *aut ideo 'porta', quia 'agnine' dixerat; nam porta proprie aut urbis aut castrorum est.* TURBINE vi ventorum. et sciendum est, quod quando appellativum est 'turbinis' facit, sed si sit nomen proprium, 'Turbonis' facit, ut Horatius Turbonis in armis.

84. INCUBERE MARI tria dicit elementa turbata: 'terras turbine perflant', 'incubere mari' et rursus 'intomere poli'. *his ergo enumeratis recte adiecit 'intentant omnia mortem'.* 10

85. EVRVSQVE NOTVSQVE cardinales quattuor venti sunt, de quibus nunc tres ponit, paulo post unum quem omiserat reddit, ut stridens aquilone procella. *VNA EVRVSQVE NOTVSQVE ET AFRICVS] bene modo hos tres ventos inferiores tantum nominavit, qui a sedibus imis mare commovent, Zephyrum et Aquilonem tacuit; Zephyrum, qui ad Italiam ducit, Aquilonem, qui desuper flat. ideo Homerus de eo καὶ βορέης αἰθρογγενέτης, μέγα κῆμα κυλίνδων.* RVVNT autem modo eruunt. PROCELLIS procella est vis venti cum pluvia, dicta procella ab eo, quod omnia percellat, *hoc est moveat.* 15

87. INSEQVITVR CLAMORQVE VIRVM quia praecesserat ventorum sonus, quem et ipsum clamorem possumus dicere. STRIDORQVE RVVENTVM proprie; nam in funibus stridor est. 'stridor' autem est sibilus. *Pacuvius in Teucro armamentum stridor et rudentum sibilus.* 20

88. ERIPVNT s. N. Accius in Clytemestra deum regnator nocte caeca caelum e conspectu abstulit. 25

2 omnis exitus . . . castrorum est] Isid. orig. XV 2, 22 || 6 Horatius] sat. II 3, 310 || 13 stridens] A. I 102 || 17 καὶ βορέης] Hom. Od. V 296 || 19 procella . . . percellat] exser. Isid. orig. XIII 11, 22 || 22 proprie . . . est] ef. Isid. or. XIX 4, 1 || 23 in Teucro] trag. Rom. rel. rec. Ribb. p. 119 ed. II || 25 in Clytemestra] trag. Rom. rel. rec. Ribb. p. 140 ed. II

exportari. Turbine] ventorum. et sciendum est, quod quando (quando om.) appellativum est, turbinis facit, si vero sit nomen proprium 'Turbonis in armis'. P || 1 et scripsi: uel C || 2 quasi om. Bl || qua] uel quia superscr. l || 5 quod quando] quidquid K || 6 facit] facere M facere genitium E || sit] fortasse fit || 11 ad v. 85 Una Eurisque Notusque et Africus] bene modo tres ventos inferiores tantum nominavit, Zephyrum et Aquilonem tacuit: Zephyrum (Zephyrum om.) qui ad Italiam ducit, Aquilonem qui desuper flat. Procellis] procella dicta quod omnia percellat, id est moveat. P || NOTVSQVE BLM || 12 reddidit BLM (reddidit l) || 14 modo hos ego, ut modo sit 'hoc loco': hos modo C*P || qui a sedibus imis mare Masvicius: quia sedibus maria iure C || 17 RVVNT pro eruunt M et l in marg. || 19 dicta procella om. B procella om. ME || 20 ad v. 87 Insequitur] sequitur. Stridorque] proprie enim in funibus stridor est. stridor autem est sibilus. P || 22 proprie nam K: proprie enim BC*ME proprii//e enim L, sed enim vocis e et im litterae e corr. || 25 ad v. 88 Eripiunt] id est abstollunt P || Clytemestra C

89. TEUCRORVM EX OCVLIS numquam enim totum caelum nubibus tegitur, sed illa pars, contra quam flaverint venti. quod autem dixit diem eripi, ad videntium oculos rettulit, non ad naturam. *TEUCRORVM E. O.*] *bene 'Teucrorum', quibus tempestas immissa 5 erat.* NOX INCVBAT nox dicta, quod oculis noceat. 'incubat' autem ideo dixit, quod alienum tempus inuasit. nam incubare proprie dicitur per vim rem alienam velle tenere. *aut certe 'nox incubat', ut nihil intervalli esset inter tenebras et mare. aut tempestates, ut in georgicis ipse pater media nimborum in nocte corusea 10 fulmina molitur dextra.*

90. POLI axes, id est extremas partes caeli. *duo enim sunt, notius et borius, a quibus totum caelum contonuisse significat.* AETHER aetherem hoc loco pro aëre posuit. nubes enim, unde et fulmina, aëris sunt, non aetheris: et frequenter Vergilius duo ista 15 confundit.

91. INTENTANT minantur, *ingerunt.* OMNIA autem ad superiora rettulit.

92. EXTEMPLIO ilico *statim.* et est augurum sermo. templum enim dicitur locus manu designatus in aëre, post quem factum ilico 20 captantur auguria. AENEAE servavit τὸ πρέπον, ut Aeneam ultimum territum dicat. FRIGORE timore. et est reciproca translatio; nam et timor pro frigore et frigus pro timore ponitur, ut in Terentio uxorem tuam pavitare aiunt non timere, sed laborare frigoribus; utrumque enim in unum exitum cadit, sicut et de ca- 25 lore et de frigore urere dicimus, ut est aut Boreae penetrabile

5 nox . . . noceat] exscr. Isid. orig. V 31, 1 || 9 in georgicis] I 328 || 18 ilico . . . auguria] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Ach. II 89 || 23 Terentio] hec. III 1, 40 'uxorem Philumenam pavitare nescio quid dixerunt'. || 24 utrumque . . . adurat] cf. Don. ad Ter. eun. I 2, 4 || 25 aut Boreae] georg. I 93

1 ad v. 89 Caelumque diemque] non totum caelum . . . venti. 'diem' autem 'eripi' ad videntium oculos rettulit, non ad naturam. Nox incubat] ideo dixit quod alienum tempus inuasit. P || TEUCRORVM EX OCVLIS bene teucrorum quibus tempestas immissa erat numquam C || 2 nubilibus K || 3 videntem K || rettulit] dixit B || naturam; nam dies adhuc erat. D || 7 retinere BM || 8 fortasse aut 'nox' tempestas || 11 ad 90 Intonuerunt poli] poli axes, id est extremas partes caeli. duo enim sunt . . . confundit. P || caeli, super quibus caelum vertitur, id est πολιται, unde et vertices latine, graece πόλοι dicuntur. D || 12 nothios et borios CP || 16 ad 91 Intentant] minantur . . . rettulit. P || 18 ad 92 Ex-templio] ilico statim . . . captantur auguria. Frigore] timore. et est reciproca translatio, nam unum pro altero poni potest. P || 19 auguris manu Fabricius || 20 servat L (vel servavit superscr. l) || τὸ πρέπον K τὸ πρέπον L ΤΟΝ ΠΡΗΠΟΝ E ΤΥΝ ΠΡΗΠΟΝ i. e. rectusordo vel dignitas l in marg. inde fortasse vulgatum est servavit dignitatem τὸ πρέπον. || 22 iratimor L (nam et timor l) || ut in Terentio . . . cadit om. B || pavitare] i. e. febricitare superscr. l || 25 ut est] uritur infelix Dido add. Lion

frigus adurat. nam et Graeci φοικτὰ dicunt quae sunt timenda, ut Homerus [δῶρα μὲν οὐκ ἔτ' ὄνοστὰ]. Livius in Odyssia igitur demum Ulixi cor frixit prae pavore. reprehenditur sane hoc loco Vergilius, quod improprie hos versus Homeri transtulerit καὶ τότ' Ὀδυσσεῆος λύτο γούνατα, καὶ φίλον ἦτορ, ὀχθήσας 5 δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὄν μεγαλήτορα θυμόν. nam 'solventur frigore membra' longe aliud est, quam λύτο γούνατα: et 'duplices tendens ad sidera palmas talia voce refert' molle, cum illud magis altum et heroicae personae πρὸς ὄν μεγαλήτορα θυμόν. praeterea quis interdum manus ad sidera tollit, aut quis ad caelum manum tendens non aliud 10 precatur potius, quam dicit 'o terque quaterque beati'? et ille intra se, ne exaudiant socii et timidiore despondeant animo, hic vero vociferatur.

93. INGEMIT non propter mortem ingemit, sequitur enim 'o terque quaterque beati', sed propter mortis genus. grave enim est secundum Homerum perire naufragio, quia anima ignea est et ex- 15 stingui videtur in mari, id est elemento contrario. DVPLICES duas, secundum morem antiquum. nam duplices duos dicebant, ut hoc loco, et binos duos, et utrosque pro utrumque, ut Cicero binos habebam, iubeo promi utrosque. item Sallustius cum de duobus loqueretur hi utrique ad urbem imperatores erant. 20 PALMAS manus explicitas.

94. TALIA VOCE REFERT profert. 're' abundat. alibi 'refert' respondet, ut Anna refert. sic in consuetudine dicimus: ille mihi rettulit.

O TERQVE QVATERQVE id est saepius; finitus numerus pro infinito. et sic erupit in vocem cum dolore Homerus τοὺς μάκαρες 25 Δαναοὶ καὶ τετράκις, οἱ τότ' ὄλοντο. et hoc principium quidam acephalon dicunt, cum intellegi debeat, multa eum intra se cogitasse, postremo in haec erupisse.

2 Homerus] Il. IX 164 || 4 Homeri] Od. V 406. cf. Macrob. Sat. V 3, 9 || 18 Cicero] in Verr. act. sec. IV 14, 32 || 19 Sallustius] Cat. 30, 4
21 PALMAS manus explicitas] cf. Isid. orig. XI 1, 69 || 23 Anna] A. IV 31 ||
25 Homerus] Od. V 306

2 δῶρα μὲν οὐκ ἔτ' ὄνοστὰ (Il. IX 104) quae hic non pertinere apparet, F. Schoellius coniecit ad 'munera nec sperno', quae verba Servius ad r. 77 laudat, adscripta fuisse et errore vel librarii alicuius vel eius qui Sciojpii collationem Danielis Servio adaptabat hic delata esse. || odissia C || 3 fixit C || 5 ὀχθήσας C || 6 frigore soluta membra C || 7 ET DVPL. T. AD S. PALMAS .I. C || 12 animos malim || 13 ad v. 93 Ingemit duplices] duas . . . dicebant. P || 16 videatur K || id est elemento contrario om. K || contrario, ut (VI 670) 'igneus est ollis uigor'. D || 17 duos dicebant scripsi: duas dicebant libri || 22 ad v. 94 Talia voce refert] profert. re habundat . . . pro infinito ponitur. P || 23 ut initio IV. Aeneid. Daniel || in consuetudine sic C || 24 VTERQVE K || pro infinito ponitur C* P || infinito. Homeri est de Ulysse (Od. V 306) τοὺς μάκαρες . . . φέροντες D

95. QVIS et quis et quibus significat: secundum artem enim sic dicimus. ab eo enim quod est 'a qui' in 'bus' mittit, ab eo quod est 'a quo' in 'is' mittit, sed a tertia declinatione in usu sunt datus et ablativus plurales, licet antiqui omnibus usi sint casibus. 5 denique Cato in originibus ait si ques sunt populi. et declinavit 'ques quium', ut 'puppes puppium'. MOENIBVS ALTIS propter Pergama, quae altissima fuerunt, ex quibus omnia alta aedificia pergama vocantur, sicut Aeschylus dicit.

96. OPPETERE ore terram petere, id est mori. possumus autem 10 sic uti hoc sermone, ut et per se plenus sit et recipiat adiectionem. ergo dicimus et oppetit et mortem oppetit, sicut et exspirat et animam exspirat. FORTISSIME GENTIS atqui in artibus legimus superlativum gradum non nisi genetivo plurali iungi. constat quidem, sed 'gens' nomen est enuntiatione singulare, intellectu 15 plurale. bene ergo iunxit, in gente enim plures sunt, ut alibi ipse ditissimus agri Phoenicum; non enim unus est ager Phoenicum. item Sallustius Romani generis disertissimus. *aut superlativo pro comparativo usus videtur, quasi fortissimis comparandus, non ut vulgo creditur praefendus.* sane quaeritur, cur Diomedem 20 fortissimum dixerit, cum post Achillem et Aiaceum ipse sit tertius, unde et Sallustius ait primum Graecorum Achillem. multi dicunt ideo fortissimum, quia iuxta Homerum et Venerem vulneravit et Martem. alii ad gentem referunt, quod Achilles Thessalus fuit, Ajax Graecus, Diomedes Danaus. multi ad excusationem Aeneae 25 volunt fortissimum dictum, a quo eum constat esse percussum, ut *Iuvenalis vel quo Tydides percussit pondere coxam Aeneae.*

1 et quis e. q. s.] [Sergii] explan. in Don. p. 502, 10 K. cf. Don. ad Ter. adelph. II 3, 1 || 5 in originibus] rel. I 1 et ap. lord. et ap. Pet. || 12 atqui in artibus e. q. s.] Serv. comm. in Don. p. 407, 29 et 431, 22 K. || 16 ditissimus] A. I 343 || 17 Sallustius] hist. fragm. I 2 Kritz. || 21 Sallustius] hist. fragm. III 32 Kritz. || 26 Iuvenalis] sat. XV 66

1 ad v. 95 Quis] autem et quibus unum significant, secundum artem enim sic dicimus. ab eo quod est a quo in is mittit, sed a tertia declinatione . . . puppium. P || quis . . . dicimus KL, nisi quod nificat litterae emanerunt in K, significat et enim deleta sunt in L: quis et quibus secundum artem enim sic dicimus B quis quis et quibus unum significant secundum artem enim sic dicimus C* quis quis et quibus secundum artem sic dicimus ME || 3 in his K || 5 ait . . . et om. B || si ques] siq; K || 6 pupes puppium BK || 7 pergama id est muros B || fuerant L || aedificata K || 8 eschylus B eschilus L aescilus M || 9 ad v. 96 Oppetere] ore terram petere, id est mori. uel oppetit exspirat (et spirat) uel occumbit. Fortissime gentis] superlativus (superlativum) non nisi genetivo plurali iungitur. sed gens enuntiatione singulare, intellectu plurale, ut alibi ipse . . . Phoenicum. quaeritur cur Diomedem . . . tertius. alii quod et Venerem . . . ut Iuvenalis dicit. P || 11 morte M || 13 gradum nominis B || 15 plures] plurales K || 17 item] ut B sic MI || 21 achillem BM || 22 fortissimus K || 25 percussum K L II: superatum BMC* P I

97. TYDIDE vocativus Graecus est; si enim latine diceret, o Tydida debuit ponere. omnia enim patronymica quae in 'des' exeunt apud Latinos primae sunt declinationis, ut saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector. *Tyldides Diomedes, Tydei et Delphyles, Adrasti filiae, filius, qui post captum Ilium ad Italiam venit,* 5 *quod plenius in XI. libro habes. † eo tempore statua cum in templo Apollinis Delphici staret, vi quadam divina ad Coreyram migravit (et) visa est muros Coreyracorum defendere: nam eius comminatione hostibus fugatis Coreyra bello exempta est.*

98. NON POTUISSE quasi semper voluerit. ANIMAM HANC quasi 10 cum dolore 'animam hanc', ac si diceret *infelicem*, quae ad laborem nata est. EFFUNDERE secundum eos qui dicunt sanguinem esse animam, ut ipse alibi purpuream vomit ille animam. nam alio loco aliorum opinionem sequitur, qui dicunt spiritum esse animam, unde est atque in ventos vita recessit. 15

99. SAEVVS magnus, ut superius diximus. *vel fortis, vel bellicosus, ut est et saevum Aenean agnovit Turnus in armis. vel adversus hostes 'saevus', et est epitheton ad tempus; nam incongruum erat ab Aenea saevum Hectorem dici. aut 'saevus', quod adversum Antenor et Aeneam et Helenum sentiens Helenam non permiserit reddi.* 20 *(aut) ideo 'saevus' Hector, quia Aeneas pius. quod autem ait 'Aeacidae telo' vult ostendere feliciorum Hectorem, cui contigerit ab Achille perire, quod ipse optaverit ei congressus, sicut in V. Neptunus Veneri loquitur. et bene elegit, cum quibus perisse debuerit; ipse enim et fortis est, et numinum proles: recte ergo his iungitur, in quibus talia fuerunt.* 25

100. SARPEDON et in ultima possumus accentum ponere et in paenultima: nam Homerus et 'Sarpedonis' declinavit et 'Sarpedontis', unde et varius accentus est: 'Sarpedonis' enim antepaenultima

13 purpuream] A. IV 705 || 15 atque] A. IV 705 || 17 et saevum] A. XI 910

1 ad v. 97 Tydide] vocativus graecus... declinationis sunt. P || 4 deipseles C || 7 et addidi || 10 ad v. 98 Non potuisse] quasi semper voluerit. Effundere] secundum eos... animam. licet alios sequitur qui dicunt... recessit. P || 11 hanc dixit HMI || labores LM || 13 ut] et BM || 14 aliorum sequitur ille opinionem L || 15 ut est PM ut est in fine quarti libri B || 16 ad v. 99 Saevus] magnus vel fortis... Turnus. Aeacidae] Achillis qui fuit filius Aeaci (aeacis). P || dictum est BIMI || 20 Helenam C || 21 aut addidi || 24 legit C || 25 certe C || 26 ad v. 100 Sarpedon] Iouis filius... sanguineo. huic autem nomini et in ultima syllaba et in penultima possumus accentum ponere, nam Homerus et Sarpedonis et Sarpedontis (sarpedon) declinat, unde et varius accentus est; nam si Sarpedonis dicas in antepeneultima erit, si Sarpedontis penultima habebit. sed in hoc usurpavit, Sarpedonis (sarpedon his) enim debuit dicere, ut Memnon Memnonis. Simois] nomen... brevis est. et hic flumen Troiae

est. Correpta] rapta. P || 27 Sarpedonis] sarpedonius K || 28 sarpedontis K

habet accentum, 'Sarpedontis' paenultima. sed 'Sarpedontis' usurpavit; naturalis enim declinatio est 'Sarpedon Sarpedonis', ut 'Memnon Memnonis, Sinon Sinonis'. si autem genitivum in 'dantis' miserit, a circumflexo venit, qui est in ultima syllaba nominativi, ut Demophōn Demophōntis, Laocōn Laocōntis. sic ergo et Sarpedōn, Sarpedontis. est autem Sarpedon Iovis filius et Laodamia, *ut alio loco quin occidit una Sarpedon mea progenies, occisus a Patroclo, Menoeti filio, armis Achillis induto. huius interitum Iuppiter prosecutus dicitur imbre sanguineo.* SIMOIS nomen hoc 5 integrum ad nos transiit, unde suo est accentu proferendum. nam si esset latinum, in antepaenultima haberet accentum, quia secunda a fine brevis est. *sane bene fecisse videtur Simoentis mentionem, ut ibi videatur pati se optavisse, ubi genitus est, ut alibi tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?* SYB VNDIS et 'sub undis' legimus, et 'sub undas'. sed si 'sub undas', 'correpta' intellege, si 'sub undis', 'volvit'; varia ergo distinctio est. *CORREPTA rapta.*

101. FORTIA CORPORA hoc est virorum fortium corpora; nulla enim est in mortuis fortitudo.

102. TALIA IACTANTI inaniter loquenti, ut alibi atque inrita iurgia iactat et voces dum iactat inanes. AQUILONE ab Aquilone. *ecce hic reddit ventum quem transierat, et a generali tempestate ad speciem transit.*

103. ADVERSA contraria, quia ad Italiam navigantibus Aquilo 25 contrarius est.

104. FRANGUNTUR REMI vel gubernacula, vel quod melius est re vera remi. antiqui enim velis remisque navigabant, ut validis

7 quin occidit] A. X 470 || 13 tunc] A. I 617 || 20 atque] A. X 95 'et inrita iurgia iactas'. || 21 voces] A. X 322 'voces dum iactat inertes'. || 27 validis] A. V 15

1 habet . . . paenultima *om. K* || 2 enim] autem *BKCM* || 5 Demophōn Demophōntis Laocōn Laocōntis *Schoellius de acc. l. l. p. 213: demifoōn tis B demofoōn demofoōntis KLHM laucoōn tis B, om. K, laocoon laocoon tis L laocōn laocōntis H laocoon laocōntis M* || sic *om. E* || 6 et] *om. B a H* || Sarpedōn Sarpedontis *Schoellius: sarpedon sarpedontis libri, nisi quod Sarpedon om. B* || 7 ut alioquin occidit *P* || 8 menoetis *P* || 12 Simoentis *scripsi: Simois C* || 17 undis] undas *KL* (undis *l*) || 18 ad v. 101 Fortia corpora] id est virorum . . . fortitudo. *P* || 19 fortitudo. et ex Homero tractum est (*Il. XX 22 sq.*) καὶ Σαρπέδοντις . . . γένος ἀνδρῶν *D* || 20 ad v. 102 Talia iactanti] inaniter loquenti. *P* || 21 inanes] inertes *BM* at inertes *in marg. adscr. H* || 24 ad v. 103 Adversa] contraria . . . contrarius est. *P* || ad italiam ab austro *B* || 26 ad v. 104 Franguntur remi] vel gubernacula . . . navigabant. et de omnibus navibus hoc dicitur non Aeneae tantum. 'Tum proram auertit] alii 'prora' legi tradunt, ut sit 'auertit' pro auertitur . . . poni. sed haec verba . . . praecipito praecipitor. *P* || melius *KLH: uerius BC*PMI* || 27 re vera *om. C*P* || ut validis . . . ventos *om. K*

incumbere remis, obliquat sinus in ventos. *et hoc de navi Aeneae, an de omnibus dixit?* TVM PRORAM AVERTIT alii 'prora' legi tradunt. AVERTIT pro 'avertitur'. et est figura creberrima. potest namque pro activi verbi significatione passivum poni, ut est et pictis bellantur Amazones armis pro bellant. nec nos debet 5 movere quod bellor non facit, natura enim hoc prohibuit. nam compone hoc verbum, et invenitur activum, facit enim debello debellor. et contra pro passivi verbi significatione activum ponitur, ut est hoc 'avertit' pro avertitur, et insinuat pavor pro insinuat, et nox umida caelo praecipitat pro praecipitatur. sed haec 10 verba tantummodo pro se invicem ponuntur, quae et activa esse possunt et passiva, ut est avertor avertor, praecipito praecipitor. ergo non possumus dicere quod quidam artigraphus, declinationes activi verbi et passivi pro se invicem poni. nam et neutralis verbi declinatio activa est et communis deponentisve passiva, et aliud est 15 esse activum verbum, aliud habere activi verbi declinationem.

105. DAT LATVS inclinatur. CVMVLO altitudine. CVMVLO] *exuberante fluctu, cum cumulo.* PRAERUPTVS in altum levatus.

106. HI pro illi vel alii, et bene dicitur. HIS pro illis vel aliis. DEHISCENS valde hiscens. 'de' enim argenti est, ut in 20 Terentio deamo te Syre.

107. APERIT ostendit, ut Sallustius caput aperire solitus, id est nudare, ostendere. *sic alibi visa aperire procul montes. sane aliter hic 'aperit', aliter 'ostium aperit'.* HARENIS et ab harenis et cum harenis, id est vel ab imo movebatur mare vel cum 25 ipsis harenis, ut in tempestate solet.

108. TRIS Latinum est. genitivus enim pluralis quotiens in

5 et pictis] A. XI 660 || 9 insinuat] A. II 229 || 10 nox] A. II 8 || 17 CVMVLO altitudine] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IX 344 || 20 DEHISCENS . . . est] exser. Isid. or. X 76. cf. Don. ad Ter. eun. II 3, 40 || in Terentio] heaut. IV 6, 21 || 22 Sallustius] hist. fragm. V 16 Kritz. || 23 visa] A. III 206

3 tradunt ut sit auertit C* || VERTIT K || aduertitur B || 6 nam compone . . . avertit pro avertitur] verbum componere et invenitur ubi actium ponitur ut est auertit pro auertitur C || 7 compositum B || debello om. LH || dellor K || 11 verba om. K || 15 activa . . . declinationem] acti aliud habere uerbi acti declinationem K || 17 ad v. 105 Dat latus] inclinatur. Cumulo] exuberante fluctu, id est altitudine cum cumulo. Praeruptus] in altum levatus. PC* || 19 ad v. 106 Hi] pro illi. Dehiscens] valde hiscens. de enim argenti est. P || 20 DEHISCENS K || 22 ad v. 107 Aperit] ostendit . . . ostendere. P || capud KLH || solutus K || 27 ad v. 108 Tris latinum est . . . in is mittit, quotiens in um exit, in es mittit. Saxa latentia] propter tempestatem. haec autem saxa inter Africam Siciliam et Sardiniam et Italiam. ideo autem Itali . . . inierunt. alii Neptunias uocant, ut Claudius dixit. Torquet] iacit in-mittit . . . currus. P

'ium' exit, accusativum pluralem in 'is' mittit, ut 'puppium puppis'; quotiens in 'um' exit, in 'es' mittit, ut 'patrum patres'.

SAXA LATENTIA modo propter tempestatem, non ut quidam tradunt tranquillo mari; nam quemadmodum latent quae nomen habent? haec
 5 autem saxa inter Africam, Siciliam et Sardiniam et Italiam sunt, quae saxa ob hoc Itali aras vocant, quod ibi Afri et Romani foedus inierunt et fines imperii 'sui illic esse voluerunt. unde et Dido litora litoribus contraria, fluctibus undas inprecor. quae arae a Sisenna propitiae vocantur. alii dicunt Graccos haec
 10 saxa βῶμους appellare. quidam insulam fuisse hunc locum tradunt, quae subito pessum icrit, cuius reliquias saxa haec exstare, in quibus aiunt Poenorum sacerdotes rem divinam facere solitos. has aras alii Neptunias vocant, sicut Claudius Quadrigarius I. annalium apud aras, quae vocabantur Neptuniae. Varro de ora maritima lib. I
 15 ut faciunt hi, qui ab Sardinia Siciliam aut contra petunt. nam si utramque ex conspectu amiserunt, sciunt periculose se navigare ac verentur in pelago latentem insulam, quem locum vocant aras. TORQUET iacit, immittit, ut torquet aquosam hiemem. alibi 'torquet' deflectit, ut torquet medios nox umida
 20 currus. alibi regit et frenat, ut cuncta tuo qui bella pater sub numine torques. alibi sustinet et fert axem umero torquet stellis fulgentibus aptum.

109. SAXA VOCANT ITALI MEDIIS QVAE IN FLUCTIBVS ARAS ordo est, quae saxa in mediis fluctibus Itali aras vocant. pro quibus hunc ordinem esse ait 'tris Notus abreptas mediis fluctibus in saxa latentia torquet'. alii 'mediis (quae) fluctibus aras' legunt, ut sit ordo 'saxa vocant Itali aras, quae mediis fluctibus', ut desit 'sunt'. Italos autem aliqui non qui in Italia nati sint, sed qui Latine loquantur accipiunt.

110. DORSVM INMANE eminens, altum, secundum Homerum.

8 litora] A. IV 628 || 9 Sisenna] hist. Rom. rel. rec. Peter p. 278 || 13 Claudius Quadrigarius] hist. Rom. rel. rec. Peter p. 218 || 18 TORQUET iacit e. q. s.] Non. p. 413, 27 M. || torquet] A. IX 668 || 19 torquet] A. V 738 || 20 cuncta] A. XII 180 || 21 axem] A. IV 482 'a. u. t. s. ardentibus a.'

3 non scripsi: uel C || 6 ob id L || 7 inierunt] iecerunt K || 9 propitiae L (propitiae l) || dictae sunt propitiae B propitiae dicuntur M (at uocantur superser. m) || 10 βῶμους C || 11 i cuius C || 15 hii C || 17 latentem scripsi: latente C || 23 MEDIISQVE KM || 24 fluctibus] latentia add. L || pro quibus] Probus coni. F. Schoellius, ego alii dicunt pro ait conieceram || 26 quae addidit F. Schoellius. cf. Charis. p. 275, 16 K. 'cuius recta compositio est talis, tris notus abreptas in saxo torquet, quae saxa mediis fluctibus latentia Itali aras vocant'. || 29 ad r. 110 Dorsum inmane] uel eminens, altum, uel eminens planities aut superficies durior. alii pro malo accipiunt propter naufragia . . . contrarium inmane dicitur. de hoc loco non absurde ait . . . ut Sinius tradidit. Mari summo] uel in summo uel in placido. F

vel certe eminens planities aut superficies durior. aut sic ait hic poeta 'dorsum' de saxo, ut Homerus νῶτα θαλάσσης, sicut alibi ipse dorso dum pendet iniquo. quidam 'inmane' pro malo accipiunt positum propter naufragia, quae ibi solent fieri; nam 'manum' bonum dicunt, ergo quod bono contrarium inmane; non enim potest pro magno 5 accipi, (ut) alibi posuitque inmania templa, quia non facile apparent haec saxa, nisi cum mare ventis movetur. 'dorsum' autem hoc loco non absurde ait, quia Graecae arae ipsae ἴππου νῶτα dicuntur, ut Simnius Capito tradidit, secundum Homerum. MARI SYMMO vel in summo, vel in placido. 10

111. IN BREVIA ET SYRTES id est in brevia syrtium, quo modo molemque et montes. 'brevia' autem vadosa dicit, per quae possumus vadere. ET SYRTES syrtium sinus duo sunt pares natura, in pares magnitudine, ut Sallustius dicit.

112. VADIS vada τὰ βραχέα. Varro de ora maritima libro I 15 si ab aqua summa non alte est terra dicitur vadus. et multi sic legunt 'inliduntque vadis atque aggere cingit harenae'.

113. LYCIOS hi Troiae ad auxilium venerant, qui mortuo rege Pandaro Aeneam secuti sunt, unde et in secundo ait comitum adfluxisse novorum. FIDVM fidelem. utrumque nomen idem 20 significat. *quamvis quidam velint fidum amicum, fidelem servum dici. et sic pronuntiandum, ut dolorem adferat talis socii amissio.*

114. IPSIVS ANTE OCVLOS ad maiorem dolorem: unde alibi quaeque ipse miserrima vidi, item qui nati coram me cernere letum fecisti. INGENS PONTVS magna pars ponti. et est 25 tropus synecdoche. A VERTICE aut a puppi, quae vertex navis est, aut ab Aquilone, qui flat a mundi vertice, hoc est a septentrione, ut ipse alibi hic vertex nobis semper sublimis. *quidam 'verticem' hic procellam accipiunt.*

1 superficies durior . . . de saxo] cf. Isid. or. XI 1, 91 || 3 dorso] A. X 303 || 6 posuitque] A. VI 19 || 12 molemque] A. I 61 || vadosa . . . vadere] cf. Isid. or. XIII 18, 6 || 14 Sallustius] Iug. 78, 2 'nam duo sunt sinus prope in extrema Africa in pares magnitudine pari natura'. || 19 in secundo] 796 || 21 quamvis . . . dici] cf. Isid. diff. verb. 207 || 24 quaeque] A. II 5 || qui nati] A. II 538 || 28 hic vertex] georg. I 242

6 ut addidi || 10 uel placido BK || 11 ad v. 111 In brevia et syrtis] id est . . . montes. 'brevia' autem dicit vadosa, per quae possumus vadere. I' || 13 possumus vadere KCLII: uadi pedibus potest BM pedibus uadi potest I' || 15 scholium ad VADIS ante scholium ad ET SYRTES habet C || 18 ad v. 113 Lycios] hi Troiae . . . servum dici. P || conuenerant B || 23 ad v. 114 Ingens pontus] unda, et est tropus synecdoche. A uertice] autem . . . septentrione. P || unde om. K || 25 magna pars ponti] unda C* || 26 synecdoche ut Sallustius in Iugurthino (67) 'ubi signa et scuta erant praesidium hostium' per scuta intelligendum et cetera arma. ideo (Aen. IX 368) 'tercentum scutati omnes' pro armati. D || A VERTICE autem C* || 27 ab aquilone uento C* I'

115. *IN PUPPIM* pro *puppm*: *addidit praepositionem.* *PRONVS*
προνής. non nulli sane 'pronum' adverbialiter legunt. *MAGISTER*
 Leucaspis, ut in sexto libro Leucaspim et Lyciae ductorem
 classis Orontem.

5 116. *TER* saepius, finitus numerus pro infinito. crebros enim
 fluctus facit Aquilo, ut Sallustius crebritate fluctuum ut Aquilone
 solet. *vel certe quod Graeci τριχυΐαν appellant, ut Sallustius*
triplici fluctu. *IBIDEM* 'ibidem' et 'ubinam' multi dubitant ubi
 esse debeat accentus, quia 'ibi' et 'ubi' naturaliter breves sunt,
 10 sed ratione finalitatis plerumque producentur in versu, nescientes
 hanc esse rationem, quia pronuntiationis causa contra usum Latinum
 syllabis ultimis, quibus particulae adiunguntur, accentus tribuitur,
 ut 'musaque' 'illene' 'huiusce'. sic ergo et 'ibidem'.

117. *TORQUET AGENS CIRCVM* in *gyrum circumagit.* *VERTEX vertex*
 15 *dicitur circumacta in se unda et quae quasi sorbere videatur: quod de*
Charybdi legitur atque imo barathri ter gurgite vastos sorbet in
abruptum fluctus, de qua ait Sallustius Charybdis, mare verti-
cosum.

118. *APPARENT* aliud est 'parere' et aliud 'apparere'. 'parere'
 20 enim est oboedire, ut paret amor dictis, 'apparere' autem,
 videri, ut apparet liquido sublimis in aëre Nisus. et haec
 observatio diligenter custodiri debet, licet eam auctores metri causa
 plerumque corrumpant. *RARI* vel propter maris magnitudinem,
 vel quia una perierat navis. *vel 'rari' de multis, ut ostendat statim*
 25 *alios plures periisse. et quomodo 'apparent', si 'ponto nox incubat atra'?*
aut quia 'crebris micat ignibus aether', aut quia ante ipsius oculos hoc

3 in sexto libro] 334 || 6 Sallustius] hist. fragm. III 52 Kritz. || 7 Sallustius] hist. fragm. IV 38 Kritz. || 14 TORQUET . . . circumagit] Non. p. 413, 25 M. || 16 atque imo] A. III 421 || 17 Sallustius] hist. fragm. IV 37 Kritz. || 19 aliud est e. q. s.] Isid. diff. verb. 31 || 20 paret] A. l. 689 || 21 apparet] georg. l. 404

1 ad v. 115 In puppm (pupim)] pro puppm (pupim); addidit praepositionem. Magister] Leucaspis. P || 3 leucaspim KH || Lyciae] frigiae KH litiae LM || 4 orontem K || 5 ad v. 116 Ter] saepius . . . solet. P || 6 ut om. K ut . . . solet om. B || ut aquilone solet KL: ut aquilo solet C*PM ut aquilone sonet II et LR Vos. Burmanni || 7 τριχυΐαν Commelinus: triciniam C || 10 producentur] producent coni. Schoellius d. acc. l. l. p. 136 || versu] metro L || 11 nuntiationis K || 13 ibidem M || 14 ad v. 117 Torquet agens circum] in gyrum circumagit . . . uidetur. P || 17 qua scripsi: quo C || verticosum scripsi: verticulosum C uorticosum Kritzius || 19 ad v. 118 Apparent] uidentur. parere nero aliud significat, obedire. Rari] uel propter . . . perierat nauis. Nantes] prima uerbi positio . . . humilis expositio. tamen epitheto subleuat, nam addidit 'nasto'. P || parare et aliud apparare perere K || 20 apparare B || 22 diligenter . . . plerumque om. K || custodiri debet] obseruanda est B || auctores] at auctoritas superscr. l || causa] uel clausulae add. B || 23 corrumpant] dirumpant K at corrumpat superscr. l

evenit. XANTES prima verbi positio est 'no nas nat', unde est nare per aestatem liquidam. prima syllaba naturaliter longa est, licet 'natate' 'na' brevis sit in eadem significatione. IN GYRGITE VASTO tapinosis est, id est rei magnae humilis expositio. prudenter tamen Vergilius humilitatem sermonis epitheto sublevat, 5^a ut hoc loco 'vastio' addidit. item cum de equo loqueretur ait cavernas ingentes.

119. ARMA VIRVM bene addidit 'virum', *id est virorum.* arma enim dicuntur cunctarum artium instrumenta, ut Cerealiaque arma, item colligere arma iubet et alio loco dicendum et 10 quae sint duris agrestibus arma. TROIA differentia in hoc sermone est et in sensu et in syllabis. nam cum provinciam dicimus, nam Troia provincia, Ilium ipsa civitas, et principale est nomen, brevis est 'Tro.' quando autem non est principale et derivatio est, longa est 'Tro.', ut Troius Aeneas. GAZA Persicus sermo est 15 et significat divitias, unde Gaza urbs in Palaestina dicitur, quod in ea Cambyzes rex Persarum cum Aegyptiis bellum inferret divitias suas condidit. est autem generis feminini, ut et gaza laetus agresti. quo exemplo apparet quoque superfluo quaeri a multis, quemadmodum potuerit aurum natate, nescientibus gazas, id est opes, dici 20 omne quod possidemus. aut certe hyperbole tempestatis, ut etiam ponderosa ferri potuerint. PER VNDAS 'per' quidam nolunt *

120. IAM VALIDAM zeugma est ab inferioribus 'vicit hiems'. quod fit et a superioribus et a medio, plerumque et ad utrumque respondet,

---

2 nare] georg. IV. 59 || 6 cavernas] A. II 19 || 8 arma . . . instrumenta] Isid. or. XVIII 5, 1 || 9 Cerealiaque] A. I 177 || 10 colligere] A. V 15 || dicendum] georg. I 160 || 15 Troius] A. I 596 || 16 unde Gaza . . . condidit] Isid. or. XV 1, 16. cf. comm. Luc. III 216 || 18 et gaza] A. V 40

---

5 prudentior C || epitheto MC*: epitheton BKH epitheto// L || sublevat] subleuat B || 8 ad v. 119 Arma virum] bene addidit virum, arma enim . . . cerealiaque arma. Troia differentia . . . et brevis est 'Tro.' quando derivatio longa est 'Tro' . . . laetus agresti. et non aurum et argentum sunt gazae, sed omnes opes. P || 9 cerealiaque K || 13 nomen] et disyllabum add. MI || 14 et brevis BHM || non est principale et derivatio est] vel quando autem est possessium trisyllabum est et longa est tro *superscr.* m est possessium ut hic trisyllabum est *superscr.* l. simile aliquid in Cassellano quoque ab altero correctore (C³) in margine adscriptum fuisse conicio. testatur certe Scioppius post nolunt (lin. 22) codicem praebere et troia possessium aiacessecoin, quae non recepi. ceterum et derivatio est non videntur Servii esse. || 15 et longa BM || 16 ridaestina P || 17 aegyptis P || 19 quo exemplo . . . gazas] quaeritur tamen a multis quemadmodum potuit aurum natate nescientibus gaza C || 22 post nolunt lacunam indicari. fortasse 'per' quidam voluit 'inter'. cf. ad Aen. IV 56 notant con. F. Schoellius || 23 ad v. 120 iam validam] zeugma est ab inferioribus 'vicit hiems', quod fit . . . quod si contingat, antiptosis fit, non regula, ut 'haeret pede pes' pro 'pedi'. P || zeugma K zeugma BLM || vicit hiems om. K || vicit] ut dicit B

ut Troiugena, interpres divum, qui numina Phoebi, qui tripodas, Clarii laurus, qui sidera sentis et volucrum linguas et praepetis omina pinnae. ecce hoc loco 'sentis' et ante dicta et sequentia concludit. ILIONEI antiptosis est, pro
 5 genetivo enim dativum posuit; nam constat huiusmodi Graeca nomina dativum singularem in ei diphthongum mittere, ut Orphei; nam illa solutio est cum Orphei separatim dicimus: nec modo 'Ilionei' possumus dicere adstrictum esse genetivum, ut ipse sit qui et dativus. quod si forte contingat, non regula mutatur, sed antiptosis fit, qua plerumque utuntur poetae, ut urbem quam statuo
 10 vestra est pro urbs, item haeret pede pes pro pedi.

121. VECTVS qua vehebatur significat. et pro praesenti participio, quod non habemus, praeteritum posuit. in Latino enim sermone a passivo verbo praesens participium non est, neque ab activo
 15 praeteritum. sed quod uno sermone explicare non possumus aut circumlocutione ostendimus, aut si hoc nolimus, participium pro participio ponimus, sed usurpative, ut hoc loco factum est. *ABAS Abantes aliquot tradunt: hic unus, Aeneae comes; alter quem in Troia Diomedes occidit; tertius est Argivus, cuius clipeum tertio libro Apollini consecrasset dicit Aeneam.*
 20

122. VICIT HIEMS 'hiems' duas res significat: aut tempus aut vim venti, *per quam oritur tempestas.* ergo pro loco intellegendum est. *Accius unde estis nautae huc hieme delati. sic et Varro.*

LAXIS pro laxatis, nomen pro participio.

25 123. IMBREM imber dicitur umor omnis, ut Lucretius ex igni terra atque anima nascuntur et imbri, id est umore. *IMBREM]*

1 Troiugena] A. III 359 || 10 urbem] A. I 573 || 11 haeret] A. X 361 || 12 VECTVS qua vehebatur e. g. s.] Serv. comm. in Don. p. 417, 23 K. || 19 tertio libro] 286* || 23 Accius] frag. Rom. rel. rec. Ribb. p. 223 ed. II || 25 Lucretius] I 715 'e. i. t. a. a. procrecere e. i.' cf. Isid. or. XIII 10, 4

2 clari KH || et volucrum . . . pinnae addidi || 4 concludit MI || 5 daño inposuit H || constat enim BM || 6 diphthongum om. K || Orphei] unde protulit uirgilius orphi per conglutinationem duarum litterarum in unam. si enim ilionei genitivus accipitur corripitur i contra regulam *add. Im in marg.* || 7 est cum] at C || Orphei separatim BC: orphei KLHPM orphei dicimus separatim l || 8 possum K || adstrictum H: //strictum L strictum BCM adstrictum K || si KP: etsi CLHM || 12 ad v. 121 Vectus] qua vehebatur significat . . . aut circumlocutione ostendimus aut partem pro parte ponimus, sed usurpative. P

14 actiuo uerbo H || 19 cuius tertio libro clipeum C || 21 ad v. 122 Vicit hiems] hiems . . . oritur tempestas. Laxis] pro laxatis . . . participio. P || hiems om. K || 25 ad v. 123 Accipiunt imbrem] imber dicitur humor omnis, ueteres enim omnem aquam imbrem dicebant, ut Lucretius . . . id est humore. Fatiscent [fatescunt] abundanter aperiantur . . . ab hiare. P (ueteres . . . dicebant eodem quo P loco habet C*) || 26 id est umore om. C

* *veteres enim omnem aquam imbrem dicebant. Ennius imbrem pro aqua marina ratibusque fremebat imber Neptuni.** FATISCUNT abundanter aperiuntur; 'fatim' enim abundanter dicimus, unde et adfatim, hiscere autem aperiri, *verbum frequentativum ab hiare.*

125. *EMISSAM HIEMEM hic apertius tempestatem declarat significari ex Gracco; nam et illi χειμῶνα tempestatem dicunt. et bene veteres nostri 'hiemem anni' dicebant, ne tempestas posset intellegi.* IMIS bene in imo voluit esse Neptunum, ut iam factam cognosceret tempestatem, non incipientem vetaret.

126. STAGNA stagnum dicitur aqua stans, sed nunc profunda 10 maris significat ab eo, quod non nisi nimia tempestate turbantur. ergo 'stagna' et 'imis vadis refusa' aliud pendet ex alio, quia immobilis aqua in imo maris tantummodo est, *quam tunc ab imo motu dicit esse turbatam.* GRAVITER COMMOTVS *opportune Neptunum ait commotum cum maria turbantur, quia plerumque poetae Neptunum pro 15 mari ponunt.* ET ALTO PROSPICIENS aut e mari erigens caput, aut mari providens. *quidam 'alto' caelo accipiunt, quia ait 'iam caelum terramque'.*

127. PLACIDVM CAPVT quaerunt multi quemadmodum 'placidum caput', si 'graviter commotus'? quasi non possit fieri, ut irascatur 20 ventis, propitius sit Troianis. uno autem epitheto more suo habitum futurae orationis ostendit, ut alibi uno sermone 'tum quassans caput'. *PLACIDVMQVE CAPVT] *epitheta alia naturalia sunt, alia ad tempus. et 'placidum' ut naturale Neptuni est, ita 'graviter commotus' ad tempus ob factam tempestatem.** 25

128. *DISIECTAM AENEAEE T. V. A. C. hic ostendit Aeolum omnia Iunonis praecepta complexisse. nam 'submersasque obrue puppes' in Orontis sociorumque eius interitu; 'aut age diversas et dissice corpora ponto' 'disiectam Aeneae toto vult aequore classem'.*

1 Ennius] ann. rel. p. 73 Vahl. || 2 FATISCUNT abundanter aperiuntur] cf. Luct. Plac. gloss. p. 48, 4 Deuerl. || 22 tum] A. VII 292

1 Ennius . . . Neptuni *hic transposui, post imbrī (p. 56, 26) habet C* || 5 *ad v. 125 Emissam hiemem] aperte hic declarat tempestatem significari . . . dicunt. P* || 6 *χειμῶνα C κίμωνα P* || 10 *ad v. 126 Stagna] stagnum dicitur . . . pendet ex alio. Ex alto prospiciens] erigens caput. quidam 'alto' caelo accipiunt. P* || 12 *pende K* || 13 *imi H* || 19 *ad v. 127 Placidum caput] quo modo placidum, si graviter commotus? quasi non potuerit fieri, ut irascetur (irascetur) ventis, propitius esset (esse) Troianis. epitheta enim alia naturalia sunt . . . ob factam tempestatem. uno autem epitheto habitum futurae orationis ostendit. P* (epitheta enim . . . ob factam tempestatem *codem quo P loco habet C**) || 20 *potuerit C** || irascetur *C** || 21 *sit] esse C** || epitheton *KII* epitheton *L* || 22 *uno] une L, inde hoc l* || tunc *KII* || 28 *sociorumque Masvicius: sororumque C*

129. CAELIQUE RVINA id est tonitribus, quorum sonus similis est ruinis.

130. NEC LATVERE DOLI FRATREM IUNONIS ET IRAE aut doli Iunonis, aut fratrem Iunonis. gemina ergo distinctio est. *FRATREM*
5 *IUNONIS*] quod et ipsa Saturni est filia.

131. EVRVM AD SE ZEPHYRVMQVE VOCAT per hos omnes intellege; isti enim sunt cardinales. 'ad se' autem ἡθιζῶς. cur tamen Zephyrus, qui ad Italiam ducit, quem poeta supra tacuit, nunc vocatur? ira in hoc Neptuni exprimitur, si etiam cum obiurgat, qui
10 non adfuerit.

132. GENERIS FIDV CIA VESTRI Astraeus enim unus de Titanibus, qui contra deos arma sumpserunt, cum Aurora concubuit, unde nati sunt venti secundum Hesiodum. et hoc loco fiduciam pro confidentia posuit, cum fiducia in bonis rebus sit, confidentia in malis.

15 133. IAM CAELVM TERRASQVE aut ordo est 'ausi estis sine meo numine tantas moles tollere et caelum terrasque turbare'? aut certe illud est, quod tria haec numina, licet divisa imperia teneant, videntur tamen invicem regni totius habere potestatem, sicut et ipsa elementa quae retinent physica inter se, quadam ratione iunguntur.
20 quod et ipsorum numinum scepra significant. Iuppiter enim trifido utitur fulmine, Neptunus tridente, Pluto tricerbero. multi enim quaerunt, cur modo Neptunus de alienis conqueratur elementis. aut certe 'terram' pro mari posuit, ab eo quod continet id quod continetur, quia ipse dicitur Ἐνοσίχθων et Ἐνοσίγαιος, id est movens terram. et
25 caelum pro aëre; constat enim terram cum aqua in aëre libratam.

MEO SINE NVMINE hoc est 'et laxas sciret dare iussus habenas'. *NV-*
MINE VENTI distingue 'numine', ut 'venti' convicium sit.

11 Astraeus . . . Hesiodum] exscr. mythogr. II 51 || 13 et hoc loco . . . malis] exscr. Isid. diff. verb. 217. cf. Don. ad Ter. Andr. V 3, 5 || 16 aut certe illud est e. q. s.] exscr. mythogr. II 1

1 ad v. 129 et 130 Caelique ruina] id est tonitribus . . . est filia. *P* || *RVINAM* *B* || 4 ergo *om.* *L* || 6 ad v. 131 Eurum ad se Zephyrumque (zeferumque) vocat] pars pro toto. isti enim cardinales sunt. *P* || 7 ἡθιζῶς *F.* Schoellius; et hic ait *C* || 11 ad v. 132 Generis fiducia vestri] Astraeus unus . . . in malis sit. *P* || 13 Hesiodum (theog. 378 sqq.) Ἀστράειω δ' Ἠὼς ἀνέμου τέκε καρτεροθύμου, ἀργέστην Ζέφυρον, Βορέην τ' αἰψηροκέλευθον καὶ Νότον, ἐν φιλότρητι θεῶν θεὰ ἐννηθεῖσα *Fabricius* || fiducia *KH* || 14 cum fiducia] confidentia *K* || rebus *om.* *KLH* || 15 iam caelum rebus terras queordo est *K* || *TERRAM* *M* || 17 tenent *K* || 19 retinent] tenent *malim* || iunguntur. sic in georgicis (I 258) temporibusque parem diuersis quattuor annum *C* || 20 quod et] ut *BM*, *om.* *C* || ipsorum etiam *C* || 21 Neptunus tridente *post* tricerbero *vel* cerbero *habent* *BM* *C** || tricerbero *LM*: cerbero *K* *C** *H* *mythogr.* II 1. cerebro *B* cf. *mythogr.* I 102 et 108

135. QVOS EGO deficit hoc loco sermo; et congrue, quasi irati et turbatae mentis, ut alibi me me, adsum. similiter incipit effari, mediaque in voce resistit. Terentius quem quidem ego si sensero, sed quid opus est verbis? his enim adfectibus tantum sermonis defectio congruit. *QVOS EGO*] *subauditur 'ulciscar'. 5 *ergo ἀποσιώπησις est, hoc est, ut ad alium sensum transeat, ideo abruptum et pendentem reliquit. et necessarium post tale schema 'sed' coniunctionem sequi, ut quamquam o, sed.** SED MOTOS PRAESTAT prudenter agit; plus est enim innocentibus succurrere, quam nocentium delicta punire. PRAESTAT melius est, ut praestat Trina- 10 crierii metas lustrare Pachyni. et notandus sermo. nam et per se plenus est, et tam accusativo iungitur quam septimo. dicimus enim et 'praestat illum' et 'praestat illo'.

136. POST MIHI NON SIMILI POENA COMMISSA LVETIS aut 'non simili poena', id est non ea qua Troianos adfecistis, aut certe 'mihi 15 non simili', id est vehementer irato. *POST MIHI N. S. P. C. L.] pro 'non impune eritis posthac'; nunc enim nullam poenam sentiunt, nisi forte obiurgationis. *'commissa' autem hic pro peccatis.** LVETIS persolvētis. et hic sermo a pecunia descendit; antiquorum enim omnes poenae pecuniariae fuerunt. 20

137. MATVRATE FVGAM cum maturitate, id est cum tranquillitate discedite, quo modo dicimus 'matura iracundiam tuam', id est mitiga; perniciosum enim Troianis est, si maturent fugam, hoc est accelerent. *ergo 'fugam' hic tantum discessum accipiendum.*

1 deficit e. q. s.] cf. Don. ad Ter. eun. I 1, 20 et V 8, 20. Macrob. Sat. IV 6, 20 || 2 me me] A. IX 425 || incipit] A. IV 76 || 3 Terentius] Andr. I 1, 137 || 8 quamquam] A. V 195 || 10 praestat] A. III 429 || 21 cum maturitate e. q. s.] cf. Macrob. Sat. VI 8, 7 sqq. et Gell. X 11

1 *ad v. 135* Quos ego] deficit hoc loco sermo. et congrue; nam qui irascitur turbatae mentis est. subauditur quos ego ulciscar . . . et pendentem reliquit (reliquid). Sed motos praestat] plus est enim innocentibus succurrere quam nocentium peccata punire. 'praestat' autem melius est. et notandus sermo . . . praestat illo. *P* (subauditur . . . reliquit *codem loco quo P habet C** || quasi . . . mentis] qui irascitur id est perturbatae mentis est *B* nam qui irascitur turbatae mentis est *C** quasi iratae et perturbatae mentis est *M* || 2 ut alibi . . . resistit *om. C post* reliquit *addens* et necessario . . . quamquam o sed. || me me] mem *K mene L meine II* || similiter] item alibi *BMI* || 4 his enim . . . congruit *om. C* || 7 necessarium *scripsi*: necessario *C* || 9 agit] ait *LII* || 11 pachini *libri* || 12 tam accusatio quam septimo casui iungitur *L* || 12 *fortasse* tertio et 13 praestat illi. cf. *Serv. ad Aen. XI 438* || illo. *commissa* autem hic pro peccatis *C* || 14 *ad v. 136* Post mihi non simili poena] id est non ea qua Troianos affecistis. hoc enim simili poena luetis, quamvis nullam poenam sentiunt nisi forte obiurgatione. Luetis] persolvētis . . . pecuniariae fuerunt. *P* || 15 non mihi *L* || 16 id est non tam vehementer irato *Fabricius* || irato aut pro non impune *C* || 21 *ad v. 137* Maturate fugam] cum maturitate . . . id est mitiga. *P* || 23 mitigare *KL* (mitiga *l*)

138. SAEVVMQVE vel magnum *et potentem*, ut superius, vel vere saevum in ventos, quia minatur. *TRIDENTEM* ideo *tridens* Neptuno adsignatur, quia *mare* a quibusdam dicitur *tertia pars mundi*, vel quia *tria genera aquarum sunt, maris, fluminum, fluviorum*, quibus omnibus Neptunum *praece* non nulli dicunt.

139. SORTE ac si diceret potuisse se etiam caelum tenere, Aeolum vero beneficio etiam carceris regna meruisse, * *nec sine suo arbitrio posse quemquam in suo regno habere potestatem.* * SED MIHI SORTE DATVM 'sorte' ideo ait, quia Iuppiter et Neptunus et Dis pater, 10 Saturni et Opis filii, cum de mundi possessione certamen inissent, placuit ut imperium sorte dividerent: ita effectum est, ut caelum Iuppiter, maria Neptunus, Dis pater inferos sortirentur. INMANIA aspera; 'manum' enim antiqui bonum dicebant, sicut supra dictum est, unde et 'mane' dicitur; quid enim melius? et per antiphrasin 'manes' 15 inferi, quia non sint boni.

140. VESTRAS EVRE DOMOS irascentum est uti proprio nomine, ut Terentius ego te in pistrinum Dave dedam. aut quasi contra principem tempestatis irascitur, quem primum constat egressum, quia supra 'una Eurusque Notusque ruunt'. quod autem dixit 'saxa' 20 inmania, vestras domos' de Pseudulo Plauti tractum est, ubi ait nisi forte carcerem aliquando effregistis vestram domum. et figurate 'saxa, domos'; vario enim significato idem ostenditur. LACTET pro gloriatur, sicut in georgicis nullo tantum se Moesia cultu iactet. et hoc ex accidenti sumptum, quoniam quicumque sunt

13 manum enim e. q. s.] exser. Isid. or. V 30, 14 et X 139 || 17 Terentius] Andr. I 2, 28 || 20 de Pseudulo Plauti] IV 7, 76 'an etiam ille unquam expugnavit carcerem patriam tuam?' || 23 in georgicis] I 102

4 fluminum] fontium *Lion fortasse recte* || 6 ad v. 139 Sed mihi sorte datum] sorte ideo ait . . . sortirentur. Inmania] aspera . . . et mane dicitur. inde per antiphrasin manes vocati, quia non sint boni. P || tenere nec sine suo arbitrio posse quemquam in suo regno habere potestatem aeolum vero C || 9 ideo ait] ab his verbis incipit Cassellani quaternio tertius || dispater C, sed d litterae pars superior erasa est, ut aispater fieret || 10 possessio P || 11 diuiderent PC²: euidenter C || inter iuppiter et maria in C top alia manus supra vers. scripsit, quod nescio quid sibi velit || 12 dissipater C || inferos C || 14 et . . . inferi] unde per antiphrasin manes nominati C || sunt BCL || 16 ad v. 140 Saxa] figurate domos dicit. iactet] pro gloriatur, ueluti 'nullo tantum se Moesia cultu iactet'. et hoc ex accidenti sumptum; nam iactare ad gloriosam (gloriosum) rem pertinet. Aula] inrisio est, quod sequitur 'carcere'. P || irascentium L irascentem enim C (irascentis C²) || 17 ut . . . dedam om. B || pristinam C (pistrinam C³) pristinum L || dauid edam KH daue // // // C (sed e ex correctura. daue dedam C³) || 18 principem . . . egressum om. BM (add. m) || 19 dicit H || 20 nestras domos om. B || pseudolo Bl speudolo C pseudo H (pseudolo h) || tractum] translatum C || ubi ait om. BC (add. C³) || 21 finisi K || carcer K carcer e H || tuli quē C (aliquando C³) || effregisti BM defregisti C (effregistis C³) cf. Ribbeckius com. Lat. rel. ed. II. coroll. p. 56 || 22 vario C²: nari C || 24 et ex ex C || accidenti C

in aliqua re gloriosissima motu quodam et incessu corpus suum iactant. AVLA inrisio est; sequitur enim 'carcere'. et nihil tam contrarium si simpliciter intellegamus.

141. CLAVSO quia dimittere ventos non ipsius est, sed iubentis. *et hoc est foedere certo et dare iussus habenas.* VENTORUM 5 non otiose, sed per exprobrationem, poterat enim dicere 'vestro', sed ut supra meo sine numine venti. CARCERE REGNET licet carcer sit, tamen regnum est Aeoli; haec enim pro adfectu possidentis intellegenda sunt, ut alibi cum de rure loqueretur post aliquot mea regna videns mirabor aristas. *et bene regnum Aeoli* 10 *custodiam carceris dixit.*

142. DICTO CITIVS non antequam diceret, dixit enim 'haec ait'; sed citius, quam dici potest. PLACAT sub poetica licentia physicam quoque tangit rationem. mare enim dicitur esse Neptunus, quem superius dixit graviter commotum, quia tempestas erat. nunc 15 ait 'placat', quia iam sedari coeperant maria.

143. COLLECTAS aut nunc collegit et fugavit, aut ante a ventis collectas fugavit, id est resolvit. COLLECTAS] colligere enim nubes dicitur caelum, ut aut si nox pluviam ne colligat ante veremur. SOLEMQUE REDUCIT per solem serenitas intellegenda, quia superius 20 dixerat eripiunt subito nubes caelumque diemque. quis enim ignorat diem constare per solem? et consequens erat, ut fugatis nubibus sol rediret.

144. CYMOTHOE nomina deorum plerumque de causis sunt ficta ab elementis, quae numina dici voluere maiores, ut 'Cymothoe', 25

5 foedere] A. I 62 || 9 post] buc. I 69 || 19 aut] buc. IX 63 || 21 eripiunt] A. I 88

1 gloriosissima C²: gloriosissimo C || post motu duae litterae erasae in C || 2 carcer BCM || et om. L (carcer et l) || 3 si aula// simpliciter intellegatur C (aulam fuit) || 4 ad v. 141 Clauso] quia ventos emittere non ipsius potestatis est, sed iubentis. Carcere regnet] licet carcer sit, tamen regnum est Aeoli. P admittere B ventos emittere C || ipsius potestatis C || est aeoli B sed iubentis omittens || 6 non otiose] noti_ciose C || 7 CARCERE . . . Aeoli om. B || 9 ut om. KC (add. C³) et M || 10 aristas. et alibi (georg. IV 132) 'regum aequabat opes animo' D || 12 ad v. 142 Dicto citius] non antequam diceret . . . dici potest. Placat] quia iam sedari coeperant maria. P || haec ait dubito num Servii sint || 15 grauter dixit esse commotum L || 16 coeperunt C || 17 ad v. 143 Collectas. solemque reducit] per solem . . . caelumque diemque P || COLLECTASQUE FUGAT C COLLECTAS. N. L || colligit LH || effugavit K ac fugavit H || 19 aut om. C at supr. vers. C² || serenitas intellegenda P: serenitatem intellegendum C || quod superius dixit P || 24 ad v. 144 Cymothoe] nomina deorum marinorum. Triton] similis deus marinus . . . dicimus enim et adnixus et conisus. zengma est . . . quod adnixus non conixus. detrudent naues scopulo, ab aris scilicet, in quas tris Notus. P || causi C causa C² || facta M

id est cursus fluctuum, ἀπὸ τοῦ θάειν τὸ κῶμα. TRITON deus marinus, Neptuni et Salaciae filius, deae marinae ab aqua salsa dictae. ADNIXVS antiquum est, ut 'conixus', quibus hodie non utimur; dicimus enim 'adnisus' et 'conisus'. sed et multa alia
 5 usus contra antiquitatem vindicavit. illi enim 'parsī' dicebant, nos dicimus 'peperci'. item nos dicimus 'susepci', illi dicebant 'succepi', ut suscepitque ignem foliis. ADNIXVS zeugma est, 'adnixi' enim debuit dicere, ut paulo post haud aliter puppesque tuae pubesque tuorum, aut portum tenet. ergo 'adnixus' ad Tritonem
 10 tantum pertinet, quia Cymothoen iuvabat. quibusdam sane non videtur zeugma, quia 'adnixus', non 'conixus'. ordo tamen est 'Cymothoe simul et Triton acuto detrudent navcs scopulo', ab aris scilicet in quas tris Notus in s. l. t.

145. LEVAT leves ac navigabiles facit, ut nostrumque leves
 15 quaecumque laborem. et scire debemus prudenter poetam pro causis vel tendere vel corripere orationem, ut hoc loco periclitantibus Troianis tota celeritate dicit esse subventum. contra in quinto libro ubi nullum periculum est latius describit placantem maria Neptunum. item in secundo libro quoniam imminet periculum uno
 20 versu ait quo res summa loco Panthu? quam prendimus arcem? *LEVAT laxat, ut atque arta levari vincla iubet Priamus. TRIDENTI autem pro tridente, dativum pro ablativo.

7 suscepitque] A. I 175 || 8 haud aliter] A. I 399 || 12 tris] A. I 108 || 14 nostrumque] A. I 330 || 20 quo res] A. II 322 || 21 atque] A. II 146

1 ἀπο τοῦ οἰκίν το κῶμα B ἀπο τοῦ οἰοῖν τοῖσυμα K ἀπο τοῦ οἰκίν το κῶμα C ἀπο τοῦ οἰκίν το κῶμα L ἀπο τοῦ ακίν το κῶμα H ἀπο τοῦ οἰκίν το κῶμα M || 2 maris B || sallatae L sallaciae H || maris Bl || 3 ANNIXVS BL (ADNIXVS l) || quonixus K || 6 pepertis ē K peperci C³ in ras. || item] et B || item . . . foliis om. K || dicimus om. B || dicebant om. B || susepci LH (succepi l) || 7 ut . . . foliis om. B || suscepitque LH (succepitque l) || et ADNIXVS C || 8 post enim undecim fere litterae erasae sunt in C || haut CP || puppesque tuae om. P || 10 qui cymothoen iuvat P || chymothoen C || quibusdam sane] aliis P || 11 zeugma esse quod P || chymothe C chymothae C² || 14 ad v. 145 et 146 Leuat] leves ac navigabiles facit . . . laborem. alii 'leuat' laxat, ut 'atque arta levari vincla iubet Priamus'. Aperit] ostendit. Temperat] tranquillat serenat. P || 15 quemcumque MC³ || laborem. alibi (alibi C²) leuat (u C² in ras.) laxat . . . ad nauigandum erant. ceterum bis idem. ergo inmisso . . . patefactum est. Temperat tranquillum facit. Atque rotis summas l. p. l. u. bene non moratur in descriptione (pt in ras. C²) currus ut citius liberetur Aeneas. at (t in ras. C²) in quinto ubi nullum periculum est plenius et latius describit placantem maria neptunum. sic etiam in orationibus facit quas pro causis extendit uel contrahit. ut in secundo libro quoniam imminet periculum uno uersu ait quo res summa loco p//antu (phantu fuit) quam prendimus prendimus arcem C. citandi signo super alibi posito scire debemus . . . esse subventum contra in marg. inf. adscripsit C³ || 16 ut hoc loco . . . arcem om. B || 17 contra om. K || 18 descripsit K || mare L (maria l) || 19 periculum om. K

146. *APERIT ideo quia harenarum congerie impediēte praecclusae ad navigandum erant. ergo inmisso in eas mari aptas ad navigandum fecit. sic Sallustius sed ubi tempore anni mare classibus patefactum est. ceterum bis idem. TEMPERAT tranquillum facit.*

147. *ATQUE ROTIS SYMMAS L. P. V. bene non moratur in descriptione 5 currus, ut citius liberetur Aeneas.* PERLABITUR VNDAS figura est. quod enim nos modo dicimus per praepositionem nomini copulatam sequente verbo, antiqui verso ordine praepositionem detractam nomini iungebant verbo, ita tamen ut esset una pars orationis, et faciebant honestam elocutionem. nos dicimus 'per undas labitur', 10 illi dicebant 'perlabitur undas'. item 'per forum curro' et 'percurro forum'. notandum plane quod plerumque suum regit casum, plerumque ad ablativum transit.*

148. *AC VELVTI MAGNO IN POPVLO iste tempestate populi motum comparat, Tullius populo tempestatem: pro Milone equidem 15 ceteras tempestates et procellas in illis dumtaxat fluctibus contionum. ita et Homerus seditioni tempestatem κινήθη δ' ἀγορῇ ὡς κύματα μακρὰ θαλάσσης. ideo autem 'magno' addidit, quia ubi frequens est populus, ibi et crebra seditio. et quidam 'populum' totam civitatem, 'vulgum' vero plebem significari putant. 20 SAEPE autem ut fieri solet.*

149. *SEditio 'seditio' est (dissensio civium), sicut Cicero ait in de re publica eaque dissensio civium, quod seorsum eunt alii ad alios, seditio dicitur. ANIMIS IGNOBILE id est stultum, ut contra nobilem animum prudentiam dicimus. ideo etiam paulo post 25 ait 'arrectis auribus'; sumpsit enim translationem ab animalibus,*

3 Sallustius] hist. fragm. inc. 11 Kritz. || 15 pro Milone] 2, 5 || 17 Homerus] II. II 144 || 22 seditio e. q. s.] Isid. or. V 26, 11 || in de re publ.] VI 1. p. 843, 2 Halm. || 26 sumpsit enim e. q. s.] Don. ad Ter. Andr. IV 5, 30

1 congerie C²: congeri C || 2 aptas C²: apt C || 3 fecit C² || 6 PERLABITUR autem C || 8 sequentem C sequenti HC³ || 11 et om. L || 12 plane] namque B tamen C fortasse sane || suum] accusativum Fabricius || casum om. B || 13 ad om. BC (add. C³) || 14 ad v. 148 Saepe] autem ut fieri solet. P || iste KC: uirgilius BLHM C³ || 15 Tullius . . . contionum om. B || pro Milone . . . contionum om. K || ut in milonina equidem C (pro milone equidem C³) || 17 contionum C || ΚΕΙΝΗ ΔΑΓΟΡΗ ως (c in ras. C²) κύματα (κύματα C²) μακρὰ θαλάσσης C || 19 populus est BC³ populus C || ibi et] ubi K, om. C, ibi est MC² || et Masvicius: ut C² in ras. || 22 ad v. 149 Seditio] desensio civium secundum Ciceronem. Animis ignobile vulgus] id est stultum . . . neutri est generis. P || dissensio civium

addidi || in//εἶρα. quae C (d littera crasa est. e post rasuram et e supr. vers. C²) || 24 ut om. BC (add. C³) || 25 ideo . . . animalibus om. B || ideo] unde LM, sed e corr. L || autem P || 26 enim om. CPM (add. C³) || animalibus, ut Terentius 'arrecte aures Pamphile' D

quae utique stultiora sunt. VVLGVVS et masculini generis et neutri lectum est: generis neutri hoc loco, alibi masculini, ut in vulgum ambiguas. et hoc est artis ut masculino utamur, quia omnia Latina nomina in us exeuntia, si neutra fuerint, tertiae sunt declinationis, ut pecus pecoris: si autem secundae fuerint declinationis, masculina sunt; ‘vulgi’ autem facit, non ‘vulgeris’, ut docti, clari. usurpatum tamen est neutrum genus propter unum Graecum nomen, id est pelagus. cum enim pelagi faciat, neutri tamen est generis.

150. IAMQVE FACES ET SAXA VOLANT multi non ‘volant’, sed ‘volunt’ invenisse se dicunt. sed Cornutus verendum, ait, ne praeposterum sit faces velle, et sic saxa, cum alibi maturius et ex ordine dictum sit ‘arma velit poscatque simul rapiatque iuventus’. FVROR ARMA MINISTRAT sic alibi rimanti telum ira facit. sane summa velocitate sensus explicuit.

151. GRAVEM venerabilem, unde et contemptibiles ‘leves’ dicimus. et bene servat circa hunc rhetoricam definitionem, cui dat et iustitiam et peritiam dicendi, ut ‘tum pietate gravem’ et ‘ille regit dictis animos’. orator enim est vir bonus, dicendi peritus.

* PIETATE GRAVEM cuius illis auctoritas ob pietatem est gravis.*

152. ARRECTIS AVRIBVS translatio a mutis animalibus, quibus aures mobiles sunt. an aures pro audiendi sensu posuit, secutus Terentium qui ait arrige aures Pamphile?

155. GENITOR venerabilis, ut Thybri pater. ergo hoc nomen et ad verum patrem pertinet et ad honorem refertur. sane veteres omnes deos patres dicebant. CAELOQVE INVECTVS APERTO non per caelum vectus, sed caelo iam sereno vectus per maria.

1 VVLGVVS et masculini e. q. s.] cf. Servii [Sergii] comm. in Don. p. 431, 26 K. || 2 in vulgum] A. II 99 || 12 arma velit] A. VII 340 || 13 rimanti] A. VII 508 || 15 GRAVEM . . . dicimus] exser. Isid. or. X 112 || 22 arrige] Ter. Andr. V 4, 30 || 23 Thybri] A. VIII 540

1 VVLGVVS autem CP || 2 lectum inuenitur sed neutri P hoc loco . . . ambiguas omittens || est] sed add. C || 3 hoc om. P || ut masculino utamur om. P || ut] et KC (ut C²) || quia] quoniam C || 5 si secundae autem masculina fuerint declinationis erunt ut vulgus gi quomodo doctus usurpatum P || 6 vulgi ergo C || 7 ad neutrum genus C uel neutrum genus P et neutrum genus M || 10 cornutus C²: cornutus C || 13 iuventus C²: iuventus est C || 15 ad r. 151 Grauem] venerabilem, unde et contemptibiles leves dicimus. P || dicimus] dicit K nel pietate grauem cuius illis auctoritas ob pietatem est gravis add. C || 18 est KC: ita definitur BLHMC³ || peritus] quem aliquem. ARRECTIS AVRIBVS de imperito et stulto populo sermonem faciens recte arrectis dicit quod est proprie animalium add. M et l in marg., ARRECTIS . . . animalium C³ quoque in marg. adscripsit || 20 ad v. 252 Arrectis auribus] translatio . . . Pamphile. P || 33 ad r. 155 Caeloque inuectus aperto] non . . . maria. P || thybri B tiberi L tibri H || 24 ipsum C (uerum C³)

156. FLECTIT quidam 'flectit' pro regit accipiunt, ut interdum 'torquet' in eodem significato ponit qui numine torques. CVRRV non, ut quidam putant, pro 'curru' posuit, nec est apocope, sed ratio artis antiquae, quia omnis nominativus pluralis regit genitivum singularem et isosyllabus esse debet, ut hae musae huius 5 musae, hi docti huius docti. item a genetivo singulari datus regitur singularis, ut isosyllabus sit, ut huius docti huic docto. inde ergo est curruque abscisa duorum suspendit capita et libra die, ne, si 'diei' fecisset, maior esset nominativo plurali. SECUNDO Troianis obsequenti. et tractus est sermo a sequentibus 10 servis, id est pedisequis secundis: unde et secundam fortunam dicimus, quod secundum nos est, id est prope nos.

157. AENEADAE nunc Troiani, aliquando Romani, ut Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant. PROXIMA LITORA ideo quia post periculum non eligitur litus, sed quodcumque occurrit occupatur. CVRSV aut secundum quod superius diximus 'proxima cursu', id est cursui, aut 'contendunt cursu petere', et est septimus casus. ut hic 'cursu' de navibus, ita alibi iter, ut unde iter Italiam et in quinto certus iter. stationes etiam navium dicebant, quod est animalibus terrestribus proprium. 20

158. VERTVNTVR scilicet a proposito itinere, hoc est ab Italia.

159. EST IN SECESSV toposhesia est, id est fictus secundum

---

2 qui numine] A. XII 180 || 8 curruque] A. XII 511 || 9 libra] georg. I 208 || 10 et tractus est e. q. s.] exscr. Isid. or. X 257 || 13 Aeneadae] A. VIII 648 || 18 unde] A. III 507 || ut hic . . . certus iter] cf. Don. in Ter. hec. V 3. 17 || 19 certus] A. V 2 || 22 toposhesia est e. q. s.] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 32

---

1 ad v. 156 Flectit] torquet vel regit. Secundo] Troianis obsequenti et tractus est sermo a sequentibus servis id est pedisequis, unde et secundam fortunam dicimus a sequendo. P || 2 numine C²: nomine C || 5 isosyllabus B isosyllabus M || 7 ιουραλαβοϛ B isosyllabus M || sit om. KC || 8 abscissa B abscisa . . . capita om. C || 9 plurali tale est et corruque abscisa duorum f. e. C || 11 pedisequis BM: pedise litterae evanuerunt in K sequis C (pedis supr. vers. add. C³): pedis sequis L pedissequis H || secundis om. C (add. C², || dicimus a sequendo C || 12 quod . . . prope nos om. KC (add. C³) || prope nos. vel a similitudine venti tractum est propitii qui flat a tergo, ut (Aen. III 130) 'prosequitur surgens a puppi ventus eunteis' D || 13 ad v. 157 Proxima litora] quia post periculum non eligitur litus, sed quodcumque occurrerit occupatur. P || 16 dictum est CM || 18 cursu C²: curru C || 19 stationes Masciciv: saltationes C || 20 terrestribusque C || 21 ad v. 158 Vertuntur] scilicet . . . ab Italia. P || 22 ad v. 159 Est in secessu] toposhesia est . . . Hispaniensis Carthaginiis portus putatur esse. non est enim hic locus in Africa, sed propter nominis similitudinem posuit. nam topographia est rei verae descriptio. Seccessu] sinu secreto. Locus] autem subaudis 'quem', ut superius 'urbs antiqua fuit'. Insula portum efficit] quem locum subaudimus, vel in quo insula portum efficit. P || τοποςhesia BM

poeticam licentiam locus. ne autem videatur penitus a veritate discedere, Hispaniensis Carthaginis portum descripsit. ceterum hunc locum in Africa nusquam esse constat, nec incongrue propter nominis similitudinem posuit. nam topographia est rei verae descriptio. SECESSV sinu secreto. LOCVS subaudis 'quem', ut superius urbs antiqua fuit. et sciendum est, quia, quotiens praemittimus nomen cuiuslibet generis et interposito pronomine (proprium) sequitur nomen alterius generis, medium illud pronomen proprii nominis genus sequitur, ut Sallustius est in carcere locus, quod Tullianum appellatur. ecce proprio iunxit, non appellativo; Tullianum enim proprium est, carcer appellativum. si autem utraque nomina appellativa fuerint, licenter cui volumus respondemus. *INSVLA PORTVM EFFICIT 'quem locum' subaudimus, vel 'in quo insula portum efficit'; hoc enim solummodo portus, quod illi insula anteposita est.*

161. INQVE SINVS SCINDIT SESE VNDA REDVCTOS dividit se unda in sinus reductos, id est replicabiles. *INQVE SINVS antiqua est locutio. sic ipse alibi inque salutatam linquo. C. Memmius de triumpho Luculli Asiatico: inque luxuriosissimis Asiae oppidis consedissee et mox inque Gallogracciam redierant.*

162. GEMINI pares, similes; interdum et duos significat. MINANTVR eminent, ut minaeque murorum ingentes. item illa usque minatur. *et ita est, ut quae eminent minari videantur.*

163. SVB VERTICE hoc est circa radices montis, quae ad rectam lineam suscipiunt cacumen, id est verticem.

6 urbs] A. I 12 || 9 Sallustius] Cat. 55, 3 || 18 inque salutatam] A. IX 286 || 22 minaeque] A. IV 88 || illa] A. II 628

2 descripsit] putatur descripsisse C || 4 τοπογραφία B τὸν ποταμὸν I (τὸν ποταμὸν ἢ τοπογραφία M || est] id est L || rei] est ei K || descriptio K || descriptio] ut est in carcere locus quod tullianum appellatur add. BM hoc tamen ad Homeri imitationem fecisse Virgilius videtur, qui portum Ithacae sic descripsit (Od. XIII 96) Φόρμνος . . . μέλισσαι add. D. cf. Macrobian. Sat. V 3, 18 || 5 locus] C || 6 quia om. BCH (add. C²) || remittimus K || 7 interpraeposito K || proprium addidi || 8 medium] melius C || 10 appellatur]

dicitur L || 13 quem locum . . . efficit om. C, in marg. add. C² || 14 q/, illi C (o supr. vers. C², idem q ec q fecisse et illi expuncisse videtur) || 16 ad v. 161 Frangitur reductos] replicabiles. P || 17 sinus] autem C || 19 Luculli Asiatico Duebnerus in Labmii ann. XI, 3 p. 279: Luciliaea IIII. C || luxuriosissimis C || 20 gallogregiam C || 21 ad v. 162 Gemini] pares . . . videantur. P || interdum et] aliquando P || duo KCM || significat, ut 'gemini fratres' D || 23 ut quae] usque P || 24 ad v. 163 Sub vertice] circa radices montis . . . verticem. P || 25 lineam] latium K || suscipiunt K PHL: suscipiunt BCLh (sed pic e corr. C) ab imo usque ad summum ut est in praerupto monte superscr. l

164. *TVTA a tempestate defensa, ideo et 'silent'.* *TVM pro praeterca.* *TVM SILVIS SCAENA CORVSCIS* 'silvis coruscis' hoc est silvarum coruscarum, id est crispantium, ut Iuvenalis longa coruscat serraco veniente abies. et posuit septimum pro genetivo, ut superius pulchra prole. *alii 'coruscis' tremulis vel vibrantibus* 5 *accipiunt.* *SCAENA* inumbratio. et dicta scaena ἀπὸ τῆς σκιάς. apud antiquos enim theatralis scaena parietem non habuit, sed de frondibus umbracula quaerebant. postea tabulata componere coeperunt in modum parietis. *scaena autem pars theatri adversa spectantibus, in qua sunt regia.* 10

165. *DESUPER pro supra, praepositione contra rationem adiecta.*

HORRENTI horror plerumque ad odium pertinet, plerumque ad venerationem, ut hoc loco. sic Lucanus arboribus suus horror inest. *ATRVN NEMVS* tropus est; per atrum enim nigrum ostendit, per nigrum umbrosum, per umbrosum densum, id est frondibus 15 plenum.

167. *VIVO* naturali, ut vivo praetervehor ostia saxo.

168. *NYMPHARVM DOMVS* aut verum dicit et est historia, aut ad laudem pertinet loci: talis, inquit, locus est, ut domus credatur esse nympharum. *HIC* pro 'illic' more suo. 20

169. *ANCHORA MORSV* hoc nomen cum in Graeco, unde originem ducit, aspirationem non habeat, in Latino aspiratur: quod est contrarium; nam magis Graecorum est aspiratio. sed hoc in paucis

---

3 Iuvenalis] sat. III 254 || 5 coruscis . . . accipiunt] cf. gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 81 || 13 Lucanus] III 411 || 17 vivo] A. III 688

1 ad v. 164 Aequora tuta silent] tempestate defensa, ideo silent. Tum] praeterca. Siluis scaena coruscis] hoc est siluarum coruscarum . . . sed de frondibus umbracula. scaena autem pars theatri adversa spectantibus, in qua sunt regia. *P* || 3 ut Iuvenalis . . . prole *om.* *B* || 4 serraco *KH* sarrago *C* ut videtur, et *P* (serraco *C*² ut videtur) serraco *L* (genus vehiculi *superscr. l*) serra conueniente *M* || 5 choruscis *C* || vibrantibus *scripsi*: umbrantibus *CP* 6 ano του κριας *K* asiotes scias *C* (ἀποτυκριας *C*²) ano της κριας *L* actio *ric* κριας *H* apotesches *M* opotesscius *P* || 7 theatri *CP* || habebat *B.M* || sed de frondibus opaca umbracula faciebant *B* || 11 ad v. 165 Desuper] pro supra praepositione contra rationem adiecta. Horrenti] horror . . . id est frondibus ple-^{de} num. *P* || pro . . . praepositione *P*: pro praepositio est *C* (de *superscr. C*²)

12 otium *CP* (*corr. C*²) || 14 inest et (*Aen.* V 37) 'horridus in iaculis'. *D* || 17 ad v. 167 Vno] naturali . . . saxo. *P* || saxa *KLH* || 18 ad v. 108 Nympharum. Hic] pro illic more suo. *P* || 19 loci] aut *supr. vers. add. C*². vel *C*³ || inquit *C* |

21 ad v. 169 Anchora morsu] originem graecam habet, sed apud eos non aspiratur (asperatur) in mediam syllabam. 'morsu' dente. *P* || Morsu] anchora dens ferreus est ex graeca ethimologia, quod quasi hominis manus comprehendat scopulos uel harenas. nam manus graece cyra dicitur in *mag. add. C*³. cf. *Isid. or.* XIX 2, 15 || 23 magistrum *L* (magis graecorum *l*)

nomiſibus invenitur. morſum autem de anchoris bene dixit, cum alio loco inveniamus tum dente tenaci anchora fundabat navis.

170. *HVC SEPTEM AENEAЕ C. N. quidam volunt hoc loco quaestionem*
 5 *nasci. si facit Neptunus Troianis, cur cum omnibus navibus ad Afri-*
cam non pervenit Aeneas? sed Neptunus postquam sensit tempestatem
commotam, potuit de periculo liberare Troianos, ante facta vero mutare
non potuit. nam et Orontis navem cum omnibus sociis eius constat
perisse: et simul libri oeconomia perisset, si Aeneas cum omnibus na-
 10 *vibus pervenisset. volunt autem septem naves ita interim colligi, ut*
una Aeneae sit, tres de saxis a Cymothoe et Tritone, tres de syrtibus,
Neptuno syrtes navigabiles faciente, liberatae sint, reliquae tantum
dispersae sint, quas paulo post legimus ad Africae litus adpulsas. no-
 15 *vam tamen rem Naevius bello Punico dicit, unam navem habuisse*
Aencam, quam Mercurius fecerit.

171. TELLVRIS AMORE cuiuscumque post pericula. unde et superius dixit 'quae proxima litora cursu contendunt'. et paulo post infert 'optata potiuntur Troes harena'; nam *re vera haec optata non erat eis, qui ad Italiam festinant.* tellurem autem pro terra
 20 posuit, cum Tellurem deam dicamus, terram elementum; ut plerumque ponimus Vulcanum pro igni, Cererem pro frumento, Liberum pro vino.

172. HARENA quaeritur, habeat necne nomen hoc adspirationem. et Varro sic definit si ab ariditate dicitur non habet,
 25 si ab haerendo, ut in fabricis videmus, habet. melior tamen est superior etymologia. *et 'harena' aut pro terra posita est, aut et harena grata potuit esse post mare.*

173. SALE TABENTIS aut madefactos aspergine, aut qui apud

2 tum dente] A. VI 3 || 24 Varro] libr. grammat. vell. ed. Wilmans p. 184, 14. cf. Isid. or. XIV 3, 11 et XIX 10, 21

1 morsu BHM || 3 naues CHM aues litterae evanuerunt in K || 4 quidam dabat uolunt C || 5 nasci C || si supr. vers. add. C² || 8 orantis C || 10 uolunt autem Scioppius e Fuldensi enotavit: uoluntatem C || 11 Aeneae scripsi: aeneas C || chymothoe C || 17 ad r. 171 Tellurem] pro terra posuit . . . ut plerumque Vulcanum pro igne ponimus et reliqua. P || cuiuscumque terrae C || 19 festinant. et harena . . . mare C || 20 ipsam deam CP || terram nero C || 21 igne BC || 23 ad r. 172 Arena] sine aspiratione si ab ariditate dicitur, si ab haerendo, ut fabricis, habet. hoc sentit Varro. P || ARENA LK || habeat necne] habeatne K || 24 //uarro C (u crasa est) || difflnit M || si] sed H || aritate L || habe K || 25 erendo K herendo CLH || ut . . . videmus] in fabricis C ut videmus in fabricis C³ || videmus om. B || 28 ad r. 173 Sale tabentis] madefactos dicit aspergine. In litore] pro in litus . . . quereum. P || ant] id est multa superer. C³ || id est madefactos B multa madefactos M || aspergine BCL (aspergine C³)

sentinam laboraverint; nam supra ait omnes accipiunt inimicum imbrem. sane marina aqua dicitur exesse et extenuare ut cetera sic corpus humanum. IN LITORE pro in litus, ut arma sub adversa posuit radiantia quereu pro sub adversam quercum.

174. SILICI SCINTILLAM EXCVDIT bene adiecit speciem, quia in 5 lapidibus certis invenitur ignis. 'excudit' autem est feriendo eiecit, quia eudere est ferire; unde et incus dicitur, quod illic aliquid eudamus, id est feriamus. ACHATES adlusit ad nomen, nam achates lapidis species est: bene ergo ipsum dicit ignem excussisse. unde etiam Achaten eius comitem dixit. lectum est enim in naturali 10 historia Plinii, quod si quis hunc lapidem in anulo habuerit, gratiosior est.

175. SVCCEPIT pro suscepit, ut diximus supra.

176. NUTRIMENTA Cicero in Oratore sed quod educata huius 15 nutrimentis eloquentia ipsa se postea colorat. RAPVIT- QVE IN FOMITE FLAMMAM paene soloecophanes est; nam cum mutationem verbum significet, ablativo usus est: sed hoc solvit aut antiqua circa communes praepositiones licentia, ut est conditus in nubem, contra et nota conduntur in alvo, item saeva sedens super arma et geminae super ar- 20 bore sidunt. Cicero quod ille in capite ab hostium duce

---

1 omnes] A. I 122 || 3 arma] A. VIII 616 || 6 excudit . . . feriamus] exscr. Priscianus X 23 (I p. 515, 22 H.). cf. Isid. or. XIX 7, 1 || 14 Cicero in Oratore] 13, 42 || 16 paene soloecophanes e. q. s.] cf. Serv. comm. in Don. p. 419, 30 K. || 19 conditus] georg. I 442 || et nota] A. II 401 || 20 saeva] A. I 295 geminae] Aen. VI 203 || 21 Cicero] in Verr. act. II lib. V 3

---

3 corpus ex corpus C || 4 pro] q P || 5 ad v. 174 Ac primum . . . Achates] bene adiecit speciem . . . eudamus id est feriamus. Achates] adlusit ad nomen . . . excussisse. P || SILICI KC: SILICIS BLHMC² || quia . . . ignis] in certis enim lapidibus ignis est B || 6 certis lapidibus M || autem est om. P est om. H || inferiendo K efferiendo L || eiecit LH Vossianus Burmanni, Prisciani Bernensis m. sec.: elicit BKCMl eiecit Leidensis et Regius Burmanni, Prisciani Bernensis iecit reliqui libri Prisciani || 8 feriamus] feriendo proeudamus B feriendo producamus M et Isidorus || 9 excussisse BCP cf. Diom. p. 369, 2 K. Prisc. I p. 515, 16 H.: excussisse K L H M || 10 achtem K || 11 plenii K || habuerit] habeat B ad custodiam eius proficit et add. C, quibus turbatur enuntiatu conformatio. cf. Plin. nat. hist. XXXVII 139 sqq. et Salm. Plin. exercit. p. 92 || 12 est K L H: om. C esse videatur BMC³l esse videatur. nel ideo Achates Aeneae comes dicitur, quia sollicitudo comes est regibus; ἄχος enim cura dicitur et sollicitudo. D || 13 ut supra dictum est BCM, nisi quod sicut M. ut diximus superius L || 14 ad v. 176 Nutrimenta. Rapuitque in fomite flammam] paene solioophanes est . . . conduntur in aluo. sane fomites sunt assulae . . . nomine excepto. P || sed quod educata Ciceronis libri: et qui deducta C || 15 nutrimenta Ciceronis libri: nutrimenta C || colorat Ciceronis libri: caloravit C || 16 solioophanes BC soloetophanes K solioophanes LM solioophanis H || 18 circum KH || 21 quid M || capite ex cappite L in caput superser. l || ostium K

acceperat, item et si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere. aut 'rapuit' raptim fecit flammam in fomite, id est celeriter. *et mire 'rapuit', opus est enim celeritate ad tale ministerium. sane fomites sunt assulae quae ab arboribus cadunt*
 5 *quando inciduntur, quod foccant ignem. Clodius Scriba commentariorum VIII. fomenta taleae excisae ex arboribus, item alio loco astulae ambustae, ligna cavata a fungis nomine excepto.*

177. CEREREM metonymia pro frumento. CORRUP TAM VNDIS aqua emollitam. CEREALIAQVE ARMA fugiens vilia ad generalitatem transiit propter carminis dignitatem et rem vilem auxit honestate sermonis, ut alibi, ne lucerram diceret, ait testa cum ardente viderent scintillare oleum. et sciendum est iudice euphonia dici 'Cerealia' vel 'Cerialia', 'Typhoea' vel 'Typhoia', 'Caesareanus' vel 'Caesarianus'. in his ergo licentia derivationis
 15 est. CEREALIAQVE ARMA] * 'arma' enim generaliter omnium rerum instrumenta dicuntur, ubi reponuntur armaria dicta sunt.* Nigidius de hominum naturalibus VIII. omnis enim ars materia inventa, circa quam versetur, ferramenta vasa instrumentum armamentaque primum comparat, per quae opera sua efficere
 20 possit.

178. FESSI RERVM hoc est penuria fatigati, id est esurientes,

1 et si fortes] Cic. in Verr. act. sec. I 1, 3 || 4 sane fomites e. q. s.] cf. Isid. or. XVII 6, 26 et 10, 18 || 11 testa] georg. I 391 || 15 arma . . . dicta sunt] Isid. or. XVIII 5, 1

1 acceperat M || item . . . defendere om. B || fu/eritis C || quem . . . defendere om. KC (quoniam nemo sit ausus defendere add. C³) || 5 inciduntur P || 6 fomenta lee excisae ex arboribus P se ex arboribus fomenta exc* Daniel se ex arboribus fomenta excidisse Masvicius || aliubi P || 7 astulae . . . excepto] fortasse scholiastes ex Clodii commentariis haec deprompsit fomes astulae ambustae aut ligna xavorá, ea autem quae secuntur a fungis nomine excepto ex Isidoro assulae sunt || lignae cavata P, inde ligna excavata Daniel || 8 ad v. 177 Cererem] metonymia pro frumento. Corruptam undis] mollitam. Cerealiaque arma] fugiens vilia ad generalitatem transiit, quae ad omnia instrumenta pertinet, id est arma. P || metonymia C || 9 id est aqua BM || aq; mollitam K aqemollitam L (aqua emollitam l) || 10 transit H || transiit arma enim generaliter omnium rerum instrumenta dicuntur ubi reponuntur armaria dicta sunt. ergo hic propter carminis dignitatem refugies vilia rem vilem auxit C || 11 testam cum ardentem BH testam ardentem L (testa cum ardente l) testa cum ardentem M || 12 scintillare oleum om. KC (add. C³) || 13 euphonia] eufoniados superscr. C³ || dici BK: dicere CLHM || 15. est. Nigidius de hominum naturalibus VIII omnis enim . . . possit C || 18 armamentaque Duebnerus Jahrb. anal. XI p. 1226: armamenta quae C armamentaq. f. q. primum Scioppius e Fuldensi notavit, unde armamenta quae faber quamprimum comecit Burmannus. equidem f. q. typhoetae errore pro f. q; posita esse suspicor, f. q; autem significare sive que: ut Duebneri coniectura a Scioppio vel Daniele occupata videatur. || 21 ad v. 178 Expediunt] adhibent uel parant. Fessi rerum] hoc est penuria fatigati alii tempestatibusque. Fruges] generaliter omnes fruges dicuntur. frugum autem nomen tractum est a frumine, id est eminente gutturis parte. Receptas] liberatas de periculo. P || poenuria LH

quod fere laborem fames subsequitur. et fessus generale est; dicimus enim fessus animo, *id est incertus consilii*, ut ter fessus valle resedit, et fessus corpore, quod magis est proprium, et fessus rerum a fortuna venientium, ut hoc loco. epitheta numquam vacant, sed aut ad augmentum, aut ad diminutionem, aut ad discretionem 5 poni solent. FRUGES generaliter omnes fruges dicuntur, et errant qui discernunt frumenta a frugibus. nam Cicero ait olei et frugum minutarum, cum de leguminibus diceret, ut ostenderet etiam frumenta fruges vocari. frugum autem nomen tractum est a frumine, id est eminente gutturis parte. RECEPTAS liberatas ut me- 10 dioque ex hoste recepit, id est liberavit. RECEPTAS] *de periculo vel ex insperato salvas.*

179. ET TORRERE PARANT FLAMMIS ET FRANGERE SAXO multi hystero-proteron putant, non respicientes superiora, quia dixit undis Cererem esse corruptam, quam necesse fuerat ante siccarum. qui 15 tamen etiam contra hoc illo se tuentur exemplo nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo et volunt etiam hic hystero-proteron esse. quod falsum est; nam et hodie siccarum ante fruges et sic frangi videmus. et quia apud maiores nostros molarum usus non erat, frumenta torrebant et ea in pilas missa pinsebant, et 20 hoc erat genus molendi. unde et pinsores dicti sunt, qui nunc pistores vocantur. pinsere autem dici Persius probat, ut a tergo quem nulla ciconia pinsit. *quidam ne hystero-proteron sit, alios torrere, alios frangere accipiunt.* Accius Troadibus nocturna saxo

1 fessus generale . . . venientium] exscr. Isid. or. X 101 cf. diff. verb. 241 | 2 ter] A. VIII 232 || 7 Cicero] in Verr. act. sec. III 7, 18 || 9 frugum . . . parte] cf. Don. ad Ter. adolph. V 8, 27 et Phorm. II 2, 18 Isid. or. XVII 6, 23. diff. verb. 247 || 10 medioque] A. VI 111 || 13 multi hystero-proteron e. q. s.] cf. Don. ad Ter. adolph. V 3, 60 || 16 nunc torrete] georg. I 267 || 19 et quia e. q. s.] exscr. Isid. or. XV 6, 4 et XVII 3, 5 || 22 Persius] sat. I 58 || 24 Accius] trag. Rom. rel. rec. Ribb. p. 197 ed. II

2 fessus animo . . . proprium om. H || ter] et LH || 5 diminutionem] imitationem H || 6 ponuntur BC || 7 nam Cicero . . . vocari om. B || 8 et ostendere K || 10 ab eminente sub mento BMC³. nisi quod alimenti B || liberatas de periculo uel ex insperato salvas ut C || 11 recepi C. memoria *fecellit Scrvium.* || id est liberavit om. C || 13 ad c. 179 Et torrere . . . saxo] multi hystero-proteron putant . . . frangi videmus. P pinsor pistoris pinsit tundit ead. man. in marg. || 14 quia] quod B q; K || 16 etiam om. P || se tuentur] utuntur CP || 17 saxo K || 18 et om. B || hodieque C hodieque H || 20 non erat usus BM || pinsebant M pinsebant ex pincebant L: pinsabant BH pinsabant K pinsebant C cf. *Neue Forment. d. lat. Spr.* II² p. 416 et 422 || 22 pinsere . . . pinsit om. B || pinseri K pensiri C (pinsere C²) || Persius probat ut] hoc uersu probat persius C quibus ut *supr. vers. add. C³* || 24 accipis C (accius m. rec.) || nocturnam C nec furno Ribbeckius || saxo Ribbeckius

fruges franges torridas. sane his versibus 'tum Cererem corruptam undis' et 'torrere parant flammis et frangere saxo' ius pontificum latenter attingit. flamines autem farinam fermentatam contingere non licebat. cum autem dicit 'Cererem corruptam undis' et 'torrere p. f. 5 et f. s.', quid aliud ostendit. quam mox eos sine fermento panem coxisse, qui omnes fruges corruptas protulerunt? non autem expectasse eos fermentum, docet illo versu 'tum victu revocant vires'.

180. AENEAS merita personarum vilibus officiis interesse non debent: quod bene servat ubique Vergilius, ut hoc loco, item in 10 sexto cum diversis officiis Troianos diceret occupatos, ait at pius Aeneas arces quibus altus Apollo praesidet: nisi cum causa pietatis intervenit, ut ad sepeliendum socium Misenum de Aenea dixit paribusque accingitur armis. SCOPULVM id est speculam. et quando speculationem significamus, generis est femi- 15 nini, ut specula Misenus ab alta. speculum autem, in quo nos intuemur, generis est neutri, ut Iuvenalis speculum civilis sarcina belli.

181. LATE PETIT in quantum potest. PELAGO in pelagus, ut inferretque deos Latio. ANTHEA SI QVEM aut ordo est 20 'ascendit scopulum requisiturus Anthea Capyn Caicum, si quem videat'. et usus est hoc genere elocutionis, quo et Terentius, qui dixit quod plerique omnes faciunt adulescentuli. atqui nihil tam contrarium; omnes enim generale est, plerique speciale: ordo

10 at pius] A. VI 9 || 13 paribusque] A. VI 184 || 15 specula] A. III 239
16 Iuvenalis] sat. 2, 103 || 19 inferretque] A. I 6 || 21 Terentius] Andr. I 1,
28. cf. Don. ad h. v.

1 franges *C* frendas *Nonius* p. 447, 20, *recepit Ribbeckius* || 2 ius pontificum . . . torrore p. f. et f. s. *om. C, in marg. add. C²* || 3 autem] *fortasse enim* || 5 quid *C²*: qui *C* || 8 *ad v.* 180 Scopulum] id est speculam . . . generis neutri. *P* || AENEAS . . . accingitur armis *om. B* || 12 ut ad sepeliendum socium Misenum de Aenea dixit paribusque . . . armis *F. Schoellius*: ut ad sepeliendum socium miscendo daeanea dixit paribusque accingitur armis *K* ad sepeliendum socium de aenea paribusque accingitur armis *C* (socios *scripsit, de aenea expunxit*, miscendo se operi alios hortaretur ut in VII libro *in marg. add. C²*; ut ad sepeliendum socios miscendo se operi alios hortaretur nec non . . . socios *supr. vers. C³*) ut ad sepeliendum socios miscendo se operi alios hortaretur aneneas nec non opera inter talia primus hortatur socios paribusque accingitur armis *L* (ut ad sepeliendum socium de aenea dixit paribusque accingitur armis *l*) ut ad sepeliendum socios miscendo se operi alios hortaretur nec non aeneas . . . armis *II* ut ad sepeliendum socium miscendo se operi alios hortaretur nec non aeneas . . . armis *M* || 14 quando] quomodo *P* || 17 belli, quod graece ἔνοπλιον dicitur *D* || 18 *ad v.* 181 Late petit] in quantum potest. Pelago] in pelagus . . . Latio. Antea siquem] ordo est ascendit . . . videat. et hoc fit ut honestior fuerit locutio. *P* || 19 Latio pro in Latium *Lion* || ANTEA *K* || 21 locutionis *BC* || quod *KH* || qui dixit . . . speciale *om. B* || 22 faciunt adulescentuli *om. KC* adulescentuli *om. L* (*add. l*) || atque *C*

ergo est, quod omnes faciunt adulescentuli, ut animum ad aliquod studium adiungant, plerique equos alere, plerique canes. aut certe 'quem' vacat, ut superius diximus istas frequenter vacare particulas. ut ipse Vergilius Rhebe diu, res si qua diu mortalibus ulla est. nemo enim dicit 'si qua ulla', sed 'si ulla': vacat ergo 5 'qua'. item in Lucilio et quem Pamphilum quaeris 'quem' vacat, nam de uno loquebatur. ergo 'si quem videat' pro 'si videat' posuit, cui contrarium ponebant veteres 'nullum', id est 'si quem vidisti' 'nullum vidi' pro 'non vidi'. sane legitur et 'si qua', ut sit 'si qua ratione'.

10

182. PHRYGIAS Troianas, Troia enim in Phrygia provincia est. et veri simile est, Aeneam de omni ipsa provincia socios habere potuisse. in secundo enim ait undique convenere animis opibusque parati. dicta autem Phrygia ab Aesopi filia Phrygia. BIREMIS naves habentes remorum ordinem geminum, ut alibi triplici pubes 15 quam Dardana versu impellunt. quidam tamen 'biremes' ad suum tempus volunt dixisse Vergilium, negantes Troicis temporibus biremes fuisse. Varro enim ait post aliquot annos inventas biremes.

183. IN PUPPIBUS ARMA CAICI quia navigantium militum est puppibus arma religare, ut alibi pacem orare manu, praefigere 20 puppibus arma. fiebat hoc autem et signi gratia. aut 'arma' pro navalibus armamentis, ut colligere arma iubet, quia solent naves a velificatione facile cognosci.

184. CERVOS cervi dicti sunt ἀπὸ τῶν κεράτων, id est a cor-

4 Rhebe] A. X 861 || 6 Lucilio] falso adser. XXIV Mueller. || 13 undique] A. II 799 || 15 triplici] A. V 119 || 20 pacem] A. X 80 || 22 colligere] A. V 15 24 cervi . . . cornibus] exser. Isid. or. XII 1, 18

3 dictum est C || particulas frequenter vacare KLH || 4 hrebe B rebe C || 5 nemo enim C: nemo reliqui || si qua ulla est C sed si ulla omittens (est capaxit et sed si ulla superser. C³) || 6 equum Muellerus, qui Caecilio tribuit haec verba. || pamphilum C pamphilium L phamphilum H || quaeris] om. K q. nris H || 7 nam de uno loquebatur] om. B nam unus erat CM (de uno loquebatur C³) || 9 et si qua et si qua C || 10 ad v. 182 Phrygias] Troianas.

Troia enim in Phrygia provincia est. dicta autem ab Aesopi filia Phrygia nomine. Biremes] naves habentes . . . versu impellit. P || 12 verisimili C (corr. C²) || ipsa] illa Scoppius e Fuldensi || 13 opibusque C²; apibus C || 15 alibi] in V B || 16 impellunt LH: impellunt B, om. K impellit CPM || 18 inventas C²: inventos C || 19 ad v. 183 In puppibus arma Caici] quia navigantium militum est in puppibus arma religare, fiebatque signi gratia. aut arma . . . iubet. P || navigantium] tres vel quattuor litterae extremae evanuerunt in K navigantium L || militum mos est LHM C³ || 20 in puppibus C || manum K || 24 ad v. 184 Nauem. Cernos] alii dicunt quod cervi non sunt in ea parte Africae, sed fictum esse aiunt. quidam cernos pro quacumque fera dictos accipiunt. Prospicit errantes] pascuentes . . . uagantur. P || scholium ad cervos post scholium ad errantes habent BKLHM || aputon ceraton K ἀπο τῶν κεράτων C (κεράτων C³) ἀπο τοῦ κεράτων L ἀπο τῶν κεράτων H || id est a cornibus om. C (add. C³)

nibus. sciendum autem est etiam Latina nomina Graecam plerumque etymologiam recipere. sed cervi non sunt in provincia proconsulari, ad quam venit Aeneas. aut fictum ergo est secundum poeticum morem, aut ob hoc dictum, quia heroicis temporibus ubi
 5 que omnia nascebantur *per se*, ut ipse omnis feret omnia tellus. *aut possunt tunc fuisse, sed ut multis aliis locis variae mutationes factae: licet quidam cervos pro quacumque fera dictos accipiant, quia post ait 'impletur veteris Bacchi pinguisque ferinae'. nam male quidam eos de vicinis insulis transfretasse tradunt, et ideo 'errantes',*
 10 *quod in ignotis locis essent.*

185. ERRANTES pascentes, ut alibi mille meae Siculis errant in montibus agnae; re vera enim dum pascuntur, vagantur. et in septimo de ceruo errabat silvis. TOTA inter 'totum' et 'omne' hoc interest, quod 'totum' dicimus unius corporis plenitudinem, 'omne' de universis dicimus, ut puta 'totum auditorium habet scolasticos', hoc est plenum est auditorium scolasticis; 'omne auditorium habet scolasticos', id est omnia auditoria. usurpant tamen poetae et ista confundunt, ut hoc loco 'tota' pro omnibus posuit, et contra pro tota 'omnem' posuit, ut est omnemque re-
 15 verti per Troiam. Staius et totos in poenam ordire nepotes, id est omnes. plerique derivationem dicunt ab eo quod est 'tot' 'totus', ut ab eo quod est 'quot' 'quotus'. sed illud notandum, quia in derivatione mutat plerumque naturam; nam cum 'tot' naturaliter brevis sit, 'totus' producit, 'quotus' vero secundum
 20 originem suam brevis remanet. *ARMENTA videtur nove de cervis*

2 sed cervi e. q. s.] cf. comm. Luc. IX 921 || 5 omnis] buc. IV 39 || 11 mille] buc. II 21 || 13 errabat] A. VII 491 || inter totum e. q. s.] exser. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 81. cf. Isid. diff. verb. 402 || 19 omnemque] A. II 750 || 20 Staius] Theb. I 81 || 25 ARMENTA videtur e. q. s.] cf. Isid. or. XII 1, 8. gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 19

2 sed cervi] .f. auctores *superser.* C³ || non sunt in ea parte africae id est in provincia nunc proconsulari C (*super* proconsulari *scripsit* p. n. l. C²) || proconsulari] p. n. provinciae *superser.* I || 3 aut ergo fictum B M || est] et M || 4 ab C (ob C²) || 5 ipse om. B || 7 accipiunt C || 11 alibi om. B C ipse alibi M || 12 et in . . . silvis om. B K C || silvis. et alibi quom de columbis diceret (Aen. VI 199) 'pascentes illae tantum prodire nolando'. D || 15 omne om. K || ut pote B || omne auditorium C (*corr.* C²) || 16 hoc est . . . scolasticos om. L (*add.* I) || scolasticis omne om. H || omne . . . id est om. C (*add.* C²) || 17 usurpatione tamen poetae ista confundunt B || 19 totam M || 20 et] ut B || totus K || ordire in poenam H || ordine B || 21 plerique . . . remanet] plerique ab eo quod est tot totus dicunt et quot quotus. sed contra dicit syllabica productio nisi quotus B || plerique . . . quotus] plerique derivationem dicunt ut// ab eo quod est quot quotus tot totus C || dicunt] ducunt *Masvicius et Burmannus* || 23 quia] quod LH || naturam nam cum tot om. K

dixisse, cum armenta proprie boum sint vel equorum vel ceterorum quibus in armis utimur.

186. AGMEN agmen proprie dicitur ordinata multitudo, ut est ambulantis exercitus; neque enim in uno loco stans agmen vocatur, aut si inventum fuerit usurpatum est: unde bene adiecit 'longum', 5 ut incedentium ostenderet significationem.

187. CONSTITIT 'con' secundum naturam brevis est semper, excepto quum s littera vel f sequitur; tunc enim tantum producit, sicut 'in' syllaba, ut insula, infula. **hic pro tunc, aut pro ibi.**

CELERES potest et pro celeriter accipi.

10

188. CORRIPUIT aut de pharetra corripuit, ut est corripit hic subita trepidus formidine ferrum, aut ab Achate, ut eum secutum esse per silentium intellegamus, ut illo loco ni iam praemissus Achates adforet, item nunc repeto, Anchises fatorum arcana reliquit. **aut 'corripuit', ut cervorum celeritatem* 15 *praeciperet.** GEREBAT aut tunc, aut quae gerere consueverat.

190. CORNIBVS ARBOREIS aut subaudi 'cum', ut illo loco atque Ixionii vento rota constitit orbis, id est cum vento; aut certe secundum supra dictam figuram 'cornibus arboreis' pro cornuum arboreorum, melius tamen est ut 'cum' subaudias. TVM 20 VVLGVVS bene 'vulgus' ductoribus interemptis. *Ennius avium vulgus et alibi hastarum, id est multitudinem hastarum et avium.*

191. MISCET perturbat, circumagit, insequitur. FRONDEA pro frondosa posuit. plerumque enim dum varietati declinationis student poetae mutant proprietatem; nam frondeum est totum de 25

3 agmen proprie e. q. s.] cf. Isid. or. IX 3, 64 || 7 con secundum e. q. s.] cf. Serv. [Sergii] comm. in Don. p. 442, 28 K. || 11 corripit] A. VI 290 || 13 ni iam] A. VI 34 || 14 nunc repeto] A. VII 123 || 17 atque] georg. IV 484 21 Ennius] cf. adn. crit. || 25 nam frondeum e. q. s.] exscr. Isid. diff. verb. 223

1 armenta C || 6 incedentem C (incedentum C²) || 7 ad v. 187 Constitit hic] pro tunc aut pro ibi. P || CONSTITIT hic pro tunc aut pro ibi et con C || 9 sicut . . . infula] ut est insula infula B (sicut in sillaba *superscr. ead. manus*) sicut insula infula C (in sillaba ut est *add. C³*) || ut] ut est MI || 12 ferum. aut corripuit ut cervorum celeritatem praeciperet. aut corripuit ab achate. et quo modo ab achate quem apud ignem occupatum dixit? sed eum secutum C || ut eum secutus esset per silentium B intellegamus . . . reliquit *omittens* || 13 illo] hoc C || 16 conuenerat] conuenerat K solebat L || 17 ad v. 190 Cornibus arboreis] pro cornuum arboreorum. melius tamen est ut 'cum' subaudiatur, ut est 'atque Ixionii vento rota c. o.', id est cum vento. P *eadem ad* CORNIBVS ARBOREIS *in C adscripta sunt, nisi quod is subaudias exhibet* || 18 atque Ixionii om. B || 18 ixioni K ixionei LM ixumii H || 21 Ennius . . . et avium *Vahlenus Enn. pocs. rel. p. 117: ennius avium vulgus et hastarum et avium C alibi multitudinem et hastarum et supra et avium scripsit C²* || 23 ad v. 191 Miscet] perturbat (perturbet) agit. Frondea] pro frondosa posuit . . . ut saxosus saxeus. P || 24 profundos aposuit KL (pro fundosa posuit l) || 25 proprietatem om. CP (*add. C³*)

frondibus, ut torus, frondosus vero est lucus; licet enim abundet frondibus, non tamen est de frondibus totus: ut saxeus et saxosus. *TURBAM multitudinem. Cicero in Verrinis videt in turba Verrem, Plautus in Amphitrione deinde utrique imperatores in*
 5 *medium exeunt extra turbam ordinum.*

192. QVAM SEPTEM bene definit numerum; necessitatis enim est haec venatio, non voluptatis, in qua plura requiruntur. *nee enim conveniebat, sociis diversis modis laborantibus, voluptati operam dare. VICTOR hoc loco propositi effector, ut est atque rotis*
 10 *insistere victor.*

193. FVNDAT HVMI per humum. et est adverbialiter positum, ut humi nitens, id est per humum. CVM NAVIBVS cacemphaton in sermone, quod fit si 'cum' particulam n littera sequatur. *notandum sane est, quod non omnia persequitur, neque enim indicat, quo*
 15 *delati sunt cervi.*

194. HINC pro inde *vel post*, abutitur enim adverbii more suo. PARTITVR Sallustius ait provincias inter se partiverant, nam et partio et partior dicimus: et est verbum de his, quae cum utramque recipiant declinationem pro nostra voluntate, activae
 20 tamen sunt significationis, ut punio punior, fabrico fabricor, lavo labor. quamquam temptaverit Probus facere differentiam inter activam passivamque significationem, ut dicamus tondeo alterum tondeor ab altero; sed hoc in aliis verbis dicere non possumus, ut fabrico fabricor, pascor pascor; nam legimus florem depasta sa-
 25 lieti et pascuntur vero dumos. sunt autem alia verba, quae activae significationis declinationisque sunt, ut caedo, sunt quae passivae, ut caedor. invenimus tamen, activam declinationem significationem habere passivam, ut vapulo, et contra declinationem

4 Plautus in Amphitrione] I 1, 68 'd. uterque imperator i. m. ex. e. t. o.' || 9 atque rotis] georg. III 114 || 12 humi] A. II 380 || 17 Sallustius] lug. 43, 1 || 18 nam et partio e. q. s.] cf. Serv. [Sergii] comm. in Don. p. 437 K. Prob. cath. p. 36, 25 K. cf. Steupius de Probis p. 196 || 24 florem] buc. I 54 || 25 pascuntur] georg. III 314

1 lucus *LHM*: locus *B* locus *K* locus qui frondes habet *CP* || habundet *LHM* habundet in *K* || 2 saxosus saxeus *KCP* || 4 amphitrione *C* || 6 definit *KC*: definiuit *LH* finivit *BM* || 7 voluntatis *K* || 9 atque *om.* *KC* || 11 *ad r.* 193 Fundat humo] per humum . . . n littera sequatur. *P* || *nvmo C* (*corr. C*³) positum] dictum *L* || 12 id *om.* *C* (*add. C*³) id est *om.* *M* || 13 particulam cum *CP* || 16 *ad r.* 194 Hinc] pro inde . . . more suo. Partitur] nam partio et partior invenimus. *P* || 17 pronuntias *LM* pronuntias *H* || et inter *K* || 19 recipiunt *CH* || 20 tamen activae *L* || laboro or *B* labo labor *KLHM* lauo lauor *C* (lauo lauor *C*²) || 22 dicimus *L* || 24 pascor . . . legimus] quamvis et posco pascor (pascor pascor *C*²) huic significationi addi possit legimus enim *C*

passivam activam habere significationem, ut loquor. haec ergo caute ab illis segreganda sunt verbis.

195. VINA BONVS QVAE DEINDE CADIS ONERARAT ACESTES ordo est 'deinde vina partitur, quae Aestes dedit'. 'bonus' autem hic largus vel liberalis. sane etiam Aeneam bonum pro laude appellat, ut ⁵ in quinto quos bonus Aeneas dictis solatur amicis. bonum etiam pro forti dicit Sallustius sane bonus ea tempestate contra pericula et ambitionem. item in Catilina sed libertatem, quam nemo bonus nisi cum anima simul amittit. de Aestes autem origine fabula in quinto libro est. DEINDE una syllaba metri causa excluditur. ¹⁰

196. TRINACRIO Graecum est propter tria ἄκρα, id est promunturia, Lilybaeum, Pachynum, Pelorum. Latine autem Triquetra dicitur. sane Philostephanus περὶ τῶν νήσων sine r littera Trinaciam appellat ὅτι Τρίνακος αὐτῆς πρώτος ἐβασίλευσεν. ¹⁵

HEROS vir fortis, semideus, plus ab homine habens, ut ait Hesiodus.

197. DICTIS MAERENTIA bene ante epulas et hortatur socios et solatur.

198. O SOCII ordo est 'o socii, revocate animos'. bene autem socios dixit, ut se eis exaequaret. quidam socios proprie remiges ²⁰ accipiunt, sed illi socii navales appellantur. IGNARI pro inmemores. et est acyrologia; ignarus enim est qui ignorat, inmemor qui oblitus est. ANTE MALORVM ὑφέν est, id est antiquorum malorum,

6 in quinto] 770 || 7 Sallustius] hist. fragm. V 19 Kritz. || 8 in Catilina] 33, 4 || 17 Hesiodus] cf. adn. crit. || 22 ignarus . . . oblitus est] exser. Isid. diff. verb. 295

3 ad v. 195 Vina deinde] una syllaba tollitur metri causa. P || ordo est . . . dedit] deinde una heros dividit quae bonus aestes trinacrio litore cadis honorat et abeuntibus dederat. C cf. Diom. p. 461, 10 K. || dederat B || 6 solatur amicis] ad. f. a mic, C (ad. f. pro adfatur ut videtur) || 7 dici C || 8 in catilina C²: in catilina C || 9 amittit] bonus bonus civis et bonus largitor Masvicius primus addidit, quae nescio unde petita sint. || 9 aestis C²: actis C || autem origine C²: origine autem C || 10 metrica C ex dittographia || 12 ad v. 196 Trinacrio] graecum est quod tria acra habeat, id est promuntoria, Lilybaeum (tybaeum) Pachynum (pachinum) Pelorum. P || propter tria ἄκρα] quod tria acra habeat C || promunturia C: promuntoria B pro ermontoria K promuntoria LC² promuntoria H M l || 13 libeum B H M l libeum L || bachynum C pachinum K L H M || triquadra L (triquatra l) || 14 ΠΕΡ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ (sed cc in ras. C²) || 15 trina-^r ciam C (r supr. vers C²) || 17 ΤΡΙΝΑΚΟΣ C || ΕΒΑΣΙΕΥΣΕΝ C || 16 plus ab homine C plus homine M || 17 Hesiodus (op. 158) Ζεὺς Κρονίδης ποίησε δικαιοτέρον καὶ ἀρεσιον ἀνδρῶν ἠρώων θείον γένος, οἳ καλέονται ἡμίθεοι Fabricius || 18 MAERENTIA C || et hortatur et hortatur C || 19 ad v. 198 O socii. Ignari] pro inmemores . . . oblitus est. P || o om. B M || 20 eis] ipsis B his M || 21 socii C² in ras. || 22 inmemor uero L M || 23 ὑφαιν C yfeu reliqui || est om. C

ut alibi caeli subterlabentia signa. *et totus hic locus de Naevio belli Punici libro translatus est.*

199. O PASSI GRAVIORA arte magna utitur. vult enim eos meminisse gravissimorum, ut praesentia facilius tolerent. et bene 5 graviora dicit esse transacta, *ut de praesenti eos naufragio consoletur, et ut ostendat futura esse leviora.* HIS QVOQVE scilicet sicut et gravioribus.

200. vos vos certe estis. SCYLLAEAM RABIEM exempla pro negotiorum qualitate sumere debemus, ut hoc loco in marinis peri- 10 culis ponit peractae tempestatis exempla. 'rabiem' autem secundum antiquos dictum non nulli adserunt; nam † rabiem dici adfirmant.

PENITVSQVE SONANTES id est valde, et aut 'valde sonantes' accessistis, aut 'valde accessistis', id est iuxta. et bene ait 'accessistis'; non enim passi sunt haec pericula, sed his fuere vicini. 15 'accectis' autem pro accessistis dictum per syncopen, quae fit, cum de media parte verbi syllaba subducitur.

201. CYCLOPEA SAXA aut quae Cyclops in Ulixen iecit, aut certe Siciliam dicit, *quae plurimis locis saxosa promunturia habet,* in qua Cyclopes habitaverunt, ut ipse centum alii curva haec 20 habitant ad litora vulgo. possumus tamen et Aetnam accipere, *quae propria Cycloperum fuit:* nam et ipse in tertio ait nocte illa tecti silvis inmania monstra perferimus. *quidam tamen haec saxa inter Catinam et Tautromenium in modum mectarum situ naturali dicunt esse, quae Cyclopea appellantur, quorum medium et eminentissimum Galate dicitur.* 25

202. REVOCATE ANIMOS quos remisistis resumite, hoc est animo

---

1 caeli] Lucr. I 2. cf. Lachm. ad h. v. || 19 centum] A. III 643 || 21 nocte] A. III 583

---

1 signa] ante enim hic ad solam pertinet coniunctionem et plenitudinem uersus *add. C³ in marg. || Naevii malim || 2 lib. C || 6 ut om. C || 8 ad v. 200 Vos] nos certe estis. Penitusque sonantes] id est ualde sonantes. Accectis] pro accessistis id est iuxta, dictum per syncopen. P || vos nos certe estis C || 12 id est valde . . . iuxta] id est ualde et aut ualde sonantes accessistis id est iuxta *BLHM, nisi quod et omittit et sonantis exhibet B* (aut ualde accessistis *add. l*) id est ualde et aut ualde sonantes accesistis aut ualde accessistis *K* id est ualde sonantes accessistis aut ualde accessistis id est iuxta *C || 15 syncopen C || 17 ad v. 201 Cyclopea] aut quae Cyclops . . . habitauerunt; aut Aetnam possumus accipere quae propria Cycloperum fuit. P || 18 certe] etiam P || promunturia C* (promunturia *fuisse videtur*) promuntoria *C² promontoria P || 19 in qua] quia ibi C ibique P || 20 aut etnam (aethnam C²) possumus accipere C || 21 nam om. K || noctem illam C || 22 tectis BL || pertulimus C || quidem C (corr. C²) || 23 tauro enim C || situ C²: si C || 26 ad v. 202 Revocate animos] resumite. Maestumque timorem] qui (que) maestos faciat . . . senectus. P**

praesenti estote. MAESTVMQVE TIMOREM quod maestos et sollicitos faciat, ut 'mors pallida' et 'tristis senectus'.

203. MITTITE *pro* omittite. et est tropus aphaeresis, quomodo temnere *pro* contemnere. FORSAN forsau fortassis forsitan forte fors, ut fors et vota facit et forsitan et Priami fuerint quae⁵ fata requiras. sed omnia haec unum significant, sed varie *pro* metri ratione ponuntur. dicitur tamen et 'fortasse', ut Terentius tu fortasse, quae hic facta sunt, nescis. OLIM modo temporis futuri est. MEMINISSE meminere et genitivum regit et accusativum; dicimus enim et meminere malorum et meminere mala: et iusta ratione; 10 nam memoriae oblivio contraria est. et obliviscor similiter et genitivum regit et accusativum, ut obliviscere caedis atque incendiorum et obliviscor iniurias tuas Clodia. [sic Tullius Cicero.] IVVABIT futuri temporis est. huius autem verbi praeteritum perfectum anomalum est. nam cum primae coniugationis 15 verba tempore perfecto aut in avi exeant, ut amavi, aut in ui solutam, ut tonui, hoc verbum neque iuvavi facit neque iuvui, sed iuvi, ut Lucanus iuvit sumpta ducem, iuvit dimissa potestas.

IVVABIT] *sicut nunc priorum meminisse iuvat. et multi 'iuvabit' non delectabit, sed usus erit tradunt.* 20

204. PER VARIOS CASVS argumentum a compensatione. et bene dicendo 'casus' et 'discrimina' praeterita attenuat; neque enim ait 'pericula'. 'rerum' autem potest et salvo sensu omitti. SEDES

4 forsau e. q. s.] cf. Charis. p. 185, 13 sqq. K. || 5 fors] A. XI 50 || forsitan] A. II 506 || 7 Terentius] eun. V 8, 31 'tu fortasse quae facta hic sicut nescis'. || 12 obliviscere] Cic. in Cat. I 3, 6 || 13 obliviscor] Cic. pro Cael. 20, 50 || 18 Lucanus] IX 200

1 quod] qui C² || 2 facit BL (faciat l) || 3 ad v. 203 Mittite] *pro* omittite. aphaeresis. Forsan] forsis forsitan forte fortasse fors ut 'fors et vota facit' (faciet). sed omnia haec unum significant et varie *pro* metri ratione ponuntur. Olim] temporis futuri modo. Meminisse] meminere . . . mala. Iuvabit] alii non delectabit sed usus erit tradunt. est autem futuri temporis. sane huius verbi praeteritum perfectum . . . potestas. P || omittite] et bene quia praemiserat reuocate addidit mittite *add.* C² *in marg.* || et est] est autem C || 4 tempnere CLM || tempnere C contempnere C² MI contemnere L || forsau . . . fors] forsis forsitan forte fors C (fortassis *post* forsitan *supr. vers. add.* C²) || 6 et varie C || *pro*] *propter* B, *om.* K || 9 accusatiuum ut obliviscere C dicimus enim omittens || 12 luiscere K obliuiscor L || 13 obliuiscor *ex* obliuiscor II || clodia K o clodia l || sic Tullius Cicero *om.* BC (*pro* clodia sic tullius cicero posuit C³ *supr. vers.*) || 14 iuvabit sicut nunc . . . tradunt est autem futuri temporis. sane huius verbi C || 16 ui] ani C³ l || 17 iuvui] iuvui K iuvi C (iuvui C³) || 18 iuvi ut] iuvui K iuvi ut C (iuvui ut C²) iuvui *ex* iuvui II || sumpta K süpta// L || iuvui *ex* iouis C iuvui P || demissa C demissa P || 21 ad v. 204 Tendimus quietas] habuit enim sedes . . . accipiunt. P || *per* compensationem C (*corr.* C³) || 23 SEDES VBI FATA QUIETAS C

QUIETAS non vacat quod adiecit 'quietas'. habuit enim sedes et in Thracia, *sed portentosas*, et in Creta, *sed pestilentes*, et ideo non quietas. 'fata' autem quidam hic deorum responsa accipiunt.

206. ILLIC FAS REGNA RESVRGERE TROIAE figura etiam ante 5 dicta, qua per contrarium aliquid intellegimus. dicendo enim 'illic fas' ostendit alibi nefas, ut occurreret cogitationi sociorum, ne fatigati tot malis quascumque requirerent sedes, quod etiam in quinto factum est navibus incensis. *bene autem 'regna Troiae' dixit, non Troiam, quam amiserant.*

10 207. DVRATE duri estote ad sustinendos labores. sic Horatius vix durare possunt imperiosius aequor. VOSMET 'met' *πάρελ-* 15 *ζον* est. sciendum autem est, has particulas 'met' 'pīam' 'te', ut egomet quispiam tute et similia ornatus causa poni. sunt autem ad- 20 verbia. quicquid enim ab illis septem recesserit partibus adverbium sit necesse est. item quemadmodum probamus adverbia esse, quia dicimus 'docte facio', 'docte feci', 'docte fecisti', et mutato verbo re- manet adverbium: ergo si sic et in istis particulis invenimus, ut egomet vosmet, ut mutatis casibus vel personis eadem permaneant, adverbia sine dubio sunt, nulla enim hoc alia pars orationis ad- 25 mittit. notandum sane quod hae particulae plerumque suam natu- ram habent, non syllabarum. nam cum 'te' et 'met' longae sint, 'tutemet' dactylus invenitur, nec possumus harum partium naturam discutere, quia sub regulis non sunt.

208. VOCE REFERT pleonasmos est, qui fit quotiens adduntur 25 superflua, ut alibi vocemque his auribus hausi. Terentius his oculis egomet vidi. CVRIS cura dicta ab eo quod cor urat. denique paulo post ait 'premit altum corde dolorem'. AEGER

10 duri estote e. q. s.] cf. Don. ad Ter. adelph. IV 2, 15 || Horatius] carn. I 14, 7 || 25 vocemque] A. IV 359 || Terentius] adelph. III 2, 31 || 26 cura . . . urat] Varro d. l. I. VI 46. exscr. lsid. diff. verb. 88 || 27 aeger e. q. s.] exscr. lsid. diff. verb. 69

2 portentosos C (corr. C²) || 4 etiam] est etiam II est iam I || 9 amiserant C || 10 ad v. 207 Durate] duri estote ad sustinendos labores. Vosmet] met *πάρελζον* est. sciendum autem has particulas ornatus causa poni . . . adverbium fit. P || 11 paeleon BKLLM paeleon C at paralellon superscr. I || 12 te et similia ornatus causa poni ut egomet quispiam tute L || 13 autem] enim B || 14 quicquid CL (quicquid l) || 16 permanet BC remanet vel permanet H || 17 si om. KM || istis] his C || 18 egomet vosmet KLLH: egomet ^{met} memet vosmet BM ego et vosmet et C (met superscr. C³) || eadem I || 19 sunt] *πῖ* vero inoptas voces eas esse dicit *add.* B || 20 suum C (suam C²) 21 met] me BCM || 24 ad v. 208 Voce refert] pleonasmos est. Curi] cura dicta quod cor urat. Aeger] est et tristis et male ualens: aegrotus autem tantum male ualens. P || 25 hisce oculis l

'aegeer' est et tristis et male valens, aegrotus autem sive aegrotans tantummodo male valens.

209. SPEM laetitiam, ut *spem fronte serenat*: et est crebra apud Vergilium figura, quae fit quotiens significatur ab eo quod praecedit id quod sequitur, nam *spem laetitia* sequitur: spes vero ⁵ in vultu non videtur, sed laetitia. haec autem figura et versa vice fit, ut intellegamus ab eo quod sequitur id quod praecedit, ut meritaque expectent praemia palmae palmam pro virtute posuit, quae praemium meretur et palmam.

210. PRAEDAE ad praedam, ut inferretque deos Latio. AC- 10
CINGUNT studiose parant, ut alibi accingunt operi; accinctos enim industrios dicimus, ut Horatius altius ac nos praecinctis unum, sicut econtra negligentes discinctos vocamus, ut discinctos Mulciber Afros. DAPIBUSQVE FUTVRIS ambitiose dixit quod sunt cervi dapes futurae. 15

211. TERGORA tergus tergoris, unde et 'tergora', corium significat, tergum vero tergi, ut templum templi, dorsum significat, ut Sallustius scilicet quia tergis abstinetur. *sed haec a veteribus confundebantur, ut alibi taurino quantum possent circumdare tergo. item in nono ingerit hastas in tergus. quidam mox de-* 20
tracta coria pelles dici, subacta autem et iam medicata coria appellanda

3 *spem*] A. IV 477 || 8 *meritaque*] A. V 70 || 10 *inferretque*] A. I 6 || ACCINGUNT studiose e. q. s.] cf. Don. ad Ter. eun. V 8, 30 et Phorm. II 2, 4 || 11 *accingunt*] A. II 235 || 12 *Horatius*] sat. I 5, 5 || 13 *discinctos*] A. VIII 724 || 16 *tergus tergoris e. q. s.*] cf. Charis. p. 71, 20 et 146, 3 K. et Isid. diff. verb. 502 || *Sallustius*] or. Maeri tr. pl. 26 p. 292 Kritz. || 19 *taurino*] A. I 368 || 20 *ingerit*] A. IX 760 || *quidam . . . tradunt*] Isid. orig. XI 1, 79

3 *ad v. 209 Spem*] laetitiam . . . serenat. ab eo quod praecedit id quod sequitur significatur; nam *spem . . . laetitia*. P || 6 in *om. H* || haec autem] *han causa K* || 8 *expectent KC* || 9 *praemium*] primum C *Stephanus* || et] ut B id est *Masvicius* || et palmam *om. C* || palmam post accipit *Stephanus et Fabricius* || 10 *ad v. 210 Praedae*] ad praedam . . . parant, accinctos enim industrios dicimus. *Dapibusque futuris*] ambitiose . . . futurae. P || ACCINGUNT et 11 *accingunt et adinctos K* || 12 ut *Horatius . . . Mulciber Afros om. B* || ac nos praecinctis unum K: ac nos praecinctis C (*praecingtis C*²) accinctum unum L (ac nunc praecincti simus I) ac nunc unum praecinctis H ac nunc accincti simus M || 13 contra *KH* || negligentes *KC*: negentes L negligentes *HMIC*³ || 14 *Afros. ut Horatius in epodo (I 33)* quo 'quod aut avarus Chremes terram pre-
mam, discinctus aut perdam nepos', ut graece *εὐζωροὶ* expediti dicuntur. D || quod . . . futurae] quid sicut *serviri dapes futurae B* || quod *CP (sed o incertum num a manu prima sit in C)*: quid *KLHM* || sint P || 16 *ad v. 211 Tergora*] tergus tergoris (*risque*) significat corium, tergum vero tergi dorsum significat. sed haec a veteribus confundebantur ut . . . tergo. *Viscera*] non tantum . . . est. est autem . . . uisceris. P || 17 et significat dorsum C || 19 confundebatur C (*corr. C*²) || alibi *om. P* || posset *CP* || 20 *nono*] undecimo C || 21 *dici*] diu *vulgo* || *coria ex curia C*

tradunt. VISCERA NVDANT 'viscera' non tantum intestina dicimus, sed quicquid sub corio est, ut in Albano Latinis visceratio dabatur, id est caro. est autem nominativus hoc viscus huius visceris, ut Lucretius viscus gigni sanguenque creari. 5 sanguen autem ideo dixit, quia sanguinis facit, ut carmen carminis; si enim sanguis diceret, par esset genetivus, ut anguis, pinguis.

212. PARS ET FRVSTA SECANT figurate, ut pars grandia tradunt. VERIBVS ecce nomen de his quae in numero singulari indeclinabilia sunt, ut veru cornu genu. TREMENTIA palpitantia 10 adhuc.

213. LITORE pro in litore. AËNA LOCANT quibus utebantur non ad elixandas carnes, sed ad se lavandos. heroicis enim temporibus carne non vescebantur elixa. huic autem nomini maiores adspirationem dabant; nam ahena dicebant. sane aëna absolute, 15 sicut Graeci χάλκεια, ut costis undantis aëni et aëna undantia flammis. quidam autem aënum speciem vasis non utique aënei tradunt, ut Nevius aëneus, plumbeus.

214. TVM id est vel postquam se laverunt, vel postquam sibi cibum paraverunt. VICTV cibo, unde et convictores dicimus, ut 20 Horatius nunc quia sim tibi Maecenas convictor; nam convivae a convivio dicuntur. REVOCANT VIRES bene cibo dixit vires reductas, quia supra dixerat 'fessi rerum', hoc est fame et labore fati-

1 viscera e. q. s.] exscr. Isid. or. XI 1, 116 || 4 Lucretius] I 837 || 7 figurate e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Andr. III 5, 1 || pars] A. IV 405 || 13 huic autem nomini e. q. s.] cf. Gell. II 3, 5 sqq. || 15 costis] A. VII 463 || aëna] A. VI 218 || 20 Horatius] sat. I 6, 47

2 quidquid KC || 3 dabitur K || nominativus singularis BM || 4 ut Lucretius . . . creari om. B || gignis anguemque crearis K gigni sanguenque creare C (in superscr. C³) gignis Unguentiq. creari H || 6 sanguis] sanguinis K || 7 ad c. 212 Veribus] a nominatio ueru. Trementia] palpitantia adhuc. P || FRVSTA C || figurata C || tradunt C (corr. C²) || 8 ecce om. C || 11 ad v. 213 Litore] pro in litore . . . elixa. sane aena (aenea) absolute, ut 'costis undantis aeni', . . . plumbeus. P || 12 se lavandos] sauandas K se lenandos (lavandos C²) uel ad carnes lauandas C se lenandos L (corr. l) || 13 celixa K elix a C (utrum elixia fuerit an elixia non potest dignosci) elixae M || huic . . . dicebant om. B || 14 ahena] haena libri, nisi quod ha in ras. l || 15 sicut . . . χάλκεια om. P || χάλκεια C || aeni C²: aena C || 16 autem P: enim C || cenum P || uasi P || aënei] aeriae C se lenandos L || 17 fortasse ut Naevius ahenum plumbeum || 18 ad v. 214 Tum uictu] id est uel postquam . . . dicimus. nam convivae . . . dicuntur. Fusi] polysemus sermo est. significat autem discumbentes, nam olim sedentes uesci solabant. P || TVNC KHM || sibi om. P || 19 et om. K || ut Horatius . . . convictor om. B || 20 nunc quia libri Horatiani: numquam C (num quia C³) num quia LHM (sed um e corr. in L). in Carolinuhensi cxtrema Horatius syllaba et id quod ante quia scriptum erat conuenerunt. || sim] si L || nam om. K || 21 conuiuio P convivendo Burmannus || cibo C²: cibi C

gati. FVSI polysemus sermo est. significat enim et discumbentes, ut hoc loco, et fugatos et occisos. *sane iuxta temporis sui morem hoc loco discumbentes inducit, nam olim sedentes vesci consueverant, ut ipse meminit gramineoque viros locat ipse scdili et perpetuis soliti patres considerare mensis.* 5

215. INPLENTVR impleor duos casus regit; dicimus enim et impleor illius rei, ut Cicero squaloris plenus ac pulveris et impleor illa re, ut Iuvenalis lectica Mathonis plena ipso. FERINAE feras dicimus aut quod omni corpore feruntur, aut quod naturali utuntur libertate et pro desiderio suo feruntur. *sane veteres prope omnes quadrupedes feras dicebant, ut inque feri curvam conpagibus alvum contorsit et armentalis equae mammis et lacte ferino.* 10

216. POSTQVAM EXEMPTA FAMES caute in maestitia cibus famem exemptam dicit, id est fugatam, non affluentiam quaesitam. *Ho-merus αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο.* MENS-
SAEQVE REMOTAE quia apud maiores ipsas apponebant mensas pro discis: unde est et mensae grata secundae. duas enim habebant mensas: unam carnis, alteram pomorum. *sane aliquando inducit luxuriosas epulas postquam prima quies epulis mensaeque remotae.* AMISSOS non re vera, sed ut illo tempore putabant. 20

218. SPENQVE METVMQVE INTER DVBI spes bonorum, metus malorum; et ideo subiunxit 'seu vivere credant, sive extrema pati'. et hoc loco 'seu' pro utrumne. et quidam commodius distinguunt putant 'spemque

4 gramineoque] A. VIII 176 || 7 Cicero] in Verr. act. sec. III 12, 31 || 8 Iuvenalis] sat. I 32 || 9 feras dicimus e. q. s.] exscr. Isid. or. XII 2, 2 et diff. verb. 248 || 11 inque] A. II 51 || 12 armentalis] A. XI 571 || 15 Homerus] Od. I 150 || 18 et mensae] A. VIII 283 || 20 postquam] A. I 723

4 propetuis C (corr. C²) || 5 ipse patres C || 6 ad v. 215 Implentur] impleor duos casus regit genitium et ablativum. dicimus enim impleor illius rei et illa re (re om.). Ferinae] feras dicimus quod desiderio suo feruntur. prope omnes quadrupedes feras dicebant, ut 'inque feri curvam'. P || 7 pulveris] et Terentius plenus rimarum sum add. BLMC³, nisi quod ut Terentius B || 8 ut] hoc loco et alibi plenamque sagittis Threiciis et add. BHM C³, nisi quod ut alibi H, theiciis BH thraiciis M Tireiciis C³. illa re ait allibi plenamque sagittis theiciis et iuvenalis L (ut hoc loco in marg. suppl. l. idem ait in ut et theiciis in threiciis mutavit.) || Iuvenalis lectica Mathonis om. B || lactica C lectica] (m ut videtur crasa) L lecticam H || adbonis LH (mathonis l) || plena ipso at in venit B || 9 corpore] tempore L || 10 pro om. C (add. C²) || 14 ad v. 216 Postquam exempta] fugata. non affluentiam quaesitam dicit. Mensaeque remotae] quia . . . secundae. P || EXEMTA KH || 15 exemptam K || affluentiam LM: fluentiam B efluentiam K afluentium C (afluentiam C²) affluentia H ad affluentiam vulgo || 16 ΑΥΤΑΡ ΕΠΙ ΠΟΣΙΟΣ ΚΑΙ ΝΑΪΤΥΟΣ ezeponente C || 17 pro discis . . . habebant mensas om. C, in marg. suppl. C² || 19 sane aliquando . . . remotas haud scio an post non affluentiam quaesitam collocanda sint || 20 luxuriosas C || 24 atrumne C (corr. C²)

metumque inter' et sic subiungunt 'dubii seu vivere erodant sive extrema pati'.

219. EXAUDIRE VOCATOS aut subaudimus 'deos' et quasi con-
questio est, quod non flectantur precibus, aut certe hoc dicit, non
5 solum perisse eos, sed nec sepulturam habere, ad quam vocentur.
novimus enim quod mortuorum umbrae ad sepulera vocabantur, ut
est manesque vocabat Hectoreum ad tumulum. et est figura
ab eo quod praecedit id quod sequitur, quia post facta sepulera
manes vocantur, *ut in tertio animamque sepulcro condimus et*
10 *magna supremum voce ciemus; post nomen enim defuncti voca-*
tum tertio dicebatur vale vale vale. * aut ideo non exaudire quia iam
illi mortui sint, aut a praetereuntibus vocatos non exaudire*, aut certe
in ea parte sitos, ut nec vocati exaudiant, quia fuit et alius mos, ut
15 *eos qui in aliena terra perissent vocarent, ut est et magna manes*
ter voce vocari.

220. PRAECIPVE praeter omnes, quasi pius. *ACRIS fortis, alias*
velocis. quidam acrem in unamquamque rem vegetum ac nimium tra-
dunt. ORONTI pro Orontis, ut inmitis Achilli. vitavit ομοιο-
τέλετον.

20 221. *FNFC AMYCI in quinto Gyae meminuit; nam Amyceus et Lycus*
cum Oronte videntur perisse. SECVM propter socios, ut supra
'spem vultu simulat'.

222. *FORTEMQVE GYAN ut merito requirantur et desiderentur.*

223. FINIS vel fabularum vel diei. sequitur namque paulo post
25 'Aeneas per noctem plurima volvens'. et sciendum est Vergilium
non semper dicere ortum vel occasum diei, sed aut intellectui relin-
quere, ut hoc loco, aut negotiis tempora significare. est autem
poetica callopiastia non omnia exprimere: unde ait Horatius in arte

7 manesque] A. III 303 || 9 in tertio] 67 || 14 et magna] A. VI 506 || 20 in
quinto] 118 sqq. || 28 Horatius in a. p.] 133

3 ad r. 219 Exaudire vocatos] aut subaudimus deos et quasi conquestio, quod
non flectuntur precibus, aut quod illi mortui sint. P || 4 flectuntur C || precibus
aut ideo non exaudire quia iam illi mortui sint . . . non exaudire C || 5 quem
KL (corr. l) || 6 sepulchrum C sepulturam L (at sepulchra superscr. l) || vocantur
UL || 9 interiectio C (in tertio C²) || 11 tercio C (corr. C²) tertio vocatum
Scioppius c Fald. || 12 praetereuntibus Burmannus: perentibus C || 16 pius]
plus K plus pius Ml aliis magis pius vulgo || 18 omocotelenton C || 20 in
quinto Gyae scripsi: in quintogae C in quinto huius vulgo || 24 ad r. 223 Et
iam finis] fabularum vel diei. Cum Iuppiter aethere summo] oeconomiam
(conomiam) istam secundum mathesin videtur ordinasse Virgilius. nam Iuppiter
in altitudine sua positus cum Venere significatur. Aethere summo] epitheton est,
quia omnibus superior est. P || ET IAM FINIS ERAT vel epularum . . . respiceret.
vel certe finis fabulorum vel diei C || vel fabularum om. LI (suppl. l) || 28 callo-
piastia . . . poetica om, KL (in marg. add. l) || callopiastia] calopistia l id est
proprietas superscr. C³ || unde . . . adserant dictum om. C, in marg. inf. add. C³

poetica nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres; quamvis plerique de translatione Graecitatis hoc adserant dictum. Homerus sane ista contemnens tempora universa describit. * *ET IAM FINIS ERAT vel epularum vel famis vel malorum, ex quo Iuppiter in caelo ita constitit, ut Libyam respiceret.* * CVM IVPITER AETHERE 5 SYMMO DESPICIENS. oeconomiam istam secundum mathesin videtur ordinasse Vergilius; nam Iove in altitudine sua posito cum Venere significatur quod per mulierem aliqua felicitas possit evenire. ergo quoniam Aeneas in partem regni admittetur a Didone per occasionem coniugii, idcirco haec poeta praemisit. sane et illud animad- 10 vertendum quod peritissime dixit tristiozem Venerem fuisse cum Iove, ex quo significat exitum uxoris infelicem futurum; nam se utique Dido interemit. quod autem Mercurium facit a Iove defluentem ad occasum descendere, id est ad ima terrarum, ostendit amicitias quidem fore, sed minime diuturno tempore permanere. illud 15 etiam mathematici dicunt, Venere in Virgine posita misericordem feminam nasci: atque ideo Vergilius fingit in habitu virginis venatrix Venerem occurrisse filio, quod et misericordem postea reginam probavit Aeneas et in venatione cum ea permixtus est. AETHERE SYMMO qui summus est; et proprium *et perpetuum* aetheri epitheton 20 dedit, quia omnibus superior est: *non ergo quasi elegerit Iuppiter locum qui superior est.*

224. DESPICIENS deorsum aspiciens, sicut 'suspiciens' sursum aspiciens. notandum sane, quia si dispiciens dixerimus, diligenter inquirens significamus, sicut deduco et diduco; nam deduco est pro- 25 sequor, diduco vero divido. VELIVOLVM duas res significat, et quod velis volatur, ut hoc loco, et quod velis volat, ut Ennius naves velivolas, qui et proprie dixit. et est ista reciproca translatio navium et avium. legimus enim et velorum pandimus alas et contra de apibus nare per aestatem liquidam, cum natatus na- 30

23 DESPICIENS deorsum aspiciens] Isid. or. X 76 et diff. verb. 21 || 25 nam deduco . . . divido] Isid. diff. verb. 156 || 27 Ennius] trag. rel. p. 24² Ribb. p. 103 Vahl. cf. Macrob. Sat. VI 5, 10 || 29 et velorum] A. III 520 || 30 nare] georg. IV 59

1 curavi *L* (corr. *l*) || 3 contempnens *CLHM* || descripsit *KC* || 8 aliquam *HMI* || 9 admitteretur *C* || 10 et *om.* *KC* || 13 interimit *K* || facit] dicit *superscr.* *C*² || ab iove *C* || defluentem *B* fluentem *C* defluente *K* || 15 diurno *M* || 16 lectum est *BC* (mathematici dicunt *C*³) || 16 uenerem *C* uenerem *L* || positam *L* || 23 *ad v.* 224 Despiciens] deorsum aspiciens, sicut suspiciens sursum (susum) aspiciens. Velivolum] quod nelis volatur. et est reciproca metaphora nauium et avium. *P* || 27 volatur id est transcatur *Fabricius* || 28 nauus *C* (nanes *C*²) qui] quod *Masvicius* || 30 auibus *LH* (corr. *l*)

uium sit, alae vero avium. et sciendum est esse reciprocas translationes, esse et partis unius. IACENTES aut in longum expositas, aut proprium epitheton est terrarum; nam cum cetera elementa mobilia sint, sola terra stabilis est, unde et bruta dicitur. *alibi*
 5 *tantum campi iacet.*

225. LATOS POPVLOS cum populos numero plurali dicimus urbes significamus, cum vero populum, unius multitudinem civitatis intellegimus. SIC id est sic, ut ista conspiceret.

226. ET LIBYAE DEFIXIT LVMINA REGNIS prooeconomia, id est
 10 dispositio carminis. vituperabile enim fuerat, si ex abrupto transitum faceret, quod in nono fecit: quae res tamen excusatur uno sermone atque ea diversa penitus dum parte geruntur, id est eodem tempore, quod solum est interpositum. nunc vero bene transiit, quia inducit Iovem et de rebus humanis cogitantem et
 15 Africam respicientem, ad quam venire Troiani. unde honestus color est, ut Venus adeat Iovem, timens ne Romana fata Carthagini concedat; felix enim eventus sequitur loca quae respexerit Iuppiter: unde in secundo ait aspice nos hoc tantum et alibi atque oculos Rutulorum reicit arvis, ubi erat futura victoria.

227. TALES de rebus humanis. IACTANTEM PECTORE CVRAS nunc secundum Stoicos loquitur, qui deos dicunt humana curare, interdum secundum Epicureos, poetica utens licentia.

228. TRISTIOR comparativum posuit pro positivo. quando enim tristis est Venus, ut nunc 'tristior' diceretur? *sic Sallustius utque*

---

5 tantum] georg. III 343 || 6 cum populos e. q. s.] exscr. Isid. diff. verb. 450 || 12 atque] A. IX 1 || 18 aspice] A. II 690 || atque] A. X 473 || 21 nunc secundum e. q. s.] Luct. Plac. ad. Stat. Theb. III 350 || 23 comparativum . . . positivo] cf. Servii [Sergii] comm. in Don. p. 431, 8 K. || 24 Sallustius] hist. fragm. III 51 Kritz.

---

2 esse om. BCM (post partis add. C³) || 4 sunt HM || dicitur. aut 'iacentes' inferius positas, sunt enim omnium infimae elementorum D || 7 intellegimus, ut 'populum late regem'; de Romano enim intellexit. D || 8 id est sic ut scripsi: quid est sic ut KC, nisi quod qui litteras C³ in ras. quid est sic? id est ut BLM quid est sic est ut H || 9 ad v. 226 Et Libyae defixit lumina regnis] prooeconomia . . . faceret. nunc vero bene transit quod inducit Iovem, non sicut in nono fecit 'atque ea diversa penitus' et reliqua. tamen excusatur uno sermone 'atque ea', id est eo tempore, quod solum est interpositum. P || pulchra prooeconomia vulgo || prooeconomia est MC³l || 11 fecit] fecerat M || quae res . . . geruntur] sic locum constitui: atque ea diversa penitus dum parte geruntur quae res tamen excusatur uno sermone atque ea libri, nisi quod atque ea om. C. cf. Serr. ad Aen. IX 1 || 13 codem] eo C || solatum C (solum C²) || 14 transit C || 16 ut venus ad iouem loquitur C (ut venus adeat iouem C³) || 18 ait om. KC || 22 licentia, unde illud (ecl. VIII 35) 'nec curare deum credis mortalia quemquam' D || 23 ad v. 228 Oculos suffusa nitentes]

nitidos oculos . . . deiectus animum. P || 24 dicitur K (r superscr. pr. m.) dicitur C, sed re litterae a sec. vel tertia manu in rasura.

ipsum mare Ponticum duleius quam cetera. an modo tristior, eum et ante propter Aeneam soleret tristis esse? an tristior pro laetitia Veneris? OCVLOS SVFFVSA NITENTES nitidos oculos lacrimis perfusos habens. et est figura, quae fit quotiens participio praeteriti temporis a passivo iungimus casum accusativum, ut 'deiectus animum', 'maesta vultum'. dicendo autem 'nitentes' expressit nimiam etiam in lacrimis pulchritudinem, sicut de Euryalo lacrimaeque decorae.

229. *o QUI RES HOMINVMQVE DEVMQVE graviter coepit; non enim ait 'o genitor'. et est tota orationis intentio, iniuste vexari a Iunone Troianos.* 10

230. *AETERNIS REGIS IMPERIIS ET FVLGINE TERRES] haec commemoratio potentiae Iovis quasi ad invidiam posita est, hoc est, qui omne potes contra te flecteris.* AETERNIS REGIS IMPERIIS ET FVLGINE TERRES volunt quidam superfluo 'regis' ad deos referri, 'terres' ad homines, nescientes quia maioris potestatis est idem posse circa deos, quod 15 circa homines. 'et fulmine terres' non sine causa adiecit 'terres'. est enim fulmen quod terreat; est quod afflet, ut fulminis adflavit ventis; est quod puniat, ut vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras: peremptorii autem fulminis late patet significatio: est quod praesaget, ut de caelo tactas memini prae- 20 dicere querens. *poetarum autem consuetudo est prope semper cum Iovem nominaverint et fulmen adiungere, ut audiat haec genitor qui foedera fulmine sancit et ante genitor eum fulmina torques.*

— 231. *MEVS subaudis filius, ut Aiakis Oili, ut ante diximus.* 25
MEVS] *id est quasi per me tibi coniunctus*. IN TE modo 'contra'

4 et est figura e. q. s.] Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 506; IV 365 || 7 lacrimaeque] A. V 343 || 17 fulminis] A. II 649 || 18 vel pater] A. IV 25 || 20 de caelo] buc. I 17 || 22 audiat] A. XII 200 || 23 genitor] A. IV 208

1 tristitior C || 2 solere C || esse C (esset C²) || 12 qui omne potes *Sciopius e Fuld.*: quinomine potesⁱ // C (una littera erasa. i et f superscr. C²) qui omnipotens insontes plectis *coni F. Schoellius. cf. Tib. Don. ad h. v.* || 13 flecteris et uolunt C || 16 fulmine autem terres C || 17 est et quod L || ut . . . ventis om. C, in marg. add. C³ || adflavit . . . peremptorii autem fulminis om. K || 18 ut vel pater . . . significatio om. BM, in marg. add. m || puniat cuius rei late patet significatio C ut vel pater . . . querens *omittens, quae in margine addidit C³* || 19 peremptorii L || 20 est quod praesaget om. K || praesagit L || ut . . . querens C³lm, om. BKCLHM peremptorii . . . significatio, si modo *Servi sunt, post querens collocanda videntur.* || 25 ad v. 231 Meus] subaudis filius ut Aiakis Oilei. In te] modo contra te . . . pro Teucris P || filius id est quasi per me tibi coniunctus et sic subaudis filius ut C || Oili C: olei BLM oilei C³ olii K ollie H || ut ante diximus] ut supra dictum est BM, nisi quod sicut M. om. C || congregate C (contra te C²)

te', alibi 'pro' significat, ut quietum accipit in Teucros animum, id est pro Teucris.

232. QUID TROES POTVERE? *hoc est, qui Graeis pares non fuerunt, in te aliquid possunt? et est argumentum ab impossibili, ut*
 5 *alibi non ea vis animo. et est validius, quam a voluntate; plus enim est non posse, quam nolle. TROES erit nominativus Tros. et haec breviter scienda regula est, quia omnia nomina monosyllaba Graeca, quae in Latinum sermonem transeunt, tertiae sunt tantum declinationis et tam Latine quam Graece declinari possunt, ut Tros*
 10 *Trois et Troos, Pan Panis et Panos, ut Arcadici dictum Panos de more Lycaei.*

233. OB ITALIAM ne ad Italiam perveniant, toto orbe pelluntur. atqui in Africa sunt. sed si diligenter requiras, etiam inde pelluntur; ait namque hospitio prohibemur harenae. *OB*
 15 *ITALIAM multi 'iuxta Italiam' antiquo more dictum accipiunt, ut sit, pars orbis clauditur quae circa Italiam est: 'ob' enim veteres pro 'iuxta' ponebant. Plautus in milite nunc scio mihi ob oculos caliginem obstitisse. potest tamen 'ob' et 'ante' intellegi, aut 'ob' 'propter', Terentius quodnam ob factum; aut 'ob' 'circum', ut*
 20 *Turni se pestis ob ora, quasi circa Italiam errent et in cam pervenire non possint. significat 'ob' et 'contra', ut obstat et obloquitur.*

234. CERTE HINC ROMANOS atqui nusquam hoc legimus, sed per silentium intellegimus, ut superius de Iunone audierat. *OLIM*
aut 'olim fore' et futuri temporis est, aut 'olim pollicitus'. VOL-
 25 *VENTIBVS volubilibus, et est participium pro nomine. volvens enim est qui volvit, volubilis qui volvitur. anni autem volvuntur, non*

1 quietum] A. I 303 || 5 non ea] A. I 529 || 10 Arcadici] A. VIII 344 'Parthasio d. P. d. m. L.' || 14 hospitio] A. I 540 || 17 Plautus in milite] II 4, 51 'nunc demum experior m. o. o. c. o.' || 19 Terentius] adelp. V 9, 4 || 20 Turni] A. XII 865

1 quietum *CP*: benignum *KLH*, *om. BM* || animum mentemque benignam *BM* || 3 *ad v.* 232 Quid Troes] Tros Trois tertiae declinationis. omnia enim nomina . . . Pan Panis et Panos *P* || 6 troes autem nominativus erit troes *C* || 9 Tros Trois et Troos *om. P* || 10 et Troos *om. C (suppl. C³)* || ut . . . Lycaei *om. C (in marg. add. C³)* || 12 *ad v.* 233 Ob Italiam] iuxta Italiam antiquo more dictum accipiunt; 'ob' enim veteres pro 'iuxta' ponebant. aut 'ob' propter, Terentius 'quodnam ob factum'. aut 'ob' circum, ut 'Turni se pestis ob ora', quasi circa * aut 'ob' contra, ut obstat et obloquitur. *P* || id est ne *C* ||
 i a
 peruenerint *C* (perueniant *C³)* || 15 sane multi ob italiam *C* || 16 circa litatalium (i et a *superscr. C²)* || 18 potest etiam tamen ob et ante *C* || 19 ob pro circum *C²* || 22 *ad v.* 234 Olim] fore. et est futuri. Voluentibus] uolubilibus . . . anni autem uoluntur, ut est . . . quae quassetur. *P* || 26 uolubilis autem *BM* || uoluitur habiliter *P*

volvunt, ut est atque in se sua per vestigia volvitur annus. alii quia deficit lingua Latina participio praesenti passivo praesens activum positum volunt, ut volventia plaustra et siliqua quasante quae quassetur.

235. FORE futuros esse. et est de verbis defectivis. REVO- 5
CATO dicendo 'revocato' ostendit Italiam, unde Dardanus fuerat.
A SANGVINE TEVCRI Teucrum pro Dardano posuit: Dardanus enim de Italia profectus est, Teucer de Creta: quia solent poetae nomina de vicinis provinciis vel personis usurpare, ut domitus Pollucis habenis Cyllarus, cum Castor equorum domitor fuerit; item et 10 manibus Proene pectus signata cruentum pro Philomela; item Didonem Sidoniam dicit, cum sit Tyria, a loci vicinitate; item quid loquar aut Scyllam Nisi? cum Phorci fuerit. et sciendum est, inter fabulam et argumentum, hoc est historiam, hoc interesse, quod fabula est dicta res contra naturam, sive facta sive 15 non facta, ut de Pasiphae, historia est quicquid secundum naturam dicitur, sive factum sive non factum, ut de Phaedra.

236. OMNI DICIONE melius 'omni' quam 'omnis', ut significet 'omni potestate', id est pace, legibus, bello.

237. POLLICITVS pollicemur sponte, rogati promittimus. QVAE 20
TE GENITOR SENTENTIA VERTIT? 'quae' pro cuius aut qualis. et verecunde agit Venus; nec enim conveniebat, ut aperte contra uxorem ageret apud maritum: unde et similiter respondet Iuppiter 'neque me sententia vertit'.

238. HOC hac re. hoc] propter hoc quod sciret Aeneae socios 25
imperaturos.

239. FATIS CONTRARIA FATA utrum fatis bonis in praesentibus?
REPENDENS compensans. et est translatio a pecunia.

1 atque] georg. II 402 || 3 volventia] georg. I 163 || siliqua] georg. I 74
9 domitus] georg. III 89 || 10 et manibus] georg. IV 15 'e. m. P. p. s. cruentis' || 13 quid loquar] buc. VI 74 || et sciendum est e. q. s.] cf. Isid. or. I 43, 4 || 20 pollicemur . . . promittimus] exscr. Isid. diff. verb. 439. cf. Don. in Ter. Andr. II 3, 27 et eun. II 3, 16

2 quod P || 3 ut om. C || 5 ad v. 235 Fore] futuros esse . . . vel personis usurpare, veluti Dido Sidonia cum sit Tyria, sed a loci vicinitate dixit. P || 8 creta et hic usurpavit nam solent P || 11 Proene C: progne BKLHM || 12 item quid loquar . . . Phorci fuerit om. C, in marg. add. C³ || 13 loquar ex loquor L loquor C³ || 14 hoc est K LH: hoc et C (corr. C²) et BM || 16 historia est argumentum C || 17 Phaedra. argumentum ut Cicero diffinit est res ficta quae ficta quae tamen fieri possit velut sunt argumenta comœdiarum. D || 18 ad v. 236 Omni dicatione (decione)] melius . . . bello. P || DECIONE B DICTIONE L (c ut videtur erasa) || 19 id est om. CP, (suppl. C³) || 20 ad v. 237 Pollicitus] pollicemur sponte . . . qualis P || rogati om. P || 22 ait K II || 23 respondit C || 25 ad v. 238 Hoc] hac re . . . imperaturos. P || 27 ad v. 239 Fatis contraria fata] utrum . . . a pecunia. P || 28 pecunia quae antea pendebatur P

240. NVNC EADEM similis qualis ab initio fuit, ut ostendat nec longitudinem temporis prodesse Troianis.

241. FINEM ac si diceret, non regnum requirimus, sed finem laborum.

5 242. ANTENOR POTVIT] capto Ilio Menelaus memor se et Ulixen beneficio Antenoris servatos, cum repetentes Helenam ab eo essent suscepti ac pacem a Paride aliisque iuvenibus interempti essent, pacem gratiam reddens inviolatum dimisit. qui cum uxore Theano et filiis Helicaone et Polydamante ceterisque sociis in Illyricum pervenit, et
10 bello exceptus ab Euganeis et rege Veleso victor urbem Patavium condidit; id enim responsi acceperat eo loco condere civitatem quo sagittis avem petisset; ideo ex avis petitae auspicio Patavium nominatum, cui aeternitatem * Helicaon ne victor rediret gladio peremit. ANTENOR POTVIT non sine causa Antenor's posuit exemplum, cum multi eva-
15 serint Troianorum periculum, ut Capys qui Campaniam tenuit, ut Helenus qui Macedoniam, ut alii qui Sardiniam secundum Sallustium; sed propter hoc, ne forte illud occurreret, iure hunc vexari tamquam proditorem patriae. elegit ergo similem personam; hi enim duo Troiam prodidisse dicuntur secundum Livium, quod et
20 Vergilius per transitum tangit, ubi ait se quoque principibus permixtum agnovit Achivis, et excusat Horatius dicens ardentem sine fraude Troiam, hoc est sine prodicione: quae quidem excusatio non vacat; nemo enim excusat nisi rem plenam suspitionis. Sisenna tamen dicit solum Antenorem prodidisse. quem si
25 velimus sequi augemus exemplum: si regnat proditor, cur pius vagatur? ob hoc autem creditur Graecis Antenor patriam prodidisse, quia sicut superius dictum est, et auctor reddendae Helenae fuit et

16 secundum Sallustium] hist. fragm. II 11 Kritz. || se] A. I 488 || 19 Livium] I 1 || 21 Horatius] carm. saec. 41 || 24 Sisenna] hist. Rom. rell. rec. Peter p. 277

1 ad v. 240 Eadem] similis . . . Troianis. P || 2 temporis om. CP (suppl. C³) || 5 ad v. 242 Antenor potuit] capto Ilio . . . Patavium (petavium) nominatum. hi autem duo Troiam . . . Achivis. Antenor autem ob hoc creditur patriam prodidisse (prodedis), quod et auctor reddendae Helenae fuit et legatos ad (ab) hoc venientes susceperat (susceperat) et Ulixen (ulixen) mendici habitu apud Troiam agnitum non prodidit (prodedit). Potuit plus est . . . non meruit. Achivis] ab Achaeo . . . dicti. P || oliven CP (ulixen C²) || 10 eucaneis CP || petavium CP || condit// C (condidit C²) || 11 id] i in ras. C || responsa C (responsi C²) || civitatem C: urbem P || 12 petisset PC²: // et C || ideoque C || petavium petis C || cui aeternitatem] in his verbis desinit Cassellani quaternio tertius. post aeternitatem lacunam indicari. || 14 ponit B || multi om. K || 15 Troianorum om. B || troianum bellum M || 16 ut Helenus . . . Sardiniam] helenus macedoniam alii sardiniam B || macedoniam tenuit KM || 17 hocurreret peret K || 20 ubi ait BM: ut K alibi ubi ait ut L ut ubi ait ut H || 22 troia K || 23 plenam . . . Antenorem om. K || suspitionis HM || 24 prodidisse K || prodidisse Troiam Lion || 27 fuit om. C

legatos qui propter Helenam venerant suscepit hospitio, et Ulixen in mendici habitu agnitum non prodidit. *POTUIT plus est quod dixit 'potuit' non meruit.* *ELAPSVS invidiose noluit dicere 'dimissus', sed 'elapsus'.* *ACHIVIS ab Achaco, Iovis et † Pithiae filio, dieti.*

243. ILLYRICOS PENETRARE SINVS Antenor non Illyricum, non 5 Liburniam, sed Venetiam tenuit. ideo autem Vergilius dicit 'Illyricos sinus', quod inde venit quidam Henetus rex, qui Venetiam tenuit, a cuius nomine Henetiam dictam posterius Venetiam nominaverunt. TIVTVS ideo tutus, quia Raeti Vindelici ipsi sunt Liburni, saevissimi admodum populi, contra quos missus est Drusus. hi 10 autem ab Amazonibus originem ducunt, ut etiam Horatius dicit quibus mos unde deductus per omne tempus Amazonia securi dextras obarmet, quaerere distuli. hoc ergo nunc ad augmentum pertinet, quod tutus est etiam inter saevos populos.

244. FONTEM TIMAVI amant poetae rem unius sermonis circum- 15 locutionibus dicere, ut pro Troia dicant 'urbem Troianam', pro Buthrotio 'arcem Buthroti'. sic et modo pro Timavo ait 'fontem Timavi', et paulo post 'urbem Patavi', id est Patavium. *SUPERARE nauticus sermo est. Lucilius promontorium remis superamus Minervae.* 20

245. VNDE PER ORA NOVEM multi septem esse dicunt. quod si incerta fides est, finitus est numerus pro infinito. CVM MVRMURE MONTIS tanta vi exit in mare, ut etiam resonet vicinus mons. et sic dictum est, sicut superius illi indignantes magno cum murmure montis circum claustra fremunt. 25

246. MARE it quasi proruptum mare. MARE amat poeta rem

11 Horatius] *carm.* IV 4, 18 || 19 Lucilius] III 19 Mueller || 24 illi] A. I 55

1 suscipiebat *C* || ulyxem *K* || 2 perdidit *L* (prodidit *l*) || 3 post potuit non nulla intercuisse videntur, veluti id est etsi || 4 Pithiae fortasse Phthiae || filio dieti in Cassellano defuisse videntur || 5 ad v. 243 Illyricos penetrare sinus] Antenor non Illyricum . . . nominaverunt. Tutus] ideo tutus quia inter saevos populos erat. *P* || in illyricum *B* || neque liburniam *BM* || 7 enetus *K* aenetus *P* || 8 Henetiam] venetiam *K* aenetiam *P* || 9 reti libri || 12 quibus . . . distuli *om.* *BK* || deductus *II*: ductus *LM* || 13 securi] secus ei *H* || 15 ad v. 244 Superare] nauticus . . . Minervae *P* || 16 dicant *om.* *BM* || buthrotio *II*: butrotio

BM buthrocio *K* bithrotio *L* Buthroto *Masvicius. cf. adnot. crit. ad Serv. Aen.* III 293 || 17 butroti *BM* butrocis *K* buthro *L* (*suppl. l*) butroci *II* || 19 superamu' *Muellerus* || 21 ad v. 245 Vasto cum murmure montis] tanta vi . . . cum murmure montis *P* || septem] VI. *K* || 22 certa *K* || 23 tanta . . . mare] tanta vis est *B* tanta vis *M* || resonaret *BM* personet *P* || 24 et sic dictum est *om.* *BM P* || 26 ad v. 246 Mare] it quasi proruptum mare. Varro autem dicit . . . solutum mare. Premit] populatur vastat; in illis enim locis accessa (accessu) maris it per ora Timavi usque ad initium fontis, hoc est usque ad montem. dnt timavus autem in hystria st̄ inter aquileiam et tergestum. *P* || amant poetarum historiae *B* amant poetae rem historiae carmini suo || *L* (carminis fuisse videtur, o in suo *l*)

historiae carmini suo coniungere. Varro enim dicit hunc fluvium ab incolis mare nominari. PRORUPTUM id est effusum fluens. et melius 'prorruptum', quam 'praeruptum' legere. bene autem definit, quid est largus fons? solutum mare. PELAGO aquarum abundantia. PREMIT populatur, vastat. sane multi 'it mare prorruptum' et 'pelago premit arva sonanti' hoc intellegi volunt, quod tanta est in illis locis accessa quae dicitur maris, ut per ora Timavi, id est usque ad initium fontis mare ascendat. unde ait 'it mare prorruptum et pelago p. a.', id est (ut) aqua maris premat arva, hoc est litora vicina cooperiat. constat autem et in illo loco accessam maris usque ad montem pervenire et per omne litus Venetiarum mare certis horis et accedere per infinitum et recedere. Timavus autem in Histria est inter Aquileiam et Tergestum.

247. HIC TAMEN hoc est etiam in loco difficili. hic *pro illic.* VRBEM PATAVI hoc est Patavium. Patavium autem dictum vel a Padi vicinitate, quasi Padavium, vel ἀπὸ τοῦ πέτασθαι, quod captato augurio dicitur condita, vel quod avem telo petisse dicitur et eo loco condidisse civitatem. alii a palude Patina, quae vicina civitati fuisse dicitur, Patavium dictam putant. sane 'Patavi' minorem nominativo genitivum fecit, cum genitivus nunquam pauciores syllabas nominativo suo habere debeat; Patavium enim Patavii facit. SEDESQUE LOCAVIT ex votis suis facit invidiam, dicens id concessum Antenori, quod ipsa desiderat.

248. ET GENTI NOMEN DEDIT hoc est, quod ne victori quidem concedetur Aeneae: quod scimus a Iunone esse perfectum, contra quam oblique loquitur propter considerationem mariti. hi autem primis temporibus ab Antenore dicti sunt Antenoridae. ipsum vero quidam dicunt †haec ora se appellasse. aut certe 'nomen' nobilitatem

1 contingere H || 2 Prorruptum autem P prorruptum aut idem C (aut idē i. e. autem id est non recte interpretatus videtur Daniel) || effusum. fluens M. effusum, effluens coni. F. Schoellius || 3 melius est L || praeruptum] prorruptum K || legere om. P. fortasse legitur || definit LM || 4 quid] quia B || solutum] prorruptum B || 5 promptum C || 7 maris Masricius: mare C || 8 ascendat Commelinus: ascendit C || 9 ut aqua scripsi: aqua C || 10 accessam Salmasius caere. Plin. p. 204: accessa C || 14 ad v. 247 Patavi] genitivus tracta i. Patavium autem dictum vel a Padi vicinitate vel sicut supra dictum est. alii a palude patina quae vicina civitatis est. P || hic pro illic TAMEN hoc est C || 16 ἀπο τοῦ πέτασθαι BLM ἀπο τοῦ πλάσσει K ἀπὸ τοῦ πέτεσθαι C ἀπο τοῦ ΠΕΤΑΣΑΙ H quasi Patavium add. Masricius. nescio unde. || 17 avem] autem BK dicitur] f. antenor superser. l || 24 ne K: nec BLM || 25 conceditur B concederetur C* et impressa exemplaria pleraque, unus quantum scio Fabricius conceditur dedit. || profectum, sicut in XII. ait nunc Troas fieri iubeas Teucrosque vocari. Et Iuppiter ait commixti corpore tantum. contra quae oblique C [profectum receperunt Commel. Masr. Burm.] || 26 mariti, ut ait ne vetus indigenas nomen mutare Latinos, neu Troas fieri iubeas D || 28 haec ora se] Hectora se Commelinus. mihi in archetypo haec e Servio ad 248 adscripta fuisse

vel dignitatem, ut et nos aliquod nomenque decusque gessimus. ARMAQVE FIXIT TROIA hoc est, securus est, quia solent missi militia sive gladiatura quibuslibet templis arma suspendere, ut Horatius Veianius armis Hereulis ad postem fixis et Danaïs de poste refixum. *ARMAQVE FIXIT quasi non necessaria consecravit; *figere* 5 enim consecrare hic debemus accipere, ut postibus adversis figo.*

249. COMPOSTVS pro compositus. syncope est; detraxit enim de medio syllabam, ut et pocula porgite dextris.

250. NOS TVA PROGENIES sic loquitur quasi una sit de Troianis; nam aliter sensus non procedit. quod autem dixit 'tua progenies', epexegetis est, ut ast ego quae diuum incedo regina.

NOS TVA PROGENIES] quasi patiatur et ipsa quod et filius. et bene 'tua progenies' propter Antenorem. ADNVIS quia nutu semper promittit aliquid Iuppiter, ut annuit et totum nutu tremefecit Olympum.

ANNVIS licet ipsa dea sit, tamen sub persona Aeneae se posuit. 15

251. NAVIBVS AMISSIS cur, cum una navis perierit, ait 'navibus'? aut invidiose dixit et exaggerat, aut quia adhuc aliae desunt, aut quia cas non perisse ignorat Aeneas. INFANDVM pro infande posuit, ut in VI. miserum septena quotannis. item torvumque repente clamat pro torve. et est figura, quae fit quotiens nomen pro ad- 20 verbio ponitur; magis autem poetica est, in prosa aut rara aut numquam. tamen hoc loco 'infandum' potest esse etiam interiectio dolentis. VNIVS hic produxit paenultimam. VNIVS] cautius, quam si dixisset Iunonis.

1 et nos] A. II 89 || 3 Horatius] ep. I 1, 4 || 4 Danaïs] A. V 360 || 6 postibus] A. III 287 || 8 et pocula] A. VIII 274 || 11 ast ego] A. I 46 || 17 adnit] A. IX 105 || 19 miserum] A. VI 21 || torvumque] A. VII 399 || 20 et est figura e. q. s.] cf. Servii [Sergii] comm. in Don. p. 438, 35 K.

videntur: ipsum quidam dicunt Antenoridas appellasse || 1 gessimus. ARMAQVE FIXIT non necessaria quasi . . . adversis figo. et hoc significat securus est quia solent C et hoc significat *delevi*. || 2 missi BC: amissi KHMl amissa L || 3 gladiatores a quibuslibet B || 4 ueianius B ueianius K ueianus M || armas KL arma ML || fixit LHM fixitum B || 7 ad v. 249 Compostus] pro compositus syncope est P || COMPOSTVS K || 9 ad v. 250 Nos tua progenies] sic loquitur . . . Troianis. quasi patitur et ipsa quod et filius. et bene tua progenies propter Antenorem. est autem epexegetis, ut 'ast ego quae diuum incedo regina'. Annis] licet ipsa dea sit, tamen sub persona Aeneae se posuit. bene autem annis quia . . . Iuppiter P. consentit C, nisi quod nam . . . procedit aut post Troianis addit, patiatur praebet, ut annuit . . . Olympum post Iuppiter addit. || unus L || 10 alter K || 11 epexegetis libri || 13 ANNVIS BL ADNIS K || 16 ad v. 251 Nauibus amissis] cur cum una navis perierit haec dixit? invidiose dixit et exaggerat. Infandum] pro infande posuit. torvumque . . . torve. nomen pro adverbio. hoc loco . . . dolentis. P || 18 non perisse scripsi: perisse non C || 19 ut in VI. mutabili LHM. alia scriptura fuisse videtur ut alibi. cf. *adm. crit.* ad p. 73, 15 || 23 VNIVS cautius quam si dixisset Iunonis et hic unus produxit penultimam C

252. *PRODIMVR* multa quidem hic sermo significat, sed modo porro danur, scilicet ab Italia. et sciendum est omnium auctorum esse consuetudinem res dubie positas in sequentibus explanare et plenius dicere, ut hoc loco; nam quid est 'prødimur', ostendit dicens
 5 'atque Italis longe disiungimur oris'. *LONGE maxime; non enim longe erant ab Italia, cum tempestate disiecti sunt.*

253. *HIC* id est talis, ut hunc ego te Euryale aspicio, id est talem. *PIETATIS* superius 'in te committere' ait, ut peccato *Aeneam et Troianos excuset*; hic plus addit: non solum eos non esse
 10 malos, sed etiam pios esse. *HONOS* cum secundum artem dicamus honor arbor lepor, plerumque poetae r in s mutant causa metri; os enim longa est, or brevis. hoc quidem habet ratio: sed ecce in hoc loco etiam sine metri necessitate 'honos' dixit. item Sallustius paene ubique 'labos' posuit, quem nulla necessitas coegit. me-
 15 lius tamen est servire regulae. *SIC NOS IN SCEPTRA REPONIS* *'sic', hoc est per naufragia.* 'in scepra' aut ad imperia reservas, aut certe antiqua est licentia communium praepositionum. *IN SCEPTRA REPONIS id est restituis in regna quae amisimus.*

254. *OLLI* modo 'tunc' propter sequentia. pronomen enim non
 20 debet poni cum nomine, sed pro ipso nomine, et nullus dicit 'illi natae'. alias tamen 'olli' illi significat, ut olli dura quies oculos et ferreus urget somnus. *SVBRIDENS* laetum ostendit Iovem et talem qualis esse solet cum facit serenum; poetarum enim est elementorum habitum dare numinibus, ut supra de Neptuno
 25 dictum est. *Ennius Iuppiter hic risit tempestatesque serенаe riserunt omnes risu Iovis omnipotentis. aut certe risit intelle-*

7 hunc ego] A. IX 479 || 21 olli] A. X 745 || 25 Ennius] annal. rel. 445 sq. Vahl.

1 ad v. 252 Prodimur] multa quidem hic sermo . . . Italia prohibemur. P || 2 Italia prohibemur C* || 3 ut res. HM // /// res L || ut res dubie positas planius in sequentibus dicant ut hoc loco sequitur atque italis disiungimur oris BC || 7 ad v. 253 Hic] id est talis . . . aspicio. Pietatis] hic ostendit Troianos non solum non malos, sed etiam pios. Honos] . . . brevis. sed hic sine metri necessitate posuit. honos autem honoris (honotis) facit, sicut arbos lepos labos. alii duos nominatiuos dicunt et unum genitivum, ut honor et honos honoris faciunt, sed honos secundum regulam antiquorum. In scepra reponis] id est restituis in regna quae amisimus. Sic] hoc est per naufragia P || 11 lapor L (labor l) laepor H || 12 ecce om. LH || 14 lobos K || coegit HC*: cogit B K L M || 15 sic nos in scepra reponis in scepra (in scepra om. B) aut ad imperia reservas. sic hoc est per naufragia. aut (at K) certe antiqua est . . . praepositionum libri, nisi quod In scepra pro ad scepra ante sic nos add. M, in scepra pro in scepris post praepositionum add. l. in marg. || 19 ad v. 254 Olli] modo tunc . . . urget P || 20 et nullus KC*P: nullus enim B L I I M || 21 illi ante significat om. P II || 23 serenum] risus enim ex laetitia oritur add. C || 26 aut certe risit scripsi: aut ceteri sit C

gens Iunonis dolos oblique accusari a Venere, ut est 'quae te, genitor, sententia vertit' et 'unius ob iram prodimur', sicut alibi atque dolis risit Cytherea repertis.

255. *VULTU QVO CAELVM ostendit sicut dictum est, cur subriserit Iuppiter.* SERENAT hoc verbum de his est, quae carent prima 5
positione: quod fit in his quae in nostra non sunt potestate, ut tono, fulmino, pluo. haec enim non possumus dicere, nisi forte persona inducatur eius qui potest, ut si tale aliquid Iuppiter dicat.

256. *OSCVLA LIBAVIT* leviter tetigit. et sciendum osculum religionis esse, savium voluptatis, *quamvis quidam osculum filiis dari, 10 uxori basium, scorto savium dicant. sane multi nolunt ita intellegi, ut summum osculum filiae dederit, id est non pressum, sed summa labella contingens, sed ita aiunt: tum hilarus Iuppiter vultus natae libavit, id est contigit, scilicet ut nos solemus cum blandimentis quibusdam sinistram maxillam contingere liberorum ac deinde ad os nostrum 15 dextram referre. ergo 'libavit' merito, quia partem vultus, non totos contigerat, ut 'oscula' dixerit quasi minora et teneriora filiae ora, ut ora diminutive oscula; nam ora vultus dici, ut intentique ora tenebant et sic ora ferebat. ipse diminutive oscula dixit minores et teneros vultus summaque per galeam delibans oscula fatur.* 20

257. *PARCE METV* quotiens in causis arguimur, ante nos purgare debemus et sic ad actionem descendere: quod et hoc loco Iuppiter facit; ante enim obiecta purgat et sic venit ad promissionem. et est 'parce metu' elocutio usualis, id est dimitte metum, quomodo dicimus parce verbis, parce iniuriis. *alii 'metu' pro metu 25 accipiunt, ablativum pro dativo; aut certe ideo metum aufert, ut animo securiore possit audire, ut alibi solvite corde metum, Teuceri.*

CYTHEREA omnia quae apud Graecos $\epsilon\iota$ diphthongon habent apud Latinos in e productum convertuntur, ut *Κυθήρεια* Cytherea, *Αἰνείας* Aeneas, *Μήδεια* Medea. omnia autem quae dicit Iuppiter ad solu- 30

2 atque] A. IV 128 || 9 et sciendum e. q. s.] cf. Don. ad Ter. eun. III 1, 3. Isid. diff. verb. 398 || 18 intentique] A. II 1 || 19 sic ora] A. III 490 || 20 summaque] A. XII 434 || 27 solvite] A. I 562

1 dolos *scripsi*: dolor *C* dolorem *vulgo* || 4 *ad v.* 255 Vultu serenat] caret prima positione . . . dicere nisi tale aliter ut Iuppiter dicat. *P* || 7 fulmino *om.* *P* || pluo] fluo *M* verba quae prima positione carent *add. H* || 8 induatur *B* || 9 *ad v.* 256 Oscula libavit natae] leviter tetigit. *P* || 10 voluptatis, ut alibi ait (XII 434) summaque per galeam delibans oscula et Terentius (eun. III 2, 2) o Thais, meum savium *D* || 11 suavium *C* || 17 ut ora] *malim* et ora || 21 *ad v.* 257 Parce metu] elocutio usualis . . . iniuriis. Cytherea] omnia . . . Aeneas. Marent immota] quia . . . nertit. Tuorum] Troianorum. *P* || 24 demite metu *P* || 29 productam *L* || $\kappa\upsilon\tau\eta\rho\epsilon\iota\alpha$ *B* $\kappa\upsilon\epsilon\omicron\rho\epsilon\iota\alpha$ *K* $\kappa\upsilon\epsilon\epsilon\rho\epsilon\iota\alpha$ *H* $\kappa\upsilon\tau\eta\rho\epsilon\iota\alpha$ *M* || $\alpha\iota\upsilon\epsilon\iota\alpha\epsilon$ *K* $\alpha\epsilon\upsilon\epsilon\iota\alpha\varsigma$ *L* $\alpha\iota\upsilon\epsilon\iota\alpha\epsilon$ *H* $\alpha\epsilon\upsilon\epsilon\iota\alpha\varsigma$ *M* || 30 $\mu\epsilon\lambda\epsilon\iota\alpha$ *B L M* $\mu\epsilon\alpha\epsilon\iota\alpha$ *H* $\mu\acute{\eta}\delta\epsilon\iota\alpha$ Medea *om.* *K* || salutationem *B*

tionem pertinent antedictorum. nunc dicit 'parce metu', quia superius dixerat 'tristior'; 'manent immota', quia dixerat 'quae te genitor sententia vertit?' et simul per transitum dogma Stoicorum ostendit, nulla ratione posse fata mutari. *sane servat et hic ordinem sicut* 5 *in Aeoli oratione, ut statim promittat quod praestaturus est, ne auditor sit expectatione suspensus.* TVORVM vel Troianorum vel Romanorum.

258. FATA TIBI non propter te; fati enim immobilis ratio est. sed aut vacat 'tibi', ut qui mihi accubantes in conviviis, aut 10 certe tuta tibi sunt fata, non tamen propter te. CERNES VRBEM aut Romam significat, quia cum proprietatem detrahimus, quod magnum est significamus, ut si dicas 'legi oratorem' nec addas quem, intellego Ciceronem; et ne longa sit expectatio, adiecit 'et promissa Lavini moenia': aut certe detrahe 'et', sicut multi, et epexegesin 15 facis 'cernes urbem', id est 'promissa Lavini moenia'. *videtur autem figurate dictum 'urbem' et 'moenia', quia diversis idem significavit.*

259. SYBLIMEMQVE FERES AD SIDERA CAELI propter illud 'caeli quibus adnuis arcem'. Aeneas enim secundum quosdam in Numicum cecidit fluvium, secundum Ovidium in caelum raptus est, appel- 20 latus tamen est Iuppiter indiges. *Aeneas enim post errores VII. annorum cum ad Italiam pervenisset et, sicut historia habet, cognito quod Veneris filius, Troia profugus fatis iuvantibus ad Italiam venisset, ab Latino susceptus esset, filiam eius Laviniam duxit uxorem: quo dolore Turnus rex Rutulorum, qui ante Laviniam sperabat uxorem, et* 25 *Latino et Aeneae bellum indicit. sed primo proelio Latinus est interemptus, secundo vero Aeneas Turnum occidit. ipse vero ut quidam dicunt cum Mezentium, ut quidam vero Messapum fugeret, in Numicum fluvium cecidit, ut vero Ovidius refert in caelum raptus est, cuius*

3 et simul e. q. s.] cf. comm. Luc. II 306 || 5 in Aeoli or.] A. I 76 || 9 qui mihi] Cic. in Cat. II 5, 10 || 19 Ovidium] metam. XIV 581 sqq.

5 Aeoli *F. Schoellius*: templi *C* cf. ad. A. I 562 || 8 ad v. 258 Fata urbem] alii dicunt Romam vel ipsum Lauinium. multi et epexegesin faciunt. Cernes urbem] id est promissa Lavini moenia. videtur autem figurate dictum urbem et moenia, quia diversis idem significavit. *P* || 9 aut vacat . . . in conviviis *om.* *K* || ut . . . in conviviis *om.* *B* || 12 quemquam *L* || 17 ad v. 259 Sublimemque ferēs ad sidera caeli] Aeneas enim post errores VII annorum cum ad Italiam pervenisset (pervenissent), Turnus rex Rutulorum causa Laviniae Latino Aeneaeque bellum indicit . . . eius corpus cum post victos (victus) Rutulos (rutulis) et (*om.*) Mezentium (mezentio) Ascanius quaesisset (quaesivit) et non invenisset, in deorum numerum credidit relatum. *P* || propter illud . . . Iuppiter indiges *om.* *C** || 18 enim *om.* *LHM* || 19 appellatus est tamen *H* appellatusque est *BM* || 20 indiges] ./ a diis genitus vel inter deos agens *superscr. l* in deos gens acta *superscr. m* || 23 et ab Latino *C.* et *delevi* || 27 mesapum *C*P* || 28 obidius *P* liuius *C*

corpus cum victis a se Rutulis et Mezentio Ascanius requisitum non invenisset, in deorum numerum credidit relatum. itaque ei templum condidit et Iovem Indigetem appellavit. bene autem addidit 'feres', ut gratius esset quod per ipsam fieret.

260. MAGNANIMVM magnus et parvus quoniam mensurae sunt, 5
ad animum non nisi *καταχρηστικῶς* adhibentur. *et bene hoc addidit, quasi dicat, quem tu miserum dicis, nos magnanimum, summum.*
NEQUE ME S. V. ad illud 'quae te, genitor, sententia vertit'.

261. HIC id est Aeneas. et est ordo 'hic bellum ingens geret Italia'. alii 'hic' pro 'post haec quae dixi' accipiunt, ut sit loci ad- 10
verbium pro temporis. TIBI FAVOR ENIM hoc loco excusat quaestionem futuram, quasi Veneri dolenti quae vera sunt dicat, sed aliter loquatur cunctis praesentibus dis: dicet enim in decimo abnueram bello Italiam concurrere Tenebris. QUANDO siquidem, quoniam. REMORDET sollicitat. Terentius par pari re- 15
fero, quod eam remordeat.

262. ARCANA secreta. unde et arca et arx dictae, quasi res secretae.

263. ITALIA in Italia, et detraxit praepositionem more suo. sic et illo loco non Libyae, non ante Tyro; despectus Hiar- 20
bas id est in Tyro. nam si adverbialiter vellet, Tyri diceret.
POPVLOSQVE FEROCES CONTVNDET incongruum fuerat in consolatione bella praedicere: ob hoc ergo etiam victoriam pollicetur.

264. MORESQUE VIRIS ET MOENIA PONET hystero proteron in sensu; ante enim civitas, post iura conduntur. leges autem etiam 25
mores dici non dubium est.

265. TERTIA DVM LATIO REGNANTEM VIDERIT AESTAS rhetorice,

13 abnueram] A. X 8 || 14 QUANDO quoniam] Don. ad Ter. Andr. III 2, 7 || 15 Terentius] eun. III 1, 55 'par pro pari referto, quod eam mordeat'. || 17 unde et . . . secretae] exscr. Isid. or. XI 1, 73. cf. XV 14, 5 et XX 9, 2. diff. verb. 9 || 20 non Libyae] A. IV 36

5 ad v. 260 Magnanimum] magnus . . . adhibentur. P || 6 catachresticos BLHM catachresticos K || 9 ad v. 261 Hic] id est talis . . . pro temporis. Quando] siquidem quoniam. Remordet] sollicitat. P || 10 hic] hi P ibi Daniel || 12 quasi] quare Masvicius || dicat et ideo tibi quod multi (lege nulli) alii id est tibi soli. nam aliter loquitur C || sed] et BM || 13 loquetur K loquitur M || dicit BL || 17 ad v. 262 Arcana] secreta. unde et arca et ara (arx C*) dicta quasi res secreta, a qua omnes arceantur. PC* || arx BL: ara K ars H arx M || dictae L: dicta BKHM || res om. K || 18 secretae K || 19 ad v. 263 Italia] detraxit praepositionem . . . diceret. P || 20 dispexit B dispectus L || 22 consolatione] dolenti addunt C*1 in marg., n supr. vers. || 23 ergo om LH (suppl. I) || 24 ad v. 264 Moresque viris et moenia ponet] hystero proteron . . . dubium est. P || 25 autem om. BP || 27 ad v. 265 Dum] autem pro donec . . . dicitur. P

ne breue esset si triennium diceret, tempora diuisit in species. ordo autem est longissimus, nam aliter non procedit, 'sublimemque feres ad sidera caeli magnanimum Aeneam, tertia dum Latio regnantem viderit aestas'. *ergo videtur sic tacite mortem Aeneae 5 significasse. 'dum' autem pro donec, ut dum conderet urbem, id est donec. quidam ideo bis annos ternos memorasse tradunt, ut tres annos solum Aeneam regnaturum significaret, quod cum Latino alios tres annos regnasse dicitur.*

267. *AT PVER ASCANIVS prudenter exitum Aeneae et ostendit 10 et tacuit dicendo filium postea regnaturum. aut quia maior cura Veneri de nepote ut in X. liceat superesse nepotem et iterum ibi hunc tegere. CUI NUNC COGNOMEN IULO ADDITVR secundum Catonem historiae hoc habet fides: Aeneam cum patre ad Italiam venisse et propter invasos agros contra Latinum Turnumque pugnasse, 15 in quo proelio periit Latinus. Turnum postea ad Mezentium confugisse eiusque fretum auxilio bella renovasse, quibus Aeneas Turnusque pariter rapti sunt. migrasse postea in Ascanium et Mezentium bella, sed eos singulari certamine dimicasse. et occiso Mezentio Ascanium sicut I. Caesar scribit Iulum coeptum vocari, vel 20 quasi ἰοβόλον, id est sagittandi peritum, vel a prima barbae lanugine quam ἰούλον Graeci dicunt, quae ei tempore victoriae nascebatur. sciendum est autem hunc primo Ascanium dictum a Phrygiae flumine Ascanio, ut est transque sonantem Ascanium; deinde Iulum dictum a rege Ilo, unde et Ilium, postea Iulum occiso Mezentio: de quibus nominibus hoc loco dicit 'at puer Ascanius cui 25 nunc cognomen Iulo additur, Iulus erat'. ab hac autem historia ita discedit Vergilius, ut aliquibus locis ostendat, non se per ignorantiam, sed per artem poeticam hoc fecisse, ut illo loco quo magis Italia mecum laetere reperta: ecce ἀμφιβολικῶς dixit, ostendit 30 tamen Anchisen ad Italiam pervenisse. sic autem omnia contra*

5 dum] A. I 5 || 11 liceat] A. X 47 || 12 secundum Catonem] orig. rel. I 10 Iord. I 9 Pet. || 23 transque] georg. III 269 || 28 quo magis] A. VI 718

7 aeneae P || 9 ad v. 267 Cui nunc cognomen Iulo additur] postquam autem singulari certamine Ascanius Mezentium occidit, sicut I. Caesar scribit, Iulum coeptum vocari dicunt vel quasi iuolon id est sagittandi peritum vel a prima barbae lanugine quam ἰούλον (¹⁰ιον) Graeci vocant, quae ei tempore victoriae nascebatur. cognomen autem Iulo . . . diceret, sed magis . . . ducit. P || 12 ADDITVR licet superius historia sit narrata tamen etiam secundum Catonem C || 13 tatonem K || cum patre] patrem B || 14 pervenisse M || 15 perit KLM || 20 ἰοβόλον F. Schoellius: iuolon P Iuloni C || 21 ἰούλον C || 22 autem est BM || 23 est om. LII (suppl. I) utem K utramque (pro ut est transque) B || 24 Iulum] illum K Ilium M || Iulum] Iulo B Iulium K Iulium L (corr. I) || 27 se non L || 29 amphibolicos libri

hanc historiam ficta sunt, ut illud ubi dicitur Aeneas vidisse Carthaginem, cum eam constet ante LXX. annos urbis Romae conditam. inter excidium vero Troiae et ortum urbis Romae anni inveniuntur CCCXL. COGNOMEN IVLO si proprie loqueretur, agnomen diceret, non cognomen, sed magis ad familiam respexit, quia omnis 5 gens Iulia inde originem ducit. dicimus autem et nomen mihi est Cicero, ut Hecyra est huic nomen fabulae, et Ciceronis, ut Sallustius cui nomen oblivionis condiderant, et Ciceroni, ut cui Remulo cognomen erat, et Ciceronem, ut Aeneadasque meo nomen de nomine fingo. melius tamen est dativo uti. 10

268. *ILVS ERAT* deest 'qui', debuit autem dicere 'qui Ilus erat'.

ILIA pro *Ilensis*, ut *Plautus Hector Ilius* pro *Ilensis*. et *Amphitryo*, natus *Argis* ex *Argo* patre id est *Argivo*.

269. *TRIGINTA* vel quod *XXX.* tantum annis regnavit, vel quod *Cato* ait, *XXX.* annis expletis eum *Albam* condidisse. 15

MAGNOS ORBES tria sunt genera annorum: aut enim lunaris annus est XXX. dierum, aut solstitialis XII. mensum, aut secundum *Tullium* magnus, qui tenet *XIIDCCCCLIII.* annos, ut in *Hortensio* horum annorum quos in fastis habemus magnus *XIIDCCCCLIII.* amplectitur. hoc ergo loco magnum dixit comparatione lunaris, 20 et alibi interea magnum sol circumvolvitur annum. annus autem dictus quasi anus, id est anulus, quod in se redeat, ut est atque in se sua per vestigia volvitur annus, vel ἀπὸ τοῦ

7 Hecyra] Ter. hec. prol. 1 || 8 Sallustius] hist. fragm. I 75 Kritz. || 9 cui Remulo] A. IX 590 || Aeneadasque] A. III 18 || 12 Amphitryo] *Plautus Amphitr.* prol. 98 || 15 Cato] orig. rel. I 13 et ap. lord. et ap. Pet. || 16 tria sunt genera e. q. s.] excr. Isid. or. V 36, 1-3 || 18 in Hortensio] fragm. 26 Or. || 21 interea] A. III 284 || 23 atque] georg. II 402

1 facta KM || illud aeneam uidisse B || ubi dixit aeneam uidisse M || 2 eam om. B || LX K || condita B || 4 CCCLX H CCCLX L, sed XL in ras.

5 ad familiam iliam L || 6 dicit K || 7 hequirā B hetyira K he/cyra L haecysa H ecyra M || 8 obliuio H || considerant L (corr. l) || 9 remulo LH: romulo reliqui || 11 ad v. 268 Ilus erat] deest qui . . . Ilensis. P || 12 pro Ilensis] pro Ilensibus C* Daniel || Hector Ilius C*: hectoribus P || hiliensis P || Amphitryo C || 14 ad v. 269 Triginta] vel quod . . . condidisse. Magnos] dixit comparatione lunaris anni, qui est XXX dierum, ut alibi . . . annum. P || vel om. C* || 15 Albam C*: alba P || 16 aut enim] autem K || 17 mensum B: mensium L mensuum KHM || 18 XIIδCCCCLIII M: XLIδLIII B XIIδLIII KH XIIID.L.III L (milia superser. l) duodecim milia nongentos quinquaginta quatuor C cf. ad Aen. III 284 || 19 iidem hoc loco numeri in libris qui supra || 20 amplectetur L complectitur libri Taciti dial. 16 || lunaris] quae addit P anni qui est XXX dierum non recepi, etsi in C ea desse Scioppius non adnotavit; e Servio enim petita sunt. || 21 et] ut BM || 22 anus] annuus B cf. ad Aen. V 46 || id est] unde et C || 23 απο του αναγευτε BM ποτανανεοφει K απο του αποικισθα L απο αναοικισθα H

ἀνανεοῦσθαι, id est ab innovatione. VOLVENDIS volubilibus *vel quia volvuntur*, ut supra.

270. A SEDE LAVINI TRANSFERET verum est: vitans enim inovercalem invidiam, *quod timore Ascanii Lavinia post Aeneae mortem ad Tyrrhum paternum pastorem gravida confugit ad silvas, nam ibi etiam Silvium peperisse dicitur*, deseruit Lavinium et Albam Longam condidit dictam ab omine albae porcae repertae vel situ civitatis. *ad quam cum de Lavinio dii Penates translati nocte proxima Lavinium redissent, atque eos denuo Albam Ascanius transtulisset, et illi iterum redissent Lavinium, eos manere passus est, datis qui sacris praecessent agroque eis assignato, quo se dicerent.* VI modo virtute, nam multa significat. VI modo virtute τῆ δυνάμει, alibi τῆ βίᾳ, *ut est auro vi potitur, alias pro magna copia. Cicero in deorum natura infinitamque vim marmoris, Sallustius magna vis hominum convenerat agris pulsa aut civitate eiecta. et est sermo diversa significans, prout se locus obtulcrit.*

272. HINC IAM praeterea. si autem 'hic iam', in hoc scilicet loco. TER CENTVM quomodo trecentos annos dicit, cum eam quadringentis regnasse constet sub Albanis regibus? sed cum praescriptione ait 'tercentum', scilicet usque ad ortum urbis Romae; ait namque 'donec regina sacerdos Marte gravis'. et constat in regno Romuli et Numae et Tulli Hostilii qui evertit Albam centum annos, quibus pariter Roma et Alba regnarunt, esse consumptos.

TOTOS id est sine intermissione. REGNABITVR impersonalibus *usus est, quia de multis dicit, ut usque adeo turbatur agris.*

6 et Albam Longam e. q. s.] cf. Isid. or. XV 1, 53 || 13 auro] A. III 55 | Cicero in deor. nat.] II 39, 98 || 14 Sallustius] hist. fragm. I 49 Kritz. | 25 usque adeo] buc. I 12

3 ad v. 270 A sede Lavini transferet] verum est . . . invidiam, quod timore . . . silvas ibique Silvium peperit, deseruit Lavinium et Albam condidit ab omine porcae albae. P || 5 Tyrrhum scripsi: Tyrum P cf. Serv. ad Aen. VI 760 et Verg. Aen. VII 485 || 6 Longam et 7 dictam om. C* || 7 ab omine . . . civitatis] ab homine sinque K || portae albae omisso repertae C* || vel situ civitatis] vel prolixitate collis C ex Isidoro || et situ malim || 12 VI modo . . . βίᾳ F. Schoellius: modo virtute τῆν δύνειν alibi τῆν βίαν C || 17 ad v. 272 Ter centum] quomodo trecentos (tricentos) annos dicit, cum eam quadringentos constet sub Albanis regibus regnasse. sed cum praescriptione hoc dicit. tercentum enim usque ad ortum urbis Romae accipiamus. ait enim 'donec regina sacerdos. in regno enim Romuli et Numae et Tulli Hostilii (Tullii et Hostilii) qui evertit Albam centum annos esse consumptos. Totos id est sine fine. Regnabitur] impersonalibus usus est, quia de multis dicit. P || 19 quadringentis erravit in K CCCU L (tos superscr. l) || regibus om. K || praescriptione] superscr. exclusionem l indeterminationem m || 21 que . . . Numae om. K || 22 tullii K: tullii B L L M || ostilii K || 23 rome L (roma l) romae H || albe L (alba l)

273. GENTE SVB HECTOREA id est Troiana. sed debuit dicere 'Aeneia'. diximus superius nomina poetas ex vicino usurpare. sed quidam reprehendunt, quod 'Hectorca' et non 'Aeneia'. mos est poetis nomina ex vicinis usurpare, quia coniunctus genere Hectori Ascanius, ut est et pater Aeneas, et avunculus excitat Hector. alii tradunt, cum Hectoris progenies nulla in Italia fuerit, ideo 'sub Hectorea' positum, ut significaret sub forti, ut in quinto Hectorei socii. sed ex aliis rebus alia dat nomina, ut pios Aeneadas appellavit, ut timidus Phrygas, ut nobiles Dardanidas, ut periuros Laomedontiadas. ceterum ubi veram originem significat domus Assaraci ponit, ex quo Capys, ex Capy Anchises, ex Anchise Aeneas. DONEC REGINA SACERDOS historia hoc habet. Amulius et Numitor fratres fuerunt. Amulius fratrem imperio pepulit et filium eius necavit, filiam vero Iliam Vestae sacerdotem fecit, ut spem subolis auferret, a qua se puniri posse cognoverat. hanc ut multi dicunt Mars compressit, unde nati sunt Remus et Romus, quos cum matre Amulius praecipitari iussit in Tiberim. tum ut quidam dicunt Iliam sibi Anien fecit uxorem, ut alii inter quos Horatius, Tiberis: unde ait uxorius amnis. pueri vero expositi ad vicinam ripam sunt. hos Faustus repperit pastor, cuius uxor erat nuper meretrix Acca 20

5 et pater] A. III 343 || 7 in quinto] 190 || 10 domus] A. I 284 || 12 Amulius e. q. s.] exscr. mythogr. I 30 || 18 Horatius] carm. I 2, 19

1 sed debuit dicere . . . ex vicino usurpare *om. C* || 2 ex vicini non usurpare *K* a vicino usurpare *M* || 8 sed ex aliis rebus alia dat nomina ut pios Aeneadas appellavit *scripsi*: sed et aliis rebus alia dant nomina ut pios Aeneadas appellari *C cf. Serv. ad Aen. I 468* || 11 *ad v. 273* Donec regina sacerdos] historia hoc habet. Amulius et Numitor fratres fuerunt, filii Procae (prochae *P*). Amulius autem fratrem pepulit regno et filium eius necavit (regnauit *P*), filiam quoque eius Iliam Vestae sacerdotem fecit, ut spem sobolis (soboli *P*) auferret, a qua se puniri (punire *P*) posse cognoverat. haec cum peteret aquas ad sacra repentino occurso lupi turbata refugit in speluncam, in qua a Marte compressa est, unde nati sunt Remus et Romulus. sed Amulius (Arulius *C*) timens, ne (fort. ne cum) de stirpe fratris Numitoris aliquid procreatum advenisset (aboleuisset *P*) anum forsitan nindicaret, pueros cum matre praecipitari iussit in Tiberim. hanc ut quidam dicunt Iliam (Iliam *om. P*) sibi Anien fecit uxorem, ut alii (ut alii *om. P*) inter quos Horatius, Tiberis, unde est uxorius amnis. pueri vero expositi ad vicinam ripam delati sunt, ad quos vagantes lupa de vicinis montibus venit et ubera praestitit (praestetit *P*). sed cum eos Faustus pastor eius loci animaduertisset nutriri a fera et picum parramque circumvolitare, suspicatus diuinae originis sobolem ad Accam Laurentiam uxorem quae ante meretrix (meritrix *P*) fuerat pueros detulit, quae susceptos (eos *P*) aluit. *CP. quae apud Servium secuntur* hi postea . . . in tutela esse Martis ea integra habet *C, ita contracta, ut et a Romi nomine . . . diminutione et et constat hoc animal in tutela esse Martis desint, P* || 12 duo fratres *M* ||

13 filios *L* (filium *l*) || 14 sobolis *BHM* || 16 romulus *B* romu^s || *M* (*s a m. sec.*) || 17 Iliam] aliam *K* || Anien] amnis *B* || 18 unde ait] unde est *Kl, om. M* || 20 cui *BMl*

Larentia, quae susceptos aluit pueros. hi postea avum suum Numitorem occiso Amulio in regna revocarunt. quibus dum cum eo angustum Albae videretur imperium, recesserunt et captatis auguriis urbem condiderunt. sed Remus prior sex vultures vidit, Romus postea
 5 duodecim: quae res bellum creavit. in quo extinctus est Remus, et a Romi nomine Romani appellati. ut autem pro Romo Romulus diceretur, blandimenti genere factum est, quod gaudet diminutione. quod autem a lupa dicuntur alti, fabulosum figmentum est ad
 10 celandam auctorum Romani generis turpitudinem. nec incongrue fictum est; nam et meretrices lupas vocamus, unde et lupanaria. et constat hoc animal in tutela esse Martis. *sed de origine et conditore urbis diversa a diversis traduntur. Clinias refert Telemachi filiam Romen nomine Aencae nuptam fuisse, ex cuius vocabulo Romam appellatam. - dicit Latinum ex Vlize et Circe editum de nomine sororis suae mortuae Romen civitatem appellasse. Ateius adserit Romam ante adventum Euandri diu Valentiam vocitatum, sed post graeco nomine Romen vocitatum. alii a filia Euandri ita dictam, alii a fatidica, quae praedixisset Euandro his eum locis oportere considerare. Heraclides ait Romen, nobilem captivam Troianam huc appulisse et taedio*
 20 *uiris suasisse sedem, ex cuius nomine urbem vocatam. Eratosthenes Aescanii, Aencae filii, Romulum parentem urbis refert. Nacvius et Ennius Aencae ex filia nepotem Romulum conditorem urbis tradunt. Sibylla ita dicit 'Ρώμαϊοι, 'Ρώμου παῖδες. REGINA regis filia. abusive ait more poetico, ut alibi magnum reginae sed enim*
 25 *miseratus amorem, id est regis filiae Pasiphaes. SACERDOS quia ab Amulio Vestae virgo esse iussa est, ne ei propter edendam subolem facultas esset viro iungi.*

274. MARTE GRAVIS gravida, ut non insueta gravis temptabunt pabula fetas.

11 sed de origine e. q. s.] cf. Festus s. v. Romam || 24 magnum] A. VI 28 || 28 non insueta] buc. I 49

1 larentia B rentia L (larentia l) || 2 eo] patre K avo *mythogr.* || 4 romu^s////// (s *superscr.* l) || ^{./ romuli} B romi////// L (i a m. sec.) || appellati sunt LHM || 7 blandimenti gratia Stephanus || 8 a om. LII || aleti M *sed prima ut videtur manus e in i mutavit.* || fabulosum . . . turpitudinem] fabulae hoc celandum auctorem romani generis turpitudinem B fabulae hoc ad celandam auctorum romani generis turpitudinem fingunt C. *totum eminentium hoc modo contractum in P:* sed a lupa ideo dicuntur alti propter turpitudinem || 10 fictum est om. BC*P || et ante meretrices om. C*P || 11 Martis. dicitur autem lupus Marti dicatus ut alibi 'Martius a stabulis rapuit lupus? *Fabriceus* || 14 lacunam a Scioppio indicatam explebat *Masvicius addens* Cato in originibus || 15 Ateius *Masvicius:* Adeius C || 21 fortasse filium Romulum || 23 Regina] regis filia . . . Pasiphaes P || 25 pasiphaes H: pasiphae KM pasiphes B phasiphes L (phasiphae l) Ariadnes *Masvicius*

275. INDE *post, vel deinde, vel tunc, adverbium loci pro temporis.* FVLVO TEGMINE id est pelle lupae, qua utebatur more pastorum. sed hoc multi reprehendunt, cur nutricis tegmine usus sit. qui gemina ratione refutantur: vel falsitate fabulae, vel exemplo Iovis, qui caprae nutricis utitur pelle, unde Graece αἰγίλοχος appellatur. sane 'tegmine' multi antiquè dictum asserunt, quia tegimentum dici debere affirmant. LAETVS virtute alacer, vel quia avo regnum reddiderat, vel quia ipse novam urbem et novum condebat imperium.

276. EXCIPIET GENTEM Remo scilicet interempto, post cuius mortem natam constat pestilentiam: unde consulta oracula dixerunt 10 placandos esse manes fratris extincti; ob quam rem sella curulis eum sceptro et corona et ceteris regni iusignibus semper iuxta sancientem aliquid Romulum ponebatur, ut pariter imperare viderentur. unde est Remo cum fratre Quirinus iura dabunt.

277. ROMANOSQVE SVO DE NOMINE DICET perite non ait Romanam, sed Romanos. urbis enim illius verum nomen nemo vel in sacris enuntiat. denique tribunus plebei quidam Valerius Soranus, ut ait Varro *et multi alii*, hoc nomen ausus enuntiare, ut quidam dicunt raptus a senatu et in crucem levatus est, ut alii, metu supplicii fugit et in Sicilia comprehensus a praetore praecepto senatus occisus 20 est. hoc autem urbis nomen ne Hyginus quidem cum de situ urbis loqueretur expressit.

278. NEC METAS RERVM NEC TEMPORA PONO 'metas' ad terras rettulit, 'tempora' ad annos; Lavinio enim et Albae finem statuit, Romanis tribuit aeternitatem, quia subiunxit 'imperium sine fine dedi'. 25

279. QVIN quinetiam; minus enim est 'etiam'. nam plenum est quinetiam, ut quinetiam hiberno moliris sidere classem.

ASPERA IVNO tolerabilius hoc Iuppiter dicit. ASPERA IVNO] vel quam tu asperam dicis, vel certe ut et ego fateor.

14 Remo] A. I 292 || quin etiam] A. IV 309

1 ad v. 275 Inde] post . . . pastorum. Laetus] virtute alacer. P || 2 utebantur L uteba, // tur H || 3 nutricis suae Amaltheae D || 5 αἰγίλοχος scripsi: αἰγιάλος C || 9 ad v. 276 Excipiet gentem] Romulo (sic) scilicet interempto . . . iura dabunt. bene Romulum solum ait dissimulans (desimulans) deicidio. P || 11 curulis B curulis L (curulis l) || 13 remulum ponebantur H || 18 quia hoc nomen ausus est enuntiare C || 21 hoc autem urbis nomen C: quod reliquū. illud recepi non quod integrius esset, sed ne lectio impediretur || lycinus B higinus L higinus Ml || quidem] quoque C || 23 ad v. 278 Nec metas rerum nec tempora pono] metas . . . annos. P || 24 et Albae finem] triennium Albae trecentos C || instituit B || 25 tribuit om. LH || 28 ASPERA IVNO vel quam tu asperam dicis vel certe ut et ego fateor et tolerabilius . . . dicit C || dicit] ut criminaretur uxorem; quia marito magis congruit quam alii add. l in marg., m supr. vers.

280. METV ut supra id metuens. TERRAS CAELVMQVE
 FATIGAT alibi absumptae in Teucros vires caelique maris-
 que. *QVAE MARE N. T. Q. M. C. Q. F. metu scilicet quem de Carthagine*
habet, ut supra id metuens, vel metu quo Troianos terret et Venerem.
 5 *nam dicit 'parce metu Cytherca'. 'mare' autem 't. c. q. f.' alibi*
ostendit dicendo absumptae in Teucros vires caelique marisque.
'fatigat' vero pro exercet, sollicitat, commovet.

281. CONSILIA IN MELIVS REFERET quia bello Punico secundo
 ut ait Ennius placata Iuno coepit favere Romanis. *IN MELIVS] *εἰς*
 10 *τὸ χρεῖτρον. et est Latinior locutio: Sallustius ad mutandum modo*
in melius servitium.* MECVMQVE FOVEBIT id est eadem quae ego
sentiens, eadem quae ego volens, vel ut quidam volunt necum in Capi-
tolio constituta.

282. GENTEMQVE TOGATAM bene 'gentem', quia et sexus omnis
 15 et condicio toga utebatur, sed servi nec colobia nec calceos habe-
 bant. togas autem etiam feminas habuisse, cycladum et recini usus
 ostendit. recinus autem dicitur ab eo, quod post tergum reicitur,
 quod vulgo maforte dicunt.

283. SIC PLACITVM vel fatis vel mihi; nam impersonale est.
 20 LVSTRIS quinquenniis. et bene olympiadibus computat tempora,
quod magis ad Iovem pertinet, quia nondum erant vel Roma vel
 consules. lustrum autem dictum, quod post quinquennium una-
 quaeque civitas lustrabatur. *unde Romae ambulustrum, quod non*
licebat nisi ambos censores post quinquennium lustrare civitatem.
 25 *AETAS iuxta veteres actas hic pro tempore posita est, alibi pro modo*
annorum, ut est ubi iam firmata virum te fecerit actas et actas
Lucinam iustosque pati hymenaeos.

284. DOMVS ASSARACI id est familia Troiana, *et est a parte*
totum; nam Assaracus Capyn genuit, Capys Anchisen, unde Aeneas,

1 id metuens] A. I 23 || 2 absumptae] A. I 301 || 10 Sallustius] hist.
 fragm. inc. 59 Kritz. || 17 recinus' e. q. s.] cf. Isid. or. XIX 25, 4 || 20 quin-
 quenniis e. q. s.] exscr. Isid. or. V 37, 2 || 25 AETAS iuxta veteres e. q. s.] cf.
 Isid. or. V 38, 3 || 26 ubi iam] buc. IV 37 || actas] georg. III 60

1 METV ut supra . . . caelique marisque om. C || 4 terret scripsi: ferret C
 8 CONSILIA IN MELIVS REFERET εἰς τὸ χρεῖτρον et est . . . servitium: quia bello
 Punico secundo . . . Romanis C || 14 ad v. 282 Gentemque togatam] bene gen-
 tem . . . maforte dicunt. P || 15 colobia P || caltios K calibos P || habent
 K || 16 recini BLHC* ricini KM ricinii l || et recini usus] metricinius P ||
 17 ricinus BP ricinus K recinus LHC* ricinius M || postergum KLIH ||
 18 maforte B vulgom afortē L (afortē fuisse videtur) || 19 ad v. 283 Sic
 placitum] vel fatis . . . pati hymenaeos. P || 20 quinquennio P || 21 erat KL
 (t l in ras.) || 23 unde Romae ambulustrum e. q. s.] cf. Mommsen Röm. Staatsr.
 II p. 389 || 28 ad v. 284 Domus Assaraci] Troiani. P

auctor Romani generis: ex quibus Mummius, qui Achaiam vicit.

PTHIAM Achillis patriam. MYCENAS Agamemnonis patriam,
ut Agamemnoniasque Mycenaeas.

286. NASCETUR ad illud respondet 'certe hinc Romanos olim'.
et omnis poetae intentio, ut in qualitate carminis diximus, ad lau- 5
dem tendit Augusti, sicut et in sexti catalogo et in clipei descri-
ptione. haec autem Iovis allocutio partim obiecta purgat partim
aliquid pollicetur. PVLCHRA allusit propter Venerem. TROIANVS
ac si diceret, etiam Caesar Troianus est. CAESAR hic est, qui
dictus est Gaius Iulius Caesar. Gaius praenomen est, Iulius ab 10
Iulo, Caesar vel quod caeso matris ventre natus est, vel quod avus
eius in Africa manu propria occidit elephantem, qui caesa dicitur
lingua Poenorum. *hic sane Gaius Iulius Caesar quattuor et sexaginta
victis Galliarum civitatibus cum a senatu petisset consulatum et trium-
phum nec impetrasset adversante Cn. Pompeio magno eiusque amicis, 15
qui Caesaris processibus invidabant, bellum civile gessit in Farsalia,
quo Pompeius victus Alexandriae occiditur. Caesar Romam compo-
sitis rebus et Alexandria debellata reversus in curia Pompeiana a
Cassio et Bruto aliisque Pompeianis occisus est. cuius heres Augustus
cum intrasset urbem coegit a senatu interfectores Caesaris parricidas et 20
hostes iudicari, cumque in deorum numerum referri et divum appellari.*

287. IMPERIVM OCEANO, FAMAM QVI TERMINET ASTRIS aut ad
laudem dictum est, aut certe secundum historiam. re vera enim
et Britannos qui in oceano sunt vicit, et post mortem eius cum
ludi funebres ab Augusto eius adoptivo filio darentur, stella medio 25
die visa est, unde est ecce Dionaei processit Caesaris astrum.

A MAGNO sicut Alexander, sicut Pompeius. *Gracci enim omne
magnificum magnum, ut mater magna et dii magni.*

3 Agamemnoniasque] A. VI 838 || 11 Caesar vel quod e. q. s.] cf. Ael. Spartiani Ael. Ver. 2 et Isid. or. IX 3, 12 sq. || 26 ecce] buc. IX 47

1 Nummius *C* mummius erat *M* || 3 ut Agamemnoniasque Mycenaeas] ut ipse Mycenaeus magnorum ductor Achiuum *C* || 4 *ad v.* 286 Caesar] Gaius Iulius Caesar qui in curia Pompeiana a Cassio (casio) et Bruto aliisque Pompeianis occisus est Romae interfecto Pompeio ab eo apud Alexandriam. *P* |

10 dictus est] dicitur *C* || graus *K* || iulus *B* || graus *K* et Gaius *C* || pnomem *K* || 11 Caesar vel . . . ituri optent. (*p.* 107 *lin.* 7) *om.* *K* || 12 elifantem *B* elephantum *H* || cesa *B* caesai *Bambergensis* et *Palatinus Spartiani l. l.* || 13 Iulus *C* || 15 Gn. *C* || 16 progressibus *Lion* || 22 *ad v.* 287 Imperium (Imperitium) famam astris] cuius stella visa est die medio (dioniū), unde est ecce Dionaei processit Caesaris astrum. *P* || ASTRIS cuius fama usque ad Oceanum pervenit; aut ad *Lion* || 23 certe est *BC** || 26 visa est quae in ipsius honorem apparuisse diceretur *BMI*. quae . . . diceretur *primus quod sciam Masvicius inseruit, Burmannus recepit nulla nota adiecta.*

288. OLIM modo futuri temporis est. CAELO in caelum. SPOLIIS ORIENTIS victo Pharnace Mithridatis filio, qui re vera in oriente fuit. ceterum Aegyptus, in qua Ptolomaeum vicit, in australi est plaga.

5 289. HONVSTVM inter honestum et oneratum hoc interest, quod oneratus est qualicumque pressus pondere, honestus vero cui onus ipsum honori est, ut si quis spolia hostium ferat. sed oneratus aspirationem non habet, quia ab onere venit, honestus vero, quia etiam ab honore descendit, retinet aspirationem. *alii 'honestum' 10 legunt; veteres enim honestum pro specioso ponebant, ut Dardanius caput ecce puer detectus honestum.*

290. ACCIPIES SECVRA quia post mortem Caesar meruit aram, fastigium, flaminem, ut Cicero in Philippicis. *SECVRA] *quare 'secura'? quia nunc sollicita.* HIC QVOQVE potest intellegi sicut 15 Romulus, sed melius sicut Aeneas, de quo superius ait 'sublimem-que feres ad sidera caeli'. 'quoque' autem semper ad similitudinem ponit, ut tu quoque litoribus nostris. HIC QVOQVE] *sicut ego, sicut tu.* VOTIS vel ad vota vel votis vocabitur.*

291. ASPERA TVNC id est Caesare consecrato cum Augustus 20 regnare coeperit, clauso Iani templo, pax erit per orbem. constat autem templum hoc ter esse clausum: primum regnante Numa, item post bellum Punicum secundum, tertio post bella Actiaca quae confecit Augustus: quo tempore pax quidem fuit quantum ad exter-
25 transitum tangit dicens 'Furor impius intus'. huius autem aperiendi vel claudendi templi ratio varia est. alii dicunt Romulo contra Sabinos pugnante, cum in eo esset ut vinceretur, calidam aquam

---

6 oneratus est . . . aspirationem] exscr. Isid. diff. verb. 285 || 10 Dardanius] A. X 133 || 17 tu quoque] A. VII 1 || 20 constat autem e. q. s.] cf. Varro d. l. l. V 165 || 25 huius autem . . . reversionem] exscr. mythogr. III 4, 9

---

1 *ad v.* 288 Olim] modo futuri temporis est. Caelo] in caelum. P || temporis om. LH || 3 ptoleum B pholomeum H || 5 *ad v.* 289 honestum] inter honestum . . . retinet. P || HONVSTVS L || onustum M || oneratum PL (corr. l) || 6 honeratus L (corr. l) || honestus L (corr. l) onustus PH || 7 honori BC⁺M: honoris LH oneris P || hosti P || oneratus L (corr. l) || 8 onustus uero qui ab honore uenit retinet P || 12 ACCIPIES SECVRA quare secura? aut quia nunc sollicita, aut quia post mortem e. q. s. C || 13 fastigium] i. e. ornamentum superscr. l || 14 potest intellegi sicut ego sicut tu sicut Romulus C 17 nostris. nam ideo in bucolicis (I 7) 'namque erit ille mihi semper deus' et in georgicis (III 16) 'in medio mihi Caesar erit' D || 18 in votis Lion || 19 *ad v.* 291 Aspera tum] id est Caesare . . . per orbem. † qui quoniam claudebatur. P qui quoniam claudebatur recepit Daniel; Scioppius nihil de his verbis adnotavit. ceterum quinques scribendum videtur pro qui quoniam (quinqm) || Aspera iniqua. Tunc id est D || 20 iani Ml: iam BC*H ia L in P

ex eodem loco erupisse, quae fugavit exercitum Sabinorum: hinc ergo tractum morem, ut pugnaturi aperirent templum, quod in eo loco fuerat constitutum, quasi ad spem pristini auxilii. alii dicunt Tatium et Romulum facto foedere hoc templum aedificasse, unde et Ianus ipse duas facies habet, quasi ut ostendat duorum regum coi-⁵ sionem. [vel quod ad bellum ituri debent de pace cogitare.] est alia melior ratio, quod ad proelium ituri optent reversionem.

292. CANA FIDES ET VESTA subaudis 'erit'. canam autem Fidem dixit, vel quod in canis hominibus invenitur, vel quod ei albo panno involuta manu sacrificatur, per quod ostenditur fidem¹⁰ debere esse secretam: unde et Horatius et albo rara Fides colit velata panno. Vesta vero pro religione, quia nullum sacrificium sine igne est, unde et ipsa et Ianus in omnibus sacrificiis invocantur. Vesta autem dicta vel ἀπὸ τῆς ἑστίας, ut digammos sit adiecta, sicut ἦο ver, Ἐνετὸς Venetus, vel quod variis vestita¹⁵ sit rebus. ipsa enim esse dicitur terra, quam ignem habere non dubium est, ut ex Aetna Vulcanoque et aliis locis ardentibus datur intellegi.

REMO CVM FRATRE QVIRINVS IVRA DABVNT] hic dissimulat de parricidio, quod et iungit eos, et quia non Romulum, sed Quirinum appellat, ut non potuerit parricidium facere qui meruerit deus fieri.²⁰

REMO CVM FRATRE QVIRINVS IVRA DABVNT multi sic intellegere

4 unde et Ianus e. q. s.] cf. Macrob. Sat. I 7, 20 et 9, 4 || 9 vel quod ei . . . secretam] exser. mythogr. I 191 || 11 Horatius] carm. I 35, 21 || 15 vel quod variis vestita sit rebus] exser. mythogr. I 112 et Isid. VIII 11, 61

3 quasi spem *LII* (quasi ad *l*) quam spem libri *Burmanni*, nisi quam *typhotetae* negligentia pro quasi positum est. quasi ad speciem *mythogr.* || *pristinam B* || 7 optant *M* || 6 vel quod . . . cogitare *sectusi ut dittographiam eorum quae sequuntur.* est et alia quae melioris videtur causa, quod ad bellum ituri de pace cogitare et reversionem optare debent *mythogr.* || 8 ad v. 292 *Cana Fides et Vesta*] subaudis erit . . . panno. Vestam vero religionem, quia nullum sacrificium sine igne est ipsaque in omnibus inuocatur. quae dicitur esse terra quam ignem non dubium, dictaque quae variis uestita sit rebus. Remo cum fratre Quirinus iura dabunt] hic dissimulat de parricidio quod et iungit eos et quia non Romulum sed Quirinum appellavit et reliqua ut superius dictum est. sed hoc esse non potest . . . repetit. constat praeterea Iani templum † sit non fuit patuisse sub Romulo, quia bellis numquam nacavit (uocavit). alii uolunt per hoc et re uera intellegi Quirinum Augustum esse, Remum uero Agrippam, qui filiam Augusti . . . Agrippa secundis. hoc ergo dicit . . . curis dicitur. telum est cum longiore ferro unde et securis quasi semicuris. uel a *κυράνος* (cyrano), uel propter generis (generuū) nobilitatem. Mars enim . . . Quirinus. *P* || 10 sacrificabatur *C* P* || 11 colitur *L* || 12 uere *K* || Vesta . . . religione *P. Schoellius:* nestam uero religionem libri || 13 igni *M* || in omnibus . . . ἑστίας *om. B* || 14 anot no ἐστίας *K* ἀπο τῆς ἐστίας *L* ἀπο τῆς ἐπας *H* || ἦο ver *scripsi: om. B* est uel ref. r. *K* er uer *L* (sed er in ras.) *M* ἱερ uer *H* || Ἐνετὸς] netus *B* enctus *KM* henctus *L* renetus *H* || 17 Aetna *K* aethere uel aetna *B* aetna *L* aethna *H* ethna *M* || 20 fieri. an sicut multi intelligere uoluit *C*

volunt ut superius diximus, quia post pestilentiam ad placandos fratris manes geminis omnibus usus est Romulus: unde est viden ut geminae stent vertice cristae? sed hoc esse non potest, quia iteratio est ante dictorum aut ordo praeposterus, si post dictum
 5 Caesarem Romulum repetit. constat praeterea Iani templum patuisse sub Romulo, *quia bellis numquam vacavit*. alii volunt per hos Romanos intellegi. vera tamen hoc habet ratio, Quirinum Augustum esse, Remum vero pro Agrippa positum, qui filiam Augusti duxit uxorem, et cum eo pariter bella tractavit: unde est parte alia
 10 dis et ventis Agrippa secundis. nam adulans populus Romanus Octaviano tria obtulit nomina, utrum vellet Quirinus, an Caesar, an Augustus vocari. ille ne unum eligendo partem laederet quae aliud offerre cupiebat, diverso tempore omnibus usus est, et primo Quirinus dictus est, inde Caesar, postea quod et obtinuit
 15 Augustus, sicut Suetonius probat et in georgicis ostendit Vergilius. nam cum de Gangaridum victoria diceret, qui iuxta Gangen sunt quique ab Augusto victi sunt, ait victorisque arma Quirini. ut autem pro Agrippa Remum poneret, poetico usus est more; nam nomen ex vicino sumpsit. hoc ergo dicit, cum coeperit Iulius
 20 Caesar caelum tenere patris omnibus bellis, iura dabunt Augustus et Agrippa. Romulus autem ideo Quirinus dictus est, vel quod hasta utebatur, quae Sabinorum lingua curis dicitur: hasta enim, id est curis, telum longum est, unde et securis quasi semicuris: vel a *κοίρανος* qui Graece rex dicitur: constat autem Graecos fuisse Roma-
 25 nos: vel propter generis nobilitatem; Mars enim cum saevit Gradivus dicitur, cum tranquillus est Quirinus. denique in urbe duo eius templa sunt: unum Quirini intra urbem, quasi custodis et tranquilli, aliud in Appia via extra urbem prope portam, quasi bellatoris, id est Gradivi.

9 parte alia] A. VIII 682 || 15 sicut Suetonius probat] cf. vita Aug. 7. Serv. ad georg. III 27. Ioh. Lyd. de mens. IV 72. Reiffersch. quaest. Suet. p. 472 || 17 victoris] georg. III 27 || 21 Romulus autem . . . curis dicitur] exscr. Isid. or. IX 2, 84 || unde et . . . semicuris] exscr. Isid. or. XIX 19, 11 || 25 Mars enim e. q. s.] exscr. mythogr. III 11, 10

5 templum] *Daniel e P dederat templum sit non fuit lacunam post fuit indicans. Scioppius adnotavit lacunam tollit (scil. Pallensis) sit non fuit si tamen fuit? adscripsisse videtur quidam ad Servii verba sed non fuit, si tamen fuit patuit. cf. ad v. 294 || 6 per hoc KC || 7 uerumtamen CM || 8 positum] posuit tum K posuit L || filiam CP: sororem BKLIHM || 9 eo] uero B bellum C*P || 11 octavio KH || nomina K || 14 obtinuit HM || 15 sicut] quod B || dicit uirgilius cum de gangaridum victoria diceret victorisque arma quirini B || 21 quirinus ideo BM || 22 dicitur quis L || 23 quis L (quiris l) || telum longum est] telum est cum longiore ferro C*. *dubito num hasta . . . longum est cel . . . ferro Servii sint.* || 23 ano κυρανος B a quo erano K a kyrano LM au kyrano H || fuisset K || 25 Mars] quears K || grandius H || 27 ed H sed *Masricius* || 28 prope portam om. KM*

293. DIRAE cum apertae sunt. DIRAE] hoc est abominandae, alias 'dirae' magnae an sua cuique deus fit dira cupido et iam tum religio pavidos terrebat agrestes dira loci et dicuntur geminae pestes cognomine Dirae. COMPAGIBVS ambages et compages antiqui tantum dicebant, posteritas admisit ut etiam 5 compago dicatur: sed non quia varius esse potest nominativus, debet etiam declinatio mutari, quemadmodum nec in istis nominibus arbor arbos, vomer vomis; nam et vomeris et arboris tantum facit. ergo compages compagis, quoniam compago usurpatum est; compaginis enim nemo penitus dicit. 10

294. BELLI PORTAE Iani gemini, quae bello aperiebantur, pace claudiebantur. ideo autem Ianus belli tempore patefiebat, ut eiusdem conspectus per bellum pateret, in cuius potestate esset exitus reditusque; id enim ipsa significat eius effigies, praebentis se cunctibus et redeuntibus ducem. hunc autem olim Numa Pompilius fecit, cuius portas 15 regni tempore clausit. FVROR IMPIVS INTVS ut superius diximus propter bella civilia, quae gesta sunt contra Brutum et Cassium ab Augusto in Philippis, contra Sextum Pompeium ab Augusto in Sicilia. aut sicut quidam tradunt FVROR IMPIVS INTVS non in aede Iani, sed in alia in foro Augusti introeuntibus ad sinistram, fuit 20 bellum pictum et furor sedens super arma devinctus eo habitu quo poeta dixit.

295. SAEVA SEDENS SVPER ARMA secundum antiquam licentiam. sciendum tamen est hodie 'in' et 'sub' tantum communes esse praepositiones. ceterum 'super' et 'subter' iam accusativae sunt, sicut 25 'clam' et 'post', quae ante communes fuerunt: nunc in his mutata natura est. [ergo] SVPER pro supra. et nunc haec praepositio accu-

2 an sua] A. IX 183 || 3 iam tum] A. VIII 349 || dicuntur] A. XII 845 || 24 sciendum tamen est e. q. s.] Serv. comm. in Don. p. 419, 26 sqq.

1 ad v. 293 Dirae] magnae . . . cupido. Compagibus] ambages et compages . . . nemo penitus dicit. P || 3 religio C || 4 COMPAGIBVS KII || ampagibus compages B compages compagis Leidensis sui testimonium praefert Bermannus || 6 diceretur M || 9 ergo compago compagis P fortasse ergo compages compago compagis || compago] compago nis B || sed compaginis B compagis autem P compaginis autem M || 10 nemo penitus dicit. Ovidius tamen in primo metamorphoseon (711) ait 'atque ita disparibus calamis compagine cerae'. compagine a genitivo compaginis esse arbitrator. D || 11 ad v. 244 Belli portae] Iani gemini quae bello aperiebantur, pace claudiebantur. Furor impius intus] vel ut superius dictum est propter bella civilia . . . in Sicilia. alii furor impius intus non in aede Iani . . . poeta dixit. P || 12 petefiebat C || 14 se euntibus Masvicius: sequentibus C || 16 IMPIVS K || 20 austasti introiuntibus P || 21 devinctus C: aeneis vinctus P catenis revinctus Masvicius || abitu P || 25 accustium K || 26 antea LM || communes fuerunt . . . natura est l in marg.

sativo servit, ubi vero 'de' significat, ablativo. AENIS NODIS non centum nodis, sed catenis, quas circumlocutione significavit, quia sunt catenae nodi plures. *quidam 'acneis' pro ferreis tradunt, ut micat aereus ensis: et aerea quem obliquum rota transit.*

5 297. ET MAIA GENITVM Mercurium. et est periphrasis. Cicero in libris de deorum natura plures dicit esse Mercurios: sed in deorum ratione fabulae sequendae sunt, nam veritas ignoratur. simul allusit poeta, quia per caduceatores, id est internuntios, pax solet fieri. *MAIA GENITVM DEMITTIT AB ALTO] quod deo opus erat, ut hostes*
 10 *Poeni auctori Romani nominis placarentur Aeneae. quidam sane quattuor Mercurios dicunt: unum Iovis et Maiae filium, alterum Caeli et Dicit, tertium Liberi et Proserpinae, quartum Iovis et Cyllenes, a quo Argus occisus est, quem ipsum ob hanc causam Graecia profugum Aegyptiis litteras demonstrasse perhibent.*

15 298. VT TERRAE propter illud quod sequitur hospitio prohibemur harenae. PATEANT propter illud cunctus ob Italianam terrarum clauditur orbis. * *non nulli sane 'pateant' pacatae sint accipiunt, ut Sallustius simul immanis hominum vis multis e locis invasere patentes tum et pacis modo effusas; hic enim*
 20 *habitus pacis. et in Catilina cuncta maria terraeque patebant. sic enim contra cum dicitur 'clausa omnia' bellum significatur, ut ipse quae moenia clausis ferrum aevant portis.**

299. HOSPITIO ad hospitium. NE FATI NESCIA DIDO non sui: nam si sciret exitum suum, multo magis vetaret: sed 'fati'
 25 *dixit voluntatis Iovis, sicut fatis Iunonis iniucae. aut certe fati Troianorum, qui non sponte, sed necessitate ad Africam venerant, quod utique ignorabat Dido. illo enim tempore invadendarum terrarum causa fuerat navigatio, ut Sallustius meminit, facili tum mutatione sedum: quod etiam excusant Troiani non nos aut ferro*

4 micat] A. VII 743 || aerea] A. V 274 || 5 Cicero in libris d. d. n.] III 22, 56 || 6 sed in deorum . . . ignoratur] exscr. mythogr. II 41 || 10 quidam sane e. q. s.] Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 482. mythogr. II 41. Ampelii lib. mem. IX 5. cf. Munckeri adnot. ad Fulg. mythol. I 24 || 15 hospitio] A. I 540 || 16 cunctus] A. I 233 || 18 Sallustius] hist. fragm. III 72 Kritz. || 20 in Catilina] 10 || 22 quae] A. VIII 385 || 25 fatis] A. VIII 292 || 29 non nos] A. I 527

2 significat B signavit L || quia BC*: quae KLPHM || 4 micat om. P || transit P: transiit C* cf. Ribbeckii adnotat. ad Aen. V 274 || 5 ad r. 297 Haec ait et Maia genitum] Mercurium. P || 11 Caeli Luct. Plac. et mythogr.: Coeti C || 12 Iovis et Cyllenes Luct. Plac. et mythogr.: Cyllenis C || 15 sequetur K || 17 non nulli sane . . . portis post hospitium hab. C || 19 effusas urbis Kritzius || 23 ad r. 299 Ne fati nescia Dido] non sui . . . quod utique ignorabat Dido. P || 24 vitaret Masvicius eumque secuti Burmannus et Lion || 25 Iovis . . . iniucae om. B || 26 venerunt BL || 28 ut Sallustius meminit . . . sedum om. B || 29 sedum KH: sedium LIH

Libyecos populare penates venimus. ergo hoc agitur, ut discat Dido eos ad Italiam tendere. quomodo ergo se iungit Aeneae? sed furoris illud est, non consilii. nam nec sacerdotibus haec dicentibus credidit. unde est quid vota furem, quid delubra iuvant?

5

300. VOLAT ILLE PER AERA *similis hic festinatio Mercurii est, ut supra Neptuni. in quarto et talaria nectit et virgam capit et plus moratur.*

301. REMIGIO ALARVM translatio reciproca, ut supra diximus; *nam alibi velorum pandimus alas. CITVS pro cito, adverbium temporis in nomen deflexum. et bene hoc de Mercurio; cum enim alia signa tarde ad ortus suos recurrant, Mercurius octavo decimo die in ortu suo invenitur. POENI ἀντίστοιχον est quasi phoeni.*

10

303. VOLENTE DEO Mercurio vel Iove. IN PRIMIS praecipue.

304. IN TEUCROS pro Teucris, ut diximus. *alibi 'in Teucros' adversum Teucros, ut absumptae in Teucros vires.*

15

305. AT PIVS AENEAS † *filium Aeneas sacrorum omnium docetur, ex cuius persona latenter quae ad caeremonias veteres pertinent saepe monstrantur. hic ergo † deus apicis, quod insigne flaminum fuit, de quo loco suo in quarto libro dictum est. vult ostendere igitur, flamini extra medium pomerium post solis occasum apicem ponere non licere. Aeneas ergo hic ad Carthaginis litus adpulsus ostenditur sine apice fuisse, id est nullo capite. nam cum ait 'at pius Aeneas, per noctem plurima volvens, ut primum lux alma data est, exire locosque explorare novos, quas vento accesserit oras, qui teneant, nam inculta videt, hominesne feraene' manifeste longius ab urbe intellegitur; unde animal-*

25

4 quid] A. IV 65 || 7 talaria] A. IV 239 || virgam] A. IV 242. || 10 velorum] A. III 520 || 11 cum enim . . . invenitur] exscr. mythogr. III 9, 5 || 15 diximus] ad Aen. I 231 || 16 absumptae] A. VII 301

3 haec dicentibus om. LH (*supr. vers. add. l*) || 4 quid vota] qui vota B L (quid l) est quid evanuerunt in K || 9 ad v. 301 Remigio alarum] translatio reciproca. Citus] pro cito. adverbium temporis in nomen deflexum (deflexum). etiam Poeni ἀντίστοιχον est quasi phoeni (poeni). P || 9 dictum est M || 12 decimo . . . Mercurio om. II || 13 ἀντίστοιχον B antisto//ethon K (h

erata est) ἀντίστοικον L (o *supr. vers. l*) ἀντίστοικον M || phoeni M: pheni B foeni K feni L || 14 ad v. 303 Volente deo] Mercurio uel Iove. In primis] praecipue. P || uel iove uel mercurio B M || 15 ad v. 304 In Teucros] pro in Teucris. alibi 'in Teucros' adversum Teucros . . . vires. P || pro in Teucris O* || supra diximus LH diximus. Quietum animum] id est benevolentiae plenum Fabricius || 16 adsumptae P || 17 fidus Aeneas sacrorum omnium docetur cultor con. F. Schoellius. possis et peritissimus A. s. o. inducitur || 19 deus] fortasse de usu apicis agitur || 20 in quarto libro] in II. et X. libro Masvicius. cf. ad Aen. II 683 et X 270. in VIII F. Schoellius. cf. ad VIII 664

vertendum est extra pomerium fuisse, nam in subsequentibus ostenditur, cum extra pomerium fuisse, cum ait Venus et qua te ducit via, dirige gressum. nam et augurium ei in finibus pomerii ostensum est. [quod] et ipsum Aeneam respondentem signatius declarat sine
 5 apice fuisse; timentem enim, ne piaculum incurreret, si † cum solis occasum nudo capite, id est sine apice inveniretur, ita loquentem fecit et vacet annales nostrorum audire laborum, ante diem clauso componet Vesper Olympo; verebatur enim solis occasum. nudo autem capite ibi fuisse ostenditur, ubi ait restitit Aeneas claraque
 10 in luce refulsit, os umerosque deo similis; namque ipsa decoram caesariem nato genetriz lumenque iuventae purpureum et lactos oculis adflarat honores; neque enim caesariem dicere debuisset, nisi quia nudo capite incedebat Aeneas. sed haec Vergilio et his similia sufficiunt ad indicandum omnium disciplinarum scientiam
 15 narrantem aliud ponere, neque propositum habet talia plenius exsequi. PER NOCTEM decet enim pro cunctis regem esse sollicitum. et bene 'per noctem', ne a sociis quos ipse consolatus erat videretur per diem maerens.

306. ALMA alma lux dicta, quod alat universa, unde et alma
 20 Ceres, quod nos alat; nam physici dicunt omnia per diem crescere. quomodo ergo Vergilius ait exigua tantum gelidus ros nocte reponet? sed hoc pro miraculo positum est, ut etiam Plinius sentit. LOCOS et locos et loca dicimus, cum in numero singulari locus tantum dicamus. simile est et iocus, nam et ioca facit et
 25 ioci, ut ioca atque seria cum humillimis exercere et quam multa ioca solent esse in epistolis et tum iuvenes agitare iocos.

307. QVAS VENTO ACCESSERIT ORAS diximus superius figuram

2 et qua] A. I 401 || 6 et vacet] A. I 373 || 9 restitit] A. I 588 || 19 unde et . . . alat] cf. Isid. diff. verb. 498 || alma] georg. I 7 || 21 exigua] georg. II 202 || 23 et locos et loca e. q. s.] cf. Servii [Sergii] comm. in Don. p. 432, 2 K. || 25 ioca] Sall. Jug. 96, 2 'i. a. s. c. h. agere' || quam multa] Cic. Phil. II 4, 7 || 26 tum] Pers. sat. VI 5 'mox i. a. i.'

1 nam] fortasse etiam || 5 cum] fortasse sub || occasu Masvicius || 6 inveniretur Masvicius; inveniret C si eum sol occasus (vel solis) nudo capite id est sine apice inveniret Burmannus || 16 sollicitum, ut apud Homerum (II. II 24 sq.) οὐ γῆν πεινήχον εὔδειν βουληφόρον ἄνδρα. ὃ λαοὶ τ' ἐπιτερόφεται καὶ τόσσα μέμηλε. D || 19 ad v. 306 Alma] lux alma quod alat et universa dicta. unde alma Ceres quod nos alat. Locos] et locos et loca dicimus . . . et ioci. P || 20 eo quod L || 22 ut etiam plinius sentit K7: ut plinius dicit B ut etiam plinius sentit LII ut etiam plinius sensit M et amplius sentit C* Steph. Dan. || 23 et locos om. B || in om. K || 24 dicimus K || simile est . . . ioci] sic iocus et iocus et iocos et ioca B || 25 ioci] iocos LII || ut ioca . . . convertere (p. 113 lin. 3) om. B || et quam multa . . . epistolis om. K || 28 QVAS VENTO ACCESSERIT ORAS sine praepositione. Sallustius genua patrum aduoluntur. superius dictum C

fieri, cum praepositio detracta nomini verbo copulatur, et plerumque eam suam retinere naturam plerumque convertere. hoc igitur sciendum est, quia, cum casum suum retinet, hystorologia est, ut hoc loco; cum autem mutat, figura est, ut Cumarum adlabitur oris; 'oris' enim pro oras posuit. plerumque tamen etiam superfluas 5 ponunt praepositiones. *QVAS VENTO ACCESSERIT ORAS*] *sine praepositione. *Sallustius genua patrum advolvuntur.**

308. QVI TENEAINT iure dubitat, cum omnia cernat inculta. est autem ordo 'qui teneant, hominesne feraene'; media per parentheses dicta sunt. EXACTA exquisita. *et ostendit providum regem 10 per se curantem commoda sociorum.*

310. IN CONVEXO NEMORVM prooeconomia est ad causam pertinens. non enim tenebitur ab Afris, ut Ilionei, *et qui cum ipso supervenerant.* 'convexo' autem curvo, unde et convexum dicitur caelum. sane subaudimus 'loco', ut alibi castrorum et campi 15 medio, id est spatio. 'nemorum' autem modo silvarum. *interest autem inter nemus et silvam et lucum; lucus enim est arborum multitudo cum religione, nemus vero composita multitudo arborum, silva diffusa et inculta.* SYB RVPE CAVATA periphrasis est speluncae.

311. ARBORIBVS ATQVE HORRENTIBVS VMBRIS umbris arborum, 20 quo modo molemque et montes. aut certe arboribus et umbris speluncae. *et bene ostendit omnia †curvis adlata navibus non quae venerant cum Aenea.* 'clausam' autem 'occulit' occulit et clausit.

312. COMITATVS ACHATE bene ostendit Aeneam esse fortissimum nec quidquam timere dicendo 'uno graditur comitatus Achate'. *et dixi- 25 mus quaeri, cur Achates Aeneae sit comes. varia quidem dicuntur, melius tamen hoc fingitur, ut tractum nomen sit a Graeca etymologia. ἄχος enim dicitur sollicitudo, quae regum semper est comes.*

4 Cumarum] A. VI 2 || 7 Sallustius] hist. fragm. inc. 60 Kritz. || 15 castrorum] A. IX 228 || 21 molemque] A. I 61

1 ad praepositio K || 2 naturam om. K || 3 quia] quod B || 4 Cumarum] cum BLH || allabitur BL || 5 plerumque tamen etiam B: plerumque etiam tamen etiam K plerumque etiam LHM C* || 8 ad v. 308 (qui teneant] ordo est . . . exquisita (exques-ita). P || cum] qui B || 12 ad v. 310 In convexo nemorum] prooeconomia est . . . speluncae. P || ad causam pertinens] ad illam scilicet quia aliae naues captae sunt. istae latendo evaserunt *add. l in marg.* || 13 non enim intenebitur K || ut Ilionei om. B ut ilionius P ut ilione H ut ilionei navis MI, *haud scio an recte.* || 20 ad v. 311 Occulit] pro occulit (*sic Daniel occulit cod.*) id est abscondit et clausit. P || ARBORIBVS . . . speluncae om. B || ATQVE HORRENTIBVS . . . arborum om. K || 21 montis HM || 22 post non lacunam indicavit Scioppius. *ad laudandam Aeneae diligentiam pertinere haec verba et curavisse latere in curvis suspicatur P. Schoellius* || 23 clausam . . . clausit P. Schoellius: classem autem occulit et clausit C || 25 diximus] dictum est C || 28 achos B K H M || dicitur] in hoc verbo desinit Lipsiensis folium 91 *procinum quod continebat sollicitudo ad saevum. GER (vers. 341) intercudit.*

313. BINA si ad utrumque referas, bene dixit 'bina', si ad Aeneam tantum, antiquus mos est, ut supra diximus, bina pro duobus poni, sicut et duplices. LATO FERRO id est lati ferri, ut pulchra prole.

5 314. MEDIA SESE TVLIT OBVIA SILVA quam Graeci ὕλην vocant poetae nominant silvam, id est elementorum congeriem, unde cuncta procreantur. et multi volunt Aeneam in horoscopo Virginem, *ibi etiam Venerem* habuisse. bene ergo in media silva virginis habitu ei Venerem poeta facit occurrere, quia ut supra diximus Venere in Virgine consti-
10 tuta et misericordes procreantur feminae et viri per mulierem felices futuri, ut probamus in Aenea, *quoniam misericordia Didonis servatur.*

315. VIRGINIS OS HABITVMQVE GERENS vultum et amictum. *habitus apud veteres dicebatur tam corporis quam eorum quae praeter corpus sunt. et bene 'gerens', non 'habens', quod geri putantur aliena.*

15 316. SPARTANAE Laeanae. Sparta enim civitas est Laconicae, ubi sunt puellae venatrices. redditur autem causa, virgo cur sit in silvis, scilicet propter venatum. THREISSA Thracia. et est solutio; nam Thressa facit, sicut Cressa genus Pholoe. veniunt autem ab eo quod est Threx et Cres. ut autem Creissa non faciat illud
20 est, quia Κοῦσσα per η simpliciter scribitur nec potest recipere solutionem, Θρεῖσσα vero per αι diphthongon, unde et resolvitur. FATIGAT suo scilicet cursu. *sane quidam 'fatigat' pro fatigavit accipiunt, praesens pro praeterito, sicut et 'praevertitur' pro praeverta est.*

317. HARPALYCE haec est quae patrem senem captum a Getis

4 pulchra] A. I 75 || 18 Cressa] A. V. 285 || 24 Harpalyce e. q. s.] exser. mythogr. II 145

1 ad v. 313 Bina] pro duobus posuit, sicut interdum et duplices. Lato ferro] id est lati ferri, ut 'pulchra prole'. P || 2 antiquis H || 3 ut pulchra faciat te prole parentem id est pulchrae prolis. D || 5 hylem B γανx K γλον H hilen M || 7 horoscopus in Virgine C || 12 ad v. 315 Virginis habitum] amictum. habitus autem . . . aliena. P || 13 praeter CP: propter Daniel 15 ad v. 316 Spartanæ] Laeanae . . . venatrices. Threissa] Thracia . . . facit. Threissa (thressa) autem diphthongon habet, unde et resolvitur. Fatigat] cursu suo. P || Laeanae] laconicae M || 18 chressa M || 19 Threx et Cres scripsi: thres et cres B grex trex K thraes et cres H thres et chres M || ut autem] et ut K || chreissa H || 20 Κοῦσσα scripsi: cressa B chressa KHM || η HM: e B i K || 21 Θρεῖσσα scripsi: threissa BK thraissa HM || αι] ai libri || 24 ad v. 317 Harpalice] quidam a patre Harpalico (aralico) qui rex Amymoniorum Thraciae gentis fuit. haec patre pulso occisoque fugit in silvas et venatibus latrocinisque ninendo ita efferata est eratque nimiae velocitatis. et (est) quidam hanc patrem a Getis, ut alii dicunt a Myrmidonibus captum collecta (collectam) multitudine asserunt liberasse celerius quam de feminis credi potest: unde et flumina dicitur celeritate transire. Volucrem Hebrum] multum quidem landis flumini epitheto addidit (addedit), sed falsum est; nam est quietissimus etiam cum crescit. est autem in Thracia ante muros Cypsalae civitatis (satis). dictus autem ab Hebro Haemi et Rhodopes filio. Praevertitur] . . . passinam habet significationem. P || ARPALICE K HARPALICE BHM || haec est om. H || senem patrem BM || a Graecis mythographus. cf. Hygin. fab. 193

multitudine collecta liberavit celerius, quam de femina potest credi: unde et flumina dicitur celeritate transisse. multum autem epitheton fluminis eius addidit laudi. *HARPALYCE*] quidam a patre Harpalyco, qui rex Amymoniorum Thraciae gentis fuit, ita nutritam dicunt, ut ipse Camillam a Metabo facit. haec patre propter ferociam a cici- 5 bus pulso ac postea occiso, fugit in silvas et venatibus latrociniisque vivendo ita efferata est et huius velocitatis et exercitii facta est, ut subito ad vicina stabula coacta inopia decurreret et rapto pecorum fetu insequentes etiam equites in celeritate vitaret. sed quodam tempore positus ad insidias cervarum plagis capta et occisa est. cuius mortem nobi- 10 litavit eorum exitus, qui eam occiderunt; statim enim in vicinia orta contentio est, cuius fuisset haedus quem Harpalyce rapuerat, ita ut gravi certamine non sine plurimis mortibus dimicaretur. postea consuetudo servata est, ut ad tumulum virginis populi convenirent et propter expiationem per imaginem pugnae concurrerent. quidam hanc patrem 15 a Getis, ut alii volunt a Myrmidonibus captum collecta multitudine adserunt liberavisse celerius, quam de femina credi potest: unde et flumina dicitur celeritate transisse. *VOLVCREM HEBRVM* multum quidem laudis flumini epitheto addidit: sed falsum est; nam est quietissimus etiam cum per hiemem crescit. est autem in Thracia ante muros 20 Cypselaë civitatis, de locis superis Thraciae veniens; dictus autem Hebrus ab Hebro Hemi et Rhodopes filio. *PRAEVERTITVR* id est transit. dicimus autem et praevertit et praevertitur nova ratione. nam passiva declinatione utimur in activa significatione, ut hoc loco; *praevertimur enim cum ipsi praeimus*. cum autem activa declinatio 25 est passivam habet significationem, ut 'ille me praevertit'. alii 'praevertitur' sic positum volunt, ut *bellantur Amazones pro praevertit et bellant*.

318. NAMQVE VMERIS DE MORE ut ostendatur esse venatrix.

23 dicimus autem e. q. s.] cf. Prisc. I p. 402, 17 H. || 27 bellantur] A. XI 660

2 transire *BH mythogr.* || 3 Harpalyco] arpalico *C*P* || 4 Amymoniorum *C*P* Amymonaeorum *Burmannus ex Hygino*. fortasse Amymonorum. || 5 haec patre propter ferociam] *ab his verbis incipit quintus Cassellani quaternio*. || 8 ad *C²*: ac *C* || coacta *C²*: coactu *C* || rapto ex raptu *C* || peccorum *C* || 10 nobilitavit *C²*: nonilitavit *C* || 11 eam *C²*: eum *C* || 15 hunc *C² vel C³* || 16 multitudine] *mu C² in ras.* || 17 asserunt *C² vel C³* || 18 quidam *C* || 19 epitheton *C²* || 21 cypsala satis *C* || 22 rodopes *C²*: rodo,/// *C* (duae litterae crasae sunt) || 23 et praevertit *om. KCP (suppl. C³)* || et praeverti *H* || 24 in *om. C* non *P* significationem *K* significatione *P* || 25 cum ipsi praeimus enim tunc praevertimur *P* || 29 ad v. 318 De more] venantium scilicet. Habilem] aptum sexui uniuscuiusque (uniuscuiusque). Comam diffundere (defundere)] ut diffunderetur (defunderetur). graeca autem figura est . . . talentum. *P* || NAMQVE V. D. M. *KH*: HVMERIS *B* NAMQVE *C* NAMQVE HVMERIS DE MORE *M*

de more venantium scilicet. HABILEM aptum sexui. unusquisque enim arcum habet pro viribus suis. VENATRIX similis venatrici, id est quasi venatrix, ut at medias inter caedes exultat Amazon.

COMAM DIFFVNDERE ut diffunderetur. Graeca autem figura est. sic 5 alibi et argenti magnum dat ferre talentum et tu das epulis accumbere divum: unde 'da bibere' usus obtinuit, quod facere non debemus, ne duo verba iungamus, nisi in poemate.

320. NVDA GENV nudum genu habens, ut si dicas 'bonus animum'. et est Graeca figura, sed non ea quam diximus fieri per 10 participium praeteriti temporis et casum accusativum; haec enim per nomen fit: quamvis ad unam significationem recurrant. SINVS COLLECTA ut oculos suffusa.

321. AC PRIOR paulo post sequitur 'inquit'. HEVS nunc adverbium vocantis est, alias interiectio dolentis, ut heus etiam 15 mensas consumimus, inquit Iulus.

322. ERRANTEM investigantem, quia venatores cum vestigant quasi videntur errare. SORORVM non tamquam nota sit illis soror, sed ut est in consuetudine.

323. SVCCINCTAM instructam, vel ut alii dicunt in cingulo 20 habentem pharetram, ut plerique. MACVLOSAE LYNCIS epitheta tribus modis ponuntur, aut laudandi aut demonstrandi aut vituperandi. hic 'maculosae' demonstrandi (est) sane. Lynceus rex Scythiae fuit, qui missum a Cerere Triptolemm, ut hominibus frumenta mon-

1 HABILEM aptum sexui] cf. Don. ad Ter. eun. II 3, 24 || 3 at medias] A. XI 648 || 4 graeca autem figura est e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Andr. III 2, 4 || 5 et argenti] A. V 248 || tu das] A. I 79 || 12 oculos] A. I 228 || 13 heus nunc adverbium vocantis e. q. s.] exscr. Isid. diff. verb. 197 || 14 heus] A. VII 116 || 16 quia venatores . . . errare] Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 323 || 22 Lynceus e. q. s.] exscr. mythogr. I 31 et Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 658

2 uenenatrici C || 3 quasi venatrix . . . Amazon om. C (in marg. inf. add. C²) || 5 et arcem imaginem CP || 6 dadabere C (da bibere C²) || obtinuit] inuenit C optinuit M || facere] dicere malim || 7 ne] non K || iungantur K. fortasse nisi in poemate, ne duo verba iungamus || 8 ad v. 320 Nuda genu] nudum genu habens. Sinus collecta] ut oculos suffusa. P || si] sic K || bonum animum B bonum animo C (bonus animum C² vel C³) || 9 ea quae fieri per participium praeteriti temporis et casum accusativum solent C || diximus om. K || 11 nomina B 13 ad v. 321 Ac prior heus] adverbium uocantis est, alias interiectio dolentis est. heus . . . Iulus P || 14 ut om. C (suppl. C²) || 15 inquit KH || 16 ad v. 322 Errantem] inuestigantem quia uenatores . . . errare uidentur. P || vidistis plerumque duo diuersa in unum exitum cadunt . . . ex responsione colligitur. ERRANTEM inuestigantem C. cf. ad v. 324 || 17 soror ex sosor C || 19 ad v. 323 Succinctam] instructam . . . pharetram. Maculosae lynceis] epitheta . . . demonstrandi est. sane Lynceus . . . uarii coloris. erit autem nominatiuus haec lynx. P || 20 ut plerique] om. II I pellem sed habent superser. m (i. e. alia scriptura est pellem, sed habent audiendum est.) et pellem omnia quibus ulor exemplaria impressa praeter Danielem et Commelinum, qui Parisinum secuti sunt. || 23 omnibus KH (omnibus h)

straret, susceptum hospitio, ut in se gloria tanta migraret, interimere cogitavit. ob quam rem irata Ceres eum convertit in lynceum, feram varii coloris, ut ipse variae mentis extiterat. et crit nominativus haec lynx, ut Pan Tros, quae in genetivo una syllaba crescunt.

5

324. *SPUMANTIS* id est *spumosi*, *participium loco nominis positum*. CVRSVM CLAMORE PREMENTEM plerumque duo diversa in unum exitum eadunt, licet contraria significant, ut hoc loco. 'vidistis' enim etiam ad vocem pertinet, quod etiam ex Aeneae responsione colligitur. *PREMENTEM insequentem, ut ipse alibi ingentem* 10 *clamore premes ad retia cervum*.

325. ORSVS nunc coepit, alias finit, ut sic Iuppiter orsus. sed illic proprie posuit, hic usurpatum est; praeteritum enim est participium.

326. AVDITA NEQUE VISA hinc probatur quia superius haec 15 interrogaverat Venus. *sane quidam 'audita' ad illud responsum volunt 'clamore prementem'; (ut) ad 'vidistis si quam' 'neque visa' responderit*.

327. O QVAM TE quae dea sit dubitat, nam deam esse confidit. *ergo hic o dubitativa, alias optativa. adsis, o Tegeacc, favens*.

328. VOX HOMINEM SONAT Graeca figura est. O DEA CERTE 20 *hic o distinguendum, ut post inferat 'dea certe' confirmans opinionem suam. et conclusio est syllogismi, qui constat ex propositione, adsumptione, conclusione. nam si nec vox nec vultus mortales sunt, restat ut dea sit*.

329. AN PHOEBI SOROR Diana; nam venatrix est. bene autem 25 *suspiciatur pro loco et qualitate habitus personaeque. perite autem poeta dicendo 'an Phoebi soror' videtur de nomine Apollinis dubitare. constat enim hunc deum a diversis gentibus vel civitatibus diversis nominibus appellari secundum genera beneficiorum, quae vario divinitatis genere praestare consuevit. cui deo sagittas datas volunt, quia ut* 30

10 insequentem . . . cervum] Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 323 || 12 sic Iuppiter] A. XII 806 || 19 o dubitativa e. q. s.] cf. Don. ad Ter. ad. V 6, 3 adsis] georg. I 18 || 28 constat . . . appellari] cf. mythogr. II 19

1 gloria tanta] inuenti frumenti gloriator C inuenti frumenti gloria P || 6 ad v. 324 Spumantis] id est spumosi . . . positum. Prementem] insequentem. P || positum C²: positam C || 7 CVRSVM CLAMORE PREMENTEM plerumque . . . colligitur in marg. inf. add. C³ || 12 ad v. 325 Orsus] nunc coepit . . . participium. P || finit CP || 13 et hic CP || 18 ad v. 327 O quam te] quae dea sit dubitat. o dubitativa, alias uocativa. P || o QVAM TE] memorem *supr. vers. add.* C³ || 19 tegeae C || 20 ad v. 328 Nec nox hominem sonat] graeca figura est. O dea certe] conclusio est . . . ut dea sit. P || 22 est conclusio C || praepositione K || 23 vultus mortalis est BM vultus sunt mortales sunt C (vultus mortalis est C³) || 25 ad v. 329 An Phoebi soror] Diana quae est uenatrix. P || dianam quia C (diana nam C³)

vis morbi ita hoc telum sit occultum. hunc tamen deum et ad † uberrum custodiam et ad divinationem et ad medicinam et ad res urbanas, quae placidae sunt, et ad bella pertinere longinqua: cui laurum ideo sacram, quia haec arbor suffimentis purgationibusque adhibeatur, ut
 5 *ostendatur nullum templum eius nisi purum ingredi debere. cautum enim est, ne sacerdos eius domum ingrediatur, in qua ante quintam diem funus fuerit. quidam tamen 'an' pro sic antiquè dictum volunt. non nulli coniunctionem mutatam adscriunt pro 'aut Phorbi soror aut Nympharum sanguinis una'. alii 'an' coniunctionem disiunctivam*
 10 *volunt, ut Sallustius perreære in Hispaniam, an Sardiniam.*

AN NYMPHARVM SANGVINIS generis.

330. SIS FELIX propitia. felix enim dicitur et qui habet felicitatem et qui facit esse felicem, ut in bucolicis sis bonus o felixque tuis. unde et contra Iuno in septimo dicit quae potui
 15 *infelix, id est adversa Troianis. SIS FELIX] *hoc est felicitatem praestes vel felix mihi. e contrario et monstrum infelix et infelix vates.* LEVES levem facias, ut levat ipse tridenti. QVAECVMQVE sen Diana, sen nymppha.*

331. QVO SVB CAELO aut sub qua parte caeli, aut secundum
 20 *Epicureos dixit, qui plures volunt esse caelos, ut Cicero in Hortensio. TANDEM hoc loco vacat 'tandem'. sciendum sane multas particulas ad ornatum pertinere tantummodo, ut puta 'dum' 'gentium' 'locorum' 'terrarum'. aut 'tandem doceas', † quia vix hoc quoque contigit. aut 'tandem' pro expletiva particula est.*

10 Sallustius] hist. fragm. II 15 Kritz. || 12 felix enim dicitur e. q. s.] cf. Isid. orig. X 97 et diff. verb. 72 || 13 sis bonus] buc. V 65 || 14 in septimo] 309 || 16 et monstrum] A. II 245 || infelix] A. III 246 || 17 levat] A. I 145

1 liberum *Commelinus* librum (scil. *sibyllinorum*) vel pecorum vel nemorum *Burmamus*. fortasse puberum vel puerorum. viarum coni. *F. Schoellius* 2 divinationem *Burmamus*: divinitatem *C* || 4 sacram scripsi: sacrificatam *C* consecratam enotavit *Scioppius* || 6 domum *C*²: donum *C* || 8 mutatam *C*²: mutatum *C* || 9 disiunctivam *C* || 10 perreixerere *C* || 12 ad r. 330 Leves] leuem facias . . . sen nymppha. *P* || SIS FELIX propitia hoc est felicitatem praestes vel felix mihi. felix enim dicitur . . . sis bonus o felixque tuis. e contrario et monstrum infelix et infelix vates et alibi iuno quae potui . . . troianis *C* || 14 unde et iuno adversa troianis in VII. dicit quae potuit infelix id est adversa troianis *B* || 20 qui] quia *K* || ut Cicero in Hortensio om. *B* || 21 ad. r. 331 Tandem] hoc loco vacat. ad ornatum autem pertinet. aut tandem doceas quod vix qq contigit. aut tandem pro expletiva particula est. *P* || 'tandem'. sciendum sane . . . terrarum] troianis in VII. dicit quae potuit infelix id est adversa troianis ad ornatum pertinent tantum *B* tandem. interdum enim dum gentium locorum terrarum significatio posita ad ornatum pertinet *C* || 23 aut 'tandem doceas' . . . contigit] ut Cicero in Hortensio 'aut tandem doceas quod vix quoquam contigit' *Masvicius*, qui supra (lin. 20) ut Cicero in Hortensio omitit. *Masvicius* secuti sunt *Burmamus* et *Lion*, a quibus deceptus *Orellius* verba illa inter Hortensii Tulliani fragmenta recepit p. 982, 13 || 24 aut tandem pro tamen, expletiva particula est coni. *F. Schoellius*. cf. ad r. 369

332. HOMINVMQVE LOCORVMQVE ὑπερμετρος versus, unam enim plus habet syllabam: qui quotiens fit, debet sequens versus a vocali incipere, ut hoc loco, item omnia Mercurio similis, vocemque coloremque et crines flavos; nisi forte synzesis fiat in fine, id est vocalium collisio, ut est nec cura peculi. hic enim non est necesse ut sequens versus a vocali incipiat.

334. HOSTIA DEXTRA hostiae dicuntur sacrificia quae ab his fiunt qui in hostem pergunt, victimae vero sacrificia quae post victoriam fiunt. sed haec licenter confundit auctoritas.

335. *EQUIDEM nunc 'ego quidem' significat, alias expletiva particula est.* TALI ME DIGNOR HONORE id est sacrificio. et aut vult se probare non numen, sed virginem Tyriam; aut certe quia Paphiae Veneri quae Cypri colitur, ture tantum sacrificatur et floribus; quia ait ubi templum illi centumque Sabaeo thure calent arae, sertisque recentibus halant. *HAUD EQUIDEM T. M. D. H.] *ideo non amplectitur sacrificium, ut diutius lateat.** DIGNOR dignam me iudico, ut coniugio Anchisa Veneris dignate superbo, id est digne habite.

337. PVRPVREO aut pulchro aut russati coloris. SVRAS VINCIRE COTVRNO coturni sunt calciamenta etiam venatoria, crura quoque vincientia, quorum quivis utrique aptus est pedi. ideo et numero usus est singulari.

338. *PVNICA REGNA VIDES ad illud 'et quo sub caelo tandem', quidam 'vides' pro visurus es accipiunt; nam quemadmodum in media silva urbem videt et Tyrios?* PVNICA REGNA VIDES his attentum 25

3 omnia.] A IV 558 || 5 nec cura] buc. I 32 || 7 hostiae dicuntur e. q. s.] excus. Isid. orig. VI 19, 33 et 34. cf. diff. verb. 523 || 14 ubi templum] A. I 416 17 coniugio] A. III 475 || 20 coturni sunt e. q. s.] cf. Isid. orig. XIX 34, 5. Plac. gloss. p. 19, 6 Deuerl.

I ad v. 332 Hominumque locorumque] hypermetros versus . . . incipere. nisi fortassis (fortasis) fiat in fine vocalium conclusio, ut est . . . a vocali incipiat versus. P || hypermetrus BM ypermetros K permetros C (ypermetros C³) ypermetrus H || versus est C || 2 habet permetros C || 4 nisi fortassis fiat in fine vocalium conclusio C (conclisio C²) || sinzisis B sinezesis KH synzisis M || 5 collisio BH: consilio K conclusio H || pericula CP (peculi C²) || 6 a vocali versus incipiat C || a om. BK || 8 uero om. BC || quia et C (quae C²) || 10 ad v. 335 Equidem] nunc . . . particula est. Dignor] dignam me iudico . . . habite (habete). P || 12 tyriam aut ideo non amplectitur sacrificium ut diutius lateat C || 15 alant C || 16 meo iudicio B || 17 dignata KH dignante P || 18 habete C || 19 ad v. 337 Coturno] coturni . . . singulari. P || russati coloris K (ti supr. vers. ead. m.): rosatico colore B trussati coloris C rosati coloris H rosei coloris MC² || 20 calciamenta B calciamenta C || 23 ad v. 338 Tyrios] nihil interest . . . Agenoridae. Agenor autem Neptuni et Libyae filius rex Phoenicis (finicis) fuit, de cuius genere Dido originem duxit. P || 24 visurus es C²: visurus C || 25 tyrios C²: terios C || his K: hic BHM || adtentum KM || his attentum facit Aeneam om. C

facit Aeneam. TYRIOS nihil interest utrum Tyrios an Sidonios dicat. ut diximus enim nomina de vicino mutantur. AGENORIS VRBEM quam fecerunt Agenoridae. Agenor autem, *Neptuni et Libyae filius*, rex Phoenices fuit, *de cuius genere originem Dido ducebat*. et sic dictum est, ut et tandem Euboicis Cumarum adlabitur oris, id est ad Cumas, quas fecerunt hi qui de Chalcide venerant, civitate Euboeae.

339. SED FINES LIBYCI ante dicta dubia esse potuerunt, nunc aperte regionem ostendit dicendo Libycoas fines. Tyrii enim et alibi esse potuerunt. INTRACTABILE insuperabile, asperum, saevum.

SED FINES LIBYCI] amovit suspitionem, ne putaret se in Tyrum venisse.

340. DIDO vero nomine Elissa ante dicta est, sed post interitum a Poenis Dido appellata, id est virago Punica lingua, quod cum a suis sociis cogereetur euenique de Afris regibus nubere et prioris mariti caritate teneretur, forti se animo et interfecerit et in pyram iecerit, quam se ad expiandos prioris mariti manes extruxisse fingebat.

341. GERMANVM FUGIENS hoc loco quasi stupuit Aeneas; *de germani enim appellatione fuerat facta maior invidia*: unde auditoris aviditati praescribit Venus dicens longam esse iniuriam, id est causam, ab eo quod sequitur id quod praecedat, ut supra spem vultu simulat. LONGA EST INIURIA longa narratio iniuriae.

342. LONGAE AMBAGES id est circuitus. hoc est ambages narrationis. FASTIGIA summae partes aedificiorum dicuntur, sed modo primordia, quia scit longam esse historiam Carthaginis, ut Sallustius sed de Carthagine silere melius puto, quam parum dicere.

3 Agenor autem e. q. s.] cf. Isid. orig. XIV 4, 1 || 5 et tandem] A. VI 2 || 20 spem] A. I 209 || 24 Sallustius] lug. 19, 2

1 sidonios *K* sidonas *C* sidonias *M* (sidonios *m*) || 2 ut enim dictum est *CP* || nomina enim ut diximus *B.M* || mutantur *B.M* (mutuantur *m*) mutatur *C* (mutantur *C*) mutatur *P* || 3 agenori autem ex hoenices fuit *K* agenor autem ex fenicia fuit *B* || neptuni et lybiae rex filius *C* (neptuni et lybiae filius rex *C*²) Neptuni filius rex Libyae *Commelinus*. cf. *schol. Veron. ad Aen.* II 82 || 4 phoenicis *HM* || rationem dido dicebat *C* (originem dido ducebat *C*²) || 5 et sic dictum est ut] sic *C* || 6 chalcide *C* (chalcide *C*² vel *C*³) || 8 ad v. 339 Sed fines Libyeci] antedictam terram nunc aperte ostendit dicendo Libycoas fines. amovit autem suspitionem (suspicio), ne putaret se in Tyrum venisse. *P* antea dubia dicta esse potuerunt *B* || nunc aperte . . . saevum *om. C* (*in marg.* nunc aperte . . . potuerunt *add. C*² INTRACTABILE . . . saevum *C*³) || 10 insuperabile *om. M* || 11 ergo amovit . . . venisse *C* || 12 ad v. 340 Dido] nomine elissa . . . lingua. *P* cf. *ad Aen.* IV 36, 335, 674 || 13 com *C* || 14 at euenique *C* (*sed t. c. correctura*) || et] ei *C* || 15 fortissime *C* || pyram *C* || 17 ad v. 341 Longa est iniuria] longa narratio iniuriae. *P* || stipuit *C* (obstipuit *C*²) || 22 ad v. 342 Longae ambages] id est circuitus . . . historiam. *P* || 25 sed] nam *C* || thaginis *C* (carthagine *C*²) || melius puto silere *L* || dicere *om. II*

343. HVIC CONIVNX SYCHAEVS ERAT quotiens poeta aspera invenit nomina vel in metro non stantia, aut mutat ea aut de his aliquid mutilat. nam Sychaeus Sicarbas dictus est; Belus, Didonis pater, Methres; Carthago a cartha, ut lectum est et in historia Poenorum et in Livio. sane Sychaeus Sy brevis est per naturam; 5 sed hoc loco ectasin fecit ea licentia quae est in propriis nominibus. licet enim in quavis proprii nominis parte syllabae mutare naturam: quod et in appellativis evenit, si tamen de propriis originem ducant, ut Sicanio praetenta sinu, quia venit a Sicano rege Siciliae.

DISSIMILVS AGRI veteris addebant cuius rei dives, ut dives equum. 10

344. MISERAE datus est, non adverbium.

345. *CVI PATER INTACTAM DEDERAT argumentum amoris.*

346. *PRIMIS OMNIBVS vel prosperis et secundis auguriis vel primariis, ut aliis verbis repetierit 'cui pater intactam dederat'.* OMNIBVS auguriis. et secundum Romanos locutus est, qui nihil nisi captatis 15 faciebant auguriis, et praecipue nuptias. Lucanus contentique auspice Bruto. Iuvenalis veniet cum signatoribus auspex. TYRI adverbium est.

347. SCELERE ANTE ALIOS IMMANIOR OMNES QVOS INTER MEDIOS VENIT FVROR iunge totum: nam aliter non procedit, si segre- 20 ges 'quos inter medios venit furor', cum ipse dicat, licet simulatas,

1 quotiens . . . dictum est] exscr. Serv. Lupus ep. 34 p. 71 et vita S. Wigberti p. 293 Bal. || 5 in Livio] fragm. 4 Hertz. || 9 Sicanio] A. III 692 || 10 dives] A. IX 26 || 16 Lucanus] II 371 || 17 Iuvenalis] sat. X 336

1 ad v. 343 Huic coniux Sychaeus (sichaens) erat] quotiens . . . nomina, aut mutat . . . dictus est, quod in historia Poenorum invenitur. Sychaeus sy brevis est . . . cuius rei dives. P || sicheus BC s L sichaeus HM || 2 aut in metro L || 3 nam sycheus scribit sicarbas dictus est et in historia poenorum et in libro C || sycheus B sicheus LHM sichaeus P || secarbas H sycharbas M. Belus . . . ut lectum est *add. C³ in marg. inf.* || 4 metthes BC³ mettes LH methes M metres D ad Aen. I 642. cf. mythogr. I 214 'Dido Metonis filia quem Virgilius Belum nominat' || caracha B caraca LHM caracca l carraga C³ cf. Serv. ad Aen. IV 670, ubi carta Laur. LH, cartha Bern. 172 CM || ut lectum est . . . Livio] ut in libro de historia poenorum B || 5 sycheus BC³ HM sicheus L || sy B: om. C (in marg. add. C³) si LHM || 8 appellativis nominibus L || venit CP (evenit C²) || 9 praeterita H || 10 raei C || dives ut dives equum scripsi: dives aequum C, dives et dives equum C² || 11 ad v. 344 Miserac] datus est non adverbium. P || 13 ad v. 346 Omnibus (hominibus) vel prosperis et secundis auguriis vel primariis (primanus). Tyri] adverbium est. P || PRIMIS OMNIBVS (OMNIBVS C²) uel prosperis et secundis auguriis uel primariis ut alii verbis repetierit cui pater intactam dederat. omnibus autem secundum Romanos e. g. s. C || 16 et om. BM || 17 aspici L (auspici l) || 19 SCELERE ANTE ALIOS B SCELERE ANTE ALIOS IMMANIOR O. Q. I. M. V. F. CLH. unus M integra habet poetae

verba. in eo inmanior et medios || 20 iunge totum . . . sacrificabat om. B ||

procedit ut si C || 21 medios H: medios CM medius L || furor quia multi inmanior ad furorem, non ad pygmalionem referunt C

fuisse tamen amicitias, simul namque sacrificabant: ac si diceret, sceleratior Atreo et Thyeste, vel Eteocle et Polynice. **multi 'inmanior' ad furorem, non ad Pygmalionem referunt.** ordo autem est '*inter quos medios*'.

5 348. ILLE SYCHAEVM hoc loco secundum naturam posuit.

349. IMPIVS ANTE ARAS probavit impium, qui ante aras. *et singula pronuntianda.*

350. CLAM quidam ad sororem referri putant. SECVRVS AMORVM GERMANAE aut contempuens, *id est neglegens, non curans* amores
10 sororis, ut securi pelagi atque mei, id est contemptores: aut certe securus erat de amore germanae circa maritum nimio, ob quem se post mortem Sychaei interimere posse credebatur; nec enim sequitur, ut occiso Sychaeo ipse statim potiretur auri, nisi etiam Dido periret. 'amores' autem plurali numero ad voluptatem
15 pertinent, ut securus amorum, qui iuvenum tibi semper erant, singulari etiam ad religionem.

351. AEGRAM maestam, anxiam.

352. MVLTA MALVS SIMVLANS VANA SPE LVSIT AMANTEM *quia dicebat absentem, quem constabat occisum.* atqui legimus quis fal-
20 lere possit amantem? sed hic nimia Pygmalionis ostenditur malitia, quae etiam amantem fefellit. VANA SPE quia dicebat eum reverti. LVSIT decepit.

353. IN SOMNIS si ab eo quod est somnium, synzesis est, ut peculi pro peculi; si autem a somno venit, 'in somnis', id est dum
25 somnos caperet. IMAGO τὸ εἰδωλον.

355. CRVDELIS ARAS epitheton hoc de causa est, nam arae piaae sunt.

9 id est neglegens non curans] cf. comm. Inc. V 526 || 10 securi] A. VII 304 || 15 securus] A. X 326 || 19 quis] A. IV 296

2 Atreo *om. B* || tyeste *B* thieste *LM* || etodi *B* etloeli *H* theocle *M* et] nel *M* || pholinice *L* pholinicae *H* polinice *M* || polynice. ordo autem est inter quos medios *C* || 5 *ad v.* 348 Sychaeum] si hoc loco secundum naturam posuit. *P* || ILLE SYCHAEVM *BHM* ILLE SICHEVM *L* SYCHEAM *C* (ILLE SICHEVM *C*²) 6 ORAS *C* (ARAS *C*²) HORAS *H* (ARAS *h*) || qui *CLH*: quia *BM* || 7 pronuntianda scripsi: pronuntiant *C* || 8 *ad v.* 350 Amores] autem plurali numero ad voluptatem (voluntatem) pertinent . . . ad religionem. *P* || 9 contempuens *CHM* amores *BL*: *om. C* amorem *HM* || 12 sichei *L* || interimere credebatur *M* (interimere posse credebatur *m*) || sed nec *B*, qui ut securi pelagi . . . posse credebatur *omittit* || 13 sicheo *BM* sychaeo *L* || auri *CHM*: aurum *B* auro *LC*² || 14 periret] sed per contemptum dictum est quasi ex Pygmalionis persona: non amorem nocans honestum ad unum suum sed ad voluptatem in convicium *add. D* || 17 mestam *BCHM* || 21 qua *C* qui *m* || 22 LVSIT decepit *om. C* (*add. C*²) || 23 SOMNIIIS *B* || sinzisis *B* synzesis *C* sinezesis *L* (sinyzesis *l* qui *superscr.* conglutinatio) synezesis *H* synizisis *M* || 24 ut peculi] periculis *C* (ut cura peculi *C*³)

356. NUDAVIT indicavit: unde contra in sexto habemus et vulnera dira tegentem, hoc est celantem. quid enim tegeret undique truncatus? RETEXIT ecce hic planius quid sit 'nudavit' ostendit. CAECVMQVE DOMVS SCELVS OMNE RETEXIT utrum ad praeteritum hoc refertur, an ut quibusdam videtur, quod ipsam Didonem parabat occidere? nam ideo et fugam suadere visus est.

357. CELERARE FVGAM celeriter abire, ut dicimus 'cursum celerò'. SVADET secundum naturam duae sunt syllabae, sed multi trisyllabum putant. quod etiam si inveniatur, solutio dicenda est, quo modo dicimus aena et aëna. hoc autem solum huiusce modi 10 verbum in Latino invenitur.

358. RECLVDIT ad opinionem somni recludere videtur, ut aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

359. THESAIVOS hoc nomen 'n' non habet, sicut Atlas, gigas, Thoas, Abas, Pallas, licet in obliquis casibus inveniatur; sicut nec 15 formosus, quia derivatum est a forma, ut a specie speciosus, ab odio odiosus, a genere generosus, ab scelere scelerosus. IGNOTVM ARGENTI PONDVS ET AVRI aut quod ignorabat Dido, aut certe ad magnitudinem pertinet, id est tantum quantum nullus unquam novit. 20

360. HIS COMMOTA supra dictis omnibus.

361. QVIBVS AVT ODIVM CRVDELE TYRANNI AVT METVS ACER ERAT oderant laesi, metuebant laedendi, hoc est qui timebant, ne laederentur: unde est illud in quarto et quos Sidonia vix urbe

1 in sexto] 498 'ac dira tegentem supplicia' || 12 aeternumque] A. II 297 || 24 in quarto] 545

1 ad v. 356 Nudavit] indicavit. unde econtra 'et vulnera dira tegentem', hoc est celantem. Retexit] ecce (ec) hic nudavit quid sit ostendit. P || unde . . . ostendit om. B || contra LII econtra C et contra M || 4 CAECVMQVE DOMVS SCELVS OMNE RETEXIT ecce hic . . . ostendit. et utrum e. q. s. C || 5 fortasse quod Pygmalion || parabat C: putabat enotavit Scioppius || occidere] incertum add. C². sed incertum testatus est Scioppius || 6 ideo et scripsi: et ideo et C et ideo enotavit Scioppius || sua//dere C (in videtur fuisse) || 7 ad v. 357 Tum celerare (celare) fugam] celeriter abire. Suadet] secundum naturam . . . dicenda est. P || CELARE C (CELERARE C² TVM CELERARE C³) || cursum celera C || 10 quo modo . . . invenitur om. B || aena et aëna] aena C fortasse recte, ut sit aëna (et aena in marg. add. C³) ena (aena I) et aena L aena et aena HM aenea et aena vulgo. || huius modi CI || 12 ad v. 358 Recludit] vel sectu (seclusos Dan.) aperit ostendit. P || aeternamque C || 14 ad v. 359 Ignotum argenti pondus et auri] aut quod . . . novit. P || n non habet Lm: non habet n BC² non habet CIM. 15 Pallas om. C || 16 quia derivatum est om. B || quia derivatum ut speciosus generosus scelerosus C (a forma add. C³) || ab specie HM || 17 ab odio . . . scelerosus om. B ab ocio adiosus om. M || vel a genere L velut a genere II || aut ab scelere LII || 18 aut certe] vel P || 19 id est om. P || ut nullus nonovit. P || 20 novit] nosse posse potuit B || 21 ad v. 360 His commota] id est supra dictis. P || id est supradictis B id est perterrita supradictis Lion

revelli, quia non voluntate, sed aut odio aut timore convenerant. ODIVM CRUDELE TYRANNI id est crudelis tyranni, et figura est; nam in tyrannum odium iustum est.

362. NAVES QVAE FORTE PARATAE id est erant.

5 363. PYGMALIONIS OPES quas Pygmalion iam suas putabat: unde est in quarto ulta virum. quae enim avaro maior poena, quam pecuniam propter quam deliquerat perdere? remove hoc, et falsum est ulta virum. sciendum autem quod clam tangit historiam. moris enim erat, ut de pecunia publica Phoenices misso a
10 rege auro de peregrinis frumenta convenerent. Dido autem a Pygmalione ad hunc usum paratas naves abstulerat: quam cum fugientem a fratre missi sequerentur, aurum illa praecipitavit in mare, quare visa sequentes reversi sunt. licet et alio ordine historia ista narratur. DVX FEMINA FACTI pronuntiandum quasi mirum.

15 365. DEVENERE LOCOS 'ad' minus est. SVRGENTEM erigentem se, ut surgentem in cornua cervum.

366. NOVAE CARTHAGINIS Carthago enim est lingua Poenorum nova civitas, ut docet Livius.

367. MERCATIQUE SOLVM, FACTI DE NOMINE BYRSAM adpulsa
20 ad Libyam Dido cum ab Hiarba pelleretur, petit callide, ut emeret tantum terrae, quantum posset corium bovis tenere. itaque corium in fila propemodum sectum tetendit occupavitque stadia viginti duo: quam rem leviter tangit Vergilius dicendo 'facti de nomine Byrsam' et non 'tegere', sed 'circumfardare'. FACTI DE NOMINE id

---

6 in quarto] 656 || 16 surgentem] A. X 725 || 18 Livius] fragm. 5 Hertz. cf. Isid. orig. XVI, 30 || 19 adpulsa . . . Byrsam] cf. mythogr. I 214

---

2 ODIVM autem C || id est crudelis tyranni om. BM (supr. vers. add. m) || et est figura C || 3 est hypallage H || 4 ad v. 362 Naves quae forte paratae] deest erant. P || id est erant. sed sciendum quod clam tangit historiam . . . historia

ista narratur. PYGMALIONIS OPES PELAGO quos Pygmalion . . . falsum est ulta virum. DVX FEMINA FACTI . . . mirum C || 5 Portantur avari Pygmalionis opes pelago] quomodo Pygmalionis, si Sichaei erant? solvitur: sed cas iam suas fecerat scelere qui Sichaeum occiderat. aut ad animum retulit avari qui opes alienas iam fecerat suas Fabricius || 6 maior avari C maior avaro M || 8 sciendum est L || 10 comederent B ucherent L (conucherent l qui superscr. at. coemerent) coemerent M || 15 ad v. 365 Deuenero locos] ad minus est. Surgentem] erigentem. P || 17 ad v. 366 Nouae Carthaginis] Carthago . . . Livius. P || enim om. C est enim L || 19 ad v. 367 Mercatique solum facti de nomine Byrsam] Dido adpulsa ad Libyam . . . viginti et duo. byrsa autem graece latine corium. P || 20 ab] ad CP || iarba BM yarba L || petiit L || 21 itaque] tum CP || 22 file H filia P || itaque . . . propemodum sectum] quod cum ille permisisset corium in tenuissimas corrigias sectum B M I, nisi quod sectum corium in tenuissimas corrigias M in tenuissimas corrigias corium sectum l. cf. mythogr. I 214 || modum stadia C || 24 id est om. BM nero C (id est C²)

est de causae qualitate, quia byrsa Graece corium dicitur. dicendo ergo 'circumdare', ostendit corrigiam de corio factam.

368. TERGO pro tergore.

369. SED VOS QVI TANDEM? vacat hoc loco 'tandem', vel ut aliis videtur expletiva coniunctio, ut et quo sub caelo tandem, ubi 5 'tandem' pro tamen accipiunt. et est naturalis interrogatio qui estis? unde estis? quo itis? sic ipse in octavo licet mutato ordine quo tenditis, inquit? qui genus? unde domo?

371. IMOQVE TRAIENS A PECTORE VOCEM deest 'dixit'. et quotiens longe respondet, parenthesis est; quotiens nusquam, ellipsis 10 dicitur, ut hoc loco.

372. O DEA perseverat in opinione sua, ita tamen, ut et illius orationi aliquando concedat: nam paulo post ait 'si vestras forte per aures Troiae nomen iit'. aut certe illud est, quia superius dixerat 'an nympharum sanguinis una', quae non omnia sciunt; 15 nam et moriuntur secundum Aristotelem, ut Fauni Panesque.

AB ORIGINE a raptu Helenae. PERGAM perseverem, hoc est univ-
ersa dicam.

373. ANNALES inter historiam et annales hoc interest: historia est eorum temporum quae vel vidimus vel videre potuimus, dicta 20 ἀπὸ τοῦ ἴστορεῖν, id est videre; annales vero sunt eorum temporum,

5 et quo] A. I 331 || 7 in octavo] 113 || 16 nam et moriuntur e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 112 || 19 inter historiam e. q. s.] cf. Isid. orig. I 63, 3. Gell. V 18

1 de om. C (add. C²) || equalitate significat B qualitate significat CM Guel-ferbytamus I || 3 ad v. 368 Tergo pro tergore. P || tergore posuit: quia qualis causa fuit tale nomen accepit. Carthago enim antea speciem habuit duplicis oppidi, quasi aliud alterum amplecteretur: cuius interior pars Byrsa dicebatur, exterior Magalia. huius rei testis est Cornelius Nepos in eo libro qui vita illustrium inscribitur D. eadem exceptis posuit . . . accepit Lione teste Guelferbytanus I habet ad 367 post de causae qualitate significat. || 4 ad v. 369 Sed vos qui tandem] uacat . . . accipiunt. P || uel ut aliis C: uelutans P || 5 ut est P || ubi tandem] C: habitantem P || 6 et est naturalis interrogatio] QVOVE TENETIS IER naturalis interrogatio est C || qui estis? unde estis? quo itis? C: qui estis unde uel quo BC³ qui est unde uel quo ||| L (tres litterae rasae) qui est unde uel quod itur H qui estis unde uel quo itur M || 7 sic . . . domo om. C (in marg. inf. add. C³) || 8 quod genus C³ || 9 ad v. 371 Imoque trahens a pectore uocem] deest dixit . . . ut hoc loco. P || 10 respondit CM (respondet C³m) numquam P || ellipsis CH: eclipsis BLMPC² || 11 dicitur] est P || 12 ad v. 372 Ab origine] a raptu Helenae. P || 14 iit] minit C (iit C²) it H || aut nere BM (-/- certe superser. m) || quia] quod B || 16 nam et moriuntur om. B || aristotelen CH || nel panes BM || 19 ad v. 373 Annales] inter historiam et annales (annalis) . . . non nouit. sed confunduntur licenter, ut hoc loco pro historia dixit annales. P || 21 ἀπὸ τοῦ ἴστορεῖν B ἀπὸ τοῦ ἴστοριον C ἀπὸ τοῦ ἴστοριον L (ἀπὸ τοῦ ἴστοριον I) ἀπὸ τοῦ ἴστοριον H ἀπὸ τοῦ ἴστοριον M || a uidere P || temporum] annorum BCP annorum et temporum Stephanus temporum annorumque Lion

quae actas nostra non novit: unde Livius ex annalibus et historia constat. haec tamen confunduntur licenter, ut hoc loco pro historia inquit 'annales'. *ita autem annales conficiantur: tabulam dealbatam quotannis pontifex maximus habuit, in qua praescriptis consulum nominibus et aliorum magistratum digna memoratu notare consueverat domi militiaeque terra marique gesta per singulos dies. cuius diligentiae annuos commentarios in octoginta libros veteres retulerunt, eosque a pontificibus maximis a quibus fiebant annales maximos appellaverunt: unde quidam ideo dictum ab Aenea 'annales' aiunt, quod et ipse religiosus sit et a poeta tum pontifex inducatur.*

374. CLAUSO more poetico, qui dicunt caelum per noctem claudi, aperiri per diem: unde est porta tonat caeli et considunt tectis bipatientibus. COMPONET finiet, ut oblato gaudens componi foedere bellum et (non) nostrum inter vos
 15 *tantas componere lites. alibi pro disponere, ut nec componere opes norant, alibi pro coniungere, ut componens manibusque manus, alibi pro comparare, ut sic parvis componere magna solebam, alibi pro fundare, ut nunc placida compostus.* VESPER proprie stella est, cum autem 'vesperi' dicimus, adverbium temporis est.
 20 et sciendum quia omnia nomina, quae de Graecis in os exeuntibus ad nos transeunt, apud nos aut in us tantum exeunt, ut *ἡλιος* Delus, aut in er, ut *ἀγρός* ager, aut in utrumque, ut *Ἐὐάνδρος* Euandrus Euander.

375. TROIA ANTIQVA nobili, venerabili, more suo: alibi terra
 25 *antiqua, id est nobilis; nec enim esse poterat nova. item templa*

9 unde quidam . . . inducatur] cf. Macrob. Sat. III 2, 17 || 12 porta] georg. III 261 || considunt] A. X 5 || 13 oblato] A. XII 109 || COMPONET finiet e. q. s.] cf. Nonius p. 255, 256, 257, 260 || oblato] A. XII 109 || 14 nostrum] buc. III 108 || 15 nec componere] A. VIII 317 || 16 componens] A. VIII 486 || 17 sic parvis] buc. I 23 || 18 nunc placida] A. I 249 || VESPER proprie e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad. Stat. Theb. V 250 || 24 terra] A. III 164 || 25 templa dei] A. III 84

1 quae] quos CP || unde Sallustius ex historia Livius *Masurius*. cf. *Isid. orig.* I 43, 4 || 3 dealbatam C (dealbatam C²) || 4 quotannis ex quod annis C || 6 dom= C || 10 inducatur inducatur C || 11 ad v. 374 Clauso] more poetico . . . placida compostus. Vesper] stella, vesperi autem adverbium temporis est. sciendum tamen est, quia omnia nomina . . . Euandrus Euander. P || 12 aperiri diem B aperiri die M per diem aperiri CP || 13 ablato CP || 16 pro et ut om C || 17 pro et ut om. C || 18 pro om. C || ut om. C || nunc] non CP || compositus C || VESPER OLYMPO C || 19 adverbium temporis modo sane utrumvis accipere. sciendum tamen est quia C || 20 os] ros l || exeunt et ad nos transeunt CP, nisi quod nostras eunt C || 21 ad nos transeunt om. B || apud nos in us exeunt B delos BCPM || ut αγρος ager L: ut agros ager B agros ager C aut αγρος ager P ut arpos ager H aut ager agros M || Ἐὐάνδρος] euandros BCM euανρος L || 24 ad v. 375 Troia antiqua] nobili more suo. Forte] hic aliqua ratione significat; nam sciebat deam scire, non ignorare. P || 25 id est nobilis . . . vetusto om. C (add. C³)

dei saxo venerabar structa vetusto. *aut certe cara, et hoc ideo, quia dixit 'quibus aut venistis ab oris'.* *SI VESTRAS FORTE PER AFRES cum apud deam sciat se loqui, cur ait 'si vestras per aures'?* *et 'forte' hic aliqua ratione.*

377. FORTE SVA casu suo, id est quo solet. 'forte' autem 5 nomen est a nominativo fors, ut Terentius fors fuat pol. *ipse alibi quoniam fors omnia versat.* LIBYCIS iam scit; audivit enim 'sed fines Libyci'. APPVLIT ORIS figura supra dicta.

378. SVM PIVS AENEAS non est hoc loco arrogantia, sed indi-
cium. nam scientibus aliquid de se dicere arrogantia est, ignotis 10
indicium. aut certe heroum secutus est morem, quibus quam men-
tiri turpe fuerat, tam vera reticere. denique Ulixes in Homero ait
suam famam ad caelum usque venisse: unde et iste 'fama super
aethera notus'. *aut certe vetuste pietatem pro religione posuit. Sal-*
lustius in Catilina verum illi delubra deum pietate, domus suas 15
gloria decorabant. Plautus in Pseudolo non potest pietati ob-
sisti huic ututi res sunt eeterae, deos quidem, quos maxime
est aequum metuere, eos minimi facit. sane 'pius' potest esse et
purus et innocens et omni carens scelere. piare enim antiqui purgare
dicebant; inde etiam piamina, quibus expurgant homines, et qui pur-
gati non sunt impii. *RAPTOS QUI EX HOSTE PENATES hoc est sum pius.* 20

EX HOSTE PENATES optima locutio est, plusque significat de
pluralitate ad singularitatem transire, ut 'venor multis canibus' et
'multa cane'. ut Horatius aut trudit acres hinc et hinc multa
cane apros in obstantes plagas. *sane de diis penatibus licet 25*
varias opiniones secutus sit Vergilius, omnes tamen diversis locis com-

6 Terentius] hec. IV 3, 4 || 7 quoniam] buc. IX 5 || 12 in Homero] Od. IX
19 || 15 in Catilina] 12, 4 16 in Pseudolo] I 3, 34 || 24 Horatius] epod. 2, 31
25 sane de diis penatibus e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 4, 6 sqq.

5 ad v. 377 Forte sua] casu suo (sua) qui solet fieri. forte autem nomen
est a nominativo fors, ut Terentius 'fors fuit'. ipse alibi 'quoniam fors omnia
versat'. P || quo] qui C (corr. C²) || 6 fuat pol M: fuat pol BLHC³ fiat solet
C || 7 LIBYCIS . . . supra dicta om. B || scit C: sciuit LHM sciet C² || 8 supra
dicta ut dativus pro accusativo cum ad ponatur. D || 9 ad v. 378 Sum. Penates]
Varro deos penates . . . meminit. P || 9 et 10 adrogantia C (arrogantia C³) ||
11 quam om. C, sed tres litterae inter quibus et mentiri erasae || 12 tam] quam
C || denique Ulixes in Homero ait] Rogatus Ulixes ab Alcinoos nomen et patriam
respondit εἶπ' Ὀδυσσεὺς . . . καὶ μὲν κλέος οὐρανὸν ἔχει D in margine || 13 et
iste] est C || 14 legione C (relegione C²) || 16 piactati C || 17 ututi res Ritsche-
lius: tres C ut res C² et libri Plautini || maximo C || 18 minime C et decurtatus
Plauti || facto C || esse om. C (add. C²) || 19 sellere C || accipere C piare superser.
eadem ut videtur manus || 21 pius. optima autem C || elocutio CM || 23 in sin-
gularitatem CM || 24 ut Horatius . . . plagas om. B ut Horatius . . . cane
om. C || acris M || 25 obstantis H || enatibus C || 26 varias C²: varios C

- plexus est: nam alii, ut Nigidius et Labeo, deos penates Aeneae Neptunum et Apollinem tradunt, quorum mentio fit taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo. Varro deos penates quaedam sigilla lignea vel marmorea ab Aenea in Italiam dicit advecta, cuius rei ita
- 5 Vergilius meminit effigies sacrae divum Phrygiique penates, quos mecum a Troia mediisque ex ignibus urbis extuleram. idem Varro hos deos Dardanum ex Samothracea in Phrygiam, de Phrygia Aeneam in Italiam memorat portavisse. alii autem, ut Cassius Hemina, dicunt deos penates ex Samothracea appellatos θεοὺς μεγάλους,
- 10 θεοὺς δυνατούς, θεοὺς χρηστούς. quorum diversis locis ita meminit natoque penatibus et magnis dis, hoc est θεοὺς μεγάλους, et iterum Iunonis magnae primum. dominamque potentem τοὺς δυνατούς, et bona Iuno τοὺς χρηστούς. ecce ergo diversis locis omnia tria complexus, quae omnia locis suis dicentur.
- 15 380. ITALIAM QVAERO hoc loco distinguendum est; nam si iunxeris 'patriam', non procedit. patria enim, id est civitas, in provincia esse potest, non tamen ut ipsa provincia patria sit: licet in Sallustio lectum sit Hispaniam sibi antiquam patriam esse; sed illic ad laudem pertinet, non ad veritatem. tria ergo dicit:
- 20 provinciam quaero, hoc est 'Italiam'; 'patriam', hoc est Corythum, Tusciae civitatem, unde Dardanus fuit; 'genus ab Iove' ideo, quia ex Electra et Iove Dardanus Iasiusque nati sunt, Dardanus autem auctor est Troiae. et bene ad tria interrogata respondet, qui esset, unde venisset, quo tenderet. *alibi de ipsa Italia Aeneas hic
- 25 domus, haec patria est. melius sic distinguitur 'Italiam quaero patriam et genus ab Iove summo': ut mihi sit Italia patria, Iovis genus efficit, propter Dardanum scilicet.*

2 taurum] A. III 119 || 5 effigies] A. III 148 || 8 Cassius Hemina] ann. I 6 ap. Pet. || 11 natoque] A. III 12 || 12 Iunonis] A. III 437 || dominamque] A. III 438 || 13 bona] A. I 734 || 18 in Sallustio] hist. fragm. I 59 Kritz. || 24 hic domus] A. VII 122

1 nuptunum C || 2 et ex ex C || sit C || 4 marmorea C²: marmoreo C || ita om. P || 5 frugiique C (frygiique C²) || 6 urbè C urbe C² || 8 casius C || 9 Samothraceica C (s superser. C²) || μεγάλος C || 10 χριστοί C || 11 diis C || μεγάλους C || 12 τοὺς] τοὺς C || 13 χριστοῦ C || 15 ad r. 380 Italiam quaero] hoc loco distinguendum est . . . non ad veritatem. ergo Italiam quaero patriam . . . hic domus haec patria est. Genus ab Iove summo] quia ex Electra . . . quo tenderet. P || 16 ad hoc iunxeris P || id est om. P || 17 esse non potest H || licet sallustius dicit B licet in salustio legitur P || 18 patriam antiquam L || 20 corythum CP: corythum BH coritum LM (corythum l) || 21 id est tusciae L || Dardanus fuit. alibi de ipsa italia Aeneas hic domus haec patria est. vel si sic dinguitur (distinguitur C²) italiam quaero patriam et genus obi (ab C²) iove summo ut mihi sit italia patria iouis genus efficit propter dardanus efficit (dardanus scilicet C²) genus ab iove ideo C || 22 tasinsque C || 23 et om. CP || respondit CP (respondet C²) || quis P || 25 melius scripsi pro uelsi

381. PHRYGIUM AEQVOR id est Hellespontum. CONSCENDI bene 'conscendi' secundum physicos, qui dicunt terram inferiorem esse, quia omne quod continetur supra illud est quod continet: unde est humilemque videmus Italiam.

382. MATRE DEA MONSTRANTE VIAM hoc loco per transitum 5 tangit historiam, quam per legem artis poeticae aperte non potest ponere. nam Varro in secundo divinarum dicit ex quo de Troia est egressus Aeneas, Veneris eum per diem cotidie stellam vidisse, donec ad agrum Laurentem veniret, in quo eam non vidit ulterius: qua re terras cognovit esse fatales: 10 unde Vergilius hoc loco 'matre dea monstrante viam' *et eripe, nate, fugam*, item nusquam abero *et descendo ac ducente deo* et iamque iugis summae surgebat lucifer Idae. *quam stellam Veneris esse ipse Vergilius ostendit qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda, quem Venus ante alios astrorum diligit ignes.* 15 quod autem diximus eum poetica arte prohiberi, ne aperte ponat historiam, certum est. Lucanus namque ideo in numero poetarum esse non meruit, quia videtur historiam composuisse, non poema.

DATA FATA SECVTVS scilicet a Iove.

383. CONVVLSAE VNDIS EVROQVE SVPSVNT aut 'convulsae 20 undis Euroque', aut 'supersunt undis Euroque'. 'convulsae' autem ideo, quia habes supra laxis laterum compagibus.

384. IGNOTVS deest 'quasi'; nam contrarium est quod dixit 'fama super aethera notus'. facit autem hoc frequenter Vergilius, ut hanc particulam subtrahat, ut at medias inter caedes exultat 25 Amazon, quasi Amazon; nam Vulsea fuit. PERAGRO per habet

4 humilemque] A. III 522 || 11 eripe] A. II 619 sq. || 12 descendo] A. II 632
13 iamque] A. II 801 || 14 qualis] A. VIII 589 || 16 quod autem diximus e. q. s.]
exser. in comm. Luc. I 1 || 22 laxis] A. I 122 || 25 at medias] A. XI 648

1 ad v. 381 Phrygium aequor] id est Hellespontum. Conscendi] bene secundum physicos . . . quod continet. P || PHRYGIUM AD AEQVOR B M || 3 esse aqua vulgo || quia] quã e P || quia omne quod continet supra illud est quod continetur Fabricius. sed cf. Servius ad Aen. III 522 || 4 unde est . . . Italiam om. C (in marg. inf. add. C³) || 7 tangere L (ponere l) || 8 egressus est L || aegressus C egressus H || eam C (eum C²) || 9 ad om. LH (add. l) || laurentem agrum C || 10 qua re ei C cognovit terras B M || 11 vergilius perfusus luciferundaq; hoc C cf. Aen. VIII 589 || 12 nete C (corr. C²) || ac] ad C || dea C || 14 vergilius l. C l. dubito num Scöppius recte interpretatus sit latenter || sub iocani C (corr. C²) || 15 undaque C (corr. C²) || quam C || 16 dictum est C || ne aperte] in ea aperte H neaparte M || 18 poema. non sic virgilius nisi per circumlocutiones B || 19 scilicet a Iove] id est a Iove ac per hoc responsa C || 20 CONVVLSAE . . . compagibus om. B || CONVVLSAE . . . SVPSVNT C CONVVLSAE LHM || 21 aut . . . autem om. L (in marg. add. l) supersunt . . . autem om. H || 22 habet C compaginibus L || 23 ad v. 384 Peragro] per habet accentum . . . non accentum P || 26 vulsea M

accentum; nam 'a' longa quidem est, sed non solida positione; muta enim et liquida quotiens ponuntur metrum iuvant, non accentum.

385. EUROPA ATQUE ASIA PVLVSVS aut orbem in tres partes divisit et absolutum est, *quia in Africa positus, quae orbis pars 5 tertia est:* aut si Europam tantum et Asiam intellegimus, *ut Africa in Europa sit,* invidiose locutus est, ut supra Venus cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis, quasi cum indignatione dicat, per Troiam Asia careo, per Italiam Europa. denique non passa Venus eius interruptit querelas. *sane Europa Agenoris filia,*
10 *a qua pars orbis nominata est.*

386. DOLORE EST aut narrantis Aeneae, aut certe suo dolore; aequum enim est malis filii etiam ipsam moveri.

387. QVISQVIS ES pleraque per concessionem sic tradit poeta, ut augmentum faciat. sicut hoc loco audiverat Venus 'sum pius
15 Aeneas, fama super aethera notus' et cetera, dicit tamen 'quisquis es', hoc est, etiamsi haec in te non sint, hinc tamen constat esse felicem, quod venisti Carthaginem. item in secundo quisquis es, amissos hinc iam obliviscere Graios, hoc est, qualibet ratione contra nos bella susceperis. HAVD CREDO INVISVS CAELESTIBVS
20 litotes figura per contrarium significans, id est credo te esse carissimum superis: ut *alibi munera nec sperno*, supra mihi iussa capessere fas est. 'caelestibus' autem secundum Pythagoram et praecipue Platonem dixit, qui confirmant vivos esse superis caros, mortuos vero inferis. unde et Vergilius de Pallante et nil iam
25 caelestibus ullis debentem, item contra vos o mihi manes este boni, quoniam superis aversa voluntas.

388. AVRAS VITALES CARPIS quibus vivimus. nihil est enim aliud vita, quam reciprocos spiritus: unde et Iuppiter, quo constant

3 aut orbem e. q. s.] cf. comm. Luc. IX 411 || 6 cunctus] A. I 233 || 17 in secundo] 148 || 21 munera] A. VII 261 || mihi iussa] A. I 77 || 24 et nil] A. XI 51 || 25 vos o mihi] A. XII 646

2 urum C (metrum C²) || 4 absolutum est] absolute dictum *superscr. l. idem in marg. haec scripsit* id est ut a duabus id est europa et asia expellere-
tur in tertia id est affrica consisteret. || 9 interruptit C || quaerellas CH
13 *ad v. 387* Haud credo inuis caelestibus] litotes figura . . . superis secundum Pythagoram et Platonem dixit, qui dicunt vivos esse superis caros, mortuos vero inferis. P || pluraque concessionem C (pleraque per concessionem C³) || per concessionem . . . sane optima figura est (*ad r. 452*) *desunt in Monacensi, qui duobus foliis orbatus est.* || tradidit B || 14 sicut] ut BC || 16 hoc est . . . quisquis es om. B || constat te vulgo || 19 AVT B HAVT H || 21 supra . . . fas est om. C (*add. C³ alibi . . . sperno expungens* || 22 pithā B pitagoram L phitagoram H || 23 praecipue om. B || dicit B || confirmavit L (*confirmavit l*) || 27 *ad r. 388* Aurās vitales carpis] quibus vivimus . . . colonis. Adueneris urbem] hysterologia, hoc est ad urbem ueneris. P || VITALIS B || 28 quam] nisi L

omnia, Ζεὺς vocatur ἀπὸ τῆς ζωῆς, id est vita. CARPIS accipis modo, ut et placidam carpebant membra quietem. TYRIAM Carthaginem a colonis. ADVENERIS VRBEM hystorologia ut supra, hoc est ad urbem veneris. PERGE MODO tantummodo: hoc est, haec tibi sola sit cura, nam liberatae sunt naves. 5

389. PERFER imperativus modus est, ut fer cineres Amarylli foras.

390. REDUCES proprie 'reduces' dicuntur qui pericula evadunt: sic infra ut reduces illi ludunt, scilicet post periculum inlatum ab aquila. 10

391. VERSIS AQVILONIBVS aut speciem pro genere posuit, hoc est mutatis ventis, aut quia, postquam ad Africam iter verterunt, adversus ante Aquilo coepit esse prosperrimus.

392. NI FRVSTRA AVGVRIVM VANI DOCVERE PARENTES hoc ad confirmandum errorem Aeneae dixit, ne divinando dea esse credere- 15 tur. et est argumentum ad fallaciam, ne intellegat deam. quod autem dicit 'vani parentes', aut hypallage est, id est vanum augurium, ut dare classibus austros et ibant obscuro sola sub nocte pro ipsi soli per obscuram noctem; aut certe 'vani parentes' qui res falsas et inanes docent. et per hoc decipere plerumque ostendit 20 auguria. multi volunt ad nimium hoc amorem parentum referri, qui teneritudine affectus etiam superflua liberos docent. quidam 'vani' mendaces tradunt. Sallustius in Iugurtha nam ego quidem vellem et haec quae scribo et illa quae antea in senatu questus sum vana forent potius, quam miseria mea fidem verbis 25 faceret. Terentius in Phormione ubi adulescens Ienonem mendacii arguit non te pudet vanitatis?

2 et placidam] A. IV 522 cf. Ribbeckii adnot. crit. || 6 fer] buc. VIII 101 || 9 ut reduces] A. I 397 || 18 dare] A. III 61 || ibant] A. VI 268 || 22 quidam vani mendaces tradunt] cf. Gell. XVIII 4, 9 || 23 in Iugurtha] 24, 9 || 26 in Phormione] III 2, 40

1 ΖΕΙΣ K || ΑΠΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ B ΑΠΟ ΤΕΣ ΖΩΗΣ L ΑΠΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ H ζωῆς id est vita om. CP (zone add. C³) || a vita B || 3 ut supra om. CP || 6 ad v. 389 Perfer] imperativus . . . foras. P || 8 ad v. 390 Reduces] proprie . . . aquila. P || reduces om. BP || quia C || 9 sicut P || 13 adversus ante om. B || prosperrimus] posterior B || 14 ad v. 392 Vani parentes] qui res falsas et inanes docent. P || VANI DOCVERE PARENTES . . . quod autem dicit vani om. B || 15 dixisse C ne divinando dea esse omittens || videretur L (at crederetur superscr. l) || 17 aut hypallage est . . . aut certe vani parentes om. H || 19 soli ibant B per obscuram noctem omittens || 20 et per hoc . . . multi volunt om. L (in marg. add. l) || 21 augurium C || 22 effectus B || 23 vane C (corr. ead. m.) || iugurthino C² || 24 quaestus C || 25 vana] vana C || miseria ea C (eā C²) || 26 faceret om. C || formione C || 27 arguet C

393. BIS SENOS CYCNOS cyenos navibus comparat, aquilam tempestati. in auguriis autem considerandae sunt non solum aves, sed etiam volatus, ut in praepetibus, et cantus, ut in oscinibus, quia nec omnes nec omnibus dant auguria: ut columbae non nisi
 5 regibus dant, quia numquam singulae volant, sicut rex numquam solus incedit; unde in sexto maternas agnovit aves per transitum ostendit regis augurium. item eyeni nullis dant nisi nautis, sicut lectum est in ornithogonia, cyenus in auguriis nautis gratissimus ales: hunc optant semper, quia numquam mer-
 10 gitur undis. *cyenos tamen habere divinationem etiam Cicero in Tusculanis libro primo docet ut eyeni, qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo divinationem habere videantur.*

LAETANTES post periculum. AGMINE volatu, impetu. agmen autem apud Vergilium est cuiuslibet rei impetus, ut illi agmine
 15 certo [et vocat agmina saeva sororum].

394. AETHERIA aether altior est aëre, vicinus caelo, ἀπὸ τοῦ αἰ-
 θερου, id est ardere. IOVIS ALES aquila, quae in tutela Iovis est, quia dicitur dimicanti ei contra Gigantes fulmina ministrasse: quod ideo fingitur, quia per naturam nimii est calor, adeo ut etiam
 20 ova quibus supersidet possit coquere, nisi admoveat gagaten lapidem frigidissimum, ut testatur Lucanus feta tepefacta sub alite saxa. *aut quia nec aquila nec laurus dicitur fulminari, ideo Iovis*

6 in sexto] 193 || 7 item eyeni . . . undis] cf. Isid. orig. XII 7, 19 || 8 in ornithogonia] Aemilii Maeri || 11 libro primo] 30, 73 || 14 illi] A. II 212 || 15 vocat] A. VI 572 || 17 aquila quae e. q. s.] exscr. mythogr. II 3 et III 3, 4. cf. mythogr. I 11, comm. Luc. VI 676, Isid. orig. XVIII 3, 2 et XVI 4, 22 || 21 Lucanus] VI 676 || 22 nec laurus dicitur fulminari] cf. Isid. orig. XVII 7, 2

1 ad v. 393 Bis senos cyenos] cyenos . . . et cantus (cantos). Laetantes] post periculum . . . saeva sororum. P || cyenos B cygnos CH e L || cignos BL cygnos CH || 2 anes C (anes C²) || 3 cantibus C³ (man. saec. XIII) || 4 nec ante omnibus om. B nec in omnibus C³ (man. saec. XIII) || 5 dant om. B || 6 unde est LH || per] unde per C || 7 cygni BCH cigni L || nulli C || 8 ut in ornithogonia B || ornithogonia C or////thogonia L (ni litterae erasae. in illo libro superscr. l) hurnithogonia H || cyenus H: cygnus BC² cygnos C cignus L || anguros C (auguriis C²) || 9 ales B: augur CLH (at ales superscr. l) hanc LH (hunc l) || qui L (quia l) || mergitur om. C (supr. vers. add. C²) || 10 undis. cum cygnus neque in praepetibus neque in oscinibus nominetur, cur ab illo sumitur augurium? solvitur, quod augurium ad aquilam poeta retulit. sed docet Vergilius bonum omen nautis factum de cygni volatu. D || cygnos C || 11 cygni C || apolloni C || 12 sint Cicero || habeo C (corr. C²) || 15 et vocat agmina saeva sororum seclasi. cf. ad I 82 || sero C (seua C²) || 16 ad v. 394 Aetherea] aether altior est ab aere . . . admoveat. et alia fabula apud Graecos legitur . . . quos Iuppiter inter sidera collocavit. P || ere C (aere C²) || apo tu aethin C || 18 dimicanti ei contra] contra dimicantes B dimicante sin. contra H || ei] ioui L (corr. l) || gigantur C (gigantes C²) || ministrare P || 20 supersedet B || quoquere BH conquerere C || gagaten BH mythographi: gagatē L agaten C Actiten Masvicius. cf. Plin. nat. hist. X § 12. || 21 fetetepatefacta C || 22 aliqua C || lau C (laurus C²)

ales aquila, Iovis coronam lauream accepimus, et qui triumphant lauro coronantur. sane alites proprie dicuntur aves, quae volatu auspicia faciunt, buteo sanguinalis immussulus aquila vulturinus. sane de aquila est et alia fabula. apud Gracos legitur, puerum quendam terra editum admodum pulchrum membris omnibus fuisse, qui Ἄετός sit vocatus. 5 hic cum Iuppiter propter patrem Saturnum, qui suos filios devorabat, in Creta insula in Idaco antro nutiretur, primus in obsequium Iovis se dedit, post vero cum adolevisset Iuppiter et patrem regno pepulisset, Iuno permota forma pueri velut paelicatus dolore cum in avem vertit, quae ab ipso Ἄετός dicitur Graece, a nobis aquila propter aquilum 10 colorem, qui ater est. quam semper Iuppiter sibi inhaerere praecipit et fulmina gestare: per hanc etiam Ganymedes cum amaretur a Iove dicitur raptus, quos Iuppiter inter sidera collocavit. et quia aquilae haec est natura, ut solem recto lumine spectet, signum quoque aquilae, quod in caelo est, orientem semper solem videtur attendere. alii dicunt 15 ab hac avi Iovem raptum et ad latebras Cretenses perlatum, cum a Saturno ubique quaereretur. ipsam etiam Iovi, cum adversus Titanas bellum gereret, obrolasse in augurium ac statim victoriam consecutum, et ideo inter sidera collocatam.

395. ORDINE LONGO non nulli pro serie dictum accipiunt, nam et 20 'coctu cinxere polum' videtur ad ordinem retulisse: quamvis quidam quaerant, quomodo 'ordine', cum mox 'coctu' dicat.

396. CAPERE eligere, ut ante locum capies oculis. DESPECTARE id est clectas iam intentius despiciere.

12 per hanc etiam e. q. s.] cf. Hygin. astron. II 16. schol. ad Germ. Arat. p. 91, 16 et p. 160, 7 Breys. p. 405, 20 et 411, 16 Eyss. || 23 CAPERE eligere] Don. ad Ter. hec. IV 1, 22 et Phorm. II 3, 23 || ante] georg. II 230

1 lauro coronantur om. C, add. C² || 2 alites scripsi: aliter C || dicitur C (dicuntur C²) || 3 libuteo C² || sangulis C (sangualis C²) || 4 terra editum C²: terre dictum C terra edictum P terra eductum Daniel || 5 pulchrum ex pulchram C || membris PC²: terris C || quia aetos C (ectos C²) qui Ἄετός sit vocatus exanuerunt in P, legit Daniel || 6 patrem falurnum saturnum P || saturnum e.c salurnum C || 7 ant C (antro C²) || in obsequium Iovis se dedit exanuerunt in P, in obsequium Iouis edidit legit Daniel || 8 debuit C (dedit C²) || adolevisset ex adolevisset C || Iuppiter et patrem regno pepulisset om. P || et om. C (in marg. add. C²) || 9 nelud C || pellicatus P || 10 aetos C || grece? C (f erasa) || dicitur . . . col exanuerunt in P graece dicitur ALE Aquila propter aquilum colorem edidit Daniel || 11 colore C || qui ~~ater~~ ater C || quam semper C²: quam

p a C || quam auem P || 12 han C (c superscr. ead. manus) || gynamedes C (ganimedes C²) || Ganymedes . . . raptus exanuerunt in P, legit Daniel || 16 cretenses C (cretenses C²) || com C (cum C²) || 20 ad v. 395 Ordine] non nulli pro serie accipiunt quamvis . . . dicat. P (quidam quaerant quomodo ordine cum mox coctu quae hodie non possunt legi, legit Daniel) || 22 quaerunt C || quem C (cum C²) || 23 ad v. 396 Capere] eligere . . . oculis. Despectare] id est clectas iam intentius despiciere. P (intentius despiciere quae legit Daniel, hodie exanuerunt)

397. STRIDENTIBVS ALIS signum augurii est.

398. COETV dicit Plinius Secundus in naturali historia, omnes aves colli longioris aut recto ordine volare, ut pondus capitis praecedentis cauda sustentet: unde et prima plerumque deficiens
 5 relicto loco incipit esse postrema: aut in coetu se omnes invicem sustinere; *neque enim huiusmodi aves semel ad inferiora descendunt, sed paulatim per reflexos in gyrum volatus.* hoc autem volatu imitantur litteras quasdam: unde et Lucanus et turbata perit dispersis littera pennis. CANTVSQVE DEDERE adlusit ad nautas.
 10 *multi tamen adserunt cygnos inter augurales aves non inveniri neque auguralibus commentariis eorum nomen inlatum, sed in libris reconditis lectum esse, posse quamlibet avem auspiciam attestari, maxime quia non poscatur. hoc enim interest inter augurium et auspiciam, quod augurium et petitur et certis avibus ostenditur, auspiciam qua-*
 15 *libet avi demonstratur et non petitur: quod ipsum tamen species augurii est. sed Vergilius amat secretiora dicere; nam totum morem augurum exsecutus est proprietate verborum. alites enim ostendit cum ait 'stridentibus alis', oscines vero cum dicit 'et coetu cinxere polum cantusque dedere'. hoc idem et de columbis fecit; nam et haec inter augurales*
 20 *aves dicuntur non inveniri, et tamen ex his augurium et postulari facit et ostendi: este duces o, si qua via est, cursumque per auras dirigite in lucos et cetera.*

399. PUPPESQVE TVAE PVBESQVE TVORVM tropus synecdoche: a parte totum significat, ut Terentius o lepidum caput, id est
 25 lepidus homo. 'pubes' autem flos iuventutis.

400. OSTIA proprie ostia dicuntur exitus fluminum, sed modo abusus est, quia plerumque ostia ipsa pro portu sunt.

401. PERGE MODO exhortatio ad facilitatem rei. DVCEIT VIA pro 'hac via': et videtur demonstrare.

2 in naturali historia] X 23, 63. cf. Isid. orig. XII 7, 14 || 9 Lucanus] V 716 || 13 hoc enim . . . petitur} cf. Isid. diff. verb. 6 || 21 este] A. VI 194 || 24 Terentius] ad. V 9, 9

1 ad v. 397 Stridentibus alis] signum augurii est. P || 2 ad v. 398 Coetu] dicit Plinius in naturali historia . . . portent. P (eranturum ordine volare et ut se omnes invicem) || Secundus in naturali historia om. B || ordine . . . sustentet om. L (suppl. I) || ut] ant C³ || 4 sustineat CP sustentare C³ || 5 aut in coetu se omnes invicem sustinere LII (nisi quod sustinere invicem I): aut in coetu ut se ipsos invicem portent B aut in coetu ut se omnes invicem portent C aut in coetu ut se omnes sustinere invicem possent I || 8 est in Lucano C || 9 pinnas C (pennis C²) pinnis II || 10 cygnos C || invenire C || 12 auem C²: autem C || 18 cantatusque C || 21 et ostendit enotavit Scioppius || 23 ad v. 399 et 400 Puppisque tuae pubesque tuorum] tropus synecdoche, ut Terentius . . . pro portu sunt. P || 24 capud CL || 28 exortacio C (exhortacio C²) exportatum enotavit Scioppius

402. AVERTENS 'se' subaudis, hoc est cum averteretur, ut tum propra avertit. ROSEA pulchra.

403. AMBROSIAEQVE COMAE aut unguento deorum oblitae, hoc est ambrosia, aut certe abusive dixit 'divinae comae'. *AMBROSIAEQVE COMAE DIVINVM VERTICE ODOREM*] *est hypallage, ut sit divinae comae 5 ambrosiae odorem spiravere.*

404. SPIRAVERE exhalaverunt. VESTIS DEFLVXIT quia dixit supra sinus collecta fluentes.

405. VERA bene 'vera' de qua ante dubitabatur. *INCESSV* hoc verbum apud Vergilium saepe pro honore ponitur, ut ast ego quae 10 divum incedo regina et mox forma pulcherrima Dido incessit.

MATREM AGNOVIT nunc matrem agnoscit; nam deam esse iam superius dixerat.

406. FVGIENTEM celeriter abscedentem, ut alibi ad terram fugit. VOCE pro oratione. 15

407. QVID NATVM TOTIENS saepe. et aut κατὰ τὸ σιωπόμενον intellegimus saepe cum esse delusum; aut certe secundum ipsum Vergilium, qui ait in secundo cum mihi se non ante oculis tam clara videndam obtulit. multi tamen volunt in hoc ipso loco saepe eum esse deceptum, ut in habitu, in interrogatione, in 20 responsione, in auguriis. vel 'totiens crudelis', quotiens fallis aut dissimulas. TV QVOQVE sicut Iuno ceterique dii, qui Troianis inimici sunt; quos et in secundo libro ostendit, ubi ait inimicaque Troiae numina magna deum. *FALSIS LVDIS IMAGINIBVS*] *ideo quia virginem, quia venatricem, quia Tyriam se dixerat.* 25

408. CVR DEXTRAE IVNGERE DEXTRAM maiorum enim haec fuerat salutatio, cuius rei αἴτιον, id est causam Varro, Callimachum secutus, exposuit, adserens omnem eorum honorem dextera-

1 tum] A. I 104 || 8 sinus] A. I 320 || 10 ast ego] A. I 46 || 11 forma] A. I 496 || 14 ad terram] A. V 243 || 18 secundo] 589 || 23 in secundo libro] 622

1 subaudisse C || 3 ad v. 403 Ambrosiaeque comae] aut ambrosia unguento deorum oblitae (oblita C oblite C²) diuinum odorem (honorem C) spiravere. et est ypallage ut sit diuinæ comae ambrosiae odore spiravere. aut certe abusive dixit diuinæ comae. CP || 4 ambrosiae H || 6 odorem scripsi || 7 ad v. 404 Spiravere] exhalavere . . . collecta fluentes. P || exalauerunt LH exhalauerunt ex exhalauerunt C exalauerunt B || 9 ad v. 405 Incessu] hoc verbum . . . Dido incessit. P || 11 mox om. P || 12 agnoscit B et L ut videtur: cognoscit CHU || 14 celeriter ascendentem L (celeriter abscedentem I) || 19 multi tamen . . . in auguriis om. B || 20 habitu] quia virginem quia venatricem quia tyriam add. C cf. adn. crit. ad v. 409 || 22 qui om. C tibi H || 23 sunt om. C || 26 maior B haec fuerat] ista fuit L || 27 sallustio C (salutatio C²) || αἴτιον] etion B etion LH rei αἴτιον id est om. C spatio relicto, in quo rei ction id est C² || Callimachum secutus exposuit om. B || callimalum L (corr. I) callimmathum H || 28 dicit adserens B || honorem eorum L || dexterarum B dexteraram C (corr. C²)

rum constituisse virtute. ob quam rem hac se venerabantur corporis parte.

409. VERAS AUDIRE ET REDDERE VOCES? sunt multae reciprocae elocutiones, ut hoc loco; sunt multae unius partis utriusque
5 sufficientes, ut 'tenemur. amicitiiis', ridiculum enim est si addas 'mutuis', cum amicitiae utrumque significent, sicut Fronto testatur. item sunt elocutiones, quarum una pars plena est: quae si convertantur, habent aliquid superfluum. in Sallustio in tugurio mulieris ancillae: bene addidit 'ancillae'. at si dicas 'in tugurio
10 ancillae mulieris', erit superfluum 'mulieris'; ancilla enim et conditionem ostendit et sexum. item res erat praetoribus nota solis. hoc suffecerat. male ergo addidit ignorabatur a ceteris. quod si convertas, nihil esse superfluum invenitur.

410. TALIBVS INCVSAT incusare proprie est superiorem arguere,
15 ut in Terentio pater ad filium quid me incusas Clitipho? accusare vero vel parem vel inferiorem, ut in eodem ad maritum uxor me miseram, quae nunc quam ob causam accuser nescio. et hoc proprietatis est, licet usus male ista corrumpat. sciendum tamen est Terentium propter solam proprietatem omnibus comicis esse praepositum, quibus est quantum ad cetera spectat inferior.

411. AT VENVS ordo est 'at Venus dea'. OBSCVRO AÈRE nebula, cuius definitio est.

412. CIRCVM DEA FVDIT figura est tmesis, quae fit cum secto
25 uno sermone aliquid interponimus, ut alibi septem subiecta

---

8 in Sallustio] lug. 12, 5 || 11 res erat] Cic. in Cat. III 2, 6 || 14 incusare c. q. s.] Isid. diff. verb. 303 || 15 in Terentio] heautontim. V 2, 7 || 16 in eodem] hec. II 1, 8 || 25 septem] georg. III 381

---

1 virtutum *H* || 3 *ad v.* 409 Veras audire et reddere voces] ideo quia virginem se dixerat. *P* voces hoc quia virginem se dixerat et multae sunt reciprocae *C* *um his coniungenda esse apparet quae in C Servianus ad v.* 407 *post habitu incerta sunt. pertinet autem hoc scholium ad falsis ludis imaginibus.* || 4 elocutionis *C* locutiones *BL* || 5 tenemur *C* || amicitiiis *om.* *B* octo fere litterarum spatio relicto *ami* || *L* (amitiis fuisse videtur amicitiiis *D*) || 6 utrumque *B* || Fronto dicit *B* || 8 in Sallustio in tugurio *om.* *B* || in Sallustio *C*³ || tuguriae *C* (corr. *C*²) || 9 ac *C* || 11 item . . . invenitur *om.* *B* || res *om.* *C* || 12 sufficeret *L* *C*³ || 13 esse *om.* *C* || 14 *ad v.* 410 Talibus incusat] incusare proprie est superiorem arguere . . . vel parem vel superiorem (*sic*). licet usus corrumpit. *P* || INCVSAT id est redarguit *D* || 15 me *om.* *C*, *supr. vers. add.* *C*² || incusas *om.* *L*, *supr. vers. add.* *I* || 16 inferiorem *B*: superiorem *CLH* || 17 numquam *II* || ob quam *C* || 22 *ad v.* 411 At Venus] ordo est . . . cuius definitio est. *P* || AT VENVS . . . dea *om.* *B* || ad *CL* (at *D*) || 24 *ad v.* 412 Circum dea fudit] figura est tmesis . . . saxo cere comminuit brum. *P* || figura . . . fit *om.* *B* || messis *C* (themesis *C*²) temesis *LH* || 25 uno *om.* *CP* || subiecti *CP* (corr. *C*²)

trioni. sed hoc tolerabile est in sermone composito, ceterum in simplici nimis est asperum; quod tamen faciebat antiquitas, ut saxo cere comminuit brum.

413. CERNERE NE QVIS EOS causa cur fecerit. ex hoc enim pendent cetera quae sequuntur. 5

414. MOLIRI hic pro struere posuit et per hoc facere, ut infra molirique arcem. AUT VENIENDI POSCERE CAUSAS scilicet ne saepe narrando crebrum patiatur dolorem. unde melius ad Aeneam refertur medio sic interfata dolore est. 'poscere' autem nunc inquirere, alias petere. et praepositur magis accusativo casui, dicimus enim posco magistrum lectionem, non a magistro posco. 10

415. IPSA PAPHUM civitatem Cypri. et non sine ratione est quod in decimo libro plura sibi loca grata vel sacra commemoret, hic ad Paphum solam abisse dicatur, quia Varro et plures referunt in hoc tantum templo Veneris quibusvis maximis in circuitu pluvias nunquam impluere. SVBLIMIS divino incessu. SVBLIMIS] id est sublimiter, nomen pro adverbio. 15

416. LAETA ecce proprium Veneris epitheton. vel 'lacta', quia tectum nebula filium in tuto habebat, vel quod insulam suam repetat; vel ulco Paphum revisit lacta, quia serenis lacta congruunt, et necesse est ut lacta sit Venus ubi semper serenum est, quippe ubi pluere nunquam dicatur. SABAEO Arabico. Arabiae autem tres sunt, inferior petrodes eudemon, in qua populi sunt Sabaei, apud quos nascitur tus. dicti autem Sabaei ἀπὸ τοῦ σέβειν, id est venerari, quod deos per ipsorum tura veneramur. 25

3 saxo] Enn. ann. rel. 586 Vahl. cf. Don. p. 401, 15 K. et [Serg.] explan. in Don. p. 565 K. || 7 molirique] A. l 424 || 9 medio] A. l 386 || 13 in decimo libro] 51 sq. || 22 Arabiae autem . . . veneramur] cf. Isid. orig. IX 2, 49

2 asperum om. P || ut] in H ut in illo Ennii Fabricius || 3 cere comminuit brum. hic locus ex Homero tractus de Ulise a littore ingrediente urbem pheacum (Od. VII 14) καὶ τὸτ' Ὀδυσσεὺς . . . καὶ ἐξερέειθ' ὅτις εἶη D cf. Macrob. Sat. V 4, 8 || 4 ad v. 413 Cernere] ex hoc enim pendent cetera quae sequuntur. P || 5 sentur C || 6 ad v. 414 Moliri] hic . . . arcem. P || 12 ad v. 415 Ipsa Paphum] civitatem Cypri, ibi enim adorabatur. Sublimis] divino . . . adverbio. P || 13 loco C (corr. C²) || 15 tanto templum C (corr. C²) || 16 incensu (corr. C²) id est CP || 18 ad v. 416 Sabaeo] Arabico. Arabiae autem tres sunt. in una ex illis populi sunt Sabaei. sed hi montes inter quos sunt Libanum et Antelibanum dicuntur. apud hos igitur Sabaeos . . . veneramur. P ecce om. L H nel C || 19 tectum C (corr. C²) || 21 est post serenum om. C, add. C². 22 SABAEO TVRE C || 23 eudomonen B || sabaei. sed hi montes inter quas (quos C²) sunt libanum et antelibanum dicti sunt. apud hos igitur sabaeos C (sed hi . . . dicti sunt ab Isidoro sumpsisse videtur scholiastes) || apud quos . . . dicti autem Sabaei om. B || 24 thus L || CEBEIN C: CABIN B CAIBEIN L CAIBELN H CEBECDAI P || 25 tura BPH: iura C thura L

417. TVRE CALENT ARAE SERTISQVE RECENTIBVS HALANT ecce unde supra dixit haud equidem tali me dignor honore, *quã Aeneas hostias obtulerat, quarum hic mentio non fit.* quod autem 'recentibus' dixit laus loci est, qui semper flore vestitur, *ut omni tem-*
 5 *pore Veneri flores praesto esse videantur.* SERTIS sertum etserta cum nihil adicitur dicimus, ut hoc loco: item alibi expressius sertaprocul, tantum capiti delapsa, iacebant. si autem sertos dixerò, addo flores, si sertas, addo coronas, ut Lucanus accipiunt sertas nardo florente coronas. et hoc in multis nominibus
 10 observandum est, ut genus ex adiectione formetur: qua detracta in neutrum cedat necesse est, ut piscinalis locus, piscinalis cella, piscinale; sagmarius mulus, sagmaria mula, sagmarium. HALANT *pro olent.*

418. CORRIPVERE VIAM deest 'at illi'. CORRIPVERE VIAM offi-
 15 cium eundi celeriter arripuerunt; nec enim via corripitur.

419. QVI PLVRIMVS ex maxima parte urbi imminens. QVI PLVRIMVS id est longus, ut ipse alio loco cui plurima cervix, item cum se nux plurima, id est amygdala; longa namque est.

420. ASPECTAT] est ornatus cum animantur ἀψυχα. ASPECTAT
 20 rei insensibili dat sensum. unde est illud in quarto de Atlante. item Sallustius Lyciae Pisidiaequae agros despectantem. ARCES civitates, a parte totum.

421. MIRATVR MOLEM AENEAS hoc ad ipsum refertur, MAGALIA

2 haud equidem] A. I 335 || 6 sertas] buc. VI 16 || 8 Lucanus] X 164
 17 cui plurima] georg. III 52 || 18 cum se] georg. I 187 || 20 in quarto] 247
 21 Sallustius] hist. fragm. II 40 Kritz.

1 ad v. 417 sertum etserta cum nihil adicitur dicimus. item alibi expressius . . . sagmaria mula (multa) sagmarium (sagmaria). quod autem recentibus dicit laus loci est, qui semper flore uestitur, ut omni tempore Veneri (Veneris) flores praesto esse videantur. Halant] pro olent. P || SERTISQVE RECENTIBVS HALANT om. C || ecce . . . honore om. B || 2 supra ait C || 3 obtulerat C || non fit *Burmansius*: non fuit C || quod . . . videantur *post* sagmarium hab. C (quod . . . vestitur *in mary. inf. iterum scripsit C³ citandi signo super fuit collocato*) || 4 dixit LHC³: dicit BCP || omni ex omne C || 5 ueneri ex ueneris C || SERTISQVE RECENTIBVS C || 6 adicitur] dicitur B || expressius ut P || 7 sertos] sertum CP (corr. C²) || 8 sertas] s C (sertas C²) || ut Lucanus . . . sagmarium om. B || 11 cedat LH: cadat CPl || piscinalis solis locus C || 12 piscinalis CP (piscinale C²) || multa C (corr. C²) || 13 olent] halant C holant C² || 14 ad v. 418 Corripuere uiam] deest at illi . . . corripitur. P || 16 ad v. 419 Qui plurimus] ex (sic C² et C) maxima parte urbi imminens (eminens P) uel qui plurimus . . . namque est. CP || 18 namque est *delevit et adversaque superser. C²* || 19 ad v. 420 Arces] civitates. a parte totum. P || ASPECTAT est ornatus cum animantur ἀψυχα (res *enotavit Scioppius, ἀψυχα scripsi*) id est cum rei insensibili datur sensus C || 20 unde . . . despectantem om. B || 21 lyciae LH || psidiaequae H || 23 ad v. 421 Miratur molem Aeneas] hoc ad ipsum refertur . . . casas Pocrorum pastorales dicunt. P || MIRATVR . . . refertur et QVONDAM . . . magalia vero om. B

QUONDAM hoc ad poetam; nec enim hoc novit Aeneas. 'magalia' vero antistoechon est; nam debuit magaria dicere, quia magar, non magal Poenorum lingua villam significat. *Cato originum quarto magalia aedificia quasi cohortes rotundas dicit. alii magalia casas Poenorum pastorales dicunt.* † *de his Sallustius quae mapalia* 5 *sunt circumiecta civitati suburbana aedificia magalia.* † *et alii Cassius Hemina* † *docet ita Sinuessae magalia addenda murumque circum ea.*

422. MIRATUR PORTAS STREPITVMQVE E. S. V. quidam hoc 'portas et vias magalia quondam miratur' non simpliciter dictum volunt, quoniam 10 *prudentes Etruscae disciplinae aiunt apud conditores Etruscarum urbium non putatas iustas urbes, in quibus non tres portae essent dedicatae et tot viae et tot templa, Iovis Iunonis Minervae. bene ergo miratur Aeneas, ubi fuerant magalia illic esse legitimam civitatem; nam et portas et vias videbat et mox templum Iunoni ingens.* 15
STRATA VIARVM primi enim Poeni vias lapidibus stravisse dicuntur.

423. ARDENTES multi 'festinantes', ut iuvenum manus emicat ardens et ardet abire fuga et Laocoon ardens; sic enim dicit quotiens properantes vult ostendere: alii ardentis 'ingeniosi' accipiunt; nam per contrarium signum, id est sine igni, ingenio ca- 20

1 magalia vero . . . significat] cf. Isid. orig. XV 12, 4 || 3 Cato originum quarto] fragm. 2 et ap. Iord. et ap. Pet. || 5 Sallustius] lug. 18, 8 || 6 Cassius Hemina] fragm. 38 Pet. || 16 primi enim . . . dicuntur] cf. Isid. orig. XV 16, 6 || 17 iuvenum] A. VI 5 || 18 ardet] A. IV 281 || Laocoon] A. II 41 || 20 nam per contrarium . . . καί᾽ ὁδοῦ] cf. Don. ad Ter. Andr. V 2, 14. Isid. orig. X 247 et XII 2, 38. diff. verb. 296

1 hoc ad ante poetam om. C || haec C || 2 astysticon B ἀντίστοιχον C antistichon I antistichon H || 3 quarto Iordanus prol. p. 50 sq.: om. C primo P || 4 cohortes P cohortes C || rotundas ex rotundas C || dicit] dicit (i. e. dicuntur) P || alii . . . circum ea] Alii magalia casas Poenorum pastorales dicunt; de his Sallustius. Quae magalia sunt circumiecta civitati suburbana aedificia. Magalia et alibi; Cassius Hemina docet ita: Sinuessae etc. Kritzius epist. crit. ad E. Wuestemannum Sall. hist. fragmentis praemissae p. XXXIX sq. || 5 de his Sallustius quae mapalia] quae mapalia dicit Sallustius con. P. Schoellius de his Sallustius (Iug. 18, 8) 'aedificia Numidarum agrestium quae mapalia illi vocant' ego. || 6 fortasse sunt et circumiecta || et alii Cassius Hemina] ut ait Cassius Hemina con. P. Schoellius || 7 docet ita] locata P. Schoellius locavit et ego conieceram. cf. Liv. XXXI 27, 12 || 5 casas Poenorum pastorales dicunt hodie evanuerunt in P || pastorales ex postorales C || 6 alibi C² || cassius C²: casius C || 7 Sinuessae Masvicius: sinuessae C || 8 eam enotavit Scioppius || 9 ad v. 422 Strata viarum] primi enim Poeni vias lapidibus stravisse dicuntur. P || 13 et tot viae C²: etotinae C et notinae enotavit Scioppius || 17 ad v. 423 Instant ardentis Tyrii] multum festinantes, ut 'ardet abire fuga' id est properat. alii ardentis ingeniosos dicunt, nam per contrarium . . . καί᾽ ὁδοῦ. Ducere muros] construendo in longitudinem ducere aedificare. P. ex his Instant . . . ardent et id est sine igni . . . venit et construendo . . . aedificare hodie evanuerunt. || ARDENTES festinantes vel ingeniosos intelligunt B || 19 vult C²: uel C || 20 id est om. C || igni om. C (igne t C² supr. vers.) ullo H

rentem dicimus: unde et a Graeco venit catus, id est ingeniosus
 ἀπό τοῦ καίεσθαι. DUCERE MVROS exaedificare. DUCERE MVROS]

hoc est construendo in longitudinem producere; proprie enim cum aedi-
 ficantur muri duci dicuntur. Sallustius *historiarum II*. murum ab
 5 angulo dexteri lateris ad paludem haud procul remotam duxit.

424. MOLIRIQUE ARCEM molibus factis extollere. MOLIRI] est
 extruere, huic contrarium demoliri. ET MANIBVS SVBVLVERE SAXA CUIV
 manibus? an quia adhuc machinae non erant? an ad constructium
 festinationem referre voluit?

10 425. OPTARE eligere, ut tuus o regina quid optes. et opta-
 vitque locum regno. TECTO ad tectum nota figura. SVLCO
 fossa: civitas enim, non domus circumdatur sulco: ut alibi ausim vel
 tenui vitem committere sulco. *SVLCO fossa fundamentorum.*

426. LEGVNT eligunt. IVR.] id est loca ubi iura dicantur aut
 15 magistratus creentur. et bene post conditam civitatem addidit 'iura'
 et 'magistratus' 'sanctumque senatum'. legitur apud quosdam, Bru-
 tum eos qui se in civiculis regibus iuvissent legisse in consilium, cum-
 que ordinem senatum appellatum, quod una sensissent, quod patricii
 essent, patres conscriptos. alii patres a plebe in consilium senatus
 20 separatos tradunt, alii conscriptos qui post a Servio Tullio e plebe
 electi sunt. alii senatum a senectute hominum, † quibus allecti erant,
 dictum volunt, qui apud Graecos γερονσία appellatur. 'sanctum'
 autem ilco quia senatus sanctissimus ordo dicitur.

427. PORTVS EFFODIVNT id est Cothona faciunt. PORTVS

4 Sallustius *historiarum II.*] fragm. 82 Kritz. || 10 tuus] A. I 76 || opta-
 vitque] A. III 109 || 12 ausim] georg. II 289

2 ΕΥΤΑΙ B ΚΕΕΘΑΙ C ΚΕΕΤΕΥ I ΚΕΕΤΑΙ II || aedificare B exaedificare ex
 caedificare C || 4 histoꝝ II C || 6 ad v. 424 Molirique arcem] molibus factis
 extollere quod est extruere. huic contrarium est demoliri. P. consentit C,
 nisi quod extruere praebet et est ante demoliri omittit. || extollere] ostendere
 B || 8 an quia Scioppius enotavit: aut quia ex antiqua C || 10 ad v. 425
 Optare] eligere . . . locum regno. Tecto] ad tectum. Sulco] fossa; civitas
 enim . . . committere sulco. P. ex quibus optare . . . locum et circumdatur
 . . . nitem hodie legi non possunt. || 11 nota figura om. C || 12 circumdatur sul-
 cis B || circumdatur sulco ergo sulcos fossa fundamentorum alibi ausim C ||
 14 ad v. 426 Iura legunt] eligunt vel loca ubi iura dicantur aut magistratus
 creentur. P. ex his tus creentur emanerunt. || LEGVNT eligunt vel loca C (id
 est scripsi) || iuria C || dicantur C (dicantur C²) || 16 credentur C || 18 eicien-
 dis C²; iciendis C || legisse scripsi: lectos C || cumque scripsi: om. C emu
 supr. vers. C² || 19 senatus separatos C²; senatos separatus C || 22 seriuo C ||
 22 electi] allecti con. F. Schoellius || quibus allecti erant] qui sexagenarii erant
 con. F. Schoellius, ut bi ortum sit ex VI. || 24 ad v. 427 Portus effodiunt] ut
 portus scilicet faciant (faciunt). Alta theatri fundamenta. P. ex his Portus
 effodiunt ut emanerunt. || ad v. 427 EFFODIVNT ut portus scilicet faciant. et vere

ait nam chartaginienses cothone (cothona C²) fossa utuntur portu non naturali
 C || chotona J. cothona II || faciunt. Cothona sunt portus in mari non natu-

EFFODIUNT ut portus scilicet faciant. et vere ait, nam Carthaginienses Cothone fossa utuntur, non naturali portu. ALTA THEATRI FVNDAMENTA hinc futura magnitudo cognoscitur, quod 'alta fundamenta' ait. bene autem post res publicas privatasque necessarias mentionem fecit theatri; aut quia Graecis urbs conditur, qui saepe spectaculis 5 gaudent, aut, ut apud quosdam fuit, in honorem musicae scientiae.

428. *COLVMNAS figurate 'columnas' 'decora' ait; diversis enim significationibus idem dixit. et ab eo quod est hoc decus corripitur decoris.*

430. *QUALIS APES] ordo est 'qualis labor'. QVALIS APES ter- 10 tiae declinationis genetiuis pluralis et in 'ium' et in 'um' exit, sed tunc pro nostro arbitrio cum nominatiuis singularis 'ns' fuerit terminatus, ut amans et amantum et amantium dicimus. cum autem nominatiuis singularis 'r' fuerit terminatus, tantum in 'um' exit, ut pater patrum, murmur murmurum. reliqua vero nomina auctoritate 15 firmamus, ut apis vel apum, vel apium. sane fabula de apibus talis est. apud Isthmon anus quaedam nomine Melissa fuit. hanc Ceres sacrorum suorum cum secreta docuisset, interminata est, ne cui ea quae didicisset aperiret; sed cum ad eam mulieres accessissent, ut ab ea primo blandimentis post precibus et praemiis elicerent, ut sibi a Cerere 20 commissa patefaceret, atque in silentio perduraret, ab eisdem iratis mulieribus discerpta est. quam rem Ceres inmissa tam supra dictis feminis quam populo eius regionis pestilentia ulta est; de corpore vero Melissaes apes nasci fecit. Latine autem μέλισσα apis dicitur. AESTATE NOVA incipiente, ut vere novo. et bene 'nova', quia est et adulta 25 et praeceps secundum Sallustium. FLOREA pro florida, ut nemora inter frondea turba'm aut florentia, nec enim de flore erant*

26 nemora] A. I 191 || 26 secundum Sallustium] fragm. inc. 79 Kritz.

rales, sed arte et manu facti. est autem et masculini et neutri generis. nam et hic cothone huius cothonis facit et hoc cothonum huius cothoni. *D* || 7 ad *c.* 428 figurate columnas decora alta; diuersis enim significationibus . . . decoris. *P* (figurate . . . enim hodie legi non possunt) || figurate columpnas *C* || 10 ad *v.* 430 Qualis apes] ordo est 'qualis labor'. Aestate noua] id est incipiente iam uere nouo. et bene noua quia est actas et adulta et praeceps secundum Sallustium. Florea] florida, ut floream coronam dicimus, nec enim de flore erant facta. Rura] graece . . . latinum. *P.* ex his ordo est . . . iam et ut floream coronam dicimus et aphaeresis . . . latinum hodie legi non possunt. pro dicimus typhothetae ut uidetur errore dominis exhibet Danielis editio. || qualis labor. sed tertiae declinationis *C* || QVALIS APES . . . apium *om.* *B* || 11 in um et in ium exiit *C* || 12 ns] n et s *H* || 16 apis] apes *L* || uel apium *om.* *C* || sane *C*²; sino *C* || 17 fuit apud *C* || isthmon] o *C*² in rasura || melisa *C* || 19 ea *C*²; eo *C* || 20 elicerent *C*² ut uidetur, spatio a prima manu relicto || 22 discerpta *C*²; disceptra *C* || 23 melissae *C* || 24 apes *C*²; apud *C* || μέλισσα] mellissa *C* || 25 uere *C*²; uera *C* || 26 pro *om.* *C* (add. *C*³)

facta floream coronam dicimus. RVRA Graece ἄρορα dicuntur. aphaeresis ergo sermonem fecit Latinum.

431. EXERCET fatigat, ut nate Iliacis exercite fatis. hoc autem participium ab exercitu, id est militum multitudine, declinatione discernimus; nam nomen quartae declinationis est, participium secundae, ut visus, huius visi vel visus; passus, huius passi vel passus; auditus, huius auditi vel auditus. *EXERCET] fatigat * et subiecit, quibus rebus exercitae fatigentur.** SVB SOLE in sole, ut namque sub ingenti lustrat dum singula templo, *vel* 10 *quamdiu sol est.* GENTIS FETVS ad laudem apum hoc pertinet. *et bene 'gentis fetus', quia non singulae de singulis nascuntur, sed omnes ex omnibus, quod in quarto georgicorum melius intellegitur.*

432. ADVLTOS EDVCVNT producant, quia adhuc adolescunt, ut adulti fiant, non adoleverint, ut adultos dicimus minores: *et hoc sic dixit, ut* 15 *inbellem avertis Romanis arcibus Indum.* LIQVENTIA defaecata, sine sordibus, ut nec tantum dulcia, quantum et liquida, id est pura: nam pura mella constat esse meliora.

433. STIPANT densent. translatio a navibus, in quibus stipula interponitur vasis, quam stipam dicunt. DISTENDVNT implent, 20 *ut denso distendere pingui.* NECTARE melle: abusus est propter suavitatis similitudinem. CELLAS et hic abusus est, ut fauorum cavernas **vel alvearia** cellas vocaret, *ut alibi thesauros.* traxit autem a reponendi similitudine, vel a celando, unde cellam appellaverunt. AGMINE nunc impetu.

3 nate] A. III 182 || 9 namque] A. I 453 || 15 inbellem] georg. II 172 || 16 nec tantum] georg. IV 101 || 18 translatio ... dicunt] cf. Isid. orig. XIX 27, 2 || 20 denso] georg. III 124 || 22 traxit autem ... appellaverunt] Don. ad Ter. ad. IV 2, 13

1 coronam om. C (supr. vers. add. C²) || ἀρορα L (ox l in rasura): arura B urura C ἀρορα II rura P || 2 aferesis libri || 3 ad r. 431 Exerctet] fatigat, ut 'nate Iliacis exercite fatis'. et quibus rebus exer * et bene gentis foetus quia si singula reddes singulis nascuntur sed omnes ex omnibus et per hoc melius in georgicis intellegitur. P pro exer Daniel exercet foetus gentis dedit et laenam post haec verba indieurit. et bene ... reddes hodie legi non possunt. fatis. et subiecit quibus rebus exercitae fatigentur. hoc autem C || hoc autem ... auditus om. B || 12 quod ... intellegitur] et per hoc melius in georgicis intellegitur C || 13 ad r. 432 Educunt] producant quod adhuc ... ut adultos. P || adolescunt ex adulescant C || 14 nonam C || 16 sorde LH || 17 nam dura libri mei, nisi quod ex primae ut videtur manus correctione pura L; 1 du superscr. l || 18 ad r. 433 Stipant] densant ... quam stipam dicunt. Nectare] melle ... similitudinem. Cellas] et hic abusus est, ut fauorum cauernas cellas vocaret. traxit autem a reponendi similitudine. P. ex his nitr uasis ... Nectare et fauorum ... a re hodie legi non possunt || 21 similitudinem. cum véηταρ poculum divinum sit dulce immortale interpretatur. rs id est non, κτείνω occido. D || ut fauorum cauernas cellas vocaret vel alvearia ut alibi thesauros C || 23 vel ... appellaverunt om. C (in marg. add. C³)

435. IGNAVVM inutile, non aptum industriae; nam industrios navos dicimus. FVCOS secundum Plinium apum multa sunt genera. proprie tamen apes vocantur ortae de bubus, fuci de equis, crabrones de mulis, vespae de asinis. fucus autem est secundum Aemilium Maerum maior ape, crabrone minor. PECVS dici-
mus omne quod humana lingua et effigie caret, *il est a pascendo.* unde Horatius omne cum Proteus pecus egit altos visere montes. *Plautus clurinum pecus simiam dixit.* PRAESEPIBVS alveariis. et est translatio, quae fit quotiens vel deest verborum proprietas, vel vitatur iteratio. 10

436. FERRET concelebratur, ut contra 'friget' cessat dicimus, ut Terentius nimirum hic homines frigent. *REDOLENT quidam olere res vel malas vel bonas, redolere tantum bonas tradunt.* FRAGRANTIA quotiens incendium significatur, quod flatu alitur, per 'l' dicimus, quotiens odor, qui fracta specie maior est, per 'r' dicimus. 15 sciendum sane nihil in hac vacare comparatione. nam Poenorum operi apum labor, custodiae litorum *adversum alienigenas* fucorum comparatur expulsio.

437. O FORTVNATI QVORVM IAM MOENIA SVRGVNT bene 'fortunati', quia iam faciunt quod ipse desiderat. *O FORTVNATI expressit Aenae desiderium.* QVORVM IAM MOENIA SVRGVNT *laus vel ab ipsa re sumitur quae laudatur.* 20

438. FASTIGIA nunc operis summitates, alibi ima significat, ut forsitan et scrobibus quae sint fastigia quaeras. SVSPICIT miratur, ut e contrario 'despicit' contemnit significat. 25

2 secundum Plinium] nat. hist. XI 20, 70 || 3 proprie tamen . . . minor] exscr. Isid. orig. XII 8, 2 et 3 || 5 pecus dicimus . . . caret] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 275 et Isid. orig. XII 1, 5 || 7 Horatius] carm. I 2, 7 || 8 Plautus] true. II 2, 14 || 12 Terentius] eun. II 2, 37 'ni mirum homines frigent'. | quidam . . . tradunt] Isid. diff. verb. 406 || 14 quotiens . . . dicimus] exscr. Isid. diff. verb. 236 || 24 forsitan] georg. II 288

1 *ad v.* 435 Ignavum] inutile . . . de asinis. Pecus] dicimus . . . a pascendo. Praesepe] alveariis. *P.* ex his navos . . . secundum et mulis . . . *Pecus non potui legere* || 2 gnaros *C*³ *supr. vers.* gnanos *l* || 3 bobus *BL* || 4 secundum Aemilium Maerum *om.* *B* || 7 unde *om.* *BC* || protheus *BLHC*³ || 11 *ad v.* 436 Fernet] celebratur . . . per r dicimus. *P.* ex his Fernet . . . contra *hodie evanuerunt* || 13 olere *C*²: ole *C* || malas *C*²: malus *C* || 14 FRAGRANTIA . . . per r dicimus *om.* *B* || FRAGRANTIA *CHP* || alitur] uel a flamma *add. LII* ex Isidoro ut videtur || 15 odor ex odos *C* || qui ex quid vel quia *C* quia *L* et Isidorus (qui *l*) || 19 O FORTVNATI expressit Aenae desiderium hoc est qui iam faciunt . . . desiderat. QVORVM . . . laudatur *C* || 23 *ad v.* 438 Fastigia] nunc operis summitates . . . fastigia quaeras. *P* || summitatem *L* || 25 ut *om.* *C* || contemnit *C* || significat. vel suscipit alta aspiciet, ut alibi 'hanc primum suspice rupem' *D*

439. MIRABILE DICTV ob hoc quod sequitur, quia mixtus eun-
ctis latebat. *potest tamen hoc et superiori et inferiori sensui addi.*

440. PER MEDIOS figura est; nam planum fuerat 'mediis se
infert'. *MISCETQVE deest 'se'. NEQVE CERNITVR VLLI neque ab*
5 ullo cernitur; et est Graecum οὐδενὶ ὀρώμενος, ut scriberis Va-
rio, id est scribet te Varius.

441. LVCVS ubicumque Vergilius lucum ponit, sequitur etiam
consecratio, ut lueo tum forte parentis Pilumni Turnus
sacrata valle sedebat. unde et in sexto nulli certa domus,
10 lucis habitamus opacis; dicuntur enim heroum animae lucos
tenere. *et mox sequitur 'hic templum Iunoni ingens'. 'lucus' autem*
dicitur quod non luceat, non quod sicut ibi lumina causa religionis,
ut quidam volunt. *IN VRBE FVIT MEDIA nunc iam in media.*

LAETISSIMVS VMBRA aut septimus est, aut secundum Probum gene-
15 titivus, ut sit 'laetissimus umbrae', sicut Sallustius frugum pabuli-
que laetus ager.

442. QVO PRIMVM hoc est, simulac venerunt; nec enim secundo
ad Africam ventum est. *ordo est 'quo primum loco'.*

443. EFFODERE LOCO SIGNVM historia hoc habet, quam more
20 suo Vergilius per transitum tangit. Dido *fratrem fugiens* cum
transiret per quandam insulam Iunonis, illic accepit oraculum et
sacerdotem eius secum abstulit, cum ei parum crederet promittenti
Carthaginiensis sedes. quo cum venissent, sacerdos elegit locum facien-
dae urbi, quo effosso inventum est caput bovis. quod cum displi-
25 cuisset, quia bos semper subiugatus est, alio loco effosso caput
equi inventum placuit, quia hoc animal licet subiugetur, bellicosum

---

5 scriberis] Hor. carm. I 6, 1 || 8 lueo] A. IX 3 || 9 nulli] A. VI 673
11 lucus autem . . . volunt] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 593 cf. Isid.
orig. XIV 8, 30 et XV 6, 7 || 15 Sallustius] hist. fragm. II 92 Kritz. || 20 Dido
. . . per bovis] exscr. mythogr. I 216

---

3 *ad v.* 440 Per medios miscetque] deest se. Neque cernitur ulli] id est
neque ab ullo cernitur. graeca figura, ut alibi 'scriberis Varius', id est scri-
bet te Varius. *P* || figura est *om.* *C* (*add.* *C*² *supr.* *vers.*) || fuerat *om.* *C* (*est*
add. *C*²) || 5 ut] ut est illud *C* || 7 *ad v.* 441 Laetissimus umbra] aut septimus est,
aut secundum Probum genitivus, ut sit laetissimus umbrae. *P* || 8 tum] tunc
LH || 10 eorum *C* eorum *L* || 11 gens *C* (ingens *C*²) || 12 sint] sunt *C* || in
causa *LH* || 13 *IN VRBE* . . . in media *om.* *C* || 14 est] casus *supr.* *vers.* *add.* *I*
18 ac] hac *L* ut videtur ut *l* in *ras.* || vel ordo est *C* || 19 *ad v.* 443 Effodere
(effedere)] autem hoc est. Dido fratrem fugiens cum transiret . . . et vincit.
unde et bellicosa . . . per bovis. ordo autem est . . . Regia] regina. *P* || EF-
FVDERE *II* || 20 cum] dum *C* || 21 illic *om.* *CP* illa *B* || 22 promittenti sibi
carthaginiensis sedes *B* || 24 urbis *C* urbis *P* || effoso *BL* effuso *C* (*corr.* *C*²)
effeso *P* || 25 effuso *C* (*corr.* *C*²) effoso *P* || 26 inuentum est placitque hoc
animal *P*

tamen est et vincit et plerumque concordat, ut ipse plenissime in illo loco bello armantur equi, bellum haec armenta minantur. sed tamen idem olim curru succedere sueti quadrupes et frena iugo concordia ferre: spes est pacis ait. illic ergo Iunoni templa fecerunt. unde et bellicosa est Carthago 5 per equi omen, et fertilis per bovis. *sane fodere est tantum sollicitare terram, effodere hoc ipsum faciendo aliquid eruere vel invenire: cui contrarium est infodere. orilo autem est 'lucus in urbe fuit media lactissimus umbra, quo loco iactati Poeni unilis et turbine effodere caput acris equi, quod regia Iuno signum monstraverat.'* REGIA 10 regina.

444. QVOD REGIA IVNO MONSTRARAT monstro dederat. et ut diximus tangit historiam. *ACRIS EQUI epitheton magis aptum equis, ut canibus blandis, quia natura blandi sunt.*

445. ET FACILEM VICTV propter bovem: quod licet nunc non 15 dicat, tamen ex historia sumit. *'facilem' autem, copiosam, divitem. Terentius quam vos facillime agitis.*

446. *HIC TEMPLVM IVNONI INGENS superius dictum est quod Vergilius ubique lucos consecratos velit accipi, unde tanquam in loco sacro inducit Didonem Iunoni templa construere. morem autem Romanum veterem tangit: 20 antiqui enim aedes sacras ita templa faciebant, ut prius per angures locus liberaretur effareturque, tum demum a pontificibus consecraretur, ac post ibidem sacra edicerentur. erant tamen templa in quibus auspicato et publice res administrarentur et senatus haberi posset, erant tantum sacra. hic ergo et sacrum templum, quod in luco, id est in loco sacro 25 conditur, docet, et administrari in templo rem publicam subsequenter*

2 bello] A. III 540 || 6 sane fodere . . . infodere] cf. Isid. diff. verb. 228 § 14 canibus] georg. III 496 || 17 Terentius] ad. III 4, 56 || 20 morem autem c. q. s.] cf. Varro ap. Gell. XIV 7, 7

1 plerumque iugum subiens concordat *Fabricius* || ut ipse ostendit plenissime *D* || 2 illo] alio *l* || 5 templum *C* || 6 omen ex nomen *P* || bouem *C*² boves *mythographus* || 7 faciet unde *C* (faciendo *C*²) || 8 fuit *om.* *P* || 10 quia regio iuno *P* || 12 ad v. 444 Monstrarat] monstro dederat. *Acris equi*] epitheton . . . blandi sunt. *P* || MONSTRARAT ut dictum est tangit historiam. monstrarat autem monstro dederat *C* || 15 quod . . . sumit] sicut dictum est *C* || 16 copiosum *C* (*corr.* *C*²) || 17 facillimi *C* || 18 ad v. 446 Sidonia] licet Sidon ciuitas sit Fenice, tamen hic pro Tyria posuit. *P* || *μῆς C* || 19 ubique *C*²: ubi *C* || loco *scripsi*: luco *C* || sacro *C*²: sacra *C* || 21 aedes sacras id est templa ita faciebant *Masvicius*. templa per errorem ex superioribus repetitum esse suspicatur *F. Schoellius*. ego aedes sacras secluseram. || locus *Muellerus Etrusk.* II p. 179 *Hartungius Rel. d. Roem.* I p. 141: lucos *C* || 23 tamen] autem *Commelius*, inde alia *Hartungius l. l.* || 24 administrarentur *C*²: administrantur *C* || possit *C* || erant alia *Hartungius l. l.* || tantum *C*²: tamen *C* || 25 et sacrum et templum *Hartungius l. l.* fortasse sacrum esse templum || luco *C*²: loco *C*

versibus indicat 'inra dabat legesque viris operumque laborem p. a. i. a. s. t.' alibi tantum sacra esse templa, alibi omnia † ubi agi posse, locis suis monstrabitur. SIDONIA licet (et) Sidon civitas sit Phoenices, tamen hic pro Tyria posuit. sane quidam opportune hic Sidoniam
5 voluit positum, ut ostenderet locupletem: Sidonii enim locupletes habiti sunt, ut Sidonias ostentat opes.

447. DONIS OPULENTVM ET NUMINE DIVAE aut simulacrum quoque aureum fuit et numen pro simulacro posuit, ut *media inter numina divum. hinc* Cicero sese iam ne deos quidem ad quos
10 confugerent habere; aut vult ostendere plenum esse praesentia numinis templum: aut certe venerabile numine.

448. AEREA vel quod aes magis veteres in usu habebant, vel quod religioni apta est haec materies, denique flamen Dialis aereis cultris tondebatur: [aut quia vocalius ceteris metallis, aut quia medici
15 aere quaedam vulnere curant, aut dicit quia veteres magis aere usi sunt] aut certe aerea saecula significantur: nam ut Hesiodus dicit, tempore quo haec gesta sunt aereum saeculum fuit. NEXAEQVE
AERE TRABES multi 'nixae' legunt, non 'necxae', iuxta Varronem qui ait
20 *trisolcae fores, pessulis libratae, dehiscunt, graves atque innixae in cardinum tardos turbines. quidam trabes aeneas putant ipsum templum χαλκίοικον significari. versus sane ipse hypermetros est.*

449. FORIBVS fores proprie dicuntur quae foras aperiuntur, sicut apud veteres fuit; valvae autem sunt, ut dicit Varro, quae
25 revolvuntur et se velant. ianua autem est primus domus ingressus, dicta quia Iano consecratum est omne principium. cetera intra ianuam ostia vocantur generaliter, sive valvae sint, sive fores: quamvis usus ista corruerit. CARDO 'cardo' dictus quasi cor

6 Sidonias] A. IV 75 || 8 media] A. IV 204 || 9 Cicero] div. in Caec. I 3
14 aut quia vocalius ceteris metallis] ex Isidoro orig. XVI 20, 11 || 16 Hesiodus
op. 150 || 22 fores . . . quo movetur] cf. Isid. orig. XV 7, 4-6. diff. verb. 308

2 esset C esse Scioippius enotavit || publica coni. F. Schoellius || possent Masri-
cius || 3 foenicef C, f crasa || 4 oportune C || 5 locupletem ex locupletem C
sidoni C || locupletes C²: locutes C || 7 ad v. 447 Donis opulentum et numine
dinae] ostendere vult plenum esse praesentia numinis templum. P || 9 hinc
C²: in C || sese] sete C selte vel sete C² || 10 confugerant l || 12 AEREA aerea
B A. ideo aerea L A. aerea ideo H || 13 aeneis C || 14 uocalius C²: uocalios
C || metallis C²: met allios C || 15 vulnere C²: vulnere C || 18 uarronem C,
priore u crasa || trisolcae C, sed tri C² in rasura || pessulis C² in rasura
libratae ex liberatae C || 20 aeneas] aere nexas malim || 21 χαλκίοικον F. Schoel-
lius: chalcosteam C cf. Liv. XXXV, 36, 9. ego χαλκίοικον conieceram || || i ||
permetros C || 22 ad v. 449 Stridebat ahenis] ad sua retulit tempora Virgilius
. . . omnibus indicare. P || 24 renoluntur L (corr. prima ut videtur manus) ||
uelant] uellunt l || 25 ceterum C || 26 hostia BC || generalia C (generaliter C²) ||
foras C (fores C²) || 27 dicitur L dictus est H

ianuae, quo movetur. STRIDEBAT AENIS ad sua rettulit tempora. cautum enim fuerat post proditum hostibus a Tarpeia virgine Capitolium, ut aerei cardines fierent, quorum stridor posset aperta ostia omnibus indicare.

450. HOC PRIMVM IN LVCO secuta sunt enim et alia, quae de- 5
traxere formidinem. TIMOREM multi quaerunt, cur post visam matrem quicquam timuerit: quod tamen alii sic solvunt, ut dicant, ne tunc quidem Aeneam Venerem quam viderat esse credidisse, cuius, ut ipse putabat, agnitae nulla verba perceperat. sed vera solutio haec est: Venus nihil de Afrorum moribus, unde nunc for- 10
midat Aeneas, sed de classe liberata dixerat filio. *vel quia non in totum Aeneas matris fiducia confirmandus est, ne nihil supersit magnanimitati et laudibus viri fortis.* sciendum tamen est in Vergilio interdum validiora esse obiecta purgatis, vel contra, ut hoc loco.

451. LENIIT quartae coniugationis tempus praeteritum per- 15
fectum vel in 'vi' iunctam exit, vel sublata digammo in 'ii' pro nostro arbitrio, ut lenivi lenii, audiui audii. sane cum in 'vi' exit, paenultima longa est et ipsa accentum retinet; cum vero in 'ii', paenultima brevis est et perdit accentum, quia, ut supra diximus unius ob noxam, quotiens vocalis vocalem sequitur detrahit longitudinem 20
praecedenti; sed hoc in metro, ubi necessitas cogit; nam in prosa et naturam suam et accentum retentat. nunc ergo 'leniit' tertia a fine habet accentum; quia paenultima brevis est. sane plerumque accentum suum retinet etiam sermo corruptus, ut Mercuri Domiti Ovidi tertia a fine habere debuit accentum, quia paenultima brevis 25
est, sed constat haec nomina apocopen pertulisse: nam apud maiores idem erat vocativus qui et nominativus, ut hic Mercurius et o Mercurius: unde 'cu' licet brevis sit, etiam post apocopen suum servat accentum.

452. AVSVS bene 'ausus', quia inter incerta satis audacter 30
salus speratur. ADFLICTIS 'de afflictis'; nec enim esse septimus casus potest. CONFIDERE (et) fido et confido dativum regit, ut

19 unius] A. I 41

1 movetur. ἐπὶ τῆς καρδίας D || AENIS] ae. L || 3 quorum] quo CP possit CLP (posset C²) || 5 insecuta C || 6 TIMOREM om. C, *supr. vers. add.* C² 7 alii sic] abusive C || 9 cuius et ipse licet putabat agnitae nulla tamen verba perceperat C || agnitae in rasura l || 12 ne quid vulgo || magnanimitate C 15 ad v. 451 Leniit] quartae coniugationis . . . suum servat accentum. P 16 coniunctam L iuncta P || 17 lenii leniui audii audiui C || 19 supra diximus BH: prediximus L (supra diximus l) supra dictum est CP || 20 noxiam C || 21 praecedentis l || nam om. CP (namque post prosa *supr. vers. add.* C³) 22 nunc ergo om. P || 24 correptus C² uel C³ || 25 onidi ex onidie ut videtur C || 27 et o Mercurius om. CP (*supr. vers. add.* C || 30 audaciter C || 31 nec enim esse septimus casus potest om. B || enim om. C

et fidere nocti. sane optima figura est quae numquam a principalitate discedit, ut atque humiles habitare casas accusativo iunxit, quia habeo domum dicimus, unde est habito frequentativum.

453. SVB TEMPLo hoc est in templo, ut supra.

5 454. REGINAM OPPERIENS aut quam intellegebat esse venturam ex artificum festinatione: aut certe videndae reginae occasionem requirens. QVAE FORTVNA felicitas. et 'quae' hic admirandi significatus.

455. ARTIFICVMQVE MANVS INTER SE hoc est, habebat artificum comparationem. 'inter se' autem inter se certantium, an aliquid tale.

456. EX ORDINE hoc loco ostendit omnem pugnam esse depictam, sed haec tantum dicit quae aut Diomedes gessit aut Achilles: per quod excusatur Aeneas, si est a fortibus victus. sane pugna
15 est temporale certamen, idem et proelium significat; bellum autem universi temporis dicitur, ut Punicum, Mithridaticum. Sallustius ita sperat pugnam illam pro omni bello futuram. Livius ni Pyrrhus unicus pugnandi artifex magisque in proelio, quam bello bonus.

20 457. TOTVM VVLGATA PER ORBEM quia Europa intulit, Asia passa est, Africa iam depingit.

458. ATRIDAS Atrai filios, Agamemnonem et Menelaum; sed usurpatum est, nam Plistheus filii fuerunt. SAEVVM AMBOBVS
ACHILLEM atqui tres dixit, sed Atridas pro uno accipe, quos unius
25 partis constat fuisse. an 'ambobus' Agamemnoni tantum et Priamo?

1 et fidere] A. IX 398 || 2 atque humiles] buc. II 29 || 14 sane pugna e. q. s.] cf. Isid. orig. XVIII 1, 8. diff. verb. 78. Nonius p. 437 M. || 16 Sallustius] hist. fragm. inc. 27 Kritz. || 17 Livius] fragm. 1 Hertz. || 23 usurpatum . . . fuerunt] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Ach. 1 3, 6

1 quae numquam] ab his verbis incipit Monacensis folium 56 || 3 frequentativum] dicimus *supr. vers. add. C³* || 4 ad v. 453 Sub templo] hoc in templo, ut supra. *P* || est om. *C* || supra] sub sole *add. M* sub sole pro in sole *add. l in marg.* || 5 ad v. 454 Reginam opperiens] aut quam intellegebat . . . requirens. *P* || OPPERIENS *Lm*: OPERIENS *CHM* expectans *supr. vers. add. lm* || 8 significatus est *C²* || 12 ad v. 456 Ex ordine] prout fuerunt. *P* || 13 tantum] tamen *C* || 17 separat *C* || pro omni bello] *idem praebent libri mei ad Aen. X 311 excepto Parisino 7929, qui omnibus bello habet. cf. Kritziū adnot.* || lybins *C* || pyrrus *C* || 22 ad v. 458 Atridas] usurpatum est . . . atqui tres dixit. *P* || 23 philistenus *B* plistheni *C* (plistheus *C²*) flistheni *P* || fuerunt] fuisse dicuntur *BM* || ET SAEVVM *CP* || 24 ACHILLEM ideo achillem notat saevum ambobus quia inter illum et menelaum atque agamemnonem licet unius partis essent saepe discordia fuit, sicut legitur in historia troianorum. priamus vero troianus erat ideo virgilius dicit ambobus, quia illos duos fratres pro uno debemus habere. priamum pro alio atqui tres dixit e. q. s. *M* || 25 t partus patris *II* patris *Burmamus et Lion* || agamemnon *C*

an ambobus exercitibus? Graecis propter suam de Briseide iniuriam, Troianis propter Helenam, et 'ambobus' pro utrisque † arte hunc.

460. PLENA LABORIS plenus genetivo melius iungitur, ut Terentius plenus rimarum sum. *Plautus dedecoris pleniorum.*

461. EN PRIAMVS laus picturae est, per quam non imago, sed 5 *prope* ipse ostenditur Priamus. SVNT HIC ETIAM SVA PRAEMIA LAVDI ut supra diximus, omnis Aeneae sollicitudo de moribus Afrorum est, quam nunc picturae contemplatione deponit. qui enim bella depingunt, et virtutem diligunt et miseratione tanguntur. SVA id est congrua, ut strueremque suis altaria donis. LAVDI 10 virtuti, ut primam merui qui laude coronam.

462. MORTALIA adversa, quibus constat subiacere mortales. *alii mortales casus accipiunt, vel absolute τὰ ἀνθρώπινα.*

463. SOLVE METVM collectio est. nam ubi virtus praemia, adversa miserationem merentur, rite formido deponitur. FERET 15 pro adferet. *et hic reddidit hoc primum in luco nova res oblata timorem leniit.*

464. INANI epitheton est picturae, aut quia caret corporum quae imitatur plenitudine, aut quia nullius est utilitatis, *sed tantum delectat; nam apud veteres ματαιοτεχνία vel ψευδοτεχνία dicta est.* 20 *'pascit' autem delectat, ut non animum modo uti pascat prospectus inanem; vel ut quidam volunt ad stupentis animum rettulit, qui vel inanibus commovebatur.*

465. MVLTA GEMENS *graecum est πολλὰ στενάζων.* LARGOQVE VMECTAT FLVMINE VVLTVM tapinosis est quia dixit 'umectat'. 'largo' 25 nam 'flumine' est fluere, id est fluxu ipso.

466. PERGAMA CIRCVM abusive; non enim circa Pergama, hoc est arcem, sed circa Troiam bella gerebantur.

3 Terentius] eun. I 2, 25 || 10 strueremque] A. V 54 || 11 primam] A. V 355 || 13 alii . . . ἀνθρώπινα] cf. comm. Luc. II 13 || 16 hoc primum] A. I 450 || 21 non animum] georg. II 285

1 breseide C || 2 pro utrisque arte (i. e. 'arcte') iunctis vel pro utrisque arte iunxit coni. F. Schoellius. cf. Serv. ad Aen. VI 539. ego pro utrique parti. iam (459) nunc conieceram. || 5 ad v. 461 Laud] virtuti . . . coronam. P || 7 ut supra dictum est C || 11 meruit LH || quia M || 13 ἀνθρώπινα scripsi: ἀφαιρετικά C || 14 ad v. 463 Solue. Feret] pro adferet. P || collectio est] de his quae uidet collegit (colligit l) ut metum solui debere uidet M et l in marg. || 16 res oblata ex re sublata C || 17 lenit C || 18 ad v. 464 Inani] epitheton est picturae . . . utilitatis. P || PICTURA PASCIT INANI C || 19 plenitudine] similitudine C² || utilitatis. Cicero in paradoxis (5, 38) quam vilipendat picturam patet cum ait: sed, obscuro te, ita nunc ista venusta habeantur, non ut virorum vincula, sed ut oblectamenta puerorum. D || 20 Mateotexnia C || 23 vel enotaril Scioppius: uelut C || 24 ad v. 465 Multa. Humectat flumine uultum] tapinosis est . . . fluxu ipso. P || στενάζων C || 26 fluere BM || 27. ad v. 466 Pergama circum] abusive . . . gerebantur. P || 28 Troiam] ilium CP

467. TROIANAE IVVENTVS definitio est Hectoris, ut Catillus-
que acerque Coras, Argiva iuventus. et re vera sic paene
ubique Homerus ponit, ut Hectori tantum vel Achilli totus cedit
exercitus.

5 468. HAC PHRYGES bene ubique Vergilius pro negotii quali-
tate dat Troianis et nomina. nam timidos Phrygas vocat, ut hoc
loco, item o vere Phrygiae, neque enim Phryges; Dardanidas
generosos, ut Dardanidae magni genus alto a sanguine di-
vum; Laomedontiadas perfidos, ut nondum Laomedonteaes sentis
10 periuria gentis; Troas fortes, ut Troes agunt, princeps tur-
mas inducit Asilas; Hectoreos quoque fortes, ut nunc nunc
insurgite remis, Hectorei socii. CRISTATUS ACHILLES secun-
dum Homerum, qui dicit in Achillis cristis terribile quiddam fuisse.
'cristatus' autem participium est derivatum a genere feminino.

15 469. NEC PROCVL HINC RHESI Rhesus rex Thraciae fuit, (ut)
quidam tradunt Martis, ut alii Hebri vel Strymonis et Euterpes Musae
filius: qui cum ad Troiae venisset auxilia clausisque iam portis
tentoria locavisset in litore, Dolone prodente Troiano, qui missus
fuerat speculator, a Diomede et Vluxe est interfectus, qui et ipsi
20 speculatum venerant; abductique sunt equi, quibus pendebant fata
Troiana, ut, si pabulo Troiano usi essent vel de Xantho Troiae fluvio
bibissent, Troia perire non posset.

470. PRIMO SOMNO prima parte noctis, ut libra die somni-
que pares ubi fecerit horas. aut 'primo somno', ut gravio-
rem ostenderet somnum; aut prima nocte, quia ante Rhesus in Troia non
25 fuerat.

471. TYRIDES Diomedes. et bene Vluxe celat propter Aeneam,

1 Catillusque] A. VII 672 || 7 o vere] A. IX 617 || 8 Dardanidae] A. V
45 || 9 nondum] A. IV 541 || 10 Troes] A. XI 620 || 12 nunc] A. V 189
15 Rhesus . . . fata Troiana] exscr. mythogr. 1 203 || 23 libra] georg. 1 208

3 posuit L || 5 ad v. 468 Cristatus Achilles] nam Achillis cristis terribile
(terribilis) fuit. cristatus autem participium derivatur a genere feminino. P
6 et BCH: om. L etiam M || 10 agunt I raptim L agunt raptim II || prin-
ceps raptim M^{C3}, sed raptim expunctum in M || 11 Hectoreos . . . socii om. C,
in marg. add. C³ || 13 secundum . . . dicit] ut Homerus dicit B || fuisse. *περὶ
δὲ τρυφάλειαν ἀείρας . . . τρυφάλεια* (ll. XIX 380) D in marg. || 15 ad v. 469
Nec procul Rhesi (eresi) Rhesus (resus) rex Thraciae, Martis et Euterpes (euter-
pis) Musae filius. qui cum . . . perire non posset. P || 16 alibi C || strymonis
C || 17 auxilium C || 18 Troiano om. CP || 21 pabula troiana C || de om. P
xantho C || 22 troia C²: traia C || 23 ad v. 470 Primo somno] prima parte
noctis aut prima nocte quod ante Rhesus in Troia non fuerat. P || 24 gravi-
orem C²: gradiorem C || 25 ostenderat C (corr. C²) || ante] inte C || 27 ad v. 471
Tyrides] Diomedes. P

ut supra diximus, aut quia secundum Homerum occidente Diomede cadauera Vlixes trahebat.

472. ARDENTES et candidos significat et veloces, ut perniciousibus ignea plantis. si ignea velox est, sine dubio et ardens.

473. XANTHYM fluvium Troiae.

474. PARTE ALIA FVGIENS AMISSIS TROILVS ARMIS *'parte alia'* scilicet templi. et veritas quidem hoc habet: Troili amore Achillem ductum palumbes ei quibus ille delectabatur obiecis: quas cum vellet tenere, captus ab Achille in eius amplexibus periit. sed hoc quasi indignum heroo carmine mutavit poeta. FVGIENS fugere volens accepto iam vulnere. AMISSIS ARMIS vel actatis inbecillitate, vel vulneris dolore †incipientibus.

475. INFELIX multi hoc loco distinguunt et subiungunt *'puer atque impar congressus Achilli'*, ut ex eo inparem ostendat, quod puer; sed tamen etiam si iungas *'puer'*, unus est sensus. ATQVE IMPAR ac si diceret, etiam si puer non esset. CONGRESSVS ACHILLI congre- 15
dior tibi antiqui dicebant, sicut pugno tibi, dimico tibi. hodie dicimus congre-
dior tecum, pugno tecum, dimico tecum.

476. FERTVR EQVVS trahitur. CVRRV curribus falcatis usos esse maiores et Livius et Sallustius docent. potuerunt ergo et simplici- 20
bus. RESVPIVVS resupinus quo modo hastam trahebat? sed intellegitur Achillis hastam transisse per pectus et a parte qua ferrum est a tergo trahi. INANI sine rectore; nam corpus haerebat.

477. LORA TENENS TAMEN quamquam mortuus.

478. VERSA tracta, ut Plautus inveniam omnia versa, 25
sparsa. venit autem ab eo quod est verror. INSCRIBITVR dila-
ceratur, ut Plautus corpus tuum virgis ulmeis inscribam.
HASTA hostili scilicet, quam sicut dictum est transfixus trahebat.

3 perniciousibus] A. XI 718 || 20 Livius] fragm. 2 Hertz. || Sallustius] hist. fragm. III 12 Kritz. cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. X 539 || 25 Plautus] pseud. I 2, 31

1 dictum est C || 2 cadauer C || trahebat. (Il. X 489) ὄντινα Τυδείδης . . . ἐξερύσασθε D || 3 ad v. 472 Ardentes] veloces ut . . . ardens. P || 6 ad v. 474 Parte alia] scilicet templi et veritas quidem . . . mutavit poeta. P || 7 achillen BCP || 8 palumbes troilum ei P || 9 achilla C || complexibus CP || 10 heroo CMP: cro=O=L heroico HC² || carmine om. P || 11 vel ante actatis scripsi: ut C aut C² 12 incipientibus F. Schoellius || 13 ad v. 475 Infelix atque impar] ac si diceret . . . dimico tecum. P || distinguunt libri || 14 et ut ex C || 18 dimico tecum om. C 19 ad v. 476 Fertur] trahitur. Resupinus] quo modo (quā) hastam trahebat? . . . nam corpus haerebat. P || 20 libius C leuius H || docent et apud Xenophontem in παιδεία λόγον legitur D || 21 hasta P || 22 transsisse C || est om. C || 24 ad v. 477 Lora tenens tamen] quamquam. P || 25 ad v. 478 Versa] tracta, ut Plautus *'inueniam uersam'*. venit autem . . . ut Plautus *'corpus tuum virgis ulmeis inscriptum (sic!)*. P || inueniant LH inuentum M || inueniam uersam tersa strata aut unctaqua omnia C || 27 ut om. BM || Plautus om. C, supr. vers. add. C² || inscribitur C (inscribam C²)

479. INTEREA dum haec geruntur. et satis opportune a matribus festinatur ad templum, ut alibi nec non ad templum summasque ad Palladis arces. *INTEREA AD TEMPLVM cum Diomedes auxilio Minervae plurimos Troianorum fudisset, Helenus, Priami filius,*
 5 *vates monuit, ut Minervae numen exoraretur, et cum precibus deae ponerent vestem quam regina speciosissimam habebat, id est peplum, unde post Minervae palla peplum appellata est. dea tamen, memor iudicii Paridis, Troianis infesta permansit. et mire in pictura † temporali adverbio quamvis non possit.* NON AEQVAE id est iniquae,
 10 *infestae.* litotes figura est, ut alibi et vacuis Clanius non aequus acerris.

480. PASSIS participium est ab eo quod est 'pandor'. ideo autem non facit 'pansus', quia plerumque 'n', quod in prima verbi positione invenitur, in praeterito participio non est. de qua re
 15 euphonia indicat, ut ab eo quod est 'tundor' et 'tunsus' facit, ut tunsae pectora palmis, et 'tusus', ut non obtusa adeo gestamus pectora Poeni. sciendum tamen est, licet alia euphoniae causa varientur vel in generibus vel in numeris, 'nactus' tamen et 'passus' 'n' penitus numquam accipere. PEPLVMQVE FEREBANT
 20 peplum proprie est palla picta feminea Minervae consecrata, ut Plautus numquam ad civitatem venio, nisi cum infertur peplum. hodie tamen multi abutuntur hoc nomine.

2 nec non] A. XI 477 || 10 et vacuis] georg. II 225 || 16 tunsae] A. I 481 || non obtusa] A. I 567

1 ad v. 479 Interea] cum Diomedes . . . Troianis infesta permansit. interea autem dum haec geruntur (ierunt). Non aequae] iniquae . . . non aequus acerris. P || oportune libri || 3 INTEREA AD TEMPLVM cum Diomedes . . . infesta permansit. interea dum haec geruntur et satis oportune . . . arces. et mire in pectore temporali adverbio quamvis non possit. NON AEQVAE e. q. s. C 6 paeblum C || 7 pleblum C id est ante pleblum *supr. vers. adl. C* || 8 iudici P pictura *Masvicius*: pectore C || 8 tempora addit adverbio quae visi non possunt P. *Schoellius*, temporali adverbio usus est, quamvis non possit pingi ego. cf. *Serv. ad v. 484* (VENDEBAT). ceterum usus est *Scioppius e Fuldensi notavit.* id est om. L || |||| iniquae C (non ut videtur *erasum*) || 12 ad v. 480 Passis] participium est ab eo quod est pandor . . . non obtusa adeo gestamus. sciendum tamen est, licet alia euphoniae causa varientur (variantur), nactus tamen . . . hoc nomine. P || 13 prima manus priami conspexit inermes verbi C (manus . . . inermes *expuncta sunt*) || 14 praeterito CII: praeteriti LMP || 17 alia om. C || 19 PAEBLYMQVE et 20 paeblum C || 22 nomine, uel historia de peplo ex Homero capta, huic loco magis congruit. nam fugantibus Achiuis Troianos campo usque ad moenia Helenus nates Priami filius mittit Hectorem ad Hecubam, ut propitiandae Palladis gratia ducat coctum matronarum Troianarum ad Palladis templum et offerat pulcherrimum et eximium suis e uestibus peplum. quod factum est supplicantiibus matronis et offerente peplum Antenoris uxore, Theano nomine, venerabili inter Troianos femina. (II. VI 302 sqq.) ἡ δ' ἄρα πέπλον ἔλουσα θεῶν καλλιπάρητος θήκεν Ἀθηναίης ἐπὶ γούνασιν ἠνκόμοιο, εὐχομένη δ' ἤρατο Λιδὸς κούρη μεγάληο. D

481. SUPPLICITER TRISTES ut decet rogantes. et bene addidit 'suppliciter', quia et per iracundiam, et per gravitatem, et per religionem, et per dolorem tristes sumus. SUPPLICITER TRISTES] *hoc est rogantes cum tristitia.* TUNSAE PECTORA ut oculos suffusa.

482. AVERSA irata significat. nec enim poterat convertere se 5 simulacrum. sic alibi talia dicentem iamdudum aversa tuetur si tuetur, quomodo aversa, nisi iratam intellegas? ergo aversa ad animum refertur.

483. TER CIRCVM ILIACOS] hoc ad Aeneam referendum est, qui sciebat. TER CIRCVM ILIACOS apud auctores multa ad sensum, non 10 ad aspectum possunt referri. tertio enim tractum intellegere possumus, non in pictura conspicere. unde est et illud mulcere alternos et corpora fingere lingua. aut certe tale erat in pictura corpus, ut in eo appareret frequentis raptationis iniuria. sane huius rei ordo talis est. Patroclus cum iratum Achillem propter Bri- 15 scidem sublatam ut adversum Troianos pugnaret exorare non posset, petit ab eo arma quae Pelco Vulcanus fecerat; quibus indutus dum Achilles crederetur, fugatis Troianis omnibus etiam plurimos interemit, ipse vero ab Hectore occisus est. quo dolore Achilles compulsus, inpe- 20 tratis per matrem a Vulcano armis, Hectorem proelio superatum pere- mit, eiusque corpus ad currum reliqatum circa muros Ilii traxit, quod post placatus auro repensum Priamo reddidit. RAPTAVERAT bene forma usus est frequentativa, per quam ostendit quod per numerum dixerat.

484. EXANIMVM exanimus et exanimis dicimus, sicut unanims 25 et unanimis, inermus et inermis. ergo pro nostro arbitrio aut secundae erunt declinationis, aut tertiae; sed a tertia ablativum singularem in i mittunt, quia communis sunt generis. exanimis autem

4 oculos] A. I 228 || 6 talia] A. IV 362 || 12 mulcere] A. VIII 634 || 25 exanimus . . . tertiae] exser. Isid. orig. X 90 || 28 exanimis autem . . . muris] cf. Don. ad Ter. Andr. I 4, 7 et hec. III 3, 4. Isid. orig. X 90 et diff. verb. 196

1 ad v. 481 Suppliciter . Tunsae pectora] ut 'oculos suffusa'. P || rogantes hoc est rogantes cum tristitia C || 2 per ante gravitatem et religionem om. II || 5 ad v. 482 Aversa] irata significat. alibi talia dicentem . . . intellegas? nec (ne) hoc etiam simulacrum poterat se auertere. ergo aversa ad animum refertur. P || irata. Homerus (Il. VI 311) ἀνέειπσε δὲ Παλλὰς Ἀθήνη D || convertere sese B M se convertere C || 7 aversa ad C || 9 ad v. 483 Ter circum] tale erat in pictura corpus . . . Priamo reddidit. Raptaverat] bene usus est propter numerum praedictum (praedictā) P || TER CIRCVM ILIACOS hoc ad Aeneam referendum est qui sciebat. sed apud auctores e. g. s. C || 11 tertio] ter B || 12 et illud CM: om. B, illud LH || 14 appareret C || 15 hordo est talis P || patroclus C (corr. C²) patroclus P || brescidem C bresciden P || 17 dum] clam P || 20 proelio superatum om. P || 22 repensum] ret epensus P || 23 est om. C || 25 ad v. 484 Exanimum] exanimis et exanimus dicimus, sicut unanims et unanimis, inermus et inermis. ergo pro (in pro) nostro arbitrio sunt prout uolimus diei (discei). P

est mortuus, ut hic indicat locus, exanimatus vero timens, ut exanimata sequens inpingeret agmina muris. VENDEBAT ingenti arte utitur verbis: nam hoc loco, quia pingi potuit, praesens tempus posuit, superius, quia pingi non potuit, sed referri, perfecto
5 exsecutus est tempore dicendo 'raptaverat', non 'raptabat'.

485. TVM VERO INGENTEM GEMITVM iam enim superius eum laerimasse dixerat: hoc ergo addidit visum Hectoris corpus, ut etiam graviter gerneret. *non ergo tum primum, sed tum maxime.*

486. VT CVRRVS quo tractus est. AMICI autem plus est,
10 quam si Hectoris diceret. alibi parvumque patri tendebat lulum, cum potuerit dicere 'mihi'.

487. MANVS INERMES aut sine scepro, aut supplices, ut dextras tendamus inermes: quod tractum est de historia; qui enim se dedunt, inermes supplicant. aut re vera inermes tunc; contra
15 Pyrrhum enim processit armatus. sane per transitum historiam tetigit, quia constat Priamum, cum ad supplicandum tentorium Achillis fuisset ingressus, dormientem Achillem excitavisse, ut pro filii corpore rogaret eum, cum eum potuisset occidere: licet hoc Homerus propter Achillis turpitudinem supprimat.

20 488. SE QVOQVE PRINCIPIBVS PERMIXTVM AGNOVIT ACHIVIS aut latenter proditionem tangit, ut supra diximus: *ut excusatur ab ipso in secundo Iliaci cineres et cetera:* aut virtutem eius vult ostendere; nimiae enim fortitudinis est inter hostium tela versari, ut Sallustius Catilina longe a suis inter hostilia cadavera repertus est.
25 Cornutus tamen dicit versu isto vadimus inmixti Danais hoc esse solvendum.

1 exanimata] A. V 805 || 10 parvumque] A. II 674 || 12 dextras] A. XI 414
'dextras tendamus inertis' || 22 in secundo] 431 || 23 Sallustius] Cat. 61. 4
25 vadimus] A. II 396

6 TVM *HM* || 7 hoc] hoc loco *Masvicius* || etiam] et *C* || 9 CVRRVM *LH* (*quamquam* *NVM* in *ras.*, *sed a prima ut videtur manu in L*), *fortasse recte propter* quo tractus est ab Achille in Patrocli ultionem ab eo prius interfecti *D* || autem *om. C* || 12 aut sine insignibus regius scepro edita *exempl. praeter Fabricianum.* insignibus regius in *Burmanni et meis libris desunt.* || ut et *C* || 13 inertes *C* || quod

tractum . . . inermes *om. L* (*in marg. add. l*) || 14 se dedunt] siue at. vident *H* (*dunt a prima ut videtur manu superscriptum*) victi se dedunt *vulgo* || tunc inermes *C* (*inermis tunc C^b*) || quia contra pyrrhum processit *C* || 16 tangit *L* || constat enim *C* || tentorium Achillis fuisset ingressus] uenisset *C* || 17 pro filii corpore *om. C* || 18 rogaret eum eum eum *LH*: precaretur eum enim *B* rogaret

eum *C* rogaret pro filii corpore eum eum *M* (*eum superscr. m*) || 20 AGNOVIT *BM*: AGNOUIT *C* p. a. a. *LH* || 21 quod supra dictum est *C* || ut] aut *C²* licet excusetur *enotavit Scioppius* || 26 solvendum. Principibus permixtum agnovit Achivius] quomodo se potuit in pictura cognoscere? soluitur sic: siue quod nomina erant scripta, siue ex factis facile possit agnoscere. sed melius ad

489. EOAS 'e' naturaliter longa est, fit tamen brevis interdum cum eam vocalis sequitur, ut primo surgebat Eoo. NIGRI MEMNONIS ARMA quia Tithonus, frater Laomedontis, raptus ab Aurora filium suum Memnonem ex ipsa progenitum, *inlectus dono vitis aureae Priamo ad Troiae misit auxilia. qui congressus cum Achille* 5 *ab eo est interemptus, cuius mortem mater Aurora hodieque matulino rore flere dicitur.* 'nigri' autem dixit Aethiopsis, unde prima consurgit Aurora. ARMA Vulcania, ut ille indicat versus te potuit lacrimis Tithonia flectere coniunx.

490. DUCIT AMAZONIDVM hoc est quod supra dixit videt Iliac 10 cas ex ordine pugnas. Homerus enim haec omnia tacuit quae facta sunt post Hectoris mortem. 'Amazonidum' autem derivatio est pro principalitate, sicut Scipiadas duos bello pro Scipionibus. sane Amazones dictae sunt vel quod simul vivant sine viris, quasi ἄμα ζῶσα, vel quod unam mammam exustam habeant, quasi 15 ἔνευ μαζοῦ. has autem iam non esse constat, utpote extinctas partim ab Hercule, partim ab Achille. PELTIS scutis brevissimis in modum lunae iam mediae. *LUNATIS autem participium a feminino genere derivatum.*

491. PENTHESILEA FVRENS furem ideo dixit, quia sororem 20 suam in venatione confixit simulans se cervam ferire. sed hoc per transitum tangit, nam furor bellicus intellegitur. *an 'furens', quia maiora viribus audebat. haec tamen Martis et Otreres filia fuit, quam Achilles cum adversum se pugnans peremisset post mortem eius advenit eamque honorifice sepelivit.* 'ducit' autem et 'ardet' ad laudem 25 *picturae pertinet.*

2 primo] A. III 588 || 3 Tithonus frater . . . Aurora] Servium exscr. mythogr. I 139 et II 194 || 8 te potuit] A. VIII 381 || 10 videt] A. I 456 || 13 Scipiadas] georg. II 170 || 14 sane amazones . . . Achille] exscr. Isid. orig. IX 2, 64. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 353 || 17 scutis . . . mediae] exscr. Isid. orig. XVIII 12, 4. Luct. Plac. ad Stat. Theb. V 145

virtutem bellatoris referendum est *Gulferbytanus I et Fabricius, qui transcripta pro erant scripta dedit* || 1 ad v. 489 Eoas] e naturaliter longa est . . . ex ipsa progenitum Priamo misit in auxilium. qui congressus . . . unde prima consurgit Aurora, ut ille indicat versus . . . coniunx. P || brevis] grauis B || 2 cum *BLHM*: qui C quia C² quando P || 5 aureae C²: aurea C || auxilium C || 7 deflere *macult Burmannus* || surgit I || 8 Vulcania] vulcanalia B vulcani C autem vulcania dicit C³ vulcania dicit I vulcania dicit I autem dixit M ut] aut C || 10 ad v. 490 Ducit Amazonidum] hoc est . . . ex ordine pugnas. Amazonidum autem derivatio est . . . sane Amazones dictae sunt quod unam mammam . . . a feminino genere derivatur. P || 15 amazose C *AMAZOSE I* habeant *BM*: habent *CLHP* || 16 neu amazos C *ANOMAZOY II* sine mazos P *ANOMAZON M* || 18 participium] primitivum P || a om. C || 19 derivatum *scripsi*: derivativum C || 20 ad v. 491 Pentheseilea furens] Martis et Otreres filia fuit . . . ad laudem picturae pertinet. P || 25 ad *supr. vers. add. C²*

492. AVREA amphibolon est hoc loco, utrum ipsa aurea, an aurea cingula. sciendum tamen plerumque amphiboliam metri ratione dissolvi, ut aurea composuit sponda Dido 'aurea': si enim ad spondam referas, non stat versus. *SVBNECTENS subnexa habens.*
- 5 EXERTAE nudatae; nudant enim quam adusserint mammam.
493. VIRGO et sexum ostendit et aetatem. *VIRGO] plus dixit, quam si feminam diceret. figuram tamen Graecam facit.*
495. *DVM STUPEt aut absolute, aut dum haec stupet.* *OBTVTV* aspectu. *IN VNO* in unoquoque, hoc est singula mirabatur.
- 10 496. FORMA ut pulchra prole.
497. *INCESSIT ut incedunt pueri; sed hic 'interuenit'.* *STIPANTE* CATERVA ad hoc tantum sequens pertinet comparatio, quam vituperant multi, nescientes exempla vel parabolas vel comparationes adsumptas non semper usquequaque congruere, sed interdum omni
15 parte, interdum aliqua convenire.
498. EVROTAE RIPIS fluvii Laconicae. *CYNTHI* montis Deli, in quo natam constat Dianam. *sanc Dianam veteres ideo melius producebant, quia sub divo dea sit venandi gratia.*
499. EXERCET DIANA CHOROS hoc non ad comparationem pertinet, sed est poeticae descriptionis evagatio, *quia chori nec personis hic nec locis congruunt; saltantium enim et cantantium dicuntur.* *MILLE* finitus numerus pro infinito; nam de nympharum numero varia est opinio.
500. OREADES nymphae montium *Oreades dicuntur*, silvarum
25 Dryades, quae cum silvis nascuntur Amadryades, fontium Napeae vel Naides, maris vero Nereides.

---

3 aurea] A. I 698 || 10 pulchra] A. I 75 || 11 incedunt] A. V 553 || 12 quam vituperant multi e. q. s.] cf. Val. Prob. ap. Gell. IX 9, 12 sqq. || 24 OREADES nymphae . . . Nereides] cf. mythogr. II 50. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 235. Isid. orig. VIII 11, 97. mythogr. III 5, 3

---

1 *ad v.* 492 Aurea] amphibolon est . . . aurea cingula. Subnectens] subnexa habens. Exertae] nudatae . . . mammam. *P* || 3 Dido aurea si enim *CLM*: Dido si enim aurea *B* aurea si enim *H* || 6 aetatem. plus enim dixit *e. q. s. C* || 7 figuram tamen Graecam facit *ad VIRGO VIRIS refert F. Schoellius (cf. Serv. ad A. II 53), ad VIRIS CONVIRERE ego* || 8 *ad v.* 495 Dum stupet] aut absolute . . . mirabatur (mirabantur). *P* || hoc *P* || 11 *ad v.* 497 Incessit] hic superuenit. Stipante caterua] ad hoc tantum sequens pertinet. *P* || 16 *ad v.* 498 Eurotae ripis] fluvii Laconicae. Cynthi] Cynthus mons Deli (montis delei) in qua natam constat Dianam (deanam). *P* || finitus *BC* || 17 qua *C* || fortasse Diana di || 19 *ad v.* 499 Exercet Diana choros] hoc non ad comparationem pertinet . . . et cantantium dicuntur. multi vituperant comparationem hanc nescientes exempla vel parabolas vel comparationes adsumptas non semper usquequaque congruere, set interdum omni parte interdum aliquo (*sic*) conuenire. Mille] finitus . . . opinio. *P* || 20 evatio quod *P* || 24 *ad v.* 500 Oreades] nymphae montium, silvarum Dryades . . . Nereides. *P* || 25 driades et amadriades *BLHM*

502. TACITVM maior enim est taciturnitatis adfectus, ut supra haec secum. sic Terentius ut mecum tacita gaudeam.

TACITVM pro tacite, ut tacitumque obsedit limen Amatae; aut tacita gaudet. PERTEMPTANT modo vehementer temptant. alibi leviter, ut blanda vicissim gaudia pertemptant mentem. sunt enim 5 multa quae pro locis intelleguntur, ut 'impotens' et satis et minus et nihil potens significat. INSTANS OPERI zeugma est ad sequentia pertinens.

504. REGNISQVE FUTVRIS regnaturae Carthagini; nam ipsa iam regnabat. 10

505. TVM FORIBVS DIVAE instans praecipue foribus. et hoc loco distinguendum est; magno enim studio et labore templorum fores fiebant, quas quibusdam insignibant historiis, ut in foribus letum Androgei, item in foribus pugnam ex auro solidoque elephanto. quamvis quidam iungant 'tum foribus divae media 15 testudine templi', ut unum intellegas tectum templi et pronai: quod si est, sub medio tecto sunt fores. sed prima melior expositio est. TESTVDINE camera incurva, id est fornicata, quae secundum eos qui scripserunt de ratione templorum, ideo sic fit, ut simulacro caeli imaginem reddat, quod constat esse convexum. quidam tradunt 20 apud veteres omnia templa in modum testudinis facta, at vero sequenti aetate divinis simulacris positis, nihilominus in templis factas esse testudines, quod Varro ait, ut separatim esset, ubi metus esset, ubi

2 haec] A. I 37 || Terentius] hec. I 2, 32 'ut tacita mecum gaudeam' 3 tacitumque] A. VII 343 || 5 blanda] A. V 827 || 6 impotens e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Andr. V 3, 8 || 13 in foribus] A. VI 20 || 14 in foribus] georg. III 26 18 camera incurva . . . adversum venientibus] Servium exscr. Isid. orig. XV 8, 8

1 ad v. 502 Tacitum] pro tacite. Instans operi] zeuma est ad sequentia pertinens. P || 2 gaudeam] ergo tacitum pro tacite e. q. s. C || 3 liminate C || 7 zeugma . . . DIVAE l in marg. || zeuma BIIII || est om. lC² || 8 pertinet C² || 9 ad v. 504 Regnisque futuris] regnaturae urbi, nam ipsa iam regnabat. P || regnatura carthagine l || carthagini urbe ergo iam ipsa nam regnabat C || 11 ad v. 505 Tum foribus divae] instans praecipue foribus . . . fiebant, quamvis quidam iungant . . . Testudine] camera incurva id est fornicata ideo sic fit, ut simulacro caeli imaginem reddat quod constat esse convexum. quidam tradunt apud veteres omnia templa in modum testudinis facta. alii hunc ordinem nollunt: tum foribus divae templi resedit media scutorum testudine, quod saepe armis erat. hoc genus fabricae a similitudine testudinis vocatur, quae fuit virgo quaedam parvi pendens Iovis praeceptum per Mercurium, quod ille praecepit diis omnibus bestiisque ut venissent ad nuptias Iunonis. in animal tale conversa est, unde incurvatis aedificiis hoc nomen impositum est. P || 12 et labore om. P || 13 fiebant] faciebant B || 14 solidoque] sectoque BM || 15 quamvis quidam iungant . . . expositio est om. B || medi///// C (duae litterae erasae. media C²) magna M (media m) || 16 et pronai M: et pronai CP (sed in C eripneta sunt) om. LII (sed et peronai l in marg. haec addens: peronai sunt fores) et fores vulgo || 18 incurva] obliqua LII et Isidorus || 21 ad C || sequentia divinis aetate C || 23 separatim C

religio administraretur. bene ergo, cum de templo loqueretur, addidit
 ei testudinem. idem Varro de lingua Latina ad Ciceronem in aedi-
 bus locus patulus relinquebatur sub divo, qui si non erat
 relictus et contactus erat, appellabatur testudo. Cicero in
 5 *Bruto* commentatum in (quadam testudine cum servis littera-
 tis fuisse.) quidam testudinem locum in parte atrii volunt adversum
 venientibus. alii hunc ordinem volunt 'tum foribus divae templi resedit,
 melia scutorum testudine', quia saepta armis erat. hoc sane genus
 fabricae ab animalis similitudine quae testudo vocatur captum est:
 10 de qua fabula talis est. virgo quaedam nomine Chelone, linguae
 impatientis fuit. verum cum Iuppiter Iunonem sibi nuptiis iungeret,
 praecepit Mercurio, ut omnes deos et homines atque omnia animalia
 ad nuptias convocaret. sed omnibus quos Mercurius monuerat con-
 venientibus, sola Chelone, irridens et derogans nuptiis, nectens moras
 15 adesse contempsit. quam cum Mercurius non venisse notavisset, demo-
 descendit ad terras et aedes Chelones supra fluvium positas praecipitavit
 in fluvium ipsamque Chelonen in animal sui nominis vertit,
 quam nos Latine testudinem dicimus, fecitque, ut pro poena dorso
 tectum, velut domum suam prona portaret: unde incurratis aedificiis
 20 hoc nomen inpositum est.

506. SAEPTA ARMIS satellitum scilicet. vel ut quidam volunt pro
 armatis, ut feta armis. SOLIO solium proprie est armarium uno
 ligno factum, in quo reges sedebant propter tutelam corporis sui,
 dictum quasi solidum. modo iam abusive sellam regalem intelle-
 25 gimus. ALTE alto fulta suggestu. ac si diceret, in tribunali.
 SUBNIXA pro subnixa, ut supra diximus. alii pro innixa accipiunt.

507. IVRA DABAT LEGESQVE VIRIS ius generale est, sed lex

---

2 Varro d. l. l.] V 161 || 4 Cicero in *Bruto*] 22, 87 || 10 virgo quaedam . . .
 inpositum est] cf. mythogr. I 101 et II 67 || 22 feta] A, II 238 || solium . . . soli-
 lidum] cf. Isid. orig. XX 11, 10 et diff. verb. 524 || 27 ius generale . . . species]
 excr. Isid. orig. V 3, 1. cf. diff. verb. 338

---

4 contentus C || 5 commentantem C || quadam testudine cum servis littera-
 tis fuisse e Cicerone supplevi. in quadam testudine fuisse. alii locum e. q. s.
 vulgo || 8 strutorum C scutulorum Ribbeckius || 9 Raptum C || 10 linguae C (corr.
 C²) || 11 impatientis C impatientis mythographi impotens vulgo || iononem C (corr.
 C²) || 12 et mythographi uel C || 13 convenientibus monuerat C || 14 derogans]
 detrahens mythographi || 17 chelone C chelonem mythographi || 19 domum Masri-
 cius: danum C velut domum suam om. mythographi || 21 ad v. 506 Saepta ar-
 mis] satellitum scilicet. Solium] proprie est armarium uno ligno, in quo reges
 sedebant . . . sellam regalem dicimus. (sic) Alte] alto fulta (fultam) suggestu,
 ac si diceret . . . ut supra dictum est. alii pro innixa (innixam) accipiunt. P
 23 factum om. C || 24 intellegamus C || 26 subnixa B L M: subnixa C P H || dictum
 est C || 27 ad v. 507 Iura dabat legesque] ius generale est, sed lex . . . itera-
 tio. P || VIRIS om. B L H M || lex vero B nam lex C

iuris est species: non est ergo iteratio. *et bene 'dabat'; primi enim Locri scriptis usi sunt legibus, nam superior actas contenta fuit moribus. quod autem dixit 'viris', ad Didonis pertinet laudem, et separatim enuntiandum, ut sit maior admiratio.*

508. *SORTE TRAHEBAT* proprie locutus est; trahuntur enim 5 sortes, hoc est educantur. *et bene tam regnantis quam aedificantis urbem implere ostendit officium.*

509. *CONCVRSV ACCEDERE MAGNO* cum magna Afrorum multitudine. *et hoc est quod formidat Aeneas, incertus qua eos mente comitentur.* 10

512. *DISPVLERAT* segregaverat. *et magna est inter 'di' et 'de' differentia, ut diximus. . . PENITVS* longe a regina remotos: quae res etiam insolentes custodes litorum facit.

513. *OBSTIPVIT* et ad mirationem et ad timorem hic pertinet sermo, quo dicenda praeoccupat. *PERCVLSVS ad utrumque pertinet.* 15

514. *LAETITIAQVE METVQVE* laetitia propter socios, metu propter concursum. *vel quod incerti erant de voluntate Didonis. AVIDI CONVINGERE PRO 'ut coniungerent', vel ad coniungendum avidi.*

515. *ARDEBANT* cupiebant, ut formosum pastor Corydon ardebat Alexim. ardeo autem et accusativum regit et ablati- 20 vum. *RES INCOGNITA* id est qua adfectione Poenorum populus conveniret.

516. *DISSIMVLANT* dissimulamus nota, simulamus ignota, ut Sallustius simulator ac dissimulator.

517. *QVAE FORTVNA* utrum prospera, an adversa? *et hic osten-* 25 *ditur, unde sit metus.*

518. *CVNCTI NAM LECTI NAVIBVS* bene addidit 'lecti', ne penitus omnes intellegeres. nonnulli tamen 'lectis navibus' legunt:

12 diximus] ad A. I 224 || 19 formosum] buc. II 1 || 23 dissimulamus . . . dissimulator] cf. Isid. diff. verb. 515 || 24 Sallustius] Cat. 5, 4

1 iteratio. ius ad non scripta etiam pertinet, leges ad ius scriptum. *D* || 3 quod autem dixit *om. C* || *viris*] patris *C* || separatim *enotavit Scioppius*: repa-
rati in *C* || 5 *ad v. 508 Sorte traherat*] proprie locutus est . . . educantur. *P* ||
11 *ad v. 512 Dispvlerat*] segregauerat . . . litorum facit. *P* || de et di *LII P* ||
12 ut dictum supra *C* ut supra dictum est *P* ut dictum est supra *M* || remotos
ex remotos II fortasse a Carthagine *vel* a regno Didonis remotas || 13 fecit *II*
facit *ex fecit L* || 14 ad mirationem *BLH*: ad admirationem *CM* || hic *om. C* ||
15 quo] quod *B* quo *ex* quod *L* || quo dicendo quod dicendo *C* || 16 *ad v. 514*
Obstipuit. Laetitia metuque] laetitia propter socios, metu propter concursum.
P || socios liberatos *edita exemplaria* || 18 audi] *C* (anidi *C*²) || 19 *ad v. 515*
Ardebant] cupiebant . . . conveniret. *P* || 20 alexim *C*: alexim *BHPM a. I.* ||
21 Poenorum *om. P* || 23 *ad v. 516 Desimulant*] desimulamus nota, simulamus
ignota. *P* || 24 simulatur ac dissimulatur *LII (corr. l)* || 27 *CVNCTIS II* || 28 intelle-
geres. sane cuncti non idem significat . . . simul sunt iuncti *C*

quod et si sit, hypallage est, et illuc sensus recurrit. et sciendum, plerumque ut hoc loco addi aliquid generalitati et fieri specialitatem. item si dicas 'omnes scolastici laborant', generalitas est; si addas 'isti', fit specialitas, ut Sallustius transgressos omnis recipit mons Balleia prudenter addidit 'transgressos'. **CUNCTI non idem significat quod omnes. Cicero saepe ait cuncti atque omnes, quia omnes non statim sunt cuncti, nisi idem simul sunt iuncti.**

519. ORANTES VENIAM pacem propter incendium navium. et proprie verbum pontificale est: unde est tu modo posce deos veniam et paulo post pacemque per aras exquirunt. dicta autem venia ad eliciendam misericordiam; meretur enim benivolentiam numinum qui, licet innocens sit, veniam tamen tamquam peccaverit petit: unde est confessio illa in Terentio quid meriti's? *crucem.* ORANTES VENIAM] **venia quidem pro culpa petitur, sed nunc beneficium. aliqui tamen veniam pro impunitate accipiunt, nam mox addidit 'prohibe infandos a navibus ignes'.**

520. MAXIMVS ILIONEVS rebus omnibus maximus; nec enim aliquid addidit. ergo et aetate et honore et faecundia-et omni virtute accipiunt. et non sine causa ipsum ubique inducit loquentem; ut enim 20 Homerus dicit, Phorbas pater Ilionei semper Mercurio deo eloquentiae favente pugnavit, ut Horatius Mercuri faecundè nepos Atlantis. merito ergo huic datur eloquentia. PLACIDO SIC PECTORE COEPIT more suo uno sermone habitum futurae orationis expressit. bene ergo 'placido', ne timore consternatus videretur, quem ideo aetate 25 maximum et patientem ostendit, ut ei auctoritas et de aetate et de

4 Sallustius] hist. fragm. I 65 Kritz. || 5 CUNCTI . . . iuncti] cf. Pseudo-Ascon. ad Cic. div. in Cacc. I 3. Isid. diff. verb. 106 || 9 tu modo] A. IV 50 || 10 pacemque] A. IV 56 || 13 in Terentio] Andr. III 5, 15 || 14 sed nunc beneficium] cf. Don. ad Ter. ad. V 8, 19 || 18 ergo . . . accipiunt] cf. Isid. orig. X 171 20 Homerus] Il. XIV 490 || 21 Horatius] carm. I 10, 1

1 illic L (illuc l) illud H || 4 transgressos Gellius X 26, 3 et Nonius p. 453, 3 Mere.: transgressos C transgressus LHM || omnis M: omnes CLLI recipit C: recepit LHM || 5 balleia C³: bell///// C (tres litterae radendo deletae) belleia L (1 taleta superscr. l) ballei H taleta M || 8 ad r. 519 Orantes veniam] nenia quidem pro culpa petitur (dicitur P) sed nunc aut pacem aut beneficium propter incendium navium. aliqui tamen veniam pro impunitate accipiunt, nam mox addidit (addit P) 'prohibe infandos a navibus ignes' CP, nisi quod inter navium et aliqui Serviana et proprie verbum . . . quid meriti's? crucem habet C || 10 dicta] fortasse hic autem venia petitur ad c. q. s. || 12 numinum] an superiorum? || 13 meriti's] C meritis LHM C² || 17 ad r. 520 Maximus Ilioneus] id est a honore virtute faecundia. Placido sic pectore coepit] bene placido, ne timore consternatus videretur ad placandum apta (abta) definitio est. P || 18 accipiunt] maximus Scioppius enotavit || 20 Phorbas om. C || deo eloquentiae] qui deus eloquentiae est C

moribus erescat. ergo 'placido' ad placandum apto; et definitio est oratoris, qui talem se debet componere, qualem vult iudicem reddere.

522. O REGINA secundum artem rhetoricam id ei dat quod vult impetrare. nam eam per laudem benivolam reddidit. *quae benivolentia in principiis controversiarum secundum praecepta rhetorica 5 quattuor modis conciliatur: a iudicium persona, a nostra, ab adversariorum, a re ipsa. quod hic invenitur: a iudicium persona 'o regina novam c. e. I. u.', a sua persona 'Troes te miseri' et cetera, ab adversariorum 'quod genus hoc hominum', a re ipsa 'hospitio prohibemur harenae'. post praeparatam igitur benivolentiam et ex sua persona 10 miseratione commota adhibet preces 'prohibe infandos a navibus i. p. p. g. e. p. r. a.' an possint? 'non ea vis animo n. t. s. v.' quo ergo ibatis? 'est locus Hesperiam G. c. d.' et cur huc venistis? 'cum subito adsurgens f. n. O.' ne autem possint timeri, ait 'pauci vestris adnavimus oris'. an gratiam referant? 'officio nec te certasse priorem paeniteat'. quod 15 autem Aencam laudat, occulte etiam terrorem inquit dicendo 'nec bello maior et armis'. dicit etiam esse qui vindicent, si fiat iniuria 'sunt et Siculis regionibus u. a. q. T. q. a. s. e. A.' an recessuri sint? 'quasatam ventis liccat subd. e.' et subiunxit, etiamsi regem amissimus et Italiam non petimus, tamen ad Siciliam necessario discedemus 'si da- 20 tur Italiam s. e. reliqua. sin absumpta salus e. t. p. o. T. p. h. L. n. s. i. r. I. at freta Sicaniae saltem'. NOVAM VRBEM iuxta Pocrorum opinionem dicit, qui novam civitatem Carthaginem dicunt.*

523. IVSTITIA bene consideravit sexum; nec enim 'virtute' poterat dicere. *GENTES non Carthaginiensium, sed circumiacentium 25 barbarorum. FRENARE continere, ut contra et Numidae infreni cingunt.*

524. TROES TE MISERI tacitis occurrit quaestionibus, ne ad populationem venisse videantur more qui tunc vigebat. *et videtur aliud ad dignitatem, aliud ad miserationem protulisse. VENTIS MA- 30*

26 et Numidae] A. IV 41

2 sedebat C || qualem vult scripsi: qui talem vult C qualem curat *enotavit Scioppius* || 4 vult impetrare LM, nisi quod impetrare L: impetrare desiderat B impetrare CH (vult ipse *supr. vers. add. C²*) || nam ex ne L || eam om. C || 5 controuersiarum C || rhetorica C || 6 conciliatus C (*corr. C²*) || et nostra C (*corr. C²*) || 7 iudicium C || 11 prohibere C || 12 an C²: //nt C || 14 adnavibus C || 17 fiat C²: fia//// C || 18 an] ant C || 24 uirtutem BC || 25 GENTES FRENARE non Carthaginiensium sed circumiacentium barbarorum. et bene frenare quia contra et numidae infreni cingunt C || 28 sicut dictum est tacitis C || tacitis| accitis B || 29 more qui tunc vigebat om. C || more latrocinandi D more latronum *Mascicius* || et videtur *enotavit Scioppius*: ut uidetur C ut videatur C² || 30 aliud miserationem C

RIA OMNIA VECTI per maria. et est contra illud, *sicut dictum est*, cur ad Africam venerint.

526. PARCE PIO GENERI quotiens invidiosae sunt praesentes personae, rhetoricum est ad alias confugere, ut hoc loco confugit 5 ad genus. ET PROPIVS vicinius scilicet, ut tamquam victi accipiantur, non tales *omnes credantur*, qualis Paris fuit in Spartae expugnatione raptuque Helenae. nam historiae hoc habet veritas, non voluntate Helenam secutam, sed expugnata raptam civitate, unde et recipi meruit a marito. tangit autem hoc latenter Vergi- 10 lius illo loco me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter. *ergo bene non nos, sed res nostras dixit.*

527. POPVLARE *quia apud veteres haec erat maxime causa navigandi. sane antiqui et populo et populor dicebant*, unde est 'populare' et populatque iugentem farris acervum curculio. nunc 15 tamen passiva tantum utimur declinatione. *quidam 'populare' pro ad populandum vel pro populatum accipiunt.* *VERTERE pro advertere.*

529. NON EA VIS ANIMO argumentum ab impossibili *sicut dictum est*, ut quid Troes potuere? 'vis' autem est possibilitas. *NON EA VIS ANIMO] id est, nec volumus nec possumus.*

20 530. EST LOCVS comparatione orbis totius Italia locus est; nam provincia locus non potest dici. minus est autem 'quam' vel 'quem locum', ut urbs antiqua fuit. *aut ideo 'locus', ut ostendat parvo posse esse contentos.* HESPERIAM Hesperiae duae sunt, una quae Hispania dicitur, altera quae est in Italia. quae hac ratione discer- 25 nuntur: aut enim Hesperiam solam dicis et significas Italianam, aut addis 'ultimam' et significas Hispaniam, quae in occidentis est fine,

5 ET PROPIVS c. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 496 || 7 nam historiae . . . a marito] cf. mythogr. II 199 || 10 me duce] A. X 92 || 14 populatque] georg. I 185 || 15 quidam . . . accipiunt] cf. Don. ad Ter. hec. I 2, 114 || 18 quid] A. I 232 || 22 urbs] A. I 12 || 24 quae hac . . . fine] exser. Isid. orig. XIV 4, 19

2 uenerint. et ostendit non sponte uenisse. *Fabricius* || 3 ad v. 526 Et propius] vicinius, ut tamquam . . . res nostras (nostra) dixit. *P* || 5 genus. et infra (XII 934) confugit ad personam 'Danui miserere senectae'. *D* || vicinius scilicet] id est vicinius *BCP* || 6 nec tales *CP* || omnes credantur *om.* *P* || 7 nam hoc ueritas rei habet *P* || 8 consecutam *M* || civitate] urbe *P* || 10 illo loco] cum dicit alibi *M* || 12 ad v. 527 Populare] antiqui et populo et populor . . . utimur declinatione. *P* || 14 curculio *H: om. BCP g. L gurgulio M* || nunc autem *I.* 16 advertere *C²*: uertere *C* auertere *enotavit Scioppius* || 20 ad v. 530 Est locus] comparatione orbis totius unde est ./. locū. Hesperiam] Hesperiae duae sunt: una quae hac ratione discernitur aut enim . . . Hispaniam (spaniam). et Hesperia ab Hespero dicta stella occidentali. *P* || 21 locus . . . quam] locus est dici et deest quam *C* || minus est quē ut urbs antiqua fuit *I in marg.* || 22 parno // *C* (una littera deleta est.) || 24 Hispania dicitur . . . Italia *om. C* || in *om. H.*, sed *supr. vers. add. eadem ut videtur manus*

ut Horatius qui nunc Hesperia sospes ab ultima. et haec est vera Hesperia, ab Hespero dicta, id est stella occidentali. ceterum Italia Hesperia dicitur a fratre Atlantis, qui pulsus a germano Italiam tenuit eique nomen pristinae regionis imposuit, ut Hyginus docet. *GRAI COGNOMINE DICUNT bene 'Grai', ut et ipsa cognoscat, sicut 5 in octavo Electra, ut Grai perhibent, Atlantide cretus.*

531. ANTIQVA nobilis; nec enim nova esse potest, licet primam terram suam esse dicant Athenienses. *POTENS ARMIS dicendo 'potens armis', Troianos laudavit, ut ostenderet, non se bellicosam timere provinciam.* *VBERE GLEBAE 'uber' proprie est fecunditas. et bene 10 Italiae virtutem fecunditatemque conlaudat, ne Africam petisse videantur.*

532. OENOTRI COLVERE VIRI deest 'quam'. Oenotria autem dicta est vel a vino optimo, quod in Italia nascitur, vel ut Varro dicit ab Oenotro, rege Sabinorum † *quia alii partem Italiae Oenotriam 15 tradunt ex Arcadia profectum in Italiam venisse cum Pelasgis et eam sibi cognominem fecisse.* *FAMA subaudimus 'est'.* *MINORES maiores et minores quotiens de genere dicimus numeri sunt tantum pluralis.*

533. ITALIAM Italus rex Siciliae ad eam partem venit in qua 20 regnavit Turnus, quam a suo nomine appellavit Italiam: unde est fines super usque Sicanos non usque ad Siciliam; nec enim poterat fieri; sed usque ad ea loca, quae tenuerunt Sicani, id est Siculi a Sicano, Itali fratre. *alii Italiam a bubus quibus est Italia fertilis, quia Graeci boves ιταλούς, nos vitulos dicimus; alii a rege 25 Ligurum Italo; alii ab advena Molossio; alii a Ve-*

1 Horatius] *carm.* I 36, 4 || et haec . . . occidentali] *exscr. Isid. orig.* XIV 4, 28 || 6 in octavo] 135 || 22 fines] *A.* XI 317

1 hesperias opes *LH* || 2 id est *om. BM* || est *om. C (add. C³)* || 4 Hyginus docet *HI*: hygenus docet *L* docet yginus *BC* docet higinus *M* || 5 docet. uersus Ennii 'est locus Hesperiam quam mortales perhibebant' *D in margine. cf. Macrob. Sat.* VI, 1, 11 || 7 *ad v.* 531 *Ubere glebae]* uber proprie est fecunditas. *P* || 9 troianis *C* || 11 laudavit *C* || 13 *ad v.* 532 *Oenotri coluere uiri]* deest quam (qua). Oenotria autem dicta est vel a vino optimo quod in Italia nascitur † que alii partem italie oenotriam tradunt et arcadia profectum in Italiam uenisse et eam sibi cognominem (cognomine) fecisse. *Minores]* maiores . . . plurales. *P* || 14 uino] *σινος superscriptum in B* || optimo id est *οἶνον D* || 15 quia] *quem (que P) conī. F. Schoellius, qui partem Italiae Oenotriam secludi vult, tanquam ad Italiam adscripta fortasse quamvis alii partem tantum Italiae Oenotriam tradunt. alii dicunt Oenotrum ex Arcadia. cf. Dion. Hal. antiquit. Rom.* I 11 sqq. alii Itali fratrem Oenotrum tradunt ex Arcadia in *Italia vulgo* || 20 *ad v.* 533 *Italiam]* Italus rex Siciliae . . . a Sicano Itali fratre. *P* || 21 a *om. LHM* || 22 non usque . . . Itali fratre *PC*: hoc est usque ad ea loca quae tenuerunt Sicani id est siculi a sicano itali fratre. nam nos usque ad siciliam; nec enim fieri poterat *LHM* || 24 bobus *ex bubus C* || 25 *ιταλούς]* italos *C* || 26 molussio *C*

neris filio, rege Lucanorum; alii a quodam augure, qui cum Siculis in haec loca venerit † quamque his regionem inauguraverit; plures † atare tenari nepote desatura Minois, regis Cretensium, filia Italiam dictam.

5 534. *hic cursus vel iste cursus, vel pro illic. et cursus verbum nauticum est, ut hunc cursum Iliacus vento tenuisse carinas.*

535. *cum subito si 'subito fluctu', nomen est, si per se 'subito', adverbium.* CUM SVBITO ADSVRGENS FLVCTV NIMBOSVS ORION Oenopion rex cum liberos non haberet, a Iove Neptuno Mercurioque, 10 *vel ut quidam tradunt, non Neptuno, sed Marte.* quos hospitio susceperat, hortantibus, ut ab his aliquid postularet, petiit, ut sibi concederent liberos. illi intra corium immolati sibi bovis urina facta praeceperunt, ut obrutum terra completis maternis mensibus solveretur. quo facto inventus est puer, cui nomen ab urina impositum 15 est, ut *Οὐρίων* diceretur, quod Dorica lingua commutatum est, ut *ov* diphthongus in *ω* converteretur. quod autem plerumque prima syllaba brevis invenitur, ut hoc loco, cum sit naturaliter longa, Graecae rationis est; nam detractio fit *v* litterae et *o* remanet brevis, quo modo *οὐρεά τε σκιοέντα* pro *ὄρεα, ποίησον* pro *πόησον*. 20 et hoc, quia aut *ω* est naturaliter longa, aut *ov* diphthongus; ceterum si sit in proprio nomine dichronos, ut omnes Latinae sunt, priorum nominum abutemur licentia, ut in artibus lectum est.

6 hunc] A. IV 46 || 7 si subito . . . adverbium] cf. Don. ad Ter. Phorm. I 4, 22 || 9 Oenopion e. q. s.] exscr. mythogr. I 32, II 129. cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. III 27, VII 256, IX 461 et S43 || 19 *οὐρεα*] Hom. II, I 157

1 folio *C* (corr. man. rec.) || 2 quamqu^u (duae litterae deletae sunt) quamque *C*. fortasse eamque || plures *C*²: plues *C* || 3 tenari *C*², tenad *C* ut videtur. a Talo, Ariadnae nepote de satu Bacchi coni. *F. Schoellius*, Minois . . . filia secludens. cf. *Paus.* VII 4, 8 || 5 *mc scripsi*: nvc *C* cf. *Ribbeckii adn. ad h. v.* || 7 ad v. 535 *Parisini scripturas infra indicabo* || 8 adverbium est *P* || 9 Oenopion *LH*: oenosio *B* oenorion *M* orion *CP* || liberos] filius *C* filios *P* || Mercurioque . . . Marte] et Mercurio et Marte *P* || 11 hortantibus *om.* *P* || ut ab his aliquid postularet *om.* *BCP* || petit *BCP* || 12 filios darent *CP* concederent filios *BM* (at liberos *superscr. m*) || 13 obrutum terra *om.* *CLHP* (*supra vers. add. C*³),

nisi quod opptū *C*³) || solveretur *HP*: solveretur *C* solveret/|| *L* solveret *BM* 15 orion *CP* || 16 *ω*] *o* *CP* || converteretur. prima syllaba brevis est hic, cum sit natura longa. sed tamen ratio est, nam detractio fit *v* litterae et *o* remanet brevis. priorum nominum abutimur licentia, ut in artibus lectum est. hic vero Orion postea venator factus cum Dianae vim vellet inferre, ut Horatius dicit, eius sagittis occisus est, sed deorum miseratione inter sidera relatus signum famosum tempestatibus fecit (fecerunt). verisimilius autem est a scorpione interemptum; oriente enim uno alter occidit. hoc signum ibi (ubi) est ubi hyades, circa frontem tauri. *P* || 19 quo modo . . . *ποίησον om.* *B* || *οσρεα* *τεκιοέντα* pro *ορη ποιησον ποισο* *C* *ουρηα* *τεσ κιοηεντα* pro *ορηα ποιησον ποησον* *L* *ουρηα* *τε κιοηεντα* pro *ορηα ποιησον pro ποησον* *H* *ουρηα* *τε κιοηεντα* pro *ορηα ποιησον pro ποησον* *M* || 20 et hoc] .f. contingit *superscr. l* 22 abutimur *C*

Orion ergo postea venator factus, *velut trium parentum viribus fuis*, dum vellet cum Diana concumbere, ut Horatius dicit, eius sagittis occisus est, ut Lucanus, immisso scorpione periit, et deorum miseratione relatus in sidera signum famosum tempestatibus fecit. veri similis autem est a scorpione interemptum, quo oriente occidit, 5 *quia et scorpionem tanquam ultorem pudicitiae Diana inter sidera collocavit: cuius chelae amputatae aliud signum fecerunt; nam ipsae sunt libra.* sane ipse Orion magnitudine sua multis oritur diebus, et ideo eius etiam apud peritos est incerta tempestas: unde dictum est 'cum subito adsurgens' ad excusationem non praevisae tempe- 10 statis. et multi superfluo quaerunt, cur ortus commemoretur Orionis, cum sit inmissa a Iunone tempestas. sed Ilioneus ista non novit quae a poeta supra dicta sunt, per musam, ut diximus, cognita. et constat numina nisi inventa occasione nocere non posse: quod in omni suo opere Vergilius diligenter observat. *bene autem 'nimbo-* 15 *sus', qui et ortu suo et occasu tempestates commovet, sicut ait Horatius qua tristis Orion eadit; et quia hoc signum ibi est, ubi Hyades circa frontem Tauri.*

536. IN VADA CAECA incognita, latentia. PROCACIBVS AVSTRIS perseverantibus. et procax proprie petax est, nam procare est 20 petere, unde et proci [petitores] dicuntur. alii 'procacibus' impudentibus tradunt.

537. PERQVE VNDAS SVPERANTE SALO elevato mari et in undas diviso, ut solet in tempestate. 'salo' autem venit ab eo quod est hoc salum sali, nam sale tabentes ab eo quod est hic sal salis. 25

PERQVE INVIA SAXA 'invia', id est aspera, inmania. unde et Dido paulo post 'quae vis inmanibus adplicat oris'? non enim suos vituperat, sed naturam litoris culpatur.

538. *huc parvi vult intellegi, ut quidam tradunt, superesse et alios qui sunt in futuro vindices, si isti fuerint laesi; nam hoc est*

2 Horatius] *carm.* III 4, 71 || 3 Lucanus] IX 836 || 16 Horatius] *epod.* 10, 10 || 20 et procax . . . tradunt] *exscr. Isid. orig.* X 214. cf. Nonius p. 23. M. et Don. ad Ter. *hec.* I 2, 84 || 25 sale] A. I 173

1 Orion ergo] hic *B* hic ergo orion *C* || fuis *C* || fuis *m. rec.* || 2 cum dianae uim vellet inferre *C* || 3 perit *C* || 4 relatus inter sidera *B* inter sidera relatus *C* || 6 pudicitiae *C* || 7 caelae *C* || alium *C* || ipse *C* || 10 prouisae *C* || 12 sed et *C* || 13 ut dictum est *C* || 16 qui] *quia enotavit Scioppius* || 17 caint *C* || yades *C* sicles *Scioppius* || 19 *ad v.* 536 In vada caeca] incognita latentia . . . impudentibus tradunt. *P* || 21 petitores *seclusit F. Schoellius.* uxorum petitores *L* fortasse matrimoniorum petitores. cf. Nonius || 23 *ad v.* 537 Salo] autem uenit ab eo que (quod) est salum sali. nam 'sale tabentes' ab eo (eo *deest*) quod est hic sal salis. *P* || 25 salis, cum salum a *σαλῆος D* || 29 *ad v.* 538 Dispulit] dispersit. Adnauimus oris] pro adnauimus per syncopen (syncopen). *P* || 29 in futero *vel* futuro *C* (*corr. C²*) . . . futuri (*sic*) *Scioppius*

quod ait 'dispulit', id est dispersit. ADNAVIMVS ORIS elegit verbum aptum naufragio ad eliciendam misericordiam: quamvis et de navibus 'natat' lectum sit, ut natat uncta carina. ADNAVIMVS ad-natavimus per syncopen, quotiens syllaba de medio subtrahitur. et bene 5 'adnavimus', quasi vir et opportune.

539. QVOD GENVS HOC HOMINVM? rhetorice vituperaturus mores non ad Didonem loquitur, sed ad tertiam se confert personam.

QUAEEVE HVNC TAM BARBARA MOREM P. P. bene mores accusat terrae, ut humanitas patriae potius esse videatur.

10 540. HOSPITIO PROHIBEMVR HARENÆ ut alibi litusque rogamus; occupantis est enim possessio litoris. unde ostenduntur crudeles qui etiam a communibus prohibeant. HOSPITIO PROHIBEMVR HARENÆ ut alibi litusque rogamus innocuum. litus enim iure gentium commune omnibus fuit et occupantis solebat eius esse possessio. 15 Cicero in Rosciana nam quid est tam commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis? unde ostenduntur crudeles qui etiam a communibus prohibeant.

541. BELLA CIENT id est movent. et bene 'cient' et 'vetant' permanet in tertia persona, ne eos in hoc barbaros et immites appellare 20 videatur. sane in principio modestius, hic iam commotius. PRIMAQUE VETANT CONSISTERE TERRA id est in litore, ut alibi tuque o, cui prima frementem fudit equum magno tellus percussa tridenti.

542. MORTALIA ARMA mortalem possibilitatem. sane arma 25 etiam consilia significant, ut quaerere conscius arma. sed hoc loco terret latenter propter Siciliam; nam et paulo post ait 'sunt et Siculis regionibus urbes', cum unam habeant in qua Aeestes regnat: sed ad terrorem 'urbes' posuit. *TEMNITIS [autem] pro contemptis per aphaeresin dictum, quae est cum prima verbi syllaba 30 detrahitur. alii 'mortalia arma' pro humanitate accipiunt.*

3 natat] A. IV 398 || 10 litusque] A. VII 229 || 15 in Rosciana] 26, 72 || 21 tuque o] georg. I 12 || 25 quaerere] A. II 99

2 eliciendam C || 8 inhumanitas patris enotavit Scioppius || 10 hospitio . . . prohibeant om. C || 12 prohibent BM || 14 occupatis C || 18 ad r. 541 Cient] innocent (lege id est movent). Prima terra] id est in litore . . . tridenti. P || 19 tertia C certa enotavit Scioppius || persona ex persone C || hoc ex hos C || 21 o] hoc C, om. ceteri || 24 ad r. 542 Mortalia arma] mortalem possibilitatem. sane per arma etiam consilia significantur, ut 'quaerere conscius arma'. alii pro humanitate accipiunt. P || 25 arma. temnitis autem pro contemptis per aferesin olictum quae est cum prima verbi syllaba detrahitur. alii mortalia arma pro humanitate accipiunt. sed hoc loco r. q. s. C alii . . . accipiunt scripsit Daniel in marg. exempl. Basiliensis adnotans 'reperiuntur in codice S. G.' || 28 regnabat C || posuit] dixit BCM

543. AT SPERATE DEOS abusive 'timete', ut alibi hunc ego si potui tantum sperare dolorem, cum speremus bona, timeamus adversa. *veteres tamen sperare dicebant deorum auxilia spectare. Plautus in milite deos sperabo, teque postremo tamen, in Casina diis sum fretus, deos speravimus. sane opportune post blanda* 5 *principia ista ponuntur; prodest enim nonnumquam subtiliter obiurgare quem roges.* MEMORES FANDI ATQVE NEFANDI iusti et iniusti. et bene 'memores', quia etiamsi non statim puniant crimina, sunt tamen memores, ut Horatius raro antecedentem scelestum deseruit pede poena claudo. *et dicendo 'fandi atque nefandi'* 10 *significat 'prout meriti fueritis'.*

544. REX ERAT bene medio verbo usus est 'erat', ne si 'fuit' dixisset, fiduciam abieccisse videretur.

545. NEC PIETATE FVIT multum interest inter iustitiam et pietatem; nam pietas pars iustitiae est, sicut severitas. nunc ergo 15 hoc dicit, qua parte sit iustus, id est pietate. et bene duo laudat in Aenea: pietatem, quam a Didone inpetrare contendit, et virtutem, quam vult timeri. *QVO IVSTIOR ALTER NEC PIETATE FVIT NEC BELLO MAIOR ET ARMIS] qui et beneficium referre potest, et vindicare.* BELLO MAIOR ET ARMIS non est iteratio; nam bellum et consilium habet, 'arma' 20 tantum in actu ipso sunt. *BELLO MAIOR ET ARMIS] *hoc est scientia rei militaris et viribus dimicandi, ut aliud (sit) animi, aliud corporis.**

546. *QVEM SI FATA VIRVM SERVANT unum sensum in tres partes divisit, et potuit reprehendi idem dixisse, nisi ostenderet cum libenter voto suo inmorari. tale est illud si numina vestra incolumem Pal-* 25 *lanta mihi et cetera.* SI VESCITVR AVRA vescor illa re, ut alibi

1 hunc] A. IV 419 || 4 in milite] IV 5, 10 || in Casina] II 5, 37 || 9 Horatius] carn. III 2, 31 || 25 si numina] A. VIII 574

1 *ad v.* 543 At sperate deos memores fandi atque nefandi] id est iustitiae et iniustitiae. P || SPERATE DEOS] acirologia *superscr.* B || pro timete C² || 3 auxilia *ex* auxilio C || spectare] co . . . . . Scioppius *enotavit* || 4 postremo tamen] postremonem C || 8 puniunt C || 13 abieccisse *scripsi*: habuisse C || 14 interest] est C || 18 quam vult timeri *LHM*, nisi quod ã in rasura in L: qua vult timeri B qua vult eum timeri C || timeri. vel certe qui et beneficium referre potest et vindicare C || timeri. pietas enim in deos, iustitia in homines, quibus duabus virtutibus regem ornatum esse convenit. D || 19 *ad v.* 545 Bello maior et armis] non est iteratio, nam bellum et consilium habet. hoc est scientia rei militaris. P || BELLO M. E. A. non est eratio (*sic*) . . . consilium hoc habet non est scientiae militaris arma . . . sunt viribus dimicandi ut aliud animi aliud corporis C, sed non est scientiae aut a prima aut a secunda manu in lacuna additum, et post sunt quinque litterarum spatium relictum. || 21 sunt, ut intellegat cum et sapientem imperatorem et fortem esse militem, ut de Agamemnone inquit Homerus (Il. III 179) ἀμφοτέρον βασιλεύς τ' ἀγαθός κραιπρός τ' αἰχμητής. D || 23 *ad v.* 546 Si nescitur aura] nescor verbum inchoatium est. sane hic nescitur pro fruitur posuit, nam non comedit auram set unuit ea. P || 26 Si nescitur aura] verbum inchoatium sine preterito tem-

vescitur Aeneas simul et Troiana iuventus perpetui tergo bovis et lustralibus extis. nec nos decipiat quod dicit Plinius, ut elocutiones ex similibus formemus; nam ecce comedo illam rem dicimus, nec tamen vescor illam rem. et ipse enim dicit non
 5 usquequaque hoc esse faciendum. *SI VESCITVR AVRA*] *verbum inchoativum sine praeterito tempore et quod a se nascitur.* sane hic 'vescitur' pro fruitur posuit; nam non comedit auram, sed vivit ea.

547. *AETHERIA AVRA* quia animum aëre, corpus cibo potione et ceteris diligenter nutrimus.

10 548. NON METVS hoc loco distinguendum est. cuius autem rei, ex sequentibus probat; nam vult eam non timere, ne inaniter praestet. alii 'non metus officio' legunt et hunc sensum dicunt: non metuo pro officio nostro, id est non timeo, ne non sit unde satisfaciamus officio ac parem gratiam reddamus. OFFICIO NEC TE CER-

15 TASSE PRIOREM PAENITEAT nec tibi parum videatur prima beneficia praestitisse, cum possis maiora recipere. nam 'paeniteat' parum videatur est, ut in heauton timorumeno at enim quantum hic operis fiat paenitet, hoc est parum videtur. sane 'certasse' quidam provocasse accipiunt, ut Terentius beneficiis si certasset
 20 audisset bene. officium autem est, quod Graeci τὸ καθήκον appellant. Cicero de Marcello noli igitur in conservandis bonis viris defetigari, non cupiditate praesertim aliqua aut pravitate lapsis, sed opinione officii stulta fortasse, certe non improba.

549. *SYNT ET SICVLIS REGIONIBVS VRBES* id est gratiam reddere possimus: arma latenter minatur.

550. TROIANOQVE A SANGVINE CLARVS ACESTES cum Laomedon

1 vescitur] A. VIII 182 || 17 in heauton timorumeno] I 1, 20 || 18 hoc est parum videtur] cf. Don. ad Ter. eun. V 6, 12 || 19 Terentius] Phorm. prol. 20. cf. Don. ad h. vers. || 20 officium . . . appellant] cf. Don. ad Ter. ad. I 1, 44 || 21 Cicero de Marcello] 6, 20

pura et quod a se nascitur. vescor autem illa re . . . esse servandum. (sic C pro faciendum) sane hic vescitur pro fruitur posuit C || 3 ut et locutionis C || commedo C || 4 et ipse enim dicit L: et ipsum genus dicti B et ipse dicit C et ipse enim dicit H.M. fortasse et ipse Plinius dicit || 5 usquequaque C || 8 ad v. 547 Aetheria aura] quod animum aëre, corpus cibo potioneque nutrimus. P || 9 cetera C || 10 ad v. 548 Non metus] hoc loco distinguendum est . . . gratiam reddam. P || 12 praest P || et] ut P || 13 satisfaciam et reddam P || 15 primam H || 17 in heauton timorumeno] om. B, in ea eutontumorumeno C in eautontimorimenon L, in ea ut ineant ontimorum enon H in heauton timorumenon M || 22 defatigari C || 23 fulta Scioppius enotavit falsa vulgo || 25 miratur C (corr. man. rec.) || 26 ad v. 550 Troianoque a sanguine clarus Aestes] de Aceste autem fabula falis est: cum Laomedon . . . beluae, quod (qui) cum saepe fieret timens quidam Hippotes (hippotens) filiam suam Egestam impositam naui . . . post Segesta dicta est. P || TROIANOQVE . . . nominatur (p. 169, 10) om. C

promissam murorum mercedem Neptuno et Apollini denegasset, Neptunus iratus Troiae immisit cetos quod eam vastaret. unde Apollo consultus, cum et ipse irasceretur, contraria respondit dicens, obiciendas puellas nobiles beluae. quod cum fieret timens Hippotes quidam nobilis filiae Egestae, cum Laomedontis regis Hesiona iam 5 esset orta seditione religata, inpositam eam navi misit quo fors tulisset. haec ad Siciliam delata a Crimisso fluvio, quem Crinikum Vergilius poetica licentia vocat, converso in ursum vel canem compressa edidit Acestem, qui ex matris nomine civitatem Troianis condidit, quae hodie Segesta nominatur. *TROIANOQUE A SANGVINE* 10
CLARVS ACESTES bene Troiano, ut necesse habeat si passi fuerint iniuriam vindicare, quod in principio bene tacuit. de Aceste autem fabula talis. cum Laomedon promissam murorum mercedem Neptuno et Apollini denegasset, Neptunus iratus Troiae immisit cetos per quod vicina litoris vastarentur. unde Apollo consultus, cum et ipse irasceretur, contraria 15
respondit dicens obiciendas puellas nobiles beluae. quod cum saepe fieret et Laomedontis Hesiona iam esset ad scopulum orta seditione religata, non nulli parentes peregre mittere filias quam domi perdere maluerunt; nam alii archendas mercatoribus tradiderunt. timens Hippotes † vel ipsostratus filiam Egestam inpositam navi misit quo fors 20
tulisset. haec ad Siciliam ventis delata a Crimisso fluvio, quem Crinikum Vergilius poetica licentia vocat, converso in ursum, vel ut quidam voluit in canem, compressa edidit Egestum, quem Vergilius Acestem vocat, qui matris nomine civitatem Troianis condidit, quae ante Egesta post Segesta nominata est.

25

551. QVASSATAM VENTIS *quamvis sit iusta petitio, tamen prope invidiose ostendit, quam sit res quam petit exigua.* SVBVCERE in

12 de Aceste autem e. q. s.] cf. ad Aen. V 30. exser. mythogr. I 136 et 137. II 193 || 27 SVBVCERE . . . socii] Servium exser. Isid. diff. verb. 156

2 cetos L: coetus BH caetos M || vastarent MI || 3 magis aduersa BM † contraria superser. m || 4 ippotens L yppotes II || 5 quidam nobilis om. BM (pater quidam nobilis superser. m) || egestae LM aegestae B egeste II || 7 Crimisso scripsi Cassellanum secutus: criniso BL (criniso l) crinno II (quod prima ut videtur manus primam in criniso tum in criniso mutavit) crinoso M || crinikum BHM: crinikum ex crinikum L || 9 condidit ciuitatem BM (troianis supr. vers. add. m) || 13 laomedo C (corr. C²) || apollo C (corr. C²) || 14 denegasset C || cetos] cos C ethos P || per quem CP || uina P || 15 vastabantur CP vastaretur C² || 17 esiona C || 18 relegata C || quas C (corr. man. rec.) 19 abeendas C (aveendas man. rec.) || ippotens C || item timens Hippotes ne ipse orbaretur coni. F. Schoellius. fortasse t. H. vel Hippostratus || filiam suam P || 21 et haec C || ventis scripsi: uenerit C, om. P || cremisso C criniso C³ criniso P || crinikum P || 22 ursam C ursem P || vel . . . canem] ut alii in canem P || 25 segestam C || 26 ad v. 551 Subducere] in terram . . . socii. P || QVASSATAM . . . petitio om. B || QVASSATAM VENTIS LICEAT SVBVCERE CLASSEM C || sit] sicut C || petio L || 27 subducere autem C

terram trahere, *hoc est subductam curare*. deducere autem in mare mittere, ut deducunt naves socii.

552. APTARE aptas legere. *legitur et 'optare', sed utrumque eligere significat. vel 'aptare' adiungere vel adfigere, ut stellis agricolae stringunt frondes, aut 'fractos stringere remos', id est ligare, quia supra dixerat franguntur remi.*

553. SOCIUS ET REGE RECEPTO syllepsis per numeros, ut hic illius arma, hic currus fuit.

10 554. SIN ABSUMPTA SALVS hoc est, si periit Aeneas, qui Troianorum salus est. *PATER OPTIME mira laus, cum et patrem et optimum dicit.*

556. NEC SPES IAM RESTAT IVLI bene de Ascanio spem dicit propter aetatem, *ut Ascanium surgentem et spes surgentis Iuli.*
15 *sane et hic tribus immoratur quae metuit, ut supra in voto.*

557. AT FRETA SICANIAE bene recessuros se dicunt. *'freta' autem, quia freto a Sicilia dividitur Italia. sane quidam a fervore dici putant. et Sicanos quidam ἀπόχθονες tradunt, quidam ex Hiberia profugos de nomine fluminis Sicoris, quem reliquerant, Sicaniam nomi-*
20 *nasse. SEDESQVE PARATAS propter Acestis cognationem.*

558. REGEM aut qui nunc rex est, aut qui etiam noster futurus est.

559. TALIBVS ILIONEVS aut subaudis 'loquebatur', aut ex posterioribus 'fremebant' intellegis. ORE FREMEBANT hoc est
25 consentiebant. et bene 'ore', quia et armis possumus fremere. *ORE FREMEBANT] *aut probantes Ilionei dicta aut rogantes Didonem.**

560. DARDANIDAE haec hemistichia Vergilius † nominabat, quae in emendando carmine fuerat repleturus.

2 deducunt] A. III 71 || 4 stellis] A. IV 482 et VI 797 || 5 agricolae] buc. IX 61 || 7 franguntur] A. I 104 || 8 hic] A. I 16 || 14 Ascanium] A. IV 274 || spes] A. VI 364 || 17 sane . . . putant] cf. Varro d. l. l. VII 22. Isid. orig. XIII 18, 2

1 trahere] ducimus CP || subductas CP || autem om. BC || 2 mittere om. BGM (supr. vers. add. n) ducere P || 3 ad v. 552 Aptare] aptas eligere (elegere) vel aptare adiungere vel figere. Fractos stringere] religare. P || APTARE TRABES C || legere LH (i. e. colligere superser. l): eligere BC elegere M || 4 eligere C²: elige C || 6 remos om. C || 7 religare C || 8 ad v. 553 Socius et rege recepto] syllepsis (silemsis) est, ut 'hic . . . fuit'. P || silemsis B silempsis est C silempsis L syllepsis H sylempsis M || numerum C² || 10 ad v. 554 Sin assumpta (adsumpta) salus] hoc est . . . salus est. P || ABSUMPTA CL || si om. C || 11 OPTIMAE C || 14 surgentis Iuli] h. i. C || 16 ad C || 17 freto] freta C || 18 Sicanos Scioppius notavit: anoano C || aut oethonos C ἀπόχθονες Scioppius notavit || quidam] quia Scioppius notavit || 19 Sicaniam] Sicani Scioppius notavit || 20 comparisonem B || 25 consentiebant aut probantis ilionei dicta aut rogantes didonem. et bene e. q. s. C || 27 hemystichia C || nominabat] non amabat F. Schoellius

561. TVM BREVITER DIDO atqui non breviter loquitur. sed breve et longum, parvum et magnum perfectum nihil habent, sed per comparationem intelleguntur, ut supra de provincia est locus orbis, ut diximus, comparatione. item hoc loco 'breviter', id est minus, quam Ilioneus. et notandum regum esse breviloquium, ut 5 multis in Vergilio locis probatur, feminarum verecundiam: unde utrumque dedit Didoni. VULTVM DEMISSA nota figura est, ut oculos suffusa nitentes. *dicendo autem 'vultum demissa' aliud genus officii adiecit.*

562. SOLVITE CORDE METVM TEVCRI sicut supra Iovis oratio, 10 partim obiecta purgat partim petita promittit. sciendum sane, quia cum petuntur vel promittuntur aliqua, a validissimis inchoandum est, ut hoc loco. et est genus argumenti a necessario. SOLVITE CORDE METVM TEVCRI] *qui pollicetur statim debet promittere, tunc subiungere si qua vult, ne expectatione suspensus detineatur auditor. nam et 15 in Aeoli oratione statim promittit.* SECLVDITE CVRAS iteratio est ad augmentum benivolentiae, hoc est, ad confirmandum supplicium animum. 'secludite' vero pro excludite: quod fit aut propter hiatus, aut propter suavitatem, ut a, silice in nuda conixa reliquit pro enixa. 20

563. RES DVRA ac si diceret 'est quiddam'. et duo formidat: vicinos barbaros et fratris adventum, quae propter novitatem personarum generaliter dicens reliquit. RES DVRA] oportebat ex aliqua parte enuntiari domus calamitatem. vel ideo 'res dura', quod femina est. ET REGNI NOVITAS quae semper habet timorem. 25

564. MOLIRI bene non facere, sed 'moliri', ut terroris sit, non crudelitatis.

565. QVIS GENVS AENEADV M satis propere dixit Aeneadas, quamquam ab Ilioneo audierit 'rex erat Aeneas nobis', nec haec in opere inemendato miranda sunt. *quamvis alii prolepsim velint* 30

3 est locus] A. I 530 || 8 oculos] A. I 228 || 19 a silice] bue. I 15

1 ad v. 561 Vultum demissa] nota figura est, ut 'oculos suffusa nitentes'. P || 2 nihil perfectae C || 3 intelleguntur . . . comparatione om. L, in marg. suppl. l || 5 ut . . . probatur om. C || 6 accidit et iam feminarum verecundia C et feminarum verecundia M || 7 Didoni. ut et Sophocles γῆρα γῆραξί λόγον ἢ σιγῇ φέρεi D || 10 ad v. 562 Secludite] pro excludite . . . pro enixa. P || 11 partim obiecta purgat om. C || promittit nam et . . . promittit sciendum C || 13 loco. praecipue qui pollicetur . . . auditor. et est C || 15 ne sup. vers. C² || 17 supplicium C || 21 ac si diceret est] hoc est BC hoc est est M || est quidam C quiddam metuo vulgo || 22 personarum aduenarum C || 23 relinquit BM || 24 parti C || 26 ad v. 564 Moliri] bene non facere . . . crudelitatis. P || terrori L (corr. h) || 27 crudelitas L (corr. l) credulitatis M (corr. n) || 28 praepere C || aeneades H || 30 prolepsim C

esse. TROIAE NESCIAT VRBEM aut Ilium dicit, quod in Troia est, aut 'Troiae urbem', ut urbem Patavi, urbem Buthroti.

566. INCENDIA BELLII id est vim; semper enim diluvio et incendio comparat bellum, ut in segetem veluti cum flamma furentibus austris incidit aut rapidus montano gurgite torrens. *INCENDIA BELLII aut ardorem simpliciter belli, quia semper diluvio et incendio et tempestati comparat bellum, ut in segetem veluti cum flamma f. a. i. aut rapidus montano flumine torrens et alibi saevis effusa Mycenis tempestas ierit: aut potest subtilius dictum accipi, quod Ilium conflagravit incendio.*

567. NON OBTUSA ADEO aut non multum, *vel valde*, ut in Terentio adulescentem adeo nobilem *et si adeo digna res est, ubi tu nervos intendas tuos*: aut 'non adeo', ut tu dicis, *ut Troianorum famam ignoremus*. 'obtusa' vero stulta, id est crudelia, *ut merito Sol equos suos ab ista urbe devertat.*

568. NEC TAM AVERSUS EQVOS TYRIA SOL IVNGIT AB VRBE fabula quidem hoc habet: Atreum et Thyestem germanos, cum in dissensione sibi nocere non possent, in simulatam gratiam redisse: qua occasione Thyestes cum fratris uxore concubuit, Atreus vero ei filium epulandum adposuit: quae Sol ne *videndo* pollueretur, aufugit. sed veritatis hoc est: Atreum apud Mycenae primis solis eclipsin invenisse, cui invidens frater ex urbe discessit tempore quo eius probata sunt dicta. *NEC TAM A. E. T. S. I. A. V.] *hoc est non in alio orbe habitamus.**

569. SEV VOS HESPERIAM MAGNAM *μεγάλη* enim 'Ελλάς appellata est *Italia*, quia a Tarento usque ad Cumas omnes civitates Graeci condiderunt.

2 urbem] A. I 247 et A. III 293 || 4 in segetem] A. II 304 || 9 saevis] A. VII 222 || 11 in Terentio] eun. I 2, 124. cf. Don. ad hunc vers. et ad V 2, 41 || 12 si adeo] eun. II 3, 21 || 17 fabula quidem . . . adposuit] cf. mythogr. I 22. II 147. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 325

3 INCENDIA BELLII id est vim . . . gurgite torrens (*lin. 6 om. C* || 6 arborem *C* 7 ut *C*²: it *C* || segitem *C* || 9 alium *C* || semi effusam *C* || sieriit *C* || 11 *ad v.* 567 Adeo] multum vel valde. Obtusa] vero stulta. *P* || OBTUSA *B U'* || aut] adeo aut *CH* non *om. C, supr. vers. add. C*² || ut terentius *C* || 13 non adeo id est non in tantum ut tu dicis *D* || 14 obtusa *C* || 16 *ad v.* 568 Nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe] hoc est non in alio (alia) orbe habitamus (abetamus). sed fabula hoc habet . . . sunt dicta. *P* || VRBE hoc est non in alio orbe habitamus. sed fabula hoc habet *C* || 17 thyesten *CH* thyestum *M* || 18 dissensionem *H* || in simulatam gratiam redisse *om. P* || reuertisse *C* || 19 quam simulataque *B* || uxore erope *ex europe D* || Atreus . . . adposuit] ob quam causam atreus fratri filium adposuit epulandum *C P* || 20 Sol abominatus *edita exemplaria praeter Göttingense* || 21 aufugit] radios suos ab ea civitate detorsit *C P* || veritas hoc *C* (hec *C*³) || 22 invidus *H* || ab urbe *P*

570. SIVE ERYCIS FINES Eryx Veneris et Butae, *vel ut quidam volunt Neptuni filius fuit, qui praepotens viribus aduenas caestibus provocabat victosque perimebat. hic occisus ab Hercule monti ex sepultura sua nomen imposuit: in quo matris fecerat templum, quod Aeneae adscribit poeta dicens tum vicina astris Erycino in* 5 *vertice sedes fundatur Veneri Idaliae. in hoc autem monte dicitur etiam Anchises sepultus, licet secundum Catonem ad Italiam venerit.* ERYCIS FINES *id est Siciliam.*

571. AUXILIO TVTOS DIMITTAM *non sine ordine poeta inducit Dido- nem et credentem ignotis et tam facile tanta promittentem; si enim* 10 *bene advertatur, de illo loco pendet in primis regina quietum accipit in Teuceros animam mentemque benignam.*

572. VULTIS ET HIS DEEST 'vel si'.

573. VRBEM QVAM STATVO VESTRA EST multi antiptosisin vo-
lunt, *accusativum pro nominativo*, ut sit pro 'urbs quam statuo vestra' 15 *est*. sed si sic intellegamus, 'quam' nihilominus sequitur et syl-
leptis fit per casus mutationem; debuit enim dicere 'urbs quae
statuitur vestra est'. melius ergo est 'vultis' bis intellegere, ut
sit 'vultis regnis considerare? vultis urbem quam statuo? vestra est',
ut est eruet ille Argos Agamemnoniasque Mycenae ipsumque 20

1 Eryx Veneris . . . templum] cf. mythogr. I 53, 94, 197. II 156 || 5 tum vicina] A. V 759 || 11 in primis] A. I 303 || 14 multi antiptosisin e. q. s.] cf. Don. ad Ter. eun. IV 3; 11 et Phorm. V 8, 53 sq. 'Quid vis tibi? argentum quod habes?' 'vis' iterum subaudiendum est, ut sit 'vis argentum quod habes?' . . . sic est illud apud Virgilium 'vultis et his mecum p. c. r.? urbem quam statuo, vestra est.' || 20 eruet] A. VI 838

1 ad v. 570 Sive Erycis fines] Eryx (erix) Veneris filius et Butae, ut quidam Neptuni fuit, qui praepotens viribus aduenas caestibus provocabat victosque perimebat. hic ab Hercule occisus est, monti ex sepultura sua nomen imposuit. in hoc autem dicitur etiam Anchises sepultus. ergo Erycis (ericis) fines id est Siciliam. P || ERYCIS BLHM || erix libri || veluti C || 2 caestibus C || 3 ab hercule occisus C || 4 matris B: magistri C (matri C²) matri ex maris L matri HM || 5 ericino BLM || 6 Idaliae om. BLHM italiae C || 7 venerit ad italiam ante nomen habuit sicilia a rege italo qui in ea regnavit B || 8 venerit. ergo erycis fines C || 13 ad v. 572 Vultis et his] deest vel (nul) si. P || 14 ad v. 573 Urbem quam statuo vestra est] multi antiptosisin volunt accusativum ./. pronomini (accusativum singularem iunctum pronomini Daniel), ut sit urbs quam statuo. quae si sic intellegamus quae nihil sequitur et silem fit per casus motatio, debuit enim dicere 'urbs quae statuo vestra est'. melius ergo est 'vultis' bis intellegere, ut sit 'vultis regnis considerare? vultis urbem quam statuo? vestra est'. P || 16 sed] quod C et C² || nihilominus L || sequitur *supr. vers. in M, fortasse a prima manu* || et sylleptis B et syllepsis C et silensis L et syllepsis H et sileptis M et antiptosis *vulgo* || 17 mutatio C || 18 ut sit] a superiori versu zeuma conectens sequentem hoc modo *add. l in marg.* || 20 ut est eruet] ut eruet C ut est C² || ipsumque Aeaciden . . . alter micenas om. L, *add. l in marg* || ipsumque Aeaciden] ipsumque aeaccedens C ipsumque acidem subaudis ille per demonstrationem *add. C³ in marg. inf.*

Aeaciden: subaudis 'ille'. alter enim Pyrrhum vicit, alter Mycenae. item non ignara mali miseris succurrere disco.

VRBEM QUAM STATVO VESTRA EST] hoc schema de antiquioribus sumptum possumus accipere; ait enim Cato in legem Voconiam agrum quem 5 vir habet tollitur et Terentius eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit.

574. AGETVR regetur.

575. ATQVE VTINAM dicendo 'utinam' et humanitatem suam ostendit et Aeneae se cupidam. NOTO COMPVLSVS EODEM aut quouis vento, 10 aut re vera Noto, qui de syrtibus Carthaginem ducit; supra enim Ilioneus in vada caeca tulit penitusque procacibus austris.

EODEM 'o' naturaliter longa est, sed si corripitur metri est, ut steteruntque comae.

576. ADFORET adveniat; temporis est futuri. EQVIDEM in 15 omni Vergilio 'ego quidem' significat, sed in aliis et pro 'quidem' tantum ponitur, ut Tullius equidem ego ceteras tempestates. item Persius non equidem hoc dubites amborum foedere certo consentire dies. CERTOS aut veloces, aut fideles; utrumque enim hoc loco significat. aliquando et firmos, vel fortes, ut

20 Sallustius apud latera certos locaverat, ut Vergilius tam certa tulistis pectora. aliquando et deliberati iudicii, ut certus iter.

CERTOS] *qui cito inueniant. contrario incertos pro tardis. Sallustius et onere turrium incertis navibus.*

577. ET LIBYAE καταροηστικῶς nam Dido Libyae regna non

2 non ignara] A. I 630 || 4 Cato in legem Voconiam] fragm. 2 lord. 5 Terentius] eun. IV 3, 11 || 11 in vada] A. I 536 || 13 steteruntque] A. II 774 || 17 Persius] sat. V 45 || 18 aut veloces] cf. comm. Luc. V 552 || 20 Sallustius] hist. fragm. inc. 19 Kritz. || Vergilius] A. IX 247 || 21 certus] A. V 2 22 Sallustius] hist. fragm. III 24 Kritz.

1 alter enim pyrrum alter mycenae dicit. quamvis hoc schema de antiquioribus sumptum possumus accipere C || 2 mali non miseris M || 5 terrenus C || 8 ad v. 575 Atque noto] qui de syrtibus Carthaginem ducit. Eodem] autem o naturaliter longa est, sed si corripitur metri est, ut 'steteruntque comae'. P || 9 aeneae C || pro quouis C || 12 eodem autem C || metri est ut (XII 847) uno eodem tulit partu Fabricius steteruntque comae omittens || 14 ad v. 576 Adforet] adueniat. tempus est futuri. in Vergilio ego quidem ubique . . . ponitur. Certos] veloces (uelocem) . . . locauerat. aliquando deliberati (aliquando deliuerati) iudicii. apud Virgilium et 'certus (certos) iter'. P || 17 hoc om. M || 18 cetu LH (certu l) || consentire dies om. C, in marg. add. C || dies et (Pers. sat. I 110) per me equidem sint omnia protinus alba D CERTOS aut veloces qui cito inueniant aut fideles . . . significat. contrario incertos . . . nanibus CP, nisi quod uelocem P, ut supra dictum est. || 19 aliquando . . . locaverat om. L, add. l in marg. || 20 latere H || 21 de libertate B || 24 ad v. 577 Libyae lustrare] καταροηστικῶς, nam Dido Libyae regna non retinet, sed ut ostendat uoluntatem, se misisse. P || ET LIBYAE LUSTRARE E. I. C || catacresticos BHM catachresticos C catachresticos L

retinet. *ET LIBYAE LVSTRARE E. I.] ut ostendat voluntatem et libenter se misisse, qui Aencam quaerent.*

578. EIECTVS naufragus, ut eiectum litore egentem.

579. ANIMVM ARRECTI nota figura est.

580. IAMDVDM et cito, *vel quam primum* significat, ut iam-5 dudum sumite poenas, et olim, ut hoc loco.

582. SVRGIT oritur. et est translatio corporis ad animum, ut alibi stat conferre manum Aeneae.

583. *CLASSEM SOCIOSQVE RECEPTOS syllepsis per numeros.* 'receptos' de maris periculo liberatos, ut frugesque receptas, vel a Didone; 10 nam et ab ea timerant, ut ait laetitiaque metuque.

584. VNVS ABEST Orontem significat. QVEM VIDIMVS IPSI SVBMERSVM quod ante doloris fuerat, ut ipsius ante oculos, nunc consolationis est, cum cernit omnes incolomes.

585. DICTIS RESPONDENT CETERA MATRIS modo congruunt, con-15 sentiunt, quia dixerat supra namque tibi reduces socios. alibi 'respondet' respicit, ut respondet Gnosia tellus.

587. SCINDIT SE NVBES nubes tantum dicimus, non nubs, licet dicamus trabs trabes, stirps stirpes, prex preces, plebs plebes. sed de his tantum quae legimus sunt ponenda; non enim artis sunt 20 ista, sed usurpationis, qua metri causa utuntur poetae, ut vel minuant vel augeant nominativum. inde est et supellex supellectilis.

ET IN AETHERA PVRGAT APERTVM quia aer collectus nubes fecit, ut atque in nubem cogitur aer, quae puriore vento dissolvitur in aërem.

25

588. RESTITIT AENEAS abscedente scilicet nube. CLARAQVE

3 eiectum] A. IV 373 || 5 iamdudum] A. II 103 || 8 stat] A. XII 678 || 10 frugesque] A. I 178 || 11 laetitiaque] A. I 514 || 13 ipsius] A. I 114 || 16 namque] A. I 390 || 17 respondet] A. VI 23 || 24 atque] A. V 20

1 retinet sed ut *e. g. s. C* || 2 misisse] *missuram sive iussisse con. Burmannus* || 3 *ad v.* 578 Eiectus] naufragus . . . egentem. *P* || 4 *ad v.* 579 Animum arrecti] nota figura est. *P* || 5 *ad v.* 580 iamdudum] et cito vel quam primum . . . poenam ut olim hoc loco. *P* || 6 et olim *om.* *C* || 9 *ad v.* 583 Omnia classem sociosque receptos] *silempsis per numeros.* *P* || *CLASSE C* || *synthesis C* || 11 timerant *C* || 12 *ad v.* 584 Unus abest] Orontem significat. *P* || 13 dolor *H* || 18 *ad v.* 587 Scindit se nubes] nubes tantum dicimus . . . supellectilis. *P* || nups *C* || licet . . . supellectilis *om.* *B* || 19 trabs] trabis *P* || trabes] trabis *ex* trabes *C* || traues *P* || stirps stirpes *om.* *M* || styrps *C* || stirbs *L* || stirpes] et stirpes *P* || styrpis *ex* styrpes *C om.* *H* || prex preces *L* || praex *H* || et precis *P* || precis *C* || praeces *H* || plis (ples *C*²) plebis *C* || sed . . . legimus] de his tamen quae legibus *P* || 20 legibus *C* (*corr. C*²) || 22 et supellectilis *CP* || 26 *ad v.* 588 Restitit Aeneas] abscedente . . . derogavit. *P* || ascendente *L* (abscedente *l*)

IN LVCE REFVLST laus est nimiae pulchritudinis, cui nec lucis claritas derogavit.

589. OS VMEROSQVE DEO SIMILIS similes nmeros habens deo. et est Graeca figura, ut diximus supra. IPSA aut quod sequitur 5 'nato genetrix', aut certe 'ipsa', id est pulchritudinis dea.

590. DECORAM CAESARIEM a caedendo dicta caesaries, ergo tantum virorum est. quod autem dicit 'decoram' vult etiam in Aenea naturalem fuisse pulchritudinem, ne si totum tribuat Veneri, nihil Aeneae sit reliquum, vel contra nihil relinquatur matris 10 favori: quod sequens melius indicat comparatio. ut Horatius fortes creantur fortibus magna arte nec eruditioni aliquid nec natalibus derogat. IUVENTAE iuventus est multitudo iuvenum, Iuventas dea ipsa, sicut Libertas, iuventa vero aetas; sed haec a poetis confunduntur plerumque.

15 591. PURPUREVM pulchrum, ut Horatius purpureis ales oloribus. LAETOS HONORES non terribiles, ut esse in viris fortibus solent.

592. MANVS vel artificis, vel ars ipsa. *ADDVNT bene 'addunt', quia et ipsa materies habet naturalem pulchritudinem.* EBORI DE- 20 CVS ebur a barro dictum, id est elephanto, ut Horatius quid tibi vis, mulier, nigris dignissima barris? sane naturam huius nominis nec derivatio nec obliqui casus reservant. et eboris enim et eburneus facit, non eburis, sicut murmuris.

6 a caedendo . . . est] exscr. Isid. orig. XI 1, 29 || 10 Horatius] carm. IV 4, 29 || 12 iuventus . . . aetas] exscr. Isid. diff. verb. 310. cf. ad Aen. IV 32 et 559. Suct. prat. p. 274 Reiffersch. Beda de orthogr. VI p. 18 Gil. 15 Horatius] carm. IV 1, 10 || 18 MANVS . . . ipsa] cf. Isid. orig. XI 1, 66 20 ebur . . . barris] exscr. Isid. orig. XVI 5, 19. cf. XII 2, 14 || Horatius] epod. 12, 1

1 est nimiae *om.* *P* || pulchritudinis *L* pulchritudini *P* || 4 ut supra dictum est *C* || ipsa autem *B* || 6 dicta est *C* || 7 fortasse vult etiam naturalem in Aenea fuisse || 9 reliquum vel contra *om.* *L* (*supr. vers. add. l.*) || 11 magna arte . . . confunduntur plerumque *om.* *C* || 12 iuventa *L* ut videtur (iuventus est *l.*) || iuvenum ut (VIII 151) rebus spectata iuventus *Fabricius* || iuventas *ex* iuventus *II* || 13 Libertas. Tullius (*disp. Tusc.* I 26, 65) iuventate pocula ministrante *Fabricius* || aetas unde (IV 559) et membra decora iuventae *Fabricius* || 15 oloribus *M: om. B* oloribus *ex* soloribus *C* otoribus *L* (*corr. l.*) oloribus *II* || 17 solet *Cl* || solent. notandum autem reges formosos semper describi, ut dignitas et auctoritas magis ad sui contemplationem observantiamque alliciat *D* || 18 *ad v.* 592 Ebori decus] ebur barro dictum . . . sicut murmuris. *P* || 19 EBORI DECVS . . . murmuris] EBORI ebur a barro id est elephanto dictum est. eboris et eboneus facit contra regulam non eburleus sicut murmureus et murmuris *B* || 20 a *om.* *C* (*supr. vers. add. C²*) || 22 dirivatio *CLHP* dirivationes *M* derivationes *l* || 23 eburneus *C* (eburneus *C²*) eburne *L* (eburneus *l.*) eburneus *P* fortasse et eburneus enim et eboris facit

593. PARIUSVE LAPIS candidissimus est, lygdius nomine, qui apud Parum nascitur. *PARIUSVE LAPIS C. A.] ut in decimo qualis gemma micat, fulcum quae dividit aurum.*

594. TVM SIC quid est 'sic'? et sui gratia praepotens et matris auxilio. 5

595. *INPROVISVS bene, quia maiora nobis et pulchriora solent videri, † non paulatim aliqua, sed subito stupenda conspiciere.* CORAM QVEM QVAERITIS hoc loco distinguendum; nam si unum esset, 'adest' diceret, non 'adsum'. *et coram non nulli ad personam, ut 'coram Vergilio', palam ad omnes referri volunt, ut 'palam omnibus'. Varro* 10
coram de praesentibus nobis, palam etiam de absentibus. sane coram quidam adverbium putant, quia non subsequitur casus, quidam praepositionem loquellis, non casibus servientem.

596. *EREPTVS liberatus; et utitur poeta familiarius hoc verbo eripe me his, invicte, malis et eripui, fateor, leto me.* 15

597. O SOLA propter Polymestoris factum, qui fide violata defecit ad Graecos, ut habemus in tertio. MISERATA et miseror et misereor unum significat, sed miseror accusativum regit, ut hoc loco, item nec miseratus amantem est, misereor genetivum, unde est miserere animi non digna ferentis. 20

598. QVAE NOS RELIQUIAS DANAVM si Troianos significat, simpliciter intellegis; si ad se refert, quod Achillem evasit favore

1 PARIUS LAPIS ... nascitur] exscr. Isid. orig. XVI 5, 8 || 2 in decimo] 134 || 9 coram ... omnibus] cf. Don. ad Ter. Andr. III 2, 10. adelp. IV 3, 17. Isid. diff. verb. 91. Suet. prat. p. 286 Reiffersch. Gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 80 || 10 Varro] de serm. lat. V fragm. 89 Wilm. || 15 eripe] A. VI 365 || eripui] A. II 134 || 17 in tertio] 53 || 19 nec miseratus] A. IV 370 || 20 misereor] A. II 144

1 ad v. 593 Pariusve lapis] lygdius nomine qui apud Parum (parium) nascitur lapis candidissimus ut in x (in f.) 'qualis ... aurum'. P || LAPIS et candidissimus C LAPIS lapis hic candidissimus M || lygdius scripsi. cf. Plin. nat. hist. XXXVI § 62: lycidius B lygdius C licidius L lydius H lycidius M || qui]

nel quia M || 2 parum insulam BMC³ || 3 TVM om. B TVMQUE C TV L TVNC HM || 6 ad v. 595 Coram] nonnulli ad personam ... non casibus servientem. P || videre C || si non p. a. s. s. suppeditantur conspiciere conl. P. Schoellius. fortasse quae non p. a. s. s. st. conspiciamus || 9 fortasse ad certam personam. 10 Vergilio C: uiro P || 11 etiam om. P || absentibus dicit P || 13 propositionem P || loquellis P: laquellis C (corr. man. rec.) || 14 ad v. 596 Ereptus] liberatus. P || famularius C || 16 ad v. 597 O sola] propter Polymestoris (solimestoris) factum, qui fide violata defecit ad Graecos. P || polimestoris B polymestoris CM polymetoris L || 17 ad C: in BLHM³ || ut habemus in tertio om. C || habemus LH: dicit B ostendit M || 18 miseror] misereor CL (corr. C²) || 19 loco et facit participium miseratus ut est nec miseratus C || 20 ferentis et facit participium miseritus C || 21 ad v. 598 Quae nos reliquias Danaum] pro Danaorum. Terrae] propter ... interitum. P || RELIQUIAS BC³ RELIQUIAE C || 22 intelligendum B intelligendum M || achillem BCM

Neptuni. 'Danaum' autem pro Danaorum. TERRAEQVE MARISQVE 'terrae' propter Cretensem pestilentiam, 'maris' propter Orontis interitum.

599. OMNIBVS EXHAUSTIS veteres sic dicebant 'clades hausī', id est
5 pertuli. OMNIVM EGENOS ego honestius genetivo iungitur quam
ablativo, cui iungit Cicero, ut eget ille senatu. item contra
Vergilius quorum indiget usus. quidam autem 'egenos' pro egentes
dictum tradunt, nomen pro participio.

600. VRBE DOMO SOCIAS hoc est et publico et privato dignaris
10 hospitio.

601. NON OPIS EST NOSTRAE DIDO 'opis' possibilitatis. et
secundum Ateium philologum opes numero tantum plurali divitias
significant, ut Troianas ut opes, numero tantum singulari auxi-
lium, ut fer opem, serva me obsecro, ab utroque possibilita-
15 tem. NEC QVICQVID VBIQVE EST meminit historiae. multi enim
post excidium Troiae orbis diversa tenuerunt, ut Helenus Epirum,
Antenor Venetiam, alii Sardiniam secundum Sallustium, alii vicina
syrtibus loca secundum Lucanum, ut portusque quietos ostendit
Libyae Phrygio placuisse magistro.

20 603. DI TIBI ordo est 'dii tibi praemia ferant'. SI QVA PIOS
RESPECTANT NUMINA si quidem, ut Horatius si tamen impiae non
tangenda rates transiliunt vada; nec enim congruit optare
dubitantem: aut certe ad se rettulit, qui cum pius esset, tot labo-
rabat incommodis. SI QVA PIOS R. N. S. Q. V. I. E.] 'qua' et 'quid' ad-
25 didit, erat enim integrum 'si pius numina respiciunt et iustitia us-
quam est'.

604. SI QVID VSQVAM IVSTITIAE EST si valet apud homines
iustitia. ET MENS SIBI CONSCIA RECTI secundum Stoicos, qui
dicunt, ipsam virtutem esse pro praemio, etiamsi nulla sint praemia.

7 quorum] buc. II 71 || 13 Troianas] A. II 4 || 14 fer opem] Ter. Andr.
III 1, 15 || 18 Lucanum] IX 43 || 21 Horatius] carm. I 3, 23

1 neptuni id est maris vel dei B || 2 propter] per B || propter] per B ||
4 ad r. 599 Omnibus exhaustos] sic veteres dicebant clade hausī id est per-
tuli. P || EXHAUSTIS Ribbeckius adnotat. ad h. r.: EXHAUSTOS C || cladem Rib-
beckius l. l. || 5 ego C: eget B LHM || 11 ad r. 601 Non opis] non possi-
bilitatis. secundum alios opes numero tantum plurali divitias significat, nu-
mero vero tantum singulari auxilium, ut 'fer opem serva me', ab utroque
possibilitatem. P || NON OPIS id est possibilitatis B || 12 ateiū B C M: atheiū
L H || 13 significat B C || ut ante opes om. C || tantum om. LHM || auxi-
lium terentius inno lucina fer LHM || 15 EST G. D. C || 16 orbis ex urbis C ||
19 lybie H libiae M || frigio C L || 20 dii C || 21 impia C impie LHM ||
22 nasa L (corr. l) || 24 incommodis aut certe qua C || 29 praemio. unde
et Cicero (Cato mai. 3, 9) conscientia bene actae vitae multorumque bene
factorum recordatio incundissima D

605. FERANT adferant vel tribuant. QVAE TE TAM LAETA TVLERVNT SAECVLA alibi nati melioribus annis; felicitas enim temporum ex nascentum meritis comprobatur, *ut e contrario Terentius hocine saeculum! o scelera, o genera sacrilega! et digna laus regibus, ut bono tempore nati esse dicantur.* 5

606. QVI TANTI TALEM GENVERE PARENTES secundum artem rhetoricam parentes quos ignorat laudat ex liberis. simul sciendum omnia hoc loco landis praecepta servata; nam et a parentibus laudat, ut 'qui tanti talem genuere parentes'; et ab ipsa, ut 'urbe domo socias'; et a futuro, ut 'nomenque tuum laudesque mane- 10 bunt'. 'talem' autem, *tam iustam, tam piam.*

607. IN FRETA abusive modo maria; nam proprie fretum est mare naturaliter mobile, ab undarum fervore nominatum. DVM MONTIBVS VMBRAE LVSTRABVNT CONVEXA alii hoc loco distinguunt et dicunt, quamdiu inclinata in montibus latera umbrae pro solis 15 flexu circumibunt, ut lustrat Aventini montem: aut 'lustrabunt' inumbrabunt, unde lustra et ferarum cubilia et lupanaria per contrarium dicimus, quia parum inlustrantur. alii tamen 'convexa sidera' volunt, id est pendentia, ut et caeli convexa per auras, id est suspensa, planetasque intellegunt, quia non sunt fixi, sed in 20 aëre feruntur. 'pasci' autem aquis marinis sidera, id est ignes caelestes, physici docent, secundum quos Lucanus ait atque undae plus quam quod digerat aër. *alii 'sidera convexa' nobis imminentia, vel quae per convexum polum pascuntur. vel quae per con-

2 nati] A. VI 649 || 3 Terentius] ad. III 2, 6. cf. Don. ad hunc vers. || 16 lustrat] A. VIII 231 || 17 unde lustra . . . illustrantur] exser. Isid. orig. XIV 8, 29 || 19 et caeli] A. VII 543 || 20 planetasque . . . feruntur] exser. Isid. orig. III 70, 20 || 22 Lucanus] X 260

1 ad v. 605 Ferant] adferant. P || 3 nascentum HM: nascentium BCI nacente L || e] te C || terentius C || 7 landavit BCM || 12 ad v. 607 in freta] abusive . . . ab undarum fervore dictum. P || 13 mobile et terris vicinum aut inclusum, ut fretum Siculum ab undarum fervore nominatum. D || nominatum] tunc tantum. fretum dicitur quando a ventis mare agitur. dictum fretum a fremitu. mare proprie dictum *add. l in marg.* || 14 distinguunt M: distingunt CLH || 15 flexibus M || circumibunt. aut lustrum facient montibus, id est rotatu solis vertentur circa montium sinus. ut lustrat D || 16 ut] om. C unde L (ut l) || lustrat aventini montem *oblitterata in C* || inumbrabunt C³ in rasura || 17 unde om. C || 18 quiarum C ut videtur qd parum C² vel C³ || 20 quia LH: quae B qui CM || fixae B || 21 feruntur. alii sidera convexa nobis imminentia vel quae per convexum polum pascuntur. vel quae conpernexum disposita exhalatione terrae ali- credantur. quamvis fysici pasci aquis marinis sidera id est ignes caelestes doceant secundum quos . . . aer. quidam radios solis . . . caelum dixit. C || 22 ad v. 608 Pascet] translatine dicitur. fysici (fysice) autem pasci aquis marinis sidera dicunt, id est ignes caelestes. P

rerum disposita exhalatione terrae ali credantur.* quidam radios solis pasci asserunt amore terreno. 'polus' autem caelum dixit.

609. HONOS honor, an honos quaeritur, quia nominativus pluralis 'res' terminatus singularem in or mittit, ut amores amor, honores
5 honor, exceptis monosyllabis, ut flos mos ros.

610. QVAE ME CVMQVE VOCANT TERRAE id est in quibuscumque terris fuero.

611. ILLIONEA paenultimam huius nominis syllabam natura brevem
licentia, qua in nominibus propriis omnes syllabae vocales possunt esse
10 communes, produxit.

613. OBSTIPVIT animo perculsa est, quod iam futuri amoris est signum. PRIMO ASPECTV id est pulchritudine. SIDONIA pro Tyria a vicinitate.

614. CASV DEINDE id est miseratione. ET SIC ORE LOCUTA
15 EST pleonasmus. sic vocemque his auribus hausi.

615. QVIS TE NATE DEA quis, qualis; admirantis enim est, non interrogantis, ut quis globus, o cives! non enim interrogat ille qui nuntiat. hoc autem Dido, ut post indicat, ex Teucri narratione cognovit.

20 616. QVAE VIS qualis. INMANIBVS ORIS ut Sallustius mare saevum, inportuosum. INMANIBVS ORIS] non de suo regno ait, sed illas oras significat, quas Ilioneus ait per invia saxa dispulit. ADPLICAT secundum praesentem usum per 'd' prima syllaba scribitur, secundum antiquam orthographiam, quae praepositionum ultimam
25 litteram in vicinam mutabat, per 'p', secundum euphoniā per 'a' tantum. praepositio enim cum ad compositionem transierit aut vim suam retinet, ut indico, aut mutat ultimam litteram, ut sufficio, aut perdit, ut coemo.

7 paenultimam . . . produxit] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 225 || 15 vocemque] A. IV 359 || 16 admirantis enim est] cf. Don. ad Ter. Andr. IV 3, 4 || 17 quis] A. IX 35 || 20 Sallustius] lug. 17, 5 || 22 per invia] A. I 537 || 23 ADPLICAT] cf. Don. ad Ter. Andr. V 4, 21

3 honor an honos *Masricius*: honore et honos C honor rectius quam honos dicitur *coni. P. Schoellius. cf. Serv. ad Aen. l 253 || 6 id est . . . fuero*] id est ubicumque terrarum habitavero. est autem tmesis quaecumque *vulgo || 8 ad v. 611 Ilionea*] paenultimam naturā brenem . . . produxit C || 11 ad v. 613 Sidonia] pro Tyria a vicinitate (pro civitate). P || 14 ad v. 614 Et sic ore locuta est] pleonasmus, ut 'vocem his auribus ausi'. P || sine miseratione C || 15 omnibus C (auribus C²) || ausi CL (corr. C² vel C³) || hausi id est accepi B || 16 ad v. 615 Quis te nate dea] quis, qualis . . . o cives. P || 18 autem om. C || post ea C || 20 ad v. 616 Adplicat] secundum praesentem usum . . . coemo. P || QVAE VIS qualis om. C || 21 inportuosum: non ergo de suo C || 23 scribitur om. P || antiquam autem P || 25 litteram] consonam P || secundum vero P || 26 praepositio enim . . . coemo] hoc loco servius contra priscianum loquitur l in marg. || 27 indico HMP: dedo B indico ex iudicio C induco L

617. *TYNE ILLE AENEAS et hoc admirativum, non interrogativum. 'ille' autem honoris est, ut sic Iuppiter ille moncbat, vel 'tunc ille' videtur beneficium Veneris admirari in eo, quem adamatura est.*

DARDANIO ANCHISAE bene Anchisen addidit, *ne cui diceret esset incertum*; cum multis enim Venus concubuit. sed sciendum Anchisen, 5 *ut fabula loquitur*, pastorem fuisse et cum eo amato Venerem concubuisse. unde Aeneas circa Simoin fluvium natus est; deae enim vel nymphae enitantur circa fluvios vel nemora. quod cum iactaret Anchises, adflatus fulmine oculoque privatus est.

619. *TEUCRYM MEMINI SIDONA VENIRE quidam 'memini venire' pro 10 'memini venisse' accipiunt.* TEUCRYM SIDONA VENIRE historia hoc habet, Herculem cum Colehos iret perditio Hyla, *qui aqutum profectus, ut fabula loquitur, a nymphis adamatus et raptus est, ut veritas habet, lapsus in fontem altissimum necatus est*, post peragratam Mysiam navibus Troiam venisse. a cuius portu cum eum 15 Laomedon arceret, occisus est, et eius filia Hesiona belli iure sublata comiti Telamoni tradita est, qui primus ascenderat murum, unde Teucer natus est; nam Aiacei ex alia constat esse procreatum. tunc Hercules Priamum quoque redemptum a vicinis hostibus in paterno regno locavit: unde et Priamus dictus est ἀπὸ τοῦ 20 *πρίασθαι*, id est emi. ceterum quae de liberata dicuntur Hesiona constat esse fabulosa. sed Teucer cum Troia eversa sine fratre esset reversus, qui se furore propter perdita Achillis arma interemerat, *vel, ut quidam volunt, quia non defenderat Aiacei fratris interitum, ut alii, quod ossa fratris non rettulisset, ut non nulli, quod 25 Tecmessam concubinam vel eius fratris filiam Eurysaccen ad avum Telamona de Troia secum non reduxerit, quia ille alia navi reclus*

2 Iuppiter] A. VII 110 || 5 sciendum . . . privatus est] exscr. mythogr. I 217. II 195. cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 575 || 10 quidam . . . accipiunt] cf. Don. ad Ter. Andr. II 5, 18 || 11 historia hoc habet e. q. s.] cf. mythogr. I 136 et 138. II 199. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 393

1 *ad v. 617 Tunc ille Aeneas] et hoc admirativum, non interrogativum. bene Anchisen addit. cum multis concubuit Venus. fabula autem hoc narrat, pastorem fuisse anchisen et cum eo . . . adflatus est fulmine. P || sed] et F. Schoellius || 7 simoenta B || 9 adflatus est oculoque priuatus CM, sed oculoque priuatus C³ in marg. || 10 ad v. 619 Teucrum Sidona venire] quidam memini venire pro memini venisse accipiunt. historia tamen hoc habet . . . in paterno locavit. sed Teucer . . . ex quo Dido cuncta cognovit. P || TEUCRYM MEMINI SIDONA VENIRE quidam memini . . . accipiunt. historia tamen hoc habet C || 13 ut fabula loquitur om. P || et om. P || 14 est] et C || 18 inde C (et inde C³ ut videtur) || natus est Teucer BM || 21 ΠΡΙΑΤΑΙ BM ΠΡΙΑ C || 24 ut quidam volunt] ut alii P || 24 iacis C (corr. C²) || 25 ut alii quod] vel quia P || retulisset CP || ut nonnulli . . . concubinam om. P || 26 tecmessam C || eurysaccena CP*

felicius navigarcat, Salamine pulsus a patre Sidona venit, ex quo Dido cuncta cognovit. Ajax autem Achillis patruelis frater fuerat, quoniam Telamon et Peleus fratres fuerunt, Aeaci filii.

621. *BELVS* quidam alium patrem *Elissae* dicunt. *OPIMAM* pro
5 *opulentam non nulli accipiunt.* *VASTABAT* CYPVRM quam subactam concessit Teucro, ut in ea conlocaret imperium, **qui ex responso Apollinis illuc perregerat** et civitatem Salaminam ex nomine patriae ibi condidit, licet alii dicant ab ipso Teucro Cypri superatos incolas et sic conditum civitatem: unde 'auxilio Beli' accipi potest, etiam Teucro
10 *auxilium a Belo ad occupationem insulae praestitum.*

622. *DICIONE* potestas dictis constat, id est imperio. et quaerendus nominativus huius nominis. sed de hac re historia longe aliud continet.

623. *CASVS* hoc loco ruinae, ut *ceciditque superbum Ilium*, non fortunae intellegendus est casus.

15 624. *PELASGI* Graeci a *Pelasgo Iovis et Larissae filio.*

625. *IPSE HOSTIS TEUCROS* Troianorum laudis exaggeratio, quod etiam ab hoste laudantur. et quidam 'hostis' singularem, quidam
pluralem legunt. *LAVDE* quidam pro virtute accipiunt, ut primam
merui qui laude coronam. *FEREBAT* laudabat, praeferebat.

20 626. *TEUCRORVM A STIRPE VOLEBAT* propter genus maternum, ut supra diximus. et plus est quod dixit 'volebat', quasi materno gaudens refutaret genus paternum. sane 'stirps' cum de origine dicimus generis feminini est, ut *heu stirpem invisam, cum de ligno masculini sed stirpem Teucris nullo discrimine sacrum.*

25 627. *TECTIS SVCCEDITE NOSTRIS* ad convivium vocat; nam iam

13 ceciditque] A. III 2 || 18 primam] A. V 355 || 22 sane stirps e. q. s.] cf. Serv. ad Aen. III 94. VII 99. XII 208 || 23 heu] A. VII 293 || 24 sed] A. XII 770

1 salamina CP || sidonam libri, nisi quod sidoniam L || 2 Ajax autem . . . Aeaci filii om. C, post natus est (p. 181 lin. 18) in marg. add. C³ Aeaci filii omitens. || 3 Aeaci] aiaci L (aiacis l) || 4 ad v. 621 Opimam] pro opulentam nonnulli accipiunt. Vastabat Cyprum] quam subactam concessit Teucro ex responso Apollinis, Teucerque ibi Salaminam civitatem ex nomine patriae condidit, licet alii ab ipso Teucro esse superatos, unde etiam Teucro auxilium a Belo ad occupationem insulae praestitum. P || patrem Elissae *Masvicius*: patrum melissae C || 6 consensit B || Teucro ex responso Apollinis illuc perregerat ut in ea conlocaret imperium qui eam civitatem C || 8 geudro C (teucro C² 10 auxilium C (corr. C²) || 11 ad v. 622 Ditione] potestate, omnis enim potestas dictis constat, id est imperio. P || 13 ad v. 623 Casus] hoc loco ruinae, non fortunae intelligendus est casus. P || corruinae C || 15 ad v. 624 Pelasgi] Graeci a Pelasgo Iovis et Larissae (lorissae) filio. P || peliasgo C || larisse C || 16 ad v. 625 Ipse hostis Teucros] Troianorum . . . laudantur. P || qui CP (quod C²) || 18 virtutem C || 20 ad v. 626 Teucrorum a stirpe volebat] propter genus maternum . . . genus paternum. P || 21 dictum est CP || pleus C plenus P || 22 stirpe C || nunc ad Ml

supra dixit 'urbe, domo socias'. *dicitur autem 'o tectis succedite', ut succeditque gemens stabulis, et tecto adsuetus coluber succedere.*

628. *ME QUOQUE quemadmodum vos.* SIMILIS FORTVNA scilicet adversa.

629. *DEMVM postea.*

5

630. NON IGNARA MALI MISERIS SVCCVRRERE DISCO quare 'non disco'? quia non sum ignara; bis enim intellegimus 'non', ut supra diximus. sic Sallustius segnior neque minus gravis et multiplex cura.

631. *SIMVL AENEAN IN REGIA DVCIT TECTA et hoc et quod sequitur* 10 *videtur auspiciam nuptiarum.*

632. *SIMVL DIVVM TEMPLIS INDICIT HONOREM apud maiores nostros mos fuit, ut magistratus post res scrius quae consulto peragebantur in fine actus adderent 'diis honorem dico', vel alio modo 'hinc ad deos', quod poeta, amator antiquitatis, subtiliter docet; infert enim Didonem* 15 *post habitum cum Aenea colloquium et iunctam hospitalitatem, 'quare agite o tectis iuvenes succedite nostris' et supra 'urbem quam statuo vestra est' et 'Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agitur', [post actum publicum], diis sacra iussisse; nam subiungit 'simul Aencan in regia ducit tecta, simul dicum templis indicit honorem'. INDICIT* 20 *HONOREM id est iussit fieri supplicationes. et bene 'indicit', quia Troiani inopinato venerant. et feriae aut legitimae sunt aut indictae. iudici autem dicuntur, quia paupertas maiorum ex conlatione sacrificabat, aut certe de bonis damnatorum: unde et supplicia dicuntur supplicationes, quae sunt de bonis supplicia passorum. Sallustius* 25 *in suppliciis deorum magnifici. hinc etiam sacrum et venerabile et execrandum intellegimus, quia sacrae res de bonis execrandorum fiebant. INDICIT HONOREM] *indictiva sacrificia dicebantur*

1 succeditque] A. VII 501 || tecto] georg. III 418 || 7 supra] ad 573 || 8 Sallustius] hist. fragm. I 56 Kritz. || 22 et feriae . . . fiebant] exscr. Isid. orig. VI 19, 82 || 25 Sallustius] Cat. 9, 2

1 o tectis succedite *P. Schoellius*: et tecto succedere *C* || 2 adsuetus *C* || 3 SIMILIS . . . adversa *om. C* || 4 adversa *om. LH* || scilicet errandi et aliena inquirendi *D* || 5 *ad v.* 629 Demum] postea. *P* || DEMVM *C* || 7 ignara] mali. discimus enim quod nesciebamus. illa sciebat succurrere, quia non erat ignara mali nec opus erat ut disceret *add. M et in marg. C³¹* || intellegimus *C* (intellegimus *C²*) || 8 dictum est *C* || 18 post actum publicum *seclusit F. Schoellius*. fortasse id est p. a. p. || 19 iussisse *C* (*corr. C²*) || 21 supplicationem *C* || 22 et *om. BM* || 23 iudici *CL*: indicia *B* indicia *H* indictae *MC³¹* || quae *C* (quia *C²*) || pauperes *L* († paupertas *superscr. l*) || consolatione *B* || sacrificabat] at sacrificabant *superscr. l* || sacrificabat. et iterum indictiva sacrificia dicebantur . . . indicebantur aut certe *C* || 24 dampnatorum *L* || et *om. C* || dicebantur *C*

quae subito ad praesens tempus indicbantur.* dicebantur sacra et honoraria, quod utrumque hoc loco complexus videtur.

635. TERGA SVVM non declinatio 'u' litteram hoc loco gemuat, sed ratio nominis in quo est 'u', sicut et in 'rum' mittit genetivum
5 pluralem non per declinationem, sed quia est in nomine 'r', ut patrum. alituum vero ubi legimus, parenthesis est, sicut Mavortis, nam alitum facit.

636. MVNERA LAETITIAMQVE DEI id est *Liberi patris, ac per hoc vinum*: aut certe ut multi legunt 'laetitiamque die', id est diei, ut
10 supra dicta munera sint multorum dierum usui sufficientia, intellegamus autem missa aliqua etiam ad usum diei. †* *in caesi dilegitur.* non nulli 'dii' legunt, sicut veteres 'famis fami'*. *Plautus in mercatore qui aut Nocti, aut Dii, aut Soli, aut Lunae. sane quidam hanc*
versum intellegi non putant posse, ut est ille quem tibi iam Troia.

637. SPLENDIDA INSTRVITVR pro instruitur et splendida fit. LVXV
15 modo abundantia, alibi luxuria. et notandum, quia affluentiam ubique exteris gentibus dat, Romanis frugalitatem, qui et duobus tantum cibis utebantur et in atriis sedebant edentes: unde Iuvenalis
20 quis fereula septem secreto cenavit avus? et Vergilius perpetuis soliti patres considerare mensis. *MEDIIS TECTIS iuxta cottidianam consuetudinem ait 'mediis', ut si dicamus 'in media domo sua sedens turbatus'.*

639. LABORATAE VESTES labore perfectae, ut laboratasque

11 nonnulli . . . fami] cf. Gell. IX 14, 8 || 12 in mercatore] I 1, 13 Ritschl. || 14 quem] A. III 340 || 18 Iuvenalis] sat. I 94 || 19 Vergilius] A. VII 176

1 dicebantur sacra et] *fortasse erant et sacra* || 3 *ad v. 635 Terga suum* non declinatio . . . nam alitum facit. *P* || 4 et in rum] *trum C* et *tram P* 6 epenthesis *vulgo.* cf. *Don. ars gramm. p. 396, 4 K.* || Mavortis] uel induperatoris *add. LHM C³ cf. Don. l. l. || 7 facit*] uel martis aut imperatoris *add. LHM* et martis et imperatoris *add. C³. ceterum in B ad v. 639 haec tantum adnotata sunt* Terga suum] parenthesis est sicut manortis nam alitum facit alituum uero parenthesis est. || 8 *ad v. 636 Munera laetitiamque dei*] id est Liberi patris. *P* || MVNERA LAETITIAMQVAE DEI in caesi dilegitur id est liberi patris:

hoc (ac *C²*) per hō. ^c ninum alii die legunt ut sit laetitiamque dei (i ⁱ *superser. C²*)

ut supradicta munera sint multorum. intellegemus (a ^a *superser. C²*) autem missa aliqua etiam ad usum diei; nonnulli dii legunt *e. g. s. C* (*supra caesi . . . laetitiamque huc Serviana* id est vinum . . . usui sufficientia *scripsit C³*) || 11 *fortasse ad usum huius diei* || in caesi dilegitur *huc transposui. scribendum videtur in Caeselli dii legitur. cf. Gell. noct. dt. IX, 14 Kretschmerus d. Gell. font. p. 95 sqq. Ribbeckius proleg. p. 173 || 12 famiis C* || quia ut *C* || 14 possi *C* || 15 *ad v. 637 Splendida instruitur]* pro instruitur et splendida fit. *Luxu*] modo abundantia . . . frugalitatem. *P* || 16 habundantia *CHM* || affluentia *HP* 17 det *M* || 18 edebant sedentes *C* || 19 quis] iouis *C* qui *II* || 21 consuetudinem *C* || ut si *scripsi*: et si *C* || 23 *ad v. 639 Laboratae nestes]* labore perfectae. et hic stragulas super quas discumbitur dicit nestes, non quibus induimur, sic enim dicebantur . . . superbos faciat. *P*

premunt ad pectora ceras. et est sermo in compendium coactus, sicut rapuitque in fomite flammam, id est raptim fecit. et sane 'vestes' non illas dicit quibus induimur, sed stragulas, super quas discumbitur, sic enim dicebantur 'vestes stragulae.' OSTROQUE SUPERBO claro, pretioso, id est per se superbo, aut quia superbos faciat. 5

640. INGENS ARGENTVM MENSIS aut subaudi 'exponunt', aut mensas argenteas accipe. CAELATAQUE IN AVRO insculpta. et nomen hoc in principali aliam habet naturam, in derivatione mutat. nam celum dicitur ferrum ipsum unde operantur argentarii, quod producit naturaliter, sed in derivatione mutatur; diphthongus 10 namque est 'caelataque in auro'.

641. FORTIA FACTA PATRVM veteres enim in conviviiis solebant fortia parentum facta narrare, quae hic etiam insculpta dicit. et hic resolvit poeta illud quod reprehenditur, cur in templo Iunonis non Poenorum, sed Troianorum et Graecorum facta depinxerit, scilicet quod suorum 15 res pretiosiore materia signatas habuerit. SERIES ordo conexus.

642. PER TOT DVCTA VIROS a Belo, primo rege Assyriorum, ut ab antiquo durantia cinnama Belo usque ad Belum, patrem Didonis, qui et ipse Assyrius fuit, quamvis alio nomine pater Didonis fuisse dicatur. hinc est quam Belus et omnes a Belo soliti, 20 cum inter patrem et filiam medius nullus existat. et hoc regis nomen ratione non caret; nam omnes in illis partibus Solem colunt, qui ipsorum lingua El dicitur, unde et Ἡλιος. ergo addita digammo et in fine facta derivatione a Sole regi nomen inpositum.

2 rapuitque] A. I 176 || 9 nam celum . . . argentarii] cf. Isid. orig. XX 4, 7 || 20 quam Belus] A. I 729 || 22 nam omnes . . . dicitur] exser. Isid. orig. XIV 3, 12. cf. VIII 11, 23

1 ceras *HMC*²: aras *C* caeras *I* terras *h* || 4 stragulas *C* || 5 praecioso *C*¹ quia *P*: quo *C* (quod *C*²) || 6 ad v. 640 Ingens argentum mensis] aut subaudis exponunt . . . caelataque in auro. *P* || subaudi *LII*: subandis *BCMI* || 8 in principa///// *C* in principali *C*² aliam superser. *C*³. fortasse in principitate quam habet naturam || 9 celum *LII*: caelum *BCH* || nam caelum est unde *CP* (dicitur ferrum ipsum superser. *C*³) || unde] quo *M* cum quo *l* || 10 natura *B* || 12 ad v. 641 Fortia facta] quae ibi . . . veterum. Series] ordo conexus. *P* FORCIA PATRVM EACTA *C* || conuuiis *C* || 13 insculpta *C* || 15 fortasse Dido depinxerit || 16 praeciosiore *C* || 17 ad v. 642 Per tot ducta viros] a Belo . . . medius nullus existat. *P* || 18 cinnam.abelo *C* cinna^{ma} a be=lo *L* (ma superser. *l*) ciinna Abelo *H*

usque abel=um *L* (*d* superser. *l*) || 20 hinc est] sed hic ait *CP* || 21 existat. haec est generis series: Iuppiter, Epaphus, Belus priseus, Agenor, Phoenix, Belus minor qui et Metres, Dido et Pygmalion *D* || 23 h. e. i. *C* (el superser. *C*³) helios *C* elios *LIIIM* || digammos libri || 24 facta derivatione om. *L* (add. in marg. *l*) || diriuatio *C* (diriuationis . us *C*³) diriuatione us *MI* || et rege *C* (regi *C*² vel *C*³)

643. AENEAS sequitur 'rapidum ad naves', cetera per parenthesis dicta sunt.

644. RAPIDVM AD NAVES PRAEMITTIT ACHATEN non praemittit, nec enim sequitur ipse, sed praerapidum, quod ex adfectu patris, 5 *id est eius qui mittit*, intellegendum est, non ex Achatae velocitate. et sic praerapidum dixit, quomodo Terentius per pol quam paucos, hoc est perquam paucos; 'pol' enim ipsum per se plenum est iurantis adverbium, cui praepositio separatim numquam cohaeret.

645. FERAT adferat, nuntiet, ut feret haec aliquam tibi 10 fama salutem.

646. STAT modo 'est', *ut Graio stant nomine dictae*; alias 'horret', ut stant lumina flamma et stabat acuta silex; item 'plenum est', ut iam pulvere caelum stare vident et stant et iuniperi et castaneae hirsutae; item 'positum est', ut stant 15 manibus arae; item 'placet', ut stat conferre manum Aeneae et stat casus renovare omnes. pro loco ergo hic sermo intellegendus est.

647. ILIACIS EREPTA RVINIS commendat ex loci difficultate, ut nec tuta mihi valle reperti; item ex persona, ut 'ornatus Argivae Helenae' et 'Ilione quod gesserat olim', ut hoc Priami gestamen erat: quemadmodum plerumque ex longinquitate, ut ex Aethiopia est usque haec. EREPTA *ostendit valde pretiosa, quae meruerunt ex ruinis civitatis eripi*. laborat autem poeta hoc sermone probare, ab Aenea non esse proditam patriam, si ornatus 20 Helenae, quam cum Antenore Troiam prodidisse manifestum est, ex incendio eripuit bellorum casu, non pro praemio proditionis accepit.

648. SIGNIS AVROQVE signis aureis, ut molemque et mon-

6 Terentius] haec. I 1, 1 || 9 feret] A. I 463 || 11 stat . . . intellegendus est] ef. Nonius p. 391 M. || Graio] A. III 210 || 12 stant] A. VI 300 || stabat] A. VIII 233 || 13 iam] A. XII 407 || stant] buc. VII 53 || 14 stant] A. III 63 || 15 stat] A. XII 678 || 16 stat] A. II 750 || 19 nec] buc. II 40 || 20 hoc Priami] A. VII 246 || 22 ex Aethiopia] Terent. cum. III 2, 18 || 27 molemque] A. I 61

1 *ad v.* 643 Aeneas] sequitur . . . , dicta sunt. *P* || *ad v.* 644 Rapidum ad naves praemittit Achaten] non praemittit . . . cohaeret. *P* || 4 ipse sequitur *CP* sequetur *M* || 5 achates *C* || 12 et . . . silex *om.* *C* || silex et stant iuniperi et castaneae hirsutae *H* || 13 et stant . . . hirsutae *om.* *CH* (*supr. vers. add. C³*) 15 item placet . . . omnes *om.* *C* || 18 commendat] munera *supra vers. add. C³* 19 item ex . . . usque haec] item ex longinquitate iliacis erepta ruinis ut ex aethiopia est usque haec *C* (*supplet C³ in marg.*) || 20 ut] et *BC³* || 21 ex] et *H* || longinquitate *scripsi*: longitudine *BLHM C³* interualli longitudine *Fabri-* *cius* || ut terentius *MC³* || 22 haec ancilla] *B* || praeciosa *C* || 23 ciuitatibus *C* || 24 aenean non esse proditorem patriae *B* || 25 quam . . . manifestum est *om.* *C* (*supr. vers. add. C³*) || 26 pro *C* proprio *C²*, ut videtur. || 27 *ad v.* 648 signis aureis ut molemque et montes. Pallau rigentem] duram . . . ἀπὸ τοῦ πάλλειν. *P*

tes. PALLAM RIGENTEM duram propter aurum, sicut vel novas vestes videmus. significat autem tunicopallium, quod secundum Varronem palla dicta est ab inrugatione et mobilitate, quae est et circa finem huiusmodi vestium, ἀπὸ τοῦ πάλλειν.

649. ET CIRCUMTEXTVM VELAMEN cycladem significat. ACAN- 5
THO genus virgulti flexuosum, quod vulgo herbacanthum dicunt, in cuius imitationem arte vestis ornatur. Varro ita refert: *Onesicritos ait, in India esse arbores, quae lanam ferant, item Epicudus in Sicilia, quarum floribus quom dempti sint nuclei ex his implicitis mulieres multiplicem conficere vestem. hinc 10 uestimenta acanthina appellata.*

650. ORNATVS ARGIVAE HELENAE a vicinitate dixit 'Argivae'. et paulo post 'Mycenis', cum Spartana fuerit, quae civitas est in Laconica; nam legimus me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter. et vide iam omen infelicitatis futurae, cum adulterae 15 suscipit munera. * QVOS ILLA MYCENIS hic quoque commendatio muneris a persona, quae in fuga magni fecerit.*

651. PERGAMA CVM PETERET eo tempore quo a Paride sollicitata est Helena Venere faciente, quae ei praemium pro victoria, quam de malo auro acceperat, alienum matrimonium concilians soluerat. nota fabula 20 omnibus traditum est, quamvis vera historia hoc habere dicatur, non sollicitatam a Paride Helenam, sed eum non ei consentiret, ut absente eo tempore Menelao sponte eum sequeretur ad Troiam, expugnata civitate vi a Paride sublatam. unde factum est, ut Paris timore, ne qui

2 quod . . . ἀπὸ τοῦ πάλλειν] cf. Isid. orig. XIX 25, 2 || 5 cycladem significat] cf. Isid. orig. XIX 24, 10 || ACANTHO genus e. q. s.] exscr. Isid. orig. XVII 9, 21 || 14 me duce] A. X 92

1 vel CIPP: et LMC³ || 2 tunicapallium C³ || 4 circa finem] in fine M finem B || ΠΑΛΛΙΝ C ΠΑΛΕΙ L ΠΜΑΕΙΝ H ΠΑΛΑΕΙΝ M || 5 ad v. 649 Et circumtextum velamen] cycladem significat. Achantho] ^hherba anchantho id est flexiuile uirgulto in cuius imitationem arte uestis ornatur et conficitur. Varro cum deti sint nuclei exis implicitis mulieres multiplicem conficere uestem hinc uestimenta achantina appellata. P || ACHANTO BLHM ACHANTO C || 6 genus uirgulti flexuosum] achantho id est flexibili uirgulto C || quod . . . dicant om. C (quod vulgo herba chantum superser. C³) || herbacanthum B herbacanthum L herbacanthum HM || 7 Onesicritos C: Nescientes Scioppius enotavit, inde Neanthes Vossius ad Vell. Patere. II 56 Ctesias Masuicinus || 9 siciliae C quom scripsi: com C || nuclei Scioppius enotavit: nuclei C || 10 hinc] hic C || 11 achantina C || 12 ad v. 650 Ornatus Argivae Helenae] a vicinitate dixit, nam ait etiam 'Mycenis', cum Spartana fuerit. nam legimus 'me duce Dardanius Spartam expugnauit (expugnabit) adulter'. P || ORNATVS ARGIVAE HELENAE QVOS ILLA MYCENIS hic quoque . . . magnificerit C || 13 et paulo post] nam ait etiam C || 18 ad v. 651 Pergama cum peteret] eo tempore . . . faciente. Inconcessosque hymenaeos] et fato et legibus. Hymenaeus quidam apud Athenas . . . liberatoris uirginitatis. P || sollicita C (corr. C²) || 19 in praemium Scioppius 20 soluerat] sicut Scioppius

cum insquerentur, non recto itinere properaret ad patriam, sed decerteret ad Aegyptum et ad regem Proteum veniret. qui cum esset sacrificus et agnovisset alienam uxorem a Paride raptam, duci eam dicitur subtraxisse et nescio quibus disciplinis phantasma in similitudinem Helenae 5 *formatum Paridi dedisse, quod in undecimo plenius invenies.* INCONCESSOSQUE HYMENAEOS et fato et legibus. Hymenaeus autem ut alii dicunt deus est nuptiarum, ut alii, quidam iuvenis fuit, qui die nuptiarum oppressus ruina est, unde expiationis causa nominatur in nuptiis. falsum est autem; nam vitari magis debuit nomen extincti. 10 sed hoc habet veritas: Hymenaeus quidam apud Athenas inter bella saevissima virgines liberavit, quam ob causam nubentes eius invocant nomen, quasi liberatoris virginitatis. hinc etiam apud Romanos Thalassio invocatur. cum enim in raptu Sabinarum plebeius quidam raptam pulcherrimam duceret, ne ei auferretur ab aliis, 15 Thalassionis eam ducis nobilis esse simulavit, cuius nomine fuit puellae tuta virginitas.

652. *EXTULERAT SECUM EXPORTAVERAT.* MATRIS LEDAE MIRABILE DONVM vel quod ipsa filiae, vel quod ei Iuppiter dederat.

653. PRAETEREA SCEPTRVM ILIONE bene offert munera apta 20 personis, sicut etiam Latino in septimo. *ILIONE QVOD GESSERAT OLIM quia etiam feminae sceptro utebantur. 'gesserat' autem pro gestaverat, ut hoc Priami gestamen erat. et quaeritur, utrum hoc sceptrum de Thracia, an de Troia sublatum. quidam Aeneae ab Iliona datum dicunt. sed quamvis apta nupturae reginae sint munera, tamen futuro-* 25 *rum malorum continere omen videntur.*

654. MAXIMA NATARVM PRIAMI quia ante etiam feminae regnabant, praesertim primogenitae; unde est 'maxima'. haec autem uxor Polymestoris fuit, *quae post captum Ilium eiecta a viro manu sua interiit.* MONILE ornamentum gutturis, quod et segmentum

6 Hymenaeus . . . virginitas] exser. mythogr. II 219. III 11, 3. cf. Isid. orig. XV 3, 6 || 22 hoc Priami] A. VII 246 || 29 ornamentum . . . cuius] exser. Isid. orig. XIX 31, 12

2 protheum C² || 4 phantasma C || helena C || 5 formatam C || undecimo] 2 Scioppius. cf. ad Aen. XI 262 || 7 ut alii . . . nuptiarum om. C (quidam . . . nuptiarum add. C³) || 8 est om. C (add. C³) || 9 sed falsum est BM || 10 hoc magis habet BMC³ || 12 munus M || apud troianos M || 13 thalassio LM: thalasio BCH || 15 thalasioni B thalasionis LM || 16 virginitas] Masvicius hoc loco repetit quae Daniel e Floriacensi et Turonensi ad Aen. IV 99 primus ceciderat. || 17 exportaverunt C (corr. C²) || 19 ad v. 653 Gesserat] pro gestaverat. P || ILIONE om. C || 23 tratia C || datum ex tatum C || 24 nupturae C || 26 ad v. 654 Maxima] id est primogenita, quae fuit uxor Polymestoris (polimestoris). post captum Ilium eiecta a viro manu sua interiit. Monile] ornamentum gutturis . . . paula (pauula) cuius. P || 27 est] ait BM || 28 polymestoris CH: polimestoris BLM || 29 segmentum H

dicunt, ut Iuvenalis segmenta et longos habitus, licet segmentatas vestes dicamus, ut ipse et segmentatis dormisset parvula cunis.

655. BACATVM ornatum margaritis. dicimus autem et haec margarita et hoc margaritum et haec margaritis, quod Graecum est, 5 quo modo Nais. sane multi separant gemmam a margarita, ut Cicero nullam gemmam aut margaritam, et gemmas volunt dici diversi coloris, margaritas vero albas; vel gemmas integras, margaritas pertusas. DVPLICEM aut latam, ut duplici aptantur dentalia dorso, item at duplex agitur per lumbos spina: 10 aut certe re vera duplicem gemmis et auro. *sane immiscet Romanam consuetudinem; coronis enim feminae utebantur.*

656. HAEC CELERANS celeriter facere cupiens.

657. AT CYTHEREA ab insula quae numero tantum plurali dicitur, ut sunt alta Cythera. NOVAS ARTES ars τῶν νέων est, 15 unde sine epitheto male ponitur. *veteres autem artes pro dolis ponebant, ut Terentius in heauton timorumenno offendi quendam ibi militem eius noctem orantem: haec arte tractabat virum, item in Phormione artificem probum; nam et Graeci dolos τέχνας dicunt, ut in secundo periurique arte Sinonis.* 20

658. FACIEM MUTATVS nota figura est. quod autem addidit 'et ora', perissologia est.

659. FVRENTEM INCENDAT REGINAM incendat et furere faciat, ut animumque labantem inpulit. *EXPLICIT proprie ait; impliciti enim morbo dicuntur; nam et amor morbus.* 25

661. DOMVM TIMET AMBIGVAM in qua habitat mutabilis femina, ut varium et mutabile semper femina, item Iuno in quarto suspectas habuisse domos Carthaginis altae. *AMBIGVAM]*

1 Iuvenalis] sat. II 124 et VI 89 || 4 dicimus . . . margaritum] cf. Charis. p. 57, 27 K. Nonius p. 213 M. || dicimus autem . . . pertusas] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 63 || 6 Cicero] in Verr. act. II 4, 1, 1 || 9 duplici] georg. I 172 || 10 at duplex] georg. III 87 || 15 sunt] A. X 86 || 17 in heauton timorumenno] II 3, 124 || 19 in Phormione] II 1, 29 || 20 in secundo] 195 || 24 animumque] A. IV 22 || 27 varium] A. IV 569 || 28 suspectas] A. IV 97

1 habitu *BM* || 4 *ad v.* 655 Bacatum (bacchatum)] ornatum margaritis. Duplicem coronam] aut latam . . . dorso, aut re vera duplicem gemmis et auro. *P* || 5 margaritis] margaritas *C* margaritis *C*² marguris *C*³ || 7 geminam *C* || et gemmas . . . pertusas *om. C* || 14 *ad v.* 657 At Cytherea] ab insula . . . sunt alta Cythera (eithera). *P* || 16 ponitur, ut bonas artes malasque artes dicamus *vulgo* || 17 ut *F. Schoellius*: et *C* || terentius *C* || 19 techas *C* (technas *man. rec.*) || 21 *ad v.* 658 Faciem mutatus] nota . . . perissologia est. *P* || 23 incendat *om. C* || 24 labentem *BL* || 26 *ad v.* 661 Ambiguam] modo incertam, alias ambiguam . . . mentem. *P* || DOMVM AMBIGVAM modo incertam in qua *C*

* modo incertam*. alias 'ambiguam' pro gemina duplicique accipitur, ut agnovit prolem ambiguam. BILINGVES fallaces; nec enim ad linguam rettulit, sed ad mentem.

662. *ATROX IVNO quantum ad Venerem pertinet saeva, non quod*
 5 *ita de ea poeta iudicet.* ET SYB NOCTEM CVRA RECVRSAT circa noctem. et sciendum quia, cum tempus significatur, sub praeposito accusativo cohaeret, ut aut ubi sub luce densa inter nubila sese diversi rumpunt radii. *et bene 'sub noctem cura recursat', quia vehementiores curae vel circa noctem vel per noctem sunt. 'recursat' autem recurrit et revertitur; quasi semper in mentem venit.*

663. *ALIGERVUM compositum a poeta nomen.* ERGO HIS ALIGERVUM DICTIS ADFATVR AMOREM Latini deum ipsum 'Cupidinem' vocant, hoc quod facit 'amorem'. sed hic imitatus est Graecos, qui uno nomine utrumque significant; nam Amorem dixit deum: sed
 15 discrevit epitheto. sane numen hoc ratione non caret. nam quia turpitudinis est stulta cupiditas, puer pingitur, ut inter quas curam Clymene narrabat inanem, id est amorem, item quia imperfectus est in amantibus sermo, sicut in puero, ut incipit effari mediaque in voce resistit. alatus autem ideo est, quia aman-
 20 tibus nec levius aliquid nec mutabilius invenitur, ut in ipsa probatur Didone; nam de eius interitu cogitat, cuius paulo ante amore deperibat, ut non potui abreptum divellere corpus. sagittas vero ideo gestare dicitur, quia et ipsae incertae velocesque sunt. et haec ratio paene in omnibus aliis numinibus pro potestatum
 25 qualitate formatur.

664. NATE MEAE VIRES aut quia Veneria voluptas exerceri sine amore non potest, aut secundum Simoniden qui dicit, Cupidinem

2 agnovit] A. III 180. cf. Nonius p. 245 M. || 7 aut ubi] georg. I 445
 15 nam quia . . . velocesque sunt] exscr. mythogr. III 11, 18. cf. mythogr. II 35. Isid. orig. VIII 11, 80 || 16 inter quas] georg. IV 345 || 18 incipit] A. IV 76 || 22 non potui] A. IV 600 || 26 aut quia . . . velint] exscr. mythogr. II 35

1 gemino C || 3 mentem. item apud Livium de Hannibale 'inhumana crudelitas, perfidia plus quam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullius diei metus, nullum ius iurandum, nulla religio. D || 4 ad v. 662 Atrox Iuno (primo)] quantum . . . iudicet. Recursat] recurrit (recurrat) . . . venit. P || aena C (faena C²) || quia P || 12 AMOREM aligerum . . . nomen sanae latini C || 13 hoc quod C: hoc quoque B L H eo quod M hoc quod ille F. Schoellius || hic] illic M || 14 nomine *ἔρωτος Fabricius* || 15 numen C: nomen B L H M || 19 est om. L || 20 nihil levius nihil mutabilius B C nec levius aliquid nihil mutabilius M || 22 corpus. idem ex Terentio patet 'in amore haec sunt vitia, iniuriae, suspiciones, inimicitiae, induciae, bellum, pax rursus. vel quia amorem et libidinem sequitur punctura poenitentiae et dolor. sagittas vero D cf. mythogr. III 'sagittas fert quae et ipsae incertae sunt et veloces, sive, ut vult Remigius, quia conscientia criminis perpetrati stimulet mentem.' || 26 ad v. 664 Nate meae vires] quae veneriam voluptatem exereris. Solus nate] id est solus qui . . . terrori (erori). P || 27 simonidem B M

ex Venere tantum esse progenitum: quamquam alii dicant ex ipsa et Marte, alii ex ipsa et Vulcano, alii vero Chai et primae rerum naturae eum esse filium velint. *sane et hic persuasoriam agit, sicut superius, ubi Iuno ad Aeolum loquitur Aeole, namque tibi. sed ibi quia dea cum homine loquebatur, principio opus non fuit, hic vero 5 principio usus est, quia dea cum deo loquitur ad benivolentiam comparandam.* 'nate' ab indulgentissimo nomine: causa amoris 'mea magna potentia': quid possit facere 'qui tela typhoea tenuis': pro quo 'frater ut Aeneas pelago tuus': contra quem 'odius Iunonis iniquae': nam quod dicit 'frater tuus', non 'filius meus', ostendit etiam ci profuturum 10 qui rogatur; nam ex eo genere est illud 'et nostro doluisti saepe dolore'. sequitur causa 'hunc Phoenissa tenet Dido': timor ipsius 'et vereor quo se Iunonia vertant hospitia': rem ipsam 'quocirca capere ante dolis': modus 'qua facere id possis': quamdiu 'noctem non amplius unam': an difficile sit 'et notos pueri puer indue vultus': quomodo 'ut cum 15 te gremio accipiet lactissima Dido': subito amabit 'occultum inspires ignem fallasque veneno': nihil promisit; quid enim promitteret deo?

SOLVS, NATE qui Iovis contemnis fulmina, quae diis ceteris solent esse terrori.

665. PATRIS SUMMI nunc quidem de Iove proprie dixit. sciendum tamen pro qualitate rerum vel personarum summum deum dici vel patrem; nam unusquisque eum summum putat esse quem colit, ut summe deum sancti custos Soractis Apollo. ΤΥΦΗΟËΑ multi 'Typhoia' legunt, ut cerialia et cerealea. 'Typhoëa' autem dixit non quibus Typhoeus usus est, sed quibus Iuppiter in 25 Typhoeum: a spoliis [id est virtute] et victoria epitheton posuit, ut Scipio Africanus et Metellus Creticus. TEMNIS aphaeresis est pro contemnis. hac autem laude hoc agit, facile eum posse Iunonem contemnere qui contemnit et Iovem.

4 Aeole] A. I 65 || 23 summe] A. XI 785

6 eo C deo C² || 8 pro quo *vix apparet, quia radendo corruptum est* || 9 nam quod dicit] *fortasse et quod dicit. praeterea contra quem 'odius Iunonis iniquae' post dolore (lin. 11) collocanda videtur.* || 12 quo se Iunonem nerz hosp quo C², ut videtur, in rasura. q. se. l. v. Rem ipsam quo enotarit Scioppius. aut ipse aut Daniel pro hosp e coniectura rem ipsam scripsisse videtur. || 20 ad v. 665 Patris summi] summum unusquisque putat esse eum quem colit, ut . . . Apollo. Typhoea non dixit quibus Typhoeus usus est, sed quibus Iuppiter in Typhoeum. et epitheton a spoliis et victoria posuit, ut . . . contemnis. hoc dicit . . . qui Iovem contemnit. P || 21 deum om. B eum C² || 24 cerialia et cerealia L: cerealia B ecerealia C cerealia et cerealia HM typhoea B M: typhoia C L H || 26 et epitheton a spoliis et victoria posuit C id est virtute om. M, expunctum est et a manu recentiore glosa superscriptum in L || 27 TEMNIS HM || 28 agit] ait H || 29 contemnere HM || contempnit M

666. AD TE CONFVGIO personarum ratio facit laudis augmentum. TUA NUMINA possibilitatem. et notandum unum deum plura habere numina, ut supra diximus *de Iunone*.

667. FRATER VT AENEAS conciliatio a qualitate personae. 'ut' 5 autem est quemadmodum, quod in pronuntiatione extenditur, quando temporis non est.

668. IACTETVRQVE vacat 'que'. ODIIS IVNONIS INIQUAE iusta causa petitionis ostenditur. 'odium' autem 'o' in nomine breve est, in verbo longum, ut 'odi', quemadmodum 'liquor' 'li' brevis 10 est, 'liquitur' longa.

669. NOTA TIBI Graeca figura est, ut Terentius mira vero militi quae placeant. NOSTRO DOLVISTI SAEPE DOLORE 'nostro' aut eo quo et ego, aut 'doluisti' ideo quia me dolentem vidisti, ut 'dolea illa re'.

670. PHOENISSA de Phoenice. TENET moratur. *BLANDIS* 15 *VOCIBVS* ideo dixit 'blandis', ut ostenderet Didonem facile amore incendi posse, quae ante iam blanda est, quam amat.

671. QVO SE IVNONIA VERTANT HOSPITIA 'quo' in quam partem. 'Iunonia' autem 'hospitia' Carthaginem dicit, ubi habitabat Iuno, 20 ut hic illius arma: aut certe hoc ipsum vereor, quod Aeneae Carthago in hospitium patuit, ut est timeo Danaos et dona ferentes.

672. HAVD TANTO CESSABIT CARDINE RERVM aut *δεικτικῶς* dixit, ne in tantum quidem, hoc est brevi occasione cessabit; aut 25 simpliciter intellegendum est, non poterit in tanta rerum opportunitate cessare, ut sit de proverbio tractum, quo dicitur 'res in cardine est', hoc est in articulo. *quidam sic intellegunt: cum in incerto*

---

11 Terentius] eun. II 2, 57 || 20 hic] A. I 16 || 21 timeo] A. II 49 || 26 ut sit . . . cardine est] cf. Isid. orig. XV 7, 6

---

1 ad v. 666 Tua numina] notandum est enim unum deum plura habere numina, id est possibilitatem. P || 3 dictum est C || 7 IACTETVRQVE vacat que om. B || ad v. 668 Odium] autem . . . longa. P || 8 istae MH || 9 verbo uero P || 11 figura est] qua plurale singulari redditur dixit enim ut iactetur aeneas odiis iunonis iniquae. nota tibi subaudis sunt. quasi diceret notum tibi est add. M et l in marg. || 15 ad v. 670 Phoenissa] de Phoenice. Tenet] moratur. P || MORATUR tenet LH || 18 ad v. 671 Quo se Iunouia uertant hospitia] quo in quam partem . . . arma. P || 19 habitat BH || 21 et] ed C hec C² 23 ad v. 672 Haud tanto e. c. r.] aut *δεικτικῶς* dixit . . . in articulo. P dicticos libri || 24 aut simpliciter intellegendum est] tamquam dicat apercius ne hanc quidem ledendi oportunitatem omittet qua eneam hospicio suae urbis uti uidet. licet sit hec ipsa permodica add. l in marg. sup. || 26 cessare] quippe cum a suis cernat eum in quem semper ledendi oportunitates requirit add. M et l in marg. || quo M: quod BCP de quo LH

statutae res sunt, in cardine esse dicuntur, et translationem verbi a iamua tractam volunt, quae motu cardinis hac atque illac impelli potest.

673. QVOCIRCA quapropter. MEDITOR mente pertracto.

674. NE QVO SE NVMINE MVTTET 'quo' vel vacat, vel pronomen est. et bene supprimit nomen Iunonis, ne eius frequenti commemoratione Cupidinem terreat; magis enim vult eum intellegere, quam audire Iunonem. aut certe adverbium est, ut sit, timeo ne se numine Dido aliquam commutet in partem.

675. MECVM id est cum officio Venerio, nec potest intellegi 'quemadmodum ego'; aliter enim a matre Aeneas amatur, aliter a Didone. *MECVM per meos amores, id est me admittente.*

676. QVA id est quomodo. ACCIPE audi, ut accipe nunc Danaum insidias, ut contra 'da' dic; ut da, non indebita posco et da Tityre nobis. MENTEM dispositionem, consilium.

677. ACCITV evocatione. et est quartae declinationis. 15

678. VRBEM SIDONIAM quam tenent Sidonii. MEA MAXIMA CVRA et Aeneas cura est, sed Ascanius maxima, cui regnum Italiae Romanaque tellus debentur: et ubique Ascanius maxima cura Veneris introducitur, ut Veneris iustissima cura, item hunc tegere et dirae valeam subducere pugnae. 20

679. DONA RESTANTIA quae restiterunt, quae superfuerunt. et ante pelagus posuit, cum post Troiae eversionem navigaverit Aeneas.

680. SOPITVM SOMNO unum quidem est sopor et somnus, sed modo 'sopitum' inrigatum intellegimus. CYTHERA sicut supra dictum est genere neutro pluraliter, ut alibi sunt alta Cythera. 25

681. IDALIVM Cypri nemus est, in quo oppidum breve, ut paulo post Idaliae lucos, item Idaliumque nemus. SACRATA SEDE vel templi vel oppidi.

12 ACCIPE . . . die] cf. Don. ad Ter. eun. III 1, 11 || accipe] A. II 65 || 13 da non] A. VI. 66 || 14 da] buc. l 18 || 17 cui] A. IV 275 || 19 Veneris] A. X 132 || 20 hunc] A. X 50 || 25 sunt] A. X 86 || 27 Idaliae] A. I 693 || Idaliumque] A. X 52 'Idaliaeque domus'

3 ad v. 673 Quocirca] quapropter . . . pertracto. P || 4 ad v. 674 Quo] nel vacat uel pronomen est. aut certe adverbium, ut sit . . . partem. P || 9 ad v. 675 Mecum] id est cum officio Venerio, nel 'mecum' per meos amores, me admittente. P || 11 a didone mecum ergo per meos amares (amores C²) id est me admittente C || 12 ad v. 676 Qua] id est quomodo . . . die ut 'da non indebita posco'. Mentem] dispositionem consilium. P || QVA FACERE C || 13 da die C: die da LH die id est da MI || ut om. LHM || da non] die non M || 14 posco regna meis facitis C || et da Tityre nobis om. C || 15 ad v. 677 Accitu] evocatione . . . declinationis. P || 16 ad v. 678 Urbem Sidoniam] quam tenent Sidonii. P || 21 ad v. 679 Dona restantia] quae restiterunt superfueruntque. P || 23 ad v. 680 Sopitum somno] unum . . . neutro pluraliter. P || 24 inrogatum. P || 26 ad v. 681 Idalium] Cypri nemus est . . . nemus. P || ut] et C

682. NE QVA 'qua' vacat, ut frequenter diximus. MEDIVS inportunus, incongruus.

683. TV FACIEM ILLIVS 'faciem' pro vultu posuit. nullus enim faciem alterius potest accipere, sed vultum, qui pro mentis qualitate formatur: unde infra est 'et notos pueri puer indue vultus'.

TV FACIEM ILLIVS] quod difficile numini non est, ut in faciem mutetur alterius. sane 'illius' in Georgicis corripuit, ut illius inmensae. NOCTEM NON AMPLIVS VNAM ut supra diximus artis poeticae est non omnia dicere: unde nunc praemisit 'noctem unam'; nec 10 enim dicturus est aut abscessum Cupidinis aut adventum Aescanii.

684. PVERI PVER argumentum a facili. LAETISSIMA DIDO non est epitheton perpetuum, id est cum lacta esse coeperit.

686. REGALES INTER MENSAS epulas intemperantes, in quibus castitas rara est et facilis amoris occasio: unde est sine Cerere 15 et Libero friget Venus. LATICEMQVE LYAEVM latex proprie aqua est fontium ab eo quod intra terrae venas lateat, sed et vinum latet intra uvam, unde nunc dixit laticem. 'Lyaicum' autem pro 'Lyaecium' dixit, figurate ponens principalitatem pro derivatione.

688. OCCVLTVM INSPIRES IGNEM definitio amoris est ignis oc- 20 cultus. VENENO venenum dictum ab eo quod per venas eat. *ideo post ait longumque bibebat amorem.*

689. PARET AMOR DICTIS ut supra pro Cupidine amorem ponit. *sane notandum, quod interdum ubi inducit minorem festinantem parere, maiori respondentem cum non facit, ut hoc loco Cupidinem, ut in 25 quarto ille patris magni parere parabat imperio, et in septimo exin Gorgoneis Alecto infecta venenis.*

690. ET ALAS EXVIT laus ingens Aescanii per transitum, siquidem Cupido alis tantum depositis Aescanius fuit.

3 faciem e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I. 89. Isid. orig. XI 1, 34. diff. verb. 589 || 7 illius] georg. I 49 || 14 sine Cerere] Ter. eun. IV 5, 6 || 15 latex proprie . . . lateat] exser. Isid. diff. verb. 65 || 19 definitio . . . occultus] Don. ad Ter. eun. IV 3, 6 || venenum . . . eat] exser. Isid. orig. XII 4, 41 || 21 longumque] A. I 749 || 24 in quarto] 238 || 25 in septimo] 341

1 qua] quo C || diximus om. BC || 3 ad v. 683 Faciem] pro vultu posuit . . . mutetur alterius. P || 5 vultus aut certe quod CP, nisi quod quia P 6 in om. C || 8 dictum est C (dicticon C²) || 11 id est cum lacta esse coeperit; non est epitheton perpetuum malim || 13 ad v. 686 Laticem] licium autem pro licium figurate ponens principalitatem pro derivatione. P || 14 rata H rea M (. . . corrupta t rara superser. m) || et om. M (supr. vers. add. m) || 17 lyaeum HM: lycum BC (nisi quod ñ in ras. C) licium J || 18 lyaeium M: liaecium BLH lyei=um C (ei et u litterae ab alia manu instauratae sunt) || 19 ad v. 688 [Occultum inspires ignem] venenum dictum quia per uenas eat . . . amorem. P 22 ut supra cupidinem amorem posuit C || 27 ad v. 690 Et alas exuit] hoc est depositus. P || 28 Cupido Fabriciana quoque anni 1575. si quidem deus in Leidensi suo fuisse testatur Burmannus. || tantum om. C

691. PLACIDAM PER MEMBRA QUIETEM aut epitheton est quietis, aut ideo 'placidam' dixit, quia est quies, quae potest etiam somniorum terrore turbari.

692. *INRIGAT* *infundit*: proprie quia et somnus sic pingitur quasi cornu *infundat*. FOTVM sublatum, *complexum*. 5

693. AMARACVS hic puer regius unguentarius fuit, qui casu lapsus dum ferret unguenta, maiorem ex *unguentorum* confusione odorem creavit: unde optima unguenta amaracina dicuntur. hic postea in herbam sampsucum versus est, quam nunc etiam amaracum dicunt. 10

695. IAMQVE IBAT cum vix Venus ista dixisset. sane neque festinantibus personis neque minoribus est respondendi facultas, ut hoc loco Cupidini, Mercurio supra item in quarto, ut in septimo Furiae.

697. CVM VENIT aut pro 'cum veniret', aut ut 'cum' sit ad- 15
verbia temporis pro dum; nec enim potest coniunctivi modi particula iungi indicativo. sane sciendum, malo errore 'cum' et 'dum' a Romanis esse confusa. AVLAEIS velis pictis, quae ideo aulaea dicta sunt, quod primum in aula Attali regis Asiae, qui populum Romanum scripsit heredem, inventa sunt. ideo autem etiam in 20
domibus tendebantur aulaea, ut imitatio tentoriorum fieret, sub quibus bellantes semper habitare maiores: unde et in thalamis hoc fieri hodieque conspicimus. Varro tamen dicit vela solere suspendi ad excipiendum pulverem, quia usus camerae ignorabatur: unde Horatius interea suspensa gravis aulaea ruinas in: 25
patinam fecere, trahentia. pulveris atrii, quantum non Aquilo Campanis excitat oris. sciendum sane omnia Graeca nomina in η exeutia, cum derivationem faciunt, η in ae diphthongon

6 hic puer . . . dicunt] exscr. mythogr. I 34. II 182. Isid. orig. IV 12, 8. XVII 9, 14 || 11 sane . . . facultas] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 303 cf. ad p. 194, 24 sq. || 18 quae ideo aulaea . . . inventa sunt] exscr. Isid. orig. XIX 26, 8 || 25 Horatius] sat. II 8, 54. cf. Porphy. ad hunc. vers.

2 quae] qui C || 4 *ad v.* 692 *Inrigat*] *infundit* proprie quia (quae) et somnus . . . *complexum*. P || 5 sublatum a fouendo D || 6 *ad v.* 693 *Amaracus*] hic puer regius . . . quam nunc amaracum (amaracus) dixit. P || unguentarius LM || 7 unguenta L || maiorem . . . unguenta om. L (*add. l in marg.*) 8 amaricina L amarachina P || 9 sampsucum M: samsucum BH sampsuchum C sam-su//cum L samsacum P || versus est] dicitur versus CP || quam] quia H quod B || etiam om. CP || 10 dixit CP || 11 sane . . . furiae om. BC 15 *ad v.* 697 *Cum venit*] aut pro *cum veniret* . . . confusa. P || aut ut *scripsi*: ait ut CP aut BLHM cf. *ad Aen.* II 455 || 18 AVLAEIS velis pictis . . . *MEDIAMQVE* (pag. 196 *lin.* 9) om. C || 22 semper om. B || 23 hodie B || 25 unde Horatius . . . oris om. B || suspensus H || 26 atrii H || 27 oris] agris libri *Horatiani* || sane] tamen l

convertere, ut *αὔλη* anlaca, "Ἴδη Idaea, *Αἴτνη* Aetnaea. SUPERBIS nobilibus, ut ceciditque superbum Ilium.

698. AVREA si 'Dido aurea', pulehram significat, et est nominativus, si 'sponda aurea', septimus quidem est, sed synizesis fit, 5 et spondeus est. SPONDA antiqui stibadia non habebant, sed stratis tribus lectis epulabantur, unde et triclinium sterni dicitur, sic Cicero sterni triclinia, et in foro sterni iubebat. unde apparet errare eos, qui triclinium dicunt ipsam basilicam vel cenationem. MEDIAMQVE LOCAVIT ipse enim apud maiores domini

10 fuerat locus, ut aperte Sallustius docet igitur discubere: Sertorius inferior in medio, super eum L. Fabius Hispaniensis senator ex proscriptis; in summo Antonius, et infra scriba Sertorii Versius; et alter scriba Maecenas in imo, medius inter Tarquinium et dominum Perpernam. LOCAVIT collocavit.

15 699. IAM PATER AENEAS religiosus, quia pater proprie omnium deorum epitheton est, ut ubique ostendit Vergilius.

700. OSTRO pro purpura posuit, unde tingitur purpura.

701. DANT MANIBVS FAMVLI LYMPHAS humilis character, qui *ἴσχνος* dicitur; vilia enim describuntur. CEREREMQVE CANISTRIS hic 20 panem, alibi triticum, ut tum Cererem corruptam undis. EXPEDIVNT proferunt.

TONSISQVE FERVNT MANTELIA VILLIS 'tonsis villis' vel minutis vel compositis, ut tonsa coma, pressa corona est; constat enim maiores mappas habuisse villosas, quibus etiam in sacris utebantur, sicut in gorgiis manibus liquidos dant or- 25 dine fontis germanae, tonsisque ferunt mantelia villis; de

2 ceciditque] A. III 2 || 7 Cicero] in Verr. act. II 3, 26, 65 || 10 Sallustius] hist. fragm. III 3 Kritz. || 20 tum] A. I 177 || 22 tonsa] A. V 556 || 24 in gorgiis] IV 376

^H
1 aule B aule LH anlacae M || 1VI B: ide LH idae M || *Αἴτνη* Aetnaea om. B post idaea addens caliopi caliopaea sed illa dip. a in e prodūc. a in ./. pro in quibusdam locis solet mutari. || *Αἴτνη* om. II aethne L aethnae M || 3 ad v. 698 Aurea locabit] collocabit. P, LOCAVIT collocavit C ipse enim . . . IAM (lin. 15) omittens || 4 aurea B: om. LHM || sinizis BLH sinizisis M || 5 stibadia B: stupadia L stipadia HML (lectum de calcitis *supser.* l) || 9 caenationem BM || domi B dni M (domini m) || 11 L. Kritzius: tucius BK tutus L titus M || 13 sertorius L || versius H: nirsius B nirsius ex nerisius vel versius L nirsius ex versius M || maecenas L: accenas B maccenas H mecaenas M || 14 arquinium BH Tarquitium Kritzius || domum BH domi- L (domicium l) domitium M || ppernam L (ppmā l) perpenna M || 15 ad v. 699 iam pater Aeneas] religiosus (regiosus) . . . Vergilius. P || 17 ad v. 700 Ostro] pro pura inposit unde et tingitur. P || posuit] dixit B || unde et C || tingitur libri || 18 ad v. 701 Cereremque] hic panem . . . utebantur. mantelia (mantilia) nero a (a om.) tergendis manibus dicta. et est . . . apocope est. P || 19 ἴσχνος] isenos B H M l ex C senos L || 20 ut om. C || 21 MANTELIA H M MANTILIA C L || 24 liquido C (liquidus C²) || 25 fonti C (fontis C²) || germana C (germanae C²) || feri C mant C (mantilia C²)

supplicaturis enim hoc dixit. 'mantelia' vero a manibus *tergendis dicta*, et est *nominativus* mantele, quo modo torale. quod autem legimus ne turpe toral, apocope est.

703. QVINQVAGINTA hoc est multae. ORDINE LONGO id est dispositione, secundum Tullium, qui in oeconomicis dicit, quid ubi 5 ponendum sit; nec enim debent universa confundi. CVRA PENVM STRVERE inter penum et cellarium hoc interest, quod cellarium est paucorum dierum, unde et in cellam dicitur imperatum frumentum, penus vero temporis longi. sane dicimus et hic et haec et hoc 10 penus, sed a masculino et a feminino genere quarta est declinatio, a neutro tertia, quo modo pecus pecoris. unde Horatius portet frumenta penusque, masculino vero genere Plautus nisi mihi annuus penus datur, feminino Lucilius posuit, ut uxori legata penus. quartae autem declinationis esse Persius docet, ut in locuplete penu defensis pinguibus Umbris. 15

704. STRVERE ordinare, componere, unde et structores dicantur ferculorum compositores. ET FLAMMIS ADOLERE PENATES colere. sed adolere proprie est augere. in sacris autem κατ' ἐνφημισμὸν adolere per bonum omen dicitur; nam in aris non adolentur aliqua, sed cremantur et consumuntur. ET FLAMMIS ADOLERE PENATES] quia 20 veteres in focis sacrificabant, ut ipse alibi hortor amare focos.

705. TOTIDEMQVE PARES AETATE MINISTRI non numerus habet admirationem, sed aetatis aequalitas.

706. QUI DAPIBUS MENSAS ONERENT dapes regum sunt, epulae

1 mantelia . . . dicta] cf. Isid. orig. XIX 26, 6 || 3 ne turpe] Hor. ep. I 5, 22 || 7 inter penum . . . longi] cf. Gell. IV 1, 14. Isid. orig. XV 5, 7 9 sane dicimus . . . hoc penus] cf. Gell. IV 1, 2 et Nonius p. 51 M. || 11 Horatius] ep. I 16, 72 || 12 Plautus] pseud. I 2, 45 || 13 Lucilius] XVI 5 Müll. || 14 Persius] sat. 3, 74 || 18 adolere e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 514 || 21 hortor] A. III 134 || 24 dapes . . . privatorum] exser. Isid. orig. XX 2, 6

1 a om. C (supr. vers. add. C²) || 2 et mantele] an telo B et telo L (et ex corr. o in a mutavit I, qui superscr. t ante lotis) anctelo H et ///telo M (duae litterae erasae) ante lotis Burmanni Leidensis et Regius mantilia vero a manibus ante lotis et est nominativus mantile Lion || 3 legimus in Horatio Fabricius || 4 ad v. 703 Quinquaginta] hoc est . . . dispositione. Cura penum struere] inter . . . pinguibus umbris. P || id est] deest H nel deest id est L

5 oeconomicis B ///oeconomicis C (oeconomicis C²) || 8 in cellam BLM: in cella CP cellam H || ducitur l || 10 et a feminino om. CP || a feminino HB feminino BL || 12 penusque P || masculini uero generis P || 13 annus poenis P || lucius C || 15 plenu L || 16 ad v. 704 Struere] ordinare componere . . . amare focos. P || strictores P || 18 κατ' ἐνφημισμὸν om. CP || 22 ad v. 705 Centum non numerus sed aequalis abet admirationem. P || non numerus sed aequalitas habet admirationem C || 24 ad v. 706 Qui dapibus] quidam dapes regum uolunt esse, epulas priuatorum. Onerent] de ueterum more dixit . . . adponebantur. Et pocula ponant] similiter more antiquo dixit quia (quae) . . . dicuntur. P || quidam dapes regum uolunt esse epulas priuatorum C

privatorum. 'onerent' autem potest et ad abundantiam retulisse et de veterum more dixisse, quibus cum accubuissent omnis cena semel adponbatur. et quidam voluit hoc secundum veterem caerimoniarum ritum adcerti debere, quod flamini Diali mensa iuanis non anteponebatur; nam cum dicit 'qui dapibus mensus onerent et pocula ponant',
 5 et alibi et vina reponite mensis, quid aliud ostendit, quam mensam vacuam non antepositam Aeneae, quem ubique omnia sacrorum inducit habuisse? ET POCULA PONANT secundum antiquum locutus est morem, quia veteribus non in manus dabantur pocula, sed mensis
 10 adponbantur, ut hodieque apud plures pocula in canistris argenteis adponantur, quae canistra sicavia dicuntur.

708. TORIS PICTIS pro in toris pictis. et torus dictus est, quod veteres super herbam tortam vel sedebant vel discumbebant, ut proximus
 et viridante loro consederat herbae. IVSSI DISCUMBERE bene
 15 'iussi' de regis satellitibus dixit, qui utique subiecti habebantur imperio, nec tanquam hospites fuerant invitati. discumbere autem iuxta consuetudinem suorum temporum dixit, quia olim sedentes rescebantur, ut ipse alibi gramineoque viros locat ipse sedili et perpetuis
 soliti patres considerare mensis.

20 709. MIRANTVR DONA AENEAE, MIRANTVR IVLVM hoc ad Tyrios rettulit. MIRANTVR IVLVM quem putabant Iulum.

710. FLAGRANTISQVE DEI VULTVS hoc ad poetam refertur.

* FLAGRANTIS ardentis diuinitate.* SIMVLATAQVE VERBA composita in Aescanii similitudinem. et hoc ex persona poetae accipiendum.

25 712. PRAECIPVE INFELIX propter casum futurum, ut probant sequentia 'pesti devota futurae'. ileo ergo infelix. 'pesti' autem amori vel malo. 'devota' vero de oratione Augusti translata locutio, quam habuit in laudatione funeris Marcelli, cum diceret, illum immaturae morti decotum fuisse.

6 et vina] A. VII 131 || 12 torus . . . discumbebant] cf. Isid. orig. XX 1, 2 || 13 proximus] A. V 388 || 18 gramineoque] A. VIII 176 || perpetuis] A. VII 176

1 ad om. C (supr. vers. add. C²) || 4 flamini C flamen C² vel C³ || 10 odieque C (hodieque C²) odie P || 11 apponuntur P: apponebantur C || dicuntur. m. C || 12 ad v. 708 Toris pictis] pro in toris pictis . . . qui utique subiecti erant imperio nec tantum quod hospites fuerant. discumbere autem quod olim sedentes rescebantur ideo dixit. P || torus] toris C || quia P || 13 sedeant C (corr. C²) || proximus ut om. P || 14 bene iussi om. P || 19 patris C || 20 MIRANTVR IVLVM om. C || 21 IULVM C || putebant C || 22 ad v. 710 Flagrantesque dei vultus] ardentis diuinitate. hoc . . . ex persona poetae. P || FLAGRANTIS ardentis diuinitate hoc C || 25 ad v. 712 Devota] de oratione Augusti translata elocutio . . . deuotum fuisse. P || 27 oratione] uoratione. C ut videtur. notatione C² vel C³ || 28 laudatione] translatione P

713. EXPLERI MENTEM NEQVIT Graeca figura est. TVENDO dum intuetur. et omnis gerundi modus tam ab agentis quam a patientis significatione similiter profertur, ut cantando tu illum, id est dum cantas, et frigidus in pratis cantando rumpitur anguis, id est dum ei cantatur. 5

714. ILLE VBI postquam, ut Horatius nos ubi decidimus, hoc est postquam; nam si loci esset, 'quo' diceret. ergo 'ubi' interdum adverbium loci est, interdum temporis.

716. ET MAGNVN arduum; difficile est enim imitari verum filii adfectum. *FALSI IMPLEVIT GENITORIS AMOREM non veri, vel pro eo qui fallcbatur, ut sit, implevit amorem eius quem decipiebat simulando cum esse patrem suum, et est magis absolutum participium; nam illic nomen est falsi Simoentis ad undam.* 10

717. REGINAM PETIT non simpliciter dixit 'petit'; nam petere est proprie insidiari. 15

718. GREMIO FOVET sustinet, ut et fotum gremio.

719. INSIDAT in sinu sedeat, legitur tamen et 'insideat', id est ut quidam volunt insidias faciat. AT MEMOR ILLE MATRIS hoc est praeceptorum matris.

720. ACIDALIAE Acidalia Venus dicitur vel quia inicit curas, 20 quas Graeci *ἄξιδαγ* dicunt, vel certe a fonte Acidalio qui est in Orchomeno Boeotiae civitate, in quo se Gratiae lavant, quas Veneri esse constat sacratas; ipsius enim et Liberi filiae sunt: nec immerito; gratiae enim per horum fere numinum munera conciliantur. ideo autem nudae sunt, quod gratiae sine fuce esse debent, ideo conexae, 25

2 et omnis . . . dum ei cantatur] Servii comm. in Don. p. 412, 21 || 3 cantando] buc. III 25 || 4 frigidus] buc. VIII 71 || 6 Horatius] carm. IV 7, 14 || 13 falsi] A. III 302 || 16 et fotum] A. I 692 || 20 Acidalia . . . solet reverti] exser. mythogr. II 36. III 11, 2

1 ad v. 713 Tendo] dum intuetur. et omnis gerundi modus . . . dum ei cantatur. P || 2 tuetur *Im* || argenteis *C* || 4 et] item *B* sed *HM* (et *m*) || 6 ad v. 714 Ille ubi] postquam . . . ergo ubi interdum adverbium temporis. P || decimus *L* (corr. *D*) || 7 postquam *L* || 8 temporis] adverbium temporis *C* || 9 ad v. 716 Falsi genitoris] non veri . . . Simoentis ad undam. P || 11 quem decipiebat] desinit *Cassellani quaternio septimus* || 12 illi *P* || 13 falsis *P* || 14 nam petere non solum adne, sed etiam est proprie insidiari *D* || 16 ad v. 718 Gremio fouet] sustinet . . . gremio. P || 17 ad v. 719 Insidit] in sinu sedeat. legitur tamen et insidias facit *crā n* pene ut *brēu ē* altius pene ut *pducitur*. (*lege* *paeneultima breuis est, alterius paeneultima producitur.*) P || id est *inseruit Musvicius* * ut quidam nolunt *Daniel, quem haec e Cassellano edidisse conicio, cuius folium LVII e codice sublatum a Francisco Modio acceperat.* || 20 ad v. 720 Acidaliae] Acidalia Venus dicitur a fonte Acidalio . . . esse sacratas. Abolere *Sichaeum incipit*] ordo . . . inferre. P || 21 acidas libri || 22 horcomeno *L* || 24 gratia *B* grati *L* (gratiae *I*)

quia insolubiles esse gratias decet: Horatius segnesque nodum solvere Gratiae. quod vero una aversa pingitur, duae nos respicientes, haec ratio est, quia profecta a nobis gratia duplex solet reverti, unde est supra nec te certasse priorem paeniteat.

5 sane Veneri multa nomina pro locis vel causis dicuntur inposita. nam Venerem vocari quidam propter promptam veniam dicunt. alii Suadam appellant, quod ipsa conciliatio Suada sit. dicitur etiam Obsequens Venus, quam Fabius Gurges post peractum bellum Samniticum ideo hoc nomine consecravit, quod sibi fuerit obscuta: hanc Itali † Post-

10 votam dicunt. dicta est etiam Equestris Venus, dicta et Cloacina, quia veteres cloare purgare dixerunt. dicitur et Myrica et Myrtea et Purpurissa. est et Erycina, quam Aeneas secum advexit. dicitur et Salacia, quae proprie meretricum dea appellata est a veteribus, et Lubentina, quae lubentiam mentibus novam praestat, quamvis alii

15 hanc Lubiam dicant, quod eo nomine consilia in medullas labantur. alii Mimmerniam vel Meminiam dicunt, quod meminere omnium. est et Verticordia, est et Militaris Venus, est et Limnesia quae portibus praestet. ipsa et Victrix et Genetrix ex Caesaris somnio sacrata. est et Venus Calva ob hanc causam, quod cum Galli Capi-

20 tolium obsiderent et decissent fures Romanis ad tormenta facienda, prima Domitia crinem suum, post ceterae matronae imitatae eam excucuerunt, unde facta tormenta, et post bellum statua Veneri hoc nomine collocata est, licet alii Calvam Venerem quasi puram tradant, alii Calvam, quod corda amantum calciat, id est fallat atque eludat. qui-

25 dam dicunt porrigine olim capillos cecidisse feminis et Ancum regem suae uxori statuum calvam posuisse, quod constitit piaculo; nam post omnibus feminis capilli renati sunt, unde institutum, ut Calva Venus coleretur. apud Cyprios Venus in modum umbilici, vel ut quidam volunt, metae colitur. apud Ephesios Venerem Automatam dire-

30 runt, vel Epidaetiam. ratio autem horum nominum talis est. Meliboea et Alexis amore se mutuo dilexerunt et iuramento se adstrinxerunt, ut cum tempus nuptiarum venisset sibimet iungerentur: sed cum virginem parentes sui alii despondissent et hoc Alexis vidisset, sponta-

1 Horatius] carm. III 21, 22 || 4 nec te] A. I 548

1 docet II || nudum II || 5 sane Veneri . . . Epidaeti sacravit (p. 201, 8) Daniel in margine exemplaris Basileensis e Cassellano adscripsit. sane Veneri . . . veniam dicunt perierunt charta a bibliopogo circumcisa || 9 Postuortam P. Schoellius || 11 purgare] cf. Plin. nat. hist. XV § 119 'in eo loco qui nunc signa Veneris Cluacinae habet. cluere enim antiqui purgare dicebant?': pugnare C || 13 alatia C || 11 lubentium C || 15 an Labiam? || 18 uictima C || netrix C || 29 automatam scripsi: automatem C || 30 epide^{act}cia C || 30 meliboea scripsi: meliboce C

neum subiit exilium. virgo autem ipso nuptiarum die semet de tecto praecipitavit: quae cum inlaesa deculisset, in fugam conversa pervenit ad litus ibique scapham ascendit, ex qua sponte funes soluti esse dicuntur. voluntate itaque deorum pervecta est ubi amator morabatur: quam cum ille parans cum sodalibus convivium suscepisset, pro ipso rei eventu 5 templum constituit. quod ergo sponte fuissent (funes) soluti, Automatae Veneri nomen sacravit, quodque cum epulas pararet virgo ei aquis fuisset advecta, Epidaetiae sacravit. ABOLERE SICHAEVM INCIPIT ordo naturalis. prius enim est avellere inhaerentia, et post nova inferre. sic Terentius ut metum in quo nunc est adimam 10 atque expleam animum gaudio.

721. VIVO AMORE aut vivi hominis, aut certe vehementi.

PRAEVERTERE praecoccupare: propter Iunonem sine dubio.

722. RESIDES pigros, ad amandum inertes; iuraverat enim nulli se esse nupturam. *resides sane milites otiosi et pigri dicuntur, 15 ut residesque movebit Tullus in arma viros.* unde contra instantes dicimus industrios.

723. QUIES EPVLIS propter regalem affluentiam. contra supra ait postquam exempta fames. MENSAEQVE REMOTAE licet sub extranea persona, Romanorum tamen exsequitur morem, apud quos 20 duae mensae erant: una epularum, altera poculorum.

724. CRATERAS Graecum est ab eo quod est 'hic crater'; nam Latine haec cratera dicitur, unde Persius si tibi crateras argenti incusaque pingui auro dona feram. ET VINA CORONANT 'vina' pro poculis posuit, et est tropus synecdoche, ut Cererem 25 dicimus pro frumento. sic Plautus vinum precemur; nam hic deus praesens adest. 'coronant' autem est aut implent usque ad marginem, aut quia antiqui coronabant pocula, et sic libabant: unde est magnum cratera corona induit, inplevitque mero.

10 Terentius] Andr. II 2, 2 || 16 residesque] A. VI 814 || 19 postquam] A. I 216 || 22 graecum est . . . feram] exscr. Isid. orig. XX 5, 3 || 23 Persius] sat. II 52 || 29 magnum] A. III 525

6 funes *addidi* || 7 urago C || 8 Epidaetiae *scripsi*: epidaeti C || 9 inhaerentia] morientia P || 12 *ad v.* 721 Resides] pigros (pigras) . . . nupturam. resides sane proprie principes otiosi et pigri dicuntur: unde contra instantes dicimus industrios. P || 15 nullis BL (nulli l) || resides sane . . . viros *Daniel dedit in textu* || 18 *ad v.* 723 Quies epulis] propter regalem affluentiam. P || 19 fames propter naturae necessitatem, non autem luxuriam. D || 21 poculorum nam ideo sequitur crateras *Daniel e Cassellano ut videtur* || 22 *ad v.* 724 Crateras] graecum . . . unde Persius 'si tibi crateras argenti iniustaque multo'. Vina] pro poculis posuit. Coronant] autem (ait) est, aut implent . . . mero. P || 24 inclusaque LHM (*Persii versum om. B*) || 28 libabant BHM: bibebant P et *Daniel* libant L (libabant l) || 29 mero. hoc tractum est ex Homero, qui ait in Iliade (l 470) κοῦροι μὲν κρητῆρας ἐπέστειψαντο ποτοῖο D

725. IT STREPITVS TECTIS id est ad tecta, ut it clamor caelo. legitur autem et 'fit strepitus tectis'.

726. ATRIA ut supra diximus, tangit Romanam historiam; nam ut ait Cato et in atrio et duobus ferculis epulabantur antiqui: unde
5 ait Iuvenalis quis fercula septem secreto cenavit avus? ibi etiam pecunias habebant: unde etiam qui honoratiores erant liminum custodes adhibebantur, ut qui Dardanio Anchisae armiger ante fuit, fidusque ad limina custos. ibi et culina erat: unde et atrium dictum est; atrum enim erat ex fumo. *alii dicunt Atriam*
10 *Etruriae civitatem fuisse, quae domos amplis vestibulis habebat: quae cum Romanis imitarentur atria appellaverunt. alii atria magnas aedes et capacissimas dictas trahunt, unde atria Licinia et atrium Libertatis.* LYCHNI Graeco sermone usus est, ne vile aliquid introferret. a lychno autem lucerna dicta est, unde et brevis est 'lu', ut Iuvenalis
15 dispositae pinguem nebulam vomuere lucernae. Horatius ungor olivo, non quo furatis immundus Natta lucernis. si enim a luce diceretur, non staret versus. LAQVEARIBVS principaliter lacus dicitur, ut Lucilius resultant aedesque lacusque; diminutio lacunar facit, ut Horatius nec mea renidet in domo
20 lacunar; inde fit alia diminutio lacunarium et per antistiochon

1 it clamor] A. V 451 || 5 Iuvenalis] sat. I 94 || 7 qui] A. IX 644 || 8 unde et . . . fumo] cf. Isid. orig. XV 3, 4. gloss. Sangern. ap. Hildebr. p. 21
9 alii . . . appellaverunt] cf. Varro d. l. I. V 161 || 13 graeco . . . introferret] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 521. cf. Macrob. Sat. VI 4, 17 || 14 a lychno . . . staret versus] exscr. Isid. orig. XX 10, 2 || Iuvenalis] immo Persius sat. V 181 || 15 Horatius] sat. I 6, 124 || 17 principaliter . . . laquearium] exscr. Isid. orig. XV 8, 6 et XIX 12 || 18 Lucilius] ex libr. inc. 40 Mueller. || 19 Horatius] carm. II 18, 2

1 ad c. 725 Fit strepitus tectis] id est ad tecta, ut clamor caelo. P || 11 om. B FIT LHM Daniel || 2 caelo id est ad caelum B || legitur autem . . . strepitus om. B || fit LM (fit fuit, ut videtur) fit H it Daniel || tectis ex tectus L
3 ad v. 726 Atria] morem Romanorum tangit . . . epulabantur antiqui. Lychni (ligni) graeco sermone usus est. a luco enim lucerna dicta est, unde et brevis lu. 'dispositae pinguem nebulam nomuere lucernae'. si enim a luce diceretur non staret versus. Laquearibus] principaliter lacus dicitur (ditur), diminutio lacunar, inde fit alia diminutio lacunarium. legitur et lacuaribus. P dictum est Daniel || tangitque morem Romanorum Daniel || 6 etiam post unde om. BM Daniel. fortasse et famuli || honoratiores servi Fabricius || 9 alii . . . atrium Libertatis in textu habet Daniel || Atriam scripsi: Atria Daniel || 11 aedes Burmannus: sedes Daniel. cf. gloss. Sangern. ap. Hildebr. p. 21 'Atria porticus. magnae aedes et capacissimae atria dicebantur'. || 13 LYCHNI L LYCHNI H || 14 lychno Karoliruhensis CNVI lychno L ligno H. cf. Ritschelius nus. rheu. X 448 || brevis est lu Lucilio ut Persio Fabricius || 15 disposite LH || linguè H

nebulae B || mouere B nomere M || Horatius . . . lucernis om. B || 16 ungor L lungur H || furatis LHM fundatis Daniel fraudatis libri Horatii || 17 luce MP Daniel: lucere BLH || 19 retinet L || 20 antistiochon LHM

laquearium. *legitur et lacuaribus. Cicero Tusculanarum tectis caelatis lacuatis.*

727. NOCTEM VINCVNT luminis est exaggeratio. FUNALIA 'funalia' sunt quae intra ceram sunt, dicta a funibus, quos ante usum papyri cera circumdatos habuere maiores: unde et funera 5 dicuntur, quod funes incensos mortuis praeferebant. alii funalia appellarunt quod † in cicendula lucl, quos Graeci πυρσῶνς vocant: Varro de vita P. R. facibus aut candela simplici † aut ex eo funiculo facta, earum vestigia quod ubi ea figebant appellarunt funalia. non nulli apud veteres candelabra dicta tradunt quae 10 in capitibus uncinos haberent, quibus affigi solebant vel candelae vel funes picc delibati: quae interdum erant minora, ut gestari manu et praeferrī magistratibus a cena remeantibus possent.

728. HIC tunc; est ergo adverbium temporis.

729. QUAM BELVS primus rex Assyriorum, ut supra diximus, 15 quos constat Saturnum, quem et Solem dicunt, Iunonemque coluisse, quae numina etiam apud Afros postea culta sunt. unde et lingua Punica Bal deus dicitur. apud Assyrios autem Bel dicitur quadam sacrorum ratione et Saturnus et Sol. alii hunc Belum Saturni temporibus regnasse eiusdemque dei hospitem fuisse tradunt. 20

1 Cicero Tusculanarum] I 35, 85 et III 19, 44. trag. Rom. fragm. rec. Ribb. p. 26 ed. II. Emilianae poes. rel. rec. Vahl. p. 104 || 4 funalia sunt . . . funera dicuntur] exscr. Isid. orig. XX 10, 5. cf. XI 2, 34 et XIX 4, 1. et Don. ad Ter. Andr. I 1, 88 || 15 primus . . . et Sol] exscr. Isid. orig. VIII 11, 23

1 laquearium facit Daniel || legitur . . . lacuatis in textu habet Daniel 2 laqueatis Ciceronis libri et hoc loco et Tusc. III § 44. || 3 ad v. 727 Funalia] funalia quae sunt intra ceram, dicta a funibus quos (quae) ante usum papyri cera circumdatos habuere maiores: unde et funera dicuntur. P || 4 quae sunt intra ceram Daniel || sunt unde sunt dicta BL sunt unde sint dicta H sunt unde dicta M. cf. Isid. orig. XIX 10, 5 || 7 in cicendula Daniel. in fune ut cicendula Barthius ad Claud. epithal. Hon. 206. fortasse in candela. cf. Paulus Festi s. v. 'cicendula' p. 42 M. || 8 facibus . . . funalia] facibus aut candela simplici, aut ea ex funiculo facta earum fastigia quibus eas figebant, appellarunt funalia Barthius l. l. facibus, aut candela simplici, aut ex funiculo facta, cera vestita: quibus ea figebant, appellabant funalia Salmasius exerc. Plin. p. 266. facibus aut candela, simplici aut ex funiculo facta cera vestita, quam ubi affigebant, appellarunt funalia H. Kettnerus Varronis de v. P. P. libr. IV quae extant p. 29. facibus aut candela simplici aut ex cera et funiculo facta locarunt vestigia locaque ubi ea figebant appellarunt funalia F. Schoellius, qui propter πυρσῶνς de signis igne datis Varronem dixisse censet. fortasse facibus aut candela simplici, ex cera aut ex sebo et funiculo facta: earum vestigia (i. e. imas partes) ubi affigebant appellarunt funalia. cf. Donatus l. l. || 11 candelae scripsi: candelaber Daniel solebat vel candela Salmasius l. l. || 13 remeantibus in contextu omisit Daniel. dedit in appendice tanquam a Scipio e codice supplementum. || 14 ad v. 728 Hic tunc. ergo adverbium temporis est. P || 15 ad v. 729 Quam Belus] primus rex Assyriorum, ut supra dictum est. P || dictum est Daniel || 16 quem eundem et Daniel || 19 alii . . . tradunt habet Daniel in textu

730. *TYM FACTA SILENTIA TECTIS mos erat apud veteres, ut lumine incenso silentium praeretur, ut †optativam sibi laudem loquendo nullus averteret. apud Romanos etiam cena edita sublatisque mensis primis silentium fieri solebat, quoad ea quae de cena libata fuerant ad focum*
 5 *ferrentur et in ignem darentur, ac puer deos propitios nuntiasset, ut diis honor haberetur tacendo †que nos cum intercessit inter cenandum, Graeci quoque θεῶν παρουσίαν dicunt.*

731. HOSPITIBVS NAM TE DARE IVRA LOQVNTVR scilicet exemplo Lycaonis, qui cum hospites susceptos hospitio necaret, a
 10 suscepto Iove, postquam ei epulas humanas adposuit, versus in lupum ostendit hospitii iura non esse violanda.

732. *TYRISQVE DIEM atqui nox erat, sed per 'diem' accipimus et noctem. et quidam volunt masculini generis 'diem' bonum significare, feminini malum. TROIAQVE PROFECTIS bene noluit 'profugis'*
 15 *dicere.*

733. ESSE VELIS secundum Etruscam disciplinam locutus est; sic enim dicunt 'volens propitiusque sis'.

734. ADSIT LAETITIAE BACCHVS DATOR alii 'adsis' legunt, secundum quos 'Bacchus' aut antiptosis est, aut antiquus vocativus,
 20 ut socer arma Latinus habeto. DATOR bene autem addidit 'dator laetitiae', quia est et dator furoris. ET BONA IVNO aut propitia, id est non irata Troianis, ut sis bonus o felixque tuis, aut magis 'bona' caelestis; est enim et inferna, ut Iunoni infernae dictus sacer. *aut, sicut supra dictum est, χρηστήν, quod est*
 25 *bona, quam inter penates Troiani habuisse dicuntur.*

735. COETVM modo convivium; et bono verbo ad dignitatem duorum in uno populorum usus est.

736. LATICVM LIBAVIT HONOREM more sacrorum: et tangit

---

8 scilicet . . . violanda] exser. mythogr. II 60 || 20 socer] A. XII 192 || 22 sis bonus] buc. V 65 || 23 Iunoni] A. VI 138 || 24 supra] ad 378 || 29 more sacrorum e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 11, 3 sqq.

---

1 mos erat apud *Daniel* omittit in textu, in appendice profert tanquam a *Scioppio* suppletum. || lumine scripsi: lumini *Daniel* || 2 ut optativam . . . averteret] ut optata a divi sibilando et loquendo nullus averteret *coni. F. Schoellius* || 5 in ignem *Burmansius*: igni *Daniel* in textu ignem in appendice *Scioppium* facit e *Fuldensi* testantem || 6 que nos] πρὸς χρόνος *F. Schoellius* quae res *Masricius*. ceterum quattuor scholia ad *TYM FACTA SILENTIA TECTIS* videntur serrata esse: primum mos erat . . . praeretur, secundum ut . . . adverteret, tertium apud Romanos enim . . . nuntiasset, quartum ut diis honor haberetur . . . θεῶν παρουσίαν dicunt. || 11 violanda: unde dicitur Jupiter ξένιος, id est hospitalis. *D* violanda. Graeci τὸν ξένιον *Δία* appellant *Daniel* || 14 voluit *LII* noluit *D* || 16 ad v. 733 *Esse velis*] secundum euristicam disciplinam dictus est . . . propitiusque sis. *P* || et rusticam *II* || 17 dixit *B* || 26 fortasse et bono verbo ad significandam duorum unionem populorum usus est. || 28 sacrorum diis enim . . . libabatur et tangit *C*

ritum Romanorum, qui panicias sacratasque mensas habebant, in quas libabant, ut est heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus. *LATICVM LIBAVIT HONOREM*] *diis enim hospitalibus et Iovi in mensam libabatur.*

737. LIBATO delibato. *SVMMO TENVS usque ad labra.* *ATTI- 5*
GIT ORE et verecundiam reginae ostendit, et morem Romanum. nam apud maiores nostros feminae non utebantur vino, nisi sacrorum causa certis diebus. denique femina quae sub Romulo vinum bibit occisa est a marito, Mecennius absolutus, id enim nomen marito. sic Granius Licinianus cenae suae. 10

738. TVM BITIAE per transitum Poenorum ducum nomina introducit. nam Bitias classis Punicae fuit praefectus, ut docet Livius, Iopas vero rex Afrorum, unus de prociis Didonis, ut Punica testatur historia. *servavit autem τὸ πρόειπον: quare non Aeneae dedit, ne aut contumeliosum videretur aut petulans.* *INCREPITANS inela- 15*
mans, ut aestatem increpitans seram, aut certe arguens familiariter segnitiam tarde accipientis, cum esset avidus in bibendo; nam sequitur 'ille impiger'. *melius tamen accipimus clara voce hortatum, ut Plautus neque ego ad mensam publicas res clamo, neque leges crepo et Horatius quis post vina gravem mili- 20*
tiam aut pauperiem crepet? *HAUSIT* modo accepit, nec possumus intellegere bibit, cum hoc sequatur 'et pleno se proluit auro'. alibi vidit, ut hausit caelum mentemque recepit, alibi audivit, ut vocemque his auribus hausi, alibi vulnerat, ut latus hausit apertum. et multa alia pro loco significat. 25

2 heus] A. VII 116 || 7 nam apud . . . diebus] exser. Isid. orig. XX 3, 2 || 13 Livius] fragm. 6 Hertz. || 16 aestatem] georg. IV 138 || 19 Plautus] cf. Ritscheli adnot. crit. ad mil. III 4, 43 sqq. || 20 Horatius] carm. I 18, 5 || 21 HAUSIT modo accepit e. q. s.] cf. Nonius p. 319 M. || 23 hausit] A. X 899 || 24 vocemque] A. IV 359 || latus] A. X 314

5 ad v. 737 Summo tenus] usque ad labra. Attigit ore] et verecundiam reginae . . . certis diebus. P || LIBATO SVMMO TENVS ATTIGIT ORE Usque ad labra. Et verecundiam Daniel, neque Cassellannum aliud habuisse adnotatum est. || 7 feminae om. P || vinum P || 8 denique femina . . . cenae suae om. C || 9 mecennius B mece//nius L Metennius H mecenius M metenius I || 10 licinianus B H M: lucian=us L (Lucianus fuisse videtur) || caenae B M caene H || suae V. unde in institutis Romanorum, vini usus Romanis feminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur D. post suae || vel V iniercidisse veri simillimum videtur philologis Bonnensibus, qui Grauii quae supersunt a. 1858 ediderunt (p. 46) || 11 ad v. 738 Tvm Bitiae (betiae) nomina ducum Poenorum. nam Bitias (boetias) classis Punicae fuit praefectus, ut docet Livius. Iopas vero unus de prociis Didonis, ut Punica testatur historia. ideo autem non (non om.) Aeneae dedit ne contumeliosum videretur aut petulans . . . pauperem crepet. P || TVM BLIHM || 18 an hortatam? || 21 crepat Horatius

739. *PROLUIT bibendo profudit.*

740. POST ALII PROCERES ergo et Bitias unus est de proceribus; nam exoche sine similitudine nunquam fit. sane 'proceres' de his est quae nominativum in usu non habent, ut supra et victor
5 ditione tenebat. nam nec hoc in usu habet nominativum, licet in compositione dicamus condicio. proceres autem ideo secundum Varronem principes civitatis dicuntur, quia eminent in ea, sicut in aedificiis mutuli quidam, hoc est capita trabium, quae proceres nominantur. CRINITVS IOPAS aut puerum intellege, aut imitabatur
10 Apollinis formam, cuius fuerat etiam artis imitator.

741. DOCVIT QVAE MAXIMVS ATLAS 'quae' legendum est non 'quem'; nec enim istum docere potuit, qui Didonis erat temporibus, sed docuit Herculem: unde et dicitur ab Atlante caelum sustinuisse susceptum propter caeli scientiam traditam. constat enim Herculem
15 fuisse philosophum, et (haec) est ratio, cur illa omnia monstra visisse dicatur. sane Atlas Graecum est, sicut et Nilus; nam Ennius dicit Nilum Melonem vocari, Atlantem vero Telamonem. *DOCVIT QVAE MAXIMVS ATLAS*] *id est quae ipse scit, quae ipse modulatus est * hic Atlas Iapeti filius in Africa natus dicitur. hic quod annum in tem-
20 pora dividerit et primus stellarum cursus vel circularum vel siderum transitus naturasque descriperit, caelum dictus est sustinere. qui nepotem suum Mercurium et Herculem docuisse dicitur.*

742. HIC CANIT bene philosophica introducitur cantilena in

4 et victor] A. I 622 || 5 nam . . . nominativum] cf. Servii comm. in Don. p. 434, 1 K. || 6 proceres autem . . . nominantur] exscr. Isid. orig. IX 4, 17 || 16 nam . . . Telamonem] cf. comm. Luc. X 215. Isid. orig. XIII 21, 7 || Ennius] incert. libr. rel. 49 Vahl.

1 ad v. 739 Proluit] bibendo (vivendo) profudit P, quae verba inepte inter auro et alibi collocavit Daniel. in Fuldensi alium ea locum habuisse non est adnotatum. || 2 ad v. 740 Proceres] de his est quae nominativum non habent (habet) ut 'ditione', licet in compositione dicamus condicio. proceres autem principes civitatis qui eminent in ea. P || 5 ditionem B supra et victor et tenebat omittens ditione L || 6 conditio LH || 8 mutuli BHM: mutali L (mutuli L) || 10 imitator] quod graece phobos (l. φοβος) erinitus latine dicitur add. B quo circa apud Ovidium de se loquens ait (metam. I 564) 'utque meum intonsis caput est iuvenile capillis'. add. D || 11 ad v. 741 Personat. quae legendum est non 'quem', id est quae ipse scit quae ipse modulatus (malulatus) est. nec enim istum docuit qui fuit temporibus Didonis. hic Atlas . . . docuisse dicitur. constat enim Herculem (hereholem) philosophum fuisse. P || ANILAS L ATLANS II ATILAS M || 12 quem id est quae ipse scit ipse modulatus est. nec enim istum docuit qui fuit temporibus didonis. hic atlas . . . docuisse dicitur, unde et hercules caelum ab atlante susceptum sustinuisse narratur propter caeli . . . telamonem C || 13 ab atlante] atlantem B || 15 haec e mythographo recepi: om. libri mei || 17 thelamonem LHM || 18 id est quae Iopas canit, ipse modulatus est Atlas F. Schoellius, ordinem quem C praebent serrandum esse censens. ego lacunam indicari quae nescio an his explenda sit sed Atlas primus homines docuit. || 19 apeti P || 20 primus lēgē P || 21 transitum C quia C || 23 ad v. 742 Errantem lunam] id est obliquo . . . circulus terrae. Solisque labores] sane septem (quattuor) planetae sunt . . . nobilitatem. P

convivio reginae adhuc castae: contra inter nymphas, *ubi solae feminae erant*, ait Vulcani Martisque dolos et dulcia furta.

ERRANTEM LUNAM quia *ἔλιθοειδής* est, id est obliquo incedit cursu, non recto, ut Sol: scilicet ne incidat in centrum terrae et frequenter patiatur eclipsin; vicinus enim est eius circulus terrae. SOLIS-⁵ QVE LABORES 'canit' per omnia intellegimus. planetae septem sunt, Saturnus Iuppiter Mars Sol Venus Mercurius Luna. sed quinque et contra mundum feruntur, et cum mundo quando retrogradi sunt; Sol vero et Luna semper contra mundum. ideo ergo dixit 'Solis labores': laborat enim nitens contra venientis sphaerae volubilitatem. 10 nec nos debet Homerus movere, qui ait *ἥλιον ἀκάμαντα*; non enim eum dixit non laborare, sed laborem non sentire. LUNAM SOLIS-
QVE LABORES] *amat sane ubique Solem et Lunam iungere.*

743. VNDE HOMINVM GENVS si fabulam respicis, a Prometheo intellege, vel a Deucalione et Pyrrha; si autem veritatem requiris,¹⁵ varia est opinio philosophorum. alii enim de umore dicunt, alii de igni, alii de atomis, alii de quattuor elementis. PECYDES *pro omnibus posuit.* VNDE IMBER scilicet de nubibus, quae secundum Lucretium de terrae anhelitu nascuntur, qui nebulas creat: quae cum altius fuerint elevatae, aut solis calore resolutae aut vi ventorum²⁰ compressae mittunt leves pluvias vel exprimunt concitatioes. ET IGNES scilicet ex nubium collisione. nam omnium rerum collisione ignem creat, ut in lapidibus cernimus, vel attritu rotarum, vel in in silvis arborum.

744. ARCTVRVM stella est post caudam maioris ursae, posita²⁵

2 Vulcani] georg. IV 346 || 3 id est obliquo . . . patiatur] comm. Luc. I 78
7 sed quinque . . . mundum] cf. Isid. orig. III 70, 20 || 18 scilicet . . . concitatioes] exser. Isid. orig. XIII 10, 2 || 22 scilicet . . . arborum] exser. Isid. orig. XIII 9, 1 || 25 stella . . . οὐρά] exser. Isid. orig. III 70, 9

3 elico BLH elicoides M elicoides est l || 6 sane septem planetae C
7 sol luna mars mercurius iuppiter uenus saturnus CP || 8 et contra CP: econtra B contra LHM || mundum] modum Lion || retrograndi sunt LP retrograndiuntur H || 9 ergo om. CP || 10 venientis] ruentis CP || 11 haiona kamanta B

A
AIONA KAO-CANTA L haiona kamanta H haiona kamanta M || 12 sentire] sustinere H || 14 ad v. 743 Vnde hominum genus] si fabulam respicis . . . nam omnium rerum collisione ignem creat. P || ad fabulam L || respitens H || 15 uel phyrra L et phyrra HMI || 16 enim om. C*P || 17 pro omnibus animalibus uel pro animalibus *Burmamus* || 19 alitu C*P || 20 elevatae fuerint C* elevatae fuerit P || solutae BM || 21 emittunt P || Et ignes scilicet] Ignis autem P
25 ad v. 744 Arcturum] ut fabulam tradunt haec fuit Callisto (calisto) comes Dianae (deanae), quam Iuppiter mutatus in Dianam (deanam) stupravit, ex qua natus est filius nomine Arcas et reliqua. Pluuiasque hyadas] hyades stellae sunt . . . sic ergo ait pluuiasque hyadas. alii hyadas ab y littera dicunt. has quidam virgalias . . . filiae Atlantis. quidam Hyades ab Hyante (iante) fratre . . . septentriones; non enim . . . de pluribus, id est Ilicien (ilicen) et Cynosuram (cinoseturam., et proprie . . . a nonnullis dicuntur. P

in signo bootae, unde arcturus dicta est, quasi ἄρκτου οὐρά. hanc quidam agere arcton dicunt, quia arceram veteres vehiculum vocabant. haec autem ut fabulae loquuntur Callisto fuit, comes Dianae, quem Iuppiter mutatus in Dianam stupravit, ex qua natus est filius nomine
 5 *Areas*. cetera in libro I. georgicorum plenius narrata sunt. PLUVIASQUE HYADAS hyades stellae sunt in fronte tauri, quae quotiens nascuntur pluvias creant: unde et Graece ὑάδες dictae sunt ἀπὸ τοῦ ἕειν, Latine succulae a suco. sic ergo ait 'pluviasque hyades', ut Plemyrum undosum. alii dicunt hyadas dictas vel ab y littera
 10 vel ἀπὸ τοῦ ὑός, id est sue, in cuius formatae sunt faciem: nam ideo eas quidam succulas, sues scilicet, dici trahunt. has quidam vergilias dicunt, quod vere florido orientur. haec autem fuerunt ut alii dicunt, Atlantis filiae, ut alii Liberi nutrices, quae se in pelagus furore praecipitaverunt. alii Erechthei filias pro patria se morti obtulisse aiunt, quas Pliadas vocant, quod Pleiones filiae esse dicantur.
 15 quidam hyadas ab Hyante fratre, quem inventum extinctum usque ad mortem doherunt, dictas putant. GEMINOSQUE TRIONES id est septemtriones, id est Helicen et Cynosuram; non enim semper de duobus dicunt geminos, sed de pluribus. et proprie triones sunt boves
 20 aratorii, qui terram terunt. non ergo incongrue dixit 'triones', quia septemtriones plaustra a nonnullis dicuntur.

745. QUID quam ob causam 'properent se tingere soles hiberni'. ratio hoc facit hemisphaerii, quia hieme brevior sol utitur circulo. TINGERE demergere. SOLES vero pro diebus posuit,
 25 ut tris adeo incertos caeca caligine soles erramus.

746. VEL QVAE TARDIS MORA NOCTIBVS OBSTET id est aestivis, tarde venientibus; 'vel' enim disiectiva est coniunctio, nec patitur

5 georg. I 138 || 7 hyades . . . dici tradunt] cf. Gell. XIII 9, 4. exser. Isid. orig. III 70, 12 || 9 Plemyrum] A. III 693 || 11 has quidam . . . orientur] cf. Isid. or. III 70, 13 || 19 et proprie . . . terunt] cf. Isid. or. III 70, 7 || 25 tris] A. III 203

1 boetae *B L H* || ἄρκτου οὐρά *L*: arctura *B H* arctu nra *M* || 2 arcetram *C* cf. Non. p. 38 cl. Bus. || 3 haec] ursa debuit dicere is qui commenta quae in *C* habentur composuit. || 7 unde graece hyades apo to sin dictae sunt *P* || hyades libri, nisi quod yades *B H* || 8 ΥΑΙΝ *B* ΥΙΝ *L H M* fix *l* || sneu *P* || yadas *B L* || 9 vel om. *B C P* || 11 succulas *C* || 12 orientur *P* || 14 erechei *C* || 15 priadas *C* || prionis *C* || 16 usque ad mortem extinctum *P* || 18 septemtriones] triones *M I* || helicem *C* || 19 triones *P* || 20 aratoriae *L* || terant *P* || ergo] enim *P* || tyrones *P* || qui quattuor triones *P* || 21 a nonnullis plaustra dicuntur *C P*. ceterum duo scholium salis inepte cum Serviano videntur coniuncta esse: alterum id est septemtriones; non enim semper de duobus dicunt geminos, sed de pluribus, alterum id est Helicen et Cynosuram. verba quae sunt et proprie triones haud scio an Servii sint. || 22 ad v. 745 Quid] quam ob causam properent . . . posuit. *P* || 23 sol utitur] solvitur *L H* voluitur *l* || 24 demergere *L M* || 26 ad c. 764 Vel] disiectiva est coniunctio, nec patitur bis eandem rem dici. Tardis] non longis. causa ergo longorum dierum. ratio similiter haec hemisphaerii est. *P* || OBSTET tardis non longis sed aestivis id est tarde *C*

bis eandem rem dici: ergo hoc dicit, quae causa est longorum dierum. sed et hic ratio hemisphaerii est. *TARDIS non longis.*

747. INGEMINANT PLAVSV TYRII TROESQVE SEQVUNTUR *imitantur*. et bono usus est ordine, ut prius plauderent cives; nec enim aliter poterant audere peregrini, *qui expectabant, ut noscerent morem*: 5 unde supra et vos o coetum Tyrii celebrate faventes.

748. NEC NON ET VARIO arte poetica utitur, ut praemittat aliquid, quo sequens liber videatur esse coniunctus: quod in omnibus servat.

749. LONGVM hic permaturum, aut qui non erat nisi ipsius morte 10 finiendus. BIBEBAT AMOREM adlusit ad convivium. sic Anacreon ἔρωτα πίνων.

750. SVPER PRIAMO de Priamo. nam eius praepositionis officio fungitur, pro qua ponitur, ut supra et sub noctem cura recur-
sat, *id est circa noctem. et sciendum, quod cum tempus significatur*, 15 'sub' praepositio accusativo haeret semper. ROGITANS scilicet quo modo sit venditus rex; *vel qui eum post decennale bellum exitus tulerit*.

751. AVRORAE FILIVS Memnon. ideo autem dixit 'quibus armis', quia Vulcaniis armis usus fuisse narratur. AVRORAE FILIVS ARMIS quia etiam ei fecerat arma Vulcanus. *qui cum auxilium Troia- 20 nis ferret, apud Troiam occisus est. hic in tanto amore apud suos socios fuit, ut post eius mortem cum eum nimium deflerent miseratione deorum in aves conversi dicantur et quotannis venire ad tumulum eius et ibi lamentatione et fletibus se dilacerare, donec aliquantae ibidem moriantur.* 25

752. QVALES DIOMEDIS EQVI non debemus eos equos intellegere, quos Aeneae sustulit, nec enim congruit; sed de his interrogat, quos sustulit Rheso. 'quales' autem dixit, ac si diceret, anne sic feroces ut illi a quibus ducebant originem. Diomedes enim, rex Thracum, habuit equos qui humanis carnibus vescerentur. 30 hos Hercules occiso crudeli tyranno abduxisse perhibetur: de quibus dicuntur supra memorati equi originem ducere. *aut ideo 'quales', qui potuerint esse ita divini, ut inter fatalia Troiana numerarentur; nam ideo et supra ardentis ait.*

753. IMMO AGE vidit specialia cito posse finiri, et contulit se

6 et vos] A. I 735 || 11 Anacreon] poet. lyr. Gr. rec. Bergk p. 1043 ed. III
14 et sub] A. I 662 || 29 Diomedes . . . perhibetur] cf. mythogr. II 151

1 dierum ratio similiter hemisphaerii est C || 3 PLAVSVM I PLAVSVT II ||
5 audire II audiri M || 6 unde] ut J || 8 quo M: quod BLII || 11 adluxit II ||
13 ad v. 750 Super Priamo] de Priamo (pria) . . . haeret semper. P || 27 Ae-
neas B || 29 anne C: nec BLHM num malim || 31 adduxisse II

ad generalitatem. ET A PRIMA DIC HOSPES ORIGINE NOBIS id est a raptu Helenae: quod quidem Dido cupit, sed excusat Aeneas. et dicit ruinam se Troiae breviter esse dicturum, habita ratione temporis, ut suadentque cadentia sidera somnos.

5 754. INSIDIAS DANAVM hoc ad Troianorum favorem, ne videantur virtute esse superati. *et laudandum quod 'insidias' tantum dixerit, non et captum Ilium; nam et ipse Aeneas accipe nunc Danaum insidias.* CASVSQVE TVORVM ut eventu Troia corruerit, non fati necessitate.

10 755. ERRORESQVE TVOS et responsio hunc ordinem sequitur. nam primo dicit Troiae ruinam, post errores suos. SEPTIMA AESTAS per aestates annos intellege; nam sic ante olympiadas computabant. septem autem annos esse Dido cognovit ex Tenero.

---

4 suadentque] A. II 9 || 7 accipe] A. II 65

---

5 ad] in L || 10 ad v. 755 Errores septima aestas] per aestates . . . Dido cognovit. P || 11 primum L || 12 computabis H

SERVII GRAMMATICI
IN VERGILII AENEIDOS LIBRVM SECVNDVM
COMMENTARIVS.

1. CONTICVERE OMNES quia supra <I 725> dixit fit strepitus tectis. 'conticuere' autem pro conticuerunt: quod metri causa fit vel ratione clausularum. nec est ut quidam dicunt dualis numerus, qui apud Latinos nunquam penitus invenitur. et bene 'omnes' addidit; poterant enim simul quidam, sed non omnes, tacere. 5
INTENTIQVE ORA TENEBANT aut ora intuebantur loquentis, aut immobiles vultus habebant, ut tenuitque inhians tria Cerberus ora, id est immobilia habuit. aut 'tenebant' habebant, *ut sit figura et intellegamus 'intenta tenebant'*, ut Terentius nam Andriae illi id erat nomen. teneo. ideo autem hoc addidit, quia potest quis 10 tacere, nec advertere.

2. INDE aphaeresis est, pro deinde: *vel ut quidam volunt 'tunc'*.

TORO AB ALTO summus enim semper est pontificalis locus; *non enim licebat supra regem sacrificulum quemquam accumbere. cum enim dicit de Didone <I 698> aurea composuit sponda mediamque lo-* 15

---

3 nec est . . . invenitur] cf. Charis. p. 175, 13 K. Ribbeckii proleg. p. 169 || 7 tenuitque] georg. IV 483 || 9 Terentius] Andr. I 1, 58

---

1 *ad v. 1* Conticuere omnes] quia supra dixit 'fit strepitus'. 'conticuere' autem pro conticuerunt. metri causa fit uel ratione (ratio) clausularum. Ora tenebant] id est immobiles vultus habebant, ut 'tenuitque inhians (hyians) tria Cerberus ora'. P || 2 quod om. C || metri///// C (duae litterae erasae sunt) ||

5 quidam *MC²l*: quidem *CLH* || 8 id est immobilia habebant (*sic!*) aut tenebant ut sit figura et intellegamus intenta habebant ut terentius *C* (*intenti superser. C². delevit F. Schoellius*) || 9 id erat *Cl*: deret *L* deerat *II* erat *ME* || 12 *ad v. 2* Orsus] hic coepit (cepit) alibi finit, ut 'sic Iuppiter orsus'. P || inde *CH* (deinde

C²h) || uelut *C* || 13 summus enim locus est *C* (*pontificalis superser. C²*) || est semper *LM*

cavit ostendit illam regali, non sacerdotali loco discubuisse. et Aeneas ubique quasi sacratus inducitur. dictus autem a tortis herbis est torus. et videtur hic ostendisse <I 639> ostroquo superbo et <I 697> aulacis iam se regina superbis, ut aulam significaret. 'ab alto' 5 vero pro 'ex alto'; mutavit praepositionem. PATER AENEAS honoris hoc nomen est. ORSVS propter longam narrationem. et 'orsus' hic 'coepit', alibi 'finit', ut <XII 806> sic Iuppiter orsus.

3. INFANDVM quia viro forti victum se dicere et doloris et pudoris est. IVBES vis, ut iubeo Chremetem: nam aliter hoc 10 verbum Aeneae persona non recipit. RENOVARE retexere, iterare.

4. TROIANAS VT OPES sic Horatius aut pingues Phrygiae Mygdonias opes. 'ut' autem quem ad modum. LAMENTABILE REGNVM id est magnum, quasi dignum multa lamentatione, ut <VI 481> hi multum fleti ad superos. DANAI Argivi, dicti 15 a Danao rege. nam Graeci proprie sunt Thessali a Graeco rege.

5. MISERRIMA VIDI est enim poena et in atrocitate spectaculi, ut [in] <XI 263> Aetnaeos vidit Cyclopaş Ulixes et <III 623> vidi egomet, duo de numero.

6. PARS MAGNA FVI propter amissam coniugem. et hoc se 20 commendat, ut paulo post <746> aut quid in eversa vidi crudelius urbe? FANDO dum ipse dicit. alibi dum dicitur, ut <81> fando aliquod si forte tuas pervenit ad aures, quia gerundi modus est. quidam per infinitivum modum dictum accipiunt.

7. MYRMIDONVM Myrmidones sunt Achillis socii, Dolopes Pyrrhi, 25 qui eum de Scyro secuti sunt. dicti autem sunt Myrmidones propter

---

2 dictus ... torus] exscr. Isid. orig. XX 1, 2 || 9 iubeo] Ter. Andr. III 3, 1. cf. Don. ad. hunc vers. et Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 608 || 11 Horatius] carm. I 12, 22 || 14 DANAI Argivi ... a Graeco rege] cf. Isid. orig. IX 2, 72 et 69

---

1 et om. C. κ (i. e. 'autem') post Aeneas supr. vers. add. C², ut videtur: quod 'hic' interpretatus est Bergkiius || 2 thorus autem ab herbis tortis dictus est C || 3 torus, ut (V 388) 'proximus ut viridante toro conederat' D || 8 ad v. 3 Infandum] quia (quae) viro forti victum se dicere doloris et pudoris. Renovare] retexere, iterare. P || quia] q C || et doloris et pudoris est L: et doloris est et pudoris C et doloris et pudoris H dolori et pudori est M doloris et pudoris est E || 9 chremeten C chrementem L cremetem H || 10 personam C personam L || 11 ad v. 4 Lamentabile] dignum lamentatione. Danaï dicti ... a Graeco (ēco) rege. P || pinguis Horatius || frigiae M || 12 migdonias CH || opes. Opes semper dictae ad magnificentiam, sicut divitiae ad usum. D || 14 Argivi] Danaï H || 15 graeco H graio M (at. greco superser. m) || 16 poena C²: pona C || in XI. conī. Bergkiius || 18 ego et C || 19 ad v. 6 Pars maxima] propter coniugem amissam. Fando] dum ipse dicit ... accipiunt. P || coniugem amissam C || 21 dum ante dicitur om. P || 22 aliquod CH: aliquid LMC² aliqui P. cf. Ribbeckii adnot. ad A. II 6 || 23 quidam] siue P || pro P infinitivo modo Daniel || 24 ad v. 7 Myrmidonum] Myrmidones sunt Achillis socii, Dolopes Pyrrhi. Myrmidones autem a rege mirmidono dicti iouis et eurimodontis filio. P || MYRMIDONVM ... a rege Myrmidono (p. 213 lin. 4) om. C

hanc causam: Aeacus cum in arbore fici formicas, id est *μύρμηκας* vidisset, optavit tot sibi socios evenire, et statim formicae in homines versae sunt. sed hoc fabulae est. nam Eratosthenes dicit Myrmidones dictos a rege Myrmidono. *MYRMIDONVM Myrmidones sunt Achilles socii, Dolopes Pyrrhi, quos ut quidam volunt de Seyro 5 insula duxit ad Troiam. dicti autem sunt Myrmidones propter hanc causam: Aeacus, Iovis et Aeginae filius, cum vellet matris suae perpetuam memoriam permanere, insulam, in qua regnabat, a nomine eius Aeginam appellavit. hoc indignata Iuno pestilentia cives eius omnes absumpsit; quod cum vidisset Aeacus petit a Iove, ut formicae, id est 10 μύρμηκες, quas casu animadverterat plures, in homines et suos socios verterentur. qui statim mutati in homines Myrmidones appellati sunt. sed hoc fabula est. nam Eratosthenes dicit, Myrmidonas dictos a rege Myrmidono, Iovis et Eurymedusae filio. sane amat hos exercitus iungere; nam et post ait <29> hic Dolopum manus, hic saevus ten- 15 debat Achilles.* AVT DVRI MILES VLIXI 'duri' non laboriosi, sed crudelis, ut <X 44> quem dat tua coniunx dura. nam Vergilius pro negotiorum qualitate dat epitheta, cum Homerus eadem etiam in contrariis servet. sensus autem est 'sine lacrimis haec nec a quovis hostium dicerentur'. illud autem quod Asinius Pollio dicit 20 caret ratione, de Achaemenide dictum 'miles Ulixi', Myrmidonas vero et Dolopas praesentes esse, acceptos ab Heleno; sic enim dicti frangitur dignitas. *MILES VLIXI* [sane] quaedam si singulariter proferantur, interdum gratiora sunt, ut <I 574> Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur. 'Ulixi' autem vetus genitivus est, ut 25 <I 30> atque inmitis Achilli.

1 Aeacus cum . . . a rege Myrmidono] exscr. mythogr. I 67 et II 204. cf. Isid. orig. IX 2, 75

1 Aeacus iouis *Karotir*. 116 aeacusio *H* Aeacus Iovis et Aeginae filius, cum post amissos pestilentia socios in arbore *D* || *μύρμηκας*] myrmicas *LH* mirmicas *ME* || 3 fabulae *ME*: fabulae *ex* famule *H* fabula *L* (fabulae *l*) 4 myrmidonas *M* || dictos] dicte sunt *H* || 5 Seyro *Bergkius*: ferro *C* || 7 iouis iouis *C* || 8 insulam *C*²: insuam *C* || 9 apellavit *C* || 11 *μύρμηκες*] mirmyces *C* || 13 myrmidonais *C* || dictos *ex* dictas ut videtur *C* || 14 iouis *C*²: ioues *C* || Eurymedusae *vulgo*: eurimedone *C* || 15 et *C*²: om. *C* || 16 laboriosi, quia non laudaret eum cum esset hostis, unde ille (*Ovid. met.* XII 547) 'nam neque Deiphobum nec Polydamanta neque ipsum Hectora laudamus; quis enim laudaverit hostem?' sed duri id est crudelis *D* || 17 quam det *Vergilius* || 18 eandem *H* || 20 pollii *ex* pollio *H* || 22 heleno ut tamquam de ipsis intellegimus eneam dicere. nec hos quidem (ne eos quidem *l*) posse calamitates troiae sine lacrimis explicare. sed si sic intellegamus frangitur dignitas *E* ut tamquam . . . intellegamus *l* quoque in *margin.* || sic enim dicti frangitur *M*: sic enim frangitur dicti *C* si sic enim dicit frangitur *L* (dicti *superscr.* *l*) sic enim dicit frangitur *H* si sic enim intellegamus dicti frangitur *m* || 23 singulariter *C*²: sigulariter *C*

8. *TEMPERET absteineat.*

9. *PRAECIPITAT* pro praecipitatur: verbum pro verbo, ut diximus. *et duas causas praetendit, quibus dicit non posse universa narrari, dolorem et tempus.* *CADENTIA SIDERA* aut epitheton est 5 siderum, quae semper et oriuntur et occidunt; aut certe maiorem partem noctis vult esse transactam. *per sidera autem noctem significat, quae somnos suadeat.*

10. *CASVS COGNOSCERE* cognoscendorum casuum: et Graeca figura est. '*casus*' autem fortunam, pericula; nam si '*mortem*' dixisset, '*nostrorum*' debuit dicere.

11. *ET BREVITER* praescribit, quia Dido dixerat (<I 753>) a prima die, hospes, origine nobis. *ergo non ad Didonis voluntatem, sed narrantis officium. et quibusdam hic hystorologia videtur; prius enim est, ut Troiae laborem, post Aeneae casus agnoscat.* 15 *SUPREMVM* postremum, ultimum dicit. *eversionem enim Troiae tantum omissis superioribus narrat.*

12. *QVAMQVAM ANIMVS MEMINISSE HORRET* 'quamquam' melius praesenti iungitur tempori, ut 'quamquam scio, quamquam lego'. quod autem dixit 'meminisse horret' defectivi verbi ratio est; nec 20 enim potuit dicere 'meminere'. et in his quae corrupta sunt naturaliter, ut 'odi' 'novi' 'memini' et omnia, tempora quae inveniuntur et suo et aliorum funguntur officio, ut 'memini' praeteritum est, legimus tamen et memini videre, quo aequior sum Pamphilo et memini me turribus altis Corycium vidisse senem. quod 25 si fit et in verbis integris, ut (<III 282>) iuvat evasisse tot urbes, quanto magis in corruptis? *REFVGIT* propter metrum pro praesenti praeteritum posuit.

13. *INCIPIAM* deest 'tamen', quia, cum praepositur 'quamquam',

8 cognoscendorum casuum] cf. Macrob. d. diff. et soc. gr. lat. q. verbi XIX 31 || 20 et in his e. q. s.] cf. Servii [Sergii] comm. in Don. p. 437, 1 K. || 23 memini videre] Ter. Andr. II 5, 18. cf. Don. ad hunc vers. || 24 memini me] georg. IV 125

1 ad v. 8 Temperet] absteineat. P || 2 ad v. 9 Praecipitat] praecipitatur. verbum pro verbo. Cadentia sidera] aut epitheton . . . suadeat. P || dictum est C || 6 vult] dicit P || 8 ad v. 10 et 11 Casus cognoscere] fortunam, pericula (periculam). et breuiter. Supremum] postremum, ultimum. P || 8 est autem graeca figura C || 11 praescripsit C || 12 a prima C: prima LHME || 15 SUPREMVM C² || 20 corruptae LE || naturaliter om C || 21 novi coepi memini vulgo || et omnia LH. om. C omnia MEI || tempora] duo tempora C || 22 fungitur C (funguntur C²) || ut memini videre quo equior sum pamphilo praeteritum est et memini coricum (sic C² coicum C) uidisse senem quo fit et C || 23 videre] uidere o H || quo ex que M || Pamphilo, ubi praeteritum praesens significat item memini D || 25 euasisse C || 28 ad v. 13 Incipiam] deest tamen. Fatis repulsi] oraculis, ut est 'cum virgo poscere (poposcerat) fata.' P || quia . . . tamen C² in marg. sup. citandi signo super tamen collocato || quanquam C²

subiungi necesse est 'tamen'. FRACTI BELLO in hoc libro duplex intentio est: ne vel Troiae quod victa est, vel Aeneae turpe videatur esse quod fugit. [FRACTI BELLO] *bene defendit causam suorum, quod in bello non impares fuerint.* sane amat in adversis hoc verbo uti, ut <170> fractae vires et <VII 594> frangimur heu fatis, inquit. 5

FATISQVE REPVLSI oraculis: ut est <VI 45> cum virgo poscere fata: secundum Plautum tribus, vita scilicet Troili, palladii conservatione, integro sepulcro Laomedontis, quod in Scaea porta fuit, ut in Bacchidibus lectum est; secundum alios vero pluribus: ut de Aeaci gente aliquis interesset, unde Pyrrhus admodum puer evocatus ad bellum est; ut Rhesi equi tollerentur a Graecis; ut Herculis interessent sagittae, quas misit Philoctetes, quibus Paris peremptus est, cum ipse non potuisset adferre morte praeventus.

14. DVCTORES sonantius est quam 'duces', ut <557> regnatorem Asiae: quod heroum exigit carmen. LABENTIBVS velocibus, ut <XI 588> labere nympha polo et <IV 223> labere pinnis. cursu enim lapsus celerior est.

15. INSTAR nomen est indeclinabile, licet Probus instaris declinauerit, ut nectaris. et caret praepositione, sicut 'peregre', quamvis Serenus lyricus 'ad instar' dixerit. 'instar' autem est ad similitudinem: unde non restaurata, sed instaurata dicuntur aedificia ad antiquam similitudinem facta. EQVVM de hoc equo varia in historiis

3 bene defendit . . . fuerint] cf. Don. ad Ter. hec. I 2, 39 || 9 in Bacchidibus] IV 9, 29 || 15 LABENTIBVS velocibus . . . celerior est] exscr. Isid. orig. X 158 || 18 licet Probus . . . nectaris] Probi cath. p. 17, 1 K. || 19 et caret . . . dixerit] cf. Charis. p. 111, 21 et 212, 18 K. et [Sergii] explan. in Don. p. 511, 25 K. || 20 instar autem . . . facta] cf. Varro ap. Macrob. Sat. I 11, 5 et Isid. orig. XIX 10, 1

1 FRACTI BELLO bene defendit . . . fuerint duplex ergo est in hoc libro intentio C || 2 ne om. C || 7 scilicet uita troili et si palladium permansisset in troia integro C || 8 sepulchro libri || fuerat C || 9 bachidibus LM baccidibus II acchidibus E bacchidibus comedia C || pluribus] plurima fuerunt fatalia troianis C || 10 evocatus] ductus C || 11 bellum est] unde dictus est Neoptolemus νεός εἰς πτόλεμον add. D || 13 cum . . . praeventus om. C || 14 ad v. 14 Ductores. Labentibus] velocibus cursu, ut 'labere pennis'. cursu enim lapsus (lapsus) celerior est. P || 15 herouum vel herooum C hereum L heroicum C² || 17 penis L || celerior est. vel 'labentibus' labilibus D || 18 ad v. 15 Instar] nomen . . . peregre quamvis Serenus ad instar . . . facta. Equum] Hyginus et Tubero de hoc equo dicunt machinamentum . . . ut alii porta quam (portam qua) eis Antenor aperuit equum habuit pictum, non nulli . . . hostes. equus depictus est in frontibus domorum ipsorum, unde et Antenoris et ceterorum domus id est proditorum agnitae sunt. Palladis arte] aut ingeniose . . . Troianis. P || est om. C || Probus om. C, supr. vers. add. C² || declinet C || 19 nectaris CP: nestoris LHME || sicut] ut CP || peregre] peregre rus L peregerus II || 20 lyricus CL || 22 facta, ut in tertio (62) 'ergo instauramus Polydoro funus' D ||

de hoc equo uariæ in historiis dictum C (i superscr. C²)

lecta sunt: ut Hyginus et Tubero dicunt, machinamentum bellieum fuit, quod equus appellatur, sicut aries, sicut testudo, quibus muri vel discuti vel subruunt solent: unde est <46> aut haec in nostros fabricata est machina muros: ut alii, porta quam eis Antenor aperuit, 5 equum pictum habuisse memoratur, vel certe Antenoris domus, quo posset agnosci. non nulli signum equi datum, ut internoscerent Graeci suos, vel hostes. a quibusdam dicitur facta prodicione praedictum, ne quis eas domos violaret, quarum ante iannam equus esset depictus, unde Antenoris et ceterorum domus agnitae sunt. aut quia equestri proelio 10 victa est Troia. aut a monte Hippius, post quem se absconderunt Graeci, unde et adludit 'instar montis equum'; ut <VIII 691> pelago credas innare revulsas Cycladas. aut re vera hoc fuit, quod Vergilius sequitur. sed melius machinamenti genus accipimus.

PALLADIS ARTE aut ingeniose, aut dolose, ac si diceret, consilio 15 iratae deae, quae fuit inimica Troianis.

16. AEDIFICANT translatio, ut Cicero navem tibi aedificatam esse Messanae. item INTENVNT ut ipse alibi <XI 326> bis denas Italo texamus robore navis. AEDIFICANT] aedificari enim habitacula hominum dicimus; nam ideo hic de equo 'aedificant', qui erat 20 homines recepturus; vel propter magnitudinem. INTENVNT] quia naues texti dicuntur; nam ideo ubi naues fiunt textrinum vocatur. ABIETE COSTAS non sine ratione Vergilius hoc loco abietem commemorat, item acerem et pinum paulo post: nam fulminata abies interitum dominae significat, et Troia per feminam perit. acer vero in tutela 25 Stuporis est: et viso equo stupere Troiani, ut <31> pars stupet

1 machinamentum . . . solent] cf. Plin. nat. hist. VII 202 || 16 Cicero] in Verr. act. II lib. II, 5, 13 'C. Heium iuratum dicere audistis isti navem onerariam maximam Messanae esse publice coactis operis aedificatam'.

1 ut enim C] dicit LHME || 2 equus C²: equis C || 5 equum . . . memoratur] equum habuit pictum C || vel certe . . . agnosci om. C || 6 possit E || 8 quis] is in ras. C² || 9 antenoris. C²: anteris C || 10 hyppio L hyppio H ipso C lippio M. fortasse Hippo || absconderunt C || 11 adlusit C || equum om. C || 12 innare] in mare C || 14 ingeniosae aut dolosae E || 16 ad v. 16 Aedificant. Intenvnt] quia naues dicuntur texti, nam ubi naues fiunt textrinum vocatur, ut ipse 'bis denas Italo texamus robore naues'. Abiete] solutio est spondei nunc in proceleumaticum (proclematicum). sciendum autem Vergilium servasse ubique ista in solutione sibi excusationem sinaliphae, quod alii contemnunt. P || AEDIFICANT translatio aedificari enim . . . magnitudinem ut cicero . . . messanae INTENVNT. (sic C² intenvnt C) quia naues . . . vocatur ut ipse alibi . . . naues C || translatio a navibus LHME || navim m || 22 hoc virgilius loco C || abietem om. C, supr. vers. add. C² || 23 acerem LHME cf. ad Aen. IX 87, ubi acere libri mei praeter Hamburgensem, qui acerte praebet: acrum C. idem exhibuisse videtur is liber quo Priscianus usus est, qui VI 44 (l. p. 232, 13 ll.) 'haec acer arbor acri (fort. haec acer (arbor) aceri) dicit Servius in commento Virgilio'. cf. Prisc. V 15 || et fulminata C || 24 perit L: perit CHM || 25 ut viso E

innuptae donum exitiale Minervae. pinus in tutela quidem est matris deum; sed et fraudum et insidiarum, quia eius poma cadentia per fraudem interimunt: et hic equus plenus insidiarum est.

ABIETE solutio est spondei, nunc in proceleumaticum, alias in dactylum, ut <I 1> arma virum, alias in anapaestum, ut fluviorum rex Eridanus. sciendum sane, Vergilium ubique in solutione ista servare sibi excusationem synaliphae: quod alii contemunt.

17. VOTVM oblatum: nam participium est. VOTVM P. R. S.] id est ovuisse pro reditu. *Accius in Deiphobo inscriptum dicit Minervae donum armipotentis Danaei abeuntes dicant.* EA FAMA 10 VAGATUR hoc est reditus fama tantum fuit, non et simulationis; nam incipiunt et insidiae patefactae esse. EA FAMA VAGATUR bene excusat, ne reus sit conscientiae.

18. HVC pro illuc. HVC in equum, vel in hanc rem. DELECTA CORPORA delectorum virorum. SORTITI contraria sunt dilectus et sortitus. sed intellegimus, plures quidem electos, sorte tamen ex ipsis ductos, qui includerentur. VIRVM pro virorum, qua figura et in prosa utimur. dicit sane Plinius [in naturali historia] hoc in neutro non esse faciendum, scilicet propter casuum similitudinem, nisi forte nimia metri necessitas cogat. FVRTIM 20 num a plebe, hoc est nullo sciente, id est latenter? nam et furtum

4 ABIETE solutio est . . . contemunt] cf. Servius comm. in Don. p. 425, 14 K. 'nam pro spondeo, qui legitimus est versus heroici, invenimus etiam dactylum positum, ut 'arma virumque cano', non numquam anapaestum, ut 'fluviorum rex Eridanus', aliquando proceleumaticum, ut 'genua labant' et 'arietat in portas' et 'abiete costas'. et Isid. orig. I 16, 28 || 5 fluviorum] georg. I 482 || 9 Accius in Deiphobo] trag. Rom. fragm. rec. O. Ribbeck p. 152 ed. II || 21 nam et furtum . . . subripuit] cf. Isid. orig. V 26, 18 et X 106

2 fraudium L || 3 interimunt] unde Martialis (XIII 25) 'poma . . . caput' add. Masvicius || 4 sane abite C (abiete C²) || nunc om. L || alias in dactylum om. L H M E, sed Servii sunt || 5 virumq; C (cano troiae q. p. a. o. supr. vers. add. C²) arma virum tabulaeque et Troia gaza per undas Fabricius || 6 heridanus C || sane] autem C || 7 synaliphae L: sinaliphae reliqui || 8 ad v. 17 Votum] oblatum. nam participium est, id est ovuisse pro reditu. Ea fama vagatur] hoc est reditus. P || 9 fortasse ovuisse se || Accius . . . dicant huc transposui, post conscientiae hab. C || deifoebo C || Minervae donum armipotentis abeuntes Danaei dicant Bergkiius [Deae] Minervae donum armipotentis abeuntes Danaei dicant Ribbeckius || 11 reditus P: pro reditu C || tantum fama malim, ceterum fama tamen enotavit Scioppius || nam] nondum add. F. Schoellius. cf. Tib. Donatus ad hunc vers. || 12 patefactae esse. Bene ergo excusat C || 14 ad v. 18 Huc] pro illuc, in equum vel in hanc rem. Delecta corpora] . . . cogat. Furtim] latenter, unde fures . . . subripiunt. P || dilecta H || 15 dilectorum HE || scholium ad sortiti post scholium ad virum hab. C || sortiti] sortitq; H || dilectus C: delectos L dilectos H delectus MEI || 16 sortitus MEI: sors C sortitos LH || 18 qua] quasi H || in naturali historia seclusi. de re grammatica Fabricius, sed Servius quotiens grammaticum Plinii praeceptum profert titulum libri non nominat. || 19 hoc] hic C || non om. C (supr. vers. add. C²)

ideo dicitur, quod magis per tenebras admittatur; unde fures qui quasi per furvum tempus, hoc est nigrum, aliquid subripiunt.

19. CAECO LATERI pro caecis lateribus. et nota aliter dici caecum hominem, id est non videntem, aliter caecum latus, id est 5 obcaecaturum, absconsurum. *CAVERNAS INGENTES non nulli omnia loca concava cavernas dictas a veteribus asserunt, ut <VIII 242> et umbrosae penitus patuere cavernae. alii fustes curcos navium, quibus extrinsecus tabulae adfiguntur, cavernas appellant: unde, quia naves texi dicuntur et cavernae navium sunt, permansit in metaphora,* 10 *ut et 'intexunt' diceret et 'cavernas'. alii quodcumque in arcum formatum est, quod flexum et in altitudine curvatum ad sedem deducitur cavernam dici tradunt.*

20. INGENTES ut diximus, epitheto levavit tapinosin. *VTERVM-* 15 *QUE uterus est mulierum: nam praegnantis proprie est. quem modo ideo dixit, quia dicturus est <238> feta armis. alvus est quo defluunt sordes, ut Sallustius simulans sibi alvum purgari. venter qui videtur, ut Iuvenalis Montani quoque venter adest abdomine tardus. sane et in tragoedia de hoc equo ἐγγύμωνα legi-* 20 *tur; hinc ergo hic 'uterum' dixit. ARMATO MILITE ut supra <I 378> ex hoste. ARMATO MILITE] singularem numerum pro plurali posuit, ut <XI 286> ultro Inachias venisset ad urbes Dardanus pro Dardani; et alibi pluralem pro singulari, ut <XII 60> desiste manum committere Teucris, cum solus esset Aeneas.*

21. TENEDOS Tenes quidam infamatus, quod cum noverea con- 25 cubuisset, hanc insulam vacuum cultoribus tenuit: unde Tenedos

14 uterus est mulierum . . . venter qui videtur] cf. Isid. orig. XI, 1, 132—134 et diff. verb. 38 || 16 Sallustius] hist. fragm. I 42 Kritz || 17 Iuvenalis] Sat. IV 107 || 24 Tenes quidam . . . nominatur] exscr. mythogr. II 186 et Isid. orig. XIV 6, 23

1 qui om. P || 3 ad v. 19 et 20 Caeco lateri] pro caecis lateribus. aliter autem caecus homo non videns, aliter caecum latus absconsurum et obcaecaturum (obseenaturum). Ingentes] nonnulli omnia loca concava dicunt. alii fustes curcos navium, quibus extrinsecus tabulae adfiguntur cavernas appellant. permansit in metaphora ut 'intexunt' diceret et (et om. cod.) 'caernas'. sane dicendo 'ingentes' epitheto levavit tapinosin. Uterumque] uterus est mulierum, nam praegnantis proprie est quem modo . . . feta (fetam) armis. Armato milite] ex hoste. scilicet . . . posuit. P || 8 appellantur C || 9 sunt scripsi: sint C || metafora C || 12 tradunt. sane dicendo ingentes epitheto levavit tapinosin C || 14 quem modum C, inde quemadmodum Bergkii || 15 ideo] eo H quo effluent L, quod effluunt H || 18 tardus] pinguis C || ἐγγύμωνα ex Eurip. Tro. 11 Dorvillium coniecisse Burmannus abnotavit: ἐΠΟΙΜΩΝΑ C || 19 hinc scripsi: hanc C. possit et bene || 20 ARMATO MILITE ex hoste scilicet et singularem numerum C || plurali C² in marg.: singulari C || 24 ad v. 21 Tenedos] insula est contra Ilium. P || TENEDOS Tenes quidam . . . unde Tenedos dicta est om. C tenes LHm || infamatus L (infamatus l) || concubisset fugiens hanc insulam vacuum cultoribus obtinuit Isidorus

dicta est. ideo ergo ait 'notissima fama'. sic Cicero Tenen ipsum cuius ex nomine Tenedos nominatur. *TENEDOS insula est contra Ilium, quae ante Leucophrys dicta est; nam Tenes, Cyeni filius, infamatus a noverca, quod cum ea voluisset concumbere, cultoribus vacuam tenuit: unde Tenedos dicta est. alii dicunt, quod se propter* ⁵ *supra dictam causam ex ipsa insula in mare praecipitaverit. huius soror Hemithea fuisse dicitur.*

22. *INSVLA DIVES OPVM ut alibi <IX 26> dives equum. et hic genetivo iungit. Staius, quod rarum est, et ablativo, ut satis ostro dives et auro. PRIAMI DVM REGNA M. † qui et ipsa a Grae-* ¹⁰ *cis est.*

23. *SINVS reductus litoris secessus. STATIO statio est ubi ad tempus stant naves, portus ubi hiemant. MALE FIDA aut minus fida propter periculum navium, quia statio est, quam plagiam dicunt: aut certe fida Graecis. MALE hoc est 'in nostram perniciem', ut* ¹⁵ *Lucanus de syrtibus sic male deseruit: et hanc significationem raro invenimus. sane 'male fidus' non infidus, sed minus fidus intellegitur. 'male' enim minutionem habet, non negationem.*

24. *DESERTO vel ab his, qui Troianae partis erant; aut certe ideo 'deserto', ut facilius latere possint. CONDUNT pro abscondunt.* ²⁰

25. *ABIISSE PETISSE 'abisse' dicimus et 'petisse', sed propter metrum epentesis facta est. MYCENAS a parte totum, id est Graeciam.*

26. *OMNIS TEUCRIA subaudis 'gens'. et absoluta est elocutio. SOLVIT quasi ante acrumnis vineti essent.*

1 Cicero] in Verr. act. II lib. I 19, 49 || 2 insula est . . . fuisse dicitur] cf. Suidas s. v. *Τενέδιος ἄνθρωπος* II p. 1070, 20 Bernh. || 9 Staius] Theb. II 406 || 12 statio est . . . hiemant] exser. Isid. orig. XIV 8, 39. diff. verb. 535 || 14 quam plagiam dicunt] cf. Isid. orig. XIII 16, 10 || 16 Lucanus] IX 310

1 tennem *L* tennen *H* || ipsum *om. C* || 3 leucofrye *C* || tennes *C* || Cycni *Ryckius* ex *Tzetze* in *Lycophr.* v. 232 et *schol. Hom. II. I* 38: gysis *C* || 7 dicitur. ideo ergo . . . nominatur *C* || 8 in *L* (hic *l*) || 10 qui et ipse a Graecis occisus est *coni. Burmannus*, ipse enim *enotavit Scioppius*, fortasse quia et ipsa a Graecis vastata est || 12 ad v. 23 *Sinus*] reductus litoris secessus. *Statio*] ubi ad tempus stant . . . hiemant. *Male fida*] periculosa scopulis (scopolis) uel a Graecis. sane 'male fidus' non infidos, sed minus fidus intellegitur. *male* . . . negationem. *P* || *STATIO MALE FIDA C* || statio est *om. L* || 13 portus uero *P* || *male fida* autem aut *C* || 14 navium *om. C* || est quam *om. H* || plagiam] id est litus sine portu *superscr. l* || dicunt] uocant *C* || 15 *MALE non ut lemma insignitum, sed simpliciter scriptum in M.* fortasse nam 'male' potest esse 'in nostram perniciem', ut . . . deseruit. sed hanc . . . inuenimus. || hoc] alibi *coni. F. Schoellius* || 16 *ulcanus C* (lucanus *C*²) || syrtibus] styrtibus *C* || 17 *male fidus C* malefidus *M* || infidos *C* || minus fidus] *om. LH, supr. vcrs. add. l* infidos *C* (minus fidus *C*²) || 19 ad v. 24 *Condunt*] pro abscondunt. *P* || 21 ad v. 25 *Abisse*] abisse pro (sic) petisse dicimus, sed . . . id est Graecia. *P* || *PETISSE C* || abivisse dicimus et petivisse, sed propter metrum syncope facta est *Fabricius* || 23 ad v. 26 *Omnis Teucria*] subaudis gens. *Solvit*] quasi . . . essent. *P* || 24 *antea erumnis C* *antea acrumnis Bergkii* || *nieti P*

27. PANDVNTVR PORTAE signum pacis est, ut Sallustius aperte portae, repleta arva cultoribus; ut 'clausis portis' signum belli est <VIII 385> quae moenia clausis bellum acuant portis.

IVVAT IRE autem, exire, aut ire longius. DORICA CASTRA mala

5 est compositio ab ea syllaba incipere, qua superius finitus est sermo; nam plerumque et cacenphaton facit, ut hoc loco. sane Dorus Neptuni filius fuit, unde Dori originem ducunt.

28. LITVSQVE RELICTVM quod nostrum fuerat.

29. HIC pro illic. et totum hoc ita accipiendum. TENDEBAT
10 tentoria habebat, ut <VIII 605> et latis tendebat in arvis.

SAEVVS ACHILLES propter Hectorem tractum. et talis ubique inducendus est, ut Horatius iura neget sibi nata.

30. CLASSIBVS HIC LOCVS magis ad equites referre debemus, ut <VII 716> et Ortinae classes: unde et classica dicuntur.

15 ACIE hic exercitu. aliter <VI 789> huc geminas nunc flecte acies. HIC ACIES legitur et 'acie'. nam potest utrumque.

31. PARS STVPEt (ET MIRANTVR) figurate, ut <I 212> pars in frusta secant. INNVPTAE quae numquam nubit, nam virgo potest et nubere.

20 DONVM ἀμφιβολία, non quod ipsa dedit, sed quod ei oblatum est. DONVM EXITIALE quantum ad Troianos.

32. PRIMVSQVE THYMOETES ut Euphorion dicit, Priamus ex Arisba filium vatem suscepit. qui cum dixisset quadam die nasci puerum, per quem Troia posset everti, pepererunt simul et Thymoetae uxor et Hecuba, quae Priami legitima erat. sed Priamus
25 Thymoetae filium uxoremque iussit occidi. inde ergo nunc dicit

---

1 Sallustius] hist. fragm. III 74 Kritz. || 6 sane Dorus . . . ducunt] cf. Isid. orig. IX 2, 20 || 12 Horatius] a. p. 122 || 21 Priamus ex Arisba . . . iussit occidi] exscr. mythogr. I 212

---

1 ad v. 27 Dorica castra] mala est . . . originem ducunt. P || est om. C || aperte C (aperte C²) || 2 portae om. C || clausis post moenia om. C || 3 bellum] ferrum Vergilius || 4 Iuuat ire autem enotavit Scioppius: iuuat me aut C || 6 nam om. C || 7 dori P || 9 ad v. 29 Hic] pro illic. Tendebant] tentoria habebant, ut 'et dotis tendebant in aruis'. P || et totum . . . accipiendum] videtur scholiastes significare voluisse, in iis quoque quae sequuntur 'hic' pro 'illic' dictum esse. || scholium ad tendebat scholio ad saevus Achilles postponit C || 10 arvis C (aruis C²) || 11 tractum om. C || 13 ad v. 30 Classibus hic locus] magis . . . dicuntur. Hic acies] hic exercitus. P || 14 ortyne C (ortine C²) ortunae LHM (ortynae lM) || classes] id est turmae add. D || huc C²: hoc C || 16 hic acies legitur . . . utrumque om. C || aciae L ;/// acie H (duae litterae deletae sunt) acie M || 17 ad v. 31 Pars] figurate, ut 'pars in frusta (frustra). Donum] ἀμφιβολία . . . oblatum est. Exitiale] periculosum id est Troianis. P || 18 nam uirgo potest et nubere quae numquam nubit C || 19 amphibolia C || sed quod Daniel: sed quia P quod om. C || 20 troias C || 22 arisba C || 23 posset troia conruere C (corruere C²)

'sive dolo', quia iustam causam proditiōnis habere videbatur. alii volunt 'dolo' scilicet *Graccorum*, quo omnes decepti sunt.

33. ARCE LOCARI velut tutamen. et non incassum arcis Troianae prope multis locis mentio fit. in hae enim arce huiusmodi saxum fuisse dicitur, quod ab alio contritum sanguinem emitteret. namque Helenam 5 ad incitandos in se amatores saepe ex hoc saxo lapillum uti fuisse solitam.

34. SIC FATA FEREBANT ut etiam cives contra patriam sentirent.

35. AT CAPYS quidam: non pater Anchisae. et bene nec se, nec patrem huic consilio dicit interfuisse, per quod interitus patriae 10 imminebat. quamquam Aeneas quasi obtrectator Priami non adsit, ut Homerus dicit, Anchises vero propter caecitatem, ut docet Theocritus. alii hunc Capyn adfinem Aeneae trahunt, et ideo ei ab Aenea dari recti consilii principatum. hic est qui Capuam condidit. sed hoc post multa saecula claruit. nam his temporibus, quibus Caesar occidi 15 habuit, Capuae iuvencae aeneae dicitur inscriptum fuisse, isdem temporibus unum de genere conditoris periturum.

36. PELAGO pro in pelagus. DANAVM INSIDIAS bene qui suadet ut praecipitur, non dicit 'donum Minervae', sed 'Danaum insidias' et 'suspecta dona'. 20

37. SVBIECTISQVE VRERE FLAMMIS 'que' copulativa coniunctio est, 'aut' disiunctiva. quomodo ergo has iunxit, cum non utrumque, sed alterutrum fieri poterat quod suadebatur? poetarum est partem pro parte ponere, ut torvum pro torve, et volventibus pro volubilibus: coniunctionem ergo pro coniunctione posuit, ut <VI 616> 25 saxum ingens volvunt alii radiisque rotarum 'que' pro 've' posuit; nam sonantius visum est. antiqua tamen exemplaria 've' habere inveniuntur; 've' enim proprium significatum habet, ut interdum pro vel accipitur.

4 in hac enim arce . . . emitteret] cf. Ampelii lib. mem. VIII 11

1 quia . . . videbatur] quia habuit iustam causam proditiōnis C || alique C || 5 namque] atque *enotavit Scioppius* || 6 incitandos C²: incitando C || lapillis *enotavit Scioppius* || 9 quidam alius C || 10 interesse M (interfuisse m) || per quos C || 11 imminet patriae C || 15 occidi habuit] occisus est *Bergkiius* || 16 iuvencae C²: iuventae C || fuisse isdem C²: fuerat C || 18 ad v. 36 Pelago] pro in pelagus. P || 19 non dicit C² in marg.: om. C || 21 ad v. 37 Subiectisque urere flammis] 'que' copulativa coniunctio est, non disiunctiva, quae hic esse debuit. sed poetarum est . . . volubilibus. ergo coniunctionem (coniunctio) pro coniunctione posuit, id est 'que' pro 'ue', nam sonantius (sonatius) visum est. P || 22 has iunxit LHM, nisi quod iunxit LII: per adq̄ iunxit C (per aut adiunxit *Scioppius enotavit* 'aut' adiunxit *coni. Bergkiius* que adiunxit in archetypo *Cassellani fuisse videtur*) || 23 est] moēs est L (r vel n erasa) || 24 ludibilibus C (volubilibus C²) || 25 ergo om. C || 27 antiquata men C

38. *TEREBRARE* quidam aperire ac rescindere accipiunt, alii terebrare simpliciter accipiunt, quia adicit temptare. et hinc ostenditur adversa sententia; non enim ab omnibus creduntur insidiae.

39. *INCERTVM* instabile, unde est 'studia in contraria'. 'in-
5 certum' ergo aut temporale est, aut perpetuum epitheton vulgi. sane 'vulgus' magis masculini generis est, quam neutri, quia in 'us' exeuntia neutra in 'ris' mittunt genetivum, excepto 'pelagus', quod in hoc nomine creavit errorem.

40. *ANTE OMNES* aut perissologia est, quia dixit 'primus'; aut
10 'ante omnes', id est videntibus omnibus.

41. *LAOCOON* omnia in 'oon' exeuntia tertiae sunt declinationis, ut Laocoontis Demophoontis Hippocoontis. *ARDENS* omnis adfectus
tribus rebus ostenditur, vultu voce gestu, sicut hic futura dicturo primum iram et commotionem animi quae vultu ostenditur dedit, dein celeritatem
15 corporis, inde vocis magnitudinem.

42. *ET PROCVL* quidam hoc loco 'procul' 'unde primum exaudiri potuit' tradunt: alii 'iuxta' volunt, ut sarta procul. *O MISERI* bene hoc coepit, quia non erant suadenti utilia credituri. *QVAE TANTA INSANIA?* quia insanorum est contra se sentire. aut 'insania' dementia.

20 43. *CREDITIS AVECTOS HOSTES* vehementius est, quam si dixisset 'non navigaverunt'.

44. *DONA CARERE DOLIS DANAVM?* ordo est 'dona Danaum', non 'dolis Danaum'; non enim quaecumque sunt dona Danaum sunt.

SIC NOTVS VLIXES? quia, ut ait Homerus, voluntate verberatus
25 et sub habitu mendici Troiam ingressus exploravit universa. hic sane Ulixes, filius Laertae, Penelopae maritus fuit. qui filios habuit Telemachum ex Penelope, ex Circe vero Telegonum, a quo etiam inscio cum is ipse patrem quaereret, occisus est. huic Ulixi primus Nicomachus pictor pilleo caput texisse fertur. huius post Iliense bellum

17 alii iuxta volunt] cf. Don. ad Ter. hec. IV 3, 1 || sarta] buc. VI 16

1 ad v. 38 Terebrare] quidam . . . simpliciter accipiunt (accipitur). P || scindere P || 4 ad v. 39 Vulgus] magis (magis om. cod.) masculini generis est

quam neutri. P || incertum C²: agnigarum C (v/n in marg.). fortasse aut ignarum. ergo aut temporale est aut perpetuum epitheton || 5 pitheton C || 6 magis om. C (tam supr. vers. C²) || 9 ad v. 40 Ante omnes] aut . . . omnibus. P || quia dixit] quasi dixit P quasi dixisset C (quasi dixisset C²) || aut om. C (supr. vers. add. C²) || || 11 ad v. 41 Laocoon (laacohon) ardens] omnis . . . gestu. P || LAOCOON . . . Hippocoontis om. C || 16 ad v. 42 Procul] quidam . . . sarta procul. P || primum P: om. C || 17 tradunt om. P || iuxta PC²: iusta C || 18 erant C²: erat C || 22 ad v. 44 Dona. sic notus Ulixes?] quia . . . uniuersa. P || 23 dolis Danaum] vel distinguedum est Danaum, id est ex Danais add. D (i. e. 'Danaum' iungendum cum 'sic notus Ulixes') || 24 nerberatus uoluntate C || 25 uniuersam J. || 28 nichomachus C

errores *Homerus notos omnibus fecit. de hoc quoque alia fabula narratur. nam cum Ithacam post errores fuisset reversus, invenisse Pana fertur in penetibus suis, qui dicitur ex Penelope et prociis omnibus natus, sicut ipsum nomen Pan videtur declarare: quamquam alii hunc de Mercurio, qui in hircum mutatus cum Penelope concubuerat, natum ferunt. sed Ulixes posteaquam deformem puerum vidit, fugisse dicitur in errores. necatur autem vel senectute, vel Telgoni filii manu aulco marinae beluae extinctus. dicitur enim, cum continuo fugeret, a Minerva in equum mutatus.*

46. IN LIGNO bene 'ligno' quasi dissuasorie, non simulacro, ut paulo post <232> ducendum ad sedes simulacrum. nam in suasionem vel dissuasionem tam sensus quam verba considerantur.

LIGNO] *adfectavit tapinosin dicens 'ligno'; infirmare enim vult fictam eorum religionem.*

47. INSPECTURA DOMOS, bene 'inspectura'; muris enim portisque deiectis, qui apud Troiam hoc machinamento perrupti sunt, necesse erat domos inspicere. VENTURAQUE DESUPER VRBI hoc est oppressura civitatem.

48. AVT ALIQUIS LATET ERROR non confirmat, ut plus in eo fraudis videatur esse, quam fuit. ERROR id est dolus, ut <VI 27> inextricabilis error. et est figura ab eo quod praecedit id quod sequitur. distinguendum sane 'error', et sic dicendum 'equo ne credite Teucri'. item 'quicquid id est, timeo', hoc enim melius est. EQVO LATET id est sub praetexto, sub specie equi. alii 'equo' in equo accipiunt.

(NE) CREDITE (ne) confidite, id est nolite eorum fiduciam habere, qui timendi sunt, etiam cum ultro offerunt dona. 25

49. QVICQVID ID EST 'timeo' inquit 'quicquid omnino in equo est; ceterum Danaos, etiam dona ferentes'.

4 quamquam . . . natum ferunt] cf. comm. Luc. III 402 || 7 necatur autem . . . extinctus] cf. Hygin. fab. 127

1 notus C quod in notius, tum in notos mutavit corrector || 2 nam cum
 Ithacam post errores *Masvicius*: Nam itac^{cū} // errores C (cū et ci post ^{ci post} superscr. C²) nam cum Italiam post errores *enotavit Scioppius* || 3 penetibus C²: panetibus C || 4 quamquam C²: quam C || 6 deformem C || refugisse *coni. Burmannus* || 7 negatur C || telgonii C || 8 enim om. C, superscr. C² || 10 LIGNO merito quasi dissuasor adfectavit tapinosin dicens ligno, non simulacro infirmare enim vult fictam eorum religionem ut paulo post C || dissuasorie ME desuasor J (dehonorator superscr. I) desuasore II de suasore *Regius Burmanni* || 12 vel] et C || 15 ad v. 47 Inspectura] hoc est oppressura civitatem. P || portisque ex postisque C || 16 hoc C²: hac C || 18 ad v. 48 Error] id est dolus, ut 'inextricabilis error'. P || 19 fuerit C fuerit *coni. Bergkii* || error autem C || 21 error sane L || Teucri. Quicquid id est timeo] dicendum Quid, id est sive bonum sive malum, et iungendum cum praecedentibus. vel distinguendum est timeo Danaos; vel, id est et dona ferentes. hoc enim melius est. *Fabricius* || 22 sed alii equo latet *enotavit Scioppius* || 23 sub praetexto C²: suprae texto C || alii contra *enotavit Scioppius* || 26 inquit ex inquit C || quicquid C²: quid quid C || omnino ex omni-

51. *IN LATVS quidam inter ventrem et latus percussum intellegunt. [multi ita volunt intellegi 'in latus stetit, in alvum contorsit hastam.'] quidam deesse aliquid putant, ut sit sensus 'inclinans se in latus ad ictum vehementiorem intorsit hastam', nam si latus equi accipias, con-*
 5 *trarium erit quod subiunxit 'alvum'. FERI quadrupedis: ab eo quod toto corpore feratur, ut <VII 489> pectebatque ferum et paulo post <500> saucius at quadrupes. CYRVAM ALVVM Plautus masculino ait genere, quo non utimur. percussum sane intellegimus inter ventrem et latus.*
- 10 52. *RECVSSO pro concusso, praepositio pro praepositione.*
53. *CAVAE CAVERNAE Graeca figura, ut 'vitam vivere', 'mortem mori'. quae autem a veteribus cavernae appellatae sint superius <19> dictum est.*
54. *FATA DEVM 'fata' modo participium est, hoc est 'quae dii*
 15 *loquuntur', ut Statius et vocem fata sequuntur. SI MENS NON LAEVA FVISSET Troianorum scilicet; bene ergo divisit. sane LAEVA modo contraria. et sciendum laevum, cum de humanis rebus est, esse contrarium, cum de caelestibus, prosperum, ut <693> intonuit laevum, quia sinistra numinum intuentibus dextra sunt.*
- 20 55. *FOEDARE dilacerare. foedum enim tam apud Vergilium, quam apud Sallustium non turpe significat, sed crudele, ut <502> sanguine foedantem quos ipse sacraverat ignis, Sallustius foedi oculi. alii 'foedare' secundum Graecos accipiunt. quid enim foedius, quam duces Graecorum latentes deprehendi? LATEBRAS autem*
 25 *amare dixit.*

7 Plautus] Pseud. III 2, 34 || 15 Statius] Theb. I 213 || 22 Sallustius] Cat. 15, 5

nino *C. fortasse scholium sic constituendum* Quicquid id est timeo] quicquid omnino in equo est, ceterum timeo Danaos etiam dona ferentes. || 1 *ad v. 51* In alvum contorsit hastam] quidam deesse putant aliquid, ut sit sensus 'inclinans se in latus ad ictum vehementiorem contorsit hastam (in astam); nam si latus equi accipias, contrarium erit quod (quae) subiunxit 'alvum feri (feri). Latus] quidam inter ventrem et latus percussum intellegunt. multi ita volunt intellegi 'in latus' + quadrupedis. ab eo qui toto corpore feratur ut 'pectebatque feram'. Curvam alvum] Plautus masculino genere protulit quo (co) non utimur. *P* || 6 feratur. unde semifer, id est centaurus, quasi medius equus *D* ||

^d
 8 quo non invenimus *L* (d *superscr. l. idem sup. vers. add.* at quo non utimur) quod non utimur *H* || percussum . . . latus *om. C* || 10 *ad v. 52* Recusso] . . . praepositione. *P* || 11 *ad v. 53* Cavae cavernae] . . . mori. *P* || 12 sint *ex* sunt *C* || 14 *ad v. 54* Fata deum] fata . . . sequuntur. Laeva] modo contraria . . . intuentibus. *P* || participium est] participium et *CP* || 15 locuntur *LMP* || sequuntur *CPM* sequitur *L* (sequuntur *l*) || 19 nimium *LH* (numinum *l*) || dextra sunt intuentibus *CP* || 20 *ad v. 55* Foedare] dilacerare . . . foedantem. *P* || FOEDARE LATEBRAS *C*

56. STARES si 'staret' legeris, 'maneres' sequitur propter ὁμοιοτέλευτον. et est apostropha.

57. ECCE MANVS haec particula prope rem gestam ante oculos lectoris inducit. sane saepe dictum est, Vergilium inventa occasione mentionem iuris pontificalis facere in quacumque persona. antiquis itaque 5 caerimoniis cautum erat, ne vinctus flaminiam introiret, si introisset, solveretur vinclaque per impluvium effunderentur inque viam publicam eicerentur. flaminia autem domus flaminis dicitur, sicut regia regis domus. [quod] hic de Sinone rem flaminis a rege factam debemus accipere, <146> ipse viro primus manicas atque arta levare vincla 10 iubet Priamus; quod factum sub divo, illo versu ostendit <153> sustulit exutas vinclis ad sidera palmas et <154> vos aeterni ignes, id est sidera: quod utique incongrue dictum videtur, nisi sub divo Sinonem stantem haec dixisse accipiamus. ideo autem 'iuvenem' dicendo nomen suspendit, quo gravior narratio feret, si ordine suo referrentur quae gesta sunt. MANVS REVINCTVM ut <I 228> oculos suffusa.

58. TRAHEBANT cum festinatione adducebant, ut <VI 753> conventus trahit in medios. et modo 'trahebant' ad desiderium ducentum et Sinonis pertinet simulationem. non quia renititur Sinon, 20 nam contrarium esset 'qui se ignotum venientibus ultro'.

59. QVIS SE quibus se. alii 'qui se' legunt.

60. HOC IPSVM vel ut caperetur, vel quod Graeci simulabant. HOC IPSVM per 'm', quia usurpatum est 'ipse', et est naturale 'ipsus', ut ipsis mihi Davus. dicimus ergo 'ipsus ipsa ipsum', ut 'do- 25

5 antiquis itaque . . . regis domus] cf. Gellius X 15, 7 sq. || 25 ipsus] Ter. Andr. III 3, 44

1 ad v. 56 Stares] si 'staret' 'maneres' sequitur . . . apostropha. P ||

STARES si stare et L (S altera et et ab alia manu in rasura. f superscr. l) || legeris om. C || 3 ad v. 57 Manus reuinctum] ut 'oculos suffusa'. P || oculos C || 6 caerimoniis C || 7 impluvium C || 9 quod secl. F. Schoellius || 10 uiro] uero C || 15 si C sed enotauerunt Scioppius et Bergkii || referentur Commelinus primus || 18 ad v. 58 Trahebant] modo ad ducentium desiderium pertinet, non quod renititur (sentitur) Sinon, namque contrarium esset 'qui se ignotum uenientibus ultro'. P || duce//bant C || 19 medios C: medium LHME || et modo]

modo ergo C || 20 ducentum desiderium C || ducentem H || et Sinonis et simulationem om. C || 21 contrarium C²: contraum C || 22 QVIS SE . . . legunt om. C || quibus se om. H || 23 ad v. 60 Hoc ipsum] uel ut caperetur uel quia Graeci simulabant. 'ipsum' autem per m, non per d, quia (quae) usurpatum est 'ipse' et est naturale 'ipsus' (ipsius) * mihi Dauus . . . doctum. Ut strueret] incoatum a Graecis perficeret, hoc est confirmaret praeiacta dolorum semina. P || hoc IPSVM per] ipsum autem per C || 24 per m] generis masculini enotavit Scioppius || ipse C: ipsum LH ipsud MEI || naturalis C

ctus docta doctum'. VT STRVERET ut confirmaret praeiacta dolorum semina. et respexit ad superiora, ut <16> aedificant. VT STRVERET] *vel astrueret vel incoatum a Graecis perficeret. quod ipse exposuit 'Troiamque aperiret Achivis'.*

- 5 61. FIDENS ANIMI ut <XII 19> o praestans animi iuuenis. et est nomen; desiit enim esse participium, quia genetivo casui cohaeret et potest recipere comparationem. sane veteres fiduciam interdum pro crimine et audacia ponebant, ut Sallustius ita fiducia quam argumentis purgatiores dimittuntur. et Vergilius nam
10 quis te, iuuenum confidentissime. IN VTRVMQVE 'in' modo 'ad' significat, alibi pro 'contra', ut etiam supra <I 304> diximus. sane sequenti versu exposuit, quid est 'in utrumque paratus'.

62. VERSARE DOLO dolo evertere, et subaudis Troianos; aut 'dolos versare', hoc est exercere. hinc versutus, quod facile se ad ea
15 quae usus poscit vertit. Plautus versutior es, quam rota figuraris. OCCUMBERE MORTI novae locutionis figura et penitus remota. Ennius ut vos vestri liberi defendant, pro vostra vita morti occumbant obviam.

63. VISENDI frequentativum est 'viso', ut 'verso' 'facesso',
20 licet rarum sit; nam in 'to' exeunt frequentativa.

64. CIRCUMFUSA RVIT figura ὑπαλλαγή, ruit primo et sic circumfusa est. CERTANT cum supra 'iuentus ruit' dixerit, subiunxit 'certant'. figuratum est, quia iuentus enuntiatione singulare est, intellectu

---

S Sallustius] hist. fragm. II 87 Kritz. || 9 Vergilius] georg. IV 445 || 15 Plautus] Epid. III 2, 35 || 16 Ennius] p. 71 Ribb. ed. II. p. 111 Vahl.

---

1 VT STRVERET uel astrueret uel incoatum a grecis perficeret hoc est confirmaret praeiacta dolorum semina quod ipse exposuit troiamque aperiret achiis (achiis C²). strueret autem respexit ad superiora ut aedificauit C || ut confirmaret H confirmaret LME || praeiacta CP: periuria et LHME || 2 aedificauit C: aedificaret LHME || 5 ad v. 61 Fidens animi] desiit esse participium, quia (quae) genetivo cohaeret. sane ueteres fiduciam interdum pro crimine et audacia ponebant, ut psallita fiducia quam ergenteis purgatores dicuntur et Virgilius 'nam quis te iuuenum confidentissime?' P || 6 nam desiit C || quia] qua H || 7 comparationem] participium enim et accusatio coheret (coheret accusatio I) et non recipit comparationem add. M et le in marg. cf. [Sergii] explanat. in Don. p. 514, 38 K. || 8 Sallustius] fat C || argumentis Donatus et Nonius: argenti C || 9 purgatores C²: purgatiorem C || demittuntur C || 10 quis te] qui iste C || 11 alibi contra ut supra dictum est C || 13 ad v. 62 Versare dolo] dolo evertere . . . poscit uertit. P || dolos H || uertere L || 14 quod C²: quid C || 15 poscit C²: possit C || figuralis C || 17 vestri Masvicius: nostri C uestri C² (uestri enotavit Scioppius) || uestra C uestra C², quod enotavit Scioppius || 18 obuiam om. Scioppius fortiter Masvicius || 19 ad v. 63 Visendi] frequentatiuum uerbum est. P || 21 ad v. 64 Circumfusa ruit] figuratum est, quia iuentus enuntiatione singulare est, intellectu plurale. Includit capto] et inludo tibi et te dicimus. simile insulto tibi et te. P || ypallage CH ypalage L yppallage M || ruit] ut H

plurale. INLUDERE CAPTO et 'inludo tibi' dicimus, ut hoc loco, et 'inludo te', ut <IX 631> verbis virtutem inlude superbis, et 'inludo in te'. simile est et 'insulto'. *quidam 'includere' per ludum ac iocum sacire in iniuriam alicuius intellegunt, ut silvestres uri adsidue capraeque sequaces (includunt). 'capto' autem, quod 5 ita Troiani putabant.*

65. ACCIPE audi, ut 'da' dic, ut qui sit da Tityre nobis.

INSIDIAS servavit ordinem respondendo ad illud, quod regina interrogaverat <I 754> insidias, inquit, Danaum. CRIMINE AB VNO hoc est causa, ut <X 188> crimen amor vestrum: ab eo quod 10 praecedit id quod sequitur. si enim simpliciter intellexeris 'crimine', de negotio ad personam vitiosum transitum facis. alii sic legunt 'Danaum insidias et crimina'.

67. TURBATUS quasi turbatus, ut <XI 648> exultat Amazon, id est quasi Amazon. *et hoc ad fidem faciendam: non enim tur- 15 batus, supra enim ait 'seu versare dolos, seu certae occumbere morti'.*

INERMIS quidam supplex accipiunt, ut <I 487> tendentemque manus Priamum conspexit inermes.

69. HEU modo una est syllaba, sed interdum propter metrum duae fiunt, ut eheu quam pingui macer est mihi taurus in 20 ervo, sicut 'prendit' et 'prehendit', et secundum Plinium multa sunt talia. TELLUS et AEQVORA bene conciliat miserationem, de communibus duobus exclusus elementis. sane 'tellus' 'us' longa est: et sunt pauca quae 'us' producant, ut senectus iuventus salus virtus palus servitus incus tus rus mus pus, tunc scilicet cum gene- 25 tivus in 'tis' vel in 'ris' exit et habet paenultimam longam. ideo

1 et inludo tibi e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Andr. IV 4, 19 et Phorm. V 7, 22 || 4 silvestres] georg. II 374 || 7 qui sit] buc. I 18 || 14 quasi turbatus] cf. Don. ad Ter. enn. III 5, 48 || 20 eheu] buc. III 100 'heu: heu quam pingui' e. q. s. || 23 sane tellus e. q. s.] cf. Serv. in Don. p. 452, 30 K.

2 ut verbis] uti uerbis C || 3 in te ut apud Terentium D || quidam C²: quidem C || 4 ac ex oe C || 7 ad v. 65 Accipe] audi . . . nobis. Crimine ab uno] hoc est causa . . . et crimen. P || 12 facit P. citandi signo super facis posito vitiosum est de negotio ad personam transire vel de persona ad negotium. sed de causa ad causam et persona ad personam non est vitiosum l in marg. || 13 crimina MEI crimine LH crimen CP || 14 quasi turbatus] facit autem virgilius frequenter ut hanc particulam subtrahat add. E et l in marg. || 15 id est om. C || 16 dolos ex dolor C || 17 supplex C²: suplex C || 18 inermen C || 19 ad v. 69 Heu] modo . . . pingui macer, sicut prendit . . . sunt talia. Tellus et aequora] bene † ale conciliat suam miseriam, quia (quae) Graeci tenebant maria, Troiani terras. sane 'tellus' us longa est. et pauca sunt quae us producant, ut senectus iuventus, tunc scilicet . . . sterilisque (starilisque) diu palus P || 20 fiunt om. L || eheu CPME: heu L eu H || 21 aruo LC² || 22 talia CP: alia IHME || 23 elementis quia Graeci (p. 228, 6) . . . aduertere. sane tellus . . . aequalitate C || 24 salus . . . pus om. C || 26 exit C || penultimam HP

autem 'tis' et 'ris' diximus, quia palus, licet paludis longa sit 'lu', brevis tamen non numquam invenitur, quia in 'dis' exit genetivus, ut Horatius sterilisque diu palus aptaque remis. 'aequora' vero modo maria, alibi campos, ut ac prius ignotum 5 ferro quam scindimus aequor: dictum enim est ab aequalitate.

[HEV QVAE NVNC ... ACCIPERE] * quia Graeci tenebant maria, Troiani terras. sane quod deflet, ideo ei prima brevis datur oratio. et est controversiae schema: nam principium satis docte sumptum est; hac enim exclamatione et miseriae auctu benivolum sibi iudicem fecit, querelae 10 autem novitate attentum. quis enim non cuperet audire, quo pacto idem homo et Graecis et Troianis esset invisus? denique subiecit 'quo gemitu conversi animi, compressus et omnis impetus: hortamur fari quo sanguine cretus, quidve ferat; memoret quae sit fiducia capto'. habet ergo benivolentiam et attentionem. ingressus deinde causam, quia 15 timebat, ne persona Graeci suspecta esset quasi hostis, hoc fatetur primum et ex sequentibus sanat 'neque me Argolica de gente negabo: hoc primum; nec si miserum Fortuna Sinonem finxit, vanum etiam mendacemque improba finget'. subiungit fabulam ex qua sibi fidem parat dicturus de equo. de Palamede autem et Iphigenia ad Troianos nil 20 pertinet, de quibus vera incipit et in falsa desinit; facile enim quae sequuntur credibilia sunt, cum prima recognoscuntur: quae per singula loca vel versus facilius poterimus advertere.*

70. DENIQUE aut vacat, sicut 'gentium', aut novissime significat.

71. ET SUPER et insuper. IPSI quos pro merito meo minime 25 deceat saevos esse, [hoc est], quibus sum praestaturus salutem.

72. INFENSI infensus proprie est plus quam inimicus, ab inimico maior. POENAS CVM SANGVINE id est et tormenta et mortem. potest enim aliud esse sine alio.

73. CONVERSI ANIMI bene, quia dixerat 'et super ipsi Dardanidae 30 infensi', ut ostenderet eos, cum adveniendi includere certarent, audito eius gemitu ad miserationem esse conversos.

3 Horatius] a. p. 65 || 4 ac prius] georg. I 50 'at prius' e. q. s. || 5 dictum enim est ab aequalitate] cf. Isid. orig. XIII 12, 1. diff. verb. 66

1 diximus] dicta sunt CP || 2 tis C (dis C²) || exiit P || 3 sterilisque C sterelique H || 6 Graeci supr. vers. add. C², om. C || 7 controversiae C²: controversiae C || 8 schema C || principium C²: principium C || ha//c C || 10 novitate C²: novitate C || quo man. rec.: tuo C || 18 ex qua C²: equa C || 19 autem C² inse-ruisse videtur || 23 ad v. 70 et 71 Denique] aut . . . significat. cum insuper et super. P || genetivum C || 26 ad v. 72 Infensi] infensus proprie est ab inimico maior. Poenas cum sanguine] id est tormenta . . . sine alio. P || INFENSI infensus C (corr. C²) || 27 et ante tormenta om. CH || morte H || 30 infensi C²: infessi C

74. *IMPETVS quo in Sinonis ferebamur interitum.* HORTAMVR bene, non 'iubemus', utpote miserantes. QVO SANGVINE CRETVS quibus sit parentibus natus: nam Graecum esse constabat.

75. FERAT adferat, id est nuntiet. MEMORET QVAE SIT FIDV-
CIA CAPTO aut dicat quae tanta sit in captivo fiducia, ut audeat 5
dicere 'et super ipsi': aut certe 'memoret' est meminero, ut signi-
ficet, meminero in captivo *per* veriloquium vitae esse fiduciam.
unde et responsio talis est 'fatebor vera'. alii 'memorem' legunt,
ut sit sensus, hortabamur ad loquendum memorem, hoc est qui
diligenter factionis suae meminero. MEMORET QVAE SIT FIDV-
CIA CAPTO] 10 .
*vel [ut] memor sit, quid in captivo victori liceat, vel 'quidve ferat me-
moret', id est quid afferat dicat, ut simpliciter accipiat quod sequi-
tur, quid illud sit quod ei fiduciam apud hostes capto pariat, ut putet
a Troianis sibi esse parcendum.*

77. FVERIT QVODCVMQVE id est quicumque me sequitur even- 15
tus. FVERIT QVODCVMQVE] sive miseratus vitam concedere volueris, sive
non. est autem parenthesis, et respicit ad illud 'memoret, quae sit
fiducia capto'. suspendendum ergo 'rex'. sane 'quodcumque' vetusta
voce mortem significari Lucilius docet in XII. hunc, si quid pueris
nobis me et fratre fuisset, hoc est, si mors vel me vel fratrem 20
oppressisset. ergo ut quidam volunt urbane animum hominis mortem
contemnentis ostendit. 'vera' inquit, ut et falsa, quae postea dicturus
est, vera credantur: ideo primo a veris coepit. ordo autem est, fate-
bor cuncta vera, neque me Argolica de gente negabo. quod sciebant
Troiani confessus est, ut ei de ceteris crederetur. 25

79. HOC PRIMVM hoc maximum est vel principale apud me,
verum dicere. (vel) HOC PRIMVM 'fatebor' subaudis. NEC SI MISE-
RVM FORTVNA SINONEM FINXIT quidam ita intellegunt: si me Fortuna ad
hanc miseriam perducere potuit, non valebit etiam stultum facere, ut

19 Lucilius in XII] 8 Muell.

1 interito C (interitu enotavit Bergkii) qui in Sinonis ferebatur interitum
enotavit Scioppius || 4 ad v. 75 Ferat] adferat, id est nuntiet (nutriat). memore-
ret (memor)] ut dicat 'quae sit fiducia capto'. memor autem qui diligenter
factionis suae meminero. P] id est] ide L idē ÷ l] nuntiet Daniel: nuntiat C,
om. L HME, ita ut memoret ad id est referatur, et insequentis scholii lemma
sit QVAE SIT FIDV-
CIA CAPTO || 5 fiducia in captivo C || 6 ipsi] Dardanidae infensi
(infensi C²) add. C || significet] sit intellectus C || 7 ueloquium L (corr. l) ||
9 hortamur C || 11 ut secl. F. Schoellius: uelut C, non ueluti quod Scioppius et
Bergkii enotaverunt || 15 ad v. 77 Fuerit quodcumque] id est . . . euentus. P ||
19 fortasse voce vetuste || Xh C || 20 est om. C, supr. vers. add. C² || 22 in-
quid C || 26 ad v. 79 Hoc primum] hoc maximum. Hoc primum] et subaudis
'fatebor'. Sinonem] † sinon et antichian ulixis consubrinum ergo. nec inmerito
(merito) Virgilius . . . Ulixes hoc fecit. P

putem me mentiendo proficere. SINONEM Autolyeus quidam fur fuit, qui se varias formabat in species. hic habuit liberos Aesimum, unde natus est Sinon, et Anticliam, unde Ulixes: consobrini ergo sunt. nec inmerito Vergilius Sinoni dat et fallaciam et proditionis
5 officium, ne multum discedat a fabula, quia secundum Euphorionem Ulixes haec fecit. *SINONEM melius, quam si 'me' dixisset; solet enim et in nomine quaedam esse emphasis, ut <I 48> et quisquam numen Iunonis adoret.*

80. FINXIT composuit, formavit, ut <VIII 634> et corpora
10 fingere lingua. et notandum quia omnis Sinonis oratio diasyr-
tica est: nam et negotium exprimit, et Troianorum insultat stulti-
tiae, ut hoc loco. FINXIT VANVM fallacem. et vanus est qui
etiam sine utilitate mentitur, mendax qui tantum ad decipiendum.
sane 'vanus' stultus apud idoneos non invenitur, ut ait Iuvenalis
15 sic libitum vano qui nos distinxit Othoni.

81. FANDO ALIQVOD SI FORTE TVAS PERVENIT AD AVRES dum
dicitur. et utitur bona arte mendacii, ut praemittat vera et sic
falsa subiungat. nam quod de Palamede dicit verum est, quod de
se subiungit falsum. et sciendum ex hac historia partem dici,
20 partem supprimi, partem intellegendibus linqui. nam Palamedes,
ut Apollonius dicit, septimo gradu a Belo originem ducens, cum
dilectum per Graeciam ageret, simulantem insaniam Ulixen duxit
invitum. cum enim ille iunctis dissimilis naturae animalibus salem
sereret, filium ei Palamedes opposuit. quo viso Ulixes aratra sus-
25 pendit, et ad bellum ductus habuit iustam causam doloris. postea

14 Iuvenalis] sat. III 159 || 20 Nam Palamedes e. q. s.] exscr. mythogr. I
35, II 200. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 93

1 proficere sane autolyeus C || SINONEM LME SINEM H || autolicus LH ||
fuit fur C || 2 liberos Aesimum Ryckius ex Tzetz ad Lycophr. Cass. 344. cf.
Tryphiod. 294: liberos sinum C liberosissimum L liberos sissimum H liberos
sinum MEI liberos Sisyphum vulgo || 3 anticliam C autoliam LHME || 4 et
ante fallaciam om. CP || fallatiam CH || 5 descendat C || ^{ey}forionem C (ey incer-
tum utrum C² an man. rec. scripserit) eufurionem H || 6 hoc C || 7 enfasis C
9 ad v. 80 Finxit] composuit formavit. et sciendum quia omnis . . . insultat
stultitiae. Vanum] fallacem et qui etiam sine utilitate mentitur . . . Othoni. P
FINXIT vero C || et ut HM || 10 fingere lingere L || 12 ut hoc loco om. C et ut
hoc loco finxit Lion, quod nescio unde petitum sit. ita Terentius (ad. II 2, 2) 'est
quod te audio nescio quid concertasse cum hero' add. Fabricius || FINXIT om. C ||
13 dicendum P || 14 vanus vero P || non om. C || 16 FANDO . . . cum h aspira-
tione (p. 231 lin. 16) om. CP || ALIQVOD Mh ALIQVID LHE || 20 partem supprimi
om. Me || relinqui H || palamedis H || 21 pollonius H appollonius M || dicit]
ait M || 22 dilectum militum M || 23 iniunctus L (iunctis l) || 24 palamedis
HM (palamedes m) || obtulit L (opposuit l) || suspendit] ne filium offenderet;
quod non insaniae, sed prudentiae fuerat indicium add. D

cum Ulixes frumentatum missus ad Thraciam nihil advexisset, a Palamede est vehementer increpitus. et cum diceret adeo non esse negligentiam suam, ut ne ipse quidem si pergeret quicquam posset advehere, profectus Palamedes infinita frumenta devexit. qua invidia Ulixes auctis inimicitiiis fictam epistolam Priami nomine ad 5 Palamedem, per quam agebat gratias prodicionis et commemorabat secretum auri pondus esse transmissum, dedit captivo, et eum in itinere fecit occidi. haec inventa more militiae regi adlata est et lecta principibus convocatis. tunc Ulixes cum se Palamedi adesse simularet, ait, si verum esse creditis, in tentorio eius aurum quae- 10 ratur. quo facto invento auro, quod ipse per noctem corruptis servis absconderat, Palamedes lapidibus interemptus est. hunc autem constat fuisse prudentem. nam et tabulam ipse invenit ad comprimendas otiosi seditiones exercitus, ut Varro testatur. secundum quosdam ipse repperit litteras. quae res forte sit dubia, tamen 15 certum est *χ ab hoc inventas cum h aspiratione.

82. INCLITA GLORIA propter dilectum et frumenta.

83. FALSA SVB PRODICTIONE sub falso crimine prodicionis. et rem notam per transitum dicit; unde et paulo post 'haud ignota loquor'. quamquam ibi possit intellegi, haud ignota nobis, sed 20 forte etiam ad vos potuit pervenire. sciendum sane factum hoc vere et Troianos scisse. sed Sinon callide quasi ignorantibus quae vera sunt dicit, ut fidem sequentibus faciat. *PELASGI a Pelasgo Terrae filio, qui in Arcadia genitus dicitur, ut Hesiodus tradit.*

84. INFANDO INDICIO propter aurum clam suppositum. 'in- 25 dicio' autem delatione. *QVIA BELLA VETABAT iam hoc falsum est, sed dicitur ad Sinonis commendationem; nam aliam ob causam Pa-*

13 nam et tabulam . . . testatur] cf. Isid. or. XVIII 60 || 24 Hesiodus] cf. fragm. 55 ap. Marckscheff. (p. 301)

1 tratiam *L* traicam *II* Troiam *mythogr I* || adfixisset *II* || 4 palamedis *H* || 5 fictam *ex* factam *L* || 6 per quem *LH* (quam *l*) || 7 secretum] certum *Guelferb. I* || 8 fecit] iussit *ruigo* || adlata *II*: allata *LM mythogr. I* oblata *mythogr. II et Guelferb. II teste Bodio* || 11 et invento *Guelferb. I* inventoque *mythogr. II* || 12 absconderet *L* (absconderat *l*) || 13 aleam tabulam *Vossianus Burmanni, inde aleam ac tabulam con. Burmannus* || 14 testatur] dicit *M* || 16 lacunam indicavi. ||||χ *L* (duae litterae deletae sunt) χ *HME mythographi* φ φ χ *Guelferb. I* teste *Bodio. cf. Victorini u. gramm. p. 194, 14 K. et Keilii adnotatio.* ο φ χ ab hoc inventas cum π con. *F. Schoellius* aspiratione *secludens* inventas *LH Guelferb. I*: inuentam *M mythogr. I* inuentum *E mythogr. II* (inuentam *e*) || h aspiratione *LH*: aspiratione *ME mythographi*. respectu *k* litterae sine aspiratione *add. D* || 17 ad *v.* 82 Inclita gloria] propter dilectum et frumenta. *P* || INCLITA *CLH* || 18 ad *v.* 83 Pelasgi] a Pelasgo . . . tradit. *P* || 20 sed] si *L* || 21 sciendum *om. L, supr. vers. add. l* || vere *e* *supr. vers.*: *om. ME* bene *C* uenire *L* uenire *II* || 22 ut *C* (et *C*²) || 24 archadia *C* || 25 ad *v.* 84 Infando indicio] propter aurum . . . periit. *P* || 26 *QVIA*] *QVAE P* || 27 paladimes *P*

lamedes periit. et bene ad captandam circa amicos eius miseriam adiungitur, quia pacis auctor fuit.

85. CASSVM privatum, vacuum. [et] CASSVM est quasi quassum et nihil continens; nam et vas quassum, quod humorem in se non continet et est vacuum: unde et retia casses, quod multum in se vacui habeant. NUNC CASSVM LYMINE LVGENT] [sane] vult Sinon suadere, vere fugisse Gracos, si Palameden hucere potuerunt.

86. ILLI ME COMITEM oratoric se commendat. 'illi' id est qui bella vetabat. et bene 'comitem', non militem, quem eius inimici velut sub-
10 parem insequerentur. ET CONSANGVINITATE PROPINQVVM excusatio a necessitudine, sed hoc totum falsum est.

87. PAVPER excusatio a fortuna: haec enim fuerat causa militandi, ut Terentius cum hinc egens profugiet aliquo militatum. PRIMIS (HVC MISIT) AB ANNIS aut adolescentiae, aut belli. 15 est excusatio, quia patri parendum necessario fuit; ideo ait 'misit'.

88. DVM STABAT REGNO quia et ipse unus de regibus fuit. et bene addidit dignitatem eius quem fingeat propinquum, ut ei iusta causa fuerit indignationis adversus Ulixem.

89. ET NOS pluralis numerus pro singulari, ut Sallustius nos
20 in tanta doctissimorum copia. an 'nos' se et patrem dixit? ET NOS] id est ut Palamedes. NOMEN gloriam, ut <XII 515> nomen Echionium matrisque genus Peridiae. alii 'nomen' nobilitatem accipiunt, ut <V 621> cui genus et quondam nomen natiq[ue] fuissent.

90. INVIDIA propter advectionem frumentum. PELLACIS per
blanditias decipientis. pellicere enim est blandiendo elicere.

91. CONCESSIT pro decessit.

92. ADFLICTVS suspendiculum, ne videatur adflictum se dicere, quia

---

3 Cassum est quasi quassum e. q. s.] cf. Nonius p. 45 M. || 13 Terentius] adolph. III 3, 31 || 19 Sallustius] hist. fragm. l 5 Kr. || 25 Pellacis per blanditias decipientis e. q. s.] cf. Isid. or. X 204

---

3 ad v. 85 Demisere (Demis est). Cassum] priuatum . . . vacui habeant. P] CASVM H] quasi quassim P] 5 quod] qui P] 6 fortasse persuadere || 7 palameden C] 10 excusatio C²: excussatio C] 12 ad v. 87 Pauper] haec enim . . . militatum. Primis ab annis] aut adolescentiae aut belli P] excussatio P] 14 adolescentiae C] 15 excussatio C] 16 ad v. 88 Dum stabat regno] quia . . . fuit. P] 17 ut ei C²: et ei C] 19 ad v. 89 Consiliis. Nos] pluralis pro singulari, ut Sallustius . . . Nomen] gloriam vel nobilitatem ut alii ut 'qui genus et quondam nomen'. P] ET om. C] pluralis pro singulari C] singulari ad cuiusdam iactantiam D (Stephanus quoque edidit) || 20 an nos P: et nos C] 21 id est om. P] palamides P] ut . . . Peridiae om. C] 22 matrisque M: matrique HE matri L (matrique l) || perideae L pieridae E] 25 ad v. 90 Inuidia] propter . . . elicere. P] 26 blandiundo] per blanditias CP] elicere] decipere D] 27 ad v. 91 Haud (aut). Concessit] pro decessit. P

in tenebris vitam trahebat, sed quia amicum perdiderit. VITAM IN TENEBRIS ideo lugentibus inimica lux est, quia caruerunt ea hi quos dolent; ideo tenebras petunt et atra veste amiciuntur et capita velant, ut videantur cum defunctis agere, imitantes tenebris inferorum faciem.

93. INSONTIS AMICI duo posuit, et 'insontis' et 'amici'. et plus est 5 quod amicum dixit, quam propinquum. MECVM INDIGNABAR quomodo ergo 'nec tacui demens'? intellegimus istum quasi tacuisse primo, post impatientia doloris erupisse. ET CASVM INSONTIS M. I. AMICI] [aut] quod interim non vindicarem amici insontis interitum.

94. FOR S IQVA bene 'siqua', quia est et bona et mala. 10 TVLISSET non nulli pro retulisset intellegunt.

95. SI PATRIOS VMQVAM REMEASSEM VICTOR AD ARGOS bene dubitat, ut ostendat, propter Palamedem omnes sibi Graccos inimicos fuisse. VICTOR autem ut quidam volunt voti compos, ut est <I 192> quam septem ingentia victor corpora fundat humi, quia aliter dictum 15 potuit non bene a Troianis accipi. ARGOS Argi ab Argo dicti, quem custodem vaccae, in quam Io fuerat commutata Mercurius occidit.

96. PROMISI per contrarium ait pro minatus sum, quia minamur mala, promittimus bona. sic Horatius contra atqui vultus erat multa et praeclara minantis, id est promittentis. [c] PROMISI 20 VLTOREM decet 'futurum'.

97. HINC MIHI pro 'hac causa' vel 'propter hoc'. et est adverbium locale pro coniunctione causali. PRIMA MALI LABES quia secuta sunt postea oraculum et adscita Calchantis factio. 'adscita' sane dicitur adsumpta. 'labes' vero ruinam significat, a lapsu. 25

98. CRIMINIBVS causis, ut supra <65> et crimine ab uno. NOVIS aut magnis, aut quae nullus sperasset; aut aliis atque aliis. SPARGERE VOCES ut Cicero et spargere venena didicerunt.

19 Horatius] sat. II 3, 9 || 28 Cicero] in Catil. II 10, 23

1 perdideret C (i superser. ead. man.) || 2 lugentibus C² supr. vers. om. C || 3 velant scripsi: uelantur C. ceterum capite uelantur enotavit Bergkii || 5 et insontis Scioppius enotavit: ut insontis C || 8 erupisse ex eripuisse M || erupisse] in uocem supr. vers. add. C² || 9 insontis in rasura C² || 10 ad v. 94 Fors siqua] bene siqua, quia (male quae) est et bona et mala. Tulisset] nonnulli pro retulisset. P || 12 ad v. 95 Si patrios uictor (uictos)] ut quidam . . . occidit. P || 14 campos C (corr. C²) || 15 corpora fundat humi om. CP c. f. h. supra vers. C² quia] que P || 16 ARGOS P om. C || 17 comitata P || 18 ad v. 96 Promisi] pro minatus sum. per contrarium dixit, quia (quae) . . . futurum. P || 19 sic autem Horatius P || contrahat qui CP || 22 ad v. 97 Hinc mihi] pro hac causa . . . causali. quia (que) secuta sunt . . . a lapsu. P || 23 secuta est II secutae sunt ME || 24 in postea II || ascita L || adscita . . . adsumpta] Seruium interpretatur scholiastes. || 26 ad v. 98 Criminibus] causis, ut 'crimine ab uno'. Nouis] quae nullus sperasset. P || 28 Spargere voces] miscere, ut Cicero D || et spargere] spargere ut C

99. AMBIGVAS aut dubias, ne si aperte ageret, accusatio esse videretur, *aut suspitionum et criminum plenas.* CONSCIUS aut peracti sceleris, [*de nece Palamedis*] aut dolorum suorum, ut est in tertio <629> oblitusve sui est Ithacus. aut certe sciens hunc
 5 *meum animum.* ARMA modo fraudes vel dolos, nam arma sunt instrumenta cuiuslibet rei: unde et insidiantis fraudes 'arma' nominavit. alii 'arma' pro opibus vel auxiliis accipiunt. alii 'arma' consilium, alii occasionem, non nulli insidias intellegunt: quidam 'consciens arma' hypallagen putant pro 'conscientia arma', ut <III 595> et quon-
 10 *dam patriis ad Troiam missus in armis et <181> arma deosque parant comites et <XI 229> alia arma Latinis quaerenda.*

100. NEC REQVIEVIT ENIM aut vacat 'enim', aut pendet sensus, ut et posterior 'donec Calchante ministro': arte enim agitur, semiplena dicendo ut cogat et interrogare et avidius audire Troianos.
 15 CALCHANTE MINISTRO <129> 'me destinat arae', et est aposiopesis. et mire 'ministro', quasi non exierit a se responsum.

101. SED QVID EGO aposiopesis. et bene reticuit, ne taederet illos tam longae orationis, nihil ad se pertinentis, nisi studium audiendi intermissione renovasset. AVTEM hic abundat. INGRATA nec vobis
 20 placitura, nec mihi gratiam conciliantia. INGRATA] quorum iam non libenter memini.

102. QVIDVE MOROR? vestram scilicet festinationem, vel mortem.

OMNES et eos, qui prodesse disponunt. VNO ORDINE uno reatu. et est de antiqua tractum scientia, quia in ordinem dicebantur causae
 25 propter multitudinem vel tumultum festinantum, cum erat annus litium. Iuvenalis expectandus erit qui lites inchoet annus.

26 Iuvenalis] sat. XVI 42

1 ad v. 99 In vulgum ambiguas] dubias uel suspitionum *. Consciens] aut peracti sceleris et de nece Palamedis (pelamidis) . . . nominavit. alii arma pro consiliis accipiunt (accipiuntur). P || aut dubias aut suspitionum et criminum plenas ne si aperte C || 2 videatur M || 3 de nece palamedis scel. F. Schoellius 4 est post sui om. CL || ithacus discrimine tanto CP || 6 et om. CP || insidiantis HMC²: insidiantes CJ.P || 8 occasionem C || 9 ypallagen C || 10 patriis C || 12 ad v. 100 Nec requieuit enim] aut uacat . . . me destinat arae (distinaret). P || 13 et posterior LHP: et superior C ex posterioribus MEI || ministro] om. C magistro P || arte] ante P || agitur LHME: agit ut CP || semiplene P || 14 ut cogat et interrogare LE: cogat et interrogare CPM cogat et, ut interrogare H || et ante avidius om. CP (add. C²) || audire] aut dicere H || 15 me destinaret C || arae intellegitur vulgo || et est aposiopesis om. C est aposiopesis om. L (supr. vers. add. l) || possiopessis H taposiopesis M || 16 non exierit a se responsum Burmannus: non exuerit a te responsuro C || 17 ad v. 101 Sed quid ego] et bene reticuit . . . orationis. Autem] hic abundat. Ingrata] id

est uobis. P || 20 gratia H || conciliant C || iam non libenter quorum C || 23 ut eos C || qui vobis prodesse D || 24 ordine H || 25 multitudinem uel om. C || 26 annus litium] anolicium H || Iuvenalis . . . annus om. C || expectandus et expectandus H || qua H quo h || 26 anno H

103. *IDQVE AVDIRE SAT EST me Graium esse. IAMDVDM modo 'quam primum'. SVMITE POENAS scilicet ut satis faciatis Graecis, qui me oderunt. et dicendo mortem suam gratam esse Graecis, et Troianorum benivolentiam conciliat, et ut sibi reliqua credantur extorquet.*

104. *HOC ITHACVS VELIT ET MAGNO MERCENTVR ATRIDAE cal- lide hoc dicto impetrat vitam, adserens mortem suam illorum hostibus esse placituram. ideo autem dicit 'mercentur', quia sacrorum est, ut fugiens victima ubicumque inventa sit, occidatur, ne piaculum committatur. ergo Sinon qui victima fuerat, quippe qui propter reditum sacrificio fuerat destinatus, nec possent Graeci nisi vel 10 empta morte Simonis ad patriam redire, iure et votis et praemio Graecorum interimitur. 'Ithacus' vero pro 'Ithacensis', principale pro derivativo. MAGNO MERCENTVR id est pretio, ut <X 503> Turno tempus erit magno cum optaverit emptum intactum Pallanta. 15*

105. *ARDEMVS SCITARI festinamus inquirere. et ecce, quo proficit aposiopessin ante fecisse. QVAERERE CAVSAS cur a Graecis eius optaretur interitus.*

106. *IGNARI aut nescientes, aut imprudentes. ARTISQVE PELASGAE ars τῶν μέσων est. ideo adiecit 'Pelasgae', hoc est malae. 20*

107. *PROSEQVITVR mire, ut ab initio cooperat. PAVITANS quasi pavitans. PAVITANS] hoc est simulans se pavere. et non tam propter mortem: nam erit illi contrarium 'iamdudum sumite poenas': sed ut videretur cum timore civium suorum consilia vel secreta patefacere.*

FICTO PECTORE pectus pro verbis posuit: nam numquam fingitur 25 pectus.

1 iamdudum modo quam primum] cf. Don. ad Ter. Andr. I 4, 1 || 12 Ithacus vero . . . derivativo] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Achill. II 44

1 AVDERE C (corr. C²) || 3 troianorum C²: troiarum C || 5 ad v. 104 Ithacus (itacus) pro Ithacensis (itacensis), principale pro dirinatio. P || 7 mercentur] coercentur H || 8 victimam H || sit om. I || 9 comitatur C || qui] quia C, om. H || quippe . . . redire] possis hoc scholium constituere hoc . . . ATRIDAE] quia Sinon propter . . . vel empta morte eius ad patriam redire. || 11 morte om. C, in marg. add. C² || 12 Ithacus . . . derivativo hoc loco om. C || itacus L itachus HM || itacensis L itacesius H || 13 dirinatio LH || MAGNO om. C || MERCENTVR vero C || id est] om. C idus H || pretium C || ut illud C || 14 erat C (corr. C²) || 15 palanta H || pallanta. Ithacus vero pro ithacensis. principale pro diri in his desinit Cassellani quaternio octurus. nomen interit. enotavit ex eo non nulla Franciscus Modius in usum Danielis, quae is margini exemplaris Basileensis, quod in bibliotheca Bernensi asservatur, adscripsit. quae Modius aliter legisse videtur ac Scioppius infra commemorabuntur. || 16 festinamus H || 17 apotopesim C || 20 τον meson L ton meson HM tomeson M || Pelasgae. fraudulentum enim sunt habitum, ut Plautus (Asin. I 3, 47) 'graeca mercamur fide'. D || 21 ad v. 107 Prosequitur. Ficto pectore] pectus pro verbo posuit. nam numquam (non numquam) fingitur pectus. P || 23 erit] esset malim

108. SAEPE FVGAM DANAI hoc secundum Homerum verum est, *apud quem suadet Agamemnon Graecis relicto bello fugere. et ut ostendat propter bellum fugere, ait 'cupiere', non 'voluere'.*

109. MOLIRI parare. *et hoc verbo difficultatem rei ostendit.*

5 *LONGO decennali.* FESSI BELLO Troianos laudando: si enim fatigati sunt Graeci, horum virtus probatur: [et] sibi favorem conciliat.

110. FECISSENTQVE VTINAM nec enim hic arae destinaretur. *et est significatio optandi a praeterito tempore.* PONTI HIEMPS bene addidit 'ponti', quia est et temporis.

10 111. EVNTES ire cupientes, ut cum canerem reges et proelia, id est cum canere vellem. et est figura Graeca, ubi statuisse aliquid pro inchoatione habetur.

112. PRAECIPVE contra illud, ne diceretur numina non esse placata. *et bene aliud agens equi mentionem introduxit.* *TRABIBVS*
15 *ACERNIS speciem pro genere posuit, id est pro quocumque ligno. nam variat ligni genera in hoc equo, ut <16> abiete costas et <258> pinea claustra, ita hic 'acernis'.*

113. AETHERE pro aëre posuit poetica licentia.

114. SVSPENSI aut solliciti, ut <VI 151> nostroque in limine
20 pendes, quia tempestas nec post dona mutabatur: aut ad nimbos refertur distinctione mutata, *ut distinguamus 'nimbi suspensi'.* SCITANTEM participium pro participio est, id est scitaturum. alii 'scitatum' legunt, id est inquisitum. ORACVLA ad templa de quibus dantur oracula. *alibi 'oracula' responsa, ut lapsis quaesitum oracula*
25 *rebus et <III 456> quin adeas vatem pceibusque oracula poseas.*

10 cum canerem] buc. VI 3 || 19 Suspensi solliciti] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. V 168 || 21 SCITANTEM e. q. s.] cf. Don. ad Ter. eun. III 4, 10 || 24 lapsis] georg. IV 149

3 fortasse eos fugere || 4 ad v. 109 Moliri] parare . . . decennali. Fessi bello] fauorem sibi (ibi) conciliat dicendo fatigatos esse Graecos virtute Troianorum. P || 5 Troianos . . . conciliat LH et libri Burmanni, nisi quod Leidenensis laudat pro laudando exhibet: fauorem sibi conciliat (conciliat ME) dicendo fatigatos esse grecos virtute troianorum C* ME et l supr. vers. || 7 ad v. 110 Fecissent utinam] significatio optandi a praeterito tempore. Ponti hyems] bene . . . temporis. P || destinaretur CEL: destinarentur M destinabatur LH | 9 et temporis et aëris D || 11 et est figura graeca LE: et est figura H et est greca figura M et a Graecis figura est vulgo || ubi] urbis H || 12 haberetur H || 13 ad v. 112 Praecipue. Trabibus acernis] speciem . . . ligno. P || 14 placita M || 18 ad v. 113 Staret. Aethere] pro aere posuit poetica licentia. P || AETHERE aetherem LE || 19 ad v. 114 Suspensi] solliciti, ut 'nostroque (nostra) in limine pendes'. aut ad nimbos refertur, ut dicatur nimbi suspensi. Scitatum] participium . . . poseas. P || nostraeque H || lumine LH (corr. l) || 20 pendens LH | 21 SCITATVM C || 22 sciscitaturum H scissitaturum M || 24 datur LH (corr. l)

115. ADYTIS adytum est locus templi secretior, ad quem nulli est aditus nisi sacerdoti. TRISTIA DICTA REPORTAT renuntiat. more suo breviter habitum futurae orationis ostendit.

116. SANGVINE PLACASTIS VENTOS ET VIRGINE CAESA CVM PRIMVM hic distinguendum est, quia et semel ad Troiam ventum est, 5 et ante quam ad eam veniretur de Iphigenia est sacrificatum. cuius fabula talis est. cum Graeci ad Aulidem venissent, Agamemnon Dianae cervam cum venatur occidit ignarus. unde dea irata flatus ventorum, qui ad Troiam ducebant, removit. quam ob rem cum nec navigare possent, et pestilentiam sustinerent, consulta per Calchan- 10 tem oracula dixerunt, Agamemnonio sanguine, hoc est immolata Iphigenia Dianam esse placandam. ergo cum ab Ulixee per nuptiarum simulationem, qui Iphigeniam Achilli iungendam fingebat, adducta Iphigenia in eo esset ut immolaretur, numinis miseratione sublata est cervaque subposita, et translata ad Tauricam regionem regi 15 Thoanti tradita est sacerdosque facta Dictynnae Dianae, vel ut quidam volunt Orthiae Dianae. quae cum secundum statutam consuetudinem humano sanguine numen placaret, agnovit fratrem Orestem, qui accepto oraculo carendi furoris causa cum amico Pylade, a cuius 20 patre, Strofiio nomine, fuerat nutritus, Colchos petierat, et cum his occiso Thoante, simulacrum sustulit absconditum fasce lignorum: unde et Facelitis dicitur, non tantum a face, cum qua pingitur, propter quod et Lucifera dicitur: et Ariciam detulit. sed cum postea Romanis sacrorum crudelitas displiceret, quamquam servi immola-

7 cuius fabula talis est e. q. s.] cf. mythogr. I 20 II 202.

1 ad v. 115 Mittimus. Adytis (aditis)] adytum (adytus) . . . sacerdoti. Reportant] renuntiant. P || ADITIS aditum libri mei || nullus H || 2 accessus L (at aditus superscr. l) || sacerdoti. ἀπὸ τοῦ ἀ καὶ δῶω ingredior, id est sine alicuius ingressu. D || renuntiat om. HME || 4 ad v. 116 Sanguine] fabula est. cum Graeci ad Aulidem venissent, Agamemnon Dianae (deance) ceruam occidit ignarus in venatione. unde dea irata flatus ventorum qui ad Troiam ducebant suspendit. ob quam rem consulta per Calchantem oracula dixerunt (dē) Agamemnonio sanguine, hoc est immolata Iphigenia (figenia) placandam Dianam (deanam). cum ergo esset adducta ut immolaretur, numinis miseratione sublata est, cerua supposita, et translata ad Tauricam regionem regi Thoanti (thoante) tradita est sacerdos facta Orthiae (ortiae) Dianae. P || 7 cuius fabula] fabula vero ME || 8 ceruam CE et mythographi: ceruum LHM || 9 removit] suspendit C* || ob quam rem C* || 10 nec pestilentiam C || 12 per nuptiarum simulationem] quasi tradenda sit nuptum superscr. l || 15 cerua H || 16 dictynnae C: dictinnae L dictinne HE dictymnae M || 17 ortiae C* || 18 orestem L || 19 carendi] curandi Masvicius. cavendi libri Burmanni, quamquam hoc testimonium hypothetae errore videtur corruptum esse; Stephanus certe Daniel Fabricius, quos idem edidisse Burmannus testatur, carendi dederunt. || causa] matrem enim suam dicitur occidisse eoque furebat add. L, expunxit l || 20 troio C || 22 fascelis LC* facilis H fasciolis M fascelidis Elm. cf. Probi praef. ad Verg. buc. p. 3 K. || 23 propter . . . dicitur om. M || dicitur] sed a fasce etiam (etiam a fasce E) lignorum add. LE || aritiam L.

rentur, ad Laconas est Diana translata, ubi sacrificii consuetudo adulescentum verberibus servatur, qui vocabantur Bomonicae, quia aris superpositi contendebant, qui plura posset verbera sustinere. Orestis vero ossa Aricia Romam translata sunt et condita ante
5 templum Saturni, quod est ante clivum Capitolinum iuxta Concordiae templum. VIRGINE CAESA non vere, sed ut videbatur. et sciendum in sacris simulata pro veris accipi: unde cum de animalibus quae difficile inveniuntur est sacrificandum, de pane vel cera fiunt et pro veris accipiuntur. hinc est etiam illud <IV 512> sparserat
10 et latices simulatos fontis Averni. nam et in templo Isidis aqua sparsa de Nilo esse dicebatur.

117. *ILIACAS DANAI VENISTIS AD ORAS figuratum: cum primum venire velletis. sane hoc de Iphigenia verum est.*

118. *SANGVINE QVAERENDI REDITVS hoc falsum est. et bene oraculorum naturam servat, ut a re ipsa semper incipiat, ut alibi <III 94> Dardanidae duri; dicendo enim 'Dardanidae' ostendit quae loca petere debeant.*

119. *ARGOLICA quia occurrebat occidi potuisse captivum. ergo ideo addidit 'Argolica', ne non esset triste oraculum. videtur sane peritia iuris pontificalis animalis hostiae mentionem fecisse, cum dicit 'animaque litandum Argolica'; nam et 'animam' dixit, et 'litare' verbo pontificali usus est, id est sacrificiis deos placare.*

120. *OBSTUPERE ANIMI omnes enim crediderunt se perire posse, antequam unus esset delectus.*

121. *CVI FATA PARENT cui praeparent mortem. FATA id est responsa. sunt qui ita dividant: 'cui fata parent' vitam, 'quem poscat Apollo', ut moriatur.*

122. *ut pro tunc. VATEM nunc divinum, alias poetam <VII 41>*

---

6 et sciendum . . . de Nilo esse dicebatur] exscr. mythogr. III 6, 30 extr. || 19 videtur sane peritia . . . deos placare] cf. Maerob. Sat. III 4, 4 || 28 Vatem nunc divinum . . . alias sacerdotem] cf. Isid. or. VII 12, 15 et diff. verb. 451

---

2 adolescentulum C* || serbatur E sernabatur e || bōmonicae L homonicae C || 3 qui plura verbera sustineret C || 4 ab aritia MI || 5 quod est . . . templum om. ME || ad clivum ee an clivum L || 9 etiam] om. M et E || 10 in om. H || 12 ILIACAS . . . petere debeant (lin. 17) hab. marg. exempl. Basil. || 14 ad v. 118 Litandum] offerendū mod verb (offerendum. modo verbum Daniel. fortasse offerendi modo verbum). sed hoc in liquidis fit id est lito ut libo. a lito autem fit litus eo quod interluit. P. non fuerunt huc nugae in Cussellano: quas qui invenit litandi et libandi verba inter se confudisse videtur || 15 a re] arte Modius enotavit || incipiat Modius enot., incipiant Scioppius || 18 ergo ideo . . . deos placare (lin. 22) hab. margo exempl. Basil. || 19 non] fortasse hosti aut Troianis || 22 est, id est suppl. Masvicius, om C || 25 ad v. 121 Ossa. Cui fata parent] cui praeparent mortem. Fata] id est responsa. P || 28 ad v. 122 Hic] pro tunc . . . cassida. P

tu vatem, tu diva mone, alias sacerdotem, ut <XI 774> et aurca vati cassida. MAGNO TVMVLTV ad factionem tegendam.

123. *PROTRAHIT quasi nolentem.* NUMINA DIVVM pro oraculis posuit. et quaeritur modo, non quid dicant, nam planum est; sed quis debeat immolari. *QVAE SINT EA NUMINA DIVVM* * *ut est ut ambiguitatem oraculorum interpretetur.**

124. *FLAGITAT ut est invidiose poscit, unde et quod flagitatione dignum est flagitium dicitur.* MIHI quidam graviter pronuntiandum tradunt 'mihī', hoc est Sinoni. MVLTI CRUDELE CANEBANT 'multi' bis intellegendum, id est multi videbant taciti, multi etiam dicebant, 10 ne sit contrarium 'canebant taciti'. *quamvis multi sic exponant: qui mihi amici erant dicebant, qui inimici, tacebant, ut provenirent quae praesentiebant.*

126. BIS QVINOS SILET ILLE DIES dicimus et 'bis quinīs silet ille diebus'. *BIS Q. S. I. D.] scilicet auctoritatis quaerendae gratia, ut 15 sit ἀξιολογία eius qui invitus diceret.* TECTVS aut multitudini se subtrahens, aut tegens consilium suum. *aut cautus, ne intellegeretur.* RECVSAT abnegat.

127. *PRODERE bene prodere: me enim dicturus, quem sciebat.* 20 *OPPONERE obicere, destinare.*

128. VIX TANDEM aut iunge, et vacat 'tandem'; aut separa, et est exaggeratio a synonymis, ut abiit excessit, evasit erupit. *et est ordo 'vix tandem rumpit vocem'.*

129. COMPOSITO ex pacto. RVMPIT VOCEM hoc est erumpit in vocem, et dictum est per contrarium. nam si 'silentium rumpere' 25 est loqui, ut <X 63> quid me alta silentia cogis rumpere?,

7 unde et . . . dicitur] cf. Don. ad Ter. eun. II 3, 90 || 22 abiit] Cic. in Cat. II 1, 1 || 24 RVMPIT VOCEM hoc est erumpit in vocem] cf. Don. ad Ter. eun. III 5, 2

3 ad v. 123 Protrahit] quasi nolentem. Numina diuina] pro oraculis posuit, id est ut ambiguitatem oraculorum interpretetur. P || 4 posuit id est ut ambiguitatem oraculorum interpretetur. quaeritur enim non quid dicant, nam planum, sed quid debeant immolari C || quaerit H || 7 ad v. 124 Flagitat] id est . . . dicitur. P || 8 mihi multi posterioribus, multi primis iungunt* ad oram est unus tamen sensus et quidem graviter . . . Sinoni e Fuldensi Scioppium entarisse Daniel testatus est. cf. Serv. ad v. 132. ad oram illud inde explicandum esse, quod Scioppius est . . . sensus ad oram codicis adscripta fuisse dixerit, Burmannus intellexit. || quidam Peerlkampius || 10 intellegendum est L || videbant H || 14 ad v. 126 Bis. Tectus] aut tegens consilium suum, aut cautus ne intellegeretur. Recusat] abnegat. P || 19 ad v. 127 Prodere] dolo ostendere. Opponere] obicere, destinare. P || me . . . sciebat] fortasse id est eum dicere quem sciebat || 21 ad v. 128 Vix tandem] aut iunge . . . vocem. P || aut vacat P || separa ex separas H || 22 a] ex PC* || ut Cicero 'tandem aliquando Quirites'; item abiit e. q. s. Lion || evasit PC* MEI: evasit LH || 24 ad v. 129 Composito. Rumpit vocem] hoc est . . . est loqui; vocem vero rumpere est tacere. P || ex pacto, vel ordine inter eos instituto. D || erupit H || 25 si om. PC*

'vocem rumpere' est tacere. sed aliqua interdum simpliciter, interdum per contrarium intelleguntur.

130. ET QVAE SIBI QVISQVE TIMEBAT ideo hoc addidit, quia dixerat 'adsensere omnes', ne videretur fuisse cunctis suae gentis
5 *invisus. aut 'adsensere omnes' ad provocandam in se Troianorum misericordiam dicit, cum eorum hostes omnes ad crudelitatem consensisse adserat. est autem figuratius, si legatur 'timebant'.*

132. MIHI multi posterioribus, multi primis iungunt; unus tamen est sensus. PARARI infinitus modus pro indicativo. et est
10 figura propria historiographorum, ut Sallustius equitare, iaculari, cursu cum aequalibus certare; ut poetarum propria est <I 320> nuda genu et <VII 399> torvum clamat. quod autem ait Cicero bellicum canit non est figura, sed sermo naturalis; est enim soni nomen. *quidam sane 'parari' pro 'parabantur' accipiunt et ad omnia hoc subaudiunt.*

133. SALSAE FRUGES sal et far, quod dicitur mola salsa, qua et frons victimae et foci aspergebantur et cultri. fiebat autem de
horna fruge et horno sale, ut Horatius et horna fruge. VITTAE quibus victimae coronabantur.

20 134. LETO non sacrificio: invidiose locutus est. *et est hystero-proteron, prius enim erat ut vincula rumperet, et sic fugeret.* VINCULA RVPI atqui solutae sunt hostiae; nam piaculum esse in sacrificio aliquid esse religatum: unde est <IV 518> unum exuta pedem
vinclis, in veste recincta item <III 370> vittasque resolvit
25 sacrati capitis. ergo vincula religionis intellege, ut <VIII 651> et vinclis innaret Cloelia raptis, scilicet foederis; nec enim obsides unquam ligantur. sed huic expositioni illud occurrit, unde iste ligatus fuerit, quia eum Troiani non ligarunt; ultro enim se

10 Sallustius] *Inq.* 6, 1 || 13 Cicero] *pro Murena* 14, 30 || 18 Horatius] *carmin.* III 23, 3. cf. *mythogr.* III 6, 32 || 22 nam piaculum est e. q. s.] cf. *mythogr.* III 6, 30

1 uocem nero *PC** || 2 intelleguntur *LC*m*: intelleguntur *H* debemus intellegere *M* || 4 uideatur *M* || 5 pronocandum *C* || 6 omnis *C* || 8 *ad v.* 132 iam. *Parari*] infinitus modus pro indicativo, hoc est pro 'parabantur' (parare). *P* || primis] prioribus *vulgo* || 9 infiniti *L* infinitiuis *l* || 10 historiaeographorum *H* iaculari *C**: iaculare *HME* iaculare *ex* iaculare *L* || 13 est *ante* figura *om.* *H* sed naturalis est sermo *L* || 16 *ad v.* 133 Salsae fruges] sal et far . . . de horna (orna) fruge. Vittae] quibus victimae coronabantur. *P* || 17 frons] fors *P* asperguntur *M* || fiebat *HE*: fiebant *LC*P* fit *M* || 18 orna et orno et orna *libri* || 20 *ad v.* 134 Leto] non sacrificio. et est hystero-proteron . . . fugeret. *P* || leto] bene leto *supr. vers. add. ml* || 24 uinctis *H* || retincta *H* || 26 uinclis *L* || 27 obligantur *C* || sed huic . . . se obtulerat *om.* *C* || 28 fuerit] quando a troianis inuentus est *supr. vers. add. l*

obtulerat. unde est intellegendum a Graecis magis ligatum ante tempus sacrificii; nam consuetudo illa quam supra diximus erat in ipso tempore sacrificiorum. ante enim ligari et Iuvenalis docet, dicens sed procul extensum petulans quatit hostia funem.

135. LIMOSOQVE LACV ut verisimilem fugam faciat, circumstantiis utitur. notandum sane, Vergilium sub aliorum persona causam exsequi nobilium, ut hoc loco Marii, item paulo post Pompeii, ut <557> iacet ingens litore truncus. PER NOCTEM OBSCVRVS bona elocutio est rem temporis ad personam transferre, ut 'matutinus venit'. *VLVA herba palustris. sane in arte rhetorica omnem narrationem cum rei partibus dicunt convenire debere, loco tempore materia causa persona. hic ad singula respondetur: nam persona Ulixis ponitur ad fallendum aptissima; causa, quia timeret ne ultor esset Palamedis; tempus ad nocendum aptissimum, cum sibi quisque timeret; modus agendi 'bis quinos silet ille dies'; materia 'salsae fruges et circum tempora vittae'; locus 'per noctem obscurus in ulva delitui'.*

136. SI FORTE DEDISSENT medium se praebet: nam nec negat, nec confirmat eos navigasse, ne aut eis demat securitatem, aut quod supra dixit falsum sit, non posse navigare Graecos, nisi hodie immolato: ut illorum sit quicquid elegerint. et artis est in argumentorum angustia incertis uti sermonibus. *SI FORTE DEDISSENT* [*id est] quia iam scire non poterat, quid facturi essent, cum ipse fugisset.*

137. ANTIQVAM caram. et bene commemorat liberos et parentem, ut ostendat se non deseruisse ut vilem, sed mortis fugisse terrore. et bene †ignotos finxit sibi liberos et parentem, ut maior miseratio ex pluribus nasceretur. quidam sane non 'dulces', sed 'duplices' legerunt, quia 'dulces' leve esset et commune epitheton liberorum.

3 Iuvenalis] Sat. XII 5

1 unde est intellegendum . . . sacrificiorum] aut certe intelligendum est ligatum ante tempus sacrificii nam consuetudo illa quae supra scripta est in ipso tempore sacrificiorum erat C || est om. HME || 3 ligari et] ligabantur ut C* M docet dicens om. C* M, supr. vers. add. m || 5 ad v. 135 Limoso. Ulua] palustris. P || 6 personis EI || 7 pompeii M || 8 truncus H || 9 locutio ME || referre L super re ser. at trans l || 10 matutinus] gt. pro mane superser. l || 18 Mediū et epbet H || 19 eis] his E illis malim. eis secl. F. Schoellius || 21 immolato id est quia iam . . . fugisset ut troianorum sit quicquid elegerint C (immolato: aut ideo quia e. q. s. coni. F. Schoellius) || sit om. L (add. l) || delegerint H 22 inter argumentorum angustias MEI || argumentorum] argumento. Nam H 26 se om. L (add. l) || 27 terrorem Cl || apud ignotos Burmanno teste Dorvillius ignotis Burmannus gnatos F. Schoellius liberos secludens || 29 et] fortasse ut

139. *quos illi de quibus illi.* FORS ET POENAS forte et poenas. alii iungunt 'forset', ut sit forsan. et bene elicit misericordiam ostenditque, non se habere causam redeundi post mortem suorum: *ne eum Troiani non reciperent, suspicantes ad suos quandoque*
5 *rediturum.*

140. EFFUGIA et 'fuga' dicimus et 'effugium', sicut 'lana' et 'lanitium', ut si tibi lanitium curae. hinc est 'aequitas' et 'aequum'. *sed hic dicendo 'effugia' verbo sacrorum et ad causam apto*
usus est. nam hostia quae ad aras adducta est immolanda, si casu
10 *effugeret, 'effugia' vocari veteri more solet; in cuius locum quae supposita fuerat, succidanea; si gravis fuerat, forda dicitur; quae sterilis autem est, taurea appellatur: unde ludi Taurei dicti, qui ex libris fatalibus a rege Tarquinio Superbo instituti sunt propterea, quod omnis*
partus mulierum male cedebat. alii ludos Taureos a Sabinis propter
15 *pestilentiam institutos dicunt, ut lucus publica in has hostias verteretur.*

CVLPAM HANC vel quod fugi, vel quod me defensorem Palamedis dixeram. PIABUNT expiabunt: et τῶν μέσων est; nam plerumque et impiare significat. *hic tamen 'piabunt' bene addidit, quia nisi per sanguinem diis accepta hostia non est: quod merito ex persona Sinonis*
20 *inducitur, quia factur sacra per suam fugam fuisse violata. et vult etiam beneficii sibi debitores esse Troianos, quod interim Gracci ablegati sunt.*

141. *quod te per superiores propter quod. et finita narratione subiungit epilogos; neque enim quae non putaret credituros argumenta*
25 *subicere debuit. sane per huius modi preces ostendere vult vera se*

7 si tibi] georg. III 384 || 11 succidanea] cf. Gell. IV 6, 5 || 12 unde ludi Taurei dicti e. q. s.] cf. Festus s. v. Taurei ludi || 23 quod te propter quod] cf. Don. ad Ter. Andr. III 3, 24 'Id te oro] deest "'ob"', ut sit "'ob id"', ut Vergilius "'quod te per superos oro"'.

1 ad v. 139 Quos illi] de quibus illi. Fors et poenas] forte et poenas. alii iungunt 'forset', ut forsan. P || 2 fors et olic L || forsit ut forsan F. Schoellius. cf. ad XI 50 || 6 ad v. 140 Effugia] pro fuga. dicimus et effugium . . . et aequum. ergo more antiquo hostia si effugisset effugia vocabatur, quae autem subposita fuerat succidanea, si gravis forda (forua), si sterilis (sterelis) taurea (taure ex torue) appellabantur, unde ludi Taurei dicti, qui ex libris fatalibus a rege Tarquinio Superbo instituti sunt. Piabunt] expiabunt. et τῶν μέσων (ton meson) est. nam plerumque et impiare significat. hic tamen piabunt. P || et fuga] pro fuga C* || 7 lanitium II || si] sit LHP || lanitium H || curae om. P || hinc] hic P. fortasse simile || et om. M || 11 forna C || 16 cvlpam hanc . . . dixeram hab. margo exempl. Basil. || 17 ton meson L ton meson H ton meson M || 18 hic tamen . . . (p. 243 lin. 3) appellat hab. margo exempl. Basil. || 19 hostia Scioppius enotavit, piatio Daniel || 21 beneficii Daniel: beneficiis Scioppius enotavit || ablegati Burmannus: obligati C || 23 ad v. 141 Quod te per superos] id est propter quod. P || finita Daniel: infinita C || narratione] ratione Lion infinita servans || 24 neque enim quae non Masvicius: neque n. q. non C neque enim quasi non Daniel

dicere. CONSCIA NUMINA VERI bene medium tenuit; † nam ea numina invocans, quae sunt conscia numina veritatis, quia et pontifices dicunt, singulis actibus proprios deos praesesse. hos Varro certos deos appellat.

142. PER SI QVA EST aut diasyrlice deridet, ut diximus <80>, aut certe hoc ait: si aliqua est fides. quam cum sibi non adscribit, 5 facit ut in eo esse credatur. RESTET supersit. Vsqvam quia apud Graecos dicit fidem esse corruptam.

143. INTEMERATA incorrupta vel integra. alii tamen volunt 'intemerata' de libris sacris commutatis litteris esse praesumptum, † timaram enim fidem, id est sanctam appellabant, ut sit sensus, oro per fidem 10 vehementer sanctam, si tamen est usquam penes homines. ORO ordo est 'quod te oro per superos'. LABORVM periculorum, malorum. MISERERE quidam pro 'miscere' accipiunt.

144. NON DIGNA FERENTIS indigno luctu affecti.

145. ET MISERESCIMVS aut per se plenum est, aut cohaeret 15 sequentibus, quia non potest primis: dicimus enim aut 'illam rem miseror', aut 'illius rei misereor', non 'illis'. quidam 'miserescimus' pro miseremur, genus inchoativum volunt, ut 'horreo horresco', 'gelo gelasco': aliter 'lentesco' inchoativum, nullo praecedente verbo; neque enim est 'lento', ut sit 'lentesco'. VLTRO autem non est sponte: 20 nam iam rogaverat: sed insuper. et venit ab eo quod est 'ultra'; plus enim quam rogaverat, praestiterunt.

147. VINCLA] pro 'vincula' per syncopen dictum. ARTA VINCLA aut epexegetis manicarum est, aut utrumque habuit.

148. QVISQVIS ES licet hostis sis. et sunt, ut habemus in 25 Livio, imperatoris verba transfugam recipientis in fidem 'quisquis

17 quidam miserescimus . . . lentesco] cf. Diom. p. 343, 17 K. et Prisc. I p. 397, 22 H. || 25 in Livio] fragm. 58 ap. Hertziium

1 non nomine invocans *vei* non nominatim vocans *F'*. Schoellius || 2 inuocavit *Daniel* || numina *om.* *Daniel* || 3 certos] certe *Lion.* cf. *Prellerus Roem. mythol.* p. 63 || 4 *ad v.* 142 Per si qua est] aut diasyrlice ridet, aut certe . . . corruptam. *P* || deridet *M*: irridet *L* ridet *HC** deridet troianos *El* || ut diximus *om.* *C** || 6 ut in eo *P*: uti nec *C* || RESTAT *PC** || Vsqvam *P* || apud *P* || 8 *ad v.* 143 Intemerata] incorrupta . . . penes homines. *P* || 9 commutatis *P* || praesumptum *P* || 10 sanctam appellabant *C*: scientiam in sacris dicebant *P* || sensus *C* || 11 vehementer *om.* *P* || 15 *ad v.* 145 His. Ultro] plus enim quam rogauerat praestiterunt. *P* || 16 illam] illa *L* || 17 miseror] miser//or *L.* ut hic ita subsequatur miserescimus manicas atque arta uincula *add. E et l in marg.* || misereor] qui casus hic non est nam illis misereor nemo dicit ut dicatur his lacrimis *add. E et l in marg. in E* tamen et hoc et superius additamentum expunctum est. || non illis expuncti *l* || 19 miseremur scripsi: miserescimur *C* || 21 nam] non *M* || 23 *ad v.* 147 Arcta uincula] pro 'vincula' per syncopen (sincopam) dictum. *P* || 24 epexegetis *L.* efexesis *H* effexesis *M* || 25 et uerba sunt ut habemus in Livio imperatoris transfugam *C* || sunt ut] sicut *L* || 26 uerba] sunt *supr. vers. add. l* || quis *L*

es 'noster eris'. item <X 228> vigilasne, deum gens verba sunt, quibus pontifex maximus utitur in pulvinaribus: quia variam scientiam suo inserit carmini. *AMISSOS OBLIVISCERE ut obliviscor iniurias tuas, Uodida. dicimus autem et 'amissorum obliviscere'. et* 5 *'obliviscere' quidam pro contemne vel negligi, ut <V 703> oblitus fatorum.* HINC IAM aut ex hoc tempore, aut ex hac oratione, qua tibi salutem in tuto polliceor, aut ex eo, quod te dicis Ulixis factione laborasse.

149. EDISSERE VERA hic distinguendum; vera enim audire deo siderat. *'edissere' autem ordine cuncta narra, unde qui plane loquuntur dissertores fiunt et disertii vocantur. sane hoc ab illo Priamus exigit, quod ipse ei statim obtulit <57> 'cuncta equidem tibi rex'.*

150. QVO MOLEM quam ob causam, in quem usum. et ad hoc respondit Simon <187> 'ne recipi portis'. et est color, qui in coniecturali statu saepe requiritur. *hunc tamen equum quidam longum centum viginti, latum triginta fuisse tradunt, cuius cauda genua oculi moerentur.* QVIS AVCTOR? ad hoc respondit <185> 'Calchas attollere iussit'.

151. QUIDVE PETUNT? quid desiderant? utique ut placetur 20 Minerva. *QVAE RELIGIO? quae consecratio. MACHINA BELLI ecce subtiliter secutus [est] historiam machinamenti bellici mentionem facit. et servat dignitatem regiam; breviter enim reges interrogant, non ut minores, quos plus loqui necesse est.*

152. *DOLIS ET ARTE unam rem secundo dixit, quia ars τῶν μέσων* 25 *est, sicut supra <106> diximus.* AD SIDERA ad locum siderum, vel quia semper sunt sidera, sed solis splendore vincuntur.

154. AETERNI IGNES aut ararum, quas fugit, ut exsecratio sit propter posteriora 'vos arae'; aut certe Solem et Lunam significat.

3 obliviscor] Cicero pro Caelio 20, 50

1 reris *H* || 2 quia variam ex qui auaritiam *L* || 3 inserit *om. L*, in marg. add. *man. rec.* || 4 dicimus autem *scripsi*: dn. n. *C* || 6 ratione *LM* (oratione *D*) || 7 aut | an *C* || 9 ad v. 149 Noster. Edissere uera] hic distinguendum . . . tibi rex. *P* || 10 loquuntur *P* || 11 dissertores fiunt *Daniel*: dissertor fit *P*. cf. *Nonius p. 224 M*. dissertores fiunt et *om. C* || appellantur *C* || 13 ad v. 150 Quo molem] quam ob causam, in quem usum (ussum). *P* || 14 ne ex nec *L* || et est color . . . requiritur] cf. *Iul. Victor p. 387, 11 H*. || 15 saepe requiritur] sep sequitur *H* || 16 centum viginti] ulnas vel pedes vel certe mensurae aliquod nomen intercidisse censet *Burmannus* || 17 ad hoc *om. LH* || 19 ad v. 151 Quidve petunt?] quid desiderant? Quae religio?] quae consecratio? Machina belli] ecce subtiliter secutus est historiam machinamenti bellici (storiam machinamentis belli) mentionem facit. *P* || 21 est seclusit *Masvicius* || 24 ad v. 152 Dolis et arte] unam rem secundo dixit, quia (quae) ars τῶν μέσων (ton meson) est, sicut supra diximus. *P* || 25 AD SIDERA in altum ad locum siderum *D* || 26 sidera] desideria *L* || 27 ad v. 154 Aeterni ignes] aut ararum . . . optare prospera. *P* || 28 posteriora ut nos *P*

exsecratio autem est adversorum deprecatio, iusiurandum vero optare prospera. *NON VIOLABILE quod graeci ἄφραστον dicunt.*

155. TESTOR modo iuro, alibi testificor, ut <432> testor in occasu vestro. VESTRYM NVMEN quia secundum philosophos dicuntur sidera elementa esse, sed habere proprias potestates. 5
ENSESQVE NEFANDI invidiose ad pluralem transit numerum, ut Terentius non perpeti meretricum contumelias.

156. VITAEQVE DEVM aut quae habentur in honore deorum, aut quas habent ipsa simulacra. *VITAEQVE [et] multi hic distinguunt et sic subiungunt 'deum quas hostia gessi'. consuetudo apud antiquos fuit, ut qui in familiam vel gentem transiret prius se abdicaret ab ea, in qua fuerat, et sic ab alia reciperetur: quod hic ostendit; dicit enim Sinon, iure iam se Troianorum civem esse, quia apud Graecos hostia fuerit, adeo nec pro homine, nec pro cive habitus sit.*

GESSI paene gessi; non enim vere gesserat, sed quantum ad Graecos 15 pertinet, qui eum immolaturi fuerant, dicit. *HOSTIA vero victima et dicta quod dii per illam hostiantur, id est acqui et propitii reddantur, unde hostimentum aequationem.*

157. FAS MIHI subaudis 'sit'. et bene a diis petit veniam, ne videatur proditor: nam et haec quae diciturus est tacuit, antequam 20 audiret 'noster eris'; si enim voluntate proderet, sequebatur quod ait Cicero nemo umquam sapiens proditori credendum putavit. *aut 'fas mihi' ulco, quia non licet solvere sacramentum militare adversariis vel hostibus; ideo dixit 'liceat arcana dicere'. et cum ostenderit, se rem dicere quam non licet, ei facilius credetur.* SACRATA 25
RESOLVERE IVRA scilicet ut non incidat in sacramenti poenam: *nam miles legibus sacramentorum rogabatur, ut exiens ad bellum iura-*

1 execratio . . . prospera] cf. Isid. diff. verb. 202 || 3 Testor modo iuro] cf. Isid. diff. verb. 561 || 6 Terentius] eun. I 1, 3 || 16 Hostia vero . . . aequationem] cf. Non. p. 3 M. et Paul. Festi s. v. hostia et hostimentum || 22 Cicero] in Verr. act. II. lib. I 15, 38

1 autem om L (add. l) || 2 ἄφραστον dicunt Masvicius: ἀφράστον dicuntur C || 3 ad v. 155 [Testor] modo iuro . . . proprias potestates. P || 5 sed] et PC* || 6 transit M || 7 meretricum H || 8 ad v. 156 Vitae] dicimus quos habent simulacra (simulacra). Hostia (ostia)] vero victima, et dicta quod dii per illam hostiantur (ostientur) . . . aequationem. Gessi (gesi)] . . . quantum ad Graecos (grēm) pertinet (pertineret). P || aut qui C || honore CLE: honorem HM || 9 distinguit C || 10 quos C || 14 adeo] atque adeo Masvicius. fortasse ideoque 15 bene M (pene m) || vera LH (vere l) || 16 pertineret C || dixit C || 17 hostiantur Burmannus. cf. Nonius: ostientur C* || 18 aequatio est P. Schoellius || 19 ad v. 157 Fas. Sacrata] ut non incidat in sacramenti poenam; nam miles legibus (legimus) sacramentorum rogabatur, ut exiens ad bellum iuraret, se nihil (et ut nihil) contra rem publicam facturum. P || sit] sit est L (t videtur deleta. fuit fortasse sit uel est) sed H || dis H || 21 si enim . . . umquam om. L (add. in marg. l) || sequeretur l || 24 et] ut Masvicius || 25 crederetur Masvicius

ret, se nihil contra rem publicam facturum: quia militiae tria sunt genera. plerumque enim 'evocati' dicuntur, et non sunt milites, sed pro milite: unde Sallustius neu quis miles neve pro milite, item ipse ab his omnes evocatos et centuriones: plerumque
 5 *'tumultuarii', hoc est qui ad unum militant bellum: plerumque 'sacramento rogati', quia post electionem in rem publicam iurant, sicut dictum est. et hi sunt qui habent plenam militiam; nam viginti et quinque annis tenentur. haec tria genera tangit Vergilius: sacramenti hoc loco, tumultuarii illo <VIII 4> simul omne*
 10 *tumultu coniurat trepido Latium, evocationis <VIII 9> mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem.*

158. *FAS ODISSE VIROS* ut supra diximus, omnia diasyrtyce loquitur; nam et ad Graecos possunt, et ad Troianos referri. *et 'odisse' hic praesentis temporis, quod non facit 'odere'. ATQVE*
 15 *OMNIA FERRE SVB AVRAS hinc videtur subtiliter non se implicare periurio; ipse enim lectos hostes produxit ex equo <258> et pinea furtim laxat claustra Sinon. et hoc vult credi contra Graecos dicere, cum pro ipsis dicat.*

159. *SIQVA TEGVNT callide occultant. SIQVA TEGVNT* propter
 20 *ea quae latent in equo. NĒC LEGIBVS VLLIS si Graecorum, propter 'hoster eris', si Troianorum, quia Graecus. alii ita: nullis naturae legibus, quibus fas non est patriam prodere; et volunt hoc esse 'sacra*
resolvere iura'.

160. *TV MODO PRO tantummodo. PROMISSIS pro 'in promissis'.*
 25 161. *SERVES TROIA FIDEM magnificentius, quam si diceret 'Troiani'.*

SERVES TROIA FIDEM quia quod rex promittit videtur res publica polliceri. *VERA FERAM pro dicam. MAGNA REPENDAM magna*

3 Sallustius] hist. fragm. inc. 15 Kr. || 4 ipse] Cat. 59, 3 || 14 quod non facit odere] cf. Don. ad Ter. eun. prol. 40 || 21 alii ita e. q. s:] cf. Isid. diff. verb. 338 || 24 Tu modo pro tantummodo] cf. Don. ad Ter. eun. V 8, 43

1 quia om. Daniel || 2 enim om. M || 3 unde Sallustius . . . milite om. L (in marg. add. l) || 5 militant II || 6 sacramento ex sacramentum II || quia om. L (add. l) qui Leidensis Burmanni || lectionem con. Burmannus || 8 annis om. L (add. l) || 10 lectum M (at latium superser. m) || 12 ad v. 158 Fas odisse viros] ut supra dictum est omnia . . . odere. P || VERO II VIROS EX VEROS M || 14 tempore aũ P || 19 ad v. 159 Si qua tegunt] callide occultant. P || SI QVA TEGVNT vel callide occultant vel propter ea C || 21 alii ita . . . (v. 201) sorte ductos fusti necat in exemplari Basileensi Daniel correxit et supplevit. ad alii ita . . . iura in margine adnotavit 'ex v. codice collegii Fuldensis cuius fragmentum duorum paginarum prae manibus habui', quae nescio an ad ea quoque quae secuntur pertineant. ex his scripturis quae memorabiles esse videntur Danielis nomine addito infra proferam. || 22 quibusq. Daniel || 24 ad v. 160 Tu modo] pro tantummodo. Promissis] pro 'in promissis' (missis). P || 25 ad v. 161 Vera feram. Si magna rependam] magna praemia resoluam. et videtur duo promittere, primo veriloquium (veriloquum), deinde salutem. P

praemia resolvam pro mea impunitate. et videtur duo promittere Troianis, primo veriloquium, deinde salutem ex suorum prodicione. alii volunt dubium esse, vobis feram, Graecis rependam.

162. OMNIS SPES DANAVM more suo a veris incipit: nam et favit Minerva Graecis, et constabat raptum esse Palladium. TY- 5
DIDES SED ENIM hystero-proteron est 'sed enim ex quo impius Tydides'; nam hystero-logia unius sermonis est, ut <V 663> transtra per et remos.

163. IMPIVS vero propter numina vulnerata. EX QVO autem 10
vel die vel facto.

164. SCELERVMQVE INVENTOR VLIXES *propter se et* propter Palamedem occisum ipsius factione.

165. FATALE τῶν μέσων est: nam et quod custodit, et quod interim pro loco intellegitur. AVELLERE ostendit invitum numen 15
esse sublatum.

166. PALLADIVM Helenus apud Arisbam captus a Graecis est et indicavit coactus fata Troiana, in quibus etiam de Palladio. unde dicitur a Pyrrho regna meruisse: quamquam praestiterit Pyrrho, ut per terram rediret, dicens omnes Graecos, quod et contigit, naufragio esse perituros. *alii dicunt Helenum non captum, sed do- 20*
lore, quod post mortem Paridis Helena iudicio Priami non sibi, sed Deiphobo esset adiudicata, in Idam montem fugisse, atque exinde mo-
nente Calchante productum de Palladio pro odio prodidisse. tunc Diomedes et Ulixes, ut alii dicunt, cuniculis, ut alii, cloacis ascende-
runt arcem, et occisis custodibus sustulere simulacrum. qui cum 25

16 Helenus apud Arisbam e. q. s. ap. Servium exscr. mythogr. l 40. cf. 142

4 ad v. 162 Omnis spes Danaum] more suo. . . per et remos. P || 5 fauet MP Daniel || constabat] contra P constat E et Daniel (constabat e) || 7 nam om. P et Daniel || ysterologia L isterologia H histerologia Mh sterogia P || est om. P et Daniel || 9 ad v. 163 Impius] propter numina vulnerata (vulnera). Ex quo] autem vel die vel facto. P || impius vero LHME || vulneratu//// duabus litteris erasis M (vulnerata m). vulnerata numina Martem et Venerem Fabricius || 11 ad v. 164 Scelerumque inuentor Ulixes] propter se et propter palimedes (sic!) factione occisum. P || propter se et om. Daniel vel ante propter in-sereis || palameden LH || 12 ipsius om. Daniel || 13 ad v. 165 Fatale] τῶν μέσων (ton meson) . . . esse sublatum. P || ΤΟΝ ΜΕΣΟΝ L Tan meson H ton meson M || et quod ante interim om. L (add. l) || 16 ad v. 166 Palladium] fabula (fauula) autem haec est. Diomedes et Ulixes . . . ad castra Graecorum egit. P || arisban L arisbam ME || 17 palladio dixit D || inde LH || 18 quamquam praestiterit] quoniam praedixerat mythographus || 19 ut per terram rediret] ut non ea die qua graeci ceteri nauigaret C ut non . . . nauigaret et faceret eum per terram redire vulgo || per om. M || quod et contigit om. M (supr. vers. at um t at passuros t at perituros m add. n) || 20 naufragio esse perituros ex periturus L naufragio esse passuros M ↑ o e ↑ perituros e naufragium esse passuros E || 23 Calchantem Daniel || pro odio om. Daniel

revertentur ad naves, Ulives, ut sui tantum operis videretur effectus,
voluit sequens occidere Diomedem: cuius ille conatum cum ad umbram
lunae notasset, religatum prae se usque ad castra Graecorum egit.
 ideo autem hoc negotium his potissimum datur, quia cultores
 5 fuerunt Minervae. hoc cum postea Diomedes haberet, *ut quidam*
dicunt: quod et Vergilius ex parte tangit, et Varro plenissime dicit:
 credens sibi non esse aptum, propter sua pericula, *quibus num-*
quam cariturum responsis cognoverat, nisi Troianis Palladium reddi-
disset, transeunti per Calabriam Aeneae offerre conatus est. sed
 10 cum se ille velato capite sacrificans convertisset, Nautes quidam
 accepit simulacrum: unde Minervae sacra non Iulia gens habuit,
 sed Nautiorum. hinc est in quinto <704> (tum senior Nautes,) unum
 Tritonia Pallas quem docuit. quamquam alii dicant, simulacrum hoc a
 Troianis absconditum fuisse intra extractum
 15 parietem, postquam agnoverunt Troiam esse perituram: quod postea
 bello Mithridatico dicitur Fimbria quidam Romanus inventum indi-
 casse: quod Romam constat advectum. et cum responsum fuisset,
 illie imperium fore, ubi et Palladium, adhibito Mamurio fabro
 multa similia facta sunt. verum tamen agnoscitur hastae oculorum-
 20 que mobilitate: unde est <172> ‘vix positum castris simulacrum,
 arsere coruscae luminibus flammae’ vel <175> ‘hastamque tremen-
 tem’. sed ab una tantum sacerdote *videbatur,* ut Lucanus <I 598>
 Troianam soli cui fas vidisse Minervam. dicunt sane alii,
 unum simulacrum caelo lapsum, *quod nubibus advectum et in ponte*
 25 *depositum,* apud Athenas tantum fuisse, unde et *γεφυσιστης* dicta
 est. ex qua etiam causa pontifices nuncupatos volunt: *quamvis quidam*
pontifices a ponte sublicio, qui primus Tyberi impositus est, appellatos
tradunt, sicut Saliorum carmina loquuntur. sed hoc Atheniense Palla-
dium a veteribus Troianis Ilium translatum. alii duo volunt: hoc
 30 de quo diximus, et illud Atheniense. alii, cum ab Ilo Ilium con-
 deretur, hoc Troianum caelo lapsum dicunt: alii a Dardano de Samo-

1 effectus *P* et *Daniel* in exemplari Basileensi: effector *Daniel* edidit, ne-
 que *Fuldensem* dissentire in appendice adnotatum est. || 2 diomedem *P* || 3 usque
 in *Daniel* || 4 datum *Lion* || 7 esse om. *L* (add. *l*) || pericula] *piacula con-*
ici. Maius ad mythogr. || quibus se numquam *Daniel* || 10 se om. *CL* (add. *l*)
 reuertisset *C* || 11 iuli *L* (iulia *l*) || 12 Nautiorum *C*: nautorum *LHME* Nautia-
 rum *mythographus* et duo libri *Burmanni* || 13 dicant] ducunt *L* || 15 parietem
 templi *Daniel* || agnouerant *l* || 16 vindicasse *mythographus* || 18 Mamurio fabro]
 artifice *Daniel* || 19 uerum tamen] quod est tamen uerum *Daniel* || uerum tamen
 . . . sacerdote (*lin.* 22)] Verum tamen cognitum hastae oculorumque nobilitate
 (*sic*) est ab una tantum sacerdote. *mythographus* || oculorum *M* || 20 unde est hoc
E || 21 coruscis *LHM* || 23 troianum *II* || cui fas soli *LH* || minervam ex mi-
 nerem *II* || 24 advectum *Daniel*: adfectum *C* || 25 *γεφυσιστης* *Daniel* || 26 ex
 qua causa etiam *Daniel* || 27 Tyberi *Daniel* || 28 loeuntur *Daniel* || 31 labsum
Daniel || Samo-Tracia *C*

thracia Troiam translatum: alii multa fuisse Palladia, sed hoc a Diomede et Ulixe furto ablatum tradunt.

167. SACRAM EFFIGIEM quasi de caelo lapsam. et tres simul res dixit, quare numen irasceretur: quod antistites caesi, quod tolleretur, quod cruentis manibus. 5

169. EX ILLO facto, vel tempore. FLVERE delabi. et τῶν μέσων est; nam ideo addidit 'retro'. contra Sallustius rebus supra vota fluentibus.

170. AVERSA DEAE MENS propter illud 'manibusque cruentis'.

171. TRITONIA aut quasi terribilis, ἀπὸ τοῦ τρεῖν, id est timere, 10 aut a Tritone amne Boeotiae, aut a Tritonide palude Africae, iuxta quam nata dicitur, secundum Lucanum (IX 354) et se dilecta Tritonida dixit ab unda. sane 'Tritonia' autonomasivum est, quia proprium est Minervae: nam epitheta sunt quae variis possunt vel personis vel rebus adponi. et haec caute observanda sunt, sicut 15 et propria nomina, quae plerumque ex appellativis sunt, ut est Victor vel Felix.

172. VIX modo 'mox' significat. CASTRIS pro in castris.

SIMULACRYM inter consecratas res, id est aedes, aras, etiam simulacra accipiuntur, quod in bucolicis (VII 31) scriptum est. hic ergo ipso nomine simulacri consecrationem eius ostendit; quis enim ignorat Palladium simulacrum Minervae esse? quam autem sacrum fuerit, hinc docet, quod ait 'nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris. vix positum castris' et reliqua, ut appareat, et loco motum vim tamen conse-

---

7 Sallustius] hist. fragm. inc. 70 Kr. || 10 Tritonia aut quasi terribilis c. q. s.] exscr. mythogr. III 10, 1 extr. cf. Isid. orig. VIII 11, 74

---

3 lapsum CH lapsam ex lapsum L || 4 antistites] arcis tres Daniel || 6 ad v. 169 Ex illo] facto vel tempore. Fluere] delabi (delapsi). et est τῶν μέσων (ton meson); nam ideo addidit 'retro'. P || facto] fato M || et est C || 7 addit Daniel || Sallustius econtra C et Daniel || super Daniel || 9 ADVERSA M || 10 ad r. 171 Tritonia] a Tritone amne (amno) Boeotiae, aut a Tritonide palude Africae, iuxta quam nata dicitur. secundum autem Lucanum. a personis (sonis) vel rebus adponi. et haec . . . ex appellativis sunt. P || aut . . . timere] aut q. inter nubilus ἀπὸ τοῦ θροεῖκοι i timore C aut quasi interribilis ἀπὸ τοῦ θροεῖσθαι id est timere Daniel || ἀπο ΤΥΤΡΙΤΙΝ L (ΥΤΡΙΤΙΝ in ras. D) ΑΠΟΥΤΡΙΝ II ἀπο τοῦ τριν ME || id est] quod est Me || 12 Lucanum] qui ait add. m || delecta ex dilecta II || 13 trytonida II || hab H || ab unda] nel Tritonia per ἐτυμολογίαν, quia cum sit de sapientia, in partes tres diuiditur: in intelligentiam de tempore praesenti, in providentiam de futuro, in memoriam de tempore praeterito add. D || est] id est vice nominis ponitur quae vulgo adduntur, mei libri omittunt || 14 minerva MI || 15 obseruande P || 16 numina P || 18 ad v. 172 Vix] modo 'mox' significat. Castris] . . . Mineruae esse. Arsere] . . . tremulum est. P || 19 id est] fortasse ut || aras P: aereas edidit Daniel, neque Fuldensem dissentire adnotatum est. cf. ad buc. VII 31 || 20 accipiuntur P: accipiunt Daniel edidit neque in appendice quicquam adnotavit. || 24 etsi loco motum conl. Burmannus

crationis habuisse. *ARSERE subaulimus 'cum', ut sit 'cum arsere'. CORUSCAE 'coruscum' alias fulgens, alias tremulum est.*

173. *LYMINIBVS FLAMMAE ARRECTIS hypallage est, lumina enim arsere flammis. SALSVS SVDOR bene addidit 'salsus', ut significaret 5 laborem futurum, ne forte alter in simulacro quilibet umor intellexeretur. SALSVS SVDOR] * indicium commoti numinis fuisse dicitur.* Probo sane displicet 'salsus sudor', et supervacue positum videtur. hoc autem Ennius de lamis dixit.*

175. *EMICVIT exsiluit, quasi quae consistebat invita, locumque 10 damnaret. PARMAMQVE FERENS HASTAMQVE TREMENTEM his enim signis Palladium a ceteris discernebatur, quod supra dictum est.*

176. *TEMPTANDA AEQVORA si vel fugere possint post iram Minervae.*

178. *ARGIS adverbium loci est. et respexit Romanum morem: 15 nam si egressi male pugnassent, revertebantur ad captanda rursus auguria. item in constituendo tabernaculo si primum vitio captum esset, secundum eligebatur; quod si et secundum vitio captum esset, ad primum reverti mos erat. tabernacula autem eligebantur ad captanda auspicia. sed hoc serratum a ducibus Romanis, donec ab his in Italia 20 pugnatum est, propter vicinitatem; postquam vero imperium longius prolutum est, ne dux ab exercitu diutius abesset, si Romam ad renovanda auspicia de longinquo revertisset, constitutum, ut unus locus de captivo agro Romanus fieret in ea provincia, in qua bellabatur, ad quem, si renovari opus esset auspicia, dux rediret. NUMENQVE aut pro 25 Palladio posuit 'numen', ut <IV 204> media inter numina divum, aut 'numen' Minervam dixit. REDVCANT placent, reconcilient.*

2 coruscum alias . . . est] cf. gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 81 || 8 Eunius] inc. libr. rel. XXX ap. Vahl. p. 136

3 ad v. 173 Luminibus flammae arrectis] hypallage est . . . flammis. Salsus sudor] indicium commoti numinis fuisse dicitur, ne forte alter in simulacro quilibet humor intelligeretur. Probo sane supervacuo positum videtur . . . dixit. P || 5 futurum vel certe indicium . . . dicitur ne forte C || 8 lamis] lacrimis Vahlenus || 9 ad v. 175 Emicuit] exsiluit, quasi quae consistebat invita locumque damnaret. Parmamque f. h. tr.] . . . dictum est. PC*. fortasse EMICVIT exsiluit quasi locum damnaret. EMICVIT quasi quae e. g. s. || consistebat] considerabat H || 12 ad v. 176 Tentanda (Tentando) aequora] si vel fugere post iram Minervae possint. P || possent LH possint ea possunt E || 14 ad v. 178 Argis] adverbium in loco est. quod autem ait 'omina ni repetant' more Romano dixit. nam si . . . auguria. Numenque] numen Minervam dixit. Reducant] placent, reconcilient. P || loci J.: in loco HME || et respexit] quod autem ait omnia ni repetant respexit C || 15 revertebatur P || rursus P || 17 quod si Commelinus: quod sit C || 18 reverti mos] revertendum Daniel || ad captanda eligebantur Daniel || 17 ab his omisit Daniel || 20 imperium Daniel: ministerium C || 22 constitutum est Daniel || de captivo agro] de captando augurio Daniel

179. QVOD *id est Palladium.*

180. VENTO PETIERE *hic ostenditur, illos navigasse.*

181. ARMA DEOSQVE PARANT COMITES ingenti arte de futuro sollicitos facit, ut praesentem firmet securitatem. *ARMA DEOSQVE P. C.] ingenti arte de futuro sollicitos facit, ut videatur periculum de-* 5
nuntiando secreta Argivorum proderc, quatenus praesentem firmet securitatem, ut eos faciat incautos.

182. INPROVISI ADERVNT sicut et factum est. [*et] artificiose; neque enim mentitur, et tamen decipit; nam verum metum falso metu abegit, ut dum reversuros timent, non timeant, ne non abierint.* 10
DIGERIT OMINA interpretatur numinis commotionem. [*vel] futuri ordinem pandit, id est oraculorum. vel ordinat et disponit.*

183. HANC PRO P. M. P. N. L. E. S. respondet ad interrogationem <150> 'quo molem hanc immanis equi statuere'.

184. NEFAS QVAE TRISTE PIARET contaminati Palladii scilicet. 15
PIARET autem expiaret.

185. IMMENSAM CALCHAS ATTOLLERE hoc est <150> 'quis auctor, quae machina belli?'

187. NE RECIPI P. A. D. I. M. P. cum equi magnitudo necessaria ad recipiendos milites fuerit, inducendi equi desperationem facit, ut magis 20
iniciat cupiditatem inducendi.

188. ANTIQVA SVB RELIGIONE favore pristino. *NEV POPVLVM A. S. R. T.] id est loco Palladii secundum antiquam religionem tutelam colenti populo praestare: constat enim apud Troianos principe loco Minervam cultam.* 25

189. NAM SI VESTRA MANVS quia occurrebat exurendum esse equum, si intro ferri vel prodesse non poterat. *VIOLASSET PRO violaverit. DONA MINERVAE quae Minervae data sunt. et minatur occulte, ne quis equum tentare audeat.*

190. QVOD DIH PRIVS O. I. I. adeo se ostendit favere Troianis, ut 30
nomen etiam Graecorum exsecratur. 'ipsum' autem Calchantem ac-

1 ad v. 179 Quod] id est palladium. P || 2 ostendit Daniel || 5 ingenti arte . . . incautos] cum Servianis videntur haec parum apte coniunctu esse videtur periculum denuntiando secreta Argivorum proderc, ut eos faciat incautos. || 7 ut eos] fortasse et eos; 'quatenus' enim idem valet atque 'ut'. || 10 ut Gronovius ad Liv. I 53, 7: et C || timeant C: timent Daniel || ne C. per errorem Burmannus et Lion sic Scioppium enotavisse dixerunt. || abierint Daniel, Comelinus, Masvicius: abegerint C || 11 DICERIT H || OMNIA HME omnia L (IA in ras. l) || vel futuri . . . disponit edidit Daniel, ego e Parisino non enotavi. || 15 ad v. 184 Effigiem. Nefas quae triste piaret] contaminati palladii (palladis) scilicet. Piaret] autem (sic.). P || 22 ANTIQVA SVB RELIGIONE id est loco . . . religionem id est favore pristino tutelam e. g. s. C || 26 ad v. 189 Nam (num). Violasset] pro violaverit. Dona Mineruae] quae Mineruae (minerua) data sunt. P || 31 exsecratur Daniel: exureretur C exsecraretur coni. Burmannus

cipimus: nam quasi Troianus detestatur quae in illos ominose dicta sunt.

192. ASCENDISSET *pro ascenderit.* ut <237> scāndit fatalis machina muros.

5 193. *VLTRO statim, mox.* ASIAM Asiaticos, ut <X 365> *Latio dare terga sequaci; nam et paulo post <265> urbem sepultam pro civibus posuit.* PELOPEIA Argiva, a Pelope. *unde et Peloponnesus.* NOSTROS NEPOTES *utique Graecos posteros.* an diasyr- tice; nam iam quasi Troianus loquitur.

10 195. *TALIBVS INSIDIIS bene 'insidiis', ut ostendat non se virtute, sed insidiis esse superatos; nam ideo subiecit 'quos neque Tydides, nec Larissaeus Achilles n. a. d. d. n. m. e. PERIVRI quia dixit 'vos aeterni ignes'. et 'periuri' in verbo 'r' non habet: nam 'peiuro' dicimus corrupta natura praepositionis: quae res facit errorem, ut*
15 *aliqui male dicant 'peiurus', ut 'peiuro'.*

196. CREDITA RES aut fides habita, aut commissa respublica.

CAPTIQVE DOLIS *sicut dictum est,* virtuti non cedit, dolis dicit se esse superatum: non quod Troianis victos esse turpe non fuerit, sed quod Graecis turpius vicisse per dolos. COACTIS *id est ex-*
20 *pressis,* ut Terentius (una me hercule falsa lacrimola,) quam oculos terendo (misere,) vix (vi) expresserit.

197. *QVOS N. T. N. L. A. bene utrique honorem virtutis dat, a quibus victus est.* LARISSAEVS ACHILLES a vicinitate: nam Phthius fuit. utraque tamen Thessaliae civitas est. *Larissa autem a nympa La-*
25 *rissa est appellata, ex qua Neptunus creavit † Pelago et Phthion. Achillem autem Homerum secutus Phthiatem non dicit, quem perhibent*

---

13 Periuri in verbo e. q. s.] exser. Isid. orig. X 222 || 19 Coactis id est expressis] cf. Don. ad Ter. eun. l. l. et gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 56 || 20 Terentius] eun. I 1, 22

---

1 Troianus detestatur *Commelinus:* troianis testatur *C et Daniel* || 3 *ad v.* 192 *Ascendisset* pro *ascenderit.* *P* || 5 *ad v.* 193 *Vltro*] *statim mox.* *Asiam*] Asiaticos, ut paulo post . . . posteros. an diasyr- tice quasi Troianus loquitur? *P* || 7 *pelopensus* *P* || 8 *an*] vel *Masvicius* || 10 *ad v.* 195 *Periuri*] quia dixit 'uos aeterni ignes'. et *periuri* in verbo 'r' non habet . . . dicant *peiurus* (*peiuros*). *P* || 13 *peiora* *P* || 14 *praepositio* *P*] *res facit*] respicit *P* || 15 *peiurus* ut *peiuro scripsi:* *peiurus* *peiuro* vel *peiuranti* *LII* *peiurus* *peiuro* *peiuranti* *M* *peiurus* *peiuri* *peiuranti* *E* *peiurus* ut *peiuro* vel *peiuranti* *Vossianus et Regius Burmanni* || 16 *ad v.* 196 *Credita res*] *fides habita* (*abita*) aut commissa respublica. *Coactis*] id est expressis, ut Terentius . . . expresserit. *P* || 17 *virtute* *II* || *dolis* se dicit esse superatum *M* || 18 *se . . . superatum*] Troiam esse superatam *vulgo* || 21 *terrendo* *II* || 22 *ad v.* 197 *Larissaeus Achilles*] a vicinitate . . . *Larissa* autem a nympa *Larissa* est uocata. *P* || 23 *LARISSAEVS* *II M*] *phthius* *LM* *phius* *HP* || 25 *ciuitatis* *II* || 26 *Pelagonta et Phthian coni.* *Burmannus.* cf. *Steph. Byz. s. v. Φθία et Paus.* VI 21, 11

peregrinantem apud Phthiam, quod nullius esset humanitate susceptus, tali silentio inhospitalem dammassé civitatem.

199. HIC tunc. MAIUS MISERIS MVLTQVE ut <V 866> sale saxa sonabant et <III 183> casus Cassandra canebat; nam apud veteres a similibus incipere vitiosum non erat. et notandum, 5 quia ut supra <13> diximus agit, ne videatur vel Troia cecidisse viribus, vel Aeneas voluntate fugisse. hac autem re ostendit, ex accidentibus dolos Graecorum esse firmatos, *cum dicit etiam deos adversum Troiam fecisse.*

201. LAOCOON ut Euphorion dicit, post adventum Graecorum 10 sacerdos Neptuni lapidibus occisus est, quia non sacrificiis eorum vetavit adventum. postea abscedentibus Graecis cum vellent sacrificare Neptuno, Laocoon Thymbraei Apollinis sacerdos sorte ductus est, ut solet fieri cum deest sacerdos certus. hic piaculum commiserat ante simulacrum numinis cum *Antiopa sua* uxore coeundo, et 15 ob hoc inmissis draconibus cum suis filiis interemptus est. historia quidem hoc habet: sed poeta interpretatur ad Troianorum excusationem, *qui hoc ignorantes decepti sunt. alii dicunt quod post contemptum semel a Laomedonte Neptunum certus eius sacerdos apud Troiam non fuit: unde putatur Neptunus etiam inimicus fuisse Troia-* 20 *nis, et quod illi meruerint, in sacerdote monstrare: quod ipse alibi ostendit dicens* (V 810) *euperem cum vetere ab imo structa meis manibus periurae moenia Troiae. quod autem ad arcem ierunt serpentes, id est ad templum Minervae, aut [quod] et ipsa inimica Troianis fuit, aut signum fuit periturae civitatis. sane Bacchylides de* 25 *Laocoonte et uxore eius vel de serpentibus a Calydnis insulis venienti-*

10 post adventum Graecorum e. q. s. ap. Servium exscr. mythogr. II 207

3 MVLTQVE] frequentavit 'm' *supr. vers. add. l* || et . . . canebat *om. ME, expunxit l* || cassandra *LH* || 6 dictum est *Daniel* || 8 deus et 9 fecisset *Daniel* || 10 *ad v.* 201 Laocoon (laucohon) ut Euphorion (eophonon) dicit . . . ad Troianorum excusationem, qui hoc ignorantes decepti sunt. quod autem ad arcem ierunt serpentes, id est ad templum Minervae, aut quod et ipsa inimica Troianis fuit, aut signum fuit periturae civitatis. *P* || 11 est *om. P* || quia non sacrificiis eorum vetavit adventum *M*: quia sacrificiis eorum vetavit adventum *L* quia (qui *mythogr.*) sacrificiis eorum non vetavit adventum *C** *mythographus* quae eorum sacrificiis non vetavit adventum *P* quia non pro sacrificiis eorum vetavit adventum *II* quia non in sacrificiis eorum vetavit adventum *E* || 12 post *PC** || 13 laohon *P* || timbrei *LH* tymbrei *M* || 14 est *om. P* || ut] et *II* || sacerdos certus . . . ante simulacrum *om. L* (*in marg. add. l*) || certus] Cereris *mythographus* || 15 numis *P* || 16 ab hoc *H* || 17 excusationem] quasi pro tanto piaculo caperetur troia *in marg. add. l* || 21 meruerint *Masricius*: meruerit *C* || 24 id est] vel *Daniel et C** || quod *secl. P. Schoellius. fortasse* aut factum est, quod || 25 Bacchilides *C* || 26 Calydnis *Masricius*: Chalidonis *C* Caledonis *Commelinus*

bus atque in homines conversis dicit.   SORTE DVCTVS sic Sallustius sorte ductos fusti necat.

202. SOLLEMNIS ARAS anniversario sacrificio religiosas. dicimus autem et sacrificium sollemne, et aras sollemnes, ut apricum
5 et hominem et locum, ut aprici meminisse senes Persius, contra Horatius cur apricum oderit campum. *quidam dicunt, quod continuo quinquennio sacrum eilem deo quotannis fuerit restauratum, sollemne dici, sive publicum fuerit, sive privatum.*   TAVRVM INGEN-
TEM non praeter rationem est hoc loco 'ingentem': alibi iam cornu
10 petat: in victimis enim ista requiruntur, ut certis numinibus certae aetatis mactentur animalia.   *MACTABAT scilicet ut Graecis mala naufragio provenirent. quid autem sit 'mactare' in quarto libro <57> inuimus mactant lectas de more bidentes. sane sciendum rite Neptuno et Apollini tauros immolandos, nam Iovi non licere: ideo et*
15 *in tertio libro <21> prodigium dicit secutum.*

203. *ECCE AVTEM cum ex improviso vult aliquid ostendere 'ecce' ponit, ut <318> ecce autem telis Panthus. sicut Cicero ecce autem repente ebrio Cleomene, esurientibus ceteris.*   GEMINI duo et similes. 'gemini' autem sunt proprie fratres simul nati.   *A TENEDO*
20 *ideo quod significarent naves inde venturas.*   *TRANQVILLA PER ALTA absolute dixit.*

204. HORRESCO REFERENS etiam referens, *quod tum vidissem.*
INMENSIS ORBIBVS pro immensorum orbium.   ANGVES angues
aquarum sunt, serpentes terrarum, dracones templorum, ut in hoc
25 indicat loco 'tranquilla per alta angues'; paulo post <214> *in terra 'serpens amplexus'; item <225> 'delubra ad summa dracones'. sed haec significatio plerumque confunditur. horum sane draconum nomina Sophocles in Laocoonte dicit.*

---

1 Sallustius] hist. fragm. IV 27 Kr. || 5 Persius] sat. V 179 || 6 Horatius] carm. I 8, 3 || 9 alibi] buc. III 87 || 13 sane sciendum e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 10, 4 || 16 cum ex improviso e. q. s.] cf. Don. ad Ter. adelph. IV 7, 4 et Phorm. II 1, 34. Pseudo-Ascon. p. 133, 9 Or. || 17 Cicero] in Verr. act. II lib. V. 34, 87 || 23 angues aquarum sunt e. q. s.] exser. Isid. diff. verb. 48

---

2 sorte ductos fusti necat *Daniel edidit e Parisino 7929, qui ad Aen. VI 22 sortes ductos fusti necat exhibet, neque Fuldensem dissentire in appendice adnotatum est: sorte ductus furtis negat L sorte ductus furti negati H et Stephanus sorte ductus furti necat ME sorte ductus furti negati Fabricius || 3 ad r. 202 Sollemnes aras] anniversario sacrificio . . . et locum. P || 6 oderit] odori H || 9 praeter] propter H || ut alibi LE || 13 mactat C || 16 ad r. 203 Ecce. A Tenedo (tenendo)] ideo quod . . . dixit. P || 19 gemini . . . nati om. M || 22 ad r. 204 Horresco. Immensis orbibus] immensorum orbium. Angues] angues aquarum (anquarum) sunt, serpentes terrarum. P*

205. PELAGO per pelagus.

206. IUBAE aut cristae, aut barbae. 'iubae' autem proprie equorum sunt. *Plautus in Amphitruone angues iubati.* SANGVINEAE id est coloris sanguinei.

208. PONE post, semper in loco, numquam in tempore. LEGIT 5 transit, ut <III 292> litoraue Epiri legimus. SINVAT curvat, flectit in sinus. SINVAT] (*sinuat a sinu,*) ut a fluctu 'fluctuat'. sic in georgicis <III 192> sinuatque alterna volumina crurum.

209. FIT SONITVS ut ostenderet serpentum magnitudinem, quorum in lapsu fluctus movebantur, quia ait 'tranquilla per alta'. SALO 10 dicimus et salum, unde est 'salo', et sal salis, ut <I 35> spumas salis aere secabat et <I 173> sale tabentes artus in litore ponunt. ARVA hic 'arva' pro litore posuit; nam arva sunt quae Graecis ἄρουρα sunt dicta. et bene celeritas demonstrata est.

210. SUFFECTI pro 'infecti', ut conixa pro enixa: vel certe 15 inferiorem oculorum partem habentes infectam. et est figura 'suffecti oculos', id est †suffecti oculi et suffusos oculos habentes.

211. SIBILA id est sibilantia, nam participium est: cum enim nomen est, 'sibilus' dicimus, ut nam neque me tantum venientis sibilus austri. VIBRANTIBVS mobilibus, quia nullum animal 20 tanta celeritate linguam movet, adeo ut triplicem linguam habere videatur, cum una sit. hos dracones *Lysimachus †curifin et peribocam dicit; filios vero Laocoontis Ethronem et Melanthum Thessandrus dicit.*

212. EXSANGVES timentes; nam ideo timentes palleseunt, quia ante 25

3 in Amphitruone] V 1, 56 || 5 Pone post] cf. Isid. diff. verb. 346 || Legit transit] exscr. Isid. orig. X 154 et diff. verb. 335 || 15 conixa] buc. I 15 || 17 nam neque] buc. V 82 || 20 quia nullum . . . una sit] exscr. Isid. orig. XII 4, 44

1 ad v. 205 et 206 Pelago] per pelagus. Iubae] aut cristae . . . equorum sunt. Sanguineae] coloris sanguinei (calorem sanguinea). P || 2 cristae] crine H || 5 ad v. 208 Pone] post . . . nolumenta crurum. P || 7 flectit H legit P || 8 sinuetque libri Vergiliani || 9 ad v. 209 Fit. Arua] pro litora posuit. P || 11 spumas salis aere secabat et om. CM ut et spumas salis aere secabant ex-puncta in E || ut per spumas L || spuma H || 12 secabat] ruebant libri Vergiliani || tabentis M || 14 sunt dicta Masvicius: sunt dicunt C || 15 ad v. 210 Suffecti] pro infecti, ut 'conixa pro enixa. et est figura 'oculos suffecti', id est suffecti oculi et suffusos oculos habentes. P || 16 fortasse id est suffectos oculos habentes, ut 'oculos suffusa nitentes' (Aen. I 228) || 18 ad v. 211 Sibila (syllaba)] id est sibilantia (sybillantia) . . . sibilus dicimus. Vibrantibus] mobilibus . . . una sit. P || 20 quia] quae P || 22 Lisimachus C || Porcen et Charibocam Masvicius. cf. Tzetzes ad Lycoph. Cass. 347 'τὰς Καλύδνας λέγει, ἐξ ὧν πλεῖστας ὁ Πόρυκς ὄφεις καὶ ἡ Χαρίβοια τὸν Λαοκόοντος παῖδα ἀνέilon ἐν τῷ τοῦ Θυμβραίου Ἀπόλλωνος ναῶ'. Coryphen et Peribocam F. Schoellius. fortasse Porcen ofin et Charibocam. || 25 ad v. 212 Diffugimus uisu] qualis uindicta in eos fuit, ut et posteris supplicia haec praeuidissent; maior enim poena est in uisione, quam in patientia. D || ad v. 212 Exsangues] timentes . . . agmine caudae. P

exsanguis fuit. AGMINE CERTO itinere, impetu, ut <782> leni fluit agmine Thybris, vel tractu corporis, ut extremaeque agmine caudae.

213. LAOCOONTA etsi a filiis eius incipiunt, 'Laocoonta petunt'.

5 215. IMPLICAT hoc ad mollitiem infantum corporis dixit. DEPASCITVR ut supra diximus <I 194> et 'pascor' et 'pascor' unius significationis sunt, ut atque artus depascitur arida febris.

217. SPISIS nodis: unde etiam bases columnarum spirulas dicunt; nam proprie spira est volubilitas funium. inde et posteriora
10 serpentium spirae dicuntur, quae sic involuntur in gyrum, ut funes.

218. SQVAMEA pro squamosa, ut frondea pro frondosa <I 191>. et est figuratum 'squamea terya collo circumdati'.

220. SIMVL modo adverbium temporis est, significat enim 'eo tempore'. et est ordo 'simul manibus tendit divellere nodos, simul clamores
15 res horrendos ad sidera tollit perfusus sanie vittas atroque veneno'. et vide genus mortis totum ad supplicium procuratum. TENDIT contendit.

221. PERFVSVS VITTAS perfusas vittas habens. et est interpositus versus; nam potest tolli salvo sensu. SANIE autem pro sanguine, nam sanies corruptus sanguis. ATROQVE VENENO ut
20 pallida mors vel tristis senectus.

223. QVALIS MUGITVS id est tollit. facta autem comparatio est propter sacerdotis personam.

224. INCERTAM dubiè inlisam, quae non haberet mortis effectum. inde et 'excussit'.

25 225. LAPSV labi proprie serpentum est. DELVBRA delubrum dicitur quod uno tecto plura complectitur numina, quia uno tecto diluitur, ut est Capitolium, in quo est Minerva, Iuppiter, Iuno. alii, ut Cincius, dicunt, delubrum esse locum ante templum, ubi

2 extremaeque] georg. III 423 || 7 atque artus] georg. III 458 || 20 pallida mors] Hor. carm. I 4, 13 || 25 delubrum dicitur e. q. s.] cf. Isid. orig. XV 4, 9 et diff. verb. 407. Pseudo-Ascon. p. 101, 12 Or. Macrobian. Sat. III 4, 1 sqq.

2 tigris P || agmina caudae Vergilius || 6 et depasco et depascor E || 7 fibris M || ad v. 216 Post ipsum auxilio] quomodo se misit filios liberare, qui talem uim conspiciebat? sed paritica diceretur (ne parricida duceretur Fabricius) qui filios non liberauit. D || 8 ad v. 217 Spiris] nodis; nam proprie . . . ut funes. P || 9 spira est] spires P || 10 girum P || 11 ad r. 218 Squamea] pro (per) squamosa . . . circumdati. P || 13 ad r. 220 Simul] modo adverbium temporis est . . . diuellere nodos. Tendit] contendit. P || fortasse eodem tempore || 17 ad v. 221 Perfusus uittas] perfusus uittas habens. Sanie] autem pro sanguine; nam sanies corruptus sanguis. P || 19 ATRO VENENO HM || 21 ad v. 223 et 224 Qualis mugitus] id est tollit . . . excussit (excussit). P || 23 dubiam inlisam C 25 ad v. 225 Lapsu] labi . . . hoc est a parte totum. P || serpentium P || 26 quod] quae P || quia] quae P || 27 fortasse deluitur || est om. PC* Fabricius || in quo Minerua Iuppiter Iuno sunt οὐραοι Fabricius || 28 cinchius P || dicunt om. P

aqua currit, a diluendo. est autem synecdoche, hoc est a parte totum. Varro autem rerum divinarum libro †XIX. delubrum esse dicit aut ubi plura numina sub uno tecto sunt, ut Capitolium, aut ubi praeter aedem area sit adsumpta deum causa, ut in circo Flaminio Iovi Statori, aut in quo loco dei dicatum sit simulacrum, ut (sicut) in 5 quo figunt candelam, candelabrum appellant, sic in quo deum ponunt, delubrum dicant. ergo hic cum dicit 'delubra ad summa dracones', ut esset manifestatum, subtexuit dei simulacrum; adiecit enim 'saevaeque petunt Tritonidis arcem', nec praetermisit quin dei nomen adderet dicens 'sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur', ne sine ratione 10 delubri nomen intulisse videretur. Masurius Sabinus delubrum, effigies, a delibratione corticis; nam antiqui felicitium arborum ramos cortice detracto in effigies deorum formabant, unde Graeci ξόανον dicunt. alii delubrum dicunt templum ab eo quod nulli iunctum aedificio pluvia diluatur. 15

226. SAEVAE fortis, aut nobilis: aut ad tempus epitheton additum, aut saeva circa Troianos.

227. SVB PEDIBVSQVE DEAE scilicet maioris simulacri, quod a cunctis videtur; nam quod colitur et breve est et latet, sicut Palladium fuerat. non ergo contrarium est quod post raptum Palla- 20 dium intulit 'deae'. sane hoc loco 'sub' particulam secundo repetendo utrique casui iunxit: accusativo, cum proprie significavit, ut sit 'prope pedes deae'; et 'sub orbe', ablativo, id est infra orbem, ut saepe sub inmotis praesepibus. CLIPEIQVE SVB ORBE ut maxima pars in spiram collecta ante pedes sit. colla vero cum capitibus erectis 25 post clipeum, id est inter scutum et simulacrum deae latebant: ut est in templo urbis Romae.

23 Saepe sub] georg. III 416

1 fortasse deluendo || 2 Varro . . . pluvia diluatur in marg. exempl. Basilensis scripsit Daniel || lib. XXIX Daniel lib. 19. Scioppius lib. XXVII Comelinus Masvicius Burmannus Lion. Varro libro octavo rerum divinarum Macrobius. cum sexto rerum divinarum libro haec verba tribuenda esse recte statuisse videatur Merkelius (proleg. ad Ov. fast. p. 123), in eo libro, quem et Macrobius et hic scholiastes exscripsit, fuisse conieci 'Varro libro XXXI antiquitatum, qui est VI rerum divinarum', unde Macrobius dederit 'Varro libro sexto rerum divinarum', scholiastes 'Varro rerum divinarum libro XXXI'. cf. quaest. Serv. p. 25 et O. Gruppianus de Varr. antiquit. rer. lum. rel. p. 6 . 5 Iovi sutori Daniel || sicut addidi. cf. Macrobius || 6 ponunt Daniel: ponant C || 11 Masurius Daniel Massurius C || 15 fortasse deluatur || 19 a cunctis L.H || quod a cunctis colitur L || 22 proprie] pro Masvicius prope Burmannus. post proprie non nulla intercisisse videntur. || 25 spira H || fortasse ante pedes sit, colla vero . . . lateant || 26 ut est in templo urbis Romae dubito num Servii sint.

228. NOVVS magnus, ut Pollio et ipse facit nova carmina; aut *repentinus*, aut *novi generis*, id est qualis nunquam antea. *CVNCTIS* quia ante interemptum Laocoonta dixit timuisse nisi eos, qui viderant angues: post eius interitum cunctos dixit, qui sacerdotem
5 *extinctum cognovissent*.

229. INSINUAT pro insinuatur. *Clodius scriba commentariorum*: 'insinuem' intro eam penitus. SCELVS supplicium: ab eo quod praecedit id quod sequitur. EXPENDISSE autem tractum est a pecunia; nam apud maiores pecuniarias poenas constat fuisse.
10 EXPENDISSE] cum adhuc rudi aere pecunia ponderaretur: quod ad capitis poenam de iure usurpatum est. an quia † utriusque rei debitor 'reus' dicitur? quis ante hunc 'expendisse' pro luisse?

230. SACRVM ROBVR non ut supra <45> 'lignum'. et notandum, quot nominibus hunc equum appellet: lignum, machinam, mon-
15 strum, dolum, pinca claustra, domum, molem, equum, sacrum robur.

231. TERGO quare 'tergo', cum dixerit <51> 'in latus' et 'in album'? ergo 'tergo' quasi per significationem equi accipiamus. quidam 'tergo' quasi 'a tergo suo' accipiunt, tum quia Laocoon manu reducta a tergo suo iccerit telum, ut est <IX 415> ecce aliud summa
20 telum librabat ab aure. SCELERATAM pro 'ipse sceleratus', ut <544> telumque inbelle et <510> inutile ferrum. et est hypallage.

232. SEDES per hoc ostendit <31> 'donum Minervae'.

ORANDA placanda.

25 233. CONCLAMANT una scilicet voce. et bene de peritura civitate 'conclamant' dixit, quia semper res perditae 'conclamatae' dicuntur.

234. MVROS superpositos Scaevae portae; nam sequitur 'quater ipso in limine portae'. MOENIA PANDIMVS VRBIS non est iteratio: nam dicit, patefacta porta vel diruta interiora civitatis esse nudata.
30 [ergo] MOENIA cetera urbis tecta vel aedes accipiendum. ACCIN-

1 Novus magnus] cf. Don. ad Ter. adelp. IV 7, 4 || Pollio] buc. III 86 || 25 et bene . . . dicuntur] cf. Don. ad Ter. eun. II 3, 57 et comm. Luc. II 23 || 30 Moenia cetera . . . accipiendum] cf. Isid. orig. XV 2, 18

6 ad v. 229 Insinuat] pro insinuatur . . . usurpatum est. P || 7 insinuem ut P || 8 id quod sequitur insinuans Masvicius primus || autem om. P || 11 de iure] deinde Grotius de iure b. et p. II 5, 7. de iure u. e. antiquo F. Schoellius || utriusque] fort. cuiuscumque || 16 ad v. 231 Tergo] quare tergo . . . telumque inbelle. et est hypallage. P || 17 equi C: qui P || 18 tum quia] tam quia P. fortasse tamquam || Iacobon P || 23 ad v. 232 Oranda] placanda. P || donum LEM: donum HMC* donum Burmannus edidit nec libros suos dissentire adnotavit. || 28 ipso om. L || VRBIS om. HME || 30 vel aedes] ut aedes vel aedes C. aut Scioppius aut Daniel ad ut aedes tamquam coniecturam vel aedes adscripsisse videtur. || ACCINGUNT pro accinguntur vel accingunt pro praeparant se ad opus. Terentius Formione accingere. C

GVNT pro accinguntur. * Terentius Phormione accingere.* ACCINGUNT OPERI prae-parant se ad opus.

237. INTENDVNT ligant, ut <IV 506> intenditque locum sertis. SCANDIT transcendit propria magnitudine. *vel propter aggerem, quem ruina fecerat muri.* FATALIS mortifera. *MROS 5 ruinas murorum dirutorum.*

238. FETA nunc plena, ut in bucolicis <I 49> temptabunt pabula fetas, alias enixa iam, ut <VIII 630> fecerat et viridi fetam.

PVERI CIRCVM INNVPTAEQVE PVELLÆ more Romano, patrimi et matrimi.

239. SACRA CANVNT hymnos dicunt. GAVDENT quidam hic 10 'gaudent' pro optant intellegunt, ut veniat quo te quoque gaudet.

240. MINANS vel eminens, ut <IV 88> minaeque murorum ingentes; vel minitans.

241. O PATRIA versus Ennianus. sane exclamatio eo pertinet, quod tanta fuerat vis consecrationis in porta Troiana, ut etiam 15 post profanationem ab ingressu hostes vetaret. nam novimus integro sepulcro Laomedontis, quod super portam Scaeam fuerat, tuta fuisse fata Troiana. DIVVM DOMVS vel quod eius muros Apollo et Neptunus fabricaverunt, ubi etiam Minerva per Palladium culta est: vel propter Ganymedem, Dardanum, Tithonum. INCLITA BELLO quia superavit 20 Mysiam totam.

242. QVATER saepius. IN LIMINE PORTAE hic portam pro ipso aditu posuit; nam quod ait 'limine' manifestum est portae. nam pars superior diruta est, necessario remanente limine, quod in ima parte, id est in solo positum erat. 25

243. ATQVE VTERO SONITVM QVATER ARMA DEDERE ostendere vult, non in totum a diis desertos esse Troianos: quippe quos sono equi dicit esse commonitos: ne Dido ab his animum averteret, quos videbat a suis numinibus derelictos; sed hoc dicit: monuerunt nos dii, sed nos non intelleximus. et bene addidit 'sonitum arma dedere', ne ei obiceretur, 30 non potuisse fieri, ut plena armis machina sonum non redderet.

1 Terentius Phormione] II 2, 4. cf. Don. ad h. v. || 11 veniat] buc. III 88 || 14 versus Ennianus] Androm. aechmal. fragm. IX ap. Ribb. et ap. Vahl.

3 ad v. 237 Intendunt] inligant et tendunt ut 'intenditque locum (locus) sertis'. Fatalis] mortifera. P (et tendunt Daniel omisit, neque ea verba in Fuldensi fuisse in appendice adnotatum est.) || INTENDVNT alligant in ras. l || 4 SCANDITQVE ME || 7 ad v. 238 Foeta] nunc plena . . . viridi foetam. P || temptabunt . . . fetas] tentabant pabunt pabulato foetas P || 12 ad v. 240 Minans] uel eminens . . . uel minitans. P || emens l (eminens l) eminans H || 13 minitans, euentum aliquem malo (malum Fabricius) ominans D || 14 enianus L || 17 sepulcro] ex sepulcro l || 21 totam om. M quia totam superauerat mysiam E || 30 intelleximus] incipit Cassellani quaternio X.

244. *INSTAMVS TAMEN subaudiendum, quamquam sonitum dederunt, tamen instamus.* INMEMORES improvidi: aut non memores oraculorum. *quidam 'inmemores' dementes accipiunt, quoniam memoria in mente consistit. sane si peritiam Vergilii diligenter intendas, secundum disciplinam carminis Romani, quo ex urbibus hostium deos ante*
 5 *evocare solebant, hoc dixit; erant enim inter cetera carminis verba haec eique populo civitatique metum, formidinem, oblivionem iniciatis: unde bene intulit 'inmemores caecique furore', tamquam quos dei perdidierant.*

10 245. MONSTRVM INFELIX Troianis scilicet: quod post rem probatam dixit. *SISTIVS constituimus, conlocamus.*

246. TVNC ETIAM sicut antehac saepius: nam Helena veniente praedixerat. *FATIS APERIT CASSANDRA FUTVRIS ne putarentur stulti, qui vati non credidissent, cito subicit 'dei iussu non unquam credita*
 15 *Teucris'. sane quidam hic 'fatis' pro calamitatibus accipiunt.*

247. DEI IVSSV praecepto Apollinis, qui spe promissi coitus concessa divinatione frustratus sustulit fidem vera dicenti. *DEI IVSSV praecepto Apollinis: qui cum amasset Cassandram, petit ab ea eius concubitus copiam. illa hac conditione promisit, si sibi ab eo*
 20 *futurorum scientia praestaretur: quam eum Apollo tribuisset, ab illa promissus coitus denegatus est. sed Apollo, dissimulata paulisper ira, petit ab ea, ut sibi osculum saltem praestaret: quod cum illa fecisset, Apollo os eius inspuat, et quia eripere deo semel tributum munus non conveniebat, effecit, ut illa quidem vera vaticinaretur, sed fides non*
 25 *haberetur.* NON VMQVAM non aliquando, id est numquam: nam si 'non numquam' esset, duae negativae facerent unam confirma-

2 Inmemores improvidi] cf. Don. ad Ter. Andr. IV 3, 8 || 8 Eique populo . . . iniciatis] Macrobi. Sat. III 9, 8 || 16 praecepto Apollinis . . . dicenti] cf. mythogr. I 180 et II 196

1 ad v. 244 Instamus tamen] subaudiendum . . . oraculorum. uel inmemores dementes . . . constitit. P || dederint P || 2 aut] ut P || 7 civitati Macrobius || 8 inmemores] memores C || quos dei Bergkii: qui deos C. tamquam qui deos perdidierant (i. e. quorum ex urbe dei evocati erant) secl. P'. Schoellius || 9 pro-diderant Scioppius enotavit. || 10 ad v. 245 Sistimus] constituimus, collocamus. P || post] hoc post ME || 11 dixit] nam tunc aliud putabatur (putabat I) add. EI || conlocamus C²: conlocamus C || 12 ad v. 246 Fatis] quidam hic pro calamitatibus accipiunt. P || ante hac C ante ae LHE || 13 fortasse ventura praedixerat praedixerat futura bella et mala. D (Stephanus quoque edidit) || 16 ad v. 247 Dei iussu] praecepto Apollinis: qui cum amasset Cassandram . . . tribuisset ab ea, ut sibi osculum (sic) saltem dedisset: quod cum illa praestasset os eius inspuat . . . an neutrum plurale. P || qui spe . . . dicendi om. C || promissi coitus] eoandi M || 17 divinatione mythographi: divinitate LHME || 19 concubitus P || eo] ea P || 22 ea ex et C || 23 quia] que P || tributum] datum superser. man. rec. in C || conveniat P || efficit P || 25 id est unquam P || nam si non numquam essent duae negativae et facerent unam confirmationem C

tivam: licet Terentius Graeco more dixerit agrum in his regionibus meliorem neque pretii maioris nemo habet. *CREDITA dubium a quo verbo veniat, et an femininum sit singulare participium, an neutrum plurale.*

249. *FESTA FRONDE* quae festos indicat dies, *vel quae festis* 5 *diebus adhibetur*, ut laurus, oliva et similia. *VELAMVS* coronamus, ut <V 366> victori velatum auro vittisque iuvenum.

250. *VERTITVR CAELVM* atqui epitheton hoc caeli perpetuum est: sed 'vertitur' est 'in aliam faciem commutatur', quod more suo explanat sequentibus. *RVIT OCEANO* nascitur de Oceano, ut 10 *ruit* atram ad caelum *picca crassus* caligine nubem. ideo autem 'ruit', quia altius est mare quam terra, ut diximus supra <I 381>. *aut certe 'ruit' cum impetu et festinatione venit, ut <I 83> qua data porta ruunt. sane sphaerae ratio hoc habet, ut omnia diversis vicibus sicut oriri, ita et rucere videantur.* 15

251. *VMBRA MAGNA* id est terrae: et definitio est noctis.

252. *MYRMIDONVMQVE DOLOS* a generalibus ad specialia venire vitiosum est, nisi forte redeatur ad causam, ut hoc loco. *FVSI dispersi* † *per sua quisque. an ad habitum rettulit dormientium securorumque?* *PER MOENIA* per domos, ut supra <234> et moenia 20 *pandimus* urbis: 'moenia' enim et publica et privata dicuntur.

253. *CONTICVERE* dormierunt: *ex consequentibus priora intelleguntur.* *FESSOS ARTVS* aut generaliter, quia omnis dormiens quasi fessus: aut 'fessos' trahendo equum dirucendoque muros.

254. *PHALANX* lingua Macedonum legio. et est a parte totum, 25

1 Terentius] heauton tim. l 1, 11 || 11 ruit] georg. II 308

1 Terentius fecerit more graeco *P* || dixerit] duxit *L* (*corr. ead. man.*) || in his regionibus *om.* *P* || 2 praetii *CH* || 3 singulare sit *P* || 4 ane utrum *C* 5 *ad v.* 249 Festa fronde] quae festos . . . oliva. Velamus] coronamus. *P* 6 oliva] olivia *H* hedera *add.* *D* et *Stephanus* || coronam *H* || 7 velatur *LHE* || vittisque iuvenum *om.* *C* || vittasque *L* vittasque *IIE* || 8 *ad v.* 250 Vertitur caelum] epitheton caeli perpetuum est . . . commutatur (*comotatur*). Ruit oceano] ut ruit . . . nubem. aut ruit impetu . . . ruunt. *P* || atque *H* || perpetuum est] nam nunquam stat sed semper movetur et voluitur *add.* *E* || 9 sed vertitur id est *M* sed hic vertitur est *E* sed vertitur nunc est vulgo] mutatur *C* (commutatur *C*²) || 10 in sequentibus *CMe* || 12 est *om.* *C* || ut diximus supra *om.* *C* || 13 venit *bis scriptum erat in C*; alterum *erasum est.* || 14 sperae *C* || 16 noctis, cum sol infra hemisphaerium in contrarium iaciat umbram, quae nox est. *D* || 18 redet *L* redeat *MI* || 19 per sua quisque] pro se quisque *coni. Bergkii* per vias domusque *F. Schoellii* || an] iam *enotavit Scioppius* || ad habitum *C*²; adhibitum *C* || 22 *ad v.* 253 Conticuere] docuerunt . . . intelleguntur. Fessos artus] trahendo equum. *P* || 25 *ad v.* 254 Phalanx] lingua Macedonum (macedonum) legio. et synecdoche a parte totum . . . lbat] uniebat. *P*

hoc est synecdoche; *significat enim totum exercitum.* IBAT veniebat, ut <375> nunc primum a navibus itis.

255. AMICA sibi grata. et sciendum, septima luna captam esse Troiam: cuius simulacrum apud Argos est constitutum, *quod*
 5 *relata victoria constitutum est ad imaginem eius, quae tunc erat divi-*
duo orbis mole. hinc est quod dicit <340> oblatis per lunam et
 alibi <397> per caecam noctem. TACITAE LUNAE aut more
 poetico noctem significat, aut physicam rationem dixit. nam cir-
 10 culi septem sunt, Saturni, Iovis, Martis, Solis, Veneris, Mercurii,
 Luna. et primus, hoc est Saturni, vehementer sonat, reliqui
 secundum ordinem minus, sicut audimus in cithara. ergo tacita
 luna est, cuius circulus, terrae vicinus immobili, minus sonat alio-
 rum comparatione. TACITAE LUNAE] *cuius tempore tacetur, quoniam
 nocte silentium est, ut <IV 525> cum tacet omnis ager.* aut certe
 15 'tacitae' serena, ut <III 515> sidera cuncta notat tacito labentia
 caelo. vel ipsi taciti, ut <VII 343> tacitumque obsedit limen
 Amatae.

256. LITORA NOTA scilicet quae paulo ante reliquerant. FLAM-
 MAS CVM REGIA PVPPIS more militiae, ut <III 519> dat clarum e
 20 puppi signum. et hinc intellegendum est, Helenam Agamemnoni
 vel Graecis signum dedisse veniendi sublata face, Agamemnonem contra
 signum Simoni dedit aperienti equi: ut in sexto <518> flammam
 media ipsa tenebat, et summa Danaos ex arce vocabat. est
 autem tropus: per 'puppem' navem, 'per 'navem' eos qui in navi
 25 sunt significat.

257. FATIS INIQVIVS voluntate numinum, non illi propitia, sed

1 Ibat veniebat] cf. Don. ad Ter. adelph. III 3, 7

1 significat P: significavit C || 2 nunc primum om. C || istis C || 3 ad r. 255 Tacitae lunae] aut more poetico noctem significat, cuius tempore tacetur, aut certe 'tacitae' serena, ut 'sidera cuncta notat tacito labentia caelo'. Amica] sibi tacita grata . . . per caecam noctem. P || scholium ad TACITAE LUNAE ante scholium ad AMICA praebet C || sciendum autem LHM || 4 cuius] huius LH || est om. L (add. l) || constitutum om. CPM || 5 ab imagine P || duoduo P || 6 orbis re modo P. post orbis in C unam litteram videri erasam esse dixit Bergk; ego non vidi rasuram. || dixit E || 7 TACITAE LUNAE aut more poetico noctem significat cuius tempore tacetur quoniam nocte silentium est, ut cum tacet omnis ager aut fisica ratione . . . comparatione. aut certe tacitae serena . . . obsedit limina matae C || aut om. L (add. l) || aut more] Amore H || 10 est om. C || sonat om. C || 11 audimus H: audiimus CME audiimus L || in cithara] cuius ultima corda minus sonat add. l || 18 reliquerant C²: reliquerat C || 20 et hic Scioppius enotavit || 23 ex arce C²: ex arce C || 24 puppim nauim per nauim lm || per nauim E || 26 non illi propitia, sed in nos iniqua CHM: non illi propitia sed in nos inimi L (quae illi propitia sed troianis inimica l) quae non illi propitia sed troianis inimica fuerunt E (super troianis inimica scripsit † in nos iniqua e) nam illi vel illis propitia, sed in nos iniqua vulgo

in nos iniqua: ut Lucanus <II 86> non ille favore numinis ingenti superum protectus ab ira.

260. REDDIT quasi debitos *vel creditos*, ut <VI 18> redditus his primum terris. sic Horatius navis quae tibi creditum debes Vergilium, finibus Atticis reddas incolorem precor. 5

CAVO ROBORE equi: epexegetis.

261. THESSANDRVS Polyniciis et Argiae filius. STHENELVS Capanei et Euadnes. VLIXES Laertae et Anticliae.

262. ACAMAS *Demophontis filius*, † *percelei nepos*. THOAS *Andremonis filius*. 10

263. NEOPTOLEMVS quia ad bellum ductus est puer, Pyrrhus vero a capillorum qualitate vocitatus est; Achillis et Deidamiae filius, Pelei et Thetidis nepos ex patre, ex matre vero Lycomedis, regis Scyriae insulae. PRIMVSQVE MACHAON *hic Machaon filius Aesculapii fuit, cuius frater Podalirius*. 'primus' autem aut prin- 15
ceps, *id est inter primos, aut in sua arte primus*, aut numeri sui; nam per ternos dixit.

264. MENELAUS *Atrei filius, frater Agamemnonis, propter quem bella gerbantur*. EPEOS *Panopei filius*.

265. VRBEM id est cives. SOMNOQVE VINOQVE SEPULTAM *osten- 20*
dere vult nihil magnum a Graecis factum quod obtinuerint civitatem. 'somno' autem, *quia nox erat*; 'vino', *quia festus dies*.

266. CAEDVNTVR VIGILES non actus nomen est, sed officii:

4 Horatius] *carm. I 3, 5*

1 Lucanus de Mario *D* || ille *ex illi H* || fauere *H* || 2 ira] ire *L* vir ferus et fato cupienti perdere Romam sufficiens *add. D* || 3 *ad v.* 260 Reddit] quasi debitos vel creditos. Cavo robore] equi. epexegetis (effegetis). *P* || ut . . . terris *om. C* || 4 creditum] redditum *H* || 5 debes . . . Atticis *om. C* || incolorem *C* incolonem *H* incolorem *ex* incolumem *M* || 6 efexegetis *CLH* effexegetis *M* || 7 THESSANDRVS *LM* || polyniciis *CM* polliniciis *H* || STHENELVS *C* STELENVS *M* || 8 capanei *H* || euadnes *H*: euamne *C* euatnes *L* euadnis *ME* euatnis *I* || lerte *L* laertiae *M* || 9 ATHAMAS *C* ATHAMAS *Scioppius enotarit* || demophontis *C* || Percehiae *Scioppius enot.* Erechthei *F. Schoellius* || nepos *C*²: nepes *C. A. D.* frater, filius Thesei, Aegei nepos *coni. Bergkii* || 11 *ad v.* 263 Primus] aut princeps, inter primos, aut arte primus aut (*sic*). *P* || quia *CM*: qui *LHE* || pyrro *C* pyrrus *M* || 12 nocitatus est . . . Scyriae insulae *om. C* || vocitatus est] nam pyracy capilli dicuntur *add. D et Guelferb. I* || didamiae *M* || 13 thetidis *L* (thetidis *I*) tetidis *H* thetidis *ex* thedidis *M* || licomedis *LHM* || 14 scyriae *II* syriae *M* || PRIMVSQVE MACHAON Aesculapii filius, medicorum maximus, aut princeps *e. q. s. D* || 15 prodarilius *C* || 16 sui primus *ME* || 17 dixit *CLH*: distinguit *MEI* || 18 *ad v.* 264 Menelaus] Atrei filius frater Agamemnonis, propter quem in bella gerbantur. *P* || 19 EPEOS *ex* EPEOS *C* || 20 *ad v.* 265 Urbem] civitatem. *P* || cives] cum urbs muros significet, civitas vero eius habitatores *add. D* || 21 optinuerint *C* || 23 *ad v.* 266 Caeduntur uigiles] portarum. Patentibus] pro patefactis. *P* || CAEDVNTVR VIGILES non actus nomen est sed officii modo enim uigiles intellegendum . . . uigiles portarum nam paulo post ait portarum uigiles *C* || VIGILES] hi ei uigiles *add. E, sed expuncta sunt.* || sed officii] nam tunc non uigilabant *add. E.* uigiles autem . . . portarum uigiles *om. M,*

'vigiles' autem Capitolii significat; nam paulo post <334> vix primi proelia temptant portarum vigiles. *CAEDVNTVR VIGILES*] modo [enim] 'vigiles' intellegendum, non qui vigilarent, sed qui solebant exercere vigiliis; aut certe vigiles, quos fefellit Sinon equum servantes. et bene ostendit timiditatem Graccorum, qui paucitate timentes eos primos occiderunt, qui ceteros poterant excitare. aut vigiles portarum. *PATENTIBVS PRO PATEFACTIS.*

267. CONSCIA coniurata. bene autem in insidiis conscientiam nominavit.

10 268. TEMPVS ERAT QVO PRIMA QVIES hoc loco noctis describit initium: alibi totam noctem, ut <IV 522> nox erat et placidum carpebant fessa soporem corpora. descriptiones sane pro rerum qualitate vel tenduntur vel corripiuntur: illo enim loco protentio ad invidiam pertinet Didonis vigiliarum. sunt autem solidae
15 noctis partes secundum Varronem hae, vespera conticinium intempesta nox gallicinium lucifer: diei, mane ortus meridies occasus. de crepusculo vero, quod est dubia lux: nam 'ereperum' dubium significat: quaeritur. et licet utrique tempori possit iungi, usus tamen ut matutino iungamus obtinuit, licet Statius dixerit longa
20 repercusso nituere crepuscula Phoebus. 'manum' vero, unde est 'mane', bonum dixere veteres. *AEGRIS quantum ad divina tardis.*

269. *DONO DIVVM* quidam donum ex voluntate dicunt venire, munus ex officio. donaria vero loca in templis, in quibus dona ponuntur. SERPIT latenter membris infunditur.

25 270. IN SOMNIS aut per somnos: aut si 'in somniis' legeris,

14 sunt autem e. q. s.] cf. Varro de l. l. VI 5 sqq. et VII 77 sqq. Isid. orig. V 31, 4 sqq. || 19 Statius] Theb. l 344 || 22 quidam donum e. q. s.] cf. Don. ad Ter. eun. V 8, 27

expuncta sunt in E, qui capitolium significant exhibet et post portarum vigiles addit qui utique alii fuerunt, quae item expuncta sunt. || 3 non qui modo vigilarunt, sed qui soliti exercere vigiliis *Masvicius primus* || 5 paucitati *coni. Berykius* || 6 quod ceteros *Scioppius enotavit* || 8 ad v. 267 *Conscia*] coniurata. bene autem in insidiis (insidis) conscientiam nominavit. *P* || *CONSCIA* conscia (conscia *l*) coniurata *L* conscia coniurata conscia *M* || et bene autem *M* || conscientiam *II* gallicidium *Me* || 12 descriptionis *CH* || 13 protentio *C* protentio *L* (protentio *l*) protentio *vulgo* || 14 uigiliarum *CM*: *////* uigiliarum *L* (duae litterae *crasae* sunt) ut uigiliarum *II* ut uigiliarum *E* aut uigiliarum *vulgo* || autem *om. C* || 15 partes noctis *L* || conticinium *LME*: concubium *C* conticinium *II* intempesta nox *CM*: intempestum *LII* intempestatum *E* || 16 gallicinium *C* (corr. *c*) gallicidium *II* (corr. *cad. man.*) || diei uero *C* || meridies . . . usus tamen *om. C* || 19 optinuit *II* obtinuit *ex* optinuit *M* || Statius] Lucanus *C* || 20 febo *C* phoebus *II* (corr. *cad. man.*) || manum . . . veteres *om. CME* || 21 quantum ad divina] 'tardi dicuntur mortales cum deis comparati' *F. Schoellius* || 22 ad v. 269 Incipit. Serpit] latenter membris infunditur. *P* || 23 dicunt *C*²: dicit *C*¹ 25 et per somnos *II* || in somniis scripsi: insomniis libri

erit synzesis. ECCE haec particula utimur quotiens repentinum aliquid volumus indicare, ut <57> ecce manus iuvenem interea post terga revinctum. *ergo* 'ecce' subito est.

271. VISVS ADESSE bene 'visus', quia somnia videntur tantum, non sunt naturaliter vera. quod autem paulo post dicit <297> 5 effert penetrabilibus ignem confirmantis est: nam illud verum fuisse contendit.

272. RAPTATUS frequentativo utitur, ut supra <I 483>. RAPTATUS] *id est tractus*. BIGIS secundum artem modo dixit, quae exigit, ut quae de pluribus constant plurali tantum numero dica- 10 mus, ut bigas, quadrigas, mappas. sed haec plerumque corrumpit auctoritas, ut Horatius ne sordida mappa. item Statius rorifera gelidum tenuaverat aera biga.

273. TRAIECTVS LORA traiecta lora habens, ut <I 320> *nuda genu*. 15

274. EI MIHI Eunii versus. *et totum iungendum, ne doloris distinctione frigescat, sicut plurimis doctissimis visum est.*

275. EXUVIAS INDUTVS ACHILLIS hoc est arma quae occiso Patroclo ademit, quae Vulcanus Pelco fecerat. celavit autem mortem Patrocli ad laudis augmentum. 'indutus' autem accusativo iungitur, 20 ut hoc loco, et, ut magis in usu est, septimo, quo nunc utimur: ut in decimo <774> praedonis corpore raptis indutum spoliis. 'exuvias' autem dicimus numero tantum plurali.

276. PHRYGIOS IGNES flammam Troianas, quibus Protesilai navis incensa est. *constat enim naves Graecorum flammis oppugnatus* 25 *ab Hectore. PVPPIBUS pro in puppes.*

12 Horatius] ep. I 5, 22 || Statius] Theb. I 138 || 16 Eunii versus] ann. I 7 ap. Vahl.

1 synzesis H: synzeuxis C sinezesis L sinizicesis M sinizesis E || 2 ut ecce . . . revinctum om. C || iuvenum I ME || 6 penetrabilibus C L H (corr. C²) 8 ad v. 272 Raptatus] frequentativo utitur, ut supra, id est tractus. Bigis] secundum artem dixit . . . plerumque corrumpit ut (sic) auctoritas. P || supra 'ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros'. D || 10 numero dicantur C dicantur numero P || 11 ut om. C in P || mappas] pamas P || sed haec om. P hoc C || 13 aera ex acera C || 14 ad v. 273 et 274 Traiectus lora] traiecta . . . frigescat. P || 16 enni H || versus eunii M || 18 ad v. 275 Exuvias indutus Achilli hoc est . . . ademit. 'indutus' autem accusativo iungitur, sed magis septimo casu, ut in decimo . . . spoliis. 'exuvias' tantum numero plurali dicimus. P || ACHILLI C || est om. C (add. C²) || 20 fortasse autem et accusativo || 21 et . . .

su
septimo] sed magis in u est septimo (su superser. C²) || 23 tantum numero M || 24 ad v. 276 Vel Phrygios ignes] flammam (flamas) . . . pro in puppes (pupes). P || troianas ex troianos C || protesilai C protessalai in ras. l protesilla in H || 25 est om. P

277. *SQUALENTEM modo sordidam, alibi <X 314> lucentem: per tunicam squalentem auro, a squamis.* BARBAM singulari numero hominum, plurali quadrupedum dicitur: unde dubitatur de quibus dixerit stiriaque inpexis induruit horrida barbis.

5 ET CONCRETOS SANGVINE CRINES non sine ratione etiam hoc de crinibus dolet Aeneas, quia illis maxime Hector commendabatur, adeo ut etiam tonsura ab eo nomen acceperit, sicut Graeci poetae docent.

278. *VVLNERAQUE ILLA GERENS quae CIRCVM PLVRIMA MVROS A. P. 'gerens' velut insignia praefrens et ostentans, quae a diversis pugnaus*
 10 *pro patria susceperat.* PLVRIMA MVROS quia ut Homerus dicit, in Hectorem extinctum omnes tela iecerunt more maiorum. unde est <XI 9> et bis sex thoraca petatum perfossumque locis, propter duodecim populos Tusciae; duodecim enim lucumones, qui reges sunt lingua Tuscorum, habebant. unde est <X 202> gens
 15 illi triplex, populi sub gente quaterni.

279. *VLTRO* quia ratio exigebat, ut loqueretur ille qui venerat.

280. *COMPELLARE* adloqui.

281. *O LVX quasi dies noster, per quem certi eramus de luce, hoc est de vita, tanquam occiso Hectore omnes se extinctos credant.*

20 *SPES O FIDISSIMA bene per contrarium: spes enim semper incerta est, in Hectore fidissima dicitur.*

283. *EXPECTATE antiptosis est, pro 'expectatus'. VT TE ordo est 'ut fessi aspicimus', id est quam fessi.*

285. *INDIGNA aut te indigna, aut crudelis.* SERENOS hilares.
 25 *antiqui e contrario tristes 'nubilos' dicebant.*

1 Squalentem modo sordidam . . . a squamis] cf. Gell. II 6, 19 sqq.
 2 Barbam singulari . . . barbis] cf. Charis. p. 95, 12 K. || 4 stiriaque] georg. [II 366 || 10 Homerus] Il. XXII 375 || 24 Indigna . . . aut crudelis] cf. Don. ad Ter. eun. V 4, 24 || Serenos hilares . . . dicebant] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. V 270

1 ad v. 277 Squalentem] modo sordidam, alibi (alii) lucentem, 'per tunicam ut (sic) squalentem auro'. Barbam] singulari . . . horrida barbis. P

SQUALENTEM C || alibi C²: alii C || 2 a squamis C, (c utrum prima an secunda manus superscripserit dignosci non potest) || 3 plurali nero P || quadrupedum HP || 4 indur ut C (induravit fuisse videtur) indurabit P || 6 hector C²: aeneas C || 8 VVLNERAQUE . . . A. P. aut gerens . . . pro patria susceperat aut quia ut Homerus dicit C || 9 velut iniqua proferens et ostentans quae a Graecis pugnaus Scioppius enotavit || 11 in extinctum Hectorem M || est om. C || 12 et bis sex om. ME || bis sex om. LH || thoracaca C toracha L thoraca ex choraca H || perfossumque H || 13 tursciae H || lucumones C || 15 populo M || 16 ratio om. C || illi C || 17 ad v. 280 Compellare] adloqui. P || id est alloqui C² || 19 ociso C || 20 semper om. M || 21 extore C || 22 ad v. 283 Expectate] antiptosis est pro expectatus. P || 23 qua enotavit Scioppius. quasi Mascivius || 24 ad v. 285 et 286 Serenos] hilares. antiqui e contrario tristes 'nubilos' (nubiles) dicebant. Foedanit] eruentavit. P || crudelia Scioppius enotavit || 25 e contrario C²: et contrario C et e contrario Scioppius enotavit

286. FOEDAVIT eruentavit, ut <502> sanguine foedantem. et bene permansit in translatione, quia supra dixerat 'o lux': ideo et 'serenos', ideo et 'foedavit': nam Sallustius de nubibus foedavere lumen.

287. ILLE NIHIL scilicet ad interrogata: pleraque enim verba 5 ex negotiis accipiunt significationem. VANA falsa.

288. GEMITVS nec enim parvus dolor est viro forti fortem virum fugam suadere. et nota, omnes suasoriae partes hoc loco contineri.

289. FVGE NATE DEA propositio est. ERIPE FLAMMIS utile. 10 HIS autem $\delta\epsilon\iota\chi\tau\iota\omega\varsigma$.

290. A CULMINE vel a dignitate sua, vel vere a culmine, id est a tectis suis: et ideo culmina dicta sunt tecta, quia veteres de culmo aedificia contegebant.

291. SAT PATRIAE PRIAMOQVE DATVM honestum: nam contra 15 fata venire constat neminem posse. SAT PATRIAE PRIAMOQVE DATVM vel regnasse: vel sat pro patria et Priamo militasti.

292. ETIAM multi distinguunt, ut sit 'adhuc', ut <V 485> etiam currus, etiam arma tenentem: intellegunt enim, eum ostendere voluisse, Troiam voluntate divina certo tempore esse defensam, 20 et nunc, si salutem tenere per fata potuisset, ipsius quoque dextera potuisse defendi: sed melius est 'etiam hac', ut et particeps gloriae

3 Sallustius] hist. fragm. inc. 73 Kr. || 18 Etiam multi . . . tenentem] cf. Don. ad Ter. Andr. III 2, 23

1 FEDANTEM *H* || ut *om.* *C* || sanguinem foedantem quos ipse sacrauerat ignes *C* || fedantem *L* fedentem *H* || 2 permansit bene *C* || ideo *om.* *L* (*add. l*) || 3 serenos] uultus praemisit *add. E* || fedavit *H* || fedanere *H* || 5 *ad v.* 287—289 Ille. Vana. Hostis. *P* || verba *om.* *L* || 7 nec enim . . . virum] qui (quia *C*²) non est parvus dolor uirum fortem uiro forti *C* || uirum fortem *M* || 8 persuadere *M* || et notandum *C* || 9 contineri] quinque enim materiae partes sunt: propositio utile honestum necessarium possibile hic continentur *in marg. add. l* || 10 FVGE NATE DEA . . . militasti (*lin.* 17)] quaeritur enim an possit nate dea et fuge nate dea propositio est an ntile eripe flammis his autem dicticos an necessarium hostis habet muros an honestum sacra suosque tibi c. t. p. A CULMINE . . . contegebant SAT PATRIAE PRIAMOQVE DATVM ecce et hoc honestum nam contra fata venire constat neminem posse ergo sat patriae priamoque datum uel regnasse uel sat pro patria et priamo militasti. *C* || praepositio *M* || 11 dicticos libri. id est demonstrantis ad locum *add. D* || 12 *ad v.* 290 A culmine] uel a dignitate sua, uel (id est) a tectis suis; nam ideo culmina dicta tecta, quia (quae) ueteres de culmo aedificia (aedificio) protegebant. *P* || atettis *ex atextis C* || 17 regnasse] 'hoc dicit Grammaticus, aut "regnarisse" esse addendum, ut sententia sit, satis diuturnum fata Priamo et patriae imperium concesserunt, aut ad ipsum Aeneam haec referenda esse, ut sententia sit: tu satisfecisti officiis, quae Priamo et patriae debebas' Bergkiius adnotauit. uel regnasse uel secl. F. Schoellius. fortasse uel regni satis. || et] est Scoppius enotauit id est Masri-cius || militasse Scoppius enotauit || 18 multi hic distinguunt *E* || 22 et ante particeps *om.* *L*

sit Aeneas, et Hector vitet superbiam. *quidam 'etiam' pro 'denique' vel 'postremo' accipiunt.*

293. TIBI merito 'tibi', quod religiosus et pius est. COMMENDAT TROIA PENATES necessarium; nam sacrilegium est non liberare 5 commendatos penates. *et non 'ego', sed 'Troia', ut videatur patriae praestare quod fugiat.*

294. FATORVM COMITES possibile. quia occurrebat 'hostis habet muros', dat ei comites deos. *et scite ait 'fatorum', ne Aeneas diceret, quo mihi eos comites? HIS MOENIA QVAERE hoc est <I 5> dum con-* 10 *deret urbem inferretque deos. et multi 'quaere' distinguunt, et sic subiungunt 'magna pererrato statuas quae denique ponto'; non enim magna moenia inventurum promittit, sed magna facturum. nam et di penates in tertio <159> ita monent tu moenia magnis magna para.*

295. PERERRATO una pars orationis. hoc autem verbo ostendit 15 erroris longinquitatem.

296. VESTAM deam ignis, quae, ut supra <I 292> diximus, terra est: *quod in medio mundo librata vi sua stet et ignem intra se habeat. alii de igne divino hoc volunt dictum, quod vi sua stet, inde Vestam. sed in primo libro <378> dictum, quos deos penates ab Aenea* 20 *advectos diversorum opinio prodiderit; quod etiam singulis locis, ubi de penatibus varias opiniones poeta secutus dixerit, notatum invenitur. hic ergo quaeritur, utrum Vesta etiam de numero penatium sit, an comes eorum accipiatur, quod cum consules et praetores sive dictator abeunt magistratu, Lavinii sacra penatibus simul et Vestae faciunt:* 25 *unde Vergilius, cum praemisisset 'sacra suosque tibi c. T. p.', adiecit 'et manibus vittas Vestamque potentem'. sed 'potentem' potest ad illud accipi θεοῦς δυνατῶς, sicut vocari penates dictum est. non nulli tamen penates esse dixerunt, per quos penitus spiramus et corpus habemus et animi rationes possidemus. eos autem esse Iovem, aetherem* 30 *medium; Iunonem, inum aëra cum terra; summum aetheris cacumen,*

16 Vestam deam ignis . . . in Vestam] cf. Isid. orig. VIII 11, 61 sqq. 19 sed in primo libro . . . notata sunt] cf. Macrob. Sat. III 4, 6 sqq.

1 adrogantiam vitet C superbiam vitet M || superbiam] SACRA subauditur sua add. E || 4 necessarium] ecce iterum a necessario C || 7 possibile] ceterum et a possibili C || 8 deos] muros L (corr. T) || scite C²: cito C || 12 promittit C || 13 post tertio tres litterae erasae sunt in C || parare C || 14 ad v. 295 Pererrato] una . . . longinquitatem. P || 16 ad v. 296 Vestam] ignis, quae ut supra dictum est terra est. quae (qui) in medio . . . habeat. P || dictum est C || 19 nea adnectos C² in ras. || 21 notatum ex notandum C || 22 hinc C² || ergo C²: erg C || nesta ex neste C || 24 abeunte Commelinus abeuntes Masricius || 25 adiecerit

Scioppius enotavit || 27 $\nu\chi\lambda\alpha\tau\omicron\upsilon\varsigma$ C (Δ superscr. C²) || 29 aetherem Bergkiius: aethere C aethera Scioppius enotavit || 30 inum C || aera C²: era C

Minervam: quos Tarquinius, Demarati Corinthii filius, Samothracis religionibus mystice imbutus, uno templo et sub eodem tecto coniunxit. his addidit et Mercurium, sermonum deum. hos Vergilius θεὸς μεγάλους, ut <III 437> Iunonis magnae primum; θεὸς δυνατοὺς, ut <III 438> dominamque potentem; θεὸς χρηστούς, ut <I 734> et bona Iuno: quae propter admonitionem locis suis notata sunt.

297. AETERNUMQVE ADYTIS E. P. I. quod in templo Vestae ignis aeternus est. ecce ipse exposuit quid est *Vesta.*

298. DIVERSO INTEREA haec est prooeconomia. ait enim, 10 Aeneam non fuisse proditorem, sed propter longinquitatem domus et tarde bella cognovisse, et facilius evitasse discrimen.

299. MAGIS ATQVE MAGIS iteratione sermonis facit augmentum, ac si diceret 'magis ac plus': sed propter metrum non potuit. sic est et in diminutione † ut est. 15

300. ANCHISAE DOMVS satis religiose locis omnibus quamdiu vivit Anchises, ei universa concedit, ut alio loco <III 9> et pater Anchises dare fati vela iubebat. ARBORIBVSQVE OBTECTA laus domus. RECESSIT a frequentia se removit, *id est separata fuit.* et est speciosa translatio, quotiens rei mobilis ad immobilem, 20 vel e contra transfertur officium.

301. INGRUIT invadit, ut <XII 628> ingruit Aeneas Italiam et proelia miscet.

302. EXCVTIOR SOMNO ut appareat terroris esse, non satietatis: *nam clamoribus et sonitu interruptus est, ut non ipse somnum excuteret, sed somnus illum.* 25

303. ARRECTIS AVRIBVS translatio ab animalibus, *quae ad omnem somnum erigunt aures.*

1 demarathi C || choriinthi C || samotrachis C || 2 coniunxit C² || 3 hos Scioppius enotavit: hoc C || uergit C²: uegit C || 4 μέγλους C || θεός C || 8 ad v. 297 Aeternumque] Vestae ignis aeternus est; ecce ipse exposuit quid est *Vesta.* P || DYTIS C || 9 ipsi C || 10 DIVERSA C || hoc LH || est om. C (add. C²) || agit C || 11 proditorem patriae LMe || 12 tardius MEL || facilius in ras. l. || 15 deminutione C || ut est L et libri Burmanni, om. CE, ut ut est HMI (minus atque minus add. m in marg.). fortasse intercudit Aen. XII 616. post diminutione add. ueluti si dicas minus atque minus E ueluti si dicat (dicas et D) minus atque minus et ut pro utcumque add. Stephanus, Fabricius, Daniel. eadem praebet D haec addens ponitur tamen alibi magis atque magis pro vehementer, sicut etiam (atque etiam add. Fabricius), quod crebro est apud Ciceronem lectum. || 17 cedit C (concedit C²) || 18 OBTECTA M || 19 domus] et argumentum, si non auditus est strepitus armorum et urbis captae clamor ab Aenea add. D || post removit tres litterae crasae sunt in C || 20 est om. C || res mobiles C || 21 contra L (e contra I) || 22 ad v. 301 Clarescunt. Ingruit] inuadit . . . miscet. P || INGRUIT] INCIPIT M || ingruit . . . miscet] ingruit aeneas italis e. r. p. C ingruit aeneas i. et p. c. LH || 27 ad v. 303 Arrectis auribus] translatio ab animalibus (animalibus), quae ad omnem somnum erigunt aures. P || animalibus] ut apud Terentium (Andr. V 4, 30) 'arrije aures Pamphile'. add. D

304. *CVM FLAMMA FVRENTIBVS AVSTRIS ubique bene vis aquae et ignis bello comparatur, quia utriusque rei prope unus est effectus.*

305. *RAPIDVS quare 'rapidus'? quia montano (flumine.) FLVMINE fluxu, ut <I 465> largoque umectat flumine vultum.*

5 TORRENS fluvius qui aestate siccatur, unde et nomen accepit. cui Graeci per contrarium dedere vocabulum; nam *χειμάζωσον* dixerunt a tempore quo crescit: sicut aequinoctium et *ἰσημερινία*.

306. *BOVM LABORES ut alibi nec tamen haec cum sint hominumque boumque labores.*

10 307. TRAHIT SILVAS hoc speciale fluvii est, supra dicta vero etiam ignis. INSCIVS non ignarus; nam videt: sed qui non valde sit causarum peritus, id est simplex, *ἄπειρος*.

308. SAXI DE VERTICE pro 'montis'. contra in sexto <360> montem pro saxo posuit, ut prensantemque uncis manibus
15 capita aspera montis.

309. MANIFESTA FIDES non somnii, ut quidam volunt, sed fraudis Graecorum: nam et hoc sequitur 'Danaumque patescunt insidiae'. *quamvis alii hoc ad Laocoontis interitum, alii ad responsa Cassandrae applicent.*

20 310. IAM DEIPHOBII quia ipse post mortem Paridis Helenam duxit uxorem: unde ei Graccos graviter constat esse iratos, de quo in sexto <495> plenius narratur.

311. PROXIMVS ARDET VCALEGON *proximus Deiphobo.* rem domus ad personam transtulit. et est τὸ αἴτιον: hoc est *causativum*;
25 *ideo enim ardet, quia proximus est:* ut Mantua vae miserae ni-

5 Torrens fluvius e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IX 508. Isid. orig. XIII 21, 2. de nat. rer. XLVIII 5. diff. verb. 244. (Suet. rel. ed. Reiffersch. p. 244 || 8 alibi] georg. I 118 || 25 Mantua] buc. IX 28

3 quia montano FLVMINE fluxu et largoque C quia montano flumine fluxit ut largoque *enotavit Scioppius* || 5 qui] quia H || accepit] id est a torrendo *supr. vers. add. C²* || cui et graeci L || 6 per *ex* pro C || *χειμάζωσον* scripsi: XIMAPPON LHC² XIMAPON C chimaron M *χειμάζωσον* vulgo || 7 crescit . . . ἰσημε-

ρία] restituta equi noctio ^{me} miseria C (e *mutavit in e et me superser. C²*). inde quo restituta aequinoctio *ἰσημερινία Bergkii* || εἰς μερία L (1 et μερία in ras. l) εἰς μερία H inmeria M *ἰσημερινίαν Fabricius primus* || 10 ad v. 307 Inscius] non ignarus . . . simplex. P || specialeno H || flui C || supra . . . ignis om. C || 11 sed om. P || qui om. C (add. C²) || 12 ἀνιρος C ανιρος LH, om. M || 13 ad v. 308 Accipiens. Saxi de vertice] pro montis . . . aspera montis. P || 14 prensantemque CP prensantem L || 16 somni L (somnia l) || 17 nam om. C || hoc] hos H || 19 casandrae C || 20 ad v. 310 Iam Deiphobi] quia (quae) ipse ad mortem . . . narratur. P || ΔΕΙΦΗΒΕΙ L ΔΕΙΦΗΒΕΙ H || 21 graniter graccos P || constat P: conptat C || esse om. C || 22 plenius in sexto P || 23 ad v. 311 Proximus ardet Ucalegon] id est Deiphobo. rem domus . . . vicina Cremonae. P || 24 τὸ etion C ΤΟΛΕΙΟΝ H τοε//tion M est *omittens* || 25 ideo] id est P || est om. C || vae] ue HM

mium vicina Cremonae. PROXIMVS ARDET VCALEGON] bene [ergo] primam Deiphobi domum dicit irasam, apud quem Helena fuerat, secundum Ucalegonem posuit, quem iuxta Homerum in consiliis et amicitia constat Priami fuisse.

312. SIGEA duo sunt Troiae promunturia, Rhoeteum et Sigeum, 5 quod dictum est propter Herculis taciturnitatem, qui prohibitus hospitio a Laomedonte simulavit abscessum, et inde contra Troiam per silentium venit, quod dicitur σιγή. FRETA LATA RELVCENT incendii magnitudinem voluit significare, non hoc describere. [ut nobis ostenderet quam lata sint.] 'lata' autem ideo, quia se angustiae 10 Pontici oris illic dilatant, ut Sallustius dixit.

313. CLAMORVE VIRVM sive qui caedebantur, sive qui caedebant. CLANGOR Graecum est: nam κλαγγή dicitur. illud sane sciendum est, quia morem tetigit expugnationis; plerumque enim ad tubam evertuntur civitates, sicut Albam Tullus Hostilius iussit everti. 15

314. AMENS qui nec somniis credidi, nec rebus aspectis. [quamvis quidam sic exponant] CAPIO non manibus [interim], sed animo; nam in tecto erat; ergo 'capio' placet mihi sumere. NEC SAT RATIONIS IN ARMIS aut quoniam 'amens', ideo nec sat rationis: aut ostendere vult, primam ei cogitationem fuisse de patria, sed subveniendi ei armis nul- 20 lam fuisse rationem, ardente iam patria; quomodo enim incensam civitatem defenderet.

315. BELLO ad bellum. CONCVRRERE IN ARCEM quod inde facile possit pugnari hostibus.

3 Homerum] Il. III 138 || 5 Sigeum quod dictum est . . . σιγή] exscr. Isid. orig. XIV 7, 2 et mythogr. II 199 || 11 Sallustius] hist. fragm. III 50 Kr. || 13 Illud sane sciendum e. q. s.] cf. Enn. annal. rel. II 17 p. 23 Vahl.

1 rem domus . . . vicina Cremonae] doñ. (i. e. 'Donatus', ut videtur) margo ME. item id ipsum enim est quod mantua ue. sicut enim mantua luit cremonensium penas ita tualegon diphobi margo E || 2 primam scripsi: proximo C proximam C² || dei phobo C dei phoebi C² || 3 Ucalegontem Masvicius || 5 ad v. 312 Sigea] duo sunt . . . Freta lata relucet] incendii magnitudinem voluit significare, non quam lata sint. P || troiae promuntoria LHM troiae promontoria P promontoria troiae C (mo et o a manu rec.) || roeteum C roetheum LH retheum M || siceum C (sigeum C²) || 7 laomedonte P || 8 uenit per silentium L || per] a P || sige dicitur M || sige CLHPE || RELVCENT om. CH || 9 incendii magnitudinem C || significare] demonstrare M || hoc] hoc quidem Daniel primus || 11 pontici oris] hellesponti C || pontici MEL: ponti LH || ut Sallustius dixit om. C || salus H || dicit L || 12 ad v. 313 Clangor] Graecorum est; nam κλαγγή (clange) dicitur. P || cedebantur et cedebant C || 13 grecorum C || clange libri || 14 more H || 15 evertentur L || tullius L tullius ME || 16 ad v. 314 Sat rationis] quoniam amens, ideo nec sat rationis. P || ARMA^A AMENS CAPIO AMENS qui C (A superscr. C²) AMENS bene amens qui EL || somniis CMEI: sonno L somnos H || credit M crediderat E || 17 interim seclusi. fort. sed interim || 18 in tecto scripsi: in tecto C, quamquam dabitari potest extrema littera utrum o sit, an e. intente enot. Bergkuis, intentio Scioppius. nam mens deerat F. Schoellius nihil secludens || 23 ad v. 315 Bello] ad bellum. P || 24 eum hostibus Masvicius primus

316. FUROR IRAQVE MENTEM PRAECIPITANT potest quidem specialiter accipi, id est mentem meam furor et ira praecipitarunt; sed melius est generaliter: non mirum est, me arma cepisse sine ratione; furor enim et ira mentem praecipitant.

5 317. (PVLCHRVMQVE MORI) SVCCVRRIT (IN ARMIS) ratio viri fortis; quid enim aliud a bono cive et forti amissae patriae posset inpendi. et 'succurrit' in animum venit.

318. ELAPSVS verbum aptum his qui vix evaserunt. PANTHVS OTHRYADES everso Ilio ab Hercule et occiso Laomedonte, Priamus iudicans vitio potius loci, quam ira deorum calamitatem accidisse patriae, misit Delphos filium Antenoris sciscitaturum, an eversum Ilium fas esset iisdem erigi fundamentis. erat illo tempore Apollinis Delphici sacerdos Panthvs Othryadis filius miranda pulchritudine. hunc filius Antenoris, ut dicitur amore captus, rapuit et Ilium perduxit: cuius inuiriā Priamus volens honore pensare, sacerdotem eum Apollinis fecit, ut quo honore insignis apud suos fuerat, eo apud alios non esset inferior.

319. ARCIS PHOEBIQVE SACERDOS aut subrogatum intellegimus: aut, quod melius est, morem Romanum tetigit; in Capitolio enim 20 omnium deorum simulacra colebantur, ut sit eius Apollinis sacerdos, qui in arce colebatur. aut quia et Thymbraeus Apollo colebatur apud Troiam, ideo addidit alterius; et est 'arcis', quasi arcani, quia ipsum esse dicunt urbium conditorem. aut 'arcis' Minervae accipiamus.

320. SACRA MANV hoc est propter quod supra <293> ait 'sacra 25 suosque tibi commendat Troia penates'. VICTOSQVE DEOS qui egebant sacerdotis auxilio. simul et Aeneae excusatur abscessus.

321. IPSE TRAHIT id est qui numina liberabat, inter pietatem religionemque districtus. IPSE TRAHIT septima syllepsis est; 'trahit' enim licet nepotis tantum sit, tamen et superiora concludit.

1 specialiter] peculiariter C || 3 non] nam non L || cepisse CL: accepisse HEl coepisse M || 4 praecipitant hominum D || 5 ad v. 317 et 318 Succurrit] in animum venit. Elapsus] vix evadens. P || 6 amissae C²: amissae C || 8 PANTHVS C || 12 hisdem C || apollini defici C || 13 Othryadis] immo Othryos || pulchritudinem C || 18 ad v. 319 Arcis Phoebique sacerdos] aut subrogatum intellegimus: aut morem Romanum tangit . . . in arce colebatur: aut 'arcis' Minervae accipiamus. P || 19 est om. H || capitulo L || 20 eius] illius P || 21 aut quia . . . apud Troiam om. Scioppius || thymbreus C || 22 et est F. Schollii: id est C. qui in arce colebatur, non alterius, ideo addidit arcis Mascivicius || quasi C²: quas C || 24 hoc est . . . supra ait] omnino (sic C² omnium C) nerum quod ector dixerat C || propter om. L. (add. l) || 27 ad v. 321 Ipse trahit] septima syllepsis (silemsis) est. trahit (trait) enim licet ad nepotem pertineat, tamen et superiora concludit. P || 28 districtus et est septima C || septima om. M. ante silemsis duarum litterarum rasura in L, VII fuisse videtur. || syllepsis C silemsis L silempsis HE sylempsis M || 29 licet nepotis tantum sit] licet ad nepotem (sic C² neptem C) pertineat C

CVRSV legitur et 'cursum'. AD LIMINA scilicet Aeneae: per quod et religio eius laudatur et virtus.

322. QVO RES SVMMA LOCO PANTHV *id est uniersus status quo loco positus? et bene civis utilis de re publica primum sollicitus est. sed hoc totum admirantis est, non interrogantis. et 'Panthu' vocativus* 5 *est Graccus. 'res summa' res publica QVAM PRENDIMVS ARCEM? cum tu eam relinquo; non enim plures erant arces: unde admirantis est. 'prendimus' autem occupamus. et notanda simul orationis brevitatis, quae in periculis congruit.*

323. GEMITV *ut ostendat, luctuosam rem se esse dicturam.* 10

324. SVMMA DIES *ultima, ut supreme Iuppiter. 'dies' autem si feminino genere ponatur, tempus significat, ut <V 783> quam nec longa dies: si masculino, ipsum diem. et de masculino genere tria observanda sunt: in qualitate, numero, adverbio; in qualitate 'serenus dies' dicitur, non 'serena'; numero <126> bis quinos silet ille dies,* 15 *non 'bis quinas'; adverbio 'hodie', non 'hac die'. ceterum 'diccula' nihil praediudicat, quia multa deminutiva recedunt a nominibus primae positionis, ut 'scutum' 'scutula', 'canis' 'canicula', 'rana' 'ranunculus'.*

INELVCTABILE *quod nemo cluctari possit ut effugiat, cum decem annis luctati simus.* 20

325. DARDANIAE Troiae: aut a Dardano Iovis et Electrae filio, quem quidam ab Arcadia profectum venisse ad Phrygiam volunt, alii de Samothracia ad memorata loca venisse dicunt: qui ex nomine suo

11 supreme] Ter. adolph. II 1, 42 || dies autem . . . ranunculus] cf. Charis. p. 110, 8 sqq. et p. 155, 10 sqq. K. Don. ad Ter. adolph. IV 2, 45

3 ad v. 322 Quo res summa] res summa est res publica: id est uniersus (uniersis) status quo loco positus? sed hoc totum admirantis est, non interrogantis. et 'Panthu' uocatiuus graecus est. Quam prendimus arcem] cum tu . . . admirantis est. 'prendimus' autem occupamus. P || PHANTHV M || 4 loco C²: loc C || utilis C²: itilis C || 6 pantu L panty H anthu M (panthu m) || res summa res publica post PANTHV (lin. 3) habet C || vocativus est] ἐπὶ τοῦ Πάνθου per synaeresin ou in ov add. D || 7 scilicet cum tu eam E || 11 ad v. 324 Summa dies] ultiua, ut 'supreme (suprae) Iuppiter'. dies autem (autem dies) si feminino genere ponatur tempus significat, ut 'quam nec longa dies; si masculino uero, ipsum diem. P || subpremae C || 13 tria C²: tri C || 16 hoc die vulgo || 17 deminutiva C²: deminuta C || 18 positionis] positio litteras in ras. C² || scutula] scutella Scioppius enotavit || canicula Scioppius enotavit: canila C || ranunculus] ra litteras in ras. C² || 21 ad v. 325 Penates ergo, quos Panthus ad Aeneam traxit (poenates ergos quas pan ad aeneam traxit), alii Apollinem (apollionem) et Neptunum uolunt, alii hastatos (statas) esse et in regia positos tradunt. Tусci penates Cererem et Paem et Fortunam dicunt. P || et om. C (add. C²) || helectrae M || 22 quem quidam . . . (pag. 274 lin. 6) et Fortunam dicunt Daniel scripsit in margine exempl. Basil. praemittens 'cod. Fuld.' quos tamen penates . . . Fortunam dicunt, quae quinque linearum spatium occupant, expunxit et haec aenotavit 'haec quinque lineae totidem verbis et eodem ordine reperiuntur in vet. meo codice, nisi quod pro 'astatas' legitur 'statnas'. || frigiam C || 23 samothracia C²: smothracia C || dicuntur C

Dardanos populares appellavit: qui ex Samothracia Troiam penates dicitur detulisse, quos post secum Aeneas ad Italiam vexit; namque Samothracas horum penatum antistites Saos vocabant, qui postea a Romanis Salii appellati sunt; hi enim sacra penatum curabant: quos 5 *tamen penates alii Apollinem et Neptunum volunt, alii hastatos esse et in regia positos tradunt. Tusci penates Cererem et Paleam et Fortunam dicunt: aut certe secundum Sallustium a rege Dardanorum Mida, qui Phrygiam tenuit.*

326. FERVS IVPPIITER summae necessitatis est, cum etiam sacer-
10 dos in conuicia ruit deorum: quod servat Vergilius ne unquam tradat Aeneae. 'ferus' autem inuidiose dictum est, *et ad tempus epitheton*: nam *Iuppiter* aequus est omnibus, ut <X 112> rex Iuppiter omnibus idem. hinc et paulo post <618> ipse deos in Dardana suscitatur arma, hoc est qui aequalis esse consuevit.

15 327. ARGOS TRANSTVLIT quasi dicat, qui defendas quod Iuppiter transtulit?

328. ARDVVS hic altus, ut illi ardua cervix. et ideo <262> demissum lapsi per funem. MEDIIS IN MOENIBVS ubi arx fuerat.

ADSTANS pro stans: et est prothesis.

20 329. FVNBIT EQVVS *Homerus ἰππόθεν ἐκχόμενοι: et ad velocitatem et ad multitudinem. et sonore, quasi adhuc descendant.* VICTOR propositi effector, ut rapidusque rotis insistere victor. MISCET scilicet caedibus.

330. INSVLTANS non dicit [illis] Graceos insultare, sed Sinonem, 25 qui illis muros patefecerat dolis. et 'insultare' est in alienum dolorem,

7 Sallustium] hist. fragm. III 33 Kr. || 9 summae necessitatis est e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 80 || 17 illi] georg. III 79 || 20 Homerus] Od. VIII 515 || 22 rapidusque] georg. III 114

1 apellavit C || qui ex samothracia troiam penates dicitur om. C (supr. vers. add. C²) || 3 penantium C || antestites C || saos Lobeckius Aglaoph. p. 1292: suos C Coes Guberlethus de diis Cabiris I 10. cf. H. Kettnerus Varron. Stud. p. 9 sq. || 4 penantium C || 5 hastatos Mascivius: astatas C cf. Dionys. Hal. antiqu. Rom. I 68 || 7 mida ex midi L || 8 frigiam CH || 9 ad v. 326 Ferus Iuppiter] inuidiose dictum est et ad tempus epitheton: nam Iuppiter aequus est omnibus, ut 'rex Iuppiter omnibus idem'. P || 10 conuicia M: conuitia CLHE || 13 idem] item in VI. (129) 'pauci quos aequus amavit Iuppiter' add. Fabricius || 14 quia CM || qualis H || 15 ad v. 327 Argos transtulit] quasi dicat, qui defendas quod Iuppiter transtulit? P || quid defendas C || 17 ad v. 328 Arduus] incultus (sic!), ut 'illi ardua cervix'. Mediis in moenibus] ubi . . . prothesis (protesis). P || ideo C²: ide C || dimissum C || 18 MEDIISQVE M || IMMOENIBVS C || 19 pro=thesis C (prosthesis fuit) || 20 ad v. 329 Victor] propositi . . . victor. P || ἰπποθεν ἐκχίμενοι C || velocitatem] voluntatem Scioppius enotavit || 21 et sonora Scioppius enotavit || quasi C²: quas C || 24 ad v. 330 Insultans] id est Sinon subridens illos. et insultare est in alienum dolorem exultare. Bipatentibus adsunt] quia (que) geminae sunt portae. P || 25 in alienum dolorem gaudere enotavit Scioppius

'*exsultare*' vere *gaudere*. BIPARENTIBVS quia geminae sunt portae. et quidam 'biparentibus' praesumptum accipiunt, quia 'bi' particula non praepositur, neque verbis neque participiis; nemo enim dicit 'bipareo' et 'biparens'; sed praepositur appellationibus, ut 'bipennis'.

331. MILIA subaudis 'tot', et est ἀνακόλουθον: nam dixit 'quot', 5
eum non praemisit 'tot'. et ita vel augendi gratia, vel perturbatus dicit, tantos esse Graecos, quanti olim venerint, quasi nemo perierit decennali bello. UMQVAM pro quondam.

332. ANGVSTA VIARVM angustas vias, id est vicos: et est ut
<I 422> strata viarum. 10

333. STAT aut horret, ut <VI 300> stant lumina flamma: aut
'stat' a stantibus in medio armatis tenetur. FERRI ACIES bene ad-
didit 'ferri', quia homonymum est 'acies' et multa significat, ut
'exercitus', 'ferri', 'oculorum'.

334. STRICTA nuda: unde et destringere dicimus. VIX modo 15
'aegre'. PRIMI vel in primo introitu collocati, vel periculo primi.

335. CAECO MARTE aut nocturno proelio; aut epitheton Martis
est, cuius exitus semper incertus est. CAECO MARTE] *aut confusa
pugna*; aut quia caecantur animae pugnantum.

336. NVMINE DIVVM subaudis 'tali', hoc est mala inciente 20
desideria. nam paulo post ait <396> vadimus inmixti Danais
haud numine nostro. cum ergo hoc esset, tamen omisso consilio 'in
flammas et in arma feror'.

337. ERINYS impatientia animi hoc loco, quae in furorem
impellit. 25

338. FREMITVS perturbatio. ET SVBLATVS et unde sublatus.

15 Stricta nuda] cf. comm. Luc. VIII 612 || Vix modo aegre] cf. Don. ad Ter. eun. III 2, 19

1 vere C: uero C² || 5 ad v. 331 Milia] subaudis 'tot' . . . praemisit 'tot'.
Umquam] pro quondam. P || et est . . . praemisit tot om. L (add. l) || ana-
coluthon CL anacaluthon P anacoluthon H anacoleuton M || 6 et et C || 7 quanti
C²: quant C || 9 ad v. 332 Angusta viarum] id est vicos, ut 'strata viarum'.
P || et est om. C || est ut om. E (add. e) || ut om. M || 11 ad v. 333 Stat] aut
horret . . . tenetur. P || horret ex horrent C || 12 astantibus C adstantibus P
medi P || 13 homonymum vulgo: sinonimon CL si nonymum H sinonimum
ME. cf. Charis. p. 156, 10 K. || 15 ad v. 334 Stricta] nuda . . . aegre. P
destringere ex distringere L || 17 ad v. 335 Caeco Marte] aut confusa pugna
aut nocturna. P || CAECO MARTE aut confusa pugna aut nocturna aut epitheton
C || 19 animae] amine C agmine C² animae et agmina enotarit Scioppius
agmina scripsit Bergkii || 20 ad v. 336 Othryadae (odriadae)] patronymici
(patronomici) genitiuus, nam Panthus Othryadis (atriadis) filius fuit. et 'nu-
mine diuum' subaudis . . . numine nostro. P || inicienti C inientie LII E
24 ad v. 337 Erinys (erinis)] impatientia . . . impellit. P || ERINYS C ERINIS
LII ME || 26 ad v. 338 Fremitus] perturbatio. Et sublatus (insublatus)] et
unde sublatus. P || ET om LII || ET SVBLATVS ordo est 'unde sublatus'. D

339. *ADDVNT SE SOCIOS non dixit 'quaero socios', sed 'addunt se', ut ipse ab illis videatur esse quaesitus.*

340. *OBLATI PER LVNAM agniti per lunae splendorem.*

341. *ADGLOMERANT adglomerantur, ut <8> nox umida caelo 5 praecipitat. COROEBYS MYGDONIDES hic filius Mygdonis et Anaximenes. ergo Mygdonides patronymicum est: nam si gentis esset, 'Mygdonius' diceret; nullum enim gentis nomen in 'des' exit. hunc autem Coroebum stultum inducit Euphorion, quem et Vergilius sequitur, dans ei <390> dolus an virtus, quis in hoste requi- 10 rat? cum sit turpis dolo quaesita victoria.*

342. *ILLIS AD TROIAM deest 'qui'.*

343. *INSANO AMORE aut perpetuum epitheton amoris est, 'ut nunc insanus amor; aut 'insano' magno, ut <776> insano iuvat indulgere dolori; aut 'insano', quia belli tempore amabat Coroebus.*

344. *ET GENER 'gener' dicitur et qui est, et qui esse vult, ut hic indicat locus; sicut etiam maritus, unde est <IV 536> quos ego sim totiens iam dedignata maritos. GENER] *secundum spem illius; neque enim iam erat gener; nam ideo subiunxit 'sponsae'.**

345. *INFELIX quem mox manebat interitus; vel infelix causae suae; 20 vel qui sponsam non audierit. PRAECEPTA propter illud <246>: tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris. FVRENTIS vaticinantis.*

348. *INCIPIO SVPER HIS his incipio, id est verbis. 'super' autem insuper, quia iam audebant: unde paulo post ait 'furor additus'.*

12 nunc] buc. X 44

3 ad v. 340 Oblati] ducti per lunae splendorem. P || agniti Scioppius enotavit: igniti C || 4 ad v. 341 Adglomerant] adglomerantur . . . praecipitat. Mygdonides (micdonides)] Choroebus hic Mygdonis (migamis) et Anaximenes fuit. ergo patronymicum (patronomicum) est; nam si gentis esset, Mygdonius (micdonidus) diceretur: nullus enim (sic!) gentis in 'des' exit. P || AGGLOMERANTUR L ADGLOMERANTUR M || agglomerantur L, om. M || 5 migdonis C || 6 migdonides C || patronymicon C patronomicum LE patronomicum HM || gentis ex gentes C || 7 migdonius LH || diceretur C || nomen gentis L || in des exit] intexit C

8 choroebum LM || ephorion H || 9 dans ei] dolos, ut add. L || 10 turpissima MEI || 11 ad v. 342 Illis ad Troiam] deest 'qui'. P || 14 belli om. C (add. C²) || 15 ad v. 343 Et gener] secundum spem illius dictum est. P || 16 locus vel certe secundum spem illius . . . sponsae sic dicitur etiam maritus (sic C² maritis C) nam inde est quos . . . maritos. C || est et M || 19 ad v. 345 Furentis] vaticinantis. P || 21 vaticinantis] unde et Sibyllam 'insanam uatem' adeas dicit alibi (III 443) add. D || 23 ad v. 345 Quos confertos] conductos. Incipio super his (superis)] his incipio, id est verbis. 'super' autem 'insuper', quia iam audebant. luences] ordo talis est . . . sequendi accipiunt. et est falsa lectio; nam multi 'audendi' legunt et multi 'audenti'. sed neutrum procedit. ergo 'audentem'. P. his in margine haec addita sunt legendum est. et ista sententia sinchesis est id est perbatilon quia confusio license moriamur et || 24 iam om. LM (add. l) || ait om. M

IVVENES FORTISSIMA FRVSTRA PECTORA ordo talis est: iuvenes, fortissima pectora, frustra succurritis urbi incensae, quia excesserunt omnes dii: unde si vobis. cupido certa est, me sequi audentem extrema, moriamur et in media arma ruamus. [alii 'sequi' pro 'sequendi' accipiunt.] obscuritatem autem facit hoc loco et synchysis, id est 5 hyperbati longa confusio, et falsa lectio: nam multi 'audendi' legunt, multi 'audenti'. sed neutrum procedit. ergo 'audentem' legendum est.

351. EXCESSERE quia ante expugnationem evocabantur ab hostibus numina propter vitanda sacrilegia. *inde est, quod Romani celatum esse voluerunt, in cuius dei tutela urbs Roma sit. et iure 10 pontificum cautum est, ne suis nominibus dii Romani appellarentur, ne exaugurari possint. et in Capitolio fuit clipeus consecratus, cui inscriptum erat 'genio urbis Romae, sive mas sive femina'. et pontifices ita praecabantur 'Iuppiter optime maxime, sive quo alio nomine te appellari volueris': nam et ipse ait <IV 576> sequimur te, sancte deorum, 15 quisquis es.*

352. QVIBVS subaudimus 'auxiliantibus', vel per quos stetit.

353. MORIAMVR ET IN MEDIA ARMA RVAMVS *hysteroproteron quidem est; nam ante est in arma ruere, et sic mori. bene tamen 'moriamur' opportuniore loco posuit; ante enim dixerat 'quae sit rebus fortuna 20 videtis'.*

354. VNA SALVS VICTIS NVLLAM SPERARE SALVTEM plerumque enim desperatione robur augetur, ut Statius est ubi dat vires nimius timor. item scimus mortem captivitatis esse remedium. hoc ergo suadet, ut aut desperatione vincant, aut vitetur morte 25 captivitas. SALVS nunc remedium.

355. LVPI CEV hoc ad ferocitatem pertinet, 'nebula' ad noctem, 'catuli' ad liberos coniugesque. *LVPI CEV] ordo [tamen] est 'ceu*

8 quia ante expugnationem e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 9 || 23 Statius] Theb. X 493

1 FRVSTRA . . . iuvenes om. II || PECTORA om. M || 2 quia] quae P || 5 accipiunt ut C (ut obliteratum est) || synchysis C sincysis L sinebresis II synchysis M synchysis E || 6 yperbati CH yperbato L (yperbato l) hyperbato ME || confusio om. L (adid. man. rec.) || audiendi II || 8 necidabantur L (evocabantur l) || 9 nomina II || 12 scribunt C. quod correxi || 13 mas] mars C praecabantur ex praecabantur C || 14 optime maxime] o. m. C || 17 subaudis CM || 18 ad v. 353 Et in media arma ruamus] hysteroproteron . . . mori. P || ystero proteron C || 20 oportuniore C || enim C²: eum C || 22 sed plerumque L || 23 enim om. LH || robor II || 24 scimus . . . remedium plerique editores non Servii esse putaverunt, sed alicuius scriptoris, cuius testimonio ille usus esset. || 26 SALVS nunc remedium om. C || 27 ad v. 355 Lupi ceu] hoc ad ferocitatem (ferocitam) pertinet. sane apud veteres . . . repente. P || nebula ad noctem om. C || 28 catuli . . . coniugesque] om. C. cf. ad v. 357

lupi'. et hoc est dictum ab exemplo. sane apud veteres 'lupus' promiscuum erat, ut Ennius lupus femina feta repente. et bene belli negotium lupo comparavit, qui est in tutela Martis, dei bellici.

356. *RAPTORES ab actu. ATRA IN NEBVLA ab occasione; vel certe nocti comparavit. INPROBA VENTRIS a necessitate et causa duplici: una 'quos improba ventris exegit caccos rabies', altera 'catulique relictii faucibus expectant'.*

357. *EXEGIT exclusit, de latebris scilicet, ut Terentius spectandae an exigendae sint vobis prius. CATVLIQVE sane catuli non solum canum sed et serpentum, ut aut catulos tectis, aut ova relinquens. Plautus etiam suum et ego te conculcabo, ut sus catulos suos. RELICTI deserti et destituti, ut cui pauca relictii iugera ruris.*

358. *FAVCIBVS EXPECTANT SICCIS id est nimia cupiditate aperiuntur.*
 359. *MEDIAEQVE TENEMVS hoc ad audaciam pertinet. et contra, ubi de timore agit <737> namque avia cursu dum sequor et nota excedo regione viarum.*

360. *CAVA VMBRA bonum epitheton; naturale enim est, ut obscurum sit omne concavum. vel 'cava' inani, et hinc adparcet occidisse iam lunam; nam ideo et Androgeus falsus est.*

361. *QVIS etiam Graecorum, ut <6> quis talia fando. et bene interrupta narratione exclamavit, ut affectum moveret. LACRIMIS AEQVARE LABORES? hypallage pro 'laboribus aequare lacrimas', ut <III 61> dare classibus austros.*

363. *VRBS ANTIQVA vel nobilis, vel quia duobus milibus octin-*

2 Ennius] ann. I fragm. 49 ap. Vahl. || 8 Terentius] Andr. prol. 27 || 9 Catuli . . . serpentum] cf. Nonius p. 457 M. et Isid. orig. XII 2, 27, qui exscripsit Servium ad georg. III 438 || 10 aut catulos] georg. III 438 || 11 Plautus] cf. truci. II 2, 13 'iam hercle ego hic te, mulier, quasi sus catulos pedibus proteram'. 12 cui pauca] georg. IV 127

2 ut P, om. C || feta P: facta C || 4 ad v. 356 Raptores (raptoris)] ab actu . . . expectant. P || 5 causa] sane *Commelinus, quem Masvicius et Burmannus secuti sunt.* || 6 relictii ex relictii C || 8 ad v. 357 Exegit (exigit)] exclusit . . . prius (pius). Catuli] sunt liberi (liueri) luporum canumque serpentumque. Relictii] deserti . . . ruris. P || EXEGIT] exhausit expulit *Lion addidit* || scilicet om. L (add. I) || expectandae *LHM* || 9 prius om. M || CATVLIQVE hoc ad liberos et coniuges pertinet; sane catuli C || 11 relinquens *Vergilius: r. C* reponit *Scioppius posuit* || 14 ad v. 358 Fancibus expectant siccis] nimia cupiditate aperiuntur. P || id est C², om. C || operiuntur C || 15 audaciam C || 18 ad v. 360 Cava umbra] bonum

epitheton . . . iam lunam. P || est enim L || 21 ut] a L (corr. I) || 22 interrupta C (r *superscr. ead. man.*) || LACRIMIS . . . austros om. C || 23 ypallage L ypallage H || hypallage est *ME* || 25 ad v. 363 Urbs antiqua] uel nobilis . . . narrantis. P || quia milibus et octingentis duobus *///* annis regnasse firmatur L (duae litterae erasae sunt) || duobis II (duobus h)

gentis annis regnasse firmatur. *et quid est 'antiqua', ipse subiunxit 'multos dominata per annos'. sane hoc dolentis est, non narrantis.*

364. STERNUNTUR INERTIA PASSIM CORPORA aut non repugnantia, ut <IV 158> pecora inter inertia votis optat aprum: aut 'inertia', dum occiduntur, ut inbellem avertis Romanis arcibus 5 Indum, hoc est avertendo ostendis inbellem. *aut per somnum 'inertia'.*

365. RELIGIOSA gradatim ascendit, 'vias', 'domos', 'templa'. *videtur autem et diis invidiam facere, qui templa sua violari cadaveribus passi sunt. sane 'religiosus' et homo dicitur attentus ad religionem, et 10 locus, qui divinum cultum et venerationem meretur. ergo 'religiosa' religionis plena. significat etiam metum. sane 'religio' geminatur 'I' propter metri necessitatem.*

366. POENAS DANT moriuntur indigne: hoc enim proprie significat, ut <XI 841> heu nimium virgo, nimium crudele luisti 15 supplicium, item <X 617> nunc percat Teuerisque pio det sanguine poenas.

367. QUONDAM hic praeteriti temporis est. REDIT IN PRAECORDIA VIRTUS atqui ait Horatius nec vera virtus cum semel excidit, curat reponi deterioribus. sed sententiae non semper generales 20 sunt, sed interdum pro negotiorum qualitate formantur.

368. VICTORESQUE CADUNT DANAI generaliter dixit 'victores' id est ad fortunam partis retulit, quae vincebat; neque enim victores erant qui cadebant. CRUDELIS VBIQUE LUCTVS VBIQUE PAVOR aut utrobique, id est apud Graecos et apud Troianos; aut 'ubique' per totam civitatem. 25

369. PLVRIMA MORTIS IMAGO aut definitio timoris est, aut varietas mortis ostenditur, id est gladio, igni, ruina. alii intellegunt 'plurima mortis imago' aut frequentissima, aut praesentissima.

5 inbellem] georg. II 172 || 10 sane religiosus . . . metum] cf. Gell. IV 9 || 19 Horatius] carm. III 5, 29

1 affirmatur vulgo || quod est P || subiunxit C || 3 ad v. 364 Sternuntur inertia passim] aut non repugnantia, aut inertia dum occiduntur . . . ut inbellem. P || PASSIM . . . aprum om. C || CORPORA om. ME || 4 peccora L || inter . . . aprum om. M || optat aprum] o. p. L optata pruina H || 5 artibus H ||
6 ostendit LME || 7 inerta C (i superscr. cad. man.) || 8 gradatim ascendit in ras. l supra versum haec addens id est a viis a domibus ad limina deorum || 11 meretur ex medetur C || 12 sane . . .] religio (sic C² religio C) autem scribi debet C || religio gemitur H || l geminatur in versu M || 18 ad v. 367 Quondam] hic praeteriti temporis est. P || 19 atquia H || 20 curus C (curat C²) deterioribus om. C || generale C || 21 formantur] firmantur C formatur H et ad tempus dictae sunt add. D || 22 victores] alias scilicet, non nunc add. D || 24 utrobique ex utrobique C || 25 troianos ex troianas C || 26 ad v. 369 Plurima mortis imago] varietas mortis ostenditur hic, id est gladio igni ruina. P || 27 igni PC²: igne C

371. ANDROGEOS et Graeca est et Attica declinatio: unde est <VI 20> in foribus letum Androgeo. facit enim ὁ Ἀνδρόγεως, τοῦ Ἀνδρόγεω.

373. VIRI increpantis est, ut solet in milites dici.

5 374. SERA SEGNITIES quae seros facit, id est tardos, ut mors pallida. sane 'segnities' iuxta antiquos dictum est, nam modo 'segnitia' dicitur. 'segnis' autem est proprie frigidus, sine igni, ut 'securus' sine cura, 'sedulus' sine dolo. FERUNTQVE PERGAMA ἐμφατικῶς, ut <I 68> Ilium in Italiam portans victosque penates.

10 FERUNTQVE PERGAMA] *quasi ipsam funditus civitatem in victoriam suam transferunt.*

375. ITIS pro venitis: ut e contra Terentius nisi eo ad mercatum venio, pro 'eo'.

377. FIDA SATIS bene addidit 'fida', ut ostenderet symbolum, 15 quo utebantur in bello. ergo non dixit 'fidelia', sed quae ad fidem habendam pellicere non possent. MEDIOS manifestos, ut <VI 111> medioque ex hoste recepi. et <533> quamquam in media iam morte tenetur. ordo autem est 'sensit in medios hostes se esse delapsum'. ergo 'delapsus' nominativum pro accusativo posuit, ut Ho- 20 ratius vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus pro 'ait se dignis paratum esse'.

378. RETROQVE PEDEM REPRESSIT aut 'retro' vacat, aut in 'repressit' 're' vacat. sed veteres 'retro repressit' dicebant, ut et <V 21> nec nos obniti contra.

25 379. ASPRIS synaeresis est, ut <I 249> compositus. ANGVEM καταχρηστικῶς. Homerus δράκοντα dixit.

5 mors] Hor. carm. I 4, 13 || 7 segnis . . . sine dolo] exser. Isid. orig. X 244 et 247 et diff. verb. 296. cf. Don. ad Ter. eun. I 2, 58 et adelp. I 1, 25 || 12 Terentius] adelp. II 2, 23 || 19 Horatius] ep. I 7, 22

1 et Graeca est et Attica] greca est ut dicat C greca est attica C² || 2 loetum ΗΜΕ || facit enim ὁ Ἀνδρόγεως om. C || ἈΝΔΡΟΓΕΟΣ ΤΥΑΝΔΡΟΓΗΟ L ὀΑΝΟΡΟΕΟΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΟΓΕΩ Η ὀΑΝΔΡΟΕΟΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΟΓΕΩ ΜΕ || 3 ΤΟΥ ΑΝΔΡΟΤΩΝ C ΤΟΥ ΑΝΔΡΟΤΩΝ C² || 4 est] quod ait 'viri' add. Lion || 5 ad v. 374 et 375 Sera segnities] quae seros facit . . . sine dolo. Feruntque Pergama] ἐμφατικῶς quasi . . . transferunt, ut 'Ilium in Italiam portans victosque (portan uectosque) penates'. Itis] pro venitis . . . pro 'eo'. P || 6 segnities ex signities C modo om. C || segnitia] segnitii ex segnities P || 7 dicimus P || 8 enfaticos LHM E enfaticos quasi . . . transferunt C || 10 in] est in C || 12 ut] et LH || eo CP: ego LHM E || marcatum H || 14 ad v. 377 Delapsus] nominativum pro accusativo posuit. P || symbolum H || 16 pellicere C || ut] aut H || 17 hoste] ostende H || 19 accusativo C || 20 dignus C || paratos C || 22 ad v. 378 Retroque repressit] aut retro . . . obniti contra. P || REPRÆSSIT C || uocat P || 23 et om. C || 25 ad v. 379 Aspris] synaeresis est ut 'compositus' (compotus). Angvem] καταχρηστικῶς. Homerus δράκοντα (draconta) dixit. P || sineresis CHM sinheresis L || compotus C (compotus C²) compotius L || 26 catachresticos C cataeresti-

380. HYMI NITENS incedens per humum. et est adverbium.

TREPIDVS *vel pavens vel festinans.*

382. HAVD SECVS non aliter. dicebant veteres 'secus' et 'iuxta', unde et 'extrinsecus'. ABIBAT bene imperfecto usus est, non enim abiit. 5

384. IGNAROSQVE LOCI *palantes, errantes.* et his circumstantiis ostendit, a paucis plures potuisse superari. *ordo autem est 'passim sternimus'.*

385. ADSPIRAT favet, ut <VII 8> adspirant aurae in noctem: unde et favor 'aura' dicitur, ut <VI 816> gaudens popularibus 10 auris. PRIMO quia postea non fuit.

386. SVCESSV EXVLTANS felicitate: quod est stultitiae.

387. QVA PRIMA INQVIT FORTVNA non 'quae prima', sed 'qua primum'. est autem hypallage, ut <VI 268> ibant obscuro sola sub nocte pro 'ipsi soli': quae fit non ornatus causa, ut <I 212> 15 pars in frustra secant, sed necessitatis. FORTVNA bene 'fortuna'; neque enim consilio Androgeos occisus est. SALVTIS efficax adhortatio.

388. DEXTRA *vel 'fortuna dextra', id est favens, propitia, ut 'laeva' contraria; vel 'dextra' ad manum referendum.*

389. CLIPEOS maiora scuta, quibus latemus, ἀπὸ τοῦ κλέπτειν 20 τὸ σῶμα. INSIGNIA omnia arma.

390. DOLVS AN VIRTVS QVIS IN HOSTE REQVIRAT? videtur deesse aliquid, ut puta: dolus an virtus in bello proficiat, quis in hoste requirat?

391. ARMA subdistingue, ut sit quasi interrogantis, et responsio

3 dicebant veteres . . . extrinsecus] cf. Charis. p. 80, 18 K. || 20 Clipeos . . . κλέπτειν] cf. Isid. orig. XVIII 12, 1

cos LM cathaesticos H cum anguis aquarum, non agrorum esse dicatur add. D || draconta C || 1 ad v. 380 Humi nitens] uel tenens incedens per humum. et est adverbium. P uel tenens unde ortum sit, intellegitur ex mendosa Casselani scriptura pro humi nitens praebentis humitens, quod C² correxit. || per] super El (per e) || 3 ad v. 382 Haut secus] non aliter . . . abiit. Trepidus] uel pavens uel festinans. P || 5 habiit H || 6 hiis C || 9 ad v. 385 Aspirat] fauet . . . postea non fuit. P || noctae H || 11 quia] quae P || 12 ad v. 386 Successu] felicitate: quod est stultitiae. P || EXVLTANS om. CLH || felicitate H || 13 QVA H,

om. C Q L (ae prima, ut videtur, manus superscr.) QVAE ME || INQVID L || FORTVNA om. CH F. L || quod primum Lion || 14 ypallage CL ypallage C² HEM ypallage M || 15 pro L: id est C, om. HME || 16 frustra C frustra H || 17 occisus C²: occisus C || 18 ad v. 388 Dextra] uel fortuna ut ptia (lege uel 'fortuna dextra' id est propitia), ut 'laeva' contraria: uel ad manum refertur. P || favens scripsi: funeris C auctrix enotavit Scioppius secunda, auctrix Masvicius prima secunda recepit Bergkii || 19 vel P: ant C || 20 ad v. 389 Clipeos] scuta maiora. Insignia] arma omnia. P || ἀπὸ . . . σώμα om. C || κλεπτιν H κεντι L cleptin M || 21 COMA LH sonia M || omnia arma M || 22 deesse Scioppius enotavit: esse C || 24 ad v. 391 Arma] subdistingue . . . dabunt ipsi. Comantem] aut cristatam . . . hirsutus (yrsutus) equina aut comas habentem (habentes) . . . Abantiadas. P || ut] bene L (ut t) || et] ut P

'*clabunt ipsi*'. COMANTEM aut cristatam, quia de caudis animalium habebant cristas, ut <X 869> cristaque hirsutus equina: aut comas habentem, ut Statius non ego in terga comantis Abantiadas.

- 5 392. ANDROGEI modo Latine declinavit; alibi Graece <VI 20> *letum Androgeo*. INSIGNE DECORVM ornamentum decorum: non enim sunt duo epitheta, quod apud Latinos vitiosum est. fecit hoc tamen Vergilius in paucis versibus, qui tamen emendati sunt, ut lenta quibus torno facili super addita vitis, cum antea 'facilis' fuerit. sane 'clipei insigne' περιφραστεικῶς pro clipeo.

393. INDVITVR quia multa inerant in scuto lora, quibus manuum inserebant, ut <671> clipeoque sinistram insertabam aptans. *ADCOMMODAT* mire 'adcommodat', ut ignorares, quorum esset.

394. HOC IPSE multi hic distinguunt et ad Aeneam referunt: *et ilco subiunctum 'spoliis se quisque recentibus armat'. alii 'hoc ipse Dymas' distinguunt, ut ignotis personis addita dignitas videatur, ut est <XII 343> quos Imbrasmus ipse nutrierat. et repetitum 'hoc' emphasis properantium, non figura epanalepsis a quibusdam traditur.*

395. LAETA quod est προθύμου.

- 20 396. INMIXTI vacat 'in', ut solet frequenter. HAUD NUMINE NOSTRO aut diis contrariis: aut quia in scutis Graecorum Neptunus, in Troianorum fuerat Minerva depicta. *HAUD NUMINE NOSTRO* * [hoc est] 'haud nostro' non nobis utili: et ideo paulo post <402> 'heu nihil iuvitis fas quemquam credere divis', ut est <XII 539> nec di texere *Cupeneum, Aenea veniente, sui.**

3 Statius Theb. VII 369 'Clonium atque in terga comantes non ego Abantiadas' || 9 lenta] buc. III 38 || 23 haud nostro, non nobis utili] cf. Don. ad Ter. adelph. V 6, 10

2 equina] unde et ἵππωνον dixit galeam Homerus *add. D* || 3 habentis *C* || ubantiadas *C* abantadis *H* || 5 *ad v.* 392 Insigne decorum] ornamentum decorum (deorum) . . . sane 'clipei insigne' περιφραστεικῶς pro clipeo. *P* || 7 quod] quia *P* || apud *P* || 8 tamen hoc *L* || 9 lento *P* || facili] facilis *ex* facitis *C* facitis *P* facilis *H* || super ad ita suis *L* (super addita vitis *I*) || adita *C* || ante *L* || 10 perifrasticos *C* || pro *om. C* (*add. C*²) || 11 inerant] intrant *C*, *om. L* (*in marg.*

add. I) || scuto lora] scutularo *C* (*a* *superser. C*². at scutularo *idem in marg.*) || manum] *om. C*, manus *C*² *Me* || 12 inferabant *M* || sinistra *C* || 13 *ADCOMMODAT C* || 14 distinguunt *libri* || refert *L* (*corr. I*) || 15 subiunctum *Bergkiius*: subiunctum cum *C* fortasse subiunctum dicunt || 16 distinguunt *C* || 17 enfasis *C* || 18 figura]

^{v a} *figere C* (*figere fuit, corr. C*²) figura vel rei *Scioppium e Fuldensi excerpisse testatur Daniel*: figura vel ere *illum enotavisse coniecit*. || panalempsis *C* || 19 προθύμου *Scioppius enot.* || 20 *ad v.* 396 *inmixti*] vacat 'in', ut solet frequenter. *Haud* (aut) numine nostro] aut diis contrariis, hoc est 'haud (aut) nostro, non nobis utili': aut quia (que) in (*om. cod.*) scutis . . . depicta. *P* || in] id *H* || 21 *dis L H* contrariis hoc est aut nostro . . . venienti sui aut in scutis . . . depicta. *C* || 24 credere] fidere *Vergilius* || texere *Cupeneum*] *texe cupiest cum C* || 24 venienti *C*

397. CONGRESSI PROELIA 'bellum' est totum tempus, ut Iugurthinum, Punicum, Macedonicum; 'pugna' unius diei; 'proelium' pars pugnae.

398. CONSERIMVS id est aduersa fronte pugnavimus, ne forte nulla virtus videretur Troianorum, si dolo pugnassent.

400. FIDA PETVNT sibi scilicet. FORMIDINE TURPI epitheton 5 timoris est. sic Sallustius Carbo turpi formidine Italiam atque exercitum deseruit.

401. CONDVTVR IN ALVO non dum eunt, sed cum esse coeperint: unde et ablativo usus est, non accusativo, ut in georgicis <I 442> conditus in nubem. tale est autem hoc, quale illud 10 'includuntur in carcere' et 'includuntur in carcerem'.

402. HEV NIHIL INVITIS FAS QVEMQVAM FIDERE DIVIS generalis quidem sententia est, sed loco congrua; sequitur enim et Cassandrae captivitas fidentis sacerdotio, et praecesserat armorum mutatio, quae nunc deprehenditur: alioquin vitiosa est, cum discrepat ab speciali- 15 tate. est autem κατασχευή, non potuisse eos vincere, quamvis fortiter dimicarent. ECCE TRAHEBATVR bene dissimulavit de stupro Cassandrae.

403. PASSIS ut quidam volunt 'sacris', quod sic vaticinari soleret. [ut si diceret sacris]. PRIAMEIA patronymicon quidem est, sed species possessivi; 'Priameis' vero tantum patronymicon est, sicut 20 'Priamides'. et bene 'virgo', non filia.

404. ADYTISQVE bene 'adytis' ostendit illam sacerdotem religiosam fuisse; non enim accedunt ad adyta nisi religiosi sacerdotes. et εμπα- 21 τικῶς, quasi non sufficeret 'a templo', adiecit 'adytis'.

1 bellum . . . pars pugnae] cf. Isid. orig. XVIII 1, 8 et diff. verb. 78 || 6 Sallustius] hist. fragm. I 32 Kr. || 9 unde et ablativo . . . carcerem] cf. [Sergii] explan. in Don. p. 517, 35 sqq. K. || 11 includuntur] Cic. in Verr. act. sec. V 45, 117

1 ad v. 397 Proelia] 'bellum' est totum, ut Punicum, Macedonicum (macedonicum), 'pugna' unius diei, 'proelium' pars pugnae. P || tempus C², om. C || 3 ad v. 398 Conserimus] aduersa fronte pugnavimus, ne tantum dolo pugnare viderentur. P || 5 ad v. 400 Fida. Formidine turpi] epitheton timoris. P || PETVNT om. C || 6 cabo C (carbo C²) carbe L (corr. l) || taliam H || 7 exercitus C || deruit C (deseruit C²) || 8 ad v. 401 Conduntur in aluo] non dum eunt . . . 'includuntur in carcere' et includi (sic). P || non dum eunt] conduntur. Non dum eunt M non conduntur dum eunt El || esse CPH: isse ME isse uel ire L (esse man. rec.) || ceperint CL (coeperint l) || 9 non] no C nam H || in georgicis om. P || 10 nunc P || autem om. CP || 12 ad v. 402 Heu nihil etc.] ad Cassandrae captiuitatem pertinet fidentis sacerdotio. P || 13 sed hoc loco C || 15 deserepat C (discrepat C²) || 16 catasceua C || 17 dimicarent C²: dimicantur C || 18 ad v. 403 Passis (pasis)] ut quidam uolunt . . . Priamides. P || quod] quae P || 19 patronimicon CHM patronimicon LP || est quidem L || 20 specie C speties L || patronimicon CPLM patronimicon H || 22 ad v. 404 Adytisque (aditisque)] ostendit illam sacerdotem esse, non enim . . . addidit 'adytis' (aditis). P || ADYTISQVE C || ad-itis C (additis fuit) || illam ex illum C || 23 ad adyta C²: addyta C || enfaticos CP || 24 a om. C

405. TENDENS ARDENTIA LYMINA quod est manuum oculis dedit; *solent enim homines in magnis motibus manus ad caelum tendere.* FRVSTRA secundum Epicureos: et est separatum.

406. ARCEBANT continebant, vel prohibebant.

5 407. HANC SPECIEM iniuriae faciem, quod sacerdos, quod ab adytis, quod religata, quod passis crinibus trahebatur. Cicero Philippicarum XI. <3, 6> ponite itaque ante oculos, p. c., miseram illam quidem et flebilem speciem, sed ad incitandos nostros animos necessariam. species sane medium est; nam et bona et
10 mala est. FVRIATA 'furiatus' est a quo furor numquam recedit, 'furiatus' qui furit ex causa. et est figura Graeca, *μεινεις τας φρενας.* quidam sane participium volunt 'furiatu' a verbo figurato apud Horatium *furiare*: sic 'fortunare', sic <III 42> 'scelerare'. SESE αὐτὸς αὐτὸν.

408. PERITVRVS melior sensus est, si ad dimicantis referatur
15 affectum: sicut de Tarchonte, de quo dixit <XI 741> et medios fertur moriturus in hostes, cum vicerit. ET SESE MEDIVM INIECIT MORITVRVS IN AGMEN] [et] bene Corocbum non suadentem pugnam, ut supra, fecit, sed mox pugnantem, quoniam sponsam rapi videbat, in cuius causa pugnandum potius fuerat, quam loquendum. DENSIS
20 κατασχευή, ut merito superati sint a pluribus.

410. CVLMINE tecto, quod ante culmis tegebatur.

411. ORITVR quasi aliud initium calamitatis. CAEDES non proelium. MISERRIMA autem, quia inter cives.

412. FACIE veritate. IVBARVM pro 'cristarum', quae de caudis
25 fiebant: ut est <X 869> cristaque hirsutus equina.

10 furiosus est e. q. s.] exser. Isid. diff. verb. 211 || 12 apud Horatium] carm. I 25, 14 || 15 et medios] cf. Aen. XI 741 'haec effatus equum in medios moriturus et ipse concitat' et Aen. II 511 'cingitur ac densos fertur moriturus in hostes'.

1 ARDENTIA om. CM || LYMINA om. H || quid H || 2 dedit] et est ypallage ald. ME || 4 ad v. 406 Arcebant] continebant (continuebant). P || continuebant C [corr. C²] || 5 ad v. 407 Hanc speciem] iniuriae faciem quod religata (q; relict) et quod passis crinibus trahebatur. sane 'species' medium est, et mala enim et bona est. Furiata] 'furiatus' qui furit, 'furiatus' (furios) vero a quo furor numquam (numquam) recedit. P || 7 XI] .II. C || 10 est ante a om. H || 11 qui fuerit perturbatus ex causa E MANIC TAC QENAC C || 12 oratium C || 13 furiarum C ||

14 MORITVRVS C, ut Vergili Bernenses 172 et 165 || 15 adfectum C affectum ex effectum L || tharchonte CII tharchonte L (u in o mutavit l) tharchonte M || 16 cum ipse vicerit Lion || 17 corybum C || pugnam . . . causa non exscripsit Scioppius: videlicet u pugnam ad pugnandum oculi eius aberraverant. || 18 pugnantem C²: pugnant C || sponsam Bergkii: sponsam C || 20 catassene C superati sint C²: superatis int C || 21 tecto: bene dixit; quod ante Lion || 22 non om. ME (trium litterarum spatium relictum in M) modo Fabricius || 23 MISERRIMA quia inter cives. CAEDES non proelium C || 24 ad v. 412 Facie] veritate. Iubarum] pro 'cristarum'. P || feritate Masvicius || 25 ut est] ut supra dictum est Fabricius primus

413. TVNC DANAI ordo est 'tum Danai undique collecti invadunt'. EREPTAE *σχῆμα διανοίας*: non enim dicit a Troianis sublatam, sed intellegendum reliquit.

414. ACERRIMVS AIAX *Oileus sine dubio, quia Telamonius armorum iudicio superatus iam se peremerat. incertum est ergo, quando ab Aiace 5 vitata sit Cassandra: quod si, ut dicitur, in templo Minervae factum est, constat post stuprum Cassandram protractam.*

415. GEMINI ATRIDAE duo: quod habet excusationem, quia fratres sunt, propter similitudinem; nam numeri esse non potest; 'gemini' enim sunt proprie simul nati. EXERCITVS OMNIS bene 10 excusat propter victi pudorem: ut <424> 'obruimur numero'.

416. ADVERSI e contrario flantes.

417. EOIS EVRVS EQVIS ab Eois equis, id est Solis, unde equi *Solis oriuntur*: nam Eurvs ab oriente flat. notandum sane, quod, cum 'Eous' 'e' naturaliter longum habeat, metri necessitate cor- 15 reptum est propter sequentem vocalem. rarum autem est: nam nec proprium nomen est, ut 'Diana', nec sermo compositus, ut <VII 524> sudibusve praeustis.

418. STRIDVNT SILVAE excursus poeticus: qui ultra tres versus fieri non debet. [ne sit vitiosissimum.] *et 'stridunt' quidam antique 20 declinatum tradunt, ut sit prima verbi positio 'strido stridis stridit', et faciat 'stridimus striditis stridunt'. nos 'strident' dicimus a prima positione 'strideo', ut sit 'stridemus stridetis strident'.*

419. SPVMEVS pro 'spumosos', ut 'frondea' pro 'frondosa'. ATQVE IMO 'ab' minus est, id est 'ab imo'. ILLI propter illud 25 <410> 'hic primum ex alto'.

420. OBSCVRA NOCTE PER VMBRAM per umbram noctis obscurae: ut <I 61> molemque et montes.

1 ad v. 413 Erepti] *σχῆμα διανοίας* (scemata dianoeas): non enim . . . reliquit. P || TVM C || DANAI ex TANAI C || danai ex tanai C || 2 schaeama dianoeas CM scema dianoeas L chem adia nocas H || 3 sed] qui P || reliquid CH || 4 ad v. 414 Acerrimus Aiax] Oileus sine dubio, quia (quae) Telamonius armorum iudicio superatus iam se peremerat. P || armorum C (armorum C²) || 5 ab Aiace C²: abiace C || 7 cassandr///m C || 8 ad v. 415 Gemini Atridae] quod duo. habet excusationem . . . simul nati. P || quod duo habet C || 10 gemini enim . . . nati om. M || nati] ante H || 11 fortasse se excusat || 12 ad v. 416 Adversi] id est e contrario flantes. P || e] et C, om. H || 13 ad v. 417 Eois Eurvs equis] ab Solis (sic) equis, unde equi Solis oriuntur: nam Eurvs ab oriente flat. sciendum sane quod . . . praeustis. P || unde . . . oriuntur fortasse post flat collocanda sunt || 15 longam LH || metrice L || 16 rarum CPE: raro LHM e 19 ad v. 418 Stridunt] quidam antique declinatum tradunt, ut sit prima verbi positio 'strido stridis'. nos autem 'strident' dicimus a 'strideo strides'. P || SILVAE] VNDE (i. e. 'undae') C || ultra] intra C || 20 fieri non debet | non fit C || ne sit vitiosissimum om. CM | ne sit vitiosum E || 21 stridis stridit C²: stridistridit C || 22 nos strident C²: nostrident C || 23 stride-tis C || 24 ad v. 419 Spumeus] pro spumosos . . . frondosa. Illi | . . . ex alto. P || 25 abuminal est C || ILLI ETIAM CMEI || illud om. M || 27 ad v. 420 Obscura nocte per umbram] per

421. FVDIMVS modo 'fugavimus': nam sequitur 'totaque agita-
vimus urbe'; alibi 'interemimus' significat. *TOTAQUE per totam.*

422. MENTITAQUE TELA verbo communi: hoc est 'quae nos
Graecos esse mentiebantur'. ut solet, sensum dedit rei inanimatae;
5 non enim [illi] poterant tela mentiri. *vel 'per quae nos mentiebamur'.*

423. SONO DISCORDIA sono discrepantia. SIGNANT designant:
aut per vocem, aut per symbolum, quo utebatur exercitus.

424. ILICET confestim, mox. sane apud veteres 'ilicet' significabat
sine dubio 'actum est'. origo autem significationis inde descendit: olim
10 iudex ubi sententiam dixerat, si dare finem agendis rebus volebat, per
praeconem dicebat 'ilicet', hoc est 'ire licet', id est 'acta et finita res
est'. Terentius in adelphis <V 3, 5> em tibi, rescivit omnem rem,
id nunc clamat, ilicet. idem in eunucho <I 1, 9> actum est,
ilicet, peristi. *NUMERO ne videantur virtute superati.*

15 425. DIVAE ARMIPOTENTIS bene Minervam Troianis expressit ira-
tam, cum etiam eum ante aram perisse dicat, qui sacerdotem liberare
temptaverat.

426. IUSTISSIMVS 'iustum' secundum leges vel aliqua ratione con-
strictum, 'aequum' iuxta naturam accipiunt. VNVS non solus, sed
20 praecipuus.

427. AEQUI pro 'aequitatis'. et optima figura est a feminino
genere in neutrum transire.

428. DIIS ALITER VISVM aut illum non esse iustissimum: an
aliter visum, quam quod rectum erat: an pro 'diis ita visum'; sic enim
25 perit ut iniustus. et bene in ingenti indignatione Aeneae tamen nihil

8 Ilicet confestim e. q. s.] cf. Charis. p. 200, 27 K. Don. ad Ter. eun. I
1, 9 || 18 iustum . . . accipiunt] cf. Isid. orig. X 7 et 124 et diff. verb. 68

umbram . . . et montes. P || per umbram obscurae noctis C || 1 ad v. 421 Fu-
dimus] modo fugavimus . . . alibi (alii) interemimus. Totaque] per totam. P ||
2 urbe om. C || significat om. C || 3 ad v. 422 Mentitaque tela] quae nos . . .
tela mentiri. P || verbo communi hoc est om. CP || 4 sensu rei inanimatae dedit
C sensu rei inanitate ededit P || 6 ad v. 423 Sono discordia] sono discre-
pantia . . . utebatur exercitus. P || sono C²: sino C || sono C²: sino C || 7 sim-
bolum CLE simbulum H id est per thesseram superser. man. saec. XII in
C || 8 ad v. 424 Ilicet] confestim, mox. sed apud (apud) veteres significabat
'actum est'. olim iudex si dare finem agendis rebus voluisset per praekonem
dicebat 'ilicet', hoc est ire licet, id est 'acta et finita res est'. P || 10 egen-
dis C || 14 per isti C || 15 ad v. 425 Divae] Mineruae. P || iratam ex iteratam C ||
18 ad v. 426 Iustissimus] iustum secundum leges aliqua ratione constructum,
aequum iuxta naturam accipiunt. Unus] non solus, sed praecipuus. P || ratione
an pactione? || 20 precius C (precipuus C²) || 21 ad v. 427 Aequi] pro aequitatis
. . . transire. P || et est optima figura CP || a om. LH (add. l) || 22 neutro P ||
23 ad v. 428 Diis. Pereunt] pro perierunt. P || 24 an pro 'diis ita visum, sic
eum perire ut iniustum' com. F. Schoellius || 25 perit C || in om. C

sacrilegum datur, vel cum sequatur 'confixi a sociis'. *PEREVNT* vel *pro perierunt*. *PANTIV* vocativus Graecus est.

431. *ILIACI CINERES* naturale est iurare per id quod earum quis habuit. et excusatur, ut supra <415> diximus, fuga. *ergo fuit necessarium insuandum*. *EXTREMA* num ideo 'extrema meorum', 5 quod existimet, nihil ex ea superesse?

432. *TESTOR* testificor: et deest 'vos'.

433. *VICES* pugnas, quia per vicissitudinem pugnabatur, ut Sallustius docet. legimus etiam poenas 'vices' dici: Horatius vicesque superbac te maneant ipsum. sed de bello usurpatum est; 10 nullum enim proelium caret periculo. [*ergo*] 'vices' pericula.

434. *MERVISSE MANV* testor me meruisse, id est fortiter dimicasse: hi enim merentur occidi. bene autem evasisse se fatis inputat, cum tam senex, quam debilis *Iphitus et Pelias* evaserint, occisis iuvenibus. *DIVELLIMVR* sic dixit, quasi accuset, quod non 15 perierint.

436. *VVLNERE VLIXI* quod illi *Vlixes* inflixerat.

437. *PROTINVS AD SEDES PRIAMI* servavit ordinem, ut primo de patria, post de rege curaverit. 'protinus' hic statim, alibi porro tenus. *CLAMORE* bellico scilicet. *VOCATI* clamorem secuti. *INGENTEM PVGNAM* 20 merito, quippe in domo regia, ubi aut caput rei publicae erat, aut de qua maior spes erat praedae.

439. *FORENT* pro essent. *MORERENTVR* non pugnarent, ut supra <411> oriturque miserrima caedes.

441. *ACTA TESTVDINE* adplicita, vel quae agebatur. 25

3 naturale est e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Andr. III 3, 9 || 9 Sallustius] hist. fragm. inc. 89 Kr. || Horatius] carm. I 28, 32 || 17 quod illi Ulixes inflixerat] cf. Gellius IX 12, 17

1 vel cum sequatur *F. Schoellius*: ut cum sequatur *LHME* et consequatur *C* cum sequatur *Leidensis Burmanni* nam sequitur *Fabricius*. *possis et ex Tiberio Donato ad hunc v. supplere* *PEREVNT* augetur commiseratio, cum sequatur || confixa sociis *C* || 2 est grecus *C* || 4 quis habuit *LII*: habuimus *CMle* habuit *E* || ut supra dictum *C* || 5 num *expunxit man. rec. in C* || 7 *ad v. 432 Testor*] testificor. et deest 'uos'. *P* || 8 *ad v. 433 Vices*] pugnas, quia per vicissitudinem pugnabatur. *P* || ut et Sallustius *M* || 9 dicit *C* || 10 superbac om. *C* || de bello] e bello *H*. ut dictum *add. Fabricius*, ductus *add. Lion* || 11 nullum enim proelium caret periculo *dubito num Servii sint* || pericula *scripsi*: periculi *C*. cf. *ad Aen.* III 376: et hic 'vices' vicissitudines, alibi pericula, ut 'vitavisse vices Danaum'. || 12 testor me meruisse *om. L* || me *om. CM* || 13 hi] dii *C* || evasisse se *Cl*: evasisse *LIE* evasisseque se *M* || 14 *Iphitus*] *Iphitus* *C* evaserit *LE* (evaserint *e*) || 15 accusset *C* || 17 *ad v. 436 Vulnere Ulixi*] quia illi Ulixes inflixerat. *P* || 18 *ad v. 437 Protinus*] hic 'statim'. alibi (alii) 'porro tenus'. *P* || pri//mo *C* (priamo *fuit*) || 19 *protenus C* || 23 *ad v. 439 Forent*] pro 'essent'. *P* || 25 *ad v. 441 Acta testudine* (testune)] applicita, vel quae agebatur. *P* || applicatae *C*

442. HAERENT PARIETIBVS SCALAE quod illae, quae feruntur ad pugnam, clavos habeant vel uncas, ut figantur: ideo haerent. POSTESQVE SVB IPSOS si circa portam, 'sub postibus'; si circa fenestras, 'circa postes'.

5 443. NITENTVR pro nitabantur. AD TELA id est contra tela. et hoc verum est; nam si 'ac tela', sinistris manibus simul tenent tela et scutum, cum se tegunt.

445. TECTA CVLMINA 'tectae' participium est: aut eandem rem bis dixit. quamvis legatur et 'tota'. DOMORVM veteres 'haec domus',
10 ut merito ablativus 'o' terminatus genitivum pluralem in 'rum' mitteret, ut 'bono bonorum'; sed mutata postea declinatio est, ut 'huius domus' faceret: quod cum ita evenerit, ut ablativus in 'u' terminaretur, genitivum pluralem per 'u' geminat, ut 'ab hoc fructu, fructuum', ita et
15 ait. nos tamen de antiqua declinatione praesumimus, ut 'ab hac domo, harum domorum' dicamus.

446. HIS SE propter quae pugnabant. sic Lucanus <III 674> in pugnam fregere rates. vel 'his' huius modi. QUANDO quatenus, quoniam.

20 447. EXTREMA IN MORTE hoc est ruina civitatis.

448. DECORA ab eo quod est 'decus', ut 'pecus'.

450. OBSEDERE modo pro praesidio tenebant, ut sequentia indicant 'hos servant agmine denso'.

451. INSTAVRATI ANIMI hinc ostenditur, eos superius defecisse:
25 quod supra non dixit.

452. LEVARE iuvare. VIMQVE virtutem: ut Sallustius sed nostra omnis vis in anima et corpore sita est. VICTIS qui vincebantur, ut <I 121> et qua vectus Abas. VICTIS hoc est, sine vincendi spe laborantibus.

30 453. LIMEN ERAT contra illud, obsessis foribus quemadmodum

26 Sallustius] Cat. I 2

1 ad v. 442 Haerent. Postesque sub ipsos] si . . . circa postes. P || 2 habeantur C || ut Bergkiius: et C || 3 si om. C (add. C²) || portam] postem H || sub postibus] suppositus P sub portibus H || 4 portes H || 5 ad v. 443 Nituntur pro nitabantur. Ad tela] contra tela . . . tegunt. P || 9 haec domus] addendum videtur huius domi. dissentit F. Schoellius ut huius domus faceret (lin. 11) secludens. || 13 per 'um' terminat coni. F. Schoellius per 'u' geminam facit ego. || 14 domuum C²: domum C || 15 declinatione C²: declinatine C || 22 ad v. 450 Obsedere] modo . . . indicant 'adservant (sic) agmine denso'. P. (hinc HAS SERVANT alii adservant Daniel) || pro praesidio] proprie sidio C || sequenda H || 24 hic C || ostendit ut C (ostenditur ut C²) || superius] non supra vers. add. C² || 26 ad v. 452 Auxilio (auxilia) levare. Vimque] virtutem. P || 27 et e. s. est LHE e. z. e. s. t. M || qui] quia C || 28 est om. C || 30 ad v. 453 Limen erat] quo modo ingressus sit. et dicit . . . Caecae] non omnibus notae (nocte). Per-

ingressus sit: et dicit per posticum, quod generis est neutri, ut Horatius atria servantem postico falle clientem. nam si generis feminini legeris 'postica', augurale est, ut 'antica', 'postica'.

CAECAE non omnibus notae. VSVS verbum iuris: 'via' actus, usus. *PERVIUS VSVS*] *hos Graeci andronas appellant.* 5

454. *TECTORUM INTER SE PRIAMI per quod iter ad utramque domum Priami comuebatur, ut appareat duas domos fuisse, alteram regiam Priami, alteram Hectoris, inter quas illi aditus. POSTESQVE RELICTI aut relictum spatium cum domus aedificaretur, ubi ostium fieret; aut relictum ab hostibus, id est quos hostes non obsederant.* 10

455. *INFELIX non cum regna manebant, sed ad praesens rettulit tempus 'infelix'.* *DVM REGNA MANEBANT* 'dum' donec: et absolutus est sensus. alii tamen 'cum' legunt: sed 'cum manebant' quomodo dicimus, cum constet 'manebant' modum esse indicativum? hoc ergo sciendum est, quia, quando coniunctivus modus est, necesse 15 est aliquid iungi aut subaudiri, ut 'cum venirem, vidi illum'. si autem 'cum veniebam' dicamus, aut modus pro modo est, hoc est indicativus pro coniunctivo: aut 'cum' non erit coniunctio, sed adverbium temporis, et significat 'tempore quo veniebam'.

456. *ANDROMACHE notum est omnibus, hanc de gente Ectionis fuisse, 20 uxorem Hectoris, matrem Astyanactis, de qua plenius omnia in tertio libro <97> narrantur. FERRE INCOMITATA ut et ad soceros iret saepius et non quaereret obsequia famulorum.*

457. *AD SOCEROS quare 'ad soceros', cum 'socer' et 'socrus' di-*

2 Horatius] ep. I 5, 31

uius usus (usus)] uerbum iuris: uia actus usus. has Graeci andronas uocant.

P || Limen contra erat *C* || 1 ut Horatius *om.* *C* || 2 Horatius *LHP*: flaccus *ME* || postico] portio *H* || falle] fallentica *C* fallene *P* || clientem *H* || 3 feminini generis *L* || portica *H* || antica] ante *C* antiqua *P* cantica *H* || portica *H* || 4 *PERVIUS VSVS* *C* || via] ut *P. Schoellius* || 5 has *C. correvi.* || 6 ad v. 454 Postesque relictum] relictum spatium . . . ostium fieret. *P* || utramque *C*²: utrumque *C* || 7 duas ex duos *C* || 10 obsiderant ex ou siderant *C* || 11 ad v. 455 Dum] donec . . . cum uenirem uidi illum. aut uero modus pro modo est, indicativus pro coniunctivo . . . tempore quo ueniebam. *P* || manebant *C*²: manebunt *C* || rei tulit *H* || 12 *DVM REGNA MANEBANT om.* *C* || 13 cum manebunt *C* || 14 manebunt *C* || modo *L* (modum *l*) || 15 ergo] uero *P* || quando] quomodo *P* || modus

om. *C* || 16 subaudiri debet *M* || com uenisset *L* (t uenirem *superscr.* *C*) || uidi] inneni *C* || sin autem *C* || 17 hoc est *om.* *CP* || 18 coniunctivo *om.* *H*, in quo

decem fere litterae erasae sunt. || aut etiam *P* || com *L* || 19 temporis] tempus *C* || 20 ad v. 456 Ferre incomitata] ne quaereret exequia famulorum. *P.* (quae *Lion primus recepit* notandum uero hic exequia dici de comitatu famulorum sequentium non sunt in libris; neque *Burmanno fides habenda est, qui a Daniele et Fabricio ea edita esse dixit.*) || iectionis *C* || 21 astianactis *C*² astanactis *C* || 24 ad v. 457 Ad soceros] quare ad soceros, cum socer et socrus dicantur? sed melio-

cantur? sed meliori sexui respondit, id est masculino. *ASTYANACTA* hunc quidam ab *Vlixē*, alii a *Menelao*, absente *Pyrrho*, raptum et praecipitem datum ferunt; satis enim praedictum fuerat puerum si supervixisset ultorem patriae et parentum futurum. *TRAIEBAT* quasi 5 puerum, ut <320> parvumque nepotem ipse trahit.

458. *EVADO* 'e' vacat, ut 'emortuus'. sane minus est 'haec', id est 'haec evado'.

459. *IACTABANT* spargebant, quasi nihil profutura.

460. *IN PRAECIPITI* in alto, unde quis potest praiceps dari: 10 sequitur enim 'sub astra eductam'. *EDUCTAM extractam.*

462. *SOLITAE NAVES* participium sine verbi origine: 'solco' enim neutrale est, quod caret praeterito. *ACHAICA CASTRA videtur alios Danaos, alios Achaeos dixisse.* *CASTRA* ubi exercitus sit 'castra' dicuntur: unde est <III 519> nos castra movemus et 15 velorum pandimus alas.

463. *SVMMA* extrema, ut 'supremum' summum dicimus: ut pro supreme Iuppiter. *LABANTES* faciles ad resolutionem. et est ordo 'turrim convellimus inpulimusque'.

464. *TABVLATA DABANT* quidam 'dabant' pro 'faciebant' intellegunt, 20 ut <482> et ingentem lato dedit ore fenestram. olim sane domus

13 Castra ubi exercitus sit] cf. Isid. orig. IX 3, 44 || 16 pro supreme Iuppiter] Ter. adelp. II 1, 42 || 20 olim sane domus e. q. s.] cf. Isid. orig. XV 3, 12

rem (*sic*) sexui respondit, id est masculino. *Astyanacta*] hunc (*hic*) . . . futurum. *P* || *Ad soceros*] cum hoc loco soceros masculini et feminini generis (*genus I*) significet hoc est priamum et hecubam tamen meliori (*melioris E* praeponderanti *in marg. e*) sexui respondit. *Et* || *Ad soceros*] Priamum et Hecubam. Quare ad soceros, cum socer et socrus dicatur? soluitur, quia quae ex diversis potiora sunt ad suum genus clausulas stringunt. an quia omnes qui ad socerum pertinent socrus sunt, soceros ad praesens tempus retulit, vel ad Priamum vel ad Hecubam? dices praeponderato sexui respondit, hoc est masculino. *I* || 1 meliores exui *C* (*meliore sexui man. rec.*) vel praeponderanti meliori sexui (vel praeponderanti *expuncta*) *L*. at praeponderanti (*ex* praeponderandi) sexui *II* at meliori praeponderanti sexui (at meliori *expuncta*) *M* || hoc est *M* || masculino] *Astianacta* graecus accusativus est *add. E* || 2 a] abe *P* || raptum *Daniel*: raptum *CP* || 3 datum *C*: raptum *P* || ferunt *C*²: fuerunt *CP* || praedictum *P*: proditum *C* || 4 parentem *C* (*corr. C*²) || quasi] quia *M* || 6 *ad v.* 458 *Evado*] 'e' vacat . . . 'haec (ac) evado'. *P* || emortuus] emontuis *C* || 8 *ad v.* 459 *Iactabant*] spargebant quasi nihil profutura. *P* || *Iactabant* *inrita C* || quasi minus vel nihil profutura *Masvicius primus* || 9 *ad v.* 460 *In praecipiti*] in alto, unde quis potest in praiceps (praiceps) dari. *Eductam*] *extractam. P* || potest *ex* ponte est *C* || 10 *extractum C* || 11 *ad v.* 462 *Solitae naues*] participium . . . praeterito (praepositione). *P* || participium est *PL* || solo *II* sole *P* || 12 praeterito] jto *II fortasse* passivo || 13 *dixisse C* || castra autem *C* || ubicumque *Mle* || fuerat *C* || 14 castra *om. C* || et] ut *LII* || 16 *ad v.* 463 *Summa*] extrema . . . inpulimusque (inpulimus). *P* || supraenum *CI* || supraenum *M* || ut pro ut *II* || 17 supraemo *II* *supremae M* || 19 *ad v.* 464 *Tabulata dabant*] quidam . . . sustinet. *P* || *Dabunt et dabunt C* (*corr. C*²) || *faciebant P* || 20 *et om. P* || *fenestram P*

de tabulis fiebant, unde hodieque in aedificiis surgentibus primum et secundum tabulatum dicimus. summum autem est quod tectum sustinet.

465. *INPVLMVSQVE* quidam notant, quod non sit expressum, ubi stantes summum tectum impulerunt. *REPENTE* ne provideri et vitari possit. 5

467. *AST ALII SVBEVNT* hic ostendit, priores perisse.

468. *TELORVM INTEREA CESSAT GENVS* bene addidit 'genus'. telum enim dicitur secundum Graecam etymologiam ἀπὸ τοῦ τηλό-θεν quicquid longe iaci potest: quamquam legerimus de gladio <IX 747> at non hoc telum mea quod vi dextera versat et 10 sequitur dixit et sublatum consurgit in ensem. telum autem illo loco dictum a longitudine, unde et mustelam dicimus.

469. *VESTIBVLVM* 'vestibulum' est prima ianuae pars. dictum autem vestibulum vel quod ianuam vestiatur, ut videmus cameram duabus sustentatam columnis: vel quoniam Vestae consecratum est. 15 unde nubentes puellae limen non tangunt. Lucanus <II 359> translata vitat contingere limina planta. singula enim domus sacrata sunt diis: ut culina penatibus, maceries, quae ambit domum, Herceo Iovi. sane videtur vestibulum et limen pro una re dixisse.

PYRRHVS a colore comae dictus, qui Latine burrus dicitur. ita et 20 *Sallustius* 'Crispus'.

8 telum enim dicitur . . . mustelam dicimus] exser. Isid. orig. XVIII 7, 10 13 dictum e. q. s.] cf. Gellius XVI 5 et Isid. orig. XV 7, 2

1 tabulis] talibus *P* || odie *P* || 2 quod] quae *P* || tectum est sustinet *C* || 3 notunt *C* || 7 ad v. 468 Telorum interea cessat genus] bene addidit 'genus' . . . dextera (dextra) versat. sed illo loco a longitudine dictum est, ut mustelam dicimus. *P* || 8 et thimologia *C* etimologiam *LII* etimologiam *P* etymologiam *M* || χαπο του τιασθεν *CP* (id est *add. P*) απο του οωθεν *L* απο του τιασθεν *H* απο του τιασθεν *M* || 9 legerimus *LM*: legi dicimus *C* legimus *P* legeri *H* || 10 dexter *C* dexterat *H* || versat] sicut Graeci βέλος telum dicunt ἀπὸ τοῦ βάλειν *add. D* et . . . ensem *omittens* || 11 dixit *om. M* || sublaturum alte consurgit *C* sublaturum dixit consurgit *M* || telum autem illico loco dictum est *C* dictum telum autem illo loco *M* || 12 dictum est *E* || mustelam *LP*: mustelam *CHME* cf. *Serv. ad Aen. IX 747*, ubi mustela libri || 13 ad v. 469 Vestibulum] vestibulum prima ianua (iamba) est, dictum vel quia ianuam vestiatur, vel Vestae consecratum est: unde nubentes puellae limen non tangunt. Pyrrhus (pyrrus) a colore comae dictus, qui latine byrrus dicitur. *P* || vestibulum . . . pars] vestibulum est prima ianua *C* || 14 videmus] dicimus *C* || 15 quoniam] non iam *C* || 16 tangunt] ne numini dicatum locum calcantes sacrilegium committant *add. D* || translata nitat *C*: translata vetat *L* (translataque *l*) translataque erat *H* translataque vetat *M* translata vetuit *Lucaei exemplaria* || 17 singula enim membra domus *D* || 18 culmina *MEl* || diis penatibus (poenatibus *E*) *ME* || maceries *H* || domus *C* || 19 hercaeo *C*: herculi *LHE* herculio *M* ionis *C* || sane scripsi: ante *C*. antique *F. Schoellius* || 20 *pyrrus C* *pyrius M* calore *L* (corr. *l*) || qui] quia *L* || burrus scripsi: byrrus *CH* byrrus *L* birrus *M* dicitur] a calore (colore *l*) quo tingebatur *add. L* a colore quia tingebatur *add. H* quo tingebatur *add. E* (sed expuncta sunt)

470. *LYCE CORVSCVS AENA* pro luce aeni, ut saxea procubet umbra.

471. *IN LVCEM COLVBER* deest 'processit'. sed colubrum non nulli promiscuum nomen tradunt, quod ut sonantius fieret, finxit masculinum, ut diceret 'coluber'. *MALA GRAMINA PASTVS* venenatis herbis, βεβρω-
 5 κῶς κατὰ φάρμακα, hoc est pro malis graminibus. legimus et <X 709>
 silva pastus harundinea: nam illud aliud est pascentur vero
 silvas et summa Lycaei horrentesque rubos: sed sciendum est,
 quia, licet hoc in usu sit, rarum tamen est apud antiquos. 'pastus'
 autem pro 'qui pascabatur', quia, ut supra <I 121> diximus, in hoc
 10 Latinitas deficit.

472. *TVMDIVM* qui semper irascatur. *BRVMA* id est hiemps.
 dicta autem 'bruma' quasi βραχὺν ἡμερα, id est brevis dies. est
 autem, ut hic locus indicat, generis feminini, numeri singularis.

473. *EXVVIIS* bene corium quo serpens exuitur exuvias dixit.
 15 *ITIDYSQVE IVVENTA* novus; constat enim serpentes innovari virtute, pelle
 deposita.

474. *LVBRICA TERGA* lubricum dicitur et quod labitur, dum
 tenetur, ut piscis, serpens; et locus in quo labimur, ut <V 335>
 et sese opposuit Salio per lubrica surgens.

20 476. *PERIPHAS* ultima accentum non habet, ne femininum sit;
 nec tertia a fine, quia novissima longa est; ergo 'ri' habebit ac-
 centum. *AGITATOR* auriga secundum usum communem.

477. *ARMIGER AVTOMEDON* Pyrrhi armiger: nam Achillis auriga
 fuit. *SCYRIA PVBES* a Seyro insula, una de Cycladibus, in qua
 25 Lycomedes fuit, pater Deidamiae: quam Achilles commendatus ibi a

1 saxea] georg. III 145 || 4 βεβρωκῶς] Hom. II. XXI 94 || 6 pascentur] georg. III 314 || 12 dicta autem . . . dies] cf. Isid. orig. V 35, 6 et gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 35 || 15 constat . . . deposita] cf. Isid. orig. XII 4, 46 || 17 lubricum . . . serpens] exscr. Isid. orig. XII 4, 2. XIV 8, 36. X 158

1 ad v. 470 Luce aena] pro luce aeni (eni) . . . umbra. P || AENE C || aeni] eni C || 2 ad v. 471 In lucem coluber] deest processit. ut sonantius finxit masculinum, ut diceret coluber; nam, ut alii, promiscuum (sic) est. Mala gramina pastus] venenatis herbis, id est pro malis graminibus. 'pastus' autem pro 'qui pascabatur'. sed in hac ratione Latinitas deficit. P || LACEM C || 4 MALA om. LII ME || βεβρωκῶς Dorrillius: βεβρωκῶς C ὑπερβολικῶς Masvicius primus || 6 partus H || aliud C || 7 summa . . . rubos] sum. l. n. c. C || est om. C || 9 dictum est C || 10 deficit latinitas M || 11 ad v. 472 Tumidum] qui semper irascatur. Bruma] id est hiems . . . id est brevis. P || BRVNA C (corr. C?) || hiems L hiem̄s M || 12 quasi om. LII E (add. l) || βραχὺν ἡμερα CM: βραχῡς emera L (βραχῡς l) βραχῡς h̄meρα H βραχιν̄ μαρ P || 13 indicat locus M || 14 ad v. 473 Exuvias] bene . . . deposita. P || quo serpens C qua serpens P || 15 pella C || 17 ad v. 474 Lubrica terga] lubricum . . . surgens. P || 18 piscens C || 19 et om. CP, del. P. Schoellius. nam Vergilius || 20 ad v. 476 Periphias] ultima . . . communem. P || PERIPHAS L || 21 quia] quae P || 23 ad v. 477 Armiger Automedon] Pyrrhi armiger . . . unde Pyrrhus natus est. P || pyrr̄i CE pyrr̄i H phirri M || 24 scyria C || sciro CP || cycladibus C ciladibus P clycadibus M || 25 lycomedes LII || deidamiae m: didamiae CPMI dedamiae LII. matris pyrr̄i add. L

matre *Thetide vitiat, unde Pyrrhus natus est. quamvis alii volente Lycomedea Deidamiam Achilli datam in matrimonium dicunt.*

478. *SVCCEDVNT TECTO* pro 'sub tectum cedunt'. et est figura, quia mutatus est casus.

479. *DVRA valida limina, id est firmiter clausa: ideo non aperit, 5 sed 'perrumpit'.* *BIPENNI* ecce nomen, quod reservavit antiquitatem, quia veteres 'pennas' dicebant, non 'pinnas'.

480. *VELLIT* non 'deiecit'; nam sequitur paulo post <492> 'labat ariete crebro'; sed 'mouet', ut *Cynthus aurem vellit, et admonuit. vel certe 'vellere vult', ut <XII 585> ipsumque tra-* 10 *hunt in moenia regem. nam quare facit fenestram?*

482. *INGENTEM FENESTRAM* epitheto, ut solet, auxit *tapinosin* † *in dicendo 'lato ore'. 'dedit' autem, id est fecit, ut Terentius quas turbas dedit.*

483. *PATESCVNT* *aperiuntur ac per hoc videntur.* 15

484. *PENETRALIA* *id est domorum secreta, dicta penetralia aut ab eo quod est 'penitus', aut a penatibus.*

485. *ARMATOSQVE VIDENT STANTES* unde supra <449> *strictis mucronibus imas obsedere fores. sic enim datur virtus ubique Troianis.* 20

486. *AT DOMVS INTERIOR* de Albano excidio translatus est locus. *TVMVLTV* tumultus dictus quasi timor multus: unde *Italica bella dicta sunt tumultus. bene autem addidit 'misero', quia est etiam terribilis.*

---

6 nomen . . . pinnas] cf. Isid. orig. XI 1, 46 et XIX 19, 11. diff. verb. 469 || 9 Cynthus] buc. VI 3 || 13 Terentius] eun. IV 3, 11 || 16 domorum secreta . . . a penatibus] cf. Isid. diff. verb. 435 || 21 de Albano . . . locus] cf. Enn. poes. rel. rec. Vahl. p. 23

---

1 thetidae C thete P || pyrrus C || volente Lycomedea *Scioppius enotavit:* nolunt elicomede C || 2 dedamiam C || 3 ad v. 478 Sucedunt tecto] pro . . . casus. P || 4 quia] quae P || 5 ad v. 479 Dura] ualida limina; ideoque 'perrumpit', non aperit. Bipenni] ecce nomen quod (qui) seruauit antiquitatem . . . pinnas. P || 6 seruauit CM || 7 quia] quae P || 9 labat ariete] labatari] ecce C || quintius C cinthus LH || 12 ad v. 482 Ingentem fenestram (fenestram)] epitheto . . . quas turbas dedit. P || ephithetho L ephyton H || ausit H || 13 item dicendo F. Schoellius. fortasse et adiciendo. || ut om. C || 15 ad v. 483 Patescunt] aperiuntur ac per hoc videntur. P || uidetur C || 16 ad v. 484 Penetralia (penitralia)] id est (ide) domorum secreta, dicta aut ab eo quod (que) est penitus, aut a penatibus. P || id est scripsi: ideo C || dicta . . . penitus] dicta ab eo quod aut penus sit in solitaria parte domus *Masvicius* || 18 ARMATOSQVE] ARMATORI C || 21 ad v. 486 Tumultu] tumultus dictus quasi timor multus; unde alia bella dicta sunt, ut *Italicum Gallicum, tumultus.* P || 22 TVMVLTV M. L || tumultas C || unde Italica bella dicta sunt tumultus *scripsi:* unde alia bella dicta sunt itali cum uel gallicum tumultus C unde alia bella dicta sunt italicus (ista l) tumultus *LHME.* cf. ad Aen. VI 858, VIII 1 et 370

487. MISCETVR perturbatur, ut <VII 703> nec quisquam aeratas acies ex agmine tanto misceri putet. CAVAE AEDES tecta camerata. 'aedem' autem numero singulari de templo tantum dicimus, plurali et de domibus et de templis. si aliter
5 dictum inveneris, usurpatum est, ut 'mella' 'hordea' 'aera'.

488. FERIT CLAMOR secundum philosophos *physicos*, qui dicunt, vocem corpus esse: bene ergo 'ferit'; *nam et fluvius habet mugitum, res incorporalis.* AVREA SIDERA multi ad laquearia referunt, quod stultum est.

10 489. PAVIDAE pro 'paventes'. 'pavidus' est semper timens, 'pavens' ex causa, ut supra <407> 'furiatus' et 'furius'. MATRES honoris nomen. ERRANT † confusio, consilio.

490. AMPLEXAEQVE TENENT POSTES ATQVE OSCVLA FIGVNT Apollonii locus, in quo inducitur Medea † patrem salutasse, et do-
15 mum relinquens.

491. VI PATRIA secundum fidem generis sui, ut <III 326> stirpis Achilleae fastus. item de Hercule <VIII 301> salve vera Iovis proles.

493. CARDINE a cardine. PRIMOS quos dixit supra <449>
20 'strictis mucronibus'.

496. NON SIC AGGERIBVS RVPTIS vult ostendere, gravius vastatam Troiam, quam agri fluviorum eruptione vastantur. et sciendum, comparationes aut pares esse, aut maiores, aut minores, aut

14 Apollonii] cf. adnot. crit.

1 ad v. 487 Miscetur] perturbatur. Cavae aedes] tecta camerata . . . si aliter inuenias, usurpatum. P || 2 aerata facies C || misceri ex miscere L || misceri pute putet C || 3 numeri C || 4 dicimus tantum C || plurali C || 5 ut mella hordea praeter Cassellanum praebent EI, sed expuncta E. cf. Donati ars gramm. p. 376, 30 K. || 6 scholia ad v. 488 om. LII et libri Burmanni, in margine addidit l || 7 bene ergo ferit] ideo dixit ferit C || 10 ad v. 489 Pavidae] pavidus est semper timens . . . furiosus. modo pro parentibus posuit. P ||

ut
pro paventes om. C || pavidus est est semper pavens timens ex causa furiatus et furiosus modo pro parentibus pavidus posuit C (ut superser. C²) || pavidus L || 11 supra om. M || 12 confuso consilio con. Bergkiius. fortasse confusae, sine consilio. || 13 ATQVE OSCVLA FIGVNT M, om. reliqui || 14 patrem . . . relinquens] patris aede (patri Aetae enotavit Scioppius) relinquens domum ita facere C || 14 et domum II // // domum (duae litterae crasae sunt) L domum ME. fortasse in quo inducitur Medea postes osculata esse Aetae domum relinquens. cf. Apoll. Argon. IV 26 κῆρσε δ' ἔόν τε λέχος καὶ δικλιδὰς ἀμφοτέρωθεν σταθμούς, καὶ τοίχον ἐπαφήσατο || 16 sui om. LII (ante generis add. l) || 21 ad v. 496 Non sic aggeribus ruptis] vult ostendere . . . aut minores, aut similes . . . magnis. Spumeus] spumousus. P || RAPTIS C || nastatum C || 22 agri] acri H || nastantur C || 23 comparationes M || aut maiores MEI, om. CLII P || aut similes c. q. s.] videntur haec a Scriverianis segreganda et hoc modo supplenda esse NON SIC AGGERIBVS RVPTIS comparationes sunt aut similes aut contra. in similitudine comparatio e. q. s.

similes, aut contra in similitudine comparatio ultro negatur, ut hoc loco, et illic <V 144> non tam praecipites. contrarium est si parva licet componere magnis. SPVMEVS spumosos.

497. EXIIT dicimus et 'exiit'. sed 'v' subtrahit Vergilius, ut brevem faciat sequente vocali. *et proprie plena flumina cum 5 extra alveum suum crescunt 'exire' dicuntur, ut praesertim incertis si mensibus annis abundans exit.*

498. CVMVLO augmento: *exuberante fluctu, ut <I 105> cumulo praeruptus aquae mons.*

499. VIDI IPSE FVRENTEM ut <5> quaeque ipse miserrima 10 vidi. *et hic 'vidi' pro admiratione posuit; at vero <501> 'vidi Heccubam' pro miseratione. sane 'vidi ipse' hac particula addita miseriorem se ostendit, cuius ante oculos casus patriae suorumque fortuna constituerat.*

500. GEMINOSQVE IN LIMINE ATRIDAS potest subaudiri 'furentes'. 15 GEMINOS more suo 'fratres'. 'gemini' enim sunt non duo, sed simul nati.

501. CENTVMQVE NVRVS aut finitus est numerus pro infinito ὑπερβολικῶς: aut certe ideo 'centum', quia barbarorum fuerat non singulas coniuges habere, sed plures. aut illud dicit 'plures femi- 20 nas', ut Lucanus <I 164> cultus gestare decoros vix nuribus rapuere mares, hoc est feminis. *aut 'novas nuptas', ut aetatis hoc nomen sit, non adfinitatis.* aut 'centum per aras', licet incongruum sit, quia sequitur <523> haec ara tuebitur omnes, et unus per centum aras occidi non poterat. *est autem haec plena adfectu et 25 dolore repetitio.*

2 si parva] georg. IV 176 || 6 praesertim] georg. I 115

1 ut contra *Daniel*, nec dissentire *Fuldensem* adnotatum est || negatur comparatio ultro *P* || 2 illic] illo *P* || praecipites] biugo certamine campum corripere *add. Daniel* || Huic contrarium *Masvicius primus* || 4 *ad v.* 497 Exiit] dicimus et 'exiit'. sed 'n' subtrahit (subtrahit) Virgilius, ut brevem faciat sequente vocali. *P* || et *secl. F. Schoellius* || 5 sequenter vocali *C* sequentem uocalem *LHME* || 6 praesertim incertis] incertis *C* || 8 *ad v.* 498 Cumulo] augmento . . . mons. *P* || ex//uberante (*una littera erasa*) *C* || 9 pre praeruptus *C* || 12 heccubam *C* || miseratione] admiratione *Scioppius enot.* || addita *C* || 15 GEMINOSQVE T. L. A. *C* subaudire *C* || 16 GEMINOS . . . simul nati *om. C* || 17 nati, ut supra diximus *D.* || 18 *ad v.* 501 Centumque nurus] aut finitus est numerus pro infinito ὑπερβολικῶς (hyperbolicos). aut certe ideo centum, quia barbarorum fuerat non singulas habere, sed plures coniuges. *P* || infinitos perbolicos *C.* ὑπερβολικῶς *om. I. HME* || 19 non singulas habere, sed plures coniuges *C* || 20 illud dicit] centum nurus id est *Fabricius* || 21 cultus gestare] cultusque uel gestare iactare *L* (que uel et iactare *expuncta sunt*) || gestare] degestare *C* || 22 feminas *H* feminis *ex* feminas *LE* || 23 centum per *C* || 24 quia et sequitur *UMe* || omnis *M* || 25 haec *Scioppius enotavit:* hic *C* || affectuum et doloris *Masvicius primus*

502. QVOS IPSE SACRAVERAT IGNES ut <365> et religiosa deorum limina: per quod ostenditur latenter, nihil prodesse religionem. FOEDANTEM autem est eruentantem. *Sallustius in I. cum arae et alia diis sacrata supplicum sanguine foedarentur. et Terentius in eunicho* <V 4, 21> pro deum fidem, facinus foedum, o infelicem adolescentem.

503. QVINQVAGINTA ILLI THALAMI 'illi' celebrati ab Homero. et bene de thalamis verum expressit numerum; potest enim unus thalamus plures habere coniuges. et est zeugma 'quingquaginta thalami procubuere, et postes superbi'.

504. AVRO BARBARICO id est aut multo; aut cultu barbaro, quia barbari copiae magis quam elegantiae student; aut a barbaris capto; aut vere barbaro, id est Phrygio, quia πᾶς μὴ Ἑλλήν βαρβαρος. nam et Homerus Phrygas barbaros appellat, et Vergilius <XI 777> *barbara tegmina crurum.* SPES TANTA NEPOTVM aut nepotes significat, qui essent futuri magnae spei, aut comibia, de quibus sperabantur tanti nepotes, ut modo namque gemellos spem gregis. SPOLIISQVE SVPERBI hoc enim fuit moris antiqui, ut ipse in septimo <184> captivi pendent currus curvaeque securas.

20 505. TENENT DANAI QVA DEFICIT I. ignis potuit deficere, Danaï non potuerunt.

506. FORSITAN ET PRIAMI FVERINT QVAE FATA REQVIRAS bene de Priamo obtulit narrationem, quia leviter strinxerat 'Priamumque per aras sanguine foedantem quos ipse sacraverat ignes'. et bono usus 25 est ordine, ut ante rei publicae, post regis, inde privati, hoc est

3 Sallustius in I.] fragm. 26 Kr. || 17 modo] buc. I 14

1 ad v. 502 Foedantem] eruentantem. P || FOEDANTEM eruentantem . . . adolescentem. QVOS IPSE SACRAVERAT IGNES . . . religionem C || QVOS om. LHM E 4 sacrata] sacra *Commelinus primus* || 6 adolescentulum *Terentius* || 7 ad v. 503 Quingquaginta] zeuma est 'quingquaginta thalami (talami) procubuere'. P || ILLI ex ILLA C || illi id est celebrati ab homero C || illi] illi pro illic. thalami *Fabricius* || ab Homero (*Il.* VI 244) πενήκοντ' ἔνεσαν θάλαμοι ξεστοῖο λίθοιο, πληστόν ἀλλήλων δεδημημένοι. ἔνθα δὲ παῖδες κοιμῶντο Πριάμοιο παρὰ μνηστής ἀλόχοια. et bene e. g. s. D. || 8 unus] minus C || 9 ceugma C zeuma LHM E 10 postes] potestes C potest H || superbia H || 11 ad v. 504 Barbarico auro] aut cultu barbaro, aut barbaris capto. P (aut barbaris apto *Daniel*) || 12 elegantiae C || 13 barbaro CHM: barbarico L barbarico E || frygio C || quia om. L || ΠΑΣΜΕΛΛΑΝ ΒΑΡΒΑΡΟΝ C ΠΑΣΜΕΛΑΝ ΒΑΡΒΑΡΟΣ L ΠΑΣΜΕΛΛΑΝ ΒΑΡΒΑΡΟΣ H ΠΑΣΜΕΛΑΝ ΒΑΡΒΑΡΟΝ M ΠΑΝΟΜΕΜΕΝ ΒΑΡΒΑΡΟΣ E (uel ΕΛΛΑΝ ΒΑΡΒΑΡΟΝC *superser.* e) πλησιονή τῶν βαρβάρων vulgo || 14 frigas C || apellant C || 15 TANTAE C || 16 coconubia C || 17 splovis C (spoliisque C²) spoliis H || 18 ipse om. C || 19 securus C et cristae capitum et portarum ingentia claustra. ideo bene dixit 'spoliis superbi'. *add.* D || 20 DANAI C || 22 FVERVNT C FVERANT C² || 23 quia *Scioppius enotavit*: qua C || breuiter perstrinxerat *enotavit Scioppius* || 25 post regis interitum inde D

sua fata narraret. *hoc est illud* <I 750> *multa super Priamo rogitans, super Hectore multa.* de morte autem Priami varie lectum est. alii dicunt, quod a Pyrrho in domo quidem sua captus est, sed ad tumulum Achillis tractus occisusque est iuxta Sigeum promunturium: nam in Rhoetco Ajax sepultus est: tunc eius caput 5 conto fixum circumtulit. alii vero quod iuxta Hercei Iovis aram extinctus sit, dicunt: unde Lucanus <IX 979> Herceas, monstrator ait, non respicis aras? et hanc opinionem plene Vergilius sequitur: licet etiam illam praelibet, ut suo indicabimus loco.

507. *VRBIS VTI CAPTAE CASVM bene omnia collegit, et captam, et dirutam, et incensam.*

508. *MEDIVM IN PENETRALIBVS HOSTEM* hypallage est, *hoc est in mediis aedibus.* si autem 'mediis' legeris, non stat versus, nisi excluso 's', ut <XII 709> inter se coisse viros et decernere ferro. et bene Priamum non nisi in extremis armat periculis, *ut 15 magis inritet hostem in necem suam, qua possit captivitatem vitare, quam ut defendat aliquid. sane 'penetralia' proprie deorum dicuntur, non nunquam etiam imae et interiores partes privatarum domorum vocantur, unde et penum dicimus locum, ubi conduntur quae ad vitam sunt necessaria. hic autem videtur opportunius penetralia de domo 20 regis dixisse, quoniam reges prope suggestum imitantur deorum.*

509. *ARMA DESVETA ab hominis consuetudine: sensum ad arma transtulit.* *ARMA DESVETA] id est quae iam pugnare desierant.*
TREMMENTIBVS AEO non timore.

510. *CIRCUMDAT* non apte sibi cohaerere facit, sed potius oneri 25 sumit. *INVILE FERRVM* ipse inutilis. 'ferrum' enim de his est, quae a coniunctis sumunt epitheta, ut 'venenum'.

2 de morte autem Priami e. q. s.] exscr. mythogr. I 213

3 pyrro *CII* phyrro *LM* || 4 sit *L* (t est *superscr.* l) || occisus tractusque est *C* || sicaeum *C* ^{fy}geum *L* || 5 promunturium *C*: promuntorium *L* promunctorium *HE* promunctorium *ex* promunturium *M* || roetio *C* roetho *L* (roetho l) roethaco *H* rhoetaeo *M* || 6 Pyrrhus circumtulit *vulgo* || arum *C* || 8 aras] dictus autem Iuppiter Herceus quia ara eius erat intra aulam et inter septum parietum aedificata, quod graece *ἕρονος* dicitur *add. D. cf. comm. Lucani IX 979* || 9 indicabitur *C* || 10 captam *Scioppius enotavit*: capta *C* || 12 *ad v.* 508 *Medium in penetralibus hostem]* hypallage (ypallage) . . . decernere ferro? . . . sane 'penetralia' proprie deorum dicuntur. hic autem . . . deorum. *P* || *MEDIIS* *C* ypallage *C* ypalage *L* hyppalage *H* *ΥΠΑΛΛΑΓΗ* *M* || 13 aedibus] penetrabilibus *C* penetralibus *P* edibus *H* sedibus *E* || legeris] dixeris *P* || 14 decernere] *cf. Ribbeckii adnot. erit. ad Aen. XII 709* || 17 aliquem *Masvicius primus* || 18 non *ex nun C* || priuatorem *C* || 20 oportunius *C* || 21 proprie suggestum emitantur *P* || 22 *ad v.* 509 *Arma desueta]* quae (que) iam pugnare desierant. *P* || 23 quae] quia *Daniel* || 25 honeri *H* || 26 ipse *om. C* || 27 a *CMEI, om. LII. ex vulgo* epithet aut *C*

512. *AEDIBVS IN MEDIIS* omne aedificium 'aedes' dicuntur. Varro locum quattuor angulis conclusum aedem docet appellari debere. idem rerum divinaram libro sexto intulit, ideo loca sacra civitates habere voluisse, ne per continua aedificia incendia prolaberentur, 5 et ut esset, quo confugerent plerique cum familia sua in periculis; quod etiam in comoeliis a servis timentibus legimus factum. hoc totum Vergilius hoc loco subtiliter tangit, cum dicit 'aedibus in mediis nulloque sub aetheris axe ingens ara fuit iuxtaque veterrima laurus, incumbens arae atque umbra complexa penates'. ex nomine 10 enim penatium et arae intellegitur sacri loci veneratio, ut non immerito illuc confugerit regina cum suis; nam subiunxit 'hic Hecuba et natae nequiquam altaria circum praecipites atra cum tempestate columbae, condensae et divom amplexae simulacra sedebant': unde apparet, et veram consuetudinem fuisse fugiendi [a] periclitantibus ad ararum 15 praesidium. *NVDOQVE SVB AXE* hoc est sub divo, quod impluvium dicitur. 'axis' autem est aut plaustrum septentrionale, aut pars septentrionis, aut spiritus, quo mundus movetur, ut <IV 482> *axem umero torquet stellis ardentibus aptum*: sicut docet et Lucanus.

513. *VETERRIMA* usurpatum est. ergo, ut supra diximus, hoc 20 tantum uti si necesse sit licet. *VETERRIMA*] hoc nomen comparativum non habet, sicut 'deterior' positivum. *LAVRVS* Daphne, filia Ladonis, fluvii Arcadiae, et Terrae fuit, quae aspernata viro iungi semper venatibus operam dabat. hanc cum Apollo adamasset, et eam ut comprimeret, insequeretur, illa a Terra matre petit auxilium: quae 25 recepta (a) matre est, nec multo post † in locum eius arborem lauri nasci.

514. *COMPLEXA PENATES* 'penates' sunt omnes dii, qui domi coluntur.

515. *NEQUIQVAM* aut secundum Epicureos, qui dicunt deos nihil

1 omne aedificium aedes dicuntur] cf. Isid. orig. XV 3, 2 || 3 Varro rer. divin. libr. VI] fragm. 2 ap. Merkelium. proleg. ad Ovid. fast. p. 123 || 27 penates . . . coluntur] exscr. Isid. orig. VIII 11, 99

1 ad v. 512 Aedibus in mediis] omne aedificium aedes dicuntur, sed Varro locum quattuor angulis (angulos) conclusum aedem docet vocari debere. Sub axe] sub septentrione, aut sub spiritu, quo mundus movetur. P || 4 ne continua aedificia per incendia prolaberentur cont. Burnmannus || perlaberentur cont. Bergkiius || 11 subiunxit C || 13 sedebant] f. C || aparet C || 16 plaustrum septentrionale] septentrio C || 17 septentrionis L || spiritus] divinus unde (Aen. VI 726) spiritus intus alit add. L || 19 ad v. 513 Veterrima], usurpatum est. ergo hoc tantum uti necesse sit. hoc nomen comparativum non habet, sicut 'deterior' positivum. P || ut supra diximus et si et licet om. C || 21 dafni C || 23 et Scioppius enotavit: ad C || 25 a matre Scioppius: matre C || in cognominem eius arborem lauri versam P. Schoellius || 27 ad v. 514 Penates] sunt omnes dii, qui domi coluntur. P

curare; aut propter vim bellicam. ALTARIA superiorum et 'arae' sunt et 'altaria', inferiorum tantum 'arae'. 'ara' autem dicitur a precibus, quas Graeci ἀράς dicunt; unde contra imprecatio κατάρα dicitur.

516. PRAECIPITES festinae, propter tempestatem: et bene 'atra' 5 addidit, quia est et clara, ut <IX 19> unde haec tam clara repente tempestas.

519. DIRA modo proprie: 'dira' enim est deorum ira. ergo 'quae mens infusa ex deorum ira?'

520. TELIS armis. RVIS aut festinas, aut incedis seniliter. 10

522. NON SI IPSE MEVS mire 'meus', ut matris exprimeretur affectio. et subaudis 'posset defendere'.

524. AUT MORIERE SIMVL ut religio aut pariter omnes servet, aut simul moriantur omnes. ORE EFFATA abundat 'ore'. est autem figura pleonasmos. 15

528. VACVA 'vacua' magna, quae difficile complentur. an 'vacua', quia in unum ad aram confugerant? an 'vacua' iam sine defensoribus?

529. INFESTO VVLNERE bonum schema: 'vulnus' pro telo. INFESTO VVLNERE] an 'vulnus' quod inflixit, an quod infligeret? 20

530. PREMIT urget, ut <I 324> apri cursum clamore prementem: alibi 'premit' interficit, vel opprimit, ut <IX 328> armigerumque Remi premit.

2 ara autem . . . κατάρα dicitur] exscr. Isid. orig. XV 4, 13 || 8 dira enim est deorum ira] cf. Isid. orig. X 75. diff. verb. 141 || 19 bonum schema 'vulnus' pro telo] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IX 345 || 21 Premit urget e. q. s.] cf. Nonius p. 364 sq. M.

1 bellicum C || 2 tantum om. II || 3 aras CI aras H || dicunt] dicuntur I dicunt ut H || praecatio H || catara CM katara II || 4 dicitur] alii volunt ab altitudine, sed male add. Fabricius ex Isid. or. XV 4, 13. || 5 ad v. 516 Praecipites] festinae propter tempestatem. P || 6 et ante clara om. C || ut . . . clara om. I (add. l) || 8 ad v. 519 Dira] modo proprie . . . ira. P || 9 mens] dira id est vulgo additur. || 10 ad v. 520 Telis] armis. Ruis] aut festinas, aut incedis seniliter. P || ant ante festinas om. Me || seniliter ex seniliter I || seniliter aut inconsulto D || 11 ad v. 522 Non si ipse meus] subaudis 'posset defendere'. P || IPSE MEVS N. H. A. C NON SI omittens || 12 subaudi filius posset defendere D || 13 ad v. 524 Ore effata] abundat ore. est autem figura pleonasmos. P || MORIERE C²: MORIERE C || 14 moriantur Scioppius enotavit: moriuntur C moriamur Masvicius || abundat ore] abundantiores C || habundat E || autem] enim Masvicius primus || 16 ad v. 528 Vacua] quare vacua? aut quia omnes ad aram confugerent; aut vacua a Troianis civibus; aut vacua iure Graecorum et possessione vacantia; aut certe ampla vel magna, quae difficile complerentur. D || difficile complerentur C || 17 aram Bergkiius: ara C aras Scioppius enotavit || 19 ad v. 529 Infesto vulnere] bonum . . . infligeret. P || schema LIHM P || 20 quod] quia P || 21 ad v. 530 Premit] urget . . . 'armigerumque Remi premit' (arongerumque repretit). P || 22 premit om. P || interficit P] opprimit P

531. *VT TANDEM ANTE OCVLOS hoc ideo describitur, ut et contra propositum Priamus incitetur.* EVASIT peruenit: ut quam timeo, quorsum evadat.

532. *VITAM CVM SANGVINE FVDIT* modo eos sequitur qui sanguinem sedem vitae volunt, alibi eos qui ipsum sanguinem vitam volunt: ut <IX 347> purpuream vomit ille animam. *potest [tamen] κατὰ τὸ σιωπώμενον intellegi iterum vulneratum Politen.*

533. *HIC* id est 'tunc'. *MEDIA* autem manifesta. *aut certe [potest] secundum consuetudinem dictum; neque enim est mors prima,*
10 *media, postrema.* et potest referri vel ad Priamum, vel ad Politen.

534. *NON TAMEN ABSTINUIT N. V. I. Q. P.* bene Priamo animositatem regiam dedit, ut mori honeste velit.

535. *AT TIBI PRO SCELERE EXCLAMAT* ordo est 'atque dii persolvant grates dignas'. *AVSIS* quidam praesumptum tradunt, nec posse in
15 *prosa dici.*

536. *SIQVA EST* vel secundum Epicureos, vel desperat, quia impune ante aras conspiciet caedes. *CVRET* ulciscatur.

537. *GRATES* prout res fuerit, vel in bonis vel in malis dicuntur, sicut praemia.

20 538. *CORAM* modo adverbium [temporis] est, quia verbo cohaeret: ut <I 595> coram quem quaeritis adsum. *et 'coram' ad personam certam refertur, 'palam' ad omnes.* *ME CERNERE* de spectaculo queritur, non de morte, *quia iure belli Politen Pyrrhus occiderat. sed cur ante oculos patris?*

25 539. *FOEDASTI* crudeles impiosque fecisti. *FVNERE* cadavere:

---

2 quam timeo] Ter. Andr. I 1, 100. cf. Don. ad h. v. et Andr. I 2, 5 et Phorm. I 2, 61 || 20 Coram modo e. q. s.] cf. ad Aen. I 595

---

1 ad v. 531 Evasit] peruenit. P || 3 evadas Terentius || 4 qui ipsum sanguinem M || 5 volunt alibi] voluntabili C || 6 anima C || 7 cata to siopomenon C || 8 ad v. 533 Hic] id est 'tunc'. P || tunc] temporale est, non locale add. D || MEDEA C (MEDIA C²) || aut certe . . . dictum] cf. ad Aen. I 637 || 9 potest seclusit F. Schoellius || 13 ad v. 535 At tibi. Ausis] quidam proprie (sic) sumptum tradunt, nec posse in prosa dici. P || at dii Masvicius || persolvant] tibi addidit Masvicius primus || 14 praesumptum Bergkii: prosumptum C proprie sumptum P, inde poetice sumptum coni. Burmannus. cf. ad Aen. XII 351 || 15 dicit C || 16 ad v. 536 Curet] ulciscatur. P || EST] CAELO PIETAS add. C || desperat ex dissperat L || 17 cedem M. || vel ulciscatur H || 18 ad v. 537 Grates] prout res fuerit . . . sicut 'praemia debita'. P || pro eo ut L || ducuntur L || 20 ad v. 538 Coram (coronam)] adverbium est temporis modo . . . adsum. et coram . . . ad omnes. P || adverbium temporis est modo C || coheret CII coieret L || 21 adsum] 'coram' autem significat 'in conspectu', quod éváριον dicitur add. D || 22 scholium ad ME CERNERE ante scholium ad CORAM praebent LIHME || ME CERNERE] CERNERE LETVM C || 23 quaeritur C quaeritur ex quaetur H || 25 ad v. 539 Foedasti] crudeles fecisti. Funere] cadauere . . . sepulcrum. P

ab eo quod praecedit id quod sequitur. 'funus' enim est iam ardens cadaver: quod dum portatur, 'exequias' dicimus: crematum iam 'reliquias': conditum iam 'sepulcrum'. *quidam 'funere' pro caede accipiunt.* *VLTVS non nulli pro 'oculos' volunt.*

540. *ET NON ILLE S. Q. T. M. A. tribus generibus parentes obicimus 5 filiis: cum bonis eos negamus aequales, ut hoc loco; cum malos obicimus, ut <III 248> Laomedontiadae; item cum non solum bonos adimimus, sed insuper malos obicimus, ut <IV 365> nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor, perfide, sed duris genuit te cautibus h. e. H. a. u. t.* 10

541. *IN HOSTE PRIAMO* aut archaismos est, aut 'in hoste', id est cum hostem gereret, cum ipse hostis esset. *hic 'Priamo' nomen positum sensum validiorem facit, hoc est Priamo, qui tunc fui, quasi iam esse desierit: scilicet quem operae pretium fuit occidere.* *IVRA FIDEMQUE SVPLICIS ERVBVIT* quia, quod Homerus mutat, dicitur 15 Priamus duce Mercurio ingressus Achillis tentoria excitatum rogasse, quem dormientem posset occidere. 'iura' vero, quod a rege rogabatur. *fidem, quia supplex. quidam 'iura fidemque' ita intellegunt: 'iura', quod Hectorem reddidit, 'fidem', quod me in mea regna remisit.*

542. *SEPVLCRO* pro 'ad sepulcrum'. 20

543. *REMISIT* comitatus usque ad Troiam est. *et mire 'in mea regna remisit', cum potuisset per me regna mea capere.*

544. *INBELLE* ipse inbellis, ut <510> inutile ferrum.

545. *RAVCO AERE* ad scutum rettulit. *PROTINVS AERE REPVLVSV* statim prohibitum. 25

546. *NEQVIQVAM* 'non'. sic Persius <II 51> nequiquam fundo suspiret nummus in imo. *sane quidam 'nequiquam umbone pe-*

1 funus enim . . . sepulcrum] exscr. Isid. orig. XI 2, 35

1 ardens iam *M* || 3 sepulchrum *CIIMEI* sepultum *I* et *Isid.* || 5 *scholium ad v. 540 post dici (p. 300 lin. 15) praebet C* || *A. T. M. C* || 6 bonis *Masvicius*: bonos *C* || 7 bonos *Scioppius enot.*: bonus *C* || 11 *ad v. 541* *Iura*] quod Hectorem (electorum) . . . remisit. *P* || archaismos] archaismos *ex sarcasmos I* archaismos *II*, casus pro casu *add. E* || est] pro in hostem *add. D* || 14 praetium *C* || 15 *SVPLICIS C* || 16 duce (*ex ducem*) mercurio priamus *C* || tentorium *M* || 17 quod a rege rogabatur] quia rex rogabat *C*. quicquid enim a rege rogatus (*sic*) adimpleri oportet *in marg. add. I* || 20 *SEPVLCRO C* || 21 usque *om. Me* || 23 *ad v. 544* *Inbelle (inbele)] ipse inbellis (inbelis), ut 'inutile ferrum'. P* || 24 *ad v. 545* *Rauco aere]* ad scutum . . . prohibitum. *P* || 26 *ad v. 546* *Et summo clipei nequiquam umbone pependit]* eandem rem bis dixit, cum praecessisset 'rauco quod protinus aere repulsum', quod idem est 'et summo clipei nequiquam umbone pependit'. *P* || *NEQVIQVAM . . . ἐπεξήγησάν* excusant] eandem rem bis dixit; cum praecessisset . . . excusat. sane quidam . . . alii unam eandemque rem bis dictam volunt et superfluum putant. *NEQVIQVAM . . . in imo. Masvicius, quem Burmannus et Lion secuti sunt.* || 27 *suspiret]* suspicit *C* || numus *II* || imo] *PEPENDIT* quomodo 'pependit', cum dixerit 'rauco quod

pendit' hunc sensum volunt, telum repulsum ne summam quidem haerere potuit, ut penderet. alii unam eandemque rem bis dictam volunt, et superfluum putant 'et summo clipei nequiquam umbone pependit', cum praecessisset 'rauco quod protinus aere repulsum', quod
 5 idem est 'et summo clipei nequiquam umbone pependit', et nihil attinuisse dici putant 'summo clipei nequiquam umbone pependit', tamquam non omnino necesse esset, ut de summo clipei penderet, et potuisse dici, nec de clipeo pependit. sed duplicationem narrationis per ἐπεξεργασίαν excusant.

10 547. REFERES ERGO HAEC sarcasmos est, iocus cum amaritudine, ut <XII 359> en agros et quam bello, Troiane, petisti Hesperiam metire iacens. astismos autem est urbanitas sine iracundia, ut atque idem iungat vulpes et mulgeat hircos.

549. DEGENEREM non respondentem moribus patris.

15 550. HOC DICENS ostendit, simul dum diceret fecisse. ALTARIA AD IPSA unde sperabat auxilium. aut quia Achilles in templo occisus est, ut ex similitudine vindicta sumeretur. TREMENTEM non formidine sed aetate.

552. DEXTRAQUE CORVSCVM EXTVLIT 'coruscum' si ornatum gemmis caput regis acceperis, sensus talis est: sublato capite gladium in vaginam recondit, quae lateri semper cohaeret. si vero
 20 'coruscum gladium' vis intellegere, lateri Priami infixum accipe, et κατὰ τὸ σιωπώμενον, postea caput esse sublatum.

554. HAEC FINIS ut 'dies', si tempus longum significat, generis feminini est. et omnia Latina nomina inanima, simplicia, a verbo

13 atque idem] buc. III 91 || 24 omnia latina nomina e. q. s.] cf. Prob. instit. art. p. 124, 16 K. d. nom. exc. p. 209, 31 K. Sergius explan. in Don. p. 538, 34 K. Gellius XIII 21, 12

protinus aere repulsum? solvitur. 'nequiquam pependit', id est non pependit. vel secundum Donatum 'penetrato scilicet aliqua ex parte scuti contextu telum pendens inhaerebat'. add. D || 3 clippei C || 5 et nihil . . . de clipeo pependit haud scio an post excusant collocanda sint et pro et nihil scribendum alii non nihil || 6 putant C²: possunt C, ut videtur || 7 non omnino necesse esset enotavit Scioppius: non omni non et esset est C || 9 ἐΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΝ C ἐΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΝ enotavit Scioppius || excusat Scioppius enotavit || 10 ad v. 547 Referes ergo haec] sarcasmos est. P || sarcaismos Me sacrasmos E || locus M || 12 asteismos vulgo. cf. Charis. p. 276, 29 et Diom. p. 462, 36 K. || autem om. M || 13 ut om. C || ad v. 548 Illi] pronomen. modo adverbium, ut (661) 'patet isti ianna leto'. D cf. Don. ad Ter. uclph. I 2, 36 || 14 patres C (s in ras. C²) || 17 ut] et enotavit Scioppius || sumeretur om. Scioppius || 18 ad v. 552 Implicuitque comam] quomodo 'comam', si armatus galea erat? sed non omnes crines galea tegit. sive quia non habebat galeam; nam hoc dixit (509) 'arma diu senior . . . eingitur'. D || 22 accipere C || 23 cata to siopomenon libri] ad v. 553 Lateri capulo tenus abdidit ensem] si 'iacet ingens in litore truncus avulsumque caput'. si latus percussit Priami, quomodo truncum? hoc postea factum est; nam hoc insignibus viris fieri solet, ut alibi (XII 511) 'curruque abscisa duorum suspendit capita'. aut κατὰ τὸ σιωπώμενον lateri suo, id est Pyrrhi, dicat, quod in vaginam recondidit gladium D || 23 ad v. 554 Hic] talis, ut 'hunc ego te Euryale aspicio'. P

non venientia, 'nis' syllaba terminata masculina sunt: inanima propter 'canis': simplicia propter 'bipennis': a verbo non venientia propter 'finis'. ergo 'clunis' Iuvenalis <XI 164> bene dixit tremulo descendant elune puellae. Horatius male quod pulchrae elunes. HIC talis: ut <IX 479> hunc ego te, Euryale, aspicio? SORTE fatali necessitate. *vel 'sorte' fortuna, ut <XII 932> utere sorte tua. et quidam 'exitus sorte' pro 'sortis' tradunt, ablativum pro genitivo.*

555. TROIAM INCENSAM pro 'Ilium'.

556. PERGAMA proprie Troianae arces sunt: unde κατ' ἔξοχῆν 10 arces omnes 'pergama' dicuntur, ut poetam dicimus, et intellegimus Vergilium. *SUPERBUM modo nobilem.*

557. REGNATOREM ASIAE quia imperaverat et Phrygiae et Mygdoniae. IACET INGENS LITORE TRUNCVS Pompei tangit historiam, cum 'ingens' dicit, non 'magnus'. quod autem dicit 'litore', 15 illud, ut supra <506> diximus, respicit, quod in Paevii tragoedia continetur. quod autem Donatus dicit, 'litus' locum esse ante aras, a litando dictum; *vel quod lituo illud spatium designatur, ratione caret: nam a litando 'li' brevis est, et stare non potest versus.*

LITORE] *quod Priami corpus ad litus tractum. aut 'litus' pro solo 20 accipiamus, ut <I 225> litoraque et latos populos. aut ilico 'litore', ut ostendat litus iam esse, ubi fuerat Troia, ut <III 11> et campos ubi Troia fuit.*

558. AVFLSYMQVE VMERIS CAPVT hoc est quod κατὰ τὸ σιωπόμενον accipi debet; hoc enim claris et fortibus viris fieri solebat, ut <IX 25 463> quin ipsa arrectis, visu mirabile, in hastis praefigunt capita. SINE NOMINE sine agnitione, aut sine dignitate. aut simpliciter 'sine nomine'; a capite enim quis nomen ducit?

4 Horatius] Sat. I 2, 89 || 16 in Paevii tragoedia] cf. Ribb. p. 130 ed. II.

2 propter canis] propter elunis canis *Masvicius* || 4 descendant *H* || puellae] pelle *H* || 5 te Euryale] te tursale *C* teuriale *H* || 6 sorte autem *H* || 9 ad v. 555 Sorte. 'Troiam incensam' pro 'Ilium'. *P* || INCENSAM *om.* *C* || 10 ad v. 556 Pergama] proprie Troianae arces omnes sunt. Superbum] modo nobilem. *P* || catexochen *C* cata exochen *LHM* || 11 poeta *CM* || 12 virgilius intellegitur *M* || 13 ad v. 557 Regnatorem. Litore] quod Priami corpus ad litus tractum est. aut 'litus' . . . populos. 'li' brevis est . . . versus. *P* || frigiae *CH* || 14 mygdoniae *CHM* || 15 non] fortasse id est. cf. *Serv. ad Aen.* II 135 || 16 quod supra dictum est *C* || 16 paevii *C* paevii *H* || 17 continetur priami corpus ad litus tractum . . . troia fuit. quod aut (*sic*) donatus dicit *e. g. s. C* || 24 ad v. 558 Sine nomine] sine agnitione aut dignitate. *P* || cata to siopomenon *C* || 25 et] ed *C* || 26 qui in ipsa *C* || 28 ducit *Scioppius enotavit*: dicit *C*. si ad aram occisus est, quomodo 'litore'? solvitur sic: 'litus' dicitur locus circa aram prope pedes duodecim, dictus a litando. alii 'litus' propterea accipiunt, sicut alibi (IV 212) 'cui litus arandum' agros mari vicinos possidendos *Lione teste add. Gulferb. I, quae ad 'litore' v. 557 pertinet.*

559. *AT ME me autem.* SAEVVS HORROR quia est et bonus: ut laetusque per artus horror iit. *est et amoris, ut Terentius totus, Parmeno, tremo horreoque, postquam aspexi hanc.*
561. *AEQVAEVVM* amabiliter locutus est; plus enim est 'aequaeuum', 5 *quam 'longaerum'.*
562. *VITAM EXHALANTEM* secundum eos, qui animam ventum voluit: ut <IV 705> atque in ventos vita recessit. DIREPTA diripienda: participium pro participio.
563. *CASVS aut interitus, aut captivitas.*
- 10 564. *COPIA* notandum de exercitu numero eum dixisse singulari, ut Sallustius *com Sertorios neque rumpere an levi copiam avibus*, cum copias de exercitu numero plurali dicamus. 'copia' vero aliarum rerum est.
565. *DESERVERE OMNES DEFESSI doloris vox, non accusationis; sic* 15 *enim se purgat, ut alios non culpet. dicendo autem 'defessi' etiam illos excusat, a quibus desertus est.*
566. *IGNIBVS AEGRA DEDERE* post hunc versum hi versus fuerunt, qui a Tucca et Vario oblitii sunt.
589. *CVM MIHI SE* ordo est, cum mihi se videndam oculis 20 obtulit non ante tam clara.
590. *IN LVCE* in nimbo, qui cum numinibus semper est.
591. *CONFESSA DEAM* divino habitu; quia in primo venatrieis habitu se obtulerat. *QUALISQVE ET QVANTA* qualitas et quantitas hoc loco ad pulchritudinem pertinet.
- 25 592. *DEXTRAQVE PREHENSVM* ea corporis parte qua Helenae

2 laetusque] Stat. Theb. I 493. cf. Luct. Plac. ad h. vers || Terentius] eun.
1 2, 3 || 11 Sallustius] hist. fragm. inc. 1 Kr.

1 *ad v.* 559 *At me]* me autem *P* || 2 horro *II* || horror . . . amoris] horron festata moris *C* || totas *C* || 6 *ad v.* 562 *Vitam exhalantem]* secundum eos, qui nolunt animam esse ventum. *Direpta]* pro 'diripienda'. participium est pro participio. *P* || *EXHALANTEM* *II* || 7 nolunt ventum *II* || 8 est pro *ME* || 10 *ad v.* 564 *Copia]* de exercitu dixit numero singulari (sm), cum dicimus copias plurali de exercitu, copia vero aliarum sit. *P* || cum singulari numero dixisse *C* || 11 con *Scioppius enotavit.* || rumpor et *Masvicius*. quom Sertorius neque erumperet (erumpere *Kritzius*) tam levi copia navibus *Patschius, Bergkius, Kritzius*. quom Sertorius nequiret erumpere tam levi copia, navibus (se commisit) *F. Schoellius. ceterum cf. Cat. 61, 5* || 12 com *C* || numero plurali de exercitu *M* || dicamus, ut Sallustius (*Cat. 6*) 'memorare possem, quibus in locis maximas hostium copias populus Romanus parva manu fuderit *add. D* || 13 est] sit *C* || 14 *DEFENSI* *C* || doloris vox *scripsi*: dolores vox *C* dolore vox *enotavit Scioppius* || 15 *DEFENSI* *C* || 18 qui a Tucca et Vario *Bergkius*: q tucca et varius *C* quos Tucca et Varrus *enotavit Scioppius* || oblitii] sublatis *Bergkius. cf. Ribbeckii adnotat. crit. ad Aen. II 567* || sunt] sequuntur in codice *vr. 567-588. cf. ad Aen. I 1* || 19 oculis *C* || 20 clara] *VIDENDAM* qualis poterat Veneris esse effigies in luce *Lione teste add. Guelferb. I* || 21 nimbo] nymbo *II* || numinibus *C* (*corr. C²*) numinibus *ca* nubibus *II* || 22 *DEVM* *C* || 25 *PREHENSVM*] 'dextra' signavit hic prosperam; id est ad

ictum minabatur, quae in templo Vestae stabat ornata. ut enim in primo <1> diximus, aliquos hinc versus constat esse sublatos, nec inmerito. nam et turpe est viro forti contra feminam irasci, et contrarium est Helenam in domo Priami fuisse illi rei, quae in sexto <495> dicitur, quia in domo est inventa Deiphobi, postquam 5 ex summa arce vocaverat Graecos. hinc autem versus esse sublatos, Veneris verba declarant dicentis <601> ‘non tibi Tyndaridis facies invisita Laacaenae’.

593. ROSEO pulchro. perpetuum epitheton Veneris. *quidam reprehendunt, non convenisse in ruina et exitio civitatis Venerem roseo 10 ore loqui cum filio, ignorantes hoc epitheton Veneri esse perpetuum.*
INSUPER super, quod continuerat eum.

594. INDOMITAS magnas nunc. et ‘quis’ non nulli admirantis volunt esse, non interrogantis.

595. QUID FVRIS aut quia furor est virum fortem ruere in 15 mulieris interitum: aut ‘quid furis’, cum extinctos socios videas, velle pugnare. et bono verbo usus est, virum fortem a proelio revocans.

NOSTRI CVRA et hoc loco, ut solet, unam se de Aeneae familia facit: ut <I 251> unius ob iram prodimur. ‘nostri’ autem et ‘vestri’ genetivus pluralis est antiquus et ex Graeco veniens, sicut 20 singularis est ‘mis’ et ‘tis’. non est autem possessivum, sed ab eo quod est ‘nos’, et hoc est unde dicimus ‘nostri causa facit’, hoc est ‘nostrum’.

597. SVPERET supervivat, *supersit.*

598. ASCANIVSQVE PVER filius, ut <IV 94> tuque puerque 25

19 nostri autem et vestri e. q. s.] cf. Gellius XX 6 et Serv. comm. in Don. p. 410, 35. 436, 5. 502, 3 K.

bonas partes deduxit *Lione teste add. Guelferb. I* || PRAEHENSVM CM || PREHENSVM ea] Posteri L (p. ea l) || qua] quia C quæa L || ictum helenae C || 1 minabatur H minabatur L minabar Me || uestam H || instabat L || ut enim . . . sublatos] ut enim dictum est versus illos qui superius notati sunt hinc constat esse sublatos C || 2 sublatus H || 5 posquam L || 6 versos L (corr. l) || fuisse C || sublatis H || 7 declarant CHl: declarat L monstrant ME || tyndarides C tyndaridis L (corr. l) || 8 laacaenae. sane quidam . . . ΛΕΙΑΟΙ, roseo pulchro C cf. ad v. 601 || 9 ad v. 593 Insuper] super, quod continuerat eum. P || perpetuum epitheton Veneris om. C || 13 et quis . . . interrogantis Mascivicius quid scribens pro quis post revocans (lin. 17) collocavit. || 15 ad v. 595 Quid furis] furor enim uirorum est. ‘nostri’ autem et ‘vestri’ genitivi plurales sunt antiqui, ex graecis venientes, sicut singularis est ‘mis’ et ‘tis’. non est possessivum, sed a ‘nos’ venit, ut dicimus ‘nostri causa facit’, hoc est ‘nostrum’. P || furor est CL furorem H furoris est ME || 16 fortasse cum extinctos socios videns velis pugnare. || videt *enotavit Scioppius* || 20 antiquis L (corr. l) || veniens] descendens M || 21 mis ex miss C mil, H || habeo C || 22 nos om. H || 24 ad v. 597 Superet] supersit. P || SVPERET ex SVPERAT, ut videtur, L || superiuit L (corr. l)

tuus. Horatius puerosque Ladae. et est Graecum, nam *παῖδας* dicunt. interdum tamen etiam ad aetatem refertur.

599. *CIRCVM ERRANT mire, quasi quaerentes: tamquam prope sint, et adhuc sua opera † sua non avertant.*

5 600. HAVSERIT ENSIS aut percusserit, ut <X 314> latus haurit apertum; aut voraverit.

601. TYNDARIDIS atqui Iovis est, non Tyndarei filia; sed sic dicimus 'Tyndaridis' de Helena, ut de Hercule Amphitryoniades. nam de Iove et Leda nati sunt Pollux et Helena, de Tyndareo et
10 Leda Castor, qui solus mortalis fuit: unde Vergilius <VI 121> si fratrem Pollux alterna morte redemit, qui immortalitatem suam cum fratre partitus est. Helenam vero immortalem fuisse indicat tempus. nam constat fratres eius cum Argonautis fuisse: Argonautarum filii cum Thebanis bello dimicaverunt. item illorum
15 filii contra Troiam bella gesserunt. ergo si immortalis Helena non fuisset, tot sine dubio saeculis durare non posset. hanc autem legimus prius a Theseo raptam et in Aegypto commendatam Proteo. licet alia fabula a Paride raptam et, cum ad Aegyptum cum ea isset, a Proteo, cognito raptu, subtractam Paridi dicat. FACIES INVISA
20 pulchritudo Helenae odiosa, id est Helena. et est Graecum, ut 'vis Herculea', hoc est Hercules. ostendit autem naturae culpam non esse hominibus adscribendam. * sane quidam 'invisa' figurate dictum putant; adserunt enim ad Troiam Helenam non venisse, id est non visam a

1 Horatius] *carm. I 12, 25* || et est Graecum e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Andr. II 3, 26 || 12 Helenam vero . . . commendatam Proteo] *exscr. mythogr. II 132. III 3, 8*

1 Horatius *om. H* || laedae *CHM* || *παῖδας*] *praedas C* *πῖμαρς L* (*πῖμαρς D*) *πῖμαρς H* || 2 etiam *om. Me* || refertur] referetur *E* et ad hominis conditionem *add. Fabricius* || 4 et adhuc opera sua non advertant *Masvicius. fort.* et adhuc sua opera avertantur. cf. *Donatus ad h. v.* || 5 ad v. 600 et 601 Hauserit ensis] aut percussit . . . aut voraverit. Tyndaridis] atqui (aut qui) . . . partitus est. ideo Helenam (aelenam) sororem eorum constat esse immortalem. Inuisa] odiosa. Laconiae] a provincia Laconica . . . quod rarum est. *P* || 7 TINDARIDES *C* || atqui *ex* atqui *C* || 9 nam *om. C* || 10 Castor] Clytemnestra et Castor *Fabricius* || 11 immortalitate sua *P* || 12 partitus est] traditur namque quod permiserit se pollux occidi qua parte mortalis erat (fuerat *L*) ut castor immortalitatem mereretur sicque redemit *add. LME* omnia nomina vel participia in .ns. desinentia nomina ablativum in .e. participia in .i. et in .e. mittunt. licet etiam eadem et nomina et participia sint nominum autem quae et propria et appellativa esse possunt ablativum a proprio in .e. exit. ab ablativum in .i. *practer illa add. M. cf. ad v. 610* || fuisse . . . Thebanis *om. C, in Fuldensi fuisse testatur Scioppus, qui* Thebano Eteoclis et Polynicis bello *pro* cum Thebanis bello *enotavit.* || 16 fuisse *H* || potuisset *mythographi* || hunc *C* || 17 prius] primus *M* primo *me et Scioppus e Fuldensi* || ruptam *C* || commendatum *C* || protheo *LHM* || 18 licet non *enotavit Scioppus.* || raptum *C* || aegyptum *C* || 19 subtractum *C* || dicit *Scioppus enotavit* || 20 pulchritudo *L* || Helena] helenae *C* helenae *ex helene L* || 22 sane quidam . . . *Δεισῖς*] cf. *adn. crit. ad v. 592*

Troianis, quia cum eam Paris rapuit, ad Aegyptum profectus dicitur, mutato itineris cursu, ne a Graecis forte insequentibus comprehenderetur. ibi a Proteo receptus hospitio. sed cum Helena Proteo suam narrasset iniuriam, ab eo retenta est. tum sine ea Paris venit ad Troiam. Graeci autem putantes quod occultaretur a Troianis et nolent sibi eam reddere, deleverunt Troiam frustra, cum Troiani vere dicerent se Helenam non vidisse. alii dicunt a Proteo quidem Helenam Paridi sublatam et quibusdam disciplinis phantasma in similitudinem Helenae Paridi datum, quam imaginem ille ad Troiam dicitur pertulisse: quod etiam Homerum volunt tetigisse subtiliter, ubi Aeneas a Neptuno oppo- 10

ἀμφὶ δ' ἄρ' εἰδῶλω Τρωῆς καὶ διοὶ Ἀχαιοί.*

LACAENAE a provincia Laconica. et notandum, derivationem minorem esse a principitate, quod rarum est.

602. CULPATVSVE PARIS criminosus, reus. *DIVVM INCLEMENTIA* latenter hic Venus suam purgat invidiam dicendo, Troiam deorum con- 15
spiratione subverti; poterat enim ei obici, quod nisi ipsa rapiendi Helenam Paridi auctor fuisset, Troia non fuisset eversa.

604. ASPICE de Homero tractum, qui inducit Minervam praestantem ista Diomedis. et bene subdistinguit, quia non solum dicitur, sed etiam manu significatur. *NAMQVE OMNEM* ordo est: omnem 20
tibi nubem eripiam, quae umida circum caligat et mortales hebetat visus tuenti. dicitur enim nebula orta de terris obesse nostris obtutibus: unde aquila, quia supra nebulam est, plus videt. est etiam theologica ratio, quia ignorantes usum Venerium videre dicuntur et numina: unde nunc merito post Veneris abscessum numina 25
vidisse dicitur Aeneas. *OBDVCTA* superducta. *TVENTI* modo 'videnti', alias 'defendenti'.

606. NEQVA PARENTIS IVSSA TIME pro 'ne'. et 'ne' particula

11 ἀμφὶ] II. V 451 || 18 de Homero] II. V 127 sqq. || 22 dicitur enim ... plus videt] exscr. mythogr. III 6, 24 || 23 est etiam ... Aeneas] exscr. mythogr. III 11, 5

1 aegyptum C || 2 forte] forsan Scioppius enotavit || 3 protheo C || protheo C || 5 et Scioppius enotavit: ut C || 6 se ex sed C || 7 paridis C || 9 datam C, correvi quam ... pertulisse om. Scioppius || 10 apposita enot. Scioppius || 11 ἀμφιγάρῃ ΝΟΤΡΟΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙ ΔΕΙΣΑΟΙ C, om. Scioppius. quem Iliados versum scholiastes falso Neptunum pro Apolline memorans laudasset, vidit F. Schoellius || 12 dirivationem CPLH || a om. C || 14 ad v. 602 Culpatus] criminosus reus. P. || VE PARIS om. C || DIVINAM C || 15 invidiae Scioppius enot. || conspratione C || 16 subverti] in hoc verbo desinit Cassellani quaternio XII. || 18 ad v. 604 Namque omnem] ordo est ... et mortales hebetat (abitat) visus tuenti. Obducta] superducta. Tuenti modo videnti, alias defendenti. P || 19 Diomedis] ἀγλὴν δ' αὖ τοι ἄπ' ὀφθαλμῶν ἔλον, ἣ πρὶν ἐπῆεν, ὄφρ' εὖ γινώσκῃς ἡμὲν θεῶν ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν (II. V 127 sq.) add. D || 21 habet at II || 23 optutibus M || 24 etiam CE; enim LIM || theoloica H || 25 et om. L (add. D) || unde abeunte uenere numina uidit aeneas Me || 27 uiuenti E || 28 ad v. 606 Nequa parentis iussa time] pro 'ne'. et haec particula imperatino iungitur modo, sed interdum praesenti tempori, interdum futuro (future), prout necesse fuerit. P || ne particula] haec particula C*

imperativo iungitur modo: sed interdum praesenti tempori, interdum futuro, prout aliquid volumus aut ad praesens, aut ad futurum fieri.

TV NEQVA P. I. T.] potest sane hoc praeceptum et ad generalitatem et ad specialitatem referri. IVSSA TIME veretur enim ne imperanti
5 sibi fugam non obtemperet.

608. *SAXIS SAXA* dicendo 'saxis saxa' renovavit narrandi magnitudinem.

609. *INDANTEM* aut 'abundantem', aut quia in modum undarum attollitur, ut <VIII 257> qua plurimus undam fumus agit.

10 610. *NEPTVNVS MVROS* hoc quidem habet fabula, quod Neptunus cum Apolline Troiae fabricati sunt muros. sed constat Laomedontem supradictis diis certam vovisse pecuniam ad sacra facienda: quam imminentibus Mysiis transtulit ad murorum fabricam. unde dii et fecisse muros, et offensi esse dicuntur. simul notandum quod
15 deos facit opera sua evertere: ut portas Iuonem, quarum dea est; nam portam luminis nascentibus praebet, ut *Iuno lucina fer opem*: arces Minervam; legimus enim Pallas quas condidit arces: Neptunum muros; ipsi enim fundamenta sunt consecrata, cuius et moventur arbitrio: unde *ἐνοσίχθων* dicitur, hoc est terram movens
20 aquae concussione, sicut terrae motus continent opiniones. *NEPTVNVS M. E. T. Q.] [ergo] cum Neptunus infestus indicatur, Apollo tamen etiam post piaculum Troianis favet, quia cum propter Chrysis sacerdotis filiam offenderant Graeci. TRIDENTI* omnia in 'ns' exeuntia aut participia sunt, aut nomina. sed si participia sunt, ablativum
25 et in 'i' et in 'e' mittunt pro nostro arbitrio: Iuvenalis <XV 81> nec ardenti decoxit aeno, contra <XIV 118> semperque ardente camino: si vero nomina fuerint, omni modo in 'e' exeunt. si autem eadem sint et nomina et participia, ut 'amans', cum nomina fuerint, omni modo in 'e' mittunt; cum participia, licenter
30 utimur. ergo quia 'tridens' nomen est, 'tridente' debuit dicere:

11 sed constat Laomedontem . . . dicuntur] exser. mythogr. II 193. III 5, 7 16 Iuno] Ter. Andr. III 1, 15 || 17 Pallas] buc. II 61 || 23 omnia in 'ns' . . . necessitate] cf. Serv. in Don. p. 409, 27. 417, 5. Pompeius p. 258, 33 K.

2 volumus ex volumus *M* || ad et ante praesens et ante futurum om. *E* (add. e) || fieri] referri *C* || 10 ad v. 610 Neptunus muros] hoc autem habet fabula . . . offensi esse dicuntur. *P* || 11 sunt *LE*: sint ex sunt *II* sint *MPe* || lamedontem *P* || 12 mouisse *P* || 13 Mysiis *Daniel* et *C**: misiis *P* mystis *LI* hostibus *MEI* mythogr. *III* promissis mythogr. *II*. cf. Serv. ad Aen. VII 604, ubi misii libri || 14 dii om. *ME* || et offensi] et non redidit pecuniis offensi *L* (idi litterae in rasura) || 15 eos *L* (deos *l*) || 16 nam et portam *Mc* || 19 *ἐνοσίχθων*] *nossathon LI* *enosichthon MEI* καὶ ἐνοσίχθων add. *D* || terra *L* || 23 exeuntia disinentia *L* || 24 sint *MEI* || 25 arbitrio nostro *M* || 26 aenco *E* || semper *M* || 27 e om. *L* (add. *l*) || 28 sunt *L* (sint *l*) || 29 fuerint] sunt *ME* || omni modo] omnino *C* || licenter utroque utimur *L*

sed novitatem adfectavit, nulla cogente necessitate. sane in nominibus, quae et propria esse possunt et appellativa, ut 'liberalis' 'felix' 'iuvenalis', ablativus a proprio in 'e' exit, ab appellativo in 'i'.

611. *QVATIT concutit, commovet.*

612. *IVNO SCAEAS SAEVISSIMA PORTAS quidam ideo Iunonem has portas tenuisse accipiunt, quia eam fatorum arbitrium volunt, et fatum fuit ad exitum Troiae per has portas equum introduci. SCAEAS priscae. SAEVISSIMA quae et fugam vetabat.*

613. *SOCIVM sibi devotum. FVRENS irascens.*

614. *ACCINCTA id est armata, quia ipsa est Curitis, et sub hoc nomine interest bellis; nam ideo <I 16> hic illius arma hic currus fuit. 'accincta' enim 'ferro armata', ut <XI 486> cingitur ipse furens certatim in proelia Turnus.*

615. *IAM praeterea, ut iam quae seminibus iactis se sustulit arbos. ARCES ordinem tenuit: primum 'muros', deinde 'portas', post 'arces'; a muris enim in arcem convertendus est totus impetus; ob hoc autem 'arces' Minervae dantur, quod ipsa sit inventrix aedificiorum, ut Pallas quas condidit arces, et quia summa quaeque possidet sapientia. praeterea in capite esse dicitur; idcirco creditur patris Iovis capite generata. TRITONIA PALLAS notandum duo antonomasiva sunt sine proprio nomine. et est nimiae iracundiae cum dicitur, quamquam irata sit Graecis, nequaquam tamen Troianis parere; licet in historia lectum sit, vehementius iratam Minervam, quod post victoriam ei sacrificare noluerint, ut Horatius cum Pallas usto vertit iram ab Illo in inpiam Aiacis ratem. RESPICE dicendo 'respice' ostendit, vere iam caliginem ab oculis eius esse sublatam.*

616. *INSEdit adeo irata, ut ante sacerdotem ibi Cassandram de-*

14 iam] georg. II 57 || 18 Pallas] buc. II 61 || 24 Horatius] epod. X 13 sqq.

1 adfectavit] desideravit *E* (t affectavit *superscr. e*) || cogente] agente *H* || 3 ab appellativo] ablativo *L* (ab adpellativo *l*) apellativo *H* || 4 ad v. 611—613 Quatit] concutit, commovet (commovet). Scaeas] priscae. Furens] irascens. *P* || 10 ad v. 614 Accincta (accinta)] id est armata, quod ipsa est curritis, ut 'hic illius arma, hic currus. *P* (inter ipsa et curritis *Daniel* est omittens lacunam indicavit, quam *Scioppius* in *Fuldensi* his suppletam esse adnotavit quia ipsa est curtilis et sub hoc nomine . . . in proelia Turnus, quae *Commelinus* primus falso post introduci (*lin. 7*) collocavit.) || Curitis scripsi. cf. ad *Aen.* I 8: curritis *P* curtilis *C* || 14 ad v. 615 iam] praeterea, ut 'iam quae seminibus iactis'. Arces] ideo *Minervae* dicuntur esse, quod ipsa sit inventrix aedificiorum, ut 'Pallas quas condidit arces'. Tritonia Pallas] duo antonomasiva (antonomasia) sunt sine proprio nomine. *P* || 20 antonomasia *L* (antonomasia *l*) || 22 nequam *L* (*corr. l*) || 24 quod ei post victoriam sacrificare *M* || noluerit *H* noluerint *ex* noluerunt *E* || 25 iram] aram *H* || llio] illo *H* || iacis ratem *H* || 27 ad v. 616 Nimbo effulgens] nube diuina. est enim fulgidum (fuluidum) lumen, quod decorum capita cinguntur (tinguntur). alii 'limbo' (sub limbum) legunt . . . ueste. Et (aut) *Gorgone* saeva] aut etiam . . . mutarentur. quarum (quorum) capita *Minerva* dicitur amputasse ac suo adfixisse pectori (pectore). *P*

fenderet. NIMBO EFFVLGENS nube divina. *est [enim] fulgidum lumen, quo deorum capita cinguntur. sic etiam pingi solet. alii 'nimbum' clavum transversum in veste existimant. alii 'limbo' legunt, ut* <IV 137> *Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo. et est*
 5 *pars vestis extrema, quae instita dicitur, ut Horatius quarum subsuta talos tegit instita veste. GORGONE SAEVA aut etiam per saevam Gorgonem fulgens; aut ipsa saeva terrore Gorgonis. sane Gorgones tres fuisse dicuntur, Stheno, Euryale, Medusa, quarum aspectus intuentes vertebat in lapides. haec autem mirae pulchritudinis*
 10 *fuisse dicuntur, et quisquis eas vidisset stupore defigebatur. ideo fictum est, quod in lapides mutarentur. sed alia fabula refert, Medusam mirae parsimoniae virginem fuisse, et ob hoc acceptam Minervae. quae compressa a Neptuno Pegasus equum dicitur edidisse: quod posteaquam Minerva cognovit, eius caput dicitur amputasse et suo adfixisse pectori,*
 15 *cique tribuisse vim, ut quidquid vidisset mutaret in saxum.*

617. IPSE PATER qui omnibus unus esse consuevit: ut <X 112> rex Iuppiter omnibus idem. et bene honesta Aeneae causa fugiendi est. VIRESQVE SECVNDAS quia fuerunt et in Troianis, sed non prosperae.

20 618. SUFFICIT subministrat, suggerit.

619. ERIPE accelera, raptim fac. *vel 'eripe te fuga'.*

620. NVSQVAM ABERO bona oeconomia. nam si tenent Danaï qua deficit ignis, necessarium est praesidium numinis: ut Horatius nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus inciderit.

25 LIMINE SISTAM in limine, ut <XI 686> silvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti.

621. SPISSIS (NOCTIS SE CONDIDIT VMBRIS) densis. *abscessu enim plerumque numina demonstrantur fuisse, cum subito apparere desierint.*

622. APPARENT DIRAE FACIES secundum mathesin post abscessum Veneris dira dicit apparuisse numina, cuius praesentis radii

1 est fulgidum . . . existimant] cf. Isid. orig. XIX 31, 2 || 5 Horatius] sat. I 2, 29 || 11 sed alia fabula refert e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VII 654 || 23 Horatius] a. p. 191 || 29 secundum mathesin . . . temperant] exser. mythogr. III 11, 5

1 INVLGENS L (corr. l) || 3 limbum legunt C legunt limbo L || 6 subsuta HMEI: suta (t in ras.) L pulsata PC* substricta Stephanus || tetigit P 8 steno P Sthemo Daniel || edriale P Euriale Daniel || 9 pulchritudinis P || 10 vidisse P || 12 accepta C || 20 ad v. 618 Sufficit] subministrat suggerit. P || 21 ad v. 619 Eripe] accelera . . . te fuga (fugam). P || eripi P || 22 ad v. 620 Nusquam. Limine sistam] ut 'siluis te Tyrrhene (tyrene) feras agitare putasti'. P || 23 defecit LH deficit ex defecit E || 24 interest L || 26 putasti] id est in siluis add. Fabricius || 27 ad v. 621 Spissis] densis. P || 30 dira om. C || paruisse L (corr. l) || praesentis LH: praesentes MEI

intervenientes anaereticos temperant. APPARENT DIRAE FACIES] [vel] quia 'dirae' appellantur quae sunt in ministerio Iovis, quando morbos aut letum aut bellum hominibus molitur, quia in XII. ait <845> dicuntur geminae pestes cognomine Dirae.

623. NUMINA MAGNA quia Iovem Iunonem Neptunum et Minervam 5 dixerat.

624. TVM VERO quia ante et ab Hectore audierat, et per se viderat everti Troiam, sed non omnem; singulas enim res viderat, ut <311> iam proximus Ucalegon. vel 'tum vero', quando et dii visi sunt saevientes. 10

625. ET EX IMO VERTI quia superiori excidio, quando ab Hercule expugnata est, nec omne Ilium conciderat, nec ex imo fuerat Troia subversa. per haec ergo fit certior causa fugiendi.

626. ORNVN † p. . . Oceani filia, a Sarpedone, Ilii filio, adamata est. quem cum [veni] sprevisset, faciente Venere, Iasonem tunc ad 15 Colechos euntem inefficaciter adamavit. quo absente † ad luchi conficere-tur, in hanc arborem dicitur commutata.

627. FERRO ET BIPENNIBVS] ἐν διὰ δύοῖν. FERRO ET BIPENNI-BVS tautologia est.

628. ERVERE pro deicere et est acyrologia. VSQVE tam diu. 20 MINATVR aut 'eminet', ut <IV 88> minaeque murorum: aut 'movetur'.

629. TREMEFACTA COMAM solita figura. 'comam' autem pro ramis, per illam metaphoram tondentur cytisi.

630. VVLNERIBVS pro ictibus. IVGIS cacuminibus montium. 25 RVINAM aliarum scilicet arborum.

632. AC DVCENTE DEO secundum eos qui dicunt, utriusque

24 tondentur] georg. II 431 || 27 secundum eos . . . barbatae Veneris] exscr. mythogr. III 11, 5. cf. Macrob. Sat. III 8, 1 sqq.

1 interuenientis *LM* (interuenientes *l*) || anaereticos] † nociuos † noxios anehereticos *L* anaereticos *H* || temperant] id est martem et saturnum (id est . . . saturnum interrumpant *om. E*) ne aeneae interdicant id est interrumpant (interdicant *l*) uitae rationem aneretici enim (uero *l*) sunt mars et saturnus qui interdicunt nitae rationem si radiis suis ortum geniturae pulsauerint *add. El* || 7 TVM *LM* || 9 dii visi] diuisi *C* || 14 p. . .] *fort. Melia* || Ilii] *fort. Iouis* || 15 *veni secl. F. Schoellius* venientem *Burmans* || 16 ad luchi] cum lactu *Masricius* || 18 *ad v. 627 Ferro* et bipennibus] endiadyon. *P* || ἐν διὰ δύοῖν vel ταντολογία vulgo || 19 est] ideo quia 'crebris bipennibus' est *add. D* || 20 *ad v. 628 Ervere*] pro deicere . . . aut mouetur. *P* || 21 autem eminet *LII* || 23 *ad v. 629 Et tremefacta* (tremefactam) comam] solita figura. Nutat] cutit (*fort. quatitur*). *P* || 24 erytici *C* || 25 *ad v. 630 Vulneribus*] pro ictibus . . . arborum. *P* || 27 *ad v. 632 Ac ducente deo*] secundum eos . . . deus affuit (affuit). *P* || HAC *L* || DEA *II*

sexus participationem habere numina. nam ait Calvus pollentem-
que deum Venerem. item Vergilius <VII 498> nec dextrae
erranti deus afruit, cum aut Iuno fuerit, aut Allecto. est etiam
in Cypro simulacrum barbatae Veneris, *corpore et veste muliebri, cum*
5 *sceptro et natura virili, quod Ἀφροδίτων vocant, cui viri in veste mu-*
liebri, mulieres in virili veste sacrificant. DVLENTE DEO] [quamquam]
veteres 'deum' pro magno numine dicebant. Sallustius ut tanta mu-
tatio non sine deo videretur.

633. DANT TELA LOCVM F. R. *illi reddidit 'flammas inter et hostes*
10 *expedior'. hic est hiatus.*

635. ANTIQVASQVE DOMOS 'caras'. et aliud pendet ex alio;
nihil enim interest, utrum carum dicas, an caritatis causam. sane
'domos' ambitiose dixit.

636. PRIMVM praecipuum. *vel 'primum' ante filium et uxorem.*
15 *sed Varro rerum humanarum ait permissum a Graecis Aeneae, ut eva-*
deret et quod carum putaret auferret; illum patrem liberasse, cum illi
quibus similis optio esset data, aurum et argentum abstulissent. sed
Aeneae propter admirationem iterum a Graecis concessum, ut quod vellet
auferret; illum, ut simile, quod laudatum fuerat, faceret, deos penates
20 *abstulisse. tunc ei a Graecis concessum, ut et quos vellet secum et sua*
omnia liberaret: quod poeta Veneris praesidio praestitum dicit Aeneae.

PETEBAM pro appetebam et optabam.

637. VITAM PRODVCERE figurate, pro 'vitam producturum'.

638. EXILIYM dictum quasi extra solum. VOS O obliqua oratio
25 est. nam aperte quidem hoc agit, ut relinquatur, latenter vero
aliud: [*id est voluntatem fugiendi*] per quod nimia Aeneae ostenditur
pietas, qui nec iustis causis movetur, ut patrem relinquat. *sane*
rhetorica suasio est; deliberatur enim de ipsa re, utrum fugiendum sit.

7 Sallustius] hist. fragm. inc. 66 Kr.

1 ait Calvus] calvus in libro suo ait P || Calvus] Gallus mythographus
pollentemque] pollicentem P pollentem E || 3 adfruit M affruit E || etiam om.
II || 4 Veneris] quae effrooditon vocatur. et hoc ad Graecorum imitationem qui
ὁ θεός et ἡ θεός dicunt, sicut ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἄνθρωπος, vir et femina
add. D || 11 caras] Sallustius 'antiquitatis curaeque pro Italica gente' add. Fa-
bricius cf. Serv. ad ge. 11 209 || 13 dixit] pro domo una, non domum add. D (pro
domo una super ambitiose l) || 14 ad v. 636 Primum] praecipuum. vel 'primum'
ante filium et uxorem. sed Varro ait concessum Aeneae a Graecis, ut et quos
vellet secum et sua omnia liberaret, quod poeta Veneris praesidio praestitum
dicit Aeneae. Petebam] pro adpetebam et optabam (obtabam). P || 19 illum
scripsi: ille C || 23 ad v. 637 et 638 Vitam producere] figurate . . . extra solum.
P || 24 ratio L (oratio l) || 25 quidem om. Me || hoc] haec LH || ait L agit ex
ait II || derelinquatur l || 26 aliud] .f. noluit perser. l. scilicet ut ducatur. et
obliquitas illuc spectat orationis quasi affectu (affectu om. ME) patriae videatur
velle retinere urbem dum talia petit add. LME || id est voluntatem fu-
giendi Fabricius quoque cedit

et eius partes ita ponuntur, ut † si qui dissuadent, an supervivendum patriae. quod ideo aperte non dixit, ne ceteros a fuga dehortari videretur, sed ait 'vos fugite, qui potestis': a tempore 'satis una superque', ab invitis diis 'iam pridem invisus diis et inutilis annos demoror'. sic quidem et illud colligitur, an debilis patriae superare debeat. 5

639. INTEGER AEVI SANGVIS plenam aetatem significat ex sanguine, qui non est integer nisi in iuvenibus. nam dicunt physici minui sanguinem per aetatem: unde et in senibus tremor est. sane 'aecum' hic ad annos referre debemus, cum alibi tempus significet, ut aevoque sequenti. et <III 415> tantum aevi longinqua valet 10 mutare vetustas. SVO ROBORE sine alterius auxilio, quo eget Anchises. et duas res dicit: et iuvenes estis, et sani, quorum utrumque mihi deest. STANT perstant solidaeque sunt.

640. AGITATE disponite, cogitate. Sallustius traditur fugam in oceani longinqua agitavisse. 15

641. CAELICOLAE ad quos nostra pertinet vita, ut <I 387> haud credo invisus caelestibus auras vitales carpis et <XI 51> nos iuvenem exanimum et nil iam caelestibus ullis debentem et <VI 730> igneus est illis vigor et caelestis origo. anima enim caeli pars est, corpus nostrum, umbra inferorum. ideo ergo non posuit generale nomen deorum, et addidit caelestibus, ne crederentur inferi dii, qui datores vitae non sunt. 20

642. SATIS SUPERQUE ad augmentum 'superque' addidit. est autem tmesis. sane sciendum est esse aliqua, quae augmentum non recipiunt, ne minus significant, ut ['satis,'] 'perfectus': nam 25 quaeritur, utrum 'perfectior' possit facere, ne incipiat ['satis'] 'perfectus' minus significare.

7 qui non est integer . . . tremor est] exser. Isid. orig. XI, 1, 123 || 9 cum alibi tempus significet] cf. Isid. diff. verb. 67 || 10 aevoque] buc. VIII 27 || 14 Sallustius] hist. fragm. lib. I 61 Kr. || 24 sane sciendum . . . significare] cf. Serv. ad Aen. XI 124

1 fortasse ut si quis dissuadeat || 3 post potestis non nulla intercidisse videntur, veluti haec ego figere non debeo nec possum. cf. Donatus ad hunc versum. dissentit F. Schoellius coniciens (lin. 1) ut oblique dissuadeat non supervivendum patri Aeneae || 4 ab invitis Masvicius: an invitis C || annos] orbi C || 6 ad v. 639 Integer aevi sanguis] plenam aetatem significat ex sanguine, qui (que) non est integer, nisi in iuvenibus. P || 7 in om. Mc || 11 ROBORE] id est proprio add. D || 14 ad v. 640 Agitate] disponite cogitate. P || 17 aud L (haud l) aut H || et] in Lipsiensi et super hanc vocem et super non sunt (lin. 22) N notam manus saec. XII. posuit et in marg. haec adscripsit inter has figuras in aliis serui libris scriptum non inuentum est. || et] ut Mc || 18 uos H || 19 illis H || debentem ullis E || 20 nostrum F. Schoellius coll. ad Aen. VI 362: uero C aquae Fabricius 21 ideo vulgo: adeo libri || generalem deorum nomen H || et] sed L || 22 caelicolae C || di H || 23 ad v. 642 Satis superque] ad augmentum 'superque' addidit. sane sciendum est . . . significare. P || addit L (addidit l) || 24 temesis LH tmesis ME || 25 satis maiusculis litteris L, om. MEI || 26 satis om. Stephanus

643. VNA EXCIDIA sub Laomedonte ab Hercule. sed ἐμφατικῶς dixit 'excidia'. *SVPERAVIMVS superviximus.*

644. 645. SIC O SIC POSITVM ADFATI DISCEDITE CORPVS sensus talis est: praestate mihi vos funebre solatium, id est adfamini me, 5 ut dici mortuis solet 'vale, vale, vale': nam ideo et 'positum' et 'corpus' dixit: mortem autem ego manu hostis inveniam; nam hic ordo est. 'miserebitur' vero dixit adfectu eius qui cupiebat interimi, ut eum hostis quasi miseratus occideret. sic in nono <493> mater Euryali aut tu, summe pater divum, miserere, tuoque in- 10 sum hoc detrude caput sub Tartara telo, quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam. et <X 676> vos o potius miserescite venti. alii sic exponunt: [et] 'miserebitur' id est quod illi hostili animo fecerint ego misericordiae loco duam.

646. EXUVIASQVE PETET quasi obiectio 'sed spoliatum linquet 15 cadaver', et responsio 'facilis iactura sepulcri': aut secundum Epicureos, qui dicunt nihil superesse post mortem; aut hoc dicit, facilis sepulturae iactura est, quam potest ruina praestare. *FACILIS contemptibilis et levis sapienti viro, ut sit 'iactura' dispendium.*

647. INVILIS ideo, quia debilis fuisse dicitur post fulmen. AN- 20 NOS DEMOROR quasi festinantes diu vivendo detineo.

649. FVLMINIS ADFLAVIT VENTIS ET CONTIGIT IGNI tria sunt fulminum genera: est quod adflat, quod incendit, quod findit: de hoc autem siluit. fulminatus autem est Anchises, quia se cum Venerere concubuisse iactabat. sane afflati tactique dicuntur capti membris, 25 ut tactus etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus.

ADFLAVIT VENTIS bene dixit, quia scit, non iaci fulmina, nisi cum flatu

21 tria . . . findit] cf. Sen. quaest. nat. II 40. comm. Lucani I 151 || 25 tactus] Cic. in Catil. III 8, 19

1 ad v. 643 Una excidia] sub Laomedonte ab Hercule (hercole). sed ἐμφατικῶς (enfaticos) dixit excidia. Superavimus] superviximus. P || Laomedonte] unum excidium viderat in marg. add. l || enfaticos LHE enfaticos M 3 ad v. 644 et 645 Sic o sic positum adfati discedite corpus] sensus talis est . . . et corpus dixit. Miserebitur] affectu eius qui cupiebat interimi dixit, ut eum hostis quasi miseratus occideret. P || DISCEDERE M || 5 vale vale om. Me. unde (III 68) 'et magna supremum voce ciemus' add. D || 6 autem om. L || hic ordo LII: ordo ipse ME? || 7 est] ego inveniam mortem manu hostis. ille miserebitur et petet exuvias vulgo adduntur || affectum L || 8 sic] et sic ME 9 summe] magne Vergilius || 10 telo] caelo M || quando . . . vitam om. LIIM 11 abrumpere vitam] animam E || et 'vos o potius miserescite venti' Fabricius quoque edidit || 14 ad v. 646 Exuviasque petet (petat)] quasi obiectio . . . iactura sepulcri. aut hoc dicit . . . praestare. P || linque P || 16 nil IIM || post mortem aut facilis contemptibilis . . . dispendium C || 17 ruinam II || praestare om. II || 22 fluminum L || est quod . . . findit] et quod findit quod adflat quod incendit E || 23 est autem II || 24 sane afflati . . . Romulus Fabricius quoque edidit || afflatitii C

ventorum, ut in VIII. <429> tris imbris torti radios, tris nubis aquosae addiderant. sane de fulminibus hoc scriptum in reconditis invenitur quod si quem principem civitatis vel regem fulmen afflaverit, et supervixerit, posteros eius nobiles futuros et aeternae gloriae. Fabula sane talis est: cum inter aequales 5 epularetur Anchises, gloriatus traditur de concubitu Veneris. quod cum Iovi Venus quæsta esset, emeruit, ut in Anchisem fulmina mitterentur; sed Venus cum cum fulmine posse vidisset interimi, miscrata iuvenem in aliam partem fulmen detorsit, Anchises tamen afflatus igne caelesti semper debilis vixit. 10

651. NOS CONTRA praepositiones vel adverbia in 'a' exeuntia modo producent ultimam litteram, excepto 'puta' et 'ita', apud Ennium et Pacuvium brevia sunt. hinc est quod etiam numerorum nomina indeclinabilia producentur, ut <I 269> triginta magnos. ea vero quae declinantur brevia sunt secundum rationem nominum 15 in 'a' exeuntium. EFFUSI LACRIMIS pro effusi in lacrimas.

652. OMNISQVE DOMVS modo familiam, alias domicilium, interdum re vera domum.

653. FATOQVE VRGENTI (INCUMBERE) simile est ut 'currentem incitare', 'praecipitentem impellere'. 20

655. RVRSVS IN ARMA FEROR quasi quodam doloris impetu, quod pater liberari non acquiesceret. MORTEM OPTO contra fatorum vim et matris auxilium.

656. NAM QVOD CONSILIVM quasi veterit regina audito 'mortemque miserrimus opto', sic respondet Aeneas 'nam quod consilium aut quae 25 iam fortuna dabatur'?

657. MENE probatae pietatis filium. nam pronomina habent vim suam, nonnumquam et emphasin, ut cantando tu illum?

5 cum inter . . . debilis vixit] cf. mythogr. II 195 || 11 praepositiones e. q. s.] cf. Prisc. II p. 65, 20 H. Probus de ult. syll. p. 252, 14. p. 254, 2 K. Servius de final. p. 454, 24 sqq. K. Marius Victorinus de final. p. 238, 19. p. 239, 4 K. Cledonius p. 75, 22 K. || 28 cantando] buc. III 25

1 tris . . . addiderant] et sequentia C || 2 sane de fulminibus . . . debilis vixit in marg. exempl. Basil. scripsit Daniel || 6 epularetur Daniel et mythogr.: exultaret Scioppius enotavit || 8 cum eum Daniel: eum cum Scioppius || interimi vidisset Daniel || 9 fulmen detorsit Daniel et mythogr. fulmen om. Scioppius || 11 ad v. 651 Effusi lacrimis] pro effusi in lacrimas. P || 12 et ita om. H excepto puta et ita quia vulgo excepto puta et ita quae Vahlenus Enn. poes. rel. p. 180 fortasse excepto ita et quia. cf. Serv. de fin. p. 454, 24 K. et Prisc. II 65, 20 H. || 14 producentur] a producentur M a producent EI || magnos H: om. L, annos MI magnos annos E || 15 rationem] declinationem E || 17 familia vulgo || domicilium] quod ad tempus sumitur add. I. superior pars domus superscr. l || 24 veterit] an renuerit? || 25 respondet scripsi: responderet C || 28 vim suam om. ME || et om. MEI || enfasin IIE enfasin M

sane 'mene efferre pedem genitor' et cetera rhetorice per deliberationem tractatur, an Aeneae relicto patre fugiendum sit. POSSE plus est quam velle.

658. NEFAS scelus. EXCIDIT bene excusat patrem dicendo
5 'excidit', et ipsam temperat obiurgationem.

660. PERITURAE bene 'periturae' dixit, non 'perditae', quia adhuc posse videatur evadere per suam et Anchisae fugam; ideo autem 'addere', tamquam magnam portionem exitio Troiae genus Anchisae coningeret.

661. IUVAT delectat, quasi malum illi voluptati sit. PATET
10 ISTI apocope est pro 'istic'. pronomen enim esse non potest, quia non praecedit nomen.

662. MULTO PRIAMI DE SANGVINE quasi bis sanguinem fuderit Priamus, quia et filium eius Pyrrhus occiderit.

663. NATVM ANTE ORA PATRIS his rebus terret eum, qui non
15 potest mortem timere. OBTRVNCAVIT obtruncare consuevit.

664. HOC ideo. QVOD propter quod.

668. ARMA, VIRI, FERTE ARMA notant hoc critici, quia saepius armari aliquos dicit, cum exarmatos nusquam ostendat: qui nesciunt, non omnia a poeta, ut supra <I 223> diximus, dici debere. nam
20 et diem describit, nocte non praemissa. superfluo enim dicuntur ea quae necesse est fieri. quis enim domum ingressus, non arma deponat? vel quia ad auferendum patrem arma deposuerat; vel quia armis Graecorum fuerat armatus. VOCAT LVX VLTIMA VICTOS id est victis moriendum est.

669. REDDITE ME DANAI vel quibus me sustulit mater; vel
25 tamquam quaerentibus et invenire cupientibus. et bene 'reddite', quasi retineatur; nam ideo ait 'sinite'. INSTAVRATA renovata; quod verbum et de feriis et de scaenis solebat apud veteres usurpari.

10 apocope est pro istic] cf. Serg. expl. in Don. p. 510, 16 K. Pompeius p. 247, 33 K.

1 sane mene . . . fugiendum sit praemisso 'cod. Fuld.' in marg. exempl. Basil. scripsit Daniel haec addens deinde etiam senibus esse fugiendum ut 'iamque aderit m. p. d. s. p.' et adiecit 'Natum ante o. p. p. q. o. a. a.' Deinde illi respondet, Dii me nolunt servare 'Hoc erat alma p. q. m. p. t. p. i. E.' id est nolunt me servatum. Illud autem παθινός adiecit 'Ascaniumque patrem m. i. c.' Et ne quis quod nollet sine patre fugere putaret invidiose magis quam vere dici ait 'arma viri ferte arma'. || 2 tractatur scripsi: tractantur C || 4 ad v. 658 Nefas] scelus. P || 7 autem F. Schoellius: amet C amat Lion || 8 exilio C, correxi || 9 ad v. 661 Iuvat] delectat. P || 10 istic MEL: ista LH || enim om. L || 12 ad v. 662 Multo Priami de (id) sanguine] quasi . . . occiderit. P || 13 filium Daniel et C*: filius P || 16 ad v. 664 Hoc] ideo. Quod] propter quod. P || 17 cretici L tritici H || 18 nunquam LH (nusquam I) || 25 ad v. 669 Reddite me] quia (quae) retinebatur (refenebatur); et ideo ait 'sinite'. Instaurata] renouata. P || sustulit me L || sustulit] eripuit C

670. *NUMQUAM pro non, ut numquam hodie effugies.*

672. *INSERTABAM cunctationem ostendit hoc verbo eius, qui nec ire ad proclium velit, nec domum relinquere. sic et 'fercbam' dixit.*

674. *PATRI melius 'patri', quam 'mihī'. TENDEBAT offerebat,* 5
sed manibus eum gestans.

675. *SI PERITVRVS ABIS argumentum dilemma, id est complexio, quae adversarium ab utraque parte concludit.*

676. *EXPERTVS quidam participium praeteriti temporis [sed] vim praesentis habere voluit, quia praesens deficit.*

677. *TVTARE DOMVM hoc est cui defensori relinquimur, si tu dese-* 10
ris? CVI PARVVS IVLVVS interrogantis est. et simul epitheto com-
 mendat aetatem.

678. *CONIVNX QVONDAM 'quondam' aut aliquando significat, quasi nunc uxor non sit quae relinquitur. aut certe 'quondam' 'semper' significat, ut in georgicis <III 99> ut quondam in sti-* 15
pulis magnus sine viribus ignis, et est, quam semper coniugem nominasti. haberi enim quaevis poterat, nominari non nisi nobilis. et bene [ex ductu litterarum] quod eventurum timet, quasi iam contigerit, deplet; se autem ideo ultimam facit, quod ipsa loquitur. diversam autem aetatem pueri, senis et feminae ad miserationem commovendam 20
videtur obicere.

680. *SVBITVM pro 'subito'. adverbium est temporis secundum vete-*
res. ORITVR oriuntur divina, ut Sol: ideo et † quia dicuntur oritur.

681. *MANVS INTER mutavit accentum praepositio postposita. sane 'inter' plerumque pro 'per' ponitur, sed raro apud Vergilium,* 25
ut <VII 30> hunc inter fluvio Tiberinus amoeno. bona autem

1 numquam pro non] cf. Don. ad Ter. Andr. II 4, 7. eun. II 3, 98 || numquam] buc. III 49

4 ad v. 674 Tendeat] offerebat. P || 5 sed manibus H: sed non manibus LMEC*. cf. Serv. ad v. 681 || 6 argutum C || dilema LH delima MEI || 8 ad v. 676 Expertus] quidam participium . . . deficit. P || praeteritum tempus P set P || 10 ad v. 677 Tutare domum] hoc est cui defensori (defensoris) relinquimur? P || 11 epitheton est H || 13 ad v. 678 Coniunx quondam] quondam . . . uxor non sit. aut quondam (condam) semper significat, ut in georgicis (gyor) 'quondam (condam) . . . coniugem nominasti. P || 15 in post quondam om. LH || 16 et est HMEPI: aetatem L et est sensus C et Fabricius || 17 potera//t L poterant M || nobiles M || 18 ex ductu litterarum seclusi. videtur enim Scioppius significare voluisse, et bene non satis apparere in codice. || 22 ad v. 680 Subitum] pro subito . . . veteres. P || temporis P: ordinis C || 23 ut sol ideo Commelinus: ut soli deo C || et ignis, quia dii fundunt, oritur F. Schoellius. fortasse et prodigia dicuntur oriri || 24 ad v. 681 Manus inter] mutavit accentum praepositio postposita. Monstrum] a monstrando, id est monendo dicitur, et refertur ad praesens significatio eius (significationem). prodigium vero est, quod (que) . . . significationem. P || postposita praepositio M || 25 pro per ponitur LHME: praepositio C. (cf. Scioppius suspect. lect. III 5) postponitur Leidensis Burmanni, F. Schoellius de acc. l. l. p. 185 || 26 fluvium M

oeconomia ad Iulum venit, dicens eum fuisse inter manus parentum. 'inter manus' autem, hoc est inter amplexus. non enim possumus eum illo tempore portatum dicere, quem *et mox pedibus patris comitem fuisse, et post septem annos legitimum et venatum isse et bella* 5 tractasse. MIRABILE MONSTRUM τῶν μέσων est: dictum a monstrando, *id est monendo*. et refertur ad praesens eius significatio. 'prodigium' autem est quod in longum tempus dirigit significationem.

682. LEVIS *pro leviter*.

683. FVNDERE LVMEN APEX 'apex' proprie dicitur in summo 10 flaminis pilleo virga lanata, hoc est in cuius extremitate modica lana est: quod primum constat apud Albam Ascanium statuisset. modo autem summitatem pillei intellegimus. tangit autem, ut frequenter diximus, latenter historiam. item hoc quoque de igni ad Servium Tullium pertinet. nam cum Tarquinius cepisset Vericula- 15 nam civitatem, ex captiva quadam in domo eius natus est Servius Tullius. qui cum obdormisset, caput eius subito flamma corripuit: quam cum vellent restinguere, Tanaquil, regis uxor, auguriorum perita, intellegens augurium, prohibuit. flamma puerum cum somno deseruit: unde intellexit, eum clarum fore usque ad ultimam vitam. 20 perite sane lucem dixit, non ut in septimo <76> tum fumida lumine fulvo: nam et illic splendor quidem est, sed cum fumo, qui semper causa lacrimarum est. in Ascanio autem solus ostenditur splendor. *Suetonius tria genera pilleorum dixit, quibus sacerdotes utuntur, apicem, tutulum, galerum: sed apicem pilleum sutile circa medium* 25 *virga eminente, tutulum pilleum lanatum metae figura, galerum pilleum ex pelle hostiae caesae.*

5 dictum a monstrando . . . significationem] cf. Isid. orig. XI 3, 3. diff. verb. 459 || 23 Suetonius] frag. 168 ap. Reiffersch. p. 268. cf. Isid. orig. XIX 30, 5

1 eum inter manus parentum fuisse L || 2 autem] aut M || 4 annos septem M (septem . . . tractasse *in contextu omisa in marg. suppl. ead. man.*) || isse ex esse L esse E || 5 rox meson L ton meson HME || 8 ad v. 682 Leuis] pro leviter. P || 9 ad v. 683 Fundere lumen apex] Suetonius . . . caesae. sunt autem in his uersibus infiniti pro indicativis. P || apex om. HM (add. m) 12 autem ut HE: namque ut LM || 13 item LH, om. MEI || 14 seruilium tullium LH tullum seruilium M seruilium tullum E || uericulanam MEI et *Burmanni libri uericulonam L uericulonam H oericulanam Masvicius. Corniculanam scribere debuit Servius. cf. Liv. I 38, 4 et IV 3, 12 Ovid. fast. VI 622* || 15 seruilium tullius hostilius L sertulius tullius hostilius H tullius seruilium M tullus seruilium E || 16 corripuit ME: corrupuit L arripuit H 17 quam MEI: quod LH || 19 intelligit L (corr. I) || clarum eum M || 20 lucem] fortasse leuem. || dicit EI || 21 illa H || 22 lacrimarum causa L causa om. M || solis H || ostenditur om. M || 23 Suetonius *Commelinus: sytonius CP* || 24 tutullum P || galere P || apice P || 25 tutullum P || figura *Masvicius: figurae P* || galere P || pilleum est ex P

684. CIRCVM TEMPORA PASCI crescere: ut <VII 391> sacrum tibi pascere crinem. sunt autem hic infiniti pro indicativis 'fundere', 'lambere', 'pasci'.

686. SACROS RESTINGVERE FONTIBVS IGNES *religiosos*. non quos tunc 'sacros' sciebant, sed quos mox probarunt. *SANCTOS* 5 *RESTINGVERE FONTIBVS IGNES* [et] bene 'fontibus', non aquis. 'sanctos' vero, ut *venerabilius fieret*. sane 'sanctum' est interdum non idem quod 'sacrum', neque idem quod 'religiosum'; interdum non aliud quam 'sacrum'. hic ergo 'sanctos' sacros accipiemus, quippe quo loco auspicia fierent, sicut ex Anchisae persona ostenditur, cum dicit 'oculos ad sidera' 10 *lactus extulit* et 'da deinde auxilium pater atque haec omnia firma'. aliter 'sanctum' accipi per singula loca dicitur.

687. AT PATER ANCHISES et hic et alibi Anchisen divinandi peritum inducit. OCYLOS AD SIDERA contra opinionem Theocriti, qui eum fulmine caecatum fuisse commemorat. 15

688. ET CAELO PALMAS CVM VOCE TETENDIT fugae defensio est, ut videatur non solum utilis et necessaria, sed et honesta, quoniam divina suadebant. nam et ideo inducitur noluisse, ut quod vincitur et consentit argumentum voluntatis divinae sit.

689. SI FLECTERIS aut secundum Stoicos locutus est, qui fati 20 adserunt necessitatem: aut secundum Epicureos, qui dicunt deos non curare mortalia.

690. ASPICE NOS quia intuentes dii iuvant: unde est <X 473> atque oculos Rutulorum reicit arvis, et contra <I 482> diva solo fixos oculos aversa tenebat. *ASPICE NOS*] (quia intuentes 25 *dii iuvant*;) *nam de Iove in primo libro <226> et Libyae defixit lumina regnis. aut secundum mathematicos, quod quidquid Iuppiter irradiaverit felix facit.*

691. ATQVE HAEC OMINA FIRMA secundum Romanum morem petit, ut visa firmentur. non enim unum augurium vidisse sufficit, 30 nisi confirmetur ex simili. nam si dissimilia sint posteriora, solvantur priora: unde est quantum Chaonias aquila veniente columbas. nam aquila sine dubio columbis plus potest.

7 sane sanctum e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 3, 5 || 27 aut . . . felix facit] cf. mythogr. III 3, 3 || 32 quantum] buc. IX 12

2 hic om. ME || infiniti III E infinitiua vulgo || 3 pasci] historico more add. D || 4 ad v. 686 Sacros] religiosos. P || 5 scirent Me || probaturi sunt C || 10 fortasse fiant || 11 pater aux. at. omnia firma C || 15 fulmine om. LH (add. l) || esse M || 23 iuvant: nam de Iove in X. libro sic ait cum in Africa esset Aeneas et Libyae defixit lumina regnis et contra diva . . . tenebat. aut secundum . . . facit. unde est . . . arvis. C || 29 mortem L || 30 petiti tuis afirmentur H || 31 dissimilia] similia H || 32 priora soluuntur M || quantumque L || 33 plus est L (potest l)

692. FATVS ERAT proprietatem disciplinae secutus, quod augurum 'effata' dicuntur.

693. INTONVIT LAEVVM sinistrum, prosperum, quia caeleste est; quae enim nobis laeva sunt (caelestibus) dextra sunt, ut diximus 5 supra <54>. 'sinistrum' autem a sinendo dictum, quantum ad auguria pertinet, quod nos agere aliquid sinat, unde alibi siquem numina laeva sinunt. sed hoc loco pontificalis inducitur disciplina. nam ostendit Anchisen, cum vellet fugam filii sequi, omine quod de Ascanii † pro capite auspicii se obtulit, a diis commotum petisse de caelo confirmationem; subiungit enim 'vix ea fatus erat senior, subitoque fragore 10 intonuit laevum'. prosperum, quia sereno caelo sive audita, sive visa fuerint: quod hic utrumque ostendit 'subitoque fragore intonuit laevum', quod ad auditum scilicet pertinet. iterum adiunxit quod ad visum pertinet 'et de caelo lapsa per umbras stella facem ducens multa cum luce 15 cucurrit'. hoc autem auspicium cum de caelo sit, verbo augurum maximum appellatur. sinistras autem partes septentrionales esse augurum disciplina consentit, et ideo ex ipsa parte significatiora esse fulmina, quoniam altiora et viciniora domicilio Iovis.

694. MVLTA CVM LVCE CVCVRRIT nunc theologicam rationem 20 sequitur, quae adserit, flammaram quos cernimus tractus nimbium esse descendentes numinis; alibi physicam, ut vento inpendente videbis, flammaram longos a tergo albescere tractus. FACEM DVCENS lumen, quod utique ex facibus nascitur.

695. SVPER LABENTEM quidam hoc verbum unam partem orationis 25 esse tradunt.

696. IDAEA CLARVM SE CONDERE SILVA stellae huius cursus ita significat Troianos conglobatos ad domum Aeneae Idam petere. quod dicit 'multa cum luce' ostendit claros; quod 'signantem vias' scintillas quasdam dicit relictas, quae ostendunt remansuros in di- 30 versis partibus socios; quod 'longo limite', ostendit errorem; quod

5 sinistrum . . . sinat] cf. Isid. orig. XI 1, 68 || 6 alibi] georg. IV 7 || 16 sinistras . . . Iovis] cf. Plut. quaest. Rom. 78 || 21 vento] georg. I 365

3 Intonuit laevum] sinistrum (senistrum) prosperum, quia (que) caeleste est. sinistrum autem . . . laeva sinunt (sinant). sinistras autem partes (partes om. P) . . . domicilio Iovis. P || 4 caelestibus add. Masvicius || 5 supra] quando autem terrenum contrarium add. LME || dicitur P || 7 sinat C || 8 vellet] fortasse nollet || 9 pro et auspicii delevit Masvicius. fortasse de Ascanii capite pro auspicio s. o. cf. ad Aen. IV 340 || commonitum Masvicius || 11 prosperum quia] fort. prospera enim quae || 16 partes om. P || 17 fortasse ex ea ipsa || 19 ad v. 694 Facem ducens] id est lumen, quod utique ex facibus (effacibus) nascitur. P || theologicum II || 20 sequitur rationem L || 24 ad v. 695 Super labentem] quidam . . . tradunt. P. post tractus (lin. 22) hoc scholium habuit C || 27 ita] ista ita L (expunxit D), om. Me || inde Idam Fabricius || 29 scintilla II || ostendunt ex ostenditur, ut videtur L

'sulcum' dicit, significat longum <780> 'maris aequor arandum'; quod ait 'sulphure fumant' divini ignis odor ostenditur; *fulgura enim odor sulphuris sequitur*; ex fumo autem mors Anchisae, sicut eius oratio sequens indicat. 'cedo equidem', quasi *dicat*, licet sciam me esse moriturum. et bene quamdiu vivit Anchises, totum ei ⁵ conceditur. *quidam fumo bellum, quod in Italia futurum erat, significari tradunt.*

699. VICTVS GENITOR *quasi pertinax et a pristino proposito recedens.* SE TOLLIT AD AVRAS verbum augurum, qui visis auspiciis surgebant e templo: unde est 'extemplo'. 10

700. ADFATVRQVE DEOS agit diis gratias. *vel certe invocat.*

701. IAM IAM NULLA MORA EST et 'cedo equidem' ostendit eum Aeneae dictis consensisse.

702. DII PATRII SERVATE DOMVM SERVATE NEPOTEM: VESTRVM HOC AVGV-
RIVM hic ostendit, Anchisen ea quae optabat per impetrationem augurii ¹⁵
meruisse: augurium enim est exquisita deorum voluntas per consulta-
tionem avium aut signorum. *perite ergo signum de caelo 'augurium'*
dixit. ideo et adicit 'servate domum', id est genus, familiam: 'ser-
vate nepotem', a quo certum erat Romanam prolem propagatum iri.

703. VESTROQVE IN NVMINE TROIA EST in vobis habeo Troiam: ²⁰
propter illud <642> has mihi servassent sedes. *alii ita expo-*
nunt: augurium numenque vestrum efficiat, ne putem Troiam perisse.

704. CEDO cedere proprie dicitur qui contra sententiam suam alteri
consentit, ut <III 188> cedamus Phoebo. COMES IRE RECVR-
SO tantum ad solatium itineris, quippe moriturus, ut in sexto <112> ²⁵
Aeneas ille meum comitatus iter. vult enim Vergilius etiam
Aeneae concedere patris peritiam.

705. DIXERAT ILLE hic distinguendum. *alii 'ille' et 'ignis',*
sed male. ET IAM dum negat, dum ostenduntur auspicia.

¹⁶ augurium . . . signorum] cf. Isid. diff. verb. 6 || ²³ cedere . . . Phoebo] cf. Nonius p. 250 M.

² sulphure M (sulphure m) || fumat L || ³ Anchisae cognoscitur Fabricius
⁴ indicat] et tenuis fugit ceu fumus in auras (Aen. V 740) add. C || quasi dicat
licet sciam me C: quasi licet etiam sciam me L quas licet etiam me H quasi
licet sciam me ME || ⁵ quamdiu vivit] quod diuinarit C || ⁶ fumo scripsi: fumum
C. ceterum quidam . . . tradunt coniungenda videntur cum fulgura . . . sequitur
(lin. 2): quae veri simile est ad et late circum loca sulphure fumant (v. 698)
adscripta fuisse || ¹⁰ a templo LH || est extemplo MEL: extemplo H et templo
L || extemplo adverbium Fabricius || ¹¹ dis H || ¹⁴ ad v. 702 Vestrum hoc
augurium] augurium exquisita (exquesita) deorum voluntas per consultationem
(consolationem) avium aut signorum. Servate nepotem] a quo certa erat Ro-
manae prolis propagatio (propagata). P || ¹⁹ certum erat scripsi: certus C
propagaturum iri C || ²⁰ in vobis habeo Troiam] in nobis ea omnia habeo C
²⁵ quippe] quoniam prope C || sexto] septimo LH || ²⁷ patris concedere L
²⁸ auspicia HME

706. PROPIVSQUE [*quamvis secreta domus sit.*] propter illud <300> arboribusque obteeta recessit. et est ordo: incendia propius volvunt aestus, id est calorem. unde etiam 'aestas' dicitur.

707. ERGO AGE quia consensisti, et ignis propinquat. 'age' 5 autem non est modo verbum imperantis, sed hortantis adverbium, adeo ut plerumque 'age facite' dicamus et singularem numerum copulemus plurali. CERVICI 'cervix' cum numero singulari dicitur, collum significat; si plurali utamur, superbiam ostendimus, ut in Verrinis frange cervices.

10 710. AMBOBUS ERIT et ad filium et ad patrem potest referri; sed melius ad patrem; quia de Ascanio post loquitur.

711. ET LONGE 'longe' valde, ut <I 13> Tiberinaque longe ostia. nam 'longe' non potest, quia sequitur 'pone subit coniunx'. et bene ire singulos facit: scit enim multitudinem facile 15 posse deprehendi. *vel 'longe' ideo, ut sit prooeconomia, quod errare potuerit.* SERVET autem custodiat, ut <VII 52> et tantas servabat filia sedes vel servantem ripas.

712. FAMVLI unde familia.

713. VRBE EGRESSIS hic ablativo iunxit, ut Horatius egressum magna me accepit Aricia Roma. Sallustius accusativo, 20 ut raro egressa fines suos. ergo utrumque dicimus. TVMV-LVS modo terra tumens, alias sepulcrum. prudenter autem circa turbatos pluribus utitur praeceptis, [*diversa signa dat*] quia scit, timoris comitem esse oblivionem. TEMPLVMQVE VETVSTVM DE-

4 age autem . . . adverbium] cf. Don. ad Ter. Andr. III 4, 19. adelp. IV 2, 33 || 7 cervix . . . cervices] cf. Isid. orig. XI 1, 61. diff. verb. 118 || 9 in Verrinis] Cic. in Verr. act. sec. V 42, 110 || 16 Servet custodiat] cf. Nonius p. 387 M. || 17 servantem] georg. IV 459 || 19 Horatius] sat. I 5, 1 || 20 Sallustius] hist. fragm. I 81 Kr. || 21 Tumulus terra tumens] exser. Isid. orig. XIV 8, 21. XV 11, 2

1 ad v. 706 Auditor] ordo est: incendia (incendi) propius voluunt aestus, id est calorem (colorem). P || illud om. M || 3 dicitur] a calore add. C || 4 ad v. 707 Ergo age] age autem non est modo . . . frangere cervices. P || appropinquat L || 5 adverbium hortantis Daniel et C* abtm (*id est 'ablativum'*) hortantis P || 8 ut in Verrinis Cicero vulgo || 9 frange HEC et Ciceronis libri: frangere LMPC* || 10 ad v. 710 Ambobus erit] quomodo 'ambobus', cum dicat 'dextrae se parvus lulus implicuit'? soluitur: huius modi enim aetas in captivitate solet recipi, ut alibi (766) 'pueri et puidae longo ordine matres'. ergo ad filium e. q. s. D || et ante ad filium om. LHC* (add. l) || 11 sed om. HEC* (add. e) || loquetur vulgo || 12 ad v. 711 Longe] valde . . . pone subit coniunx. Servet] custodiat. P, qui in his verbis desinit. || 13 quia om. P || 15 comprehendi Stephanus, Daniel et C* || vel longe . . . poterit post sedes (lin. 17) habet C, transposuit Musricius || 16 custodiat] ut servantem ripas add. E (expunxit e) || servabat E et Vergilii libri: servaret L servarat ex servaret H servarat M || 17 servantem ripas om. ME || 20 me] mea E || aritia ME || 22 sepulchrum libri

SERTAE CERERIS bene Cereris fanum ante urbem (esse facit), quae dea rusticorum est. et librate Aeneas et Cereris templum et vestustum elegit, ad quod nec viris erat aditus, sicut hostes putabant: nam Aeneas scit, ante esse profanatum: nec praedae spe Graeci poterant duci.

5

714. DESERTAE CERERIS utrum a sacerdote, qui in sexto <484> extinctus inducitur, ut Cererique sacrum Polyboeten: an 'desertae' belli tempore propter decennalem obsidionem? an 'desertae' a filia, ut nec repetita sequi curet Proserpina matrem.

* ANTIQVA CVPRESSVS ad vetustatem rettulit. cupressum autem, fune- 10
brem arborem, bene ante templum deae lugentis esse confirmat.*

715. RELIGIONE PATRVM timore: et est reciprocum. sic Terentius nam mihi nihil esse, religio est dicere, id est metus; item Vergilius contra <VII 60> multosque metu servata per annos: conexa enim sunt timor et religio, ut Statius primus in 15
orbe deos fecit timor.

716. EX DIVERSO ut non sit suspicio Graecis.

717. CAPE SACRA MANV non est dantis, sed hortantis, ut tollat, quia sequitur 'me bello e tanto digressum et caede recenti attrectare nefas': scit enim, Graecos ex pollutione Palladii piaculum 20
commisisse.

719. FLYMINE VIVO perenni, quia ingiter aqua fluens viva vocatur.

FLYMINE VIVO semper fluenti, id est naturali, ut <I 167> vivo-
que sedilia saxo. est autem augurale verbum.

720. ABLVERO pro abluam.

25

721. LATOS VMEROS aut more heroum se laudat: aut certe

---

9 nec repetita] georg. I 39 || 12 Terentius] heaut. tim. II 1, 16 'nam nihil esse mihi religiosi dicere'. || 15 Statius] Theb. III 661 || 25 Abluero pro abluam] cf. Don. ad Ter. Phorm. II 3, 73

---

1 ante urbem esse facit *Stephanus et Daniel* dicit esse ante urbem *D* esse facit *libri praeter C* om.* || quia *F. Schoellius* || 2 librate *ME* librat nel librate *L* (librat uel *expunctu sunt*. perite moderate *superscr. l*) librat *H* || 4 profanatum] propter quod *add. C* || 6 a *om. HE* (*add. e*) || 7 polyboeten *M* poliboeten *HE* p. *L* || 8 belli tempore . . . an desertae *om. LE*, in marg. *supplent me* || 10 ANTIQVA CVPRESSVS ad vetustatem rettulit . . . confirmat] *huc transposuit Masvicius*, post timor (*lin. 16*) praebet *C*. cupressum . . . confirmat post timor habent *LHME* || 11 lugentis deae *M* || esse confirmat] induxit *C* || 13 nihil mihi *L* || religio *L* || 15 religio et timor *H* || religio *L* || 20 nefas est *ME* scit enim *LH*: quia scit *ME* || palladii pollutione *M* || apalladii *H* || 22 ad v. 719 Flumine uiuo] perenni quia ingiter aqua fluens uiua uocatur. Sane cape sacra m. p. q. p. Ne b. e. t. d. et caed. r. Attr. n. d. me fl. u. Abluero pro abluam. uiuo autem sicut dictum est semper fluenti id est naturali ut *V*. q. s. s. est autem augurale uerbum. *C* || 25 Abluero pro abluam *Daniel edidit*

sternendo latos facit. *vel 'latos' sufficientes rectorae; vult enim ostendere, totum se ad onus praebuisse: et ideo 'uniceros', non 'umerum'.*

722. *INSTERIOR* eleganter tanquam onus laturus, ut de animalibus.

723. *SUCCEDOQUE ONERI* figura est, ut <478> succedunt
5 muro et flammam ad culmina iactant.

724. *INPLICUIT* puerilem expressit timorem, *ne manu excidat patris.* *SEQUITURQUE PATREM NON PASSIVUS AEQUIVS* bene de praesente puero, qui, ut putabatur, inter manus reginae erat positus, expressit adfectum.

725. *PONE* 'post', sed loco tantum, non et tempori adiungitur.
10 et adverbium est, atque ideo ultima syllaba habet accentum.
SVEIT sequitur. *OPACA LOCORVM* quia dixit <300> arboribusque obiecta recessit. est autem elocutio, ut <I 422> strata viarum. alii 'per opaca', per crassa accipiendum putant; vel 'opaca' obscura. alibi 'opacum' amoenum.

15 726. *ET ME QVEM DVDVM* naturalia plus timet. quasi et vir fortis et pius non timet bellicum timorem, sed naturalem, propterea quia sequitur 'comitique onerique timentem'.

727. *GLOMERATI EX AGMINE* propter illud <414> 'undique collecti invadunt'.

20 728. *NUNC OMNES TERRENT AVRAE* hic ostendit, etiam fortes viros pro ratione temporis et causarum et debere et decere metuere. *SONVS EXCITAT OMNIS* consternat.

729. *SUSPENSVM sollicitum.* *COMITIQUE* quidam 'comiti' pro comitibus accipi volunt; nam et pro Creusa cum timere putant intellegi, et
25 singulariter dictum, ut 'equitem' et 'peditem' de multitudine dicimus.

731. *SVBITO CVM* hysterologia est. *NATE* haec singula pronuntianda sunt, quia perturbatis iugis non datur sermo, nec gaudentibus, nec dolentibus. quidam adfectuose distinguunt.

9 Pone post . . . adiungitur] cf. Isid. diff. verb. 436 || 10 adverbium . . . est accentum] cf. Serv. comm. in Don. p. 439, 28 K. || 14 alibi opacum amoenum] cf. Isid. diff. verb. 42

5 culmina] fastigia II f. L at fastigia superser. e || 9 post . . . adiungitur et Daniel edidit || 11 Sabit sequitur Daniel edidit || dixerat L || 13 per crassa P. Schoellius: casu C || 15 naturalia plus timet haud scio an non sint Serrii || 16 timorem] fortasse terrorem || 18 EXAMINE H || 20 ad v. 728 Nunc omnes terrent aurae] hic ostendit . . . metuere D quoque habet || 22 consternit M consternit deicit E || 23 ad v. 730 Iamque propinquabam portis] quomodo 'portis', si 'ferimur per opaca locorum'. soluitur: sed per opaca locorum extra portas subit. has autem portas dixit, quas acceperat cum colonia fieret, et honor est patriae. sulcus ducitur extra civitatem ex terra aratro versa (uertatur D) in omnium circuitu, et a portando portae appellatae sunt. D et Guelferb. I Lione teste || 26 ysterologia I. eysterologia II isterologia M ystorologia E || 27 sermo] oratio Me

733. PROPINQVANT non dicit qui, propter sequentem de Corybantibus oeconomiam. CERNO non nulli quærent, ex cuius persona 'cerno' dictum sit. sed altius intuentes 'cerno' Aeneae dant, ut ipse hunc versum dixisse videatur.

735. NESCO QVOD TREPIDO excusatio est coniugis longius derelictae. 5 et bene 'nescio quod' ait, quia hoc postea a simulaero uxoris agnoscit.

MALE NVMEN AMICVM non cum utilitate mea favens uxori, quae in numerum ministrarum matris deum relata est. vel 'male amicum' iratum, ut <23> statio male fida carinis.

736. MENTEM memoriam, ut paulo post ait nec prius amis- 10 sam respexi.

738. FATONE EREPTA CREVSA ordo est: fato erepta Creusa substititne, erravitne via. non enim dubitat fato esse sublatam, cum audierit <777> non haec sine numine divum eveniunt.

740. NEC POST OCVLIS EST REDDITA NOSTRIS constat: nam 15 umbram eius vidit tantummodo. alioquin mentiebatur dicendo: non vidi.

743. HIC DEMVM 'hic una defuit', aliter vitium est. 'huc' enim dicere debuit. VNA id est sola. et videtur improprie de necessaria persona 'una' dixisse, quae non sic debet numerari, quasi numero defuerit, sed quasi adfectui dolentis; sola enim de multis in- 20 tellegitur.

744. COMITES utrum natum et virum, an separatim alios, an famulos dixit? NATVMQVE qui per aetatem matrem desiderare debuerat. VIRVMQVE (FEFELLIT) videtur excusasse oblivionem suam et culpam ad deos retulisse. 25

745. DEORVMQVE hypermetrus versus est, ideo, ne si 'deum' per genericum pluralem diceret, ὁμοιοτέλευτον faceret. dicendo autem 'quem non incusavi amens hominumque deumque' dat sibi amentiam, quia in furore incusavit deos etiam, quod nunquam; cum enim dixit 'quem non', intellegimus etiam deos. 30

746. VIDI CRVDELIVS bene se futurus commendat maritus, qui apud feminam sic ostendit priorem se amasse uxorem.

18 Una id est sola è. q. s.] cf. ad Aen. XII 817 et georg. I 30

1 coribantibus L || 2 oeconomiam L oeconomiam II œconomiam E || nonnulli . . . sed D quoque habet || 7 mea] meae E || 9 iratum . . . carinis Daniel edidit || 10 amissa HM || 11 respexit ME (respexi e) || 15 constat hoc ME || 17 HIC DEMVM] COLLECTIS OMNIBVS VNA DEFUIT ordo est add. E ordo est add. l || 20 adfectus C, corr. F. Schoellius || 26 ypermetrus L ME permetrus H || versus] hoc est una syllaba superhabundans. qui (quae l) quotiens fit. sequens a uocali incipere debet (debet incipere l). et isse (ipse l) in uocalem. aut in .m. litteram desinere propter synalipham (sinelipham l) add. E l || 31 bene om. H || se his nerbis futurus commendat didoni maritus l

748. VALLE RECONDO hinc iam ostenditur nimia multitudo.

749. VRBEM REPETO quidam 'repeto' pro 'repetere (statuo)' accipiunt. FVLGENTIBVS ARMIS licet intempestive 'fulgentibus' dixerit, tamen potest significasse scutum et galeam, quibus solis caruerat patrem portans et filium ducens.

750. STAT CASVS placet, ut <XII 678> stat quicquid acerbum est, morte pati.

752. OBSCVRA LIMINA aut per noctem obscura: aut certe posticum 'limina' significat.

10 753. QVA pro unde. RETRO OBSERVATA SEQVOR relego, retro sequor mea vestigia.

754. LVMINE LVSTRO oculos circumfero; non enim facem ferre poterat, quia proderetur.

755. IPSA SILENTIA ipsa quae terrere non debent, praecipue 15 inter hostes. sed ut diximus, naturalibus tantum cedit.

756. SI FORTE PEDEM, SI FORTE iteratione auxit dubitationem. INRVVERANT DANAI quos Venus ante prohibuerat: unde est <599> et ni mea cura resistat.

758. ILICET confestim. hoc significat [et] 'ilico'; sed metri 20 ratione variantur. SVMMA AD FASTIGIA VENTO qui auget flammam, ut <304> veluti cum flamma furentibus austris. 'fastigia' autem modo de summitate proprie dixit: alibi per contrarium de imo, ut est forsitan et serobibus quae sint fastigia quaeras. inde est et caelumque profundum, quasi cuius porro sit fundus, 25 cum de imo 'fundus', de summo 'fastigium' dicatur.

760. PRIAMI patris eius. ARCEM ne vel illuc confugisset?

761. VACVIS magnis, quippe illic erant omnia. alii 'vacuis' pro vacuatis intellegunt, ut sit nomen pro participio; aut 'vacuis' a nobis; aut certe 'vacuis' latis. IVNONIS ASYLO templo: unde nullus

23 forsitan] georg. II 288 || 24 caelumque] buc. IV 51 || quasi cuius porro sit fundus] exscr. Isid. orig. XIV 9, 4

1 hinc] hic vulgo || iam] etiam E || 2 quidam Masvicius: qui C || statuo addidit Masvicius || ad v. 749 Et cingor fulgentibus armis] si armatus erat, quare 'cingor'? soluitur: hoc ad scutum refertur. idcirco scutum non habebat, quia patrem et filium continuerat. D || 6 acerbum LME: acerbium H acerbi libri Vergiliani || 7 marte L (morte I) martem H || 8 obscuram E || 9 per posticum dicit Me posticum dicit limina E per posticum limina significat I || 10 QVA pro unde Daniel adidit || SEQVOR sequor id est relego Me || retro sequor] retro et prosequor C || 15 tantum cedit] cedit L (tantum add. I) natum ceditur H || 17 unde] ut M || 19 ILICET L SILICET H || et del. F. Schoellius. cf. Scriv. ad Aen. XI 468. Charis. p. 200, 27 K. hic significat quod ilico Daniel et C* hic significat et ilico Masvicius || 20 quia MEI || auget] urget C || 24 et ante caelumque om. Me || 25 dicitur M || 26 ne vel] neue L || 27 quippe] nam M || 29 templi H

possit *ad supplicium* extrahi. dictum ‘asylum’ quasi ‘asyrum’. *alii* ‘asylum’ *idco dictum, quod nullus inde tolleretur, id est quod σὺλα-σθαί, hoc est abripi, nullus inde poterat; vel quod fugienti illuc spolia non detraherentur; σῦλα enim Graece aut furta aut spolia dicuntur.* hoc autem non est in omnibus templis, nisi quibus consecra-⁵ tionis lege concessum est. primo autem apud Athenienses statutum est ab Herculis filiis, quos insequabantur hi, qui erant a patre oppressi, sicut docet in duodecimo <497> Statius. hoc asylum etiam Romulus imitatus est: unde est <VIII 342> quem Romulus acer asylum rettulit, non ‘statuit’. *quem locum deus † Lucoris, sicut*¹⁰ *Piso ait, curare dicitur. sunt quidam qui dicunt, idco Graccos in templo Iunonis, quod asylum erat, pruedam convexisse vel captivos conclusisse, quod ibi caedem fieri non liceret: et idco feminas et pueros clausos, quod imbellis esset actas et sexus, quibus etiam hostes parcere consueverunt.*¹⁵

762. PHOENIX Achillis magister.

763. HVĒ pro illuc. GAZA census, Persarum lingua. et est numeri singularis tantum.

764. MENSARQVE DEORVM postquam <351> ‘excessere omnes adytis’.²⁰

765. CRATERESQVE AVRO SOLIDI qui sunt vel inaurati, vel laminis tecti, vel incrustati. CAPTIVAQVE VESTIS pro captivorum, et est nota elocutio.

766. LONGO ORDINE longa multitudine, ut in sexto <754> unde omnes longo ordine posset, cum non dicat ‘per ordinem’.²⁵ *non enim ordo erat in multitudine.*

768. AVRS quia inter hostes. VOCES IACTARE quae contrariae sunt latere cupienti. et inquirendi officium ad vocem transtulit

⁵ hoc autem e. q. s.] cf. Serv. ad Aen. VIII 342 et mythogr. II 166 [11 Piso] I 4 ap. Peterum p. 118

1 ad supplicium *Daniel edidit* || asilum *H* || asirum *HE* || 2 σὺλασται *C* || 3 vel quod fugienti . . . dicuntur *Daniel edidit* post Statius (*lin. 8 collocata* || 4 σὺλαί *C* || 5 hoc autem] quod *MEI* || nisi quibus] sed in his quibus *EI* || 6 primo autem] multa inerant in scuto lora quibus manus inferebant ut clypeoque sinistram insertabam aptans oc ipse multi hic *add. M, expunxit n. cf. ad Aen. II 393 sq.* || primum *E* || 7 hii *E* ii vulgo || a patre ipsorum *Fabriceius* || 8 sicut statius in duodecimo docet *M* || Statius] ‘fama est defensos acie post busta paterni numinis Herculeos sedem fundasse nepotes’ vulgo *adduntur* || asilum *H, om. M* || etiam] et *E* || 10 asyllum *H* || rettulit *LHME* || Lucoris *C* Lycoreus *Masricius, Lycoreus vel Lycores comi. O. Tabinius relut. Lips. 1847 p. 421 sqq.* Lucaris *Hartungius d. rel. Rom. II p. 54* || 21 scholium ad Crateresque auro solidi *edidit Daniel* || 24 longa multitudine . . . posset *om. H* || 25 cum *om. L (add. l)* || 28 latenolenti *L* (latere cupienti *l*) || cupienti. et hic ostendit et se fato euasisse et fato coniugem perdidisse. sed inquirendi e. q. s. *C*

propter noctem. 'voces' vero, quia 'iterumque iterumque vocavi'.
AFVSVS Q. V. I. P. V.] * [et] hic ostendit, et se fato evasisse, et fato coniugem perdidisse.*

771. TECTIS per tecta. et est antiptosis.

5 772. INFELIX SIMVLACRVM mihi, non sibi: ut <VII 309> quae potui infelix? per 'simulacrum' autem apotheosin ostendit, quia simulacra deorum sunt, umbrae inferorum. sic Ulixes in Homero apud inferos umbram Herculis cernit, quia post mortem umbrae inferos, animae caelum petunt.

10 773. MAIOR IMAGO quia umbra maior est corpore. *et per hoc mortuam vult ostendere, aut ex homine deam factam.*

774. STETERVNTQVE COMAE prae horrore.

775. TVM SIC ADFARI infinitus modus pro indicativo. *et hic versus in plerisque dicitur non fuisse.* QUID TANTVM consolatio est; se-
 15 quitur etiam divinatio, quae animis liberatis corpore conceditur: unde etiam morientibus datur, ut <X 740> nec longum laetabere: te quoque fata prospectant paria Aeron Mezentio.

776. INSANO hic sine ratione, aut certe magno, ut insani feriant sine litora fluctus. INDVLGERE *vel permittere, vel*
 20 operam dare, ut <IX 163> indulgent vino.

777. SINE NVMINE DIVVM sine fati necessitate: ut enim Statius dicit, fata sunt quae dii fantur.

778. EVENIVNT NEC TE COMITEM HINC ASPORTARE CREVSAM hic versus caret scansione: unde multi ei 'hinc', multi 'as' syllabam
 25 detrahunt. si tamen vis fide servata scandere, sit conversio, ut

7 in Homero] Od. XI 601 || 18 insani] buc. IX 43 || 19 Indulgere vel permittere . . . vino] exser. Luet. Plac. ad Stat. Theb. I 49

1 noctem] ibi enim voce opus est, ubi visus non suppetit *addunt Stephanus, Fabricius, Daniel, neque in Fuldensi defuisse adnotavit Scioppius* || quia ait *ME* || iterum iterumque *LHE* || vocavit *LH* || 8 umbrae] umbram *H* umbra *ME* || 9 anima *H* || 13 *scholium ad Tum* sic adfari *Daniel* *edidit* || 15 quae ex quia *L* || a corpore *El* (a *capitavit e*) || 16 ut infra Oroses Mezentio nec longum *Musvicius* || ut . . . Mezentio *om. E* (in *margin. suppl. e*), *capitavit l* 17 te] et *LH*, *om. Me* || prospectat *Me* || paria] post *LHMe* || Aeron *LH*. Aeron Mezentio *vulgo omittuntur* || Mezentio] post atque aut eadem m. a. t. *add. C* || 19 vel permittere vel *edidit Daniel* || 22 fata sunt quae dii (di *H*) fantur *LHC**: fata sunt quae dii fantur vel quae indubitanter eneniunt *M* fata sunt quae indubitanter eneniunt vel fata sunt quae dii fantur *E* quae indubitanter eneniunt vel fata sunt *in marg. add. l* || 23 *EVENIVNT om. ME CREVSAM*] F. A. I. S. *add. l*. F. A. S. *add. H* || 24 versus hic *M* || scansione caret *Daniel*, quibus in *Fuldensi* haec *addi adnotavit Scioppius* si non conuertatur ut per eclipyses aut synaloephas scandatur ita Eneniunt nec te hinc comitem a. C. ut ita scandamus *Eueniunt n. t. h. e. a. C. fas. hic versus caret scansione unde multi as syllabam detrahunt, sic tamen uix fide seruata *c. q. s.* || 25 sit *libri: om. Daniel* fit *Fabricius et Stephanus* fiat *Musvicius*

‘eveniunt, nec te hinc comitem’, et potest scandi per synalipham. aliter nec ecthlipsin, nec hiatum, nec synalipham recipit. CREVSAM quia Latina declinatio est, erit Latinus accentus.

779. *FAS pro fato*; quia sequitur ‘regnumque et regia coniunx parta tibi’. *ILLE superfluum hoc loco pronomen*. OLYMPI⁵ cur in paenultima accentus sit, manifesta est ratio apud Latinos: quamquam Graeci discretionem velint per accentum facere montis et caeli, quod superfluum est.

780. *LONGA TIBI EXILIA subaudiendum ‘obeunda’*. ARANDVM quia legimus <V 199> subtrahiturque solum, non inmerito dixit¹⁰ nunc ‘arandum’. HESPERIAM sequenti epitheto Italiam ab Hispania segregavit, quae et ipsa Hesperia dicitur. *et videtur per derivationem etiam errori finem dedisse*.

781. *LYDIVS THYBRIS] quia per Tusciam fluit. *Tusci enim a Lydis originem ducunt.** LYDIVS THYBRIS ‘Tuscus, dictus ‘Lydius’¹⁵ a fratre Tyrrheni. nam Lydus et Tyrrhenus duo fratres, cum eos provincia una non ferret, in sortem miserunt, ut divisis copiis proficisceretur unus ad novas sedes quaerendas. profectus Tyrrhenus est, qui ex suo nomine Tuscos Tyrrhenos vocavit. Lydia autem dicta est, in qua frater remanserat. unde nunc traxit, ut ‘Lydium’²⁰ diceret. Tusci autem a frequentia sacrificii dicti sunt, hoc est ἀπό τοῦ θύειν. constat namque, illic a Tage aruspiciam reperlant, ut

15 Tuscus . . . ἀπό τοῦ θύειν] cf. Isid. orig. IX 2, 86. XIV 3, 43. XIV 4, 20 et 22

1 eveniunt ut *H* || comitem] asportare creusam *add. Et* || synalipham *L* synalipham *H* synalipham *M* || 2 ecthlipsin *Masricius*: eclipsum *LHM* || synalipham *L* synalipham *H* synalipham *M* || recipit] et ‘asportare’ bene dixit; non enim Virgilius sine ratione ‘as’ ponere potuisset. et haud temere ‘asportare’ dixit clam deportare: nam quid ibidem faceret ‘as’, quae syllaba questionem in scaensione facit? nam et Cicero ait in primo libro Verrinarum (*in Caecl. divin.* IX 29) ‘non te ex Sicilia litteras in Verrem deportare nelle arbitrabantur, sed quod iisdem litteris illius praetura et tua quaestura consignata sit, asportare te nelle ex Sicilia litteras suspicantur. *add. D* || *scholium ad Creusam adscriptum huc transposuit Burmannus, post tibi habent libri.* || 4 pro fato *edidit Daniel* || 5 *ILLE . . . pronomen edidit Daniel* || 6 manifestum est apud Latinos *M* || 7 per] inter *l* || 9 *LONGA . . . obeunda edidit Daniel* || 12 quae] quia *L* || 15 *LYDIVS L* *LDIVS H* || *TIBRIS H* *TYBRIS M T.* *L* id est *add. MEL* || *VBI LYDIVS TYBRIS qui* (quia *Lion*) per Tybrim (Tusciam *scripsi*) fluit. ideo sic dictus a fratre Tyrrheni Tusci enim a Lydis originem ducunt, nam Lydus *e. q. s. C* (ideo . . . ducunt *Daniel edidit*). || *lidius LHe* *lidus E* || 16 tyreni *H* tyreni *M* || Lydus . . . ferret] *lidus* (*lidius l*) et tyrrhenus est qui ex suo nomine tuscos tyrenos nocaunt *lidius* et tyrenos (*tyrrenus l*) fratres fuerunt et cum eos provincia una non ferret *L* (et tyrrhenus . . . nocaunt *lidius expuncta sunt*) || *lidus H* *lidius M* || tyrenus *HM* || 17 una] *tina H* || *diuisis ex diuinis H* || 18 unus proficisceretur *L* (proficisceretur *l*) || tyrrhenus *LHM* || 19 est qui *om. L* || tyrenos *HM* || 20 *lidium LHE* || 21 ἀπό τοῦ θύειν *L* ἀπό τοῦ θύειν *H*

Lucanus <I 636> meminit sed conditor artis finxerit ista Tages. *apud Tuscos etiam togae usus est; nam hoc habitu in Lydia Iovis simulacrum fuisse dicitur.*

782. LENI AGMINE leni impetu, *vel fluore: et multis rebus hoc 5 nomen adiungitur.*

783. REGNUMQUE ET REGIA *cur ergo Aeneas horum non meminit, et considit in Thracia et aliis locis?*

784. PARTA *an parata, an acquisita armis?* LACRIMAS DILECTAE PELLE CRENSAE melius ad posteriora referimus, ut dicat: 10 noli flere, nec enim captiva sum. male enim plerique dicunt, quia habes uxorem paratam.

786. SERVITVM ut serviam; *verbum finitum et modus gerundi est.*

787. DARDANIS laus a maioribus. NVRVS laus a cognatione. *sane hunc versum quidam ita supplevit 'et tua coniunx'.*

15 788. HIS ORIS in quibus colitur *plus, quam in Creta.*

789. IAMQUE VALE recedentis significatio est: unde et mortuis dicitur, ut <XI 97> salve maxime Palla aeternumque vale.

NATI SERVA COMMVNIS AMOREM *quasi mater sollicita, quod dixerat, cum aliam habiturum uxorem. bene ergo propter futuram novercam 20 commendatur Ascanius.*

793. MANVS EFFVGIT IMAGO quasi imago, quae non tenetur. naturale enim est, ut non possit teneri. nam in sexto quod ait <370> da dextram misero, auxilium significat.

794. PAR LEVIBVS VENTIS *puris et non vehementibus.* SIMILLIMA 25 SOMNO sic Cicero simillimum deo iudico. nam genetivo debuit iungi.

795. SIC DEMVM novissime.

797. INVENIO ADMIRANS cum invenissem, admiratus sum. *vel admiratus sum, tantos exalere potuisse. sane adamat poeta ea quae 30 legit diverso modo proferre. Naevius belli Punici primo de Anchisa et Aenea fugientibus haec ait eorum sectam sequuntur multi mor-*

25 Cicero] pro Marcello 3, 8 || 30 Naevius] p. 41 ap. Klussmannum

1 Tages] et alibi (I 584) 'haec propter placuit Tuscos de more vetusto acciri nates? *add. D* || 4 leni] Lecnim *H* || *vel fluore . . . adiungitur edidit Daniel. cf. Scioppius suspect. lect.* III 22 || 8 PARTA . . . armis *edidit Daniel* || 12 verbum finitum et *edidit Daniel* || 13 a maioribus] id est quae sum de progenie et familia dardani. Nam dardanus (*lege dardanis*) hic patronomicum femininum est a maioribus *add. E* || 14 ita supplevit ita *C* || 15 colitur] loquitur *H* || plus quam in Creta *Fabrizius quoque habet* || 18 mater *Commelinus*; matre *C* || 22 posset *L* 24 SIMILLIMA SOMNO pro somno (somnia *Masvicius*). sic Cicero 'simillimum deo iudico. nam genetivo plurali debuit iungi superlativo. *Daniel, nec Fuldensem dissentire Scioppius adnotavit. non recepi* pro somno, plurali, superlativo quod a *Serriano scholio aliena sunt.* || 28 venissem *H*

tales, ecce hoc est 'invenio admirans numerum': multi alii e Troia strenue viri, ecce hi sunt 'animis parati': ubi foras cum auro illic exhibant, ecce et 'opibus instructi'.

798. EXILIO ad exilium *alii*. Donatus contra metrum sensit, dicens 'ex Ilio', quasi de Ilio: nam longa est. MISERABILE VVLGVVS ⁵ magnum est quod addidit 'vulgus'. sic Statius unde hoc examen, et una tot miserae.

799. VNDIQUE CONVENERE videtur hoc loco tamquam omnium consensu regnum ad Aeneam esse delatum. ANIMIS OPIBUSQVE et volebant et poterant: *vel fortes pariter et divites.* 10

800. DEDVCERE TERRAS iuncta morem Romanum deduci coloniæ dicebantur. bene ergo de Aenea dixit 'deducere', quod eis civitatem conditurus erdt.

801. LVCIFER IDAE ut Troianis videtur. sic alibi tibi deserit Hesperus Oetam secundum persuasionem eorum, qui circa montes ¹⁵ habitant; illinc enim oriri vel occidere putantur sidera, unde videri vel incipiunt, vel desinunt. hoc est autem quod ei Venus promisit <620> numquam abero. Varro enim ait hanc stellam Luciferi, quae Veneris dicitur, ab Aenea, donec ad Laurentem agrum veniret, semper visam, et postquam pervenit, videri desiisse: unde et pervenisse se ²⁰ agnovit. bene autem poeta diligentia sua dierum horis hic quae aguntur accommodat; ut hoc loco, quod de patria eum patre et filio discedit Aeneas, ait 'surgebat'.

802. DVCEBATQVE DIEM quia Lucifer lucis est praevious.

803. OPIS ferendi auxilii; *vel ad ceteros liberandos, qui non fuis-* ²⁵ *sent occisi; vel ad eruendam de captivitate patriam, quia dicit 'Danaique obsessa tenebant limina portarum'.*

804. CESSI deest 'igitur'. CESSI hoc est tantis difficultatibus vel malis. et proprie cedere dicuntur qui patriam relinquunt.

MONTEM ut ostendit in nono <80> Idam significat. SVBLATO GENI- ³⁰ TORE ubique inventa opportunitate pietatem suam erga patrem vult ostendere.

6 Statius] Theb. XII 472 || 14 tibi deserit] buc. VIII 30

3 illic] illuc Masvicius || 4 alii Daniel edidit || 5 nam prima longa est El 6 addit L || 7 et om. II ut LME || miserae] miserere L || 16 moriri II 20 videri Masvicius: videre C || 21 horis hic] fortasse horas his || 24 Lucifer Daniel edidit || 28 vel cessi Daniel C* cessi autem Masvicius || hoc est . . . relinquunt edidit Daniel addens SVBLATO GENITORE patre portato ductove || 29 relinquuntur C || 30 significat] ubi Virgilius inquit 'tempore quo primum Phrygia formabat in Ida Aeneas classem et pelagi petere alta parabat add. D] || AENEIDOS EXPLICIT LIBRI II TRACTATUS LIBRI III TRACTATUS INCIPIT L EXPLICIT LIB. II INCIPI LIB. III. M

SERVII GRAMMATICI
IN VERGILII AENEIDOS LIBRVM TERTIVM
COMMENTARIVS.

Secundum interrogationem Didonis <I 753> post insidias Graecorum et casus suorum proprios errores exsequitur, quos pertulit antequam ad Africam perveniret, ordine ut supra diximus commutato: nam rectum operis initium et <II 13> fracti bello fatisque
5 repulsi. fuga autem eius haec est. relinquens Ilium Idam tenuit, inde Antandrum civitatem, iuxta quam factis navigiis tenuit Thraciam, in qua Aenum constituit, ut multi putant. mox prodigiis territus Delum tenuit. illic accepto augurio errore patris praetervectus Cycladas venit ad Cretam: ubi cum pestilentia laboraret, a diis
10 penatibus monitus ad Strophadas delatus est insulas. inde praetervectus maritima Graeciae apud Epirum susceptus est Heleni hospitio. unde profectus Calabriam tenuit, et illinc statim territus adventu Diomedis abscessit, navigavitque usque ad Scyllam et Charybdin, quae sunt Aetnae vicinae. unde vento pulsus circumita maxima parte
15 Siciliae Drepanum venit, ubi secundum Vergilium perdidit patrem. inde, ut est in primo, ad Didonis regna pervenit.

1. POSTQVAM haec particula conectendis adiungitur rebus, ut <662> postquam altos tetigit fluctus: sic enim dictis sequentia copulantur. RES *quamvis multa prout locus exigit significet*, modo
20 *nomen vel imperium*, ut <54> res Agamemnonias: aut 'res' hic

1 Secundum . . . (*lin.* 16) pervenit] cf. mythogr. I 202

1 Secundum . . . (*lin.* 16) pervenit *om.* F || 3 ordine] rerum *add.* ME
7 aenum MEI: demum L deum H. oppidum *add.* Fabricius || 8 augurio] oraculo L || 11 epyrum LHM || 14 aethnae L aene H ethnae ME || vicina ME
19 RES . . . imperium *hab.* T || exigerit F || nomen vel T: tamen P || 20 ut res Agamemnonias *om.* P

pro universo statu Asiae. bene autem ASIAE, quasi tertiae orbis partis: nam Phrygia in Asia est, Ilium in Phrygia, sed minore.

PRIAMIQUE EVERTERE GENTEM non est iteratio; nam potuit aliud sine alio fieri, ut vel Phrygia tota everteretur, vel solum Ilium *perisset.*

5

2. GENTEM INMERITAM bene 'gentem': nam Laomedontis et Paridis culpa universa gens perire non debuit. VISVM SVPERIS *ut ipse ait, Neptunum Iunonem Minervam viderisse se eversores Troiae.* laus Ilii est, quod non nisi dii potuere subvertere. quotienscumque autem ratio *vel iudicium* non apparet, 'sic visum' interponitur, ut 10 Horatius sic visum Veneri, cum amorem ostenderet non esse pulchritudinis. et bene accusatio in deos habet quandam venerationem; alioquin sacrilegium est.

3. SVPERBVM ILIVM nobile. 'Ilium' autem Vergilius neutro tantum genere declinat, Horatius etiam feminino, ut non semel 15 Ilios vexata. sane modo 'Ilium' proprie de civitate dixit, nam regio 'Troia' est: quamvis interdum pro civitate provinciam ponat, ut <11> et campos ubi Troia fuit. HVMO FVMAT NEPTVNIA TROIA 'humo' ab humo, *id est funditus*, ut significet patriae suae solum quoque arsisse. sane quaeritur, quo modo dixerit 'cecidit' 20 et 'fumat'. sed aut per licentiam poeticam tempus pro tempore posuit, ut <11 12> meminisse horret luctuque refugit: aut certe naturam rerum expressit; nam ruina in brevi fit, fumus vero longo permanet tempore. nam quod ait Probus, ad discernendum tempus circumflectendam ultimam syllabam, ut intellegamus 'fumavit', 25 non procedit, quia 'pone' tantum [verbum] in ultima habet accentum,

11 Horatius] carm I 33, 10 || 15 Horatius] carm. IV 9, 18 || 24 Probus] cf. Steupius de Probis p. 109 sq. cf. Don. ad Ter. adelp. III 3, 11

1 quasi tertiae om. F. || 2 sed om. FM || 4 urtheretur F || 7 VISVM placuit. SVPERIS Lion. supra Vergilii verba visum superis scripta sunt placuit dis ut troia subueteretur in T || 10 ut Horatius . . . sacrilegium est om. F || 12 aliquam L (quandam I) || 13 aliquid H || 14 SVPERBVM nobile. ILIVM Ilium autem F || 15 etiam] autem H || 16 ilios ex alios L || 17 ponit L ponant I || 18 fui F || HVMO . . . TROIA om. F || 19 ab humo ut] ab humus omam H || funditus hab. T || significat L || 20 arsisse. FVMAT sane F || 22 ut . . . refugit om. F || luctusque H || 23 in om. FME || fit brevi F || 24 tempore] aut certe, quod melius est, fumat non est praesens tempus, sed praeteritum per sincopam prolatum pro fumavit. quod apud Latinos non solum in secunda singulari et plurali tertiaque plurali sincopam patitur, ut fumasti pro fumavisti et fumastis pro fumaavistis, fumarunt pro fumauerunt, sed etiam est quando in tertia singulari, ut fumat pro fumavit. quod cum sit accentus penultima in ultima add. E, expunxit e || nam quod . . . retro om. F || 26 procedit: quamvis accentus differentiae causa adhibetur, ut 'pone' verbum nullum habet accentum. pone tamen in ultima habet accentum, ut significet retro. Fabricius || quia . . . verbum] pone tamen adverbium coni. Burmannus. cf. F. Schoellius de acc. l. l. p. 63 adn. || in ultima habet accentum] dat accentum ultimae syllabae ME

ut significet 'retro'. NEPTVNTIA TROIA bene et subtiliter etiam diis in-
vidiam commovet, ut ea quoque cecidisse dicat quae putabantur deorum.
sane fabula talis est. Laomedon, rex Troianorum, sollicitus pro opibus
suis petit ab Apolline et Neptuno, ut Ilium cingerent muris mercede
 5 *promissa. quo impetrato quae diis promiserat denegavit. sed Neptunus*
iratus cetos, id est beluam marinam immisit: quod malum Troiani
passi sunt nece filiarum, quas belua comedebat, donec apertiore responso
Hesiona Laomedontis filii monstro exponeretur, quam Hercules Troia
versa liberavit et amico suo Telamoni dedit uxorem. sane Laomedonte
 10 *occiso Priamo Phrygiae donavit imperium.*

4. DIVERSA EXILIA multi ad illud referunt <I 602> magnum
 quae sparsa per orbem. constat namque diversas partes orbis
 tenuisse Troianos, ut Helenus, ut Antenor: sed melius est specialiter
 hoc Aeneae dare, qui compulsus auguriis est diversas terras, hoc
 15 est e regione positas, quaerere. *ideo* <7> 'incerti quo fata ferant'.

DESERTAS autem a Dardano accipe; nam ubique uberes esse eas
 legimus, ut <I 531> atque ubere glaebae. aut 'desertas', ut qui-
 dam volunt, quas et tenuimus et descriimus, ut Cretam et Thraciam.

5. AVGVRIIS AGIMVR DIVVM. *pro ostentis, id est ex flamma, quae*
 20 *tempora Ascanii pasta est, cursu stellae, Creusae admonitione, quae*
dixit <II 781> et terram Hesperiam venies.

6. SVB IPSA ANTANDRO iuxta Antandrum. est autem civitas
 Phrygiae, dicta Antandros, vel quod de Andro insula eam condiderunt
 coloni, quasi ἀντί Ἄνδρον, vel quia Graeci venientes per Thraciam
 25 cepere Polydorum, pro cuius pretio hanc accepere civitatem, quae
 ex facto nomen accepit, Antandros, id est propter virum data: quam-
 vis huic opinioni Vergilius non consentiat. fertur tamen quod post

1 bene . . . imperium hab. T || et om. F || subtiliter FT || 2 commovet in-
 vidiam T || eam T || quoque T quae F || putabantur deorum F: non putabatur
 ab aliquo posse destrui T || 4 ab om. F || illum F || 6 coetos FT || beluas marinas
 FT, correxi || troiam F || 7 bella F || comedebat T: consumebat F || 8 Hercules
 F: quidam nomine heroales T || 10 phrygiae T || imperium] Neptunia autem
 Troia, quia Neptunus et Apollo eam cinxit muris, sicut praediximus add.
 Daniel || 11 multi . . . orbem om. F || 12 orbis partes M || 13 specialiter . . .
 dare] ut specialiter hocaenae daret F || 15 e regione] in diversa regione
 F || 16 autem] terras F || ubique laudantur et uberes Lion || eas esse L eas
 om. F || 17 ut . . . glaebae om. F || 18 trachiam F || 19 ad AVGVRIIS: inter auspi-
 cium et augurium talem distantiam fecerunt veteres, quod sit auspiciam anium
 inspectio et quae ex volatu eorum et vocibus augurium autem rerum coniectura
 diligenter et prudenter amplectitur. T || DIVVM] auguriis add. L || 20 tempore
 Me || quae] quia L qua l || 21 et] ad FL || 23 antandro LH (andro l) || 24 anti-
 andros F ANTIANAPOT L (contraria viris superser. l) NY ANAPOT H antiandru M
 antianapoy E || 25 hanc] s. a priamo supr. vers. add. l et D || cepere F ||
 26 accepit] quasi ἀντί ἀνδρός add. D, quasi ἀντί ἀνδρός id est pro viro, quia
 pro redemptione Polydori data fuit add. Fabricius || quamvis . . . consentiat om.
 F || 27 quod] quia F

acceptum pretium a Graecis occisus sit lapidibus. alii a Polymestore occisum dicunt post eversam Troiam et in maria praecipitatum. cuius cum mater Hecuba agnovisset cadaver, cum captiva duceretur, flendo in canem conversa est, cum se praecipitare vellet in maria: quod ideo fingitur, quia nimio dolore inaniter Graecis conviciabatur. *non nulli adserunt, Antandron insulam esse vicinam Troianis regionibus. ab hac [populos] incolae coactos loci angustia ad vicina litora profectos civitatem Antandron ex nomine patriae condidisse.* PHRYGIAE IDAE ad discretionem Cretensis. MOLIMVR fabricamus, paramus. et bene petiit loca, in quibus et lateret et navigia praepararet. 10

7. INCERTI QVO FATA FERANT quia quisquis navigat, licet mente destinet locum, quo tamen feratur incertus est. *INCERTI* [ergo] non 'ignari', quibus dictum erat, ut Italianam peterent; sed 'incerti', ubinam esset Italia. VBI SISTERE DETVR a praeteritis tractum est, quia nec in Thracia permansit, nec in Creta. *VBI SISTERE DETVR* propter diuturnum errorem et quia, sicut dictum est, ad multa delatus loca est. aut propter dubietatem oraculorum: certum enim erat, nos a Troia debere proficisci, incertum tamen, ubi esset consistendum. 15

8. CONTRAHIMVSQVE VIROS colligimus: unde est <I 113> unam quae Lycios, item <XII 516> et fratres Lycia missos et Apollinis agris: eos scilicet qui ad auxilium venerant. VIX mox, ut <I 34> vix e conspectu Siculae telluris. PRIMA AESTAS aut verum tempus dicit, aut prima (pars) aetatis, quia est et adulta et praiceps. *quamvis Palaephatus tradat, capto Ilio Aencam post triennium navigasse.* 20

9. *ET haec coniunctio velocitatem videtur ostendere.* DARE FATIS excusat in relinquenda Troia fati necessitatem. PATER ANCHISES ut agendarum rerum auctoritatem adsignet Anchisae. ut diximus servat τὸ πρόειπον, ut pater iubeat. 25

9 ad discretionem Cretensis] cf. Don. ad Ter. eun. II 3, 32

1 alii . . . conviciabatur om. F || 4 cum se . . . maria om. ME (in marg. add. e) || 5 non nulli . . . condidisse hab. T || 6 asserunt T || antandro F antandron T || 7 populos om. T || incolae T: inedas F Medos Daniel inedia Hagenus. populi synoecos F. Schoellius || coactas F || uina F || 8 PHRYGIAE . . . Cretensis post praepararet hab. F || 10 petit FH || et navigia om. L (in marg. add. L || praepararet L || 12 distinct F || 14 VBI . . . tractum est om. F verbis, quae sunt quia . . . Creta pro lemmate praemittens QVO FATA FERANT || 15 nec in thracia nec in creta permansit M || Creta] tratia E || 17 nos] fortasse eos || 19 colligimus eos scilicet qui ad auxilium venerunt unde e. qs. est F || 20 lycios fidumque nehebat orontem F || Lycia] litio H || et Apollinis agris om. F || 22 PRIMA AESTAS ut prima aetatis quia est et adulta et praiceps aut uernum tempus dicit quamvis e. q. s. F || 23 pars inseruit Daniel || 26 velocitatem Daniel: uelocitate F || DIRE F || 27 ET PATER ME || 28 ut diximus . . . iubeat om. F || 29 ON PERON H TO HETON M
TON PRETON E

10. *LITORA CVM PATRIAE LACRIMANS amat poeta quae legit immutata aliqua parte vel personis ipsis verbis proferre. Naevius enim inducit uxores Aeneae et Anchisae cum lacrimis Ilium relinquentes his verbis amborum uxores noctu Troiade exibant, capitibus opertis, 5 flentes ambae, abeuntes lacrimis cum multis. hoc iste Aeneas eodem in tempore eiusdem rei causa inducit fecisse, cum dicit 'litora cum patriae lacrimans portusque relinquo'. et multi tradunt hoc in primo dictum Troiae ab oris.*

11. *CAMPOS VBI TROIA FUIT hoc est quod ait <3> omnis humo fumat*
 10 *Neptunia Troia. EXVL quasi trans solum missus, aut extra solum vagus.*

12. *CVM SOCIIS NATOQVE PENATIBVS ET MAGNIS DIS duo humana posuit et duo divina: patris non fit mentio, quia secundum Vergilium ad Italiam non venit. PENATIBVS ET MAGNIS DIS Varro*
 15 *quidem unum esse dicit penates et magnos deos; nam et in basi scribebatur MAGNIS DIIS. potest tamen hoc pro honore dici; nam dii magni sunt Iuppiter Iuno Minerva Mercurius. qui Romae colebantur, penates vero apud Laurolavinium: unde apparet non esse unum. id est Varro et alii complures magnos deos adfirmant simulacra*
 20 *duo virilia, Castoris et Pollucis, in Samothracia ante portam sita, quibus naufragio liberati vota solvebant. alii deos magnos Caelum ac Terram putant ac per hoc Iovem et Iunonem. dii penates a Samothracia sublati ab Aenea in Italiam advecti sunt, unde Samothraces cognati Romanorum esse dicuntur. quos inter cetera ideo magnos appellant,*

2 Naevius] p. 40 ap. Klussmannum || 10 EXVL . . . vagus] exscr. Isid. orig. V 27, 28, et X 84 || 19 id est Varro e. q. s.] cf. de l. l. V 58 || 22 dii penates . . . dicuntur] cf. Macrob. Sat. III 4, 9 || 24 quos inter cetera . . . redierint] cf. schol. vet. in Juven. IV 61

3 illum F || 4 Troiad G. Hermannus || 7 et multi . . . ab oris nescio an ad CAMPOS VBI TROIA FUIT (v. 11) pertineant || 10 solum F et Isid.: solum F salum LHM || extrat II || 12 GNATOQVE H || 13 divina] humana socii et natus divina penates et dii add. Fabricius || patris . . . venit hab. T siue quia eum supra memoraverat addens || 15 quidem om. F || 16 scribebantur L inscribebatur Me || dis HM || hi L (hoc 7) || onere H || 17 di H || mineruat H || 18 laurulaavinium F laurulaavinium H || 19 unum] sed multos penates add. l penates erant quos domo secum attulerat, dii familiares; dii vero ut Palladium et quos Panthus ex arce ei attulerat add. Fabricius || id est] idem Daniel || Varro . . . solvebant] affirmat narro magnos deos simulacra virilia castoris et pollucis appellari quae ante portam in samothracia sunt sita quibus sacrificabant primum naufragio erepti ad MAGNIS DIS supra versum adscripta sunt in T || 20 portum Daniel || 21 alii . . . aperiri dicitur in dextro margine hab. F, ea quae proxime antecedunt in sinistro || 22 hoc] hos Mascivius || 24 quos inter cetera . . . videre fas nulli sit] penates etiam magni dii ideo nocabantur quia imperatores petitori provincias primum eis immolabant quorum nomen nemo sciebat quanquam praesentissimi haberent et sentirentur quos romani penitus in cultu haberent quos videre nemini nisi sacerdoti fas erat hab. T in marg.

quod de Lavinio translati Romam bis in locum suum redierint: quod imperatores in provincias ituri apud eos primum immolarint: quod eorum nomina nemo sciat: quod praesentissimi sentiantur; nam cum ambae virgines in templo deorum Lavinii simul dormirent, ea quae minus casta erat fulmine exanimata alteram nihil sensisse. quos Romani penitus in cultu habent, quos nisi sacerdoti videre fas nulli sit, qui ideo penates appellantur, quod in penetralibus aedium coli soleant; nam et ipsum penetral penis dicitur, ut hodie quoque penus Vestae claudi vel aperiri dicitur.

13. TERRA PROCVL 'procul' est quasi porro ab oculis: unde 10 potest et 'satis longe' significare, et 'non valde', ut in V. <124> est procul in pelago saxum, quod satis longe fuisse intellegi non potest, ne voluptas pereat spectaculi. quamquam et hic similis possit esse significatio; brevis est enim Hellesponti transitus. VASTIS aut vastatis aut magnis. 15

14. THRACES ARANT figurate; nam minus est 'quam'. ACRI QVONDAM saevo et cruento. Lycurgus autem hic filius Dryantis, rex gentis Bistonum Thraciae fuit: qui ut habet fabula, dum contempnus Liberum eius amputat vites, crura sua incidit. re vera autem abstemius fuit: quos constat acrioris esse naturae, quod etiam de 20 Demosthene dictum est. *Lycurgus vero, ut alii dicunt, cum indignaretur Liberum ab omnibus gentibus coli, ut primum eum Thraciae fines cum suo comitatu introisse cognovit, comprehensas Bacchas eius flagellis verberavit, ipsum vero insequi, ut occideret, coepit. sed postquam se Liber fugiens ut evaderet praecipitavit in mare et a Thetide nymphea 25

17 Lycurgus autem . . . dictum est] exscr. mythogr. I 123 et III 12, 4 || 21 Lycurgus vero e. q. s.] cf. mythogr. I 122

2 immolarint scripsi: immolabant FT || 3 praesentissimi T: praesentis me F praesentes Daniel edidit lacunam indicans praesentes adesse Masvicius || 4 deorum] fortasse eorum || lauinis F || dormirent F || ea] et Lion || 5 exanimata Daniel: examinata ex examinata F || quos] quod Masvicius || Romani T et Masvicius: inmani F || 6 penitus] penates Masvicius || habeant Masvicius || 7 coli soleant Schefferus advers. (observ. crit. VIII p. 413): caeli soleant F caeli sedeant Daniel || 10 TERRA PROCVL om. F || 11 ut in V. . . . esse significatio om. F post valde addens hic tamen pro non valde longe ponitur || 14 VASTIS . . . magnis om. F || 15 vastatis] et per hoc desertis add. Daniel || 17 Lycurgus autem . . . (p. 338 lin. 3) sine verbi origine] REGNATA participium est sine origine verbi. LYCVRGO lycurgus nero ut alii dicunt . . . ipse sibi crura succidit. LYCVRGO lycurgus autem hic filius dryantis rex gentis bistonum fuit qui ut habet fabula dum contempnus liberum eius vites manu sua semper abscederet immisso a libero furore ipse sibi crura succidit F. ex his ligurgus hic filius /// (quatuor litterae erasae) driantis rex gentis bistonum fuit qui ut habet fabula eum indignaretur liberum . . . ipse sibi crura succidit habet T || 19 amputans I abstans II abstenius M || 20 fuit quos om. II || 23 introisse T introisse F || Bacchas Masvicius: uaccas FT Baccas Daniel || 24 sequi T || se om. T || 25 se praecipitavit T || a Thetide Gerh. Vossius: athende F a theade T

exceptus liberatusque est, Lyeurgus vites eius amputare coepit: quapropter per furorem a diis inmissum ipse sibi erura succidit*. REG-NATA participium est sine verbi origine.

- 15 15. HOSPITIUM ANTIQVVM aut earum, aut re vera antiquum. nam tanta inter ipsos familiaritas fuit, ut Ilione, filia Priami, Polymestori nuberet Thracum regi. *SOCHIQVE PENATES vel propter supra dictam coniunctionem Ilionae et Polymestoris, vel quia cum omni hereditate maiorum diviserant etiam deos penates Dardanus et Iasius fratres, quorum alter Thraciam, alter Phrygiam incoluit occupatam.*
- 10 16. DVM FORTVNA FVIT scilicet bona. et simul ostendit fidem cum felicitate deficere. sane sciendum, quotienscumque fortunam solam dicimus, felicitatem intellegi: unde et fortunatos tantum felices, et infortunatos solos infelices vocamus. LITORE CVRVO perpetuum epitheton litorum est: nam quod in sexto <900> ait tunc se ad Caietae recto fert litore portum significat eum ita navigasse, ut non relinqueret litus. PRIMA LOCO quia apud Cretam alia fecit. modo autem Aenum significat, ut Sallustius Aenum et Maroneam viamque militarem. quamquam Homerus dicat

17 Sallustius] fragm. inc. 38 Kr. || 18 Homerus] II. IV 520

1 liberatusque *om.* *T* || vites *ex nates T* || 2 *Masricius, qui in edendis iis quae de Lyeurgo adnotata sunt cum Daniele Floriacensem secutus est post quod etiam de Demosthene dictum est haec addidit* Alii sic referunt. fuit Lyeurgus, Thraciae rex, filius Dryantis: qui quod Thraeces immoderate vino deditos conspiceret, vites omnes toto regno excidi iussit, ut scribit Plutarchus eo in opusculo, quod de poetarum utilitate conscripsit (*de aud. poet.* 1). hinc datus est poetis locus fabulae: Lyeurgum infestissimo Bacchum odio prosecutum esse adeo, ut et nutrices illius in Nysa latentem persequeretur et Baccho ipsi tantum terroris incusserit, ut praecipiti fuga traiecto mari, in naxum se receperit: ideoque iusta numinis ira Lyeurgum in furorem conversum et, cum vites quoque, ne Baccho in posterum libaretur, excidere vellet, tibias sibi succidisse. || 4 ANTIQVVM *H* antiquum *LH* (antiquum *D*) || 5 ipsos] illos *M* || 6 polymiestori *F* polimestori *LH* || Thracum regi] cui Polydorum filium Priami belli tempore parvulum commendaverat alendum *add. D* cui Polydorum, filium ex Hecuba, Priamus pater initio belli Troiani, *communis Martis exitium veritus, cum magno auri pondere educandum tradidit, antiquo hospiti, amico et genero suo. sed illic deleta Troia ceterisque omnibus fere Priami liberis interfectis, auri cupiditate adductus Polydorum in litore spatiantem telis aggreditur et frustra fidem decorum hominumque implorantem occidit caesoque tumulum superiniecit, cui supercrevere myrti virgulta. id cum mater Hecuba intellexisset, simulavit se ingens adhuc auri pondus velle secreto illi indicare, quod pro filio acciperet. quod avarus rex verum existimans illius unguibus occaecatus est. exstat tamen et alia de Polydoro fabula: nempe Graecos per Thraciam venientes hunc cepisse, Priamum autem pro redemptione filii Graecis dedisse urbem, quae postea ab eventu Antandros dicta est: qua accepta illos tamen nihilo minus Polydorum lapidibus obruisse *add. Masricius* || 7 polymaestoris *F* || quia cum *Daniel*: quacum *F* || 9 trachiam *F* || 11 sciendum est *F* *L* || 12 intellegimus *F* || unde . . . vocamus *om.* *F* || 14 nam quod . . . litus *om.* *F* || 15 caietae *L*: caetam *II* caietam *ME* || portum *om.* *M* || 16 MOENIA PRIMA *F* || 17 aliam *ME* || ut Sallustius . . . portanda *om.* *F* || 18 marroneam *L* maronem *E* (*corr. e*)

inde auxilia ad Troiam venisse: ergo iam fuerat. Euphorion et Callimachus hoc dicunt etiam, quod Aenum dicatur a socio Ulixis illic sepulto eo tempore, quo missus est ad frumenta portanda.

FATIS INIQUIVS bene quid sit futurum praeoccupat.

18. AENEADAS ecce nec Vergilius Aenum dicit. *'Aencadas' autem 5 hic secundum accusativum nomen formatum; aliter iuxta nominativum.*

19. SACRA DIONAEAE MATRI Veneri, a matre Diona secundum Homerum. et bene dispensat, ut cum adversam navigationem subiungit, Dionaeam Venerem dicat, ut hoc loco; si prosperam, de mari eam dicat esse procreatam, ut <V 801> unde genus ducis. haec 10 autem in quantum potest, non semper, reservat.

20. AVSPICIBVS COEPTORVM OPERVM Iovi, qui arcis deus est; Apollini propter auguria; Libero causa libertatis. nam dii alii si invocentur ad privatam pertinent causam: unde de Didone legimus <IV 59> Iunoni ante omnes, cui vinela iugalia curae 15 propter nuptias: quamvis enim rei publicae utilitas simularetur, erat tamen etiam specialis causa Didonis. similiter et hic Aeneas sacrificat Veneri. quod autem de Libero diximus, haec causa est, ut signum sit liberae civitatis: nam apud maiores aut stipendiariae erant, aut foederatae, aut liberae. sed in liberis civitatibus simu- 20 lacrum Marsyae erat, qui in tutela Liberi patris est. *sed auspicia omnium rerum sunt, auguria certarum; auspiciari enim cuius etiam peregre licet, augurium agere nisi in patriis sedibus non licet. peritissime ergo Vergilius veteris consuetudinis meminit cum facit Aencam, quia peregre, id est in Thracia agit, auspiciantem, id est 'auspiciibus 25 coeptorum operum'.*

7 secundum Homerum] II. V 370 || 18 quod autem . . . patris est] exscr. mythogr. III 12, 1

1 auxilia inde dicat *M* || 2 callimachus *LH* callimachus *M* || etiam hoc dicunt *M* || 5 nec] nunc *F* || 6 accusativum *Daniel*: accusatiuus *F* || forinatum *F* derivatum *Daniel* || 7 DIONEE *F* DIONEAE *L* DIONETE *H* DYONEAE *M* || Veneri *a*] uena *F* || diana *H* dyona *M* || secundum . . . reservat *om. F* || 8 cum . . . subiungit] si sequantur aduersa *E* || subiungit navigationem *M* || 9 dioneam *LH* dyoneam *M* || dicat *om. ME* || loco] dicit *add. ME* || si] cum *M* || si prosperam] si prospera erit navigatio *E* || 10 dicat eam *M* || ducit *L* ducis *H* || 11 potest] *potr. H* || non semper *Masricius*: nos semper *H Leidensis et Regius Burnumii* (*inter potr. et nos trium litterarum spatium in H*), non *om. L*, non semper *om. ME, Stephanus, Daniel* sed non semper *Fabricius, fortasse recte.* || 12 COEPTORVM OPERVM *om. F* || qui arcis] quartis *F* || 13 propter] pertinent *H* || causa] quasi causa *Masricius* || nam dii alii . . . haec causa est *om. F* || 14 pertinet *M* || unde] ut *ME* || 18 Veneri] scilicet ut placeat matri *add. D* || 20 foederatae *LHM* || liberae] libere ciuitatis *F* || sed . . . erat] in liberis autem ciuitatibus in signum libertatis simulacrum Marsyae erat *mythogr.* || 21 Marsyae *F*: marsi *LH* aut marsi aut marsiae *ME* || auspicia . . . non licet *hab. Ambr. praemisso lemnae* Dinisque ferebant auspiciibus || 26 operum *om. F*

21. MACTABAM IN LITORE TAVRVM contra rationem Iovi taurum sacrificat, adeo ut hinc putetur subsecutum esse prodigium. ubique enim Iovi iuvenecum legimus immolatum, ut <IX 624> statuam ante aras aurata fronte iuvenecum, iam cornu petat, et 5 pedibus qui spargat harenam, item Iuvenalis <XII 9> qui vexat nascenti robora cornu: nam in victimis etiam aetas est consideranda.

22. FORTE FVIT IVXTA TVMVLVS *excusat dicendo 'forte fuit', quod iuxta eum locum sacrificaverit.* TVMVLVS autem dicendo, uno hoc 10 sermone et collem et sepulcrum fuisse significat. *potest enim tumulus et sine sepulcri interpretatione collis interdum accipi: nam et terrae congestio super ossa 'tumulus' dicitur. sane apparatus mortuorum 'funus' dici solet, exstructio lignorum 'rogus', subiectio ignis 'pyra', crematio cadaveris 'bustum', locus 'ustrina', operis exstructio* 15 *'sepulcrum'. inscriptum nomen memoriaeque 'monumentum'.* QVO SVMMO in quo summo. CORNEA VIRGVLTA ET MYRTVS bene legit hastis apta virgulta: nam legimus et bona bello cornus item <VII 817> et pastoralem praefixa cuspidem myrtum *et alibi ac myrtus validis hastilibus.* ergo si telis fuerat confixus, merito 20 illic haec coaluere virgulta. 'cornus' autem declinatur ut ficus, si arbor sit: nam 'cornu' animalis indeclinabile est, licet genetivum usurparit Lucanus <VII 217>, ut cornus tibi cura sinistri Lentule. sic Cicero in Arato huius genus pro genu.

23. VIRGVLTA copiose virgulta hastilia. silcam, ramos, arborem. 25 *vimen, corticem, stipitem, segetem, iacula.* HORRIDA MYRTVS 'horrida' *ad loci faciem rettulit, non ad arboris naturam: vel certe umbrosa.* MYRTVS sane de myrto fabula talis est. *haec Myrtus ex fama de plebe antiquorum nata Graeco vocabulo Myrcene vocitata est, forma pulcherrima.*

1 contra rationem e. q. s.] cf. Maerob. Sat. III 10, 3 sqq. || 4 iam cornu] buc. III 87 || 9 hoc sermone . . . monumentum] cf. Isid. orig. XIV 8, 21 et diff. verb. 522. comm. Luc. p. 288 Vs. || 17 et bona] et 19 ac myrtus] georg. II 447

3 ut . . . consideranda om. F' || 4 iuvenecum et in bucolicis (III 87) legimus iam cornu Masricius || 6 nascenti II || 7 consideranda] (consulenda vel) consideranda Lion || 8 FVIT] OPERVM add. F' || 9 hoc om. F' || 10 potest . . . monumentum habent T et Ambr. || potest . . . accipi] potest et collis intellegi quia accipitur aliquando tumulus sine sepulcri interpretatione T || enim om. Ambr. || 11 interpretatione] collocatione Ambr. || 12 osso F' || 13 dici solet] uocatur T extractio Ambr. || 14 pira F' || cadaveris om. Ambr. || constructio T et Ambr. 15 nomen inscriptum F' inscriptio nomen Ambr. || memoriaeque om. F' || 16 CORNEA . . . coaluere virgulta post umbrosam (lin. 26) hab. F' || elegit F' || 17 item . . . myrtum om. F' || 20 cornus autem . . . pro genu om. F' || 23 TENTYLE L. (lentule l) || 25 horda F' || 26 non Masricius: nam F' || umbrosa scripsi: umbrosam F'

hanc cum quidam popularium dives et nobilis adamasset, a parentibus eius postulavit uxorem. interea latrones urbem occupaverunt: quam cum depopulantur, Myrenen, fratribus eius occisis, captivam duxerunt et in latebris condiderunt, donec alia loca vastarent. sed haec Myrene, inventa occasione, fugit et ad cives reversa est. gratulati cives eam sacerdotem Veneris esse iusserunt: quae cum sacra celebraret, unum de latronibus, per quos abrepta fuerat, in plebe cognovit, eumque comprehensum in medium vulgus extraxit. latro, pocnis auctus, omnia quae intendebantur confessus est, socios quoque, ubinam essent, prodidit. sed iuvenis, qui eam ante amaverat et petierat sibi coniugem, ad investigandos latrones sibi negotium depoposcit: quos cum inventos cepisset et praemium posceret, data ei potestas est a populo, ut virginem quam amaverat in matrimonium duceret: ob quam rem irata Venus illum mori fecit, virginem autem in myrtum arborem vertit, eique quod sacerdos fuisset, praestitit, ut perpetuo et suavi odore gauderet.

24. ACCESSI non ad cornum, sed ad myrtum, quae inter verbenas est. et bene matri sacrificaturus aras coronat ex myrto. SILVAM sicut dictum est. bene variat, ut nunc silvam, nunc vimina, nunc virgulta, nunc arborem dicat.

25. RAMIS TEGEREM excusatio a voluntate.

26. MONSTRVM bene monstrum; nam statim quid esset apparuit. et hoc proprietatis est; abusione tamen plerumque corrumpitur.

28. LIQVNTVR 'li' in verbo producitur, ut hoc loco, item canis cum montibus umor liquitur: in nomine vero brevis est, ut 'liquor'.

29. TABO corrupto sanguine. et est nomen casus septimi tantum, ut 'sponte' 'natu': quod si velis declinare, haec tabes, huius tabis dicis.

30. MEMBRA QVATIT causa pendet ex causa: nam timor sanguinem gelat, qui coactus gignit frigus. GELIDVSQVE COIT physice loquitur et rationabiliter; nam hinc et pallor nascitur, cum se ad praecordia fugiens contrahit sanguis.

24 canis] georg. I 43 || 26 et est nomen . . . natu] cf. [Sergii] explan. in Don. p. 490, 4 et 540, 12 K.

3 mirenen F || 5 ciuer F || 8 vulgus F || 11 coepisset F || 13 in Daniel: ut F || 14 uertit Daniel: uertat F || 17 ex myrto coronat M || 21 apparuit quid esset L || 22 abusiue E (abusione e) || 23 ante scholium ad LIQVNTVR haec exhibet F ATRO hic pro corrupto sanguine || item . . . liquitur om. F || 26 et est . . . dicis om. F || 28 dicis L || 30 gelat om. F || frigus] tremorem frigus tremorem E (at frigus superscr. e) || GELIDVS COGIT et reliqua, fisice F || 31 loquitur Daniel: lo F || et pallor Daniel: ex pollor F || nascitur uri F' uri om. Daniel, ori Hagenus || 32 contrahit F'

31. LENTVM VIMEN molle et flexuosum: unde et vietos dicimus curvos per senectutem.

31. *RYRSVS ET ALTERIVS hoc ad id ait, non se formidolosum fuisse, ut alium ramum temptaverit.*

5 32. TEMPTARE LATENTES miraculum est enim ex arbore sanguinem fluere.

34. MVLTA MOVENS ANIMO non dicit quae, sed ex sequentibus intellegimus. cogitabam, inquit, *ne forte bellum immineret, quod sanguinem vidissem, ne lucum nympharum violassem, ne forte sanguis*
 10 *esset ex nymphis; amadryades namque cum arboribus et nascuntur et pereunt: unde plerumque caesa arbore sanguis emanat. nam (ut) Ovidius ait, cum Erysichthon arborem incideret, primo sanguis effluxit, post ululatus secutus est: inde Statius nec amplexae dimittunt robora nymphae. item cogitabam, ne forte ex terra*
 15 *Martis iure sanguis efflueret: nam quod dicit haec se veneratum esse numina, illas constat praecessisse cogitationes.*

35. GRADIVVMQVE PATREM *gradivum θοῦρον Ἄρηα*, id est exilientem in proelia, quod in bellantibus sit necesse est: *aut gravem deum. patrem autem ideo, quia apud pontifices Mars pater dicitur.*
 20 *alii 'gradivum', quod gradum inferant qui pugnant; aut quod impigre gradientur. †alii a graditudine, quod huc et illuc gradiatur: unde Martem communem dici. non nulli eundem Solem et Vulcanum dicunt. sed Vulcanum generis esse omnis principem, Martem vero Romanae tantum stirpis auctorem. alii gradivum, quia numquam equester; aut*

1 molle . . . senectutem] cf. Don. ad Ter. eun. IV 4, 21 || 12 Ovidius] met. VIII 762 || 13 Statius] Theb. VI 113 || 17 θοῦρον Ἄρηα] Hom. II. V 30
 19 patrem . . . dicitur] cf. Macrob. Sat. I 12, 8 || 20 alii gradivum . . . gradientur] cf. Isid. orig. VIII 11, 52 || 21 alii . . . gradiatur] cf. Paul. Festi s. v. Gradivus

uetulos

I unde . . . senectutem *om. F* || vietos *II* vietos *E* || 2 *scholium ad RYRSVS ET ALTERIVS omisit Daniel* || 5 enim est *M* || m. si ex arbore s. f. *F* || 8 *ne*] in *F* || 11 unde et plerumque *M* || nam . . . nymphae *om. F* || ut *insecurit Fabricius* || 12 erisichthon *I*, erisichthon *II* erisichton *M* || 13 complexe *H* || 14 ex . . . iure] ex terrat iniure *II* || 15 haec *F* hic *E* (haec *c*) || 17 θοῦρον . . . id est *om. F* || εὐρον ἀρεα *LM* ὄρον ἀρεα *II* || 18 necesse est] vel quod gradum inferant qui pugnant. vel quod impigre gradientur: vel ab hastae concussione, quod Graece dicitur *ραδαίρω*. PATREM autem ideo quia a poeta paene omnibus diis nomen paternum addit, ut fiant venerabiliores *add. D* || ad GRADIVVMQVE PATREM *haec adscripta sunt in T* ideo pater quia apud pontifices in sacris mars pater dicitur et quod romuleae stirpis auctor fuerit. gradivus ab exilitione in bella. sine grauis deus. siue quod gradum inferant qui pugnant. siue quod impigre gradientur. siue quod ultro citroque gradientur in bellum. siue quod nunquam equester sit. siue a vibratione hastae. vel quod gramine sit ortus. || aut gravem deum patrem aut ideo *Daniel* || 20 *inserant Daniel* pugnant] pignatur *F* || impure *F* || 21 alii a graditudine *Daniel*. ab incertitudine *F. Schoellius*. fort. alii 'gradivum' dicunt || Alii Gradivum quia numquam equester fuit a gradu dictum quod huc et illuc gradiatur *Masricius* || 23 romani *F* || 24 stirpis *F* || alii . . . dictum *om. Masricius*

a gradu dictum. GETICIS Thraciis. Getae autem populi sunt Mysiae, quae, quia lata est, multas continet gentes.

36. RITE SECUNDARENT recte prosperos facerent. VISVS pro 'visa' posuit. tunc enim masculino utimur genere, cum de his loquimur, quibus videmus, ut si dicas 'nubecula obest visibus meis': 5 si autem neutro utamur, ea quae videntur significamus, ut si hoc loco diceret 'rite secundarent visa': quod propter metrum nequam potuit. similia sunt nuntius et nuntium, auditus et auditum.

LEVARENT bonum ac leve facerent, *id est in bonum converterent.*

38. OBLVCTOR acrius nitentem ostendit. 10

39. ELOQVAR AN SILEAM parenthesis ad miraculum posita; *qua magnitudinem monstri ostendit. et bene auditorem attentum vult facere.* GEMITVS LACRIMABILIS potest enim esse etiam irascentis gemitus. *et 'lacrimabilis' cum lacrimis, an dignus lacrimis?*

40. IMO AVDITVR TVMVLTO *ex imo tumulo, ut longe vox cum quodam* 15 *defectu sonans auditu ipso miserabilior videretur.* VOX REDDITA pro 'data'. redditur enim quicquid ad nos per alterum transit: quamquam hic etiam hoc possit intellegi; nam ad eum vox missa per tumulum est.

41. LACERAS per membra dissicis; nam lacerare est saepius 20 vulnerare, ut <VI 495> lacerum crudeliter ora de Deiphobo.

PARCE *id est parce mihi, parce tibi. vel 'sepulto parce', cui vivo nemo perpercit.* SEPVLTO modo *mortuo vel iacenti* significat, ut <IX 189> somno vinoque sepulti item <VI 424> occupat Aeneas aditum custode sepulto; nam sepultus est quasi sine pulsu. non 25 enim hunc sepultum possumus dicere, cum sepultura non sit in hoc rite facta, sed fortuita sit obrutus terra.

11 parenthesis . . . posita] cf. Don. ad Ter. hec, III 3, 6 || 20 per membra dissicis] cf. Suet. verb. diff. p. 277 Reiffersch. || 25 nam . . . pulsu] exser. Isid. orig. X 262 et XI 2, 57

2 moaesia F. cf. Serr. ad Aen. VII 604 || 5 dicamus H || nubecula F || 8 similia . . . auditum om. F || 11 fortasse adposita || 12 adtentum F || 13 etiam om. M || 16 post videretur quae vulgo adduntur AVDITVR vetus codex habet auditus Daniel inde composuit, quod in F cum in contextu auditur legatur eadem manus auditus in margine scripsit. || 19 est] unde et epistola reddita dicitur quae per nuntium a mittente pervenit ad nos accipientes add. D || 20 discindis Lion || 21 ut . . . Deiphobo om. F || hora H || de deiphobo M: d. L deiphobo H deiphobe E (deiphoebe e) Deiphobum vidi vulgo || 22 parce . . . tibi] videtur scholiastes significare voluisse ad Polydoram prius parce, alterum ad Aeneam spectare || 23 modo om. M || sepulti L (iacenti l) || ut . . . custode sepulto om. F || 24 sepulti M: s. L sepulto H soluti Vergilius || item . . . sepulto om. H || 26 cum . . . terra] cuius sepultura non sit rite perfecta sed fortuita est obratur terra F || 27 fortuitu MEI || terra] IAM PARCE SEPVLTO quomodo sepulto non hic confixum ferrea textit. sed si hoc instauretur. funus mortuo solvitur. sic sepulto. prostrato. ut somno vinoque sepulti Lione teste add. Guelferb. I

42. PIAS bene etiam ille qui laeditur excusat Aeneam: quod pietatis grande testimonium est. *'pias' autem propter penates de excidio liberatos, aut quia sacrificabat.* SCELERARE polluere, et est sermo Plautinus, quo hodie non utimur. *nomen tamen fecit sine verbi*
5 *origine, non enim dicitur 'scclero'.*

43. EXTERNVM TVLIT ordo est 'Troia me tibi tulit, hoc est educavit, non externum'; nam et civis Aeneae fuerat et cognatus. *et cito se et Troianum esse et adfinem ostendit.* AIT CRVOR HIC DE STIPITE MANAT *mirè quasi ostendens cruorem suum. 'de stipite' de ligno*
10 *ait; nam stipes vere est lignum sectum siccum.*

44. CRVDELES TERRAS id est crudelium et avarorum. *ex moribus enim cultorum terrae laudantur vel vituperantur, ut <VI 638> devenerè locos laetos.*

45. POLYDORVS EGO sive 'ego' distinguas, sive 'ego hic', sub-
15 audias 'sum' necesse est. *et quasi δειτιχῶς, id est Polydorus sum, non stipes.*

46. TELORVM SEGES multitudo. *Plautus Aulularia <I 1, 6> stimulorum seges. sane putatur non verisimile iaculis coniectis puerum occisum, nam repugnat cum illo <55> Polydorum obtruncat: nam*
20 *et misisse radices iacula mirum est, nisi monstruosum sit.* INCREVIT reviruit. traxit autem hoc de historia Romana. nam Romulus, captato augurio, hastam de Aventino monte in Palatinum iecit: quae fixa fronduit et arborem fecit. vituperabile enim est, poetam aliquid fingere, quod penitus a veritate discedat. denique obicitur
25 Vergilio de mutatione navium in nymphas; et quod dicit per aureum ramum ad inferos esse descensum; tertium, cur Iris Didoni comam secuierit. sed hoc purgatur Euripidis exemplo, qui de Alcesti hoc dixit, cum subiret fatum mariti.

47. VERO affirmative. ANCIPITI *duplici quod et vocem audierat*
30 *et sanguinem viderat. vel 'ancipiti formidine' una, quod sepulcrum laeserat, altera, quod metuere coeperat † litum ipsum.*

48. HVC POLYDORVM licet de Polydoro superius sit relatam, tamen propter varietatem rei necesse (est) repeti. *Priamus cum videret longa obsidione res suas in ultimo constitutas. filium parvulum Polydorum*

1 quod] qui F || 3 et est . . . utimur om F || 6 me tibi] et be F me tibi tulit et bene tulit Daniel || 7 et om. M. || Aeneae om. F' || 15 sum om. LH (add. l) || dieticos F' || 18 verissimile F' || 20 et misisse] emisisse Daniel || 22 palatinum LE (palatinum l) || 24 discedit M || denique . . . mariti om. F' || 26 didonis L || 27 alceste ex aleiste L || 28 marti H || 29 super ancipiti haec scripta sunt in T duplici et quod vocem audierat et quod sanguinem fluere vidit vel etiam duplici qua (l. quia) laeserat sepulcrum || et] est F' || vocem audierat et om. F' || 30 sepulcrum F' || 31 litum F' l . . . Daniel laesum Mascrius letum Burmanno teste Gerh. Vossius. auditum vel visum F. Schoellius || 33 est Commelinus

Polymestori, regi Thraciae, genero suo per Iliam filiam, cum magno auri pondere nutriendum commendavit: qui victa Troia, auri cupiditate impulsus, Polydorum obrutum telis occidit.

50. INFELIX aut qui iam infelix esse coeperat, aut cui etiam provisa nocuerunt. aut 'infelix', quia superstes liberis fuit, aut quia 5 illi perfidia non ab hostibus tantum est. MANDARAT aphaeresis est, sive dixeris 'commendarat', sive 'amandarat'. et 'mandarat' est amoris, 'amandarat' vero odii est. et amandare est sub specie legationis aliquem relegare. FVRTM ne Gracci scirent.

51. THREICIO REGI auxit ex provincia crudelitatem, ex qua 10 fuerunt Diomedes, qui equos habebat, qui humanis carnibus vescabantur; Lyeurgus ob iniuriam Liberi patris punitus; Terens, qui Philomelae sorori uxoris post inlatum stuprum linguam abscidit. 'Threicio' autem pro Thracio, ut supra <I 316> pro Thracia Threissa: nam solutio est Ionicae linguae. cum enim sit Θραξ, Iones dicunt Θρηξ, 15 cuius solutio facit Threicius et Threissa.

52. CINGIQVE VRBEM OBSIDIONE VIDERET inter ipsa principia obsidionis; nam postea iam minime poterat.

53. ILLE VT OPES FRACTAE ET FORTVNA RECESSIT bene utrumque iunxit; saepe enim alterum sine altero valet: aut opes, aut fortuna. 20 'ille ut' vel 'postquam'; vel tantum quod deest 'statim', ut sit 'ille statim ut'. FORTVNA melior scilicet.

54. RES AGAMEMNONIAS id est imperium, vel partes Agamemnonis. VICTRICIA omnia nomina a verbo venientia cum in 'or' exeunt, masculina sunt, ut victor; cum in 'trix', feminina sunt, ut 25 victrix; neutra vero non faciunt, nisi tantum ex numero plurali: unde est victricia.

---

1 polimaestori F || 6 aferesis FL afferes. is H afferesis M || 7 siue dixeris commendarat siue amaendarat F' qua dixerit commendarat /// emendarat L (qua et it in ras.) quasi dixerit commendarat an emendarat l (idem super quasi scripsit at siue) siue dixeris commendarat H quasi dixerit commendarat ME || 10 super Threicio regi haec scripta sunt in T id est polymestori regi traciae qui habebat filiam priami uxorem. transmiserat ei priamus filium suum polydorum cum magno pondere auri cum iam desperaret de ciuitate. || 11 fuerant L || diomes F dyomedes M || 12 ligurgus L, om. H || Terens om. H || 13 abscidit F, correxit Daniel || 14 ut supra . . . vel Threissa om. F || pro traicia traissa L pro thracia thraeissa E || 15 sit om. Me || oraiz L eraiz H oriz M oraz E || ionie L (iones l) || omic LM, om. H, orniz E || 16 et F. Schoellius uel libri || 18 minime] at nequaquam superser. e || potuerat EI || 19 v. 53 supra ut in T scriptum postquam. alia manus haec aldidit bene dixit utrumque quia alterum sine altero potest esse et opes sine fortuna et fortuna sine opibus || 20 innoxit F' innoxuit Daniel || 23 hoc est imperium vel partes agamemnonis Iub. T' 24 VICTORIA H || 25 sunt post feminina om. LM || 27 victricia] victoria L, om. H. victricia arma vulgo

55. FAS OMNE et cognationis, et iuris hospitii. OBTUNCAT occidit intellege: nam obruncare proprie est capite caedere.

56. VI violentia. VI POTITVR hoc autem verbum de his est quae permiscet coniugationes; cum enim sit tertiae coniugationis, infinitum modum a quarta facit, ut potiri: unde plerique decipiuntur, ut potiris dicant. Similiter fio pro 'fieri' 'fieri' facit, permixta coniugatione. QUID NON MORTALLA PECTORA COGIS ad quod flagitium homines non compellis, detestandi auri cupiditas.

57. AVRI SACRA FAMES sacra execrabilis, ut <VI 574> sacrae panduntur portae. alii 'sacra' devota accipiunt, unde et ver sacrum. alii sacrum pro sclestum, vel sacrilegum. tractus est autem sermo ex more Gallorum. nam Massilienses quotiens pestilentia laborabant, unus se ex pauperibus offerebat alendus anno integro publicis (sumptibus) et purioribus cibis. hic postea ornatus verbenis et vestibus sacris circumducebatur per totam civitatem cum execrationibus, ut in ipsum reciderent mala totius civitatis, et sic proiebatur. hoc autem in Petronio lectum est. sane sciendum, latenter Aeneam hoc agere, ut Troianos Didoni ex infelicitatis similitudine commendet: nam et eius marito auri causa intulit necem.

58. PROCERES qui processerunt ante alios. PRIMVMQVE PARENTEM bene 'primum', id est ante proceres.

59. MONSTRA DEVM quae ostenderant. et modo mala; nam medium est, quia interdum dicuntur et bona.

60. OMNIBVS IDEM ANIMVS 'idem' plus est, quam si diceret

9 sacra execrabilis] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 198 || 11 tractus est . . . et sic proiebatur] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. X 788 || 17 in Petronio] fragm. 1 Buechel. || 20 Proceres qui processerunt ante alios] cf. Isid. or. IX 4, 17

1 cognationis] est add. ME || OBTUNCANT F || 2 occidit intellege] pro occidit F || caedere] quo modo obruncat, cum sit hastis interemptus? solvitur: quia veteres plerumque truncum pro unoquoque genere interemptum dixerunt. obruncat ideo et occidit *Lione teste add. Guelferb. I* || 3 VI violentia hab. T || VI ante POTITVR om. F || hoc om. F || 5 infinitum tamen vulgo || unde . . . coniugatione om. F || 7 COGIT F || 9 ut . . . portae om. F || 10 sacri denoti F, correxit Daniel || unde Daniel: uni F || 11 sclestis F, correxit Daniel || sacrilegum F, correxit Daniel || tractus est . . . lectum est om. F || 14 sumptibus addidit Buechelerus. cf. Luctat. Plac. || 16 praecipitabatur Stephanus, Mascivius, Burmannus porriciebatur Gerb. Vossius. cf. Burmanni adnot. || 18 ex infelicitatis similitudine] ex infelicitate L, ut videtur (ex infelicitatis similitudine l) simili infelicitate M || 19 marito] frater addidit Fabricius || 21 ad primumque parentem supra versum vel primum ante proceres vel optimum vel principem intellege, in margine propterea retulit ad parentem quia ille noverat iudicare de auguriis adscripta sunt in T || 22 ad monstra supra versam hoc est mala quae ostenderant ipsa monstra quia medium verbum est monstrum, in margine monstra dicuntur a monstrando quod demoustrant monita deorum. prodigium vero deorum irae vel minae quasi porro adigendum. portentum autem quod portendat adscripta sunt in T || fortasse quae dei ostenderant || 24 idem plus est quam si diceret similis. hoc est animus unus aut idem . . . consensio hab. T

‘similis’. *est unus animus aut idem consilium. et hoc iuncta disciplinam auguralem dixit, quae appellatur consensus, sicut in libro secundo dictum est.* SCELERATA TERRA pro sceleratorum.

61. CLASSIBVS AVSTROS hypallage est; nam classes austris damus.

62. INSTAVRAMVS FVNVS modo sepulcrum, quod virgulta avel-
lendo diruerat: nam proprie funis est incensum cadaver.

63. AGGERITVR TVMVLO TELLVS ut ostenderet verum tumulum, ne forte aliquis alius illud errore violaret. STANT positae sunt. multa autem, ut supra <I 646> diximus, hic sermo significat. MANIBVS inanes sunt animae illo tempore, quo de aliis recedentes corporibus necdum in alia transierunt. sunt autem noxiae, et dicuntur κατὰ ἐντίφρασιν: nam manum, ut supra <I 139> diximus, bonum est; unde et mane dictum est. similiter etiam Eumenidas dicimus, Parcas, bellum, lucum. alii manes a manando dictos intellegunt: nam animabus plena sunt loca inter lunarem et terrenum circulum, unde et defluunt. Quidam manes deos infernos tradunt. quidam alios manes, alios deos infernos dicunt: plurimi ut deos caelestes vivorum, ita manes mortuorum tradiderunt. alii manes nocturnos esse eius

10 manes sunt c. q. s.] cf. Isid. or. VIII 11, 100

I hoc est unus animus . . . dictum est hab. Ambros. praemisso lemmate omnibus idem animus scelerata excedere terra || est autem unus Masricius || 3 pro om. M || sceleratorum L (corr. l) || sceleratorum] ut supra (II 765) ‘captiva vestis’ add. D || 4 ad austros supra versus haec adscripta in T ypallage non enim damus austros nauibus sed naues austris || est om. L || dasses F || 5 ad instauramus supra versus haec adscripta in T restauramus quia instaurare dicuntur aedificia cum ad similitudinem priorum fiunt. || 7 ut ostenderet uerum tumulum ad aggeritur supra versus adscripta in T || 8 illud Commelinus: aliud F || multa autem . . . significat om. F || 9 ut . . . sermo om. M (ut supra diximus add. n || 11 alia] altera M || cata antifrasin FHE cata antefrasin L per antifrasin M || 12 ut supra diximus om. F || 13 unde . . . est] unde est et mane uel manum dictum L unde et manes MEI || similiter . . . lucum om. F || dicimus] ἐπὶ τῆς εὐμενείας id est a benevolentia ut add. D || 15 amanibus L († animabus superscr. l) manibus vulgo || 16 fluunt ME || tradunt] eosque inter numina laeva numerant placarique putant sacrificiis ne noceant add. Masricius primus || 17 plurimi . . . ab iisdem manibus dictum] quidam tradunt nocturnos deos dici manes eius scilicet spatii quod est inter caelum et terram et inde potestatem habere roris qui noctu de caelo cadit. alii vero dicunt quod sicut caelestes deos dicebant esse uiuorum ita et mortuorum manes dicebant in marg. F || 18 tradiderunt] alii putant hoc nomine appellatas fuisse animas separatas a corpore: unde videmus vetusta sepulcrorum monumenta DIIS MANIBVS esse inscripta. in qua etiam sententia videtur esse Apuleius de daemonio Socratis. (cf. de deo Socratis cap. XV) ‘manes’ inquit ‘animae dicuntur melioris meriti, quae in corpore nostro genii dicuntur; corpori renuntiantes lemnes; cum domos incursionibus infestarent, larvae appellabantur; contra si aequi et faventes essent, lares familiares’. sunt etiam qui putent manes eosdem esse quos vastas genios appellavit, duosque manes corporibus ab ipsa statim conceptione assignatos fuisse, qui ne mortua quidem corpora deserant consumptisque etiam corporibus sepulcra inhabitent. Cicero II de legibus (IX 22) ‘deorum manium iura sancta sunt’. atque eandem ob causam manes pro ossibus ipsis et sepulcris ponuntur. Persius sat. I (38) ‘nunc non e manibus illis nascuntur vio-

spatii, quod inter caelum terramque est, et ideo umoris qui noctu cadit potestatem habere: unde mane quoque ab isdem manibus dictum.

MAESTAE ARAE Cicero pro Murena <XII 88> imaginem lugentem.

64. *CAERULEIS VITIS Cato ait, deposita veste purpurea feminas*
 5 *usas caerulea cum lugerent. veteres sane caeruleum nigrum accipiebant.*
'vittae' autem 'caeruleae' in acerbo funere praecipue filiorum familias
adhberi solebant, sicut hic; nam Polydori funus, utpote adhuc pueri,
acerbum est, et quia eius aetatis erat, ut filius familias adhuc esse potuisset.
ATRAQVE CUPRESSO nigra, funesta: nam inferis consecrata est, quia
 10 *caesa numquam revirescit. moris autem Romani fuerat ramum cup-*
pressi ante domum funestam poni, ne quisquam pontifex per igno-
rantiam pollueretur ingressus. hinc Horatius nec te praeter in-
visam cupressum ulla brevem dominum sequetur. 'atra'
autem, quod atratos lares significet. ATRA CUPRESSO fabula [autem]
 15 *de cupresso talis est: eum haberet in deliciis Cyparissus puer cervum*
et ipse ab Apolline diligeretur, imprudens cervum suum iaculo occidit,
cumque dum luget neglecta consolatione Apollinis, dolore consumptus
est: cuius ut exstaret memoria, in luctuosam arborem, id est cupressum,
mutatus est, quae defunctis adhibetur.

4 Cato] orig. lib. VII fragm. 9 ap. Iord. 115 ap. Peterum || 12 Horatius] earm. II 14, 22 || 14 fabula de cupresso talis est e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 460 et mythogr. II 177

lae'. idem sat. V (151) 'indulge genio, carpamus dulcia! nostrum est quod vivis; cinis et manes et fabula fies'. quandoque manes dicuntur poenae, ut in VI (743) 'quisque suos patimur manes'. add. *Masricius primus* || nocturnas *F*, corr. *Commelinus* || esse] dicunt esse *Masricius primus* || 1 noctu *Daniel*: natu *F* 3 *MAESTAE* . . . *lugentem post potuisset collocavit Daniel* || ad vers. 64 *haec duo scholia in marg. T adscripta sunt* *Nigris vittis coronabantur arae in sepultura mortuorum et cupressus adhibebatur. quae in-isa non repullulat.*

In acerbo funere solebant veteres purpuream vestem deponere et induere caeruleam id est nigram. ergo quia istud acerbum erat funus ideo stabant maestae ipsae arae ceruleis vittis. || *CAERULES VITIS F* || Cato . . . *lugerent hab. Ambros.* *purpura F* || 6 *aceruo F* || adhibere *F*, corr. *Daniel* || 7 *acerum F* || 10 *reurescit F* *reurescit ex reurescunt L* || *reurescit*] dicitur autem cyparissus per synaeresin cypressus, deinde conversione y in u cypressus. est autem arbor proera, caudice oblongo et recto, fronde indeciva, odore vehemens. duo eius sunt genera; nam quae sterilis est femina dicitur. ad metae formam in fastigio convoluta: unde et *κωνοειδής* peculiari epitheto appellatur. contra mas latius spargit ramos conosque profert nuci pineae non absimiles, licet minores: mira inter arbores fecunditate, quippe quae trifera est fructusque habet et Ianuario et Maio et Septembri maturos, nulli tamen rei utiles, imo potius noxios, quemadmodum et ipsa arbor, cuius etiam umbra noxia creditur. dicta autem est cyparissus, ut Didymo placet. *ἀπὸ τοῦ κήρην παρίσσαν*, hoc est ab aequaliter pariendo, quod aequaliter et ramos pariat et fructus. fructus eius a figura coni appellantur: unde ipsa arbor perpetuo epitheto conifera appellatur, ut (*Aen.* II 680) 'aeriae quercus arb. coniferiae cyparissi'. *Masricius primus addidit* || 12 hinc Horatius . . . sequitur *om. F* || 13 *eumpressum L* || ullam *LH* (alla *L*) || sequitur *ex* sequitur *L* || 14 *atratos*] *atros MEI* || fabula autem . . . adhibetur *lemmate omisso post revirescit collocavit Daniel*

65. CRINEM DE MORE aut de more gentis, ut etiam in Aegypto est: aut certe de more plangentium.

66. *INFERIMVS inferias damus, proprie.* TEPIDO LACTE statim muleto.

CYMBIA pocula in modum cymbae facta.

5

67. SANGVINIS SACRI *id est* de victimis sumpti. *ideo autem lactis et sanguinis mentio facta est, quia adfirmantur animae lacte et sanguine delectari. Varro quoque dicit mulieres in exsequiis et luctu ideo solitas ora lacerare, ut sanguine ostenso inferis satisfaciant, quare etiam institutum est, ut apud sepulera et victimae cadantur. apud* 10 *veteres etiam homines interficiebantur, sed mortuo Iunio Bruto cum multae gentes ad eius funus captivos misissent, nepos illius eos qui missi erant inter se composuit, et sic pugnauerunt: et quod muneri missi erant, inde munus appellatum. sed quoniam sumptuosum erat et crudele victimas vel homines interficere, sanguinei coloris coepta est* 15 *vestis mortuis iniici, ut et ipse testatur <VI 221> purpureasque super vestes velamina nota et <V 79> purpureosque iacit flores. alii sanguinis inferendi ad adescendas defunctorum animas illa ratione consuetudinem tradunt, ut id quod amiserunt videantur accipere: sanguis enim velut animae possessio est, unde exsanguis mortui dicuntur. nam* 20 *et Homerus in necromantia non prius facit loqui animas, nisi sanguine gustato. alii lac et sanguinem ab hoc accipiunt, quod una res nutrit, alia nutriatur.*

68. ANIMAMQVE SEPVLCCRO CONDIMVS *ergo sicut dictum est bene animam lacte et sanguine ad tumulum dicit elicitam: lacte namque* 25 *corpus nutritur post animae coniunctionem, et anima sine sanguine numquam est, quo effuso recedit. legimus praeterea in VI. <325>*,

5 Cymbia . . . facta] cf. Macrob. Sat. V 21, 9. Isid. or. XX 5, 4. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 212 || 19 sanguis enim . . . dicuntur] Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 212 et Isid. or. XI 1, 123 || 21 Homerus] Od. XI 96 || 22 alii . . . nutriatur] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 199 et 211. Isid. or. XX 2, 34 || 24 bene animam e. q. s.] cf. mythogr. III 6, 26 sqq.

1 de om. L || 3 multo FH || 5 ad cymbia supra versum haec adscripta sunt in T procera pocula dicuntur proprie cymbia nauibus similia. quidam poculum ligneum ex edera factum quod dicunt cissubium et inde per sincopam dictum. cf. Macrob. Sat. V 21, 7 sqq. || cymbae] nauis supr. vers. add. l || 6 id est de victimis sumpti . . . iacit flores in marg. hab. T || 7 mentio om. T || 8 Varro . . . iacit flores hab. Ambros. || quoque om. Ambr. || 9 satisfacerent T || 10 et om. Ambr. || caedentur Ambr. || 12 nepos] nexos Ambr. || 15 et] nel Ambr. || homines vel victimas T || 16 et ipse om Ambr. || 18 adescendas F, recepi emendationem a Burmanno commemoratam. satisfaciendas vel assistentes Barthius ad Stat. Theb. V 315 adescendas Gerh. Vossius inescandas vel eliciendas Burmannus || 19 amiserunt F' || 20 exsanguis Mascicinus: et sanguines F' exsanguines Daniel et Conuictinus || 21 nethromantia F' || 24 ergo scripsi: ego F' 25 animae H || 26 corporis F'

insepulorum animas vagas esse: [*ergo vagantem circum sepulcrum significat*] et hunc constat non legitime sepultum fuisse. rite ergo reddita legitima sepultura, redit anima ad quietem sepulcri, quam Stoici heriscundi, id est medium secuti, tam diu durare dicunt, 5 quam diu durat et corpus: unde Aegyptii, periti sapientia, condita diutius reservant cadavera, scilicet ut anima multo tempore perduret et corpori sit obnoxia, nec cito ad alios transeat. Romani contra faciebant, comburentes cadavera, ut statim anima in generalitatem, id est in suam naturam rediret. dicit ergo nunc sacrificiis quibus- 10 dam elicitam animam et sepulcro conditam obnoxiamque factam corpori, quod ante horrebat, quasi per vim extorta. ideo autem Stoicos medium sequi diximus, quia Plato perpetuam dicit animam et ad diversa corpora transitum facere statim pro meritis vitae prioris. Pythagoras vero non *μετεμψύχωσιν*, sed *παλιγγενεσίαν* esse 15 dicit, hoc est redire, sed post tempus. SUPREMVM non est nomen, sed adverbium, ut <VII 399> torvum clamat. CIEMVS autem est hoc loco: dicimus more sollempni, *id est tertio* 'vale, nos te ordine quo natura permiserit cuncti sequemur'. *quidam dicunt eorum mortuorum nomina ter vocari, qui in aliena terra dimittuntur, ut in VI.* 20 <506> *et magna manes ter voce vocavi.*

69. (VBI PRIMA) FIDES PELAGO hoc est, ubi fidem pelago habere coepimus, nos tuto navigaturos. FIDES PELAGO quia alibi ait <V 851> totiens deceptus fraude sereni.

70. LENIS CREPITANS AVSTER duo epitheta posuit vitiose, ut 25 diximus supra <II 392>: fecit autem hoc prope in decem versibus. 'auster' autem quivis ventus: *nam ad Thraciam aquilone navigatur.*

3 quam ex quem *L* || histoici *F* || 4 heriscundi id est medium secuti *F*: dicunt aere secundā id est *L* id. ē. secundum medium secuti *H* medium sequentes *ME* (at secuti *superscr. me*) id est divisi medium sequentes *mythogr. ἡμισέβοντες* id est medium secuti *Ryckius* terris condi id est medium secuti *Mascivius et Burmannus* || 4 quam diu] quam qui *F* || sapientiae *F* || sapientia *mythogr.* || incondita *L* || 6 reseruande *H* reserantes *ME* || 7 aliud *F* || 9 recurret *M* (recurreret *m*, at rediret *addens*) at recurreret *superscr. e* || 11 horrebat *L. fortasse* errabat || 13 diversa] versa *H* || 14 pitagoras *LII* pitagoras *M*

ΠΕΡΙΣΩΣΙΝ ¹
non μετεμψύχωσιν sed palingenecyan esse dicitur *L*, om. *H* non metempsicon (metempsicosis *m*) sed palangenesia esse dicit *M* || 16 est *delevit l* || 17 hoc loco quod dicimus *F* || sollempni *F* sollempni *L* || vale] uolla *F* || nos te] Nosti *H* || 18 sequimur *LII* || 19 ut] aut *F* || 20 ad prima fides *supra* *versum* *hacc adscripta in T* postquam data est nobis fiducia in pelago siue postquam coepimus habere fidem in pelago nos tuto navigaturos. || 22 FIDES PELAGO quia . . . sereni om. *F* || ait om. *L* || 23 serenus *H* || 23 vitiosa *M* || 25 prope] inproprie *F* inproprie prope *Stephannus* || 26 quivis ventus *FII*: quovis vento *L* pro quovis vento *MEI* || ventus] quomodo auster ex Thracia, cum lenis sit? soluitur: 'auster' pro quolibet vento accipimus *Lione teste add. Guelferb. I* trachia *F. corr. Daniel*

'lenis' autem ilco quia superius <8> ait *vix prima inceperat aetas, et lenes venti per aetatem sunt.*

71. *DEDUCUNT* proprie, ut e contrario 'subducunt'.

72. *TERRAEQVE VRBESQVE RECEDUNT* physicam rem dixit: ita enim navigantibus videtur, quasi ab his terra discedat. 5

73. *SACRA MARI COLITVR MEDIO* ordo est: in mari medio Aegaeo colitur tellus sacra, Neptuno et Nereidum matri, id est Doridi gratissima. fabula autem talis est: post vitiatam Latonam Iuppiter cum etiam eius sororem Asterien vitiare vellet, illa optavit a diis, ut in avem converteretur: versaque in coturnicem est. et 10 cum vellet mare transfretare, quod est coturnicum, adflata a Iove et in lapidem conversa, diu sub fluctibus latuit. postea supplicante Iovi Latona, levata superferri aquis coepit. haec primo Neptuno et Doridi fuit consecrata. postea cum Iuno gravidam Pythone inmisso Latonam persequeretur, terris omnibus expulsa *Latona*, tandem aliquando adplicante se litoribus sorore suscepta est, et illic 15 Dianam primo, post Apollinem peperit. qui statim occiso Pythone ultus est matris iniuriam. sane nata Diana parturienti Apollinem matri dicitur praebuisse obstetricis officium: unde cum Diana sit virgo, tamen a parturientibus invocatur. haec namque est Diana, 20 Iuno, Proserpina. nata igitur duo numina terram sibi natalem errare non passa sunt, sed eam duabus insulis religaverunt. veritas vero longe alia est. nam haec insula cum terrae motu laboraret, qui fit sub terris latentibus ventis, sicut Lucanus <III 460> quaerentem erumpere ventum credidit, oraculo Apollinis terrae 25 motu caruit. nam praecepit, ne illic mortuus sepeliretur, ut in *Vulcano*, et iussit quaedam sacrificia fieri. postea e Mycono Gyaroque vicinis insulis populi venerunt, qui eam tenerent; quod etiam

3 Deducunt . . . subducunt] cf. Isid. diff. verb. 156 || 8 post vitiatam Latonam e. q. s.] exser. mythogr. I 37, II 17, III 8, 3. cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 796, V 533, Ach. I 206, 388

4 dicit *LE* || 5 discedat. item aliter Iuno cum uidisset . . . altissimis montibus *F*, qui error ea re excusatur quod *TERRAEQVE* . . . altissimis montibus in dextro, *Serviana* ad 'sacra mari colitur medio' in sinistro margine scripta sunt || 7 egeo *LII* aegeo *M* || 8 Latonam om. *F* || 9 astarian *II* || vitari *F* || ipsa *M* († illa superser. *m* || 10 dis *LII* (diis *l*) || 11 maria *F* *M* || adflata est *F* || 13 latone *LH* (latona *l*) || eleuata *FME* || Neptuno om. *F* || 14 phitone *LH* || 15 insequeretur *F* || expulsam *ME* || 16 applicando *Masvicius* || a sorore *MEI* *Masvicius* || 17 peperit . . . Apollinem om. *F* || phitone *L* phetone *II* phythone *M* || 20 haec namque Iuno Diana Proserpina mythogr. I haec namque est Diana Luna Proserpina mythogr. II || 21 naturalem *F* || 22 in duabus *L* || insulis] in-singulis *H* || 24 labentibus mythogr. III || sicut . . . credidit] quaerentibus erumpere, sicut Lucanus credidit mythogr. II || 25 credidit] petito *MEI* || 27 micono *LH* mycono *ME* micone *l* || 28 tenerunt *F* || quod etiam . . . qui est Apollo om. *F*

Vergilius latenter ostendit. quod autem diximus Dianam primo natam, rationis est: nam constat, primam noctem fuisse, cuius instrumentum est luna, id est Diana; post diem, quem sol efficit, qui est Apollo. ut autem Delos primo Ortygia diceretur, factum est a
 5 coturnice, quae graece ὄρτυξ vocatur. Delos autem, quia diu latuit et post apparuit: nam δῆλον Graeci manifestum dicunt: vel quod verius est, quia cum ubique Apollinis responsa obscura sint, manifesta illic dantur oracula. Delos autem et civitas dicitur et insula: unde interdum recipit praepositionem. *item aliter: Iuno cum vidisset Latonam a Iove adamatam, iuravit eam non parituram in terris.
 10 Iuppiter mutavit eam in coturnicem, quae Graece ὄρτυξ appellatur, et monstravit ut veniret Delon, quae illis temporibus circa omnia litora ferebatur ventis. post partum vero Latonae, quo Dianam et Apollinem peperit, Ortygia dicta est quae ante Delos nominabatur, et postea Delos,
 15 eum eam Apollo revinxisset Gyaro et Mycono, altissimis montibus.*

SACRA MARI et reliqua. sane sacrum dicitur quod rite sacratur deo, ut aedes, arae, simulacra, dona. hic igitur aedium sacrarum etsi non aperte, attamen eiusdem ritus meminit, cum de insula loqueretur, in qua praeterquam ut 'sacra' dixerat, id est sacrata, gratiam quoque
 20 posuit non solum Doridi matri Nereidum, quae traduntur deae maris, sed Neptuno etiam addidit, dominatori videlicet omnium in mari deorum. TELLYS maior dignitas est 'tellus', quam si dixisset insula.

74. NEREIDVM Matri Doridi, quinquaginta nympharum matri, coniugi Nerei. NEPTVNO AEGEO quia in Aegeo mari haec insula posita
 25 est. sane inter Hellespontum et Adriaticum mare omne illud mare Aegeum appellatur, quod nomen a patre Thesei Aegeo traxit. cum enim in labyrintho Minotaurus esset inclusus et quotannis ex nobilitate Atheniensium septem pueri vel puellae ad vescendum Minotauro mitterentur. tandem dolor Theseum subiit. profectus itaque est ad Mino-

8 Delos autem . . . dicitur et insula] exser. Isid. orig. XIV 6, 21

2 nam noctem primam constat fuisse M || 5 ortyx L: orox F, om. H, ortyx M ortix E || dicitur F || 6 postea ME || delon LIIME || 8 et om. F || 9 unde . . . praepositionem om. F || recipit interdum M || 10 latinam F || 11 ortix F || 13 partum Commelinus: quartum F || 13 quo] quae Barthius ad Stat. Theb. IV 796 || 14 ante Delos] ante Cynthus Barthius l. l. || 15 micono F || 17 sacrarum Masricius: sacrum F || 18 attamen F || 20 Doridi Daniel: dori F || 21 dominatori Daniel: dominatore F || in mari Daniel: mare F || 24 ad v. 74 haec adscripta sunt in T In aegeo mari est haec insula tenedos. et totum illud mare quod est inter hellespontum et adriaticum aegeum appellatur. et inter chium et tenedum insulas est hoc saxum in ipso mari aegeo quod a longe aspicientibus nidetur caprae similitudinem praetendere, et inde aegeum, quia ega dicitur capra graece. || 25 ellespontum F || 26 aegremm F || aegreo F || Aegeo rege Atheniensium traxit, qui in mare se praecipitavit sperans mortem filii Daniel || 27 quodannis F || 29 thesiom F || itaque F

taurum perimendum placuitque cum patre, ut (si) illud monstrum vicisset, vela candida navibus daret, si forte a Minotauro fuisset oppressus, navigium cum atris velis rediret. sed cum extinxisset Minotaurum, oblitus non cum candidis, sed cum nigris velis reverti coepit, et patri in specula constituto triste sui interitus signum dedit; qui extinctum 5 filium credens se praecipitavit in mare, unde Aegeum pelagus appellatum est.

75. PIVS ARQVITENENS bene 'pius', aut qui ultus est matrem de Tityo, de Niobe, de Pythone: aut quia patriam stabilivit errantem. legitur et 'prius'. 10

76. MYCONO GYAROQVE REVINXIT quidam per historiam dictum putant; nam inter Myconum et Gyarum Syrum, unam de cycladibus esse dicunt, unde fuit Pherceydes philosophus. alii nullum auctorem alium esse adserunt, qui Delon ab Apolline religatam dicat: constat enim cam ante evagatam propter Latonae partum restitisse. *alii hanc 15 insulam inter Myconum et Gyarum humilem esse dicunt, ut his quasi vinculis contineatur.* 'revinxit' autem [putant] num retraxit?

78. COLI DEDIT a vicinis scilicet populis. VENTOS CONTEMNERE propter terrae motum.

79. APOLLINIS VRBEM Delon: et est definitio. 20

80. REX ANIUS Anius [autem], rex Deli, Apollinis sacerdos, cum trium filiarum esset parens, ne unius tantum dei esset tutus auxilio, filias numini Liberi patris devovit, qui parem ei gratiam reddens effecit, ut quidquid una attigisset verteretur in fruges, altera in vinum, tertia in oleum. id cum comperisset Agamemnon, dux Argivorum, cum 25 mille navibus oppugnaturus iret Troiam, misit qui eas accersirent, ut posset alere Graeciae exercitum. quae cum vincitae tenerentur invocaverunt Liberum patrem, quas deus in columbas vertit et ita vincula fecit effugere: unde hodieque Deli columbas violare nefas est. hunc tamen Anium Palaeatus ctiam propinquum tradit Anchisae. alii dicunt 30

21 Anius autem e. q. s.] cf. Tzet. ad Lycophr. Cass. 570

1 placuitque] pepigitque *Masvicius* || si *addidit Daniel* || 8 *ARCITENENS ME* || *ARQVITENENS*] *Apollo est addidit Daniel*, *Apollinem dicit Lion* || 9 *Tityo Hein-sius ap. Burmannum: titycone F* *Typhaone Mascicius* || *pitone F* || 12 *micon et gyañ F* || *Syrum Daniel: sacrum F* *Seyrum Masvicius primus* || 13 *fericides phylsophos F* || *nullam F* || 14 *adseruiunt F* || 15 *evagatam scripsi: euagate et F* *evagare et Daniel primus* || alii . . . *contineatur huc transposuit Daniel, post retraxit habet F* || 17 *putant seclusi* || 18 *ET CONTEMNERE VENTOS M* || *CONTEMNERE FH* || 20 *et om. ME* || *definitio LH* || *definitio*] eiusdem nominis et urbs et insula Delos dicitur *addidit Daniel* || 22 *tutus Gerh. Vossius: totas F* || 23 *filias Gerh. Vossius: filia F* || *numine F* || 24 *adtigisset F* || 26 *obpugnaturus F* || *accerserent Masvicius* || 28 *deus*] *ille Daniel primus* || 30 *Palaeatus anium propinquum tradit anchisae Ambros.*

huius Anii filiam occulte ab Aenea stupratam edidisse filium nomine
 †*an.* REX ET SACERDOS *hic Anius Apollinis filius et sacerdos fuit, qui*
habuit filium Andron nomine, unde Andros insula appellata est. ad
quem Anchises ante Troicum bellum consultum venerat, an Salaminam
 5 *peteret comes Priamo: unde et agnoscitur.* REX ET SACERDOS ma-
 iorum enim haec erat consuetudo, ut rex esset etiam sacerdos, vel
 pontifex: unde hodieque imperatores pontifices dicimus.

81. VITTIS ET LAVRO vittae sacerdotis sunt, laurus vero etiam
 imperatoris victoris.

10 82. ANCHISEN AMICVM κατὰ τὸ σιωπώμενον intellegimus: nam
 quomodo fuerint amici, palam poeta non dicit.

83. HOSPITIO licet Probus quaerat, quid sit 'iungimus hospitio
dextas', tamen septimus casus est, id est iure hospitalitatis: nam
 'ad hospitium' non potest intellegi, quia iam amicus fuit. aut sicut
 15 *quidam tradunt 'iungimus dextas et hospitio tecta subimus.'*

84. TEMPLA DEI et reliqua. hoc iuxta augurii genus quod stati-
 rum dicitur retulit, in quo consideratur, quo in loco auguria peragi
 debeant: nam ideo ait 'templa dei' et reliqua, et subiunxit 'quove ire
 iubet' et exinde 'da pater augurium'. sane quaeritur. cur saxum ve-
 20 *tustum dixerit. sed traditur a plurimis, inter quos etiam Epiphys. vir*
peritissimus, refert, Delphis quodam tempore creuisse, ut templum reli-
giosum ante et intactum spoliatum incensumque sit, ac post multas Co-
rinthii urbes insulasque proximas terrae motu haustas, Delon neque
antea, neque postea hoc incommodo vexatam, sicut Thucydides. quod
 25 *etiam Cicero in praetura Verrinarum ita ait tantaque vis huius*
religionis est et semper fuit, ut ne Persae quidem cum bel-
lum toti Graeciae, diis hominibusque indixissent et mille
navium classem Delum appulissent, quicquam conarentur

5 maiorum enim . . . dicimus] exser. Isid. or. VII 12, 14 || 12 Probus] cf.
 Steup de Probis p. 107 || 19 sane quaeritur e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 6,
 6 sqq. || 24 Thucydides] II 8 || 25 Cicero] in Verr. act. II 1, 18, 48

2 Anium Masvieius. fortasse Aenean. cf. ad vers. 133. Andron F. Schoellius
 nomine Andrón ut ex sequenti scholio temere adscita secludens. || filius] rex Deli
 addidit Daniel || 4 bellium F' || 5 agnoscitur. sane maiorum haec erat consue-
 tudo e. q. s. F' || 7 hinde F' || dicimus pontifices F' || 9 uictoris imperatoris F'
 10 intellegendum MF' || 11 fuerunt M' || 12 quaerit F', correxit Masvieius || 13
 casus septimus F' || 14 potuit L (potest l) || fuerat L || 16 TEMPLA DEI . . . da
 pater augurium hab. Ambros. || 17 consideratur Ambros.: considerantur F'
 18 subiunxit F' || 19 saxum Daniel: famam F' || 21 dephis F' || religiosum F' || 22
 multos corynthii F' || 23 insulasque proximas Masvieius (cf. Macrob.): singulos-
 que proximos F' singulasque proximas Commelinus || 24 Thucydides Dorvillius (cf.
 Macrob.): thutrodes F' Thutrodes vulgo || 25 tantaque eius auctoritas religionis
 et est et semper fuit Ciceronis libri || 27 toti Graeciae Masvieius e Cicerone:
 totae asiae F' || 28 ad Delum Ciceronis libri

aut violare aut attingere. non mirum ergo, si aut ad (sua) tempora poeta respondit, aut ad pristina, utpote quod religio nunquam omnino vexata illo suo antiquo et vetusto saxo colebatur. vel 'vetusto' religioso. et quod 'venerabar' ait, ostendit se precatum.

85. DA PROPRIAM 'da' dic, indica; Apollo enim non dandi, sed dicens habet potestatem. quaeritur etiam cur Aeneas cum Delum venisset, nullis prius hostiis caesis statim a precibus coeperit: quia tradunt multi, inter quos et Varro, esse aras tam Apollinis. quam filii eius non tantum Deli. sed in plurimis locis, apud quas hostiae non caedantur, sed consuetudo sit deum solemnem tantum prece venerari. quod 10 autem ait Neptuno et Apollini tauris postea sacrificatum, [et] apud alias aras hoc factum accipi oportet. PROPRIAM perpetuam, stabilem, firmam, ut <I 73> propriamque dicabo. et bene post experimentum male conditae civitatis perpetuas postulat sedes.

THYMBRAEAE Thymbraeus Apollo dicitur a loco Troiae, id est agro 15 vicino, pleno thymbra, quae saturcia dicitur. et bene Deli positus Thymbraeam appellat quem in Troia adsuerat colere in agro, in quo eius et nemus est et templum, ubi a Paride Achilles occisus est: unde fingitur manu Apollinis vulneratus. ergo Thymbraeus, ut Delius; nam numina a locis frequenter nomen accipiunt: alii Thymbraeam locum in Delo consecratum Apollini tradunt. sane quia Graece 20 θύμβρον facit; in derivatione η in diphthongon mutat, ut Αἰτνη Aetnaeus, Δίρην Dircaeus. DOMVM familiam, ut <V 121> domus tenet a quo Sergia nomen.

86. MANSVRAM VRBEM duo petit, et urbem et perpetuitatem. 25 'mansuram' autem ideo: vel propter Troiam, vel propter eam, quam

5 da dic] cf. comm. Luc. VI 774 || 6 quaeritur etiam . . . factum accipi oportet] cf. Macrob. Sat. III 6, 1 sqq. || 12 Propriam perpetuam] cf. Don. ad Ter. Andr. IV 3, 1 || 15 Thymbraeus Apollo dicitur e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 643

1 attingere F] non mirum ergo] scil. quod dixit 'templa dei saxo structa vetusto' || ad Daniel: a F] sua addidit Burmannus || 2 respondit] respexit Burmannus || 3 fortasse in illo || 8 Varro ait esse aras tam Apollinis quam filii eius non tantum Deli sed in plurimis locis ubi hostia non cadantur sed consuetudo sit. Deum solem puritatem prece uenerari. at solam puritatem Ambros. || 10 sollempni tantum prece Commelinus (cf. Macrob.): sollempnitatum prece P' sollempnitate precum vulgo || 11 et seclisit Daniel || 13 ut propriamque dicabo om. F' || 15 a loco . . . vicino] ab agro Troiae vicino vulgo || id est agro om. M (supr. vers. add. m) || 16 plena M (corr. m) || thymbra] p. n. herbae superscr. m 21 sane . . . Dircaeus om. F' || 22 θύμβρον] tibre = L tymbrae II thymbre M η in M: n L non H enim E (n superscr. e) || dipton L diptongon III diphthongon M || ethne ethneus dirce dirceus L etnae etnaeus. dircae dirceus II aetne aetneus dirce dirceus M || 24 teneat FME || a . . . nomen om. F' || fregia E (at sergia superscr. e) || 25 VRBEM] perpetuam add. Daniel || petit MEL: peta F ponit LII || 26 ideo om. ME (add. e)

in Thracia condidit. SERVA ALTERA non quia prima servavit, sed quia servare voluit, ut Homerus dicit.

87. *INMITIS ACHILLI veteres 'Achilli' declinabant.*

88. QVEM SEQVIMVR? quia Cadmus oraculo Apollinis bovem
5 secutus, in Hyanteo Boetiam condidit. *veteres enim oraculis signa quibus civitatem conderent accipiebant.*

89. DA PATER 'pater' religionis, ut supra <I 699> diximus, nomen est. nam et hominibus datur, ut <II 2> inde toro pater Aeneas, et montibus, ut <XII 703> pater Appenninus, et fluviis
10 ut <VIII 540> Thybri pater, numinibus etiam, ut <V 14> quidve pater Neptune paras, item <II 617> ipse pater Danais animos viresque secundas sufficit, item <VII 327> odit et ipse pater Pluton. AVGVRIVM modo oraculum, sed usurpative.
augurium enim est exquisita deorum voluntas per consultationem avium
15 *aut signorum, quod tunc peti debet, cum id quod animo agitamus per augurium a diis volumus impetratum, ut in hoc loco Aeneas, postquam omnia quaeolvebat animo petiit, ait 'da pater augurium'. et est species ista augurii quae legum dictio appellatur: legum dictio autem est, cum condicio ipsius augurii certa nuncupatione verborum dicitur, [quali*
20 *condicione augurium peracturus sit:] quod hic facit exsequendo formas petitionis versibus supra dictis; tunc enim quasi legitimo iure legem adscribit 'da pater augurium' et reliqua. ANIMIS INLABERE NOSTRIS*
quia Apollinis responsa semper obscura sunt, vera tamen: unde cum intellegentia oraculum postulat.

90. TREMERE OMNIA in consequentibus quid sit 'omnia' docuit dicendo 'liminaque laurusque dei'. et hoc augurium iuxta auguralem disciplinam dictum est, quod appellatur tripudium sonivium, id est a

2 ostendit *M* (1 dicit *superscr. m*) || 4 QVEM SEQVIMVR] Apollo sedem exulantibus solebat ostendere: nam Phoenix, Cilix, Cadmus, a patre Agenore ad quaerendam sororem missi, et prohibiti, nisi reperta fuisset, domum ne (ne *om. D*) auderent reverti, Apollinis moniti oraculo diversas regiones petierunt, Phoenix Phoeniciam, Cilix Ciliciam, Cadmus Boetiam (boetiam *D*) Qui Cadmus oraculo bovem secutus est, et ubi bos procubuit, ibi urbem condidit Thebas et Boetiam (boetiam *D*) nominavit terram *add. D et Guelferb. I* || quia] qui *D* caditius *F* catmus *LH* || 5 Hyanteo *scripsi*: iantheo *F* yanthe *L* yante *H* thyante *ME* || boetiam *F* boetiam *L* boetiam *ME* || 9 apenninus *LH* fluminibus *F* || 13 AVGVRIVM modo oraculum . . . da pater augurium et reliqua *hab. T* || 14 augurium est exquisita . . . da pater augurium *hab. Ambros.* || dei *Ambros.* || consultationem *T*: consolationem *F* et *Ambros.* (*atr. consultoem in marg. Ambros. adscriptum*). *cf. ad Aen. II 702* || 16 a diis per augurium *Ambros.* || in *om. T* || 17 petit *F* || 18 illa *Ambros.* || 19 condicio *T*: conductio *F* conditio *Ambros.* initio *Mommsenius R. Staatsr. I p. 4 adn. 1.* || verborum nuncupatione *Ambros.* || quali . . . est *del. F. Schoellius* || quali . . . exsequendo *om. Ambros.* || quali *Masvicius*: quale *FT* || 20 condicione *F* || exsequendo *T* exsequens *Daniel* || forma *Ambros.* || 23 Apollinis oracula vel responsa *Masvicius* || 26 hoc augurium . . . perciperet *hab. Ambros.* || 27 sonnivium *F* et *Ambros., coreaci*

suno, ad quod pertinet si arbor sponte radicibus cadat, si terra tremat: quod hic Aeneae factum ostendit, antequam voce divina responsa perciperet.

VISA REPENTE Stoicos et Academicos secutus est, qui dicunt ea quae contra naturam sunt, non fieri, sed fieri videri: unde magica ars omnis exclusa est, sicut Plinius Secundus docet in naturali historia.

91. LIMINAQVE 'que' brevis est pro longa posita: quod hac ratione defenditur: aut quia omnia monosyllaba ad artem non pertinent et his licenter uti possumus, aut certe quia omne *μόριον*, id est particula, quae sui substantiam non habet, membrum putatur superioris orationis: quod si est, 'liminaque' quasi una pars orationis est, et potest 'que' finalitatis ratione vel produci vel corrigi.

LAVRSQVE DEI aut ideo singulariter, quia in Delo insula laurus Apollini consecrata est; aut lucum dicit; aut quia traditur, Latonam duas laurus amplexam Dianam et Apollinem enixam. fabula sane de lauro talis est: Daphne Peuce, vel ut alii dicunt Ladonis filia, ab Apolline adamata est. a qua cum precibus et promissis non potuisset Apollo ut secum concumberet impetrare, vim ei adhibere conatus est, cumque eam insequeretur et illa fugiens defecisset lassata, terrae imploravit auxilium. quam terra hiatu facto recepit et pro ea arborem edidit, quae Graece nomen suum retinuit, Latine laurus dicitur. sed Apollo eam etiam mutatam ita dilexit, ut tutelae suae adscriberet efficeretque, ut propter virginitatem servatam semper viveret. MOVERI quia opinio est sub adventu deorum moveri templa.

92. MOVERI MONS Cynthus: unde Cynthus Apollo. CORTINA 25 locus unde oraculum datur. dicitur autem cortina, vel quod Apollinis tripos corio Pythonis tectus est, vel quod certa illine responsa funduntur, quasi certina, vel, quod est verius, quia cor illic vatis tenetur: nam caverna quaedam in templo Apollinis fuit, ad quam Phoebas rapta vaticinabatur, ut Lucanus <V 159> ostendit. alii cortinam quasi ortinam tradunt, quod inde vox oriatur. RECLVSIS nunc apertis: alias denuo clusis.

7 que brevis est e. q. s.] cf. Charis. p. 13, 6 K. Prob. d. ult. syll. p. 257, 11 K. Mar. Vict. p. 30, 6 K. || 26 dicitur autem e. q. s.] exscr. mythogr III 8, 5 || Apollinis tripos . . . tectus est] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. 1 509 || 28 quia cor illic vatis tenetur] cf. Varro d. l. l. VII 48

1 radicibus Ambros.: radicibus F' || 4 fieri ante videri om. F' || 5 ars] a Romanis supr. vers. add. l, recepit Masvicius || exclusa omnis F' || narali F' || 6 historia] quocirca et Dido inducitur dicens (IV 493) 'magicas invitam accingier artes' add. D || 7 quod L: quae reliqui || 9 morion libri || 10 sui substantiam] i. e. accentum supers. m, i. e. suum accentum e || 14 lucum Daniel: locum F' || 22 tutelae suae om. Daniel || 27 tripes Me tripus Masvicius et Burmannus 29 tenditur ME (tenetur m) || quaedam] quidem F' || 30 ostendit in V ME

93. SVMMISSI inclinati. *utrum corpore an anima? an (quia) supplices rogamus? an, quod verum est, inclinati?* et sciendum pro qualitate numinum orantes interdum ima, interdum summa respicere; nam potestates aliae caelestes sunt, aliae terrenaе, aliae permixtae: unde nunc Apollinem deprecantes, terram petunt. ipse est enim et Sol et Liber pater, qui inferos petit, ut Horatius te vidit insons Cerberus. bene ergo terram petunt, unde ad eos responsa perveniunt, et quia Apollo etiam inferis notus est.

94. DARDANIDAE ut diximus, obscura quidem, sed vera sunt omnia: nam dicendo 'Dardanidae' ostendit Italiam, unde Dardanus fuit. quod si Cretam significaret, Teueriadae diceret. DVRI vel futurum ostendit laborem: vel eorum arguit insipientiam, *qui intellecturi non fuerant.* STIRPE hoc verbo Troianis factus est error. sane 'stirps' genere feminino originem significat, ut <VII 293> heu stirpem invisam, masculino arborem, ut <XII 770> sed stirpem Teueri nullo discrimine sacrum. sed Horatius contra regulam nititur, ut stirpesque raptas et pecus et domos.

95. PRIMA TELLVS Italia, unde Dardanus venit; Teucer enim de Creta post venit. VBERE LAETO quod est Italiae proprium, ut alibi <I 531> atque ubere glebae.

96. MATREM id est terram. tractum autem est de historia: nam Brutus et filii Tarquini cum oraculum Delphici Apollinis peterent, responsum est eius imperium fore, qui primus matrem reversus oscularetur; quod solus Brutus agnoscens, de navi egressus simulans easum osculatus est terram: unde et potitus imperio est.

EXQUIRITE hoc dicendo ostendit difficultatem.

97. *hic pro illic.* DOMVS AENEAE ad illud respicit 'da propriam Thymbraeae domum'.

98. NATI NATORVM propter illud 'et mansuram urbem'. nam oraculum semper ad petita respondet. sane hic versus Homeri est, quem et ipse de Orpheo sustulit, item Orpheus de oraculo Apollinis

6 Horatius] carm. II 19, 29 || 9 ut diximus e. q. s.] cf. Macrob. comm. in somn. Scip. I 7, 8 || 14 stirps genere feminino e. q. s.] cf. Prob. de nom. exc. p. 210, 23 sqq. K. || 16 Horatius] carm. III 29, 37 || 30 sane hic versus Homeri est] cf. Macrob. Sat. V 3, 8

1 inclinati om. F' || quia addidit Daniel || 6 petit F' M E || insons F' m: insonnis J H M in somnis E || 8 motus F' || 11 teueridae F' tneriadae H || 13 error scripsi: terror F' || 16 sed om. F' M || 17 domus F' L M || 21 id est terram] matrem autem terram apollo significat F' || est autem L || 25 est imperio L imperii est H M E || 26 hoc dicendo] dicens exquirite F' || 27 ad om. F' E || 30 oracula E || respondit F' H E (respondent e) || 31 de Orpheo M E: orpheos F' orpheo L H

Hyperborei. mire autem sequenti versu hoc ostendit dicendo 'haec Phoebus'.

99. TVMVLTV quia dixit 'exquirite'.

100. LAETITIA propter promissam imperii aeternitatem. *LAETITIA]*
finis enim auspicii in demonstratione comprehensus dedit petentibus lac- 5
titiae optandam gratulationem.

101. *VOCET* aut *revocet*, aut *hortetur* et *moneat*.

102. MONUMENTA VIRORVM historias.

103. SPES DISCITE VESTRAS aut quasi senex loquitur: aut quia,
ut supra <II 687> diximus, scit se esse moriturum; *ubique enim* 10
sciens futurorum inducitur.

104. CRETA Dardanus Iovis filius et Electrae, profectus de Co-
rytho, civitate Tusciae, primus venit ad Troiam et illic parva aedi-
ficia collocavit. post cuius obitum Teucer venit ex Creta et invenit
Dardani socios habitantes in vallibus. qui constituit arces et moenia. 15
modo ergo errat Anchises, nec respiciens adventum Dardani oracu-
lum Cretam significare argumentatur ex his quae solent ab advenis
fieri. Ida, inquit, illic est, quae et in Troia ad similitudinem dicta,
ut <497> effigiem Xanthi Troiamque videtis, quam vestrae
fecere manus, item sacrorum similitudo, quae apud maiores nefas 20
erat perire: unde Aeneas in XII. <192> sacra deosque dabo,
socer arma Latinus habeto. IOVIS MAGNI quia illic dicitur
esse nutritus: quod, ut Sallustius dicit, ideo fingitur, quia primos
Cretenses constat invenisse religionem. sane nati Iovis fabula haec
est: Saturnus postquam a Themide oraculo comperit, a filio se posse 25
regno depelli, natos ex Rhea uxore *filios* devorabat. quae natum
Iovem, pulchritudine *eius* delectata, nymphis commendavit in monte
Cretae Dictaeo, ubi eum aluerunt apes. *pro quo involutum lapidem*
glutendum Saturno dedit. quem cum Saturnus, fraude cognita, veh-
ementius quaereret, et adhibiti sunt Curetes et Corybantes, qui tinnitu 30
aeris, id est lusus excogitato genere, ut cum clipeis acreis inter se con-

12 Dardanus Iovis filius e. q. s.] cf. mythogr. I 135, II 192 || 23 Sallustius]
hist. fragm. III 63 Kr. || 24 sane nati Iovis e. q. s.] exser. mythogr. I 104 II I
et 16. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 387

1 yperborei *FLIIE* || hoc *F*: hec *L* haec *II* haec vera *ME* || 2 Phoebus]
graeus vero versus hic est (*II. XX 308*) καὶ παίδων παῖδες τοὶ κεν μετόπισθε
γέροντα *add. D* || 4 propter] vero propter *ME* || 7 *supra* *vocet* haec scripta
sunt in *T* aut *renocet* aut *hortetur* aut etiam *moneat*. || 12 corito *LM* corytho
H coritho *E* || 17 significare credit. argumentatur *Stephanus* et *Daniel* signi-
ficare credit et argumentatur *Fabricius* significare credidit et argumentatur
Lion || 18 *Ida* . . . Latinus habeto *om. F*. cf. *ad v. 105* || 23 primos *FME*:
primo *LII* || 25 a] e *F* || themidea *LII* || a filio suo *L* || 28 pro quod *F*, *corr.*
Daniel || 30 et] ei *Masvicius* || 31 *acreis* *Commelinus*: aeris *F*

currerent et prohiberent audiri pueri vagitum: unde ipsi sunt matris deum ministri. *sed non nulli eosdem Curctes et Corybantes dicunt.* ut autem fingatur Saturnus filios suos comesse, ratio haec est, quia dicitur deus esse aeternitatis et saeculorum. saccula autem annos
 5 ex se natos in se revolvunt: unde Graece *Κρόνος* quasi *χρόνος*, id est tempus, dicitur. MEDIO PONTO potest quidem intellegi secundum Sallustium, longe a continenti. sed altior est hoc loco poetae intuitus: nam apud chorographos legimus, quae insula in quo sit mari, ut Sardinia in Africo, Delos in Aegeo, et de aliis *omnibus*.
 10 de Creta omnes dubitant in quo sit mari; nam parte Libyca, parte Aegyptium, parte Achaicum, parte Ionium respicit. ergo 'medio ponto', ac si dici possit 'medio pontorum', quod Latinitas non recipit.

105. MONS IDAEVS VBI Idaeus derivativum est pro principali: et est *Ἰδη* Idaeus, ut *Αἰτνη* Aetnaeus. CVNABVLA GENTIS nutrimenta; nam ubi iacent infantes eunae vocantur. et latenter dat gloriam Troianis dicens, eos a diis originem ducere: unde est <VII 219> ab Iove principium generis: ibi enim et de Dardano et de Teucro intellegimus, quasi Iovis cive.

106. VRBES HABITANT non dicit qui, sed intellegimus Cretenses. aut certe 'habitant' pro 'habitantur', ut <II 229> insinuat pavor. et primo quidem centum habuit civitates: unde hecatopolis dicta est: post viginti et quattuor, inde *ut dicitur* duas, Gnoson et Hierapydnam. *quanvis Livius plures a Metello expugnatas dicat.*
 25 VBERRIMA REGNA hic decipitur, quia audiit 'ubere laeto'.

107. MAXIMVS VNDE PATER fallitur; nam antiquior est Dardanus. *alii 'maximus' antiquissimus tradunt; per patris autem appellationem maiorum cognationem ostendit.* SI RITE AVDITA RECORDOR bene dubitatione excusat errorem.

3 ut autem e. q. s.] exser. mythogr. III 1, 8. cf. Isid. or. VIII 11, 31 § 6 secundum Sallustium] hist. fragm. fragm. III 63 Kr. || 24 Livius] fragm. 25 ap. Hertzium

1 prohibuerint *F* || 3 comedisse *ME* || 4 esse *om.* *L* || 5 ex se] ex re *H* χιρνος *F* κρονος *L* αρονος *H* || cronos *F* || 8 chosmographos *L* congraphos *H* || 12 posset *HME* || 13 recepit *L* || 15 ide ideus (us *supr. vers.*) *L* iax. . . . *H* idae idaeus *ME* || ut] aut *F* || αἰμη acmeus *F* νοηνη etneus (ethneus) *L* *L* ητηνη etnaeus *H* aethne aethneus *M* || aetneus (acmeus)] ida inquit illic est quae et in troia ad similitudinem dicta ut effigiem xanti troiam quae videtis quam uestrae fecere manus *add. F* || 18 principatum *M* || 19 cive *Fm*: cives *LE* filio *Me*, *om.* *H* || 22 catopolis *F* hecatopolis *L* etecatopolis *H* ecatopolis *ME* || 23 enoson *F* noson *LHME* gnoson *l* || 24 gerapidnam *F* garrapidnam *L* (gerrapidnam) *l* ierapidnam *H* hierapydniam *M* hierapidnam *E* Hierapytnam *Hertzius* || libius *F* || 25 quia] qui *F* || audiit *El*: audit *F'LIIM* ubere laeto *scripsi*: ubere glebae *F'M* atque ubere glebae *LH'E* || 26 est] dicitur *F* || 29 bene] hi *F*

108. *TEUCRVS de hoc fabula duplex est; nam et de parentibus eius dupliciter traditur. alii enim † cureas et Idae nymphae, alii, inter quos et Trogus, Scamandri filium tradunt. qui Scamander cum Creta frugum inopia laboraret, cum parte tertia populi ad ceteras sedes quaerendas profectus est, ab Apolline monitus, ibi eum habiturum sedes, ubi 5 noctu a terrigenis oppugnatus esset. cum ad Phrygiam venisset et castra posuisset, noctu mures arcuum nervos et loramenta armorum adroscent. Scamander hos interpretatus hostes esse terrigenas, in Idae montis radicibus aedificia collocavit. qui cum adversus Bebrycas finitimos bellum gereret, victor in Xantho flumine lapsus non comparuit, qui post 10 a Cretensibus in honorem regis sui Scamander appellatus est, filioque eius Teucro regnum traditum. qui cives e suo nomine Teucros appellavit, qui post a rege Troo Troiani dicti sunt, et templum Apollini constituit, quem Sminthium appellavit; Cretenses enim murem sminthicem dicunt. alii non Scamandrum, sed Teucrum ipsum sub condicione 15 supradicti oraculi profectum de Creta dicunt, et civitatem et templum condidisse, et sminthos mures vocari a Phrygibus. tradunt praeterea non nulli Dardanum a Teucro in Phrygia inventum filiam suam ei sociasse, et Dardanum populares suos socero cognomines fecisse. quidam Teucrum Dardani filiam uxorem duxisse trahunt, et ideo Teucros ap- 20 pellatos.*

RHOETIAS Rhoeteum promontorium Troados: licet alii 'Rhoetias' legant propter Rhoetiam Sithonis filiam. et amat Vergilius

1 de hoc fabula duplex est e. q. s.] cf. Tzetzes ad Lycophr. Cass. 1304 || 3 Trogus] ad libr. XXIX haec refert Gutschmidius Fleckeiseni ann. suppl. II p. 151 sqq.

1 ad v. 108 haec in margine T adscripta sunt Dardanus et Iasius fratres fuerunt Iouis et Electrae filii. Iasius genuit Scamandrum cuius filius fuit Teucer Scamander cum Creta frugum inopia laboraret . . . et Sminthos mures appellari a Frigibus. || 2 Cureas *Comelinus* Curetis *Masvicius* et *Burmannus*, fortasse recte. cf. *Strab.* X p. 480 || Idaeae nymphae *Masvicius* et *Burmannus* || 4 tertia parte T || ad ceteras sedes . . . habiturum sedes] profectus est ad ceteras sedes quaerendas monitus ab Apolline eum habiturum ibi sedes T || 5 profectus F || 6 esset oppugnatus T || oppugnatus F || ad] in T || frigiam FT || 7 loramenta F || corroscent T || 8 Scamander F: ille T || hostes om. T || idaeae montis T || 9 aedificia F: castra T || qui . . . gereret] et cum bellum gereret adversus bibrycas finitimos T || bibrycas F || 10 geret F || in . . . comparuit] lapsus in Xantho flumine nusquam comparuit T || Xantho F || 12 qui] quapropter postea T || appellavit F || 13 qui post] et inde T || troiani T: troia F || et] idem T || 14 constituit Apollini T || appellant T || Cretenses enim] quia Cretenses T || 15 dicunt] vocant T || Teucrum] filium eius Teucrum T || 16 supradicti] praefati T || dicunt om. T || 17 vocari] appellari T || 18 filiam eius sibi sociasse debuit scribere scholiastes. cf. ad Aen. I 38 || 19 suos Daniel: suo F. cf. ad Aen. I 38 || 20 appellatos] Troianos autem a Troo rege add. Daniel || 21 RHOETIAS F I OETIAS H RHOETIAS M || Rhoeteum] noeten F || 22 Rhoetias *Ribbeckius* adv. crit. ad Aen. III 108: rotias F Retias Daniel Rhetias vulgo || legunt I, corr. *Masvicius* || Rhoetiam *Ribbeckius*: retiam F Rhetiam vulgo || Sithonis *Lobbeckius* *Aglaoph.* p. 1142: rithonis F Rhitonis vulgo. cf. Tzetzes ad Lycophr. 183

declinationes Graecae, salva regulae reverentia, in Latinas convertere *εἰ* Graecam diphthongon in 'e' longum mutans, ut *Αἰνείας* Aeneas, *Μήδεια* Medea, *Ροῖτειον* Rhoeteum.

109. OPTAVITQUE elegit, ut <I 425> pars optare locum.

5 110. HABITABANT VALLIBVS IMIS hi sunt qui cum Dardano venerant.

111. *HINC id est de Creta, unde venerat Teucer.* MATER CVL-
TRIX CYBELI 'mater' proprie, 'cultrix' autem 'Cybeli', *id est montis*
Phrygiae, in quo colitur, a quo et Cybele dicta est. alii dicunt
10 Cybelum sacerdotem eius primum fuisse in Phrygia, et ab eo Cy-
belen dictam. nonnulli 'cultrix Cybele' legunt, ut sit quasi Cy-
beleia. alii Cybele ἀπὸ τοῦ κυβιστᾶν τὴν κεφαλὴν, id est a capi-
tis rotatione, quod proprium est eius sacerdotum. CORYBANTIA-
QVE AERA Corybantes δαίμονες sunt, ministri matris deum; [quos
15 dicit Corybantes] quasi δαίμονες, qui totum sciunt. aerea autem cym-
bala Corybantibus, Iasonis filiis, quibus vagitum Iovis celaverunt: quos
quidam Corybantes dictos ideo tradunt, ἀπὸ τῆς Κόρης; Corybas enim
Proserpina, quae Κόρη dicitur Graece, sine patre natus. alii Cory-
bantes ab aere appellatos, quod apud Cyprum mons sit aeris ferax,
20 quem † cyprī coriam vocant.

112. *IDAEVMOVE NEMVS ut ostenderet Idacum montem, qui sit in*
Troia, de Cretae Ida cognomen indeptum. FIDA SILENTIA SACRIS
hinc, inquit, inventum est servare sacris fidele silentium.

113. ET IVNCTI CVRRVM DOMINAE SVBERE LEONES dominas
25 deas dicunt, ut alibi <VI 397> hi dominam Ditis thalamo de-
ducere adorti. sane dominam proprie matrem deum dici Varro et

4 Optavitque . . . locum] cf. Isid. or. IX 3, 41 || 15 quasi δαίμονες qui totum sciunt] cf. Isid. or. VIII 11, 15 || 26 Varro antiqu. rer. div. XVI fragm. 17 ap. Merk. prol. ad Ov. fast. p. 223

1 regulae om. F || 2 longam L || 3 aeneas etneas medeia medea roeteum
raeteum F aeneias aeneas maesia medea roeteon retheum L aineias aeneas
MAIDEIAM medeam ROETEON rethaeum H aineias aeneas miaeia Medea PROTEION
Rhoetaeum M || 6 venerunt F || 8 CYBELE F || Cybele F || 9 et om. F || 10 eici-
bellum H || fuisse F^{EL}, om. LHM || cybelem LH || 11 Cybele] cibeles LM
cybelegeia F || 12 Cybele] cibeles F cybelea L cybebe H || απο του κυβισται
ΤΗΝ ΚΕΦΑΛΗΝ F || ^{PO} KYBISO TH KEΦAΛH L απο του κυβισται τιν κεφαλην H απο
του κυβισται ττην κηφθαλην M || a om. F || 14 δαίμονες] daimones F^{III} demon-
es LM || 15 quasi δαίμονες] quasi demones F^{LM} daemones quasi dae-
mones H || aenea cymbala Corybantibus dedit Lobeckius Aglaoph. p. 1140. for-
tasse data post cymbala inserendum. || 16 Iasonis Munckerus ad Hygin. fab.
139: iasonis F || 17 apo tes cores F || 18 core F || 20 Cyprii Curium Meursius in
Cypro 1 27. quod Cyprii Kóρην vocant dubitanter con. F. Schoellius || 26 adorsi L
(adorti D) || sane dominam . . . mater deum] matrem deum proprie dominam dicit
varro ideo et proserpina domina appellatur a virgilio eadem quia creditur esse
quae et terra ad dominae supr. vers. adscripta in T. pro dominam dicit varro scri-

ceteri affirmant: nam et ibi Proserpinam ilco a Vergilio dominam appellatam, quod ipsa terra esse dicatur, sicut et mater deum. sane fabula talis est. Schoenos civitas est. exinde fuit virgo Atalante, Schoenci filia, praepotens cursu, adeo ut, cum responsum accepisset, se post nuptias, ut quidam volunt, interituram, ut quidam vero, in naturam aliam commutandam, sponsos provocatos ac victos occideret. postea Hippomenes Venerem ut sibi in eo certamine adesset rogavit: a qua cum accepisset de horto Hesperidum tria mala aurea, provocavit puellam ad cursum et cum se videret posse superari, singula coepit iacere. tunc Atalante, cupiditate colligendorum malorum re-tenta, superata est. sed Hippomenes potitus victoria, cum gratiam Veneri vel oblitus esset, vel neglexisset referre, impulsu eius in luo matris deum amoris impatientia cum victa concubuit. unde irata dea in leones eos convertit et suo curru subiugavit et praecepit, ne secum umquam leones coirent. nam et Plinius in naturali historia dicit leonem cum pardalide libenter, et pardum cum leaena concumbere. ideo autem mater deum curru vehi dicitur, quia ipsa est terra, quae pendet in aëre: ideo sustinetur rotis, quia mundus rotatur et volubilis est: ideo ei subiugantur leones, ut ostendatur maternam pietatem totum posse superare: ideo Corybantēs eius ministri cum strictis gladiis esse finguntur, ut significetur omnes pro terra sua debere pugnare. quod autem turritam gestat coronam, ostendit superpositas terrae esse civitates, quas insignitas turribus constat. hanc eandem eam appellari, hoc est dominam tradunt. alii ipsorum leonum dominam a Vergilio dictam arbitrantur.

114. DIVVM DICVNT QVA IVSSA et necessarium posuit et honestum.

115. GNOSIA REGNA Cretam, a Gnoso civitate eius. GNOSIA REGNA PETAMVS [et] est argumentum a possibili.

116. NEC LONGO DISTANT CVRSV a Delo scilicet. et est argu-

3 fabula talis est e. q. s.] exser. mythogr. I 39 et II 47 || 15 Plinius] nat. hist. VIII §41 sqq. || 17 ideo autem e. q. s.] exser. Isid. orig. VIII 11, 63 sqq. et mythogr. III 2, 3

bendum videtur dominam dici Varro docet || Varro affirmat dominam proprie matrem Deum dici Ambros. || 3 Schoenos] chyros F Schyres LII (schoenos l) scyros M sciros E || atalantes F || 4 Schoenci Masvicius: cycinei F || 5 interituram F || 7 ippomenes FII ypomenes L || 9 ad cursum F: in cursum M in cursu E, om. LII || 11 ippomenes F LII || potitur L || 13 cum victa athalante (atlanta E) ME || 15 plenius F || 16 pardalide LII: parda FME || 17 curru] cum vi F || 19 reuolubilis LII mythographi || subiugantur FL || 21 stratis F || pro terra] propterea II || 23 insignatas FL (insignitas l) || 26 DICVNT F || 27 cretensia a gnoso F cretam annoso L (a gnoso l) croetam a gnoso H cretā gnosco M (cretica a gnoso m) cretam agnosco E (cretica a gnoso c)

mentum a facili. MODO IUPPITER ADSIT aut aër, ac si diceret: tantummodo sit serenum, ut Horatius manet sub Iove frigido venator tenerae coniugis inmemor: aut re vera Iuppiter, qui praeest insulae Cretae, quam petemus: aut quia ventos prosperos Iuppiter praestat.

117. TERTIA LUX hoc quidam iuxta speciem auguralem positum tradunt, quae appellatur condictio, id est denuntiatio, eum denuntiat ut ante diem tertium quis ad inaugurandum adsit, quod Anchises, post impetrationem augurii et Apollinis responsum suadens in Cretam eundem, ostendit conditionem in tertium diem; addit enim 'modo Iuppiter adsit' et reliqua. haec et pro civitate dicitur. CRETAEIS quia Κρήτη, ideo Cretaeis, ut Actnaeis.

118. MERITOS unicuique aptos; ratio enim victimarum fit pro qualitate numinum: nam aut haec immolantur quae obsunt eorum muneribus, ut porcus Cereri, quia obest frugibus, hircus Libero, quia vitibus nocet: aut certe ad similitudinem, ut inferis nigras pecudes, superis albas immolent, item tempestati atras, candidas serenitati. sane hic ostendit dicendo 'meritos' rite Neptuno et Apollini tauris immolari. 'honores' taurum figurate dixit; varietas enim ipsa idem significat.

119. TAVRVM NEPTVNO propter futuram navigationem.

TAVRVM TIBI PVLCHER APOLLO propter oraculum datum. sane hoc loco Vergilius secutus veterum opinionem Neptunum tantum et Apollinem nominavit; dicuntur enim hi dii penates fuisse, quos secum advexit Aeneas: quamvis diversis locis alias opiniones aliorum secutus poeta de diis penatibus diversa dixerit. et quidam 'pulcher Apollo' epitheton datum Apollini reprehendunt; pulchros enim a veteribus caesoletos dictos; nam et apud Lucilium Apollo pulcher dici non vult.

2 Horatius] carm. I 1, 25 || 22 sane hoc loco . . . diversa dixerit] cf. Macrob. Sat. III 4, 6 || 28 apud Lucilium] 1 fragm. XII ap. Muellerum

1 ac] aut F || 2 frigida venerator F tenerae . . . inmemor omittens || 3 inmemor] id est υπό Διός, hoc est sub divo add. D || re vera om. F || Iuppiter qui] quia iuppiter F || 4 petebant F petimus ME || 6 hoc quidam . . . pro civitate dicitur habet Ambros. || positum tradunt iuxta speciem auguralem Ambros. || iux F || 8 ancises F || 11 haec F: hoc Daniel primus || quia] quia graece MEI || ΚΙΝΤΗ F ΚΡΗΤΗΝ M creten E || 12 aena eis F^h etnaeus J. aeh^t ne aetneis E || 14 haec vulgo || immolatur FL (immolantur b) || 18 serenitati ex serenitate F || serenitati] ut infra 'nigrum Hiemi pecudem' add. Fabricius || 19 immolari. honores omisit, taurum . . . significat post aptos (lin. 13) collocavit Daniel || figurete F || ad taurum Neptuno supr. vers. Neptuno taurus immolatur sicut vitulus iovi T || 23 sequitur F || 24 hii F || 28 Lucill. Apollo pulcher dici non vult Ambros. || apud F

120. NIGRAM HIEMI PECVDEM ZEPHYRIS FELICIBVS ALBAM bono usus est ordine, ut prius averteret mala, sic conciliaret optanda: frustra enim profutura poscuntur adversis sequentibus. NIGRAM
HIEMI PECVDEM] nam et Romani veteres diis asperioribus sacrificabant, ne nocerent. 5

121. PVLSVM REGNIS CESSISSE PATERNIS non dicit quare. sed talis historia est: Idomeneus de semine Deucalionis natus, Cretensium rex, cum post eversam Troiam reverteretur, in tempestate devovit sacrificaturum se de re, quae ei primum occurrisset. contigit, ut filius eius primus occurreret: quem cum, ut alii dicunt, immolasset, 10
 ut alii vero, immolare voluisset et post orta esset pestilentia, a civibus pulsus regno Sallentinum Calabriae promunctorium tenuit, iuxta quod condidit civitatem, ut <400> et Sallentinos obsedit milite campos Lyctius Idomeneus. relatio ergo historiae ad iniciendum Troianis Cretam eundi desiderium pertinet: et re vera 15
 aliter ad hostis provinciam ire non poterant.

122. IDOMENEA huius nominis paenultima syllaba, natura brevis, contra regulam producta est. sed quia quinque Graecae sunt linguae, Aeolica, Iaca, Dorica, Attica, communis; hinc fit ut in uno nomine varietas inveniatur, ut ecce in hoc 'Idomeneus'. communis lingua 20
 facit genetivum Ἰδομενέως, Dorica Ἰδομενεῦς, Attica Ἰδομένεως. Iaca Ἰδομενήος. unde est hic in versu accusativus, sicut et Ilionea.

123. HOSTE hic multi distinguunt. ADSTARE esse † sub hoc: quod tunc significat, quando de his loquimur quae cadere non possunt; ut si dicas terras adstare. et ostendere vult se non temere cre- 25
 didisse.

124. ORTYGLAE de hac plenius supra <72> dictum est. PELAGOQVE
 VOLAMVS [quia] ut alibi <I 224> mare velivolum.

6 sed talis historia est e. q. s.] exscr. mythogr. I 195, II 210

3 pascuntur *F* || sequentibus malis *M* malis sequentibus *F* († adversis supra malis *me*) || 7 historia talis *M* || 8 devovit diis vulgo || 9 de ea re *M* || ei *om.* *F* || ut] ut ei *M* || 12 salentinum *LH* sallentinum tunc *M* || 13 ut] unde est *F* || 16 poterat *F* || 17 huius nominis . . . sed quia in meis libris praeter Floriacensem desunt, sed edita sunt a Stephano. || 18 regula *F* || 19 iaca *LH*: ionica *FMEI* || actica *L* antica *H* || 20 Idomeneus] idomeneos *F* || c. l. f. g. idomeneos dorica idomenes atica idomenaeus ionica idomeones *F* c. l. f. g. idomenetis (ti in ras. l) dorica idomenedis attic//a idomeneus iaca (ionica l) idomeneos *L* c. l. f. g. idomeneus dorica idomenedes anticea idomeneus iacca idomeneus *H* c. l. f. g. idomeneos dorica idomendes atica (attica *m*) idomeneus *M* (ionica idomeneus *supr.* *vers.* *add.* *m*) c. l. f. g. idomeneos dorica idome//ne//s attica idomenus ionica idomeneus *E* || 21 Ἰδομενεῦς] cf. *Ahrens de dial. dor. p. 237 adn. 6* || 22 ilionaea *F* || 23 multi hic *F* || sub hoc *F.* fortasse adhuc. possit et suspicari ad sedesque adstare relictas in archetypo adscriptum fuisse *f.* (i. e. 'scilicet') ab hoc vel ab hoste. *συνεζδοχή coni. F. Schoellius* || 24 quod *om.* *F* || 27 ORTYGLIA *F* || 28 VOLVMS *F* || velivolum *F*

125. BACCHATAMQVE IVGIS NAXON aut vitibus consitam, aut celebratam Bacchis, aut ubi Bacchus ex Indis, *vel ut quidam volunt post devictos gigantes egit triumphum*; nam ut supra <I 67> diximus, ipsi consecrata est: quae et Dia dicitur. *BACCHATAM [ergo] in qua bacchatus sit Liber; aut ideo gratam Baccho, quod ibi cum relicta a Theseo Ariadne libentissime concubuerit, cui etiam coronam donavit, quae postea inter sidera collocata est.* VIRIDEMQVE DONVSAM *vel a colore marmoris Lacedaemonii, vel silvestrem.*

126. OLEARON non adiecit epitheton causa varietatis. NI-
10 VEAMQVE PARON unde candidum marmor, ut <I 593> Pariusve lapis circumdatur auro. SPARSASQVE PER AEQVOR CYCLADAS et hae quas dixit, cyclades sunt: unde minus est 'et alias'. 'sparsas' autem, quia nullo ordine continentur, ut stoechades, quae ἀπὸ τοῦ στόλιου dictae sunt; rectae enim sunt. cyclades vero non ideo
15 dicuntur, quia in rotunditate sunt, sed quod longo ordine eas circumire necesse est. *alii sporadas nomine cycladum dictas tradunt, quod sparsae sunt.*

127. LEGIMVS praeterimus, ut <292> litoraue Epiri legimus. tractus autem sermo a nautis, quod funem legendo, id est
20 colligendo, aspera loca praetereunt. FRETA CONCITA TERRIS vel propter promunctoria: vel quod naturale est, ut concitatoria sint maria vicinitate terrarum, quas constat anhelitum quendam ex se emittere: unde in quinto navigaturus Aeneas Eryci sacrificat.

128. NAVTICVS et reliqua. celeuma nauticum est hoc hemistichium.
25 CRETAM PROAVOSQVE PETAMVS celeuma dicunt. et bene metro

---

9 Niveamque Paron . . . marmor] cf. Isid. or. XIV 6, 29 || 13 ut stoechades . . . necesse est] cf. Isid. or. XIV 6, 19 et 38 || 14 cyclades . . . necesse est] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 390 || 18 Legimus . . . praetereunt] exscr. Isid. or. X 154. diff. verb. 335 cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I^o 325 et comm. Luc. III 44

---

3 deunctos *F* || 4 ad bacchatamque *supr. vers.* quod ibi bachatus sit liber pater aut ideo etiam consecratam bacho quod ibi liber concubuerit cum ariathne relicta a theseo cui etiam et coronam donavit quae postea inter sidera collocata est *T* || 6 a Theseo Ariadne *Masvicius*: a thesionadne *F* Athesionadue *Daniel* || cui *F* qui *F* || 7 DONYSAM *F* DONISAM *LII ME* || 8 a colore marmoris *†* amoris lacedaemonii *L* accoloere amor at armorum is lucae demonii *H* || 9 OLEARVM *F* || 10 ut] ut et *L* et *H* || 11 circumdatus *FLH* || PASSASQVAE *H* || 12 cyclade *LII* || 13 stoechades *LE*: stoicadis *F* stato ecchades *H* stoclades *M* || ἀπο τοῦ στόλιου *F* ἀπὸ τοῦ στόλιου *in lacuna l* ἀπο τοῦ στόλιου *H* ἀπο τοῦ στόλιου *M* ano τοῦ στόλιου *E* || 14 rectae enim sunt *om. E* || 15 ordine] *fortasse* orbe || circairi *L* (circuiri *D*) circumiri *M* || 16 necesse est vel propter promunctoria . . . eryci sacrificat. LEGIMVS . . . praetereunt *LII ME*. necesse est propter promontoria periculosa *Luct. Plac.* || 20 FRETA CONCITA TERRIS *om. LIIME* || 21 promontoria *F* promuntoria *M* || 22 anhelitum *M* || quendam non dix *F* || 24 celeuma nauticum *scripsi*: celū anauticum *F* celeumaticum *Daniel primus emistichium F* || 25 CRETAMQVE . . . dicunt *om. F* || caele uno *H* || dicunt *L*

caeleumatis usus est, id est anapaestico trimetro hypercatalecto. caeleuma autem quasi praeceptum: unde Sallustius ait inpediebant iussa nautarum.

129. PROAVOSQVE sane 'proavos' appellando cognationem declarat.

130. SVRGENS flans, ut <481> et fando surgentes demoror 5 austros: e contra non flans ponens et residens dicitur, ut <VII 27> cum venti posuere omnisque repente resedit flatus.

131. ET TANDEM ad desiderium pertinet navigantium; nam sequitur 'ergo avidus muros'. CVRETVM hi Curetes sunt primi cultores Cretae. alii tradunt Curetes et Corybantes, matris deum ministro, custodes sicut dictum est <111> pueri Iovis, ad plurimas res maximi usus hominibus extitisse. ADLABIMVR ostendit prosperam navigationem fuisse.

132. ERGO AVIDVS MYROS ordo est 'avidus urbis optatae muros molior', non 'avidus molior'. 15

133. PERGAMEAMQVE VOCO zeugma a superioribus, hoc est urbem. legitur sane in libris antiquioribus, Aencam vere Cretam tempestate delatum locum Troiam nomine Pergamum appellavisse. alii dicunt, Pergamum in Creta conditam a Troianis captivis, qui ex classe Agamemnonis illo erant delati † ibique putant Aencam quendam, generis auctorem, Ilio incolumi cum eo ad sacrum Apollinis venisset, gravilam hospitis filiam fecisse; ex qua ortus eodem nomine Aeneas classem Agamemnonis est adgressus hieme disiectam, cui se feruntur univisse hi, qui Cretam secesserant deserto Agamemnone: unde loco nomen Pergamum ab illo inditum, quod obtinuisse desertores feruntur iuxta Cydoniam. quod poctam latenter attigisse debemus accipere. GENTEM sociorum multitudinem, 'laetam' autem propter Pergama restituta. 20

134. AMARE FOCOS sacrificia celebrare. quidam 'focos' lares et per hoc domicilia tradunt. ergo 'foeos' pro 'penates' posuit. at e contrario penates pro focus, ut <I 704> flammis adolere penates. 30

2 Sallustius] hist. fragm. inc. 23 Kr.

1 caeleumatico F caeleymatis H || id est om. H || metro LH (trimetro l) || 5 flando LH || 6 et contra F e contra H || 8 navigatum om. F || avidos L || 9 hii curetes primi cultores cretae esse dicuntur F || 10 coribantes F || 12 maxime F, correxit Masvicius || 15 bis melior F || 16 zeuma libri || 18 nominē F, corr. Daniel || pergamam F || 20 delati. aliqui putant F. Schoellius. post ibique aliquot verba intercidisse videntur, veluti manserunt. alii vel quidam || 21 venisset scripsi: uenisse et F || 24 hii F || 25 inditum F conditum Daniel primus || cydoneam L || 26 LETAM propter pergama restituta gentem sociorum multitudinem F || 28 ad focos supr. vers. quidam intellegunt in hoc loco focos domicilia et focos posuit pro penatibus sicut e contrario penates pro focus T || 29 poenates F || ad F || 30 poenates F || poenates F

sane Varro rerum divinarum refert, inter sacratas aras focos quoque sacrari solere, ut in Capitolio Iovi, Iunoni, Minervae, nec minus in plurimis urbibus oppidisque, et id tam publice quam privatim solere fieri. focum autem dictum a fotu, ut colinam ab eo quod ibi ignis colatur; nec licere vel privata vel publica sacra sine foco fieri. quod hic ostendit poeta; focorum enim commemoratione instantium sacrificiorum mentio inducitur: quod ita esse multis locis docetur. quidam aras superiorum deorum voluit esse, medioximorum, id est marinorum focos, inferiorum vero mundos. ARCEMQVE ATTOLLERE TECTIS poetica periphra-
10 phrasis, id est domos aedificare: nam arx est in civitate munitus locus.

135. FERRE 're' longa est. SICCO SUBDUCTAE LITORE PUPPES in siccum subductae litus.

136. OPERATA IVVENTVS perfecit sacrificia propter conubia et
15 novas sedes, quia apud veteres neque uxor duci neque ager arari sine sacrificiis peractis poterat, ut alibi laetis operatus in herbis, item Iuvenalis <XII 92> et matutinis operatur festa lucernis.

137. SUBITO CVM id est cum subito.

138. CORRUPTO CAELI TRACTV hic est ordo pestilentiae, ut
20 Lucretius <VI 1090> docet: primo aëris corruptio, post aquarum et terrae, mox omnium animalium. notandum sane Apolline offenso pestilentiam semper creari: quod etiam Homerus ostendit, cum eum armatum inducit sagittis: unde et Apollo dicitur secundum aliquos ἐπὶ τοῦ ἀπολλύειν. contra si citharam teneat; mitis est: unde
25 Horatius condito mitis placidusque telo supplices audi pueros Apollo. MISERANDA metonymia 'quae miseranda facit'.

139. ARBORIBVSQVE SATISQVE LVES quidam dicunt diversis numinibus vel bene vel male faciendi potestatem dicatam, ut Veneri coniugia, Cereri divortia, Iunoni procreationem liberorum, sterilitatem horum tam

1 Varro rer. div.] lib. V fragm. 5 ap. Merk. prol. ad Ov. fast. p. 118. cf. Isid. or. XX 10, 1 et diff. verb. 307 || 10 arx . . . locus] cf. Varro d. l. l. V 151 || 16 alibi] georg. I 33 || 23 unde et Apollo . . . pueros Apollo] exser. mythogr. III 8, 16 || 25 Horatius] carm. saec. 33

1 Varro refert inter sacratas aras. . . sine foco fieri Ambros. || queque F' 3 opidisque F' || 4 fotu scripsi: fovi F' Ambros. cf. Isid. diff. verb. 'focus ergo dictus a fotu' || 5 liceat Ambros. || focu F' || 10 periphra] peris scâsis II || 12 re om. L H (supr. vers. add. I) || 15 quia . . . poterat supr. vers. hab. T. eadem edidit Stephanus || 16 peractis om. T' || letus II || 17 festina L H || 23 sagittis] sic dicens (II. I 45) τόξ' ὄμοισιν ἔχων ἀμφοτεφεία τε φαρτέτην. ἐκλαγξαν δ' ἄρ' οἱστοὶ ἐπ' ὄμων χοομένοιο, ἀντοῦ κινηθέντος. add. D || 24 ἀποτὸ ^v πομηειν L ἀπο τοῦ ἀπολλύειν II ἀπο τοῦ ἀπολλυε M ἀπο τοῦ ἀποι ἀνομ E (ἀπολλυε superscr. e) || 25 telis E || supplices II || 26 metonymia F' || miserando F'

Saturno quam Lunae; hanc enim sicut Saturnum orbandi potestatem habere.

140. LINQUEBANT DVLCES ANIMAS item alibi <IV 385> et cum frigida mors anima seduxerit artus. quare anima dicitur relinqui et non magis relinquere? secundum eos scilicet qui dicunt animam esse perpetuam et ad diversa corpora transitum facere: quod si est, bene dicimus, nos animas linquere, quorum nihil praeter corpus est: nam anima perpetuitatis est. unde Palinurus in sexto <362> nunc me fluctus habet, hoc est corpus, quod solum meum est. *aut certe simpliciter 'animas dulces linquebant', quia morientibus maxime dulces videntur: Terentius animam relinquam potius quam illum deseram.* AVT AEGRA TRAHEBANT duo mala significat, aut mortem aut aegritudinem prolixam. 'aegra' autem acrota. et bene addidit 'corpora', quia et animus aeger potest esse. 15

141. EXVRERE SIRIVS AGROS Sirius stella est in ore canis posita, quae annis omnibus oritur circa VIII. Kt. Iulias, quae orta plerumque pestilentiam toto anno facit, plerumque paucis diebus, interdum innoxia nascitur. hinc est et in totum regnaret Sirius annus, item supra et letifer annus. tunc autem pestilentiam creat, si in hanc rem etiam ceterorum consentiat cursus astrorum. sane canicula, in cuius ore est, tantum generis feminini est, cum sit canis communis generis, unde hoc nascitur: nam in diminutione mutavit genus. STERILES EXVRERE AGROS exurendo steriles reddere. 20 25

142. SEGES AEGRA 'seges' interdum terram significat, ut Horatius haec seges ingratos tulit et feret omnibus annis, interdum frumentum, ut quid faciat laetas segetes: hoc loco utrumque potest intellegi.

11 Terentius] ad. III 4, 52 || 19 et in totum] Stat. Theb. I 635 || 26 Horatius] ep. I 7, 21 || 28 quid faciat] georg. I 1

4 quaere *H* || 5 linqui *Me* || linquere *e* || 6 perpetuam *ex* perpetuum *L* || 7 dicimur *H* || relinquere *F'* || 8 praeter corpus nihil est *L* nihil est praeter corpus *M* || 9 non *L* (nunc *l*) || habet uersantque in litore uenti *F'* || 10 animas dulces linquebant *scripsi*: animae eos linquebã et *F'* animae eos linquebant *vulgo* || 11 terentius *F'* || 12 illum *F'*: illam *Mascivius primus*, illas *praestantiores Terentii libri* || 16 ad Sirius in margine haec adscripta sunt in *T* syrius canis europae fuit a minoe donatus caphydo (*leg. Cephalo*) qui eum thebas duxit ubi uulpes erat quae a nullo cane poterat capi cum autem canem hunc nullum animal posset euadere uulpes in saxum matata (*sic*) est. canis autem in sidus et ideo sirius dictus est quia in siria fuit * (*unum verbum evanuit*) SYRIVS *constanter LHME* || EXVRERE et AGROS *om. F'* || 21 creat . . . etiam *om. L* (*in marg. suppl. l*) || hac rem *H* hac re *ME* || 23 communis *om. F'* noscitur *F'* || 24 ad steriles *supr. vers.* quos ipse exurendo faciebat steriles *hab. T'* || 28 frumentum *F'L*: frumenta *HME*

144. *HORTATUR PATER IRE MARI bene filium mittit, quia erroris causa pater fuerat.* VENIAMQVE PRECARI et beneficium, ut (1 519) orantes veniam, et re vera veniam erroris Anchisae, qui oraculum male interpretatus est.

5 145. LABORVM TEMPTARE AVXILIVM 'laborum' periculorum, ut non tamen ulla magis praesens fortuna laborum est. 'temptari' autem 'laborum auxilium' propter pestilentiam dixit. et quidam 'auxilium' distingunt, ut sequatur 'iubeat quo vertere cursus'.

146. VERTERE CVRSVS propter sedes ait.

10 148. EFFIGIES SACRAE et reliqua. ἐν διὰ δύοϊν. Varro sane rerum humanarum secundo ait, Aeneam deos penates in Italiam reduxisse, quaedam lignea vel lapidea sigilla, quod evidenter exprimit dicendo 'effigies sacrae divum' et reliqua: quamvis alio loco alias opiniones secutus diversa dixerit. sane hos deos Dardanum ex Samothracia in Phrygiam, Aeneam vero in Italiam ex Phrygia transtulisse, 15 idem Varro testatur. quos quidam dicunt ideo inductos a poeta monere per somnum: monitu nam eorum per quietem iussum cum Latino foedus fecisse, eorum etiam monitu Latinum Aeneae se coniunxisse. eosdem tradit visos aliquotiens in somnis quid fieri vellent imperasse: 20 eaque nostros publice curasse maiores.

149. MEDIISQVE EX IGNEVS et reliqua. hoc quibusdam videtur ad maiestatem potius deorum referendum, quam ad iactantiam virtutis Aeneae. et significantius erit, si quae non legeris intellegas.

150. VISI ADSTARE non adstabant, sed videbantur: unde et 25 visa dicuntur; non enim sunt, sed videntur.

151. IN SOMNIS multi hic distingunt et volunt unam partem esse orationis, id est vigilantis: nam quemadmodum videbat lunam infusam fenestris? multi 'in somniis' dicunt, ut sit conlisiso, quo-

2 Veniamque precari et beneficium] cf. Don. ad Ter. ad. V 8, 19 || 6 non tamen] georg. III 452 || 10 Varro sane e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 4, 6 sqq.

1 ad hortatur supr. vers. quia pater fuerat causa erroris bene filium mittit hab. T || 2 fuera F || et] aut MI || 3 et] aut I || qui . . . interpretatus est edidit Stephanus || 5 TEMPTARI LH || 10 endiadyne F || Varro rerum humanarum II . . . sacrae divum in marg. hab. T. Varro lib. II° R. hum. ait Deos Penates Aeneam in Italiam reduxisse quaedam lignea vel lapidea sigilla Ambros. || vario F || 12 id est quaedam T || 14 samotraccia F || 18 coniunxisse F || 21 ad v. 149 commendat hoc dicendo virtutes animi et meritum suum iuxta deos quod scilicet tanti meriti fuerit ut ei merito apparent dii quamquam alii intellegant ad maiestatem deorum potius referendum . . . intellegas hab. T. commendat . . . dii e Tiberii Donati commentario excerpta sunt || 26 IN SOMNIS L || 27 uigilantes F || 28 ad in somnis supr. vers. plurimi legunt in somniis et iungunt posterioribus et uolunt corpus uinci somno mentem uero uigilare et meminisse omnium T || in om. FL || somnis II || dicunt et posterioribus iungunt . . . scire potuit. sane in somniis collisio est . . . peculi F || conlisiso] in consilio L inconlisiso II collisio m

modo 'peculi' pro 'peculii'. multi 'in somniis' legunt et posterioribus iungunt: unde et visi: et corpus somno vinci volunt, mentem vero vigilare et meminisse omnium. ideo etiam dormiens de luna scire potuit.

MVLTO LVMINE cum nimbo suo, qui circa deos solet videri.

152. INSERTAS aut elatratas; aut non seratas, ut sit quasi 'inseratas', id est non clausas, et dictum, quomodo 'asprosq[ue] molar[es]' pro 'asperos', 'conpostus' pro 'compositus', 'vixet' pro 'vixisset'. vel 'insertas fenestras' quas lumine suo luna inseruerat, ab inserendo, quod se per rimas insereret. FVNDEBAT scilicet abundans lumen. 10

153. TVM SIC ADFARI hic versus in multis non invenitur.

154. ORTYGIAM 'ad Ortygiam': more suo detraxit praepositionem, ut paulo post 'Cretae' pro 'in Creta'. sane quibusdam visum est serum auxiliū deorum penatium; cur enim ante pestilentiam non monuerunt mutandas sedes? ideo aliquibus videtur somnium fuisse appetitum. 15

155. CANIT proprie, quia oraculum. EN quasi demonstrantis est, ut fidem faciat, ne somnium putetur, ut paulo post <170> haud dubitanda refer.

156. DARDANIA derivativum nomen a constitutore. et notandum, regionem pro civitate positam. TVAQVE ARMA SECVTI ac si diceret 'tuas partes', vel imperium, ut <XII 192> socer arma Latinus habeto. 20

157. SVB TE id est te duce, sub tuo iure agentes. PERMENSIEVECTI, ut est contra <II 181> pelagoque remenso improvisi aderunt. multi autem 'permensi' sine 'n' legunt a verbo permetior. hic versus variasse dicitur. 25

158. IDEM nos scilicet qui te sumus secuti. VENTVROS plus est quam si dixisset 'futuros'; nam quasi eos iam esse significat.

1 peculi ex pecula L || 2 et ante corpus T: sed F || corpus post somno Daniel primus || 4 cum nimbo suo] cum hosuo at cum bono H || qui... solet videri Stephanus edidit || 5 elatratas F: claratas H celatas ME aut celatas aut in ras. l. claras Lion || saratas L || ut sit quasi inseratas om. ME || 7 compositos pro compositos F || 8 ad insertas fenestras supr. vers. quas lumine... insereret T || quasi F || inseruerat luna T || 9 abundans F || 11 invenitur] qui tamen admodum necessarius est addidit Masvicius || 13 sane... appetitum melius ad v. 153 referuntur || 14 serum Bongarsius in marg. exempl. Danielini in biblioth. Bern. asservati et Ribb. prol. p. 110 adn.: rerum F rarum Commelinus et Masvicius verum Burmannus et Lion || penatum F || 15 motandas F || 17 ad canit supr. vers. in hoc loco canit bene dixit quia proprie ad oraculum refertur T || EN] non H || 22 vel imperium edidit Stephanus || vel tuum imperium Lion || 24 ad sub te supr. vers. s. duce sine sub tuo imperio agentes T || ad permensi supr. vers. peructi T || 26 permedios F permedior Daniel et Commelinus permetior Masvicius || 27 naria esse F, corr. Daniel || 28 ad tollemus supr. vers. efferemus et cum dicit venturos plus est quam si dixisset futuros quia eos iam quasi esse significat T

IN ASTRA NEPOTES significat Gaium Iulium Caesarem, qui primus inter deos relatus est. et bene 'in astra', cuius sidus apparuit, ut ecce Dionaei processit Caesaris astrum.

159. VRBI Romae κατ' ἐξοχήν, ut supra <I 258> diximus.

5 MAGNIS id est nepotibus. et bonum ornatum a sermonis fecit similitudine 'magnis magna para' dicendo. 'magnis' vero dixit vel penatibus, ut 'magnis diis', vel nepotibus. et ad exhortationem Aeneae pertinet ('magna para').

160. FUGAE profectio. dicens autem 'fugae' videtur crimen
10 proditiois excusare.

161. MUTANDAE SEDES argumentum a necessitate. simul arguitur error Anchisae. ordo autem est 'Delius Apollo'. SVASIT deest 'capere'.

162. CRETAE] non sic dicitur 'Cretae', quemadmodum 'Romae':
15 neque enim bene, sicut dictum est, sine praepositione insulae ponuntur, nisi haec tantum quae eiusdem nominis civitates habent † et deli quasi labini.

163. EST LOCVS ut ante <I 530> diximus, totius orbis comparatione. HESPERIAM deest 'quam', ut supra <I 12, 530> dictum
20 est. COGNOMINE ab Hespero, Hispaniae rege: vel stella quam intuentur petentes Italiam.

164. ANTIQVA nobilis, ut iam dictum est <I 530>.

165. OENOTRI vel a rege, vel a vino. Italis enim primus vitem ostendit Saturnus, ut in septimo <179> legimus vitisator curvam
25 servans sub imagine falcem Saturnusque senex.

166. ITALIAM DIXISSE bene omnia Italiae nomina in unum contulit propter errorem Aeneae.

167. PROPRIAE SEDES perpetuae, quia infirmas et in Creta et in Thracia condidit. HINC DARDANVS ORTVS IASIVSQUE PATER

3 ecce] buc. IX 47

1 Gaium] g. F caium L || 2 eius M (cuius m) || 4 ut supra diximus κατὰ ἐξοχήν M || 5 a sermonis fecit similitudine H: s. f. similitudinem F a s. f. similitudinem L s. f. similitudine ME || 6 magnis uero dixit vel penatibus ut magnis diis uel nepotibus sed ad exhortationem aeneae pertinet magna para dicendo F || ad magnis supr. vers. nepotibus vel penatibus T || 7 et scripsi: sed F || 9 ad fugae supr. vers. profectiois et dicendo fugae crimen proditiois nideetur excusare T || 12 error] ergo F || ordo . . . Apollo cum Delius lemmae post capere hab. F. DE LIVS APOLLO Apollo a Delo insula add. Lion || 14 CRETAE add. Daniel, CRETAE pro in Creta Masricius primus || non sic dicitur . . . civitates habent in marg. T || 16 ciuitatis F || ut Deli, Thasi, Lemni coni. P. Schoellius || 18 ante] primo M in primo E || 19 ut supra dictum est om. F || 20 espero L hespere H || 23 OENOTRI LM || vel a rege] dicti vel a rege eiusdem nominis Daniel primus || italus F || 24 in om. F || vitis sator HE || 26 italia F || 29 condiderat L

Dardanus et Iasius fratres fuerunt *Iovis et Electrae filii*: sed Dardanus de Iove, Iasius de Corytho procreatus est, a cuius nomine et mons et oppidum nomen accepit. postea Iasium dicitur Dardanus occidisse. *hi tamen fratres cum ex Etruria proposuissent sedes exeras petere, profecti. et Dardanus quidem contracta in Troia iuventute Dardaniam urbem condidit, a qua Troianorum origo erexit. Iasius autem Samothraciam cepit et ibi liberum locum imperio tenuit. alii dicunt utrumque ex Corytho, Iovis filio, procreatos et sicut dictum est relicta Italia profectos. sed Iasium Samothraciam imperio tenuisse, Dardanum vero in Phrygiam pervenisse ibique auxilio fuisse Teucro, Scamandri filio, qui tum finitimas gentes bello subigebat, filiamque eius duxisse in matrimonium, et post mortem soceri regnum adeptum Dardaniam Troianam regionem ab suo nomine appellasse. Gracci et Varro humanarum rerum Dardanum non ex Italia, sed de Arcadia, urbe Pheneo, oriundum dicunt; alii Cretensem; alii circa Troiam et Idam natum. sane per patris appellationem cognationem (significat).*

168. A QVO PRINCIPE NOSTRVM a Dardano, non ab Iasio; nam anteriori respondit. quod autem dicit 'a quo principe genus nostrum est' potest et generaliter intellegi, *id est* unde originem ducimus, ut deos penates quasi Troianos intellegas, et ad ritum referri, de quo dicit Labeo in libris qui appellantur de diis animalibus: in quibus ait, esse quaedam sacra quibus animae humanae vertantur in deos, qui appellantur animales, quod de animis fiant. hi autem sunt dii penates et viales.

169. LAETVS *id est* ommissa tristitia quam de sociis habebat amissis, vel quia ei designatus evidenter fuerat locus, ad quem sine errore et pergere et pervenire debet.

170. HAVD DVBITANDA REFER aut quia dubitaverant ex consilio Anchisae, aut ne propter somnium non crederent. *HAVD D. R.] * ideo dicunt, si forte non crederet quod per somnium vidit,* aut quia non dubie, ut Apollo, monuerunt. CORYTHVM designat partem pro-*

1 Dardanus . . . occidisse] exscr. mythogr. I 135

1 filii uel ut quidam nolunt dardanum de ioue iasium de corytho procreatum *F* || 2 corito *Lm* corinto *II* corio *M* chorto *E* (chorito e) || a] de *F* || 5 dardanum *F*, corr. *Daniel* || 7 coepit *F* || 10 teucros *F* || 11 finitimas *F* || bella *F* || 13 Varro *Reŕu* humanar. Dardanum non ex Italia sed ex Arcadia urbe Phineo oriundum dicit *Ambros.* || 17 a Dardano non ab Iasio] hoc est non ab Iasio sed a dardano *F* || 18 respondet *ME* || 19 potest tamen *Daniel* || dicimus *F* decimus *II* || 21 dis *H* || animalibus] quibus origo animalis est *F* || 24 ninales *M* || 26 qua ei designatur *F*, corr. *Daniel* || sane *F* || 28 REFER ideo dicunt . . . uidit aut quia dubitauerant e. q. s. *F* || ex] de vulgo || 31 monuerunt scripsi: mouerunt *F* nouerunt *Daniel primus* || CORYTHVM *F* CORYTHVM *LIH* CORYTHVM *ME* || designant *Daniel primus. idem* civitatem ne erraret et addidit

vinciae, ne alter error ex magnitudine procreetur locorum. *quidam autem de Corytho hanc fabulam tradunt. Dardanus cum equestri proelio ab Aboriginibus pulsus galeam perdidisset, propter quam resistens et in aulaciam suos reducens victoriam adeptus est, tum ob rem feliciter gestam oppidum ubi galeam amiserat condidit, cui Corytho nomen indidit eo quod Graece κόρυς galea dicitur. vel Corythum montem, in quo Corythus sepultus est. alii Corythum a Corytho, Paridis et Oenones filio, conditum ferunt.*

171. AVSONIAS appellata Ausonia ab Ausone, Ulixis et Calypsus filio: et primo pars, postea omnis Italia nominata. DICTAEA Dictaeus mons Cretae est, dictus a Dicte nympa, quae illic colitur: in quo dicitur altus Iuppiter, ut Dictaeo caeli regem pavere sub antro. DICTAEA Dictaeus mons est in Creta, ubi herba dictamnus nascitur, quae admota vulneribus ferrum inhaerens solet expellere. qui mons dictus est a Dicte nympa, quae ibi colitur. quam cum Minos rex amaret et insequeretur per loca avia, illa se amore castitatis precipitem dedit, et excepta piscatorum retibus invita reducta est. a qua rex abstinuit et nomine eius Dictaea loca appellari iussit. in hoc monte dicitur altus Iuppiter, ut Dictaeo caeli regem pavere sub antro.
- 20 NEGAT TIBI IUPPITER ARVA ex definito. et bene Iuppiter, quasi ipse qui Cretensibus praest.

172. TALIBVS ATTONITVS VISIS hoc est talibus deorum vultibus: propter 'visi ante oculos adstare': unde sequitur 'et voce deorum'; nam et voce se dicit attonitum et visis. 'attonitus' vero est stupor factus; nam proprie attonitus dicitur, cui casus vicini fulminis et sonitus tonitruum dant stuporem.

173. NEC SOPOR ILLVD ERAT soluta elocutio.

---

7 Paridis et Oenones filio] cf. comm. Luc. IX 973 || 9 appellata Ausonia . . . nominata] cf. Fest. Pauli s. v. Ausoniam || 10 Dictaeus mons . . . expellere] cf. Isid. or. XII 1, 18 et XVII 9, 29 || 12 Dictaeo] georg. IV 152 || 14 qui mons dictus est . . . appellari iussit] cf. comm. Luc. VI 214 || 24 attonitus . . . stuporem] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. X 765 .

1 latitudine Me (magnitudine superscr. m) || quidam de coritho hanc fabulam tradunt . . . conditam ferunt in marg. T. ('Corythus' nomen constanter per'i?) || 3 ab Aboriginibus pulsus Daniel: aboriginibus pulsus F aboriginibus pulsus T || 4 in audaciam] an in aciem? || tum] tu F || 6 κόρυς] coris FT || 7 oenonis T || 8 condita F || 9 ad Ausonias supr. vers. ab ausono filio ulixis et calipsonis ausonia dicta T || Ausone Masvicius: ausonio F || calipsis F || 11 est om. L || a Dicte] addictae H || 12 alitus ME || dictaeus mons est in creta . . . panere sub antro in marg. T || 15 a nympa dicte F || Minos rex Masvicius: minus rex F rex minois T || 17 invita Commelinus in vita Daniel primus ||

reducta] retenta Masvicius || 19 caeli] celere F celere T || 20 ex definito] id est ex fato superscr. m || 27 elocutio FH

174. VELATASQVE COMAS vittatas, ut <V 366> victori velatum auro vittisque iuvenum: aut coronatas, ut <V 72> *velat materna tempora myrto*. nam dii qui erant apud Laurolavinium non habebant velatum caput.

175. *MANABAT fluebat. hinc et lapis manalis quem trahebant pontifices, quotiens siccitas erat.*

176. CORRIPIO E STRATIS CORPVS ne satietate videatur reliquisse somnum. et sciendum, quia quotiens ex abrupto somnus aufugerit significat omen infelix, ut ecce hoc loco tempestas sequitur. item in secundo <302> excutior somno, et statim sequitur civitatis excidium: nec sine ratione; nam si somnus munus deorum est, ut <II 269> et dono divum gratissima serpit, non sine infelicitate ex abrupto deorum munus abscedit.

177. TENDOQVE SVPINAS AD CAELVM CVM VOCE MANVS honesta elocutio cum uno sermone respondemus duobus, ut <568> interea 15 fessos ventus cum sole reliquit. *'ad caelum' autem ideo, quia dii penates et Iovis et Apollinis fecerunt mentionem.*

178. INTEMERATA rite perfecta, ut, si leniter vinum fundendum est aut mola inicienda, sic fiant ut ratio exigit sacrificii: aliter si fiant, temerata ac turbata sunt sacra: unde Helenus <406> nequa 20 inter sanctos ignes in honore deorum hostilis facies occurrat et omina turbet, item in octavo <110> audax quos rumpere Pallas sacra vetat. *FOCIS et hic sicut superius <134> dictum est, ostendit cum aris etiam focos solere numinibus consecrari: sed hic ideo 'focis', non aris, quia privatam sacrificium loquitur; nam 25 penatibus sacrificat.* PERFECTO HONORE peracto sacrificio, qui est honor deorum. *et bene ordinem servat, ut ante sacrificet, quam somnium narraret.*

179. *ANCHISEN FACIO CERTVM bene 'certum', quia incertus erraverat. vel propter illud 'haec lactus longaevo dicta parenti'.* — 30

5 hinc et . . . siccitas erat] cf. Festus Pauli s. v. manalem lapidem

1 *ad velatas supr. vers.* vittatas uel coronatas *T* || vittas *F* || victori *I* *MI* uictoris *LH* uictoris *E* || 2 uelut *F* || 3 laurumlavinium *F* || 5 manabat autem significat fluebat, hinc dicitur lapis manalis quem trahebant pontifices per agros tempore siccitatis *in margine hab. T* cum *Tiberii Donati ad hunc vers. scholium coniuncta* || 10 secundo] duo *F* || 12 infelicitate] infelicitatis significatione *F* || 16 ideo dixit ad caelum quia ipsi dii penates iouis et appollinis fecerunt mentionem *in marg. T* || 18 si leniter] silenter *E* || 19 fiat *M* (fiant *m*) || 21 occurrat et omnia (sic) turbet] *ab his verbis incipit Casselani quaternio XIII.* || 22 omnia *E* || 25 loquitur] sequitur *Daniel primus* || nam *Comelinus*: non *F* || 26 perfecto sacrificio *C* || 27 *supr. vers.* 168 rerum ordinem servat ut primo sacrificet et postea somnium narret *T* || 29 *scholium ad v. 179 omisit Daniel*

180. AMBIGVAM non incertam, sed modo duplicem, ut in sequentibus probat dicens 'geminosque parentes'. ergo 'geminos' hic duos, ut <II 415> *geminis Atridae*.

181. *SEQVE NOVO adventu scilicet Teueri.* VETERVM LOCORVM id est Italiae. deest sane 'esse', ut sit deceptum esse. sane NOVO ERRORE VETERVM LOCORVM aut per contrarietatem sermonum declamavit: aut 'novo' pro magno posuit.

182. *NATE ILLACIS EXERCITE* fatigate; nam 'exercitatus' peritus significat: ut expertus et expers; nam expertum rerum si dixerō, 10 significo peritum; si expertem, ignarum.

183. CASVS CASSANDRA CANEBAT haec compositio iam vitiosa est: quae maioribus placuit, ut <82> Anchisen agnovit amicum et <V 866> saxa sonabant. et bene *Cassandrae inseruit testimonium, quae divinationem ab Apolline acceperat.*

184. *PORTENDERE* † significari debito. PORTENDERE minus est 'deberi', ut in septimo <256> portendi generos.

185. REGNA VOCARE satis proprie, unde in octavo <38> expectate solo Laurenti arvisque Latinis.

186. TEVCROS CREDERET scilicet propter longitudinem spatii.

20 187. TVM VATES CASSANDRA MOVERET bene 'tum', quia iam probavit. et duo argumenta posuit, quibus purgavit errorem.

188. *CEDAMVS PHOEBO* (ET M. M. S.) a necessario et utili scilicet.

9 ut expertus . . . ignarum] cf. Isid. or. X 82 diff. verb. 180 et 181 || 11 haec compositio . . . sonabant] cf. Don. ad Ter. eun. IV 7, 10

1 ut sequens more eius uersus ostendit M († in sequentibus probat dicens *superscr. n*) || 2 ad geminosque parentes *supr. vers.* teuerum et dardanum T || 4 aduentu scilicet teutri F || ad veterum *supr. vers.* ueterum locorum hoc est italiae T || 5 ad deceptum *supr. vers.* aduentu scilicet teneri T || ad locorum *supr. vers.* scilicet esse T || 6 sermonem L || declamavit HMe: declaravit FCl declinavit LE || 7 aut novo pro magno posuit om. C || posuit] ut pollio et ipse facit noua carmina add. MEI || 8 fatigate] exercitate add. FC || 9 et expers . . . ignarum] rerum id est peritus. ex expers id est ignarus M rerum id est peritus et expers id est ignarus. nam expertum rerum si dixerō significo peritum. si expertem ignarum E || 12 Anchisen . . . et om. FCM || 13 saxo F saxos C || sonabant om. FC || ad Cassandra *supr. vers.* bene eius nomen inseruit quae acceperat diuinationem ab apolline T || cassandrae F || 14 acciperat F

15 ad portendere *supr. vers.* id est significari debito (ex *ead. man.*) T || significari debito I' significat debita portendere *Mascvicius primus, negligens* PORTENDERE *Serviani scholii lemma esse.* significare diuinitus vel praesignificare. DEBITA pro debito con. F. Schoellius. fortasse significare debita || minus est FC Stephanus, omittunt LHM || 16 in VI. F in II. C in VIII. LH || generum libri *Vergiliani* || 17 proprie] † prope *superscr. m* || in VII. F in III. C || et spectate FC || 18 laurenti FC laurentum LHM || Latinis] SAEPE frequenter add. Lion || 20 TVXC H ET C || tunc FCH || 21 probabit F || ad *vers.* 187 duobus argumentis necessario et utili probat suum errorem primo quod quidquid illud fuit non debuit uni credi accedebant etiam alia incredibilia e. g. s. ap. Tiberium Donatum hab. in marg. T || 22 CEDAMVS] obsequamur add. Lion

CE DAMVS PIOEBO cuius instinctu dii penates profutura dixerunt, ut <155> hic canit et tua nos en ultro ad limina mittit. MELIORA SEQVAMVR potest bis subaudiri 'meliora', ut meliora moniti meliora sequamur.

189. CVNCTI hoc est 'cuncti adsentimur'; nam 'cuncti profecti' 5 pugnat cum 'paucisque relictis'. OVANTES alacres, non utique gaudentes.

190. HANC QVOQVE DESERIMVS SEDEM quemadmodum Troiam et Thraciam. et cum dolore dictum accipe 'hanc quoque deserimus sedem'; expressit enim miseriam totius sedis relictæ.

191. CAVA TRABE navium periphrasis optima. CVRRIMVS AEQVOR 10 sicut <I 67> Tyrrhenum navigat aequor.

194. SVPRÀ CAPVT capitalis, perniciosus.

195. NOCTEM HIEMEMQVE pluviam cum obscuritate. 'hiemem' autem Graecæ dixit, nam χεῖμὼν etiam tempestas dicitur a Graecis.

FERENS adferens. INHORRUIT VNDA TENEBRIS horridior est facta 15 per tenebras.

196. MAGNA AEQVORA aut epitheton est, ut surgant aequora quae magna sunt, aut 'magna aequora', magni fluctus.

197. GVRGITE VASTO epitheto auxit tapinosin.

198. INVOLVERE DIEM aspectum ademerunt. NIMBI nubes. NOX 20 VMIDA nubes caliginosae.

200. EXCVTIMVR CVRSV a proposito itinere avertimur. CAECIS IN VNDIS incertis, quia sidera non apparebant. CAECIS VNDIS] id est quae non viderentur.

201. IPSE hoc est, navigandi peritus: hoc enim significat em- 25 phasis pronominis. NEGAT DISCERNERE CAELO figurate, ut <II 637> (abnegat) excisa vitam producere Troia.

202. VIAE mari dedit quod proprium terrae est, ut alibi 'sulcari' ait <V 158>: unde et terra 'aequor'. PALINVRVS hic Iasi filius

29 aequor] georg. I 50

3 potest . . . sequamur om. II || ut meliora om. F || moniti] montu F || aut meliora sequamur FC || 6 alacres Daniel: claris F || Ovantes] hoc autem tractum est ab his qui de pugna venientes cum multitudine populi obviam ad numina minora ibant. et ibi oves diis immolabantur fugatis hostibus, unde dicuntur ovantes D || 10 optima om. M || 11 POSTQVAM ALTVM TENVERE RATES Homeri est (Od. XII 403 sqq.) ἀλλ' ὅτε δῆ . . . ἤχλυσε δὲ πόντος ἐπ' αὐτῆς D || 12 ad supra caput in marg. Quae dicit supra caput cum omnis imber supra caput sit? sed supra caput id est capitalis et mortifer T || pernitiosus CLHM || 13 ad hiemem supr. vers. tempestatem et graecæ dixit tempestas enim chimon appellatur a graecis T || 14 chimon F || 15 facta om. H || 18 aut Burmannus: ut F || 20 ad involvere supr. vers. aspectum oculorum abstulerunt obscuraverunt T || ademerunt Daniel: adimerent F || 21 nubis H E (nubes e) || caliginosae FC: caliginosa LME caliginone II || 23 IN om. FC || id est . . . viderentur hab. C || 24 est om. Daniel || 25 hoc est hab. C || 27 excissa F || 28 ad viae supr. vers. uiam dicens dedit mari quod proprium est terrae catachresticos T || ad Palinurus

gubernator Aeneae fuit, qui Aenea de Sicilia ad Italiam veniente praecipitatus in mare nomen in Lucania monti celebri dedit.

203. INCERTOS SOLES bene 'incertos', quia quantavis sit obscuritas, tamen noctis est manifesta discretio: unde superflua quaestio 5 est eorum qui dicunt, tres dies quomodo transisse scierunt, si noctem a die discernere non poterant? *ergo 'incertos' obscuros dixit, ut <VI 270> quale per incertam lunam.* CAECA CALIGINE cacenphaton in sermone.

204. *ERRAMVS PELAGO et reliqua. hinc Pelopis gentes Maleae-
10 que sonantia saxa circumstant pariterque undae terraeque
minantur. pulsamur saevis et circumsumimur undis. hi versus circumducti inventi dicuntur et extra paginam in mundo.*

205. ATTOLLERE VISA naturaliter dixit: quotiens enim propinquamus litoribus, et exurgere terra videtur et fumum emittere.

15 206. APERIRE ostendere, ut Sallustius caput aperire solitus. (*APERIRE PROCVL MONTES AC*) VOLVERE FVMVM pro *aperiuntur montes ac fumus volvitur.*

207. *REMIS INSVRGIMVS † cum remes, anaremos, id est exsurgentes fortius remigamus.*

15 Sallustius] hist. fragm. V 16 Kr.

in marg. Iste Palinurus fuit filius iasii gubernator aeneae qui veniente aenea ad italiam praecipitatus in mare nomen in lucania celebri monti dedit *T* || iasii *F* || 1 qui Aenea de Sicilia *Daniel*: quinea diflicilia *F* || italia *F* || 5 tris *F* || quomodo] quo *L* quem ad modum *M* || 6 potuerunt *C* potuerant *I* || *ad* incertos *supr.* *vers.* obscuros *T* || 8 in sermone] Quomodo ipse diem noctemque negat discernere caelo et ipse dicit 'tres adeo incertos'? solvitur: hic narratio est. unde ergo potuit scire si 'incertos'? quomodo 'tres' dixit? non nulli 'incertos' obscuros dies putant; fuerunt ergo sine sole, ut et noctes sine stellis. *Lione teste add. Guelferb. I* || 9 Maleaeque sonantia *Masvicius*: male equisonantia *F* || 10 pariterque *Daniel*: paterque *F* || unde terreque *F* || 11 pulsamur *Daniel*: pulsamus *F* || hic *F* || 13 *VISA* uisa naturaliter *C* || 14 et exurgere . . . emittere] terra exurgere et fumum ex se videtur emittere *M* || ex se emittere *E* || 15 *ad* aperire *supr.* *vers.* ostendere erigere pro *aperiuntur* montes *T* || capud *I* || solitum *F* solutus *man. rec. in L* || 16 *ad* volvere fumum *supr.* *vers.* pro *voluitur* fumus *T* || 18 cum remes anaremos *vel* anciremos id est exsurgentes fortius remittamus *F* cum remos *ane* * remos id est exsurgentes fortius remittamus *Daniel* cum remis inhaerentes id est exsurgentes fortius remigamus *Masvicius*. 'locus corruptus, quem dedi ex *Danielis* codice. demittamus legendum, scilicet in mare. *vel* remis in. f. remigamus' *Burmamus*, qui remis insurgentes fortius remigamus *voluisse videtur. fortasse* REMIS INSVRGIMVS incumbimus. alii 'remis insurgimus' id est fortius remigamus. *possis et* incumbimus. sane in remos inclinati, inde exsurgentes fortius remigamus. *nisi forte scholiastes* remis pro *ablativo habuisse et haec fere scripsisse putandus est* cum remis: nam inclinati in remos, inde exsurgentes fortius remigamus. *cf. adn. crit. ad v. 214* (idē *F* pro inde). *schol. ad Luc. III 543 a Webero edita. Graeca latere putat F. Schoellius fortasse ἀναορίπτομεν ἄλα πηδῶ. cf. Od. XIII ἐνθ' οἱ ἀνακλιθῆντες ἀνεορίπτοιν ἄλα πηδῶ et VII 328, X 130* || *ad* remis insurgimus *supr.* *vers.* hoc est velis dimissis cepimus navigare adiutorio remorum *T* || *ad* adnixi torquent *supr.* *vers.* incumbentes giro celeri rotant *T* || *ad* uerrunt *supr.* *vers.* sulcant et uerrere. ferire peruertere *T*

209. SERVATVM EX VNDIS ac si diceret, de periculis in graviora se pervenisse discrimina. STROPHADVM ME LITORA Phineus rex fuit Arcadiae. hic suis liberis superduxit novercam, cuius instinctu eos caecavit. ob quam rem irati dii ei oculos sustulerunt et adhibuerunt harpyias. *Phineus, Agenoris filius, Thracum rex, vel ut quidam volunt Arcadiae, Cleopatram, Aquilonis et Orithyiae filiam, habuit uxorem et ex ea duos filios, quibus supraduxit novercam. quos noverca ad patrem tamquam stupri adfectatores detulit: ob quam rem eos Phineus caecavit. quare irati dii, vel ut quidam volunt, Aquilo veneno propter nepotum iniuriam eum caecavit et ad pelagias insulas detulit adposuitque harpyias.* quae cum ei diu cibos abriperent somnosque inquietarent, hic Iasonem, cum Argonautis propter vellus aureum Colchos petentem, suscepit hospitio: cui etiam ductorem propter symplegadas petras dedit. hoc ergo beneficio inlecti Argonautae, cum ei gratiam vellent referre, Zethum et Calain, filios Boreae et Orithyiae, alatos iuvenes, ad pellendas harpyias miserunt: quas cum strictis gladiis persequerentur pulsas de Arcadia, pervenerunt ad insulas quae appellabantur plotae. et cum ulterius vellent tendere, ab Iride admoniti ut desisterent a Iovis canibus, suos converterent volatus: quorum conversio, id est $\sigma\tau\rho\omicron\phi\eta$, nomen insulis dedit. quod Apollonius plenissime exequitur. ut autem canes Iovis dicerentur, haec ratio est, quia ipsae furiae esse dicuntur: unde etiam epulas perhibentur abriperere, quod est furiarum, ut <VI 606> et manibus prohibent contingere mensas. unde et avari finguntur furias pati, quia abstinent partis. item ipsas furias esse paulo post ipse testatur dicens <252> vobis furiarum ego ma-

2 Phineus e. q. s.] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VIII 255 mythogr. I 27 et 111, II 142 et 13. cf. mythogr. III 5, 5 sq. || 21 Apollonius] Argon. II 270 sqq.

2 se pervenisse] superuenisse *F* || Phineus . . . et adhibuerunt harpyias *om.* *F* || 3 is *C* || liberis suis *CM* || 4 ei] et *L* || tulerunt *C* || et *om.* *L* (*add. l*) || 5 arpyas *CII* arpias *L* arpyias *ME* || fineus rex agenoris filius thracum fuit *F*, corr. *Daniel* || 6 Cleopatram *scripsi*: eleobolam *F* Cleobulam *Daniel primus* || et] ex *F* || orythe *F* || 7 superduxit *Daniel* superinduxit *Masvicius primus* || 8 adfectores *F*, corr. *Masvicius* || 10 veneno] Ventus *Masvicius primus* || 11 arpyias *F* || 13 in hospitio *FC* || 14 simpligiades petros *F*, corr. *Masvicius* || 15 inferre *F*, corr. *Masvicius* || zetum *F'CM* || 16 orythyae *F* orythiae *C* horythiae *L* horythyae *II* orithyae *M* horithyiae *E* || alatos] assatos *F* assutos *C* || arphyias pellere compulerunt *M* (at ad depellendas arpias miserunt *superscr. m*) || pellendas] fulgandas (*leg. fug.*) *F* || arpyias *F* arpyas *C* arpias *L* arpytas *II* || 17 instrictis *ME* || pulsae *FC* || 19 ab iridea *F* ab iride nati *C* || 20 et suos *FC* || uelatus *F* || strofe *Fl* strophe *LHME* || 21 exquiritur *F* || 23 perhibentur *FCEm*: dicuntur *LHM* || 24 prohibet *F* || 25 quia *ME*: qui *FCLH* || has *M* (ipsas *m*) || 26 ipse] idem *H'E* || dicens ut *LHE*

xima pando. furias autem canes dici et Lucaeus testatur, ut
 <VI 733> Stygiasque canes in luce superna destituam et in
 sexto <257> Vergilius visaeque canes ululare per umbram
 adventante dea. sane apud inferos furiae dicuntur et canes, apud
 5 superos dirae et aves, ut ipse in XII. <845> ostendit, in medio
 vero harpyiae dicuntur: unde duplex in his effigies invenitur. *et*
 has Vergilius tres dicit, *quarum nomina sunt* Aëlo, Oeypete, Ce-
 laeno, Apollonius duas dixit, quem in XII. <845> Vergilius sequitur,
ut sunt geminae pestes. quidam autem dicunt hunc Phineum, ob
 10 *divinitatem a Thracibus regem cooptatum, consilia divina prodidisse et*
obcaecatum adpositis harpyiis.

210. *STANT sunt.*

211. IONIO IN MAGNO in magno mari Ionio. et sciendum Io-
 nium sinum esse immensum ab Ionia usque ad Siciliam, et huius
 15 partes esse Adriaticum Achaicum Epiroticum; maria enim vel a
 provinciis vel ab insulis vel a civitatibus nomen accipiunt. bene
 ergo 'in magno', quasi in quo etiam alia maria sunt. *quidam sane*
Ionium ab Io Inachi filia dictum volunt, quod amata hoc mare trans-
verit, quod in VII. <790>, ubi de scuto Turni loquitur, plenius inve-
 20 *nies. non nulli Ionium ab Ionio rege, qui in insula quae ante Illy-*
ricum iacet regnaverat, dictum tradunt.

212. HARPYIAEQVE COLVNT ALIAE ergo et Celaeno harpyia.
 has Hesiodus dicit Thaumantis et Electrae filias. *quas sicut dictum*
est quidam furias putant, cum furiarum mater secundum Hesiodum
 25 *Terra, secundum Aeschylum Nox sit.*

4 sane apud inferos . . . et aves] cf. comm. Luc. VI 733 'canes furias
 dixit. apud inferos enim furiae dicuntur, apud superos canes, in caelo dirae.' ||
 23 Hesiodus] theog. 265 sqq. || 24 secundum Hesiodum] theog. 185 || 25 secundum
 Aeschylum] eum. 319

1 et] etiam et *F* etiam *C* || testatur *LHME*: docet dicens *FC* || 2 distuam *C*
 distituam *H* || 4 aduentente *C* adueniente *LHE* || 5 dirae] dicerae *F* || 6 ar-
 pyiae *F* arpyae *C* arpiigae *L* arpiie *II* arphyiae *II* || et et quarum nomina
 sunt *hab. C* || 7 cypete celeno ello *M* || oeypere *F* cypete *LII* cipetae *E* ||
 celeno *F'CLE* caeleno *II* || 8 dixit *hab. C* || 9 ut sunt geminae pestes *hab. C* ||
 10 prodidisse *F* || 11 arpyiis *F* || 13 id est in magno *FC* || 16 vel a civitatibus
om. M || 18 amatata *F* || 20 illirycum *F* || 22 ad harpyiaeque colunt *supr. vers.*
et in marg. harpyiae a rapina dicuntur quia arpage dicitur graece rapina quae
 virgines dicuntur quia omnis rapina est sterilis. Ideo plumis circumdatae quia
 omnis rapina quicquid inuaserit celat. Ideo uolatiles quia omnis rapina ad
 uolandum est celerissima earum autem nomina sunt aello oeypete celeno: aello
 graece quasi edon (*leg. ἐλών*) allon id est alienum tollens: ocypete id est citius
 auferens celenum uero nigrum dicitur hoc significantes quod primum sit alienum
 concupisci secundum concupita inuadere tertium celare quae inuadit *T. cf.*
mythogr. III 5, 5 || celeno *F'CL* caeleno *II M* || 23 esiodus *F* || 25 aescilium *F'*
Aescilium Daniel Aeschitum Commelinus Aeschylum Masvicius || Nox sit] PHINEIA
 versio Graeca est *add. Daniel*

213. *MENSASQVE METV hoc est sicut dictum est, pulsae a Zetho et Calai.*

214. *NEC SAEVIOR VLLA PESTIS ET IRA DEVM STYGHIS SESE EXTVLIT VNDIS* ut Poena in Statio. et non dicit has de inferis esse natas, sed peiores esse omnibus inde procreatis. 5

216. *VIRGINEI VOLVCRVM VVLTVS* si subdistinguas 'virginei', maior erit admiratio. *FOEDISSIMA* hic turpis, ut Terentius in eunucho <IV 4, 17> *nunc heu videtur foedus, quia illam non habet. alibi 'foedum' cruentum, ut <II 502> sanguine foedantem et <VII 575> foedatigue ora Galaesi.* 10

217. *PROLVVIES* sordis effusio. et vitavit ne diceret 'stercus'. et per hoc nimiam edacitatem ostendit. et quidam volunt 'proluvies', cum stercus ventris significet, a Vergilio hoc loco figuram ventris significatam, ergo quasi saniosum et panticosum ventrem. aliquando 'proluvies' sola effusio. Terentius quod proluvium, quae haec est 15
subita largitas. aliquando pro aquis multis ponitur. *VNCAEQVE MANVS* manus pro unguibus posuit, hoc est *γαμφώνυχας*.

218. *FAME* veluti fame; nam abundare dicit armenta. aut re vera 'fame', quam eis inferebat non inopia, sed avaritia. *has alii famis praesides esse tradunt, quia et Phineo propterea adpositae sunt, 20*
et Troianos ab epulis prohibent, et his tantum famem praenuntiant, et ipsae sunt fame pallidae.

219. *DELATI* quod necessitatis est; nam voluntate aliquo non deferimur, sed venimus.

220. *LAETA* pingua: nam in animalibus, in quibus cognosci 25
non potest sensus, laetitiam pingue corpus ostendit, non mens, ut in hominibus. *PASSIM CAMPIS* Ulixis socii boves Solis occidisse inducuntur, Vergilius credibilis finxit.

221. *CAPRIGENVMQVE PECVS* satis nove et adfectate. *NVLLO CVSTODE* deest 'cum'. *PER HERBAM* ordo est, non 'per herbam', 30
sed 'per campos in herbis videmus armenta'.

4 in Statio] Theb. VIII 25 || 15 Terentius] ad V 9, 28 'quod proluvium? quae istaec subitast largitas?'

2 cala F || 4 pena ex pene L || esse hab. C || 5 inde] id est F || 7 eunudio F || 8 heu] tibi Terentius || quia illam F quia aliam *Commelinus Masvicius Burmannus* quae aliam *Lion* || 13 ventris] scil. 'proluvium' || 14 quasi saniosum scripsi: quasis annosum F quasi annosum *Daniel primus. cf. Pers. sat. V 91 'rugosaque sanna'* || panticosum ex panticorum F || aliqua F || 17 pro unguibus manus posuit FC || *gamponichas FC tammionxhc L (camsonichos I) γαμπονυχας H γαμπονυχας M σαμτονικας E γαμφώνυχας Stephanus* || 18 ucluti fame om. F || 19 ad fame in marg. has quidam praesides famis esse dicunt quia . . . et ipsae fame sunt pallidae T || 20 fami F || 22 sunt famis sunt palliae F || 27 ulixes F || Solis *Commelinus*: solos I' || 30 HERBAS I' C

222. IPSVMQVE VOCAMVS 'ipsum', id est regem deorum, aut certe praedatorem, hoc est, cui de praeda debetur aliquid: nam Romani moris fuit ut bella gesturi de parte praedae aliquid nummibus pollicerentur: adeo ut Romae fuerit unum templum Iovis
5 praedatoris: non quod praedae praestet, sed quod ei aliquid ex praeda debeatur. *vel quod hic deus iustitiae praestet. ergo cum eum invocant, testantur se nihil mali facere cum sine custode interimunt armenta.*

223. IN PARTEM PRAEDAMQVE in partem *scilicet* praedae.

224. DAPIBVSQVE EPVLAMVR dapes deorum sunt, epulae homi-
10 num: bene ergo utrumque posuit; nam et sacrificiis et conviviis operam tribuunt. OPIMIS pinguibus.

225. SVBITAE *pro subito. adverbium in nomen flexum.* LAPSV celeritate, ut supra <II 225>. *ADSVNT velocitatem ostendit.*

226. HARPYIAE *ut Graeca diphthongos est: nam Latina esse*
15 *non potest, quia ne v quidem habemus.* CLANGORIBVS ALAS deest 'cum', ut sit 'alas quatiebant cum clangoribus', ut atque Ixionii vento rota constitit orbis, id est cum vento. aliter acyrologia est, si clangorem dixit alarum sonitum. **sed sane hic versus qui circumductus est talis auditur 'resonant magnis stridoribus alae'.**

20 227. CONTACTVQVE OMNIA FOEDANT *subaudiendum 'quae relinquabant'.*

228. TVM praeterea. et deest 'erat', *vel 'audiebatur'.* et tria mala ipsarum posuit, *vocem tactum odorem.*

229. RVRSVM ad illud solum pertinet 'instruimus mensas'; nam ante in speluncis non fuerant. et sciendum hanc particulam inter-
25 dum sic poni, ut iteratum aliquid significet, ut si dicas 'veni ad te mane, rursus veni'. interdum sine iteratione est, ut 'fui apud te, rursus veni etiam' non ideo dicis 'rursus', quia etiam primo

---

5 sed quod . . . debeatur] exscr. Isid. or. X 219 'Praedator autem est cui debetur de praeda aliquid.' § 16 atque] georg. IV 484

---

2 praedatorum *ME* || nam . . . aliquid *om. H* || 3 romanis *I. (corr. I)* || bella gestare *F* bellis gestis *C* || 4 fuerit] fuit *FC* || 8 *ad* in praedam partemque Iovem *supr. vers.* secundum quosdam propterea vocant iouem in partem praedae quod ipse deus iustitiae praestet et cum eum invocant testantur nihil mali facere cum sine custode interimunt armenta *T* || *scilicet hab. C* || praedae partem enim solent diis immolare partem retinere sibi, unde Ovidius (*met.* XII 154) 'sacra tulere suam pars est data cetera mensis' *add. Fabricius* || 9 hominum *ex omnium L hominum H* || 12 *ad* subitae *supr. vers.* nomen pro adverbio positum *T* || deflectum *F* || 13 ut supra *om. FC, fortasse recte* || 14 nam *om. FC* || 15 *ne*] nec *LME* || 18 sonitum] Plautus in Querulo de anseribus 'cuncti alas quatiunt diris cum clangoribus' *add. Daniel* || sed sane . . . alae *huc transposuit Masvicius, post odorem (lin. 22) hab. F* || 21 et *om. F* || 22 adorem *F* || 23 *RVRSVS FC* || 24 in speluncis] 1 in speculis *superscr. lmc* || 26 rursus *M* || venio *MEI* || 27 veni *om. H*.

venisti, sed quia illic fuisti. *CAVATA* pro 'cava'; nam *cavatam* proprie manu factum dicimus.

231. ARISQVE REPONIMVS IGNEM ecce quod dixit 'in partem praedamque Iovem'. sane sciendum iterationem hanc fieri secundum ritum sacrorum; nam displicuisse prima ex prodigiis indicatur. 5 sunt autem hae animales hostiae, quae tantum immolantur, *et caro sacerdotibus proficit*. alibi tantum sanguinem in aras fundi significat, ut <67> sanguinis et sacri pateras, alibi partem corporis, ut <V 237> extaque salsos porriciam in fluctus, alibi integras victimas, ut <VI 253> et solida inponit taurorum viscera 10 flammis.

232. EX DIVERSO CAELI ut 'ex secreto montium': subaudis 'loco'.

233. TURBA SONANS impetum ostendit; nam de tribus loquitur. et adludit ad furias, de quibus ait alibi <VI 572> vocat agmina saeva sororum. *ergo 'turba' tamquam turba. quare turba, cum 15 tres dixerit? quia apud Graecos qui dualem numerum habent, pluralis numerus a tribus incipit: ergo bene 'turba', quasi plures. vel 'turba' propter tumultum et strepitum alarum. alii tradunt ideo turbam, quod plures, non tres tantum harpyiae sint: alii quod eis cum furiis consortium, unde <252> 'vobis furiarum ego maxima': alii eas etiam 20 parcas esse, unde et divinatio ei data est.* PRAEDAM PEDIBVS CIRCVVOLAT VNCIS aut circum praedam [*dixit*] volat uncis pedibus: aut intra volam *interiorem manus* amplectitur praedam: unde et 'involare' dicimus intra volam tenere, unde et pyra quaedam volema dicuntur, *co quod volam impleant.* 25

234. POLLVIT contingit. *et pollutum sacrificium contactum dicitur. et hoc est 'contactuque omnia foedant immundo'.*

235. DIRA Sabini et Umbri quae nos mala, dira appellant.

236. AC IVSSI hic 'iussi' utrum verbum an participium sit, id est utrum illi iussi sint, an ego iussi? TECTOSQVE PER HERBAM DIS- 30

1 Cavata pro cava . . . dicimus] cf. Isid. diff. verb. 92

1 cauatam *F* || 2 mane *F*, corr. *Daniel* || 3 quod] quia *FC* || 5 indicantur *C* || 6 immolatur *LII* (corr. *I*) || et caro sacerdotibus proficit *edidit Stephanus* || 9 proicit *FC* proiciam *LII ME* || 10 ut *om. LII* et *E* || 13 TURBA SONANS si tres sunt, quomodo turba? solvitur: figura emphasis est; nam tres sunt et ad saevitiam retulit earum turbam impetumque ostendit *e. g. s. D* || tribus] turba *C* || loquimur *M* || 15 quare turba cum tres dixerit . . . alii nolunt easdem esse parcas *in marg. T* || 16 tris *F* || 19 tris *F* || arpyiae *F* || funis *F* Furiis *Daniel* || 21 datum *F*, corr. *Daniel* || 22 circa praeda *FC* || 23 amplectitur sic dixit *FC* praedam *omittentes* || 24 pyra *CM* pera *H* || quaedam *om. FCE* || 25 co quod volam impleant *hab. C. cf. Serv. ad georg. II 88* || 26 ad pollutum *supr. vers.* contingit unde et sacrificium pollutum contactum dicitur *T* || 28 Sabini *Daniel*: abini *F*

PONVNT ENSES *hoc est* disponunt et tectos faciunt: sic et scuta con-
dendo latere faciunt.

239. *SIGNVM utique militare.* MISENVS bene Misenum dicit
tubicinem: ipse est enim qui dicitur filius fuisse Aeoli, ut <VI 164>
5 Misenum Aeoliden: quia constat sonum omnem ex vento creari.

240. NOVA mira, ut Pollio et ipse facit nova carmina:
nam novum bellum non est cuius extat exemplum; Hercules enim
in monte Arcadiae Stymphalo vicit Stymphalidas, ut Statius et
aerisonum Stymphalon. aut 'nova' ideo, quia vulnerari non
10 poterant.

241. OBSCENAS obscenae sunt aves, quae canendo adversa
significant, ut paulo post 'infelix vates'. PELAGI VOLVCRES quia
dicuntur Ponti et Terrae filiae: unde in insulis habitant partem
terrarum, partem maris tenentes. alii dicunt eas Neptuni filias, qui
15 fere prodigiorum omnium pater est: nec inmerito; nam secundum
Milesium Thaletem omnia ex umore procreantur: unde est Ocea-
numque patrem rerum. hinc fit ut, quotienscumque desunt pa-
rentes, redeatur in generalitatem. sic et peregrinos Neptuni filios
dicimus, quorum ignoramus parentes. alii vero dicunt harpyias
20 filias esse Thaumantis et Electrae. *quidam 'pelagi' adverbialiter
accipiunt, ut 'belli', ut 'domi', propterea quod res in insula geritur.*
FOEDARE cruentare. Ennius ferro foedati iacent.

242. VIM PLVMIS VLLAM naturale enim est ut eludat ictum
plumarum levitas: unde et addidit 'plumis'. nam, quod Donatus
25 dicit, ideo eas fuisse invulnerabiles, quia de Styge erant natae,
non probatur.

244. *SEMESAM semicomeseam.* VESTIGIA *vel* pedum signa: *vel
indicium sordium, quibus epulas discedentes pollubant.*

6 Pollio] buc. III 86 || 8 Statius] Theb. IV 298 || 14 alii dicunt . . . pater
est] cf. Gell. noct. att. XV 21 || 17 Oceanumque] georg. IV 302 || 18 sic et . . .
parentes] cf. Isid. or. IX 4, 41 || 22 Ennius] inc. nom. rel. LIX ap. Ribb. ed. II,
XXIII ap. Vahl. || 27 Vestigia pedum signa] cf. Isid. or. XV 16, 13

1 hoc est *hab.* C || sicut et FC || 3 ad signum *supr. vers.* scilicet militare
T || 4 tubicinem F tubic///en C || filius fuisse dicitur FC || ut] unde ait FC
6 apollo C || 13 habitabant C || 16 humore HM mare C || 19 alii vero . . .
Electrae *post* probatur (lin. 26) *hab.* F || vero om. LH || 20 Electrae] quae sic
dicuntur elloo cypodo podaree quam Virgilius celeno *Lione teste add. Guelferb. I*
20 ut quidam F || uerbialiter F, *corr. Daniel* || 21 belle F, *corr. Commelinus* || 22
ad foedare supr. vers. cruentare T || Ennius ferro foedati iacent *Ambros.* || 24
Donatus dicit] alii dicunt F || 25 fuisse om. F || erant] sunt C || 27 *ad semesam
supr. vers. semicomeseam T* || seme comesam F || *ad. vestigia supr. vers. uel pedum
signa uel etiam indicium sordium quibus sordibus discedentes ipsae pol-
lubant aepulas T*

246. INFELIX VATES nuntia infelicitatis, ut μέντε κακῶν. hoc est nobis infelix, ut <I 330> sis felix, id est nobis. et videtur hic auspicii genus inducere secundum augures, quod de diris colligitur, quorum unum genus est quod ex signis colligitur, quo nunc utimur. diram autem esse harpyiam duplici modo memorat, et oscinis et alitis: 5 etenim cum eam facit loquentem oscinis auspicium expungitur, diram tamen quod futuram famem denuntiat; nam ipse ait <262> sive deae, seu sint dirae obscenaeque volueres, et <256> quam vos dira fames. verum cum ait <258> pinnis ablata refugit, ab alite auspicium factum docuit; alites enim certa genera avium ab auguribus 10 appellantur, quae pinnis vel volatu omina possunt facere: quae si fuerint prosperae, 'praepetes'; si adversae, inbrae vocantur: quod etiam in XII. <862> signatus dicit alitis in parvae subito collecta figuram, ubi vere diram vult videri. RUMPIT VOCEM cum indignatione loquitur, ut <X 63> quid me alta silentia cogis rumpere? et 15 notandum, ut supra <II 129> diximus 'rumpit vocem', cum hoc de silentio melius dicatur fieri. an 'rumpit', quia tantum humanam habens faciem contra naturam sui corporis loquitur?

247. BELLVM ETIAM PRO CAEDE BOVM STRATISQVE IUVENCIS iteratum est ad augendam invidiam, ut <326> stirpis Achilleae fastus, inveni- 20 nemque superbum. aut num aetates boum voluit comprehendere?

248. LAOMEDONTIADAE perfidi: a rege natum obprobrium, qui deos fefellit. sane alibi indifferenter hoc nomen ex persona poetae

11 quae si fuerint . . . inbrae vocantur] cf. Isid. or. XII 7, 77 et Fest. Pauli s. v. inbrae

1 ut om. FM || IMAHTI KAKWV F' MANTI CAKION L manti kakion E, om. M || 2 ad infelix vates supr. vers. et in marg. nuntia infelicitatis et videtur hoc genus auspicii inducere . . . quod futuram famem praenuntiat T || videtur hic . . . ubi vere diram vult videri hab. Ambros. || 3 de deris F' de diis T (de decorum signis superser. eadem manus) || 4 quorum . . . utimur om. T || quarum F' || ex signis Daniel: et signis F' et superius Ambros. || quo] qui F' || 5 esse om. T || et oscinis] hoc est oscinis T || 6 eam om. F' || facit] facit eam T faciat Ambros. || oscinem F' oscinim T || exprimitur T Ambros. || 7 famem denuntiet Ambros. || sive] sibi F' || 8 seu] saeu F' || nos Ambros. || dira] dy F' || 9 verum om. Ambros. || cum om. F' || 10 alites Tollius ad Auson. epigr. 1: aliter

F' Ambros. || ab auspiciis Ambros. || 12 inbrae Ambros.: inbrae F' (h cad. man.) || dicuntur Ambros. Daniel || 13 signatus dicit scripsi: signatus dicit F' signat cum dicit Ambros. significat cum dicit Daniel || 14 videre F' || 16 ad rumpit vocem in marg. rumpit vocem. notandum nobis est cum hoc de silentio soleat dici. nam rumpere vocem proprie est tacere. rumpere silentium loqui. ergo rumpit vocem quia tantum habens faciem contra naturam sui corporis loquitur T || 17 humanum F' || 19 ad vers. 247 iteratio est facta ad augendam invidiam et hoc loco aetates boum voluit demonstrare T || sed iteratum est F' || 20 ad] aut F' augendum F' || 21 voluit F' || 22 natum] neratum F' obnatum Me || ad Laomedontiadae in marg. hoc nomen quod est laomedontiade varie ex persona poetae ponitur. hic autem ex persona harpyiarum inducitur dictum quia pro conuicio positum est T || poeta F'

ponitur, ut <VIII 18> *Laomedontius heros* <VII 105> *Laomedontia pubes*. *BELLYMNE* necessario iteravit, ut verbum in quo culpa consistit.

249. PATRIO REGNO aut Neptunio, aut, sicut alii dicunt, quia
5 *Thaumas*, pater earum ex *Electra*, *Ponti* et *Terrae* filius fuit. alii
'patrio' proprio accipiunt, ut et patrios cultusque (*habitusque*)
locorum, utique proprios; nam quam patriam agri habeant?

250. ACCIPITE ERGO ANIMIS quia nos bellis appetitis: ac si
diceret, ut futuram famem iam nunc possitis timere.

10 251. QVAE PHOEBO PATER OMNIPOTENS tribuit auctoritatem,
ne possint a se dicta quasi ab irata conficta contemni. simul notan-
dum Apollinem quae dicit a Iove cognoscere. PHOEBVS APOLLO
purus, inpollutus: et est Apollinis fixum antonomasivum, quod alii
dari non potest; nam sunt et alia communia, ut 'pater', 'omnipotens'.

15 252. FURIARVM MAXIMA adeo ipsae sunt furiae, ut et unum
epitheton habeant, et causis consentiant: nam ait de *Tisiphone*
<VI 605> *furiarum maxima* iuxta accubat et manibus pro-
hibet contingere mensas; quod etiam hae faciunt et inferentes
Troianis famem et praenuntiantes. alii dicunt ideo adsumpsisse sibi
20 *furiae* nomen *harpypiam*, ut terreat.

253. ITALIAM CVRSV PETITIS ex his quae norunt fidem dicen-
dis accommodant: id est ex hoc mihi fidem habebitis futurorum, si
praecedentia vera sunt.

255. DATAM fatis concessam.

25 256. QVAM VOS DIRA FAMES ut Varro in secundo *divinarum*
dicit, oraculum hoc a *Dodonaeo Iove* apud *Epirum* acceperunt: quod
modo dixisse fingit *harpypias*. sed tamen colorate tangit historiam
dicendo 'quae *Phoebus* pater *omnipotens*'. NOSTRAEQVE INIVRIA

---

6 et patrios] georg. I 52 || 25 Varro in secundo *divinarum*] fragm. 3 ap.
Merk. prol. ad Ov., fast. p. 113

---

4 ad patrio regno *supr.* vers. Neptunio aut sicut alii tradunt *thamantias*
pater earum *ponti* et *terrae* filius fuit uel patrio intellege proprio *T* || ait
neptunio C || *neptuno F* || 5 *thumas F* || 6 utique proprios; nam quam p. a.
habeant *scripsi*: ut quae proprios numquam p. a. habeant *F* || 7 habeant] aut ut
alii quoniam *Neptuni filiae fuerunt add. Daniel* || 8 *appetistis FC* *apetitis L*
adpetitis H || 11 quasi ab irata conficta hab. *C* || contempni *LM* || 12 ab *ione*
FC || 13 *antonomasium LHME* (*antonomasium man. rec. in L*) || 14 et hab.
C || 16 ex causis *Lion* || 16 ait] et *H* || *thisiphone FH* *tesifone CLME* ||
18 etiam] autem *C* || 20 ad *furiarum maxima supr.* vers. tradunt quidam quod
ideo *furiarum* nomen *assumpsit* una ex *arpyis* ut magis eos *terraret T* || 21 di-
cendi *L* || 22 *accommodat FC* || 24 ad *datam supr.* vers. *concessam a fatis T* ||
25 *humanarum Kiesslingius de Dionysi Halicarnasci antiq. aet. lat.* p. 40.
cf. Grappius de rel. Varr. antiqu. rer. hum. p. 6 || 26 apud] caput *C* || 27 fingit]
fugit *F* finxit *L* || sed] et *HME*

CAEDIS *quidam* 'iniuriam' pro 'vindictam' accipiunt. et harpyia ista mentitur: nam imminens Troianis fatalis est fames.

257. AMBESAS undique esas, hoc est rotundas: maiores enim nostri has *mensas* habebant in honore deorum, panicias scilicet.

258. REFGVIT non metu: nec enim minantibus convenit: sed 5 ne posset *rogatu* placari.

259. GELIDVS DERIGVIT *id est gelidus factus deriguit.*

260. NEC IAM AMPLIVS ARMIS subaudis 'usi sunt'; nec enim potest esse ab inferioribus zeugma, quod plerumque fit, ut ei per omnia unus sermo sufficiat, ut <359> Troiugena, interpres divum, qui numina Phoebi, qui tripodas, Clarii laurus, qui sidera *sentis* per omnia 'sentis' intellegis. plerumque aliud subauditur, ut hoc loco, item <XII 435> disce, puer, virtutem ex me verumque laborem, fortunam ex aliis subaudis 'opta'; nam fortuna ex aliis non discitur. 15

261. SED VOTIS PRECIBVSQVE duplici ratione placantur numina, aut votis aut precibus: unde est <437> Iunonis magnae primum prece numen adora, Iunoni cane vota libens. IVBENT volunt, ut <II 3> infandum regina iubes renovare dolorem. *Terentius iubeo Chremetem.* 20

262. SIVE DEAE quia divinant. OBSCENAEQVE VOLVCRES quia in his ventris cernebant proluviem. bene autem, etiam si aves sunt, eas dicit placandas propter pessima omina.

263. PASSIS *apertis*, solutis.

264. NVMINA MAGNA *hoc est Iovem Minervam Mercurium secundum Samothracas, ut <12> penatibus et magnis diis. ita autem invocat, ut 'magna' dicat.* MERITOS congruos, id est expiatorios: unde sequitur 'di prohibete minas'. *INDICIT sacrorum verbo usus est; nam supplicationes et dies festi indicii dicebantur.*

265. DII PROHIBETE MINAS *hoc per speciem auguralem quae invocatio appellatur non nulli dictum putant. invocatio autem est precatio,* 30

19 Terentius] Andr. III 3, 1

2 est famis fatalis FC hesas FC || 4 nostri et mensas hab. C || honorem M || 5 enim om. C || 6 possit FC || rogata C || 7 DIRIGVIT et diriguit F' || ad gelidus deriguit *supr. vers.* gelidus factus T || 9 zeuma libri || fit fuit FC || ei FCM E: et H, om. L || 11 Phoebi . . . sidera om. M || lauros FL || 12 sentis hab. C || 15 ex aliis om. CHL (add. l) || 18 item Iunoni vulgo || 19 terentio iubeo cremetum F' || 23 omnia LH (omina l) || 24 solutis apertis C || 25 hoc est hab. C || Mercurium] et pepe add. F' || secundum Samothracas om. F' C || 28 ad indicit in marg. cum dicit indicit sacrorum verbo usus est nam supplicationes et dies festi indicii dicebantur. inde indictae feriae T || 30 hoc per . . . suscepta hab. Ambros.

uti avertantur mala, cuius rei causa id sacrificium augurale peragitur, ut hic de auspicio harpyiarum invocatione suscepta 'dii prohibete minas' et cetera. AVERTITE CASVM bene, etiam si contingat, casum credit esse, non ultionem. aut certe ideo 'casum', † ne si fatales averti non
 5 possit. 'casum' autem, id est periculum; nihil est enim fame gravius, quod ait postea <367> obscenamque famem, quae prima pericula vito. Sallustius sin vis obsistat, ferro, quam fame aequius perituros. SERVATE PIOS propter facta sacrificia. merito ergo servate (nos) qui pii sumus, ut <VII 21> quae ne monstra pii pa-
 10 terentur talia Troes.

269. VENTVSQVE GVBERNATORQVE VOCABAT honestius hac elocutione per pluralem utimur numerum, licet possit et singularis esse.

270. MEDIO APPARET FLVCTV iuxta morem cotidianum dixit 'medio',
 15 ut si dicamus 'in medio mari naufragium fecit', cum interdum non longe a litore contingit. NEMOROSA ZACYNTHIOS insulas Graeciae commemorat. hae omnes insulae Graeciae sunt, quas Homerum secutus mutatis tantum coniunctionibus de Graeco in Latinum transtulit. 'nemorosa' autem ὄληεσσα Ζάκυνθος commemorat.

20 271. SAMEQVE Cephalleniae civitas est ista: nam Samos in Asia est. NERITOS mons Ithacae.

272. EFFVGIMVS transimus celeriter. LAERTIA REGNA inrisorie, cum praemiserit scopulos, ut <I 139> inmania saxa, vestras, Eure, domos.

25 274. LEVCATAE NIMBOSA CACVMINA MONTIS Leucata mons est altissimus, prope paeninsula, in promuntorio Epiri iuxta Ambraciam et sinum et civitatem, quam Augustus Nicopolim appellavit vietis illic Antonio et Cleopatra. ibi et templum Actiaco Apollini constituit et ludos Actiacos: unde nunc Vergilius in honorem Augusti
 30 quae ipse fecit dat eius origini; nam Aeneam illic dicit ludos cele-

7 Sallustius] hist. fragm. III 67 Kr. || 17 Homerum secutus] Od. I 246 et IX 21

2 ut F: et Ambros. || harpyiarum F || 4 fatalis Daniel cum res vel necessitas fatalis a. n. p. F. Schoellius || 7 Sallustius Sin vis obstat ferro quam fame perituros aequius Ambros. || equius F || 9 nos add. Daniel || 11 VENTVS CLII || VOCABAT F v. UL VOCANT II VOCABANT ME || locutione ME || 16 ZACHINTIOS F ZACHINTOS L ZACHINTOS H ZACHYNTIOS M || insulas Graeciae commemorat om. FC haec (sic) omnes insulae Graeciae hab. C || 18 transtulit ex transtulit F || 19 YANECCA ZAKYNAC F || 20 cephaleniae FM caephaleniae CL cephaleniae H || civitas hab. C || ista om. M. est ἄστυ, ut civitas tamquam eius vocis interpretamentum secludatur F. Schoellius || 22 transimus] traximus FC || 25 Leucate Masvicius et Burmannus || 26 promuntorio FC || umbrachiam FC ambrachiam LHE || 27 et sinum et C: est sinum F sinum et Daniel || nicopolin HME || 28 ibi etiam ME || Actiaco] in promuntorio add. D || 30 nam et aeneam L

brasse, ut alibi inducit Aeneam promittentem templum Apollini, quod fecisse constat Augustum, ut <VI 69> tum Phoebō et Triviae solido de marmore templum constituam. sane de hoc Leucate amatores se in mare ad excludendum amorem praecipitare dicebantur: ut Sappho † quae his inde desiluit. hic locus uocatur † allo. hoc autem plenius ubi Damon in bucolicis loquitur invenies.

NIMBOSA CACYMINA semper enim, quamvis aliis caeli partibus serenis, Leucatae montis cacumen nubibus tectum est.

275. ET FORMIDATVS NAVTIS aut quod locus hostilis; aut propter asperitatem locorum, quia saxosa sunt; aut, ut quidam volunt, quia moris erat aliquem ei de nautis immolari, ac per hoc qui formidaretur. APERITVR APOLLO nauticum verbum, quotiens cedente eo quo impeditur aspectus, aliquid patescit, ut <530> portusque patescit iam propior.

276. HVNC PETIMVS occurrebat: cur formidatum petitis? ideo intulit 'fessi'. vel quia hiemis imminabat adventus: nam ideo et parvae urbi successit, quia terra erat hostilis, aut ideo hostili terrae, quia erat parva. PARVAE VRBI Ambraciae scilicet. 'parvae' autem in adulationem Augusti dictum; nam hanc Augustus diruit primo, quod ei bello Actiaco fuisset inimica: 'parva' ergo quam parvam fecerat Caesar. sed post eam instauravit et appellavit Nicopolim.

278. INSPERATA TELLVRE an quia saxosa loca; an quia per medios hostes navigaverant; an quia tempestate; an quia [eum] Graeca? nam ideo et 'potiti' sequitur. TELLVRE POTITI 'potior' et 'illa re' dicimus et 'illius rei': sed per septimum casum in usu est, per ge-

6 in bucolicis] VIII 59

1 et LH (ut l) || templum promittentem FC || 3 de . . . constituam] et reliqua F' d. m. t. i. C || 4 leutate F || amatores F || excludendum Daniel: excludendo [F] exentiendum Burmannus. cf. ad buc. VIII 59 || 5 ut . . . invenies om. Daniel || sapho F || poetris F. Schoellius. fort. ob Phaonis (amorem) vel quae princeps. cf. Strabo p. 452 || 6 allo] fortasse ἄλμα. cf. Strabo l. 1. ἐχει δὲ τὸ τοῦ Αὐνιάδα Ἀπόλλωνος ἱερὸν καὶ τὸ ἄλμα τὸ τοῦς ἔρωτας πᾶναι πεπιστευμένον || 8 Leucate scripsi: lecatas F Leucatis vulgo || 9 NAVTIS] et reliqua add. F, a. a. C || aut propter] appellat C || 10 locorum] saxorum M quia saxosa sunt omittens || 15 petitis LH: petistis F C M E || 16 intulit] addidit F' addidit non tulit C || fessi] huc PETIMVS si formidatur, quare 'huc petimus'? soluitur: at fiducia virtutis, aut quia hoc necessitas imperabat; dicendo ergo 'fessi' necessitatem demonstrat, propter saxosa loca, in quae moris erat, ut unus ex nautis immolaretur Lione teste add. Guelferb. I || 16 vel quia hiemis imminabat adventus pertinent ad hunc petimus fessi. quae sequuntur sic videntur constituendum ET PARVAE SVCCEDIMVS VRBI ideo 'parvae', quia terra erat hostilis. || 18 ambrachiae F' CLH || Ambraciae] apud quam pugnavit Augustus contra Antonium: unde Ovidius (met. XIII 713) 'certatam lite deorum Ambraciam' add. D || 19 adulationem F' || 21 postea I' postea vulgo || 22 INSPERATA F' || 23 cum Graeca natione Daniel prinus || nam ideo et 'potiti' sequitur omisit Daniel || 25 rei] regi L reis II || casum hab. C || usum F'

netivum figurate ponitur. Sallustius ut prius quam legatos conveniret Adherbalis potiretur. legimus et per accusativum, sed uti non possumus: Terentius patria potitur commoda.

279. LVSTRAMVRQVE IOVI aut 'lustramur', id est purgamur, ut
 5 Iovi sacra faciamus; aut certe 'lustramur Iovi', id est expiamur.
 piaculum enim commissum fuerat tauro in Thracia immolato, ut
 diximus supra <21>, et licet multa fuissent secuta sacrificia, intel-
 legebatur tamen adhuc numen iratum non desinentibus malis.
 sciendum sane moris fuisse, ut piaculo commisso ludi celebrarentur:
 10 nam cum Romani iracundia matris deum laborarent et eam nec
 sacrificiis nec ludis placare possent, quidam senex statutis ludis
 circensibus saltavit, quae sola fuit causa placationis: unde et natum
 proverbium est omnia secunda, saltat senex. *quamvis hoc et*
alio ordine et alia ex causa narratur † stotian. aut 'lustramur Iovi',
 15 *quia supra <222> dixerat ipsumque vocamus in partem praed-*
amque Iovem et postea poena harpyiarum secuta est: ergo quoniam
non ad iustum sacrificium Iovem invocaverint, ideo illi piaculum sol-
vunt; hoc est enim 'diis lustrari', offensa eorum liberari. sane 'lustra-
mur' apto verbo usus est mentionem ludorum factururus; horum enim
 20 *certaminum sacra celebratio lustrum vocatur: lustrato enim populo dii*
placantur. VOTISQVE **dubium est utrum faciendis an solvendis vo-*
tis.* VOTISQVE INCENDIMVS ARAS id est vota facientes. dubitatur vero
utrum Iovis aras, an Veneris dixerit. Varro enim templum Veneri
ab Aenea conditum, ubi nunc Leucas est, dicit: quamvis Menander et
 25 *Turpiliius comici a Phaone Lesbio id templum conditum dicunt. qui*
cum esset navicularius, solitus a Lesbo in continentem proximos quos-

1 Sallustius] Iug. 25, 10 || 3 Terentius] ad V 4, 17. cf. Don. ad hunc. vers. ||
 24 Menander et Turpiliius] cf. Ribbeckii com. lat. rel. p. 84 ed. I

1 conveniret FC: uideret LHME || 2 adherualis F atherbalis ME ||
 5 faciamus] aut dubium est utrum faciendis an soluendis notis add. F; quae
 cum ad votisque pertineant post placantur (in.21) collocavi || 12 salutavit FC ||
 causa fuit F || 13 salutat FC || quamvis hoc ex alio ordine et alia ex causa
 narretur stotian Daniel quamvis haec ex alio ordine et alia ex causa narretur
 historia Commelinus primus. || 14 station Bern. 167. a Suetonio F. Schoellius.
 fortasse in libro octavo. cf. Serv. ad Aen. VIII 110 || 14 ioni F' ad lustramur
 in marg. quod dicit lustramur apto verbo usus est mentionem ludorum factu-
 rus quia horum certaminum sacra celebratio lustrum vocabatur et lustrato po-
 pulo dii placabantur T || 22 votis F' || ad votisque incendimus aras in marg.
 dubitatur iouis an veneris aras dicat varro tradit templum ab aenea conditum
 ueneri ubi et leucata mons est quamvis . . . cognominem sibi fecit T ||
 23 Varro ait templum Veneri ab Aenea conditum ubi nunc Leucate Ambros. ||
 24 Leucas est Hagenus: leucasē F' Leucatem Daniel primus || Menander et
 Turpiliius Comici templum Veneri a Ianone lesbio conditum dicunt Ambros.
 (a Ianone man. sec.) || 25 Phaone Commelinus: facione F' fauone T || dicant T ||
 26 a lesbio T || in om. T

que mercede transvehere, Venerem mutatam in anvis formam gratis transcecit: quapropter ab ea donatus unguenti alabastro cum se † in dies inditum ungueret, feminas in sui amorem trahebat, in quis fuit una, quae de monte Leucate eum potiri eius nequiret abieccisse se dicitur: unde nunc auctorare se quotannis solent qui de eo monte iaciantur in 5 pelagus. quidam id fieri propter Leucaten puerum dicunt, quem cum Apollo vellet rapere, in mare se proiecit montemque cognominem sibi fecit.

280. ACTIA LITORA ut supra diximus, propter Augustum hoc dicit, qui illic ludos statuit agonales, devicto Antonio et Cleopatra. 10

281. PATRIAS PALAESTRAS palaestrae usus primum apud Athenienses repertus est. Troiani autem praeter Dardanum et Teucrum etiam ab Atheniensibus originem ducunt: unde et Minervam colunt. hinc est in secundo <188> neu populum antiqua sub religione tueri 'antiqua' scilicet ab Atheniensibus tradita. 'Iliacis' ergo 15 Atheniensibus, unde Ilienses didicerunt. nam et Vestam ideo Troiani colunt, quia eadem terra est, terrigenas autem Athenienses nemo dubitat.

283. FVGAM TENVISSE feliciter navigasse: nam 'tenere' est implere, ut <686> ni teneant cursus certum est dare lintea retro, 20 id est impleant. et potest intellegi secundum communem sensum, ob hoc eos lustratos, id est expiatos, ob hoc sacrificasse et ludos celebrasse, quia hostiles terras prospera navigatione transierant.

284. MAGNUM SOL CIRCVMVOLVITVR ANNUM antiqui tempora sideribus computabant et dixerunt primo lunarem annum XXX. 25 dierum: unde invenitur in aliquibus DCCCC. annorum vita, scilicet lunarium. postea solstitialis annus repertus est, qui XII. continet menses. mox maiore cura annum esse magnum voluerunt omnibus planetis in eundem recurrentibus locum, et hic fit, ut supra <I 269>

24 antiqui tempora e. q. s.] cf. ad Aen. I 269

1 anvis Ribbeckius com. lat. rel. p. 84 ed. I: navis FT anus Masvicius || 2 in dies inde tum ungeret Masvicius inde totum ungueret Ribbeckius indies inde inungeret Hagenus in dei similitudinem u. F. Schoellius || 3 sua T || trahebat T: trahebant F || in quis] e quibus T || 4 poteri F || eius] eis T || se om.

T || 5 auctorare T auctorare F || quodannis F || iacian' F iaciuntur T || 6 id om. F || 7 mare T: ma F || cognomen T || 10 qui] quia L || agonales LH: et agona FC et agonales ME || deopatra F || 11 primus FC || 12 praeter propter FCl || 14 religione FEm || 15 scilicet hab. C || 16 didicerunt] dici coeperunt C || 17 terra et terrigenes autem F, correxit Commelinus || 21 impleantur FC || communem] communionem F || 22 et ludos celebrasse om. F || 24 magnum ne putemus lunarem esse propterea dixit. antiqui enim tempora e. q. s. Daniel || 26 quibusdam M (1 aliquibus superser. n) || 28 magnum annum esse FC || 29 decurrentibus LHE || hic] hoc Fl hec C || supra om. FC

diximus, secundum Ciceronis Hortensium post annos $\overline{\text{XII}}$ DCCCCLIII solstitiales scilicet: bene ergo nunc 'magnum' addidit, ne lunarem intellegeres; bene solis nomen, ne, quia dixerat 'magnum', illum planetarum acciperes: de quo varia dicuntur et a Mentore et ab
 5 Eudoxo et a Ptolomaeo et ab ipso Tullio; nam in libris de deorum natura tria milia annorum dixit magnum annum tenere. *possumus tamen accipere, Troianos ibi annum duodecim mensium fecisse.*

286. AERE CAVO CLIPEVM aeris cavi, ut <I 75> pulchra prole. 'clipeum' hic masculino, ut neutro alibi <IX 706> clipeum super
 10 intonat ingens. MAGNI GESTAMEN ABANTIS paenultima habet accentum. et hunc Abantem intellegamus occisum cum Androgeo apud Troiam. ut <II 389> mutemus clipeos: sed Vergilius, amans inventa occasione recondita quaeque summam et antiquam contingere fabulam, de Abante dixit. Abans namque, Lyncei et Hypermestrae
 15 filius, viribus praestans. cum vicinas civitates subvertisset magnusque terror universis esset, diem supremum obiit. populi autem quos ille devicerat, regno eius infesti, manu facta urbem diruituri muros subiere, cumque in eo essent ut iam civitatis potirentur, senex quidam iuvenem
 20 eo quaesisset, cur patriae non succurreret, respondit, quod arma non haberet. tunc senex ei Abantis arma consecrata demonstrat hortatusque est ut eis uteretur: quibus tunc sumptis iuvenis properat in aciem. hostes vero viso Abantis clipeo fugerunt. quidam sane Abantem inventorem clipei ferunt.

5 in libris de deorum natura] cf. II 20, 51 || 14 Abans namque e. q. s.] cf. Apollod. II, 2, 1 sqq. Hyg. fab. 170

1 $\overline{\text{XII}}$ milia DCCCCLIII L XII milia DLIII II duodecim milia nongentos quinquaginta quattuor M XII nongentos quadraginta quatuor E (duodecim milia nongentos quinquaginta quatuor c) || 2 solstitialis L solstitialis II || addidit . . . magnum om. I || lunaris M || 3 intellegimus FC intellegeretur M || illum intellegeres planetarum M acciperes omittens illum in planetarum Daniel illum VII planetarum Commelinus || 4 acciperemus FC || dicuntur om. F || Mentore] immo Metone || 5 abtolomaeo F ab ptolomeo L ab tolle c mee II abtolemo M abtholemeo E || 6 in annorum C || dicit FC dixit . . . annum] magnum annum esse dicit M || possumus . . . fecisse hab. C || 7 mensuum fecisset FC, corr. Daniel || 10 Abantis. hunc abantem possumus intellegere cum androgeo apud troiam occisum ubi scriptum est mutemus clipeos sed virgilius amans . . . inventorem clipei ferunt in marg. inf. T || paenultima habet a. om. F, cf. ad lin. 24 || 11 intellegamus] possumus intellegere FC || occisum om. C, post apud Troiam hab. F || 13 inuento F || antiqua T || 14 licei T || hyptre F climestre T Hypermaestrae Daniel || 16 supremum] sumptum T || illi F || 17 urbem om. T || diruituri] ut diruerent T || subiere Daniel: subire F subigere T || 18 civitatis ex civitates F || 19 securum ex in publico excio F || 20 respondit] et respondit Daniel et respondisset Mascivius primus || 21 hortatusque est T: hortatusque I hortaturque Burmannus || 22 iuvenes F || 24 ferunt] sed hoc nomen in penultima syllaba habet accentum add. F

287. *POSTIBVS ADVERSIS FIGO* proprie; *figi enim dona dicuntur, ut* <IX 406> *sacra ad fastigia fixi. et sciendum inter sacratas res etiam dona esse, sicut in libris sacrorum invenitur, quae tamdiu dona dici possunt, quamdiu non profanentur: rite ergo dicendo 'Aeneas haec de Danais victoribus arma' ostendit clipeum quem dono obtulerat consecratum. sciendum tamen hunc clipeum ab Aenea apud Samothraciam in templo consecratum, quod poeta per transitum tetigit.* REM CARMINE SIGNO 'rem' votum, id est voluntatem. 'carmine' autem epigrammate. et sciendum carmen dici quicquid pedibus continetur: nam et hic unum versum carmen dixit, et in bucolicis duo, ut tumulo superaddite carmen, Daphnis ego in silvis hinc usque ad sidera notus, formosi pecoris custos formosior ipse.

288. DE DANAIS VICTORIBVS inrisio est, ut <II 368> victoresque cadunt Danaï. subaudis autem 'arma consecravit', *vel posuit. sane hic 'arma' clipeum solum, ut* <X 841> *at Lausum socii exanimem super arma ferebant.*

289. *LINQVERE TVM PORTVS* id est post insultationem carminis necessario statim fugit.

291. AERIAS ARCES id est altas. PHAEOACVM Coreyram insulam dicit, sitam inter Epirum et Calabriam, ubi regnavit Alcinoos, *quam incoluerunt Phaeaces.* ABSCONDIMVS nauticus sermo est. sane mira usus est celeritate, ut ante absconditam quam visam insulam diceret.

292. PORTVQVE SVBIMVS CHAONIO ut <VII 161. VIII 125> subeunt muro: nam si 'Chaonios' legeris, *non 'Chaonio'*, difficilis est scansio, *non excluso 's'.*

293. BVTHROTI VRBEM id est Buthrotium, ut <I 244> fontem Timavi. haec autem civitas est in Epiro, cuius pars est Chaonia, quae ante Molossia dicta est. *BVTHROTI VRBEM] Helenus, filius* 30

11 tumulo] buc. V 42

1 fige *F* || 2 fixa *F* || 3 Libri sacrorum. sciendum inter sacratas res etiam dona esse quae tam diu dona esse possunt quam diu non profanentur. *Ambros.* 6 apud Samothraciam *F* || 8 carmini autem epigrammati *FC* || 10 dicit *CM* || 11 hinc . . . ipse *om.* *C* || huc *F* || 16 solum] dicunt *add. Daniel* || ad *F* || 18 ad linquere tum portus *supr. vers.* id est post insultationem carminis necessario statim fugit *T* || 21 inter] contra *FC* || Calabriam] veterem *F Daniel et Commelinus* vegetum *C. lege Veretum. cf. Strab. p. 281 et Plin. nat. hist. III § 105* || ibi *F* || alchinosus *FCLM* || 22 quam incoluerunt Phaeaces *hab. C* || 23 sane mira] et mira bene *FC* et mira *M* sane et mira *E* || 26 non chaonio *C* nam chaonio *F* || 27 non *hab. C Stephanus, Fabricius* || excluso *C* || excluso *s*] exclusus *H* || 28 *BYTROTI C BYTROTI M* || butrotium *C* bythrotium *L* butrotium *ex butrutium M* || 29 *chonia H choonia ex chaonia M* || 30 molossia *LH* molossia *ex molossia M* || Helenus . . . decreseat in marg. *T. ex his posita est autem . . .*

Priami, cum Epirum sacrificaturus applicasset, bos vulneratus manus ministrantis evasit. et in eo loco ubi bos cecidit urbem ex responso constituit, quam a vulnere bovis Butthrotum appellavit. posita est autem in saxo quod mari cingitur, in quo fons huius-naturae esse perhibetur, 5 ut, cum mare quietum fuerit, crescat, cum vero fluctibus attollitur, decrescat.

294. INCREDIBILIS RERVM FAMA incredibilium rerum fama. et bene non credit: unde et postea <319> interrogat Pyrrhin conubia servas?

10 295. *PRIAMIDEN HELENVM hoc totum cum admiratione pronuntian- dum est.*

297. PATRIO MARITO atqui Thebana fuit *de Thebis Phrygiis*. sed aut provinciam pro patria posuit, ut <I 380> Italiam quaero patriam, item Sallustius Hispaniam sibi patriam esse: aut
15 certe secundum ius locutus est, quia uxor viri domicilium sequitur, iuncta ergo Hectori facta Troiana est; nam et 'cessisse' de iure est, cedi enim hereditas dicitur. *ergo merito dicta est Heleno civi nupsisse.* CESSISSE MARITO *sic ait, ut dicimus: ex hereditate paterna illud mihi cessit.* consuetudinis sane regiae fuit, ut legitimam uxorem non habentes, aliquam licet captivam, tamen pro legitima haberent, adeo ut liberi ex ipsa nati succederent. Pyrrhus hanc quasi legitimam habuit et ex ea filium Molossum suscepit. postea cum vellet Hermionen, Menelai et Helenae filiam, Oresti iam ante desponsatam, ducere uxorem, Orestis insidiis in templo Delphici
20 Apollinis occisus est. verum moriens praecepit, ut Andromache, quae apud eum coniugis locum tenuerat, Heleno daretur propter supra <II 166> dictum beneficium, quo eum a navigatione, *ceteris Graecis navigantibus, quos tamquam vates sciebat tempestate perituros, prohibuerat.* inde factum est, ut teneret regnum privigni, qui suc-

14 Sallustius] hist. fragm. I 59 Kr. || 19 consuetudinis regiae fuit e. q. s.] exscr. mythogr. I 41, II 208. cf. I 140 || 29 inde factum est e. q. s.] exscr. Isid. or. XIV 4, 9

attollitur hab. F || 1 epyrum T || 3 buthrotê T || posita autem est F || 4 mari Daniel: mare F muro T || 5 vero fluctibus om. T || decrescat om. F, post attollitur haec addens Litora chaonio chaonia autem a chaone ut alii perhibent fratre ut alii socio helene (sic) in uenatione extincto locus appellatus. cf. ad v. 297. 8 credidit FCl || 10 PRIAMIDEN . . . pronuntian- dum est om. Daniel || 12 frigiis F || 13 sed om. C || aut . . . posuit] aut provinciam pro patria posuit aut probamus pro patria F aut probamus pro patria C || provinciam HM || Italiam quaero patriam item om. FC || 16 haecctori CHM || de iure verbum est Fabricius || 19 sane hab. C || 22 mollosum C molosum LH || 23 hermionê LH || 24 desponsam F desponsam C || 26 daretur] quae peperit Molossum prius Pyrrho addidit Commelinus || 29 prohiberat F || teneret] Helenus add. Commelinus

cesserat patri: a quo Molossia dicta est pars Epiri, quam Helenus postea a fratre Chaone, quem in venatu per ignorantiam dicitur occidisse, Chaoniam nominavit, quasi ad solatum fratris extincti. *quamvis de hoc nomine etiam aliae causae apud diversos alios inveniuntur.* 5

300. PROGREDIOR PORTV CLASSES ET LITORA LINQVENS hystero-proteron in sensu: ante enim linquitur litus et sic a portu proceditur. *sane securitatem verbo ostendit, dicens 'classes et litora linquens', quippe cum regnum civium peteret. aliter in primo <306> exire locosque explorare novos.* notandum sane finitum esse ver- 10 sum participio: quod rarum apud Latinos est, apud Graecos vitiosissimum.

301. SOLLEMNES *non festas, sed legitimas, anniversarias.* TRISTIA DONA tale est illud <V 49> quem semper acerbum, semper honoratum, sic di voluistis, habebō. 15

302. IN LVCO lucum, ut supra <I 441> diximus, numquam ponit sine religione; nam in ipsis habitant manes piorum, qui lares viales sunt: unde in sexto <673> nulli certa domus; lucis habitamus opacis. *et in quinto <760> tumuloque sacerdos ac lucus late sacer additur Anchiseo. et hic lucus, qui ad reddenda sol- 20 lennia Hectori et Astyanacti fuerat dicatus.* FALSI simulati.

303. LIBABAT CINERI non dixit cuius, sed cinem † latinis intellegitur. *sic et 'manes'.* MANESQVE VOCABAT sacrificiis inani sepulturae conciliabat manes Hectoreos. et bene in luco, ut diximus supra.

304. AD TVMVLVM id est cenotaphion. VIRIDI CAESPITE 25 herboso.

305. GEMINAS unam marito, alteram filio: aut certe illud respicit, quia inferi pari gaudent numero, ut ecce duas tibi Daphni, superi vero impari, ut numero deus inpare gaudet: *vel 'geminas' Diti patri et Proserpinae; † aut quia datae. (sane) mortuorum arae,* 30

27 aut certe illud e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. V 86 || 28 ecce] buc. V 66 || 29 numero] buc. VIII 75

1 patri a quo] pati'a que F patriaque C || molossia LHM || quam] sicut dictum est add. FC. cf. ad. v. 293 || 3 chaoniam II || 7 linquitur] loquitur F || progreditus M († proceditur superser. m) || 8 ad progredior . . . linquens supr. vers. hoc dicendo securitatem ostendit quia civium regna petebat T || 11 raro FC || vitiosissimum] usitatissimum con. Hagenus || 13 non festas, sed C || 14 TRISTIA DONA acerba tale e. q. s. Daniel || 17 ipsorum E († piorum superser. e) || 18 nulla E || lucos habitamus opacos F l. h. o. C || 20 late om. F || achiseo F || 21 dicatos F || 22 CINERE F || latius Daniel satis ego ex infra dictis F. Schoellius || 23 inanis L || 25 scholium ad ad tumulum om. F || cenotaphion C caenotaphion II canetaphion E || 28 quia] nam FC quid II || ut. . . numero om. C || 30 Diti Daniel: dicti F || datae] elatae Daniel. a vidua datas F. Schoellius. fortasse aut 'geminas' duas

deorum altaria dicuntur, ut en quattuor aras, ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phoebō: quamvis hoc frequenter poeta ipse confundat. LACRIMIS SACRAVERAT hoc tantum, ut causam lacrimarum haberet.

5 306. MONSTRIS ut monstris: rebus scilicet insperatis. et hoc ad Andromachen refertur, quae putat monstrum: aut certe 'monstris', quod tunc advenerat Aeneas, cum illa manes invocaret et cum crederet esse defunctum.

308. DERIGVIT VISV IN MEDIO dum me cernit, obstipuit: aut
10 antequam nos manifestius videret. CALOR OSSA RELIQVIT id est extimuit, ut <I 92> solvuntur frigore membra.

310. VERANE TE FACIES ordo est, o nate dea, adfersne te mihi, vera facies, verus nuntius? et opportunum principium feminae, quam incertam timor fecerat. VERVS MIHI NUNTIVS ADFERS quidam sic ex-
15 ponunt: 'adfers' pro adfereris, id est vivus mihi nuntiaris.

311. VIVISNE et secundum muliebrem adfectum, sicut supra dictum est, interrogat, et bene suspicatur: nam et inferis sacrificat, et in luco, in quo habitant manes.

312. HECTOR VBI EST hoc ad Aeneae pertinet gloriam, ut ab
20 Hectore numquam discessisse videatur. sentit autem hoc: si umbrae videntur in sacris, cur non eorum magis quibus sacrificatur?
DIXIT LACRIMASQUE EFFVDIT bene postquam ad mentionem Hectoris ventum est, tacuit et flevit.

313. FVRENTI insolabiliter et inpatienter dolenti.

25 314. TVRBATVS lugente scilicet Andromache. Cato ait verba tertiato et quartato quempiam dicere prae metu. HISCO hiscere est hiare, nec loqui posse. vel 'hisco' hic loquor.

315. VIVO EQVIDEM hoc † enim et hos legendum est. VIVO EQVIDEM ac si diceret: si tamen vita est infeliciter vivere.

1 en quattuor] buc. V 65 || 22 bene postquam . . . flevit] cf. Engraph. ad Ter. Andr. I 5, 8 || 25 Cato] inc. libr. rel. 13 ap. Iord.

5 ut monstris et scilicet hab. C || ad monstris in marg. rebus insperatis et hoc ad . . . esse defunctum T || 6 andromachem F || 9 ducit FGLE || 12 ordo talis est MEI || 13 ad verane te facies supr. vers. opportunum principium . . . fecerat T || opportunum F || 15 ad adfers supr. vers. pro adfereris id est vivus mihi nuntiaris vel temet ipsum affers veraciter T || adfers om. Daniel pro] prout F || adfereris] adferis F adferis Daniel || 16 sicut supra dictum est hab. C, etsi ea ad quae respicit scholiastes (ad v. 310 et opportunum . . . fecerat) non habet || 20 sentit] sensit FC. i. e. miratur superscr. m || 21 in sacris FC sacris LH (in et t feris dandis superscr. l) inferis dandis ME || manes E (l magis superscr. e) || 24 insolubiter E (insolubiliter e) || 27 posse] namqui nimium maerent singultibus ore etiam aperto verba non reddere possunt add. D ad hisco in marg. hisco os aperio locuturus T || 28 cum patho Masvicius ἐμ-φρατικῶς Hagenus εἰρωνικῶς vel ἡθικῶς F. Schoellius. fort. θρηνητικῶς

316. NAM VERA VIDES propter illud 'verane te facies'?

317. HEV disiungendum ab interrogatione, ut separatim luctuosa vox audiatur. CASVS hic 'eventus', ut <I 240> tot casibus actos: alibi 'periculum'. DEIECTAM CONIVGE TANTO πᾶθος per comparationem virorum factum. EXCIPIIT signate locutus est, quia 'deiectam' 5 dixerat; excipiuntur enim quae cadunt.

318. DIGNA congrua et priori conveniens.

319. HECTORIS ANDROMACHE si 'Andromache', sequentibus iunge: si 'Andromachen', superioribus. sed cum supra Heleno nuptam dixerit, cur hic Hectoris dixit? sed ipse quaestionem solvit dicendo 10 <294> 'incredibilis'. CONVIVIA SERVAS tenes, ut <VII 3> et nunc servat honos sedem tuus ossaque nomen: aut certe obtines, ut servantem ripas. Aut quia audierat nuptam Heleno. SERVAS pro servasti.

320. DEIECIT VULTVM decenter, quia de concubitu admonita est. 15 DEMISSA humili, tenui. et verecunde, quia de Pyrrho dictura est.

321. O FELIX] (bene) ad interrogata non respondet. O FELIX bene et virginitatem laudat et mortem, ut ostendat se invitam Pyrrhi pertulisse conubium et esse superstitem suis miseris. PRIAMEIA VIRGO] quia notum est nomen, omisit. PRIAMEIA VIRGO 20 Achilles dum circa muros Troiae bellum gereret, Polyxenam visam adamavit et conditione pacis in matrimonium postulavit. alii dicunt, quod, cum ad redimendum corpus Hectoris ab Achille etiam ipsa cum patre venisset, adamata est. quam cum Troiani fraude promississent, Paris post Thybraei Apollinis simulacrum latuit et venientem Achillem ad foedus missa vulneravit sagitta. tum Achilles

13 servantem] georg. IV 459 || 21 Achilles dum e. q. s.] cf. mythogr. I 140 II 205

1 VIDENS F || facias F || 4 πᾶθος Hagenus: paphas F dapnas Daniel Daphnas Lion || 5 detectam F deiectus H || 8 ANDROMACE II ANDROMACHAE ME || andromacae C andromachae ME || 9 andromachen] andromache C || 9 ad Hectoris Andromache supr. vers. cum supra...incredibilis T || 10 cur] cui F || dicedo F || 12 ad servas in marg. tenes aut certe optines ut servantem ripas. aut quia audierat nuptam heleno. servas pro servasti posuit modum pro modo T || obtines] oms F omis Commelinus amas Masvicius || 13 aut quia audierat nuptam Heleno ad Pyrrhin conubia servas pertinent || SERVAS] sei tias F || 17 o FELIX bene nec ad interrogata respondit et virginitatem e. q. s. F. non respondet scripsi || 19 conubium] ut ipsa paulo post dicit add. ME || suis miseris FCH: suis miseris L (patriae superscr. l) patriae ME || 20 PRIAMEIA VIRGO quia notum... omisit. ANTE ALIAS ideo... extincta est. VNA ANTE ALIAS ideo... extincta est et ante alia (sic) absolute... pulcherrimus omnes. HOSTILEM AD TVMVLVM quia grande... interitus. fabula talis est Achilles dum e. q. s. (PRIAMEIA... extincta est in dextro, VNA ANTE ALIAS et reliqua in sinistro margine.) || 21 gerit C geret L (gereret l) || 23 remendum F, corr. Daniel || achille F || 26 tunc FL

moriens petiit, ut evicta Troia ad eius sepulcrum Polyxena immo-
laretur: quod Pyrrhus implevit. *et alius ordo fabulae huius: cum
Graeci victores in patriam vellent reverti, e tumultu Achilles vox dicitur
audita querentis, quod sibi soli de praeda nihil impertivissent. de qua*
5 *re consultus Calchas ecceinit, Polyxenam Priami filiam, quam vivus
Achilles dilexerat, eius debere manibus immolari; quae cum admota
tumulo Achilles occidenda esset, manu Pyrrhi aequanimiter mortem di-
citur suscepisse. invenitur enim apud quosdam quod etiam ipsa Achil-
lem amaverit, et ea nesciente Achilles fraude et insidiis sit peremptus.*

10 ANTE ALIAS ideo felicior, quia virgo extincta est. VNA ANTE
ALIAS 'ante alias' hic absoluto iunxit, ut <XI 821> fida ante alias.
iungitur tamen et comparativo, ut <I 347> scelere ante ulios inma-
nior, et superlativo, ut <IV 141> ipse ante alios pulcherrimus
omnes.

15 322. HOSTILEM AD TVMVLVM quia grande est mortis solatium
praemissus hostis interitus. TROIAE SVB MOENIVS ALTIS solatium dedit
mortuae, quod licet ad hostilem tumultum, sed in ore patriae perierit;
unde duplex felicitas, quod et virgo et in patria meruerit interire.

323. IVSSA MORI hoc est ex praecepto Achilles, quam ad tumultum
20 suum iussit occidi. SORTITVS quia captivi et praeda inter victores
sorte dividebantur, ut est <IX 266> et praedae dicere sortem.

324. NEC VICTORIS ERI TETIGIT CAPTIVA CVBILE singula ha-
bent enfasin suam: nam parum erat dominum dicere, nisi et victoris
adderet fastum; 'tetigit' non ascendit; nec genialem lectulum, sed
25 'cubile'. NEC VICTORIS ERI et reliqua. merito ergo 'felix' quae sola
morte tot poenas refugit. TETIGIT CAPTIVA CVBILE 'tetigit' non cum
fiducia coniugali ascendit, sed ut solent captivae dominorum toros pa-
ventes leviter contingere.

16 solatium dedit . . . interire] cf. Macrob. Sat. IV 6, 2

1 evicta] etuicta L devicta vulgo || 2 et] est Masricius primus || 4 imperpetuissent F || 5 calcas F || polixenam F || 7 pyrrhi F || 8 aput F || 11 absolute scripsi: absolute F. cf. Charis. p. 112, 15 K. || fida] filia Daniel || 15 quia] nam M || 19 hoc est ex] bene hoc ex Daniel || quam] fortasse qui eam || 20 occidit F, corr. Daniel || ad quae sortitus non pertulit ullos supr. vers. hoc est sortes non pertulit ut in diuisionem ueniret per iudicium sortis scilicet in alienam potestatem T || captivi Daniel: captivae F. fortasse captivae. || 21 deuidebantur F || praedae dicere] praedicere F || 22 NEC VICTORIS ERI et reliqua. singula . . . adderet fastum. merito ergo . . . refugit. TETIGIT CAPTIVA CVBILE tetit (sic) non cum fiducia . . . contingere et cubile dixit non lectulum genialem F || 23 enfasis F efasin L (enfasin l) enfasin HME enfasin suam spatio relicto om. C || 25 cubile] quod est pecudum vel quadrupedum add. D || 26 refugit] effugit Masricius primus || ad tetigit captiva cubile supr. vers. hoc est non cum fiducia coniugali . . . contingere T

325. *DIVERSA PER AEQVORA VECTAE tamquam parum fuerat, patriam incensam.*

326. *STIRPIS ACHILLEAE cum magno dolore dictum 'Achilleae', quia ab eo Hector occisus est. et idem bis dixit.* FASTVS superbiam. et est quartae declinationis; nam liber, qui dierum habet computatio- 5 nem, secundae declinationis est: unde erravit Lucanus <X 187> dicendo nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus.

327. *SERVITIO ENIXAE TVLIMVS hoc est pertulimus, donec in servitio positae eniteremur. et bene plurali utitur numero ad excusandum pudorem.* 10

328. *LEDAEAM HERMIONEN id est Ledaе neptem, Tyndarei uxoris, quam Iuppiter in cygnum mutatus gravidam fecit, quae ovum peperisse dicitur, unde nati sunt Helena, Castor et Pollux.* LACE- 15 DAEMONIOSQVE HYMENAEOS cum ingenti felle, ac si diceret: infelices maritis semper, ut Paridi et Deiphobo.

329. *TRANSMISIT HABENDAM erili voluntate, non lege coniugii: vel quia inter captivos matrimonio fides non stabat: unde et 'habendam' dixit. et 'transmisit', quia alii tradidit, quidam 'permisit' accipiunt.*

330. *EREPTAE CONIVGIS hanc Hermionen quidam dicunt, cum Oresti 20 esset desponsata, post a Menelao apud Troiam admirante virtutem Pyrrhi, esse illi promissam. alii dicunt a Menelao quidem apud Ilium Pyrrho desponsatam, sed a Tyndareo Oresti, morante apud Troiam Pyrrho, ut quidam promissam, ut quidam coniunctam tradunt: quam cum Pyrrhus, confisus voluntate Menelai, armatus multitudine rapuisset, 25 ab Oreste insidiis interfectus est. si ergo Orestes eam uxorem non duxerat, cur 'coniugis' posuit? sic ergo intellegendum est, quam sperabat coniugem, ut in secundo <344> et gener auxilium, cum adhuc sponsus esset.*

6 unde erravit Lucanus . . . annus] cf. Prisc. VI 72 (I p. 256, 12 H.) et comm. Luc. X 187

3 ad stirpis Achilleae *supr. vers.* cum magno dolore . . . idem bis dicit *T* || 4 superbia *FC* || 7 vincitur fastibus annos *FC* || 9 niteremur *H* emitteremur *Stephanus*. fabula autem est ut praediximus *add. Daniel* || utimur *M* || 11 hermionē *LM* || nepotem *C* || ad Ledaeam Hermionen *supr. vers.* id est ledaē neptem . . . castor et pollux *T* || uxoris *scripsi*: uxorem *FT* || 12 ovium *F* || 15 semper maritis *CM* || 16 erili . . . unde et habendam *om. H* || erili *FC*: herili *LME* || 20 ad ereptae coniugis *in marg.* hanc hermionē . . . adhuc sponsus esset *T* || horesti *T* || 21 disponsata *F* || admirantem *FT*, *corr. Daniel* || 22 pyrrhi *F* || esse *scripsi*: eam *FT* clam *F. Schoellius* || illi *om. F* || 23 porro *F* || pyrrho *T* || disponsatam *F* || sed a Tyndareo *scripsi*: se a tyndario *F* sed tindareo *T* sed Tyndario *Daniel* sed a Tyndaro *Masvicius et Burmannus* || hresti *F* horeste *T* || 24 pyrrho *F* || ut quidam tradunt, promissam, ut quidam, coniunctam *debit scribere scholiastes* || 25 pyrrus *F* || multitudinem *T* || 26 horeste *T* || horestes *T* || eum *F* || 29 esset] est *F*

331. SCELERVM FVRIIS matricidio scilicet. *Orestes enim, Agamemnonis filius, cum interfecto patre a Clytemestra coniuge et adultero Aegistho ipse subtractus periculo esset, apud Strophium, patrem Pyladis, educatus est. qui cum adolevisset cum amico Pylade, tam*
 5 *Aegisthum quam matrem peremit: ob quam causam furiis agitatus est nec ante furore liberatus, quam pervenisset in Tauricam regionem, ubi soror eius Iphigenia, subducta a Diana apud Aulidem sacrificio, templo Dianae praeerat et more gentis deae hospites immolabat. ibi cum ad*
 10 *aras pertractus esset, ut tamquam hospes occideretur, agnitus a sorore subtractus est morti: post, accepto responso, sublato Dianae simulacro, sororem reduxit in Atticam, ubi in honorem conservati numinis Tauro-*
polin appellavit. AGITATVS stimulatus. Cicero in *Rosciana* <24, 67> *agitari et perterrerer furiarum taedis ardentibus.*

332. EXCIPIT dolo interficit, ut <VI 173> *aemulus exceptum*
 15 *Triton.* PATRIAS ARAS alii Achilleas intellegunt; [aut quod ibi Achilles occisus sit] nam Pyrrhus, ut in historia legimus, occiso patre in templo Apollinis Thymbraei reversus ad patriam, in numinis insultationem in templo eius Delphico aras patri constituit et illie ei coepit sacrificare: [neque enim aut Pyrrhus, aut Apollo Del-

20 *phis oriundi sunt.] alii 'patrias' Apollineas volunt a Patris, Achaiae civitate, in qua Patrius Apollo colitur. nec debemus quaerere, cur non Delphicas dixerit, quia epitheta in alieno negotio plerumque alia ponuntur, ut in quarto <345> Italiam magnam Gryneus Apollo, Italiam Lyciae iusserere capessere sortes, cum a*
 25 *Delio tantum eum constet accepisse responsa. sunt qui dicunt ab*

16 nam Pyrrhus . . . sacrificare] exscr. mythogr. I 140

1 matricidii FC id est matricidio Me || ad scelerum furiis in marg. inf. horestes fuit filius agamemnonis et elitemestre qui interfecto patre ab uxore elitemestra et ab adultero aegisto subtractus est periculo a sorore iphigenia quae erat sacerdos dianae et apnt strophium patrem piladis educatus est qui in (leg. inter) eum talem amicitiam fecit et suum filium ut fratres dicerentur. postea cum adolevisset cum amico pilade tam aegistum quam matrem peremit. ob quam causam furiis agitatus est. nec ante a furore liberatus quam uenisset ad tauricam regionem ubi soror eius iphigenia apud auliden sacrificia templi dianae praeerat et more gentis deae hospites immolabat. et ibi subtractus morti cum esset agnitus a sorore (leg. a sorore) sublato simulacro deae sanitate gaudens in patriam est reuersus. T || agamemnonis F || 2 clymastra F || 3 egisto F || strophicum F' || 4 piladis F' || 5 egestum F' || egitatus F' || 7 a Diana Commelinus: achana F' || 11 reduxit Daniel: reuixit F' || 12 appellauit F' || 14 EXCEPT CL II || interfecit LH || 15 intellegunt] ubi ille adorabat Apollinem add. Daniel || aut quod achilles ibi occisus sit C || 16 nam Pyrrhus . . . legimus] aut quod (quo F) historia loquitur pyrrhus FC || 18 insultatione CL || 20 a patris FC a patras LH a patria M (apatras superscr. m) a patras E || achie L achiae H achiae M (achaeiae m) || 21 Patrius hab. C || 22 delphicus II || 25 cum tantum FC || responsum F' C || quidam dicunt ab aesculapio aras apollinis statutas . . . et aras constituisse in marg. sup. T || dicunt om. F'

Aesculapio aras Apollini statutas 'patrias' nominatas. alii in templo Apollinis dicunt aram fuisse inscriptam ΠΑΤΡΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ab hoc, quod Ica dius, Apollinis et Lyciae nymphae filius, cum in adultam aetatem venisset, primo regionem in qua natus erat a matre Lyciam nominavit, deinde in ea urbem Apollini condidit, sortes et cor- 5 tinam consecravit, et, ut illum patrem esse testaretur, Patara cognominavit. inde cum Italiam peteret, naufragio vexatus delphini tergo exceptus dicitur ac prope Parnasum montem delatus patri Apollini templum constituisse et a delphino locum Delphos appellasse, aras deinde Apollini tamquam patri consecrasset, quas ferunt vulgo patrias dictas. 10 hinc ergo et delphinum aiunt inter sacra Apollinis receptum; cuius rei vestigium est quod hodieque quindecimvirorum cortinis delphinus in summo ponitur et pridie quam sacrificium faciunt, velut symbolum delphinus circumfertur, ob hoc scilicet, quia quindecimviri librorum Sibyllinorum sunt antistites, Sibylla autem Apollinis vates et delphinus 15 Apollini sacer est. invenitur tamen apud Cornificium Longum, Iapydem et Ica dium profectos a Creta in diversas regiones venisse, Iapydem ad Italiam, Ica dium vero duce delphino ad montem Parnasum, et a duce Delphos cognominasse, et in memoriam gentis, ex qua profectus erat, subiacentes campos Crisaeos vel Cretacos appellasse, et aras con- 20 stituisset.

333. REDDITA more veteri pro 'data' accipiendum est: 're' ergo abundat. Ennius annalibus ad illa reddita nuptam, et alibi isque dies post aut Marcus quam regna recepit pro accepit. aut 'reddita', quod Heleno debebatur imperium. CESSIT PARS HELENO 25 per privignum, ut diximus (297).

23 Ennius annalibus] I, XLI ap. Vahl. || et alibi] ann. II, XVIII ap. Vahl.

2 ΠΑΤΡΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ F ΠΑΤΡΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ T || 3 icadios F || nyphae lycyae F liciae nimphae T || 5 lician F || urbem quoque Daniel || 6 Patara Daniel || 7 naufragio F || delphyni F || 9 a om. F || apellasse F || 10 ferunt om. F || 11 sacra] sacrata Daniel || 12 delphinus F || in summo honore ponitur Daniel || 13 pridie quum Burmannus et Lion || faciant F || 14 sybillinorum et sybilla F || 15 delphinus F || 16 Cornificium longus ait Iapidem et Ica dium profectos a Creta in diversas regiones venisse Iapidem ad Italiam Ica dium vero duce Delphino ad montem Parnasum et a duce Delphos nominasse et in memoriam gentis ex qua profectus erat subiacentes campos Crisaeos vel Creteos appellasse et aras constituisse Ambros. || iapidum et iacadium F || 17 a crata in diversa regione F || 18 duci F || 20 et om. F || 23 analibus F in Annalibus Daniel || ut illa reddita nuptam Daniel ut illa reddita nuptum Commelinus || 24 recepit F isque dies postquam Ancus Marcius regna recepit H. Ilbergius || pro accepit. aut 'reddita', quod Heleno debebatur i. Vahlenus: et pro accepta ut reddita quod heleno debatur i. F debeatur F. Schoellius || 25 REDDITA quo modo 'reddita', cum constet Helenum fuisse Troianum nec de Graccia ullam habuisse partem? reddere autem est datum recipere. solvitur sic: reddita id est data. Cessit ergo pars Heleno per privignum ut diximus D || 26 diximus] supra *adl. Me*

334. CHAONIOS COGNOMINE CAMPOS *Epirum campos non habere omnibus notum est, sed constat ibi olim regem nomine Campum fuisse eiusque posteros Campylidas dictos et Epirum Campaniam vocatam, sicut Alexarchus, historicus Graecus, et Aristonicus referunt. Varro filiam*
 5 *Campi Campam dictam, unde provinciae nomen; post vero, sicut dictum est, Chaoniam ab Heleno appellatam, qui fratrem suum Chaonem, vel ut alii dicunt comitem, dum venaretur occiderat. alii filiam Campi Cestriam ab Heleno ductam uxorem, et (cum) de nomine soceri Campos, de nomine Chaone Chaonas dixisse.*

10 335. TROIANO A CHAONE licet superius causa huius nominis dicta videatur, tamen quidam dicunt hunc Chaonem pro omnium incolunitate, cum pestilentia laborarent socii Heleni, ex responso immolandum se obtulisse, unde in honorem eius Epirum, quae Campania dicebatur, Chaoniam nominatam. alii dicunt, [quod] cum Helenus cum Pyrrho
 15 *ab Illo navigaret et tempestate iactarentur, Chaonem, unum e Troianis. amicum Heleni, rovisse, ut, si illi periculum evasissent, se pro eorum incolunitate interimeret: qui se, postquam illi evaserunt, sicut promisit, occidit: unde factum est, ut ex eius nomine Helenus, adeptus regnum, Epirum Chaoniam nominaret. DIXIT nominavit, ut <VIII 331>*
 20 *fluvium cognomine Thybrim diximus et <I 533> Italiam dixisse ducis de nomine gentem.*

336. PERGAMAQVE 'Pergama' legendum, non ut plerique 'Pergameam', qui per inperitiam contra metrum sentiunt. decipiuntur autem dum utrumque derivativum volunt, cum sit 'Pergama' prin-
 25 cipale.

337. (SED TIBI) QVI CVRSVM VENTI servat hunc ordinem, ut a sui persona incipiens mox quaerat alienam, ut <I 369> sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris. et hoc totum cum admira-

1 Epirum campos *Daniel*, om. *F* || 3 epyrum *F* || Campaniamque *Daniel* || 4 Alexarchus historicus graecus et Aristonicus referunt in Chaoniis campis olim regem nomine Campum fuisse eiusque posteros Campilidas dictos et Epyrum Campaniam vocatam. *Ambros.* || Alexarchus *Daniel* alexar *F* || 4 Varro ait filiam Campi Campam dictam unde provinciae nomen *Ambros.* || 5 campam *F* Campaniam *Daniel* || 6 Chaoniam *Masvicius*: caoniam *F* || a heno appellatam *F*, corr. *Daniel* || caonem *F*, corr. *Masvicius* || 7 uenerator *F*, corr. *Daniel* || 8 ab heno dictam uxorem *F*, corr. *Dan.* || 9 fortasse de nomine Chaonis || 10 TROIANO CAONE *F* || ad Troiano a Chaone *supr. vers.* propter memoriam chaonis scilicet quem constabat fuisse troianum licet superius . . . chaonem nominatam *T* || CHAONE] vel fratre Heleni vel ut alii volunt hunc Chaonem *add. Daniel* || 11 incolomitate *F* || 12 helene *F* || 13 obtulisse] tradidisse *T* || epyrum *F* || 4 Chaoniam *Daniel*: chaonē *F* || 14 nominatam] nominavit *Daniel* Helenus, et hoc fuit quando navigaverunt a Troia cum Pyrrho *addens* || pyrrho *F* || 15 Chaonem *Hagenus*: dianē *F* Dianae *Daniel* || 17 incolomitate *F* || interimiret *F* || ille *F* || 18 ex *omisit Daniel* || 19 aepyrum *F* || Chaoniam *Hagenus*: dianiam *F* || 20 thybrum *F* || 21 ducis] duos *F* || 22 pergameam *C* || 23 inperitiam] etiam *add. FC* || 26 servat . . . alienam *hab. T* || 27 suis *F*

tionem dictum est. QVI VENTI id est tam prosperi. QVAE FATA tam nobis felicia.

338. QVIS DEVS? qui praestitit, ut te videre possemus. tale est et illud Aeneae ad Didonem adulatorium <715> hinc me digressum vestris deus appulit oris. IGNARVM aliud dispo- 5 nentem.

339. PVER ASCANIVS filius, quia Gracci παῖδας etiam filios dicunt. SVPERATNE vivit. sane nove dictum est et caret exemplo, ut pauca in Vergilio. alii dicunt 'superat' superstes est: sed 'superstes' praesentem significat, ut Cicero in Mureniana <XII 26> suis 10 utrisque superstitionibus, id est praesentibus.

340. QVEM TIBI IAM TROIA hemistichium nec in sensu plenum. sunt autem duo talia, hoc et <VIII 41> concessere deum: quem quidam ita complevit concessere deum profugis nova moenia Teueris. 15

341. AMISSAE CVRA PARENTIS si 'parentis' Creusae accipis, occurrit *illud*, unde sciebat eam perisse? et alii dicunt potuisse hoc vel Heleno divinante cognosci, vel Aenea requirente per Troiam, ut <II 769> implevi clamore vias: sed utrumque viribus caret. parentem ergo patriam accipiamus, ut Tullius si tibi patria, quae 20 communis omnium parens est, et est sensus 'doletne perditam patriam'?

342. ANIMOSQVE VIRILES atqui supra dixerat 'puer': sed 'animos viriles' ait parentum consideratione. inde et in nono <309> de ipso ante annos animumque gerens curamque virilem. 25

343. AVVNCVLVS quidam 'avunculus' humiliter in heroico carmine dictum accipiunt.

345. INCASSVM FLETVS et 'longos' et 'incassum' bene addidit, ut femineos monstraret adfectus.

12 hemistichium nec in sensu plenum] cf. vita Donati p. 64, 10 Reiffersch. || 20 Tullius] in Catil. I 7, 17 'nunc te patria, quae communis est parens omnium nostrum'.

2 felicia] facilia FCE (t felicia superser. e) || 3 qvi FCH || 7 παῖδας] pedas F || 9 pauca] pauca C (pauca in evanuerunt in F) || superstis H || sed superstes om. HE (superstes add. e) || 10 praesentibus H || numeriana ME || 12 emistichium F emistichium est C emistichium LH emystichium M || 13 hoc et... Teueris om. FC || hoc et Me: hoc L hoc ut H hoc est E || 17 illud hab. C || 18 vel om. C || 19 vias FC: viam LHME || 20 patriam H || 21 doletne F ||

at
23 atqui F etqui C || 24 inde FCM: unde LHE || nono] III. C || 26 heroico ex heroo F || 28 ad incassum fletus supr. vers. et longos... adfectus T || cassvm F || 29 adfectos F

348. ET MVLTVM LACRIMAS ordo est 'lacrimas multum fudit inter verba singula': nam si 'lacrimans' dixeris, quid fudit? *et bene verba Heleno post Andromacham non dedit, ne frigeret, sicut in libro quinto Aestae.*

- 5 349. PARYAM TROIAM SIMVLATAQVE MAGNIS *et cetera. multi putant, Aencam † de ea venisse ad Epirum et ibi haec loca per licentiam poeticam esse conficta. Varro Epiri se fuisse dicit et omnia loca isdem dici nominibus, quae poeta commemorat, se vidisse: unde apparet haec non esse fabulata. idem etiam Varro Troiam Epiri ab Aenea sive a*
 10 *comitibus eius [†byopator] nuncupatam docet, ubi Troiana classis Aencam expectasse sociosque eius castra in tumulis habuisse memoratur, quae ex illo tempore Troiana appellantur: unde apparet divinum poetam aliud agentem verum semper attingere.*

350. ARENTEM pro aridum: participium vice nominis.

- 15 351. AGNOSCO aut cognomine agnosco; aut certe quia reparatam audierat Troiam, ut <294> hic incredibilis rerum fama occupat aures. AGNOSCO] *nam ea agnoscimus quae iam pridem vidimus*. SCAEAEQVE AMPLECTOR LIMINA PORTAE Scaea porta dicta est non a pugnis ante se factis scaevis, id est malis;
 20 *nam et ante sic dicta est; nec a itinere ingressis scaevo, id est sinistro, quod ingressi non recto eunt itinere, sed sinistro: sed a cadavere Laomedontis, hoc est scenomate, quod in eius fuerat superliminio. tamen hanc portam ex nece Achillis scaeam appellatam*

23 tamen . . . volunt] cf. Tzetz. ad Lycophr. Cass. 774

2 dixeris hab. C || fundit HM || 3 andromacam F || frigerit F || fortasse sicut nec in libro quinto Aestae. cogitare videtur scholiastes de v. 749 sqq. || 5 multi
 putant . . . attingere in marg. T || 6 de et F et T. non devenisse *Hevnius*
exc. I ad Aen. III p. 563 ed. IV. fortasse deiectum non venisse || epyrum T ||
 7 epyri F || hisdem F || 8 dicta *Ritschelius mus. rheu. VI p. 500 || 9 fabuleta*
 F, corr. F. *Schoellius || id est etiam F || epyri F || Varro Troiam ab Aenea*
 sna (sic) ab eius comitibus byopato nuncupatam dicit *Ambros. || 10 byopator F*
 byopatam T *Biopatora Mascivius Gya et Patrone Kiesslingius de Dion. Halic.*
antiquit. auct. Lat. p. 40 (cf. Dion. I 51) Βουθηωτόν Bursianus Geogr. v.
Gricchenl. I p. 18. seclusi byopator. fortasse in margine archetypi adscriptum
erat Syt. prator., i. e. 'Suetonius pratorum'. cf. Reifferssch. quaest. Suet. p. 436
et adnot. crit. ad Aen. II 683 || classis | claus F || 11 tumulus T || memorat T ||
 12 troia appellatur T || divinum om. T || aliud F || 13 verum *Daniel: rerum F*
 neritatem rerum T || attingere F || 15 agnosco nam ea cognoscimus quae iam
 pridem videmus aut certe e. q. s F || 16 audieram M || ut om. C ut . . . aures
 om. F || 17 agnoscimus *Hagenus || 18 vidimus Daniel || 19 a om F || scaevis F*
 20 antea L || nec et ab L nec hab H || saeno ME || 22 scenomate *CH από*
τοῦ σκηνώματος Fabricius Mascivius Burmannus. cf. Steph. thes. s. v. σκί-
ρωμα || post superliminio quinque fere litterae evanuerunt in F. positum fuisse
coni. Hagenus aliqui F. Schoellius

volunt. AMPECTOR ut <II 490> amplexaeque tenent postes atque oscula figunt: *quasi ad Troiam pervenisset.*

352. TEVCRI pro Teueriadae.

353. AMPLIS quod est regiae magnitudinis. ACCIPIEBAT pascibat, *ut Terentius accipit homo nemo melius neque prolixius.*

354. AVLAI pro aulae; et est diaeresis de Graeca ratione veniens, quorum 'ae' diphthongos resoluta apud nos duas syllabas facit. *aula autem proprie dicitur quae concluditur porticibus quattuor, unde superius 'porticibus' dixit.* 10

355. INPOSITIS AVRO DAPIBVS *id est cum inpositas auro dapes haberet.*

356. PROCESSIT exactus est. AVRAE VELA VOCANT *hypallage est pro 'auras vocant'.*

357. CARBASVS *utrum aliorum qui navigabant, an ipsorum: et utrum 'tumide', an 'tumidus auster', ut pallidus Orcus? carbasus autem genus lini est, quod abusive plerumque pro velo ponitur. sane in numero singulari 'haec carbasus' dicimus, in plurali 'haec carbasa'.* 15

359. TROIINGENA ac si diceret 'generose', ut alibi <V 45> *Dardanidae magni genus alto a sanguine divum. Sciendum tamen, sicut veteres auctores adfirmant, peritissimos auguriorum et Aeneam et plurimos fuisse Troianos. non nulli autem dicunt a Marsya rege missos e Phrygia regnante Fauno, qui disciplinam auguriorum Italiam ostenderunt. ergo 'Troingena' sine dubio auguriorum et divinationis peritus est.* 25
INTERPRES vaticinator, qui mentem deorum mortalibus publicas. sed quia 'interpres' generale nomen est, currit per species; nam, ut ait Cicero, omnis divinandi peritia in duas partes dividitur: nam aut furor est, ut in vaticinantibus: aut ars, ut in aruspibus, [fulguritis sive] fulguratoribus, auguribus. et omnia 30

5 Terentius] eun. V 8, 52 'accipit homo nemo melius prorsus neque prolixius' || 16 pallidus Orcus] georg. I 277 || 18 sane . . . carbasa] cf. Pompeii comm. p. 162, 25 K. || 28 Cicero] cf. de div. II 11, 26. I 6, 11 sq. et 18, 34

1 AMPECTOR teneo, ut amplexaeque *e. q. s. Fabricius* AMPECTOR pro teneo ut *e. q. s. Stephanus primus* || 2 oscula figunt *om. F'* || quasi ad Troiam venisset (*sic*) post teneo colloc. *Daniel* || 5 accepit *LII ME* || nemo melius *M*: melius nemo reliqui || 7 aula *C* || 11 inpositos *F'* || 16 hortus *F'* || 18 in plurali autem *L* haec omittens, quod supplevit *l* || 21 sciendum sicut veteres adfirmant . . . peritus est *hab. Ambros.* || 23 Troianos fuisse *Ambros.* || autem] tamen *Ambros.* Marsya *Commelinus*: marsoa *F'* Marso *Ambros.* || 24 disciplinam *F'* || 25 ostenderent *Daniel primus* || 26 est *Ambros.*: esse *F'* || 29 ut furor *L* (aut furor *l*) aut in vaticinantibus *F'* || 30 fulguritis siue fulguratoribus *F'* fulguritis siue fulguratoribus *CHE* fulgoritis siue fulguratoribus *L* fulguratoribus siue fulguritis *M* fulguratis siue fulguratoribus *E. seclusi* fulguritis siue || auguribus *om. ME*

ista ex se pendent, licet propriis finibus contineantur. unde Vergilius omnia ei dat quem vult perfectum intellegi, ut hoc loco Heleno; item alibi Asilae in decimo <176> cui pecudum fibrae, caeli cui sidera parent et linguae voluerum et praesagi 5 fulminis ignes. Varro autem quattuor genera divinationum dicit: terram, aërem, aquam, ignem: geomantis, aëromantis, pyromantis, hydromantis. Vergilius tria genera complexus est: per lauros geomantis, per sidera pyromantis, per praepetes aëromantis. DIVVM QVI NVMINA potest et 'interpres divum' distingui. sane per omnia zeugma 10 est ab inferioribus 'sentis'. QVI NVMINA SENTIS qui suscipis nomen et futura praedicis.

360. QVI TRIPODAS SENTIS tripodes mensae fuerunt in templo Apollinis Delphici, quibus superinpositae Phoebades vaticinabantur. vel quod in eodem templo tripus est cum ossibus et dentibus Pythii 15 serpentis. CLARII LAVRVS et hic 'qui sentis' subaudis. et Clarium oppidum est in finibus Colophoniorum, ubi Apollo colitur: unde Apollo Clarius. sane quaeritur, utrum 'Clarii' geminandum sit 'i'. et sciendum aliter non procedere: nam 'cla' brevis invenitur, ut Statius nec Clarias hac luce fores Didymaeaque quisquam. 20 per laurus autem oraculum intellegimus. QVI SIDERA SENTIS qui es peritus astrologiae.

361. ET VOLVCRVM LINGVAS qui es augur oscinum. ET PRAEPETIS OMINA PINNAE praepetes sunt quae secundo auspicio ante cum volant qui auspiciatur. aves autem aut oscines sunt, aut praepetes: oscines quae ore futura praedicunt, praepetes quae volatu 25 augurium significant, cum sunt prospera. sed praepetes aut superiora

---

5 Varro . . . hydromantis] cf. Isid. or. VIII 9, 13 'Varro dicit divinationis quattuor esse genera, terram, aquam, aërem et ignem: hinc geomantiam, hydromantiam, aeromantiam, pyromantiam dictam.' tertio antiqu. rer. div. libro haec verba tribuit Merkelius prol. ad. Ov. fast. p. 115. cf. Kettnerus stud. Varr. p. 18 sq. || 19 Statius] Theb. VIII 199 || 23 praepetes sunt . . . auspiciatur] cf. Festus s. v. praepetes || 24 aves aut oscines e. q. s.] cf. Gell. noct. Att. VII 6

---

3 Asilae] sibilla sirene L (sibene D) sile H || 5 Varro quattuor genera divinationum docet terram aërem aquam ignem Geomantiam Aeromantiam Hydromantiam Pyromantiam Ambros. || 6 pyromantis F || 8 pyrromantis F || 9 zeugma libri || 10 suscipis FC: suspicis LHME || 13 delfici apollinis FC || superposita FC || naticinabatur F || 15 LAVRVS FE LAVROS CLME LAVRES H || et hic om. FC et om. M || et om. LHM || clarum C || 17 i om. C || 19 clarius LHE (corr. e) || foras LH || 20 laurus CE: laurū F lauros LHME || 22 QVI VOLVCRVM M || oscinum] os F oscin H || 23 PENNAE L || praepetes sunt . . . priora petunt volantes hab. Ambros. || 24 auspiciantur F || autem hab. C || aut ante oscines om. Ambros. || 25 quae hab. C || futurae H || praedicunt] ab os et cano add. D || quae et augurium hab. C || 26 sed praepetes si superiora tenent nocantur, si inferiora inferae praepetes et ideo l

tenent, et praepetes vocantur: aut inferiora, et dicuntur inferae; praepetes autem ideo, quia omnes aves priora petunt volantes.

362. FARE AGE hortantis est 'age', id est die celeriter. et est ordo 'Troiugena, fare age, quae prima pericula vito, quidve sequens tantos possim superare labores'. cetera per parentheses dicta sunt. 5

NAMQVE OMNEM CVRSVM hypallage est: nam non omnem cursum prospera dixit religio, sed omnis religio dixit prosperum cursum.

363. CVNCTI DIVI quia quicquid audivit a diversis ad Iovem recurrit, ut diximus supra <251> quae Phoebus pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo praedixit. NVMINE autem oraculo significat.

364. REPOSTAS πάθος pro 'repositas', id est longe positas, remotas.

365. NOVVM magnum, more suo. 15

366. PRODIGIVM CANIT prodigium, portentum et monstrum modico fine discernuntur, sed confuse pro se plerumque ponuntur. Varro sane haec ita definit: ostentum, quod aliquid hominibus ostendit; portentum, quod aliquid futurum portendit; prodigium, quod porro dirigit; miraculum, quod mirum est; 20 monstrum, quod monet. TRISTES IRAS deorum scilicet, propter iniurias suas.

367. OBSCENAMQVE FAMEM aut quae homines etiam ad obscena compellit, ut <VI 276> malesuada Fames: aut certe, quam obscena avis praedixerat. QVAE PRIMA PERICVLA VITO? QVIDVE 25 SEQVENS TANTOS POSSIM SVPERARE LABORES duo petit: quemadmodum aut periculis careat, aut quibus consilii par esse et laboribus possit. et totum hoc per interrogationem legendum est. (QVIDVE) SEQVENS quid observans.

368. TANTOS quantos harpyia praedixerat. 30

369. DE MORE scilicet sacrificantum.

2 praepetes autem ideo . . . volantes] exser. Isid. or. XII 7, 77 || 16 prodigium . . . quod monet] cf. Isid. diff. verb. 459

2 volantes] vel a gracco πέτοιαι id est volo add. D || 7 relegio L || 9 audiunt H || 11 oraculo F Me: oraculi C oraculum LHE || 13 REPOSTAS penitus: passio per syncopam id est πάθος pro positas id est longe positas D || phatos FLH pathos CMI phathos E || 14 remotas hab. C || 16 ad prodigium supr. vers. proprie dictum in hoc loco prodigium id est pessimum. dictum quasi porro abigendum T || 17 plerumque om. F || 18 ostentum . . . monet hab. Ambros. || 22 iniuriam suam Me || 25 aues F C || 27 et et et totum . . . legendum est hab. C || 29 quid observans omisso SEQVENS post LABORES collocavit Daniel 31 scilicet om. F || sacrificandum E (corr. e)

370. EXORAT PACEM DIVVM aut de sacrificantium more requirit, utrum tempus consulendi esset; nam et hoc vehementer quaeritur, ut in sexto <45> cum virgo poscere fata tempus ait; aut certe, quod et melius est, de sacrificantium more ante nefas expiat ab
 5 harpyia praedictum, et sic venit ad vaticinationem. ut autem hic expiatam famem intellegamus sequens efficit locus, ut <395> ad-eritque vocatus Apollo, cum constet, nisi in hoc intellexeris loco, famis causa nusquam invocatum esse Apollinis numen. dubitationem autem in hoc loco 'exorat' facit; nam 'orare' est petere,
 10 'exorare' impetrare: ergo impetrat pacem aut ad inquirendum tempus, aut ad mitigandum famis periculum. VITTASQUE RESOLVIT in ratione sacrorum par est et animae et corporis causa: nam plerumque quae non possunt circa animam fieri fiunt circa corpus, ut solvere vel ligare, quo possit anima, quod per se non potest, ex
 15 cognatione sentire. inde est <IV 518> unum exuta pedem vinculis in veste recincta. bene ergo Helenus cuncta corporis solvit, ne qua parte animo religato ad numen accedat.

371. SACRATI CAPITIS diis et vaticinationibus dicati.

372. MVLTQ NVMINE multa veneratione numinis. SVSPENSVM si
 20 'suspensus', ipse numinis plenus; si 'suspensus', me sollicitum et attentum.

373. DEINDE CANIT post peracta sollemnia.

374. NATE DEA ordo est 'nate dea pauca tibi expediam dictis; prohibent nam cetera parcae scire Helenum, farique vetat Saturnia
 25 Iuno': omnia, inquit, vates novit, sed non omnia permittitur dicere, fati prohibentibus; etiam ex his quae novi, multa me vetat dicere Iuno Saturnia. MAIORIBVS caelestibus, propter sideris cursum, cuius fuit explanatio per Creusam. MAIORIBVS AVSPICIIS] [ergo] ma-
 iora sunt, quibus praeter tripudium auspicari ius est neque precatio
 30 adhibetur, sicut hoc loco nullum deum precatur Aeneas. aut in his versibus

9 nam orare . . . impetrare] cf. Don. ad Ter. hec. prol. II 2. Luct. Plae. ad Stat. Theb. I 666. Isid. diff. verb. 403 || 20 sollicitum et attentum] cf. Luct. Plae. ad Stat. Theb. III 107

1 EXORAT PACEM DIVVM aut de sacrificantium om. LHM^e (in marg. suppl. l) morem ME || requiritur E || 3 certe om. FC || 4 et om. FC || 5 sic] sicut C || hinc ME || 6 expiatum F || cum sequens F consequens C || 12 nam] non FC || 13 ut solvere . . . accedat om. F || 14 quod] id quod C || 17 relegato C || accederent ME accederet man. rec. in L || 19 SVSPENSVM FCM^e: SVSPENSVS LH || 20 suspensum] m in ras. L || 21 me] est H || adtentum CLH || 22 sollemnia LH || 25 permittit H || 26 fati . . . dicere om. LH (in marg. suppl. l) || novit F || me om. FC || 28 cuius om. F || ergo maiora . . . quasi avispicium prope evanuerunt in F, ut lectio admodum incerta sit. maiora . . . quasi avispicium hab. Ambros. || 29 est F: sit Ambros. et Daniel || 30 aut in scripsi: ut F in Ambr. (ut superscr. man. sec.)

'nam te maioribus ire per altum auspiciis' et reliqua 'auspiciis', quia auspicia maiora, aut maioribus dicuntur, quibus augurium avium aliarumque rerum eripitur, ut puta, si parva vel pius auspicium dederit, et deinde contrarium aquila dederit, auspicium aquilae praevalet. ergo quia notum est esse apud augures auspiciorum gradus plures, et augur ⁵ loquitur auguriorum perito, ideo 'maioribus auspiciis' dixit. auspicium autem est volatus avium, qui indicat agendum vel omittendum esse quod quis coeperit; dictum ab ave inspicienda quasi avispicium. PER ALTVM per limitem fortunae superioris.

376. SORTITVR] *id est sorte decernit vel sortitione distribuit.* ¹⁰ SORTITVR disponit, ordinat. et bene adlusit quasi Apollinis sacerdos, cuius propriae sunt sortes. VOLVITQVE VICES definitio fati secundum Tullium, qui ait fatum est conexio rerum per aeternitatem se invicem tenens, quae suo ordine et lege variatur ita tamen, ut ipsa varietas habeat aeternitatem. et hic ¹⁵ 'vices' vicissitudines, alibi pericula, ut <II 433> vitavisse vices Danaum.

377. PAVCA TIBI E MVLTIS duo se dicit esse dicturum, quemadmodum possit tute navigare, et quibus signis Italiae regna cognoscat. HOSPITA AEQVORA vicina; nihil enim nobis hospitio esse ²⁰ vicinius constat.

378. AVSONIO PORTV ut in Ausonia, quasi in portu et in litore, conquiescat.

379. PROHIBENT NAM CETERA SCIRE hic distinguendum; et est sensus 'cetera te scire non sinunt fata, Helenum vero Iuno pro- ²⁵ hibet dicere etiam ea quae audire poterat', et vacat 'que', ut solet frequenter. male autem sentiunt qui distinguunt 'scire Helenum', cum legerimus in Lucano <V 177> venit aetas omnis in unam congeriem miserumque premunt tot saecula pectus, item alibi <V 176> nec tantum prodere vati quantum scire licet. ³⁰ et adeo repletus numine novit omnia sacerdos, ut refrenetur ad certa dicenda: nam dicendo 'Helenum farique vetat Saturnia Iuno'

13 secundum Tullium] de fato fragm. 2 ap. Christium. cf. de div. I 55, 126

1 et reliqua auspiciis om. Ambros. pro et reliqua dedit manifesta fides Daniel 'auspiciis'] fortasse 'maioribus auspiciis' 3 auspicium] angurium Ambros. dederit post auspicium om. Daniel || 6 perito F' Ambros. perita Daniel primus || auspiciis om. Ambros. || 7 omittendum F' || 8 avispicium Ambros. et Daniel: auspicium F' || PER ALTVM per altum dixit per limitem fort. sup. Lion || 10 SORTITVR disponit (disponitur F') diuinat id est sorte decernit uel sortitione distribuit (distribuit C) et bene e. g. s. F' C || 11 allusit CL alludit M || quasi et sunt om. L (suppl. l) || 12 sortes] id est responsa divina vulgo additur || 14 lege sic uariatur F' || 24 hic] hoc F' || 26 ea om. F' C || 29 congeriam F' || 32 certa] cetera Stephanus, Mascivius, Burmannus

ostendit praemissum ad Aeneam pertinere; aliter suum non interponeret nomen. prohibet autem scire mortem patris ad augendum inopinatum dolorem; tempestatem ab Aeolo inmissam; amorem Didonis, in quo et gaudium quidem est, sed quod inprovisum vile
 5 creditur. et si sciret Aeneas, se de Africa exiturum, non facile Didonis consentiret amoribus. novimus autem hoc Iunonem agere, ut, si possit fieri, <IV 106> regnum Italiae Libycas averteret oras. inopinatum vero dolorem etiam Aeneas conqueritur, ut <712> nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret, hos mihi
 10 praedixit luctus.

382. IGNARE pro 'ignarus', casus pro casu: dicit autem ignarum fati. *Persius* <III 29> *censoremve tuum, vel quod trabecate salutas.*

383. LONGA PROCVL non situ, quam paene videt: sed necessi-
 15 tate fatali. *significat autem difficilem circuitum.* VIA INVIA Aeneae scilicet.

384. TRINACRIA quae Latine Triquetra dicitur, quam multi Trinaeriam dicunt, *sub hac differentia, ut quotienscumque Sicilia significatur, Trinacria totum per 'r' dicatur, quotiens Sicula, per unam 'r'*
 20 *ut <454> Trinacia cernitur Aetna.* LENTANDVS aut lente tibi navigandum est; nam totam Siciliam circumiit: aut 'lentandus tibi remus est', id est flectendus: unde 'lentum vimen' dicimus, id est flexile. *et quidam 'lentandus' nove verbum fictum putant, sed in annalibus legitur confricati oleo lentati, paratique ad arma, a*
 25 *verbo 'lentor'.*

22 lentum] georg. IV 34 || 23 in annalibus] I, LXII ap. Vahl.

2 nomen] Quomodo vetat Iuno dicere si fata scire prohibent? nullus enim vetatur loqui quod nescit? solvitur sic: nam cetera Parcae te scire farique vetat Saturnia Iuno. noluit ille dicere, quia moriturus erat Anelises. alibi 'nec vates Helenus cum multa horrenda moneret *Lione teste add. Guelserb. I. caidem praebet post luctus (lin. 10) D, cuius in margine scripta sunt quae hoc loco edidit Fabricius praeterea quomodo vetat Iuno dicere si ista (fata Fabricius) scire prohibent? nullus enim vetatur loqui quod nescit: ergo cetera Parcae scire te prohibent, non autem Helenum. || sciri Me || 4 in quo et gaudium quidem est sed (sed om. C) quod inprovisum vile creditur FC in quo et gaudium quidem ÷ quod inprovisum vile creditur L (÷ l, ut videtur) in quo et gaudium quidem et quod inprovisum vile creditur H in quo est gaudium quidem et (sed E) quod provisum vile creditur ME. fortasse in quo et gaudium quidem est, quod tamen provisum vile crederetur. || 7 posset LHE || adverteret FCEI || 11 casum pro casu FC || dicit . . . fati om. M || 12 trabete F || 15 fatali] et cursu navigationis tardiore add. D || 17 triquetra ex triquadra L. cf. Quintil. I 6, 30 cum adnotatione Halmii || 18 trinacriam LME trinacram H trinacriam FC. cf. ad Aen. I 196 || dicunt] quod tria habet promontoria quae Graeci ἄρρα dicunt add. D, quae Masvicius post dicatur (lin. 19) collocavit. || 21 circumiit E || 22 id est om. FC || 23 flexibile FCI || 24 Annales confricati oleo lentati paratique ad arma Ambros. confRICTIQUE oleo lentati et ad arma parati coni. Ibergius*

386. INFERNIQVE LACVS Luerinum et Avernum dicit, inter quos est spelunca, per quam ad inferos descendebatur; unde eos dixit infernos. AEAETAEQVE INSVLA CIRCAE qui nunc Circeius mons a Circe dicitur, aliquando, ut Varro dicit, insula fuit, nondum siccatis paludibus, quae eam dividebant a continenti. 'Aeaea' autem 5 dicta ab aspermantium voce, propter celebratas illic corporum mutationes: unde est <VII 11> inaccessos ubi Solis filia lucos. 'Aeaeae' autem tres sunt diphthongi: nam genetivus est ab Aeaea. quidam pro eoa, id est orientalis, quia Solis filia traditur, accipiunt. alii non Circe Aeaea, sed insula quae et Acaea. 10

387. QVAM TVTA POSSIS VRBEM COMPONERE TERRA ante cuncta lustrabis, quam possis urbem tuta terra componere. 'tuta' autem propter Thraciae et Cretae discrimina.

388. SIGNA TIBI DICAM deest 'ergo'. et notandum quia non eo ordine, quo promiserat, dicit; ante enim dicit de civitate con- 15 denda, sic de tuta navigatione.

389. SECRETI AD FLYMINIS Tiberini. - LITOREIS litus dicitur quicquid iuxta aquam est: unde nunc ripam fluminis litus vocavit.

390. SVS naturaliter longa est, licet in genetivo corripitur, ut 'bos' 'pes' 'res' 'spes'. de hac autem sive alii dicunt secundum 20 Vergilium quod in Italia inventa sit, alii, quod secum eam more navigantium Troiani portaverint et oraculo cognoverint ibi esse condendam civitatem, ubi sus illa post fugam fuisset inventa. dicitur ergo in Campaniam fugisse et inventa in Laurolavinio: a qua Ascanius post Albae nomen imposuit. 25

19 sus naturaliter . . . spes] cf. Prob. cath. p. 24, 5 K.

3 infernos] inferos *M* || infernos] propter necromantiam quae ibi fiebat *add. D* || quae *L* (qui *l*) || circesus *FC* circaeus *LH* || 4 circa *HMEl* || aliquando] quondam *ME* || 5 continentie *F* continentia *H* || aeaeae *HMEl* || 6 illi *E* || 8 dipôtôonge *F* dyptongae *C* dyptongi *L* diphhngae *H* diptongi *ME* || 9 quidam Aeaea *Daniel primus* || eooiâ *F* Eoia *Daniel* || 10 aeaeae *F* || Aeaea *Daniel*: aea aeae *F. fort.* alii non ab 'aeae' 'Circe Aeaea', sed ab insula quae est Aea Aeae. || *ad* Aeaeaeque insula Circes *in marg.* Circe solis filia herbarum perita et carminum nocentium cum patris imperium ferre non posset anguia (*leg.* Angitia) sorore comite colchos venit indeque in italiam aduecta collem insedit qui ex altera parte paludibus ex altera mari cingitur. in quo cum feliciter ageret circium ex suo nomine uocavit. ad quem locum cum nlixes tempestate delatus esset socios eius in feras mutavit potentia carminum eius coniungere sibi admiscens unde telogonius (*leg.* Telegonus) natus qui inscius patrem occidit. anguia (*leg.* Angitia) autem soror eius marsos docuit carmina. dicta est autem ab obprobrio quorundam nautarum qui ab ea in feras mutati sunt qui praetercuntes solebant clamare aeaeae. vel sicut tradunt quod ab oriente nenerit quasi eoa *T. cf. Serv. ad Aen. VII 750 Solin. 2. Sil. Ital. VIII 500* || 15 praemiserat *CME* || 17 FLYMINIS] VNDAM id est vulgo additur || 19 corripit *FCE* brevis sit *Me* || 21 eam *ex cum CL* || 22oraculo] misso *add. LH (del. l)* || 24 campanio *H* || laurolavinium *H*

391. TRIGINTA CAPITVM FETVS ENIXA prodigiale est hoc, quo significatur triginta annis regnaturus Aescanius.

392. ALBI CIRCVM VBERA NATI Varro dicit etiam hoc signi fuisse, quod, cum etiam alterius coloris porci in fetu huius porcae fuerint, albi
5 tantummodo circa ubera sint reperti.

393. IS LOCVS VRBIS ERIT id est in ipsa regione: nam et Lavinium et Alba longe a litore sunt. REQUIES errorum scilicet: alioquin bello conflictatus est.

394. HORRESCE pro 'horrucris', vel pro 'horrescas', id est timeas.

10 395. VIAM id est rationem: et non dicit, quia etiam profutura est fames, ut <VII 128> haec erat illa fames: haec nos suprema manebat exitiis positura modum. ADERITQVE VOCATVS APOLLO nunc 'vocatus', quia, ut supra <370> diximus, expiatorium fecit sacrificium.

15 396. IAS AVTEM TERRAS quasi ostendentis est: nec enim Calabria ab Epiro longo distat spatio.

397. NOSTRI AEQVORIS Epirotici, quo Calabriae litus adluitur.

398. MALIS GRAIS aut a persona Aencae epitheton est, aut ad discretionem malorum et bonorum. a multis sane amphibolia putatur;
20 potest enim aut catholicon esse epitheton Grais, vel eis habitantibus Grais, qui mali sunt, ut est illud saepe malae legere noverae.

399. HIC ET NARYCII POSVERVNT MOENIA LOCRI Locri socii Aiakis Oilei fuerunt, Epizephyrii et Ozolae. sed post tempestatem montis Capherei Epizephyrii tenuerunt Bruttios: et hos nunc dicit:
25 Ozolae vero tenuerunt Pentapolim; inde est <XI 265> Lybicone habitantes litore Loeros. quin etiam de Ozolis legitur, quod delati Tinneiam ulterius accesserint et civitatem condiderint, quae

21 illud] georg. II 282

1 est hoc om. M || 2 annos L || regnaturus esse Masvicius primus || 3 Varro dicit . . . reperti hab. Ambros. || 4 in foetu Daniel: infectum F || 5 tantum modo] tamen modo coni. Hagenus || quae ad vv. 393—402 in sinistro Floriacensis margine adscripta sunt hodie legi non possunt. quare ea scholia cum Bernensi 167 (= G) contuli || 15] IX G || 7 litores G || herorum F || 8 cumflectatus F || 9 ORRESCE G || vel pro horrescas id est timeas G, om. Daniel || 10 VIAMVS H || id est om. LHME || et non dicit GCH et nunc dicit LME (sed nunc in ras. l) et non dicit quam vulgo || 13 quod nunc uocatus C quia omitens || 15 est om. C || 18 ad discretionem Commelinus: discretionem G || 19 malorum et bonorum Masvicius: malorum id est bonorum G || amphibolia G || 20 catholicon G || Grais Daniel: graeci G || eis] fortasse ibi || 21 illud] quod add. G || 22 NARYCII LM NARYCII H || Locri] Hi L, om. H || 23 Ozolae scripsi: ozoloes CF ozoli LM hozoli HE ozolei Daniel || 24 cerei G caerei C casterei E (caferi e) || brittios GCMc bricios L (briccios l) britios H bracios E || 25 ozoloei C ozoli reliqui praeter G, qui pro Ozolae vero praebet ozolo eius || pentapolim vel libiam L pentapolim H lybiam M libyam E || unde C || 27 tynneiam GC tinnea L tunneiam H tinneiam Me, om. E. fortasse quod delati Tuneta vel Leptin etiam ulterius processerint || accesserunt G || condiderunt LE

nunc Vzalis dicitur. Narycii autem a loco dicti sunt provinciae suae, Ozolae a putore paludis vicinae. alii Narycios Opuntios, eosdem et Epicnemidios dicunt; namque prius Naryx, Opus postea dicta, eadem autem et Epicnemidia vocatur; est enim Cnemis promontorium, in quo Opuntii Locri positi sunt, a quibus originem trahunt qui in Italia sunt, et appellantur Epizephyrii, quod Zephyrium promontorium vocatur a Graecis, in quo sunt conditi Locri qui in Graecia sunt. hi vero qui iuxta Delphos colunt Ozolae nuncupantur, sive a foetore draconis, quem Apollo interemit, seu quod uxores eorum Veneris ira viris suis fuerint foeditate tætri odoris invisae; qui autem Libyam delati sunt Nasamones appellantur, ut Cornelius Tacitus refert, oriundi a Naryciis, quod ibi invenies ubi ait Lybicone habitantes litore Locros.

400. SALLENTINOS OBSEDI MILITE CAMPOS Sallentinum promunctorium Italiae est inter Calabriam et Bruttios: nam ut ait Sallustius omnis Italia coacta in angustias finditur in duo promunctoria, Bruttium et Sallentinum.

401. LYCTIVS IDOMENEVS a Lycto, Cretae civitate, unde propter supra <121> dictam pulsus est causam. ad Italiam venisse ac post dicitur in Asiam profectus decessisse. alii hunc regressum consedis apud Apollinem Clarium tradunt. DVCIS MELIBOEI PHILOCTETAE a Meliboea, civitate Thessaliae, de qua fuit. 'Meliboei' ergo dixit pro 'Meliboeensis'.

402. SVBNIXA PETILIA MVRO civitas cincta muro modico, ut <IV 216> crinemque madentem subnixus raptu potitur. 25 'Petilia' dicta vel ἀπὸ τοῦ πέτασθαι, id est volare, quod captato

15 Sallustius] hist. fragm. IV 33 Kr.

(concliderint e) || 1 nunc om. GC || uzalis HMe euzalis GCE ozalis L || naricii GLHM || sunt om. LH || 2 ozoli libri, nero add. ME || vicinae] nam ὄζω est puteo add. D || naricios G || Opuntios Daniel: pontios G || 3 Epicnemidios scripsi: epicnemidas G || narix G || opuns G || 4 Epicnemidia Masricius: epicnemina G || 5 opinuntii G, corr. Daniel || 6 epitefirii G Epizefirei Daniel || tefirum G Zephyrum Daniel, correxi || promunctorium G || 7 uocatur G || 8 iuxta delfos G || 10 feditate G || 11 Cornelius Tacitus dicit Opuntios qui libiam delati sunt Nasamones appellari a Naritiis oriundos Ambros. || 12 nariciis G || 14 promunctorium FC promunctorium M (promunctorium m) || 15 brittios F || 16 funditur FLE (finditur l) || in] inter FC || 17 promunctoria FC promunctoria M (promunctoria m) || bryttium F brittium C brutium LH (tium in ras. l) brutium Me brutum E || 21 DVCIS MELIBOEI id est filoctetae meliboea ciuitate F DVCIS MELIBOEI id est filoctetae; melibei a ciuitate C || 22 thessalidae quae fuit Me || 23 dixit hab. C || meliboeenses F meliboeensis ex meliboeenses C meliboeensis reliqui || 24 civitas hab. C et Stephanus || modica L || 25 subnixas G || 26 ἀπο τοῦ πέτασθαι G ἀπο τοῦ πέτασθαι C ἀπὸ τοῦ πέτασθαι L (ἀπὸ τοῦ πέτασθαι l) . . . ἀ τοῦ πέτασθαι H. pro dicta vel ἀπὸ τοῦ πέτασθαι praebet a petaste dicta M dicta est ἀπο τοῦ πέτασθαι E a poetaste dicta e || quod] nam M nam quod E

augurio est condita, vel quod post relictum Ilium, quo ducebatur a Graecis, eam petiuit civitatem. 'Petilia' sane numeri est singularis. *multi ita intellegunt, non 'Philoctetae Petilia', sed 'Philoctetae muro'; nam ait Cato, a Philocteta, condita iam pridem civitate, murum tantum factum. alii 'subnixam' ideo accipiunt, quia inposita est excelso muro, ut Coelius historicus ait.* Philoctetes autem fuit Poeantis filius, Herculis comes, quem Hercules, cum hominem in Oeta monte deponeret, petiit, ne alicui sui corporis reliquias indicaret. de qua re eum iurare compulit, et ei pro munere dedit sagittas hydrae felle
 10 tinctas. postea Troiano bello responsum est, sagittis Herculis opus esse ad Troiae expugnationem. inventus itaque Philoctetes cum negaret primo se scire ubi esset Hercules, tandem confessus est mortuum esse. inde cum acriter ad indicandum sepulcrum eius cogere-
 tur, pede locum percussit, cum nollet dicere. postea pergens
 15 ad bellum cum exereretur sagittis, unius casu vulneratus est pede, quo percusserat tumulum. ergo cum putorem insanabilis vulneris Graeci ferre non possent, diu quidem eum pro oraculi necessitate ductum tandem apud Lemnum sublatis reliquerunt sagittis. hic postea horrore sui vulneris ad patriam redire neglexit, sed sibi
 20 parvam Petiliam in Calabriae partibus fecit. *alii cum adductum a Graecis ad Troiam ad occidendum sagittis Paridem dicunt, quia etiam Paridis mors inter fatalia dicitur fuisse Troiana.*

403. *TRANSMISSAE* quidam 'transmissae' legunt, ut sit praepositio; trans autem adverbium, † ut sit 'transtulit'.

25 404. *IN LITORE* in Italia scilicet.

4 Cato] orig. lib. III 3 ap. Iordanum, 70 ap. Peterum || 6 Coelius] fragm. 53 ap. Peterum || Philoctetes autem e. q. s.] exser. mythogr. I 59, II 165

1 post reditum illi *GC* || 2 singularis *om. GC* (post sane *supr. vers. add. e*) || 3 ad Philoctetae subnixam Petilia muro in marg. alii subnixam ideo accipiunt quia inposita est excelso muro. multi ita intellegunt . . . tantum factum *T* || 4 philocteta *G* || Cato ait a Filocteta condita iam primum civitate Petilia murum tantum factum *Ambros.* || 6 Caelius dicit Petiliam urbem impositam esse excelso muro *Ambros.* || PHILOCTETE filoctetes autem *FC* || pyranthis *FC* phiantis *LHE* pyanthis *M* || 7 cum . . . deponeret] cum ignem sibi in oeta monte componeret *FC* || ethna *E* (oeta *e*) || 9 eique *M* || ydrae *FCH* idrae *L* || 10 in troiano *L* || 11 cum ab eo hercules quaereretur et primo *e. q. s. ME* mythogr. I || 12 primo negaret *HME* || scire] nescire *FC* || ubi esset Hercules *om. LH* || tandem mortuum esse confessus est *M* || 14 cogere] et primo negaret *add. LH* || percussit ne loqueretur iurauerat (quod iurauerat *C*) cum nollet dicere *FC* ne loqueretur, iurauerat enim se nolle dicere *coni. Hagenus* || postea . . . bellum] postea cum ipse duceretur ad bellum *M* cum exereretur sagittis *omittens* || peragens *F* || 15 unius sagittae *M* || pedem *FCLH*: pede *GM* in pede *E* mythographi in pedem ? || 16 percussit *L* || 17 possint *FC* || necessitate] sustinuerunt *vulgo additur* || 19 hic. . . sed sibi] qui cum horrore ulneris sui ad patriam redire noluisse sibi *M* || 20 eum *Daniel*: enim *F* || 21 sagittis *F* || 23 TRANSMISSI *F* || trans missae *Ribbeckius* || 24 ut sit 'trans steterint' *F. Schoellius*

405. PVRPVREO VELARE COMAS subaudis 'cura' aut 'memento': aut certe, quod est melius, 'velare' imperativus sit, non infinitivus.

406. *HONORE sacrificio. HOSTILIS FACIES OCCVRRAT quidam Ulixen dicunt, alii Diomedem.*

407. ET OMINA TVRBET sacrificii ordinem rumpat, quod est 5
piaculum. significat autem *ut* <II 166> *dictum est* Diomedem, qui cum multis casibus affligeretur, Palladium, quod apud ipsum erat, Troianis oraculo iussus est reddere. quod cum vellet implere, Aeneam invenit sacrificantem: qui, ut supra diximus, sacrificii ordinem non rupit, et Palladium Nautae accepit: unde Nautarum familia 10
Minervae sacra servabat. sane sciendum sacrificantes diis omnibus caput velare consuetos ob hoc, ne se inter religionem aliquid vagis offerret obtutibus, excepto tantum Saturno, ne numinis imitatio esse videretur. *et Herculi in templo suo, quia et ipse capite operto est, vel quia haec arae ante adventum Aeneae a Iano vel Evandro consecratae* 15
sint. sane quidam dicunt absurde, ab Heleno Diomedem suppressum; sed intellegendum est de industria factum, ne terror iniceretur Aeneae.

409. HAC CASTI pii, ut <VI 563> nulli fas casto scelera-
tum insistere limen. *IN RELIGIONE in observatione perpetua.*
NEPOTES appellando 'nepotes' gradus futurae cognationis ostendit. 20

410. *AST VBI pro postquam; et est temporis adverbium.* DI-
GRESSVM a litore Calabriae.

411. ANGVSTI RARESCENT CLAVSTRA PELORI *ideo* quia a continenti, id est a columna usque ad Pharon tribus milibus distat. 'rarescent' autem ideo, quia venientibus de Ionio propter curvatu- 25
ram litorum clausae videntur angustiae, quae paulatim propinquantibus aperiri videntur. PELORI promunctorium Siciliae est secundum Sallustium, dictum a gubernatore Hannibalis illic sepulto, qui fuerat occisus per regis ignorantiam, cum se eius dolo *propter an-*

6 Diomedem e. q. s.] exscr. mythogr. I 142 || 14 et Herculi . . . siut] cf. Macrob. Sat. III 6, 17 || 27 Pelorum promontorium . . . sepulto] exscr. Isid. or. XIV 7, 4 || secundum Sallustium] hist. IV 39 Kr.

2 infinitus *LH* || 6 ut dictum est *hab. C* || 7 iactaretur *M* (t affligeretur *superscr. m*) || 9 qui ut supra diximus ne sacrificii ordinem rumpet palladium nautae accepit *MEI* || 10 nautarum *CM*; nauturum *F* nautarum *ex* nautorum *L* nautorum *HE* || 12 capita *FC* || 14 videretur] qui saturno uelato capite incenditur *add. D. inde* quia . . . incenditur *Fabricius*. quia Saturnus v. e. ibi cernitur *vulgo* || 15 Iano *scripsi*: iuno *F* Iunone *Daniel* || 16 suppressum *F* || 21 adverbium] loci adverbium *add. F. fortasse* et est temporis et loci adverbium. *cf. Serv. ad Aen. I 714.* alibi loci adv. *F. Schoellius* || 23 ideo *hab. C* || 24 Pharon tribus] frontibus *H* || 25 de Calabria *ME* (t de Ionio *superscr. mc*) de Ionio] ad Calabriam *add. D* || 26 angustiae . . . videntur *om. L, in marg. suppl. l* || quae] quia *Me* || 27 operiri *l* || promunctorium] *cf. adnot. ad v. 399* || 29 propter angustias freti *hab. C*

gustias freti crederet esse deceptum, veniens de Petilia: quamquam legerimus, etiam ante Pelorum dictum.

412. LAEVA TIBI TELLVS venientis personam respexit: nam de Ionio navigantes si fretum petant, dextrum teneant litus necesse 5 est; sin alias, sinistrum.

413. AEQVORA CIRCVTV totam enim transiturus est Siciliam.

414. HAEC LOCA ut etiam Sallustius dicit Italiae Siciliam coniunctam constat fuisse: sed medium spatium aut per humilitatem obrutum est, aut per angustiam scissum. ut 10 autem curvum sit, facit natura mollioris Italiae, in quam asperitas et altitudo Siciliae aestum relidit. QVONDAM tria tenet tempora, sicut 'olim'. praesentis, ut <II 367> quondam etiam victis redit in praecordia virtus; praeteritum, ut <V 588> quondam Cretae fertur labyrinthus in altae; futurum <VI 876> 15 nec Romula quondam ullo se tantum tellus iactabit alumno.

415. TANTVM AEVI LONGINQVA et reliqua. parenthesis: nam ordo est 'haec loca vi quondam dissiluisse ferunt'. AEVI LONGINQVA pro longi. 'aevum' pro tempore posuit, ut aevoque sequenti. alibi pro annis, ut <II 638> vos o quibus integer aevi sanguis ait.

20 416. DISSILVISSE FERVNT hinc apparet bene dictum unctos saluere per utres. nam ut 'dissilui', sic 'salui' facit. Cicero cum hic de raeda reiecta paenula desiluisset. est enim positio 'salio salis salui', item in compositione 'dissilio dissilui'.

CVM PROTINVS continuo: et modo adverbium loci est, alibi temporis 25 est, ut <291> protinus aërias Phaeacum abscondimus arces.

417. FORET ab infinito est: sed modo praeteritum significat

---

7 Sallustius] hist. IV 36 Kr. cf. Isid. or. XIII 18, 3 et dnet. Plac. ad Stat. Theb. III 597 || 18 aevum . . . pro annis] cf. Isid. diff. verb. 67 || aevoque] buc. VIII 27 || 20 hinc apparet e. q. s.] cf. Diom. p. 374, 5 K. || unctos] georg. II 384 || 21 Cicero] pro Mil. X 29

---

1 pitilia CH || 2 legatur E || etiam om. L || 6 enim] paene add. HMe || 8 coniunctam siciliam Me (Siciliam om. E || 9 obrutum FCMle: opruptum H

obruptum E obrupta L abruptum Isidorus et Luct. Plac. || ut . . . sit] aut dum curvum sit Luct. Plac. || 10 tam curvum sit Fabricius, Masvicius, Burmannus || in qua F' || 11 altitudo et asperitas Luct. Plac. || relidit] vi violentia, ut Lucanus (III 62) 'vis ingens pelagi semperque laborant aequora ne rupti repentant coufinia montes' add. Fabricius || 12 tempora tenet F' || 13 ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta Vergilius || 17 AEVI LONGINQVA pro longi scripsi: AEVI longi pro longinqua F' longi pro longinqua om. Daniel || 18 pro tempore Daniel: p̄t tempore F' || aevoquo F' || 20 DISSILVISSE H || hic FC || 21 dissilui H desalui E (dissilui e) || 22 praeda H || paenum ulla C || desiluisset LHE: dissiluisset FCMle || 23 salui] salui Me || 24 continue FMe coniunctive E || 25 ascendimus C || 26 infinitivo FE

tempus, quod rarum est; saepius enim futurum significat. VENIT MEDIO in medium, ut <V 451> it clamor caelo.

418. HESPERIVM SICVLO LATVS ABCSDIT hypallage est: nam minora a maioribus segregantur, sed contra dixit. ABCSDIT propter metrum 'ci' corripuit per poeticum morem. 5

419. INTERLVIT interlabitur, pontus scilicet. AESTV aestum poetae maris angustias artati ideo appellant, quod ibi commotione reciproci cursus mare videtur aestuare.

420. DEXTRVM SCYLLA LATVS LAEVVM INPLACATA CHARYBDIS de Ionio venientibus. Scylla enim in Italia est, Charybdis in Sicilia. Scylla autem ipsa Phorci et Creteidos nymphae fuit. hanc amabat Glaucus, quem Circe diligebat; et quoniam pronior in Scyllam fuerat, irata Circe fontem, in quo illa consueverat corpus abluere, infecit venenis: in quem illa cum descendisset, pube tenus in varias mutata est formas. horrens itaque suam deformitatem se praecipitavit in maria. alii a Glaucō, cum sperneretur a Scylla, rogatam Circe et iam ita, ut legatur, mutatam dicunt. alii a Neptuno amatam, cum illa Glaucum amaret, rivalitatis dolore in hoc monstrum mutatam. Homerus hanc dicit immortale monstrum fuisse. Sallustius saxum esse dicit simile formae celebratae procul visentibus. canes vero et lupi ob hoc ex ea nati esse finguntur, quia ipsa loca plena sunt monstris marinis, et saxorum asperitas illic imitatur latratus canum. sanē alia Scylla fuit, de qua in bucolicis <VI 74> plenius dictum est. [legimus etiam nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt. si ergo 'plangunt' dicimus, et 'latrant' non incongrue posuit.] Charybdis autem in Siciliae parte posita femina fuit voracissima, ex Neptuno et Terra genita, quae, quia boves Hereulis rapuit, fulminata a Iove est et in maria praecipitata: 15 20 25

11 Scylla Phorci e. q. s.] exscr. mythogr. II 169 cf. I 3, III 11, 8 || 19 Homerus] Od. XII 118. cf. Macrob. Sat. V 6, 4 sqq. || Sallustius] hist. IV 36 Kr. || 20 simile . . . latratus] cf. Isid. or. XIII 18, 4 || 24 nunc] georg. I 334 || 26 Charybdis autem e. q. s.] exscr. mythogr. II 170

5 corripit F' || 7 angustias F. Schoellius: angustis F' angustis Masvicius angustis spatium ideo appellant coni. Hagenus || 11 Scylla] enim add. L || forti H || creteidos F' C || 12 et] is F' C || 13 illa] scylla L scilla H || consueverat . . . in quem om. F' || corpus] se C || 16 in mari F' || 17 iam] fortasse illam || 19 mutatam F' hoc L (hanc D) || 22 maris F' || 24 plenus F' || legimus . . . posuit declusi || 25 ergo hab. C || dicimus om. M || 26 non] nunc F' E (non e) || posuit] dicitur M E (al. posuit superser. e) || cis quae de Charybdi dicta sunt LAEVVM INPLACATA CHARYBDIS praemittit F. ceterum in hoc libro Charybdis autem . . . ter uno die, cohibet . . . fabulam, TRAIEMENTEM . . . Sallustio . . . iunguntur, quae in dextro margine scripta sunt, hodie vix legi possunt. || in Siciliae parte posita hab. C || 27 ouis C || 28 a iove dicitur fulminata M (fulminata a iove est m) fulminata a iove dicitur e || deiecta M e (praecipitata m)

unde naturam pristinam servat; nam sorbet universa *quae prehendit* et secundum Sallustium ea circa Tauromenitanum egerit litus. de hac Cicero in Philippicis <II 27, 67> ait Charybdis: quae si fuit, animal fuit unum.

5 421. OBSIDET ad transeuntium insidias. BARATHRI barathrum est immensae altitudinis nomen: unde sequitur 'sorbet in abruptum': quod Graece βάραθρον dicitur. TER GYRGITE VASTO aut 'ter' pro 'saepe' posuit, finitum pro infinito, aut ter uno die.

423. ALTERNOS singulos, non omnes simul, ut <XII 233> *vix hostem alterni si congregiamur habemus; aut 'alternos' vicissim, quia accipit, ut vomit, rursus vomit, ut accipiat.*

424. COHIBET SPELVNCA hypallage est in sensu; nam ipsa se tenet intra speluncam secundum fabulam.

425. TRAHENTEM Sallustius quo forte inlata naufragia sorbens gurgitibus occultis milia sexaginta Tauromenitana ad litora trahit. ergo et 'sorbet' et 'trahit' de Sallustio.

426. PRIMA nominativus est pluralis a neutro. et est Graeca figura, τὰ πρῶτα ἄνθρωπος.

427. PVBE TENVS 'tenuis' praepositio ablativa quidem est, sed 20 figurate etiam genetivo cohaeret, ut et erurum tenuis a mento palearia pendent. sane gaudet postpositione. PISTRIX si navem intellegas, haec pistris huius pistris facit; si de belua, haec pistris, huius pistris facit.

428. COMMISSA LVPORVM coniuncta et coagmentata: ipsa sci- 25 licet, ut <IX 672> portam quae ducis imperio commissa recludunt. et figurate locutus est, ut <I 228> oculos suffusa. est

2 secundum Sallustium] hist. fragm. IV 37 Kr. || 5 barathrum . . . nomen] cf. Isid. or. XIV 9, 5 et gloss. Sangerm. ap. Hildebrandum p. 27 || 14 Sallustius] hist. fragm. IV 37 Kr. || 19 tenuis praepositio . . . cohaeret] cf. Serv. comm. in Don. p. 418, 34 et 442, 1 K. || 20 et erurum] georg. III 53

1 unde naturam servat humanam E (1 pristinam *superser.* e) || 3 in Philippicis om. CME || Quae Charybdis tam vorax? Charybdim dico? quae si fuit, animal unum fuit Cicero || 4 unum] in philippicis *add.* CLHME || 5 insidias] pertinet quod ait obsidet *add.* Lion || 6 immensae] nimiae Isid. et gloss. Sangerm. || 7 βερεθρον C berethron LHE (hron in ras. l) beretron M || dicitur] quia sit gravis aspectus quia βαρὺ τὸ εἶδέναι *add.* D || 10 uocissim F || 12 SPELVNCAM L || 14 quo] quod Daniel || 16 de Sallustio F et detrahit Sallustio Daniel || 18 ταπρῶτα ἀνερωτος F ταπρῶτα ἀνερωτος C τα πρῶτα ἀνερωτος L ταπρῶτα ἀνερωτος H τα πρῶτα ἀνερωτος M ταπρῶτα ἀνερωτος E (ἀνερωτος e) 19 ablativo F || 22 haec om. C, sed spatium relictum est. haec L (haec l) pistris huius pistris H pistris huius pistris reliqui, nisi quod prioris pistris litteram extremam, alterius duas litteras extremas in ras. l || facit om. L || si . . . facit in contextu omissa in marg. suppl. L || de belua] dicas *add.* ME || 23 huius om. HME || facit om. HE (supr. vers. *add.* e) || 24 coagmentata LEm

autem haec elocutio: postrema, id est τὰ ἔσχατα, commissa erat luporum utero caudas delphinum, id est commissas habebat. *et quidam volunt 'commissa' dici quae diversa iunguntur.*

429. PRAESTAT melius est.

430. CESSANTEM immorantem, quod sequentia indicant 'longos 5 et circumflectere cursus'. *Terentius si absis uspiam, aut ibi si cesses. sed alibi quid illic natus cessat cum Syro.*

431. INFORMEM hic 'quae confusae sit formae', alibi deformem nec sum adeo informis, alibi monstrum <658> informe ingens, quod humanam excedat formam. 10

432. CAERYLEIS CANIBVS variavit nunc 'canes' dicendo, cum supra dixerit 'lupos'.

433. PRAETEREA hinc ostenditur cuncta seire Helenum et iam infensam Iunonem, sed prohiberi dicere, ut diximus supra <380>.

HELENO PRUDENTIA in homine enim prudentia est, in vatibus fides. 15

433. VERIS IMPLET oraculis, ut Lucanus <V 168> atque hominem toto sibi cedere iussit pectore.

437. IUNONIS MAGNAE id est supernae; nam legimus <VI 138> Iunoni infernae dictus sacer.

438. PRECE NYMEN ADORA IUNONI CANE VOTA LIBENS his enim 20 Iuno praecipue delectatur, id est hymnis et prece. CANE [autem] de historia est; nam et bello Punico matrimi et patrimi cantaverunt Iunoni. et bene tria posuit quae ad religionem pertinent: precare, vove, solve. DOMINAM hic abusive dominam Iunonem appellavit, cum proprium hoc nomen matris deum sit. 25

6 Terentius] ad. I 1, 3 || 7 alibi] heaut. tim. V 1, 9 || 9 nec sum] buc. II 25

1 postremum *C* et *Daniel* || id est] ude est *C* unde est *Daniel* || ταιρικατα *C* τα εκκατα *LH* ταεεκατα *M* (1 testata id est eandem rem superscr. *m*) testata *E* (at. ταεεκατα in marg. cal. man.) || 2 id est *om.* *CM* || habebat] caudas utero add. *Fabricius* || 3 diversa *Arntzenius* ad *Plin. paneg. cap.* 39: diuerta *F Hagno teste*, diu exesa *Daniel* || 4 ad *Pachyni* in marg. promunturium siciliae spectans austrum ab aeris crassitudine dictum nam pachis graece dicitur crassus et spissus et quia austro perflatur hoc promunturium inde retinens pinguedinem appellatur pachinum *T. cf. Serv. ad v. 699 et Isid. or.* XIV 7, 5 || 6 abhis *F* abis *Daniel* || ubi *Daniel* || 7 cesset *F* || syra *F* || 9 monstrum] ut monstrum add. *Daniel* || 14 prohiberi ex prohibere *F* prohibere *E* || dicere *om.* *F* || 15 PRUDENTIA VATI *F* || enim *om.* *FC* || in vate *F. Schoellius* || 16 si VERIS IMPLET APOLLO id est si ueris implet oraculis *FC* s. v. i. a. subaudis oraculis *Lion* || utque *C* || 17 totus *H* || cedere] dicere *F* caedere *M* || 18 legimus] in sexto add. *Fabricius* || 19 iunonis *C* || dictus sacer *om.* *C* || dictos *F* || sacer] in vii. aut sicut supra dictum ideo magna add. *F. cf. ad Aen.* I 378, II 269, III 12 || 20 his enim . . . prece *om.* *F* || 22 patrimi et matrimi *Masvicius primus* || 23 regionem *F*, corr. *Daniel* || precare vove solve scripsi: preca roboe solue *F* prece votis donis *Daniel primus*

439. VICTOR propositi tui effector, *ut illi victor ego, et Tyrio et reliqua.*

441. CYMAEAM VRBEM sicut <293> Buthroti arcem, <I 244> fontem Timavi. Euboea insula est, de cuius civitate Chalchide
5 profecti sunt ad novas sedes quaerendas, et haud longe a Bais, qui
locus a socio Ulixis Baio illic sepulto nomen accepit, invenerunt
vacuum litus, ubi visa muliere gravida civitatem condiderunt: quae
res fecundam ostendebat fore rem publicam: et eam Cumas voca-
verunt, sive ab ἐγκύω, id est praegnante, sive ἀπὸ τῶν κυμάτων.
10 id est undis; nam κύματα dicuntur. 'υ' autem Latini in 'u' vertunt,
ut 'Byrria' 'Burria'.

442. DIVINOSQVE LACVS consecratos, Avernum et Luerinum.
'Avernus' autem in plurali numero 'Averna' facit, ut 'tartarus'
'tartara': unde est 'Averna sonantia silvis'. sane hic lacus ante
15 silvarum densitate sic ambiebatur, ut exhalans inde per angustias
aquae sulphureae odor gravissimus supervolantes aves necaret: unde
et Avernus dictus est, quasi ἄσφοδος. quam rem Augustus Caesar
intellegens, deiectis silvis ex pestilentibus amoena reddidit loca.

443. INSANAM VATEM alii magnam dicunt, sed melius deo ple-
20 nam et vaticinatricem intellegimus. *INSANAM VATEM] *quia duo
genera vaticinandi sunt, aut simplex, ut Heleni, aut per furorem, ut
Sibyllae. VATEM] [quia] vates a vi mentis appellatos, Varro auctor
est.* SVB IMA in ima, ut namque sub ingenti lustrat dum
singula templo.*

1 illi] georg. III 17 || 4 Euboea . . . undis] exscr. mythogr. I 145 || 14 sane
hic lacus . . . loca] exscr. Isid. or. XIII 19, 8 || 22 Varro] cf. de l. l. VII 36
vates . . . appellatos] cf. Isid. or. VII 12, 15

3 CIMEAM C || VRBEM] cymeam autem urbem *add. Me* per urbem *add. E* || sicut . . . Timavi *om. FC* || bytroti L butroti *HMe* busti *E* || 4 chalchide
L chachide *H* calchide *reliqui*. incolae *add. Fabricius* || 5 sedes] fides *F* ||
a Bais] ab his *F* || 6 socii *F* || 7 visa] iussa *C* || 8 secundam *F* || fore rem] fu-
rorem *C* || nocarunt *FCME* || 9 ab en kyw *FLE* ab eskyw *C* ΔΕΝΚΥΑ *H* ab
ενκυο *M* ab ἐγκύων *vulgo* || a praegnate *C* || απο ταιν κυματων *C* απο των
κυματων *L* αιτο τον κυματαν *H* || 10 ab undis *ME* || κυμα *FCIME* κύμα
L || κύματα undae *Fabricius primus* || conuertunt *M* || 11 Burria *om. L* Cymaeam
autem urbem sicut butroti arcem et fontem timavi *add. C* || 13 haec auerna
ME || 15 exalans *libri* || 16 sulphureae *C* sulphureae *reliqui* || superuoluntates *F*
superuolitantes *C* || 17 ΛΟΦΟΣ *M* || 19 magnam dicunt quia duo genera . . .
Varro auctor est sed melius . . . intellegimus *F* || 20 intellegimus] intellegamus
D, addens a Graecorum tractum etymologia qui μάρτεϊς ἀπὸ τῆς μάρτεϊς ap-
pellaverunt. nam supra sensus humanos intellegentia furor et insaniam dicitur,
teste Cicerone lib. de diuinatione (I 1, 1) 'huic praestantissimae rei nomen
nostri a diuis, Graeci ut Plato interpretatur a furore dixerunt', rursus (I 2, 4)
'furoris diuinationem Sibyllinis maxime uersibus contineri arbitrati'. unde adhuc
qui inspirari solent fatuari dicuntur. Virgilius (VI 11) 'magnam cui mentem ani-
mumque Delius inspirat uates'. (unde adhuc . . . dicuntur *verba sunt Iustini*
43, 1, 8) || 22 sibyllae *F* || mentis *ex mentes F* || appellatos *F* || 24 templo] et

444. FATA CANIT FOLIISQVE NOTAS ET NOMINA MANDAT tribus modis futura praedicit: aut voce, aut scripto, aut signis, id est quibusdam notis, ut in obeliseo Romae videmus: vel, ut alii dicunt, notis litterarum, ut per unam litteram significet aliquid. in foliis autem palmarum sibyllam scribere solere testatur Varro. *FOLIIS 5 palmarum. NOTAS litteras. NOMINA verba.*

445. CARMINA VIRGO quia eius responsa versibus scribebantur. 'virgo' vero Phemonoe dicta est: nam sibylla appellativum est nomen, adeo ut Varro quot sibyllae fuerint scripserit. sibylla autem dicitur omnis puella, cuius pectus numen recipit: nam Aeolii *σίους* 10 dicunt deos, *βουλῆ* autem est sententia: ergo sibyllas quasi *σίου βουλῆς* dixerunt. inde est <VI 11> magnam cui mentem animumque Delius inspirat vates. sane sciendum omnia responsa sibyllae plus minusve centum contineri sermonibus: unde Vergilius ait <VI 43> quo lati ducunt aditus centum, ostia centum, 15 unde ruunt totidem voces, responsa sibyllae.

446. DIGERIT ordinat, disponit. *IN NUMERVM in ordinem, ut continuatio carminum fiat, unde est numeros memini si verba tenerem.* SECLVSA pro 'inclusa': praepositio pro praepositione.

448. VERSO CARDINE aperta ianua, per periphrasin. 20

449. TVRBAVIT IANVA FRONDES non ianua, sed ventus, qui per ianuam ingreditur.

450. *NUMQVAM* pro 'non'.

451. *SITVS* positiones et ordines. *alibi 'situ' velustate, ut <VII 452> en ego victa situ. alibi squalore <VI 462> per loca senta situ.* 25

452. INCONSVLTI inseii rerum, ignari, sine consilio. et consultus est qui consulitur, inconsultus qui non accipit consilium.

8 virgo vero . . . *σίου βουλῆς* dixerunt] exscr. mythogr. II 87 || 18 numeros] buc. IX 45 || 27 consultus . . . consilium] exscr. Isid. or. X 39. cf. gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 75

(I 431) 'exercet sub sole labor' *add. Stephanus et Fabricius* || 2 futura praedicit] ait futura praedicta *F* || scripto] scriptura *F* *Ce* scripto *ex* scriptu *M*. praedicta *add. F* || 3 obeliscis *F* oboliscos *C* obolisco *L* obilisco *HE* || oromae *C* || 5 *ad foliis supr. vers.* scilicet palmarum *T* || 7 virgo *om. LH* || scribantur *F* *L* (scribebantur *l*) || 8 foemon *L* (foemonoe *l*) femor Noe *II* fermone *E* (femonoe *e*) || 9 quod *II* || 10 recepit *L* || aeli *L* (aelii) acoles *E* || sios *F* *CL* sius *II* zios *E* || 11 bule *FLH* bulae *CE*. *σίους* . . . *βουλῆ* *evanuerunt in M* nubulas *F* siubulas *CH* zio^Sbulas *L* (zio^S *l in ras.*) ziosbulas *ME* || 14 minus *FC* minus *////* *L* (*duae litterae crasae*) || 15 quod latini dicunt *F* *C* || hostiae *F* hostia *HE* || centum *om. ME* || 17 *ad in numerum supr. vers. in ordinem T* || 19 SECLVSA . . . praepositione *om. F* || 23 pro 'non' *scripsi: ponam F. cf. Serr. ad Aen. II 670. omisit hoc scholium Daniel* || 25 sentu *F* || 26 sine consilio sine responso . . . adgrediuntur *F* et consultus est . . . consilium *omittens* || 27 accepit *C*

INCONSULTI] * sine responso, quibus consultum non esset, ut inconsultos incautos dicimus, qui sine consilio aliquid adgrediuntur.*

453. NEQVA MORAE 'nequa' pro 'non' aut 'nulla', hoc est nullum damnum te ex mora fecisse credideris.

5 455. (VI) VELA VOCET valde vocet.

456. ORACVLA fata, responsa.

457. IPSA CANAT ne te mittat ad ea quae in foliis notat. VOLENS quae velle habet: nam 'volitura', aut propter asperitatem sermonis noluit dicere: aut 'volens', quia cogi non potest si nolit: (aut) 10 ut in sacrificiis 'uti volens propitiusque'.

458. ILLI TIBI ITALIAE POPYLOS et cetera. bene haec ad sibyllam distulit, quia ipse de cursu tantum interrogatus est. et quia 'bella' terribile nomen intulerat. statim evadendi spem adiecit 'et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem.'

15 460. VENERATA quam tu veneratus sis, vel veneratu pro te deos, id est rogatis pro te diis.

461. HAEC SVNT QVAE NOSTRA LICEAT TE VOCE MONERI bene cum praescriptione, ne falsidicus vel minus peritus postea putaretur sacerdos.

20 463. EFFATUS AMICO EST poeta divinus peritiam suam inventa occasione semper ostendit; 'effatus' ergo verbo augurali usus est, quia scit loca sacra, id est ab auguribus inaugurata 'effata' dici: ergo religioso verbo voluit uti, qui potuit dicere 'quae postquam vates sic ore est fatus amico'. 'effatio' dicta est pro locutione, quod ubi quid loquimur 25 'famur'.

464. AVRO GRAVIA utrum aurea, an quibus non totis aureis addito auro pondus accesserit? et GRAVIA 'a' finalitatis ratione producitur, sed satis aspere: nam in nullam desinit consonantem, ut

27 a finalitatis . . . ensis] cf. Serv. comm. in Don. p. 424, 21 et Serg. de syll. p. 479, 6 K.

5 VI addidi || valde vocet scripsi: valde uouet I' valde nove Daniel VELA VOCENT quamvis sit prouisa navigatio D || 8 uellae H || uolitur FC ualitura E (uolitura e) || aut et sermonis hab. C || 9 aut inseruit F. Schoellius || 11 ILLI TIBI quare de sibylla dicit, quid enim plus est dictura? soluitur sic: cum Helenus dixisset ventura quaeque et bella, intulit spem, et quo quaeque modo fugiasque ferasque laborem Lion. similia ediderat Fabricius || ad vers. 458 bene . . . ferasque la-

borem in marg. T || sybillam F || 12 curso F || tantum om. T || 13 quo quemque] quod quaeque F || 19 sacerdos om. F, post putaretur addens utrum auria an quibus non accesserit et grauia, quae expunxit Daniel || 21 verbo augurali . . . famur hab. Ambros. || augurali I' || 22 inaugurata F' || 23 uolunt F' || quia Ambros. || 24 fatus F' || est scripsi: et I' et Ambros. || prolocutione I' pro elocutione Ambros. || ubi quid Ambros.: ubique I' ubi Daniel || 26 auria I' || an] in F. cf. adnot. ad lin. 19 || 27 a om. FC || 28 in om. C

omnia vincit Amor; et nos cedamus Amori, item (X 394)
at tibi Thymbre caput Euandrius abstulit ensis. ELE-
PHANTO pro ebore posuit: Graece dixit.

465. STIPAT denset: unde stipatores dicuntur qui in navibus
componunt, a stipa. 5

466. DODONAEOS *id est* Epiroticos, a civitate Epiri Dodona.
laudavit a regione, ut vasa Corinthia. *quidam dicunt ita: ubi aes
optime fustum, sicut et apud Corinthum: vel 'Dodonacos' quales sunt
in templo Dodonaci Iovis. haec autem regio in finibus Aetolorum est,
ubi Iovi et Veneri templum a veteribus fuerat consecratum. circa hoc* 10
*templum quercus immanis fuisse dicitur, ex cuius radicibus fons mana-
bat, qui suo murmure instinctu decorum diversis oracula reddebat: quae
murmura anus Pelias nomine interpretata hominibus disserbat. sed
cum hic ordo oraculorum per multa tempora stetisset, ab Arce latrone
Illyrio excidi quercus praecepta est; unde factum est, ut postea fatidica* 15
*murmura cessarent. narratur et aliter fabula: Iuppiter quondam Hebae
filiae tribuit duas columbas humanam vocem edentes, quarum altera
provolarit in Dodonae glandiferam silvam Epiri ibique consedit in
arbore altissima praecepitque ei qui tum eam succidebat, ut ab sacrata
quercu ferrum sacrilegum submoveret. ibi oraculum Iovis constitutum* 20
*est, in quo sunt vasa aenea, quae uno tactu universa solebant sonare.
altera autem columba pervenit in Libyam et ibi consedit super caput
arietis praecepitque ut Iovis Ammonis oraculum constitueretur.*

LEBETAS ollas aereas. Graece dixit; zemas enim vulgare est, non
Latinum. 25

467. HAMIS AVROQVE hamis aureis, ἐν δὲ ἀὶ δυοῖν. 'hamis'

1 omnia] buc. X 69 || 4 unde . . . a stipa] exscr. Isid. or. XIX 27, 2 ||
16 Iuppiter quondam e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. III 106 || 24 Lebe-
tas ollas aereas] cf. Isid. or. XX 8, 4

1 et . . . Amori om. LHM, nos . . . item om. FC || item . . . ensis om.
M (add. m) || 2 at] ut FC nam Vergilius || Euandrius . . . ensis om. F || ensis]
quare 'liceat'? solvitur: 'liceat' quae leviora sunt; supra enim tacuit de morte
patris; nam dicuntur difficile responsa praedicere. add. Lion: quae pertinent
ad vers. 461 || 4 inde LH || 5 a om. FC et Lione teste Guelferb. I || stipare F' stupa
C styppam Guelferb. I stipam legisse videtur Isidorus. cf. ad Aen. I 433 || 6 id
est hab. C || 8 chorintum F || 9 regia F || 11 immanes F || 12 murmure intinctu F,
corr. Daniel || 13 murmura F || 15 Illyrio Masvicius: hillirio F || 16 cessarent
scripsi: cessarunt F cessauerint Daniel || hebe F || 18 peruolavit legit Hagenus
in F || 23 praecipitque F || oraculum constituetur F || 24 zemas FCLHe zemas
M zimas E zima l || 25 Latinum] Lebes pro uase capitur in quod aqua dum
manus abluuntur decedit. quod decentius Aeneae convenire domum (leg. donum)
videtur, quam quod culinae dona praestentur, ut Homerus in Odysea (I 136)
χίονια δ' ἀμφίπολος προχόω ἐπέχευε φέρονσα καλῆ ἡροσσήν ὑπὲρ ἀργυρείοιο
λίβητος add. D || 26 ἐνιαυτῶν FC endiadi/in L endiadio H endiadin M
endiadin E per Endiadin Stephanus per Endiadyne Masvicius

autem catenis *vel* circulis significat. *TRILICEM trino nexu intextam.*

468. CONVM INSIGNIS GALEAE a parte totum; nam conus est curvatura, quae in galea prominet, super quam cristae sunt. *coni* 5 *tamen appellationem sciendum a Graeco tractam. CRISTASQUE COMANTES proprie. sicut dictum est Graecorum sic erant, ut <II 391> deinde comantem Androgei galeam. et est participium 'comantes' nothum; non enim est verbum 'como'.*

469. SVA DONA PARENTI id est Anchisae. 'sua' autem con- 10 *grua meritis, apta aetati.*

470. DVCES equorum scilicet, quos vulgo agasones vocamus, ut <X 574> *effunditque ducem. alii duces itinerum accipiunt.*

471. REMIGIVM SVPPLET bene verbo militiae usus est, ut supplementum diceret; nam multos in Creta perdidit.

15 472. VELIS APTARE IVBEBAT subaudis 'socios' a superioribus. *et bene servat τὸ πρόπον, ut ubique Anchisen inducat iubentem navigationem, ut <9> et pater Anchises dare fati vela iubebat.*

473. FERENTI *pro secundo, [sed] vel flanti, vel cum flare coepisset.*

475. ANCHISA bene, cum Veneri libidinem non obicit. *dicendo* 20 *coningium maiorem honorem Anchisae tribuit. 'Anchisa' autem vocativus hic non est Latinus, nam brevis esset 'a', ut 'o Catilina': Graecus est ergo, de quo valde apud † eos quaeritur quemadmodum exeat ab his nominibus, quae in 'es' mittunt nominativum. nam 'Tydides' 'Tydide' facit, ut <I 96> Danaum fortissime gentis*

25 Tydide. 'Atrides', cum sit simile, 'Atrida' facit, ut Horatius ne quis humasse velit Aiace, Atrida, vetas cur? tale est ergo

3 conus . . . cristae sunt] exscr. Isid. or. XVIII 14, 2. cf. gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 80 || 13 Remigium supplet . . . perdidit] cf. comm. Luc. II 475 || 25 Horatius] sat. II 3, 187

1 vel circulis hab. C || nixu intextum F, corr. Daniel || 3 convm autem (sic) a parte totum . . . a Graeco tractam post accipiunt (lin. 12) collocavit Daniel, post como Lion || conum FC colnus num H || 5 ad v. 468 sciendum coni appellationem a greco tracta et comantis proprie dixit sic enim consuetudo grecorum erat ut galeas cristatas haberent ut deinde comantem androgei galeam. et est participium a verbo como in marg. T || tractum F' || 6 sic om. Daniel || 7 nothum Hagenus: notum F' || 10 meritis hab. C || apta congrua aetati L || 11 DVCES] itineris add. Daniel || vel quos Daniel || agassones F' || 13 ut et diceret om. F' || 15 IVBEBAT om. FC || 16 tro pepon F' || iubentem Hagenus: in F. ut ubique Anchises iubeat navigationem idem coni. Hagenus || 17 et et vela om. F' || 18 FVRENTI F' || sed vel om. Daniel || 19 Veneri Daniel: vene F. fortasse duo scholia fuerunt bene cum Veneri libidinem non obicit et dicendo coningium maiorem honorem Anchisae tribuit || 21 a om. LH || o om. FC hoc L || 22 apud poetas vel a Plinio F. Schoellius. fortasse apud idoneos || 23 in eis FH || 24 Tydide] tydidae F' tydide ac C siltide H || 25 ut Horatius . . . cur post Scythia (p. 425 (lin. 3) collocanda videri per litteras mihi significavit Ioannes Kirchnerus || 26 velint Me

et 'Anchisa'. sane apud Latinos horum nominum causa manifesta est: nam nominativum ipsum in 'a' mutant et recipiunt Latinam declinationem, ut 'Atrides' 'Atrida', 'Scythes' 'Scytha'. DIGNATE digne habite, digne iudicate. nam modo non agentis habet, sed patientis imaginem; illud est in primo <335> haud equidem 5 tali me dignor honore.

476. CVRA DEVM *id est* amor, ut *alibi* <X 132> Veneris iustissima cura. BIS PERGAMEIS EREPTE RVINIS probavit curam deorum. et sciendum, rhetorica esse argumenta, quae a contrariis laudant. quod enim supra Anchises infelicitatis putavit, ut <II 642> 10 satis una superque vidimus excidia, hoc iste argumento convertit in laudem. 'bis' autem propter Herculem et Graecos, qui expugnare Troianos.

477. ECCE TIBI aut vacat 'tibi', ut in Tullio qui mihi accubantes in conviviis: aut certe altius dictum est 'tibi', ac si 15 diceret: qui Italiae hanc tantum visurus es partem, non etiam eam quam Aeneae fata promittunt. *aut certe 'tibi' id est quod ad te attinet; nam ita veteres ponebant, ut Terentius in adelpis* <IV 1, 21> *en tibi autem: quid est? lupus in fabula. et cur haec Aeneae non dicit? aut sufficere putat quae illi vaticinatus est, ut retineat illa,* 20 *aut ambobus dicit ad unum loquendo.* AVSONIAE Italiae, a rege Ausone. ARRIPE invade: illic enim est sacrificaturus.

478. ET TAMEN ἀνάπολον est; non enim praemisit 'quamquam vicina sit'. PRAETERLABARE NECESSE EST praeternaviges. et bene positum 'necesse est', ne fatigato longae navigationis denuntiatio dura 25 videretur.

479. PANDIT APOLLO Laurolavinatam agrum significat, ad quem venturus est.

480. VALE AIT bis haec est in Vergilio iteratio, ut hoc loco:

3 Dignate . . . imaginem] cf. Gell. XV 13, 10 || 14 in Tullio] in Catil. II 5, 10

1 et sunt anchisa *F*C || 2 nam] quae *Stephanus et Masvicius* || nominativus ipse in a mutatur et recipit *Daniel* || mutant] mittunt *Stephanus, Fabricius, Masvicius* || 3 atrida facit et scytha facit *Me* || 4 non] nam *F* || 5 illud *F. Schollius*: unde *libri* || 7 id est et alibi hab. *C* || 9 et sciendum *om. F* || 10 supra *om. F* || infelicitatem *C* || 11 excidia] et c. s. u. *add. Me* || hic *M* (i iste *superscr. m*) argumentum *ME* (argumento *me*) || 14 tullo *F* || qui] id *L* || 18 ut] *Daniel*: in *F* || 19 haec Aeneae *scripsi*: uecenee *F* ut Aeneae *Daniel* et Aeneae *Masvicius* 21 AVSONIAE . . . Ausone *om. F* || Ausone *Masvicius*: ausono *libri* Ausonio *exemplaria pleraque* || illis *F* || 23 AT TAMEN *H* || anacolyton *F* anacoliton *C* anacoluton *L II Me* anaculeuton *E* anacoleuton *m*) || 25 PRAETERLABORE *F* || 27 Lau-

rolavinatam *m*: laurolauiniae *F*C laurolauini autem *L* (i *superscr. I*) laurolauinii autem *IE* laurolauinii uatem *M* Laurolavinatam autem *Fabricius* Laurolavinatam *Masvicius et Burmannus*

nam cum supra 'compellat' dixerit, intulit modo 'ait'. item in quinto <547> cum praemiserit fidam sic fatur ad aurem, subiecit rursus et sese ostendat in armis, dic ait. O FELIX NATI PIETATE latenter ostendit mortem futuram: non enim ait fe-
 5 licem vitae longinquitate vel adventu ad Italiam, sed tantum 'nati pietate', quasi qui poterit exsequiarum munus implere.

481. PROVEHOR sermone progredior, ut ostendunt sequentia.

DEMOROR AVSTROS id est vos demoror quo minus ventis utamini.

482. SUPREMO ultimo: postquam eorum desperabat aspectum.

10 483. PICTURATAS participium sine verbi origine, *vel a feminino genere derivatum*, pro 'pietas', id est pictura decoratas. AVRI SVB-
 TEMINE id est filo quod intra stamen currit, quod Persius <VI 73>
 tramam dixit mihi trama figurae sit reliqua: ast illi tremat
 omento popa venter? nam male quidam 'subtemen' stamen ac-
 15 cipiunt, cum stamen de auro esse non possit.

484. PHRYGIAM CHLAMYDEM aut acu pictam: huius enim artis peritos Phrygiones dicimus secundum Plautum; in Phrygia enim inventa est haec ars: aut ob hoc addidit 'Phrygiam', quasi per quam patriae memoria retineretur. NEC CEDIT HONORI id est tanta dat
 20 munera, quanta merebatur Ascanius: hoc enim est 'honori non cedere', parem esse meritis accipientis. Scaurus vero 'honore' legit et intellegit: honore non cedit Heleno, qui patri eius vel avo donaverat multa.

485. TEXTILIBVS sibi congruis: quid enim magis conveniebat
 25 donare mulierem?

486. ACCIPE ET HAEC aut intellegimus ante a se aliqua fuisse donata: aut certe secundum ius locutus est; omnia enim quae vel avus vel pater acceperat, ad Ascanium hereditatis iure deveniunt. an 'et haec' praeter illa quae Helenus tibi dedit? MONUMENTA
 30 memoria. 'monumenta' autem a mentis admonitione sunt dicta.

487. LONGVM AMOREM et de praeterito et de futuro, ut agnos-

12 filo quod intra stamen currit] cf. Isid. or. XIX 29, 7 || 16 acu pictam . . . ars] exser. Isid. or. XIX 22, 22 || 17 secundum Plautum] Aulul. III 5, 34

5 aduentum FC || 8 ad demoror austros supr. vers. vos demoror quo minus utamini ventis T || 11 derivatum F' || 13 vocat M (dixit m) || tramā L || figurae sit Persius: figura est libri || ast . . . venter om. FC || tremat omento] tramata mento L tramato mente H || 16 CHLAMYDEM libri, nisi quod CHLAMYDEM H

18 haec hab. C || 19 retinetur F' || 20 hoc enim honoris est FC hoc est honori L (enim l) hoc enim est M || cedere| scilicet add. M parem esse meritis omittens || scauris F' scayrus L || 26 a se hab. C || 27 locuta F' || 28 devenerunt C || 29 MONUMENTA Mclē || 30 monumenta el || amonitione LH (admonitione l)

cas, quantum te vel amaverim vel amatura sim. *potest et pro 'diu' accipi.*

488. CONIVGIS HECTOREAE dictum est hoc habita ratione personae, cum qua loquebatur, ac si diceret 'uxoris avunculi tui'.

EXTREMA TVORVM vel quae Ilio extulit: vel sicut supra <482> digressu 5 maesta supremo.

489. MEI SUPER ASTYANACTIS IMAGO 'super' id est valde, vehementer, expresse, hoc est valde mihi es imago Astyanactis: quo sermone etiam Homerus in simili utitur significatione. *SUPER* [et] deest 'est', ut sit quae superest, id est restat, ut in octavo <251> 10 neque enim fuga iam super ulla periculi est. fabula autem de Astyanacte ista est: superato Ilio cum Graeci ad patriam redituri contrariis flatibus prohiberentur, Calchas cecinit deiciendum ex muris Astyanacta Hectoris et Andromachae filium, eo quod si adolevisset fortior patre futurus, vindicaturus esset eius interitum. hunc Ulixes occultatum a matre cum invenisset, praecipitavit e muro, et ita Graeci Troia profecti sunt. 15

491. PVBESCERET ut etiam in secundo <681> diximus, proeconomia est, ut verisimile sit Ascanium in nono potuisse iam bella tractare. 20

492. DIGREDIENS pro 'cum digrederer', participium pro verbo modi coniunctivi.

493. VIVITE FELICES 'vivite' modo bene optantis est, non, ut in bucolicis <VIII 57>, male dicentis, ut vivite silvae, id est perite. simile est et 'valete', ut Terentius valeant qui inter nos 25 discidium volunt. sunt autem haec per contrarium inventa maledicta, ut sit quasi salva veneratio. illud quaeritur, utrum 'vive', an 'vivas', id est utrum per imperativum, an per optativum dicere debeamus? et constat dici melius per optativum: optari enim pos-

9 Homerus] Od. IV 149 || 25 Terentius] Andr. IV 2, 13

3 hoc om. CL || 5 vel] ut Daniel || 8 es] est H || imago...significatione om. F' || 9 significatione] κείνον γὰρ τοιοῦδε πόδες τοιαῖδε τε χεῖρες ὀφθαλμῶν τε βολαὶ κεφαλῆ τ' ἐφ' ἑρσέει τε χεῖται (Od. IV 149) add. Fabricius || 10 deest est ut sit quae superest id est restat Hagenus: et deest ut que sit superest id est restet F' vel deest ut sitque superest id est restet Daniel vel deest est sitque superest id est restet Masvicius et 'quae' deest et 'est', ut sit quae superest, id est restat con. F. Schoellius || 11 neque iam fuga super illa periculi est F' || de astianacte historia talis legitur superato ilio...profecti sunt in marg. inf. T' || 12 astianactis F' || llio] illic F' || 13 fatibus F' || calcas F' || deiciendum F' || 14 andromachis F' || 15 eius] patris Daniel || 17 sunt] imago astianactis quo sermone etiam homerus in simili utitur significatione add. F' || 19 nono] octavo F' || 21 degredere F', corr. Daniel || modo F' || 23 non om. F' || 25 simile] tales F' tale C' || 26 dididium F' || maletheta L (maledicta l) || 27 salva] amara F' || 28 per om. F' || an] aut F' || dicere...optativum om. F'

sunt, non imperari vel bona vel adversa. quod autem invenimus per imperativum, usurpatum est. FORTVNA PERACTA IAM SVA id est dura, propria Troianorum, ut <VI 62> haec Troiana tenus fuerit Fortuna secuta.

5 495. PARTA pro 'parata'. ARANDVM *findendum*, ut <V 158> *longa sulcant vada salsa carina; sulcus enim proprie aratri est.*

496. CEDENTIA RETRO ut <VI 61> iam tandem Italiae fugientis prendimus oras.

498. FECERE MANVS quod est dulcius.

10 499. QVAE FVERIT MINVS OBVIA GRAIS id est quae nullum patiatur excidium. alii 'fuerint' legunt et volunt esse maledictum in Graecos, ut ad auspicia referas: quod non procedit; nec enim de hoc agebatur. *OBVIA autem obnoxia, inimica, contraria.*

500. SIQVANDO THYBRIM fluvium: pro quo regem ipsum posuit
15 Thybrim, qui in hunc cecidit fluvium et ei nomen dedit; nam antea Albula dicebatur, ut ostendit in octavo <332> Vergilius. alii volunt non Thybrim cecidisse, sed Tiberinum, regem Albanorum, a quo Tiberis dictus est. ut autem Thybris dicatur, haec ratio est: quodam tempore Syracusani, victores Atheniensium, ceperunt Syracusis
20 ingentem hostium multitudinem et eam caesis montibus fecerunt addere munimenta civitati. tunc auctis muris etiam fossa intrinsecus facta est, quae flumine admissa repleta munitiorem redderet civitatem. hanc igitur fossam, per hostium poenam et iniuriam factam, Thybrim vocaverunt ἀπὸ τῆς ὕβρεως. postea profecti Siculi
25 ad Italiam eam tenuerunt partem, ubi nunc Roma est, usque ad Rutulos et Ardeam: unde est <XI 317> fines super usque Sicanos: et Albulam fluvium ad imaginem fossae Syracusanae Thybrim

14 fluvium... Tiberis dictus est] cf. Varro de l. l. V 30. Isid. or. XIII 21, 27. Serv. ad Aen. VIII 330. mythogr. I 193

1 vel bona vel adversa] uel aduersa uel prospera *M* uel prospera uel aduersa possunt *E* possunt *post* enim *omittens* || 2 usurpatium *M* || 4 secuta] PERACTA prostrata *addidit* *Daniel* || 5 PARTA] PERACTA *FC* || properata *C* || 6 longae *Daniel* || vada] probata *F* || carinae *F* || aratri *F*, *corr. Daniel* || 10 FVERIT *F* FVERI//*T* *C* || 11 patiantur *H* patitur *M* || fuerint] n *in ras.* *L* || 12 nec enim deb; agebatur *H* || 14 TYBRIN *CE* TYBRIM *Le* TYBRIN *H* TYBRIM *H* || 15 tibrin *FCE* tybrim *LH* tibrim *M* || 16 ut uirgilius *M* || ostendit uirgilius *l* || in VII. *CL* || Vergilius *om.* *LHM* || nolunt *H* non *omittens* || 17 tibrn *F* tibrin *CE* tibrim *Le* tybrin *H* || 18 tyberis *CE* || tibris *FCE* || 19 victores... multitudinem *FC*: victores ceperunt syracusis atheniensium ingentem hostium multitudinem *LH* victores a. e. i. h. m. *M* victores e. a. i. h. m. *E* || 21 autis *F* || 22 flumine admissa] aqua *M* || 23 civitatem] patriam *Me* || 24 Thybrim scripsi: Ybrin libri, nisi quod tibrin *E* || ἀπο τῆς ὑβρεως *C* ἀπο τῆς ὑβρεως *L* (*ὑβρεως in ras. l*) ἀπο τῆς ὑβρεως *H* || 26 et ad ardeam *Me* || 27 ab imagine *C* || tybrin *FH* tibrin *CE* brin *L* (tybrin *l*) t̄ybrin *M* (*t man. pr.*)

vocaverunt, quasi ὕβριν, ut <497> effigiem Xanthi Troiamque videtis. circa Syracusas autem esse fossam Thybrin nomine Theocritus <I 118> meminit.

501. GENTIQUE MEAE bene genti suae dicit, non sibi. scit enim, Ascanio regna deberi † *victa fatisque incensa*. DATA MOENIA CERNAM COGNATASQUE VRBES OLIM quandoque. et per omnia 'cernam' subaudis. sensus autem talis est: si potuero ad Italiam pervenire et regna constituere et videre urbes et populos tibi cognatos; nam et Aeneas et Helenus a Dardano originem ducunt. ergo hoc dicit: quoniam et ab uno originem ducimus et iisdem casibus subiacuimus, Troiam utramque, id est quam et tu fecisti et ego facturus sum, iungamus et faciamus unam, sed 'animis', hoc est foedere et adfectione, quoniam re vera eas natura non sinit iungi. *quamvis quidam dubitant, utrum genere, an loci proximitate propinquos dixerit*. sane quoniam occurrebat humanae brevitatis vitae, bene subiunxit 'maueat nostros ea cura nepotes'. distinguendum autem 'populosque propinquos Epiro'. et sequentibus ostendit quomodo 'Hesperia', id est, quibus populis auctor est Dardanus. HESPERIA autem Ἐσπερόθεν, nam Graece dixit, et est de loco adverbium 'Dardanus Ἐσπερόθεν'. figura enim non numquam pulchra est si elocutio imperfecta sit, ut Cicero in Verrinis Quintam Verrem Romulia non addidit 'tribu'. *cognatas vero urbes quidam in honorem Augusti dictum accipiunt. is enim cum in Epiro Nicopolim conderet, cavuit in foedere civitatis ipsius, ut cognati observarentur a Romanis*. 25

506. PROVEHIMVR PELAGO id est Buthrotio derelicto. VICINA CERAVNIA IUXTA Ceraunia sunt montes Epiri, a crebris fulminibus

21 in Verrinis] act. I 8, 23

1 ΥΒΡΙΝ Μ ΥΒΡΙΝ C Ybrin L ybrym H ibrin E quasi ὕβριν om. M || 2 esse om. M (add. m) || fossam om. L || ybrin fossam FC || Thybrin scripsi: ybrin L tybrin H thbrin M tibrin E || 5 victa Daniel. fortasse DATA fatis concessa || 7 potero M (potuero m) || 8 diuidere FC || 9 et ante Aeneas om. M || 10 et om: M || 11 et ante tu om. M || 17 et] sed LH || ex sequentibus ME in sequentibus l || 18 Hesperia] fortasse addenda quibus idem Dardanus auctor || 19 et hesperia H || autem FC: hoc est LHME || hespero ten F hesperothē C et iepocnen L (HΕCΠEPΩΘHN l) ECITEPOEN H hesperoten M ECΠEPΩΘHN E (ESPEROTEN e) || graece] recte F || 20 Ἐσπερόθεν] hesperiam tenuit FC Hesperiothen LH hesperoten Me hesperiothen E || 21 inperta F || Quintam] qui FC || 22 et non LH || tribui C || ad cognatas urbes sup. vers. a cognatis habitandas. sed quidam cognatas urbes dictum accipiunt in honorem augusti. is enim cum in epyro nicopolim conderet ciuitatem cavuit in foedere ipsius ciuitatis ut cognati a romanis obseruarentur T || 23 his enim F || 26 bythrotio F bytrotio C l Bytrotio L buthrono H butrotio M butrocio E Buthrotio derelicta Mascivius

propter altitudinem nominati: unde Horatius expressius dixit Acro-
ceraunia propter altitudinem et fulminum iactus.

507. CVRSVSQVE BREVISSIMVS adeo ut medio noctis spatio
transfretaverit.

509. OPTATAE TELLVRIS quae a navigantibus semper optatur.
alii 'optatae' electae vel expetitae accipiunt, ut <I 425> pars optare
locum tecto.

510. SORTITI REMOS quia remigium suppletum erat. et 'sortiti'
per sortem divisi ad officia remigandi, qui esset proreta, quis pedem
10 teneret. PASSIM prout quis voluit. LITORE SICCO ad discre-
tionem illius, quod aqua adluitur.

511. CVRAMVS id est reficimus.

512. HORIS ACTA per horas decurrens. *SVBIBAT bene 'subibat';*
post sextam enim horam descendit.

514. AVRIBVS AERA CAPTAT naturale enim est, ut a qua parte
15 flaturus est ventus, ad eam auris admota frigidior fiat.

515. SIDERA CVNCTA NOTAT ideo 'cuncta', quia in prognosticis
legitur non sufficere unum signum ad explorandam futuram sereni-
tatem. 'notat' autem, ut Tullius notat et designat oculis, id
20 est diligenter intuetur. TACITO CAELO aut sereno, aut nocturno,
per quod tacetur; aut ipse tacitus; aut certe ad homines rettulit:
nam licet aeternus sit axium sonus, tamen a nobis non auditur.
ergo quantum ad nos, tacitum dixit. *LABENTIA cursu scilicet mundi;*
neque enim ventis feruntur, sicut de planetis dicitur: ergo 'labentia'
25 *tamquam labentia, nunquam enim loco moventur.*

516. ARCTVRVM stella est post ursam in boote signo. *PLV-*
VIAS HYADAS id est pluuiosas. Sallustius consedit in valle virgulta
nemorosaque 'virgulta' pro virgultosa. quidam autem 'arcturum
vel pluuias hyadas' accipiunt, quia non utraque uno tempore oriuntur:

1 Horatius] carm. I 3, 20 || Acrocerania... iactus] exscr. Isid. or. XIV 8, 6 ||
19 Tullius] in Cat. I 1, 2 || 27 Sallustius] hist. fragm. inc. 8 Kr.

3 ut om. F' et M (ut m) || 5 quae a ex quia L || 6 alii... tecto omisit
Daniel || obtare F' || 8 suppletum F' || 9 qui esset... teneret om. ME (supr. vers.
add. e) || 11 quod] propter quod FC || alluitur ex abluitur L adluitur H || 13
subbibat E || 18 exprobranda F' || 20 aut sereno hab. C || 21 ipse L (certe D)
setulit F' || 23 ergo... dixit om. M || a nobis E (ad nos e) || ad labentia supr.
vers. currentia cursu scilicet mundi non reuera labentia sed tamquam labentia
T' || 26 bote F' boete H bootae M || signo] ἀπὸ τῆς οὐρανῶς καὶ ἀρκτου id est
a cauda ursae add. D || ad pluuiasque hyadas in murg. pluuiosas. quidam ac-
cipiunt arcturum uel pluuias yadas quia non uno tempore semper oriuntur.
apparente scilicet arcturo semper, yadibus autem certo tempore. quod si ita
est erit quae pro ue id est uel arcturum uel yadas circum quas solent prognos-
tica quadam praecisione pluuiam portendere T || 28 nemorosaque F' || arctu-
rium I'

quod si ita est, erit 'que' pro 're'. TRIONES id est septentriones duos, Cynosuram et Helicen. Varro autem ait boves triones dici. et haec signa etiam plaustra dicuntur, quae a bobus necessario trahi solent, ut Graeci ἄρξτρον ἑμαξεν.

517. ARMATVMQVE AVRO CIRCVMSPICIT ORIONA bene 'armatum 5 auro', quia et balteus eius et gladius clarissimis fingitur stellis. sic Lucanus <I 665> ensiferi nimium fulget latus Orionis. et sciendum non hoc eum intueri, ut cernat signa, quae omnibus patent, sed explorare stellarum vigorem, quo futura indicatur serenitas, ut in georgicis <I 395> nam neque tunc stellis acies obtusa 10 videtur. [ipsam autem Orionem etiam tempestates significare, si fuerit obscurus, alibi <I 535> ostendit cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion.] si autem quaerebat quasi non orta, nequaquam procedit, cum etiam septentriones dixerit, qui semper videntur. CIRCVMSPICIT ORIONA aut quaerit cernere, aut diu contemplatur. 15

518. CAELO CONSTARE SERENO id est omnia videt habere caelum quae significant serenitatem. 'constare' autem suppetere, ut Iuvenalis <VI 166> quis ferat uxorem, cui constant omnia?

519. CLARVM SIGNVM faculam elevavit, ut <II 256> flammam cum regia puppis extulerat. CASTRA MOVEMVS castra sunt, 20 ubi miles steterit. modo tamen classem significat, quia et castra nautica dicuntur. dicta autem 'castra' quasi casta, vel quod illie castraretur libido: nam nunquam his intererat mulier.

520. TEMPTAMVSQVE VIAM id est naves producimus. PAN- DIMVS ALAS contos intendimus: unde <I 224> mare velivolam. 25 Sallustius et parvis modo velorum alis remissis.

522. HYMILEMQVE VIDEMVS ITALIAM aut naturam provinciae

2 Varro] de l. l. VII 74. cf. Gell. II 21, 6 sqq. || 11 ipsum autem. . . Orion] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IX 461 || 20 castra sunt. . . mulier] exscr. Isid. or. IX 3, 44

1 ad geminosque triones *supr. vers.* ericem dicit et cynosuram *T* || GEMINOS duos *Masvieius primus* || 2 id est Cynosuram et Helicen *Daniel primus* || cynosuram et helicen *F* || 3 a bobus *Masvieius*: beius *F* bobus *Daniel* || 4 ἑμαξεν *Daniel*: ημαξεν *F* || 5 ad armatumque auro *supr. vers.* quia balteus eius et gladius clarissimis notatur stellis *T* || 6 carissimus *F* || 9 exprobrare *F* || 10 obtusa *F* || 11 significari *F* || 13 sed si autem *F* || 14 quis eam pervidentur *C* quae *LH* (qui *l*) || 15 ad circumspicit Orionem *supr. vers.* aut. . . contemplatur *T* || 16 *supra vers.* 518 hoc est postquam omnia . . . significant serenitatem *T* || 17 significant *Commelinus primus* || 18 feret *Pithocamus Iuvenalis* || constat *CLM* (constant *lm*) || 21 ubi] uel *F* || milis *F* || 22 ad castra movemus *supr. vers.* in hoc loco classem intellege, *in marg.* Nota castra de nucibus dici *T* || quasi castra *F* || 23 nonnunquam *Stephanus* || his] illie *C* || 24 *TEMPTAMVS LH* || 25 unde. . . remissis *omisit Daniel* || intendimus] vel antennas cum velo extendimus, quae sunt alae in malo navis *add. D*

ostendit: *quod verum est in illo transitu*: ut Sallustius Italiae plana ac mollia: aut rem physicam exprimit, quia omne quod continetur altius est ab eo quod continet: aut quia procul visentibus terra humilis semper videtur, ut Lucanus <III 7> et dubios cernit vanaescere montes.

524. ITALIAM tautologia usus est ad exprimendum adfectum navigantium. *CONCLAMAT valde aut saepius clamat. SALVTANT quidam pro 'adorant' trahunt, ut 'deos salutare'.*

525. CORONA INDVIT aut usque ad summum implevit, aut re vera coronavit. *MERO hic vino; alias 'merum' quod nihil admixtum habet.*

528. DI MARIS per quod navigo, TERRAE ad quam iturus sum. TEMPESTATVM ventorum, aurarum, temporum, serenitatis, ut <IX 19> unde haec tam clara repente tempestas? nam multa significat.

529. VENTO septimus casus. SPIRATE et ad ventum pertinet, et ad favorem, ut <II 385> adspirat primo Fortuna labori.

530. CREBRESCVNT OPTATAE AVRAE magnum hic Anchisae ostenditur meritum. PATESCIT propinquantibus, ut <411> et angusti rarescunt claustra Pelori.

531. APPARET IN ARCE MINERVAE hic dubium est, utrum 'Minervae templum', an 'in arce Minervae' debeamus accipere. sane Calabria ante Messapia vocata est. hoc autem templum Idomeneus condidisse dicitur, quod etiam castrum vocatur.

533. EYROO ab eo quod est 'Eurous fluctus' ablativum 'Euroo' per derivationem debemus accipere. IN ARCYM in arcus similitudinem, ut <VI 42> excisum Euboicae latus ingens rupis in

1 Sallustius] hist. fragm. IV 32 Kr. || 10 Mero...habet] cf. Isid. or. XX 3, 3

1 Italia Stephanus || plena LM (plana I) plano H || 2 mollia L (mollia I) mollis Stephanus atque humilia con. Hagenus || 3 est om. C || uidentibus M || 6 musus H || 7 nauigantium FC || CONCLAMAT...clamat. ITALIAM...navigantium Daniel || CONCLAMA F || ualda F || ad salutant supr. vers. adorant T || 8 duos saluari F, correxit Daniel || 9 ad v. 525 Induit corona. Corona septimus casus est id est uel in circuitu uasis spumam colligi fecit. uel cooperuit. uel etiam in circuitu miscere fecit T || 16 labori] lichori H || 17 AVRAE] sonant add. Daniel || hic hab. C || 18 meritum] quom mox precatus exauditur ut diis acceptus sit add. D || 19 rarescunt FC || Pelori] MINERVAE Palladis, ut (buc. II 61) 'Pallas quas condidit arces, ipsa colat.' add. D || 20 ad templumque apparet in arce Minervae supr. vers. hic est dubium aut templum minervae aut arcem minervae. sed credibilis est in arce id est in altitudine templum apparuisse minervae T || 21 in arce] arcem Masricius primus || 22 messepia uocatus est F, correxit Daniel || idomenaeus F et exemplaria impressa || 24 EOO. Euroo ab eo e. q. s. Daniel EYROO. Eoo ab eo e. q. s. Masricius primus || 25 diriuationem F] in arcus...Sallustius om. C || 26 euboici F || rupit H

antrum, in antri scilicet similitudinem. sic de ponto Sallustius, unde hic tulit colorem, nam speciem efficit Scythici arens.

535. IPSE LATET re vera procul intuentibus: unde est 'portusque patescit'. nam secundum Donatum 'late patet' non stat versus.

536. TURRITI SCOPULI in modum, in similitudinem turrium, ut <I 5 162> hinc atque hinc vastae rupes geminique et reliqua.

REFUGITQVE AB LITORE TEMPLVM aedificia vicina litoribus longe intuenti videntur in mari, quae accedentibus quasi recedere et retro se agere putantur: vel quia situm est in colle, qui sensim crescit a litore. ideo dixit 'refugit'. tale est <72> terraeque urbesque 10 recedunt.

537. PRIMVM aut quale numquam ante viderat: aut antequam aliud videret: aut certe quia sequitur porcae albae omen. alii vero 'tondentes primum campum' volunt, id est primam partem campi. sane figurate 'equos omen'; diversa enim significatione idem dixit. sed 15 multi de libris augurum tractum tradunt: iugētis enim dicitur augurium quod ex iunctis iumentis fiat. observatur enim, ne prodituro magistratui disiunctis bobus plaustrum obviam veniat: quod Vergilius oblique ad equos transtulit, quos cum solutos vidisset Anchises, quem auguriorum peritum fuisse non dubium est, ait 'bellum o terra hospita 20 portas, bello armantur'. dicendo 'armenta' oblique intellegit boves quos vitaverat dicere, et ne plaustrum nominaret, ait 'currus'; cum autem dicit 'iugo', veram significationem iugētis facit. sed quia in libris Etruscis invenitur etiam equos bona auspicia dare, subiunxit 'spes est pacis, ait'. 25

538. CANDORE NIVALI pro 'candoris nivalis', ablativum pro ge-

1 Sallustius] hist. fragm. III 49 Kr.

2 hic om. FC || tulit] sumpsit M || nam hab. C || scitisi H scithici in ras. l || 3 IPSE LATET] cautes add. F^g g. add. C || 4 versus] ideo ergo lat t debemus legere add. Lion || 5 ad turriti scopuli supr. vers. in similitudinem turrium T || 8 mare H || et] ac ME || 9 sensum H || 12 antea LM || ad hic primum supr. vers. praeter quod serius dicit antequam aliud videret T || 13 vero om. M || 15 sane figurate... spes est pacis ait hab. Ambros. || ad omen equos in marg. diversa significatione figurate omen et equos bis idem dixit id est vidi omen et vidi equos T || sine F || idem] id omen Daniel primus || 16 multi de libris augurum hoc tractum volunt iugētis enim... bellum o. t. h. p. in marg. T. cf. adnot. crit. ad v. 540 et 543 || augurium F || tradunt] volunt Ambros. || iugētis F. cf. Paul. Festi s. v. 'iuges' et Christii adnot. crit. ad Cic. de div. II 36, 77. iugalis ex iugelis Ambros. iuge id Commelinus iuge eis Musvicius. Scaliger, qui laudat haec verba (castig. in Festi libros p. LXX), 'iugētis' non mutavit. || augurium om. Ambros. || 17 observabatur T || magistratui prodituro T || 18 de iunctis T || bonus F' bubus T || veniret T || 19 solutus F || 20 dubium non est Ambros. || 21 armantur] eqs. add. Ambros. || intelligit Ambros. et Daniel: intellege F || 22 vitavit Ambros. || 23 iugalis Ambros. || 24 auspicia bona Ambr. || 26 ad candore nivali supr. vers. ablativus pro genitivo pro eo quod est niuei candoris T

netivo: et hoc ad victoriae omen pertinet. simul notandum Anchisen omnem habere divinandi peritiam: hinc est illud <V 47> divini- que ossa parentis.

539. TERRA HOSPITA usurpative 'hospita' dixit; quae enim in 5 'es' exeunt communia esse possunt; nam femininum in 'a' non mittunt. Lucanus <V 11> hospes in externis audivit curia tectis. nec mirum abusum esse Vergilium, cum et Plautus pau- pera dixerit ab eo quod est hic et haec pauper, ut <VIII 105> pauperque senatus item <XII 519> pauperque domus, nec 10 nota potentum munera.

540. BELLO ARMANTVR EQVI hic 'bello' dative est, et ratioci- natio divinationis est. ARMENTA armenta dicta sunt quasi apta armis: nam et equi intersunt proeliis, boves arma dant ex coriis.

541. SED TAMEN ἀνακόλουθον; nam 'quamquam' non prae- 15 misit. OLIM infiniti temporis. CVRRV pro 'curru': dative vetus.

543. SPES EST PACIS, AIT ostendit latenter vincere posse Tro- ianos, dicendo supra 'curru succedere sucti' et 'iugo'. et eum prae- misisset de bello, post ait de pace, ut id magis remaneret in mentibus.

544. PALLADIS ARMISONAE bene post belli omen, armorum

---

4 usurpative ... munera] cf. Prob. cath. p. 16, 11 sqq. et inst. art. p. 82, 33 sqq. K. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 279 || 7 Plautus] Plautus in vidu- laria 'paupera haec res est' Prisc. I p. 152, 8 H. || 12 armenta...ex coriis] cf. Varro de l. l. V 96. Isid. or. XII 1, 8

---

1 anchisem L || 6 coria L uilia II || 7 planstus F placutus II || 9. item ut C || 10 tota II || 11 ad bello *supr. vers.* datus id est ad bellum T || 12 ad haec armenta *supr. vers.* dicendo armenta oblique intellegi uoluit boues quas nita- uerat dicere sicut in sequentibus ne plaustrum nominaret dixit currus T || 13 et hab. C || arma dant C: armant reliqui || ex coriis in marg. M || boves...co- riis] clypei nero armantur boum coriis Masvicius et Burnmannus || coriis] ar- menta quoque dicta sunt maiora animalia quae arationi congrua sunt *add. D* || coriis] Varro autem (de l. l. V 96) boves armenta vocari uoluit, quasi ara- menta, quod eorum praecipue opera in arandis agris utamur: unde Columella lib. VII (*lib. VI praef.*) 'imenta et armenta a re traxere, quod nostrum labo- rem vel onera subvectando vel arando iuarent.' proprie ergo armenta boves dicuntur et equi: quamvis etiam alia maiora animalia eo nomine dici possint, licet sint ad arandum aut ad gestanda arma inutilia: nam cervi, qui ad hoc non sunt idonei, inter armenta computantur a Virgilio lib. I (185), cum ait 'hos tota armenta sequuntur'. dixerunt etiam antiqui armento in feminino: Ennius 'ad armentas ipsius easdem' et Pacuvius 'tu curvifrontes pascere ar- mentas soles'. *add. Masvicius. Ennii et Pacuuii uerbu Nonius p. 190 M. lau- davit* || 14 una coloton F ana coloton C anacoliton LH anacoluthon M || 15 ad olim *supr. vers.* nunc olim infiniti temporis est; ad curru *supr. vers.* pro curru T || 16 ex C (*expunxit et est superser. ead. man.*) ET LH (*est l*) || 17 cursum LH (*curru l*) cursu E (*curru e*) || sucti om. FC || ad iugo *supr. vers.* cum dicit 'iugo' ueram significationem iugētis augurii facit. sed quia in libris etruscis inuenitur etiam equos bona auspicia dare subinixit spes est. et bene cum praemisisset...mentibus T || curru succedere et iugo sucti F || 18 de pace] da pace F

deam precatur, quamquam hoc quoque templum visum ad omen pertineat.

545. *PHYRGIO VELAMVR AMICTV sicut dictum est <407> propter visum vel Diomedem vel Ulixeu, quando ei Palladium redditum est.*

546. *DEDERAT QVAE MAXIMA vel propter caput velandum, vel ad 5 illud pertinet <435> quod ait proque omnibus unum praedico: hoc est ut supplicet Iunoni.* DEDERAT QVAE MAXIMA ut proque omnibus unum praedico. RITE recte, secundum ritum: unde sequitur 'perfectis ordine votis'.

547. *IVNONI ARGIVAE id est magnae, ut <437> Iunonis magna: aut inimicae Troianis.*

548. *HAUD MORA CONTINVO unum de his [sermonibus] vacat.*

549. *VELATARVM quia antennae involutae sunt velo, id est velatae. et est versus spondiazon.*

550. *GRAIVGENVMQVE DOMOS sic est dictum, quemadmodum 15 <359> Troiugena. et sciendum sacrificii tantum causa eos tetigisse Calabriam, ubi dicuntur accepisse Palladium, sicut <407> dictum est, a Diomede vel ab Ulixe: nec immerito dubitatur; ut enim in secundo <166> legimus, ambo rapuerunt. 'domos' autem ideo, quod Helenus <398> cuncta malis habitantur moenia Graiis.* 20

551. *HERCVLEI SI VERA EST FAMA TARENTI fabula talis est: Lacones et Athenienses diu inter se bella tractarunt, et cum utraque pars adfugeretur, Lacones, quibus iuventus deerat, praeceperunt, ut virgines cum quibuscumque concumberent. factum est ita, et cum post sedata bella iuventus incertis parentibus nata, et patriae [eru- 25 besceret] et sibi esset obprobrio: nam partheniatae dicebantur: ac-*

8 rite recte e. q. s.] cf. Varro de l. l. VII 88 || 22 Lacones et Athenienses e. q. s.] cf. Serv. ad georg. IV 126 et mythogr. I 206. Isid. or. IX 2, 81

1 deam om. F || quamquam] non praemisit add. LH (del. l) etiam add. MEI || quoque om. M || 4 palladium F || 5 ad maxima supr. vers. maxima uel. . . unum T || 6 illum F || quod ait om. T || 7 DEDERAT. . . praedico om. F praeque ex proque L praequae E (proque e) || 12 sermonibus hab. C || ad adolemus supr. vers. augemus reddimus T || vacat] 'haud mora continuo' figura est ἐξ παραλλήλων dicta ex mutua et inuicem declaratione add. D || 13 ad velatarum supr. vers. et uelatarum propterea dicit quia. . . hoc est uelatae. ad antennarum in marg. antempna lignum transversum in malo naus per quod extenditur uelum dicitur. antempna quod ante annem T. cf. Isid. or. XIX 2, 7 || 14 spondation F || 16 sciendi F' sciendi C || 17 dicitur EI (dicuntur e) sicut dictum est hab. C || 18 ab om. FC || 19 rapuerant LHE || ad v. 550 dicit causam cur mutauerint nauigia. et domos ideo dicit propter illud quod helenus dixit cuncta. . . graceis T. dicit. . . nauigia Tiberii Donati sunt || 22 et om. FC || 24 ut om. C || ita et F. Schoellius: ut et LH ut FCME || 25 et patriae LM et patriam FC et patri HE || erubesceret om. Me. videtur e Serviano ad georg. IV 126 scholio huc inlatum esse: quamquam fortasse et patres erubesceret Servius scripsit

cepto duce Phalanto, octavo ab Hercule, profecti sunt, delatique ad breve oppidum Calabriae, quod Taras, Neptuni filius, fabricaverat, id auxerunt et priseo nomine appellaverunt Tarentum. bene ergo nunc 'Herculei Tarenti si vera est fama', quia Taras condiderat, 5 auxerat Phalantus. *est et alius fabulae ordo: Lacedaemonii cum adversum Messenios bellum haberent, solis senibus relictis omnem inventum eduxerunt iraveruntque se non ante reversuros quam Messeniam expugnassent. sed cum victores reversi essent vidissentque multitudinem invicem, qui ex servorum et dominarum virginum concubitu, ut quidam volunt, sine ullo discrimine nuptiarum nati erant, servos patibulis suffecerunt, filios strangulavere, nepotes fugaverunt. ut alii dicunt, timentes ne qua ex illis discordia nasceretur, pueros qui ex virginibus nati erant partheniatus vocaverunt et Phalantum eis ducem constituerunt. sed hi cum venissent in Italiam, a quodam sepulchro, cui in-* 15 *scriptum erat Tarac nomen, urbem conditam Tarentum dixerunt. hoc autem oppidum post multos annos excidii Iliensis conditum quidam dicunt. alii dicunt, quod, sicut supra memoratum est, a nepotibus Lacedaemoniorum fugatis a nomine ducis Tarac, Herculis filii, Tarentum dictum. quidam Tarentum ante Saturium dictum tradunt et ab Herculis filio Tarento post Tarentum dictum. alii Herculeum appellatum volunt, quia Heraclidae Lacedaemoniorum reges, aut ab Herculis filio conditum sit Tarentum, in quo molles et luxuriosi nascuntur. et haec consuetudo poetae est, ut ubi de incertis dubitat, famam faciat auctorem.*

552. ATTOLLIT SE quia adpropinquantibus aut recedere montes videntur, aut surgere. DIVA LACINIA CONTRA Iunonis Lacinae 25 templum, secundum quosdam a rege conditore dictum, secundum alios a latrone Lacino, quem illic Hercules occidit, et loco expiato Iunoni templum constituit. *alii a promontorio Lacinio, quod Iunoni*

19 quidam Tarentum . . . Tarentum dictum] cf. Probus ad georg. II 197 p. 50 K. || 28 alii . . . dederat] cf. Tzetzes ad Lye. Cass. 856

1 palanto L palento II || 2 Taras] trans P' || 3 auferunt II || 4 si vera . . . Phalantus om. P' || qua H quod MEL || 5 auferat H || palantus LII || lacedaemonii P' || 10 ullo Daniel: illo P' || 11 suffecerunt P' || ut P'. Schoellius: sed P' 13 era P' || 14 hii P' || 15 tare P' || 16 ad v. 551 quidam hoc oppidum satyrium ante dictum volunt. sed a tarento herculis filio postea tarentum dictum et post multos annos excidii iliensis conditum ferunt in marg. T || post] per P' || ilienses P' || 18 tare P' || 19 satyrium P'. cf. Probus ad georg. II 197 p. 50 K. || 20 pos P' || dictam P' || areneam P' || 21 heradidae P' || alceidaemoniorum P' || reges] bene ergo si vera est fama aut quia taras condiderat auxerat phalantus add. P'. cf. adnot. ad lin. 4 || 25 CONTRA om. P' C || lamiae II || 27 lacio M (lacino m) Lacinio Masvicius || hoc loco II || ad vers. 552 praeter sensum sermii quidam dicunt a lacinio promunturio quod iunoni thetis dono dederat et ante bellum troianum conlaticia penia (pe et i in ras.) reges populi que fecerunt in marg. T || 28 promuntori P'

Thetis dono dederat, † quod ante Troicum bellum colatitia pecunia reges populique fecerunt. quidam dicunt templum hoc Iunonis a Lacinio rege appellatum, cui dabat superbiam mater Cyrene et Hercules fugatus; namque cum post Geryonem extinctum de Hispania revertentem hospitio dicitur recipere noluisse, et in titulum repulsionis eius 5 templum Iunoni tamquam novercae, cuius odio Hercules laborabat, condidisse. in hoc templo illud miraculi fuisse dicitur, ut si quis ferro in tegula templi ipsius nomen incidere, tandem illa scriptura maneret, quamdiu is homo viveret, qui illud scripsisset.

553. CAVLONISQVE ARCES Aulon mons est Calabriae, ut Hora- 10
tius et amicus Aulon fertilis Baccho: in quo oppidum fuit a Loeris conditum, quod secundum Hyginum, qui scripsit de situ urbium Italicarum, †olim non est. alii a Caulo, Clitae Amazonis filio, conditum tradunt. NAVIFRAGVM SCYLLACEVM periculosum navibus. dictum Scyllaceum aut a tractu, vel a periculi similitudine: nam 15 inde Scylla longe est. alii dicunt Ulixen post naufragium in Italia de navium fragmentis civitatem sibi fecisse, quam 'navifragum Scyllaceum' nominavit. alii ab Atheniensibus, qui cum Mnestheo duce venerunt et a Libya redierant, conditum tradunt.

555. ET GEMITVM INGENTEM PELAGI videtur delatus primo ad 20 fretum, postea ad Aetnam reversus.

556. FRACTAS nimias, ut fractos sonitus imitata tubarum. vel 'fractas' cum fragore venientes.

557. AESTV MISCENTVR HARENAE describit loca Charybdi vicina: quam esse credidit ex periculi magnitudine. 25

558. NIMIRVM nisi fallor. ILLA hoc pronomine et in venerativa et in vituperativa significatione veteres utebantur, ut hic 'illa', id est

10 Horatius] carm. II 6, 18 || 22 fractos] georg. IV 72

1 in quo a. T. b. templum *F. Schoellius*. fortasse d. d. in quo templum quod colatitia *F* || 3 superbia *F*, corr. *Daniel* || hercules *F* || 4 cum *Daniel*: cum *F* Geryonem *Masvicius*: gessonem *F* || Hispanis *Daniel primus* || 5 hospicio *F* || 6 inuoni *F* || 8 incidere et *F* || 9 his *F* || 10 AVLONISQVE *L* (CAVLONISQVE *l*) || caulon *MEl* || cabriae *II* || 11 amicus] eius *add. II* || caulon *MEl* || in quo] in quod *F* quod *C* || a Loeris conditum *hab. C* || 12 yginum *FC* higinum *II* || qui scripsit *om. M* || 13 Aulon est *Masvicius* Aulon non est *Barmannus*. a coli (= 'cauli') nominatum est *F. Schoellius*. cf. *Sere. ad A. XII 413* || 14 SALACEVM *II* || 15 scitaceum *II* scillaceum *E* || aut] vel *M* || tractatu *II* || 16 longe *cc* longa *L* || ad navifragum Scyllaceum *supr. vers.* dicunt quidam ulixen post naufragium condidisse (*sic*) civitatem in italia de navium fragmentis quam navifragum scyllaceum nominavit *T* || 22 ad fractas *supr. vers.* nimias siue cum fragore venientes *T* || 24 ARENAE *LHME* || descripsit *F* || 25 quam] quod *FC* || 26 ad nimirum *supr. vers.* nisi fallor et certe; ad illa *supr. vers.* et in *margin.* hoc pronomine veteres utebantur et in venerativa significatione et in vituperativa, ut hoc loco illa id est periculosa. alibi ponit vituperative ut ille deum pater *T* || 27 significationes *F*

periculosa, detestabilis: venerative autem, ut <X 875> sic pater ille deum faciat.

559. HAEC SAXA HORRENDA CANEBAT rettulit se ad historiam: nam pro Scylla 'saxa' dixit 'horrenda'.

5 560. ERIPITE de periculis. *et deest 'nos'.*

561. RVDENTEM [si] 'rudentem proram' *id est stridentem et sonantem, ut in tempestate, ut est <VII 16> et sera sub nocte rudentum.*

562. LAEVAS AD VNDAS de Ionio venientibus: aliter non pro-
10 cedit.

563. COHORS quia superius dixit <519> nos castra movemus.

564. GVRGITE *pro fluctu.*

565. AD MANES IMOS poetica hyperbole.

566. SCOPVLI CLAMOREM de historia, ut supra <420> diximus,
15 hoc traxit: undae enim inlissae concavis saxis imitantur latratum.

567. ELISAM exclusam, *expressam*, ut <VIII 261> elisos oculos et siccum sanguine guttur. RORANTIA ASTRA *cum scilicet locum, in quo astra sunt, (quae) per diem non videbant. 'rorantia' autem pro 'inrorata', id est quae inrorabantur: e qua significatione*
20 non est apud Latinos participium. sane hyperbole est.

568. VENTVS CVM SOLE ventorum enim mutationem necesse est fieri vel oriente die vel occidente.

569. IGNARIQVE VIAE CYCLOPVM ADLABIMVR ORIS ut <209> servatum ex undis strophadum me litora primum acci-
25 piunt; similis enim est sensus. 'Cyclopum' 'clo' habet accentum, quia Latina declinatio est; in accusativo, quia Graece posuit 'Cyclopas' 'ey' habet accentum; si 'Cyclopes' 'clo' habebit accentum.

570. AB ACCESSV *id est in accessu.*

571. TONAT AETNA RVINIS *sensus est: portus quidem securos*
30 *nos faciebat, deest enim 'quidem', sed Aetna terrebat. et causa huius*

1 venerativae *I'* || 2 facit *I'* || 3 HAEC *om. FC* || 5 *ad eripite supr. vers. scilicet nos de periculis T* || 6 *ad rudentem in marg. hic duplex sensus est si rudentem accipias adiectivum nomen tunc intellege stridentem propter tempestatem si autem per se nomen acceperis intellege funem T* || RVDENTEM... rudentum *post venientes (p. 437 lin. 23) collocavit Daniel* || *si seclusi. sed cf. Turonense scholium* || 7 *prius ut om. Daniel* || rudentem *I'* || 11 *ad cohors supr. vers. quia supra dixerat movemus castra servavit proprietatem dicendo cohors T* || 12 *ad gurgite supr. vers. fluctu T* || 15 *elisae FC* || *saxis] canis add. Me* || *latratus FC* || 16 *expressam hab. C* || 17 *ad rorantia astra in marg. eum scilicet locum in quo sunt astra T* || 19 *quae] quia L* || *a qua hac FC* || 22 *die HME sole FC die nel medio L* || 23 *CYCLOPVM ADLABIMVR ORIS om. FGLH* || 24 *me... accipiunt om. FC* || *prima E* (*primum e*) || 25 *similis... sensus om. M* || 26 *in om. F* || 27 *si hab. C* || *habet FC* || *accentum hab. C* || 28 *ad ab accessu supr. vers. pro in T* || 29 *ad r. 571 talis est intellectus. portus quidem faciebat securos sed horrificis iuxta ethna r. tonat in marg. T*

incendii secundum Aetnam Vergilii haec est: sunt terrae desudantes sulphur, ut paene totus tractus Campaniae, ubi est Vesuvius et Gaurus montes, quod indicat aquarum odor calentium. item novimus ex aquae motu ventum creari, esse etiam concavas terras. Aetnam constat ab ea parte, qua Euris vel Africus flant, habere speluncas 5 et plenas sulphuris et usque ad mare deductas. hae speluncae, recipientes in se fluctus, ventum creant, qui agitated ignem gignit ex sulphure: unde est quod videtur incendium. hoc autem verum esse illa conprobat ratio, quia et aliis flantibus ventis nihil ex se emittit et pro modo flantum Euri vel Africi interdum fumum, interdum 10 favillas, nonnumquam vomit incendia: quod et hoc loco ostendit; nam effectum indicat, supprimit causas.

572. PRORUMPIT AD AETHERA NVBEM *id est evomit et fundit.* et est poetica descriptio. *PRORUMPIT NVBEM] nova elocutio; nec enim possumus dicere 'prorumpo illam rem', potuit enim recte dici 'nubes 15 prorumpit'.*

573. CANDENTE FAVILLA *id est scintillis.* et bona periphrasis; nam favilla est deserta igni scintilla. *quamvis saepe viderimus de Actna sicut nigrum fumum, ita et candidum et pinguem manare.*

575. VISCERA MONTIS *id est partes.* sic autem dixit 'viscera', 20 quemadmodum 'terrae ossa' dicuntur.

576. ERUCTANS 'ructo ructas' tantum facit: sic etiam Cicero eructant sermonibus suis caedem bonorum, Vergilius <VI 297> atque omnem Coeyto eructat harenam. Horatius usurpavit hic dum sublimes versus ructatur. LIQUEFACTA SAXA 25 putria, decocta in modum calcis.

577. FVNDO IMO ab imo. et reddit causam latenter; inde enim ventus ex aqua natus erumpit.

578. FAMA EST bene se fabulosam rem dicturus excusat: nam

---

4 Aetnam constat... incendium] exscr. Isid. or. XIV 8, 14 || 18 nam favilla... scintilla] exscr. Isid. or. XIX 6, 6 || 22 ructo... facit] cf. Pauli Festus s. v. ructare || Cicero] in Cat. II 5, 10 || 24 Horatius] a. p. 457 || 29 nam re vera e. q. s.] exscr. mythogr. II 53 ff. cf. comm. Luc. VII 145

1 sudantes C || 2 nesovius LHE (nesovius le) || caurus EI (gaurus e) || 3 odor aquarum F' || 4 creare F' || Aetnam om. LIH (add. l) || 6 recipientes om. LIH (add. l) || 9 ventis om. C || ex sese ME || mittit CL || '10 flatuum FC fati L fanti l || 11 vomit] mittit C || 12 supprimit F' subprimit CH || 13 PRAERUMPIT H || NVBEM om. CLH || id est et et fundit hab. C || 14 et est nova elocutio nec enim... prorumpit sane tota haec poetica descriptio F' || 15 illa F' || dice F' || 20 sic] hic H || 22 eructo eructas l || sicut F' || etiam om. FC || 24 omne FC || 25 sublimis HME || eructatur F'CH || ad liquefactaque saxa supr. vers. putria decocta in modum calcis T || 26 putrida H putrida E || 27 reddidit LHE || 29 ad fama est supr. vers. de incertis rebus semper facit poeta auctorem famam T || se om. FC || dictarum L (dicturus l)

re vera nisi quae de gigantibus legimus, fabulosa acceperimus, ratio non procedit. nam cum in Phlegra, Thessaliae loco, pugnasse dicantur, quemadmodum est in Sicilia Enecladus? Otus in Creta secundum Sallustium, unde Otii campi? Typhoeus in Campania? ut
 5 <IX 713> Inarime Iovis imperiis inposta Typhoeo. sed Varro dicit in diluvio aliquos ad montes confugisse cum utensilibus, qui lacessiti postea bello ab his, qui de aliis veniebant montibus, facile ex locis superioribus vicerunt: unde factum est ut dii superiores dicerentur, inferiores vero terrigenae. et quia de humillimis ad summa
 10 reptabant, dicti sunt pro pedibus habuisse serpentes. SEMVSTVM pro 'semiustum'. et sciendum sic poni, quasi semianimis sit Enecladus: unde est 'motat latus'. simul ponitur secundum fabulam causa, quasi ex fulmine illic sit natum incendium.

580. CAMINIS fornacibus. Graece dixit.

15 581. MOTAT movet; nam si 'mutat' legeris, dat refectionem labori. 'motat' frequenter movet. *quamvis alii 'mutat' pro 'mutare vult' accipiunt, ut est <II 111> et terruit auster euntes.*

583. NOCTEM ILLAM melius per accusativum dixit.

584. VIDEMVS vel mente vel oculis.

20 585. *NAM NEQVE ERANT ASTRORVM IGNES bene 'ignes', quia de Actna loquebatur, ut magis flammae eius manifestae fierent caelo lucente.*

AETHRA SIDEREA POLVS per aethram sideream, hoc est per splendorem aetheris. sane aether est ipsum elementum, aethra vero splendor aetheris. sciendum est Homerum et aetherem et aërem
 25 communis generis dicere, quod de aëre nos non possumus dicere.

3 secundum Sallustium] hist. fragm. III 62 Kr. || 5 Varro dicit e. q. s.] exscr. mythogr. III 1, 10 || 14 Caminis...dixit] exscr. Isid. or. XIX 6, 6 || 23 sane aether...aetheris] exscr. Isid. or. XIII 5, 1

3 enieladus *H* encheladus *reliqui* || othus *FCMe* extus *E* || 4 othii *HME* oeci *L* (cui in ras. *D*) || 7 his *FCME* et *mythographi*: aliis *H* his *L* (sed *h* in ras. *trium litterarum D*) || 8 uincebant *L* (uicerunt *D*) uicerant *H* || factum *mythographi* et *L*, ut videtur: fictum *FCHMEI* || 9 de *om. H* || humilibus *FC* imis *mythogr. H* || summam *L* summam *H* || 11 semiustum *H* || encheladus

FLME enchaladus *C* encheladiis *H* || 12 ^vmotat *L* motat *H* mutat *FCME* 14 dixit] ἀπὸ τοῦ ζάειν ardere *add. D* || 15 MOTAT *LME* MOTATVS *H* MVRET *FC* || movet] frequenter movet *Fabric.* || in *versu Vergiliano* mutet *T*, quod *alia manus* in motet *mutavit. supr. vers. adscripta sunt* quidam legunt mutat et significat dat refectionem labori siue mutare vult. || 18 NOCTE ILLAM *F* NOCTE ILLA *C* || dixit] TECTI SILVIS ut (XI 686) 'te silvis agitare feras' *add. Fabricius* 19 prius vel *om. FC* || 20 ASTRORVM *F* || Actna *Commelinus*: aenaea *F* Aenea *Daniel* || 21 caelo lucente *Daniel*: caeli lucent *F. sequuntur* IN NIMBO...fingitur, quae *ad v. 587 pertinent* || 23 sane aether...aetheris *om. H* || 24 aetheris] et est sermo Graecus *add. Isidorus* || sane Homerus...generis vult *M*

de aethere aethra factum est, et secundum rationem istam potest aether et aethra unum esse, ut nunc sit pro aethere sidereo.

587. *IN NIMBO* proprie nimbus est qui decorum vel imperantium capita quasi clara nebula ambire fingitur. *NOX INTEMPESTA* media, hoc est nimium obscura. 'intempesta' dicta est nox media, *intempe-* 5 *pestiva*, inactuosa, carens actibus, per quos tempora dinoscimus: ait enim Lucretius (I 459), quia per se tempus non intellegitur, nisi per actus humanos: medium autem noctis tempus actu caret. ergo 'intempesta' inactuosa, quasi sine tempore, hoc est sine actu, per quem dinoscitur tempus: unde est 'intempeste venisti', id est 10 *ἀκαίρω*s. ergo 'intempesta' dicitur, quia caret tempore. *sane noctis septem tempora ponuntur*: 'crepusculum', quod est 'vesper'; 'fax', quo lumina incenduntur; 'concupium', quo nos quieti damus; 'intempesta', id est media; 'gallicinium', quo galli cantant; 'conticinium' post cantum *gallorum silentium*; 'aurora' vel 'crepusculum matutinum' tempus 15 quod ante solem est. *TENEBAT* quasi cursum eius densitate sui nimbus inhiberet.

589. *UMENTEMQUE* hic participium positum est verbo carens; ergo 'umentem' pro 'umidam', quoniam noctu ros cadit. *AVRORA POLO DIMOVERAT VMBRAM* hysteropteron in sensu: ante enim aurora 20 est, sic dies. 'umbram' vero, quia nox umbra terrae dicitur.

590. *CVM SVBITO E SILVIS* arguitur in hac Achaemenidis descriptione Vergilius negligentiae Homericae narrationis; Ulixes enim inter initia erroris sui ad Cyclopa venit: quemadmodum ergo Aeneas post septimum annum, quam a Troia profectus est, socium Ulixidis invenit? prae- 25 sertim cum eum tribus mensibus in regione Cyclopaum dicat moratum, et mox Aeneas de Sicilia ad Africam venisse dicatur. *SUPREMA* pro 'plurima'.

5 intempesta dicta est...quia caret tempore] exscr. Isid. or. V 31, 9 et 10. cf. Beda de orthogr. p. 275, 1 K. || 11 sane noctis...ante solem est] cf. Macrob. Sat. III 15. Isid. or. V 31, 7—13. Beda de temp. rat. VII (tom. VI p. 159 Gil.)

2 et aether *FCHM* || sidereo] quom coeli splendor aethra dictus sit *add. D* || 3 *ad* in nimbo *supr. vers. proprie nimbus...fingitur T* || 4 *fingitur* sigi- gitor *F* || 5 nimium *L*, sed um *in ras.* nimia *II* || obscurissima *IME* || in- tempesta...nisi per actus humanos] quia caret tempore quod secundum lucretium per se nullum est nisi ex actibus intellegatur *M* || intempesta *hab. C* 9 intempesta] id est *add. HL*, quasi *add. EI* || 11 *ἀκαίρω* *FH* || 13 lumina *Daniel*: coluna *F* || 16 *supra vers. 588* in nube non poterat apparere. ideo dicit tenebat quasi cursum eius densitate sui nimbus inhiberet *T* || nimbus *F* nimbi *Daniel primus* || 18 *ad* umentemque *supr. vers. humidam...cadit T* || erg *F* || 19 cadet *F* || 20 *UMBRAS ME* || 21 *ad* umbram *supr. vers. bene dicit umbram* quia nox proprie dicitur esse umbra terrae *T* || umbram] umbra *F* || terra *F* tetra *Daniel* || 22 *achemenidis F* || 25 *ulixes F* || 26 *moratum Daniel*: montium *F* || 27 *ad* suprema *supr. vers. plurima pessima T*

591. NOVA FORMA VIRI bene formam viri dixit, non hominem. *et est periphrasis pro 'ignotus vir'.* 'nova' autem fugienda: aliter alibi <IV 10> quis novus hic nostris, id est insperatus: item <VIII 637> subitoque novum consurgere bellum, id est detestandum: item
5 vere novo, id est incipiente: item <V 78> duo lacte novo, id est recenti: item <II 796> comitum adfluxisse novorum, hoc est ignotorum. *CVLTV modo pro habitu.*

593. INLVVIES DIRA sordes taetra. *INMISSAQVE BARBA* quidam
barbam maiorem luctus indicium a Vergilio positum reprehendunt, cum
10 eroes non fuerint soliti tondere barbam. an 'inmissam' neglectam et
inplexam accipimus?

594. CONSERTVM TEGVMEN SPINIS inligatum spinis: hinc est
in Terentio video quendam sertum *squalidum.* CETERA
GRAIVS habet enim unaquaeque gens incessum et vocem propriam.
15 sane 'cetera Graivus' *Gracca locutio est, ut Sallustius sanctus alia.*

595. AD TROIAM MISSVS aut ex sequenti eius confessione hoc
didicit: aut Graecum esse colligit ex trepidatione, ut Terentius
nescio quid peccati portat haec purgatio.

597. HAESIT dubitavit. *SESE* pronomem compositum; nam 'sese'
20 duo pronomina sunt.

598. PRAECEPT sine respectu salutis, scilicet postquam Cyclo-
pum graviora cogitavit pericula. *sane brevis ei quasi timenti prima
datur oratio.*

599. TESTOR quaeso, obtestor.

25 600. SPIRABILE vitale, quo spiramus: et est sermo Ciceronis,
quamquam ille 'spiritale' dixerit in libris de deorum natura <II 6, 18>.

5 vere] buc. X 74 || 13 in Terentio] eun. II 2, 5 'video sentum squalidum
aegrum pannis annisque obsitum' || 15 Sallustius] hist. fragm. inc. 80 Kr. || 17
Terentius] heaut. tim. IV 1, 12

1 viri om. FC || 2 ad nova supr. vers. fugienda aliter nonus insperatus ut
quis nonus nostris s. s. hospes. item vere novo id est incipiente item lacte
novo id est recente. item comitum a. n. id est ignotorum T || 3 inspiratus F
novum...bellum] et reliqua F || 5 lacte] licite F || 6 adfluxisse F || 7 ad cultu
supr. vers. habitu T || 8 sordes tetra Fabricius: sors tetra Stephanus || ad inmissaque barba in marg. qui-
dam barbam maiorem luctus indicium positam (sic) a virgilio reprehendunt
cum non essent soliti eroes tondere barbam ideo accipiunt inmissam neglectam
inplexam T || 11 inplexam Daniel: inplexam F || 13 quendam om. FC || sentum
E (1 sertum superser. e) || squalidum C squalendum F || 14 et vocem propriam
...tacitique incidere funem (v. 669) desunt in E || 15 ad cetera Graivus supr.
vers. et est graeca figura T || graece F || sallustius F || 17 colligitur FC || 19 ad
haesit supr. vers. dubitavit T || 22 ad v. 600 bene brevis quasi amenti (sic)
datur oratio in marg. T || 24 obtestor] coniuro add. Lion || 25 vitale] Uitu de
II || de quo spiramus Masvicius primus || spernamus H || 26 spiritale C: spiri-
tabile F.L.H.M. 'spirabilem' libri Ciceronis praeter Leidensem 86, qui 'spiri-
talem' exhibet.

601. QUASCUMQUE quo eat non cogitat, eorum comparatione quae fugit. HOC SAT ERIT vitasse Cyclopas.

602. scio modo confiteor. E CLASSIBVS ex equitibus modo, ut est <VII 716> et Ortinae classes, *id est equites.*

603. PETISSE causa metri addidit syllabam, ut <II 25> nos 5 abuisse rati et vento petissee Myceenas.

604. TANTA EST ut non possit fortunae praesentis qualitate molli.

605. SPARGITE hoc est dilacerate. *et quia nec saevius, nec celerius aliud fieri potest, nova brevitae usus est.* 10

606. HOMINVM MANIBVS PERISSE IVVABIT oblique loquitur: nam vult ostendere, hominum hanc non esse crudelitatem.

607. GENVA AMPLEXVS physici dicunt esse consecratas numinibus singulas corporis partes, ut aurem memoriae, hinc est Cynthius aurem vellit et admonuit: frontem genio, unde venerantes deum tangimus frontem: dexteram fidei, unde paulo post <611> atque animum praesenti pignore firmat: genua misericordiae, unde haec tangunt rogantes. *sane sicut frequenter dictum est, etiam hic ostenditur subtiliter, Anchisen et Aenean tam pontificatus quam flamonii iuris et peritos et praesules fuisse. iure autem pontificali, si quis flamini pedes vel genua fuisset amplexus, cum verberari non licebat. hoc eo praecipiebatur, ne esset ullum praepedimentum religionis, quominus secundis numinibus inserviretur, aut esset inopportunitas in profanis locis aliquantis per morandi. quod hic diligenter exsequi videtur de Achaemenide, qui post preces habitas genua amplexus, genibus* 25

1 Quaecumque . . . fugit] cf. Don. ad Ter. hec. III 1, 4 || 13 physici dicunt e. q. s.] cf. Plin. hist. nat. XI § 250 sq. Isid. or. XI 1, 67 || 14 Cynthius] bue. VI 3

3 *ad scio supr. vers. confiteor T || equitibus ex sequentibus J. equentibus H || 4 ortyae FM || ad classibus supr. vers. equitibus T || 5 nos om. F non C et . . . Myceenas om. FCLH || 7 vel fortunae HM || 9 ad spargite supr. vers. dilacerate, in marg. nec crudelius nec celerius aliud potest fieri ideo nova brevitae utitur T || 10 usus est] ut intelligatur prius dilaniandum mox inspargendum pelago add. D || 11 PERISSE CM || 16 dextram CP' || 18 rogantes] ut alibi (X 523) 'genua amplectens et fatur (sic) talia supplex' add. Lion. || sane et hic ostenditur. . . spargite me in fluctus (p. 444, 13) hab. Ambros. || 19 ad vers. 607 hic suptiliter ostenditur aeneam et anchisen. . . firmaretur veniae concessae ut ipse pater dextram et cetera hinc aestimare possumus magis cum timuisse verbera. . . formidine fatur. neque enim oportebat. . . posset admittere in ipsum achimeniden T || tam. . . iuris] pontificatus et flaminii iuris T || pontificalis Ambros. || 20 flaminii vulgo || 21 genua vel pedes Ambros. || pedes amplexus fuisset vel genua T || eum om. Ambros. et Daniel || verberare T || 22 praecipiebatur*

ipi
Ambros. et Daniel: praecrebat P' (ipi superser. ead. man.) prohibebatur T impedimentum T || 23 aut in profanis locis inopportunitas esset aliquantis per morandi T || oportunitas Ambros. || 24 quod hic diligenter videtur executus esse virgilius de achemenide T || 25 habitas om. T

volutans haerebat: in quo 'haerebat' morae vel praepedimenti verbum procul dubio est. tum quod et ipse genibus volutabat, vel quod genua amplexus (erat), etiam religioni habebatur: quo in loco satis non fuit nulla verbera adhiberi, nisi etiam fides data esset, qua securitas con-
firmaretur veniæ concessae illis versibus 'ipse pater dextram Anchises haud multa moratus dat iuveni atque animum praesenti pignore firmat.' neque enim oportebat tardius immorari profanis cognitionibus, cum precatio caelestium decorum interposita daret curam observandae religionis: dixerat enim 'per sidera testor, per superos atque hoc caeli spirabile lumen'; eaque propter addidit 'haud multa moratus', ut celeritas concessionis piaculum nullum posset admittere in ipsum Achaemeniden. hinc possumus aestimare magis eum verbera timuisse quam mortem, propter confessionem, ut diceret 'spargite me in fluctus vasto- que immergite ponto. si pereo manibus hominum periisse iuvabit.' de-
niq̄ue post haec addidit 'ille haec deposita tandem formidine fatur.'

608. QVI SIT FARI per omnia subaudis 'hortamur'. 'qui sit' autem, hoc est *quis Graecorum sit, id est cuius filius sit*, ut etiam respondet: nam iam se dixerat Graecum.

609. AGITET FORTVNA FATERI hortamur fateri, quae eum fortuna vexet, ut <VI 68> agitataque numina Troiae.

610. HAUD MVLTA MORATVS nimiae benignitatis est non expectare plurimas preces.

611. PRAESENTI PIGNORE *FIRMAT* quod ad hoc tempus poterat dari, id est dextrae manus coniunctione, qua firmantur amicitiae, ut <I 408> cur dextrae iungere dextram non datur? et <83> iungimus hospitio dextras ac tecta subimus.

613. SVM PATRIA EX ITHACA circumstantias omnes exsequitur: loci, personae, temporum. *et licet rhetorice agat hic Achaemenides, quae*

1 haerebat volutans *T* in quo haerebat . . . religioni habebatur *om. T* | haerebat post in quo *om. Daniel* || morae scripsi: more *F Ambros.* || praepedimenti *F et Daniel* || 2 et *om. Ambros.* || 3 religioni scripsi: religione *F Ambros.* | habebatur *Ambros.* || 4 verbera adhiberi *T* verbera adhibito *F* verba adhibita *Ambros.* | verbera adhibita *Daniel* || nisi esset data fides *T* || 5 dextra *Ambros.* | 6 haud . . . firmat] et cetera usque pignore pignore firmat *F* || 10 ea quae *T* || velocitas *Ambros.* || 11 in *om. F et Daniel, qui post admittere graviter interpunct.* | 12 hunc *Ambros.* || existimare *Ambros.* || eum *ec T inserui* || timuisse verbera *T* | 13 propter] post *T* || ut etiam diceret *T* || vastoque . . . iuvabit] *om. T* et reliqua usque periisse iuvabit *F* || 17 quis Graecorum sit id est *hab. C* || sit ut *FC*: sicut *LM* sic *H* || 18 respondit *FC* || 21 spectare *M* || ad haud multa moratus *supr. vers.* | dixerat ille per sidera testor per s. ideo iste dicit haud multa moratus ut celeritas concessionis piaculum nullum posset admittere *T* || 23 ad praesenti *supr. vers.* | propitio siue praesenti quod ad praesens poterat tempus dare *T* | quod . . . id est *hab. C* || ad hoc *Daniel*: hic *F* ad hic *C* || poterit *C* || 24 dextrae *om. FCM* || manuum *FCM* || firmabantur *FCI* || 25 et . . . subimus *om. FC* || 28 *supr. vers.* | 613 hic circumstantiae loci temporis personae observandae. et rhetorice agit nihil enim aliud ei nocet nisi quod graecus est. cetera narra-

dicit, ut tollatur, pauca sunt; neque enim quicquam illi nocet nisi quod Graecus. cetera quae dicit, ut fugiant, tantum narrationem rei gestae habent: plane cum auctu, ut sit maior causa misericordiae, nisi forte hoc etiam putamus ad recipiendum valere, quod aliquod beneficium praedicendo de Cyclope significat dari, nam infra ait <666> 'recepto 5 supplice sic merito'. INFELICIS VLIXI quoniam apud hostes loquitur, quaerit favorem eius vituperatione, quem scit odio esse Troianis.

615. PAVPERE nam, ut etiam de Simone <II 87> diximus, apud maiores haec fuerat causa militiae. et bene utitur veniali statu per excusationem paupertatis, *ut conciliet hostium animos, quasi necessitate adversus eos dimicaverit.* FORTVNA pristina, paupertatis scilicet. *et perseverat, ut incitus fecisse videatur.*

616. TREPIDI festini.

617. INMEMORES SOCH 'inmemores dum trepidi', festini, ut per timorem, non per odium relictus fuisse videatur: nam et causas 15 subiungit timoris Cyclopium descriptione. *ergo 'inmemores' timentes.*

618. DOMVS SANIE deest horrida.

621. NEC VISV FACILIS cuius posset etiam aspectus inferre formidinem. NEC DICTV EFFABILIS sermone non explicabilis. et mire exaggeravit post descriptionem. 20

622. VISCERIBVS viscera proprie carnes sunt. SANGVINE ATRO hoc est sanie.

623. VIDI EGOMET DVO Homerus quattuor dicit. ergo aut dissentit ab eo, ut etiam in temporibus: nam ante ad Siciliam Aeneas, quam Ulixes venisse dicitur: aut certe hoc dicit, duo vidisse se; 25 quot autem occiderit, ignorare *per timorem. alii 'duo' 'simul' dicunt, non enim duo sola adlisit.*

23 Homerus] Od. IX 289 et 311

tionem ostendunt rei geste *T* || retorice ager ic acaemenides *F* || 2 fugeant *F* 3 ut sit *Daniel*: aut si *F* || 7 vituperationem *H* || Troianis] Antielia dicta Laerti mater, mde Laertiades Ulixes *add. Lion* || 9 hoc *H* || statu veniali *H* || statu *om. F'CL* (*add. et*) || 10 per *om. C* || 12 et perseverat... festini *hab. C* || 13 *ad trepidi supr. vers. festini T* || CRVDELIA LIMINA ad speluncam cyclopi Polyphemi *D* || 14 SOCH...trepidi] sociem memores tu vel dum trepidi *H* || festini *om. F'C. fortasse id est festini* || 15 per timorem non per odium *F'CH*: per timorem non per contemptum non per hodium (odium *b*) *L* per timorem non per odium contemptum *M* p. t. non per odium ante contemptum *Fabrieius* p. t. non per odium aut contemptum *Masvieius, fortasse recte* || nam et causas] et bene causas etiam *M* || causam *F'C* || 16 cyclopi *F'C* || *ad inmemores supr. vers. timentes T* || timentis *F* || 17 *ad cruentis supr. vers. scilicet horrida T* || 18 possit *F'C* 19 EFFABILIS *H*: AFFABILIS *F'CLM. cf. ad. v. 644* || et mire *LHM*: bene rem *F'C* || 20 et aggeravit *F'* exaggera ut *H* || post *del. Stephanus. fortasse monstri* 24 antea *C* || 25 se *om. FLHM* || 26 quot *cx* quod *L* quod *F'CH* quo// *M* (quod *fuisse videtur*) || autem *om. C* || nescio *M* (t ignorare *superscr. m*) || *ad duo supr. vers. quidam duo pro simul accipiunt T* || 27 allisit *Lion*: adlisit *F* et *Daniel* addidit *Commelinus, Masvieius, Burmannus*

624. RESUPINVS magnitudo virtutis ostenditur: quod una manu, quod resupinus, quod frangeret, velut exprimeret elidentem non in terram, sed ad saxum sublimeret qualientem. EXPERSA haec fuit vera lectio, id est madefacta: nam si 'aspersa' dixeris, id est inro-

5 rata, tapinosis et hyperbole iunguntur.

626. FLVENTIA TABO pro fluenti labo.

627. TEPIDI melius 'tepidi', quasi adhuc vivi, quam 'trepidi', id est trementes, ne sit iteratio.

628. VLIXES a solo nomine emphasin fecit: unde est quod se-

10 quitur oblitusve sui est. aliquanti tamen iuxta veteres 'oblitus', id est negligens dictum tradunt. et est laus quod et in adversis constans fuerit, vel quem nemo inpune laesisset, vel qui dolo etiam fortiores saepe vicisset.

629. ITHACVS Ithacensis.

15 630. SEPYLTVS stratus iacuit.

631. LACVITQVE PER ANTRVM hoc verbum de Varrone mutuatus est, qui ait in lectu temulentos iacere, sobrios cubare consuescere.

632. INMENSVM etiam 'immensum' ad Polyphemi magnitudinem pertinet, quasi in toto antro iacuerit. ERVCTANS Cicero eructant

20 sermonibus suis eadem bonorum. FRVSTA Cicero in Philippicis <II 25, 63> frustis esculentis vinum redolentibus.

634. SORTITIQVE VICES vel partes membrorum, vel qui quo loco staret. VNDIQVE pro indiviso.

635. CIRCVM FVNDIMVR secundum Homerum, qui dicit alios

25 eum tenuisse, alios cecasse oculum. ACVTO fuste obusto: nam

19 Cicero] in Cat. II 5, 10 || 24 secundum Homerum] Od. IX 368 sqq.

1 ad v. 624 magnitudo . . . quatientem T || 2 velut T: et velut F || exprimeret] scilicet Vergilius || helidentem T || ad terra T || 3 sed] uel T || RESPERSA FC || 4 latio II || aspera M || inrotata F || 7 TEPIDI L TREPIDI II || tepidi] t, epidi L (tepidi fuit) || 9 a solo nomine . . . vicisset in marg. T || enfasin libri, nisi quod enfrasim F || 10 oblitusque T || suest F || 12 fuerit T. om. F || inpuni F || laesisset Commelinus: desistet F' vicisset T || uel qui dolo F: uel dolo et quod T || 14 ithacensis F' itachensis C || 15 iacuit] iacens FC || 16 LACVIT F' || ad iacuitque in marg. hoc verbum de narrore mutuatus est qui ait temulentos iacere sobrios cubare consuescere T || mutatus est F' || Varro ait in lecto temulentos iacere sobrios cubare consuescere Ambros. || 17 lecta F. cf. Neue Forment. d. lat. Spr. I p. 526. lecto vulgo || sobrios cubare consuescere] a sobriis cubandum ostendit temulentos iacere sobrios cubare consuescere F' || 18 INMENSVS F' || inmensus FC || 19 eructane F' || 20 honorum F' || 22 ad sortitique vices supr. vers. uel partes membrorum id est quas sumseramus de sorte, et ab alia manu uel quo in loco quis staret quis teneret illum per pedes quis per manus et cetera. T (id est . . . sorte et quis teneret . . . cetera Tiberii Donati sunt) || 25 obcaecasse vulgo || obusto hab. C. ad telo supr. vers. fuste obusto T

secundum istum sensum multi 'tenebramus' legunt. alii 'terebramus' legunt. 'telo' autem 'acuto' potest et simpliciter accipi.

636. SOLVM SVB FRONTE LATEBAT *pro* 'in fronte latebat'. multi Polyphemum dicunt unum habuisse oculum, alii duos, alii tres: sed totum fabulosum est. nam hic vir prudentissimus fuit, et ob hoc 5 oculum in capite habuisse dicitur, id est iuxta cerebrum, quia prudentia plus videbat. verum Ulixes eum prudentia superavit, et ob hoc eum caecasse fingitur. LATEBAT dormientis scilicet: nam male sentit Donatus dicens 'late patebat' contra metrum. item dicit 'capillis tegebatur', aut 'latebat corporis comparatione'. ab- 10 solutus tamen est prior sensus. alii 'latebat' subiectum erat fronti et intra frontem recesserat tradunt.

637. ARGOLICI CLIPEI AVT PHOEBEAE LAMPADIS INSTAR unum magnitudinis est, quia Graecorum clipei rotundi, ut Cato originum ait; aliud splendoris. 'Phoebeae' autem derivatio est vel a Luna, 15 vel a Sole.

639. SED FVGITE occurrebat: si caecus est, cur timetur? subiungit, non unum esse, sed plures. et bene † suam ad monendum gratiam facit, quod illos ultro facere necesse erat. repetitio autem 'fugite' (ut in re) necessaria, ut alibi <44> heu fuge crudeles terras, fuge 20 litus avarum. O MISERI aut blandientis particula est, ut in Terentio miser: aut re vera 'miseri', qui sunt delati ad Cyclopa.

640. RVMPIE ut festinantes, non sobrite, sed rumpite, ut <IV 575> festinare fugam tortosque incidere funes.

3 multi Polyphemum. . . caecasse fingitur] exscr. mythogr. II 174. III 11, 9
14 Cato originum] incert. libr. fragm. 4 ap. Jordanum, fragm. 123 ap. Peterum

1 tenebramus] terebramus CH || terebramus] tenebramus F' C M I || legunt om. F' C I || legunt] illud primum sequitur verba Homeri (Od. IX 387) ἐν ὀφθαλμῷ δινέουεν *add.* D || 2 accipi] terebramus. terebrumbra instrumentum est fabrile carpentarii scilicet cum quo ligna perforat *add.* D || 3 Ingens etc. si 'ingens' quo modo latebat? soluitur sic: 'latebat' late patebat. an crinibus tectus erat; an, ut alii, non suo loco positus erat: an ideo, quia dormiebat; sed melius 'late patebat'. *add.* Lion || LATEBAT om. F' C || ad latebat *supr.* *vers.* quod latebat oculis secundum quorundam auctorum sensum. faciebant hoc rugae tornae frontis et ingentes capitis, comae. alii autem intellegunt intra frontem recesserat. T || pro. . . latebat hab. C || 7 et ob hoc] ob quod F' C | 8 fingitur obcaecasse M || dormienti F' C || 9 late^t L (t *superscr. man. rec.*) || 10 absolutus. . . sensus om. F' absolutior C || 11 superior M || sensus] versus H || 13 ad argolici clipei *supr.* *vers.* unum magnitudinis est quia grecorum clipei sunt rotundi ut cato originum ait aliud splendoris T || 15 derivatio libri praeter M || 17 si] sed C || cur timetur] non est timendus M || timemur F' || subiungimur F' subiungitur C || 18 solum M || monendum *ex* monendam F' admonendo Masvicius. fortasse et bene ad movendam gratiam suadentem facit || 19 nefas erat F'. Schoellius || ad fugite o miseri fugite *supr.* *vers.* ideo iteravit fugite ut ostenderet nullam moram faciendum fugae T || 20 ut in re inseruit F'. Schoellius || figite litus F' || 22 miser L.H: misera F' C o misera M || 23 ad rumpite *supr.* *vers.* abscondite et bene dixit rumpite non soluite ut ostenderet festinantes T

641. QVALIS QVANTVSQVE unum morum est, aliud corporis.

643. *CENTVM ALII id est tales et tanti.* CYRVA HAEC HABITANT AD LITORA VVLGO ne tantum in montibus esse putarentur. VVLGO passim.

5 644. *INFANDI CYCLOPES et supra <621> nec visu facilis, nec dictu effabilis ulli.*

645. TERTIA IAM LVNAE bene in desertis locis ex lunae ratione colligit tempora. SE COMPLENT autem ideo, quia suum non habet lumen, sed accipit a sole. *et bene auxit misericordiam a tempore.*

10 646. *VITAM IN SILVIS misericordia captatur a loco.* DESERTA FERARVM propter feras deserta.

647. LVSTRA cubilia: unde etiam lupanaria 'lustra' dicimus, ubi habitant lupae, id est meretrices, dictae ab obsecnitatis et odoris similitudine. *Cicero vino lustrisque confectus.*

15 648. *SONITVMQVE PEDVM ordo figuratus, cum traho, cum prospicio.*

649. BACAS generale est, id est fructus arborum agrestium. LAPIDOSA CORNA 'lapidosa' dura: *an quod in saxis nascantur?* ipsa arbor cornus dicitur, pomum vero cornum: *inde corna, ut templum, templa.*

20 653. ADDIXI signato verbo exprimit desperationem:

654. VOS ANIMAM HANC POTIVS oblique loquitur, ut supra <606>: *reprehensio enim crudelitatis est: qui rogat salutem se ipse condemnat.*

655. *VIX EA FATVS ERAT ad probationis gratiam pertinet quod ca*
25 *quae Achaemenides adfirmaverat statim adprobavere Troiani.*

656. *MOLE molitione, agitatione.*

657. LITORA NOTA 'nota' ante oculorum amissionem *potest accipi.* sic Statius in nono <754> sequitur tamen improbus hostem, qua meminit.

12 Lustra cubilia e. q. s.] cf. Isid. or. XIV 8, 29 || 14 Cicero] Phil. II 3, 6

2 ad alii *supr. vers.* id est tales et tanti *T* || 5 ad infandi *supr. vers.* id est non fandi et hoc ad illud respicit quod superius dixit nec nisi facilis n. d. a. n. *T* || cyclopes] inaffabiles *add. Daniel* || et] ut *Daniel* || 7 LVNAE *om. FCIH* et bene *FC* vel bene *L* || 8 COMPLET *FC* || 9 sed a fratre mutuat *M* || ad tertia iam lunae *supr. vers.* tres lunae id est tres menses. bene misericordiam auxit a tempore dicendo *T* || 13 ab *om. M* || 14 similitudinē *m* || confectos *F* || 15 figurata *F*, *corr. Daniel* || 17 lapidosa... nascantur *hab. C* || añ *F* || saxaxis *F* || 18 inde *hab. C* || templum] in templum *C* || 19 templa] templus *II* || 21 vos *om. FC* || POTIVS *om. FCH.* q. a. l. *add. L* || ad vos animam hanc potius *supr. vers.* reprehensio crudelitatis est rogat quippe salutem et se condemnat *T* || 22 reprehensio *F* crudelitatis *F* || regat *F* || se *T*: si *F* et exemplaria impressa 24 at *F* || 27 nota *om. F* || potest accipi *hab. C* || 29 hostem] hoc est *II* || que ex qua *L* || meminit *F*

658. *INFORME* ultra formam. *INGENS* potest et superioribus et sequentibus iungi, ut sit 'ingens lumen'.

659. *TRYNCA MANU PINVS REGIT* cuius caecitatem manu pinus regit.

661. *SOLAMENQVE MALI* hinc Quintilianus dixit magnum caecitatis solatium est habere rem videntis. 5

662. *TETIGIT FLVCTVS ET AD AEQVORA VENIT* hyperbaton in sensu, ut <VIII 125> progressi subeunt luco fluviumque relinquunt.

663. *FLVVIDVM* propter *ὄμοιοτέλετον* 'fluentem' noluit dicere. quod autem dicunt physici de effosso oculo sanguinem nunquam 10 fluere, verum quidem est, sed supra non effossum huius oculum, sed terebratum legimus: unde cum constat necdum fuisse curatum. INDE aut de fluctibus, aut de spatio oculi.

664. *GEMITV* cum gemitu.

665. *IAM MEDIVM* altius quam litus vel plus quam litus, id est 15 unde altum incipit: vel sic altum, ut medium putares; nam et in quinto <1> sic dixit interea medium Aeneas iam classe tenebat, certus iter, cum adhuc moenia respiceret. *FLVCTV* legitur et 'fluctus'.

666. *TREPIDI* festini, ut <IX 113> ne trepidate meas Teuceri 20 defendere naves item <IX 231> accepit trepidos ac Nisum dicere iussit. *CELERARE* infinitivum pro pronuntiativo. *RECEPTO* aut in societatem accepto, aut de periculo liberato, ut <I 178> frugesque receptas et <VI 111> medioque ex hoste recepi.

667. *SIC MERITO* quia omnia eius probaverant dicta, ac si di- 25

1 *Informe* ultra formam] exscr. Isid. or. X 138 diff. verb. 162 || 4 Quintilianus] declam. I p. 3 ed. Obrecht. 'sive quia caecitatis miserae solatium est habere rem videntium'.

3 *supr. vers.* 659 hoc est cuius caecitatem et manum regit pinus *T* || 4 *MALI*] *D. C. F. P. add. L.* solatium *add. Daniel* || dixit *om. M* || magnam *H* || solatium caecitatis *FC* || caecitati *L* (caecitatis *l*) caecitatem *H* || 5 rem habere *M* || videntis *L* || 6 *yperbaton libri* || 7 locu *F* loco *C* loco *L* leto *H* || relinquunt] hyperbaton (*sic*) scilicet est primum enim debuerat dicere venit ad aequora deinde tetigit fluctus *add. man. rec. in F.* similia sunt quae in *Tironensis* margine is qui notis *Tironianis* usus est adscripsit hic est ordo permutatus. primum enim venit tum tetigit. sed iste primum dicit tetigisse deinde venisse. *Stephanus et Fabricius* aut hysteron proteron post relinquunt addiderunt || 9 *FLVVIDVM* *L* || *omocoteleuton FCL* *emocoteleuton H* *omoeteleuton M* || 10 numquam fluere] numque influere *H* || 11 effluere *FC* || huius] eius *M* || 12 sed] sub *F* || terebatum *M* || 13 *INDE* . . . oculi *om. F* || spatio] desperatione *M* || 15 *ad iam medium supr. vers.* altius . . . incipit *T* || altium *F* altum *Daniel* primus altius *coni. Hagenus* || 16 vel] sed *T* || et *om. L* || 18 certus iter *hab. C* || *FLVCTV LATERA A. T. L* || 20 *trepidare FC* || 22 *ad recepto supr. vers.* aut in societatem recepto aut etiam de periculis liberato *T* || 25 probauerant *M*: probauerunt *FC* probauerant *ae* probauerunt *L* probauerunt *H*

ceret, non fallacem, ut Sinonem. *sane quibusdam videtur incongruum Achaemenidis nusquam alibi factam mentionem, cum eum hic et salutem merito impetrasse et ut reciperetur a fugientibus dicat.*

669. AD SONITVM VOCIS remorum sonitum vocem dixit: vox 5 enim est omne quod sonat, sic alibi <556> fractasque ad litora voces: nam de hominibus non dixit, quia supra est 'tacitque incidere funem'. VESTIGIA TORSIT bene uno sermone ostendit, eum revertentem iam audisse sonum remigii.

670. DEXTRAM AFFECTARE dextram intendere *et inicere*, scilicet 10 sic, ut posset navem tenere. Terentius ad dominam qui affectant viam, id est intendunt: nam si 'dextra' legeris, ut sit 'dextra contingere', 'affectare' 'contingere' caret exemplo. 'affectare' autem quidam dicunt hoc esse: *prorum animum habere ad faciendum quid occupandumque*. alii 'affectare', si 'dextra' legas, pro 15 'affectandi' accipiunt, ut sit verbi infinitivus modus pro participio.

671. NEC POTIS id est nec potis est. 'potis' autem nomen est et declinatur potis, potis, poti, potem, potis, a pote. et nomen esse docet ratio comparationis; nam in superlativo 'potissimus' facit; cui si detraxeris 'simus', invenies nominis positionem, ut 'acer- 20 rimus acer', 'fortissimus fortis'. sic autem ut diximus declinari compositio ostendit; nam 'huius impotis compotis, impotem compotem' facit: quod in simplici difficile invenis, per compositionem agnoscis facilius.

672. INMENSVM magnum. *et dictum quod mensura comprehendendi 25 non possit.*

673. EXTERRITA TELLVS poetica hyperbole.

674. CVRVIS CAVERNIS echo enim in concavis locis est.

---

10 Terentius] heaut. tim. II 3, 60 || 16 Nec potis id est nec potis est] cf. Don. ad Ter. Andr. II 6, 6 et ad. III 1, 9 || 17 et nomen . . . facit] cf. Prisc. VI 67 I p. 251, 17 II. || 20 sic autem . . . facilius] cf. Varro d. l. l. V 4

---

1 sinonem II || Sinonem] quo modo merito? soluitur: quia probavit vera esse quae dixerat *add. Lion* || 2 achemenides I' || facta F' || 4 remorum] frenorum H || 5 quod] quam FC (quod e) || 8 navigii M (g inseruit m) || 9 DEXTRA FC || et inicere hab. C || 10 possit FC || dominas Terentius || quia C || 11 si om. C || si dextra contingere legeris MEL || sit] si II || 12 affectare contingere om. FC || ad affectare *supr. vers.* affectare pro affectandi id est contingendi. legitur et dextra *et* quidam affectare intellegunt prorum animum ad faciendum habere. si dextra legeris affectare pro affectandi intellege infinitum pro participio T || 14 quid Daniel: quod F' || affectare si dextra legas Masvieius: adfacere si dextras legas I' affectare si dextras legas Daniel et Commelinus || 15 infinitivus modus *scripsi*: infinitivi modo F' || 16 alterum potis om. FL || 18 in] et in L || 19 cui] huic cui F' huic tu C || simus] mus FC || 20 ut om. CL (*add. ?*) || 21 compotis] facit *add. FL* || ad inmensum *supr. vers.* magnum qui mensuram habere non possit T || yperbole libri || echon FC

675. *AT GENVS figurate 'at genus complent', ut <VI 660> hic manus ob patriam pugnando (vulnera passi).*

676. *EXCITVM a verbo 'cio eis cit'. RVIT festinanter venit, ut ruuntque effusi carcere currus.*

677. *NEQVIQVAM LVMINE TORVO quia nocere non poterant.* 5

678. *AETNEOS FRATRES aut similes, aut feritate germanos, aut eiusdem patriae vel terrae, tamquam matris: nam non sunt Polyphemi fratres, quem Neptuni filium Homerus dicit. unde eo occaecato Ulixes pertulit tempestatem, qui ad eum venit derelicta Calypso, cum qua decem annis fuerat: unde, ut supra <623> diximus, Ver- 10 giliii dictis dissentit temporum ratio. CAELO pro in caelum.*

680. *CONIFERAE conum sustinentes. et conus dicitur fructus cupressi, et ipsa κωνοειδής est: nam a rotunditate in acumen levatur. Cyparissus autem Telephi filius fuit, amatus ab Apolline. vel ut alii, a Silvano, qui cum lassatus aestu sub quadam arbore somnum 15 caperet, subito strepitu excitatus cervum, quem in deliciis habebat, feram credens per ignorantiam misso telo occidisset, flendo nimium misericordiam meruit numinum, itaque in arborem cupressum conuersus est, aptam et consecratam lacrimis et luctibus. *ergo cupressi quasi infernae, vel quia succisae non renascuntur, vel quia apud Atti- 20*

4 ruuntque] georg. III 104 || 8 Homerus] Od. I 68 sqq. || 12 conus dicitur ... levatur] exscr. Isid. or. XVII 7, 34. cf. glossar. Sangerm. ap. Hildebr. p. 79 sq. || 14 Cyparissus autem e. q. s.] cf. Serv. ad georg. I 20. mythogr. I 6, II 177 et 178

1 ad at genus *supr. vers.* figurate genus complent dixit ut hic manus patriam oppugnando *T* || 3 ad exitum *supr. vers.* euocatum illius clamore et citum pro excitato per sincopam et uenit non a cieo sed a cio eis cit *T* || 5 poterunt *FC* poterat *L* || 6 aut similes ... Polyphemi fratres *om. LH* (in marg. add. *l*) aut eiusdem ... matris hab. *C* || 7 maris *C* || ad Aetneos fratres *supr. vers.* eiusdem patriae uel terrae tamquam matris *T* || fratres polyphemi *ME* || 8 eo] est *C* || hoccacato *FC* || 9 protulit *F* || 10 fuit *C* || unde] ut de *F* || 11 desentit *L* || CAELO pro in caelum hab. *C. ad caelo supr. vers.* ad caelum *T* || ad concilium horrendum *supr. vers.* ueluti explanat quod dixerat aethneos fratres, in marg. horridum extans et ueniens horrendum uitabile et tetrum *T* || 12 conum substinentes (sic) hab. *C* || conum *F* || 13 aconoides *F* aconoid *C* conoides *LHME* || nam *om. C* || 14 Cyparissus telephi filius fuit ... lacrimis et luctibus ergo cupressae (sic) quasi infernae uel quia succisae non renascuntur uel quia apud atticos funestae domus huius fronde uelantur in marg. inf. *T* || CYPARISSI cyparissus autem *F* || vel ... Silvano *om. FTC* || 15 lassatus ... excitatus *om. CLHME*, edidit Stephanus || classatus *F* || aestu *om. Stephanus* || 16 strepitu *om. Stephanus* || ceruam quam *T* || deliciis *FC* || feram credens *om. CLHME*, edidit Stephanus || 17 misso telo hab. *C* || occidisset ... conuersus est] occidit. sed cum fletu nimio et abstinentiae (sic) cibi ac potionis tabesceret a misericordia (misericordiae *F*) deorum (eorum *F* itaque add. *C*) in arborem cupressum conuersus est *FTC*, nisi quod pro 'a misericordia deorum' misericordiam deorum meruit itaque et pro 'conuersus' uersus *T* || 18 numinum *om. L* (*supr. vers. add. l*) || 19 et aptam *T* || ergo ... uelantur post Proserpina (p. 452, 10) hab. *F* || 20 attico *F*

cos funestae domus huius fronde velantur.* alii hunc Cyparissum Cre-
tensem puerum pulcherrimum et castissimum fuisse (tradunt), quem
quidam ab Apolline, non nulli a Zephyro amatum volunt. qui cum
castitatem suam incorruptam tenere cuperet, relicta Creta ad Orontem
 5 *fluvium et montem Casium dicitur pervenisse, atque ibi in cypressum*
arborem commutatus, quae arbor ideo mortuis consecratur, quod caesa
semel nescit renasci.

681. *CONSTITERUNT metri causa 'constiterunt'.* SILVA ALTA
 IOVIS LVCVSVE DIANAE 'Iovis' propter quercus, 'Dianae' propter
 10 cupressum: ipsa enim est etiam Proserpina. † inmane autem quod
 ait et[iam] 'celso vertice', et 'lucus', qui propter religionem intactis
 arboribus et magis crescit et diu permanet.

683. *EXCVTERE num expedire?*

686. NI TENEANT CVRSVS antiqui 'ni' pro 'ne' ponebant, qua
 15 particula plenus est Plautus ni mala ni stulta sis. sensus ergo
 talis est: timor cogebat, ut quocumque navigaremus et ventum
 sequeremur, non iudicium: sed occurrebat praeceptum Heleni, vitare
 Seyllam et Charybdin. quare placuit ne cursus teneant, hoc est
 agantur et impellantur inter utramque viam modico mortis inter-
 20 stitio, id est Seyllae et Charybdis, retro dare lintea: quod dum co-
 gitamus, prosperior nobis flare coepit Boreas. non nulli 'Seyllam
 atque Charybdin inter' distinguunt, ut sit ordo 'inter Seyllam et Cha-
 rymbdin utramque viam leti discrimine parvo ni teneant cursus, certum

14 antiqui ni pro ne ponebant] cf. Don. ad Ter. eun. II 3, 37 et III 3, 2 ||
 15 Plautus] menaech. I 2, 1

1 domos *F'* || 4 orantem *F'* || 5 Casium *Masvicius*: cassum *F'* || ducitur *F'* ||
 cypressum *F'* || 6 mortis *F'* || 8 ad constiterunt *supr. vers. metri causa contite-*
runt (sic) dixit T' || constiterunt *scripsi*: constituit *F'* et *Daniel* consistunt *Com-*
melinus pro consistunt *Masvicius primus* || 10 cupressam *C'* || est enim *CM* ||
 Proserpina] cui dicatur cupressus propter lactum morientium *add. D'* || inmane
 autem quod ait etiam vertice celso *FC*, nisi quod celso vertice *C'* inmane
 autem quod manet in celso vertice *LH* dianae autem ideo ait et in celso
 vertice *MEI*. Alta autem quod manet in celso vertice *Stephanus, Fabricius,*
alii. inmanitatem auget, quod ait et 'celso vertice' et 'lucus' *coni. F. Schoel-*
lius. || 12 crescit et *Masvicius*: crescent *F'* || permanent *FC* || 14 ni] ni
 ex ne *L* || qua] quia *F'* || 15 male *ME* || 16 nauigauimus *H* || ut et ventum *ME* ||
 17 sequi *FC* || 18 ni *F'* || impellantur *Lione teste Guelferb. I, Burmannus:*
impleantur F'CLE impleant *H* impleantur *M. cf. Serv. ad v. 283 ad te-*
neant supr. vers. impleantur, ad cursus supr. vers. nominatiuus T' || 20 Seyllae]
 complenus incender *add. L, del. l. cf. ad v. 689 'cum plenus incederet'* || dare
 lintea retro *L* || linea *F'* || dum] cum *l* || 21 ad v. 684 quidam ita distingunt
 scillam et charybdin inter utramque viam leti discrimine paruo ni teneant
 cursus certum est dare lintea retro *T'* (*supra* inter utramque viam *ead. man.*
 id est scillam et charibdim *alscripsit.*) || 22 atque *Ribbeckius adu. crit. ad 686:*
 et *F'* || caribdin. *F'* || distingunt *F'* || carybdium *F'* || 23 utrumque *F'*

est dare lintea retro'. alius ordo est 'contra iussa monent Heleni, nec inter Scyllam et Charybdim cursum teneant'.

687. PELORI Sicilia Graece Trinacria ideo dicitur, quod tres extremitates, quas Graeci ἄκρας vocant, in mare videtur extendere, Pachynum quod in austrum vergit, Lilybaeum quod Africam spectat, 5 Pelorum quod in Tyrrhenum mare procedit. sed 'angusta ab sede' ideo adicitur, quia eminus videntibus cum locum Italia et Sicilia terra continens putatur, nec nisi ad viciniam accedentibus videtur.

688. MISSVS ADEST favore scilicet numinum: quae Anchises optaverat dicens <529> ferte viam vento facilem et spirate secundi. vel 'missus' iuxta qualitatem locorum; ita enim in illis angustiis et faucibus maris artari et conglobate spiritus fieri dicitur, ut ad illum locum tantummodo missus videatur.

VIVO PRAETERVEHOR OSTIA SAXO pro 'vivi saxi', ablativum pro genetivo, vel viva saxa habentia. 'ostia' vero aut litora sunt, aut exitus fluminis in mare, aut introitus portus. 15

689. PANTAGIAE hic fluvius Siciliae cum plenus incederet, implebat sonitu paene totam Siciliam: unde et Pantagias quasi †pantacuos dictus est, quasi ubique sonans. hic postea cum Cereri quaerenti filiam obstreperet, tacere iussus est numinis voluntate. 20

MEGAROSQVE SINVS Megara oppidum est iuxta Syracusas. THAPSVMQVE IACENTEM Thapsus insula non longe a Syracusis, plana, paene fluctibus par. TALIA MONSTRABAT quia occurrebat: unde haec loca nosti?

1 alius Daniel: alii F || 2 charibdim F || teneant Mascivius: teneam F || 3 ad v. 687 Sicilia graece trinacria . . . accedentibus videtur in marg. T || graeci F Graecis Daniel primus || 4 acras FT || pachinum FT || 5 austrum] acria T, sed ead. man. criā expunct et ustrum superscripsit. cf. Serv. ad v. 699.

atriam F Aryciam Daniel Graeciam Dorvillius || vertit T uertit F || lilybeum T: lybie eum F Lybicum Daniel Lilybaeum Mascivius, Burmannus || 6 pelorum T: plerum F || ab sede om. T || 7 adicitur F. Schoellius dicitur T agit F || enim Daniel: cum FT || 8 putetur T, corr. ead. man. || accidentibus F || 9 ad missus adest supr. vers. missus favore numinum vel iuxta qualitatem locorum dicit T || que ex qui L quem MEI || supra anchises ME || a diis optauerat MEI || 10 dicens] ut ME || secundi] 'adesse' autem est ad favorem vel patrocinium venire add. D || 12 artate Hagenus || 13 ad vivo saxo supr. vers. pro uinorum saxorum singularis pro plurali vel uina saxa habentia, ad ostia in marg. vel litora vel exitus flumini in mare vel introitus portus T || 14 hostia F || genium F || viva] utua F || 15 hostia F || fluminis F || 17 PANTAGYAE C PANTHAGIAE L PANTAGEAE M || scilicet ME (siciliae c) || incederet] fluere FT || 18 patitagyas C pantageas ME || quasi pantacuos hab. C, om. Daniel. παντηχητης F. Schoellius || 21 MEGARO F MEGAROS CH || magera c megare L (megara l) || 21 non longe a syracusis ME (iuxta siracusas c) || THAPSVM FC || 22 thapsus insula C insula thapsus F || insulam L || iuxta syracusas ME || plena C || 23 quia unde nosti occurrebat ME (quia occurrebat unde haec loca nosti superscr. e) ideo monstrabat quia iam ibi transierat Lione teste Guelferb. I || 24 nosti] scire potuisti FC

690. RELEGENS renavigans, ut et primi lege litoris oram.
ERRATA participium sine verbi origine: non enim facit 'error'.
RETRORSVS quasi a fine ad caput relexens.

691. INFELICIS VLIXI epitheton ad inplendum versum positum
5 more Graeco, sine respectu negotii. nam Aeneas incongrue infelicem
Ulixen dicit; nisi forte quasi pius etiam hostis miseretur, cum similes
errores et ipse patiatur. et notandum conclusam de Achaemenide men-
tionem.

692. PRAETENTA anteposita. IACET sita est, ut <104> medio
10 iacet insula ponto. PLEMYRIVM VNDOSVM quidam insulam, qui-
dam fluvium putant dici. sane verbum de verbo expressit: hoc est
enim 'undosum', quod 'Plemyrrium'. sinus Syracusanus in quo Or-
tygia. cuius hic necessarie meminit; nondum enim erant conditae Sy-
racusae. 'undosum' vero quod usque illuc †vestigio aestuantis Charybdis
15 dicitur pervenire.

694. ORTYGIAM haec tantum Ortygia dicitur, Apollinis vero
etiam Delos. et bene addidit 'prioris', ut haec quae nunc est semper
appellata sit Ortygia, haec vero prioribus tantum. FAMA EST HVC
ELIDIS AMNEM Elis et Pisa civitates sunt Arcadiae, in qua est fons
20 ingens, qui ex se duos alveos creat, Alpheum et Arethusam: unde
fit, ut fingantur coniungi in exitu, quos origo coniunxit ita. Are-
thusam autem etiam in Elide esse testatur Vergilius dicens sic
tibi cum fluctus subterlabere Sicanos. haec secundum fa-
bulas venatrix fuit: quae dum se in Alpheo post laborem ab-
25 lueret, ab eo adamata est [in speciem avis Alpheos cognovisset la-
tere, etiam sic eam mutatum persequi coepit, quae cum] et diu fugiens

1 et primi] georg. II 44 || 22 sic tibi] buc. X 4 || 23 haec secundum e. q. s.]
exscr. mythogr. I 166 et II 173. Lucr. Plac. ad Stat. Theb. I 271 et IV 239

3 at F || 5 ad infelicis Ulixi *supr. vers.* incongrue videtur aeneas infelicem
nocasse ulixen cum similia pateatur. nisi forte ut tantae ostenderetur pietatis
fuisse ut etiam hostibus (*sic*) miseretur. et notandum de achemenide conclusam
mentionem T || 6 ostes F, corr. Daniel || 7 achemenide F || ad Sicanio in marg.
ideo dixit sicano non siracusano quia nondum erant conditae siracusae. tale
est enim quasi dixisset siracusano T || 9 PRAESENTA F || 10 PLEMYRIVM F PLE-
MYRIVM CLHM || 12 plemmyrion F plemirium CL plerium H || Plemyrrium
bis idem dixit. πλεμυρία enim inundatio graece dicitur *add.* D || 14 vestigia
Masricius vorago F. Schoellius. fort. vertices. || estnantis F || carybdis F || 15 dicunt
Masricius, fort. recte || 16 ORTYGIAM LIIM || ortigia CLHM || Apollinis om.
C || 17 bene addit (*sic*) . . . tantum *supra* prioris T || 18 ortigia F'T || 19 AMNEM
ARINEM F ANIMEM L || pisae F'C || est om. H || 21 est L (fit l) || coniungi F'
quo F'C || coniungit F'C nou iunxit LI (coniunxit l) iunxit ME || ita om. F'C
22 uirgilius testatur ME || 23 fluctu supter F' labere sicanos *omittens* || 24 fuit
om. H || ablueret F' abliceret H || 25 quam cum in speciem Masricius primus
avis Daniel et Hagenus, aius ego legi || cognosset Daniel || 26 cum] eum Daniel
et om. F'C

deorum miseratione in fontem *sui nominis* mutata ad Siciliam per secretos meatus venit: quod etiam Vergilius ostendit et tandem positus velox Arethusa sagittis. *quam Alpheos illuc usque persequutus fonti eius se miscet: quod tali argumento probatur; nam cum equi, diebus festis Olympici Iovis certantes, in eo amne deluuntur, ster-* 5 *eus equorum ex eo amne etiam in Arethusa recognoscitur. patera etiam quam in Alpheum quidam Olympionices miserat, in Arethusa inventa dicitur. quidam autem Arethusam non de Elide ad Siciliam venire, sed in ipsa Sicilia nasci volunt et venienti fluvio occurrere.* ALPHEVM quia Graece Ἀλφεῖος facit, ut Αἰνεΐας Aeneas, Μῆδεΐα Me- 10 *dea.* *ORE fonte vivo: et bene de fluvio, ut <I 245> unde per ora novem.*

697. IVSSI NVMINA MAGNA LOCI VENERAMVR vel ab Achaemeneide admoniti, vel ab Heleno, vel ab Anchise, *vel ab oraculis.* et *quacritur, quae numina; vel quare non dixerit; et utrum Alpheum, an* 15 *Arethusam intellegi voluerit.*

698. STAGNANTIS HELORI fluvii qui ad imitationem Nili superfunditur campis. *et Graeci stagna ἐλη dicunt, unde ait 'stagnantis Helori?'*

699. PROIECTA porrecta, extenta, ut <X 587> *proiecto dum pede* 20 *laevo.* PACHYNI promunctorium est austrum spectans: unde et

2 et tandem] georg. IV 344 || 4 quod tali argumento probatur e. q. s.] cf. ad buc. X 4 || 20 Proiecta . . . extenta] cf. Maerob. Sat. VI 4, 14 || 21 promunctorium . . . crassus] exscr. Isid. or. XIV 7, 5

1 sui nominis hab. C || mutata] uersa FC || mutata est et E || per secretos meatus om. LH (supr. vers. add. l) meatus (lin. 2) om. ME || quod . . . sagittis om. F || 3 ad vv. 694 sqq. hoc ita esse tali argumento probatur quod cum equi in iouis olympici certaminibus diebus festis eodem amne deluuntur sterces ipsorum in arethusa ex fluuio alpei recognoscitur et patera quam quidam olympionices in alpheum miserat in arethusa inuenta est. quidam autem arethusam non de elide ad siciliam venire sed in ipsa sicilia nasci uolunt et uenienti fluuio occurrere in marg. T || 4 fonte F || 5 olimpii F || certantes Daniel: certatus F || sterius F || 6 erethusa F || pateroã F || 7 in om. F || olimpiocis F || 8 dicitur] hanc autem uenatricem fuisse quod etiam uirgilius . . . sagittis add. F || 9 in ipsa] insa F || 10 alpheos F || alfeios C alphios LH alpheios MEI || facit] om. C dicitur F || pham H || eneas F aeneias CME encias LH || ut aeneas C || media medea F medeia medea C || 11 ad ore supr. vers. fonte tuo T || fronte F || vivo] tuo Hagenus fonte, de vivo F. Schoellius || 14 admoniti hab. C || vel ab Anchise om. HME || ab om. L || Anchise] iussi ergo admoniti add. Stephanus || oraculis Commelinus: oculis F || 17 ELORI CLLH PELORI E || fluuium C || 18 et . . . Helori hab. C || set F || ἐλη Masricius: elide ex elide F || elide C Elide Daniel et Commelinus || 19 elori C || 20 ad porrectaque (sic enim in Vergiliū versu codex, quamquam orr in ras.) extenta ut proiecta cum pede leuo

supr. vers. T || PROIECTA . . . laeuo hab. C || ^xpoiecta C || prorecta et tenta Daniel || 21 leuo FC || promunctorium HE: promunctorium FLM promunctorium C est hab. C Siciliae add Lion

Pachynum dictum ab aëris crassitudine; nam *παχὺς* est *pinguis et crassus*.

700. *RADIMVS propter saxa latentia. 'rudimus' autem nimium adiuncti praeterimus, ut <V 170> radit iter laevum interior.*

5 701. CAMERINA PROCVL palus est iuxta eiusdem nominis oppidum: de qua quodam tempore, cum siccata pestilentiam creasset, consultus Apollo, an eam penitus exhaurire deberent, respondit *μὴ χίλει Καμαρίναν ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων*: quo contempto exsiccarunt paludes, et carentes pestilentia per eam partem ingressis hostibus poenas dederunt. *scil hoc responsum Aeneae temporibus ignotum fuit: ergo non observavit poeta, sed ad praesens tempus locutus est.*

702. INMANISQVE GELA civitas a fluvio nominata, sicut etiam 'campi Geloj'.

703. AGRAGAS mons est muro cinctus, in cuius summa parte
15 oppidum est: unde et Cicero ait ad mare intra moenia ante oppidum expectabat de Verre. notandum sane Vergilium haec, quantum ad sua tempora spectat, dicere, non quantum ad operis; Aenea enim navigante nec fuerat Camerina siccata, nec Gela vel Agrigentum conditae: quod frequenter facit, sed nunc ideo vitiosum
20 est, quia ex persona narrantur Aeneae.

704. MAGNANIMUM QVONDAM GENERATOR EQVORVM secundum Pindarum quondam Agrigentini equos ad agones Graeciae mittebant, qui inde victores revertebantur. legimus etiam aliud: cum in Cappadocia greges equorum perissent, Delphici Apollinis responso ad-
25 duxerunt equos de Agrigento, et reparavere meliores. *quidam autem dicunt Heronem Agrigentinum, vel ut alii ferunt Dionysium, tyrannum Siciliae, equos ad agonem Elidis Olympicum duxisse, et omnes vicisse.*

6 de qua quodam e. q. s.] cf. Luc. pseudol. 32 || 15 Cicero] in Verr. act. II lib. IV 23, 51 'et argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum expectabat.' || 21 secundum Pindarum] Olymp. II 5

1 dictum est *C* || pachis *FLHME* pacys *C* || pinguis et *hab. C* || 3 ad radimus *supr. vers.* propter . . . interior *T* || 5 *PROCVL om. F' C* || eiusdem nominis *hab. C* || 6 de qua *F' C*: cui *LME* an *H* || 7 eam *om. E* || deberet *E* (deberent *e*) || MN KINI KMEPINAKINHTOC CAPAMINON *F' C* nisi quod KMHPIANAN *C* MH KAMEPHINAKIN hoc tot apaminon *L* MN KINI KAMERINAN AKINEITOC TARAMINON *H* MHKINI KAME-
PINANA KINTOC IAPAMINON *M* MH KINE KIMEPINAN AKINHTOC IAPAMINOC *E* || 9 pntudem *F'* paludem *C* plaudes *H* || carentes] sedata *F' C* || 11 obsevanit *F'* || 12 nuncupata *E* || sic *H* || 15 intera *F'* intrra *C* || 16 expectabat *F'* expectat *L* || de uerre *F' C*: deure *L* debere *HME* || notandum . . . narrantur Aeneae *om. F'* || hoc uirgilium *C* || 17 expectat *H* || 18 nec fuerat] non erat *C* || vel] nec *l* || 19 conditum *C* || 23 etiam illud *M* illud etiam *E* || 24 Delphici] nel phisici *F'* (si litteris erasis) || 25 agrigentum *H* || 26 dionysium *F'* || 27 agonem *Commelinus*: agones *F'* et exemplaria impressa praeter *Commelinum* || olympicum *F'* olympicos *Mascicius primus* || dixisse *F'*, corr. *Daniel*

705. PALMOSA SELINVS civitas est iuxta Lilybaeum, abundans palmis quibus vescuntur, et apio. an 'palmosa' ab equis nobilibus?

706. SAXIS LILYBEIA CAECIS vere dixit, nam litus Lilybetanum naturaliter saxis, quasi de industria constrictum est. sane notandum omnium trium promonteriorum Siciliae factam mentionem, ut <687> 5 ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori et <699> proiectaque saxa Pachyni et hic modo saxis Lilybeia caecis.

707. DREPANI PORTVS Drepanum civitas est non longe a monte Eryce, trans Lilybaeum, dicta vel propter curvaturam litoris, in quo sita est, vel quod Saturnus post amputata virilia Caelo 10 patri illuc falcem proiecit, quae Graece δρεπανος dicitur: quod verisimile putatur propter vicinitatem Erycis, consecrati Veneri, quae dicitur nata ex Caeli cruore et spuma maris. quidam 'Drepana' dictum voluit a falce Cereris, quam ibi, cum filiam suam Proserpinam quaereret, amisit. Cato pluraliter haec Drepana dicit. INLAETA- 15 BILIS propter patris amissionem.

708. ACTIS transactis, vel quomodo 'mensibus actis'.

711. FESSVM DESERIS ut supra <I 267> diximus, secundum Vergilium: nam Cato eum in originibus ad Italiam venisse docet; unde etiam in sexto <718> illud amphibolon est quo magis Ita- 20 lia mecum lactere reperta. nam et post Latinum Turnumque et Amatam dicitur excessisse. sed bene hic subtrahitur, ne parum decoro amori intersit. quaeritur sane cur sine ulla descriptione funus patris praeterierit? aut quia in V. dicturus est, et bis eadem dicere vitaverit, aut quia, sicut dictum est, Anchises ad Italiam cum filio pervenit. 25

712. NEC VATES HELENVS quia dixerat <379> prohibent nam cetera parcae scire Helenum.

713. NON DIRA CELAENO quae vel irata debuit adversa prae-

15 Cato] or. III fragm. 10 ap. Iordanum, fragm. 89 ap. Peterum || 19 Cato] cf. or. I fragm. 10 ap. Iordanum

1 SELINVS *FME* SELYNIS *C* SELILIS *H* || est hab. *C* || lybeum *F* lilybacum *C* lilibeam *LH* || 2 quibus vescuntur hab. *C*, edidit Stephanus || apio] σέλιον enim apium dicitur add. *D.* cf. *Isid.* or. XVII 11, 2 || 3 ad saxis lilybeia (sic) caecis in marg. vere dicit. nam lilybetanum litus naturaliter saxis videtur esse constrictum *T* || LYBEIA *F* || ligus *F* || lelybitanum *F* || naturalit̄ *F* quod natura liberum interpretatus est Daniel || 4 industrio *F* || constructum Daniel primus es *F* || notandum *F* || 6 angusta ab sede Pelori] et reliqua *F* || 7 pachini *F* || 8 DREPANI PORTVS om. *LHME* || non ... Eryce] ante pedem montes erycis *FC* || 9 eryco *LM* gerico *H* erico *E* || 10 est om. *C* || 11 illic ex illuc *L* || graece om. *F* drepanos dicitur graece *C* || quod] quodsi *LH* quod quasi *MI* || 14 ceteris *F* || 15 quaereret Daniel: querit ex quietit *F* || 19 in originibus hab. *C* || 20 unde est illud in sexto amphibolon *E* || 22 excessisse *F*, corr. Daniel || decoro Daniel: decore *F* || 23 amore *F* || quaeritur cur sine ... pervenit in marg. *T* || funus ex fanus *F* Fauni Daniel funeris Commelinus primus || 24 vitanere *F* || 28 praedicere] nuntiare *FC*

dicere. et bona pietate mortem patris graviorem dicit esse, quam famem.

714. HIC LABOR EXTREMVS aut apud Drepanum: aut 'extremus' sacvissimus, quia statim tempestate iactatus est. et bene de ipsa tempestate tacuit, quia Ilioneus supra dixerat <I 535> cum subito ad-
5 surgens fluctu nimbosus Orion in vada caeca tulit.

715. DEVS ADPVLIT ORIS bene se commendat Didoni, dicens se ad eam deorum voluntate venisse. sane non dixit, quis deus, ut alibi <I 199> dabit deus his quoque finem.

10 716. VNS non [est] interpellante regina interrogationibus.

717. FATA DIVVM quae dii hominibus tribuunt. RENARRABAT aut 're' vacat, ut <IV 116> confieri possit: aut apparet Aeneam ante de suis casibus cum Didone confuse locutum. et ideo hic addidit 'renarrabat', quasi quae dixerat antea, nunc ex ordine refere-
15 bat, quod notat in primo <753> immo age et a prima die hospes origine nobis. sane in secundi principio duo poetae sunt versus, sicut hic tres, et similis est finis initio: 'conticuit' et 'intentis'.

718. CONTICUIT TANDEM ut <II 1> conticuere omnes. TANDEM diurnitatem narrantis expressit. notandum sane quia contro-
20 versiarum more epilogos dedit sex istis prioribus libris, quos et esse bioticos voluit. nam singulis res singulas dedit, ut primo omina, secundo pathos, tertio errores, quarto ethos, quinto festivitatem, sexto scientiam. epilogos autem sic variavit, ut in primo miseratio esset Didonis, in secundo mors Creusae, in tertio Anchi-
25 sae, in quarto Didonis, in quinto Palinuri: in sexto Marcelli citum deflet interitum.

1 et bona . . . famem] cf. Macrobr. Sat. IV 6, 4

3 ad extremus *supr. vers.* senissimus, in *margin.* labor extremus aut quod apud drepanum aut extremus seuissimus . . . in vada caeca tulit *T* || 4 tempestate *F* || iactatus] sacratus *Daniel* || 7 oris *om.* *F**C* tulit voluntate sua *add. Daniel* || 8 uoluntatem *F**C* || 10 est *secl. F.* *Schoellius* eum *Hagenus* || 11 ad renarrabat *supr. vers.* uacat re, in *margin.* aut quaedam intellegimus de casibus suis cum didone locutum. ut ideo nunc dixerit renarrabat quae ante scilicet confuse nunc ordine digno. aut re uacat *T* || 12 re uacat et aut uacat re ut cum fieri possit *F**C* || fieri *H* || 13 confusi *F* || 15 notet *F*, *corr. Daniel* || 16 duo sunt (*sint C*) uersus ex personae poetae *F**C* || 17 tris *F**C* || conticuit et intentis *om. F**C* || intentis *scripsi*: intenti *LHME* || 18 CONTICUIT . . . omnes *hab. C* || 19 contrariarum *C* || 20 ex *F**C* || histis *C* || prioribus] pluribus *C* superioribus *ME* || 21 bioticos] i. e. uitales *superscr. me* i. e. uitales et uitam hominum simulantes in *margin.* || singulis res singulas] singularis *H* || singulis] singulas *F* || omina *MEI*: omnia *FCLH* || secundum *L* || patos *L* || tertio *om. H* || ethos *LHME*: hoc *F**C* (amores *superscr. e*) || festinatatem *L* || 23 scientia *H* || 25 Palinuri] miseni *F**C* || citum *L* immaturum *Fabricius* || defle^t *L* deferet *Fabricius* || interitum] facto enim fine narrandi Aeneas successit ad requiem *add. Masricius* || EXPLICIT LIBER TERTIVS INCIPIT LIBER QVARTVS *M* EXPLICIT LIBER TERCIVS INCIPIT LIBER QVARTVS FELICITER *l*

SERVII GRAMMATICI
IN VERGILII AENEIDOS LIBRVM QVARTVM
COMMENTARIVS.

1. Apollonius Argonautica scripsit et in tertio inducit amantem Medeam: inde totus hic liber translatus est. est autem paene totus in affectione, licet in fine pathos habeat, ubi abscessus Aeneae gignit dolorem. sane totus in consiliis et subtilitatibus est; nam paene comicus stilus est: nec mirum, ubi de amore tractatur. iunctus 5 quoque superioribus est: quod artis esse videtur, ut frequenter diximus; nam ex abrupto vitiosus est transitus: licet stulte quidam dicant hunc tertio non esse coniuuctum — in illo enim navigium, in hoc amores exsequitur — non videntes optimam coniunctionem. cum enim tertium sic clauserit ‘factoque hic fine quieuit’, 10 intulit ‘at regina gravi iamdudum saucia cura’, item paulo post ‘nec placidam membris dat cura quietem’: nam cum Aeneam dormire dixerit, satis congrue subiunxit, ut somno amans careret. *alii subitum transitum factum tradunt, quia non ostendit convivium dissolutum: sed hoc subtiliter fecit, quia etiam alia convivia eam habuisse 15 describit* <80> *post ubi digressi lumenque obscura vicissim.*

REGINA [sane] bene ‘regina’, quia contra dignitatem amor susceptus gravior esse solet: ex hoc enim nomine et pudoris et deliberationis nascitur causa, et praecipue poliundi difficultas. videtur et post amissam castitatem etiam iustus interitus. IAMDUDVM aut nimium et 20

1 Apollonius . . . translatus est] cf. Macrob. Sat. V 17, 4

1 et in tertio] ubi *F* || 2 translatus est] de tertio apolloni *add.* *F* || 4 est post totas hab. *F* || 5 comicum stilum habet *F* || 6 videtur ut *om.* *F* || uideretur *L* uidereé *H* || ut *om.* *LH* (*add.* *l*) || 7 ex] et *F*, *om.* *L* || stulto *H* || 8 dicunt *F* || tertium *N* (tertio *n*) tertio *ex* tertium, ut videtur, *H* || navigium] navigationum pericula *F* navigationis pericula *Stephanus* || 11 intulit *F*: subsecutus est *N* et *Stephanus* subsecutus *LHM* subintulit *Guelserb.* *I* subsecutus intulit *Fabricius* et *Masvicius* || 12 dormire] requieuisse *F* || 17 ad regina in marg. bene regina quia contra . . . iustus interitus *T* || 18 pudoris *F*

vehementer, ut Terentius iamdudum te amat; iamdudum illi facile sit quod doleat: aut 'iamdudum', *id est* a quo tempore vidit Aeneam; legimus enim <I 613> obstipuit primo aspectu Sidonia Dido: *aut ex quo narrare coepit Aeneas: aut ex quo inter-*
 5 *venit Cupido.* SAUCIA hinc subiungit 'vulnus alit'. et bene ad-
 ludit ad Cupidinis tela, ut paulo post ad faculam, ut 'et caeco car-
 pitur igni': nam sagittarum vulnus est, facis incendium. CVRA
 amore *intolerabili, quem ferre non posset, ut* <652> *meque his ab-*
 10 *solvite curis.* 'cura' ergo, ab eo, quod cor urat, ut <X 132> Ve-
 neris iustissima cura, item <I 678> mea maxima cura. *sane*
per confusionem verbi et nominis dictum est; nam 'cura' est et verbum,
ut 'cura' cures, cum non est nomen.

2. VULNUS ALIT ut 'curam pascit' VENIS quia per venas amor
 currit, ut sanguis; nam in sanguine anima, in anima amor est: aut
 15 sicut venenum. inde dictum <I 688> fallasque veneno, item
 <I 749> longumque bibebat amorem: nam *venenum ideo dicitur,*
quia per venas currit. CAECO CARPITUR IGNI 'cacco' (non) quod
 non cernat, sed quod non cernatur: vel quod Dido amorem suum vult
 occultare, si possit, ideo 'cacco'. et agit Vergilius, ut inventas fran-
 20 gat declamationes, ut hoc loco rem dixit sine declamatione: unde
 Ovidius quoque magis tegitur, tanto magis aestuat ignis.
 'caeco' ergo 'igni' *possumus ut validiore accipere, cuius haec natura*
est, ut compressus magis convalescat. 'carpitur' autem paulatim con-
 25 *sumitur, ut carpit enim vires paulatim. sane 'igni' pro 'igne',*
dativus pro ablativo.

3. MULTA VIRI VIRTUS ANIMO bene mediam se facit praebere
 Didonem inter regalem pudorem et amoris impulsum. simulat enim
 se virtutem mirari, cuius pulehritudine commovetur. 'multa' autem
 'virtus' figurate dixit; nam ad numerum transtulit quod est quan-
 30 titatis: *aut 'multa' pro magna.* RECVRSAT bene frequentativo
 usus est verbo in frequenti amantis cogitatione.

1 Terentius] eun. III 1, 58. cf. Don. ad h. v. || 7 CVRA . . . urat] cf. ad Aen. I 208 || 16 nam venenum . . . currit] cf. Serv. ad Aen. I 688 || 21 Ovidius] met. IV 64 || 24 carpit] georg. III 215

1 ille F || 2 fit Terentius || coleat F' || 5 vulnus alit] curam pascit *add. Dani-*
niel. cf. lin. 13 || 7 ad saucia cura supr. vers. vulnerata amore. notandum
quod sauciatus corpore et saucius animo dicitur T' || 8 intolerabili . . . cura ergo
edidit Stephanus || 9 exsolve Vergilius || uerat F' || 13 ad alit supr. vers. pascit
*nutrit T' || 14 cucurrit M || 15 inde] idem F' || dictum] ut *add. F' || fallaxque*
uenenum M || 17 non addidit Daniël || 19 agit NM: ait FLII || 20 sane F'
 21 tanto] tectus Ovidius || 23 amalescat II || ad carpitur supr. vers. paulatim
 consumitur, ad igni supr. vers. id est intolerabili amore T' || 28 se virtutem]
 servitutem F' || 30 ad multa in marg. id est magna T' || bene om. F'*

4. GENTIS *honos* non Aeneae, ut sit velut excusatio; sed Dardani a numinibus, aut Veneris INFIXI PECTORE VULTUS VERBAQUE 'vultus' inquit ('et) verba haerent, virtus et honos gentis recursat', quia superiora vehementiora sunt ad amorem. tale et illud est <83> illum absens absentem auditque videtque. 'pectore' vero pro 'pectori'. 5

5. NEC PLACIDAM MEMBRIS DAT CVRA QUIETEM aut penitus quiete caruit, ut 'placida' epitheton sit quietis: aut habuit quidem quietem, sed non placidam, id est turbatam somniis: unde et ipsa paulo post <9> 'quae me suspensam insomnia terrent'.

6. POSTERA PHOEBEA LVSTRABAT LAMPADE TERRAS circumlocutio 10 orientis dici; illa enim Aeneas per noctem in convivio Didonis nar-raverat: licet, ut supra diximus, Vergilius ista, quae per naturam necesse est fieri, plerumque contemnat. LVSTRABAT aut inlustrabat, aut re vera 'lustrabat', id est purgabat; nam nox quodammodo polluit mundum: vel circumibat, ut <VIII 231> lustrat Aven-tini montem. 15

7. VMENTEM VMBRAM quia nox omnis umida est, ut noctes lentus non deficit umor. et nihil interest, utrum umbram an noctem dicat; nox enim umbra terrae est, ut supra <II 251> involvens umbra magna terramque polumque. ergo 'umentem' 20 pro 'umidam', quia umens est quod facit umidum quod sit: unde bene 'umentem' posuit. est etiam hysteropteron in sensu; prius est enim ut Aurora umbram dimoveat, post Phoebæ lampas lustrat terras: aurora enim solem praecedit.

8. CVM SIC VNANIMEM de re pudenda locutura parum fuerat 25 sororem eligere, nisi etiam unanimem. dicimus autem et 'unanimus' et 'unanimis', sicut 'inermus' et 'inermis'. MALE SANA non plene sana, amore vitata; 'male' enim plerumque 'non', plerumque 'minus' significat, sicut 've', ut 'vecors' et 'vesanus'. quamquam

12 supra] ad Aen. I 223 || 17 noctes] georg. I 290 || 19 nox enim . . . polumque] exscr. Isid. or. V 31, 3

1 a numinibus dardania F a Dardani numinibus Masvicius primus || 2 VERBAQUE om. F || 3 inquit F || et addidit Daniel || 4 tale et illud est] infixi autem ut alibi F || 5 viditque F || videtque] duo tangit quibus potissimum gignuntur amores, formam videlicet et eloquentiam add. D || 7 placidam L || 8 simeou L (sed non l) || 11 dies NII (diei n) || illa enim] secundum enim et tertium librum F || 13 contemnat FLM || 14 id est FMI: atque NLH || 15 ad lustrabat supr. vers. circumibat vel patefaciebat T || circumibat F || Aventini] abenti F || 17 noctis F nocte NLH nocti M || 22 prius] proprius F || 23 ut aurora enim F || dimouerat F || 24 aurora enim solem praecedit om. F || 25 loqutura F locuturam Stephanus et Fabricius. an locuturae? || 27 et unanimis om. H sicut et L || inermis NL || inermis NH || 28 non plerumque om. LH plerumque minus] aliquotiens minus F || 29 significat non ut statio male fida carinis aliquotiens minus significat sicut vac e. q. s. F. pro aliquotiens minus

'male' et 'perniciose' significat, ut Lucanus <IX 310> sic male deseruit. MALESANA] *'non (sana)', ut <II 23> *statio male fida carinis: aliquotiens 'minus' significat.* et quidam 'malesana' nolunt hyphen legere, nec esse compositum verbum. quia composita unum ple-*
 5 *rumque corrumpant necesse est, ut 'malesuada'.*

9. *ANNA soror cuius filiae fuerint Anna et Dido, Naevius dicit. et bene vocabulo necessitudinis blanditur, ut libenter amoris auliat confessionem; sed suspense et pedetemptim pudore resistente incipit.* IN-SOMNIA TERRENT et 'terret' et 'terrent' legitur. sed si 'terret' le-
 10 gerimus, 'insomnia' erit vigilia: hoc enim maiores inter vigiliis et ea quae videmus in somnis interesse voluerunt, ut 'insomnia' generis feminini numeri singularis vigiliam significaret, 'insomnia' vero generis neutri numeri pluralis ea quae per somnium videmus, ut <VI 897> sed falsa ad caelum mittunt insomnia manes.
 15 sciendum igitur, quia si 'terret' dixerimus, antiqua erit elocutio; 'insomnia' enim, licet et Pacuvius et Ennius frequenter dixerit, Plinius tamen exclusit et de usu removit. sed ambiguitatem lectionis haec res fecit, quod non ex aperto vigilasse se dixit, sed habuisse quietem inplacidam, id est somniis interruptam, ut intellegamus
 20 eam et insomniis territam, et propter terrorem somniorum vigiliis quoque perpressam.

10. *QUIS non nulli pro 'aliquis' accipiunt, vel 'qualis':* NOVVS magnus, ut Pollio et ipse facit nova carmina. *vel 'novus' qualis antea nunquam, ut Terentius nova figura.* SVCCESIT
 25 *SEDIBVS* ut <II 723> succedoque oneri et <II 478> succedunt tecto et flummas ad culmina iuctant.

6 Naevius] ap. Klussm. p. 46 || 9 et terret e. q. s.] cf. Charis. p. 101, 17 sqq. K. et Don. ad Ter. eun. II 1, 13 || 16 Pacuvius] Antioepae fragm. V ap. Ribb. p. 77 || Ennius] in cert. libr. rel. XXV ap. Vahl. p. 178 || 23 Pollio] buc. III 86 || 24 Terentius] eun. II 3, 26

significat e coniectura, ut videtur, primus Daniel haec dedit 'minus' ut 'male sanus'. post deseruit verba illa collocavi. non ut statio m. f. e. aliquotiens minus significat edidit Stephanus. || nae F'N || uaeors II || naesanus F'N || naesianus H || 3 voluit Daniel primus. cf. F. Schoellius de acc. l. l. p. 124 || 4 yfen F' lege F, corr. Daniel || 5 corrupat F' || malasuada F' 'an malisuada' F. Schoellius l. l. || 6 dixit Daniel primus || ad v. 9 a vocabulo necessitatis ideo coepit ut libenter audiret amoris confessionem sed suspense et pedetemptim pudore resistente coepit anna soror in marg. T || 7 amoris] Iunonis Daniel Didonis Com-melinus primus || 9 et terret legitur et terrent F' || 11 aea N || somniis M || 13 somnium G H M somn'um N L (i littera crasa) somnum F' || 15 sciendum est igitur L || quasi L M (quia si l m) || diximus F' || 16 insomnia F, fortasse recte || pacivus II || dixerint F' || 17 deusue L (de usu l) || ambiguitate F' ambiguitatem N || 19 somniis F' N (somniis n) || 20 in somniis F' M in somniis vulgo || insomnia F' || 22 ad quis supr. vers. quidam quis accipiunt pro qualis T || 23 ad novus supr. vers. qualis nunquam antea T || vel novus qualis] quasi Daniel primus

11. QVEM SESE ORE FERENS cum cum ob virtutem laudet, addendo tamen os nec pulchritudinem denegaverit. 'ore' autem 'ferens' utrum oratione, an vultu, dubium est. QVEM SESE ORE FERENS ut <I 613> obstipuit primo aspectu Sidonia Dido, item <I 589> namque ipsa decoram caesariem nato genetrix lumenque iu-
5 ventae pupureum et lactos oculis adflarat honores. FORTI PECTORE ET ARMIS ut etiam ab Ilioneo audierat dicente <I 544> quo iustior alter nec pietate fuit nec bello maior et armis. sane subaudis 'est'. et bene virtutis commemoratione excusat supra dictam pulchritudinis laudem. 'pectore' autem suspende; non
10 bis idem dicit, sed 'pectore' ad patientiam, 'armis' ad fortitudinem.

12. CREDO EQVIDEM genus deorum esse ego quidem credo; nec enim 'vana fides' est, id est falsa: nam 'degeneres animos arguit timor', id est probat, impugnat. et bono ordine amari facit Aeneam ab ea, de qua ait <I 507> iura dabat, legesque viris, primo virtute
15 et factis, deinde generis nobilitate, inde oratione, post pulchritudine: et singula singulis reddit.

13. QVIBVS ILLE pro quantis. HEV per haec amoris impulsus ostenditur. et hoc ad miserationem pertinet.

14. QVIBVS IACTATVS FATIS ut <I 615> quis te, nate dea, 20 per tanta pericula casus insequitur? et est hystorologia: nam prius est ut bella exhausserit, post fatis iactatus sit. QVAE BELLA pro 'quanta': pronomen pro nomine. BELLA EXHAUSTA CANEBAT finita, terminata, quod nimiae virtutis est: nam inchoare bella quorumlibet est, vincere vel finire paucorum. 25

15. FIXVM INMOTVMQVE SEDERET cogi sese optat quae sic negat. 'inmotum' autem pro immobile, participium vim nominis habens. SEDERET placeret, ut <II 660> et sedet hoc animo.

16. NECVI deest 'viro'. VINULO IVGALI synaeresis est pro

1 cum eum e. q. s.] cf. Isid. or. IX 7, 28 || 18 per haec . . . pertinet] cf. Don. ad Ter. hec. I 2, 92

1 ad ore supr. vers. pulchritudine T || 2 os Daniel: nos F || pulchritudinem F || 3 QVEM ca QVAM N || 7 dicere L (dicente I) || 9 et om. F || ad forti pectore et armis supr. vers. bene virtutis commemoratione excusat supra dictae pulchritudinis laudem forti pectore refer ad patientiam quod non fuerit superatus laboribus et armis refer ad virtutem T || 10 pectore Masricius: pectora F || suspende scripsi: suspendere F et armis Masricius primus || fortasse nam non || 12 CREDO . . . credo] CREDO EQVIDEM GENVS ESSE DEORVM ordo est: ego quidem credo genus deorum esse Masricius primus || ergo F, corr. Daniel || 13 enim] etiam M || 14 bono ordine facit amari aeneam ab ea de qua dixit . . . reddidit (sic) in marg. T || 18 hoc MI || 20 QVIBVS om. F || FATIS] casibus add. exempl. impr. || 22 ad quae supr. vers. quanta T || 26 SEDEBAT F || cogis sese NLIH cogi se F || 29 NEC CVI F || CONIVGALI M || pro vineulo] vinulo L

'vinculo'. 'iugali' autem propter iugum, quod imponebatur matrimonio coniungendis: unde et Iuno iugalis dicitur. *quidam 'iugali' accipiunt pro 'coniugali', per aphaeresin dictum, quae fit cum de prima parte verbi syllaba detrahitur.*

5 17. PRIMVS AMOR id est maritus. DECEPTAM MORTE FEFELLIT figurate dixit: morte sua decepit me et fefellit.

18. PERTAESVM THALAMI TAEDAEQVE FVISSET 'pertaesus' participium est sine verbi origine et regit genetivum, ut hoc loco: nam genetivus singularis est.

19. HVIC VNI FORSAN POTVI SVCCVMBERE CVLPAE *bene 'forsan', quasi adhuc dubitet.* singula pronuntianda sunt: ingenti enim dicta sunt libra, quibus confessioni desiderii sui quandam inicit refrenationem. *CVLPAE bene 'culpa' potius quam amori. et hoc propter antiquum ritum, quo repellebantur a sacerdotio, id est Fortunam muliebrem non coronabant, bis nuptae.*

20. FATEBOR ENIM bene uno sermone et culpam expressit et necessitatem: fateri enim et coactorum est et culpabilium. *sed hic videtur per oblationem confessionis levius crimen efficere.* MISERI POST FATA SYCHAEI aut muliebriter dixit 'miseri': aut mortui, secundum Ciceronem, qui in Tusculanis 'miseros' mortuos vocat: aut certe ob hoc 'miseri', cuius iam obliviscitur: aut 'miseri' sic occisi.

21. SPARSOS FRATERNA CAEDE PENATES si Didonis, dispersos per fugam intellegimus; si fratris, pollutos cruore. *'fraterna' autem 'caede', quam frater admiserit.*

22. INFLEXIT quia supra ait 'fixum innotumque sederet'. 'inflexit' a rigido proposito deviavit. *et bene per gradus crevit: primum 'inflexit', ut fixos ostenderet; quae fixa sunt enim, quoniam avelli non possunt, inflectuntur: deinde 'inpulit labantem'; ea enim impelluntur, quae prona sunt ad cadendum.* LABANTEM INPVLIT *id*

1 iugali autem . . . coniungendis] cf. Isid. or. IX 7, 9 || 17 fateri . . . culpabilium] cf. Isid. diff. verb. 232 || 20 in Tusculanis] I 5, 9 sqq. cf. Isid. or. X 173

1 quod . . . coniungendis] quod in matrimonio ponebatur iungendis F || 6 figurate . . . fefellit om. L, in marg. suppl. l || 7 FVISSENT L || 8 ut] in L 9 est singularis F || est] et accusativum ut pertaesus ignaviam suam add. D 10 ad forsam supr. vers. sic dicit forsam quasi adhuc dubitet T || 11 nam ingenti F || 12 confessione LM || quandam] quam dixit F || inicit L || 15 coronabat F, corr. Daniel || 17 culpabilis H || 19 SYCHAEI F'NLIH S. M || 23 per] post F 25 quia . . . sederet om. F'N || sederet in ras. l: M H m. M || 26 deviauit M: deviauit F declinauit NLIH || ad vers. 22 hic etiam quidam gradus considerandus quod dicit inflexit et inpulit. primum enim dixit inflexit ut fixos ostenderet quae enim fixa sunt quia avelli non possunt vel flectuntur postmodum inpulit labante (sic). ea enim . . . cadendum in marg. T || maulli F || 28 inflectuntur Hagenus: nel flectuntur F

est impulit et labare fecit; non enim lababat qui ante immobilis fuerat. cavendum sane, ne 'labentem' contra metrum legamus: nam 'la' longa est, ut <XI 588> labere nympha polo.

23. *AGNOSCO participium 'agnotus', non 'agnitus'. Sallustius nec incermos ex proelio viros quemquam agnoturum.* VETERIS 5
 VESTIGIA FLAMMAE bene inhonestam rem sub honesta specie confitetur, dicens se agnoscere maritalis coniugii ardorem: *hoc est, quo mariti diligi solent; nam erat meretricium dicere: in amorem Aeneae incidi.*

24. *SED MIHI VEL TELLVS OPTEM PRIVS IMA DEHISCAT callide,* 10
ac si diceret posse se coniungi Aeneae, si mors secuta non fuerit. et bene in vestigio revocavit. *OPTEM pro velim.*

26. *PALLENTEs VMBRAS HEREBO id est in Herebo. alii 'Herebi' legunt. aut 'Herebo', ad Herbum. ut <V 451> it clamor caelo. et perseveravit in atroci imprecatione: nam non sufficit 'adigat* 15
me fulmine ad umbras' dixisse, adiecit 'pallentes umbras Herebo noctemque profundam'.

27. *PVDOR pudore pro pulchritia abutimur. et bene 'violo', quia pudor sacrosancte custodiendus est.* AT TVA IVRA RESOLVO propter illud 'vinelo iugali'. 20

28. *AMORES ABSTVLIT cum illo consumpta sunt desideria et voluptates.* *AMORES quibus amare possim. et bene videtur moram posuisse, cum dicit 'primus qui me sibi iunxit amores abstulit'.*

29. *SERVETQVE SEPVLCHRO id est et defunctus servet, † et qui in sepulchro est, ut <I 353> ipsa sed in somnis inhumati venit imago* 25
coniugis: sed modo pro mortuo accipiamus. sane caeremoniis veterum flaminicam nisi unum virum habere non licet, quod hic ex persona Didonis exsequitur, dolentis stuprum admissum in amore Aeneae, quod

4 participium . . . agnitus] cf. Diom. p. 388, 5 sqq. K. et Prisc. X. 19, 1 p. 511, 11 H. || Sallustius] hist. fragm. II 73 Kr. || 26 sane caeremoniis e. q. s.] cf. Gell. X 15, 23 et quos laudavit Marquardt 'Roem. Staatsverw.' III p. 316 adn. 1

1 laba fecit *F* || qui] quia *F* || 5 inermos *F* || praelio *F* || 7 maritalis] maritalis *H*, quod alia manus in magnitudinis mutavit || 12 e vestigio *coni.* *Burmannus* || 13 HEREBO *F* EREBO *L* || in Herebo *om.* *II* || heribo *F* erebo *N* herebo *ex* herabo *L* || Herebi] heribb *F* || aut . . . caelo *edidit* *Stephanus* || 14 it] ait *F* || 16 flumine *F* || 18 pudore *scripsi:* pudor *F* pudor *Daniel* || 20 uinculo *L* uincula *H* uinculum *M* || ingale *LM* || 21 AMORES ABSTVLIT] ILLE MEVS PRIMVS QVI ME SVBIVNXT *F* || cum . . . sunt *om.* *Daniel* || consumpti sunt amores desideria et voluptates] *Mascivius* || 22 voluptates] secum abstulit moriens *add.* *Daniel* || 24 defunctus servet . . . fore denuntiat *hab.* *Ambros.* || servet. atqui in sepulchro non est *F.* *Schoellius* || sepulto *F* || 25 ipse *F* || inumati *F* || venit . . . coniugis] et reliqua *F* || 26 mortuos *F* || caerimoniis veterum . . . laviniam duxit uxorem in *marg.* *T* || 27 non licebat nisi . . . habere *T* || licebat *Ambros.* || 28 exequitur ex persona didonis *T* || dolentes *F* || stuprum] veluti stuprum *T* || Aeneae] dea *Ambros.* || quod . . . probavit] eum dicit *T* et *Ambros.*

supra dictis versibus probavit 'ille meos primus' et reliqua. nec flammī aliam ducere licebat uxorem, nisi post mortem flaminicæ uxoris: quod expeditur, quia post mortem Didonis Lavinium duxit, et quod subrepta vel retenta Creusa ex ipsius quoque confessione et prædicatione
 5 *regia parata fuerit: quo nullum piaculum fore denuntiatur.*

30. *SINVM LACRIMIS IMPLEVIT* OBORTIS sinus dicimus orbis oculorum, id est palpebras, quæ a palpitatione dictæ sunt: nam semper moventur. 'implevit' autem ideo, quia lacrimæ plerumque se intra oculos tenent. et bene præmisit excusationem his lacrimis commemoratione prioris mariti, *quasi propter maritum fletet, cum amore cogente lacrimaret.*

31. *ANNA REFERT* mire videtur intellexisse Anna, quid sibi suaderi vellet Dido. et suasoria est omni parte plena: nam et purgat obiecta, et ostendit utilitatem, et a timore persuadet. *et usus est*
 15 *apto causæ principio: nam cum aliquid propter nos petimus, benivolum nobis cum qui audit facere debemus; cum in aliena causa sententiam dicimus, nos illi benivolos debemus ostendere, ut habeatur dictis fides. postquam igitur dicendo 'o luce magis dilecta sorori' ostendit nihil sibi sorore esse carius, summam rei ponit, an nuptiæ faciendæ sint 'solane perpetua macrens carpere iuventa', inde partes rei: a personâ Didonis, an, quia maritum perdiderit, alium accipere debeat 'id cinerem vult manes credis curare sepultos'? a personâ Aeneas 'placitone etiam pugnabis amori'? a loco 'nec venit in mentem quorum consederis arvis' a timore 'quid bella Tyro surgentia dicam germanique minas'?
 20 *a causa et utilitate 'quam tu urbem soror hanc cernes'? a modo 'indulge hospitio causasque innecte morandi': an etiam id dii fieri velint, per coniecturam 'diis equidem auspiciis reor et Iunone secunda'.**

6 sinus . . . moventur] exscr. Isid. or. XI 1, 39

1 flamine *F'* || 3 quod expeditur . . . duxit] quod ostendit virgilius in sequentibus qui non ante mortem sed post mortem didonis laaviniam duxit uxorem *T'* || 4 vel] un *Ambros.* || prædicatione *Ambros.*, fortasse recte. 'legerem prædicatione regia uxor parta fuerit, quo n. respicit enim ad verba *Creusae lib.* II 783: nisi uxor subintelligatur. parata etiam si quis velit servare, per me licet: nam ibi parta etiam parata exponitur, et ita mox v. 75 urbem paratam dixit *Burmannus.* regina *F'*. *Schoellius* || 5 quo *Burmannus:* quod *F'* et *Ambros.* || denuntiat *Ambros.* || 6 *SINVM* | *SINVL F'* || 7 palpebras *N* paphebras *H* || palpatione *H* || 13 suasoria est] est rhetorica suasio *F'* suasoria oratio est *I* || 14 obiecta *F'* || 15 apto principio usus est nam . . . diis equidem auspiciis. et bene anna dilecta respondet sorori quia et illa sic coepit anna soror. ergo pronomen (*sic*) necessitudinis ostendit se sentire quæ utilia sunt *in marg. T'* || 15 benivolos debemus auditores facere *T'* || 17 ut habetur dictis fideles *F'*. corr. *Daniel.* ut fides adhibeatur dictis *T'* || 19 sorore] sorori suae *T'* || ponit] plena arte suasoria / (= 'id est') add. *T'* || 22 a personâ aeneas *T'*: aeneas *F'* || 23 consideris *F'* || 24 tiro *F'* || 25 a modo] a modo siue a possibili *T'* || 26 causas *F'* || etiam in id *F'*

O LVCE MAGIS DILECTA SORORI id est dilectior: [*quae diligatur adhuc, an magis quam lux dilecta, aut dilectior luce.*] nam antiqui frequenter pro comparativo iungebant particulam 'magis'. tale et illud est <V 724> nate mihi vita quondam, dum vita manebat, care magis, *Terentius nihil videtur mundius, nec magis* 5 *compositum quicquam, nec magis elegans.* sorori bene Anna dilecta respondit 'sorori', quia et Dido sic coepit 'Anna soror'. ergo per nomen necessitudinis ostendit, se quae sunt utilia persuadere, ut alibi <II 674> parvumque patri tendebat Iulum.

32. SOLANE PERPETVA id est, solane maerens in omni carperis iuventa? 'perpetua' ergo continua. *IUVENTA* autem pro iuventute accipienulum: nam 'Iuventa' dea illius aetatis est, 'iuventas' actas ipsa iuvenilis, 'iuventus' iuvenum multitudo.

33. NEC DVLCES NATOS propter liberos, quae fuit causa secundi matrimonii, ut Iuvenalis <VI 38> sed placet Vrsidio lex 15 Iulia, tollere dulcem cogitat heredem. *et hystorologia est: nam per Veneris praemia proveniunt nati.* alii male iungunt 'natos Veneris' Cupidinem et Aeneam. alii ἔρωτα et ἀντέρωτα dicunt.

VENERIS NEC PRAEMIA id est voluptates, ut Homerus τὰ τε δῶδ' Ἀφροδίτης. *et volunt quidam εἶν διὰ δύοιν esse.* 20

34. ID CINEREM AVT MANES CREDIS CVRARE SEPVLTVS propter illud, [*ille habeat secum servetque sepulchro*]: quia marito iuraverat, ut <552> non servata fides cineri promissa Sychaeo. et bene extenuat dicendo non animam, sed cineres et manes sepultos. dicit autem secundum Epicureos, qui animam cum corpore dicunt 25 perire.

35. ESTO adverbium concedentis est Graecum. FLEXERE MARRITI non qui erant, sed qui esse cupiebant. alii intellegunt 'aegram

5 Terentius] cum. V 4, 12 || 11 autem pro iuventate . . . multitudo] cf. Serv. ad Aen. I 590 Isid. diff. verb. 310 Beda de orthogr. p. 276, 14 K. || 19 Homerus] II. III 54

1 DILECTA L || SORORI om. NIM || delegatur F || 3 pro] praec H || 6 elegans] elelegant F || 9 tendebant F || 10 SOLANE merens in uel perpetua omni corporis iuventa N (in . . . corporis deletis carpere superscr. man. sec.) solane maerens perpetua in omni nori scies carperis iuventa L (del. l) Solane merens in omni corporis iuventa H SOLANE solane maerens carpere iuventa M || omne F || 11 ad iuventa supr. vers. iuventute T || autem pro iuventate scripsi: aut pro iuventute F. cf. Beda || 15 ursidii NH || 16 tolleret H || cogitant H || ysterologia F || 18 aenean et cupidinem F || erecta et anterota F || 19 VENERIS nec praemia filios voluptates L (nec praemia in ras. l) || ΔΑΡΑ N ΔΟΡΑ LH ΔΟΡΑ M || 20 ΑΦΡΟΑΙΤΕS F ΑΦΡΟΑΙΤΙC L ΑΦΡΟΑΙΤΙC M || endyadyin F || 21 AVT AC H propter] distribuit F. fortasse ad v. 34 haec in archetypo adscripta erant dissoluit illud 'ille habeat . . . sepulchro'. || 27 est om. F || est Graecum] et est graecum ἔστω D || 28 qui erant] querant F || alii] ab F

mariti', ut sit genetivus singularis, *id est, tristem propter maritum. vel 'aegram' ad morbum animi referas, id est, ut stultitiam iudicet in inventa aetate nuptiis abstinere. 'aeger' enim animo dicitur, 'aegrotus' corpore.*

- 5 36. NON ANTE TYRO aut in Tyro, ac si diceret 'Tyri': aut certe *Τυρόθεν*, id est de Tyro, ut <III 503> Dardanus Hesperia, *quidam autem 'Libya', id est mariti Libyces, 'Tyro' mariti Tyrii exponunt.* DESPECTVS IARBAS rex Libyae, qui Didonem re vera voluit ducere *uxorem* et, ut habet historia, cum haec negaret, Carthagini intulit bellum. cuius timore cum cogeretur a civibus, petiit ut ante placaret manes mariti *prioris*, et exaedificata pyra se in ignem praecipitavit: ob quam rem Dido, id est virago, *quae virile aliquid fecit*, appellata est; nam Elissa proprie dicta est.

37. DVCTORESQVE ALII ergo et Iarbas ductor. '*alii*' autem, 15 *qualis Iarbas.* QVOS AFRICA TERRA derivationes frequenter maiores sunt a principalitate, interdum pares inveniuntur, raro minores: unde supra <II 601> Lacaena notandum diximus. TRIVMPHIS DIVES id est bellicosa. *et quidam dicunt Afros numquam triumphasse. Plinius autem Secundus historiae naturalis et Pompeius Trogus Afros* 20 *dicunt pompam triumphii primos invenisse, quam sibi Romani postea vindicaverunt. Livius autem Andronicus refert, eos de Romanis saepius triumphasse suasque porticus Romanis spoliis adornasse: merito ergo 'dives triumphis'.*

38. PLACITONE ETIAM PVGNABIS AMORI ac si diceret: iure con- 25 *tempstisti eos qui displicebant, numquid etiam placito amori repugnabis? et est Graecum 'pugno tibi': nam nos 'pugno tecum' dicimus. et 'placito' alii volunt vel universis hominibus, id est conjugali amori. vel legibus dictum.*

3 aeger . . . corpore] cf. Isid. diff. verb. 69 || 19 Plinius] cf. h. n. VII 191

1 id est propter maritum *edidit Stephanus* || 3 aegrotos *F* || 4 corpore] mariti autem non qui erant sed qui esse cupiebant *add. F* || 5 NON] NEC *F* || tyri in *ras. l* tyria *F* || 6 tyrothen *FNH* tyroten *LM* || hesperia *F* hesperia *L* (a in *ras. l*) esperia *H* hisperia *M* || 7 lybia *F* Lybiae *Daniel* Libyae *vulgo. cf. Ribbeckii adnot. crit. ad h. v.* || Libyces, Tyro *F. Schoellius: lybiestero F* Libyae, Tyro *Masvicius. fort.* Libyci, Tyro || 10 petit *NH* || 11 manus *N* || exaedificata] igitur *add. F* || 12 id est *om. H* || virili *F*, *corr. Daniel* || 13 fecerit *Masvicius primus. ceterum* quae . . . fecit *edidit Stephanus* || proprie] prophe *H* || 16 principalitate] eius *add. L* || 18 *ad vers.* 37 quaestio est cur dicat diuitem esse africam triumphis cum secundum quosdam auctores afri non reperiantur numquam triumphasse. sed plinius secundus naturalis historiae conditor et ex quadam parte trogus pompeius afros dicunt pompam triumphandi inuenisse quam sibi postea vindicauerunt romani. liuius etiam andronicus eosdem de romanis saepius triumphasse suasque porticus spoliis romanis adornasse *T. Plinius secundo (sic) nat. hist. . . . adornasse hab. Ambros.* || astros *F* || 19 secundo *vulgo* || istoriae *F* || trogos *F* || astros *F* || 21 libyus autem andromicus *F* || refero *F* || saepibus *F* || 24 diceret iure *F*: diceretur *NLHM* || 25 placito] plato *F* || 27 placit *F*

40. HINC GAETVLAE VRBES ad terrorem 'urbes' posuit: nam in mapalibus habitabant. *GENVS INSVPERABILE BELLO ut <XI 306> quos nulla fatigant proelia nec victi possunt absistere ferro.*

INFRENI aut saevi et feroees, ut ipse contrario <XII 568> *ni frenum accipere:* aut qui equis sine freno utuntur. 5

41. *CINGVNT non adiuncti sunt; sed 'cingunt' quasi circumdant, ut <III 52> cingique urbem obsidione videret.* INHOSPITA barbara, aspera. *et fictum 'inhospita', cum 'inhospes' non dicatur.*

42. DESERTA SITI REGIO inhabitabilis. dicit autem Xerolibyen, id est partem Africae aridam, quae est inter Tripolin et Pentapolin. et bene terret dicens iuxta esse aut bellicosas gentes, aut deserta loca, unde non speratur auxilium. *LATEQVE FVRENTES BARCAEI* hi prope sunt a Carthagine: unde addidit 'late furentes'. hi secundum Titianum in chorographia Phoenicen navali quondam superavere certamine. Barce autem civitas est Pentapoleos, quae hodie Ptolomais dicitur: nam Cyrene et Barce reginae fuerunt, quae singulis dederunt civitatibus nomina. *sed hoc per prolepsin dictum est.* 15

43. *BELLA TYRO SVRGENTIA necessario ad persuadendum praesenti tempore usus est.*

44. GERMANIQVE MINAS propter aurum, quod ei sicut in primo <363> diximus tulerat. *et 'minas' pro ipsis periculis posuit, ut ex praecedentibus sequentia accipiamus.* 20

45. DIS EQVIDEM AVSPICIBVS hoc dicit: dii, qui sunt auspices matrimonii, Aeneam huc venire fecerunt: nuptiae enim captatis fiebant auguriis, ut contentique auspice Bruto. *Varro de pudicitia ait auspices in nuptiis appellatos † auspiciisque ab* 25

8 et fictum . . . dicatur] cf. Prisc. VII 65 I p. 343, 3 H. || 14 Titianum] cf. Teuffel Gesch. d. Roem. Litt. 343, 10 || 25 contentique] Lucan. II 371 || Varro] logist. fragm. p. 258 Ries.

1 disposuit L || 2 mappalibus NH || INSVPERABILI F || 4 saevi] urbes ad terrorem urbes *add.* H aut qui . . . utuntur *omittens* || ni] hi F || 5 qui] quia F 6 ad cingunt *supr. vers.* circumdant T || 7 ad inhospita *supr. vers.* barbara aspera et fictum inhospita cum inhopes (*sic*) non dicitur T || 9 inhabitabilis] vel raritate aquae *add.* Daniel || xerolibyen F: xerolipses NH xerolipsas *ex* xerolipses L († xerolibiam *superscr.* †) xerolipsas M || 13 BARCAEI F BARCHEI LHM prope] longe F || 14 Titianum] nctanū M (*neta in vas.*) || chosmographia L (chorographia l) chorographia H || phoenicen F: fenicem N phoenicem L fenicum H phenicem M || 15 uicere F || barche NLHM || civitas] vel eorum *add.* Daniel, *unde* vel forum Lion || 16 ptholomais F ptholomais L tholomais H cyrene F *cenere* N *ci*rene H *ci*rene L || barche H || 17 prolempsin F || 20 in *om.* NH || 21 abstulerat *coni.* Burmannus || *ad minas supr. vers.* a praecedente quod sequitur intellege minae enim praecedunt pericula sequuntur T || 23 hospicibus N ospicibus L (auspicibus l) || aut L (hoc l) || 25 ut] Lucanus iunguntur taciti *add.* Fabricius || contentique L || Varro . . . captabantur in nuptiis *hab.* Ambros. || 26 auspices in nuptiis] cf. Cic. de div. I 16, 28 || auspiciisque F auspici ait bisque Ambros. ab auspiciis quae Commelinus

marito et nova nupta per hos auspices captabantur in nuptiis.

IVNONE SECUNDA *vel quae praeest coniugiis, quae promuba appellatur: quamvis et ipsa in libris augurum praeesse dicatur auspiciis: aut quia Carthaginem fovet.*

5 46. HVC CVRSVM ILLIACAS VENTO mire, cum alio iter haberent, huc delati sunt: et ideo addidit 'vento'. TENNISSE perfecisse, inplesse.

47. QVAM qualem vel quantam: pronomem pro nomine. VRBEM SOROR HANC CERNES mire pro voluntate sororis: ut si quis avaro suadeat spem pecuniae faciens.

10 48. CONIVGIO TALI id est viri fortis: quod ideo non dicit, quia se ita a Didone praedictum. et bene in ultimo coniugium posuit, propter quod universa praedicta sunt.

50. VENIAM aut beneficium etvolentiam: aut re vera 'veniam', periri scilicet, ut <552> non servata fides cineri promissa
15 Sychaeo. TV MODO pro 'tantummodo'. † et alii quod te modo vita supersit. SACRISQVE LITATIS 'diis litatis' debuit dicere: non enim sacra, sed deos sacris litamus, id est placamus: ergo nove dixit. SACRISQVE LITATIS] inter 'litare' et 'sacrificare' hoc interest, quod 'sacrificare' veniam petere, 'litare' propitiare et votum impetrare.

20 51. INDVLGE da operam, ut <IX 163> indulgent vino et vertunt crateras aenos.

52. DVM PELAGO DESAEVIT HIEMS enumerat, quas morae causas possit innectere. ORION id est dum occulit Orion, quoniam et oriens et occulens tempestates commovet. et bene Orion opponitur, quia et Ilioneus
25 dixerat <I 535> cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion.
ORION corripuit ratione supra <I 535> dicta.

15 modo] georg. III 10 || 16 diis litatis . . . dixit] cf. ad Aen. II 118. Macrobr. Sat. IV 5, 4. Luct. Plac. ad Stat. Theb. X 605

1 per hos auspices et in nuptiis secl. F. Schoellius || 2 vel] aut Daniel || coniugiis] unde Iuno γαμῖλιος (gamilia cod.) dicitur add. D || ad v. 46 mire videtur dicere virgilius quia cum alio tenderent sint huc delati vento in marg. T || 7 ad quam supr. vers. qualem vel quantam et mire suadeo (leg. suadet) pro voluntate sororis ut si quis suadeat avaro ex pecunia T || nomine Daniel: pronomine F || 10 ad v. 48 in marg. bene in ultimo . . . praedicta sunt T ||volentiam F: benevolentiam Daniel primus || 14 non servata f. c. p. s. LHM || cineri om. FN || 15 ad modo supr. vers. tantummodo T || et . . . supersit om. Daniel. ut alibi coni. Hagemus. fort. et tale quod ait || 16 dicere F || 18 sacrisque . . . impetrare ab alia manu supr. vers. F, omisit Daniel. || ad sacrisque litatis in marg. sacrificare est veniam petere litare propitiare T || dixit] sed distinguendum est ut dicamus 'sacris', id est per sacra, 'litatis', scilicet diis add. D || 20 INDVLGE HOSPICIO L || operam ut] opera mihi H || 22 MEMPS F || 23 innecteret F. corr. Daniel || 23 ad Orion in marg. signum in cuius ortu et casu grauisissima fit tempestas T || 24 opponitur F || 26 ORION] o F || dicta] DVM PELAGO praetende naufragis (naufragus cod.) fluctus, adversa navigatione iactatis procella add. D

53. QUASSATAEQVE RATES hoc ad illud <I 551> quassatam ventis liceat subducere classem NON TRACTABILE asperum, intractabile, sub quo tractari nihil possit.

54. INCENSVM INFLAMMAVIT ut Horatius oleum adde camino. alii non 'incensum', sed 'inpenso' legunt, ut sit Terentianum inpen-5 dio magis animus gaudebat mihi.

55. SPEMQVE DEDIT DVBLIAE MENTI dubitativa enim fuerat Didonis oratio dicendo <18> 'si non pertacsum thalami taeclaeque fuisset'. ergo iam non ambiget de quo dubitabat, sed sine respectu pudoris palam aget. SOLVITQVE PVDOREM propter vincula castitatis. et ad illud 10 respondit <27> 'ante pudor quam te violo aut tua iura resolvo'.

56. DELVBRA ADEVNT iuxta illud dictum sororis <50> 'tu modo posce deos veniam'. delubrum autem dictum, aut, ut supra <II 225> diximus, propter lacum in quo manus abluuntur: vel propter tectum coniunctum, quia una opera abluuntur: aut certe simulacrum ligneum 15 delubrum dicimus, a libro, hoc est raso ligno factum, quod Graece ξόλον dicitur. sane in secundo libro <225> de singulis speciebus delubri iuxta Varronem relatam est: in quibus est species delubri talis, ut praeter aedem arca sit adsumpta deum causa, id est spatia relinquuntur iuxta aras ministerii causa, ad sacrificia peragenda. huius 20 moris hic meminisse eum accipere debemus 'principio delubra adevnt'. atque quia 'delubra' quasi solum nomen sine dei significato posuerat, voluit per 'aras' expungere divini nominis causam, licet in continuatione non tam dei fecerit mentionem, quam propria deorum nomina intulerit, et quidem cum sacrificeationis gratia, illis versibus 'legiferae 25

4 Horatius] sat. II 3, 321 || 5 Terentianum] eun. III 5, 39 || 17 sane in secundo libro e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 4, 1 sqq.

2 intractabile] propter tempestatem add. D || 3 ad non tractabile caelum supra vers. sub quo nihil possit tractari T || 4 INFLAMMAVIT] iam incensum per se inflammavit adhuc add. Masvicius || 5 inpenso scripsi: inpenso F' in per se Daniel inpenso Masvicius primus || terentianum F' || 6 animos F' || 7 MENTIS F' || 8 divedo F' || perthesum thalami tidaeque fuissent F' || 9 ambigit Masvicius primus || quo scripsi: qua F' || pudoris Daniel: pudorem F' || 10 aget scripsi: agit F' || ad solvitque pudorem supr. vers. contempsit et ad illud respondit ante pudor q. t. u. T' || 11 uolo F' || 12 ADEVNT] DEVNT L || 13 delubram H || 14 lacus N L H M tectum] cecum H || 15 ligneum simulacrum L M || ligneum om. F' || 16 a libro hoc est om. M || de libro L || rasae N || 17 exaonon N exaonon L H exaonon M sane . . . aut ante hora (sic) deum p. s. a. a. in marg. T' sane . . . onori signum hab. Ambros. || 18 iuxta] secundum Ambros. || 19 aedem Ambros. et Daniel: eadem F' T' || absumpta Ambros. || 20 ad] de F' et Bern. 172 || 22 atque Daniel: exquae F' T' atque Ambros. ex quo coni. Hagenus || sine] absque T' || significatone T et Ambros. (af significato margo Ambros.) || 23 expungere] explere T at explere margo Ambros. || continuatione] consequentibus T et margo Ambros. 24 deorum] quorundam deorum T et margo Ambros. || 25 et quidem om. T gratia] causa Ambros. || illis versibus] dicendo T

Cereri usque *'ingalia curae'*. nec non *arcae*, licet oblique, attamen manifeste meminit *'aut ante ora deum pingues spatiatur ad aras'*: quid enim est *'spatiatur'*, quam spatio lati loci obambulat? *'adeunt'* autem proprie dixit; ad maiores enim qui accedit † ait soanori signum.

- 5 PACEMQVE benivolentiam, ut <X 31> si sine pace tua atque invito numine. PER ARAS EXQUIRVNT vel apud aras, vel inter aras, ut <IX 416> *'it hasta Tago per tempus utrumque'*. *'exquirunt'* autem, id est sacrificando explorant, an dii vellent huic rei consentire. dicendo autem *'per aras'*, aruspicalem artem ostendit, ut *'spirantia consulit exta'*. duo enim genera hostiarum sunt: unum, in quo voluntas dei per exta exquiritur; alterum, in quo sola anima deo sacralur: unde etiam aruspices animales hostias appellant. sed de exploranda voluntate divina hic expressit dicendo *'spirantia consulit exta'*. animalis vero hostiae speciem ostendit ubi Entellum facit Eryci taurum
- 10 mactantem dicens <V 483> hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis persolvo.

57. MACTANT verbum sacrorum, κατ' εὐφημισμὸν dictum, ut adolere; nam *'mactare'* proprie est *'magis augere'*. (MACTANT verbum sacrorum κατ' εὐφημισμὸν dictum,) quasi magis auctum: unde

20 et magmentum dicebant, quasi maius augmentum. olim enim hostiae *'immolatae'* dicebantur mola salsa lactae; cum vero ietae et aliquid ex illis in aram datum, *'mactatae'* dicebantur [per laudationem] per boni omnis significationem. LECTAS BIDENTES non vacat *'lectas'*; moris enim fuerat ut ad sacrificia eligerentur oves, quibus nihil deesset,

10 duo enim genera e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 5, 1 sqq. || 17 verbum sacrorum e. q. s.] cf. Suet. fragm. p. 275 R. Varro d. l. l. V 112 || 23 non vacat . . . iuvencos] cf. Don. ad Ter. hec. I 1, 9

1 Cereri] ceteri *F* || nec non et *T* || arcae *Bürmannus*: arae libri || 2 meminit aut *Hagenus*: ita ut *F* aut *T* et *Ambros.*, in quo post manifeste lacuna indicata est. ita aut *Daniel* et *Comelinus* ut aut *Masvicius* facit (scil. mentionem) aut *Bürmannus* || 3 est *om. Ambros.* || lati] tali *Ambros.* || 4 accidit *F* || ait soanori signum *F* et *Bern.* 167 ait onori signum *Ambros.* ante onori et post lacuna indicata. facit honoris signum *Vossius* dat honoris signum *Masvicius*. ξόανον in soanori latere con. *Bürmannus*. adit. ξόανον signum *Hagenus*, cui ita adsentior, ut ξόανον signum secludantur || 6 uel apud aras . . . Daretis persolvo *hab. Ambros.* || ad per aras *supr. vers.* aut inter aras aut per aras *T* || 8 an dii *om. F* di *NHM* || uelint *M* || 9 per *om. L* || au_ruspicalem *L* (r *litera*, ut videtur, *erasa*) aruspicalem *M* auspicalem *Ambros.* et *Stephanus* || ut] unde est *F* unde et *Ambros.* || 10 sane duo genera hostiarum sunt . . . Daretis persolvo *in marg. T* 13 divina voluntate *Ambros.* || hic *om. Ambros.* || 16 morem *F* || 17 verbum sacrorum κατ' εὐφημισμὸν dictum quasi magis auctum . . . per boni omnis significationem *hab. Ambros.* || cat eufemis *̄ F* cata eufemīs mon *N* cata eufemismom *LHM* || 19 dictum quasi magis . . . per boni hominis (*sic*) significationem ut adolere . . . augere *F* || adolere nam *F*: adolerent *NHM* adorant *L* (adolerent *l*) || 20 magmentum *F* || augmentam *F* || enim *om. Ambros.* || 21 factae *Ambros.* || 22 datum] data *̄ F* || mactate *F* || per laudationem *omisit Masvicius*. videtur locutionis κατ' εὐφημισμὸν interpretatio esse || 23 LECTOS *II* || BIBENTES *L*

ut in sexto <38> nunc grege de intacto septem mactare iu-
vencos. 'bidentes' autem dictae sunt quasi biennes, quia neque
minores, neque maiores licebat hostias dare. sunt etiam in ovibus
duo eminentiores dentes inter octo, qui non nisi circa bimatum ap-
parent: nec in omnibus, sed in his quae sunt aptae sacris, inveniuntur. 5

58. LEGIFERAE CERERI leges enim ipsa dicitur invenisse: nam
et sacra ipsius thesmophoria vocantur, [ul est legumlatio.] sed hoc
ideo fingitur, quia ante inventum frumentum a Cerere passim ho-
mines sine lege vagabantur: quae feritas interrupta est invento usu
frumentorum, postquam ex agrorum divisione nata sunt iura. thes- 10
mophoria autem vocantur legumlatio. an quia in aede Cereris aere in-
cisae positae leges fuerunt? PHOEOBQVE qui praestitit auspiciis, qui-
bus urbes reguntur. PATRIQVE LYAEO dictus *Lyacos ἀπὸ τοῦ*
λύειν, quod nimio vino membra solvantur. qui, ut supra <III 20>
diximus, apte urbibus libertatis est deus; unde etiam Marsyas, eius 15
minister, est in civitatibus, in foro positus, libertatis indicium, qui
erecta manu testatur nihil urbi deesse. et communis hoc habet sen-
sus: sacrificabat, inquit, primo numinibus, quae urbi praesunt, quasi
nuptura pro utilitate rei publicae; deinde Iunoni, cui curae sunt
nuptiae. alii dicunt hos deos quos commemoravit nuptiis esse contra- 20
rios: Cererem quia propter raptum filiae nuptias execratur, vel ex quo
Iovi nupta praclata Iunone repudiata est: nam cum Eleusine Cereris
sacrum fit, aedes Iunonis clauditur; item cum Iunoni Eleusine fit,
templum Cereris clauditur, nec sacerdoti Iunonis licet gustare unde Ce-
reri sit libatum. et Romae cum Cereri sacra fiunt, observatur ne quis 25
patrem aut filiam nominet, quod fructus matrimonii per liberos constet.

2 bidentes autem e. q. s.] cf. Gell. XVI 6 et Isid. or. XII 1, 9 || 7 sed hoc
ideo fingitur . . . iura] exser. mythogr. III 7, 1 || 12 Phoebus e. q. s. ap. Serv.
usque ad 'et sic Junonem conciliat'] exser. mythogr. III 9, 13

1 de grege N || intacte H || 2 bidentes L || 3 neque maiores] aut maiores
NIL || ostias L || 5 sacrificiis F || 7 thesmophorus F || id est legumlatio, quae
seclusi, ante vocantur collocavit Daniel || 9 sine lege . . . postquam om. M, in
marg. suppletur antiqua manus || 10 post quem M || discretionem F || thesmo-
phorio F || 12 quibus] a quo H || 13 PATRIQVE om. F || LYAEO L LICAEO H LYEEO
M || dictus Hagenus: dictis F || ἀπὸ τοῦ λύειν scripsi: apud oli in F. ceterum
dictus . . . solvantur om. Daniel || 15 marsyas N L H || eius . . . indicium] mini-
ster eius per civitates in foro positus f (= 'uel') libertatis indicium est F
16 libertatis] imo iustitiae add. Lion || qui . . . deesse edidit Stephanus || 18 sa-

crificabit H || inquit FN || nominibus N omnibus H || quae] qui H || quasi] quos
H || 19 sunt nuptiae] fuit nupte F || 20 alii dicunt . . . et matrimonia dat hab.
Ambros. || commemorat Ambros. nimis addens || 21 Cererem quia Ambros.: cere-
remquae F Cereremque Daniel primus || execratam Daniel primus || 22 Eleusinae
Ambros. || 23 aedes] edis F || Eleusine om. Ambros. || 24 sacerdotii F || 25 cum
sacra Cereris sunt Ambros. || 26 nomine F, corr. Daniel. nominat Ambros.

Apollinem et Liberum contrarios nuptiis dicunt, quod ille expers uxoris vulgari amore sit usus, ille inter Bacchas non fida comibia sed stupra caerceat, nec nisi raptam coniugem habere potuerit. male ergo invocat hos Dido. quae sibi nuptias optat Aeneae. sed sicut prosperis diis, ut
 5 *iuvent, ita adversis, ne obsint, sacrificandum est, ut <III 120> nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam. alii dicunt favere nuptiis Cererem, quod prima nupserit Iovi et condendis urbibus praesit, ut Calvus docet et leges sanctas docuit et cara iugavit corpora conubiis et magnas condidit urbes: nam ilco et aratri sulco clau-*
 10 *ditur civitas: vel quod eandem terram volunt et in eadem urbes exstructas. similiter et Liber propter Marsyam, sicut supra dictum est; merito et Apollo; nam et in arce coli solet, et muros Troianis instituit: iure ergo in nova urbe his sacra sunt. Iunoni duplici causa, quia et Carthagini praest et matrimonia dat. est etiam sensus altior: nam*
 15 *facturi aliquid ante adversos placamus deos, et sic propitios invocamus, ut <III 120> nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam. ergo modo nuptura placat ante Cererem, quae propter raptum filiae nupturas exsecratur; Apollinem, qui expers uxoris est; Liberum, qui nisi raptam coniugem habere non potuit: et*
 20 *sic Iunonem conciliat.*

59. CVI VINCLA IUGALIA CVRAE quia est Curitis, est Matrona, est Regina. hanc Varro Pronubam dicit: uule et Aeolo nuptias pollicetur et Aeneae et Didoni cocuntibus adest, cum dicit <166> prima et Tellus et pronuba Iuno; et in septimo, ubi contra votum suum
 25 *Laviniam promissam vidit Aeneae, ait <319> et Bellona manet te pronuba, hoc est non ego quae soleo.*

8 Calvus] fragm. 14 Lachm. p. 86 ed. II

1 contrariis *F'* || 2 ille inter *F'* iste inter *Ambros. et Daniel* || conubia] matrimonia *Ambros.* || 6 (alii dicunt) nuptiis favere cererem quod prima nupserit Iqui (*leg. Iovi*) et condendis urbibus praesit et leges docuit et corpora iugaverit conubiis et magnas condiderit urbes (nam) ideo . . . exstructas. Apollo quod in arce coli solet et muros inst(ituit) troianis. Iuno) uel maxime inuocatur quod et carthagini praesit et matrimonia det *in marg. inf. T. quae rotundis uncis inclusa sunt supplevi; evanuerunt enim extremae versus litterae* || dicunt *om. Ambros.* || fabere *F'* || 7 cerere *F'* || contendis *F'* || 8 calvos *F'* || ad et ante leges hoc adnotatum *in marg. Ambrosiani*: 1. haec idque ubique. *ubique* igitur *in his Calvi versibus et libri praebent, haec legere iubemur. inter 'fragmenta veterum ex Servii schedis' Calvi versus sic laudantur*: Licin. Calvus de Cerere Haec leges sanctas docuit et cara iugare Corpora conubiis et magnas condidit urbes || 10 eadem] eadem *F'* || 11 marsiam *F'* || 12 mauros *F'* || Troianorum instruit *Ambros.* || 13 duplicem *F'* || 14 carthagini ex carthagine *F'* || altior sensus *F'* || 15 aliquit *N* || aduersus *N* aduersos ex aduersus *L* || propicius *L* || 17 natura *F'* || 18 nupturas *NL*: nupturos *H* nuptias *FM* || 19 potuit *N* || 21 quae ex

quia *L* || est et *NLIH* || curetis *F'* cumis *NH* coritis *L* (ritis *in ras. l*) || et matrona et regina *N* || 22 hanc Varro . . . quae soleo *hab. Ambros.* || 23 didone *F'*

61. CANDENTIS candidae: participium est pro nomine. MEDIA INTER CORNVA FVNDIT non est sacrificium, sed hostiae exploratio, utrum apta sit.

62. ANTE ORA DEVM ante simulacra. *PINGVES* *plenas vel sanguine delibutas, ut* <201> *pecudumque cruore pingue solum.* 5
 SPATIATVR AD ARAS matronae enim sacrificaturae circa aras faculas tenentes ferebantur, quod cum quodam gestu fiebat: unde Sallustius saltare elegantius quam necesse est probae. *quidam genus sacrificii appellant, quo veteres cum aras circumirent et rursus se concerterent et deinde consisterent, dicebant minusculum sacrum.* 10
an hoc ad impatientiam amoris referendum est, quo iactata Dido loco stare non poterat, iuxta illud <68> *'uritur infelix Dido totaque vagatur urbe furens'.*

63. INSTAVRATQVE DIEM DONIS muneribus, quae aut dis offerebat, aut donabat Tyriis vel Troianis. 'instaurat' autem ideo, quia 15
 iam supra sacrificaverat, ut <I 631> simul Aenean in regia ducit tecta, simul divum templis indicit honorem. *sane quidam 'donis' sacrificiis volunt; nam et 'templa' 'donaria' abusive dicuntur, ut est ductos alta ad donaria currus.*

64. INHIANS intenta, per sollicitudinem. SPIRANTIA *id est* 20
 palpitantia: quasi adhuc viva. *CONSVLIT EXTA proprie dixit: aruspices enim exta consulere dicuntur cum inspiciunt. 'exta' singularem non habent, ut 'arma'.*

65. HEV VATVM IGNARAE MENTES non sacerdotes vituperat quasi nescios *futurorum*, sed vim amantis exprimit, et inde vituperat 25
 sacerdotes, qui admonuerunt non credituram: nam omnia futura a

7 Sallustius] Cat. 25, 2 || 19 ductos] georg. III 533

3 utrumque *F* || 4 *ad pingues supr. vers. onustas pecorum corporibus siue sanguine delibutas T* (onustas pecorum corporibus *Tib. Donati sunt*) || plena *F* || 6 significaturae *F* || circa aras . . . probae *post furens hab. F* || 7 quod *om. F* quocumque *M* quasi *Steph.* || gestu] gestam *II* || fiebat *om. F NII M Steph.* || 8 elegantius *II M* || probe *Lm* || *ad spatiat in marg.* spatiat hoc est in spatio longi itineris obambulat id est eundi et redeundi uices creberrimas procurat. adiciendo ad aras ostendit aream assumptam deorum causa. siue spatiat ad impatientiam amoris referendum est quo iactata dido stare loco non poterat *T* (spatiat . . . procurat *Tiberii Donati sunt*) || quidam . . . furens *hab. Ambros.* || 10 reconverterentur *F, correxi.* cum reverterentur *Ambros. et Daniel.* || dein *Ambros.* || 11 impetrationem *Ambros.* || quo] in quo *Ambros.* || iacta *F* || 12 potest *Ambros.* || 14 auferebat *N* || 17 diuinum *N* || templum *NH* || 18 *ad donis supr. vers. sacrificiis quia et templa donaria dicuntur T* || 21 uiuit *H* || consulit proprie dixit quia aruspices tunc dicuntur consulere quando inspiciunt *exta et ab alia manu exta singularem non habet ut arma T* || proprie dixit . . . ut arma *hab. Ambros. sequuntur* *ibid.* comixta grandine nimbus murmur caeli ad infaustum omen pertinet, quia tonitru dirimuntur auspicia. *cf. ad v. 161* || 24 sacerdos *L, corr. I* || 25 uim amantis *FMI:* uia mentis *NJ. II* uim amentis *n* || 26 sacerdotes ignarae ergo amoris reginae quia monuerunt non credituram quia illa (illae *Com-*

sacerdotibus praedicta esse, sequens indicat locus, ut <464> multaque praeterea vatam praedicta priorum. * *IGNARAE ergo amoris reginae, quia illa alias causas litationis praetendebat, et ideo vota non perficiebat.**

5 66. EST verbum est indeclinabile; nam frequenter deficit. est autem huius positio 'edo es est'. invenimus, sed quod abolitum est, et 'edo edis edit', unde est 'edere' et 'comedere', quod hodie non dicimus; nam ab eo quod est 'es esse' et 'comesse' facit, quo tempore etiam pro praesenti utimur, ut 'volo esse': nam in de-
10 fectivis tempora pro temporibus ponimus, ut 'odi novi memini', 'odisse nosse meminisse' etiam pro praesenti ponuntur, non 'odire novire meminere'; nec enim possumus dicere. *MOLLIS FLAMMA* utrum 'mollis flamma', an 'mollis medullas'?

67. *TACTVM* de quo tacuerit etiam nunc apud alios. an apud
15 *Aeneam* 'tacitum', quia sorori iam confessa est? 'tacitum' tacendum et pudore plenum. *VIVIT* non nulli hoc loco 'vivit' pro vescitur dictum accipiunt. *SVB PECTORE VVLNVS* ut <2> vulnus alit venis.

68. *VAGATVR* potest accipi 'vagatur' dum opera ostendit Aeneae.

69. *VRBE FVRENS* furor enim est amor, in quo nihil est stabile:
20 unde et Cupido puer inducitur, quasi instabilis et infans, qui non potest fari: unde paulo post <76> incipit effari mediaque in voce resistit. *QUALIS CONIECTA CERVA SAGITTA* satis congrua comparatio: *singula enim singulis, cervam Didoni, sagittam amori, pastorem Aeneae, nemora urbi, ictum letalem amori mortifero comparavit.*

70. *INCAVTAM* nomen perituris accommodatum, ut <X 812> fallit
25 te incautum pietas tua et <III 332> excipit incautum. *CRESIA* Cretensia: nam Graece Κρής facit, unde et Κρη̄τες et Κρη̄σια facit. Latine 'Cretensis' facit, unde est 'Cretensia'.

71. *AGENS TELIS* urgens, persequens.

melinus, scil. Anna et Dido) alias causas litationis praetendebant (praetendebat *F. Schoellius*) et ideo vota non perficiebant (perficiebat *F. S.*) nam omnia e. q. s. *F* || quia *L* || omnia *Hagenus conl. Serv. ad 73* || 2 ad ignare *supr. vers. amoris* scilicet reginae *T* || 8 non] quod *F* || non ex nunc *L* || 10 novi] novi *II* || 11 non... dicere *om. NLM* nam odire novire meminere non possumus dicere *H et Stephanus* || 12 meminere *om. F* || 14 ad tacitum *supr. vers.* de quo tacuerit apud alios siue apud aenean tacitum quia sorori confessa est et ab alia manu aut tacitum tacendum et pudore plenum *T. fort. ne haec quidem siue ... confessa est ab eadem qua praecedentia manu scripta sunt* || *TACTVM F* || 15 tactum *F* || tacitum ... plenum ante de quo collocavit *Daniel* || 16 ad vivit *supr. vers. vescitur cōsū (= consumit?) T* || pascitur *conl. Burmannus* | 18 aeneas *F, corr. Daniel* || 20 ducitur *F* || 21 unde] unde et *L* || paulo post] est *F* || 22 ad qualis c. c. s. *supr. vers. congrua comparatio singula enim singulis dat cervam ... comparavit T* || 24 amore *F* || 25 ad incautam *supr. vers. hoc verbum perituris est accommodatum T* || 26 incautum] Triton *add. Daniel* || 27 graece cres unde cretes et cresia facit *F* || graece cres facit unde et cretes et cresitas facit *NLM* || 29 urgens *II*

72. *NESCIVS aut nescius quod ferierit: aut ignoratus et latens;* non qui cervam nesciret. et rara sunt verba, quae per contrarium significant: nam cum 'vector' sit proprie qui vehit, invenimus etiam eum vectorem dici qui vehitur, ut Lucanus <IV 133> vectoris patiens tumidum supernatat amnem. tale est et 'formidolosus'; cum sit timidus, et timendum significat. cum enim exigat ratio, ut nomina verbalia agentis habeant significationem, pro passiva significatione plerumque ponuntur. *quidam 'nescius' ad Aeneam referunt, qui nescit amore suo vulneratam reginam.* FVGA cursu, ut simul arva fuga, simul aequora verit: nam intellegere non possumus fugam, cum dicat 'peragrat': peragrarere enim est circumire inquirendo.

73. *DICTAEOS Cretenses.* cervae vulneratae dictamnum quae-runt, *qua gustata fere vulneribus tela depellunt,* ut in duodecimo legimus <414> non illa feris incognita capris gramina. 15
LETALIS HARVNDIO propter futurum omen Didonis. *et admiranda copia loquendi 'letalis harundo', 'sagitta', 'volatile ferrum'.*

75. *SIDONIAS Pygmalionis vel Sychaei: quod supra ait <I 363> avari Pygmalionis opes et <I 359> ignotum argenti pondus et auri. et hoc additum propter illud <I 599> omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos.* VRBEMQVE PARATAM 'paratam' ad illud pertinet, quod Aeneas propter civitatem navigat. *et omnia ei ostendit Dido, quibus possit inducere. et 'paratam' ideo, ut sit compendium quaerentibus sedes. sed alii movent quaestionem quomodo 'paratam', cum paulo post inferat <88> 'pendent opera interrupta'. sed paratum potest dici, cui etiam paululum superest: unde est <88> 'minaeque murorum ingentes': nam ideo alibi <655> urbem praecelaram statui, mea moenia vidi.*

3 nam vector . . . vehitur] exser. Isid. or. X 281 || 5 tale est . . . significat] cf. Don. ad Ter. eun. IV 6, 18. exser. Isid. or. X 102 || 10 simul] georg. III 201
13 cervae . . . depellunt] cf. Isid. or. XII 1, 18 et XVIII 9, 29

1 ad nescius *supr.* vers. quod ferierit *T* || quod fieri *F* quod fuerit *Daniel* quo fugerit *Masvicius primus* || ignoratus] ignotus ignarus *Stephanus* || 3 vector cum *FM* || 4 vectorem eum *N* convectorum eum *II* eum vectorem eum *M* || 5 superenatat *Lucani exemplaria* || amnem] et (V 580) 'venia est haec sola pavoris vectorem non nosse tuum' *add. D* || 6 significat] tale est et alumnus qui alit et alitur, hospes qui accipit et accipitur *add. D.* cf. *Isid. or. X 3 et diff. verb.* 160 et *Beda de orthogr. p.* 274, 12 *K.* || 9 ad fuga *supr. vers.* cursu *T* | cursu] casu *F* || 10 fuga *om. II* || *verjjs F* uerrens *Vergilius* || 13 *DICTAEOS om. NLHM* || *cretenses L* || vulnerat edictam numquer *II* || 14 fere *F'*, ferae *Daniel*

16 hoc propter *HM* || admiranda copia loquendi quia eandem rem sub una significatione triplici varietate formavit, *in marg. T* || 18 *pygmalionis NLHM* || *sichaei vel sichei libri* || 20 exhaustos *F'* || 23 impendium *Daniel primus* || 24 moment *L*, *corr. l* || 25 inferant *F'* || 26 paratam *II* || dici] diu *F* dicit *M*

76. INCIPIT EFFARI MEDIAQVE IN VOCE RESISTIT sic Horatius cur facunda parum decoro inter verba cadit lingua silentio?

77. LABENTE DIE *ad convivia* †*retulit pervigratum est* quia in usu non erant prandia, ut Iuvenalis <I 49> exul ab octava Marcius bibit.

78. DEMENS quae ea quae noverat audire cupiebat.

79. NARRANTIS AB ORE ut eum intueretur. et hoc loco per omnia amantis adfectus exprimitur.

80. OBSCURA LVNA id est NOX: nam nihil tam contrarium lumenae est, quam obscuritas: *aut ideo nox 'obscura luna', quia nec semper nec eadem hora oritur. 'vicissim' autem ideo, quia per diem sol lucescit, illa per noctem: ergo apparens diurnum lumen, id est solis, reprimit. an ipsa luna suum lumen reprimit, occidens et se obscurans?*

82. SOLA sine eo quem amabat: nam regina sola esse non poterat. est autem Plauti, qui inducit inter multos amatorem positum dicentem quod solus sit: *ut ipse alibi me sine sola vides, quam constabat Antonii castra comitatam, sed 'sola' sine amatore tuo.*

MAERET per diphthongon 'est tristis'; nam aliter militiam significat, *ut aere merent parvo.* sane 'mereor' aliud est. *VACVA aut sine Aenea et Troianis: aut magna, ut <VII 379> vacua atria circum intenti ludo.* *RELICTIS potest intellegi ab Aenea.*

83. INCUBAT quasi invita. ABSENS ABSENTEM unum suffecerat:

1 Horatius] *carm. IV 1, 35* || 3 in usu non erant prandia] *exscr. Isid. or. XX 2, 44* || 16 me sine] *buc. X 48* || 18 'maeret' . . . aliud est] *cf. Isid. diff. verb. 365* || 19 aere] *Lucan. X 409*

2 cur] cum *LII* || cadit *F*: cadet *NLIH* cedet *M* || 3 *ad convivia* quaerit *supr. vers.* iubet reparari conivina qualia pridie fuerant *T* || *perigratum Daniel* quae integrare gratum est *coni. Burmannus*, quae *gratum est Hagenus* LABENTE DIE CONVIVIA quae *gratum ad convivia* recurrit *pervigilii gratia* et quia *e. q. s. F. Schoellius* || in usu *evanuerunt in H* || 4 erat *M*, *corr. ead. man.* || 6 quae] quia *exempl. impr. pleraque* || 7 intuerentur *NL*, *corr. n* || 8 effectus *L* || 10 est] esse *F* || obscuritas] vel altius intellegit, cum (nam quom *cod.*) per se luna corpus opacum sit: unde 'luna' lux aliena dicitur, a sole enim (enim *om. cod.*) lumen accipit. unde et graece dicitur *σελήνη*, quod *σελας* id est lucem habeat *ἀνα*, id est superne, hoc est a sole *add. D. cf. Isid. or. III 70, 2* || *ad obscura vicissim luna in marg.* quia nec semper nec una hora et oritur et occidit siue ipsa luna suum lumen reprimit occidens et se ipsam obscurans. vicissim per spatia quadam vicissitudine siue vicissim quia sol per diem lucescit et per noctem luna ut sicut sol certo tempore occidit ita luna intellegatur certo spatio noctis occubuisse *T* || 12 divinum *Lion* || reprimitur *F* || 14 amauerat *F* || 15 plaaiti *H* || 17 antoni *F* || suo *Commelinus primus* || 18 meret *LH* per . . . significat] si diptongon habeat ut hoc loco tristis est significat aliter militat *F* || diptongon *NM* ditongum *L* dyptongon *H* || tristis *om. NLIH* || 19 aere merent] acmeret *F* meret *Daniel*. ut aere merent parvo *edidit Fabricius* est *om. H* || *ad vacua supr. vers.* siue ab aenea et troianis siue magna *T* || 21 *ad relictis supr. vers.* ab aenea *T* || intelli *F* || 22 *ad incubat supr. vers.* quasi invita *T* || suffecerat *F* et *Daniel* sufficeret *Commelinus* suffecerat *Masricius*

sic <X 600> et fratrem ne desere frater. Terentius praesens praesentem eripi, abduci ab oculis.

84. IMAGINE CAPTA ob amati similitudinem.

85. INFANDVM iuxta iudicium reginae, ut illa sentiebat; vult enim eam culpae eximere. alii 'infandum' quia falli non potest accipiunt, 5 hoc est ipsam libidinem, in cuius vicem nihil supponi potest.

86. NON COEPTAE ADSVRGVNT TVRRES contra illud <I 423> pars ducere muros. NON ARMA IVVENTVS EXERCET haud in armis se exercet: quemadmodum illud <VIII 424> ferrum exercebant.

87. PORTVSVE quod supra <I 427> hic portus alii effodiunt. 10 PROPVGNACVLA quibus porro pugnatur.

88. INTERRUPTA coepta et omissa. MINAE eminentiae murorum, quas pinnas dicunt: hinc et 'eminere' dicimus. ut in primo <162> geminique minantur. quidam 'minacque' ad interrupta opera referunt, ut quae imperfecta sunt sic vidantur, quasi ruinam minentur. 15

89. AEQVATAQVE MACHINA CAELO exposuit, quid sint 'minae murorum ingentes'.

90. SIMVL postquam. TALI quali writur infelix Dido. PESTE amore, incendio, ut <V 683> et toto descendit corpore pestis.

91. NEC FAMAM OBSTARE FVRORI honestam scilicet: sane τῶν μὲ- 20 σῶν est. FVRORI iam non amori.

92. ADGREDITVR cum calliditate loquitur, et quasi ex praeparato, vel ex insidiis, ut alibi facile ut somno adgrediare iacentem. SATVRNIA ubi nocituram Iunonem poeta vult ostendere Saturniam dicit; scit enim Saturni stellam nocendi facultatem habere, ut 25

1 Terentius] adelph. IV 5, 34 || 11 'propugnacula' . . . pugnatur] cf. Isid. or. XV 2, 20 || 20 fama τῶν μὲσῶν est] cf. Isid. diff. verb. 218 || 22 cum calliditate . . . iacentem] cf. Don. ad Ter. hec. V 1, 5 || 23 alibi] georg. IV 404

2 praesenti libri Terentiani || 3 ob in ras. l ab H || 4 ad infandum supr. vers. secundum iudicium reginae. alii infandum accipiunt quia falli non potest id est in cuius vicem nihil supponi potest siue infandum non factum non nominandum T || 8 ad exercet supr. vers. aut armis non exercetur aut non exercet se in armis missa (sic) id est in bello T || haud F. Schoellius: aut F || armis] armis F || 12 ad interrupta supr. vers. coepta et omissae T || eminentiae N L H || 13 pinas L H, corr. l || 14 ad minaeque in marg. quidam ad interrupta referunt opera ut quae imperfecta sunt sic . . . minentur T || 15 ut quae] atque F || quasi] quae si F, omisit Daniel || minantur F. referunt: aut quae imperfecta sunt, quae si videantur, ruinam minantur Masvicius. quae quia pro ut quae Hagenus. || sint et sic F. Schoellius || 16 quod F, corr. Daniel || 18 ad simul supr. vers. postquam sensit T || ad tali supr. vers. quali scilicet uritur infelix dido T || utitur Commelinus primus || 19 descendit F || descendit corpore] descendite N descendit c. L descendit in H descendit culmine M || 20 FVRORI PVORI F || scilicet] siquid H || sane] nam F || 22 ad aggreditur supr. vers. id est ex praeparato et ex insidiis alloquitur T || 23 ut] et F || 24 ad Saturnia in marg. ubicumque poeta inducit nocituram iunonem saturniam eam nocet quia scit stellam saturni nocendi habere potestatem ubicumque propitiam magna iuno vel aliud quid T

alibi <V 606> *Irim de caelo misit Saturnia Iuno et* <XII 830> *Saturnique altera proles irarum tantos et reliqua. ubi autem propitiare cam promittit, ait* <III 437> *Iunonis magnae et iterum* <I 734> *adsit laetitiae Bacchus dator et bona Iuno.*

5 93. EGREGIAM VERO LAVDEM ironia est, inter quam et confessionem sola interest pronuntiatio: et ironia est cum aliud verba, aliud continet sensus. *sane huius verbi initium tractum est, quia proprie egregium dicebatur, quasi in grege amplissimum, quod emerget ex grege. singula autem hic pronuntianda sunt et morandum in singulis* 10 *verbis; habent enim singula invidiam.* SPOLIA AMPLA REFERTIS translatio rei militaris: *referre enim spolia victores ex victis dicuntur.*

94. PVER filius: graece dixit, παῖς, ut *Horatius puerosque Ladae.*

95. FEMINA bene 'femina', qualis mortalis, opponitur, ut <VII 15 661> *mixta deo mulier pro mortali intellegendum est.* DVORVM EST bene cessit masculino femininum.

96. ADEO multum, *valde*, ut *Terentius adolescentem adeo nobilem.* VERITAM TE MOENIA NOSTRA propter illud <I 672> *haud tanto cessabit cardine rerum.* MOENIA NOSTRA Iuno- 20 *nis hospitium: nam legimus* <I 671> *quo se Iunonia vertant hospitia. et 'nostra' Graece dixit.*

98. MODVS finis: *Iuvenalis* <VII 100> *nullo quippe modo millesima pagina surgit.* SED QVIS ERIT archaismos. AVT QVO NVNC CERTAMINE TANTO? 'quo nunc' aut quo: aut ad quam 25 *rem: aut quid opus est tanto certamine? aut figurate, quo tibi hoc, id est, quo nunc certamen tantum: aut quis modus erit in tanto certamine: aut quousque, ut 'usque' extrinsecus accipiamus.*

99. QVIN POTIVS pro 'cur non'. PACEM AETERNAM non inducias

5 ironia est c. q. s.] cf. Don. ad Ter. eun. I 2, 9 || 12 *Horatius*] carm. I 12, 25 || 17 *Terentius*] eun. I 2, 124. cf. Don. ad h. v. || 28 'quin potius' pro cur non] cf. Don. ad Ter. adolph. II 2, 39 et V 4, 2

1 *Irim*] ire *F* || 3 *fortasse* propitiam || 4 *laetitia* *F* || datur *F* || 5 *ironia* *F* yronia *NLH* || 6 et *ironia* autem est *F* yronia *NLH* || 7 *sane* . . . *invidiam* in *margin.* *T* || 9 *haec* *T* || *morandum* *T*: *remorandum vel memorandum* *F* memorandum *G* et *Daniel* || 10 *habent enim* *F. Schoellius*: *habentes* in *F* *T* *habentibus* in *Masvicius* || *ad spolia ampla r. in marg.* translatio est a re militari a victis enim milites spolia referunt *T* || *ad ampla* *supr. vers.* *opima* *T* || *REFERTIS*] ut *add. F*, unde *τινονε* *Daniel* || 11 *militares* *F*, *corr. Daniel* || 12 *naic* graece dixit *F* *naic* *H* || *oratius* *F* || 13 *laetae* *F* || 14 *mortalis* *F* || 16 *masculinum et feminum* *H* || 19 *aut tanto* *NH* *aut tanto* *Mn* *ahud* tanto *L* || 21 *ad suspectus* *supr. vers.* *suspectus* qui timetur *T* || 23 *surgit pagina* *F* || *surgi* *H* || *ad sed quis erit modus* *supr. vers.* *archaismos et quae amicitia* *T* || 24 *ad quo nunc c. t. supr.* *vers.* *ad quam rem opus est tanto certamine* *T* || 25 *est om.* *H* || *certamine*] *archaismos est* *add. F* || 26 *tantum* *aut quis* *Daniel*: *tam antiquis* *F* || 28 *ad quin* *supr. vers.* *cur non* *T* || *indutias* *M*: *inducias* *F* *NL* *indicias* *H*

temporales. *PACTOSQVE HYMENAEOS licet fabula de Hymenaeo in primo libro <651> narrata sit breviter, tamen plenior talis est: Hymenaeus, Atheniensis, adeo pulcher fuit, ut adulescens puella putaretur. is cum unam virginem nobilem ipse meliocriter ortus adamasset eiusque nuptias desperaret, quod unum poterat, sequendo puellam amori satis faciebat. sed cum Atheniensium nobilissimae virgines Eleusinae Cereri sacra facerent, subito adventu piratarum raptae sunt: inter quas etiam Hymenaeus, qui illo amatam fuerat secutus, tamquam puella raptus est. sed cum piratae praedam per maria longinqua portassent, in desertam regionem delati ac fatigati somno se dederunt: quos cum reversos occidisset Hymenaeus, relictis ibi virginibus Athenas reversus est petitque a civibus, ut, si virgines quae raptae fuerant reduxisset, dilectae nuptias impetraret. quas cum reduxisset, optatam in matrimonium virginem meruit. quod coniugium quia felix fuerat, placuit [omnibus] Atheniensibus omnibus nuptiis Hymenaei nomen interesse. est etiam alia ratio vocabuli: nam hymen quaedam membrana quasi virginis puellae esse dicitur: qua rupta quia desinat esse virgo, hymenaei nuptiae dictae.*

100. HABES TOTA QVOD MENTE PETISTI propter illud <I 676> nostram nunc accipe mentem. 20

101. *ARDET AMANS DIDO plus dixit haec, quam Venus imperaverat: illa enim dixerat <I 675> sed magno Aeneae mecum teneatur amore, haec dixit 'ardet' et 'traxit furorem'. 'traxit' autem dixit, ut spiritum trahere dicimus.*

102. *COMMVNEM HVNC ERGO POPVLVM utrum ad solum Carthaginensem retulit, quem velit sibi communem esse cum Venere: an utrumque, id est Tyrios et Troianos? PARIBVSQVE REGAMVS AVSPICHS aequali* 25

2 Hymenaeus Atheniensis e. q. s.] cf. Luet. Plae. ad Stat. Theb. III 283. mythogr. I 75, II 219, III 11, 3 || 15 est etiam . . . dictae] cf. Don. ad Ter. adelph. V 7, 6. Isid. or. IX 7, 22

1 *PACTOS F* || licet . . . nuptiae sunt dictae *in marg. inf. T* || 2 enarrata *Daniel primus* || 3 *athenienses F* || adulescens] enim esset adulescens puer *T* || 4 hortus *FT* || 5 amore *F* || 6 *eleusinae F* || 7 subito aduento piratarum *F* || 8 *hymenaeos F* || amatam *F* || puella] amore *add. F* || 9 *piratae F* || maria *F* || longinqua *T*: longua *F* longa *Daniel primus* || 11 *hymenaeos F* || 13 potiretur *T*, impetraret *superscr. cad. man.* || 14 omnibus . . . alia ratio *om. F*, *edidit Daniel*. omnibus ante Atheniensibus *del. Masvicius* || 16 quaedam . . . dicitur] quasi quaedam membrana virginali puellae esse dicitur *T* || 17 nuptiae sunt dictae *T* || 21 *AMENS F* || plus dixit . . . dicimus *in marg. T* || impetraverat *Lion* || 22 magna *F* || 23 *ad traxitque supr. vers.* inibit medullitus *T* || 25 *ad communem h. e. p. in marg.* potest videri dubium utrum carthaginenses dicat an ad tyrios et troianos referendum sit. sed melius est ad utrumque populum respicere ut ille (*leg.* illud) quod ante fuerat speciale inone consentiente fieret commune *T.* cf. *Tiberii Donati scholium ad h. v.* || carthaginensem *F*

potestate: et ab eo quod praecedit id quod sequitur. [et] dictum est a comitiis, in quibus iisdem auspiciis creati, licet non simul crearentur, parem tamen habebant honorem propter eadem auspicia: unde et consules pares sunt, cum necesse esset ut unus prior crearetur.

5 103. PHRYGIO SERVIRE MARITO *eloquenter*, *ἐμφατικῶς*, ac si diceret 'exuli'. *non nulli autem per fallaciam Ianonis dictum accipiunt.* LICEAT id est non necesse sit, sed in voluntate sit Didonis si velit, ut supra 'paribus auspiciis', non imperio: potest enim imperium par non esse, cum auspicium par sit. alii invidiose dictum volunt
 10 'liceat Phrygio marito', id est qui victus est: et non dixit 'nubere', sed 'servire'. quidam 'servire' dubitant utrum Didonem, an Tyrios dixerit. sane hic coemptionis speciem tangit. coemptio enim est ubi libra atque aes adhibetur, et mulier atque vir inter se quasi emptionem faciunt: quod ait etiam in primo georgicorum <31> teque sibi generum
 15 *Thetys emat omnibus undis.* quoniam coemptione facta mulier in potestatem viri cedit atque ita sustinet [liberis] conditionem liberae servitutis, ait [enim] 'liceat Phrygio servire marito' et in georgicis <I 30> tibi seruiat ultima Thule. quoque omnis iste mos coemptionis et citra nominis nuncupationem dotis datae taxatione expeditur, quae res in manum conventio dicitur, subiunxit 'dotaesque tuae
 20 Tyrios permittere dextrae'. quid est enim aliud ('permittere' dextrae', quam in manum convenire? quae conventio eo ritu perficitur, ut aqua et igni adhibitis, duobus maximis elementis, natura coniuncta habeatur: quae res ad farreatas nuptias pertinet, quibus flaminem et flaminicam
 25 iure pontificio in matrimonium necesse est convenire. sciendum tamen in hac conventionem Aeneae atque Didonis ubique Vergilium in persona Aeneae flaminem, in Didonis flaminicam praesentare.

104. DOTALES TYRIOS regalem spectavit personam. PERMITTERE DEXTRAE quasi per manus conventionem: secundum ius locutus est.

1 et ante ab eo om. F || procedit L || sequitur] requiritur H || et ante dictum om. NLIH || ductum Vossianus Burnanni et Fabricius || 2 comitiis F || hisdem libri || 5 PHRYGIO SERVIRE MARITO eloquenter . . . praesentare habent T in marg. sup. et Ambrosianus || enfaticos libri || 7 id est om. Ambros. || 8 uellit Ambros. || 9 uolunt] putant Ambros. || 10 phrygio .f. marito T || et om. F Ambros. || 12 sane hic] hanc hinc Ambros. || 13 libra] librata F || inter se] in se Daniel primus coemptionem Ambros. || 14 an vel ait etiam F: etiam T ante iam Ambros. et Daniel || 15 tethis T || 16 potestate FT || ita] illa Ambros. || liberis om. Ambros. liberae Ambros.: liberi FT, quamquam liberi serui in ras. T. ceterum quod Ambros. praebet idem Pithoeus coniecit ad cont. leg. Mosaic. tit. XVI || 17 enim seclusi. et hic F. Schoellius || et in georgicis] et alibi T || 18 thyle FT thile Ambros. || 20 subiungit Ambros. || 21 permittere addidit Masvicius || 23 adhibito Ambros. || natura] ut natura T || 24 farreatas] faciendas Ambros. || 25 matronium F || convenire necesse est Ambros. || 27 in om. Ambros. || 28 regiam F || ante spectavit duar. litterar. ras. in LM || 29 per] per in con. Lion || conventionem] coemptionem F coniunctionem Stephanus || ius om. F

105. OLLI aut illi, aut tunc. cetera per parentheses dicta sunt: *ordo enim est 'olli sic contra est ingressa Venus'*. SIMVLATA MENTE hoc est 'talibus adgreditur'.

106. QVO pro 'ut': *pronomen pro coniunctione causali*. LIBYCAS ADVERTERET ORAS absolutior quidem est haec lectio, sed verior ⁵ et figuratior illa est 'Libycas averteret oras': nam plerumque trahitur schema, ut aliquo ituri non ad locum, sed de loco ponamus significationem, ut si dicas 'de Campania abeo in Tusciam', 'abeo' honestius est, quam si 'eo' dixeris. nec hoc tantum hoc loco facit, sed pluribus: hinc enim est <VI 375> ripamve iniussus abibis? ¹⁰

107. INGRESSA VENVS calliditatis est, ut supra <92>: *habet enim haec vox insidiarum significationem*. QVIS TALIA DEMENS deest 'nisi', ut sit 'nisi demens'.

108. AVT TECVM MALIT CONTENDERE BELLO? non dixit 'possit': quod autem addidit †satis bello exserte. SI MODO QVOD MEMORAS oblique, dum ¹⁵ consentit, docet fieri non posse.

109. FORTVNA SEQVATVR [aut] subauditur fortuna prospera. hoc ad casum pertinet.

110. FATIS INCERTA FEROR bene omnia tetigit quibus res humanae reguntur: casum, fata, voluntatem deorum. *alii sic exponunt: 20 quia scio fatis aliud videri, ideo de Iovis voluntate nunc dubito: ergo 'fatis' propter fata. sane oratoric et blanditur et pugnat, sed non palam, dicendo incertam se esse de voluntate fatorum.*

112. AVT FOEDERE IVNGI si 'foedera', per se plenum est: si 'foedere', ad 'populos' pertinet. ²⁵

113. TV CONIUNX dicendo 'coniunx' ostendit eam non posse ignorare,

1 aut illi om. L, supr. vers. add. l || ulli F || tunc] tunc secundum N tunc secundam H post tunc octo fere litterae erasae in L. in eiusdem margine et est ordo olli sic contra ingressa est uenus add. manus antiqua || parentesun H || dictae N date H || 3 hoc est] quod supra ait add. M || 4 ad quo supr. vers. ut T || 5 ADVERTERET L. ADVERTERIT H || haec quidem est clocutio F || est om. H || 6 magis figurata F || est om. FH || abuerteret M || trahitur] trititur H || 7 turi FH (ituri h) || 9 est om. LH (add. l) || quam si dixeris eo de campania in tusciam F || fecit M || 10 est enim F || adibes F abilis H || 11 caliditatis NH 14 MALIT F || 15 satis bello exserte om. Daniel. fortasse quod autem addidit 'bello', satis exserte (ostendit dolo se pugnaturam esse.) cf. Tiberii Donati scholium. quod autem addidit 'bello' exsuperat, satis 'contendere' coniecit F. Schoellius || ad si modo e. q. s.] oblique dum consentit ostendit fieri non posse supr. vers. T || 17 ad fortuna supr. vers. uidelicet bona T || aut ante 'hoc' add. Daniel || 19 FEROR] s. i. v. add. L i. v. HM || 20 ad fatis incerta feror in marg. quidam sic exponunt quia scio aliud fatis uideri ideo de iouis uoluntate ambigo ergo tali sensu pro (sic) fata intellege T || 21 uoluntate] uolun F || 23 fauorum F, corr. Daniel || 24 FOEDERA F || foederat H || 25 populus LH populum l || 26 ad tu coniunx in marg. dicendo coniunx ostendit nequaquam ignorare eam impossibile esse quod petit quia quicquid secretum retinetur uiri facile confitentur uxoribus T. (quia . . . uxoribus Tiberii Donati sunt || CONIUNX et coniunx F'

impossibile esse quod petit. TIBI FAS ANIMVM TEMPTARE PRECANDO sic Aeolus <I 76> tuus o regina quid optes explorare labor.

114. PERGE SEQVAR *per te incipiet.* bene aliud agens aliud ostendit: ante est enim Iunonis officium ex matrimonio, sic usus 5 Venerius: unde paulo post <125> 'adereo, et tua si mihi certa voluntas'. TVM quidam *ordinis esse volunt, 'tunc' temporis.* EXCEPT subsecuta est. *et potest 'exceptit' pro 'insidiose respondit' accipi, ut <VI 173> aemulus exceptum Triton et <III 332> excipit incautum.*

115. ISTE LABOR scilicet explorationis a Iove: *quod dixerat <110> 'si Iuppiter unam'. QVOD INSTAT quod fieri volo.*

116. CONFIERI 'con' abundat, ut <III 717> fata renarrabat *divum cursusque docebat: quamvis veteres indifferenter 'confieri' dicebant.* PAUCIS ADVERTE *id est 'animadvertit': parte pro toto usus 15 est. et aut 'adverte paucis', aut 'paucis docebo'.*

117. MISERRIMA DIDO *aut ex persona miserantis dictum: dolet enim insidiis circumventam: aut 'miserrima' quae perdidit castitatem.*

118. NEMVS *pro silvis et montibus. VBI hoc loco pro 'cum'.*

119. TITAN Sol: *unus enim de Titanibus Hyperionis filius contra 20 Iovem non fecit.* RETEXERIT ORBEM quem nox tegebat: *ergo 'inluminaverit'. huic contrarium <351> quotiens umentibus umbris nox operit terras.*

120. NIGRANTEM nigrum: participium pro nomine, *sine verbo. et quaeritur, quis prius 'nigra[n]tem' dixerit?*

25 121. ALAE equites: ob hoc 'alae' dicti, quia pedites tegunt alarum vice. TREPIDANT festinant, ut <III 616> hic me dum

7 et potest . . . incautum] cf. Non. p. 293 M. || 25 'alae' equites . . . vice] excser. Isid. or. IX 3, 62. cf. Gell. XVI 4, 6. Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 553. comm. Luc. VI 42

1 enim est F || 5 Veneris *Masricius* || 6 ordinis *Daniel*: ordine F || 7 ad exceptit *supr. vers.* insidiose respondit T || accipi ut *Daniel*: accipiat F || 10 ad iste labor *supr. vers.* id est explorationis a Iove T || 11 unum F || ad quod instat *supr. vers.* siue quod nolo siue quod urget T (quod urget *Tiberii Donati sunt*) || 12 QVO FIERI *NH* || quo *NH* con in ras. l || habundat *HM* (abundat m) || 13 docebat] contineat *add. F* || 14 animum adverte *Daniel primus* || 15 pacis docebo F || 16 ad miserrima *Dido in marg.* aut ex persona . . . castitatem T || miserantis T || 18 cum *Daniel*: locum F || 19 *yperionis F* || filii F, *corr. Daniel* || 20 ad retexerit *supr. vers.* inlustraverit T || 25 ALAE equites . . . nicae. INDAGINE ferarum inquisitione. et quidam . . . exire. trepidant vero hoc loco . . . cinguntur in *dextro*, TREPIDANT festinant ut hic me dum trepidi crudelia limina linquunt. quidam trepidant . . . trepidante in *sinistro margine F* || ad indagine *supr. vers.* inquisitione ferarum T || ad r. 121 quidam cum uestigatoribus . . . sed sensim cinguntur in *marg. T* || quia] qua N || tegunt pedites F || 26 me dum] medium *NLH*

trepididi crudelia limina linquunt. INDAGINE ferarum inquisitione. *et quidam cum vestigatoribus alatorum mentionem inductam accipiunt: nam induginem vestigatores ipsos tradunt, alas vero alatores, qui dextra et sinistra plagarum sublata voce prohibent feras exire.*

TREPIDANT VERO hoc loco 'sensim' accipiunt, non, ut alibi, 'festinant',⁵ quia saltus non cursu, sed sensim cinguntur. quidam 'trepidant' ab equis, qui hodieque trepidare dicuntur, appellari putant. Cato sedere non potest in equo trepidante.

122. DESUPER INFUNDAM quia aër est Iuno. bene ergo hic se facturam dicit quod habet in potestate. OMNE CIEBO pro 'totum':¹⁰ 'omne' enim numeri est, 'totum' quantitatis.

123. NOCTE OPACA nubium caligine.

125. TVA SI MIHI CERTA VOLVNTAS hoc est, si etiam tuum subsequatur officium: quia Iuno coniugii, Venus causa coniunctionis sit. igitur Iuno nil se posse adnuntiat, nisi voluntas Veneris adfuerit.¹⁵ 'certa' autem firma, quia promiserat.

126. CONVIBIO hoc Veneri contrarium est: et hic est dolus, quem intellectura est et risura. 'nu' naturaliter longa est ab eo, quod est 'nubere', ut <213> conubia nostra reppulit; sed modo metri causa corripuit.²⁰

127. HIC HYMENAEVS ERIT id est, haec erunt nuptiae. sane de Hymenaeo licet superius iam dictum sit, tamen sunt etiam aliae opiniones: nam alii hunc Veneris et Liberi filium dicunt primum nuptiis prospere usum, ob quod in nuptiis vocatur: unde nuptiale carmen Hymenaeus. alii nuptiarum inventorem tradunt et ideo carminibus decorari; quod²⁵ exemplum ab eo proditum ubique servatur. Cornelius Balbus Hymenaeum ait, Magnetis filium, musicae artis peritum, pulchritudine muliebri, dum nuptias Liberi patris et Althaeae religiosis cantibus celebrat, exspirasse: propter quod ei talis honor in nuptiis adtributus est, ut

7 Cato] orat. rel. p. 48, 13 Iord. || 11 omne . . . quantitatis] cf. Isid. diff. verb. 402 || 23 alii hunc . . . Hymenaeus] cf. Don. ad Ter. adelph. V 7, 7

1 anquisitione N in clusione Barthius ad Stat. Ach. l 459 || 3 vestigatorem ipsum Daniel primus || alas F: alios T alias Daniel et Commelinus || 5 fortasse festinanter || 7 odieque F || 9 hoc L || 10 scholium ad omne ciebo post scholium ad nocte opaca praebent N L I I M || CAELVM OMNE F pro totum omittens || 12 NOCTE . . . caligine om. F || 13 id est F || si om F || 14 coniugii Mascivicius: coniugium F || 15 sit Daniel: scit F || adnuntiat Daniel: adnuntias F || venerit adfuer F, corr. Daniel. quia Iuno coniugium, Venus causa coniunctionis dicitur, Iuno e. g. s. F. Schoellius. fortasse quia Iuno coniugii, Venus causa coniunctionis. scit igitur Iuno nihil se posse ad nuptias, nisi voluntas Veneris adfuerit || 16 ad certa supr. vers. firma id est si tuae voluntatis consensus adfuerit T || autem Daniel: aut F || 21 HYMENEOS F || sane de hymenaeo . . . perpetuum nomen esset in marg. inf. T || 24 hymeneos FT || 26 Cornelius Balbus . . . nomen esset hab. Ambros. || cornilius F || 27 pulchritudinem F || 28 et] ex Ambr. || Alceae Ambr. || 29 ei talis F Ambr.: talis T vitalis Daniel || onor F || in nuptiis T: nuptiis F Ambr.

celebratio nominis eius nuptiarum iungendarum perpetuum omen esset.

NON ADVERSATA legitur et 'aversata'.

128. *REPERTIS vel conpertis, vel deprehensis. cur autem dolis repertis risit? qui altius intellegunt, sic tradunt: hoc est quos iampridem compererat, cum Ilium oppugnaretur.*

130. IVBARE EXORTO nato lucifero: nam proprie 'iubar' lucifer dicitur, quod iubar lucis effundit: unde iam quicquid splendet iubar dicitur, ut argenti, gemmarum. est autem lucifer interdum Iovis: *nam et antiqui 'iubar' quasi 'iubar' dicebant: plerumque Veneris stella: unde Veneris dicta est, ut <VIII 590> quem Venus ante alios astrorum diligit ignis. alii iubar solem; alii splendorem siderum dicunt.* sane modo hysteropteron in sensu est; [*nam si lucifer iubar est*] iubar enim praecedit auroram. et facit 'hoc iubar, huius iubaris'.

131. RETIA RARA PLAGAE multi dividunt, ut sit 'retia rara' maiora, plagas vero minora intellegamus. alii plagas per definitionem accipiunt, ut intellegamus 'quae sunt retia rara, plagae'. sciendum tamen proprie plagas dici funes illos, quibus retia tenduntur circa imam et summam partem. *sane 'retia rara, plagae' et reliqua subauditur 'portantur': aut zeugma est 'ruunt'.* LATO VENABVLA FERRO lati ferri. venabula autem ob hoc dicta, quod sunt tela apta venatui, *quasi excipiabula.*

132. MASSYLI Massylorum gens est non longe a Mauritania. et 'Massyli' legendum per unum 'i' litteram, ne non stet versus: 'sy' enim longa est, ut <483> hinc mihi Massylae gentis monstrata sacerdos. ET ODORA CANVM VIS plus enim est, quam

6 nam proprie . . . gemmarum] exscr. Isid. or. III 70, 18. cf. Varro d. l. l. VII 76 || 18 proprie plagas . . . partem] exscr. Isid. or. XIX 5, 1 || 21 venabula autem . . . excipiabula] cf. Isid. or. XVIII 7, 4

1 omen *Masricius*: nomen *FT Ambr.* numen *Lion* || 2 a//uersata *L* (d *littera erasa*) || 3 *ad* atque dolis risit *C. r* *supr. vers.* illos dolos risit quos ante repereerat cum Ilium expugnaretur *T* || conpertis *F* || 4 quia *F* || 5 illum obpugnaretur *F* || 7 iubar] iubar *F* || effundat *F* || iam] etiam *F* || quicquid] quid inquit *F* || 9 iubar] iubar *F* || dicebat *F* || 11 diligit *NH* diciget *L* (diligit *l*) || *ad* iubare *supr. vers.* alii intellegunt splendorem solis alii siderum *T* || splendorem] splen *F* || 12 est in sensu *F* || est *om.* *H* || 13 nam si *e. q. s.*] *roluisse videtur scholiastes* nam si lucifer iubar est praecedit auroram || procedit *L* || 15 sit *om.* *L* (*supr. vers. add. l*) sint *M*, ut videtur, sint *m* || refia *hab.* *Stephanus* || 16 minora] munera *H* || definitionem *F*: diffinitionem *Nl* diffinitionem *L* diffinitiones *H* definitiones *M* || 17 intellegant *F* || sint *l* || 19 sane *F*: ergo *Daniel primus* || 21 quod sunt *LH*: quia sunt *F* quod sint *NML* || 22 excipiabula *F* quasi excipiabula *edidit Stephanus. fortasse* excipula. cf. *Loevius prodr. p. 402* || 23 *MASSYLIVQE F MASSILI NLIIM* || massylorum *NML*: masylorum *F* massylorum *L* massiliorum *H* || non] aut *F* || a mauritania *F*: abritania *NLM* abritania *H* || 24 massily *P* masili *L* massili *l* || *i F'M: J. NLIH* || 25 si *N* sic *H* || hinc *H*: hic *reliqui* || 26 sacerdos] civitatis autem nomen in provincia Gal-

si diceret 'multitudo': unde Sallustius qua tempestate ex ponto vis piscium erupit. *ergo vim aut ad multitudinem, aut ad naturam retulit.* 'odora' autem *non olens, sed odorem inveniens: ergo in-* proprie dixit: nam 'odorum' est quod ex se odorem emittit, non quod odorem sequitur, ut Statius et odoro vulnere pinus. sic est et <VI 658> inter odoratum lauri nemus pro 'odorum': nam odoratum est quod aliunde odorem accipit, ut 'odoratum templum'. tria ergo sunt: 'odorum' quod per se olet, 'odoratum' quod aliunde odorem accipit, 'odorisecum' quod odorem sequitur; sicut modo de canibus debuit dicere. 10

133. CUNCTANTEM morantem: atqui amatrix *ad eum quem amabat,* debuit festinare; sed pathos natura superavit, *ut mulicrem et reginam ostendat,* ut Terentius dum moliantur, dum conantur, annus est. deinde haec morabatur *iam studio placendi. hic enim inducitur veste, armis, auro, vel purpura complior, cum supra naturalis pulchritudinis gloria contenta sit,* ut <I 496> *regina ad templum forma pulcherrima Dido.* AD LIMINA ante, vel apud. PRIMI principes, ut <VIII 105> *una omnes iuvenum primi. et bene reginae officio primi adsunt, quia de plebe dixerat 'it portis iubare exorto delecta iuventus' et 'Massylique ruunt equites'.* 15

135. STAT SONIPES adest, praesens est: nam si 'stat' simpliciter acceperis, vituperatio est: nam legimus stare loco nescit. denique sequentia dictum hoc explanant, ut 'ac frena ferox spumantia mandit'. SPVMANTIA spumas moventia, ut 'naufragum mare', quod naufragos facit. 20

136. TANDEM hoc ad illud redditum 'reginam thalamo cunctantem?'. 25

1 Sallustius] hist. fragm. III 53 Kr. III 41 D. || 4 nam odorum est e. q. s.] exscr. Isid. diff. verb. 411, cuius verba e Servio emendanda sunt. || 5 Statius] Theb. VI 104 || 13 Terentius] heauton tim. II 2, 11 || 22 stare] georg. III 84

lica corripitur (corripit si *cod.*) ut Lucanus (III 360) 'Massiliam delere vacat' *add. D* || 1 unde] ut *F* || ex ponto] exponit *F* || 2 erupit *F* *M* *K* *r* *i* *t* *z* *i* *u* *s* erumpit *N* erumpit *L* *H* *D* *i* *e* *t* *s* *h* *i* *u* || 3 *ad odora supr. vers.* non olens sed odorem inueniens

ergo inproprie dixit *T* || odore *F*, *fortasse recte* || 4 odorem *N* odoram *H* || quod] qui *F* || 5 odoro *ex odoru F* || pius *F* || 6 lauri nemus *om. N* inter odoratum pro odorum lauri nemus *L* *H* *M* (*transposuit l*) || 7 odorem *om. L* *H* accipit odorem *F* || 9 secum *F* odorissecum *L* || 11 atquiⁿ *N* (*n superscr. ead. man.*) anquin *H* || ad eum quem amabat *edidit Stephanus* || 12 natura] naturale *F* ||

superavit *M*: superat *F* superarat *N* supera^{rat} *L* (*rat superscr. l*) seperavit *H* || 13 comantur *ex conantur N* || 14 canuus *H* || haec] hoc *L* *H* aut *M* || hic inducitur ... pulcherrima Dido. et bene reginae officio ... equites *in marg. T* || 17 *scholium ad ad limina om. F* || 19 assunt *T* || it] ut *F* || 20 *masxylique r F* || 21 nam] quia *F* || 23 *ac*] aut *F* || 24 uomentia *L*, *sed uoine in ras. l* || naufragia *F* || 26 *ad tandem progreditur supr. vers.* hoc loco processus eius et cultus describitur. et ad illud respicit reginam thalami *T*

137. SIDONIAM PICTO et reliqua. vetere ceremoniarum iure praeceptum est, ut flaminica venenato operta sit. operta autem cum dicitur pallium significatur, venenatum autem infectum: quod ipse ait in bucolicis alba nec Assyrio fucatur lana veneno. hic vero cum dicitur 5 'Sidoniam' ostendit Tyriam et purpuream: purpuream declarat infectam. 'chlamydem' autem pallium esse quis dubitet? praeterea flaminicam habere praecipitur arculum, ricam, venenatum, fibulam. de venenato dictum est. arculum vero est virga ex malo Punica incurvata, quae fit quasi corona et ima summaque inter se alligatur vinculo lanco albo, 10 quam in sacrificiis certis regina in capite habebat, flaminica autem Dialis omni sacrificutione uti debebat. Vergilius ergo propter nomen et intellectus difficultatem aliter omnia comprehendit: nam pro pallio chlamydem, pro venenato, id est infecto, Sidoniam. arculum vero et fibulam ex auro facta commemorat dicendo 'cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum', quod in arculum potest referri: nam de fibula manifestum est cum ait 'aurea purpuream subnectit fibula vestem'. 'subnectit' autem quid aliud est, quam sursum necit ac per hoc succinctam facit? 'vestem' vero possumus ricam accipere, quia rica genus est vestis. sciendum sane, sicut supra dictum, ubique Didonem flaminicam 20 ostendi. LIMBO limbus est, sicut supra <II 616> diximus, fascia, quae ambit extremitatem vestium secundum antiquum ritum, ut <V 250> victori chlamydem auratam, quam plurima circum purpura.

138. CUI PHARETRA EX AVRO DEEST 'erat'. et amat poeta iterare 25 voces, vel pretiosas, vel necessarias, vel optabiles: pretiosas, ut <I 448>

1 vetere . . . operta sit] cf. Gell. X 15, 27 || 3 bucolicis] immo georg. II 465
20 limbus e. q. s.] exser. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 367 et ad Ach. I 330

1 veteri ceremoniarum iure praeceptum est . . . ubique Didonem flaminicam ostendi in marg. sup. T, habet Ambros. || 2 flaminica T: flamine ex flaminia F flamen Ambros. || 5 purpuream declarat infectam T: purpuream dederat infecta F purpureum declarat infectum Ambros. dederat infectam Daniel et Comelinius quae erat infecta Masvicius || 6 clamidem F || pallium autem T chlamydem omittens. pallium autem chlamydem Ambros. || praeterea om. Ambros. propterea G || flaminica T || 7 arculum] cf. Festus Pauli s. v. arculum || rigam F T || uenenatam T || de] ad F || nenenata F T || 8 punico libri, corr. Marguardtius Roem. Staatsverr. III p. 318 adnot. 16 || 9 fit T: sit F et Ambros. || alligantur T || albo lanco Ambros. || 10 quam] quod Ambros. || habebat] uti habeat F || flaminica . . . debebat om. F || 11 nominis Ambros. || 13 chlamydem F clamidem T et Ambros. || id est infecto om. F || 14 facta F: factam T et Ambros. || 17 seorsum Ambros. || ac T: hac F et Ambros. || succinctum Ambros. || 18 vero] autem Ambros || rigam F T || riga F T || 19 dictum est T || ad chlamydem supr. vers. clamis pallii genus uiris aptum et feminis T || 20 sicut] ut F || et supra M || 22 clamidem FNLIH chlamydem M || 24 ad pharetra supr. vers. scilicet erat, in marg. amat uirgilius iterare . . . humilem quam (sic) uidemus T || 25 praeciosas F praetiosas T || obtabiles F || praeciosas F praetiosas T

aerea cui gradibus surgebant limina et <VII 278> *aurea peccatoribus demissa monilia pendent: necessarias ita* <VII 219> *ab Iove principium generis. Iove Dardana pubes: optabiles ita* <III 522> *humilemque videmus Italiam.* CRINES NODANTVR IN AVRVM veluti retiolum dicit, quod colligit comas: *quae Graece* 5 *κροβάβλη* dicitur.

141. IPSE ANTE ALIOS quia amatur, et ideo ei dat pulchritudinem, licet Ascanio magis congruat. PVLCHERRIMVS ex animo Didonis: hoc enim ei videbatur. alibi epitheta Aeneae dat: cum religiosum ostendit, dicit 'piam'; cum fortem, 'magnanimum'. 10

143. VBI hoc est 'cum'. HIBERNAM LYCIAM non asperam, sed aptam hiemare cupientibus: sic enim se habet natura regionis. et bene aliud agens aliud ostendit: nam constat Apollinem sex mensibus hiemalibus apud Pataram, Lyciae civitatem, dare responsa: unde Patareus Apollo dicitur: et sex mensibus aestivis apud Delum. ergo 15 'hibernam' utrum quod ibi hiemare solcat; an frigidam; an hieme temperatam; an quam hiberno tempore deserere solcat? XANTHIQVE FLVENTA 'que' pro 'vel' posuit: hoc enim dicit 'vel cum Xanthum, vel cum Lyciam relinquit', ut est <II 36> suspectaque dona praecipitare iubet subiectisque urere flammis. 20

144. DESERIT relinquit, ut <II 28> desertosque videre locos litusque relictum. DELVM MATERNAM quae Latonam fugientem, dracone Pythone insequente, suscepit. et hoc ideo, quia, sicut dictum est sex mensibus aestivis apud Delum responsa dat. INVISIT repetit: per quod ostendit relicta Delo ad Lyciam transire. INVISIT APOLLO 25 Apollini Aeneam vel propter sagittas, quibus in venatu utebatur, comparat; vel certe propter futurum infelix matrimonium: ut enim et supra <58> diximus, nuptiis est hoc numen infensum. vel Apollini

5 veluti retiolum . . . comas] cf. Isid. or. XIX 31, 7

1 aeria F || atria F || peccatoribus F || 2 munilia F || ita] om. T item Daniel primus || 3 obtabiles F || ita om. T || 4 vidimus F || 6 κροβάβλη Daniel: κραβυα F. κροβάβλη edidit Stephanus || ad subnectit (v. 139) supr. vers. sursum necit ac per hoc succinctam facit T || 7 amabatur F || ad ipse a. a. p. o. supr. vers. ex animo didonis accipiendum pulcherrimus omnis id est sicut ei videbatur T || 9 fortasse alibi alia || 10 piam F || 11 ad ubi supr. vers. cum T || non] nunc N || 12 aptam] apertam HM || et] sed F || 14 hiemalibus MNl in ras. (alibus in ras. N): hiemis F hiemens H || patharam F patram NH pataram L (sed aram in ras. l) || lyciae L licidam H || 16 ad hibernam supr. vers. hibernam liciam possumus accipere frigidam siue temperatam in hieme siue quam hiberno tempore deserat apollo et que in hoc loco pro uel accipitur T || 17 in-temperatam F, corr. Daniel || deferere F || 21 ad deserit supr. vers. relinquit . . . relictum T || 23 fatone F Pitone Daniel || suscipit F, corr. Daniel || 24 sex Daniel: ex F || ad invisit supr. vers. uisitat repetit . . . trausire T || 25 delo T: deo F || 28 vel Apollini . . . possunt edidit Stephanus

Aencam, ut in primo <498> Didonem Dianae: quomodo germanorum nuptiae esse non possunt.

145. CHOROS sacra. CRETES ab eo, quod est 'Cres'.

146. DRYOPESQVE populi iuxta Parnasum, ut Dryopumque
5 trahens Erasinus aristas. *Erasinus vero fluvius est. hi populi, ab Hercule victi, Apollini donati esse dicuntur.* PICTIQVE AGATHYRSI populi sunt Scythiae, colentes Apollinem hyperboreum, cuius logia, *id est responsa, feruntur.* 'picti' autem, non stigmata habentes, *sicut gens in Britannia, sed pulchri, hoc est cyanea coma placentes. hos*
10 *Melissus ab Homero † Achabas appellari ait: qui propter scientiam sagittarum Apollini sunt gregales, sicut Cretes.*

147. CYNTHI montis Deli. FLVENTEM unguentatum et odoribus abundantem: aut prolixum et effusum, ut τὸν ἀερόσεκόμην significet.

15 148. FRONDE PREMIS id est comprehendendo crinem efficit, ne fluat. FINGENS componens, ut <VIII 634> corpora fingere. INPLICAT AVRO non frontem, sed crinem, qui est illi retrorsum in nodum collectus.

149. TELA SONANT VMERIS ut in nono <657> pharetramque fuga sensere sonantem. 'umeris' vero aut 'in umeris', aut 'ex
20 umeris'. HAVD ILLO SEGNIOR id est, non illo deformior: nam plerumque virtus et pulchritudo pro se invicem ponuntur. hinc est <VII 656> satus Hercule pulchro pulcher Aventinus: nam Herculi satis est incongrua pulchritudo. sic Plautus in Pyrgopolinice de muliere interrogat quidnam, fortis est? id est pulchra.

4 Dryopumque] Stat. Theb. IV 122 || 23 Plantus] mil. glor. 1106 R. 'ecqui fortis uisast'

1 ut om. F, add. Daniel || 3 ad choros supr. vers. sacra T || eres] cretes F || 4 DRYOPESQVE F'L DISIOPESQVE N DYRAOPESQVE H || ut dryopumque F: ut ursumque NM ut usorumque L (ut driopumque l) liturorumque H || ad Dryopesque supr. vers. hi populi victi ab hercule donati sunt apollini T || 5 hii F || 7 longia F' elegia N elegia LHM || 9 britania F' || cyanea] flava vel alba superser. l || placentes] logia autem dicuntur responsa add. F licet de illis lectum sit: Agathyrsi ora artusque pingunt ut quique maioribus praestant ita magis vel minus; ceterum iisdem omnes notis et sic ut ablu nequeant add. D. cf. Pomponius Mela II 1 || 10 Achabas] Ἀβίας Ἡεμίος ecc. II ad Aen. IV p. 718 ed. IV. fortasse Melissus de II. XIII 5 ἀγανῶν Ἰππιολίων cogitavit, ubi schol. AB Ἀγανοὶ ὄνομα ἔθνος || ad Agathyrsi supr. vers. hi propter peritiam sagittarum dicuntur esse gregales apollini T || 12 ad iugis supr. vers. ablativus pro accusatiuo. per iuga T || Deli] cynthos add. F || ad fluentem supr. vers. prolixum siue effusum T || 13 tonacer siconem F, corr. Daniel || 15 ad premit supr. vers. id est crinem efficit comprehendendo ne fluat T || comprehendendo crinem F' comprehenso crine Daniel primus || 16 ut . . . fingere om. F' || ad implicat supr. vers. illigat id est crinem qui erat retrorsum collectus in nodum T || 19 ad umeris supr. vers. aut in umeris aut ex umeris T || 20 ad segnior supr. vers. dissimillior (sic) siue deformior T || HAVD ILLO ET non illo om. F' || 21 componuntur F' || 23 incongrua est F' || in pyrgo polinices fabulā F' in pyrgopolinice N in pyrgo (go l eu L) polinice L in pyrgopolinice H inipirgo polynite M || 24 quitnam N

150. *EGREGIO* praeclaro: et sic dicimus, quasi extra gregem.

151. *LVSTRA* latibula ferarum vel luporum: unde et lupanaria metreticum lustra dicuntur.

152. *ECCE* adverbium demonstrationis est, ut ostenderet velociter factum. et bene hac particula utitur: facit enim nos ita intentos, ut 5 quae dicuntur putemus videre. ita enim capreae † suspensionis super saxa currunt, ut putes cadere illas cum exiliunt. *FERAE CAPRAE* hoc est capreae. et bene aptat descriptionem ad species, ut cervis campos, capreis saxa permittat. *SAXI* pro 'montis', ut <II 308> accipiens sonitum saxi de vertice pastor. *CAPRAE* quas Graeci 10 αἰγάγρους vocant.

153. *DECURRERE* bene praeterito usus est tempore ad exprimendam nimiam celeritatem: ostendit enim iam factum. sane 'decurrere' iuxta analogiam dixit, non, ut imperiti putant, decurrerunt.

154. *TRANSMITTUNT* celeriter transeunt: praecipue 'transmittere' 15 est de loco ad locum transitio.

155. *PVLVERVLENTA* num 'cervorum pulverulenta agmina', quae pulverem faciunt, ut pulverulenta coquat maturis solibus aestas? *GLOMERANT* pro 'involvunt'. alias pro 'in unum contrahunt', ut <IX 438> quem circum glomerati hostes: vel glomerati eunt. 20

157. *GAUDET EQVO* gaudet, quod acrem equum habeat et velocem. *IAMQVE HOS CVRSV* id est 'modo', ut <VI 647> iamque eadem digitis, iam pectine pulsat eburno. et bene puerilem ostendit animum, qui per mobilitatem et inconstantiam frequenter optat timenda. 25

158. *PECORA INTER INERTIA VOTIS* bene per contemptum 'pecora', cum

2 'lustra' latibula . . . dicuntur] cf. Isid. or. XIV 8, 29 || 15 transmittunt . . . transeunt] cf. Macrob. Sat. VI 4, 9 || 18 pulverulenta] georg. I 66

1 ad egregio *supr. vers.* praeclaro *T* || 2 ad lustra *supr. vers.* hoc loco latibula ferarum . . . dicuntur *T* (vel luporum . . . dicuntur non ab eodem quo praecedentia scripta esse videntur) || 4 ad ecce in marg. adverbium demonstrantis ut ostenderet uoluciter (sic) factum, *supr. vers.* ab alia manu hac particula facit nos intentos ut ea quae dicuntur uidere putentur (ntur in rus.) sicut in hoc loco, quia putantur cadere capreae cum exiliunt *T* || 5 ac particula utimur *F*, corr. *Daniel* || 6 suspensae *Masvieius* suspendiosae *coni. Burmannus*, suspensiores *F. Schoellius*. fort. suspensio nisu || 8 capreae] caprae *N* caprae *II* || 9 capreis] campis *F* || 11 egagros *F* || 13 decurrore *F* || 14 decucurrere *Schoellius*. expectatur non debuit, u. i. p., dicere decucurrere. cf. *Prisc.* X, 8, 43 I p. 533 *II*. || 15 uelociter *NII* || ad transmittunt *supr. vers.* proprie transmitters de loco ad locum transire *T* || 17 ad pulverulenta *supr. vers.* quae puluerem faciebant *T* || 19 ad glomerant *supr. vers.* inuoluunt uel contrahunt in unum ut . . . hostes *T* || 20 glomeratim eunt *Daniel primus* || 21 ad gaudet equo *supr. vers.* quod acer sit et uelox *T* || 24 nobilitatem *F* || 25 timenta *F* temenda *II* || 26 ad pecora *supr. vers.* per contemptum dicit pecora *T* || temptum *F*

ca sint pecora, quae non silvestri, sed humano usui aluntur. 'inertia' autem pro ignavis et innocuis posuit; et hoc ad capreas et cerros retulit, (ut) in georgicis <III 265> inbellis (dant proelia cervi:) nam 'iners' proprie quid sit Lucilius declarat ut perhibetur iners, ars
 5 *in quo non erit ulla.*

159. MONTE LEONEM per transitum tangit historiam: nam Ascanius praeter Iulum et Ilum, quae habuit nomina, etiam Dardanus et Leontodamas dictus est, ad extinctorum fratrum solacium: ideo nunc eum dicit optare adventum leonis, paulo post <163> 'Dardaniusque nepos Veneris'. constat etiam Aeneam Dardanum dictum, ut ostendit in quarto <661> hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus, item Ilioneus <VII 240> hinc Dardanus ortus, huc repetit: nam latenter etiam illud nomen ostendit.

161. COMMIXTA GRANDINE NIMBUS secundum Iunonem <120>
 15 'his ego nigrantem commixta grandine nimbum'. et bene etiam grandio adicitur, quia poterat nimbus contemni *facilius. murmur autem caeli ad infaustum omen pertinet, quia tonitru dirimuntur auspicia.*

* 163. NEPOS VENERIS quidam indecenter dictum volunt, ut Venus *avia sit.*

20 164. DE MONTIBUS AMNES ne vel investigare Tyrii possent reginam.

166. DEVENIVNT bene subprimit rem pudendam: sic Terentius 'quid tum? fatue? fateor. PRIMA ET TELLUS satis perite loquitur: nam secundum Etruscam disciplinam nihil tam incongruum
 25 nubentibus, quam terrae motus vel caeli dicitur. quidam sane etiam Tellurem praecesse nuptiis tradunt; nam et in auspiciis nuptiarum invocatur: cui etiam virgines, vel cum ire ad domum mariti coeperint,

4 Lucilius] XIII 16 M. || 22 Terentius] eun. III 3, 56

1 humana *F*, corr. *Daniel* || ad inertia *supr. vers.* innocua ignava et hoc ad capreas et cernos rettulit, *in marg. ab alia manu* Iners. ut lucilius declarat ars in quo non erit ulla *T* || 3 ut *add. Daniel* || inbellas aut *F* || 4 perhibentur *F* || 7 propter *N* || Ilum] illum *F* i=um *L* (i videtur erasa esse) || dardanus *F*: dardanius *NLM* || 8 Leontodamas *F*: leontodamas *NM* leontodamos *L* leontodamus *H* || solacium *NLM* || 10 cum stet iam *L* (constat etiam *l*) || dardanium

NL || 11 in .III. *M*: in *V F* Virgilius *N* et vulgo *V NLH*. infra *F. Schoellius*. fort. Dido || 13 huc] hunc *L* hunc *H* || 14 iunonem] iunonis promissa *F* || 16 dicitur *F* || contempni *FM* contempne *H* || ad murmure *supr. vers.* murmur caeli . . . auspicia *T* || 18 ducenter *F* indecenter *Daniel primus* || 20 possint *F* || 24 nam et *L* || 25 ad pronuba luno *in marg.* pronubam dicit varro uel quae ante nupsit uel quae uni tantum nupta est et quidam tellurem praecesse nuptiis dicunt et ideo in nuptiarum auspiciis invocatur cui diuerso ritu sacrificant uirgines uel cum ire ad domum mariti coeperint uel ibi iam positae *T* || quidam . . . sacrificant hab. *Ambros.* || 26 uocatur *F Ambros.*

vel iam ibi positae, diversis nominibus vel ritu sacrificant ET PRONUBA IVNO quae nubentibus praeest. Iunonem autem dedisse signa per tempestatem constat et pluvias, quae de aëre fiunt. *Varro pronubam dicit quae ante nupsit et quae uni tantum nupta est: ideoque auspices deliguntur ad nuptias.* 5

167. *DANT SIGNVM] ut dei nuptiales.* FVLSERE IGNES Varro dicit aqua et igni mariti uxores accipiebant: unde hodieque et faces praelucet et aqua petita de puro fonte *per felicissimum puerum aliquem aut puellam, interest nuptiis, de qua nubentibus solabant pedes lavari. alii 'fulsere' pro malo omine positum volunt. cum enim* 10 *ait fulsisse ignes, infaustum conubium videtur ostendere, quia actio perimitur, cum de caelo servatum est. et bene hoc totum ad Iunonem refertur, quia aër esse dicitur; unde aquas cum ignibus dedit.*

168. VLVLARVNT bene medium elegit sermonem: nam ait Lucanus <VI 261> non tu laetis ululare triumphis. in luctu 15 autem ululari, non dubium est. *et ideo medium elegit sermonem, quia post nuptias mors consecuta est. non nulli ita accipiunt, quod ululare veteres etiam in sacris dicebant ex Graeca consuetudine. ergo 'ulularunt nymphae' quasi nuptiarum sacra celebrarunt. Graeci autem ὄλολυγμόν appellant: nam et primam congressionem proelii ὄλολυγήν dicunt: quod Vergilius ostendit <XI 662> magnoque ululante tumultu.* 20

170. SPECIE FAMAVE MOVETVR species rerum *Didonis praesentium est, quod quasi aspicitur, fama autem rerum absentium. hoc ergo dicit: non eam movet nec praesens deformitas, quod non in thalamo, sed in specu concubuerat: sed nec futura mox fama. (alii)* 25 *accipiunt facti qualitate aut respectu honestatis, τῷ πρέποντι. adeo*

1 'pronuba Iuno' . . . praeest] exscr. Isid. or. IX 7, 8 || 6 Varro] cf. de l. l. V 61

3 per pluvias L || Pronuba Iuno Varro . . . ad nuptias hab. Ambros. Pronubam dicit . . . nupta est inter 'fragmenta veterum ex Servii schedis' idem, quaeve pro vel quae exhibens || 4 nupsit T nupserit F || nel quae T et marg. Ambr. ueque F neque Daniel et Ambr. et quae Scaliger cast. in Fest. p. 136 atque Burmanno teste Vossius quaeque vel Verrius quae F. Schoellius. cf. Fest. s. v. 'pronuba' || nupta est] nupserit Scaliger l. l. || 6 FVLSERE IGNES ut de nuptiales uarro dicit c. q. s. F || dei Daniel || 7 aqi N cum aqua M || et uxores L accipiebant] dicebant F || 8 de puro fonte om. F || per felicissimum puerum vel aliquam puellam et de qua . . . lavari edidit Stephanus || 10 ad v. 167 quidam fulsere pro malo omine accipiunt infaustum . . . servatum fuerit in marg. T || omne F || 11 perimetur F || 15 nam tum M non tum l || non ululare L 16 et ideo . . . consecuta est edidit Stephanus || 17 ad ulularunt in marg. nonnulli ululare accipiunt . . . celebrabant T || non nulli . . . tumultu hab. Ambros. || 18 in sacris etiam Ambros. || 19 graeca F || 20 proelii Haegenus: praebi F, omisit Daniel || ὄλολυγμόν F || 25 spelunco F spelunca Daniel || 26 accipiunt] alii fama accipiunt Daniel primus. sed facti qualitate ad specie, ad famave pertinet respectu honestatis || facti Masvicius: facta F

illam nec Tyriorum pudebat, videntium talia, nec aliarum gentium, quae audiebant. ergo 'fama' deest mala.

171. *MEDITATVR* exercet: sic Horatius et horridam cultis diluuiem meditatur agris. nec incongrue dictum: actus enim 5 est in ipsa meditatione: nam exercitium est meditatio. sciendum tamen *est* hodie hoc in usu non esse.

172. *PRAETEXIT* *praetegit*. *CVLPA*M ut supra <19> succumbere culpae.

174. *FAMA MALVM* definitio est, ut 'quo' ex praecedenti pen- 10 deat nomine: quamquam alii 'qua' legant. sane 'quo' nisi definitio sit, legi non potest; nec enim procedit, ut ordo sit 'Fama, quo non aliud malum *est* velocius'.

175. *MOBILITATE VIGET* dat ei *σωματοποιῶν*. et laudat a contrario: cum enim omnia labore minuuntur, haec crescit. sane 'viget' 15 *quidam pro vigescit accipiunt*.

176. *METV PRIMO* non 'primo metu', sed 'primum', quod initio *cautius loquatur, id est in principio: cum enim quis veretur, ne auctor sit, quod audit continet; at ubi sit vulgatum, passim loquitur. et modo 'primo' adverbium est, non nomen.* *ATTOLLIT IN AVRAS* sumpta 20 licentia, quae minuebatur timore.

177. *INGREDITVRQVE SOLO ET CAPVT INTER NVBILA CONDIT* hoc vult ostendere, nec humili eam fortunae parcere, nec superiori. *vel quia famae incertus auctor.*

178. *TERRA PARENS* generale est: parens rerum omnium. *IRA* 25 *INRITATA DEORVM* amphibolon est, utrum sua ira propter extinctos gigantes, an 'ira deorum inritata', quae extinxerat gigantes. *vel ideo 'ira deorum', quod in eam fulmina et grandines de caelo cadunt.*

179. *EXTREMAM* aut post omnes gigantes, quippe ad deorum

---

3 Horatius] *carm. IV 14, 27* 'horrendamque cultis diluuiem meditatur agris'

2 *ad famave supr. vers.* scilicet mala ut intellegatur infamia *T* || 3 *horridam N* || 4 *diluuiem H* || 5 *nam ... meditatio om. F* || *exercitium ex exercitum L* *exertidom H* || 7 *ad praetexit supr. vers.* *obpalliauit T* || 9 *MALVM quo vulgo* || *pendeat om. M* || 11 *enim] alibi supr. vers. add. l* || 13 *dat] dicit H* || *ei σωματοποιῶν P'*: *ei onomato peian NLM* *eis onomatopeiā HM* || *a] e L* || 14 *ad viget supr. vers. uigescit T* || 16 *supr. vers. 176* quia in principio cautius loquitur cum agit de potioribus *et* mox id est sumpta licentia *et* cum enim quis uertur ne auctor sit quod audit continet at ubi sit vulgatum passim loquitur *T. a diversis manibus, ut videtur, haec scholia scripta sunt. in margine hic primo adverbium* || 17 *ne auctoris sit P'* || 19 *sumpta] supra P'* || 21 *ad caput i. n. e. supr. vers. uidelicet quia incertus est auctor T* || 24 *rerum omnium parens P'* || 26 *qua LHM* (quae *l*) quia *vulgo* || 27 *ad ira inritata d. supr. vers.* propter fulmina missa *T* || 29 quippe ad deorum] *q̄* ideo ad deorum *P'* || deorum *P'II:* eorum *NLM*

ultionem nata: nam per ipsam eorum crimina vulgata sunt: aut certe 'extrema' pessima: omnes enim, qui de medicina tractant, dicunt naturale esse, ut inutiliores sint qui nascuntur ultimi. *Famam ergo inducit ultam esse fratres, quia ipsa decorum delicta vulgavit.* UT PERHIBENT quotienscumque fabulosum aliquid dicit, solet inferre 5 'fama est'. mire ergo modo, cum de ipsa fama loqueretur, ait 'ut perhibent'. *COEO ENCFLADOQVE isti gigantes fuerunt inter alios, qui Iovem superpositis montibus regno caelesti detrudere conati, fulminibus sunt delicti. et bene elegit ex fratribus maximos, ex quibus aestimaretur.*

180. PEDIBVS CELEREM ET PERNICIBVS ALIS convertit rerum 10 epitheta: nam 'pernix' pedum est, ut <XI 718> pernicibus ignea plantis, celeritas pennarum est, ut <III 243> celerique fuga sub sidera lapsae. *aut certe intentio describentis est: supervacua enim est alas habenti pedum pernicitas: aut sic intellege 'pedibus celerem et aliis velocibus?'* 15

181. MONSTRVM bene vituperavit Famam ex accidentibus personae, per parentes malos et fratres: et quod eam describit, non est narratio, sed argumentatio. *quidni monstrum, quae huius naturae sit, ut quot plumas, tot oculos, tot linguas, tot aures et cetera?* QVOT SVNT CORPORE PLVMAE non ipsius, sed in omnium corporibus: nam exag- 20 geratio est, ac si diceret 'quot sunt arenae'.

182. OCVLV SVBTER adverbium est, ac si diceret: non sub plumis, sed sub ipsa. *et mire 'subter', quasi quae non videatur, et omnia videat.* [reliqua] MIRABILE DICTV sic exclamavit poeta, quasi minus admirationis haberet ipsa descriptio. 25

11 nam pernix . . . lapsae] exscr. Isid. or. X 211

1 nata est *F* natam *N* || nam . . . sunt edidit *Stephanus* || ipsa *F* || 2 extremam pessimam vulgo || 3 qui] quia *F* || ad extremam *supr. vers.* ideo ultima quia ipsa deo (*sic*) delicta vulgavit *T* || 4 dilecta *F* || 7 ENCFLATOQVE *F* || 8 regna *F* || 9 et bene elegit *Commelinus*: et beelegit *F* et beel legit *Daniel* || maximus *F* || aestimaretur *scripsi*: extimaretur *F* existimaretur *Commelinus primus. cum Daniel post extimaretur lacunam indicasset, tota turba intercidiisse vel existimarentur omnes scribendum esse coniecit Burmannus: sed Famam ex fratribus aestimari voluisse poetam scholiastes dicit.* || 11 pernix] pernicitas *l* et *Isidorus* 12 pennarum *FNHM* || 13 ad pernicibus alis *in marg.* intentio describentis est hoc loco quia supervacua est alas . . . velocibus *T* || 14 intellege *T*: intellegi *F* intellegit *Daniel primus* || 16 ad monstrum *in marg.* bene vituperat famam ex accidentibus personae per parentes malo (*sic*) per fratres . . . argumentatio *T* 17 $\bar{p}$ parentes malos *F*: praeparantis alas *Daniel* per parentes alas *Commelinus primus* || descripsit *F* || 19 lingua *F*, *corr. Daniel* || et cetera] excreat *F*. *Schoellius*, et cetera habeat *ego* || *qvot FH* || 20 in ipsius *L* || omnibus corporibus *L* († omnium corporum *superscr. l*) || 21 quod *FH* || harenae *MI*, nam quot sunt . . . ac si diceret (*lin. 22*) *in marg. l* || 22 non] nam *H* || 23 sub ipsa *FM*: sub ipsas *NI* subter ipsas *L* || 24 videat *scripsi*: uide et *F* videt et *Daniel* videt *Masvicius* || reliqua *del. F. Schoellius* || ad mirabile dictu *supr. vers.* exclamat poeta quasi minus admirationis habeat ipsa descriptio *T*

183. TOT LINGVAE infinitus est numerus: nam re vera quot sunt homines, in quibus fama est, tot ora habet, quae sunt hominum. *TOTIDEM ORA SONANT aliud visu, hoc est 'ora'; aliud auditu, hoc est 'sonant'.*

- 5 184. NOCTE VOLAT bene naturalem rem dixit: nam quanto celatum est aliquid, tanto magis requiritur. et sine dubio incipiens fama semper obscura est: quae divulgata conquiescit: unde ait 'luce sedet custos'. *CAELI MEDIO absolute: quia inter caelum terramque medium est.* TERRAEQVE PER VMBRAM noctem umbram terrae esse
10 numquam apertius significavit.

185. *STRIDENS potest et ad oris sonum, et ad alarum referri.*
DVLCI DECLINAT LVMINA SOMNO qui est omnibus animantibus dulcis. et 'somno' utrum ablativo, an dativo? (dativo) melius interpreteris, quasi non succumbat illi.

- 15 186. *LYCE SEDET id est per diem: aut ut lux coepit. et bene nocturna illi et diurna officia dat, ne dulci somno capiatur.* CVSTOS speculatrix, *ne quid eam praetereat; non, quae custodiat aut seruet.*

SVMMI CVLMINE TECTI per domos nobilium, propter res privatas.

- 20 187. *TVRRIBVS AVT ALTIS per domos regum, propter res publicas.* MAGNAS TERRITAT VRBES magnos populos. et dicit plebeios. *et ostendere vult Famae linguis neminem exceptum qui non exagitari possit.*

188. TENAX in omnibus perseverans: *tam in enuntiandis falsis rebus, quam in veris.*

- 25 189. *HAEC TVM vel Fama talis et tanta: vel haec facta.* POPVLOS utrum generaliter, an Tyrios et Troianos tantum?

23 'tenax' . . . perseverans] cf. Isid. or. X 268

1 nam om. II || quod FLH || 2 est fama F || hora L || habens F' || quae] quod F' quot Daniel || sunt et hominum Daniel || 3 ad totidem o. s. supr. vers. aliud . . . sonant T || 5 VALEAT F' || nam] denique F' || 6 caelatum NM || quaeritur F' requirit H || 8 ad caeli medio supr. vers. absolute . . . est T' || 10 nusquam FMI: numquam NLH || significavit apertius F' || 11 ad stridens supr. vers. ad alarum et ad oris sonitum potest referri T' || olarum F' volatum Daniel primus || 12 DVLCE DECLINANT F' || ad v. 185 in marg. qui est omnibus animantibus dulcis, ad dulci somno supr. vers. aut per accusatiuum est intelligendum id est non declinat in dulcem somnum lumina aut per datiuum id est non declinat dulci somno hoc est non succumbit (sic) somno T' || animalibus Daniel primus || 13 dativo inseruit F'. Schoellius || 14 cumbit F', correxi || 15 ad luce sedet supr. vers. aut per diem aut cum lux ceperit et bene nocturna dat ei officia ne capiatur somno T' || 16 nocturno F' || diuturna F', corr. Daniel || nec F' || ad v. 186 in marg. speculatrix . . . seruet T' || 18 privatas Masvicius: pravae F' privas cont. Burmannus || 19 domos] anlas Stephanus || 20 MAGNAS . . . plebeios] VRBES populos id est plebeios F' || 21 ad v. 187 in marg. ostendere vult . . . possit T' || 23 ad tenax supr. vers. in omnibus perseverans et ab alia manu tam in enuntiandis falsis rebus quam in veris T' || in om. F' || enunciandis F' || 25 ad haec tum supr. vers. talis siue haec canebat T' || et tanta om.

190. GAUDENS propter inventam materiam. *et quidam non temporale Famae epitheton 'gaudens' esse volunt, sed generale, ut multiplici sermone gaudcat, quo tunc populos implebat.* FACTA ATQVE INFECTA sicut sequentia indicant. *et est quasi proverbiale: nam hoc est 'tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri'.* 5

191. VENISSE AENEAM haec facta sunt.

192. VIRO marito, ut vir gregis ipse caper. DIGNETVR libravit sermonem, quasi personae superioris.

193. HIEMEM INTER SE LVXV, QVAM LONGA, FOVERE id est nunc hiemem inter se luxu fovere, in quantum longa est ipsa hiemps. 10 facit talem etiam alibi figuram, ut <VIII 86> Thybris ea fluvium, quam longa est nocte tumentem leniit pro 'quam longa est ipsa nox'. FOVERE veteres 'fovere' pro diu incolere et inhabitare dixerunt, ut ipse alibi fovit humum.

194. REGNORVM INMEMORES hoc fingit: nam et illi curae est 15 Carthago et Aeneae Italia. *an quia quod una patitur duobus assignat?*

CVPIDINE (cupidinem) veteres immoderatum amorem dicebant: Afranius †neraria alius est amor, alius cupido *amant sapientes, cupient ceteri. Plautus cum distinctione posuit cupidon te † cum sicut anne amor? quod intellegitur vehementer illam amare vel in- 20 patienter. ipse alibi quem Venus Cupidoque imperat, suadet amor dicendo 'imperat' violentiam ostendit, 'suadet' addendo moderationem significat.

7 vir gregis] buc. VII 7 || 14 fovit] georg. III 420 || 17 cupidinem e. q. s.] cf. Nonius p. 421 M. || Afranius] cf. Ribb. com. Lat. rel. p. 168 et 192 ed. II || 19 Plautus] Bacch. 31 R. || 21 ipse] Plaut. Cure. I 1, 3

Daniel || ad populos supr. vers. au (sic) generaliter omnes aut tyrios et troianos T || 1 ad gaudens supr. vers. scilicet propter inventam materiam et ab alia manu gaudens ut quidam dicunt non temporale sed generale epitheton T || 3 populus F', corr. Daniel || 5 ficti ex ficta F' || senax F' || nuncia F' || 7 ad viro supr. vers. marito T || 8 quasi] quasi H || 10 hiems N hiems L yomps H || 11 facit ... Thybris] sic in VIII bris F' || 13 ad fovere in marg. fouere veteres pro incolere et habitare dixerunt T || 14 fouet F' || 15 hoc] haec H || curae FL: cura NHM || est om. H || 16 Italia] TURPIQUE CVPIDINE CAPTOS turpi cupidine dixit inhonesto amore add. D || ad v. 194 in marg. potest pluralis numerus pro singulari accipi ut quod una patiebatur duobus assignet T || 17 cupidinem inseruit Masricius || Afranius Cinerario alius est amor alius cupido. amant sapientes cupiunt caeteri hab. Ambros. Cinerario probaverunt G. Hermannus opusc. V p. 278 et Ribbeckius || 18 post cupido lacunam esse vidit Ribbeckius, qui idem in omine intercidisse coniecit. cf. Nonius. Ritschelius opusc. phil. II p. 328 adn. locum sic constituit Cupidinem veteres immoderatum amorem dicebant, nam alius est amor, alius cupido. Afranius enim contraria posuit 'amant sapientes, cupiunt ceteri'. et Plautus e. q. s. || ambit sapiens Nonii libri amabit sapiens Ribbeckius || 19 cupient F' et Nonius: cupiunt Daniel primus || com F' || cum sicut F' tecum saeuus Nonii libri conficit Daniel configit Bothius confecit Ritschelius || 20 quod] quo Masricius || 21 quem] quo Plautus || suadetque Plautus 22 fortasse ut dicendo . . . ostendat . . . significet || ostendit ex ostendat F' ostendit Daniel primus || moderacionem F' || 23 significet F', corr. Daniel

195. DEA FOEDA crudelis, impiu: quod alibi <298> interpretatur. eadem impia fama detulit. IN ORA palam, ut antequam audiant loquantur. et proprie 'ora'. Terentius in ore esse omni populo.

196. IARBAM filium Iovis Ammonis. Liber cum Indos peteret
5 et per Xerolibyam exercitum duceret, fatigatus siti Iovis sui patris imploravit auxilium, et statim viso ariete fons secutus est. unde factum est Iovi Ammoni ab arenis dicto simulacrum cum capite arietino: quod ideo fingitur, quia satis eius sunt involuta responsa.
IARBAM filium Iovis Ammonis. Liber, vel ut alii dicunt, Hercules, cum
10 Indos peteret, et per deserta Libyae, hoc est per Xerolibyam, exercitum duceret, fatigatus siti Iovis patris imploravit auxilium: cui ille arietem ostendit, quem secutus ille pervenit ad locum quendam, in quo aries terram pale suo scalpsit, e quo loco fons manavit. unde factum est, ut Iovi Ammoni, ab arenis dicto, templum cum simulacro cum
15 cornibus arietinis constitueretur: quod ideo fingitur, quia satis eius sunt involuta responsa, aut quia Libyae Ammonem arietem appellant. alii huic Ammonem in luco natum, ubi sola ovis fuerat, a finitimis inventum dicunt, creditumque ex Iove et ove natum appellatumque Ammonem ab arena, quia ibi tale solum est. alii inter Cyrenas atque
20 Carthaginem locum tradunt fuisse, in quo pastores puerum arietinis cornibus insignem, in arena sedentem ac vaticinantem deprehenderunt. hic sublatus tacebat, repositus loquebatur: mox cum e conspectu hominum subito recessisset, creditus est deus: unde Iovem ideo ibi colere coeperunt, nomine Ammonem, quod in arena fuerat visus.

25 197. AGGERAT IRAS super eas, quas habebat ex contemptu.

198. RAPTA stuprata, ut <I 28> et rapti Ganymedis ho-

1 'dea foeda' crudelis] cf. Don. ad Ter. eun. V 4, 21 || 3 Terentius] adelp. I 2, 13 || 4 Liber cum . . . responsa] exscr. mythogr. I 121. cf. mythogr. II 80; III 3, 9 et Luct. Plac. ad Stat. Theb. III 476

1 FEDA LH || ad foeda supr. vers. impia ut alibi impia fama detulit T
2 eadem] aedem F || 3 esse] est libri Terentii || 4 IARBAM . . . responsa om. F
5 amonis L || 5 xerolibyam N xerolibyam LHM || 7 amoni L || harenis NHM
8 arietino] ἄριον enim graece arena dicitur add. D. cf. mythogr. II et III
9 IARBAM F || ammonis F || 13 arietes F, corr. Daniel || 14 ammoni F || harenis F || dicto] lingua Libyca add. Daniel || 16 ad. v. 196 in marg. huic ammoni ab arenis dicto constitutum est simulacrum cum capite arietino quia libri ammonem arietem appellant alii . . . quod ibi fuerat visus T || Libyae Ammonem G. Vossius: lybae isammonē F Libyae Ammonem Masvicius || 17 ammonem F, om T || natum . . . dicitur] natum nolunt ubi sola ovis a finitimis est inventa T || ouis] ionis F || 18 appellatumque T: appellatum F || ammonem F
19 harena F || alii tradunt T || cirenas et T || 20 locum tradunt fuisse] locum esse talem T || 21 harena F || 22 hic sublatus] qui sublatus inde T || repositus F || 23 subito om. T || creditus est deus] deus factus T || ideo om. T || 24 nomina F || ammonem F ammonem T || harena F || 25 ad aggerat supr. vers. cumulat auget illas iras quas ex contemptu innenerat apud iarbam non illas quas ipsa fama attulerat T

nores. *et rapta raptoris mortem vel nuptias optet.* GARAMANTIDE NYMPHIA et proprium potest esse et gentile: nam Garamantes sunt iuxta Libyam: a Garamante, filio Apollinis.

200. CENTVM finitus numerus pro infinito. sane in primo Aeneidis <446> qui mos sit templorum constituendorum relatum est: 5 quae aut tantum sacra sunt, aut ibi etiam res publica administrari auspiciato potest. hic ergo templa tantum sacra declarat cum subiungit 'centum aras posuit vigilemque sacraverat ignem, excubias divum aeternas pecudumque cruore', quibus scilicet et sacratio ageretur; et nihil de publicis rebus actum aliqua narratione subiungit. alii templum di- 10 cunt non solum quod potest claudi, verum etiam quod palis aut hastis aut aliqua tali re, et lineis aut loris aut simili re saeptum est: quod effatum est. amplius uno exitu in eo esse non oportet, cum ibi sit cubiturus auspiciens. CENTVM ARAS POSUIT per praeteritum perfectum intulit, SACRAVERAT per praeteritum plusquamperfectum. at e contrario 15 <I 471> multa vastabat caede et ardentisque avertit. alibi simile schema per tempora: <VIII 505> ipse oratores ad me et reliqua cum sceptro misit, mandat et reliqua, et <V 96> mactat binas de more bidentes vinaque fundebat pateris. VIGILEM IGNEM utrum ad quem vigiliae agebantur, an perpetuum? VIGILEMQUE SACRAVERAT 20 IGNEM EXCUBIAS DIVVM] * [quod] significat sine intermissione fieri sacrificia, ad quem excubare per diem et noctem necesse sit, ut dicimus cotidie in officio esse: non ergo apud quas dii excubant, sed quae diis excubantur.*

201. EXCUBIAS DIVVM AETERNAS definitio est aeterni ignis. 25 quid est ignis pervigil? excubiae deorum. et sciendum non vacare

1 rapta] cf. Quintil. declam. 270 p. 454 Obr. || 3 a Garamante filio Apollinis] cf. Isid. or. IX 2, 125

2 garamante L (garamantes l) garamanti= (s littera erasa) H || 3 sunt] gentes add. Ml || a Daniel: e F || 4 sane in primo . . . aliqua ratione (sic) subiungat et ab alia manu quidam etiam templum dicunt . . . auspiciens in marg. sup. T || 11 aut hastis . . . auspiciens] aut hastis sustentatum aut lineis aut loris aut simili re saeptum est nec oportet habere exitum amplius quam unum eum ibi sit cubiturus auspiciens T || 12 tale F || septum F || 13 effatum est I. Scaliger castig. ad Fest. p. 88. cf. Langius Roem. Alterth. 1³ p. 338 adnot. 3 || sis cupiturus F, corr. Scaliger l. l. || 15 sacraverit F || 16 multas F || simili scema F || 18 uinas F || 19 binaque F || pateris] crateres F || 20 ad vigilem sup. vers. siue qui semper nutrimentis necessariis foci extingui non posset ac propterea perpetuus siue apud quem agebantur vigiliae T. siue . . . posset Tiberii Donati sunt || 21 EXCUBIAS DIVVM AETERNAS definitio . . . excubiae deorum quod significat . . . excubantur et sciendum e. q. s. F. mutatum sententiarum ordinem non probat F. Schoellius, quo pro quod et ad quae pro ad quem scribendum esse censens. || sup. vers. 201 quid e hoc dicendo manifestat sine intermissione fieri sacrificia et ad quem excubare necesse sit per diem et noctem non ergo apud quas dii excubant sed diis excubantur T || 22 ad quem (scil. 'ignem') F: atque Daniel primus ad quae coni. Hagenus || necesse sit om. F, recepi ex Turonensi || 26 pervigilis F

ratione, ut in aliquibus templis sit ignis pervigil: nam potestates aut terrenae sunt, aut aëriæ, aut aetheriæ; sed quia aether ignis est, ideo in aetheriarum potestatum templis ignis est, ut reddatur eis imago sui elementi. est autem in templo Iovis, qui aether est, et 5 Minervæ, quæ supra aetherem est: unde de patris capite procreata esse dicitur.

202. *VARIIS FLORENTIA SERTIS aliis atque aliis, ac sic perpetuo tempore.*

203. ISQVE AMENS ANIMI et amator, et barbarus. sane nomen 10 esse ostendit ponendo genetivum. *AMENS ANIMI ut <300> sacvit inops animi. sane 'amens animi' nominativum pro genetivo posuit. num ergo 'amentis animi'?* *AMARO quod audierat sibi praelatum Aencam. AMARO aspero, ut <X 900> hostis amare, [quid in-* crepitas?

15 204. MEDIA INTER NUMINA DIVVM ac si diceret et 'diis testi- bus', ut Sallustius quam mediusfidius veram licet mecum recognoscas: id est sis dictis medius: fidius, id est Διὸς υἱός, Iovis filius, id est Hercules. medium dixit testem. sane multi 'munera' legunt, hoc est in media precatione deorum: et est invidiosus, si inter 20 munera, quæ ipse sacraverat.

205. *MANIBVS SUPINIS iuxta rationem: nam inferos demissis ad terram manibus invocamus: ut Homerus inducit Althacam, matrem Melcagri, manibus in longum porrectis, ut ipse alibi <III 263> pas-* sis de litore palmis: caelestes levatis ad cacum, ut modo, et alibi 25 <I 93> duplices tendens ad sidera palmas. *SVPPLEX ORASSE SUPINIS partim precatur, unde ait 'supplex': partim conqueritur, unde ait 'orasse', id est dixisse: hinc et oratores dicimus: nam 'rogare' non procedit, quia conqueritur magis.*

16 Sallustius] Cat. 35, 2 || 17 fidius . . . Hercules] cf. Varro d. l. l. V 66
22 Homerus] Il. IX 568

1 rationem II || 2 aut aëriæ om. N || aut aetheriæ om. F' || sed in ras. I || aether] aeternus F' || 3 aetheriarum] et heritarum II || potestatem L (potestatum l) potestatem II || 4 ei Hl || in templo edidit Stephanus || qui] qui ex que L quia II || 5 super L (supra l) || aethera H || 7 ad variis supr. vers. aliis atque aliis T' || 9 et barbaras et amens animi . . . amentis animi F', sane nomen . . . genetivum omittens || 10 ut Daniel: et F' || 11 germ F', genetivo Daniel || 12 num Daniel: nam F' || 15 NUMINA] CORNYA M || et Daniel: ex F' || dis NH || 16 quam] quæ Daniel || vera F' et Daniel || mecum om. F' || 17 id est sis dictis medius, id est Διὸς υἱός, id est Iovis filius edidit Stephanus || id est sis dictis F': testis dictus Masvicius primus || voc F' || Iovis filius] filius Iovis ald. F' || 18 herculis F' || 21 ad supinis in marg. ideo dicit manibus supinis quia dimissis ad terram manibus solebant veteres invocare inferos supinis autem celestes deos T' || infero F' || dimissis F, corr. Daniel || 22 altea et melcagri F' || 23 ut] fortasse et || 24 leuatis Connelimus: laeva F' || 26 partim precatur . . . dicimus] hæc adlocutio conquestionem habet orasse autem dixisse unde oratores dicti F'

206. IYFFITER OMNIPOTENS epitheta, quae commemorationem potentiae habent, interdum exprobrationis vim obtinent, ut hoc loco.

MAVRVSIA Maura: nam protentio est nunc. Coelius Maurusii, qui iuncta oceanum colunt.

207. NVNC EPVLATA dum in epulis est: nam eum deseruit participium. et bene 'nunc' dixit: quasi celebrantibus eius sacra tanta iniuria acciderit. officia enim in deos, licet aeternam habeant gratiam, et spectent tam praeteritum quam futurum, tamen in praesenti plus valent. semper autem Iovi propter hospitalitatem libatur. et bene conqueritur, quia humanas res ne tum quidem curat, cum ei 10 tribuitur honos sacrificii. et 'gens epulata' bene dixit, ac si diceret me iuvante, me praebente sumptum. LENAEVUM Baccicum: nam Liber Lenaeus dicitur, quia torculis praest, qui et Graece ληνοί dicuntur: nam cum sit Graecum, a mentis delinimento non potest accipi.

LENAEVS ex calcatorio ἀπὸ τῆς ληνοῦ, hoc est (a) lacu. 15

208. ASPICIS HAEC id est talia. et hoc sentit: itane talia aspicias, nec vindicas? FVLMINA TORQVES vel intorques, vel gubernas.

209. NEQVIQVAM HORREMVVS quia non iudicio hoc facis: quia non punis malos et supervacua horremus: aut quia existimamus ea non emitti manu tua. an 'nequiquam' pro non, ut sit 'tu fulmina non 20 torques'? CAECIQVE IGNES non quia non videntur, sed quorum

3 Coelius] fragm. 54 ap. Peterum p. 163 || 12 nam Liber e. q. s.] cf. Serv. ad georg. II 4

1 ad v. 206 in marg. epitheta . . . interdum vim habent exprobrantis ut hoc loco quasi qui omnia posset non potnerit animum mulieris flectere T || 2 habenti F || exprobrationis F, corr. Daniel || 3 protentio F || maurusius F, corr. Daniel || 4 colant Commelinus primus || 5 ad epulata supr. vers. pro epulans participium pro participio id est dum in epulis est. quasi celebrantibus eius sacra tanta iniuria accidit T || NVNC EPVLATA dum . . . dixit] Epulata pro ebulas participium et bene dixit dum in epulis est F || participium] participium p. H. praeteritum epulata, pro praesenti epulans posuit add. Stephanus || 7 accederit F || 8 et spectent . . . futurum cōdidit Stephanus || futura F || 9 libabatur (sic) propter hospitalitatem F || libatur] quem ξένιον dicimus add. D || 10 nec L || curat LH (curat l) || cum ei] cui N || 11 tribuitur honos sacrificii] sacrificatur F || et gens . . . sumptum om. Daniel || 12 iuvante scripsi: iuventem F || ad v. 207 in marg. leneus dicitur non a leniendo sicut donatus dicit sed apotis leni (leg. ἀπὸ τῆς ληνοῦ) id est a lacu in quo premitur T. cf. Serv. ad georg. II 4 || LENEVM M || baccicum NH || 13 leneus LIHM || torculis scripsi: lacubus F |loculis NLHM || qui et . . . accipi] id est ἄνοις (id est ἀπὸ τοῦ ληνοῦ Stephanus id est ἀπὸ τοῦ προϊστάναι ληνοῖς Daniel) nec potest dici leneus a mentis delinimento cum sit a graeco tractum F, Stephanus, Daniel || qui et Graece ληνοί] qui est eregeranai N qui et grece ληνι L (grece ληνι in vas, l) qui est eregge reanai H qui et grece lene M || 14 delinimento NH (delinimento n) delinimen L (delinimento l deliniamiento man. rec.) delinimento M || 15 lac-naeus F || απο τες ἄνοις F || a add. Masvicius || 16 ad aspicias haec supr. vers. id est . . . vindicas T || 18 ad nequiquam horremus in marg. id est non iudicio facis quia non punis malos et ab alia manu et supernacue (sic) horremus . . . torques T || haec F'

origo non apparet. *an quorum rationem ignorantes timemus: alii enim de ventis dicunt fieri, alii de nubibus, alii de aëre fulmen.*

IN NVBIBVS ac si diceret, non ex te *fiunt; si enim errant, tuo non reguntur imperio.* Iuvenalis <XIII 225> *non quasi fortuitus nec*
5 *ventorum rabie sed iratus cadat in terras et iudicet ignis.*

210. *TERRIFICANT ANIMOS et reliqua. latenter secundum Epicureos locutus est.*

211. FEMINA invidia a sexu, *contemptu inferioris.* et iam incipit specialis conquestio. est autem ordo 'femina errans, quae
10 in nostris finibus urbem posuit'. *et est exaggeratio: primum quod pretio, deinde exiguam, dein certis legibus.*

212. PRETIO ut ostendat eam nec meruisse per gratiam, nec invasisse virtute. et si vendidit, quid conqueritur? *scilicet vel defraudatus per corium, vel de nuptiarum promissione: aut 'exiguam*
15 *pretio' pro exigui pretii.* LITVS non ait agros, sed 'litus', ut et supra <I 2> diximus, terram mari vicinam. modo etiam infertilem sibi et angustam vult ostendere, *hoc est talem illi dedimus terram, quae nulli esset necessaria, qua tamen contenta fuit.* ARANDVM videtur illud attingere moris antiqui, *quod cum conderetur nova civitas, tauro et vacca,*
20 *ita ut vacca esset interior, a magistratu muri designarentur. nam ideo ad exaugurandas vel diruendas civitates aratrum adhibitum, ut eodem ritu, quo conditae, subvertantur. Horatius inprimetque muris hostile aratrum.*

213. LOCI LEGES DEDIMVS aut quam tributariam fecimus: aut
25 cui ideo concessimus civitatem, ut in nostrum veniret matrimonium: *ut insta ira sit.* CONVIBIA hic 'nu' produxit, cum alibi corripuerit, ut <126> *conubio iungam stabili.* NOSTRA pro 'mea': est autem nobilior: *sic Numanus <IX 597> en qui nostra sibi bello conu-*

22 Horatius] *carm. I 16, 20*

1 ratione *F* || 2 fieri hab. *Stéphanus* || fulmen] *omisso poetae nomine Iuvenalis verba non . . . ignis add. F, quae reliqui libri post ex te habent.* || 3 te] *teq H* || *fiunt . . . imperio edidit Stéphanus* || tuo non *Stéphanus et Daniel:* in tuorū *F* || 4 fortuitus *F:* fortuita *Daniel primus* || 5 rabiae *N* rabiē *M* || in terras et iudicet ignis *F:* in terras eti . . . *N* in terras et ii *L* in terras et i. i. *H* in terra seti *M* in terras et iudicet ignis *vulgo* || 6 ad terrificant animos *supr. vers.* scilicet a superioribus nequiquam quasi diceret quia non fiunt ex te ideo frustra timemus *T* || 8 inceptit *H* || 12 non meruisse *F* || 13 vel defraudatus] aut de fraude facta *F* || 14 vel de] aut ex *F* || ad exiguam pretio *supr. vers.* exigui pretii *T* || 15 et *om. F'L* || 16 terram mari vicina ut supra diximus *F* || 17 hoc est . . . necessaria *edidit Stéphanus* || 18 videtur illud . . . subvertantur hab. *Ambros.* || 20 magistratum *F* || 21 ad *om. F* || abhbitum est *Ambros.* || 22 condita subvertatur *F,* quod *correvi* || oratius *F* || inprimetque *Horatius* || hostilia *F* || 25 quitatem *H* || 27 est autem nobilior] est autem nobilium hic sermo *F.* nobilium est autem hic sermo . . . *poscunt edidit Stéphanus*

bia poscunt. Sallustius nos in tanta doctissimorum hominum copia.

214. DOMINVM ut superius <103> liceat Phrygio servire marito. est autem de iure, quasi per coemptionem. *vel 'dominum' maritum, ut alibi 'dominam' uxorem <VI 397> hi dominam Ditis: 5 et est quasi vehemens accusatio: me maritum respuit et Aencam non virum, sed dominum recepit.* PARIS similis Paridi: iniuria a persona. * sic Iuvenalis <IV 38> et calvo serviret Roma Neroni: * *probrosis enim nominibus veteres convicia dicebant, ut Sallustius tyrannumque et Cinnam maxima voce appellans.* et bene 'Paris' quasi qui sustulit pactam.

215. SEMIVIRO COMITATV ut <IX 614> o vere Phrygiae! neque enim Phryges: *id est effeminati. et bene non solum regi, sed et sociis convicium facit. sane quidam tradunt iure hoc in Phrygas dictum: ab ipsis enim ferunt coepisse supra puerorum.* 15

216. MAEONIA MITRA Lydia: nam utebantur et Phryges et Lydi mitra, hoc est incurvo pilleo, de quo pendebat etiam buccarum tegimen. *sane quibus effeminatio crimini dabatur, etiam mitra eis adscribebatur: multa enim lectio mitras proprie meretricium esse docet. ergo ex habitus qualitate mutuatur invidiam: nam cum non iam effe-* 20

1 Sallustius] hist. fragm. I 5 Kr. || 9 Sallustius] hist. fragm. inc. 52 Kr. || 17 mitra . . . tegimen] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IX 795. Isid. or. XIX 31, 4

3 superius *om. F* || 4 per coemptionem] coemptio uero certis solennitatibus apud priscos peragebatur in contrahendo matrimonio, et sese coemendo invicem uir et uxor interrogabant: uir ita, an mulier sibi mater familias esse vellet: illa respondebat, velle. item mulier interrogabat, utrum vir sibi pater familias esse vellet: ille respondebat, velle. itaque mulier in viri manum conveniebat et vocabantur hae nuptiae per coemptionem et erat mulier mater familias viro loco filiae *add. D. cf. Boetius ad Cic. top. 3 p. 299.* || 5 hii *F* || 7 ad v. 215 in marg. non reuera sed similis paridi et iniuria a persona. probrosis enim non lenibus veteres convicia dicebant ut Sallustius tyrannumque et cinnam maxima voce appellans *T* || paridi *ex paride N* paride *II* || iniura *N* (iniuria *n*) || 8 sic Iuvenalis . . . Neroni *huc transposui, post pactam habent libri sic om. F* || caluo] aelue *II* || nerone *F*. cui similis per iniuriam Domitianus erat *add. D* || 9 nominibus *Commelinus*: non lenibus *F* non lenibus *T* et *Daniel* non lenibus verbis *Mascivius* || 10 et Cinnam *T*: etcinitam *F* exciuitam *Daniel*. *cf. ad Aen. I 5* || 11 pactam *N*: pactam *ex pactum L* pactum *II M* alii matrimonium pactum *F* || 12 ad semiviro *supr. vers.* id est molli et effeminato. hoc dicendo non solum regi sed etiam tyriis maledictorum fit iniuria quidam tradunt iure hoc in frigas dictum quia ab ipsis ferunt stuprum cepisse puerorum *T* || 14 frigas *F* || 16 lydiana (lidiana *l*) qua utebantur *MI* || 17 lidi *F* lydi *NII M* lidi *L* || incuruum pilleum *M*, in quo MITRA pro lennate || buccarum *F* ad v. 216 in marg. inf. mitra erat pilleum phrygium caput tegens matronarum quale est operimentum capitis domino deuotarum. sane quibus effeminatio crimini dabatur . . . o vere frigiae non friges *T* (de verbis quae sunt quale est . . . deuotarum *cf. Isid. or. XIX 31, 4.*) || 18 exfeminatio *F* || eis *Daniel*: ei *F T* || 19 proprio *F* || 20 abitus *F* || eum] enim *Daniel*, inde cum enim *vulgo* || effinatum *F*

minatum, sed velut meretricem appellat, quod est inimicus non mulierem tantum, sed etiam meretricem vocare, cum, sicut supra dictum est, et alius insectator dicat o vere Phrygiae! neque enim Phryges. CRINEMQVE MADENTEM SVBNIXVS crinem unguentatum subnixum et
5 *subligatum habens. aut 'subnixus' fiducia elatus.*

217. RAPTO POTITVR stupro fruitur: nam proprie raptus est illicitus coitus; nec enim hic rapuerat.

218. TEMPLIS QVIPPE TVIS FERIMVS ac si diceret, non mirum si haec patimur te colentes. *sic supra <204> ad inrisionem dictum*
10 *'Iuppiter omnipotens', ac si diceret: tu es, qui potest omnia? FOVE-*
MVS INANEM aut quia frustra te credimus mundi esse rectorem: aut quia me tuum filium esse confido. 'fovemus' autem quasi in se infirmam.

219. ORANTEM perorantem, non precantem, ut supra <205> dictum
15 *est: <X 96> talibus orabat Iuno. ARASQVE TENENTEM veteres aras*
'*asas*' dicebant; postea immutata littera 's' in 'r' 'aras' dixerunt, sicut Valesios Valerios, Fusios Furios: quod Varro rerum divinarum in libro quinto plenius narrat: necesse enim erat aras a sacrificantibus teneri: quod nisi fieret, diis sacrificatio grata non esset. quod plenius
20 *intellegi voluit, gratum hoc esse numinibus, subiungendo 'arasque tenentem aulit omnipotens'.*

220. OCVLOSQVE AD MOENIA TORSIT REGIA ut inde pellat Aeneam; nec videatur esse contrarium quod turbantur omnia Iove Africam respiciente: nam utrumque a turpi liberat fama.

25 221. ET OBLITOS FAMAE MELIORIS AMANTIS oblitos et eos dicimus qui aliquid negligunt, vel quibus aliquid excidit, ut hoc loco; et id quod de memoria excidit, sed figurate, ut nunc oblita mihi tot carmina. 'famae' autem 'melioris' hoc est <170> 'neque enim specie famae movetur'.

4 subnixus fiducia elatus] cf. Gell. XVII 2, 4 || 6 nam proprie . . . coitus] cf. Don. ad Ter. adelph. III 3, 2 || 15 veteres aras asas e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 2, 7 sqq. || 27 nunc] buc. IX 53

1 sed etiam T. sed om. Daniel || est om. T || inimici F inimice T, correxi || mulierem T: mulier . . . F' (duae litterae evanuerunt) mulieris Daniel primus || 2 tantum T tam F' || uocare FT: uocat Masvicius || sicut . . . est om. T || alios insectatur F' et alius insectator T || 4 crinem . . . habens hab. T || 5 id est subligatum T || 7 conuitus F' || 9 sic . . . omnia edidit Stephanus || 10 potest F': potes Stephanus primus || 12 fovemus . . . infirmam] fovemus autem auxiliamur quasi rem per se infirmam Daniel || in se infirmam] rem per se infirmam Stephanus et Fabricius || 14 ad orantem supr. vers. perorantem finientem T || 15 ad vers. 219 in marg. veteres . . . omnipotens T, eadem hab. Ambros. || aras om. Daniel || 16 mutata T || s Ambros., om. FT || 18 quinto om. Ambros. || 19 aras a sacrificantibus Ambros.: ansiceasa sacrificantibus F' reas sacrificantibus T || tenere T || 21 aras F' || 23 quod] quia F' || 24 fama] unde et (et om. I) sequitur et oblitos famae melioris amantis add. M || 25 ad oblitos supr. vers. oblitos solemus dicere negligentes uel quibus aliquid excidit T || 27 nunc] non F'

223. VADE, AGE *singulis verbis et iubentis, ut 'vade'; et hortantis, ut 'age'; et blandientis, ut 'nate' expressit adfectum.* VOCA ZEPHYROS aut quibus Aeneas naviget: unde est <562> nec zephyros audis spirare secundos: aut qui vehant Mercurium, ut <257> ventosque secabat, item <241> rapido pariter cum flamine 5 portant.

224. DARDANIVMQVE DVCEM *ordo est 'Dardanumque ducem alloquere'.* TYRIA CARTHAGINE *quasi homini, ita civitati epitheton patrium dedit. 'Carthagine' autem pro 'Carthagini': et pro adverbio in loco, de loco posuit. sic Horatius Roma Tibur amem, ventosus 10 Tibure Romam pro 'Tiburi'*

225. EXPECTAT moratur, deterit tempus. NON RESPICIT VRBES *non cogitat, cum illum necesse sit ad Italiam navigare.*

226. CELERES pro 'celer' vel 'celeriter'.

227. NON ILLVM NOBIS κατὰ τὸ σιωπώμενον intellegimus. 15 PVLCHERRIMA epitheton perpetuum, nec ad praesens negotium pertinens.

228. GRAIVMQVE IDEO BIS VINDICAT ARMIS alii dicunt 'bis' semel a Diomedis singulari certamine, *in quo a Diomede percussus est saxo: Iuvenalis <XV 66> vel quo Tydides percussit pondere 20 coxam Aeneae:* et item in excidio, sicut legimus <II 632> descendendo ac ducente deo *et <II 664> hoc erat alma parens.* alii dicunt propter Diomedis et Achillis certamina singularia. sed quando cum Achille dimicavit, a Neptuno liberatus est: potest tamen hoc pro Venere factum videri: sic enim Inno imputat Veneri 25 quod pro ea factum est *dicens <X 83> et potes in totidem classes convertere nymphas.* potest etiam *et alter sensus esse: nam Troia antea ab Hercule, qui et ipse Graecus fuit, capta est: ut intellegamus iam tunc Aeneam natum fuisse: nec enim multum tempus interfuit, cum constet Priamo tunc ab Hercule imperium 30*

10 Horatius] ep. I 8, 12

1 ad vade *supr. vers.* iubentis, ad 'age' hortantis, ad 'nate' blandientis, ad 'zephyros' quibus porteris T || ortantis P' || 4 quia uehebant P' || 8 ad Tyria Carthagine *supr. vers.* epiteton praeponit uti homini T' || ita scripsi: itata P' iratus Daniel primus || 9 pro om. F' || kartagini L. carthagina H || 10 amas P' annem L amnem M || Tibure] tubure L || 12 ad non respicit urbes *supr. vers.* hoc est non cogitat quod necesse sit eum navigare ad italiam T' || 13 nauigari P' || 19 in quo ... Aeneae edidit Stephanus || 21 aeneas P' || et item] iterum P' || 22 ac ducente F': abducente NM in ras. l abducente H || 23 singularia] contra Aenean *add. Daniel* || 24 liberatus est] quando cum Diomede a Venere *add. Daniel* || 25 hoc pro Venere] quod pro uenere fit a uenere P' || hoc] quod H || uidere H || 26 et] ut NLM || potis F' potest NH potes /// L (*duae litterae deletae*) potest l in omittens || 28 ante L || 29 nec ... constet] nec enim multi temporis fuit cum complet P'

traditum. 'vindicat' autem pro 'vindicavit': et quaedam ideo praesenti pro praeterito tempore ponuntur, ad maiorem significationem figurandam, ut <I 316> vel qualis equos Threïssa fatigat et Coeumque Iapetumque creat, ut e contrario praeteritum tempus
 5 ad exprimendam celeritatem, ut <XI 488> suras incluserat auro et exiit ad caelum ramis felicibus arbor. et 'vindicat' eripit, ut 'qui in libertatem vindicat', id est eripit servituti.

229. GRAVIDAM IMPERIIS quasi parituram imperia: vel unde multi imperatores possent creari, ut <I 21> hinc populum late
 10 regem. ideo autem 'gravida' ablativo iungitur, quia etiam 'gravis illa re' dicimus, unde est huius origo sermonis. sic Plautus in Amphitruone <II 2, 86> uxor tua non puero, sed peste gravida est. alii hunc ordinem volunt: sed fore, qui Italiam gravidam rerum abundantia et bello frementem imperiis regeret. BELLOQUE
 15 FREMENTEM exceptis temporibus, quibus a Latino regebatur, ut <VII 46> longa populos in pace regebat: nam alias bellicosa fuit Italia.

230. ALTO industri, nobili.

231. PRODERET modo 'protenderet', id est propagaret. 'propago'
 20 pago' autem si genus significet, 'pro' brevis est, ut <XII 827> sit Romana potens Itala virtute propago: si de arbore dicas, producit 'pro', ut flexos propaginis arcus exspectant. 'prodere' sane significat et occulta detegere, unde proditores dicti, et decipere vel perdere, ut <I 253> unius ob iram prodimur: et est in
 25 infinitum haec lexis polysemos. Plautus nam illud quod dat perdit, et illi prodit vitam ad miseriam, cum de paupere loqueretur.

4 Coeumque] georg. I 279 || 6 exiit] georg. II 81 || 19 'proderet' modo protenderet] cf. Non. p. 363 M. || 22 flexos] georg. II 26 || 25 Plautus] trin. II 2, 59

1 ad Graiumque ideo b. v. a. *supr. vers. et in marg.* ad maiorem significationem posuit praesens pro praeterito quasi nunc etiam vindicat. et vindicat significat trahit liberat in libertatem vindicat vindicat id est eripit servituti. et est plena lans quasi diceret non ideo bis enasit incommoda patriae suae ut carthaginem foueat T (et est . . . foueat Tiberii Donati sunt.) in marg. *supr. alia manus* Vindicat pro vindicavit . . . felicibus arbor scripsit. || 2 maiorem F¹ 3 quales aequos F¹ || 4 quoemque iapidumque F¹ || 8 ad gravidam imperiis *supr. vers.* parituram imperia F¹ || 9 multum NH || possunt F¹ || 11 plaustus F¹ placatus H || 12 amphitriene F amantiarione N (amfitriene *superscr. cad. man.*) amphitriene L amantiariole H amfitriene M || gruida NLHM: gravis F¹ || 13 ad v. 229 in marg. quidam ita ordinant gravidam italiam rerum habundantia et bello frementem regeret imperiis T¹ || 14 rerum abundantia et om. F¹ || 16 populos] placidas Vergilius || 19 ad proderet *supr. vers.* ostenderet et manifestaret T¹ || hoc est M || propurgaret F¹ || 21 italia F¹H || 22 producitur pro] pro longa est F¹ || pro om. M || flexos] pressos Vergilius || exspectant . . . significat et] alias M || exspectant F¹: nexae spectant NL (del. l) nexespectant H || 24 et est] sane M et in ras. l || in om. F¹ || 25 haec] haec est M || lexis] glossula F¹ clausula in ras. l (f lexis *superscr. alia man.*) lexis H clausula uel lexis M || polysemos NIII populi semos L

233. SVPER SVA LAVDE *id est* pro sua laude. et Graecum est schema: sic enim Demosthenes ὑπὲρ τοῦ στεφάνου, *id est* pro corona. MOLITVR praeparat, exercet.

234. ASCANIONE propter illud quod frequenter diximus, ipsi imperium deberi. ideo autem hoc asserit poeta, ut laudando Iulum 5 Caesarem laudet, quia ab eo originem ducit, ut <I 288> Iulius a magno demissum nomen Iulo ROMANAS INVIDET ARCES honestior elocutio est si addamus quam rem invidemus, ut Liber pampineas invidit collibus umbras.

235. INIMICA IN GENTE praecoccupat quasi praescius: *nam non- 10 dum inimica est.*

236. PROLEM AVSONIAM ut in sexto <756> nunc age Dardanium prolem quae deinde sequatur gloria: *vel quia de La- 15 vinia Silvium habuit.*

237. HAEC SYMMA EST *id est* mei praecepti collectio: *hoc est 15 totum propter quod mitteris, ut* Iuvenalis <III 79> in summa, non Maurus erat neque Sarmata. *hic nostri nuntius pro 'talīs', ut <XI 16> manibusque meis Mezentius hic et <IX 479> hunc ego te, Euryale, aspicio pro 'talem'.*

238. PARERE PARABAT non respondet quasi numen inferius, 20 sed dictis obtemperat, ut <I 689> *paret Amor dictis carae genetricis.*

239. TALARIA NECTIT Mercurius ideo dicitur habere pennas quia citius ab omnibus planetis in ortum suum recurrit: unde et velox et errans inducitur, ut quos ignis caeli Cyllenius erret 25 in orbes.

242. TVM VIRGAM CAPIT *id est* caduceum, quod primo Apollo habuit et donavit Mercurio, *accepta ab eodem* lyra sibi tradita. sic

8 Liber] buc. VII 58 || 23 Mercurius . . . orbes] exscr. mythogr. II 42 || 25 quos] georg. I 337 || 27 *id est* caduceum e. q. s.] cf. Isid. VIII 11, 45 sqq. mythogr. I 119, II 42, III 9, 3

2 scema *FNL*M || Demosthenes . . . pro corona] dicunt ὑπὲρ ἐκίνο *id est* pro illo *M* || enim] dicunt ὑπὲρ ἐκύνιο *id est* pro illo ὑπὲρ τοῦ *in marg. add. U* demostenes *FH* demostenes *N* demestenes *L* || ὑπὲρ ταστέφαν *F* περὶ τοῦ στεφάνου *N* περὶ στεφάνου *L* περὶ οὐστεφάνου *H* || 3 aut exercet *M* || 4 frequenter] supra *L* || 5 adserit *F* || iulium *M* || 6 quia] quod *F* qui *LM* || 7 dimissum *HM* || 8 elocutio *H* || 9 invidet *F* || 13 sequatur *F*: sequeretur *N* sequatur *ea* sequetur *L* sequetur *HM* || luinia *F* || 16 in] ad *supr. vers. I* || 17 nec *FM* || 20 respondit *F**M* || 21 obtemperat] sane hic locus Homeri est (*Od. V 43*) ὡς ἔφατ', οὐδ' ἀπιῖθ' . . . πινυῖα πτερά δένεται ἄλμυ *add. D* || cara *F* || 23 pinnae *F**N* || 24 titius *L* sitius *H* || 25 cyllenius *F**N* || *ad* talaria nectit *supr. vers.* quia mercurius deus sermonis dicitur talaria fingitur habere in pedibus quia sermo citius currit mercurius enim dicitur quasi medius currens *T* || 28 sic] ut *M*

Horatius fraternaue umerum lyra. huius autem virgae haec ratio est. Mercurius et orationis deus dicitur et interpres deorum: unde virga serpentes dividit, id est venena: nam *serpentes ideo introrsum spectantia capita habent, ut significant inter se legatos colloqui* 5 *et convenire debere, quia bellantes interpretum oratione sedantur:* unde secundum Livium legati pacis caduceatores dicuntur: sicut enim per fetiales, a foedere, bella indicebantur, ita pax per caduceatores fiebat. *quibus caduceis duo mala adduntur, unum Solis, aliud Lunae. sane de ipsis serpentibus haec opinio est † Mercurius haec* 10 *tam fera animalia concordent, nos quoque concordare debere.* Ἐρμῆς autem Graece dicitur ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας, Latine interpres. *sane caduceum postea inventum dicitur. virga vero insigne potestatis est, nam ilico ea et magistratus utuntur. dicta, quod vi regat. haec et vates plerumque utuntur: unde et Circe videtur homines mutasse, ut* 15 *<VII 190> aurea percussum virga. et hodieque tam athletarum quam gladiatorum certamina virga dirimuntur. et praefecti gentium Maurarum cum fiunt, virgam accipiunt et gestant.* ANIMAS pro 'umbras' secundum poeticum morem. animae enim in caelo sunt, ut <V 722> visa dehinc caelo facies delapsa parentis. huius 20 autem rei ratio altioris est scientiae.

244. LUMINA MORTE RESIGNAT claudit, perturbat. est et aliud quod physici dicunt, pupillas, quas in oculis videmus, morituros ante triduum non habere: quibus non visis est summa desperatio. hoc ergo dicit 'resignat', hoc est aufert signa luminibus: *id est*

1 Horatius] carm. I 21, 12 || 6 secundum Livium] fragm. 59 Hertz. || 8 quibus caduceis ... Lunae] cf. Maerob. Sat. I 19, 17 || 12 virga vero ... vi regat] cf. Isid. or. XVII 6, 18 || 15 et hodieque ... dirimuntur] cf. Hygin. poet. astr. II 7 || 21 est et aliud ... desperatio] exscr. Isid. or. XI 1, 37

1 fraternaue] faretraue M || humero F' || 3 serpentes] bellantes M || venena F: venenum NH venena L, (sed a in duar. litter. ras. l) bellum M || 6 libium F Niuium H || sicut enim ... Latine interpres] unde et grece hermes dicitur apotes ermenias sicut contra per fetiales bella sumebantur M || 7 fetiales L: factiales F festiales NH || a foedere dictos coni. Burmannus || 9 de] in Daniel primus || Mercurius] cf. ad tin. 11 || 10 ferra F, corr. Daniel || concordat Daniel primus || debere] certum est add. Daniel primus. Mercurius h. t. f. a. concordans monet n. q. c. d. coni. Hagenus. fort. in archetypo fuit haec opinio est Servii, cum haec tam e. q. s. ερμης F ερμης L || 11 autem] aut F'H || apo tes erminias F απο τις ερμηνιας N'LH || ἐρμηνείας] esse certum est cum haec tam fera enim alia concordent add. F' || Latine interpres om. F' || 12 aduceum F, corr. Daniel || ad v. 242 in mary. uirga insigne potestatis est ... dirimuntur T, uirga insigne ... gestant hab. Ambros. || 13 ui regat T et Ambros.: diu rigat F. cf. Isid. || hac] ac Ambros. || 14 videtur] fort. videtur virga || 15 hodiequi F' || tam ... gladiatorum] atletarum et gladiatorum T || 17 Maurorum Ambros. || 18 umbris ex umbras N || 19 dehinc] dein F' || 20 autem] enim F' || altioris F. Schoellius: alterius libri 21 claudit] Diuidit H || et est aliud F' et est illud Mascivius || 22 populas N

populas M || videmus] habemus N || moriturus N || 24 luminis N

signorum, quibus quaeque noscuntur, intellectum tollit. Cicero resignari pro aufferri ait in pro Archia <5, 9> *aliquandiu incolomis post damnationis calamitatem omnem tabularum fidem resignasset, hoc est abstulisset. alii tradunt resignare vetuste ita dictum, ut nos adsignare dicimus pro damno, ut est apud Catonem in Lucium* 5 *Furium de aqua quod attinet ad salinatores aerarios cui curam vectigalium resignantur et idem in oratione 'ne spolia figantur nisi de hoste capta' sed tum ubi † ludi nisi sunt revertantur resignatis vectigalibus.*

245. *AGIT VENTOS non vocat aut transit, nam sequitur 'et turbida tranat'. an ergo ducit atque moderatur, ut malecentem tigris et agentem: unde et paedagogos dicimus? an excludit ac pellit, ut ac membris agit atra venena? an insequitur, ut <V 265> palantes Troas agebat? an ante se agit, ne reflectant, ut equos agit, quia illis defertur? nam dixit 'rapido pariter cum flamine portant'. an 15 'agit' in actu est? Sallustius inter certamina dominationis aut libertatis agit. TRANAT transvolat, ut nare per aestatem liquidam suspexeris agmen.*

246. *APICEM ET LATERA bene ei quae sunt hominis dat: nam rex fuit. qui cum audisset oraculo, cavendum esse a Iovis filio, et 20 timore nullum susciperet, a Perseo in montem conversus est viso Gorgonis capite, eo quod illum noluit suscipere. ut autem in primo <741> diximus, peritus astrologiae fuit: nam et Herculem docuit. sane Latine Telamo dicitur, ut Nilus Melo. bene ei quae sunt ho-*

5 apud Catonem] p. 49 et 70 ap. Jord. cf. Festus s. v. resignare || 11 mulcentem] georg. IV 510 || 12 an excludit . . . venena] cf. Non. p. 243 M. || ac membris] georg. II 130 || 13 an insequitur] cf. Don. ad Ter. adolph. III 2, 21 || 16 Sallustius] hist. fragm. I 8 Kr. || 17 nare] georg. IV 59

1 resignare et auferre *Daniel primus* || 2 Gabinii, quam diu incolomis fuit, levitas, post damnationem calamitas o. t. f. r. *Cicero* || 4 ad resignat in *marg.* claudit perturbat. alii accipiunt vetuste dictum hoc loco resignat quemadmodum dicimus assignat pro damno accipientis et ab alia manu ut est apud catonem . . . resignatur *T* || 5 Cato in L. Furium . . . resignat hab. *Ambros.* || 6 aerarios *F T* || curam *F* cura *T* *Ambros.*, *Daniel*, *Scaliger castig. in Fest.* p. 156 || 7 resignantur *F* resignatur *T* resignat *Ambros.*, *Daniel*, *Scaliger l. l.* Cato in oratione . . . vectigalibus hab. *Ambros.* || orationem *F* || nigantur *F*, *correvi*: figerent *Ambros.* figerentur *Festi liber*, *Daniel*, *Scaliger* || 8 ludi nisi *F* indinisi *Ambros.* et *Scaliger* ii (*malim* hi) dimissi *Daniel*. ludos dimissi *F*. *Schoellius* revertentur *coni. Jordanus* || 10 ad v. 245 in *marg.* AGIT VENTOS . . . et agentem et ab alia manu unde paedagogi . . . libertatis agit *T* || nam sequitur *T*: insequitur *F* || 11 an *om.* *T* || 12 paedagogos dicimus an] paedagogi dicuntur quod pueros agant siue *T* || 13 et membris agit atra et reliqua *F* || an] siue *T* || 14 an] siue *T* || quia . . . portant *om.* *T* || 16 siue agit in actu ipso est *T* || inter certamina *T* inter certamine *F* in certamine *Priscianus* V 25. I p. 158, 3 II. || 19 bene . . . Melo *om.* *F* || homines *L* animalis *M* || dat *om.* *II* || 20 audisset . . . a Perseo] perseum non susciperet hospitio propter oraculum quo responsum fuerat ut a filio Iovis caueret *M* || 21 timore//, (*in littera erasa*) *L*. || 23 et *om.* *M* || 24 telamo *M*: telamom *reliqui*

minis dat: nam et umeros, barbam, mentum * senem dicit. hic autem Atlas rex fuit. qui habuit, sicut quidam volunt, iuxta Aethiopas pomarium, in quo mala aurea nascebantur, quae Hesperides et insomnis draco custodiebant. hic cum audisset a Themide, antiquissima dearum
 5 *vate, cavendum esse a Iovis filio, qui ea poma quandoque sublaturus esset, et timore nullum susciperet, audito quod Perseus Iovis esset filius, suscipere cum hospitio noluit: a quo in montem conversus est viso Gorgonis capite. ut autem in primo diximus, peritus astrologiae fuit: nam et siderum cursum deprehendisse dicitur et Herculem docuisse.*

10 247. *ATLANTIS Aetheris et Dicit filius, cui poenae gratia caelum inpositum dicitur, quod, ut quidam volunt, cum Titanibus steterit. DVRI laboriosi: et merito, qui caelum sustinet: unde ait FVLCT, hoc est sustinet, propter altitudinem: nam altus est nimis.*

248. *ATLANTIS CINCTVM repetitio cum emendatione et auctu.*

15 250. *NIX 'nivis' facit; sed verbum 'ninguit' non hinc venit, sed ab eo quod est 'haec ninguis' et 'hae ningues': Lucretius albas effundere ningues. 'ninguit' autem prima persona caret et secunda, quia non est in nostro arbitrio. fabula autem talis est: Nilus Callirrhoen, Oceani filiam, amavit: ex his nata puella nomine*
 20 *Chione, quam cum rure vitam agentem * Iuppiter a Mercurio tolli et nubibus misceri praecepit: unde factum est, ut nives quae cadunt Graece χιόνες appellantur; quae tamen nives, repraesentantes virginis vitam priorem, montibus magis inhaerent. ideo autem cadentes nives sata exurunt, ut ostendant, puellam iniuriam, quam pertulit a rustico,*
 25 *vindicare.*

251. *PRAECIPITANT ut <II 8> nox umida caelo praecipitat: pro praecipitantur. SENIS aut propter aetatem: aut adludit ad nives, ut gelidus canis cum montibus umor liquitur.*

1 hic autem Atlas e. q. s.] cf. Luct. Plac. in Stat. Theb. I 98. mythogr. II 114 || 16 Lucretius] VI 736 || 28 gelidus] georg. I 43

1 memorat et add. *F'*. Schoellius || hic atlas . . . capite in marg. inf. *T* || 2 athlans
 siue ortum
F || qui habuit om. *F* || pomarium *T* || 3 insomnis *F'* perunigil *T* || 4 hic *F* qui *T*
 fortasse deorum || 6 timorem *T* et Daniel prae timore Masvicius || 7 mentem *F'*
 9 docuisse] sane latine . . . melo add. *F'* || 12 ad duri supr. vers. laboriosi *T* ||
 14 auctu *Burmmanus*: actu *F* || 16 et haec ningues om. *M* || sic lucretius *M* ||
 17 descendere *Lucretius* || ninguit ex ninguet *N* ninguit (item ninguis et ningues)
J || 18 quia] quae *NH* || arbitrio] sed deo (leg. ad deum) pertinet add. *D* ||
 fabula talis est . . . vindicare in marg. inf. *T* || 19 calliroen *F'T* || amabit *F'*
 amabat *Daniel primus* || 20 cum secl. *Masvicius*. sed intercederunt non nulla de
 iniuria virginis inlata: rusticus stupro affecisset suppl. *F'*. Schoellius || a om.
Lion || 22 χιόνες] chione *F'T* || appellantur *F'* || praesentantes *F'* || virginis scripsi:
 virgines *F'T* virgines et *Daniel primus* || 23 calentes *Daniel primus*

RIGET aut frigida est, aut recta est: unde et rigorem dicimus directionem. inde est vestesque rigescunt et <VII 447> diriguerunt oculi.

252. PARIBVS ALIS leni volatu, ut <IX 14> dixit et in caelum paribus se sustulit alis. *NITENS* quidam pro 'volans' accipiunt: et est participium a verbo 'nitor'. *CYLLENIVS* aut ab avia: 5 unde paulo post 'Cyllenia proles': aut a Cyllene, Arcadiae monte, ubi dicitur esse nutritus.

253. TOTO CORPORE uno impetu excussus. sic Lucanus <VI 755> nec se tellure cadaver paulatim per membra levat terraque repulsum est erectumque semel. 10

254. AVI SIMILIS incongruum heroo credit carmini, si mergum diceret, vel, ut quidam volunt, fulicam: ut alibi ciconiam per periphrasin posuit candida venit avis longis invisata colubris. sic est et testa cum ardente viderent scintillare oleum. sane fabula de mergo talis est. *Aesacus* quidam puer, *nympha Alexirhoe* editus, aliam eiusdem fontis nympham amabat. quae cum insequentem amatorem fugeret, ad quoddam specu delata calcato serpente interempta est: quod postquam amator vidit, in mare se praecipitavit: cuius cum membra ferrentur fluctibus, miseratione deorum in avem mergum mutatus est, quia semper mergi fluctibus gaudent. 15 20

255. PISCOSOS pisculentos: causa cur volet. *HYMILLIS* humiliter: et tractum est ab humo, ut qua me quoque possim tollere humo.

257. LITVS ARENOSVM LIBYAE bene 'arenosum' addidit: nam in Libya erat, sed non in arenosa: Mauretania enim aspera et silvestris est. *VENTOSQVE SECABAT* quia omnis avis in ventum volat, ut <V 512> illa notos atque atra volans in nubila fugit.

258. MATERNO AB AVO per Maiam, Atlantis filiam.

2 vestesque] georg. III 363 || 13 candida] georg. II 320 || 14 testa] georg. I 391 || 15 sane fabula e. q. s.] cf. Ovid. met. XI 749 sqq. || 22 qua me] georg. III 8

1 ad *riget* supr. vers. aut frigida est aut recta. inde rigor directio et inde diriguerunt oculi legitur et vestes rigescunt T || 3 leni . . . alis om. H || 4 ad *nitens* supr. vers. volans et est participium a verbo nitor T || 6 Cyllene; cilleno L || 9 nec sine NII necesse L (esse in ras. l) || tollere H || levatque NII levat quod M || 10 terra NII || que semel om. F || simul exemplaria *Lucani* || 11 ad v. 254 in marg. incongruum . . . fluctibus gaudent T || credit heroo T || heroo] ero L (heroo b), om. M || mergum H || 12 per om. FTL (add. l) || 14 viderent FT: nideret NLIHM || scintillare oleum] et reliqua FT, om. M || oleum] ne diceret lucernam nimis tenuiter add D, quibus haec adiecit Fabricius: est autem et hoc Homericum (Od. V 51 sqq.) σενάρ' ἔπειτ' ἐπὶ νόμα . . . δέβεται ἄλυσσιν. cf. ad v. 238 || 15 isacus FT || Alexirhoe editus Masaricus: alexi peditus F alexi praeditus T || 19 ferentur F || 20 mergam F || quia] quē F || 22 quam F || 23 HARENOSVM FM || AC LIBYAE NLIH ADLIBYAE M || harenosum FM || nam om. H || 24 in om. F || harenosa FM || enim] enim quia F

259. *ALATIS participium sine verbo.* MAGALIA Afrorum casas: et 'mapalia' idem significant; sed 'magalia' 'ma' producit, 'mapalia' vero corripit, ut et raris habitata mapalia tectis.

261. *STELLATUS IASPIDE FVLVA Gaius Memmius de triumpho Luculli Syriaci calceoli gemmarum stellati coloribus: participium sine verbo.* 'iaspide' autem 'fulva', pro viridi, ut <V 309> fulvaeque caput neentur oliva. dicit etiam Plinius in naturali historia, multa esse iaspidum genera; in quibus etiam fulvum commemorat: hoc et Didymus et Nicander adfirmant. alii tradunt iaspidem in 10 zmaragdum saepe transire.

262. *ENSIS ERAT ensem pro vagina posuit.* et multi iaspidem volunt ad gratiam pertinere, alii ad salutis custodiam plurimum posse: ergo necessaria Aeneae in rebus trepidis, qui inter ignotas et 15 bilingues devenerat gentes. traditur etiam, hanc gemmam contionantibus necessariam: nam Graechus ea dicitur in contione saepe usus, et hic Aeneas, quasi regni particeps, in publico velut in contione a Mercurio corripitur. bene ergo hic ei habitus datur, ne cum Tyrii aut ut profugum aspernarentur, aut obocdire ut advenae nollent. sane bene describit luxuriantis ensem: aliter <VIII 621> fatiferumque ensem 20 et <XII 90> ensem quem Dauno ignipotens: hic capulum aut vaginam, ut in illis ferrum. sed peritus poeta cum amatoris luxuriantis vaginam describit, alias etiam inseruit rationes, cur iaspidem dixerit. LAENA genus est vestis. est autem proprie toga duplex, amictus auguralis. alii amictum rotundum: alii togam duplicem, in 25 qua flamines sacrificant infibulati. quidam tradunt bene filio Veneris habitum laenae datum, quia hunc sibi amictum genus Veneris vindic-

3 et raris] georg. III 340 || 11 et multi . . . plurimum posse] cf. Isid. or. XVI 7, 8

1 sine verbo] verbo carens *Daniel primus* || 2 sed om. *NLIH* (add. l) || 3 vero ma *F* || 5 calceoli *F* || stillati *F* || 6 fulvaeque *L* fauaque *F* flauaeque *N* (flauaque *cad. man.*) frauaeque *H* flauaque *M* et *Vergiliani libri* || 9 didimus *F* || 10 zmaragdum *F* || 11 ad v. 262 multi nolunt ad gratiam pertinere quidam ad corporis custodiam plurimum posse. ergo . . . corripitur et ab alia manu bene ergo . . . nollent in marg. *T* || 13 qui in rebus trepidis *T* || 14 gentes devenerat *T* || hanc gemmam om. *T* || geminam *F* || 15 necessariam contionantibus *T* contionantibus *F* || nam . . . usus] quam et graechus contionando semper habuisse dicitur *T* || Graechus *Masvicius*: grecus *F* || 16 quasi . . . in publico om. *T* a] e *F* || 17 eum *T*: enim *F* || 18 obedire *F* *T* || 19 luxoriantis *F* || fatiferumque *F* || 20 ignepotens *F* || 21 ut scripsi: aut *F* at *Daniel primus* || luxoriantis *F* || 23 lena genus est nestis . . . discedere uideretur in marg. inf. *T* || autem] anter *F* || proprie om. *M* || 24 amictus *F* || auguralis] aut uiralis *H*. Cicero (*Brut.* 14, 56) 'sacrificium publicum cum laena faceret'. Graece *χλαίνα* add *Fabritius* alii amictum rotundum . . . agens contingere hab. *Ambros.* || rutundum *F* || 25 sacrificabant *T* *Ambros.* || infibulati *Daniel.* cf. *Paul.* *Fest.* s. v. 'infibulati': infabulati *F* infulati *T* || quidam . . . aptam volunt om. *Ambros.* || 26 laene *F*

cavit: unde Popilii 'Laenates' propter hunc habitum, qui se de Veneris genere ortos ferebant. alii inventorem huius vestis ab hac ipsa veste Laenam appellatum tradunt. quidam muliebrem vestem quasi amatori aptam volunt. quidam pontificalem ritum hoc loco expositum putant. veteri enim religione pontificum praecipiebatur inaugurato flammī 5 vestem, quae laena dicebatur, a flammīca texti oportere: quam vestem cum cultro, quae secespita appellabatur, † uti debere. secespita autem est culter oblongus ferreus, manubrio eburneo, rotundo, solido, vincto ad caput argento auroque, fixo clavis aeneis, quo (flamines), flammīcae, 10 virgines pontificesque ad sacrificia utuntur, eaque iam sacra est. appellatur autem secespita a secando. hic ergo Vergilius in Aenea, quem sacratum intellegere vult, omnia supra dicta latenter complexus est: nam inaugurationis meminit, cum dicit <252> 'paribus nitens Cyllenius alis' et <254> 'avi similis' et <255> 'volat aquora iuxta': ostendit enim Aeneam auspiciato et iussum a Carthagine abire. togam autem duplicem, quam purpuream debere esse non dubium est, hoc versu declarat 15 'Tyrioque ardebat murice laena'. secespita autem, quoniam gratum non erat ipsius nominis facere mentionem, ita meminit 'stellatus iaspide ensis erat'. ensem ergo pro cultro longiore debemus accipere; stellatum autem pro 'clavis aeneis vinctum'. iaspidem autem ideo intulit, 20 ne totus a rege discedere videretur: cui propositum est veterum caeremoniarum ritum aliud agens contingere.

263. DEMISSA EX VMERIS EX qualitate amictus ornatum amatoris expressit. DIVES QVAE MVNERA DIDO non addidit cuius rei dives, ut alibi dives opum variarum et <IX 26> dives equum, dives pi- 25

7 secespita autem . . . sacra est] cf. Festus s. v. secespita || 25 alibi] georg. II 465

1 Popilii Masvicius: populi FT || 2 generi hortos F || ferebant scripsi: uerebant F credebant T volebant Daniel || uentis F || 3 quasi . . . aptam] quae sit amatori aptum T || 4 putant] uolunt Ambros. || 5 religione F || flammī inaugurato Ambros. || 6 a om. F || 7 quae] qui T || secespita F || appellatur Ambros. geri oportere Masvicius qua ueste . . . uti deberent con. Haagenus || autem . . . appellatur autem secespita hoc loco omīssa post contingere (lin. 22) add. F || 8 vinctu F || 9 flammī inseruit Masvicius. cf. Festus || 10 pontifices T || 11 secando] laena autem proprie toga duplex amictus auguralis add. F et Ambros. || ergo] igitur Ambros. || 13 sylleuius F || 14 ostenditque omīssio enim Ambros. 15 et a carthagine iussum FT et iussu a carthagine Ambros. || habere F || 16 esse debere Ambros. || non . . . est] manifestum est T dubium non est Ambros. || versu] uerbum Ambros. || 17 secespita libri, correcti || 18 intentionem facere Ambros. 20 clavis aeneis Ambros.: acutis aeneis F acutis aeneis T || vinctum F || 21 totus] in totum Ambros. || 22 ritus Ambros. || agens] agere F || 23 ad demissa supr. vers. laxius emissa et a qualitate amictus habitum amatoris expressit T || 24 ad dives supr. vers. interdum posuit uirgilius diuitem et non dicit cuius rei diuitem ut hoc loco, in marg. hic ostenditur a flammīca flammīca uestem fieri oportere cuius lanam et ipsa debet per se necere et texere quod manifestat uirgilius dicendo et tenui telas discreuerat auro T || non Daniel: nam F || 25 pectae F

ctai vestis et auri. sane hoc loco docuit, flamini a fluminica fieri vestem oportere, cuius lanam ipsa per se et nere debuit et texere: non enim dixit 'fieri iusserat' aut 'miscrat'. [quod ad expositionem nominis pertinet.]

5 264. *ET TENVI TELAS DISCREVERAT AVRO ostendit ipsius manibus textam.*

265. *INVADIT habitum futurae orationis ostendit. et notandum non eum tantum nuntii, sed etiam caduceatoris, id est oratoris, officio fungit: nam et persuadet et nuntiat. TV NVNC 'tu' in-*
 10 *vectio est, et 'nunc', id est hoc tempore, quo tibi navigandum vel pro tua spe laborandum est. ALTAE quam altam vis fieri.*

266. *LOCAS pro collocas vel iacis. VXORIVS nimium uxori deditus vel serviens, ut Horatius uxorius amnis.*

267. *EXSTRVIS a struice: Plautus in menaechmis <I 1, 26> tan-*
 15 *tas struices concinnat patinarias. Naevius nominativo singulari struix malorum. HEV REGNI sic increpat, ut miscreatur.*

268. *IPSE dat dictis auctoritatem, ut <III 251> quae Phoebus pater omnipotens, et <V 726> imperio Iovis huc venio.*

CLARO DEMITTIT OLYMPO *Olympos quasi ὄλολαμπής dictus est: sive*
 20 *mons sit Macedoniae, qui dicitur esse diversorium deorum, sive caelum: unde addidit 'claro', ut <III 693> Plemyrium undosum. accentus sane Graecus tunc potest esse, si sit Graeca declinatio, ut Olympos Olympon. [nam Latine 'olympi'.]*

269. *REGNATOR CAELVM ET TERRAS omnem mundum. TORQVET*
 25 *utrum quia mundus volubilis est? an 'torquet' regit, sustinet? ut <XII 180> cuncta tuo qui bella pater sub numine torques. NVMINE autem est aut nutu, aut potestate.*

13 Horatius] *carm. I 2, 19* || 15 Naevius] *trag. Rom. rel. rec. Ribb. p. 14 ed. II* || 19 Olympos quasi ὄλολαμπής] *cf. Isid. or. XIV 8, 9*

1 flamini a] *flamina F* || 3 fibri *F* || 9 tu] *tui F* || *ad nunc supr. vers.* quo scilicet tempore tibi est navigandum et de salute tua laborandum *T* || 11 *ad altae supr. vers.* id est quam tu latam uis construere quam debueras opprimere *T* || 12 *ad locas supr. vers.* collocas uel iacis *T* || *nimum Daniel: nyum F* || 14 *ad exstruis supr. vers.* a struice *T. cf. ad v. 271* || *plautus F* || *tantaut astruicis concinat F* || 15 *Neuius struix malos dixit hab. Ambros.* || 16 *hic Daniel primus* || 19 *ΔΙΜΙΤΤΙ ΝΛΜ* || ὄλολαμπής *Fabricius: fol olampus F ololampus N L H M* ἢ ὄλος λαμπρός *add. Fabricius* || 20 *diuorsorium F H diuorsorum N* || 23 *olympus olympa F olimpos olimpon N olimpos olympon L olimpos olimpon H olympos olympon M* || *nam . . . olympi om. M* || *latini F latina L Fabricius* || *olympi*] *facit add. Fabricius* || 24 *ad caelum et terras supr. vers.* omnem mundum intellege *T* || *ad torquet in marg. sustinet regit siue ideo torquet quia mundus uolubilis est T* || 25 *sustinet om. M* || 26 *sub nomine N NVMINE autem . . . potestate om. F*

270. HAEC quae dicturus est: nam supra dicta ex se dixerat.
QVID STRVIS utrum aedificas? an moliris? an incipis machinari?

271. *QVA SPE LIBYICIS TERIS OTIA TERRIS?* 'terra' totum orbem significat, 'terrae' autem partes sunt. TERIS per negligentiam tempora consumis: et est verbum ad ignaviam positum: Sallustius ibi triennio frustra trito. et cum Iuppiter dixerit <235> inimica in gente moraris, † adhuc non dixit quae non esset intellecturus Aeneas.

274. SVRGENTEM crescentem, ut <X 725> surgentem in cornua cervum et <I 366> surgentemque novae Carthaginis arcem. 10

276. DEBENTVR honestius plurali numero respondit. CYLLENIVS antonomasivum est pro proprio. ORE oratione.

277. MORTALES VISVS aut oculis se Aeneae sustulit: aut humanam reliquit effigiem, quam sumpserat, ut ab Aenea posset videri: quod melius est. MEDIO SERMONE atqui exsecutus est omnia quae Iuppiter dixerat; sed sermo est consertio orationis et confabulatio duorum vel plurium: medius ergo est sermo, cum persona, cum qua quis loquitur, non respondet, ut nunc fecit Aeneas. 15

279. *ASPECTV numinis scilicet, ut <358> ipse deum manifesto lumine et reliqua.* 20

280. ARRECTAEQVE HORRORE COMAE subaudis 'sunt'.

281. DVLCESQVE RELINQVERE TERRAS minus est 'quamquam'. per quod intellegi vult Aeneae animum, unde est <VI 460> invitus regina tuo de litore cessi. et ne videatur ingratus, deorum excusatur imperio: sic ipse in sexto <461> sed me iussa deum. 25

282. *ATTONITVS TANTO MONITV proprie, iuxta quem deus missus a Iove stetit, a quo et fulmina iaciuntur, quae attonitos faciunt: attonitus enim est proprie iuxta quem fulmen cadit.*

---

3 terra . . . sunt] cf. Isid. or. XIV 5, 20 || 5 Sallustius] hist. fragm. III 66 Kr. || 16 sermo . . . plurium] cf. Isid. or. VI 8, 3 et 4. diff. verb. 578

---

1 quae] quoque F' || dixerit F' || 2 ad struis supr. vers. edificas siue moliris uel trahis seu disponis et in marg. ab alia manu struis a struce. plautus in meneemis tantas struces concinat patinarias neuus nomento (sic) singl posuit struix malorum T. cf. ad v. 267 || macinari F' || 3 OTIA] HOIE F' || terra] terris terra F' || 5 ad teris supr. vers. ubicumque teris uerbum ponitur semper ad ignauiam refertur T' || triennium H' || 7 moratur Vergilius || adhuc Daniel. fort. hic || 8 scholium ad surgentem post scholium ad debentur collocatum habent NLHM || 9 et] item FM et in ras. l || 13 MORTALIS F' || 14 possit F' || 15 autqui FH || 16 est] eius F' || consensio F' || 17 melius F' || sermo est FM || 18 respondit F' || tunc M et in ras. l || 19 ad aspectu supr. vers. scilicet numinis T' || manifesta F' || 22 minus est] deest F' || 23 Aeneae animum F'. Schoellius: aenean amo F' Aeneam amare Burmannus Aenean amatorem coni. Hagenus || inuidus F' || 24 et ne] ut non F' || 27 flamina F', corr Daniel || attonitus F', corr. Daniel || 28 quem Daniel: ē F' || cadit Commelinus: cadet F'

283. *HEU QUID AGAT* ut solet, personis de quibus loquitur adfectum commodavit, ut <IX 397> *heu quid agat? qua vi iuvenem quibus audeat armis (eripere?)* *AMBIRE* blanditiis, vel subdole circumvenire. et 'ambio illam rem' dicimus, ut <VII 333> neu conubiis ambire Latinum. *Sallustius ambitio multos mortales falsos fieri subegit. significat et rogare, Sallustius in Jugurtha* <14, 20> *quos ego audio ambire fatigare vos singulos. dicebatur et 'ambio illum' pro 'rogo illum', Sallustius in primo idem fecere Octavius et Q. Caepio sine gravi cuiusquam expectatione, neque sane ambitu publice. hoc est neque valde rogati. ambitores etiam dicuntur qui ut honores consequantur discurrendo et rogando suffragia adquirunt.*

284. *EXORDIA* orationem: vel hic pro initiis. sed exordium in duo dividitur, in principium et orationem, sicut in rhetoricis legimus.

15 287. *ALTERNANTI* varia mente tractanti. et per hoc ostenditur, cogitasse eum etiam amorem, sed praetulisse voluntatem deorum. *VISA EST* ideo 'visa est', pro rerum necessitate.

289. *CLASSEM APTEMENT* deest 'praecipit'. et 'aptem' modo parent: alibi adnectere <VII 731> sed haec lento mos est aptare

20 *flagello.* *TACITI* pro tacite, sine strepitu celantes consilia. *SOCIOS AD LITORA COGANT* ad totum subaudiendum 'taciti'.

290. *ARMA PARENT* contra impetum iratae forte reginae. *QUAE REBUS SIT CAUSA NOVANDIS* *Sallustius quae causa fuerit novandis rebus. nos 'quae causa novandarum rerum' dicimus.*

25 291. *QUANDO* non est temporis, sed significat 'siquidem' et est coniunctio ratiocinantis. sane 'quando' 'do' brevis est naturaliter: sic *Serenus quando flagella ligas ita liga.* *Vergilius*

3 'ambire' blanditiis e. q. s.] cf. Non. p. 242 M. || 5 Sallustius] Cat. 10, 5 || 8 Sallustius in primo] fragm. 89 Kr. 53 Dietsch. || 23 Sallustius] hist. fragm. inc. 58 Kr. || Serenus] cf. Luc. Muellerus de re metr. p. 98

1 ad v. 283 in marg. ut solet affectum personis commodat T || 2 heu quid agat] quid faciat libri Vergiliani || 3 blanditus N blantiis H || 5 latinam NH || ad ambire supr. vers. circumvenire interpellare interdum uero ambigo (sic) significat rogo unde et illi ambitores dicuntur qui ut honores . . . adquirunt T || multis F || 9 Gn. Octavius Dietschius || coepio F || expectatione neque Daniel: exspectat ionique F || 10 publice Commelinus: publici F || rogat F, corr. Daniel || 11 homores F || 12 adquirant F || 13 in om. M || 14 sicut . . . legimus om. M || 16 protulisse H || 17 ad visa est in marg. pro rerum necessitate intellege T || pro rerum necessitate] pro necessitate deorum Daniel primus || 18 ad aptent supr. vers. parent, in marg. ab alia manu alibi nectere (sic) ut lento mos est a. f. T || 20 tacitate F || 21 ad votum F, correxit F. Schoellius || 22 ad v. 290 in marg. sallustius . . . dicimus T || 23 fuerit T fuer F || 24 nos Burmannus: non FT || 25 hic non M || et om. M || 26 rationalis F || do om. NHM || 27 quando] quando de N quando de H || ita om. F || ligus F lica L. iugas ita iuga Muellerus

usurpat <III 500> si quando Thybrim vicinaque Thybridis arva. *OPTIMA DILIO pro 'adhuc optima'.*

293. *TEMPTATURVM ADITVS ut illam adeat, ut <423> sola viri molles aditus et tempora noras. QVAE MOLLISSIMA FANDI Cato qua mollissimum est adoriantur. et ubique 'temptaturum' subaudis.* 5

294. *QVIS REBVS DEXTER MODVS quis sit optimus rebus eventus, ut <VIII 302> et tua dexter adi pede sacra secundo, id est bonus ac per hoc propitius, ut 'laevum' pro malo <X 275> et laevo contristat lumine caelum. MODVS autem terminus. OCIVS velocius. et nota, quod habeat adverbium, et nomen illius non* 10
facile reperitur.

295. *LAETI alacres, festini. FACESSVNT modo frequentativum est, ut in georgicis <IV 548> matris praecepta facessit. alias 'discedit' significat, ut et Terentius haec hinc facessat, tu molestus ne sies.* 15

296. *QVIS FALLERE POSSIT AMANTEM quamvis de Didone loquatur, generalem sententiam posuit.*

297. *PRAESENSIT ac si diceret, ante quam ille moliretur. et nimia in hoc vis amantis exprimitur.*

298. *OMNIA TVTA TIMENS deest 'etiam': nedum illa, quae timebat. et est exaggeratio. EADEM FAMA quae et Iarbae nuntiaverat. et ideo 'impia', quia supra <174> Fama malum. FVRENTI aut amanti; aut detulit, ut faceret furentem.* 20

299. *CVRSMQVE PARARI modo navigationem, ut alibi <III 686> ni teneant cursus.* 25

300. *INOPS ANIMI sine animo, sine consilio.*

301. *BACCHATVR furit more Bacchantum. et bene uno sermone praeoccupavit futuram comparisonem. COMMOTIS EXCITA SACRIS verbo antiquo usum tradunt; moveri enim sacra dicebantur, cum sol-*

4 Cato] inc. libr. rel. 11 Jord. || 12 'facessunt' modo e. q. s.] cf. Non. p. 306 M. || 14 Terentius] Phorm. IV 3, 30 || 29 verbo antiquo e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. III 451

3 ad temptaturum aditus in marg. ut . . . noras T || sula F' || 4 moras F' || 5 qua *Commelinus*: quam F' || adoriuntur *Daniel primus* || 6 qui sit *LHM* || 7 adi pede] ad pedes F' || ad dexter *supr. vers.* bonus atque ideo propitius T || 8 bonos F' || 9 ad modus *supr. vers.* mensura terminus T || 10 adverbium et *Daniel*: et adverbium F' || 11 facili reperitur F' || 14 mulestus H || 15 sies *Terentii libri*: sias *PNHM* fias L || 16 ad quis f. p. a. *supr. vers.* quamquam de didone loquatur generalis est sententia T || de om. F' || 20 deest etiam] id est etiam tuta F' || timebat] *fort.* timori erant || 21 iarbae M: iaruae F' iarbe ex hierbe N iarbae *LH* || 22 ad impia *supr. vers.* quia supra f. malum T || 25 ni teneant] ni teneant F' niteant *NLIH* || cursum M || 28 occupavit F' || ad v. 301 in marg. hoc dicendo uerborum antiquorum usum ostendit moveri enim . . . sacrificii causa et ab alia manu huius rei plantus . . . appellant T' || 29 verba antiqua F', corr. *Masicus* || sacra] sacra sacra F' || sollempnibus diebus om. T

lemnibus diebus aperiebantur templa instaurandi sacrificii causa: cuius rei Plautus in Pseudolo (I 1, 107) *meminit scis tu profecto, mea si commovissem sacra, quo pacto et quantas soleam turbas dare? hoc vulgo apertiones appellant.*

- 5 302. THYIAS Baccha: nam sicut a Baccho Bacchae, sic et a Thyoneo, Thyiades dicuntur. 'commotis' autem 'sacris' ideo dixit, quia in sacrorum renovatione commovebantur simulacra: unde Horatius non ego te candide Bassaren invitum quati-
quidam ἀπὸ τοῦ θύειν, quod est insane currere, dictas volunt.
- 10 TRIETERICA triennialia: Liberi enim sacra tertio quoque anno innovabantur. sane sciendum ORGIA apud Graecos dici sacra omnia, sicut apud Latinos caeremoniae dicuntur. sed iam abusive sacra Liberi 'orgia' vocantur, vel ἀπὸ τῆς ὀργῆς, id est a furore; vel ἀπὸ τῶν ὀρέων, ex silvis.
- 15 303. NOCTVRNVSQVE nocte celebratus: unde ipsa sacra nyctelia dicebantur: quae populus Romanus exclusit causa turpitudinis. CITHAERON autem mons est circa Thebas Boetias, ex quo clamor veluti numinis Bacchas vocabat.
305. DISSIMVLARE ETIAM hic quasi reus Aeneas a Didone accusatur: [ingrati ergo dissimulare] et quasi ab actu criminis coepit: nam qui dissimulat, aliquotiens cogitat: et, quasi non sit dubium, cum pro-

8 Horatius] carm. I 18, 11 || 10 Trieterica . . . innovabantur] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 661 et VII 93 || 11 sane sciendum . . . vocantur] exscr. mythogr. III 11, 12

2 profecto] quidem hercle *Plautus* || 3 commouisse *F* commoui *Plautus* || turbellas *Plautus* || 4 appellant] quidam dicunt commotis aut sacris ideo dixit . . . ininitum quati-*am add. F. cf. ad v. 302* || 5 THIAS *NL* THYAS *H* || bacchas *M* || bacho *FL* || bacches *NH* baches *L* bacche *M* || 6 a thioneo thyiades *F* a tioneo tiades *N* a tyoneo tyades *L* tyone thyades *H* || commotis . . . quati-*am hoc loco om. F* || 8 Horatius dixit *L* || ego] ergo *H* || ad Thyias *supr. vers.* quidam thias appellatas dicunt apo tu thin id est insane currere *T* || 9 ἀπὸ τοῦ θύειν *Burmans*: opo tu tyin *F* ἀπὸ τοῦ θύειν *Daniel* || 11 sane . . . omnia] Orgia licet quid grecos dici sacra argie omnia *F* || 12 caeremoniae *F'N* caerimoniae *JHM* || 13 vocantur] dicuntur *M* || ἀπὸ τῆς ὀργῆς *L*: apo tes orges extra (ex ira *Hagenus*) *F* ἀπο της οργης *N* ἀπο της οργης *H* apotes origes *M* || 14 apou oreon *F* ἀπο των ορεων *N* ἀπο των ορεων *NIXION* *L* ἀπο των ορεων *II* apoton oreon *M* || ἀπὸ τῶν ὀρέων] a montibus *add. Stephanus et Fabricius* || ex silvis *F*: a montibus vel silvis *Masvicius primus* || 15 celebratur *F* celebra-*tas N* || nicetelia *NH* nicetralia *M* || 16 exclusit *om. F* || 17 CITHAERON cithaeron mons est *F* || boetias *F* || quo] co *H* || 18 veluti] uñ *F* || bachas *L* || 19 *ad v. 305 in marg.* hic quasi reus accusatur a didone et ab actu criminis cepit sunt enim hic duo crimina *e. q. s. apud Tiberium Donatum T* || 20 ingrati ergo dissimulare *seclusi. videtur ad dissimulare adscriptum fuisse* ingrati est dissimulare, quod inapte huic scholio insertum est. || et ex Turonensi recepi. quae secuntur in hanc sententiam emendanda esse conicio quasi ab anctu criminis incipit: nam qui dissimulat scelus aliquod tegere cogitat. et quasi non sit dubium, quin proficiscendo Didonem laedat Aeneas, ita incipit 'dissimulare etiam', id est non tantum proficisci, quod est per se malum, sed etiam me fallere. || 21 aliquotiens cogitat] aliquid sciens committit *F. Schoellius, aucto et quin probans*

fiscendo Didonem laedat Aeneas, ita incipit: dissimulare, id est, non tantum proficisci, quod est per se malum; sed ut me falleres. **DIS-SIMVLARE ETIAM** satis artificiosa adlocutio est: nam interdum subtiliter et sibi consulit sub facie utilitatis Aeneae, et nunc irata, nunc supplex agit. ‘dissimulare’ autem ideo, ac si diceret: ita rem pudentiam cogitas, ut eam fateri nolis; supra enim dixerat <290> quae rebus sit causa novandis dissimulent. *post illud inducit, quod dictum est, primum accepisti beneficium <307> ‘nec te data dextera quondam’: reliqua per singula loca aperientur.* **PERFIDE muliebri verbum:** hoc enim frequenter utitur <421> *solam nam perfidus ille te colere et alibi has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit.*

306. **NEFAS bene amans eius quem amabat consilium profectionis ‘nefas’ dixit.** **MEA DECEDERE TERRA** dicendo ‘mea’ stultum ostendit, qui putavit quod amanti se possit subripere. 15

307. **DATA DEXTERA** foedus amicitiarum.

308. **NEC MORITVRA TENET** et reliqua. secundus locus accusationis est: magis enim augere iniuriam non potuit, quam si se (morituram) ostenderet.

309. **QUIN ETIAM** ‘immo etiam’, ‘sed insuper’: sed forte difficile est quod peto, immo quod tu facis ‘quin etiam’ usque ‘ire per altum’.

HIBERNO SIDERE non hieme sed hiemali sidere: aut propter quod ait supra <52> dum pelago desaevit hiems et aquosus Orion. ergo aut ‘tempore’, ut quo sidere terram vertere Maecenas: aut re vera ‘sidere’ propter Orionem. *et bene tempestatis eum admonet, qui naufragus venerat; et hic agit quasi non sua causa eum remanere velit, sed etiam utilitatis Aeneae.* **MOLIRIS** aut moves, aut paras.

310. **MEDIIS AQUILONIBVS** media hieme, ut per aquilones hiemem

11 has olim] buc. VIII 91 || 22 quo sidere] georg. I 1

2 falleres satis ergo artificiosa adlocutio est *F* || 4 facie] specie *L* (pecie in ras. *l*) facile *II* || 9 ad perfide *supr. vers.* muliebri . . . utitur *T* || 13 ad nefas *supr. vers.* consilium profectionis nefas dixit *T* || 14 ad mea *supr. vers.* dicendo meam stultum ostendit qui putavit quod amantem possit subripere *T* || 15 amandi *F* || se possit subripere *Burmannum secutus scripsi:* possit abreperere *F* possit abripere *Daniel primus* || 18 morituram *inseruit Burmannus* || 21 quin etiam hiberno *Daniel.* qui etiam hiberno vis ire per altum *pro quin etiam . . . altum cont. Burmannus* || 24 ergo ‘sidere’ aut pro tempore *vulgo* || 25 ad v. 309 in *margin.* et bene . . . Aeneae *T* || tempestates *F* || 26 admonet *F* || naufragos *F* || hic] hoc *Daniel primus* || 29 ad v. 310 in *margin.* aut quia venti initio et fine amplius (an lenius?) flant aut mediis aquilonibus media hieme aut quia aquilones ex africa nauigantibus aduersi sunt ut mediis accipiamus pro vehementibus et per altum dicendo exaggerant sententiam quamvis notum esset aenean per altum nauigaturum *T*

significet: aut quod aquilonēs ex Africa navigantibus adversi sunt.
PER ALTVM exacerbat sententiam 'per altum' dicendo: quamvis notum
esset Aeneas per altum navigaturum.

311. CRVDELIS etiam in te odio mei. sic Lucanus de Caesare
 5 <V 687> saevitia est voluisse mori. *ARVA ALIENA blande, quasi:*
haec iam tua sunt. DOMOSQVE IGNOTAS ac si diceret: Carthago
 iam tibi nota est, licet et hic aliena sint arva. *et, ne forte hoc re-*
sponderet Aeneas: aliena sint arva, ideo adiecit 'domosque ignotas
peteres'. sed aequum est te hic esse, et non in tuo regno. [quid sit non
 10 *arva aliena domosque ignotas peteres].*

312. TROIA ANTIQVA MANERET *vel nobilis; vel illa tua patria,*
quam doles amissam. et deest 'si': et quasi per interrogationem
 intellegendum est: *etiamsi Troia staret, per hiemem Troia peteretur?*

314. MENE FVGIS adhuc aperte non vult imputare beneficia,
 15 sicut paulo post facit irata. *et est intellectus: fac non esse un-*
dosum aequor, aequum est ut me fugias? et paulatim descendit ad
preces: nam sequitur 'per ego has lacrimas dextramque tuam te': vel
per amicitiam, vel per virtutem. et bene virum fortem per dextram
adiurat. PER EGO HAS LACRIMAS haec et vicem epilogi possunt obtinere.
 20 *contra illud vero 'dii me expellunt' modo nihil potuit dicere: non enim*
audierat hoc. sed postea respondit <379> scilicet is superis labor
est, ea cura quietos sollicitat. sed hic rursus redit ad exprobra-
tionem beneficii 'te propter Libycae gentes Nomadumque tyranni odere:
infensi Tyrii te propter eundem'. hic aut inconstantiam amantis ex-
 25 *pressit: aut quia in causa nihil potentius erat, unde coepit ibi desiit.*

315. NIHIL IPSA RELIQVI hoc est non pudorem, non regnum.
 et est sensus: *si enim aliquid sperares, retinere te possem; sed con-*
temnis me, quia tibi ab initio euncta concessi.

316. INCEPTOS HYMENAEOs qui novitate sunt dulces. *et bis*
 30 *idem dixit.*

318. DVLCE MEVM tegit rem inhonestam. sic Terentius seu

31 Terentius] Andr. I 5, 59

2 exaceruanit *F* || 3 caenean *F* || 7 tibi om. *M* || licet . . . arva om. *F*
 responderit *F*, corr. *Daniel* || 8 sint] sunt *Masvicius* || 9 quid sit (quid si *Daniel*)
 . . . peteres seclisit *Masvicius* || 11 ad antiqua *supr. vers.* nobilis *T* || *supr.*
vers. 313 talis est sensus et si troia antiqua maneret peteretur per hiemem *T* ||
 14 impetrare *N* || 17 dextramquam tua *F* || ad dextramque tuam te *supr. vers.*
 recte nrum fortem per dexteram adiurat *T* || 19 ad v. 314 in marg. haec et
 nicem . . . infensi tyrii etc. *T* || epilegi *F* || 20 di me *T* me dii *Daniel primus* ||
 enim om. *T* || 21 is] his *F* dis *T* || 22 exprobatationem *T* || 23 edere *F* || 27 con-
 temnis *F* || 28 concessit *F* || 29 qui ipsa novitate *M et supr. vers. l* || bis *Daniel*:
 his *F* || 31 tegit *F N H*: tetigit *L M*

tibi morigera fuit in rebus omnibus. *alii non accipiunt de re veneria 'dulce meum', sed ita: si ea quae in te contuli, grata fuerunt et dulcia. alii pro 'si ego tibi quicquam dulcis fui'. vel quia amantes amores suos dulcia sua dicunt, id est, si talis in te fui, ut mererer quam tu diceris tuum dulce.*

319. EXVE MENTEM reice a te propositum mei relinquendi.

320. TE PROPTER HOC EST 'propter te'. LIBYCAE GENTES redit ad enumerationem beneficiorum, et hanc cum auctu explicat dicendo inimicas gentes factas, dum illis praepositur. TYRANNI nihil intererat apud maiores inter regem et tyrannum, ut <VII 266> pars mihi 10 pacis erit dextram tetigisse tyranni.

321. TE PROPTER EYNDEM bene servavit rem causae necessariam. et sunt qui hic distinguunt, ut sequatur 'extinctus pudor'.

322. EXINCTVS PVDOR magna indignatio: meminit enim se dixisse <27> 'ante pudor quam te violo'. 15

323. FAMA PRIOR quae melior fuit sine dubio: nam posterior turpis. CUI ME MORIBVNDAM hoc est, quod supra <308> nec moritura tenet crudelis funere Dido; sed ibi invidiose, hic per miserationem. DESERIS subdistinguendum: dubitat enim quo eum nomine potissimum appellet. HOSPES non dixit marite, id est, quia non vis 20 dici maritus. Aeneas enim et hospes fuerat et maritus; sed modo maritum se negat, hospitem confitetur; unde nunc Dido hoc dixit 'cui me deseris hospes, quoniam hoc solum nomen restat de coniuge', hoc est 'superest'. alii 'restat' intellegunt 'resistit', id est 'contrarium tibi est'. non nulli dicunt: hoc solum nomen quoniam 25 superest, ut te coniugem dicam. dicitur autem ingenti adfectu hos versus pronuntiasse, cum privatim paucis praesentibus recitaret Augusto: nam recitavit voce optima primum libros tertium et quartum.

1 *supr v. 318 si ea quae in te contuli grata fuerunt vel si ego quicquam dulcis fui et ab alia manu vel quia amantes . . . tuum dulce T* || 2 *sed* | *red F* || 4 *mederer F* || 6 *ad exue mentem supr. vers. reice a te propositum me relinquendo (sic) T* || *reieci F* || 7 *supr. v. 320 ex (sic) exprobrationem sine enumerationem redit beneficiorum T (adduntur ex Tiberii Donati scholio excerpta)* || 8 *emumerationem F* || 9 *interest F* || *interear H* || 12 *ad te propter eundem supr. vers. et in marg. bene servavit . . . extinctus pudor meminit enim supra dixisse ante pudor T* || 13 *distingunt F* || *extinctus F* || *ad extinctus pudor supr. vers. inconstantiam amantis exprimit et bene hic rem reseruant causae necessariae T (in necessariae 'ae' litterae ab ea manu qua scholium ad v. 319 scriptum est additae sunt. cf. ad v. 314 || 14 magni F* || 16 *nam Mascivius: non F* || 19 *ad deseris supr. vers. distinguendum est deseris quasi nesciat quo nomine eum appellet T* || 20 *maritae F* || *vis*] *bis F* || 21 *maritus Mascivius: marite F* || 25 *nomen solum NH* || 27 *pronunciasset N* || *proutintiasse M* || *privatum N* || *pacis F* || *recitasset F* || 28 *voce optima edidit Stephanus* || *primum . . . quartum*] *in. l. VI. F et Bern. 167 (pro in. lege IV.) primos (primum I) librum tertium et*

quartum *I* primum libros III et IIII *H* primum libros III et IIII *M* (*V supr. vers. add. m).* cf. Ribbeckius prol. p. 58

325. QUID MOROR *utrum* 'quid in hac terra moror', an 'quid in vita moror'?

327. SALTEM 'vel hoc'. est autem sermo tractus a captivis, qui cum tenerentur ab hostibus dicebant 'sublatis omnibus, salutem
5 concede'. inde per synaeresin hic natus est sermo, ut in contemptu rerum multarum petitori aliquid 'saltem' dicamus: *quasi quod negari minime debeat. cum extremum aliquid petitur, inde necessitate additur 'saltem', veluti salutem postremo poscentes. vel 'saltem' 'si aliter non potest'. et hic ostendere vult Didonem, ut est mos inconstantibus animis, prae amore id agere invidiose, quasi a legitimo marito deseratur: quis enim ignorat matrimonia liberorum suscipiendorum gratia iniri? ait enim 'saltem si qua mihi de te suscepta fuisset ante fugam suboles': dixerat enim <318> 'miserere domus labentis', id est futuri generis. alii hoc a sorore natum volunt, quae dixit <33> nec
15 dulces natos Veneris nec praemia noris? SI QVA MIHI DE TE ET SI QVIS MIHI PARVULVS 'qua' et 'si quis' addita putantur: nam integrum est 'si suscepta fuisset ante fugam suboles, et mihi parvulus aula luderet Aeneas.*

328. ANTE FUGAM SVBOLES et amatorie et amare: nam haec
20 fugam dicit, quam ille nominat profectionem. amor autem ex filii desiderio comprobatur. SI QVIS MIHI bene iterat 'mihi'. et secundum ius loquitur: nam ubi non est iustum matrimonium, liberi matrem sequuntur.

329. QVI TE TAMEN ORE REFERRET aut sic dixit quasi amatrix,
25 ut supra de Ascanio <85> infandum si fallere possit amorem: aut illud dicit: optarem filium similem vultui, non moribus tuis.

331. IOVIS MONITIS bene praescribit, ne ei det impietatem. sane et 'haec monita' dicimus, ut <VIII 336> Carmentis nymphae monita et deus auctor Apollo, et 'hos monitus', ut Per-

3 est autem sermo . . . saltem dicamus] cf. Gell. XII 14. Don. ad Ter. Andr. II 1, 13. adelph. II 2, 41

1 ad quid moror *supr. vers.* in hac vita uel in hac terra T || 3 autem om. L || acceptius NH (a captivis n) || 4 cum . . . hostibus] cum frequentius ab hostibus capterentur F' (captarentur Daniel) || 5 syrenesin F' sineresin NH sinheresin L syneresin M || 6 petitori F': perituri N L H perdituri M || salutem H || quasi e. q. s. *haud scio an lemma* SALTEM *interposito a praecedentibus sciungenda sint.* || negare F, corr. Daniel || 7 inde] in belli F. Schoellius || 8 additus F, corr. Daniel. fort. addunt || saltem scripsi: salutem F' || 9 ostendere vult . . . noris in marg. T || hostendere F' || 11 matrimonio F' || 12 saltim F' || 13 suboles om. F' || 14 hoc om. T || 15 ad v. 327 in marg. signo *supr.* si qua posito qua et si quis addita putantur . . . parvulus aula (ab alia manu haec scripta sunt atque ostendere . . . noris) || 17 soboles F' || et si mihi T || luderit F' || 20 dicunt NH (dicit h) || 21 bene] be F' || 23 secuntur L || 24 QVI TE TAMEN M, om. F' N L H || 25 possit fallere F' || 26 optaram H optare M || vultu L

sus <I 79> hos pueris monitus patres infundere lippos.
 INMOTA TENEBAT LUMINA physicum enim est ut qualitatem animi
 ex oculorum aut corporis stabilitate aut mobilitate noseamus. ergo
 modo vult ostendere Aeneam a proposito non esse deviatorum.

332. CURAM vel simpliciter accipe, vel amorem. 5

333. EGO TE, QVAE PLVRIMA FANDO controversia est plena,
 in qua et purgat obiecta, removens a se crimen ingrati, et veniali
 utitur statu, profectioem suam retorquens in voluntatem deorum.
 habet etiam finem: nam purgat obiectam fugam nomine profectiois.

335. PROMERITAM praestitisse et bene gessisse: et est sermo 10
 de his, qui per contrarium magis lucent: Terentius ita me velim
 ames promerentem pater, id est bene agentem. et congruit, ut
 praestet qui bene agit: contra 'commeritus' qui aliquid delinquit, ut
 alibi ipse Terentius quid commerui aut peccavi, pater, id est
 quid male egi? et est sensus: quantacumque enumerare poteris in 15
 me tuo beneficio conlata, eorum tibi debere gratiam non repugno.

MEMINISSE PIGEBIT ELISSAE 'memini' et 'illius rei' dicimus, ut hoc
 loco: et 'memini illam rem', ut numeros memini, si verba te-
 nerem. 'Elissae' autem Didonis, quae appellata est lingua Punica
 virago, cum se in pyram sponte misisset, fingens placare manes prioris 20
 mariti, cum nubere se velle Iarbae mentiretur.

336. DVM MEMOR IPSE MEI DVM SPIRITVS HOS REGET ARTVS hic ver-
 sus superioribus iungendus, ut sit sensus, tamdiu beneficiis tuis obliga-
 tus ero, quamdiu vixero. et bene hoc de futuro dixit, et congrue:
 nam 'piget' ad futurum spectat, 'pudet' ad praeteritum: et licet 25
 paene sit una significatio, tamen dicimus 'piget me illud facere',
 'pudet fecisse': unde interdum, praecipue a Sallustio, simul ponuntur.

337. PRO RE PAVCA LOQVAR remoto ingrati crimine descendit
 ad causam. et proprie, id est si rei magnitudinem cogites, 'pauca'.

10 praestitisse e. q. s.] cf. Don. ad Ter. adolph. II 1, 47 || 11 Terentius]
 -adolph. IV 5, 47 'ita velim me promerentem ames, dum vivas, mi pater'
 14 Terentius] Andr. I 1, 112 || 18 numeros] buc. IX 45 || 25 nam piget e. q. s.]
 cf. Don. ad Ter. adolph. III 3, 38 || 27 a Sallustio] lug. 95, 4. hist. fragm. I
 51, 14 Kr.

1 monitus pueris L || 3 corpore F || stabilitate aut] stabilitate ex meis libris
 unus N supr. vers. c. habet, aut om. FLM. ediderunt stabilitate aut Stephanus
 et Daniel, omisit Fabricius || mobilitatem N || noseamus] ostendamus M || 4 de-
 uiatum F || 5 ad curam supr. vers. nel . . . amorem T || accipi F || 7 etiam pur-
 gat M || 10 gessisse] se gessisse Stephanus egisse Lion || 11 ita] ta H || 12 pater
 FL (sed ater in ras. l): parte NHM || 13 commeritos F || 14 aut quid peccavi
 NLM || 16 tua beneficia Commelinus prius || 18 retenerem F || 19 elissae dido-
 nis . . . mentiretur in marg. T || clyssae F || 20 pyram FT || 21 se nubere velle
 T || 22 supr. vers. 336 hic versus . . . vixero T || 25 nam] non NH || futuram M
 27 pudet] et F || ponitur F || 29 causam] occusam H || ad pro re supr. vers.

NEQVE EGO HANC 'profectionem' [scilicet] subaudis: nam posteriori non potest iungi, ne sit confessio. *et hoc est quod reddidit* <305> 'dissimulare etiam sperasti'.

339. PRAETENDI TAEDAS probat non esse matrimonium: *quia illa* 5 *dixerat* <316> 'per combia nostra'. *et est quasi status finis latens: quid sint legitimae nuptiae. et hic Aeneam inducit agentem nullo se matrimonii iure posse constringi, qui neque confarreatione Didoni coniunctus fuerat, ut flamine ac flaminicae convenit: ait enim 'nec coniugis unquam praetendi taedas, aut haec in foedera veni'. et 'taedas'* 10 *quidem quantum ad ignem pertinet, per quem mos confarreationis firmabatur, dixit: scilicet ne aut legitime iugatam contra fas reliquisse videretur, aut foedus, id est fidem rupisse perpetuae castimoniae, quia cum fuissent iuncti, scirent tonuisse: quae res dirimit confarreationes: dixerat enim Iuno* <122> 'et tonitru caelum omne ciebo' *et paulo post* 15 <161> 'insequitur commixta grandine nimbus'. AVT HAEC IN FOEDERA VENI aut matrimonii, et iungendum est superiori: aut certe ad posteriora pertinet, et hoc dicit: non ad hoc veni, ut hic morarer: sicut et nunc probat *dicens* 'me si fata meis paterentur ducere vitam' *et dixit in primo* <610> *quae me cumque vocant* 20 *terrae. ergo 'veni' consensi, hoc est non ad haec consensi foedera, ut cum vellem discedere, non liceret.*

340. MEIS AVSPICIIS argumentum a necessitate. *et 'auspiciis' ideo, quia maiores omnia auspiciato gerebant. ergo 'auspiciis' dispositionibus. potest et 'auspiciis' dixisse omnibus, quia in iure augurali auspicium dicitur quod non petentibus nobis ad ea, quae in animo habemus, vice ominis offertur: vult enim ostendere Aeneam semper*

pro rei veritate atque iustitia. *et proprie dixit pauca id est si rei magnitudinem cogites pauca* *T* || 1 HANC] ABSCONDERE F. S. *add. L* || superiori *L* (1 posteriori *superscr. l*) || 2 *ad* ne finge fugam *supr. vers.* respondet ad illud dissimulare etiam sperasti *T* || 3 dissimulare *F* || speranti *F* || 4 probat . . . commixta grandine nimbus *habent T in marg. inf. et Ambros.* || esse matrimonium *om. H* || 5 est *om. Ambros.* || finis latens *T* fines latens *F* fuerit latens *Ambros.* finitionis *Masvicius. nihil mutari; nam 'statum finis' haud scio an scholiastes pro 'statu finitivo' dixerit (cf. Isid. or. II 5, 2) quo poeta latenter usus sit* || 6 sint *T Ambros.:* si fit *F* || legitime *F* || 7 matrimonio *Ambros.* || neque] *fort. nequam* || didone *F* Iunoni *Ambros.* || 8 flamine *F* || ac] *et Ambros.* || 10 conferrea-

tionis *F* conferreationis *T* || 12 rupisse] *nipisse F* || 13 iunctae *Ambros.* || tenuisse *Ambros.* || conferreationis *F* confarreationem *T* || 15 AVT . . . matrimonii *om. H* || 16 aut] id est *F* || 17 posteriora] esse matrimonium. Aut haec in foedera veni. aut matrimonii et iungendum est superiori aut certe ad posteriora *add. H* || ad haec *NH* || 20 terrae] ubi significavit nolle apud Carthaginem perpetuo manere, sed velle quaerere sedes fatis concessas *add. D* || 22 argumentatur *Fabricius et Lion* || 23 omnes *H* || 24 potest . . . consulturi essent *habent T in marg. sup. et Ambros.* || et *om. Ambros.* || hominibus *Ambros.:* omnibus *F T* 26 vice *F:* vitae *T* iure *Ambros. et Daniel* || hominis *F T* hominis *Ambros.*

animo volutasse [omnibus], ut quae mente agitare, offerrentur auspicio et augurio firmarentur: unde si bene advertas, singula hic illi loco in tertio ad singula redduntur. nam quod ibi in precatione, ubi augurio petit ea quae rogaverat firmari, hic in reputatione comprehendit: ibi enim dixit <86> 'serva altera Troiae Pergama', hic 'urbem Troianam 5 primum'; ibi 'reliquias Danaum atque inmitis Achilli', hic 'dulcesque meorum reliquias colerem'; ibi 'mansuram urbem', hic 'tecta alta manerent'; ibi 'ubi ponere sedes', hic 'recidiva manu posuissem Pergamu victis'; ibi 'quove ire iubes', hic 'Italiam magnam Gryneus Apollo'; ibi 'da pater augurium', hic 'me si fata meis paterentur ducere vitam 10 auspiciis'. alii 'auspiciis' potestate, ut <102> paribusque regamus auspiciis: vel, quae animo meo volueram et mente cogitaram: non enim prius auguria posebantur quam animo ac mente agigaretur, de quibus consulturi essent.

341. SPONTE MEA modo nomen est: nam et genus et casum 15 habet. sic et 'mane', cum ei genus et casus additur, nomen est, ut dum mane novum, dum gramina canent. sic est et <I 377> forte sua Libycis tempestas adpulit oris. alias adverbium sunt. verum autem dicit, non sua sponte: nam supra legimus <II 294> hos cape fatorum comites item <III 4> diversas quaerere 20 terras auguriis agimur divum.

342. PRIMVM id est, hoc vellem praecipue.

344. RECIDIVA post casum restituta. alii recidivum proprie dicunt quod excisum demum nascitur.

345. GRYNEVS APOLLO Clazomenae civitas est Asiae: unde 25 Horatius dives agebat Clazomenis. iuxta hanc nemus est Gryneum, ubi Apollo colitur: qui traditur ibi Grynem Amazonem stuprasse [*Thymbraeae domum*]. inde ergo nunc epitheton dedit, licet

15 modo nomen est e. q. s.] cf. [Sergii] explan. in Don. p. 489, 36 sqq. K. et Servii comm. in Don. p. 416, 19 K. || 17 dnm mane] georg. III 325 || 23 'recidiva' . . . nascitur] cf. Isid. or. XVII 6, 10 || 26 Horatius] sat. I 7, 4

1 omnibus *F'*, evanuit in *T*. hominibus *Ambros.* omnibus vulgo. *seclusi* utque *F'* nequae *Ambros.* sed corr. *cad. man.* || 2 et] atque *Ambros.* || singulam *F'* || in tertio] *Aeneidos add. Ambros.* || 3 nam quod *F'*: namque *T Ambros.* || in precatione *Ambros.*: imprecatione *F'* imprecatione *T'* || 4 rogaverat *T Ambros*: regaverat *F'* negaverat *Daniel primus* || reputatione *F'T*: repetitione *Ambros.* refutatione *Masvieius* || 5 troia *T'* || 6 achilli *F'* achillei *Ambros.* || 9 quove] quoque *T* quonam *Ambros.* || 11 aliis *F'* || id est potestate *Ambros.* || rogamus *F'* rogatur *Ambros.* || 12 meo . . . animo omisit *Daniel* || volueram *F'* || 13 agigaretur *Masvieius primus* || 17 ca///nent *L.* (*duae litterae erasae*) candent *M* || 19 non sua sponte] scilicet 'Italiam se petere' || 22 ad primum *supr. vers.* praecipue *T'* || 23 ad *v.* 341 in *mary.* recidivum quidam proprie dicunt . . . nascitur *T'* || 26 agebat] habebat *Horatius* || 27 amazonam *F'* || 28 *Thymbraeae domum seclusit Masvieius.* fortasse alibi *Thymbraeus* dicitur *Apollo*, ut (III 85) 'da propriam *Thymbraeae domum*' || inde . . . dedit *om. F'*

in Delo acceperit oraculum. *hic tamen singula commemorat, quibus se ostendat coactum voluisse abscedere.*

346. *ITALIAM necessaria repetitio Italiae, quia ibi ei dicebatur imperium, et ipsa est causa navigandi.* LYCIAE SORTES nec hinc acceperit responsum, sed sic dixit 'Lyciae', ac si diceret Apollineae.

IVSSERE bene, quae contemni non possunt. CAPESSERE occupare. et ideo frequentativo verbo usus est, quia multas se dicit super hoc sortes accepisse. quidam 'capessere' pro 'ire' accipiunt, ut Titinius Lueius domum se capessit.

347. HIC AMOR, HAEC PATRIA EST eo inquit desiderio [*Italiae*] per voluntatem deorum iterum circa Italiam teneor, quo possem circa Troiam. et ad illud spectat quod dixit <313> Troia per undosum peteretur classibus aequor. *an quia Dido dixerat etiam illud <307> nec te noster amor? et potest hoc verbum interdum per confusionem verbi et nominis poni, ut 'amor amaris' et 'hic amor huius amoris'.* SI TE CARTHAGINIS ARCES PHOENISSAM et tu externo regno delectaris: sensus enim est: si tu ex Phoenice veniens Carthaginem in Africa habere potuisti, quae invidia est ut propriam sedem possint habere Troiani? et multum ponderis habet sensus cum epitheta ista 'Phoenissam' et 'Teucros' ponit.

348. ASPECTVS DETINET VRBIS potest pro 'delectat' accipi, ut <VIII 311> capiturque locis. sane quidam in novis et emendatis libris pro 'detinet' 'demeret' inventum adserunt: nam et Ciceronem in prima Philippicarum <XIV 34> ita aiunt dixisse putasne cum immortalitatem mereri voluisse? alii ab eo, quod est 'mercor mereris meret'.

349. QVAE TANDEM AVSONIA hoc ad illud pertinet <311> 'quid si non arva aliena domosque ignotas peteres'.

350. ET NOS FAS 'nobis fas' dicimus, sed hoc loco non est iungenda elocutio, ne sit vitium: nam legimus <II 157> fas mihi Graiorum sacrata resolvere iura. sed hoc dicit: fas est etiam nos exera regna requirere.

8 Titinius] com. Lat. rel. rec. Ribb. p. 158 ed. II

1 delon *M* || 3 ad Italiam *supr. vers.* necessarie repetit quia ibi consti-
tuebatur illius imperium *T* || 5 Apollineae] et similiter hoc dixit ut gryneus
add. M et in *margin.* l ut Gryneus Apollo *add. Masvicius* || 6 contempni *F*
ad capessere *supr. vers.* occupare . . . accepisse *T* || CAPESSERE *F* || 8 titinius *F*
10 inquit *FNI* || Italiae *seclusit Masvicius* || 11 per eam voluntatem *M* || iterum
om. F, seclusit Masvicius || possim *F* posse *II* || 14 per *Daniel:* pro *F* || 16 ad
r. 347 in *margin.* quasi dicat et tu hesterno regno delectaris . . . ponit *T* || PHOENISSA
F || 17 phoenicæ *F* || 18 ut . . . possint] si propriam sedem possunt *T*
19 epitheta *F* || 21 ad aspectus d. u. *supr. vers.* potest pro delectat accipi ut
capitur locis *T* || 21 accipi ut] acciperat *F* || 22 nobis *F* || 24 dixisse *Daniel:*
exisse *F* || potasne *F* || 26 ad quae tandem in *margin.* hoc . . . peteres *T* || quid
si non] quid son *F* || 29 locutio *M* || 31 quaerere *NI*

351. *ME PATRIS ANCHISAE quasi adhuc responsis non crederet, addidit patris admonitionem.*

352. *NOX OPERIT TERRAS a verisimili: ideo tempus posuit. QVOTIENS autem, hoc est per unamquamque noctem. ASTRA IGNEA SVRGVNT unam rem bis dixit. 'astra' autem 'igneae' a sapientibus dicuntur.*

353. *IN SOMNIS more suo pro 'in somniis'. TVRBIDA (TERRET) id est prius me admonuit, post negligentiam etiam terruit. TVRBIDA terribilis: quod et umbrae convenit et parentis auctoritati. aut 'turbida' pro turbata et sollicita, ut ipse ait <VI 694> quam metui, 10 nequid Libyae tibi regna nocerent: nam et Aeneas sic respondit <VI 695> tua me genitor tua tristis imago.*

354. *ME PVER ASCANIVS amor Ascanii scilicet admonet. et bene et patrem et filium posuit, ut ille increpando, hic dum videtur urgeret. sed haec ad necessitatem protectionis adiecit.* 15

355. *QVEM longe repetiit: et 'quem' non ad 'caput', sed ad Ascanium retulit: et licet excusetur, tamen σολοικοφανής est.*

356. *INTERPRES DIVVM 'Equiŋs: expressit verbum de verbo. sed hic 'interpres' pro nuntio posuit: et ne forte fingere putaretur, addidit 'testor utrumque caput'. deinde multa cum affirmatione hoc 20 agit, dicendo 'ipse deum manifesto in lumine vidi', non ab alio dictum; et 'lumine', non in tenebris, non per quietem: omnia tamen haec per translationem aguntur. AB IP SO id est magno, ut supra <268> ipse deum tibi me claro demittit Olympo.*

357. *VTRVMQVE CAPVT aut meum et tuum: aut Iovis et Mercurii: aut meum et Ascanii. alii volunt Aeneae et Ascanii. * imaginis numinis esse deceptum. CELERES MANDATA PER AVRAS, sicut supra <226> celeres defer mea dicta per auras.* 25

1 ad v. 351 in marg. quasi . . . admonitionem T || 3 a verisimilis deo F 5 ad astra i. s. supr. vers. unam rem bis dixit T || 7 scholium ad in somnis om. F || 8 ad admonet supr. vers. primo admonet et post negligentiam terret T || TORRENDA N (TVRBIDA n) Orrenda H || 9 parentis] patris F || 10 ad turbida supr. vers. turbata et sollicita T || ait scripsi: aut F || 13 amor . . . admonet] non ipse sed eius amor M. inde non ipse sed amor Ascanii admonet Masvicius || 15 ad me puer A. supr. vers. scilicet admonet et omnia ista ad necessitatem pertinent T || 16 sed et ad F || 17 solyco fances F solococphanes N L H solicoфанes M || 18 hermes F N ermes J H M || 19 ad interpres supr. vers. in hoc loco nuntius, ad testor u. c. supr. vers. ut robustiorem faciat fidem dicit testor et proprie dicit testor id est iuramento confirmo T. cf. Tib. Donatus pro nuntio] pronuntiatio F || 24 dimittit F N L H || 25 CAPVT N H || aut mercurii N || 26 meum] anchisae F || aut ascanii M || alii volunt Aeneae et Ascanii addita sunt, ne ea explicatio, quam tertio loco Servius protulit, quae in F mutata est, omitteretur. || imaginis . . . deceptum Masvicius seclisus. ego autem imaginis lacunam indicavi. videtur autem scholiastes haec fere scripsisse atque 'testor utrumque caput' dixit, ne putaretur cum imagine numinis esse deceptum. cf. Tuvonense scholium ad hausi v. 359 et Tib. Donatus || 27 CELERES L || supra om. N L H (add. l) || 28 et celeres F

358. MANIFESTO IN LVMINE aut claro: aut in nimbo, cuius maius est lumen. sic Lucanus (IX 11) postquam se lumine vero implevit. *et singula legenda sunt haec, ut habeant admirationis venerabilem fidem.*

5 359. HIS AVRIBVS HAUSI accepi: et est pleonasmus. 'haurit' enim pro 'percepit' ponebant veteres: et ideo qua potissimum parte sensus percipiant adiungunt, (XII 26) simul hoc animo hauri et (661) hauriat hunc oculis ignem et reliqua. Probus enim ait nemo haurit vocem.

10 360. INCENDERE exagitare. QUERELLIS 'l' litteram metri causa addidit: nam 'querela' dicitur, quia 'querulus' facit: hoc modo et 'loquela', 'suadela'.

361. SEQVOR ut (V 629) Italiam sequimur fugientem. et oratorie ibi finivit, ubi vis argumenti constitit.

15 362. TALIA DICENTEM bene 'dicentem', non postquam dixit. IAMDVIVM ab initio orationis. AVERSA id est irata: 'aversa' ergo ad animum referendum est; nam incipit esse contrarium 'aversa tuetur': ut est (I 482) diva solo fixos oculos aversa tenebat.

364. LVMINIBVS TACITIS pro ipsa tacita, ut (VII 343) tacitumque obsedit limen Amatae pro 'ipsa tacita'. sequitur autem invectio, quae semper statu caret. sane 'tacitis' participium passivum pro activo. quidam 'tacitis' epitheton oculorum volunt. alii 'tacitis' siccis pro iracundia.

25 365. NEC TIBI DIVA PARENS non est sola in Aeneam vituperatio, sed etiam in se obiurgatio, quia dixerat (12) credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum: unde nunc dicit 'generis nec Dardanus auctor'. et studet illud destruere (I 617) tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae et reliqua. et nominando Venerem et Dardanum et maternam et paternam generositatem destruit.

5 haurit . . . veteres] cf. Non. p. 319 M.

2 sic] ut M || implevit] miscuit F || 5 accepi . . . pleonasmos] pleonasmos. hausi autem accepi M || ad hausi supr. vers. percepi. hoc dicit ne putaretur eum unanisi imaginibus esse deceptum T || aurit F || 7 percipient F || 8 hauriat] aurit F || enim] autem Masvicius || 9 vocem] nisi auribus add. Ribbeckius prol. p. 144 adn. 1 || 10 ad incendere supr. vers. exagitare T || littera F || 11 loquella F || 14 ad sequor supr. vers. oratorie . . . constitit T || oratoriae F oratione Commelinus || 15 ad talia dicentem in marg. bene dicentem non postquam dixit, supr. vers. id est dum ille diceret T || potestquam F || 16 ad aversa tuetur supr. vers. irata et est ad animum referendum non ad oculos nam incipit esse contrarium aversa tuetur T || 20 pro] hoc est F || 21 curet F || caret] carere autem statu dicitur, quia res quibus utitur veritate caret add. D || ad luminibus tacitis in marg. pro ipsa tacita aut est epitheton oculorum quod scilicet semper tacent aut siccis pro nimia iracundia T || 23 pro] prae Daniel primus || 24 vituperatio NLIH (decem fere litterae post vituperatio erasae in N): obiecta vituperatio F || obiectio M || 25 diurgatio F || 27 tunc F || 28 quam F

366. PERFIDE amantum verbo eum increpat, sic supra <305> dissimulare etiam sperasti, perfide.

367. CAVCASVS mons Seythiae inhospitalis. *sane quidam absurde putant Caucasum et tigris a Didone memoratas, quia nec Didoni perturbatae venire in mentem Caucasus potuit, nec tigres iuxta 5 † dum cognitae, et hoc Hyrcanae: nam quod ait 'gemit Caucasus', elaboravit dicendo 'genuit' incredibilius facere de monte masculini generis. sed hic imitatur Graecos, qui magis proprie γλαυκῆ δέ σε τίκτε θάλασσα: quod hic ad propria nomina transtulit.* HYRCANAEQVE TIGRES Arabicae: nam Hyrcania silva est Arabiae. et notandum re- 10 lictis mediis comparationibus eum augmenta fecisse: nam post deos non homines, sed saxa intulit.

368. NAM QUID DISSIMVLO? tacitae quaestioni occurrit, ne quis eius nimiam iracundiam reprehenderet, dicens Aeneam posse mitigari forsitan precibus. QVAE ME AD MAIORA RESERVO aut ad maiores 15 scilicet iniurias: aut ad superiora pertinent, quia ei male dixit.

369. NVM FLETU INGEMVIT nam hoc est 'generis nec Dardanus auctor'. NVM LVMINA FLEXIT hoc est 'genuit Caucasus': vel ad illud pertinet <331> 'ille Iovis monitis inmota tenebat lumina'.

370. MISERATVS AMANTEM hoc est 'Hyrcanaeque admorunt ubera 20 tigres': et 'miseratus' accusativum regit, ut hoc loco: 'misereor' genetivum, ut <II 147> miserere animi non digna ferentis. et bene avertit ab eo sermonem et non dixit ('num) ingemuisti? num flexisti, aut miseratus es?' ut hic alienus oves custos et reliqua, non dixit 'tu mulges'. et 'miseratus', hoc est 'nec tibi diva parens'. 25

371. QVAE QVIBVS ANTEFERAM amphibolia: quid prius, quid posterius dicam? quod fieri solet, ubi omnia et paria et magna sunt. sane 'anteferam' non est dividendum, est 'praeferam'. NEC MAXIMA

8 γλαυκῆ] Hom. Il. XVI 34. cf. Macrob. Sat. V 11, 14 || 10 nam Hyrcania silva est Arabiae] cf. Isid. or. XIV 3, 33 || 21 miseratus . . . ferentis] cf. de idiomatibus IV p. 566, 9 K. || 24 hic alienus] bue. III 5

1 amantum verbo om. M || auerbo F || 2 perfide] more amantium add. M || 3 mons est LH || inhospitabes L inhospitalis l || 4 Didoni] didone F || 6 dum] eum Commelinus. || et hoc secl. Commel. || Hyrcanae Commelinus: cyrenae F Cyrene Daniel. nec t. iuxta poni congruit et hoc Hyrcanae F. Schoellius || 7 credibilius Dorvillius || 8 hic Daniel: ho F || γαυκῆσε τίκτε ελλασσα F || 9 quod Daniel: quid F || 10 et notandum om. F || 11 eam M || 13 tacite NH || 14 nimiam eius M || mitigari ex mitigare N mitigare L mutigare H || 15 ad quae m. a. m. r. supr. vers. ad maiores iniurias vel ad superiora pertinet quia ei supra male dixit T || 16 supera F || ei] et F || 17 FLETVM GEMVIT F || 20 hoc est 'Hyrcanaeque admorunt ubera tigres' nescio an ad num lacrimas victus dedit? referenda sint || 25 tu mulges scripsi: tu millies F tun illi es Daniel et Commelinus tum illi et es miseratus G. Vossius tune ille es Mascivius || 26 amphibolia] amfiboloia M. est supr. vers. add. n amphibologia est vulgo || 28 ut praeferam F, corr. F. Schoellius

IVNO aut in Iunonem male dictum est, ut eam non esse maximam dicat, sicut etiam in Iovem: nam convicium est, quod eum Saturnium dicit, hoc est nocentem: aut certe iungitur, ut 'nec Iuno aspicit, nec Iuppiter', *ut se dementem dicat, quod regina eiectum et egentem in partem regni receperit. aut certe 'maxima Iuno' quae solet amare Carthaginem: vel quae nuptias dedit, quod optaverat Dido.*

372. *NEC SATVRNIVS ut supra <92> dictum est, ubicumque infestus vult ostendere vel Iunonem vel Iovem, Saturnios appellat, ut <I 23> veterisque memor Saturnia belli et <XII 830> Saturnique altera proles irarum tantos et reliqua. et Iovem ideo Saturnium modo appellat, quia Aeneam a Carthagine praecipit abscedere.*

373. *NVSQVAM TVTA FIDES hoc est, nec apud rem, nec apud hominem: Terentius quid credas, aut cui credas? et declamavit per contrarium: nam omnis fides tuta est: [cuius haec proprie virtus est, ut tuta sit]; 'haec' ait 'nusquam tuta'. EIECTVM naufragum: legimus enim <I 538> huc pauci vestris adnavimus oris. et est separandum 'eiectum'. LITORE EGENTEM id est 'egentem litoris', ut <I 540> hospitio prohibemur harenae. *vel si iungas 'eiectum litore', pro 'in litus', ut <I 6> inferretque deos Latio pro 'in Latium'. et in tribus modis haec elocutio profertur: 'egco hanc rem', Plautus menaechnis linum, lanam praeebo, neque quicquam eges: 'egco huius rei', <IX 87> has ego Dardanio iuveni, cum classis egeret: et 'egco hac re', ut 'litore egentem'.**

374. *EXEPI ad illud respondet 'eiectum litore egentem'. REGNI 25 DEMENS IN PARTE LOCAVI ut <214> ac dominum Aeneam in regna recepit: quod Iarbas queritur. et est invidiosum: quando optantem vel litoris egentem in regni partem recepi. mire autem recordatione beneficiorum iracundia accenditur. sane etiam hic mentio caeremoniarum inducitur: mos enim apud veteres fuit flamini ac flaminicae, dum per confarreationem in nuptias convenirent, sellas duas*

13 Terentius] ad. III 2, 32 'quid iam credas? aut cui credas'? || 21 menaechnis] l 2, 12 'ego quando tibi ancillas penum lanam aurum vestem purpuram bene praeebo nec quicquam eges'

2 saturnum *LII* (saturnium *l*) || 5 *ad* maxima Iuno *supr. vers.* ideo maxima quia praecerat Carthagini vel quia nuptias dederat quas optaverat *T* || 7 *ad* nec Saturnius *in marg.* ut . . . appellat *T* || 12 rem] denum *in ras.* *l* || 14 haec *Daniel:* hanc *F'* || 15 haec] hic *F'* || naufragium *N* naufragium *II* || 21 menaechnis *F'* in Menech. *Daniel* || 22 egeo] regeo *F'* || 23 ego *F'* || 24 respondit *F'* || 25 ac] et *NLIIM* || 26 iarnas *F'* iarbas *NLIH* || conquirete *F'* || hoc invidiose est dictum quando scilicet optantem vel litus (*sic*) egentem . . . dum confarreatur *in marg. T.* sane etiam . . . dum confarreatur *hab. Ambros.* || 27 egentem *om.* *F'* || in recordatione *T* || 28 caeremoniarum inducitur mentio *T* || 30 dum *T:* ut

F *Ambros.* || ferreationem *F'* conferrationem *T* (re *superscr. alia man.*) farreationem *Ambros.*

iugatas ovilla pelle superiniccta poni eius ovis, quae hostia fuisset, ut ibi nubentes velatis capitibus in confarreatione flamen ac flaminica residerent: quod hic Dido meminit, cum queritur se ab Aenea contra ius nexus maritalis descri, his verbis 'regni demens in parte locavi': 'locata' enim uxor dicitur, quod simul cum eo sedeat, dum confarreatur. 5

375. AMISSAM CLASSEM subaudis 'renovavi'. ad illud respicit <I 551> quassatam ventis liccat subducere classem. socios A MORTE REDUXI scilicet quos hospitio cictos excepi, quibus classem reparavi.

376. FVRIIS INCENSA FEROR aut quod necesse habeo exprobrare 10 beneficia, ut Terentius insanire occipiunt homines ex iniuria: aut quia multa erat in deos locutura. et bona praemittitur excusatio: nam numina non credere curare mortalia et ab his beneficium non sperare furoris est. subiungit enim <382> 'si quid pia numina possunt'. 15

377. NVNC LYCIAE SORTES inrisio est honesta satis, cum his verbis fit, quibus laus praemissa est, ut et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit, needum illis labra admovi, sed condita servo. scimus autem Aeneam superius haec verba dixisse <345> sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo, Italiam 20 Lyciae iussere capessere sortes. 'Lyciae' autem 'sortes': Apollinem Lyceum appellari dicunt sive de Lyceo, quem vicit, et in victoriae suae testimonium hoc nomen induit: sive quod est λευκός a candore: idem enim et sol creditur: sive quod transfiguratus in lupum cum Cyrene concubuit: sive quod in lupi habitu Telchinas occiderit: sive 25

11 Terentius] ad. II 1, 43 'minime miror qui insanire occipiunt ex iniuria' || 17 et nobis] buc. III 44 et 47

1 ovilla F: ovina T ouili Ambros. || superiecta T || poni om. Ambros. || qui ostia fuissent F || ut scripsi: et libri || 2 ibi . . . flaminica om. Ambros. || quon-
 farreatione F conferratione T || 3 siderent Ambros. || hic om. F || 4 nexus Am-
 bros.: nixus F, om. T || maritalis T || 5 quod . . . sedeat] quae simul cum ma-
 rito sederit T || confarreat Ambros. || confarreatur] confarreationes autem tonitru
 dirimit add. Mascivius || 6 subaudi NH || ad amissam classem supr. vers. ad
 illud respicit . . . classem T || respicit om. F respondit Daniel || 7 ad socios
 a m. r. supr. vers. scilicet . . . reparavi T || 8 ospitio F || excipi F || 11 ut] aut
 F || accipiunt F || 12 in deos] undaes F || locutura N: locuta LIIM loquuta
 F || 14 sperare] auxilium supr. vers. add. n. idem edidit Stephanus || 16 est om.
 LI || 17 fit om. M (supr. vers. add. m) || 21 Apollinem liceum appellari dicunt
 siue a lico quem vicit . . . unde etiam patareus est dictus in marg. T || 22 lie-
 ceum F Lyceum Daniel Licium Commelinus Lyceum Mascivius || appellare F
 appellat Daniel primus || dicunt om. F et Daniel || siue a lico quem F siue de-
 liquoq; F || in om. F || 23 λευκός Commelinus: λευκος F λεικος T λευός Da-
 niel || 24 transfiguratus] est add. Daniel || 25 Cyrene Mascivius: cirene F T ci-
 nere Bern. 167 || concubuit] et inde eadem provincia Lycia vocata add. Daniel
 siue quod . . . attulit om. F || Telchinas Mascivius: theleanos T

quod lupus ei primus post interemptum Pythonem ex eo loco, qui appellatur Tempe, laurum attulit: sive quod pastoralis deus lupos interemerit. et est alia fabula, cur Lycia vocata sit regio: Diana harum regionum gaudebat venatu; sed quodam tempore tanta vis luporum se
 5 ibi infudit, ut omnes feras eorum incursus absumeret: cum ergo omnis oblectatio deae, quae de venatione veniebat, extinctis ceteris animalibus defecisset, Apollo ob hanc rem † consecratum est. est et alia de hoc fabula: Danaus trahens ab Aegypto originem, cum videret ira Neptuni vindictam sumentis, quod adversum se de condendis Athenis Inachus
 10 fluvius pro Minerva iudicasset, uri siccitatibus solum, filiam Amymonen ad aquam inquirendam proficisci iubet. quae cum vidisset repertum fontem hiatu terrae receptum exaruisse, ad patrem detulit: quo ille prodigio commotus oraculum Apollinis adiit, cui Apollo respondit, ut profectus ubi invenisset taurum et lupum inter se pugnantem, spectaret
 15 exitum pugnae, et si taurus vicisset, Neptuno templa construeret; si vero lupus, Apollini delubrum sacraret. sed cum Danaus lupum videret vicisse, Apollini Lycio templum dedit. in huius autem Lyciae regione Patara sacer olim lucus Apollini fuit, ubi Apollo responsa dedit: unde etiam Patareus appellatus est. NUNC ET IOVE MISSVS AB IP SO
 20 sicut supra <356> 'ab ipso' magno: et bene 'nunc' saepius posuit ad inrisionem, quasi: nunc de te curant qui ante periclitanti non curaverunt subvenire.

378. HORRIDA IVSSA et hoc per inrisionem, quasi plena venerationis, vel quae tu timeas.

25 379. QUIETOS SOLLICITAT Cicero in libris de deorum natura triplicem de diis dicit esse opinionem: deos non esse, cuius rei auctor apud Athenas exustus est; esse et nihil curare, ut Epicurei; esse et curare, ut Stoici: secundum quos paulo post 'si quid pia numina possunt': nam modo secundum Epicureos ait 'eā cura
 30 quietos'. quidam superos deos Mercurium Apollinem et Iovem ac-

25 Cicero] cf. d. nat. d. I 23, 63 || Cicero ... quietos] exscr. myth. III 9, 9

2 laurum scripsi: aurum T || pastorales deos T lupos omittens. fort. ut pastoralis d. l. i. || 6 oblectatio T || 7 consultus T. Lycius A. o. h. r. consultus eique templum consecratum est F. Schoellius. Apollini ob hanc rem consecrata est Masvieius || et om. F || 9 sumentes T || Inachus Barthius: isachus T hisagus F. Minervae et Neptuni de Attica litem scholiastes pro Iunonis et Neptuni de Argolide litem posuit. || 10 siccitate T || amymonē T aymonen F || 13 adit F || 15 constitueret Daniel primus || 17 Inacio F || Lyciae] lucae F || 19 est dictus T || 20 magno Daniel: magne F. fort. id est magno || 21 curauerunt F || 23 ad horrida iussa supr. vers. videlicet quae tu timeas nam plerumque horror pro admiratione ponitur T || 26 de diis F: de his N L H, om. M || ducit H || deos om. N L. (supr. vers. add. D) || rei] sei F regi N || 27 ut ... curare om. L, in marg. suppl. I Epicurei ... ut om. N H || 28 ut om. M || 29 quura L || 30 ad is superis l. e. e. c. q. supr. vers. superos deos quidam intellegunt iouem mercurium et reliquos quietos vero inferos T

epiunt, 'quictos' vero inferos, quia Aeneas dixerat <351> 'me patris Anchisae'. 'sollicitat' vero sollicitos habet: Terentius ego quia non redit filius, quae cogito et quibus nunc sollicitor rebus.

380. REFELLO redarguo: *vel retardo: vel falsa esse convinco; 'refello' enim ab eo quod est 'fallo' venit.* 5

381. I SEQVERE ITALIAM VENTIS satis artificiosa prohibitio, quae fit per concessionem: quae tamen ne non intellecta sit persuasio, permiscenda sunt aliqua, quae vetent latenter, ut 'ventis' 'per undas', *nomina terribilia.* sic Terentius profundat, perdat, pereat: nihil ad me attinet. *ergo hic cum eum videtur dimittere, 10 admonendo periculi retinet. sane multi 'Italiam' distinguunt, ut sequatur 'ventis pete regna per undas'. * et 'sequere' quasi fugientem.**

382. SPERO EQVIDEM videtur eadem quodammodo repetere, et de tempestate et de beneficiis suis vehementius. MEDIIS SCOPVLIS aut manifestis, ut <VI 111> medioque ex hoste recepi: aut illa saxa 15 dixit, quae sunt inter Africam et Sardiniam Siciliamque.

383. HAVSVRVM luiturum, daturum. DIDO potest et vocativus esse, et accusativus, *ut et 'o Dido' et 'hanc Dido'.*

384. SEQVAR ATRIS IGNIBVS ABSENS alii 'furiarum facibus' dicunt, hoc est 'invocatas tibi inmittam diras'; alii 'sociorum' *fa- 20 cibus dicunt, ut paulo post <594> ferte citi flammis. melius tamen est, ut secundum Vrbanum accipiamus 'atris ignibus' rogabilibus, qui visi tempestatem significant, ut Aeneae, sicut in quinto <7> legimus, contigit. hoc ergo nunc, quod factura est, dicit, id est occidam me et rogabilibus te persequar flammis 'absens', quasi 25 mortua, ut <IX 213> absenti ferat inferias. rogabilibus autem,*

2 Terentius] ad. I 1, 10 || 9 Terentius] ad. I 2, 54. cf. Don. ad. h. v. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 659 et II 340

1 infernos *Daniel primus* || 2 ad sollicitat *supr. vers. sollicitos habet T* | terenter *F* || 3 sollicitos *F* || 4 REFELLO redarguo *post attinet (lin. 10) hab. NLHM* || redarguo *om. F* || ad refello *supr. vers. redarguo T* || 5 ab eo] habeo *F* || 7 confessionem *F* || ne *om. NH (supr. vers. add. n)* || 8 permiscendam *L* | promiscenda *H* || ut ventis] at iuuentis intuentis *N* in nentis *H* || ut . . . undas]

VENTIS P. REGNA PER VNDAS *L* || 9 nomina terribilia et sequere quasi fugientem sic terentius *e. g. s. F* || profundit *ex* perfundit *L* || 10 attinet *om. F.* | catinet *H* || uiditur *F* || 11 distinguunt *F* || 16 dicit *F* || inter] iuxta *M* || atque siciliam *F* || 17 ad hausurum *supr. vers. uisurum* uel excepturum uel luiturum uel passurum *et ab alia manu persoluiturum T* || 20 inuocata *F* | inuocatus *H* || diras] furias *M* || 21 citi *ex cite N* aut *H* || 23 quanto *H* || 24 nunc *om. F* || factura] factum *F* || 25 absens . . . quamquam absens] absens autem id est mortua ut absentia ferat inferias atris autem rogabilibus id est nigris quae dum dicit ignium meminit et debuit absens quamquam subiungere ut esset quamquam absens *F* | ABSENS mortua vel de suis dicit hominibus, ut paulo post ferte citi flammis. date vela, impellite remos. ABSENS autem id est inferias. atris autem rogabilibus, id est nigris quae dum dicit ignium meminit, et debuit absens coniungere, ut esset

mali ominis, quod 'atris' dixit. legimus et in Horatio nigrorum-que memor dum licet ignium. *et debuit 'absens' 'quamquam' subiungere, ut esset 'quamquam absens'.*

385. ANIMA SEDUXERIT ARTVS hypallage pro 'animam artubus 5 seduxerit'. *aut certe 'anima' pro 'ab anima': et est mortis periphrasis. quid enim est mors, quam separatio animae a corpore?*

386. OMNIBVS VMBRA LOCIS ADERO: DABIS INPROBE POENAS dicunt physici biothanatorum animas non recipi in originem suam, nisi vagantes legitimum tempus fati compleverint: quod poetae ad 10 sepulturam transferunt, ut <VI 329> centum errant annos. hoc ergo nunc dicit Dido: occisura me ante diem sum; vaganti mihi dabis poenas; nam te persequar *et adero quandiu erro* semper: si autem fuero recepta in originem, poenas tuas audiam, quas videre non potero. hic ergo sensus est: si tempestatem evaseris flamma- 15 rum rogalium, umbra mea te persequetur: si et hanc evaseris, vel recepta audiam famam suppliciorum tuorum. *INPROBE sceleste. sic in iure improbus intestabilisque esto.*

388. MEDIVM SERMONEM propter hoc quod sequitur 'multa metu cunctantem et multa parantem dicere', *ut supra <277> mor- 20 talis visus medio sermone reliquit. sane multi DICTIS participium, non appellationem volunt, hoc est, cum haec dicta essent.*

390. LINQVENS multi pro 'relinquens Aeneam', alii pro 'deficiens' accipi volunt more antiquo, sicut 'delinquere' pro 'deficere': Coelius 10 historiarum delinquere frumentum, Sardiniam hostes tenere,

1 in Horatio] earm. IV 12, 26 || 23 Coelius] p. 163 Pet.

quamquam absens Daniel. ex his vel de suis . . . impellite remos Masvicius, Burmannus, Lion non debuerunt recipere: nam eadem sunt quae Serviana (lin. 21) alii . . . flammas || 2 dum] ut M || ad absens supr. vers. scilicet quamquam T || 4 ypallage enim F || 5 seduxerit M: sedixerit F oduxerit N L H || 6 animi F, corr. Daniel || 8 biotinatorum N H. id est illorum quia ante tempus morti praedestinatum sponte sibi consciscunt mortem add. L || 9 iugantes H || 11 occisura see ante diem suum F occisuram se ante diem suam L (1 occisura me ante diem sum superscr. D) || 12 erranero Daniel || 14 poterit H || hic . . . est] hic est ergo totus sensus M || si . . . rogalium si misis rogalibus flammis evaseris tempestatem M (si . . . rogalium deleta sunt) || 16 audiam famam M: audiet

l. m.

famam F audiam famam audiet fa.ma (audiam . . . audiet in ras.) N audiet f.amã (1 crasa, ã in ras. D) L audiet flamma H || subpliorum N || ad dabis supr. vers. sustinebis persolues, ad inprobe supr. vers. sceleste sic in iure improbus intestabilisque esto T || 17 in om. F || inprobos F || 19 parantem N: uolentem F p. L p̄ H, omittit M || 20 ad dictis supr. vers. sane dictis multi . . . cum multa (sic) dicta essent T || multi et multe F || 21 adpellationem F || ad auras supr. vers. scilicet vitales in quibus loquebatur T || 22 ad linquens supr. vers. sine relinquens sine deficiens unde delinquim solis et in marg. sup. ab alia manu multi pro linquens aeneam . . . conlapsaque membra T || derelinquens Daniel primus || 23 Caelius F || Caelius histor. delinquere frumentum etc. Ambros. || 24 sardinam F || hostes tenere] hostis tenet T

Tabero nam delinquat, aut superet aliquid tibi, id est deficiat, aut superet; Gellius annalium deliquium solis et deliquionem, dicit quod Vergilius defectus solis varios: nam in hoc ipso loco sequitur 'suscipiunt famulae contlapsaque membra'.

391. SVSCIPIVNT FAMVLAE subaudis eam. *THALAMO dati-* 5
vus casus.

393. *AT PIUS AENEAS ordo est: at pius Aeneas iussa divum exsequitur. bene autem excusat Aencam 'pium' dicendo, cum ei et gemitus dat, et ostendit solacia dolenti velle praestare, et probat religiosum, cum decorum praeceptis paret.* 10

395. ANIMUM LABEFACTVS PRO 'animum labefactum habens'. AMORE num Didonis, quo illa flagraret?

397. TVM VERO TEVCRI INCVMBVNT regis scilicet praesentia: sic in nono <72> tum vero incumbunt, arguet praesentia Turni. *LITORE de litore. VNCTA pice delibuta.* 15

399. FRONDENTESQVE FERVNT REMOS non qui erant, sed qui esse poterant, ut <536> quos ego sim totiens iam dedignata maritos.

400. FVGAE STUDIO celeris profectionis, ut ille volans simul arva fuga simul aequora verrit. *INFABRICATA inpolita.* 20
bene expressa est festinatio navigare cupientium.

401. CERNAS honesta figura si rem tertiae personae in secundam referas, hoc est 'si quis cernat'.

402. FORMICAE ad studium respicit comparatio hoc loco, non ad personas. et notandum cautelam exprimi per hanc comparisonem. 25
Horatius parvula, nam exemplo est, magni formica laboris, Iuvenalis <VI 361> formica tandem quidam expavere magi-

1 Tubero] p. 315 Pet. || 2 Gellius] p. 175 Pet. || 3 Vergilius] georg. II 478 19 ille] georg. III 201 || 22 honesta figura . . . cernat] cf. Don. ad Ter. Andr. III 1, 2 et Macr. Sat. V 14, 10 || 25 Horatius] sat. I 1, 33

1 Tubero om. T || Tubero non delinquit aut superet aliquid id est deficit aut superest Ambros. || delinquat Masvicius: delinquit F' delinquit T || 2 Gellius deliquium solis et deliquionem dixit Ambros. || deliquionem G. Vossius: deliquionem F' T || 5 ad marmoreo supr. vers. marmorum crustis adornato non reuera marmoreo T || ad thalamo supr. vers. dativus refero tibi T || 7 ad at pius Aeneas in marg. ordo est . . . paret T || 9 solatia T || dolent F' || 11 ad labefactus supr. vers. labefactatum habens T || habes F' || ad amore supr. vers. didonis scilicet qui eum fatigauerat T || 12 quo illa flagraret Daniel: quod illa fragraret F' || 13 TVXC N'HM || 14 tunc N'HM || urget LHM || 15 ad uneta supr. vers. pice delibuta T || 16 quia errant F' || qui] quia F' || 17 potuerant F' 19 volat Vergilius || 20 nerrat F' verrens Vergilius || ad infabricata supr. vers. inpolita . . . cupientium T || INFABRICA F' || inpolita om. F' || 22 figura] est ut add. M || 24 ad ingentem f. f. a. supr. vers. et ad studium respicit hoc loco comparatio non ad personas T || comparatio] haec comparatio F' || non ad personas edidit Stephanus || 27 formicam F' || quidem NH

stra. sane 'formica' dicta est ab eo, quod ore micas ferat. de qua fabula talis est: in Attica regione quaedam puella Myrmix nomine fuit, Minervae ob castimoniam et sollertiam dilecta, quae postea hoc modo Minervae in se odium concitavit. namque cum vidisset Minerva
 5 Cererem segetes invenisse, volens ipsa ostendere Atticis quo expeditius segetes parerent, aratrum dicitur invenisse. quod cum manu ageret, et Myrmix ei adhaereret, ausa est occulte aratri stivam subripere, et apud homines se iactare, infructuosum esse Cereris munus, nisi suo uterentur invento, quo terra aratro resoluta expeditius ederet fructus. quod
 10 cum proditum aegre tulisset Minerva, Myrmicem illam virginem in formicam convertit eamque, ut proditricem, adversam frumentis, quae semper insequitur et subripit, esse praecepit. quae res cum Iovi miserationem movisset, excogitavit quemadmodum formicae honorem daret. nam cum Acacum, filium suum ex Acyina susceptum, Thessulis imponeret regem et agros ipsos videret hominibus indigere, formicas colligi in unum iussit easque in homines commutavit: vule Myrmidones appellati sunt. FARRIS solum nomen est, quod 'r' geminet in genetivo: monadicon est ergo, sicut 'sol'. item 'cor cordis' solum in 'dis' mittit genetivum. item 's' geminat 'as assis'. et haec ca-
 20 rent exemplis.

403. CVM POPVLANT antique dixit: nam hoc verbum apud veteres activum fuit, nunc tantum deponens est. et bene rei parvae per metaphoram sublimitatem dedit, ut non videatur de formicis, sed de exercitu loqui. HIEMIS MEMORES hoc est caute, in adventum
 25 hiemis: Horatius quae, simul inversum contristat Aquarius annum, non usquam prorepat. tecto suo tecto, id est cavernis.

404. IT NIGRVM CAMPIS AGMEN ut <130> it portis iubare

1 sane . . . ferat] exscr. Isid. or. XII, 3, 9 || 17 solum . . . exemplis] cf. Prob. cath. p. 14, 5 K. || 25 Horatius] sat. I 1, 36

1 ferat] vel aliquo modo a graecis derivatum est quam vocant μύρμηκα add. D. || formica dicta est ab eo quod ore micas ferat de qua fabula talis est . . . appellati sunt in marg. T || 2 mirmix FT || 3 sollertiam F sollertia T || 4 modo] loco Lion || 6 segete F || 7 mirmix F || arari F || 8 se iactare T: si iacere F || 9 aederet F || 10 tulisset et F || mirmicem F || illam om. T || 12 cepit . . . quemadmodum om. F || 14 cacum F lacum Daniel || reegina T || tesalis F || 15 agros Daniel: egros F aegros T || vidisset T || indigere hominibus T || collegi F || 16 mirmidones FT || 17 germinet F || 19 mittit] exit M || geminata FM || as om. FN (supr. vers. add. u) || 22 actuum H || ad populant supr. vers. et bene . . . loqui T || 23 formica T || 25 quae] qui F || 26 proripit F || ad tectoque supr. vers. cauenis T || suo F: ὑπὸ Daniel primus. fort. sub || 28 in NI iuuare exhorto F

exorto. et est hemistichium Ennii de elephantis dictum, quod ante Accius est usus de Indis.

405. CALLE ANGVSTO 'callis' est semita tenuior, callo pecorum praedurata: unde et *callum et callidos dicimus*: 'semita' est semis via, unde et semita dicta est: 'via' id est actus dimidius, qua potest ire vehiculum: nam 'actus' duo *carpenta* capit, propter euntium et venientium vehiculorum occursum. GRANDIA TRVDVNT quae portare non possunt.

407. MORAS tardas, morantes: *quia solent resistere.* SEMITA FERRET aptum verbum festinationi, ut e contrario 'frigidum' tardum. 10

408. QVIS TIBI TVNC DIDO CERNENTI totum hoc magna prosphonsi dictum est: plus enim est in re, quam in verbis: quamvis enim totum dictum non sit, tamen et cogitatur et capitur ab auditore: haec est enim magna emphasis, quae perpetuam personam complectitur. Terentius quid illi tandem credis fore animi misero, qui cum illa consuevit prior? 15

409. FERVERE LATE infinitus hic a tertia est coniugatione, id est a 'fervo fervis': nam secundae coniugationis verba perditio 'e', quod habent ante 'o', in tertiam migrant, ut 'ferveo ferveo', 'fulgeo fulgo': hinc est <VIII 677> *fervere Leucaten auroque effulgere fluctus.* sic etiam Horatius *vade, vale, cave ne titubes mandataque frangas*: nam 'cave' 've' longa est, nec vocalis sequitur, ut in bucolico <3, 79> 'vale, vale' inquit, 'Iolla': sed

1 Ennii] ann. 465 p. 69 Vahl. || 3 callis . . . occursum] cf. Isid. or. XV 16, 8 sqq. exscr. diff. verb. 539 || 14 Terentius] ad. IV 5, 31. cf. Don. ad h. v. || 17 infinitivus hic e. q. s.] cf. [Sergii] explan. in Don. p. 505, 31 sqq. K || 21 Horatius] ep. I 13, 19

1 emisticium *F* emistihium *L* hemisticum *H* emystichium *M* || elephantis libri || quod] quo *F* || antea *NH* ante dictum *M*. ceterum ante scilicet *Vergilium* || 2 accius *NLM*: acilius *F* actius *H* Caecilius *Ryckins* || de Indis] deinde nos *F* || 3 tensor *F* tonsior *Daniel* || 4 callum] fortasse callere. nisi forte unde . . . dicimus ad ipsa *Vergilii* verba adscripta fuerunt. ut 'callum' et 'callidus' a 'callis' derivanda esse scholiastes putaverit. || semita] seminata *F* SEMITA semita *L* || 5 dicta est om. *NH* (supr. vers. add. n) || via est om. *NLH*. cf. *Isidorus* || 6 iactus *H* || carpenta edidit *Stephanus*. vehicula *Lion* || propter euntium] praetereuntium *M* || 7 venientium *H* || ad pars supr. vers. pars licet in litteratura singulare sit in sensu tamen plurale est ideo sic iungitur pars tridunt et ad obnixae supr. vers. subnixae humiles *T* || 10 ad fervet in marg. congruum verbum posuit quia fernere dicitur quicquid instanter perficitur et ab alia manu ut e contrario frigidum tardum *T* || aptum *Daniel*: actum *F* || 11 ad v. 408 hoc cum magna exclamazione est hoc dictum et est enfasis in hoc quia colligit totam personam et hoc ex persona poetae dictum sciamus *T* || prosphonsi *Commelinus*: profosi *F* profouisi *Daniel* || 13 capitur *Daniel*: rapitur *F* 17 infinitivus *L* || e tertia *L* || 18 a ante ferveo om. *F* || nam om. *F* || perditio e]

perditio e *N* perditio *H* || 19 ferveo om. *NHM* (supr. vers. add. n) || 21 vade *F*: ualde *NH* ualde *L* (ualde fuit) ualde *M* || 22 ve] uel *N* || 23 bucolico] uirgilio *FM* || inquit *NLH* || yolla *F* iollo *H*

dicimus a tertia coniugatione esse imperativum, ut 'cavo cavis'. hinc etiam Catullus 'cavere' dixit.

410. ARCE EX SVMMA regum enim fuit habitare in arcibus proter tutelam. denique Romae Valerius cum in Esquiliis domum
5 haberet altissimam, invidiae causa eam complanavit. item Augustus post Actiacum bellum Palatium ex suo praecepto aedificatum, cum esset domus privata, donavit reipublicae.

411. TANTIS CLAMORIBVS nautarum scilicet *vocibus*. MISCERI pro 'repleri' aut 'commoveri'.

10 412. IMPROBE AMOR exclamatio a poeta contra amorem. et hoc est quod Horatius dicit hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor. tale est et illud in tertio <57> auri sacra fames, id est cupiditas: nam et illic amoris est increpatio, qui secundum philosophos omnium generalis est rerum. hinc est quod
15 apud inferos Eriphyla inter amantes commemoratur, quae monile concupierat.

413. IRE ITERVM IN LACRIMAS hinc est amoris improbitas, quae cogit lacrimis rogare dudum superbam. est autem speciosa elocutio 'pergit in lacrimas'. PRECANDO 'precando' cantando.
20 in hoc modo 'do' naturaliter brevis est: sic Terentianus ut vitae dubius varios renovando dolores: plerumque tamen a Vergilio producitur, ut cantando tu illum? item cantando rumpitur anguis.

414 SVMMITTERE AMORI 'animos' quidam pro 'iras' accipiunt.
25 ut 'animosus' dicitur pro 'iracundus': et 'supplex animos summittere amori' ul est supplices preces adhibere, quae erat amore victa. 'summittere' autem 'amori', ac si diceret, non Aeneae: aut certe Aeneam amorem vocavit. ubique tamen subaudiendum 'cogitur'.

2 Catullus] fragm. 10 ap. Lachm. p. 84 ed. II || 11 Horatius] a. p. 46
20 Terentianus] v. 1296 K. 'sic varios tam longa dies renovando dolores.'
22 cantando] buc. III 25 || cantando] buc. VIII 71

1 a om. F || tertiae F || cavo] caue N || 2 catullif F catulus H || 4 aesquiliis NH esciliis F || 5 causam N || eam om. F || complanavit] at eum diruit et in plano aedificavit LM (t complanavit *superscr. l*) || 6 aedificata F || 8 ad misceri *supr. vers.* pro repleri aut commoveri T || 9 repleti F || 10 ad quid non mortalia pectora cogis *supr. vers.* ad quod scelus et est exclamatio in amorem qui ideo improbus dicebatur quod cogeret superbam aeneam praecari T || 13 illic *ex* illud L || increpatio F NH (increpatio n) || 15 eriphule F eryfila N? eryfilia LH curiala M eriphila m || muile F || 17 hinc] hic F || est om. M || 18 lacrimis cogit M || superbam FM: superbum NLH || 20 in hoc om. F || do om. L, *suppl. l* || sicut H || terentianus NL terentius H terentius M || 21 varias M || 24 ad summittere a. *in marg.* animos quidam . . . cogitur T || 26 adhibere] *scil. cogitur*

415. NEQVID INEXPERTVM FRVSTRA rogabat, *inquit*, non spe impetrandi; sed ne esset, quod sibi posset inputare, si non rogasset, quamquam frustra rogaret: *id est, ne derelinqueret medium aliquod intemptatum: et hoc 'frustra', quia moritura erat. Terentius omnia experiri certum est, priusquam pereo.* et 'frustra' ex iudicio 5 poetae est. sic Sallustius falso queritur de natura sua genus humanum, ut supra hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.

416. ANNA prope invidiose, quia ipsa nuptias suaserat. VIDES quasi diceret: ipsa tibi crede. et est maior vis affirmantis, cum dicit 10 'vides'. petitio autem haec etiam deliberationis modum a quibusdam putatur tenere. PROPERARI LITORE CIRCVM utrum circumspicis, an circum totum litus? et est ordo 'Anna, i soror, atque hostem supplex adfare superbum'. 'circum' non est praepositio, sed adverbium loci.

PROPERARI LITORE CIRCVM circum litus: nam postposita praepositio 15 et accentum mutavit, et suas perdidit vires. 'properari' autem impersonale est.

417. INDIQVE CONVENERE bene non addidit, qui: intellegitur.

418. ET LAETI NAVTAE id est aut minime timentes: aut adeo non necessitate, nec iussu abeunt, sed volentes. et hoc aut ad spem re- 20 tinendi, aut ad indignationem commovendam dictum est. et sicut supra <416>, prope ad invidiam Annae loquitur, ut et alibi <548> tu prima furentem his germana malis. Probus sane sic adnotavit si hunc versum omitteret, melius fecisset. CORONAS multi funium coronas accipi volunt, qui solent, quotiens navigatur, in modum 25 coronarum conponi: nam fugientes quemadmodum naves coronabant?

419. SPERARE DOLOREM pro timere: et est acyrologia, superflua dictio: nam speramus bona, timemus adversa. hoc autem dicit:

4 Terentius] Andr. II 1, 11. cf. Don. ad. h. v. || 6 Sallustius] Iug. I 1 || 7 hoc amet] Hor. a. p. 46 || 23 Probus] cf. Steup de Probis p. 105 sq. || 27 pro timere e. q. s.] cf. Isid. diff. verb. 513

2 possit F' || 3 ad nequid inexpertum f. m. r. supr. vers. ne relinqueret medium intemptatum et hoc frustra quia moritura erat T' || 4 terentur F' || 5 experire F' || 9 ad vers. 416 in marg. invidiose videtur hoc dictum quia illa suaserat nuptias et est quasi maior vis affirmantis cum dicit vides quasi diceret tu ipsa vides T' || prope] proprie Lion || nuptias] suas add. Daniel || 12 PROPERARE F' || 14 ad circum supr. vers. adverbium loci T' || 15 PROPERARI . . . litus om. F' || 18 ad undique e. supr. vers. licet non dicat qui tamen intellegitur T' intellegitur secludit F. Schoellius. sed intellegitur Masvicius || 19 ad puppibus supr. vers. quidam distingunt puppibus et. quasi diceret et puppibus T' || id est om. M || 20 iussu Daniel: iussa F. fortasse iussi || abeunt scripsi: abeant F' || aut post hoc om. Daniel || 22 et alibi] est alibi Daniel primus || 24 versum Commelinus: uerbum F' et Bern. 167 || ad coronas supr. vers. quidam uolubilitates funium intellegunt quia fugientibus non est congruum coronas dare T' || 25 finium F' || 27 agirologia F' aciroloia M

si scirem abiturum Aeneam, non tantum diligerem: si non dilexissem, minus dolerem. SI POTVI autem pro 'si potuissem'. et sic est dictum, ut <VI 105> omnia praecepi, atque animo mecum ante peregi: ac si diceret, nihil mihi novum contigit.

5 420. HOC TAMEN UNUM vel hoc solum.

421. MIHI pro me exsequere, *id est pro mea causa.*

422. COLERE pro colebat, vel colit: infinitus pro indicativo.

CREDERE credit vel credebat, *id est committebat.*

423. MOLLES ADITVS faciles, ut <293> et quae mollissima
10 fandi tempora.

424. ATQVE coniunctio complexiva: est et disiunctiva, cum dicimus 'aliter atque debuit fecit': est et expletiva atque illum in praeceps prono rapit alveus amni. HOSTEM SUPERBVM postquam ex aperto denegavit se Carthagini esse mansurum. et reddidit causas,
15 ob quas suppliciter eum adloquatur, quod et hostis et superbus; quasi dicat, aequo animo patiamur nos supplices esse, quoniam incidimus in hostem superbum. non nulli autem iuxta veteres 'hostem' pro hospite dictum accipiunt. Plautus in Curculione <I 1, 5> si status condictus cum hoste intercedit dies, idem in Cistellaria datum est
20 hostimentum, opera pro pecunia. nec enim vere hostem diceret, quem revocare cupiebat: ipsa enim ait <323> 'hospes, hoc solum nomen quoniam de coniuge restat'. Herodotus Persas, qui erant Graecorum hostes, ξένους a Laedacemoniis appellatos refert. inde nostri 'hostes' pro hospitibus dixerunt: nam inimici perduelles dicebantur.

25 425. NON EGO CVM DANAIIS sensus illi contrarius <III 602> scio me Danais e classibus unum.

12 atque] georg. I 203 || 19 in Cistellaria] immo in asinaria I 3, 20 'par pari datum hostimentumst, opera pro pecunia'

1 habiturum FNH || si non] sed non H || 2 dolerem M: dolorem FNLIH || duo scholia ad vers. 419 in sinistro margine Floriacensis scripta sunt: alterum dexter quoque margo post coronabant ita habet, ut lemma sit SI POTVI TANTVM, omittatur animo, pro contigit scriptum sit contigisset. ea re effectum est, ut scholium ad SI POTVI a Davide, quem ceteri secuti sunt, ante scholium ad SPERARE DOLOREM collocatum sit. || 3 percepi M || 4 contingit M || 6 ad mihi supr. vers. mei causa T || 7 ad colere et credere supr. vers. colebat et credebat T || CALORE N (COLERE n) SOLAM TE COLORE I, COLORE II TE COLORE M || infinitius M || 9 AEDITVS II AUDITVS M || 11 ad v. 424 in marg. atque coniunctio expletiva est . . . anni T || ducimus F' || 12 atque] aliter add. F' T || 13 rapit] trahit Daniel primus || ad hostem superbum supr. vers. superbus ex affectu didonis est dictum eum a poeta semper aeneas pius inducatur, in marg. et reddidit causas . . . accipiunt et ab alia manu plantus . . . dicebantur T || 15 eum om. F' alloquitur T || quod . . . superbus] nam et hostis est et superbus T || hostes F' || 17 iusta F' || uetaeres F' || 18 plautus F' || 19 cestellaria F' || 20 ostimentum T || nere om. T || 22 ero dotes F' erodotus T || 23 exenos F' xenos T || lacedaemonis F' lacedaemones T || 24 hostes] hospes F' || perduellas F'

426. AVLIDE IVRAVI Aulis insula est in *Aegeo mari*, in qua coniurarunt Graeci se non ante reversuros *ad patriam*, quam Troia caperetur. et est sensus illud spectans scio me Danais e classibus unum. 'Aulide' autem aut 'in Aulide', aut pro 'Aulidi'.

AD PERGAMA in Pergama, id est contra Pergama.

5

427. ANCHISAE CINERES MANESVE REVELLI quod dicitur ex oraculo fecisse Diomedes, et secum eius ossa portasse, quae postea reddidit Aeneae, cum multa adversa perferret: hinc est <V 80> salve recepti nequiquam cineres. sciendum sane Varronem dicere, Diomedem eruta Anchisae ossa filio reddidisse, Catonem autem 10 adfirmare, quod Anchises ad Italiam venit. tanta est inter ipsos varietas et historiarum confusio. REVELLI non 'revulsi': nam 'velli' et 'revelli' dicimus; 'vulsus' vero et 'revulsus' usurpatum est tantum in participiis contra naturam.

428. CVR MEA DICTA NEGAT non interrogat, sed queritur. quidam 15 'revelli' iungunt, ita ut sequatur 'eur mea dicta neget.'

429. QVO RVIT properat sine respectu salutis: nam hoc dicit, quod peto etiam ipsi prodest: amoris scilicet impatientia. EXTREMVM HOC MISERAE DET MVNVS AMANTI a qualitate beneficii dictum.

430. FACILEMQVE FVGAM permanet in eodem sensu, ut dicat petitio- 20 nem suam etiam Aeneae prodesse. FERENTES bene flantes, propitios, prosperos.

431. ANTIQVVM aut primum, aut carum, ut 'nihil antiquius habuit' dicimus: aut antiquatum et inritum. QVOD PRODIDIT quod decepit. et bene: ad diremptionem enim coniugii inmutata volun- 25 tas sufficit. quidam 'prodidit' pro 'perdidit' accipiunt, ut <I 251> unius ob iram prodimur.

432. PVLCHRO VT LATIO CAREAT quod illi pulchrum videtur.

1 Aulis . . . caperetur] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VII 332 et ad Achill. I 447 || 10 Catonem] cf. ad Aen. I 267

1 ad Aulide *supr. vers.* aulis est nominativus et est insula in aegeo mari T || insula est] vel portus *add. D* || 3 et est . . . unum *om. F* || 6 quod] ad hoc autem quod *P. ceterum* hoc dicitur ex oraculo . . . historiarum confusio in *margin. T* || 8 reddit *II* || Aeneae *om. NLH* || hinc est . . . cineres *om. M* || 9 nequiquam *P'N* nequicquid *L* || sciendum . . . confusio] et haec quidem narro affirmat catonem autem dicit quod anchises ad italiam venerit unde varietas nata est inter ipsos et historiarum confusio *T* || 11 uenerit *F* || est *om. H* || 12 et] hinc est et *M* || historiarum] istarum *H* || confusio] saluete recepti nequiquam cineres *add. M* || 15 ad cur m. d. n. *supr. vers.* non interrogat sed causatur *T* || 16 neget *Ribbeckius abn. crit. ad v. 428:* negat *F* || 23 ad antiquum *supr. vers.* primum *T* || 24 aut *David:* ad *F* || 25 nam ad *M*, enim *omittens* || diremptionem *l:* disruptionem *F'* direptionem *NLM* ireptionem *H* doreptionem *n* || 26 ad prodidit *supr. vers.* decepit prodidit vel ut quidam uolunt perdidit *T*

sic etiam est illud o tantum libeat mecum tibi sordida rura:
quae tibi sic videntur. *RELINQVAT negligat.*

433. TEMPVS INANE PETO *id est sine matrimonio*, sine officio
coeundi: nam 'sine beneficio' non procedit, cum spatium petat et
5 requiem. *aut quasi non magnam rem: vel quo vacuus et otiosus est,*
cum illi tempus inane est. *REQUIEM SPATIVMQVE FVRORI ut possim ha-*
bere spatium, quo amori finem imponam.

434. DVM MEA ME VICTAM D. F. D. 'mea fortuna', id est ad-
versa, ut <VI 62> hac Troiana tenus fuerit Fortuna secuta.
10 ex eo statu, in quo est, fortunam dixit. 'doceat' autem 'dolere'
illud est, quia non habet in adversis patientiam nisi qui dolere
consuevit. hoc ergo petit, ut ei praestetur tempus, per quod dis-
cat adversa perferre.

435. ORO VENIAM beneficium: *iuxta morem antiquum*, ut <I 519>
15 orantes veniam. *Terentius in hecyrā <IV 2, 29> mi gnate, da*
veniam hanc mihi, reduc illam. MISERERE SORORIS genetivum
tantum regit.

436. QVAM MIHI CVM DEDERIS CVMVLATAM MORTE REMITTAM
sensus est: quod beneficium cum mihi cumulatam dederis, sola
20 morte derelinquam. et hic intellectus est melior, *quia sorori lo-*
quitur, 'quam mihi cum dederis cumulatam': quam lectionem Tucca
et Varius probant. nam male quidam legunt 'quam mihi cum de-
derit', id est Aeneas, 'cumulata morte relinquam' et volunt intel-
legi, acceptum ab illo beneficium *mea* morte cumulabo et sic relin-
25 quam, ut amantes dicere consuerunt, ut *praeceps* aërii specula
de montis in undas deferar; extremum hoc munus morien-

1 o tantum] buc. II 28 || 25 praeceps] buc. VIII 59

1 sic . . . illud] et sic est etiam illud *M* || etiam *om. F* || 2 quae] enim
add. L || *ad* relinquit *supr. vers. negligat T* || 3 *ad* inane *supr. vers. sine con-*
iugio T || sine] si sine *in ras. l* || 4 nou *om. F* || 5 uacuus et odiosus *F, corr.*
Daniel || 6 *ad* requiem spatiumque furori *supr. vers. ut habeam scilicet spatium*
quo finem imponam furori vel amori T || 10 fortuna *L* || 15 terent *F* || *ecyra F*
me F || 17 tantum *om. NH* || 18 *QVAM MIHI CVM DEDERIT* et reliqua *F* *QVAM MIHI*

CVM D. C. M. R. M || *COMVLATA L* || 19 *ad vers. 436* sensus est . . . cumulata et
id est antequam moriar illud beneficium sed semper seruabo illud quousque
accumulatum id est perfectum uel finitum in mea morte *T* || sens *L* || cumula-
tum] culinulatum *H* || dederis . . . cumulata *om. H* || 20 ///relinquā *L* (*duae*
litterae erasue sunt, a in ras. l) || hinc *F* || quia] quod *Daniel* || 21 quam mihi
. . . probant *om. Daniel et Commelinus.* quam . . . dederis, quod sorori loquitur
Masvicius primus || cum dederis *om. F*, dederis *in marg. suppl. cad. man.* ||
cumulatum *M* || leccionem *L* || 22 uarus *FLM* narro *NH* || quam . . . cumu-
lata *om. H* || sederit *N* (dederit *n*) || 23 remittam *F* relinquam *L*, sed am *in*

ras. l || 24 accepto *M*, corr. *cad. man.* || cumulabo et] cumula^e bori *F* || relinquam]
am *in ras. l*

tis habeto: *id est faciam quod illi scio placitum, occidam me:* nam si eam odio habet Aeneas, restat ut eius morte laetetur. *hoc sorori quoque potest dicere, quae credit eam ex amore concilatam id loqui, nec tamen facere:* sed *elocutio* non procedit: nemo enim dicit 'veniam cumulatam', sed 'cumulatam'. *alii ita intellegunt: reddam* 5 *illi gratiam, occidam illum: nam alibi ait <600> 'non potui abreptum divellere corpus'? sed hoc totum sorori dicit. an perplexe locuta est, ut solent loqui mali aliquid molientes? 'cumulatam' autem 'veniam' nunquid solidam et plenam, et cui nihil desit, debemus accipere?*

437. *TALIBVS ORABAT* aut simpliciter accipiendum 'loquebatur': aut 10 'orabat' ideo, quoniam preces inmixtae erant: aliter <205> multa Iovem manibus (supplex orasse supinis.) alibi peroravit <X 96> talibus orabat Iuno. *FLETVS* pro verbis, id est verba flebilis.

438. *FERTQVE REFERTQVE* non ab Aenea, qui nihil dicit, sed a Didone fert et refert, id est iterum portat: nam subiunxit 'sed 15 nullis ille movetur fletibus': mire autem 'fletibus' repetit.

439. *VOCES VLLAS TRACTABILIS AVDIT* cur mitis, et placidus, et tractabilis non audit? quasi mirum est, excusat dicendo 'fata obstant placidasque viri deus obstruit aures'. aut certe voces tractabilis accipe, aut alias tractabilis. 20

440. *FATA OBSTANT* excusat Aeneam, cum eum, ne ingratus videatur, non duritia mentis facit immobilem, sed voluntate divina. *DEVS* Iuppiter scilicet: unde et supra <372> Dido ait 'Saturnius': vel certe Mercurius. *OBSTRUIT* obeludit, ἐμπατικῶς.

442. *ALPINI BOREAE* flantes de Alpiibus, quae Gallorum lingua 25 alti montes vocantur. et speciem pro genere posuit: nam Alpinum Boream pro quocumque vento dixit: vel quia potentiores montani sunt venti. *NVNC HINC NVNC ILLINC* sicut Aeneas ab Anna et Didone.

24 'obstruit' obeludit] cf. comm. Luc. II 495 || 25 quae . . . vocantur] exscr. Isid. or. XIV 8, 18. cf. comm. Luc. I 183

1 id est . . . occidam me om. Daniel || faciam scripsi: facie F' || 2 laetatur F', re superser. ead. man. || 4 eloquutio F' || ducit H' || 7 dicit] dedit Masvicius || perplex F' || loquuta F' || 8 cumulatam id est solidam et plenam cui nihil desit T' || 10 orabat supr. vers. uel simpliciter loquebatur uel etiam orabat preces admiscendo T' || 12 peroravit F': pro oravit Daniel primus || 13 ad fletus supr. vers. debilia verba T' || 15 a om. NLIH (add. l) || subiunxit F' || set F' || 17 placidus Daniel: placitur F' || 18 excusat] excusat et recusat F' recusat NLIH sed omisso dicendo M sed curat Stephanus || 19 ad tractabilis supr. vers. aut voces tractabiles accipe aut alias tractabilis T' || 21 ad fata obstant supr. vers. ne sit tractabilis. excusat autem aeneam . . . divina T' || excusant F' || 24 ad obstruit supr. vers. obeludit T' || enfaticos F' || ad annoso robore supr. vers. id est annosa virtute T' || 25 quae] quia Ln || 26 ad boreae in marg. species pro genere. alpini boreae id est flantes ex alpiibus uel reuera alpini boreae quia uehementius flant montani venti T'

443. IT STRIDOR ad dolorem Aeneae pertinet, de quo ait 'magno persentit pectore curas'. ALTE aut iugiter, diu; aut ex alto cadentes.

444. CONSTERNVNT implent, *cumulant*, ut strata iacent passim sua quaeque sub arbore poma. FRONDES sicut lacrimae
5 Aeneae. STIPES autem media pars est arboris, quae ramos sustinet.

445. HAERET SCOPVLIS sicut ille in consilio perseverat.

446. TANTVM RADICE IN TARTARA TENDIT secundum physicos, qui dicunt parem esse altitudinem radicum et arborum.

448. TVNDITVR saepe pulsatur. Terentius tundendo atque odio
10 denique effecit senex, et ipse alibi Rhipaeo tunditur Euro.

MAGNO PERSENTIT PECTORE quamvis magno, sentit curas; sed eas forti pectore patitur. 'curas' potest Didonis, potest et suas.

449. MENS INMOTA MANET ad illud refertur 'illa haeret scopulis'.

LACRIMAE INANES quia 'mens inmota manet': et utrum 'inanes',
15 quae Didoni nihil prosint? quidam tamen 'lacrimas inanes' vel Aeneae, vel Didonis, vel Annae, vel omnium accipiunt.

450. TVM VERO post desperationem. (FATIS) EXTERRITA DIDO atqui in fine ait <696> nam quia nec fato, merita nec morte peribat. 'fatis' ergo aut malis suis: aut a verbo 'for, faris' fatis,
20 id est responsis Aeneae. EXTERRITA autem praecipitata, turbata.

451. MORTEM ORAT pro desiderat, ut <II 655> mortemque miserrimus opto: aut certe ideo 'orat', quia consecrata fuit, nec mori poterat, nisi soluta consecratione. CAELI CONVEXA incurva caeli.

25 452. QVO MAGIS INCEPTVM PERAGAT id est mortem sibi inferat. LVCEMQUE RELINQVAT ad illud 'taedet caeli convexa tueri'.

---

3 strata] buc. VII 54 || 7 secundum . . . arborum] exscr. [sid. or. XVII 6, 14 || 9 Terentius] hec. I 2, 48. cf. Don. ad h. v. || 10 alibi] georg. III 382

---

1 IT] om. F' ET II IT M || magno . . . curas om. L, in marg. suppl. l
2 persentit Ml: persensit FNH || diu] et diu N et diu H || ad alte supr. vers. iugiter et diu uel ex alto cadentes T || 3 ad consternunt supr. vers. implent et cumulant T || CONSTERNANT NL (CONSTERNVNT u) CONSTERNAT II || 5 ad stipite supr. vers. proprie stipes dicitur media pars arboris quae frondes sustinet T || 6 sicut] ut M || 7 RADICEM NLM || 9 ad tunditur supr. vers. saepe pulsatur T || hodie F || 10 denique om. Daniel || efficit F' || rhypio F' || 11 MAGNA PERSENTIT L' || 12 ad curas supr. vers. et suas et didonis et annae T || 13 ad inmota supr. vers. fixa ad illud autem refertur illa (sic) haeret scopulis T || illud] illa F' || referitur F' || 14 ad inanes supr. vers. nihil profuturae T || 15 didone F' || 16 didones F' || omnium Masvicius: hominum I' || 17 ad fatis supr. vers. malis suis uel responsis aeneae ut ueniat ab eo uerbo quod est for faris T || 19 perhibat F' || for] far L' || 20 ad exterrita supr. vers. id est praecipitata turbata T || 25 ad inceptum supr. vers. quod mente concepit id est ut mortem sibi inferat T || 26 ad lucemque relinquat supr. vers. moriatur hoc ad illud respicit taedet caeli convexa tueri T

453. TVRICREMIS *id est* cremantibus tura: nomen mire compositum. et hoc genus ominis, Didoni factum, de augurali disciplina translutum est, quae diris observatur. dira enim deorum ira est, quae duplici modo colligitur, aut ex signis, aut quocumque modo et quacumque ex parte: † quodque in illo factum rem mare traditur, ex signis hic 5 ostenditur: dicens enim 'vidit turicremis' et reliqua usque 'nigrescere sacros' non solum adversa petitionibus inveniri, verum etiam mortem denuntiari: nam praemisit 'quo magis inceptum peragat lucemque relinquat'. item tumulis Sychaei 'exaudiri voces et verba vocantis': quod asperius fuit, ut mariti defuncti vox audiretur e tumulo, quod erat 10 dirum, ad se vocantis. sunt et de avibus dira auspicia, quod hic subiunxit dicendo 'solaque culminibus ferali carmine bubo saepe queri' et reliqua: in quo satis non fuit, diram avem bubonem nominatam, nisi adiecisset 'ferali carmine' et 'saepe queri', ut non utique canendi usus significaretur, sed fletus vice querellarum. 15

454. HORRENDUM DICTV quanto magis visu? quod Didoni contigit.

455. IN OBSCENVM SE VERTERE hoc est 'latices nigrescere sacros'. et quidam 'nigrescere' et 'vertere' ideo incertum tempus positum volunt, ut ostendant non vere vertisse se, quod contra naturam est, sed certi a Didone visa, ut <VI 257> visaeque canes ululare per umbram: non ululasse ergo, sed fieri visum. 'obscenum' autem nulli ominis, ut <III 241> obscenas pelagi et reliqua. 20

456. HOC VISVM hoc quod viderat nulli dixit. quid est 'nulli'? ne sorori quidem, cui fuerat de amore confessa. et forte ideo sororem celavit, ne et ipsa se perimeret. post queritur <679> idem ambas ferro dolor atque eadem hora tulisset. 25

1 Turicremis nomen mire . . . querellarum hab. Ambrosianus. nomen mire . . . querellarum in sinistro marg. T; in dextro idem ab alia manu haec praebet Ex augurali disciplina hoc tractum est qua diris colligitur id est deorum ira quae duobus modis conicitur hoc est vel ex signis vel ex avibus. || impositum Ambr. || quae d.] fort. qua e d. || 4 aut ex] ut ex F || signis] situs vel sitiis F' | quaecumque T || medo F' || et . . . traditur om. T || et om. Daniel || quaecumque F. aut (ex avibus aut) ex signis quocumque m. e. q. e. p. F. Schoellius || 5 quodque . . . traditur om. Ambr. || rem mare] tempore Commelinus. quod a Vergilio sacrarum rerum natio traditur. ex signis e. q. s. F. Schoellius. fort. quodque in illa (scil. Didone) factum re vera traditur vel quodque ab illa factum esse Maro traditur est || ex] et Daniel || ignis F' || hic ex hoc F' || 6 et reliqua om. Ambr. || 7 mortem denuntiari F' T, corr. Daniel. martem deum nunciari in contextu, mortem denunciari in marg. Ambr. fort. mortem denuntiari ostendit || 9 e tumulo sychaei T || sichaei F' || exaudiri ex exaudire F' || 11 nocanti Ambr. || subiunxit T' subinxit T' subiungit Ambr. || 12 dicendo om. Ambr. || salaque F' || 13 in om. Ambr. || fuit diram] fu liram F' || 14 et] ut T || ut] et ut Lion || 15 significaretur usus T || voce T' || querellarum Ambr. || 16 ad horrendum d. in marg. quanto . . . contigit T' || didone F' || 17 ad nigrescere supr. vers. quidam hoc ad aspectum didonis referunt vel reuera nigra T || 21 ad obscenum supr. vers. mali ominis sanguinem T || male hominis F' || 24 cui om. H || ad non ipsi e. s. supr. vers. ne scilicet et ipsa se perimeret T || sorore caclavit F' || 26 dolor] decor F' || ad vers. 457 hinc Ovidius (heroid. VII 99—102) 'est mihi . . . Elissa veni F'ubricius

458. CONIVGIS ANTIQVI aut prioris, aut cari. *Lucilius concilio antiquo sapiens vir solus fuisti: antiquus ergo est qui praecedit cum, qui praesens est.* MIRO QVOD HONORE COLEBAT c. q. s.] *ritum veri et venerabilis templi mariti templum obtinere cupiebat: *templa enim velamentis religiosa monstrantur.** MIRO QVOD HONORE COLEBAT exhibendo ea mortuo, quae circa vivos solent fieri. moris enim fuerat, ut nubentes puellae, simul venissent ad limen mariti, postes antequam ingrederentur, *propter auspiciam castitatis*, ornarent laneis vitis: unde ait 'velleribus niveis': et oleo ungerent, unde uxores
 10 dictae sunt, quasi unxores. *bene ergo Dido cum templum marito extrueret, veluti devota viro, quippe post quem nuptura non esset, ad consulendum amorem officia ritus maritalis adfixerat, ut morem instauraret uxorum: nam ait post, cum in poenitentia inducitur a poeta, <552> 'non servata fides cineri promissa Sychaco'. ii tamen, qui de*
 15 *nuptiis scripsisse dicuntur, tradunt, cum nova nupta in domum mariti ducitur, solere postes unguine lupino oblini, quod huius ferae et unguen et membra multis rebus remedio sunt. alii hoc Romuli dicunt temporibus institutum, quod Romulus et Remus lupino lacte nutriti sunt. dicitur etiam lupam in concilio multorum eiusdem generis sociari marito, eamque amisso eo nulli alteri post iungi, quod ipse subiecit <550> non licuit thalami expertem sine crimine vitam degere more ferae, id est lupae. haec ergo ideo a nove nuptis fiebant, ut sciret se puella domum religiosam ingredi: simul lanam ferens lanificium promittebat.*

1 Lucilius] inc. 150 Muell. || 6 moris enim . . . unxores] exser. Isid. or. IX 7, 12. cf. Don. ad Ter. hec. I 2, 60

1 Lucilius . . . fuisti hab. Ambros. || 2 ad antiqui supr. vers. aut prioris aut cari et ab alia manu antiquus ergo est qui praecedit eum qui sequens (sic) est T || 3 MIRO . . . COLEBAT exhibendo . . . fieri. ritum . . . monstrantur et moris fuerat . . . lanificium pomittebat F, T in marg. sup. et Ambros. Servianum scholium 'exhibendo . . . unxores' ipsi versui adscriptum est in T || uiri F || 4 obtine F || 5 MIRO . . . solent qm. H || exhibendo F^NL mire exhibendo M ||

7 puellae] in unum conuenirent^{et} add. L (et superser. l, ut videtur) || simul] simul ut M simul cum T || venirent Isidorus || lumen L || mariti] (et) add. Lion ||

8 ornarent] (se) ornarent Lion || 9 unde et ait L || unxores] uxores N unxōres L (fuit unxiōres) unxiōres Isidorus || 11 post quem] postea quam Ambros. || nuptara F || 12 consulendum FT: conciliandum Ambros. et Daniel || affixerat F || morem] amorem F || 13 uxorem F || post cum] postquam T || adducitur T || 14 sycheeo F sicheio T || hi T Hii Daniel || de] dē F || 16 obliniri Daniel primus || fere F || et unguen Ambros.: exunguen FT || 17 sint Ambros. || romoli F || romuli temporibus dicunt T || 18 remulus F || sint Ambros. || 19 lupa Ambros. || 20 eamque T et Ambros.: esse quae F atque Commelinus || eo om. Ambros. || post F: pos T posse Ambros. || 22 haec] hoc T || 23 puella se Commelinus primus || religiosam domum T || simul] et simul T et Ambros. ceterum ad uelleribus niveis supr. vers. ostendebat se lanificii operam dare in domo mariti T

459. *PESTA FRONDE* divina, tamquam numen coleret. sane hoc loco latenter quam supra diximus tangit historiam: nam si amabat Aeneam, utique non coleret extinctum maritum.

461. *VISA VIRI* ut <VI 257> *visaeque canes ululare per umbram, Terentius audire vocem visa sum modo militis*: non 5 enim erant vera, ut supra. *NOX CVM TERRAS OBSCVRA TENERET ut augeter terrorem, tempus adiceit*, a verisimili.

462. *SOLA BUBO* 'sola' quaerendum quod dixerit, utrum $\xi\upsilon\sigma\alpha\tau\iota\omega\varsigma$, an pro 'solis', id est desertis? ubi enim sederit et cecinerit solitudinem significat. secundum auguralem disciplinam volunt greges 10 avium minus significare, et iuxta hanc avem si alia sederit, malum, quod imminere creditur, evanescere, ut et sola in sicca. sane bubo si cuius aedes insederit et vocem miserit, mortem significare dicitur: si autem de busto sudem ad tectum detulerit, incendium aedibus portendere. ergo hic 'sola' utrum quia alia avis non sedebat in culmine, 15 an 'sola', quia nihil deferebat, ut mortis signum esset? in hanc autem avem conversus est Ascalaphus Acherontis, vel ut quidam volunt Stygis filius, ira Cereris, cum Proserpinam prodidisset malum granatum de pomario Ditis gustavisse: quod plenius in primo georgicorum dictum est, ubi est <39> nec repetita sequi. sane 'sola' contra genus posuit. 20 Lucanus <V 396> et laetae iurantur aves bubone sinistro, item Ovidius infandus bubo. et hoc est in usu; sed Vergilius mutavit, referens ad avem: plerumque enim genus relicta speciali-

5 Terentius] eun. III 2, 1 || 9 ubi . . . significat] cf. Isid. or. XII 7, 39 || 12 et sola] georg. I 389 || 16 in hanc . . . gustavisse] cf. Ov. met. V 533 sqq. || 22 Ovidius] V 550 'ignavus bubo', X 453 'funereus bubo' || 23 plerumque . . . generis] cf. [Sergii] explan. in Don. p. 494, 20 sqq.

1 ad festa fronde *supr. vers.* festa fronde hac est quae quibusdam ornamentis credebantur (*leg. credebatur*) esse religiosa uel etiam lauro uel oleo *T* 3 maritum] nam quod de Didone et Aenea dicitur falsum est. constat enim Aeneam trecentis quadraginta annis ante aedificationem Romae venisse ad Italiam, cum Carthago non nisi quadraginta annis ante aedificationem Romae constructa sit. sed altius considerandum est, cur Virgilius Aeneae Didonem coniunctam dixerit *add. D* || 7 a verisimili *Fl*: verisimilitudo *NHM* verisimili//// (*quattuor litteris erasis*) *L* || 8 quaerendum cur dixerit sola utrum enfaticos . . . nec repetita sequi *in marg. T*. sola quaerendum . . . ut mortis signum esset *hab. Ambros. ceterum ad solaque supr. vers.* ideo sola quia sola significat solitudinem *T* || quod *F*: cur *T* *Ambros.* || enfaticos *F T* || 9 defertis *F* || sederet et cecineret *F* || 10 secundum] autem *add. T* || 11 malum . . . evanescere] creditur malum quod imminet evanescere *Ambros.* malum quod imminet creditur evanescere *Daniel* || 12 siccis *F* || 13 insediret *F* || 14 ad tecto *F* || 15 utrum quia *scripsi*: utrumque *F* siue quia *T* utramque quia *Ambros.* utrum quod *Daniel* || sedebat *F* || 16 an sola] siue sola *T* || signum *T et Ambros.*: tantum sinum *F* || autem *om. T* || 17 conversus . . . Acherontis] conuersus dicitur fuisse ascalaphus acherontis *T* || acirontis *F* || 18 ira Cereris *om. T* || 19 in primo . . . dictum est] in libro georgicorum dictum est primo *T* || primo] initio *add. Daniel* || 21 laetae] lacte *F* lete *N* || furantur *M* || 22 infandus *L*, sed andus *in ras.* *l* || uisu *II*

tate a generali sumimus, ut si dicas 'bona turdus' referendo ad avem: item si dicas 'prima est a', id est littera, cum 'a' sit neutri generis. FERALI CARMINE bene hoc addidit: non enim omni modo malum est bubonis omen; cantus autem eius aut fletum imitatur, aut gemitum: tacens autem ostendit felicitatem. omnes enim aves oscines malae, praepetes bonae sunt: vel e contra malae praepetes, oscines bonae sunt.

463. SAEPE QVERI quidam propterea 'queri' positum volunt; quod dolcat, de Ascalapho se in avem mutatum, ut et veterem in limo ranae eecinere querellam.

464. PRIORVM legitur et 'piorum'; sed 'priorum' illuc spectat <65> heu vatam ignarae mentes! quid vota furentem, quod superius expositum. si 'piorum', religiosorum, castorum.

465. HORRIFICANT horrorem incutiunt.

466. IN SOMNIS FERVS AENEAS non est epitheton 'ferus', sed fantasia: talem enim illum imaginabatur, qualem timebat. et IN SOMNIS pro 'insomniis', id est vigiliis. SEMPERQVE RELINQVI per omnes noctes navigare videbatur Aeneas, quasi eam semper desereret.

467. LONGAM VIAM non nulli inferorum accipiunt. INCOMITATA quod ferale, id est mortiferum omen est, et praecipue regibus, qui numquam soli sunt.

468. IRE VIAM veteri more iuxta ius, ut ite viam, redite viam, et alibi primus et ire viam. TYRIOS DESERTA QVAERERE TERRA bonus adfectus: solent enim qui deficiunt suos desiderare, ut Alcestis moriens.

9 veterem] georg. I 378 || 22 ite viam] Cic. pro Mur. XII 26 || 23 alibi] georg. III 77

2 a id est littera] litera a M || 3 generis] nam o. u. generis sunt neutri add. M || hoc] autem F, om. L (add. l) || 4 homeri N (omen n) || omen] sed cum canit add. M sed cum cantet supr. vers. add. l || cantus autem eius] set cum canit omni modo malum est quia F || cantus] vox in ras. l; cantus fuisse videtur || aut ante fletum om. L || 5 aut ante gemitum in ras. l || tances F' taces H || 6 oscines F'M: oscinae ex osonae N oscine L oscinae H || praepetes] oscines add. F' || vel . . . sunt om. F' || e om. M || 7 oscines M: oscinae NH oscine L || 8 ad saepe queri in marg. quidam . . . se fuisse in aue commutata (sic) T || 9 ascalafu F' || in avem] ianuam F' || 11 ad priorum in marg. ad illud respicit quod dixerat heu vatam ignarae mentes quid nota furentes (sic) si vero piorum ut quidam nolunt tunc religiosorum et castorum intellegendum T || illic N: illud F'M illuc (sed e ex d ut videtur) L illic H || expectat M || 12 furentum L || 13 si] sed Daniel primus || regiosorum castrarum F' || 15 ad in somnis f. A. in marg. non est . . . qualem timebat et in somnis pro insomniis T' || 16 imaginabantur F' || 17 vigiliis] virgiliis F' uigilis L (uel cum caperet somnum superser. ?) || 18 uidebant H || semper desereret in ras. l || desereret] relinqueret F' desideretis H || 19 ad longam supr. vers. longam niam quidam intellegunt inferorum et ab alia manu uel etiam uidebat se uiuituram (sic) longo tempore sine aenea T' || 20 omen est NL: omnibus F' omenem H omen M || regi M || 22 reddite F' || 23 bonus scripsi: bona F' || 24 affectus F' affectio Daniel primus Alcestis moriens F. Schoellius. cf. Eurip. Ale. 187 sqq.: dulces moriens F' dulces moriantur Daniel primus dulces morienti ego conieceram

469. AGMINA PENTHEVS aut impetus: aut secundum Vrbanum agmina serpentium. Pentheus autem secundum tragoediam Pacuuii furuit etiam ipse. *AGMINA PENTHEVS aut impetus aut secundum quosdam, quoniam habitus carum et sibila serpentium faciem agminis praebent: vel quia plures furiae putantur: vel quia furiosis pro tribus plures videntur. et bene 'videt agmina' expressit furentem, cum ait 'videt', non 'existimat', sed 'putat se videre'. Pentheum autem furuisse traditur secundum tragoediam Pacuuii. de quo fabula talis est: Pentheus, Echionis et Agaves filius, Thebanorum rex, cum indignaretur ex matertera sua Semele genitum Liberum patrem coli tanquam deum, ut primum comperit cum in Cithaerone monte esse, misit satellites, qui eum vinctum ad se perducerent: qui cum ipsum non inuenissent, unum ex comitibus eius Acoeten captum ad Pentheum perduxerunt. is cum de eo graviolem poenam constitueret, iussit eum interim claudi vinctum: cumque sponte sua et carceris fores apertae essent, et vincula Acoeti excidissent, miratus Pentheus, spectaturus sacra Liberi patris Cithaerona petit: quem visum Bacchae discerpserunt. primum autem Agave mater eius amputasse caput dicitur, feram esse existimans.*

470. SOLEM GEMINVM tragice dixit, imitatus Euripidem. *DUPLEX THEBAS civitas in Boeotia, a Cadmo et Zetho et Amphione constituta, in qua Oedipus, Lai filius, fuit, qui cum matre concubuit, ex qua Eteocles et Polynices fuerunt, qui se propter regnum invicem peremerunt.*

471. AGAMEMNONIVS SCAENIS AGITAVS ORESTES hunc Oresten Electra, soror eius, post occisum ab Aegistho dolo Clytemestrae matris Agamemnonem subtraxit, quem Strophio alendum dedit, (qui) eum cum

2 Pentheus autem e. q. s.] cf. Ribb. trag. rel. p. 111 ed. II || 8 de quo fabula talis est e. q. s.] cf. Ov. met. III 511 sqq. || 19 Euripidem] Bacch. 916

1 AGMINA . . . furuit etiam ipse *om. F'* || 2 serpentium] quibus crinitae sunt Eumenides *add. Fabricius* || 3 AGMINA . . . existimaris secundum tragoediam pacuuii furuit etiam ipse *in marg. sup. T'* || 4 quoniam] qui *Daniel* quia *Comelinus primus* || sibilis *F'* || serpentium *T'* || 6 vidit *F'* || ait] dicit *T'* || 7 feruisse *F'* fuisse *T'* || 10 matertera] matre *T'* || 11 comuerit *F'* || chithaerone *F'* || 13 acoete *F'* || is *T'*: his *F'* Hic *Daniel primus* || eum] dum *con. Burmannus* || 14 poena *F'* constitueret *omittens* || vinctum claudi *T'* || 15 carceres *F'* || 16 excidissent *F'* spectaturus *T'*: expectaturos *F'* expectaturus *Daniel* || 17 baccae *F'* || 18 caput] capud *F'* caput eius *T'* || existimans] secundum tragoediam pacuuii furuit etiam ipse *add. T'* secundum urbanum agmina serpentum phentheus furuit etiam ipse secundum pacuuii tragoediam. scenis agitatus famosus celebratus tragoediis et agitatus qua et furuit et multe de eo sunt tragoediae quam si frequenter actus *add. F'* e *Serviano igitur libro nescio quis adiecit quae videbantur omissa esse. in scholio ad scaenis agitatus memorabile est hoc loco deesse quae infra e Floriacensi Daniel addidit.* || 19 imitatus Euripidem *Daniel*: imitantibus euripe *F'* || ad duplices Thebas *in marg. ciuitas . . . peremerunt T'* || 20 boetia *T'* || zeto *FT'* || constructa *T'* || 21 qua] quo *F'* || edippus *FT'* || fuit *om. F'* fuit qui *om. Daniel* || 22 etcodes et polimius *T'* || fuerunt *om. F'* || perimerunt *F'* || 23 *ad vers. 471 in marg. hunc . . . phalanges T'* nunc *F'* || oreste *F'* || 25 quem . . . perduxit *om. F'*

filio Pylade educatum in adultam perduxit aetatem. qui ut primum de scelere matris ac morte patris agnovit, venit Mycenae et adiuvantibus amico Pylade et sorore Electra, Clytemestram matrem cum adultero Aegistho occidit: ob quam rem aliquamdiu furis agentibus insanit. sane 'Agamemnonius' non est patronymicon: nam 'Agamemnonides' facere debuit. ergo sicut <VI 489> Agamemnoniacque phalanges. SCAENIS AGITATUS famosus, celebratus tragoediis, qualiter a Graecis in scaena inducitur. et 'agitatus', quia et furuit, et multae sunt de eo tragoediae: quasi frequenter actus.

10 472. ARMATAM MATREM causam ipsam furoris. CVM FVGIT ad deum: credidit veritatem.

473. SEDENT IN LIMINE DIRAE a Pacuvio Orestes inducitur Pyladis admonitu propter vitandas furias ingressus Apollinis templum: unde cum vellet exire, invadebatur a furiis. hinc ergo est 15 'sedent in limine dirae'. alii dicunt, quia, cum absolutus in templo Minervae, de iudicio exiret, a furiis conreptus est.

474. CONCEPIT FURIAS furore completa est. et quidam 'furorem' pro bono et innocenti motu accipiunt, 'furius' semper pro malo. concepit ergo furorem, postquam amori dolor inmixtus est.

20 475. TEMPVS SECVM IPSA MODVMQVE 'tempus', id est quando, 'modum', id est quo modo et qua morte.

476. EXIGIT ad certum redigit, ut solent pondera † iures et ad exactum redigi: ergo definit.

477. CONSILIVM VVLTV TEGIT ut <I 209> spem vultu simulat.

25 VIAM rationem, remedium: ita enim antiqui dicebant, ut ipse alibi <VI 367> aut tu, siqua via est.

12 a Pacuvio] cf. Ribb. trag. rel. p. 134 ed. II

1 produxit Daniel || 2 cognovit coni. Hagenus || micenas F mecenae T || 3 pilade FT || clytemestram F || 4 insanit F insaniuit T || 5 sane . . . phalanges post frequenter actus hab. F || patronimico T || 6 sicut] sic dictum est quemadmodum T || 7 falanges FT || ad scaenis agitatus supr. vers. famosus . . . inducitur T || SCENIS autem AGITATUS F || tragoediis et agitatus om. H || 8 et agitatus] agitatus autem F || et furuit et multae] furuit et furiis agitatus aut quia multae F || furuit] etiam ipse add. L || 9 multa L || 10 causa ipsius furoris H || ad deum scripsi: ad eum I || 11 credidit veritatem] credidit veritatem legit Hagenus CVM FVGIT] ut ἐμεινίδα, temeratam F. Schoellius || 13 philadis LH || uisitandas F || 14 undecim M, corr. n || 15 quia scripsi: qui F quod Comellinus || absolutos F || 16 iudicio F || 17 ad concepit furias supr. vers. postquam furore completa est et amori fuit dolor admixtus propter aenean T || 20 ad tempus supr. vers. id est quando, ad modumque supr. vers. hoc est quo modo et qua morte et ab alia manu in marg. qualitatem mortis T || 22 ad exigit supr. vers. definit constituit et ab alia manu deliberat T || iures et Daniel, et vires Masvicius. numeri modi F. Schoellius. fortasse librari et || 23 redigi Masvicius: redige F || 24 ad spem fronte serenat supr. vers. hilaritate occultat T || 25 ad viam in marg. viam id est rationem remedium . . . uia est T

478. GRATARE gratulare, suscipe gaudium pro sorore. sic enim dicimus 'grator tibi honorem'. *et bene a gratulatione incipit quae vult suum dissimulare consilium.*

479. REDDAT reconciliet. EVM Aeneam, quem ut notum noluit dicere. *EO ME SOLVAT AMANTEM mori disponens duo mentitur, vel ut se solvat, vel ut alliget Aeneam.*

480. OCEANI FINEM IVNTA finem Oceani nullus novit, sed initium: quod et ipsum potest finis videri aliunde sumpto principio. *et longinquitate argumentatur. Terentius ex Aethiopia est usque haec.*

481. AETHIOPVM Aethiopiae duae sunt: una circa ortum solis, altera circa occasum in Mauretania, quam nunc dicit. et dicta Aethiopia a colore populorum, quos solis vicinitas torret: *Graece enim αἰθεῖν dicitur calor, ὀπτεῖν torrere.* ATLAS nullum nomen Graecum 'ns' terminatur.

482. AXEM nunc pro caelo: non enim in axe sunt stellae.

TORQVET sustinet, portat. STELLIS APTVM satis perite loquitur: nam 'aptum' coniunctum dicit ἀπὸ τοῦ ἄπτου, non insignitum stellis: axis enim non habet stellas, qui est medius inter septemtriones, unde et Graece ἄραστρος dicitur. septemtriones autem non occidere axis vicinitas facit, non quia in axe sunt. *ergo bene 'aptum' conligatum. Cicero in Timaco <5> qua ex coniunctione caelum ita aptum est, id est constrictum et complexum. item in oratore <71, 235> facilius est enim apta dissolvere, quam dissipata conectere.*

483. HINC MIHI MASSYLAE GENTIS MONSTRATA SACERDOS 'mon-

9 Terentius] eun. III 2, 18 || 11 Aethiopiae . . . torret] exser. Isid. or. XIV 5, 16 et 14

1 sororem *F* || 2 grator tibi] r tibi *in ras.* l || honorem] honorem meum *F* honore *M* || a] ad *F* || quae vult] que uul *F* || 4 ad eum *supr. vers.* iam non uult eum nominare proprio nomine sed per pronomen *T* || 5 dicere] quasi eius fastidio nomen abhorreat *add. D* || ad v. 479 *in marg.* mori . . . aeneam *T* || more *F* || se *om. T* || 6 aliget *F* || 8 et *om. M* || 9 et ex longinquitate *coni. Burmannus* || longa iniquitate *F*, *corr. Daniel* || ex] et *F* || 12 occasum] hoccasum *N* oceanum *Stephanus, Daniel, Lion* || mauritania *FL* mauritania ex mauretania *N* || dicunt *NII* || 13 aetiophya *F* || calore *M* || torret] quia αἰθεῖν ardeo est et ἄψ adspectus dicitur *add. D* || ad Aethiopum *supr. vers.* ethiopes dicuntur a calore quia ethin dicitur calor opin torrere *T* || 14 etin *F* || ὀπτεῖν *om. F* || 15 ns] x. f. *F* x. s. *N* in ns *M* || 16 ad axem *supr. vers.* axis est polus septentrionalis siue australis sed hic pro caelo ponitur *T* || 17 ad torquet *supr. vers.* uertit uel sustinet *T* || 18 conuinctum *H* || apostu abtiste *F* apotu opteste *N* apoto apeste *L* apotu apteste *H* apotu apeste *M* || non . . . enim *om. F* || 19 non] nec *F* || habes *F* || 20 et . . . autem *om. M* || anastrotos *F* apostros *NII* arctos *L* (anastros *l*) || 21 facit *in ras.* l || axae *NM* || ad aptum *in marg.* bene aptum . . . conectere *T* || 22 timeo *F* || 23 constripetum *F* || complexum *F* || tiem *om. F* || 25 connectere *FT*

strata' praedicta: quae est oriundo Massyla, aliquando horti Hesperidum sacerdos, nunc venit de locis quae sunt circa Atlantem: nam aliter non procedit: Massylia enim mediterranea est, Berenice ciuitas Libyae, unde haud longe horti sunt Hesperidum. 'Atlas' vero
 5 'maximus' in Mauretania est. *quidam tamen hos hortos circa syrtes positos tradunt.*

484. HESPERIDVM TEMPLI CVSTOS Hesperides, Atlantis filiae nymphae, secundum fabulam hortum habuerunt, in quo erant mala aurea Veneri consecrata, quae Hercules missus ab Eurystheo occiso
 10 pervigili dracone sustulit. re vera autem nobiles fuerunt puellae, quarum greges *rufam lanam habentes* abegit Hercules occiso eorum custode; unde mala fingitur sustulisse, hoc est oves: nam $\mu\eta\lambda\alpha$ dicuntur, unde $\mu\eta\lambda\omicron\nu\omicron\mu\omicron\varsigma$ dicitur pastor ovium. *propter ruborem autem lanae, quae similis auro est, existimasse eos qui audierant, mala*
 15 *aurea in Africa nasci. est et alia fabula. cum nuptiae Iunonis celebrarentur omnesque dii in honorem eius conferrent munera, Terra in extremis Africae regionibus edidit arborem poma aurea ferentem: haec cum decerperent Hesperides, Atlantis sive Hesperii filiae, custodem eiusdem arboris Iuno offensa munus spoliari suum, in metum earum mi-*
 20 *sit draconem insomnem, qui omnibus noctibus diebusque custodiret ramos: hoc postmodum ab Hercule intercepto, qui ab Eurystheo ad hoc missus fuerat, mala sublata sunt. Hesiodus has Hesperidas Aeglen,*

3 Massylia . . . Hesperidum] cf. Isid. or. IX 2, 123 || 7 Hesperides . . . pastor ovium] exser. mythogr. I 38 et mythogr. III 13, 5. cf. mythogr. II 161. Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 281 || 15 est et alia fabula . . . mala sublata sunt] cf. mythogr. I 106, II 161 || 22 Hesiodus] theog. 215 Schoem.

1 oriundo FNHM: orionda L, sed a in ras. l || Massyla . . . de om. L, supr. vers. add. l || massyla FM massila N1 massilla H Massylia vulgo || aliquando] quando H aqua non M || esperidum F' || 2 venit . . . Atlantem] habitans circa, athlantem F', idem edidit Stephanus || venit] inuenit H || atlantem NH athlantem M || 3 massylia M: massyla F masilia NLH || berenicis FL (is in ras. l) unde supr. vers. add. l || 4 aut F' haut N aud H || athlans F atlans N athlas M || 5 maximus] mons maximus non nulla exemplaria || mauritanae F' mauritania NH || ortos F' || syrtes Commelinus: iurtes F' turres Lion || 8 aurea mala NH || 9 erculis F' herculis L || euristeo FNHM eurysteo L ||

10 pervigil F' || 11 gregem H || adegit NH || erculis F' || 12 nani] quae graece F' || mala NHM mela ex mala L || 13 unde] et M || melanomos FM malanomos NLH || ovium om. F' || Hesperus rex traditur pretiosissimas onces habuisse quarum pastor dracon uocabatur. cui praebant epulas regis filiae. harum ergo puellarum greges rufam lanam habentes abegit hercules ut etiam seruius dicit occiso eorum custode unde mala fingitur sustulisse hoc est oves quae graece mela dicuntur unde malanomos dicitur pastor ovium. quia ergo graece ones mela dicunt ex dubio nomine fabula composita est. propter ruborem autem lanae . . . solis occasum esse dicit in marg. inf. T' || 16 eius conferrent] eiusque ferrent F' || 17 Africae om. Daniel || efferentem T' || 18 atlantis F' || custodes Commelinus primus || 19 offensa T: fensa F' sensa Daniel || metum] metu in L' || 21 ercule F' || euristeo F' || 22 hesiodos F' || esperidas F' hesperi-

*Erytheam, Hesperiam, Arcthusam, Noctis filias, ultra Oceanum mala
aurea habuisse dicit. bene ergo Vergilius has ad Oceanum et Solis
occasum esse dicit.* EPVLASQVE DRACONI *Hesperus rex traditur pre-
tiosissimas oves habuisse, quarum pastor vocabatur Dracon, cui prae-
bebant epulas regis filiae; sed quia Graece oves μήλα dicuntur, ex du- 5
bio nomine fabula composita est.*

485. SACROS RAMOS *vel Veneri, vel Iunoni dedicatos.*

486. SOPORIFERYMQVE PAPAVER incongrue videtur positum,
ut soporifera species pervigili detur draconi. sed dicimus variam
vim praebere victum diversis animalibus: nam salices hominibus 10
amarae sunt, dulces capellis, ut et salices carpetis ama-
ras, scilicet hominibus. item cicutae secundum Lucretium ho-
minibus sunt venenosae, cum pingues reddant capellas. ergo et
papaver licet det hominibus somnum, draconi adimit forsitan. et
est excusatio: potest tamen melior esse sensus, si 'servabat in ar- 15
bore ramos' plena sit distinctio, sequentia vero sic accipiamus 'haec
se promittit carminibus curas solvere, spargens umida mella, sopo-
riferumque papaver, id est miscens, ut Cicero et spargere venena
didicerunt. nec incongrue ad amaritudinem amoris mel adhibet,
ad oblivionem papaver. haec enim Diloni prosunt, de qua ait <529> 20
nec unquam solvitur in somnos.

487. SOLVERE cura liberare. DURAS CVRAS bene duras affectu,
quo ipsa passa est, dixit.

489. SISTERE AQVAM FLVVIIS ET VERTERE SIDERA RETRO
quanto magis poterit Aeneam ab incepto retorquere: *vel in amorem 25
immittere: aut mihi auferre?* VERTERE SIDERA RETRO *utrum ut videa-
tur etiam in caelo potestatem habere, an etiam fata posse mutare, quae*

11 et salices] bnc. I 78 || 12 item cicutae . . . capellas] cf. Isid. or. XVII
9, 71 || Lucretium] V 899 sq. || 18 Cicero] in Cat. II 10, 23

des T || Aeglen . . . Arethusam scripsi ex Apollod. II 5, 11, 2: egle erithen
hesperitusam F egle eritheren haesperithusa T Eglem, Aretusam et Hesperu-
sam Daniel || 2 has] as F || 4 dracon F || 5 quia] que F || μήλα] male F || 7 ad
sacros supr. vers. veneri uel iunoni dicatos T || 9 det F || 10 victum] uictuum
diuersa F || diuersis] a diuersis F || 14 licet] cum F || adimit] adlinit F || et est
excusatio dubito num Servii sint || 15 si om. II || 16 plenum M || distinctio F,
om. N L H M sententia vulgo || 18 ut . . . didicerunt] ut supra dictum est F ||
20 haec . . . somnos om. Daniel || 21 in om. F || ad spargens supr. vers. distil-
lans et guttatim fundens T || 22 ad solvere supr. vers. cura liberare T || ad
duras supr. vers. ex affectu suo dicit quae passa est duras curas T || 23 dixit
om. Daniel || 25 poterat I, poteri H || retorquere] reuocare F || amore F || 26 ad
et vertere sidera retro in marg. uel uidetur in caelo potestatem habere uel fata
mutare quae siderum ratione gubernantur multi autem in hoc loco planetas
accipiunt T. alia manus pro quae . . . gubernantur posuit quae secundum ma-
thematicos sideribus gubernantur et post accipiunt addidit quia reliqua caelo
adfixa sunt.

secundum mathematicos sideribus gubernantur? et multi sidera hic planetas accipiunt, quia reliqua caelo adfixa sunt.

490. *NOCTURNOSQUE utrum quia in nocte sunt, an quia per noctem evocantur; an noctu? ut Cicero nocturnis canibus dilaniandum.*
5 *et MANES quod ad inferos manent, id est abeant.*

491. *SVE PEDIBUS TERRAM reliqua. haec non sic adfirmat, quasi ad amorem extinguendum opus sint, sed difficiliora adsignat, ut facilius de opprimendo amore credat. MYGIRE VIDEBIS id est videbit quis, ut <401> migrantes cernas.*

10 493. *MAGICAS INVITAM pro 'ad magicas': aut 'magicas adgredi invitam': quia cum multa sacra Romani suscipere, semper magica damnarunt: probrosa enim ars habita est: ideo excusat. ACCINGIER praeparari. 'accingier' autem, ut ad infinitum modum 'er' addatur, ratio efficit metri: nam cum in eo ultima sit longa, addita 'er'*
15 *syllaba brevis fit, ut 'audiri audirier'.*

494. *TV SECRETA sine arbitris: et est bona elocutio rem loci vel temporis ad personam transferre, ut 'nocturnus venit', 'secretus fecit'. PYRAM sub specie sacrificii praeparat morti exequias.*

495. *ET ARMA gladium dicit abusive; nam ait paulo post*
20 *<507> ensemque relictum: proprie enim arma sunt quae armos tegunt, hoc est scutum, quod Graecis [solum] ὄπλον dicitur, cum cetera sua nomina habeant: unde ipse ait <X 841> at Lausum socii exanimem super arma ferebant. sed hic ideo generaliter 'arma' nominavit, ne mentione solius gladii consilium proderetur.*

25 496. *IMPIVS qui gladium reliquit furenti. hoc autem tractum est de Homero, qui dicit gladium Aiaci datum ab Hectore et He-*

4 Cicero] pro Mil. 13, 33 || 5 manes . . . abeant] cf. Festus s. v. manias. comm. Luc. III 13 || 20 proprie . . . tegunt] exscr. Isid. or. XVIII 5, 2 || 26 de Homero] Il. VII 303 sqq.

3 ad nocturnosque *supr. vers.* siue quia in nocte sunt id est ubi est perpetua nox uel quia . . . abeant *T* || 4 an ante noctu *Daniel*: u *F* a *T* et *Bern.* 167 || 5 habeant *F* || 6 *supr. vers.* 491 haec non sic . . . credat *T* || 7 difficiliora atsignat ut facilius de opprimendo *F* || 8 videbit quis] uidemus quid *H* || 9 nigrantes *M* || 10 ad magicas *i. supr. vers.* pro ad magicas . . . excusat *T* || aut] ut *F* || 11 ante quia lemma TESTOR CARA DEOS hab. *NLHM* || magica semper *M* || maica *N* magicam *L* magia *H* || 12 damnarunt *N* damnauerunt *L* || ideo excusat *om. M* || ideo] et ideo *N* || 13 accingier . . . addatur] nam cum .r. ad infinitum addatur *L* (*prius punctum in ras.* 1 ut ad infinitum addatur .r. *superscr. l*) || er *om. FNHM* || 14 nam] quia *L* || er] e *in ras. l* || 16 locutio *L* || 17 ut] nam ut *F* || 18 sacrifici *F* || mortis *FM* || 19 ait *F*: et *N* est *HMI* *supr. vers.* 21 ad v. 495 *in marg.* proprie arma sunt quae armos tegunt hoc est scutum

quod greece dicitur solum oplos cum . . . proderetur *T* || olom oplos *F* ὄλον ὄπλον *Daniel primus.* solum seclusit *F*. *Schoellius* || 22 ad lausum *F*, *om. T* || 24 mentione *FT*: inuentione *Daniel primus* || claudii *F* || 25 reliquid *NH*

ctori ab Aiace balteum, quae eis exitio fuerunt: nam alter tractus est balteo, alter se donato telo interemit. EXUVIAS vestes Aeneae, quem hostem dixerat supra <424> i soror, atque hostem supplex adfare superbum, item <651> dulces exuviae. *LECTVMQVE IUGALEM* *eleganter etiam in morte perseverat in amore, et quatenus 5 potest Aencae se coniungit, si uno igne cum eius coneremetur exuviis.*

497. QVO PERII propter extinctum pudorem. *SUPER IMPONAS* *quidam 'imponant' legunt, scilicet famulae. ABOLERE NEFANDI a memoria tollere, ut <1 720> paulatim abolere Sychaeum.*

498. *IUVAT MONSTRATQVE SACERDOS* et 'iuvat' *συμφέρει*, hoc est et 10 voluntas mihi est, et sacerdos hoc praecipit. 'que' autem pro 'enim' posuit.

499. *HAEC EFFATA SILET* subitum silentium imperfectam orationem ex perturbatione mentis ostendit. *PALLOR SIMVL OCCVPAT ORA* scilicet ex conscientia cogitatae mortis. 15

500. *NOVIS* pro inusitatis et malis et per hoc magicis. *PRAETEXERE* autem praevelare, abscondere. et est antistrophe, funeribus nova sacra praetexere: ergo hoc dicit, Anna non arbitratur sub obtentu sacrificiorum pompam funeri praeparari.

501. TANTOS FVRORES quantos cogitabat Dido. 20

502. GRAVIORA TIMET QVAM MORTE SYCHAEI aut 'quam' detrahimus, et stat elocutio: aut subaudimus 'graviora timet posse contingere', hoc est quae vel fecit, vel passa est Dido.

504. AT REGINA PYRA notatus est hic versus: vitiosa est enim elocutio quae habet exitus similes, licet sit casuum dissimilitudo. 25

506. INTENDITQVE LOCVM SERTIS 'intendit' inligat, ut <II 236> et stuppea vincula collo intendunt, et est hypallage: est enim

2 interemit] unde proverbiū est natum apud Sophoclem (*Ai. 665*) *ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα κοῦκ ὀνήσιμα* *add. D* || 4 *ad lectumque iugalem in marg. eleganter . . . exuviis T* || 5 *eliganter F* || amorem *T* || quatenus] in quantum *T* || 6 coniungit *F* || 7 *SUPER . . . famulae T: imponant famulae scilicet F, quauquam in Vergiliū textu imponas exhibet* || 8 *ad abolere nefandi in marg. a . . . sycheum T* || 10 *ad iubet (sic) monstratque sacerdos supr. vers. quidam iuvat legunt συμφερει . . . posuit T* || *συμφερει F* || 13 *ad haec effata silet in marg. subitum . . . ostendit T* || imperfectum *F* || 14 *ad pallor s. o. o. supr. vers. scilicet . . . mortis T* || 16 *pro . . . magicis T, om. F. pro usitatis edidit Daniel* || *PRAETEXERE* autem

. . . praeparari *in marg. T* || 17 *praevelare LM: praeuallere F praeuallere T praeuallere NJI praeuallare conii. Hagenus* || *anstistrophe F* || 18 *naua F* || 21 *quam L, sed ā in ras. l quae H* || 22 *eloquentio F* || 23 *contingere] quam morte Sychaei add. Stephanus* || *ad graviora timet supr. vers. scilicet posse contingere uel quae fecit uel passa est dido T* || *hoc est quae] quam quae morte Sychaei Masvicius primus* || 25 *elocutio om. L, add. l* || *ad penetrati supr. vers. secreta ne posset ab omnibus inspicit T* || 26 *et intendit inligat F* et intendit et inligat *Daniel* || *ut om. H* || 27 *et ante stuppea om. L* || *stuppea FNL* || *intendit F* || *ad v. 506 in marg. hypallage est hoc loco est enim . . . tendit T* || *hypallage] elocutio add. L.*

‘intendit sarta per locum’, *hoc est aut a pariete in parietem ligat, quod est extensis sertis locum replet: quasi sarta per locum tendit.*

507. FVNAREA cupresso. *Romani moris fuit propter caerimonias sacerorum, quibus populus Romanus obstrictus erat, ut potissimum cupressus, quae excisa renasci non solet, in vestibulo mortui poneretur, ne quis imprudens funestam domum rem divinam facturum introeat et quasi attaminatus suscepta peragere non possit: hinc ergo ‘funerea’ cupresso: nam et supra dicta ligna ad funus pertinent, ut <VI 180> procumbunt piceae sonat icta securibus ilex.*

10 508. EFFIGIEMQVE TORO LOCAT *imaginem scilicet Aeneae, quia solent magi effigies eorum facere, propter quos carmen instituunt, ut in bucolicis <VIII 80> limus ut hic durescit et haec ut cera lique- scit et <74> terque haec altaria circum effigiem duco. Ho- ratius lanca effigies erat, altera cerea. et bene exprimitur amo- ris adfectus, quod etiam in morte amati imagini volebat esse con- iuncta, ut paulo post <605> natumque patremque cum genere extinxem, memet super ipsa dedissem. HAVD IGNARA FV- TVRI id est memor suae dispositionis.*

20 509. STANT ARAE CIRCVM *aut sunt, aut circumstant. CRINES EF- FUSA crines effusos habens, ut <VII 796> picti scuta Labici. SACERDOS quaeritur a quibusdam, quae sit haec sacerdos, quia illam accipi volunt, quae supra dicta est tamquam ficta a Didone: ergo hanc adhibitam ad tempus huius officii sacerdotem volunt.*

25 510. TER CENTVM TONAT ORE DEOS non ‘tercentum deos’, sed tonat ter centum numina Hecates: unde et Hecate dicta est *ἑκατόν*, id est centum, potestates habens. ‘tonat’ autem perite dixit; in aliquibus enim sacris imitabantur tonitrua, *sed praecepit in Hecatae.*

3 Romani moris e. q. s.] cf. Serv. ad Aen. III 64 || 13 Horatius] sat. I 8, 30 || 25 Hecate . . . habens] exser. mythogr. || 15. cf. III 7, 1

3 FVNAREAS *F* || cupresso *om.* *F* || Romani moris . . . ilex *in marg.* *T* || cere- monias *F* caerimonias *T* || 4 populus] *p* *F* || astrietus *T* || cupressos *F* *T* || 5 ex- cusa *F* || solent *F* *T* || ponerentur *F* *T* || 7 attaminatus *F* || hinc] bene *T* || funeria *ea* funerea *F* funeria *T* || 8 et] *ati* *F*, *om.* *T.* etiam *Daniel* || 10 EFFIGIEMQVE . . . altera cerea *in marg.* *T* || 11 effigies *F* || 13 effigiem *F* || oratius *F* *T* || 14 lan- cia effigies *F* || amantis *M* || 15 amici *M* || 17 extinxem *II* extinxsem *M* pro extinxissem *superser.* *l* || 19 ad stant *supr. vers.* sunt aut re vera stant *T* || ad crines effusos *supr. vers.* crines . . . Labici *T* || 20 crinen effusos *F* || pecti *F* || 21 ad sacerdos *in marg.* quaeritur . . . nolunt *T* || illam] illam ipsam *Daniel* *primus* || 22 ficta *Daniel*: fictam *F* *T* || 23 adhibitam *F* || 24 terceritum *F* || 25 tercentum *F* tertioecentum *Daniel* || nomine *F* || ceates *F* haecates *N* *II* || accates *F* haecate *II* || eecatou *F* ecatou *N* *L* ecatou *II* hecatou *M* || 26 id est cen- tum *om.* *M* || tonitrua *II* || 27 aliquibus] talibus *N* *II* || enim *om.* *II*

aut 'tonat' clara voce et cum fiducia invocat. EREBVM inferorum profunditatem.

511. TERGEMINAMQVE HECCATEN quidam Hecaten dictam esse tradunt, quod eadem et Diana sit et Proserpina, ἀπὸ τῶν ἑκατέρων: vel quod Apollinis soror sit, qui est ἑκατηβόλος. sed secundum Hesiodum He- 5
cate Persi Titanis et Asteriae filia est, Diana Iovis et Latonae, Persephone Iovis et Cereris, quam genealogiam posteriores confuderunt.

TRIA VIRGINIS ORA DIANAЕ iteratio est: Lunae, Diabae, Proserpinae. et cum super terras est, creditur esse Luna; cum in terris, Diana; cum sub terris, Proserpina. quibusdam ideo triplicem placet, quia Luna 10
tres figuras habet, prima tamquam ☾, sequens tamquam ☾, quinta decima tamquam ○. non nulli eandem Lucinam, Dianam, Hecaten appellant ideo, quia uni deae tres adsignant potestates nascendi valendi moriendi: et quidem nascendi Lucinam deam esse dicunt, valendi Dianam, moriendi Hecaten: ob quam triplicem potestatem triforem eam 15
triplicemque finxerunt, cuius in triviis templa ideo struxerunt.

512. SIMVLATOS FONTIS AVERNI in sacris, ut supra <II 116> diximus, quae exhiberi non poterant simulabantur, et erant pro veris. bene autem de Averno, per quem descensus ad inferos dicitur.

513. FALCIBVS ET MESSAE AD LVNAM QVAERVNTVR AENIS her- 20
bae enim aut pro lunae ratione tolluntur; aut in quas despumaverit luna, sicut Lucanus <VI 506> donec subpositas propius despumet in herbas: nec omnes eodem modo: unde perite et 'aenis falcibus' dixit, quia aliae velluntur, aliae inciduntur: et 'ad lunam' non ad noctem, sed ad lunae observationem. 'pubentes' autem 25
ideo, quia aliae siccae, aliae viridiores leguntur. et sciendum inter homines et herbas esse reciprocam translationem: sic enim 'pubentem herbam' dicimus, quemadmodum 'florem aetatis'.

1 'Erebvm' . . . profunditatem] exscr. Isid. or. XIV 9, 6 || 5 secundum Hesiodum] theog. 409 Schoem. || 10 quibusdam . . . tamquam ○] cf. Isid. d. rer. nat. 18 et or. III 53, 1

1 ad tonat supr. vers. clara voce et cum fiducia invocat T || HEREBVM NLHM || 3 quidam Hecaten . . . ideo struxerunt in marg. inf. T || HECCATEN F || ecatem F || 4 apo ton hecatoron F' apo ton hecateron T || 5 qui est om. T || ecate bolos F' hecatebulos T' || sed Schoellius: et F T || esiodum F' || 6 et persi F, Persi om. Daniel || asteria F' || et iouis F' || 7 bene ologiam F' || posteriore F' || confuderunt. et quod dicit tria virginis e. q. s. T' || 8 est] eiusdem rei add. Daniel || 9 supra T' || lunam F' || 10 sup F' || 11 teres F' || sequens] fort. septima || a] D Daniel, ○ Musvicius || quinta decima] xv F T, lacunam indicavit Daniel, tertia Masvicius || 12 ○] D Masvicius || Lucinam] lunam T' || ecatem appellant F' || 13 adsignat F' assignat T' || 14 quidam F' || 15 ecatem F' || 16 finxerunt F' || trifiis F' || 17 FONTES L' || ut] iam H' || 18 potuerunt F' erunt L' || 20 herbae enim] quia erbae F' || quia herbae aut . . . observationem in marg. T' || 21 secundum lunae rationem F T' || 23 eneis N aeneis H' || 25 observationis F' || pubentes autem] PVBENTES HERBAE F' et pubentes M' || 26 siccae aliae L' || 27 reciprocas translationes M' || relationem F'

514. NIGRI CVM LACTE VENENI 'nigri' aut noxii, quia nigri fiunt homines post venenum: aut certe illud est, quia sunt herbae 'nigri lactis', id est suci. dicunt autem per periphrasin agreste papaver significari.

5 516. ET MATRI PRAEREPTVS AMOR secundum Plinium qui dicit in naturali historia <VIII 42, 66>, pullos equinos habere in fronte quandam carnem, quam eis statim natis adimit mater: quam si quis forte praeripuerit, odit pullum et lac ei denegat. Iuvenalis <VI 616> cui totam tremuli frontem Caesonia pulli infudit. et
10 merito suspicantur amorem creari ex carne, sine qua mater non alit ex se creatum. *Theocritus* <II 48> *ἰππομανές* *virgulti genus* dicit.

517. IPSA MOLA *id est* farre et sale, *quam molam salsam a molendo appellant.* ordo autem est: ipsa Dido mola et piis manibus, id est puris, deos testatur. *et bene 'ipsa', quia supra de sacerdote erat locuta.*

518. VNVM EXVTA PEDEM quia id agitur, ut et ista solvatur et implicetur Aeneas. VNVM E. P.] solent enim et resolutoria sacrificia ab aruspibus fieri. *et (ad) Iunonis Lucinae sacra non licet accedere. nisi*
20 *solutis nodis.* IN VESTE RECINCTA quia, ut supra diximus, in sacris nihil solet esse religatum, praecipue eius, quae amore vult solvi. *sane flaminicae non licebat neque calceos, neque soleas morticinas habere: morticinae autem dicuntur quae de pecudibus sua sponte mortuis fiebant: neque supra genu succinctam esse, quod hic vult tan-*
25 *gere 'unum exuta pedem vinclis in veste recincta' non sublata, sed summissa: nam sic est dictum 'recincta', ut resoluta, ut remissa.*

519. TESTATUR MORITVRA DEOS quidam hic 'testatur' pro 'obtestatur' accipiunt. CONSCIA FATI SIDERA id est planetas, in quibus fato-

2 fiunt] sunt *M* || 3 suci *LH* (suci *D*) || dicuntur *J* || dicunt autem *om. M*, dicit *in marg. suppl. n* || autem] aut *N* || per *om. FNH* || 7 mater] sine qua dempta non praebet lac *in marg. add. l* || quam ... denegat] sine qua dempta non praebet lac si quis eam forte praeripuerit *M* || 8 forte] fronti *Masvicius* praeterripuerit *H* || odit *F*: hodie *L. om. NH*. abiicit post pullum *supr. vers. add. n* pullum odit abiicit *Stephanus* || 9 frontem] et *add. F* || caesoria *N* caesoria *M* || instudit *F* infudit *HM* || 10 suspicati sunt *M* || 11 cretum *H* || ippomanes *F* || 13 MOLA] MOLAM *F* mola *add. LH* || 14 apellant *F* || *ad ipsa supr. vers. bene ipsa ... locuta T* || 18 *ad* unum e. p. *supr. vers. unum pedem habens exutum, in marg. solent resolutoria ... nodis T* || 19 auspibus *F* || 20 modis *F* || 21 nil *F* || praeligatum *M* || quae] qui *H* || 22 *ad* recincta *in marg. disincta resoluta recincta sane flamini uel flaminicae non licebat ... tangere T. sane flaminicae ... ut resoluta et (sic) remissa hab. Ambros.* || 23 autem *om. F* || peculibus *F* || 24 morti *F* || genua *Ambros.* || tangere] intelligere *Ambros.* || 25 vinclis ... recincta] et reliqua *F* || non sublata ... recincta *om. Ambros.* || 27 *ad* testatur *supr. vers. irat* quidam hoc loco testatur pro obtestatur accipiunt *T* || *ad v. 519 in marg. conscia fati ... ergo fati mortis accipiamus T*

rum ratio continetur. an 'conscia fati sui testatur sidera', ut constantia eius appareat mori volentis: ergo 'fati sui', id est mortis.

520. SI QVOD NON AEQVO FOEDERE AMANTIS CVRAE NVMEN HABET ordo est: tunc numen precatur, si quod curae habet amantes non aequo foedere: 'si quod' autem bene dubitat, utrum *etiam* res malae habeant praepositas potestates. sensus autem hic est: [aut] 'Ἀντέρωτα' invocat, contrarium Cupidini, qui amores resolvit, aut certe cui curae est iniquus amor, scilicet ut implicet non amantem.

SI QVOD N. A. F. A. C. N. H.] * [nam et] amatoribus praesse dicuntur Ἐρωτος Ἀντέρωτος Ἀσέρωτος. non nulli Nemesin significari putant*. 10 haec etiam Athenis coli dicitur.

521. IVSTVMQVE MEMORQVE 'iustum' ad iudicandum, ut expugnetur qui est causa discordiae: 'memor' ad vindicandum. et 'memor' ideo neutro genere, quia 'numen' dixerat.

522. NOX ERAT protenditur ista descriptio ad exaggerationem 15 vigiliarum Didonis.

523. SILVAEQVE secundum eos qui dicunt omnia quae crescunt animalia esse.

524. AEQVORA elementa etiam animalia esse voluerunt: unde est in septimo <34> aethera mulcebant cantu. MEDIO VOLVVN. 20 TVR SIDERA LAPSV noctem describit per sidera, hoc est cum medium cursum tenent sidera, quae orta sunt.

525. TACET AGER ea quae in agris sunt. PICTAEQVE VOLVCRES uno verbo multos et varios colores avium demonstravit: pictura enim ex multis coloribus constat. 25

529. AT NON INFELIX ANIMI antithesis, ut at non qua Scythiae

26 at non] georg. III 349

2 volentes F || curas F cura H || 5 etiam F' et Daniel super Stephanus ἔρωτες F. Schoellius || 6 malae res F || praepositas habeant M || potestates nam et amatoribus . . . significari putant nonnulli anterota invocabat . . . implicet non amantem hic etiam athenis coli dicitur F. hic etiam . . . dicitur hoc loco servari vult F. Schoellius conl. Paus. I 30. idem aut ante Ἀντέρωτα secludit. || ad v. 520 in marg. nonnulli praeter quod servius dicit nemessim significari hoc numen putant hoc etiam athenis coli dicitur T || 7 aut anterota NH || aut auanterota L aut ante rota M || invocat M: invocabat FNLIH (t in ras. l) || quia L (qui l) || amore F || resoluta H || 8 cura F || 10 eros anteros lyceros F || Ἀσέρωτος conl. Pignorius symb. quaest. V || 11 haec scripsi: hic E'. cf. Preller griech. Mythol. I² p. 418 || 12 ad iustumque supr. vers. iustum ad iudicandum ut expugnetur

qui est causa discordiae et memor ad iudicandum memor ideo . . . dixerat T || IVSTVM ET MEMOR NLHM || 13 qui est del. l || causa ex cause M || memor simul Daniel primus || iudicandum F' || 14 dixerit Daniel primus || 15 noc M || descriptio F || exaggeratione N exaggerationem L egerationem H || ad placidum supr. vers. suavem quod placeat omnibus animalibus T || ad carpebant supr. vers. sensim trahebant T || 20 aethera FNHM: aequora L et exemplaria impressa 21 ad volvunt s. l. in marg. noctem . . . sunt T || MEDIA E' || 23 ad tacet supr. vers. silet. metonymicos T || 26 ad at n. i. a. supr. vers. antithesis . . . iuuenis T || antithesis F || scythiae F'

gentes. et figuratius est 'animi', quam si 'animo' diceret, ut <XII 19> o praestans animi iuuenis.

530. OCVLISVE AVT PECTORE NOCTEM ACCIPIT quia potest aliud esse sine alio, ut si quis dormiens mente turbetur.

5 531. RESVRGENS SAEVIT AMOR gravior enim est cum resurgit: et est sententia quasi generalis.

532. FLUCTVAT AESTV *metaphora amoris.*

533. ADEO scilicet furuit: ut in hoc proposito permaneret vi-
tandae sine dubio lucis. *INSISTIT SECVMQVE ITA CORDE VOLVAT aut*
10 *insistit volutare: aut insistit proposito moriendi. Plautus tamen ita ait hunc sermonem institi.*

534. EN QVID AGO? 'en' ecce: et quasi demonstrantis parti-
cula est, per quam intellegimus eam multa cogitasse et sic prop-
rupisse 'ecce, quid actura sum'? est autem comicum principium,
15 nec incongrue amatrici datum. sic Terentius quid igitur faciam?
nam haec coniunctio multa eum cogitasse significat. RVRSVS duo
significat: frequenter 'iterum', raro 'vicissim', id est mutuo, ut hoc
loco. *alii hoc loco 'rursus' pro 'similiter' accipiunt, ut sit: ergo ego*
similiter rogabo vos, sicut me illi antea rogaverunt.

20 535. NOMADVMQVE PETAM invidia a personis: petam mulier et
regina nomadas, id est vagos.

536. MARITOS futuros scilicet. est autem elocutio 'dedignor
illam rem'.

537. ILIACAS IGITVR CLASSES sic intulit, quasi si illud non fecerit,
25 *hoc necessario consequatur.* VLTIMA IVSSA 'ultima' deterrima, an
superba. et aut intellegimus Aeneam ei obtulisse navigandi facul-
tatem: aut 'Teucrum iussa' non quae ipsi iusserant, sed quae eis a
Iove iussa sunt, ut <237> naviget, haec summa est. alii κέ-
λευμα: unde iubere κελεύειν dicitur Graece.

15 Terentius] eun. I 1, 1. cf. Don. ad h. v. et Macrob. Sat IV 6, 11

6 hsentia et est *F*, transpos. *Daniel* s. ethica *F*. *Schoellius* || generalis] sicut
in secundo (316) de Aenea 'furor iraque mentem praecipitant' *add. D* || 7 ad
fluctuat *supr. vers.* uacillat titubat *T* || ad aestu *supr. vers.* incendio et est meta-
fora amoris *T* || *scholium* ad fluctuat aestu *om.* *Daniel* || amoris *F* || 8 furit *M* ||
ppositio *N* prepositio *H* || 9 ad sic a. i. in *margin.* aut insistit . . . institi *T* ||
12 AGAM *L* AGA *II* || en ecce in *ras. l* || 16 eum *NHM* eum ex eam *L*: eam
F || 17 significat] id est *add. F* || frequenter iterum] frequenter et iterum *L* ||
vicissim] uisim *F* || id est mutuo *F*: id est denuo *N* id est mutuo id est denuo
LHM (id est denuo *del. l*) || ut *om. II* || 18 ad rursus *supr. vers.* quidam
hoc loco . . . rogauerunt *T* || 20 NOMADVMQVE *N* NYMADVMQVE *L* || mulieri *F* ||
et *om. F* || 21 regna *M* || nomadas *M*: nunidas *FNLII*. cf. *Isid. or.* XIV 5, 9 ||
22 eloquentio *FII* || 24 ILIACAS . . . sequatur (*sic*) in *margin. T* || 25 ad ultima
supr. vers. deterrima superba *T* || 27 non quae . . . summa est *post graece hab.*
F || a *om. F* || 28 haec] hoc *II* || caeleuma *F* || 29 unde iubere κελεύειν *Daniel*:
unde nuere caeleugis *F*

538. QVIANE †re vera: et est una pars orationis.

539. BENE pro qualitatis adverbio intellegendum est. STAT permanet.

540. QVIS ME AVTEM FAC VELLE SINET? ordo est: fac me autem velle, quis sinet? RATIBVSVE SVPERBIS vel magnis et altis; vel in quibus superbi navigaturi sunt, hoc est qui me tanto contemptu deserunt.

541. INVISAM quae sic contemni et relinquere mereor.

542. LAOMEDONTEAE nunc fraudulentae.

543. NAVTAS non Troianos: nam iniuriose dixit 'nautas', id est adsuetos laboribus. OVANTES laetantes. abusive: nam proprie ovatio est minor triumphus. qui enim ovationem meretur, et uno equo utitur et a plebeis, vel ab equitibus Romanis deducitur ad Capitolium et de ovibus sacrificat, unde et ovatio dicta: qui autem triumphat, albis equis utitur quattuor et senatu praeunte in Capitolio de tauris sacrificat. et bene duo diversa posuit 'fuga' 15 et 'ovantes', ut gravius esset cum his qui ovaerent ire fugientem.

545. INFERAR ut <I 439> infert se saeptus nebula. VIX VRBE REVELLI aut mox, id est paulo ante, ut <I 34> vix e conspectu: aut re vera 'vix', ut diximus supra <I 361>: nam nulla ratione dimitterent patriam, nisi eos aut odium Pygmalionis coegisset, aut timor, ut <I 361> conveniunt quibus aut odium crudele tyranni, aut metus acer erat.

547. QVIN MORERE 'quin' immo. et bene omnis eius intentio tendit ad mortem: nam si procos rogare turpe est, solam sequi impossibile et inhonestum, Tyrios trahere difficile, sola mors superest. 25

FERROQUE AVERTE DOLOREM hoc secundum eos dixit, qui cum aliquid impulsu animi constituerint, voluntatis suae rationem adhibere conantur. ergo et haec quasi rationem approbat quod furore paulo ante decreverat.

10 nam proprie . . . de tauris sacrificat] exser. mythogr. III 6, 33 || 23 'quin' immo] cf. Don. ad Ter. eun. IV 7, 41 et ad. IV 2, 4

1 re vera] ironia est Barthius ad Stat. Theb. X 586. cf. quae in Turonensi ab eo qui Tironianis notis usus est ad iuvat adnotata sunt placet scilicet ut cum illis nauigem et est yronia. vel 'ne' μόριον vel 'ne que ve' μόρια F. Schoellius 2 ad bene supr. vers. bene in hoc loco pro qualitatis adverbium intellegendum est T || aduerbium E' || 4 ordo est . . . sinet supr. vers. T || 5 nellet F' || nel magnis . . . deserunt supr. vers. T || 6 qui] quae T || 7 INVISAM F'. IRISAM Daniel, alii INVISAM addens || ad inuisam supr. vers. odiosam quae . . . mereor T || contempti F' || 8 ad Laomedontae in marg. nunc fraudulentae quasi dicat nunquid o perdita sentis troianae gentis fallacia T || 9 uiriose F' || nautas id est om. M || 12 reducitür L || 15 ad v. 543 in marg. bene duo . . . fugientem T || 17 INFERAR F' INSEQVAR Daniel, alii inferat (sic) addens || ad inferar supr. vers. immittat ut inferat se septus nebula T || 18 vix om. F'. aut re vera 'vix' acre con. Burmannus || 23 imo F' || 24 proquos F' || sola M || 26 ad ferroque a. d. in marg. hoc secundum . . . decreuerat T || 27 adibere F' addere Daniel primus || 28 haec] hic Daniel primus || ratione con. Burmannus || approbat T

548. TV LACRIMIS EVICTA MEIS bene totum ei inputat, sed cum excusatione: quae Aeneae nuptias suasit, sed 'victa lacrimis', ut <30> sinum lacrimis inplevit obortis. Anna refert.

TV PRIMA FVRENTEM Vrbanus hoc dividit, licet alii iungant, et 5 vult hunc esse sensum: tu persuasisti ut nuberem, victa lacrimis meis, tu etiam nunc me his oneras malis: nam me olim occidissem, nisi te deserere formidarem.

549. OBICIS HOSTI 'ob' naturaliter brevis est, sicut et 're' et 'ad'; sed plerumque producuntur hac ratione: obicio, reicio, adicio 10 'i' habent vocalem sequentem, quae per declinationem potest in consonantis formam transire, ut obieci, reieci. ergo etiam ante quam transeat, interdum fungitur officio consonantis et praecedentem longam facit. *HOSTI ad eventum referendum.*

550. NON LICVIT quia aliud volebat et aliud factum est, sicut so- 15 lent dicere quibus aliter conata succedunt. *THALAMI EXFERTEM non omnino, sed post Sychaeum. SINE CRIMINE ut supra <19> potui succumbere culpae.*

551. MORE FERAЕ Plinius in naturali historia dicit, lyncas post amissos coniuges aliis non iungi. multi 'fere' adverbium vo- 20 lunt, ut sit sensus: more scilicet, quo iam viduitatem ferre consueverat. crimen autem bene, ut supra <19> potui succumbere culpa e.

552. SYCHAEO pro Sychaeo: vel 'promissa Sychaeo, non servata cineri'.

25 553. PECTORE QVESTVS id est pectus questibus.

554. CERTVS EVNDI indubitabiliter profecturus.

555. CARPEBAT SOMNOS hoc est quod et paulo post culpat Mercurius, *dicens <560> 'nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos'?* sed excusatur his rebus: nam et certus eundi fuerat, et rite cuncta

8 ob naturaliter e. q. s.] cf. Gell. IV 17. Serv. de final. p. 454, 27 sqq. K. || 18 Plinius . . . iungi] cf. Isid. or. XII 2, 20

2 quia *F. Schoellius* quae . . . suasisti *ego* || et victa *F* seducta *M* (*corr. m*) || 4 Urbanus . . . sensum] alii hoc dividunt licet alii iungant et volunt hunc esse sensum urbanus hoc dividit *F* || alii ad *M* (alii *m*) || 6 is honeras *H* || 8 HOSTEM *M* || 10 i] quia i *F*, *om. M* || 11 obieci eueci *F* obiecit reiecit *M* || etiam *om. F* || 12 consonantis] e *add. F* || 14 NON LICVIT . . . succedunt *in marg. T* || quia] qui *F* || 15 ad thalami e. et sine crimine *supr. vers.* non . . . sychaeum et ut . . . culpae *T* || TALAMI *F* || 17 succumbere *F* || 18 plenius *F* || lyncas *L* || 19 iungi] coniungi *L* || ferae *M* || volunt *supr. vers. add. l* || 20 quo] quoniam *M* || ferre] ferae *F* fere *LM* || consueverat *LH* || 21 crimen] CRIMINE *Masvicius* || succumbere *NH* || 23 sychaeo *FN* sicheo *LII* sicheio *M* || 24 cinere *F*, *corr. Daniel* || 25 ad pectore questus *in marg.* pro tantis rumpebat questibus pectus questus autem lacrimas et gemitus accipe *T* || 27 ad carpebat *supr. vers.* sensim sumebat *T*

praeparaverat: aut certe proeconomia est, ut possit videre Mercurium. *RITE recte et ex ordine compositis. et diligenter virum strenuum non ante facit requiescere, quam rite omnia paravisset.*

556. FORMA DEI bene non 'deus', sed 'forma': raro enim numina sicut sunt possunt videri, unde et sequitur 'vultu redeuntis' eodem: nam licet 'redeuntis' dicat, id est eius qui possit agnosci, tamen non 'faciem' dicit, sed 'vultum', qui potest saepe mutari.

EODEM 'o' semper longum est, quia 'eodem' ablativus est semper; 'eadem' autem et producit et corripit: nam et nominativus est, ut 'eadem mulier fecit', et ablativus, ut 'eadem faciente muliere'. 10

557. VISA MONERE EST et bene 'visa': non enim re vera est.

558. OMNIA MERCURIO SIMILIS aliud enim est idem esse, aliud simile esse: ergo non est certus Aeneas. *et a toto transit ad partes, ut omnia magna, pes etiam.* VOCEMQUE duo ὁμοιοτέλευτα: *et est versus hypermetrus.* 'vocem' autem ideo, quia orationis est deus. 15 Horatius Mercuri facunde. COLOREMQUE ET CRINES FLAVOS ideo et perustus et flavus Mercurius introducit, quia satis vicinus est soli praeter ceteras stellas.

559. ET MEMBRA DECORA IUVENTAE quia palaestrae deus est. Horatius catus et decorae more palaestrae. 'iuventae' autem 'aetatis', a iuventa. saepe figura est 'similis membra, vocem, colorem'. 20

560. NATE DEA modo generis commemoratio non ad laudem pertinet, sed obiurgatio cessantis est.

561. CIRCUMSTENT pro circumstatura sint.

562. DEMENS improbat eius sensum, qui nec videat, nec audiat. 25 ZEPHYROS ventos: de Africa enim zephyro navigare non poterat.

14 omnia] georg. III 55 || 16 Horatius] carm. I 10, 1 || 20 Horatius] carm. I 10, 3

1 uideri L || 2 recte ... paravisset in marg. T || 5 sicut ... videri] ueniunt sic ut possint uideri M || 6 id est] idem H || poscit F || 7 dixit H || qui] quo F || 8 semper om. F || 9 fort. autem 'a' || 10 facit M || muliere faciente LM || 12 enim om. L || 13 simile esse M: similem FNLIH || non FNL: nunc HM || ad omnia M. s. supr. vers. id est omnia habens similia mercurio a toto transit ad partes T || magno F || ad v. 558 in marg duo ometeuton ... hypermetrus T || omoteleuta F || 16 Horatius] oratio NH || mercurii H || facunde] nepos add. l || ideo om. F || 17 et p.] et detri p. F || 18 pre ceteris stellis L || 20 mole LHM || 21 uocemque coloremque F || 22 ad nate dea supr. vers. modo ... est T || scholium ad nate dea om. Daniel || commemoratio non T: commemorationem F || 23 cesantis F || 24 ad circumstent supr. vers. pro ... sint T || 25 ad v. 562 in marg. bene improbat eius sensum qui nec uideat nec audiat. zephyros pro quocumque uento posuit carthagine enim non zephyro sed austro nauigari solet T || sensum T: sum F visum Daniel primus || 26 ventos ... poterat] pro quocumque uento carthagine enim non zephyro sed austro nauigare solet F || zephyro] per zephyros M

563. NEFAS IN PECTORE VERSAT ne non timeret amatricem, bene addidit 'certa mori'. item <569> 'varium et mutabile semper femina'. *et est dubitatio quos dolos vel quod nefas: an sibi nefas, quia sua manu peritura erat, an sorori dolos, quibus eam fallebat: utrumque in Aeneam, ut postea ait <600> non potui abreptum divellere corpus et cetera: nam omnia, sicut dictum est, sequens versus confirmat 'certa mori', ut sibi mortem excogitet, in Aeneam iras molitur. et 'certa mori' figurate, certo ut moriatur.*
564. VARIOQUE IRARVM FLUCTVAT AESTV hoc fidem facit posse fieri
10 quod metuendum praedicabat.
565. PRAECEPTVS festinus. PRAECIPITARE pro 'praecipitandi'.
566. TRABIBVS vel navibus vel remis, ut <III 191> vastumque cava trabe currimus aequor.
567. CONLYCERE FACES propter <594> 'ferte citi flammas':
15 vel propter funus. FERVERE a verbo 'fervo, feruis, feruit'.
569. HEIA AGE hoc loco per ἀἰξισίῳ figuram adhortationem implevit: nam eandem rem secundo dixit 'heia age', cum 'heia' saepe 'age' significet. VARIVM ET MUTABILE SEMPER haec, sicut supra dictum est, obiectio est: sed amat.
- 20 570. NOCTI SE INMISCVIT ATRAE hoc ad visum somniantis referendum est, id est in noctem se miscuit. et 'noctem' pro tenebris posuit, per quod apparet cum in claro lumine fuisse, cum loqueretur.
571. VMBRIS ut supra <556> forma dei: vel 'umbris' terroribus.
572. CORRIPIT E SOMNO CORPVS omen est futurae tempestatis.

1 ne non . . . mori] hoc ideo posuit ne aeneas non timeret amatricem nam ideo addidit certa mori F || 2 item] iterum L || 3 ad dolos *supr. vers.* quia fallebat sororem, ad nefas *supr. vers.* quia propria manu peritura erat T. alia manus dubitatio est quos dolos . . . ut moriatur in *margin.* scripsit || dubitatio F || an sibi nefas F || 4 sua manu *om.* T || fort. et sorori pro an s. || 5 utrumque] fort. an utrumque || potui] tui F || deuellere F || 6 et reliqua T || sequor F || 8 mori *om.* F || figurate] dixit *add.* T || certo] fort. certa || 9 ad certa mori *supr. vers.* id est certum est quod moriatur, ad irarum fluctuat aestu *supr. vers.* hic fidem facit . . . praedicabat T || VARIOQUE . . . AESTV CERTA MORI F || fecit F || 10 praedicabat F || 11 ad praecipitande *supr. vers.* pro praecipitandi id est festinandi T || praecipitandi *ex* praecipitande F || 12 ad trabibus *supr. vers.* vel navibus . . . aequor T || fastumque caue F || 14 *ad. v.* 567 in *margin.* propter funus dicebat vel de illis de quibus dicturus est ite f. c. f. i. r. feruere a uerbo feruo feruit T || 15 propter *om.* F' et Daniel || funus] funes Daniel. vel funes *edidit* Stephanus || 16 *ad. v.* 569 in *margin.* hoc loco . . . significet T || axesin F' auxesin T || figuram *om.* F' || adhortationem implevit] orationem implevit F' implevit ad hortationem T || 17 heia age *om.* Daniel || heia *om.* F' || 18 VARIVM MUTABILE F' || ad varium e. m. s. f. *supr. vers.* argumentum a genere et est obiectio sicut supra dictum est T || 20 *ad. v.* 570 in *margin.* hoc . . . loqueretur T || 23 sicut M || dei L: dii F' dē NHM || ad umbris *supr. vers.* id est terroribus T || 24 nomen F' || est *om.* M || tempestatis] cum rumpit somnum deorum donum *add.* D. cum his conferenda quae in Tironensi is qui Tironianis notis usus est adnotavit piaculum commisit dum donum dei inconsulte uiolauit. somnus enim donum est dei.

573. PRAECIPITES ut supra Mercurius <565> ‘non fugis hinc praeceps?’ *sane non nulli ita distinguunt ‘sociosque fatigat praecipites’, ut adlocutio hinc videatur incipere ‘vigilate viri et considite transtris’. et est usitata figura ‘fatigat et praecipites facit’.* FATIGAT cum clamore increpat, ut <VII 582> undique collecti coeunt Martemque ⁵ fatigant. VIRI habet haec commemoratio multum adhortationis, ut alibi <II 373> festinate viri. TRANSTRIS pro ‘in transtris’. CITI celeres.

575. FESTINARE FVGAM antique, ut <VI 176> tum iussa Sibyllae, haud mora, festinant. INCIDERE FUNES hoc ad significan- ¹⁰ dam rem. festinantis pertinet, id est non ‘solvere’, sed incidere’.

576. ECCE ITERVM STIMVLAT phantasia est ad sociorum terrorem: sic in sexto <46> deus, ecce deus. an ‘iterum’ qui prius advenerat, cum ait ‘tu nunc Carthaginis altae’. SANCTE DEORVM emphasis, quasi adhuc praesens deus urgeat navigare. et aut distin- ¹⁵ guendum ‘sancte’, aut ‘sancte deorum’ secundum Ennium dixit respondit Iuno Saturnia sancta deorum.

577. QVISQVIS ES atqui supra dixit <558> ‘omnia Mercurio similis’. sed sciendum est secundum Tullium in libris de deorum natura <III 22, 56> tres esse Mercurios: superum, terrenum, in- ²⁰ ferum. ergo ‘quisquis es’ aut quicumque de tribus: *quamvis alii nec unius potestatis, nec unius nominis, nec unius vultus volunt esse Mercurium: au quia deorum vera nomina nemo novit:* aut certe ad Iovem spectat, id est ‘quisquis es’ qui praecipis: ut in nono <22> quisquis in arma vocas, cum Irin vidisset, id est quicumque Irin misisti. ²⁵ plane illud occurrit, quod ait <574> ‘deus aethere missus ab alto’,

4 ‘fatigat’ cum clamore increpat] cf. Non. p. 304 M. || 16 secundum Ennium] ann. 65 p. 12 Vahl.

1 hic F || ad v. 573 in sinistro marg. quidam hunc locum ita distinguunt . . . facit, in dextro fatigare excitare vel increpare cum clamore vel hortari et ab alia manu ut undique . . . fatigant. ad viri supr. vers. multum habet adhortationis hoc loco viri T || 6 adhortationis T: adortae F || 7 ad soluite et citi supr. vers. laxate et celeres T || 9 ad festinare f. supr. vers. antique dixit . . . festinant T || antiqui F || cum T || sybillae F || 10 aut F || ad incidere funes supr. vers. hoc ad festinationem pertinet nimiam quod dixit incidere non solve T || significandam scripsi: significantis F, om. Daniel || 11 incydere F || 12 ad ecce iterum stimulat in marg. et supr. vers. phantasia est . . . saturnia sancta deorum T || 14 nunc] muros T || SANCTE DEORVM] quod dicit sancte deorum T || 15 enfasis F enfasis est T || aduc F || urguat F || 17 satunia F || deorum M || 18 atqui] and qui F || supra] nam add. F || 20 infercum F || 21 alii nec minus (sic) potestatis nec minus nominis nec minus vultus uolunt esse Mercurium: aut quia deorum uera nomina nemo novit: uel quisquis es secundum pontificum morem qui sic precantur: Iupiter omnipotens uel quo alio nomine appellari uolueris hab. Ambros. || 23 an F: aut Daniel primus || uera F || 25 uocat M || irim F || irim F'

ubi et Iovem complectitur et supernum Mercurium. sed potest et hoc loco ut diximus quasi phantasiam facere propter socios, et 'quisquis es' ideo dicere, quia, licet viderit, non tamen re vera novit esse Mercurium: unde ait supra <556> et 'formam' et 'vultum' 5 et 'visa monere est'. *vel 'quisquis es' secundum pontificum morem qui sic precantur Iuppiter omnipotens, vel quo alio te nomine appellari volueris. non nulli tamen quattuor Mercurios tradunt, unum Caeli et Dicit filium, amatorem Proserpinae, alterum Liberi patris et Proserpinae filium, tertium Iovis et Maiaec, quartum Cyllenii* 10 *filium, cuius mater non proditur, a quo Argus clam occisus est, qui hoc metu in Aegyptum profugit et ibi invenisse primum disciplinam litterarum et numerorum dicitur: qui lingua Aegyptiorum ΘΕΥΘ appellatur, de cuius nomine etiam mensis dictus est.* ITERVM PAREMVS quia iam semel paruerat praeparatione navigiorum.

15 578. ET SIDERA CAELO DEXTRA FERAS 'dextra' prospera. et 'sidera' hoc est ventos, qui ex ortu siderum aut *miles et prosperi, aut turbulenti et adversi sunt.* sic in georgicis <I 204> praeterea tam sunt arcturi sidera nobis: nec enim 'sidera' dicit re vera, cum arcturus una sit stella: ergo 'dextra sidera' ventos vel tempora.

20 580. FULMINEVM quidam fulgentem accipiunt. STRICTOQVE videtur abundare 'stricto', cum dixerit 'vaginaque eripit ensem'.

581. IDEM pro eo quod est unus, ut <X 112> rex Iuppiter omnibus idem. RAPIVNTQVE mun ancoras? RVVNTQVE ipsi ruunt, id est cum impetu festinant.

25 582. LITORA DESERVERE mira descriptio festinationis.

583. TORQVENT SPVMAS ita enim remus agitur, ut fluctus torqueatur.

584. PRIMA AVRORA designatio temporis est, non diei descriptio: unde infert 'ut primum albescere lucem vidit'. sic in duodecimo

7 non nulli tamen . . . dictus est] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 482 et mythogr. II 41

5 quidam hoc quod dicit quisquis est (sic) secundum pontificum morem dictum esse accipiunt qui sic precantur . . . etiam mensis dictus est *in marg. T* || 6 iupiter omnipotes *F* || te om. *F* || 7 appellare *F* || quattuor *F* || mercurios *F* || 9 tertium *F* || cylleni *F* || cillenii *T* || 10 argus *T*: argu *F* arcu *Daniel* || clam] quidam *T* || occisus *F* *T*: occisa *Daniel* || 11 hoc metu *Daniel*: oc metum *F* hoc metum *T* ob metum *com. Hagenus* || 12 numerum *F* *T*, *correvi* || arvo *F* *T*, om. *Daniel*, *Thoth Masvicius primus* || appellatur *F* || 13 enomine *F* || 14 parauerant *F* || 15 ad dextra *supr. vers. propitia* *T* || prosperum *F* || 17 auersi *F* *II* || 19 sidera om. *II* || 20 ad fulmineum *supr. vers.* quidam fulgentem accipiunt *T* || ad strictoque *supr. vers. stricto ferro videtur . . . ensem* *T* || 21 abundare *Masvicius*: ab una re *F* *T* || 22 ad idem *supr. vers. idem posuit pro eo . . . idem* *T* || 23 ad rapiuntque et ruuntque *supr. vers. anchoras scilicet et cum impetu festinant* *T* || RVVNTQVE] RAPIVNTQVE *F* || 25 scholia ad v. 582 et 583 *supr. vers. hab. T* || 27 descriptio *II*

<76> cum primum crastina caelo puniceis invecta rotis Aurora rubebit. et bene hanc primum inducit vidisse crepusculum, quae quasi amatrix tota vigilaverat nocte. sic in bucolicis <VIII 17> de amatore nascere praeque diem veniens age Lucifer alnum. NOVO LVMINE aut recenti, aut secundum Epicureos, 5 qui stulte solem de atomis dicunt constare et cum die nasci, cum die perire.

585. TITHONI CVBILE Tithonus frater Laomedontis fuit: hunc Aurora adamatum in caelum levavit, quem longinquitas vitae in cicadam convertit: Horatius longa Tithonum minuit senectus. 10

586. SPECVLIS quas utique in sua regia habuit. ALBESCERE LVCEM hypallage est: luce enim albescunt omnia, non lux albescit.

587. AEQVATIS VELIS feliciter plenis, sine motu aliquo, ut <V 844> aequatae spirant aerae. et hoc ad dolorem pertinet reginae.

588. VACVOS SENSIT SINE REMIGE PORTVS potest hysteroptereron esse, 15 ut prius sentire debuerit.

589. PECTVS PERCVSSA pectus percussum habens.

590. PRO IVPPIITER aut irascentis exclamatio est, ut in Terentio pro supreme Iuppiter: aut certe testatur Iovem, quem in Aeneae invocavit adventu, ut <I 731> Iuppiter hospitibus nam te dare 20 iura loquuntur.

591. IBIT ET INLVSERIT hoc est 'ibit et inludet', tempus pro tempore: et sic dixit ut <II 64> certantque inludere capto.

592. NON ARMA EXPEDIENT? furentis haec verba sunt, ut ipsa paulo post <595> 'quae mentem insania mutat'? nam haec a sana 25 non procedunt, ut imperet absentibus, ut 'ite ferte tela', cum sola sit. TOTAQVE EX VRBE magna emphasis quod ait 'tota'.

593. NAVALIBVS de navalibus, ubi stant naves.

8 Tithonus . . . convertit] cf. mythogr. I 139, II 194 || 10 Horatius] carm. II 16, 30 || 18 aut irascentis exclamatio est] cf. Macrob. Sat. IV 2, 2 et VI 6, 16 || in Terentio] ad. II 1, 42

1 prima L || puniceis F || puniceis N || 3 uigilauerit L || 5 ad novo et spar-
gebat *supr. vers.* recenti et implebat T || 6 athomis F || athomis L || atomis H ||
8 CVBILE] est versus Homeri in Iliade (XI 1) Ἡὼς δ' ἐκ λεγέων παρ' ἀγαιῶν
Τιθωνοῖο ὄρνυτο . . . βροτοῖσι *add.* D || 9 levavit] rapuit F || 10 senectus] quod
ideo fingitur quia ut est apud Ciceronem (*de senect.* 16) sola nox remanet et
est natura loquacior *add.* D || 11 ad speculis *supr. vers.* quas . . . habuit T ||
quas] quasi F || regit F || 13 ad aequatis velis *supr. vers.* hoc ita dictum est ut
aequatae . . . reginae T || ut] aut F || 15 *scholia ad v.* 588 et 589 *hab.* T ||
histeroprotereron T || 18 Terentio] III. (*i. e.* tertio) M || 19 quem] que F || in
om. FH || 20 aduentum L || hospitibus] aspiciibus H || 21 locuntur NL loquan-
tur H || 22 inludet] inluserit M || 24 haec] hic H || 25 a *om.* N L H || sane l
(sana L) || 26 procedent F || ut ante imperet *om.* H || ut ite *om.* F, ite *om.* M ||
27 ad totaque ex urbe *supr. vers.* magna enfasis quod dicit tota T || enfasis F

595. AVT VBI SVM numquid in coetu sum? QVAE MENTEM INSANIA MUTAT pervertit. et bene ei ex parte furentis datur oratio, ut 'date tela', ex parte retinentis mentem, ut 'quae mentem insania mutat'?

596. CVM SCEPTRA DABAS ut <I 572> vultis et his mecum
5 pariter considerare regnis et alibi, <214> ac dominum Aenean in regna recepit.

597. FIDESQVE subaudi 'en' etiam in sequentibus: aut certe, hic est quem dicunt portare deos. sane 'en' nominativo melius iungitur, ut <I 461> en Priamus.

10 598. QVEM SECVM PATRIOS et reliqua. quidam in utroque versu pro 'quem' legunt ('qui'), ut sit vetus figura per ellipsin: ubi sunt qui aiunt patrios penates portasse et parentem umeris subisse? sane hic 'subisse' iuxta praesentem usum accusativo iunxit, cum alibi antique dativo usus sit, ut <VIII 125> subeunt luco et <IX 369> muroque
15 subibant.

599. CONFECTVM ut e contrario <II 638> integer aevi.

600. NON POTVI ABREPTVM et reliqua. hoc est non mihi subvenit: nam cur non poterat in regno?

602. IPSVM ASCANIVM aut qui est causa navigationis, ut <355>
20 quem regno Hesperiae fraudo et fatalibus arvis; aut ad patris dolorem, ut <II 538> qui nati coram me cernere letum fecisti. EPVLANDVM PONERE quod fecit Proene occiso Ity filio propter stuprum sororis.

604. IN CASTRA TVLISSEM classes dixit castra, ut <III 519> nos
25 castra movemus: nam sequitur 'inplessemque foros flammis'.

12 sane hic . . . subibant] cf. ad Aen. VIII 125

1 cumquid *M* || caetu *N* coetus *LH* (coetu *I*) || ad quae mentem i. m. in marg. pervertit . . . terrent *T* || pervertit et om. *F* || 2 et parte *F* || ut om. *F* || 3 retinentes *F* || ut . . . mutat om. *F* || insania mutat posui: insomnia terrent *T*. cf. IV 9 || 4 ut vultis . . . regnis hab. *T* || 7 subaudiendum *F* subaudis *M* || en om. *II*, in ras. *I* || 10 quidam in utroque versu . . . subibant vel ita ecce ille aeneas quem aiunt quidam aut ipsi socii portare patrios penates in marg. *T* || 11 pro *Masvicius*: per *FT* || qui inseruit *Masvicius*, om. *FT* et *Bern*. 167. videntur 'quidam' illi putasse, en dextra fidesque per exclamationem, qui secum . . . parentem per interrogationem dicta esse. quidam in utroque versu per 'qui' legunt ut sit e. g. s. coniecit *F*. *Schoellius* || eclipsin *F* || 13 usum *FT*: ver-sum *Daniel primus* || aesto *F* || inxit om. *T* || 14 subeant *F* || musoque *F* || 16 ad confectam supr. vers. fractum ut e contrario integer aevi *T* || 17 ad non potui a. d. c. supr. vers. hoc est . . . regno *T* || subvenit: nam scripsi (mihi subvenit i. e. 'in mentem mihi venit'): subveni nam *T* subveniam *F*. non mihi subvenire poteram in meo regno *Masvicius primus* || 22 ad epulandum p. m. in marg. sicut fecit atreus fratri suo thiestae *T* || progne libri || yti *FN* tyi *II* || 24 ad in castra t. supr. vers. pro classes nam sequitur inplessemque foros flammis *T* || 25 foras *F*

605. FOROS tabulata navium, ab eo quod incessus ferant: et est generis masculini, numeri tantum pluralis.

606. CVM GENERE EXTINXEM *utrum omne genus, an morte Aeneae et Aescanii, quoniam illis extinctis interitura gens omnis esset.* et est syncope 'extinxem' pro 'extinxissem'. MEMET SVPER IPSA 5 DEDISSEM satis amatorie. sane 'sese' cum dicimus ultima syllaba producit, ut Vergilius <XII 390> seseque in bella remittant; at vero cum proferimus 'memet' et 'tute', ultimae breves sunt: Lucretius <I 102> utrumque simul tutemet a nobis iam quovis tempore vatum. quas particulas volunt non nulli significare quiddam, ut sit 10 'memet' me ipsum, 'tute' tu ipse. alii autem, quod magis sequendum est, excrementa comici leporis existimant: nam Terentius dicit tutemet mirabere, id est tu.

607. SOL iam utitur inprecationibus, hoc est devotionibus: unde et 'devotor' et 'devotrix' dicitur qui inprecatur. non autem 15 'terrarum flammis', sed 'opera terrarum'. et bene invocatur Solem, cui supra <58> per numen Liberi sacrificavit.

608. INTERPRES CVRARVM aut quas patior, id est mearum curarum: aut generaliter curarum coniugalium interpres, hoc est media et conciliatrix: Cicero quique interpretes corrumpendi 20 iudicii solent esse, id est mediis. alii 'interpres' testis, iudex, arbitra accipiunt. sane 'interpres' quilibet sit secundum veteres ipse exposuit dicendo 'conscia': veteres enim interpretem conscium et auctorem dicebant: Plautus in milite <IV 1, 5> quae mihi condicio nova et luculenta offertur per te interpretem. idem in Curculione <III 25

1 tabulata . . . ferant] exser. Isid. or. XIX 2, 2. ef. or. XV 6, 8 || 6 sane sese e. q. s.] cf. Prisc. XII 23 sqq. (I p. 590, 26 sqq. H.) et Don. ad Ter. Andr. IV 3, 12 || 12 Terentius] heaut. II 3, 133 || 20 Cicero] in Verr. act. I 12, 36 || 24 Plautus in milite] 'quae tibi conditio nova luculenta fertur per me interpretem' || 25 in Curculione] 'quod te praesente istie egi teque interprete'

1 FORAS II || 2 numeri tantum] νόμῳ τῶν F || 3 EXTINXEM II EXTINXEM M || ad cum genere e. *supr. vers.* quoniam illis extinctis interitura gens esset et extinctis pro extinxissem T || an morte aeneae et est sincophe quoniam illis extinctis interitus agens omnis esset et extinxem pro extinxissem F. *ordinem emendavit Masvicius* || 6 amatorie F amatorie II || sese cum dicimus . . . tutemet mirabere id est tu in *margin.* T || cum dicimus] indicimus F || 7 ut om. F || bello F || 8 ultima F || 9 tutemet tutemet T || quovis F || 10 vatum] unum F entem T || quidam F || 11 tu ipse tute T || autem om. T || 14 hoc est devotionibus om. L, *supr. vers. add. l* || devotionibus NIM || 15 denotator et denotatrix quae inprecatur M || qui inprecatur] quum praecatur II, om. M || 16 et bene] bene autem M || 17 cui] cum F || nomen F || sacravit II || 20 consiliatrix F, in quo haec adduntur quae Daniel non edidit et bene iunoni quia supra dixerat iunoni ante omnia cui et reliqua || in corrumpendis iudiciis F || 21 quidam interpres testis iudex et arbitra accipiunt . . . teque interprete in *margin.* T || testes F || 23 conscia] consta F || constium F || 24 quae] qua F || 25 luculenta T luculentior F luculentior Daniel primus || offertur F offertor T || prae te F

64) *quod te praesente hic egit teque interprete.* CONSCIA IVNO siluit rem turpem: sic supra <166> et pronuba Iuno. *aut invocat Iunonem, cum nuptiae sint quae violatae sunt.*

609. NOCTURNIS non triviis nocturnis, sed per nocturnum tempus. *sacra enim Hecatae in triviis frequentantur per noctem. ideo autem Hecaten invocat, quasi quae tanti matrimonium fecerit, ut sperneret matrem.* VLVLATA PER VRBES Proserpinam raptam a Dite patre Ceres cum incensis faucibus per orbem terrarum requireret, per trivium eam vel quadrivium vocabat clamoribus. unde permansit in
10 eius sacris, ut certis diebus per compita a matronis exerceatur ululatus, sicut in Isidis sacris, ubi est imitatio inventi Osiridis, quem dilaniatum a Typhone eius fratre uxor Isis per totum orbem requisisse narratur: Iuvenalis <VI 534> plangentis populi currit derisor Anubis. Hecaten autem causa invocat ultionis. unde
15 etiam furias vocat, sed usurpative modo diras dixit: nam 'dirae' in caelo sunt, ut <XII 845> dicuntur geminae pestes cognomine dirae: 'furiae' in terris, 'eumenides' apud inferos: unde et tres esse dicuntur. sed haec nomina confundunt poetae. 'ultrix' vero, hoc est Tisiphone: nam Graece τίσις ultio dicitur. *'ululata' autem
20 pro 'ululatu quaesita'. et est participium sine verbo, ut 'regnata'.*

610. DI MORIENTIS ELISSAE aut manes dicit: unde est <XII 646> vos o mihi manes este boni: quoniam superis adversa voluntas: aut certe ἀναίρετικὸς dicit, id est Martem et Saturnum, qui intercidunt vitae rationem, si radiis suis ortum geniturae
25 pulsaverint: Horatius te Iovis impio tutela Saturno refulgens

7 Proserpinam raptam ... ululatus] exser. mythogr. II 94. cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 265 || 20 ululata ... regnata] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 327 || 23 aut certe ... per annos] exser. mythogr. III 11, 5 || 25 Horatius] earm. II 17, 22

1 interprete *F* || ad conscia Iuno in marg. siluit rem turpem ... violatae sunt *T* || 2 sic] ut *F* *T* || aut invocat ... sunt non edidit Daniel || 3 inuoca *T* || cum scripsi: ut *F* *T* || violatae *F* || 4 Nocturnis non triviis nocturnis sed per nocturnum tempus sacra enim hecate ... sperneret matrem. Ululata autem pro ... ut regnata. Quidam hoc quod dicit di morientis elissae ... ueniente sui in marg. inf. *T* || 5 ecatae *F* || 6 ecaten *F* || 8 Ceres cum *F* cum ceres cum *NLM* cum ceres *ML* || 9 quadruvia *LM* quadruvia *II* || 10 compita *FM* excecatur *II* || 11 inventi om. *F* || siridis *F* || 12 tyfone *FNL* tifone *H* tysifone *M* || orbem terrarum *M* || 13 popilli *F* || 14 ecaten *F* haecaten *N* haecaten *L* haecantem *H* || 15 vocat] ducat *H* || 17 eumenide *F* eumedines *M* || et om. *L* || 18 poetae ululata autem ... regnata ultrix nero c. q. s. *F* || 19 hoc est om. *F* tesinefone *F* tisifone *NM* tysifone *J* cisifone *H* || tisia *FL* (sed. t et s in ras. l) sitia *NH* (at tysis in marg. n) tisis *M* || ultio] uel tysis add. *L* || dicitur] φόνος finis et mors add. *D* || ululatu ex ululata *F* ululata *T* || 20 sine uerbo *F*: sine uerbi origine *T* || 21 ELISSE *FH* ELISAE *NLM* || 22 aduersa *F*: auersa *NLHM* || 23 anareticos *F* anacresticos *NLH* anareticos *MI* id est nocuos superser. *m* || dicit] amatoria add. *F* || 25 impio] imperio *F*

eripuit volucresque fati tardavit alas. et bene 'tardavit', quia necessitas fati impediri potest, non penitus eludi: sic Vergilius <VIII 398> nec fata vetabant stare decemque alios Priamum superesse per annos. *quidam hoc quod dicit 'di morientis Elissae' secundum eos tradunt, qui dicunt habere nos singulos deos* 5 *nostros, ut <XII 539> nec di texere Cupencum, Aenea veniente, sui.*

611. ACCIPITE audite. MERITVMQVE MALIS ADVERTITE NVMEN quod mali merentur.

612. AVDITE PRECES imprecationes dicit: nam non sunt preces, 10 ut paulo post <629> 'inprecor arma armis'.

613. INFANDVM CAPVT etiam in imprecatione nomen eius detestatur.

ADNARE verbum familiare naufragio, ut in primo <538> huc pauci vestris adnavimus oris, id est per tempestatem venimus. et bono colore futura praedicit, *quemadmodum Homerus, qui mori-* 15 *tuos divinantes frequenter inducit.*

614. FATA IOVIS POSCVNT 'fata' dicta, id est Iovis voluntas: hic ergo participium est, non nomen. TERMINVS HAERET si hoc est immutabile.

615. AVDACIS POPVLI id est Rutulorum, sicut semper inducun- 20 tur: alibi <VII 409> audacis Rutuli ad muros. *et quidam volunt 'audacem' apud Vergilium dici fortem quem fortuna non sequitur, ut <VIII 110> audax quos rumpere Pallas et alibi <IX 124> at non audaci Turno. VEXATVS hoc loco 'graviter vastatus'.*

616. FINIBVS EXTORRIS extra suas terras remotus, *sicut extra* 25 *solum 'exul'.* et significat quando Euandri et Tarchonis petivit auxilium. *COMPLEXV AVVLSVS IVLI quia scit quam sit carus patri*

1 et bene tardavit . . . eludi] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 677 || 15 et bono colore . . . inducit] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VII 700 || 25 extra . . . remotus] cf. Isid. or. X 85

2 excludi in ras. l || 3 utabunt LM || stare . . . annos om. F || stare decemque] stat erexitque M || 4 quidam . . . tradunt om. F || 5 nos T: ñ F || 6 dii FT || tetere F || aeneam uenientem .u. T || 8 ad accipite supr. vers. audite T ||

D

MERITVMQVE MALIS et reliqua F || ADVERTITE] AVERTITE L AVERSA H A. M || 10 imprecationes L || 12 ad infandum caput supr. vers. etiam . . . detestatur T || 13 ad adnare supr. vers. per tempestatem navigare, in marg. adnare uerbum familiare est naufragio . . . inducit T || huc] hic H || 14 denenimus T || 15 bono colore] sic ei FT || quae admodum F || 17 ad fata I. supr. vers. dicta id est uoluntas iouis T || 18 participium est] a fando vulgo additur || 20 indicuntur NH || 21 muros] mores NH || quidam uolunt . . . at non audaci turno in marg. T || 23 at] et F || 24 ad vexatus supr. vers. grauiter uastatus T || auastatus F' || 25 EXTORRES F || remotus F || 26 tarthonis F' terchontis N taruncotis L tharcontis H tarcontis M || 27 ad complexu a. l. supr. vers. quia . . . ascanius. auulsus abstractus T

Ascanius.   *AVXILIVM IMPLORET sicut dictum est, ab Euandro et Tuscis.*

617. *INDIGNA SVORVM FVNERA aut indignorum, aut crudelia et magna, sicut veteres dicebant: 'suorum' autem Pallantis dicit et ce-*
5 *terorum.*

618. *PACIS INIQVAE* ut supra <I 6> diximus, propter perditam linguam, habitum, nomen, quae solet victor inponere, sicut in XII. <823> postulat Iuno.

620. *SED CADAT ANTE DIEM* Cato dicit iuxta Laurolavinium
10 cum Aeneae socii praedas agerent, proelium commissum, in quo Latinus occisus est, fugit Turnus: et Mezentii auxilio comparato *renovavit proelium, quo victus quidem est ab Aeneae; qui tamen [Aeneas] in ipso proelio non comparuit. Ascanius vero postea Mezentium interemit. alii dicunt quod victor Aeneas cum sacrificaret*
15 *super Numicum fluvium lapsus est, et eius nec cadaver inventum est: unde dicit 'mediaque inhumatus harena'. postea dictus est inter deos receptus. quidam eum cum adversum Aborigines pugnaret, †extanguinem dicunt repertum. 'ante diem' autem, ante fati necessitatem: et bene quod passura est optat Aeneae, ut ipse <697> sed*
20 *miseram ante diem.*   *MEDIA ignota.*

621. *HAEC PRECOR id est sicut supra dictum est, inprecor.*   *CVM SANGVINE FVNDO* quasi inprecationes ipsas suo consecraret cruore.

622. *TVM VOS O TYRI* non sunt mandata, sed inprecationes, ut dissentiant omnibus rebus, sicut et factum est. nam si man-
25 *data sunt, quomodo 'genus futurum'?*

623. *EXERCETE* id est fatigate.

9 Cato] or. I 11 Iord., 10 Pet.

1 ad auxilium i. *supr. vers.* sicut fecit ab euandro et tuscis *T.* fort. sicut factum est, ab Euandro et Tuscis || 3 ad indigna *supr. vers.* aut indignorum . . . dicebant, in *margin.* ab alia manu indigna vel crudelia et magna vel reuera indigna *T* || 4 ceterorum] sociorum *additur vulgo* || 7 nomen *ex numen F* || 8 REGNO AVT OPTATA LVCE FRVATVR tribus tantum annis regnavit in tertio anno submersus in fluvio Numico: Iuvenalis (11, 63) 'alter aquis alter flammis ad sidera missus', designans Aeneam submersum, Herculem combustum. *Fabrieius* || 10 socii] socii *F* || praedas *NI* (praedas *n*) || 12 quo] qui *Daniel primus* || victus quidem est] ipse quidem uictus est *F* || qui tamen Aeneas] aeneas autem *F.* Aeneas *om.* *M* || 13 mezcncium *L* || 14 quod *om.* *F* || 15 et eius nec cadaver] nec eius cadaver in *ras. l* || eius] est *F* || inventum est] aparuit *F* || 16 inde *F* || arena *LH* || dictum *F M* || 17 diuos *M* || receptus] quem Iovem indigetem dixere *add. D* || aborigine *F* || 18 exsanguinem *Daniel* extinctum d. nec r. *F. Schoellius* exsanguem *ego* || 20 ante diem] Epicurei dicebant omnia fieri casu, unde hic auctor dicit secundum Epicurum 'sed cadat ante diem'. Stoici vero dicebant omnia fieri dispositione fatorum, unde loquitur alibi (X 467) 'stat sua cuique dies'. *add. Fabrieius* || 21 ad haec precor *supr. vers.* sicut . . . inprecor *T* || 22 ipsa in *ras. l.* fortasse recte || 23 inpredicationes *L* || 26 ad exercete *supr. vers.* insequimini fatigate *T*

624. † *POPVLI aut populorum aut populis, ut Afris quoque.*

NEC FOEDERA SVNTO [*pro sunt et sint*] quia rupta sunt tertio. 'sunto' autem *id est sint*: et fit propter metrum addita 'o' tertiae personae numeri pluralis modi indicativi, ut 'amanto' *amant*, 'docento' *docent*, 'legunto' *legunt*, 'nutriunto' *nutriunt*. Vrbanus dicit, 5 verbo eum iuris usum propter odia hereditaria.

625. EXORIARE exoriatur: et ostendit Hannibalem. EX OSSIBVS secundum Anaxagoran, qui homoeomerian dicit, id est omnium membrorum similitudinem, esse in rebus creandis [*id est*] ex ossibus, ex sanguine, ex medullis: nam omnia pro parte sui transeunt 10 in procreationem. Lucretius <I 830> nunc ad Anaxagorae veniamus homoeomerian. *sane Punici ex ossibus dicunt oriri posteros, quos nos ex sanguine. an quia post longum tempus nascetur Hannibal, ideo 'ex ossibus' posuit?*

626. FACE DARDANIOS incendiis urbium Italarum. FERROQVE EXERCITIVM caedibus. SEQVARE pro 'sequere'.

627. NVNC OLIM modo 'olim' futuri temporis: et quidam separant pronuntiantes, ut sit 'nunc' modo, 'olim' postea, quasi dicat 'vel nunc vel olim, quocumque dabunt se tempore vires', quia quotienscumque valuerunt Poeni bella renovaverunt: nam ideo ait 'pugnent ipsique 20 nepotesque'.

628. LITORA LITORIBVS CONTRARIA aut quia in foedere cautum fuit, ut neque Romani ad litora Carthaginiensium accederent, neque Carthaginienses ad litora Romanorum: aut potest propter bella navalia accipi inter Romanos et Afros gesta. FLVCTIBVS VNDAS INPRECOR 25

3 sunt autem . . . nutriunto] cf. Servii comm. in Don. p. 414, 37 sqq. K.

1 POPVLI autem populi Romani: aut POPVLIS, ut Afris Romanisque *F. Schoellius* || 2 pro sunt et sint] sunt pro sunt et sint *Daniel. fort. pro 'sint'. et 'sunto'* || rapta *NH* || 4 ament et doceant *Daniel primus* || 5 legunt et nutriunt *ego: legant et nutriant F* || Vrbanus dicit] alii dicunt *F* || dicit verbo] dicitur bo *H* || 7 annibalem *FLM* || 8 anaxagoran *FN: anaxagoram LHM n* || qui omeo myrianda *F* quomodo miryan *N* qui omeomiryan *n* qui homoeo mirian *L* quomoeomyrian *H* qui omyomerian *M* || 9 id est *seclusi* || id est . . . ex sanguine] ergo sicut ex ossibus sic ex sanguine *M* || 11 lucretius *F* || ad *om. L* || anaxagoria *NH* anaxag//oriam *L* (*g in ras. l*) || 12 omeoryan *F* omeoemiryan *NHL* omyomerian *M*. nunc ut anaxagorae scrutemur homoeomerian *Lucretius* || ad ex ossibus *supr. vers.* quidam tradunt quod poeni sentiant ex ossibus oriri posteros quod nos credimus ex sanguine fieri *T* || 13 annibal *F* || 15 ad face et ferroque *supr. vers.* incendiis urbium italarum et caedibus *T* || incendiis *F* || exercitum *F* || 16 SEQVARE *F* || 17 ad nunc olim *supr. vers.* quasi diceret abhinc ordo est nunc imprecor et olim ut pugnent litora nostra et ab alia manu in marg. modo olim . . . nepotesque *T* || 18 sit] sic *F* nunc *omittens* || 19 dabunt se tempore vires] dabunt et reliqua *F, om. T* || cotienscumque *F* || 20 ualuerunt *T: ualuerint F* voluerint *Daniel primus* || poeniue *F* || bella renouauerunt *T: bellare nouarunt F* renouar* *Daniel* || nam *om. Daniel* || 22 LITORA LITORIBVS aut quia . . . et afros gesta in marg. *T* || 23 Carthaginiensium . . . ad litora *om. F*

[*potest et*] propter illud quod in foederibus *similiter* cautum est, ut Corsica esset media inter Romanos et Carthaginienses.

629. PVGNENT IPSIQVE NEPOTES potest et ad civile bellum referri.

5 632. BREVITER festinatione mortis: simul nectit causam morarum et ipsi et sorori. *BARCEN hoc cognomen familiae Hannibalis fuit.*

633. *PATRIA ANTIQVA hoc est Tyros, quae ante eius patria fuit.*

HVC SISTE huc adduc, ut <VIII 85> et cum grege sistit ad 10 aram. hinc et 'sistatur' dicimus, id est adducatur: nam 'stare' aliud est. nec aliter possumus dicere, quam 'sta hic', 'siste huc'. fallit autem plerumque verbi similitudo, quia dicimus 'sto' et 'sisto', cum diversa significant.

635. *CORPVS PROPERET F. S. L. bona est industria hoc loco, quia cum 15 moram velit fieri, ea loquitur, ut festinare videatur.* SPARGERE LYMPHA sacrificantes diis inferis aspergebantur *agua*, ut <VI 230> spargens rore levi et ramo felicis olivae; superis abluebantur, ut <II 719> donec me flumine vivo abluero: modo autem inferis sacrificat, ut 'sacra Iovi Stygio'.

20 636. *MONSTRATA vel quae ipsa monstravi, vel quae sacerdos.* PIACVLA purgationes: alias sacrilegia.

637. SIC VENIAT *quemadmodum praeceptum est*: ne praemitteret aut praecederet. *TEGE corona, ut et ipsa tardaret.*

638. *SACRA 'sacrum' est quod ad deos pertinet, 'profanum' quod 25 ad homines.* IOVI STYGIO hoc est Plutoni. et sciendum Stoicos dicere unum esse deum, cui nomina variantur pro actibus et officiis. unde etiam duplicis sexus numina esse dicuntur, ut cum in

16 sacrificantes . . . Stygio] cf. Macrob. Sat. III, 1, 7 || 24 sacrum . . . ad homines] cf. Macrob. Sat. III 3, 2 || 25 et sciendum . . . divisa facit] exscr. mythogr. II et III in proemiis.

1 potest et *omisit Daniel* || *similiter Daniel*: similiterque *F* || cautum est *NL*: cautum erat *F* est cautum *II* sancitum est *M* sc̄m̄ est *l* || 3 *NEPOTESQVE F* || 6 *ad Barcen supr. vers.* hoc cognomine familia hannibalis fuit *T* || *annibalis F* || 8 *ad patria antiqua supr. vers.* tyrus ubi eius patria fuit antea *T* || 9 *mc H* || huc adduc] ad adhuc *F* || adduc] adhuc *H* || et cum] cum e *NH* cum *L* cum et *M* || sistet *NLI* || 12 *fallet F* || plerosque *F et Stephanus* || et sisto *om. NLH (supr. vers. add. l)* || 14 *corpvs . . . videatur non edidit Daniel* || *supr. vers.* 635 bona est . . . videatur *T* || est *om. F* || hoc loco quia *om. F* || 16 *dis LI* || 17 *sparges NLH* || 20 *ad monstrata supr. vers.* uel quae . . . sacerdos *T* || 21 purgationis *N* || alias] et alia *L* et alia *l* || sacrilegia] sacrificia *F* sacrilegia aut sacrificia *Daniel primus* || 22 *ad sic veniat supr. vers.* id est quemadmodum . . . praecederet *T* || praemitteretur *II* praetermitteret *Masvicius. ceterum* ne praemitteret aut praecederet *scilicet 'pecudes et monstrata piacula'*, id est, ne *Anna ante reniret, quam Dido manus sibi intulisset.* || 24 *ad sacra in marg.* sacrum quod . . . homines *T* || 25 omnes *F* || 27 duplici *F/L* (duplicis *l*)

actu sunt, mares sint; feminae, cum patiendi habent naturam: unde est coniugis in gremium laetae descendit. ab actibus autem vocantur, ut 'Iuppiter' iuvans pater; 'Mercurius' quod mercibus praest; 'Liber' a libertate. sic ergo et modo Iovem Stygium dicit inferis sacrificatura, ut alibi <VI 138> Iunoni infernae dictus 5 sacer. hinc et Iovis oratio caelicolae mea membra dei quos nostra potestas officiis divisa facit. QVAE RITE INCEPTA PARAVI ordo est: sacra quae paravi, animus est rite perficere.

639. *PERFICERE EST ANIMVS mire: quamdiu enim Aeneas praesens erat non omnino desperans trahebat exitium. CVRIS utrum amoribus, 10 an rei susceptae?*

640. *DARDANIQVE ROGVM CAPITIS in quo eius imago fuerat. et bene suum rogam illius dicit, ne suspicionem faciat. PERMITTERE FLAMMAE incendere.*

641. *STVDIO ANILI aut pro aetatis possibilitate: aut pro in- 15 dustria qua utuntur aniculae: aut pro voluntate obsequendi. alii 'celebrabat' legunt, quia antiqui hoc verbum in velocitate ponebant. Accius celebri gradu gressum adcelerare.*

642. *AT TREPIDA hoc est festina: nam moritura nihil timebat. TREPIDA] festina, id est occasione vix data. COEPTIS INMANIBVS 20 EFFERA furiata saevis cogitationibus. 'effera' autem nimis fera.*

643. *SANGVINEAM ACIEM more suo ostendit eam furentem vultu, gestu, voce.*

644. *MACVLISQVE TREMENTIS INTERFVSA GENAS hoc est trementes genas interfusas habens maculis. PALLIDA MORTE FVTVRA aut pallidior, 25 quam solent homines esse post mortem: aut 'pallida' omine mortis futurae. aut 'pallida' conscientia mortis futurae.*

2 coniugis] georg. II 326 || 17 Accius] v. 24 ap. Ribb. p. 139 ed. II

1 paciendi L pariendi M || 2 descendit F || 3 vocabantur M || iubans H || 4 praesesset M || 6 caelicola F || mea] a in ras. l || membra F || 7 ofitiis F || diuersa L et mythogr. III || 8 sacra quae] t incepta superser. l || sacra om. M || 9 ad perficere e. a. in marg. mire . . . exitium T || mire] unire F || 10 ad curis supr. vers. amoribus uel rei susceptae T || 12 DARDANIQVE NH || 13 bene . . . faciat in marg. T || suspicionem F || ad permittere fl. supr. vers. incendere T || 15 ANALI F ANILIB; H || pro] per F || 16 ad studio anili in marg. pro voluntate obsequendi . . . accelerate (sic) ergo celebrabat strenuitate quadam frequentabat et velocitate T || pro ante voluntate om. F || 17 accius T: actius F || Accius celebri gradu gressum accelerate hab. Ambros. || 18 celebri T: celebrari F celeri Commelinus primus || accelerate F: accelerate T adcelerasse deest Daniel primus e Nonio p. 89 M. || 19 nihil timebat ideo autem festina . . . data F || 20 ad trepida supr. vers. festina ex occasione vix data T || 21 effera] cetera F. fera nimis fera ante furiata inseruit Daniel || ad effera supr. vers. nimis fera T || 22 scholia ad v. 643 et ad maculisque t. i. g. supr. vers. hab. T || mori F || 23 et noce T || 26 homines] omnes F || homine LH (omine l) || 27 futuro H ad pallida supr. vers. conscientia mortis futurae T || pallide F || constientiae F

646. FVRIBVNDA furenti similis. *sane quidam volunt, Vergilium ubique Didonis tamquam flaminicae facere mentionem: apud veteres autem flaminicam scalas plus tribus gradibus nisi Graecas scandere non licebat, ne ulla pars pedum eius crurumve subter conspiceretur, 5 eoque nec pluribus gradibus sed tribus, ut in ascensu duplices nisus non paterentur extolli vestem aut nudari crura. nam ideo et Graecae scalae eliguntur, quia ita fabricantur, ut omni ex parte compagine tabularum clausae sint, ne aspectum ad corporis aliquam partem admittant. et sciendum siquid caeremoniis non fuerit observatum, piaculum 10 admitti. hic autem piaculum admittitur, quod ipsa Dido ait 'sacra Iovi Stygio' et reliqua: nam et supra ait <493> 'magicas invitam' et reliqua. hoc vero loco plenius eam flaminicae ritum excessisse declarat, ubi de gradibus loquitur dicens 'interiora domus' et reliqua: neque enim potest esse altum quod tribus tantum gradibus conscenditur: 15 unde apparet plures gradus a tribus fuisse, quod plenius de Anna subiunxit <685> 'sic effata gradus evaserat altos'.*

647. NON HOS QVAESITVM MVNVS IN VSVS quem Aeneas non ad hunc usum reliquerat: et, ut supra <496> diximus, secundum Homerum vertitur munus in perniciem. tale est in bucolicis (IX 20 6) hos illi, quod nec bene vertat, mittimus haedos.

648. *CVBILE cubandi locum dixit.*

649. ET MENTE consilio.

651. DEVSQVE SINEBANT' aut Iuppiter qui Aeneam abscedere compulit: aut amor, aut necessitas fati.

25 653. VIXI excusat vitae abruptionem, quia dicit Plato magna poena adfici animas eorum qui vitam ante tempus relinquunt. ET QVEM DEDERAT CVRSVM FORTVNA PEREGI non natura, nec fatum. tribus enim humana vita continetur: natura, cui ultra centum et viginti solstitiales annos concessum non est; fato, cui nonaginta

1 sane quidam volunt e. q. s.] cf. Gell. X 15, 29 sq. || 17 quem Aeneas e. q. s.] cf. Don. ad Ter. ad. II 1, 37 || 21 cubile cubandi locum dixit] cf. Isid. or. XV 3, 9 et XX 11, 2 || 28 tribus enim . . . ex casu] exscr. mythogr. III 9, 10

1 FVRIBVNDA furenti similis sane quidam . . . sic effata gradus euaserat altos in marg. sup. T || 2 apud veteres flaminicam . . . euaserat altos hab. Ambros. || 3 autem] aut F || plus om. T || 4 subter om. Ambr. || 5 in om. F et Daniel ||

1 duplicis *Commelinus primus* || nisur F uisus Ambr. || 6 graece scale F || 7 eriguntur T (1 superscr. ead. man.): diguntur F dicuntur Ambr. et Daniel || omne F || ex omni parte T || 8 aliquam corporis Ambr. || 9 in caeremoniis *Masvicius primus* || 11 ait] aut F || inuita F inuicta T || 12 ritu Ambr. || 13 domos F || 14 conscendit F || 15 a ante tribus om. Ambr. et Daniel || 16 subiungit Ambr. || efata gradus F || 21 ad cubile supr. vers. cubandi locum T || 26 relinquerunt F relinquunt H || 27 non natura nec fatum . . . id est gladium (sic) antonii in marg. T || 29 fatum H

anni, hoc est tres Saturni cursus, exitium creant, nisi forte aliarum stellarum benignitas etiam tertium eius superet cursum: fortuna, id est casu, qui ad omnia pertinet quae extrinsecus sunt, ut ad ruinam, incendia, naufragia. bene ergo dixit 'Fortuna': sic Cicero in Philippicis <I 4, 10> multa mihi inminere videbantur prae- 5
ter naturam praeterque fatum, id est gladii Antonii ex casu.

654. *MAGNA cogitatione eorum qui me non viderunt, sed factis cognoverunt.* SVB TERRAS IBIT IMAGO bene imaginem dixit: valde enim quaeritur apud philosophos, quid illud sit quod inferos petat. nam tribus constamus: anima, quae superna est et originem suam 10
petit: corpore, quod in terra deficit: umbra, quam Lucretius sic definit, †'supra spoliatus lumine aër'. ergo umbra si ex corpore creatur, sine dubio perit cum eo, nec est quicquam reliquum de homine quod inferos petat. sed deprehenderunt esse quoddam simulacrum, quod ad nostri corporis effigiem fictum inferos petit: et est 15
species corporea, quae non potest tangi, sicut ventus: hinc in sexto <391> corpora viva nefas Stygia vectare carina. hanc autem rem etiam Homerus requirit simulacro Herculis apud inferos viso. et sciendum simulacra haec esse etiam eorum qui per apotheosin dii facti sunt: unde aut visi esse apud inferos aut illuc descendisse 20
dicuntur. Horatius de Libero te vidit insons Cerberus aureo cornu decorum. sciendum tamen, abuti poetas et confuse vel simulacrum vel umbras dicere.

655. VRBEM PRAECLARAM STATVI non est contrarium illi loco <88> 'pendent opera interrupta': [*quia illud ex persona poetae dictum est*] nam licet paululum aliquid superesset, quantum ad ipsam pertinet fecerat: ut <75> urbemque paratam, item paulo post <683> urbemque tuam. et re vera civitati quid superest factis muris, templo posito et theatro, foro, senatu? quibus adiunguntur etiam privatae aedes, ut <I 425> pars optare locum, tecta et concludere 30

8 valde enim quaeritur . . . vel umbras dicere] exscr. mythogr. III 9, 10 || 11 Lucretius] IV 366—378. cf. Lachm. adn. ad 368 || 18 Homerus] Od. XI 601 sqq. || 21 Horatius] carm. II 19, 29

1 exitum *T* || 4 naufragia] nenena *add. M* || 5 multa autem impendere videntur praeter naturam etiam praeterque fatum *Cicero* || 6 praeterque] praeter *M* || factum *H* || 7 *ad magna supr. vers. cogitatione scilicet eorum . . . cognoverunt T* || 8 bene *FM*: bene ergo *NLH* || 11 terram *M* || definiuit *FL* || 12 supra *NLH*, *om. FM* (*sed sex fere litterae erasae in M*). supero spoliatus lumine *F. Schoellius. cf. Lucr. VI 854 sqq.* || lumines *F* || 14 deprehendere *L* || simulacrum *om. M* || 16 sicut nec ventus *mythogr.* || 19 simulacra *om. M* || 20 descendisse *F* || descendisse dicuntur] docendis secuntur *H* || 22 cornu *F*: curru *NLHM* || deorum *H* || abuti] abipso *H* || 25 persone *F* || dictum] supra dictum *Daniel primus* || 27 faceret *H* || 29 posito et] portu *F* || 30 obtare *F*

sulco. MEA MOENIA VIDI a me facta: et pertinet ad adfectum, ut <III 498> quam vestrae fecere manus.

656. ULTA VIRVM puniendo eius interfectorem: nam ideo ad-
didit 'poenas inimico a fratre recepi'. et re vera nulla avari maior
5 est poena, quam amittere pecuniam propter quam commiserat scelus.
bene autem 'recepi', quasi debitas, *vel quod partem maximam civium
sollicitavi.* ergo hoc dicit: feci illud et illud: felix nimirum fuissem,
si tantum Aeneas Carthaginem non veniret. alii haec quasi per
interrogationem volunt accipi, ut nihil dicat esse perfectum: 'num-
10 quid urbem statui? numquid ulta sum virum? numquid a fratre
poenas recepi? felix tamen fuissem, si vel hoc tantum contingeret
ut Carthaginem non veniret Aeneas'. et hanc varietatem gignit
hie sermo 'tantum': nam ad utrumque admittitur: tamen melior
est sensus superior, quem non nulli sic exponunt propter <88>
15 'pendent opera interrupta', ut ordo sit 'urbem praeclaram et mea
moenia statui vidi, hoc est vidi dum statuerentur'.

659. OS INPRESSA TORO adplicito ore ad lectulum: *vel 'os'
faciem:* aut quasi amatrix, ut <82> stratisque relictis incubat:
aut certe quasi peritura insensibili rei dat sensum, et sic ad lectu-
20 lum loquitur, ut ad hastam Turnus <XII 97> te Turni nunc
dextra gerit, Mezentius ad equum <X 861> Rhoebe diu, res
siqua diu mortalibus ulla est.

660. SIC sic quasi interrogatio et responsio: et placet sic
inultam perire, *vel hoc genere mortis?* placet. et hoc eam se loco
25 intellegimus percussisse: unde alii dicunt verba esse se ferientis.
*alii ita distinguunt 'sed moriamur ait' et sic post adiciunt 'sic iuvat
ire sub umbras', ut dubitaverit an inulta deberet mori, deinde ultionis
difficultatem circumspiciens dixerit 'sic iuvat ire sub umbras'.*

19 aut certe . . . ulla est] cf. Macrob. Sat. IV 6, 10

1 adfectum *FN* affectum *LM* defectum *H* effectum *vulgo* || 7 feci istud
et illud *Gulferb. I et Fabricius* || 'et illud *F*' || nimum *Daniel primus* || 8 ve-
nisset *Fabricius* || 11 si vel hoc tantum contigisset ut Carthaginem non venisset
Aeneas *G. Vossius* || 12 et] sed et *F* || 13 tantum] quem alii tantummodo inter-
pretantur *add. Daniel* || ad *om. M* || 16 hoc est vidi *om. L, supr. vers. add. l* ||
vidi *om. M* || cum *M* || statuerentur] statui enim infinitivus a passivo statuo.
FELIX . . . CARINAE a Catullo accepit qui dicit (64, 171) 'Juppiter omnipotens,
utinam ne tempore primo Gnosia Cecropiae tetigissent litora puppes'. *add. D.*
cf. Macrob. Sat. VI 1, 42 || 17 os faciem *Daniel:* officiem *F* || 18 ut . . . peri-
tura *om L, in marg. suppl. l* || 19 certe *om. M* || 23 sic inultam perire] *ab his
verbis incipit Cussellani quaternio XVII.* || sic inultum *F* sic me inultam *L (sed
in add. D)* sic inulta *M* || 24 perire] mori *M* || placet *omisit Daniel primus* ||
25 se ferientis *C:* se *om. reliqui libri* || 26 quidam distinguunt sed moriamus
(*sic*) . . . sic iuvat ire *in marg. T* || distinguunt *F* || moriamus *FT* || sic et *T* ||
27 *enb*] per *T* || umbrā *F* || an inulta *Daniel:* amulta *F* multa an *T* || 28 dif-
cultatem *F* || arcumspiciens *F*

661. ΠΑΥΡΙΑΤ ΗΥΝC ΟCΥΛΙC ΙΓΝΕΜ aut videat omina tempestatis futurae, *quia navigantibus malum omen est, si rogalis flamma videatur*: aut certe satisfaciat suae crudelitati. *AB ALTO a mari.*

662. ΔΑΡΔΑΝΥC pro Dardanius: Plautus natus Argis ex Argo patre: vel quod ipse Aeneas ante Dardanus dictus est. *ET NOSTRAE* 5
SECVM FERAT OMINA MORTIS ut Aeneas quoque per vim maturius obeat. et bene infausta omnia impreccatur ei, quia ad novi regni auspicia properat.

663. ΙΝΤΕΡ ΤΑΛΙΑ per talia, ut <VII 30> hunc inter fluvio Tiberinus amoeno. 10

664. CΟΝΛΑΨΑΜ ΑCΠΙCΙΥΝΤ non induxit occidentem se, sed ostendit occisam. et hoc tragico fecit exemplo, apud quos non videtur quemadmodum fit caedes, sed facta narratur.

665. CΠΑΡCΑCQVE ΜΑΝΥC aut perfusas sanguine: aut morte resolutas. 15

667. ΦΕΜΙΝΕΟ ΥΛΥΛΑΤΥ proprio feminarum. Horatius et illa non virilis eiulatio.

670. ΑΝΤΙQΥΑ ΤΥΡΟC vel nobilem dicit: vel illud ostendit, quia Carthago ante Byrsa, post Tyros dicta est, post Carthago a Cartha oppido, unde fuit Dido, inter Tyron et Beryton. 20

672. ΑΥΔΙΗΤ ΕΧΑΝΙΜΙC id est territa: nam ut supra diximus <I 484> 'exanimatus' mortuus est.

673. ΟΡΑ CΟΡΟΡ ΦΟΕΔΑΝC cruentans, sanguine foedans.

674. ΝΟΜΙΝΕ CΛΑΜΑΤ aut Didonem vocat, ut supra <35> diximus, Poenorum lingua viraginem: nam Elissa dicta est; sed virago 25
est vocata, cum se in ignem praecipitavit. aut 'nomine clamat' nominat: sicut et Homerus dicit $\epsilon\kappa\ \tau'$ $\delta\nu\omicron\mu\alpha\zeta\epsilon\nu$. [*sexies nominabat*]

4 Plautus] Amphitr. prol. 98 || 16 Horatius] ep. X 17 || 18 vel illud ostendit e. q. s.] cf. Isid. or. XV 1, 30 || 22 exanimatus mortuus est] cf. Don. ad Ter. Andr. I 4, 7. hec. III 3, 4

1 omnia FH || 2 quia . . . videatur (sic) edidit Stephanus || 3 satis facit M || 4 ad Dardanus supr. vers. pro . . . dictus est T || plautus F || Argis] argis id est T || 6 omnia F || 7 omnia] omnia F || quia] qui Daniel primus || 9 inter fluvio] interfluit M || 10 amoena FM || 11 scholium ad v. 664 in marg. hab. T ||
in
non induxit F (in superscr. ead. man.) || induxit] illam add. T || 12 occisum F || hoc] oc F || 16 ΗΥΛΥΛΑΥ F VΥΛΥ C || proprie ex proprio L || illa] illi F || 17 non om. L, supr. vers. add. l || heulatio FC || 19 antea C || carta FNLIH cartha CM. cf. adnot. crit. ad Aen I 343, ubi Floriacensis scripturam per errorem non recte enotavi || 20 tyroene NH tyrum L || beryton NH: biritlon F byriton C beriton L pyriton M || 21 id est hab. C || supra hab. M || dixi M, ceterum quod ad Aen. I 484 Servius praecepit huic contrarium est. || 23 FEDANS F SEDANS H || sanguine foedans] ut sanguine foedantem FC. cf. Aen. II 502 || fedans NH || 25 elista F || 26 uocitata C || mat (e 'clamat') . . . ut om. H || 27 homeros C || dixit L || EKTOONOMAZEN FC EKTOUZEN N EKTONOMAZEN LM || sexies nominabat hab. C et edidit Stephanus || sexies F

aut certe vero nomine, ut solent dolentes: ut <IX 479> hunc ego te Euryale aspicio, item mater, Cyrene mater: hinc et ibi ait et te crudelem nomine dicit. et multi quaerunt, quomodo procedat hoc, cum eius nomen nusquam sequatur. sed tractum est a iure, ubi dicitur nihil interesse, utrum quis unum filium habens dicat 'fili, heres esto', an 'Titi, heres esto'. ergo dicendo 'hoc illud germana fuit' quasi nomen dixit. sane sciendum, bene eum perturbatae integrum non dedisse sermonem.

675. *HOC ILLVD GERMANA FVIT adlocutio per conquestionem.*

10 676. *HOC ROGVS ISTE MIHI adludit ad historiam.*

677. *QVID PRIMVM DESERTA QVERAR? conquestio, cur relicta sit nec ad par exitium convocata. COMITEMNE SOROREM deest 'illudne quod sprevisi comitem sororem'? et semiplene loquitur.*

679. *TYLISSET abstulisset.*

15 680. *STRVXI MANIBVS quasi sceleris contaminata, et quasi ipsa interitum sororis adiuerit. STRVXI MANIBVS subaudis 'rogos'.*

PATRIOS DEOS Saturnum et Iunonem.

681. *POSITA exanimata: Statius positusque beata morte pater. CRVDELIS † illum crudelem dicit, quod sit dubium, tu an ego.*

20 682. *EXTINXTI TE MEQVE SOROR Varro ait non Didonem, sed Annam amore Aeneae impulsam se supra rogam interemisse. POPVLVMQVE PATRESQVE VRBEMQVE TVAM 'patres' id est senatum; 'urbem tuam' quam tu extruxisti. et quidam hoc loco volunt tres partes politiae comprehensas, populi, optimatum, regiae potestatis: Cato enim ait de tri-*

25 *bus istis partibus ordinatam fuisse Carthaginem.*

683. *DATE LYMPHIS date lymphas ut vulnera abluam. DATE aut*

2 mater] georg. IV 321 || 3 et te] georg. IV 356 || 18 Statius] Theb. VIII 652 || 24 Cato] orig. IV, 6 Iord. 80 Pet.

2 et ibi] tibi NH || 6 filii L (fili D) || eres F hoies H || hesto F || an . . . esto om. C || tite ex titi L || beres F || 9 ad hoc i. g. f. supr. vers. allocutio per conquestionem T || 10 scholium ad v. 676 om. T || 11 conquestio] conqueritur FC || 12 nec om. C || SOROREM] s. add. M || 13 loquitur] quod afflictis convenit add. D || 14 ad tulisset in marg. abstulisset T || 15 ad struxi manibus supr. vers. quasi . . . adiuerit T || 16 adiueret F || EXTINXTI NL ET STRVXI H || 18 flatius F || 19 ad crudelis supr. vers. crudelem dicit ut sit dubium tu an ego T || illum] fort. utrum se an illam crudelem dicit? vel illam crudelem dicit quamvis sit dubium e. q. s. sententia scholiastae haec esse videtur, 'crudelis' et ad Didonem et ad Annam posse referri || sit] se F || 20 EXTINXTI ME TEQVE F || Varro . . . Carthaginem supr. vers. et in marg. hab. T || Varro ait . . . interemisse hab. Ambros. || 21 super F || interimisse F || 22 sematum F || 23 tu om. F || tris F || politiae] id est administrationis rei publicae add. T || 24 obtimatum F ||

^hcato. enim F || Cato ait de populo optimatibus et regia potestate ordinatam fuisse Carthaginem hab. Ambros. || 26 DATE LYMPHIS date lymphas ut vulnera abluam hoc est date aquam aut date e. q. s. F

aquam: aut 'date', id est permittite. lavare autem cadavera satis proximis concedebatur: unde queritur mater Euryali <IX 485> nec vulnera lavi veste tegens. sane in sacris pura vestis appellatur quae neque funesta sit, neque maculam habeat ex homine mortuo. id hoc loco comprehensum accipi potest, cum Dido inducitur habuisse crinem sacratum, quo videlicet absciso posset sine cruciatus mori: prius tamen voluit ablui cruorem cum ait 'date vulnera lymphis abluam'. plenius tamen infra ait 'semianimemque sinu germanam' usque 'veste cruorem', ut tamquam in veste pura legitimo ritu morti data habetur, quae quod sacratum crinem habuerit, vitae fuerit immorata: nam 10 subiecit apte ex persona Iridis <702> 'hunc ego Diti sacrum iussa fero teque isto corpore solvo'.

685. ORE LEGAM muliebriter, tamquam possit animam sororis excipere et in se transferre. sic Cicero in Verrinis <II 5, 45, 118> ut extremum filiorum spiritum ore excipere liceret. 15 GRADVS EVASERAT ALTOS id est ascenderat, rogi scilicet, qui pro qualitate fortunarum fiebant: unde in sexto <178> ait caeloque educere certant. aut quia lecti antiquorum alti erant et gradibus ascendebantur, quibus superatis Anna amplectitur sororem.

686. AMPLEXA FOVEBAT bene non 'fovit', sed 'fovebat', ut id diu 20 factum ostenderet.

687. SICCAT] exprimebat vel abluabat, ut <X 834> vulnera siccabat lymphis. an suam vestem vulnere Didonis intersertam. CRUORES usurpavit: nam nec 'sanguines' dicimus numero plurali, nec 'cruores'. 'siccabat' autem exprimebat. 25

689. SVB PECTORE nunc per transitum dicit vulneris locum.

3 sane . . . mortuo] cf. Paul. Festi s. v. 'pura vestimenta'

1 satis] solis G. Vossius satu F. Schoellius cognatis et proximis coni. Hagenus || 2 concedebantur F || mater om. C || 3 in sacris pura vestis appellatur . . . teque isto corpore soluo in marg. sup. T || appellatur F || 6 absciso T: absciso F abscisso Daniel || posset T: possit F || 7 lymphis F limphys T || 8 sinum F sinum ex signum T || 9 legitimo ritu morte T legitimorum tumorte F legitimo sumptu morte Daniel legitimo sumptu morti Masvicius || 10 quae quod T: q quod ex q quad F quod quae Daniel quodque Masvicius || 11 Iridis Daniel: diis F iris T || 13 LEGAM id est excipiam add. Lion || ad ore legam in marg. muliebriter dicit tamquam possit sororis spiritum excipere et in se transferre T || muliebriter . . . transferre huc transposuit Daniel, post extremum hab. F || 14 sic om. F || 15 ut filiorum suorum postremum spiritum ore excipere liceret Cicero || 16 ascendit M || rogi scilicet] aut rogis qui licet F || 17 fiebat vulgo || ait om. M || 18 erunt F, corr. Daniel || 20 ad fovebat supr. vers. hoc dicit ut ostendat diu factum T || fovit] fuit F, corr. Daniel || diu F || 22 CRUORES exprimebat . . . infectam usurpavit e. g. s. F || ad siccabat supr. vers. exprimebat nel abluabat uel exsiccabat lymphis suam ueste (sic) vulnere didonis intersertam T || abluabat] aliaebat F alluebat F || 23 sicabat limphis F || vulnere Daniel || intersertam scripsi: infectam F infectam Daniel || 24 usurpavit] usurpatum est contra artem M nam . . . cruores omittens || diximus H || 26 nunc LMn: nam NH, om. FC || dicit] dictum FC

691. TER REVOLVTA TORO EST aut 'saepius': aut promanteusis est, *praesagium*, propter bella Carthaginis. *ERRANTIBVS vicinitate mortis.*

692. INGENVITQVE REPERTA atqui dixit <631> invisam quae-
5 rens quam primum abrumpere lucem, sed ostendit morientes sua improbare desideria, ut in sexto <436> quam vellent aethere in alto nunc et pauperiem et duros perferre labores.

693. TVNC IVNO OMNIPOTENS aut pronuba, aut inferna.

694. DIFFICILESQVE OBIVS quia supererat vita ei, quae casu,
10 non aut fato aut natura moriebatur: ut <696> 'nam quia nec fato, merita nec morte peribat', id est naturali. IRIN DEMITTIT OLYMPO ut et supra <III 46> diximus, trahit hoc de Alcesti Euripidis, qui inducit Mercurium ei comam secantem, quia fato peribat mariti. *alii dicunt Euripidem Orcum in scenam inducere, gladium ferentem*
15 *quo crinem Alcesti abscidat, et Euripidem hoc a Phrynicho, antiquo tragico, mutuatum.* sane sciendum hoc ideo nunc fieri, quia certis consecrationibus solebant homines facere ut muniti essent adversus fortunae impetus, nec poterant mori nisi exauctorati illa consecratione: unde circa Didonem ista servantur.

20 696. NAM QVIA NEC FATO eum dicat Vergilius <X 467> *stat sua cuique dies, quomodo hic dicit 'nam quia nec fato merita nec morte peribat, sed misera ante diem'? nam si fato vivimus, quid agunt merita? si pensamur meritis, quae vis fati? quomodo hic et fatum ad-*

2 'errantibus' vicinitate mortis] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VIII 756 || 12 trahit hoc . . . mutuatum] cf. Macrob. Sat. V 19, 1 sqq. mythogr. III 9, 11 || 16 sane sciendum . . . servantur] exscr. mythogr. III 9, 12

1 ad ter r. t. e. *supr. vers.* aut saepius aut est praesagium propter tria bella punica T || promanteusis FC promanteusis NLH p mante usus M pro oeconomia usus Leid. Burm. || 2 est . . . mortis] est errantibus vicinitatem (sic) mortis propter tria bella punica praesagium propter bellam chartagium F || praesagium hab. C || Carthaginis] nam tria cum Romanis fuere bella Punica vulgo addunt vicinitate Daniel || 4 adquid F aut qui N || dixit] *supra* ait M || 8 ad v. 693 in *margine Turonensis ea manus quae tironianis notis utitur haec scripsit* Iunoni consecrata fuerat. ideoque non poterat mori nisi consecratio soluta fuisset. dicunt enim scire pontifices quasdam consecrationes. quibus postquam aliquis consecratus fuerit, non posse illum mori donec soluta consecratione. et ideo iuno transmisit irin id est arcum caelestem vel deam eius arcus ut solueret illam consecrationem. || 11 IRIN F IRIN L || DEMITTIT NLH DIMITTIT CM DEMISIT F || 12 alcisti FC alcestdide M || 13 Mercurium] mortem G. Vossius || 14 ad v. 694 in *margin.* praeter quod servius dicit quidam dicunt euripidem . . . alcisti abscidat et hoc euripidem a phenico antiquo tragico mutuatum ex quo hoc sumpsit uirgilinus T || eurypidem F || oscum F || ferententem F || 15 alcisti F || abscidat Daniel || et om. F. at Jahnius *nov. mus. rhen.* IX p. 625 || Phrynicho Jahnius: phenico T poenia F Pratina Bentleius, cuius emendationes aliquot Servianas edidit Edmundus Hedicke in *programme gymnasii Quedlinburgensis anni 1879.* Panyasi G. Vossius || 18 poterunt C || 20 scholium ad v. 696 in *margin. hab.* T || 21 hic T: hiac F hoc Daniel || 22 peribat om. T || 23 hic ex hoc F || fatu F

mittit et meritum? deinde cum dixerit 'stat sua cuique dies', quomodo hic dicit 'ante diem'? harum rerum ratio sic redditur: sunt [et] fata quae dicuntur denuntiatiua, sunt alia fata quae condicionalia vocantur. denuntiatiua sunt quae omni modo euentura decernunt, ut verbi gratia 'Pompeius ter triumphaturus est': hoc illi fata decernunt, ut ubicumque 5 terrarum fuerit, ter triumphet, nec potest aliter evenire: et ideo fatum quod hoc denuntiat denuntiatiuum vocatur. condicionalia vero huius modi est 'Pompeius si post Pharsalicum bellum Aegypti litus attigerit, ferro peribit': hic non omni modo necesse erat ut videret Aegyptum, sed si casus illum ad aliam regionem forte ducisset, eraserat. sic et 10 apud Homerum Achilles refert, matrem deam sibi dixisse, ut si bello Troiano se subtraheret et reducem patriae daret, alta senecta viveret, sed inglorius; si vero apud Troiam pugnando perseveraret, adeptus magnam gloriam primaevus obcumberet. vides igitur condicionem fati sub duplici euentus expectatione pendere: Achilli enim dies statuta erat, 15 qua domum repertens senex periret, sed quia bellum non reliquit, obiit quidem ante diem fato statutum, sed nec tum sine fato, quia de gemina fati auctoritate veniebat utraque condicio. sic et Didoni decretum fuerat ut urbem praecclaram statueret, ulcisceretur virum, poenas de par-
ricidio fratris exigeret, perveniret autem ad seram mortem sine ulla 20 felicitatis offensa, si Troiana classis ad litus Africae non veniret, qua portum Carthagini ingressa nec continuaretur ulterius reginae nota felicitas, nec expectaretur ad mortem dies illa sera quae fuerat constituta. haec sciens Maro inducit ipsam Didonem in extremis suis ista dicentem 'urbem praecclaram statui, mea moenia vidi ultra virum, poenas 25 inimico a fratre recepi, felix heu nimium felix, si litora tantum numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae'. sic et Vulcanus respondens Veneri armari filium postulanti condicionalia fata adserit fuisse Troianis, ut si Aeneas caelestibus armis fuisset armatus, annos decem ultra

11 apud Homerum] ll. XVIII 88 sqq.

1 dende T || 2 hic dicit T: hicit F dicit Daniel || sic redditur ex sicreditur T || facta F || 3 denuntiatiua] denuntiatiua tua F || 4 decernunt T: dederunt F deferunt Daniel || 5 ter] adulter T || triumphaturus F || decernunt T: dederunt F dederunt Daniel || 6 fuerit] sit T || ter triumphet om. T || triumphat F, corr. Daniel || nec T: non F || 7 denunciatiuum F || 8 pharsalicum F || 9 ferra F || hic] ha F || 10 euaderet T || 11 achillis F || sibi deam F || 12 subtrahere F || alta] et longa T || viveret] uelleret F || 13 apud F || 14 primaevus FT || obcumberet T || 15 expectatione F || achilli T || statuturatum FT, corr. Daniel || 16 qua

. . . periret] qua si domo repetisset non periret T || senec F || relinquit F || 17 facto F || sed nec tum] senectum F || 18 condicio sic] condiciora F || didone F || 19 paenas F || 20 pervenerat F || 21 uenisset T || 23 fuera F || 24 Maro] uirgilius T || 25 praecclaram F || 26 inimica F || numium F || tatum F || 27 dardania F || nostradi charine F || 28 adferit F || 29 armatos F

quam stetit Troia duraret, nec Priamus ante idem tempus periret: quo praesidio praetermissio propagandae Troianae incolomitatatis extincta condicio est: et hoc est quod ait <VIII 396> 'similis si cura fuisset'; et quod dicit 'fas nobis' et reliqua, hoc est per fata licuisset, si enim
 5 nefas est obviare fati, fas est omne quod permittente factorum lege praestatur. ergo sensus hic est: cura, quae tibi nunc est, si stante Troia fuisset, armari filium tuum mihi per fata licuisset, propter rationem scilicet condicionalis fati, et vitam Priami et regna Troiae Iuppiter quam fata servassent, eum hoc decreti condicio contineret. ergo
 10 'stat sua cuique dies' aut denuntiativo fato et mutationem omnino non recipit, aut condicionali et, si eventum alterum casus attulerit, non expectata die acceleratur interitus: quod ergo dixit 'nam quia nec fato merita nec morte peribat', nolo illum putes universa confundere: illi enim dicuntur non fato perire sed merito, qui maxima in deos et non
 15 ignoscenda committunt, ut Salmoncus, ut contemptor divum Mezentius, ut Tityus, ut Ixion: quos si fato dixeris oppetisse, purgaveris; nam qui excedunt delinquendi modum ipsi sibi poenam sanciunt, quam si fati imputandam putaveris, excusas peremptorum reatum. hoc est ergo quod dicit 'nam quia nec fato', id est denuntiativo, 'merita nec morte',
 20 id est nullo inmani crimine commisso, sed 'misera ante diem', hoc est uno de condicionalibus fati statuto: si Troianae classis non contigisset adventus.

697. SED MISERA ANTE DIEM non est contrarium quod dicit in decimo <467> stat sua cuique dies: nam, ut saepe diximus,
 25 secundum sectas loquitur; et hoc secundum alios, illud secundum alios dictum est. quamquam grammaticae responsioni possit sufficere omnia vincit amor. [et nos cedamus amori] *FVRORE quia pudica in amorem devenerat.*

698. FLAVVM CRINEM matronis numquam flava coma dabatur,

27 omnia] buc. X 69

2 praesidio *F* || propagandae *T*: praepariandae *F* praeparandae *Daniel* || conditio *F* || 3 agit *T* || si] se *F* || 5 permittit *F* || 7 fort. armare || tuum filium *T* || 11 casus *F* || attulerit *T* || expectata *scripsi*: spectata *T* spectata *F* inspecta *Daniel* || 12 acceleratur *T* || 13 merito *F* || 15 salmonius *FT* || 16 titius *FT* || purgabis *T* pugnaveris *Commelinus primus* || 17 delinquendi *F* || 18 putaveris *F* || excusas *F* || perimendorum *T* || 19 denunciatio *F* denuntiatio *T*, corr. *Daniel* || 21 hunc *F* || condicionalibus *F* || statuto *F* || 25 secundum lucretii sectas *ML* || et hoc . . . dictum est] et hoc secundum alios dictum est, Epicureos scilicet, ut inferius in decimo dictum est *Fabricius* et hoc secundum alios, Epicureos scilicet, illud secundum alios, Stoicos nimirum, dictum est *Masvicius* || illud] illuc *F* id illud *C* || 26 grammaticae *FCNH* || responsionis *F* responsione *N* responsioni *ex* responsione *L* responsiones *Commelinus* || possum *F* possunt *Commelinus* || sufficere *F* || 27 et . . . amori *om.* *M* || cedemus *H* || ad furore *supr.* *vers.* quia . . . devenerat *T*

sed nigra: unde Iuvenalis <VI 120> et nigro flavum crinem abscendente galero. huic ergo dat quasi turpi: *vel quia in Catone legitur de matronarum criminibus flavo cinere unctitabant ut rutili essent.*

699. CAPVT DAMNAVERAT needum eam morti destinaverat. 5
potest accipi 'Stygioque caput damnaverat Orco', ut Didonem voto liberaret, quod semper omnes optant, ut sine cruciatu moriantur: nam subiunxit 'hunc ego Diti sacrum' et reliqua, id est libero. vel illud ab Orco nondum liberaverat, cum illa devotum crinem adhuc retinens inter reos esset. ergo cuiuscumque debiti, id est reatus damnatio finem 10 facit. 'damnare' autem est damno adficere, id est debito liberare. ideo et cum vota suscipimus, rei voti dicimur, donec consequamur beneficium et donec condemnemur, id est promissa solvamus, ut damnabis tu quoque votis. et bene poeta non ait 'illam damnaverat', sed 'caput' ipsum, unde crinis fuerat auferendus. 15

700. IRIS ROSCIDA quia cum nubibus est, quae rore non carent. ADVERSO SOLE bene naturalem rem expressit. Iris enim nisi e regione solis non fit, cui varios colores illa dat res, quia aqua tenuis, aër lucidus et nubes caligantes inradiata varios creant colores. 20

703. SACRVM IVSSA FERÒ Euripides Alcestin Diti sacratum habuisse crinem dicit, quod poeta transtulit ad Didonem. CORPORE SOLVO id est animam tuam, quia ait supra 'nexosque resolveret artus'.

704. OMNIS ET VNA uno impetu effusa est vita, id est anima.

DILAPSVS CALOR secundum eos qui dicunt animam calorem esse, 25
 qua recedente corpus friget, ut <VI 219> corpusque lavant frigentis et unguunt.

2 in Catone] orig. VII 9 Iord. 114 Pet. || 13 damnabis] buc. V 80 || 17 Iris . . . colores] exscr. Isid. or. XIII 10, 1 et mythogr. II 6. cf. mythogr. III 4, 2 || 25 secundum eos e. q. s.] exscr. mythogr. III 9, 12

1 et] sed *FC* || nigrum flavo Iuvenalis || 2 hunc *H* || datur *FC* || quasi om. *C* || turpi *ex* turpe *L* || ad v. 698 in marg. huic quasi turpi dat crinem flavum uel quia in catone legitur . . . essent *T* || turpi flavum uel quia *F* turpi. Aut FLAVVM quia Daniel || 3 rutili scripsi: rutili *T* rutilae *F* || 5 nondum *F* || 6 ad v. 699 in marg. potest accipi istud ita, ut didonem morte voto liberaret . . . fuerit (sic) auferendus *T* || stigioque capud *F* || 8 libere *F* || 9 ab Orco] aliorci *F* fort. vel illud: caput voto nondum e. q. s. || 11 aficere *F* || 13 condempnemur *F* || 14 capud *F* || 15 aferendus *F* || 16 cum nubibus est] cum nubilibus sit pluvialibus Daniel cum nubibus fit pluvialibus Commelinus || quae rore] querere *F* || 18 fit] fuit *F* || 19 caligans *L* (caligantes *l*) || inradiant ista et varios creant colores *F* inrudeat et varios c. c. *C* inradiata ista v. e. c. Isidorus. fort. inradiatae. cf. mythographi || 21 ad v. 703 in marg. euripides . . . ad didonem *T* || eripidis *F* || alcestin *F* alceisten *T* || sacrum *T* || 22 dicit om. *T* || quod hic poeta *T* || ad isto corpore supr. vers. id est animam tuam *T* || 24 hoc est *M*

705. IN VENTOS VITA RECESSIT id est anima, ut in quarto georgicorum <224> quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas. et dicendo 'in ventos' aut eos sequitur, qui animam aërem dicunt, hoc est 'in materiam suam rediit': aut certe eos qui dicunt
 5 animam perire cum corpore, ut intellegamus 'evanuit, in ventos recessit', ut in nono <310> sed aurae omnia discerpunt.

---

1 in quarto georgicorum *in marg. n:* in VI. libri, ut non possit dubitari, quin Servius memoria falsus versum illum sexto Aeneidis tribuerit || 4 redire *F* *C* rediit *in ras.* *l* || 6 aurae] cuire *F* || discerpunt et reliqua *F* || discerpunt] id est evanescent *add. D* || P. VIRG. MARON. COMM. AEN. LIB. III. EXPL. INC. LIB. V. *C* EXPLICIT LIBER .IIII. INCIPIT LIBER .V. *M* LIBER IIII EXPLICIT QUINTVS INCIPIT *l*

SERVII GRAMMATICI
IN VERGILII AENEIDOS LIBRVM QVINTVM
COMMENTARIVS.

---

1. INTEREA dum fletur aut sepelitur Dido: et hoc sermone librum, ut solet, superioribus iunxit. cuius pars maior ex Homero sumpta est: nam omnia quae hic commemorat, exhibentur circa tumulum Patroeli, nisi quod illic curule exercetur, hic navale certamen. sane intellegendum non potuisse fieri, ut una, nec plena ⁵ die Aeneas ad Siciliam perveniret: unde accipiendum est, sicut supra legimus, quod circa primum ortum lucis navigavit, ut <IV 586> regina e speculis ut primum albescere lucem vidit et aequatis classem procedere velis. ergo tota die dum se Dido interimit, dum fletur, paululum proventus est, leniter spirantibus ¹⁰ ventis, et flammis rogi circa vesperam vidit, quo tempore et per naturam ignem videre potuit, et per primum morem, quo per diem cadavera non incendebantur. deinde tota navigans nocte et alterius diei parte ad Siciliam venit. MEDIVM aut 'medium' est quicquid a principio recedit et necdum finem sortitur: aut 'medium' ¹⁵ sic altum, ut medium putares, ut <III 664> graditurque per aequor iam medium: nam vere 'medium' sequenti indicat. loco <8> 'ut pelagus tenuere rates nec iam amplius ulla occurrit tellus: maria undique e. u. e.' sane speciem pro genere posuit: nam mare significat 'maria'. TENEBAT nautico usus est verbo, ut <IV 46> Iliacas ²⁰ vento tenuisse carinas et <III 686> ni teneant cursus.

2. CERTVS aut indubitabiliter pergens, id est itineris sui cer-

1 aut] et C || 2 iungit M || 4 currule L || exercetur] tamen add. P' || 7 primum om. F' C || 10 interimit N L M: interemit F' C interimi et H || leniter] palenites M (t. leniter superscr. n) || 11 et per naturam om. C || 12 et om. N L (add. l) || pristinam mortem N (corr. n) || quo] quod M || 14 pervenit M || est . . . aut medium om. C || 17 nam vere medium om. F' C, vere medium om. M (add. m) || loco] id est add. M || 19 maria u. e. u. e. hab. C, om. P', qui post maria exhibet et reliqua || 20 ad tenebat supr. vers. cum dicit tenebat nautico verbo usus T || 21 nitent P'

tus: aut 'certus Aeneas', id est sollers, strenuus, *velox*, ut <I 576> equidem per litora certos dimittam. ATROS AQUILONE quos nuper flans aquilo atros effecerat, ut <IV 310> et mediis prope-
 5 raris aquilonibus ire per altum. nam *ex Africa venientibus auster*
secundus est, aquilo adversus: ergo hoc dicit quod fluctus, qui atri esse
consuerunt aquilonis flatu, qui ante flaverat secundo flatu, secarit
Aeneas surgente zephyro, ut Mercurius <IV 562> nec zephyros audis
spirare secundos. sed novimus, tempestatis hanc esse naturam,
 10 ut reliquias venti teneat etiam in alterius flatu, *sicut Lucanus <III*
 549) *ut quotiens aestus zephyris eurisque repugnat, huc abe-*
unt fluctus, illuc mare. 'atros' autem secundum Plinium dicit,
 qui ait in naturali historia, non esse maris certum colorem, sed
 pro qualitate ventorum mutari, et aut flavum esse, aut luculentum,
 aut atrum.

15 4. CONLYCENT FLAMMIS lucent undique: in honorem enim re-
 gum cum facibus procedebatur a populo: unde ait de Pallante <XI
 143> lucret via longo ordine flammaram et late discriminat
 agros. postea etiam funebres lectulos proferre coeperunt: unde
 est *etiam* in sexto <873> vel quae Tiberine videbis funera,
 20 cum tumulum praeterlabere recentem, cum de Marcello aedili
 diceret, filio sororis Augusti, in cuius honorem hoc factum est.
 QVAE TANTVM in quantitate est admiratio. sane sciendum Varro-
 nem dicere, Aeneam ab Anna amatum: et licet, ut supra <I 267>
 diximus, plurimum tempus intersit, lectum tamen est.

25 5. CAUSA LATET DVRI MAGNO SED AMORE DOLORES POLLVTO
 'duri dolores' ὑπέροθεσις est: sed expositio talis est: ignorabant qui-
 dem causam Troiani, coniecturis tamen propius accedebant: nam
 'duri dolores magno amore polluto', id est laeso, et notus femina-
 rum furor ducebat Troianos per triste augurium, scilicet ut crede-
 30 rent se interemisse Didonem. multi dicunt 'ducunt' dilacerant, ut
 ad supra dictas duas causas tertia accedat: percellabant, inquit, ani-
 mos Troianorum, quod nascebantur duri dolores amore polluto,
 quod notus erat feminae furor, quod ignem rogi videbant, id est

12 non esse . . . atrum *exscr. Isid. or. XIII 14, 3*

3 efficerat *F* effecerat *C* || 6 sicarit *F* || 10 aestu zephyri curusque *F* || ha-
 beant *F* || 11 illie *F* || 13 luculentum *NHM*: lutulentum *FCL* (sed lutale in
 ras. *l*) || 14 aut atrum *om. F* || 16 faenlis *M* || 20 edili *LM* ediri *II* || aedili
 diceret] edidiceret *F* || 21 honorem *om. C* honore *M* || 24 lectum] tempus *M*
 (l lectum *superscr. m*) || 26 ypertesis *F* || ὑπέροθεσις est sed expositio talis est
 edidit *Stephanus* || 27 troiā *F* || coniectoris *NH* || 29 ducebat *LM*: docebat *FCN*
 (sed o *ex correctura N*) dicebat *H* || per triste augurium] TRISTE PER AVGVRIVM
L || 31 percelebrant *N* (*corr. n*) percelebant *II*

omen navigantibus triste: ut 'pertriste' valde triste sit. sed si sic intellexerimus, tertio dicto congruit tantum, non etiam superioribus: nec enim Troiani navigantes iam poterant aut de amore aut de furore Didonis esse solliciti.

7. *TRISTE PER AVGVRRVM* quidam 'augurium' pro coniectura accipiunt. sed in quarto libro <453> relatum est, duplici modo diras fieri: aut in signis, aut quocumque modo, aut quacumque parte. sed de signis diram fieri in tertio <246> de harpyiis et in quarto de Didone significatum est: nunc quocumque modo diram fieri sic ostenditur, cum facit Aencam ex Africa navigantem flammam e rogo Didonis adtendere, dixit enim 'quae tantum accenderit ignem causa latet' usque 'pectora ducunt'. cum enim dat ubique Aeneae auguriorum peritiam, ostendit scisse cum etiam haec signa inter diras referri: quod verum fuisse declarat secuta tempestas. *TEVCORVM PECTORA DVCVNT* sicut dictum est <IV 384, 661>, propter visas flammam rogaes, quae malum 15 navigantibus omen efficiunt: et Troiani auguriorum periti sunt, nam neque ad Italiam veniunt, et mox naves incendio amittunt.

8. *RATES* pro navibus abusive posuit.

9. *MARIA VNDIQVE ET VNDIQVE CAELVM* ecce vere nunc est medium mare.

10. *OLLI* aut tunc: aut illi. *SVPRA CAPVT* periculosus, inevitabilis, mortifer: nec enim simpliciter dictum est, cum omnis imber supra caput sit.

11. *NOCTEM tenebras, HIEMEM* tempestatem: Graeci enim χειμῶνα, et non solum anni tempus, sed et tempestatem significant. *INHORRVIT VNDA TENEBRIS* hoc est et noctis, et nubium. 25

1 si om. *F* || 2 tertio ... Didonis esse om. *C* || dictum *F* || etiam] enim *M* || 5 ad augurium *supr. vers.* in hoc loco quidam intellegunt coniecturam (quibus alia manus hoc loco accipiunt *addidit*) et in *margin.* licet enim illi ignorauerint quae causa tantum accenderit (*adde ignem*) tamen pertriste pro augurium id est omen futurae tempestatem ducebantur pectora troianorum ad rei veritatem. et hoc est notandum quod superius dictum est auspicii genus quod appellatur dirum colligi uel ex signis uel quocumque modo. ergo in hoc loco dirum quocumque modo colligitur cum facit aenean navigantem ex africa ad italiam flammam ex rogo didonis adtendere *T* || quidam ... secuta tempestas *hab. Ambros.* || iniectura *F* || 6 est om. *Ambr.* || 7 quocumque parte *F.* *fort.* atque quae. e p. *cf. ad IV 453* || 8 dira *Ambr.* || arpigiis *F* || 9 diram *Daniel:* dictum *F* dira *Ambr.* || 10 ex Africa om. *Ambr.* || 11 accendere *Ambr.* || 13 scisse] fecisse *Ambr.* || etiam eum *Ambr.* || signa *Ambr.:* pugna *F'* prodigia *coni. Hagenus* || referre *Ambr.* || 16 omen *Daniel:* omnes *F'* || 17 amittuntur *Masvicius* || 19 ad v. 9 hoc scholium OCCVRRIT TELVS iocunde occurrit: e contrario (III 72) 'terraeque urbesque recedunt' *cdidit Daniel* || ad maria undique *supr. vers.* nunc ostendit quid sit prope (*leg. proprie*) medium *T* || ad maria undique et undique caelum hoc scholium Homeri est (Od. XII 403) οὐδέ τις ἄλλη φαίνεται γαίῶν ἀλλ' οὐρανὸς ἤδ' ἑδάσσα exhibit *D. cf. Maerob. Sat. V 7, 1* || 20 *OLLI* ... illi om. *F* || *CAPVD F* || ad supra caput *supr. vers.* incuitabilis mortifer et hoc est quod dicit seruius non esse simpliciter dictum *T* || 22 super *F'* || capud *FII* || 23 ad noctem *supr. vers.* tenebras, ad hiemem *supr. vers.* tempestatem *T* || chimona *F*

12. IPSE GYBERNATOR ἐμφοτικῶς hoc est, qui debuit esse solacio. PVPPI AB ALTA subaudis 'haec ait'.

13. QVIANAM id est cur. et est interrogantis adverbium, quo usus est bis, hic et in decimo <6> caelicolae magni, quianam
5 sententia vobis versa retro? NIMBI pro nubes.

COLLIGERE ARMA IYBET vela contrahere, non penitus deponere: nam dicit 'obliquatque sinus in ventum'.

16. OBLIQVATQVE SINVS IN VENTVM contra eam partem, qua venti flabant. et eleganter per totum gubernatorem ostendit ante omnia temptare, quam ad confessionem descendat.
10

17. MAGNANIME AENEA fortissime. et est epitheton sumptum ex tempore, hoc est qui non consternaris: sic in quarto ubi nuptias facturus est, ait <141> ipse ante alios pulcherrimus omnes. IYPPITER
AVCTOR aut nostrae navigationis; aut secundum usum locutus est:
15 nec si huius rei auctorem se Iuppiter faciat. et multi quaerunt, quomodo 'auctor Iuppiter', cum Apollini dicat <VI 59> tot maria intravi duce te? sed legimus <III 251> quae Phoebus pater omnipotens: et specialiter navigationis ex Africa auctor est Iuppiter.

20 18. HOC CAELO id est aëre, in hoc caelo qui dicitur aër: sic Lucretius <IV 134> posuit.

19. MVTATI TRANSVERSA FREMVNT id est hinc atque hinc, quod est ex transverso: Varro de ora maritima nihil enim venti, ut docti dixerunt, nisi aër multus fluens transversus. est autem ad
25 verbum factum de nomine, ut <IX 122> cunctatur et amnis

---

20 'Caelo' aere . . . posuit] cf. Isid. or. XIII 4, 3. diff. verb. 82 || 24 est autem adverbium e. g. s.] cf. Pompeii comm. p. 136, 36 sqq. K.

---

1 ad ipse gubernator *supr. vers.* qui debuerat esse solacio et est enfaticos dictum *T* || enfaticus *F* || solacio unus *C* || 4 hic] et hic *HM* || 5 vobis versa retro] est et reliqua *F* || ad nimbi *supr. vers.* nubes *T* || 7 ad obliquatque sinus *supr. vers.* contra eam partem qua venti flabant et obliquare sinus in ventos dicuntur nec omnes flatus excipere nec omnes effundere et ab alia manu in marg. obliquat contrahit contorquet. partim contraxit uelum partim dimisit in ventum id est partim clausit partim aperuit *T*. (et obliquare . . . effundere *Tiberii Donati sunt*) || 8 flenti *F* || 9 eliganter *F* || per totum] *fort.* peritum || 10 ad confessionem descendat *F*, *corr. Daniel* || 11 ad magnanime Aenea *supr. vers.* fortissime qui non consternaris id est non moueris ad periculum. et est epitheton sumptum ex tempore *T* || epiteion *F* || 13 ait] aut *F* || 15 si] sic *C* || 18 et] set nunc *F* sed nunc *C* || nauigantibus *F* || 22 ad transversa fremunt *supr. vers.* aduerbium est factum de nomine quasi transverse sonant et ad vespere ab atro *supr. vers.* ab occidente nubibus confuso quia ubi dies est occidens atra facit omnia per noctem ideo dicit atro vespere. et ventus nihil est aliud ut multi dixerunt nisi aer multus fluens *T* || 23 Varro . . . transversus hab. *Ambros.* [ora] osa *F* || ventus *Ambros.* || 24 *fort.* transversum || 25 ut] ut et *F* *C*

rauea sonans, item et pede terram crebra ferit. nomen et adverbium plerumque in se transeunt: nomen in adverbium, <VII 399> torvumque repente clamat, id est torve: item adverbium in nomen, ut dum mane novum accepta declinatione factum est nomen. sic Persius <V 68> iam cras hesternum consumpsimus, ecce aliud cras. sed nomen cum adverbium esse coeperit, fit indeclinabile; adverbium cum nomen esse coeperit, declinatur: unde ait Plautus a mani ad vesperum. 'a mane' autem propter triptoton non dixit: cum enim in alienum ius transeunt hae partes, non suis, sed earum ad quas transierint, utuntur potestatibus, dumtaxat in declinatione. nam temporum rationem suam reseruant: ut hoc loco 'transversa', cum adverbium sit, 'a' tamen brevis est, quia venit ex nomine, licet duae consonantes sequantur: cum sciamus 'a' terminata adverbium longa esse, ut paulo post <27> et frustra cerno te tendere contra. VESPERE AB ATRO id est 15 *ab occidente nubibus confuso, hoc est quo tendimus: nec enim sine ratione post generalitatem addidit speciem. quidam autem ideo 'atro' dicunt, quia ubi dies est occidens, atra omnia facit, id est noctem.*

20. IN NVBEM COGITVR AER nubes enim aëris densitas facit, ut denset erant quae rara modo et quae densa relaxat: 20 *contrario <I 587> scindit se nubes et in aethera purgat apertum.*

21. NEC NOS OBNITI CONTRA κατὰ τοῦ ἀντοῦ: sufficiebat enim aut 'obniti', aut 'contra niti'. TENDERE pro 'contendere': aphaeresis est.

TANTVM aut quantum adversa tempestas valet, aut 'tantum' pro 'in tantum', ut <II 776> quid tantum insano iuvat indulgere dolori. 25

22. SUFFICIMVS hic simpliciter, alibi subministrare significat, ut sufficit umorem. SEQVAMVR fortunam scilicet.

1 et pede] georg. III 499 || 4 dum mane] georg. III 325 || 8 Plautus] mostell. III 2, 80 || 20 denset] georg. I 419 || 27 sufficit] georg. II 424

1 nomen . . . in adverbium] nomen enim et adverbium plerumque in se transferunt *F'* nomina enim adverbium plerumque in se transferunt et adverbium nomen *C* || 2 in adverbium] ad adverbium *N* || 3 torvumque . . . item adverbium *om. F'* ut torvumque *Cl* || 4 in nomen *om. II* || factum] et factum *F'* || 5 iam cras] unum *C* || cras] ueras *F'* || hesternum] hesternum en *F'* hesterna *H* hesternum heu *Daniel* || consumpsimus *FH* || 7 declinabile *II* || 8 an. ad vesperam *N* animaduesperum *H* || mani] a et i in *ras. I* || vesperam *C* || a mani *F'* || 9 triptoton *scripsi*: tetratopon *F'* tetraptoton *reliqui* || non *om. FC* || 10 harum *C* || transier *F'* || 11 in declinatio (*sic*) dumtaxat *F'* || nam temporum suorum rationem reseruant *F'* || 16 quo] quod *F'* || 18 dies est *T*: dies *F'* || fatit *F'* || 21 scindis *F'* || aethera *F'* || parcat *F'* || 22 κατ' ἀντοῦ *F'*, sed cf. *rhet. lat. min. p. 433, 33 II.* || 24 ad tantum *supr. vers.* pro in tantum *T* || 26 ad sufficimus in *margin.* hic simpliciter . . . umorem *T* || 27 humorem *F'*

23. *QUOQUE VOCAT VERTAMVS ITER videtur bis idem dixisse.* NEC LITORA LONGE a facili. *et deest 'esse'.*

24. FIDA propter Aecestis adfinitatem. FRATERNA ERYCIS propter Erycem, Butae et Veneris filium, secundum alios Neptuni 5 et Veneris, *regem Siciliae, unum sicut dicitur de numero Argonautarum.* SICANOS corripuit 'Si', alibi producit, ut <III 692> Sicanio praetenta sinu.

25. RITE MEMOR SERVATA REMETIOR ASTRA si rite remetior astra paulo ante servata, scilicet ante tempestatem. colligit autem 10 vicinitatem ex ratione cursus, qui a peritis horis colligitur, quas indicant sidera.

27. IAMDVDM non tantum heroicum est quod dat Aeneae gubernandi scientiam, sed etiam ad prooeconomiam pertinet: dicturus enim est <868> et ipse ratem nocturnis rexit in undis. 15 FRVSTRA CERNO TE TENDERE CONTRA *ad illud respondit 'nec nos obniti contra, nec tendere tantum sufficimus'.*

28. FLECTE VIAM VELIS ex re maritima nata declamatio. in terra enim a via deflectimus nos, in mari ipsam flectimus viam. *non ergo velorum viam, sed per vela ipsius cursus viam dixit. 'flecte'* 20 *autem significat muta: Pacuvius quae meum venenis flexit socium pectora. et hic ad illud respondit 'quoque vocat vertamus iter'.*

29. FESSAS NAVES pro 'nos fessos'. *vel 'fessas' quassas, nec ad plenum refectas. DIMITTERE pro 'inmittere'.*

30. DARDANIVM ACESTEN ut et supra <I 550> diximus, Hip- 25 potes filiam suam Eggestam ne ad cetos religaretur, superposuit na-

20 Pacuvius] fragm. inc. XXXIX ap. Ribb. p. 131 ed. II

I VERTAMVR *F'* || 2 argumentum a facili *M* || *ad longe supr. vers.* scilicet esse *T* || 5 *ad Erycis supr. vers.* legitur iste eryx fuisse rex siciliae unus de argonautis qui ante aecesten ibi regnavit et fuit germanus aeneae *T* || 7 sino *II* situ *M* || 8 REMETIOR *NH* || 9 *inter astra et paulo quinque fere litterae radendo deletae sunt in N* || paulo] caelo *M* caelo paulo *Mascivius* || 10 peritis] perytis *F'*

prustis *N* (at. peritis *alia manus in marg.*) periistis *II* || 11 sidera] astra *F* || 13 proconomiam *F'* yconomiam *C* prooeconomiam *II* prooeconomiam *M* (*corr. m*) || 14 est enim *C* || et om. *F'*, et ipse om. *C* || nocturnus *F'* || 15 illut *F'* || 17 ex re maritima scripsi: ex re mira *F'* remira *C* ex remirata *NH* (at. remissa *margo N*) ex remi]||||||| *L* (*septem fere litterae deletae, f e corr. l*) at. ex remis ex re mira *M*. possis et ex remigatione *vel* remigum more || declinatio *F'II* || 18 nos . . . flectimus om. *F'* || flectimus] deflectimus *vulgo* || 19 *ad flecte supr. vers.* muta, *in marg. ab alia manu* et non velorum viam dixit sed per vela ipsius cursus viam dixit. flecte autem significat muta. Pacuvius quae meum venenis flexit socium pectora *T* || 20 muta] ut muta *F'* muta ut *Daniel* || Pacuvius . . . pectora hab. *Ambros.* || quae] quā *Ambros.* || venenis] veniens *Daniel* || 21 hic] ic *F'* || quaque *F'* || 22 *ad fessas supr. vers.* quassatas et necdum bene refectas *T* || 23 plenam *F'*, *corr. Daniel* || 24 ACESTEM *F'NI.* || ippotis *F'C* yppotes *M* || 25 Eggestam] aestani *F'* eestiam *M* at. echestiam *margo N* || cetos *F'*: cytos *C* ceteros *NH* coctos *L* (*prius o in ras. l*) coctus *M*

viulae et misit quo fors tulisset. qua delata ad Siciliam, Crinismus fluvius concubuit cum ea conversus in canem, unde Aecetes est natus: *vel, ut quibusdam videtur, Agestes. huius rei ut esset indicium aes cum effigie canis percussum Siculi habuerunt. alii dicunt Laomedontem regem Troianorum, cum graviter cives sui ab ceto, id est belua marina, infestarentur propterea quod mercedem Neptuno ob fabricatos muros negasset, ad templum Iovis Ammonis scitatum misisse de mali remedio vel fine. cui cum esset responsum, ut filiam suam Hesionam beluae offerret, et hoc a civibus facere cogeretur, fore respondit si ante eorum filias beluae obiecisset: quo facto cum plures puellae a ceto absumptae essent, plerique parentes filias in longinqua miserunt, ex quibus una † troia nomine silvae aegesta delata in Siciliam est, et a Criniso, sicut dictum est, compressa edidit Aecetem. alii dicunt Laomedontem, cum, sicut narratum est, propter filiam suam seditionem a civibus pertulisset, unum de Troianis, auctorem seditionis, occidisse filiasque eius mercatoribus exponendas dedisse, a quibus illae in Sicilia prope Crinissum annem relictae sunt, quarum ille unam in canem conversus compressit. quidam dicunt Egestam reversam in matrimonium a Capye ductam, ex quibus Anchisen natum.* SERVAT hic tenet, ut <VII 52> et tantas servabat filia sedes: *vel certe 'servat' habet.*

31. GREGIO CONPLECTITVR OSSA quasi de matre dixit. et quaeritur, cur hoc Palinurus, cum ad Siciliam suaderet devertere, non dixerit: nisi forte quod luctus Aeneam noluerit admonere, propter quod ante <III 707> Aeneas causa mortis paternae Siciliam oram inlaetabilem dixerit.

32. SECUNDI ZEPHYRI quomodo, si tempestas est? sed iam secundi post conversionem navis.

1 foris II || qua] cum qua FCM || cri////nisus tribus litteris crasis N || 2 cum ea om. FCM || aecetes natus est FC est aecetes natus N || Aecetes] aestas II || 3 Agestes F et Daniel: Egestus Commelinus. unde supra (I 550) 'Troiano a sanguine clarus Aecetes' add. Masvicius || 4 aes cum effugium F, corr. Hagenus: iudicium (sic) . . . * effigiem canis percussum Daniel iudicium, nummum effigie canis percussum Cluverius Sicil. ant. p. 256, 51 et Commelinus iudicium, in nummo effigiem canis percussam G. Vossius || abuerunt F || quidam praeter quod seruius dicunt laomedontem regem . . . anchisen natum in marg. inf. T || 5 coeto FT eo ceto Daniel primus || 7 sciscitatum T || mississe F' || 8 iesionam F' || 10 assumptae F' || 12 troia nomine silvae aegesta P' troia nomine filia egestae T Troiana nomine Silvia Aegesta Cluverius l. l. Troia, nomine Aegesta Commelinus Troia nomine Segesta vel Egesta coni. Hagenus. ad cognominem sibi Egestam in Sicilia delata est P'. Schoellius. fort. Hippostrati filia, nomine Egesta cf. ad I 550 (p. 169, 20 || in sicilia delata est T || sicilia F' criniso T: carinosa P' || 13 laomedontem F' || 15 pertulisse T || hunum T || 16 ille F' || crinismus F' || 17 unam T: unum F' una Daniel || cane F' || compressit FT compressa Daniel || 18 aegestam F' || a Capye ductam om. T' || capue F' || 19 dictam F' (corr. ead. man.) || ex quibus] et ex ea T' || ancisen P' || ut et L: et FCNII ut M || 22 devertere Daniel || 24 mortis Daniel: morus F' || 26 iam . . . navis] post conversionem nauigii secundi F'

34. ET TANDEM vacans particula est 'tandem', ut <I 331> et quo sub caelo tandem: nam cur 'tandem', cum dicat 'fertur cita gurgite classis'? aut 'tandem' idco quia navigantibus etiam cita navigatio tarda videtur: aut 'tandem' periculis liberati. LAETI qui in
5 tempore tempestate caruissent. NOTAE notae harenae, ad notam harenam. et utrum 'notae' dulci? an quia iam ibi fuerant? ut <I 34> 'vix e conspectu Siculae telluris in altum'.

35. EXCELSE utrum àv' ὑπέv, an 'ex celso' pro 'excelso'? MIRATVS is qui mirabatur: aut certe 'miratus occurrit'. et bene tempe-
10 rato usus est verbo, ne videretur aut quasi inhospitalis dolere, aut exultare voti nescius Troianorum.

37. HORRIDVS terribilis. IN IACVLIS in hastis: Ennius leves-
que secuntur in hastis. LIBYSTIDIS VRSAE aut re vera: aut
ferae Africanæ, id est leonis aut pardi.

15 39. NON INMEMOR litotes figura.

40. GRATATVR quidam 'gratatur' non gratatur, sed lactatur accipiunt, ut, quod ad Troianorum votum pertinet, miseretur ad Siciliam reversos, quod ad suum animum, gaudeat. Pacuvius in Hermiona hoc
20 verbum posuit ibo atque dicam, frequentes ut cant gratatum hospiti, Accius Pelopidis nec tibi me in hac re gratari decet. quidam tamen reprehendunt quod penitus non dederit verba Acesti gratulanti. REDVCS salvos: alibi <I 397> ut reduces illi ludunt.

GAZA AGRESTI opibus rusticanis: nam gaza omnis fructus est.

42. STELLAS FVGARAT poetice dixit: nam si stellae a stando
25 dictae sunt, non fugantur; semper enim fixae sunt praeter planetas. et est indicativus modus pro coniunctivo: cum fugasset tempestates.

43. CLARA DIES ad comparisonem.

12 Ennius] ann. v. 498 ap. Vahl. p. 74 || 18 Pacuvius in Hermiona] fragm. XXII ap. Ribb. p. 99 ed. II || 20 Accius Pelopidis] fragm. III ap. Ribb. p. 202 ed. II || 24 nam si . . . planetas] cf. Isid. or. III 70, 3

1 tandem om. C || 2 nam cur tandem om. NLH (supr. vers. add. l) || 3 gurgite FC || tendem F' || 4 ad laeti supr. vers. qui tempestate caruissent T' || 5 arcnum F' || 6 ad notae supr. vers. dulci siue quia ibi iam fuerant sibi carae T' || 8 anyfen F' ὑπέv Ribbeckius adnot. crit. ad V 35 || pro ex excelso Schoellius. fort. pro excelso secludendum || 9 bene . . . Troianorum in marg. T' || temperatu L' || 10 dolere Daniel: dolore FT || 12 ad in iaculis supr. vers. in hastis T' || LYBISTIDIS C LIBISTIDIS NLHM || 13 aut . . . Africanæ] cum Africa ursos non habeat libystidis civitas est Siciliae, in qua ursi plurimi sunt Lione teste Guelferb. I || re vera] ursae additur vulgo || 15 ad non inmemor supr. vers. littotes T' || 16 quidam gratatur . . . Acesti gratulanti in marg. sup. T' || letatur F' || 17 ad] a F' || miseretur Schoellius: meri F' miretur T' iverit Daniel noluerit coni. Burmannus || 18 Pacuvius . . . decet hab. Ambros. || pactiuus F' || in om. T' || 19 edicam coni. Bothius || 23 nam . . . est] nam eorum omnis gaza fructus est coni. Burmannus || gazo H' || 24 a] ob F' ab C || 25 non] quia non FC || ad fugarat supr. vers. pro fugasset T' || 26 cum fugasse tempestatis F' || 27 ad clara dies supr. vers. ad comparisonem pristinae dixit clara dies T'

44. *ADVOCAT AENEAS proprie enim advocata contio dicitur.*

45. DARDANIDAE MAGNI frequenter, ut diximus, ad opus suum Vergilius aliqua ex historia derivat: nam sic omnia inducit, quasi divini honores solvantur Anchisae, quos constat Iulio Caesari tribuisse Augustum. et bene dicit 'genus alto a sanguine divum':⁵ nam per facitam oeconomiam ostendit, debere Anchisen generis sui honorem mereri: unde est <IX 639> dis genite et geniture deos.

A SANGVINE DIVVM 'divum' et 'deorum' indifferenter plerumque ponit poeta, quamquam sit discretio, ut deos perpetuos dicamus, divos ex hominibus factos, quasi qui diem obierint: unde divos¹⁰ etiam imperatores vocamus. sed Varro et Ateius contra sentiunt, dicentes divos perpetuos, deos, qui propter sui consecrationem timentur, ut sunt dii manes: quod tangit in duodecimo dicens <139> diva deam stagnis quae fluminibusque sonoris praesidet.

46. ANNVS ORBIS quia menses in sese recurrunt et annum¹⁵ faciunt: unde et annulus quasi annus dictus. sic alibi atque in se sua per vestigia volvitur annus.

47. DIVINI aut laus est, ut divini opus Alcimedontis: aut re vera 'divini'; nam ait <VII 122> *genitor mihi talia namque, nunc repeto, Anchises fatorum arcana reliquit. multa*²⁰ *enim antiqua lectio Anchisen futurorum scientem concelebrat. aut 'divini' id est dei, quia apud Romanos defunctorum parentes dei a filiis vocabantur.*

48. MAESTAS ARAS aut ipsi maesti; aut medium se praebet: nam et hominem fuisse novit, et vult eum ex consecratione numen²⁵ effectum; nam 'maestas aras' ad hominem pertinet, id est diis manibus consecratas, et quod paulo post dicit <93> 'altaria liquit' vult esse divinitatis post apotheosin, *postquam deus confirmatus est:*

9 ut deos . . . factos] exser. Isid. diff. verb. 168 || 15 'Annus orbis' . . . volvitur annus] exser. Isid. or. V 36, 1. cf. Serv. ad Aen. I 269 || 16 alibi] georg. II 402 || 18 divini] buc. III 37

1 *ADVOCAT F* || *ad advocat Aeneas supr. vers. proprie dicit advocat quia aduocata dicitur contio T* || *proprie advocata enim F' advocata enim proprie Daniel* || 3 *aderiat F* dirinat *CNI* || 4 *diui F* || *honores NI* || *quos* quod *FC* || 5 *altum F* || a *om. CNH* || 6 *tacitam*] tam *FC* *tacitatem H* *totam coni. Ha-* *genus* || *yeconomiam FC* || 11 *vocamus*] *Iuvenalis* (VI 115) 'respice rivales deorum' *add. D* || *ateius FCN*: *adatatenns L* *atateius HMn* || 14 *diva deam*] *diuam NLI* *diuam deam MI* || 15 *recurrunt FC* || 16 *annulus L* || *annuus LM* (*annus m*) || 17 *annus*] ἀπό τοῦ ἀνανεοῦσθαι a renovando *add. D* || 18 *divini*] *diui F'* *alcimedontis M*: *alchimedontis FCNLI* || 19 *divini*] *diui F'*. *id est vaticinan-* *tis add. D* || 21 *ad v. 47 in marg. multa lectio antiqua . . . vocabantur T* || 22 *concelebrat aut Daniel*: *concelebranda ut F* *celebrat ut T* || 23 *dei*] *di T* || 24 *mesti ex meste F* || 27 *liquit Vergilianū libri plerique*: *linquit FC* *aliquid NLI* *m* *aliquit M* *linquit aliquid Masvicius primus*

unde est et <84> 'adytis', quae templorum sunt, et <93> 'successit tumulto', quod est hominis.

49. NISI FALLOR non quasi nescius dixit, sed propter anni confusionem, quae erat apud maiores. nam ante Caesarem qui
5 nobis anni rationem composuit, quam hodieque servamus, intercalabantur decem dies, ut etiam in Verrinis <II 2, 52, 129> legimus, scilicet lunae non congruente ratione. annum autem primo Eudoxus, post Hipparchus, deinde Ptolomaeus, ad ultimum Caesar deprehendit. ACERBVM propter perditum patrem.

10 50. HONORATVM quia deus effectus est. SIC DI VOLVISTIS ut in tertio <2> visum superis. semper enim de diis salva veneratione conqueritur. sane * subaudiendum extrinsecus.

51. GAETVLIS AGEREM SI SYRTIBVS si in Gaetulis syrtibus agerem, id est essem. et bene aut desertos, aut hostiles commemorat
15 locos. sane multis modis hoc loco ludos fieri debere dicit: a necessitate 'hunc ego Gaetulis' et reliqua: ab oportunitate 'nunc ultro ad cineres ipsius': ut et praemiis invitet 'bina boum vobis Troia' et reliqua: deinde genera certaminum 'quique pedum cursu valet' et reliqua: et orationem auspicato concludit dicendo 'ore favete omnes et cingite tempora ramis'. EXVL extra solum suum.

52. ARGOLICOVE MARI Ionico et Adriatico. DEPRENSVS occupatus. et proprie navigantum est, ut deprensis olim statio tutissima nautis. VRBE MYCENE Graece dixit: unde singularem numerum posuit. 'Mycene' autem sicut 'Thebe': Iuvenalis <XV 6>
25 atque vetus Thebe centum iacet obruta portis, ut sit 'Mycene Mycenes', ut 'Agave Agaves'. potest et exinde Latinam fe-

4 nam ante Caesarem . . . deprehendit] exscr. schol. Lucani ad X 187 || 20 'Exul' extra solum suum] cf. Isid. or. V 27, 28 || 22 deprensis] georg. IV 421

1 aditis FCNM additis L || 4 qui nobis . . . intercalabantur dies om. L, in marg. inf. supplevit. l || qui . . . servamus] cuius rationem hodie de anno sequimur M || 6 x dies M decem dies l autem dies F' (pro x legisse videtur librarius K i. e. autem): decem om. NLIH et schol. Lucani || Verrinis] uernis C 7 incongruente H || annos MI || autem] ut NLIH (aut n autem l) || 8 ippareus F' ipparchus C iparchus NL ipareus HM || olomeus F' || Caesar om. M || 11 enim om. M || 12 sane 'quoniam' subaudiendum F. Schoellius || 13 si . . . agerem om. H 15 multis modis . . . et cingere (sic) tempora mirto (sic) in marg. T' || dicit om. T' || 16 hunc] ut hunc T' || nunc] ut nunc T' || 17 et om. T' || inuidet F' || bonum F' || 18 deinde genera T: denidae gera F' || quique T: qui duae F' quive Danicel || cursu] cum F' || 19 auspicato F' || 21 ionio FC || DEPRENSVS CNHIM || 22 nauigatuntum C nauigatum L (corr. l) || deprehensis C deprensis N deprensis ex deprensus L dephensi solis H || 23 MYCENAE F' MYCAENAE C MYCENE L MYCENAE H MYCENAE M || dicit NH dicitur L || 24 mycenae C micene LIH micenae M || thebe F' thebae LM || 25 adque NH || thebae HM || obrupta FM (p del. m) || mycenae CM micine N micene LIH || 26 micenes NL miceras H || agraeus H || agauis F' agauas N agranes H || et om. FC || inter latinam et fecisse supr. vers. uideri add. n

cisse declinationem, ut sit 'haec Mycena huius Mycenae', ut 'Fidena'. et est periphrasis 'urbe Mycenae', id est Mycenis, ut <I 247> urbem Patavi.

53. ANNUA VOTA haec quasi numini. et 'vota' nove funebre sacrificium dixit, id est ludos funebres, cum vota rerum secundarum sint. 5

54. SVIS DONIS congruis, aut certe debitis: sunt enim tantum superiorum munera, sunt inferiorum: in bucolicis <III 62> Phoebo sua semper apud me munera sunt, lauri, et suave rubens hyacinthus. pro aris autem altaria, quae superiorum deorum sunt. et hoc ideo quia Anchises iam deus est. 10

55. NVNC VLTRO argumentum a minore ad maius. 'ultra' autem aut 'ultra', id est insuper, hoc est amplius numina praestiterunt: aut 'ultra', id est sponte sua, non optantibus, vel volentibus nobis: vult enim ob hoc tempestatem ortam, non ut ab Italia depellerentur, sed quo sacra renovarentur Anchisae. 15

56. (SINE MENTE) SINE NVMINE DIVVM sine voluntate et sine auctoritate.

57. INTRAMVS pro intravimus.

58. CELEBREMVS HONOREM quomodo 'laetum honorem'? aut pro 'nos laeti': aut honorem non dixit exsequias: nam et ventos quasi 20 a numine vult petere. et eum deum ubique memorat, cum in subsequentibus etiam vino libarit, [aut] quod mortuis non licebat.

59. POSCAMVS VENTOS utrum tum, id est deinde petamus ventos: et utrum a diis, an ab Anchise, quem deum per templa commemorat.

6 sunt enim . . . inferiorum] cf. Isid. or. VI 19, 26 sqq. diff. verb. 170

1 declinationem] numerum posuit *add. F* || ut sit . . . Fidena] mycene autem mycena (a ex e) huius mycenae ut fidena *F* || micena *CNLHM* || micenae *NLHM* || 2 urbes *F* || caene *F* micenae *N* micena *L* (a in ras.) micene *H* || micenis *NLH* || 3 pataui *H* || 4 VOTA] et pompas *add. M* || ad annua vota *supr. vers.* sacrificium nove dixit funebre quia vota rerum secundarum sunt *T* || 5 secundorum *F* || 6 ad suis *supr. vers.* sibi debitis *T* || enim *om. C* || vulgo sic distinguitur sunt enim tantum superiorum: munera sunt inferiorum quasi inter inferos deos sit Phoebus || 7 inferiorum] tantum *add. F* || in] ut in *L* || 8 suave rubens hyacinthus] et reliqua *F* r. s. y. *C* s. r. s. *M* || 9 iacinthus *N* iacintus *L* iacinctus *H* || ad altaria *supr. vers.* quia deus iam credebatur ideo dixit altaria *T* || pro aris scripsi: paris *F* ponit *Masicivus*, parat *coni. Hagenus*. cf. ad *Aen.* III 305 || altaria *Masicivus*: altari *F* || superiorum *F* || 12 aut ultra *om. L, supr. vers. add. l* || ultra *NM*: ultra *FCH* || 12 hoc est amplius *edidit Stephanus*, amplius *habet H* || 13 ultra] *om. C*, ultra *L* || optantibus aut *edidit Stephanus* || 14 vobis *L* || 15 quo] ut *F' C* || 16 ad sine mente et umine *supr. vers.* sine voluntate et auctoritate *T* || autoritate *F* || 18 ad intramus *supr. vers.* pro intravimus *T* || 19 CELEBRAMVS *C* || HONORES *F' C* || aut] an *Daniel* || 20 aut honorem *Masicivus*: et honorem *F* et *Daniel*. ceterum ad laetum celebremus honorem in archetypo haec adscripta fuisse concio pro 'nos laeti'. et eum deum . . . licebat || dixit non *F* || exsequias *F* exsequias *M* || 22 iuno libari *F*, *corr. Daniel* || aut *delet Masicivus*. cf. *Numae lex ap. Plin.* XIV 12, 18 et *Festus s. v. 'murrata potione'*

60. POSITA constituta, ut <VIII 53> et posuere in montibus urbem Pallantis proavi de nomine Pallanteum. dicit autem: petamus etiam hoc, ut velit nos in urbe constituta singulis quibusque annis sibi sacra persolvere. *et bene 'sacra', tamquam de*
5 *deo, et 'urbe posita', hoc est non quasi exules et vagi.*

61. BINA BOVM et reliqua. *utrum κατὰ τὸ σιωπώμενον Aestes illi mandavit, an ultro Aeneas etiam illius nomine pollicetur, an quasi de amici animo Aeneas promittit?*

62. IN NAVES per naves: multa enim 'in' significat, ut diximus supra. <I 231, 304>.

63. QUOS COLIT HOSPES ACESTES non ait Siculos, sed quos Aestes colit.

64. SI NONA DIEM MORTALIBVS ALMVM in hoc loco aut pro confirmativa posita est, ut vestro si munere tellus, ut sit 'si' pro 'cum', id est cum venerit: aut 'si' pro dubitativa est, ut accipiamus
15 'almum' serenum, id est si dederit diem serenum et talem qualis ludis aptus est. ergo non de die, qui certus est, dubitat, sed de serenitate: unde paulo post <104> serena iam luce. et sciendum quia apud maiores ubiubi quis fuisset extinctus, ad domum suam referebatur: unde est <VI 152> sedibus hunc refer ante suis: et
20 illic septem erat diebus, octavo incendebatur, nono sepeliebatur: unde Horatius novendiales dissipare pulveres. inde etiam ludi qui in honorem mortuorum celebrabantur novendiales dicuntur. sciendum quia etiam domi suae sepeliebantur: unde orta est consuetudo, ut dii penates colantur in domibus. non nulli tamen 'si'
25 pro 'quando' accipiunt.

66. PRIMA re vera 'prima': nam cetera non eo quo dicit editurus est ordine. ergo ἀνακόλουθον.

67. QUIQUE PEDVM deest 'hinc' vel 'inde'. VIRIBVS AVDAX hoc

---

13 vestro] georg. I 7 || 17 et sciendum . . . colantur in domibus] exser. mythogr. III 6, 27 || 21 Horatius] ep. XVII 48

---

3 in urbe . . . annis om. FC || 6 scholium ad v. 61 omisit Daniel || BOVMVM F' || cata to sipemnon F' || illi mandavit scripsi: ille mandat F' || 7 ultra F', correxi || milliis F' || de amici scripsi: dea mihi F' || 8 aeeneas F' || 11 ad quos colit h. A. supr. vers. id est etiam cum nostris penatibus adhibete deos quos colit h. A. T' || colit scripsi: icolit F' incolit Daniel primus || 12 ad v. 64 in marg. si in hoc loco . . . serena iam luce T' || conformativa F. cf. Serv. ad georg. I 7 || 13 si post sit et aut om. T' || 14 dubitativa . . . aptus est] dubitativa accipiamus positam intellegentes alium serenum et talis aptus est ludis maxime nautalibus T' || 15 qualis Commelinus: qualem F' || 18 ubiubi NHM ubi F' CL ubicumque Masvicius || 19 unde] id H' || 20 septem erat diebus] qui erant die M' || incendebantur M' || 21 novendialem F' novendiales C' || inde] unde FC nam M' || 22 celebrantur H' || novendiales . . . sepeliebantur om. C' || dicuntur] dñs F' || 23 domui M' || unde] ut C' || 24 dii] thi I' di C' || 27 anacolothan F' || 28 deest] id est Daniel || ET QUI VIRIBVS AVDAX M'

ad omnia pertinet, et potest non subdistingui: quamvis quidam luctationem accipiant, quod non reddidit.

68. AVT IACVLO INCEDIT MELIOR id est iactu velocium sagittarum, ut vacet 've'. sic ista iunxit in nono <569, X 754> insidiis iaculo et longe fallente sagitta, id est iaculo longe fallentis sagittae: nam non exhibuit iaculatores. aut notandum quod iaculatores promisit, nec exhibuit. MELIOR comparativum pro absoluto; sed in usu iam † et hit pro absolutis accipiuntur.

69. CRVDO CAESTV aut crudeli, aut duro: ut sit simpliciter dictum, quod ex corio duro sit. 'caestus' autem per diphthongon pugilum arma significat, habet etiam pluralem numerum et est quartae formae: nam 'cestus cesti' numeri tantum singularis sine diphthongo balteum Veneris significat.

70. PRAEMIA PALMAE id est virtutis: a praecedenti quod sequitur. 15

71. ORE FAVETE apto sermone usus est et sacrificio et ludis: nam in sacris taciturnitas necessaria est, quod etiam praeco magistratu sacrificante dicebat 'favete linguis, favete vocibus', hoc est bona omnia habete, aut tacete: in ludis quoque necessarius favor est, quem propter plausum futuris spectatoribus dicit. 'favet' autem ore quis etiam per taciturnitatem: Horatius posuit favete linguis, carmina non prius audita Musarum sacerdos. CINGITE TEMPORA RAMIS ex Romano more. nam festis ludis omnis aetas coronata spectabat, quod ostendit per Aeneam, Acesten, Ascanium, per quos omnem demonstrat aetatem. 25

72. MATERNA MYRTO vel quasi filius, vel quasi Veneris sacrificatur marito. et quia dixerat 'ramis' superius, ipse reddidit cum dicit 'myrto'. unde autem myrtus Veneri dicata est? fabula autem

16 apto sermone usus est . . . Musarum sacerdos] Serviana exser. Acron ad Hor. carm. III 1, 2 || 21 Horatius] carm. III 1, 2

1 ad viribus audax *supr. vers.* quidam ad luctationem referunt T || 4 uae N || iunxit F || iunxit ut in *in ras.* l || 5 id est . . . sagittae om. F || 6 exhibit F || 7 absoluta F || 8 usui F || et intra absolutos a. F. Schoellius. cf. ad VI 304 ut (*malim* ut et hi) p. a. accipiuntur Mascivius || 9 sit] sint F || 10 diptongon F C ditongon L dyptongon H n || pugillum C N H (pugilum c) || 12 cesti numeri tantum] cestium erit antum C || numeri tantum] nomi tantam H || singulari F || diptongon F C L M diphthongon N dyptongon H || 14 virtutibus F || a praecedenti om. F || praecedenti ex praecedente N || quod] id quod F || 16 apto sermone usus est . . . aut tacete *in marg.* T || 18 id est T || omnia F T || 19 abete F || tacite F || quem propter plausum futuris spectatoribus dat (*sic*) edidit Stephanus || 20 quis etiam om. F || 23 festos ludos *man. rec. in L* || 24 acestem F C || omnes F omnem ex omnes C || 26 filius] fluius C || filius . . . sacrificaturus] filius ueneris

ueneris
vel quasi sacrificaturus L (ueneris *supr. vers. add. l*) || 27 dixerat ego: dixerit F || 28 mirto F || mirtus F

talis est: Myrrha, Cinyrae filia, cum adamasset patrem et eius se stupro nocturnis horis captata ebrietate paterna subieccisset gravidaque de eo esset facta, prodito incesto cum patrem insequentem se stricto gladio fugeret, in arborem versa est: quae cum infantem, quem intra uterum
 5 *habuerat, etiam in cortice retineret, percussa, ut quidam volunt, a patris gladio, ut quidam, ab apro, parvulum edidit, quem educatum nymphae Adonem appellaverunt. hunc Venus vehementissime dilexit, et cum ira Martis ab apro esset occisus, sanguinem eius vertit in florem, qui nunquam vento decuti dicitur. arborem quoque myrtum, ex qua*
 10 *puer natus fuerat, tutelae suae adscripsit: quamvis alii dicant, ideo myrtum Veneri dicatam, quia cum e mari exisset ne nuda conspiceretur, conlatuit in myrto, vel quia fragilis est arbor ipsa, ut amor inconstans, vel quia iucundi odoris, ut sic positae quoniam suavis miscetis odores.*

15 73. HOC ELYMVS FACIT princeps Troianorum, qui dicitur tres in Sicilia condidisse civitates † *Ascam, Entellam, Egestam. alii dicunt cum post incensum Ilium cum Aceste in Siciliam venisse eique participem fuisse. alii Anchisae nothum filium tradunt. Fabius Helmyum regem in Sicilia genitum, Erycis fratrem fuisse dicit.* Aevi
 20 MATVRVS honestius, quam si aevo maturo diceret: *vel certe 'aevi maturi'.*

74. *SEQVITVR imitatur, ut <III 54> victriciaque arma secutus.*

77. RITE secundum ritum sacrificii, quo exigebatur, ut libaret de mero Baccho, id est puro. CARCHESIA autem genus poculorum
 25 *est. dicitur autem et summitas mali per quam funes traiciunt.*

13 sic positae] buc. II 55

1 Myrrha e. q. s. in marg. T || cýnirae T || eius se stupro *Comelinus*: eius sertup F || eius stupro T || eius se tu*pro *Daniel* eius se toro *Heinsius* || 2 captatae F || se subieccisset T || de eo T: eadem F || 4 in utero T || 5 a om. T || 6 parvulum F | educatum om. T || 7 ueementissime F || 8 ira] mira F' || 9 mirtum F' || 10 natus] editus T || tucelae F || ascripsit T || dicunt F' || 11 nenerit dicatam F' a uenere amatam T || a mari T || nud F' || conspiceretur F' || 12 conlatuit *Daniel*: conlatint F' || conlatuit in myrto] sub arbore myrtilatuisse T || mirto F' || vel] siue T || amor] mulierum *add.* T || inconstans . . . odores *radendo deleta in T* || 13 odores F' || 14 oderes F' || ELYMVS CN: HELMYVS F'II ELYMVS LM || princeps troianorum . . . fuisse dicit in *marg. sup.* T || tres om. F TC || 16 asca ne tollã gesta F || *ascam entellam aegestam T* *ascam Entellam Egestam edidit Stephanus.* pro *Ascam Cluverius Sicil. ant. p. 35, 31 legi iubet Erycem conl. Tzetze ad Lycophr. Cass. 953* *ascam tuctur Holmius Sicil. ant. I p. 276.* *Alicyas in Ascam latere conl. C. F. Ungerus in Leutschii philol. vol. 35 p. 213* || 17 orete T || 18 alii . . . tradunt om. T || anchise F' || notum F' || fabius T: fabuis F' || olim T || 19 siciliam F' || dicit T: dicunt F. *Daniel locum sic edidit*: alii *Anchisae notum filium tradunt habuisse Helmyum regem in Sicilia genitum, Erycis fratrem fuisse dicunt*, unde Cluverius l. l.* alii *Anchisae nothum filium tradunt fuisse Helmyum regem in Sicilia genitum.* alii *Erycis fratrem fuisse dicunt.* || 20 maturus M || 23 quo F': quod *reliqui* || exigebatur *Schoellius*: exigebat *libri* || 24 baceo F' bacho CL bache H || *ul carehesia in marg.* genus poculorum . . . traiciunt T || autem om. F T || 25 est om. T || dicit F' || qua F' || truciunt F'

78. HVMI terrae. LACTE NOVO aut statim muleto, aut post fetum, quod colostrum dicitur neutro genere. *umbrae autem sanguine et lacte satiantur: unde feminae, quae mortuos prosequuntur, ubera tundunt, ut lac exprimant, cuncti autem se lacerant, ut sanguinem effundant.* SANGVINE SACRO victimarum, ut diximus supra 5 <III 67>. et notandum, quia partim quasi mortuo pari numero sacrificat, partim impari, quasi deo, ut <96> ‘caedit quinas de more bidentes’: nam legimus numero deus inpare gaudet.

79. PURPUREOSQVE IACIT FLORES ad sanguinis imitationem, in quo est sedes animae: sic in sexto <884> purpureos spargam 10 flores, item <VI 221> purpureasque super vestes velamina nota, scilicet, [ut supra dixit,] ut sedis suae cognoscat imitationem.

80. SALVE ‘salve’ et ‘vale’ secundum Varronem in logistoricis synonyma sunt: unde his et in salutatione utimur, et in execrationibus: ut valeant qui inter nos discidium volunt: unde etiam 15 haec mortuis dicimus, non quo eis optemus salutem, in quibus nulla esse potest; sed ut significemus, nos sic digredi, ut ostendamus, eos numquam in nostram communionem esse venturos. *et hoc verbum ‘salve’ apud auctores bonos ter enuntiatum invenitur ‘salve, salvere, salvete’.* ITERVM pro secundo. hic distinguendum: nam quo tem- 20 pore sepeliit eum, dixit sine dubio ‘salve’ et ‘vale’.

81. RECEPTI NEQUIQVAM CINERES *cineres* pro ipso patre posuit, ac si diceret, salve pater de Troia liberate sine causa: propter quod sequitur ‘non licuit fines Italos fataliaque arva’. alii ad historiam supra <IV 427> dictam referunt distinctione mutata, ut dicant: ‘re- 25

8 numero] buc. VIII 75 || 9 ad sanguinis . . . imitationem] cf. Isid. or. XI 1, 123 || 13 in logistoricis] p. 258 Ries. || 15 valeant] Ter. Andr. IV 2, 13. cf. Don. ad h. vers.

1 multo *H* || 2 fetum *F*: foetum *reliqui* || colustrum *L* colostrum *M* || ad sanguine sacro in *mary*. victimarum umbrae autem . . . exprimant *T* || 3 prosequuntur *Masvicius*: persequuntur *F* persecuntur *T* || 5 effundunt *F*, *corr. Daniel* || 7 quinas] cf. *Ribbeckii adnot. crit. ad V 96* || 8 videntes *F* *C* bibentes *L* || bidentes] par namque numerus divisibilis per quem mortalitas significatur, impar namque dividi non potest, per quem immortalitas ostenditur *add.*

D || impari *CH* || 9 imitationem *om. H* || 10 sedis *F* sedes *C* || 12 ut supra dixit *om. FC, seclusi* || dixit *NLH*: diximus *M* || 13 logistoricis *L* (longistoricis *fuit*) logistoricis *H*. id est in historiae rationibus *superse*. *I* || 14 synonyma *F* synonyma *CN* synonyma *L* sinonima *M* || hys *F* is *H* || execrationibus *LHM* || 17 possit *C* || ut *om. C* || 18 numquid *F* || 19 saluae *F* || bonos ter enuntiatum *Daniel*: honeste renunciatō *F* || salve salvere salvete *scripsi*: salve salve resalvete // (*una littera crasa*) *F* salve salve resalve ter *Daniel. cf. Diom. p. 348, 30 Probi cath. p. 38, 17 Phocae ars p. 436, 13 K.* || 20 hic] et hic *C* || 21 sepelit *F* sepeliuit *L* || 22 cineres *lab. M et supr. vers. I* || 23 de Troia] de troia per periculis *F* de Troia periculis *Daniel* de Troiae periculis *Comuelinus primus* libertate *M* || sine causa] nequiquam autem sine causa *F* || 25 supra dicta *Masvicius primus*

cepti iterum cineres' semel ex Troia, semel a Diomede, qui dicitur ossa eius eruta cum Palladio reddidisse *Aeneae*: 'nequiquam' autem secundum Epicureos, qui dicunt omnia perire cum corpore. ANIMAEQVE VMBRAEQVE PATERNAE vocativus pluralis est: nam Plato 5 et Aristoteles et omnes periti dicunt in homine quattuor esse animas: unam vitalem, ut in vermibus, qui tantum moventur: aliam sensualem, ut in mutis animalibus, in quibus est sensus et timoris et gaudii: tertiam intellectualem, ut in hominibus, qui et cogitare et recte iudicare possunt: esse etiam quartam infra omnes quae 10 *φυσική* vocatur *naturalis*, ut est in herbis et arboribus, quae etiam motu carentes, vitam tamen habent; nam et nascuntur et cresunt et pereunt, unde est atque interfice messes. his rebus colligitur, hominem harum omnium animarum esse participem: unde Sallustius ait alterum nobis cum diis, alterum cum beluis com- 15 mune est. de umbris autem facilis est probatio: nam si quattuor sunt animae, sequitur ut tot sint umbrae; ut si quis inter duas stet lucernas, geminam umbram creat. hoc autem de animis etiam Lucretius adserit; sed non tantum veritati studet, quam sectae Epicureae. alii ista fugientes dicunt, 'animae' et 'umbrae' genitivum 20 esse singularem, ut sit 'cineres umbrae et animae paternae': quod non valde probandum est: nec enim umbra aut anima cineres habent.

83. QVICVMQVE EST *aut quia adhuc cum nusquam vidit: aut taedio longae navigationis hoc dicit. 'quaerere' ut alibi* <III 496> *arva neque Ausoniae semper cedentia retro quaerenda.*

25 84. ADYTIS AB IMIS *ecce, sicut dictum est, <48> ubique tamquam*

2 nequiquam . . . corpore] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. III 98 || 12 atque] georg. IV 330 || 14 Sallustius] Cat. 1, 2 || 17 Lucretius] I 112 sqq.

2 eruta *om. M, suppl. m* || nequiquam . . . corpore *om. L, in marg. suppl. l* || 3 secundum Epicureos *om. M, in marg. add. m* || 5 aristotiles *F'* aristotelis *CNLIH* || 6 unam vitalem . . . naturalis] unam intellectualem per quam et cogitare et iudicare possumus alteram esse (*esse om. C*) sensualem ut in mutis animalibus in quibus est sensus et timoris et gaudium (*gaudii C*) esse (*esse om C*) etiam (*alteram C*) vitalem ut in vermibus qui tantum moventur esse etiam quartam intra homines (*infra omnes C*) quae physice (*fissice C*) vocatur naturalis *F'C* || 8 qui . . . possunt] per quam et iudicare et cogitare possumus *M* || qui] per quam *l* || cogitare] recte cogitare *Masvicius primus* || 9 indicare *L* || est etiam quarta *M* || 10 fissice *N* fysice *L* fissice *H* phissice *M* || dicitur *M* in arboribus *vulgo* || 11 carent *F'C* || 12 unde . . . messes *om. F'C* || messem *M* || 13 hominem *om. NH* || 14 bellis *F'* belluis *L* heluis *H* || 15 est] esse *F', om. H* || 16 ut si quis . . . creat *om. F'C* || duos *L* || stet] steterit *M* || 18 quam] quantum *Stephanus* || 20 animae et umbrae *LM* || 21 habet *F'C* || 22 *ad* quicumque est *supr. vers.* quia adhuc nusquam eum viderat *T* || 23 quaerere . . . quaerenda *non edidit Daniel* || querere aut *F'* || querendo *F'* || 25 quod dicit ab imis aditis tamquam de deo loquitur quia deorum et templorum dicuntur adita id est secreta quae necdum sacrati minime cognoscunt *in marg. T.* id est . . . cognoscunt *Tiberii Donati sunt* || ADYTIS *F'* || ubique *Masvicius: ubi F'*

de deo loquitur: templorum enim et deorum adyla dicimus. LVBRICVS ANGVIS labilis. alias locum dicit, ut <335> per lubrica surgens.

85. SEPTEM INGENS GYROS loci genium per magnitudinem vult probare; nullus enim locus sine genio, qui per anguem plerumque 5 ostenditur: Persius <I 113> pingue duos angues: pueri, sacer est locus. sane hunc locum de Homero sumpsit, qui inducit Graecos apud Aulidem omen futuri decemalis belli ex serpente collegisse, qui etiam matrem consumpsit novem pullis comesis: ita ergo nunc etiam Aeneae omen sui erroris ostenditur septem gyris: nam 10 septimus ei annus est finis erroris. et est optimum figmentum: annus enim secundum Aegyptios indicabatur ante inventas litteras picto dracone candam suam mordente, quia in se recurrit. * *alii hoc secundum Platonem dictum volunt, qui ait animos per septem circulos ad corpora penetrare.* * GYROS nomen legimus; verbum exinde 15 non invenimus.

86. PLACIDE repens quiete. AMPLEXVS PLACIDE hoc est molliter. nec dixit 'corripuit', sed 'amplexus est'.

87. CAERVLEAE CVI TERGA NOTAE caeruleae notae et fulgor auro variatus. INCENDEBAT id est inlustrabat. 20

90. AGMINE LONGO TANDEM post illos gyros tandem longo repere coepit agmine, id est impetu, *tractu*. SERPENS participium est, non nomen, ac si diceret 'repens'.

92. LIBAVITQVE DAPES leviter gustavit epulas super positas, quae silicernium vocantur quasi silicenum, super silicem positum. 25

7 de Homero] Il. II 308 sqq. || 12 annus enim . . . recurrit] exser. lsid. or. V 36, 2

1 et deorum] et deorum enim et deorum *F'* || adita *F'* || 3 surgens alii hoc secundum Platonem . . . penetrare *F'* || 4 GIROS *F'L* || 5 sine genio locus *F'C* locus est sine genio *N* || 6 pingue *F'* || 7 locus] extra meliite *vulgo additur* locum de Homero . . . etiam matrem *om. C* || 8 apud aulidemontē *F'* || decenaris *F'* || 9 comesit *F'* || comesis] ἐνθ' ἐφαίνη μέγα σίμα δράκων ἐπὶ νότα δαγονός (Il. II 308) *add. Fabricius* || 10 giris *F'N* gyrys *L* || 11 figmentum *F'* || 13 mordentem *F'M* || *ad septena vol. tr. supr. vers.* inflexiones alii secundum platonem . . . penetrare *T* || 15 GIROS *F'NH* || legitimus *F'C* || 17 PLACIDE . . . amplexus est] AMPLEXVS PLACIDE hoc est molliter repens quiete, nec . . . amplexus est *Daniel primus* || quiete repetens *F'* quiete repens *C* || 19 NOTAE] ET SQVAMAE *F'* || cerulae *F'* curulae *C* || nocte *F'* || et fulgor auro variatus] et auro maculosus fulgor hoc est pro auri fulgor *F'* et *Daniel* et auro fulgor hoc est

auri fulgore variatus *Mascivius* || 20 variatus *C* variatos *L* || INCENDEBAT *F'* id est *om. LH* || inlustrabant *F'* ibi lustrabat *H* || 21 TANDEM et tandem *om. F'* || 22 impetu *H* || 25 silicernium *H* || dicuntur *M* || silicenum *F'CLM*: lenitium *N* (af. silicenum *in marg. n*) lerniciū *H* || positae *D*, in quo haec sequuntur quae peractis sacrificiis senibus dabantur ut se cito morituros cognoscerent.

93. DEPASTA ALTARIA 'altaria' species ararum. 'depasta' autem, non a se: nam supra ait 'libavitque dapes'; sed hoc dicit: tam diu permansit, quam diu cuncta aris superposita flamma consumeret.

95. GENIVMNE LOCI quia, ut diximus, nullus locus sine genio.
 5 FAMVLVMNE PARENTIS fuit enim haec maiorum consuetudo, sicut hodieque apud Indos est, ut quotiens reges moriebantur, cum his dilecti equi vel servi et una de uxoribus carior circa rogum occisi incenderentur, inter quas de hoc ipso erat magna contentio. possumus ergo 'famulum' servum sepultum cum Anchisa accipere. aut
 10 per apotheosin deum ostendit effectum: unde ei famulum dat, quasi ministrum; singula enim numina habent inferiores potestates quasi ministras, ut Venus Adonim, Diana Virbium. aut certe secundum Pythagoram dicit, qui primus deprehendit, de medulla hominis, quae est in spina, anguem creari: quod etiam Ovidius in quinto decimo
 15 <389> metamorphoseon dicit loquente Pythagora.

97. NIGRANTES TERGA nigra terga habentes.

99. MANESQVE ACHERONTE REMISSOS aut venientes de Acheronte ad hanc parentationem: aut certe 'remissos Acheronte' qui iam in Acheronte non essent post apotheosin factam. REMISSOS
 20 ut remitterentur.

100. QVAE CUIQUE EST COPIA pro sua quisque facultate.

101. LAETI DONA FERVNT alacres: libenter et ipsi conferunt parentationi.

102. FVSI id est strati.

25 105. PHAETONTIS Solis, ἀπὸ τοῦ φαίνειν. sane de Phaetonte fabulam in decimo <180> plenius invenies.

5 fuit enim . . . loquente Pythagora] exscr. mythogr. III 6, 19 || 12 aut certe . . . loquente Pythagora] cf. Isid. or. XII 4, 48

1 ALTARIA] LIQVIT add. F l. add. C || 2 sed hoc dicit in ras. l || tam diu permansit quam diu FC, nisi quod quam di F: tam diu NH quam diu L tam diu donec Ml || 3 supraposita NL || flamma] sacer ignis F || absumeret F || 4 GENIVMNE M || ut om. C || ut diximus] ut supra dixit M || 5 PATRIS LH || 6 indios F || 7 delecti M || 8 incondentur F || hoc om. H || 9 ergo] autem NH || aut] quem FC || 10 apotheosin diuinitatis confirmationem add. FC || 11 ministrum ex ministerium M || 12 adonim NL: adonen F adonem C et man. rec. in L adonim H adona M. cf. Neue Formenl. I p. 573 ed. II || uerbiu F uirniun NH || 13 phytagoram FN phitagoram H pytagoram LM || 14 oboedius C audius H || quinto decimo] XII. L || 15 phytagoras F pitagora NLH pytagora M || 17 ACHERONTE H ACHARONTE M || DIMISSOS M, corr. m || aheronte F acherunte H || 18 ad hanc parentationem edidit Stephanus || parentacionem F || aut . . . Acheronte om. LH, certe . . . Acheronte om. N || acheronte remissos M || 19 factam om. FC || apotheosin remissos ut remitterentur post diuinitatis confirmationem F, apotheosin id est (τῆς C) post diuinitatis confirmationem C. idem edidit Stephanus || 21 ad quae c. e. c. supr. vers. pro . . . facultate T || 22 ad laeti supr. vers. alacres, ad dona f. supr. vers. scilicet parentationi T || parentacione F parentationem Daniel primus || 24 ad fusi supr. vers. strati T || 25 ἀπο τῶν φαίνε F ἀπο τοῦ φαίνε C ἀπο το φαίνουσιν L ἀπο τοῦ φαίνιν l

106. *FAMA FINITIMOS* utrum per se potius audienda, an et ipsa ad Aecsten referenda? an subtiliter ad Aenean 'fama', 'nomen' ad Aecsten?

107. *EXCIERAT EUOCAVERAT, invitaverat.* *LAETO COETV* pro ipsi lacti.

108. *VISURI AENEADAS* potest et absolute accipi 'visuri Aeneadas', 5 potest et per syllepsin subandiri 'certantes'. *CERTARE PARATI* hoc est parati ad certandum.

109. *CIRCO* spatioso ludorum loco. *LOCANTVR* ponuntur.

110. *SACRI TRIPODES* sic pulchri, ut sacros putares: *vel quales sacrari solent*: nec enim sacrilegus erat, ut sacra donaret. et sic 10 dictum est, ut <III 466> Dodonaeosque lebetas, quales sunt in Dodona.

111. *ET PALMAE PRETIUM VICTORIBVS* zeugma utriusque lateris: nam 'victoribus pretium' et ad supra dicta et ad dicenda pertinet.

112. *ARGENTI AVRIQUE TALENTA* talenti secundum varias gen- 15 tes varium pondus est: sed apud Romanos talentum est septuaginta librae, sicut Plautus ostendit in mostellaria, qui ait duo talenta esse centum quadraginta libras. legimus etiam talentum esse paululum quiddam: nam Homerus in ludis funebribus Patrocli ultima praemia dicit duo talenta: quod nos cogit aliquid minimum intelle- 20 gere. nam si primus victor bovem accepit, consequens non est ut

15 talenti . . . libras] exser. Isid. or. XVI 25, 22 || 17 in mostellaria] videtur Servius cogitasse de III 1, 102 et 114 cf. ad Aen. IX 265 || 19 Homerus] II. XXIII 263 sqq.

ΑΝΟ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΙΝ Η ΑΝΥΟΥΦΑΙΝΕΙΝ Μ φῶς καὶ αἶθω Δ ἀπὸ τοῦ φάουζ (φάεος Fabr.) καὶ αἶθω Stephanus et Fabricius ἀπὸ τοῦ φαίνειν vel potius ἀπὸ τοῦ φάεος καὶ αἶθω Muscivicius || phetonte F || 1 potius Daniel: postius F || 2 supr. vers. 106 suptiliter fama refertur ad aenean nomen uero ad aecsten T || an Daniel: ad F || ad Aen. fama] ad aenean add. F || 4 ad excierat supr. vers. inuitauerat et ab alia manu euocauerat T || CAETV F || ipso F, corr. Daniel || 5 ad r. 108 in marg. hoc ad laudem troianorum pertinet et potest simpliciter hoc accipi et subandiri certantes per syllepsin T || 6 sisilempsin F || ad certare p. supr. vers. id est parati ad certandum T || 8 CIRCOQUE F IN CIRCO C || spatioso ludorum loco] hoc est in ipsos pauo in ludorum loco F. voluisse videtur scholiastes hoc est in ipso spatio e. g. s. hoc est in spatioso l. l. vulgo || spatioso] spatio C ad locantur supr. vers. ponuntur T || 9 pulchri ut sacros] sepulcros F || pulcri M || ut om. C || ad sacri in marg. quales sacrari solent et supr. vers. ab alia manu mensae apollinis victoribus dandae T. vel . . . solent edidit Stephanus || 11 quales sunt in Dodona om. FC || 13 zeugma] gustus add. FC || utriusque lateris] cf. Scr. ad Aen. I 120 || 15 talenti] tali F || 16 est talentum C || LXX libri || 17 mustelaria libri || 18 cxi. M || libras] talentum vero Aegyptium pondo octoginta (octuaginta cod.) patere Varro tradit (Plin. nat. hist. XXXIII § 52). talentum pro bilance sicut Homerus (Il. VIII 69) χρῆσεια πατήρ ἐτίθειν τάλαντα. talentum autem minarum LX, mina drachmarum c, drachma obolorum vi, obolus aera continet vi, aes minuta vi add. D || 19 ultima] una F || 20 duo om. C || nos] om. C non Lion. cogit nos M || 21 nam si . . . dicamus post commissos (p. 606 lin. 3) hab. M || accipit FC

dicamus, ultimum tam magnum accepisse praemium: unde apparet talentum etiam minimum quiddam significare.

113. ET TVBA COMMISSOS Romano more, sicut hodieque videmus omnibus ludis funebribus, ut sunt divorum: nam si sacri sint, 5 id est festi, lustrantur faculis. ante etiam ab hymnis incipiebant.

114. PRIMA CERTAMINA Punico bello primum naumachiam ad exercitium instituere Romani coeperunt, postquam probarunt gentes etiam navali certamine plurimum posse: ad quam rem in hoc certamine plurimum adludit poeta. PARES aut pariter: aut diversis 10 comparabiles rebus, ut sequentia indicant <153> 'melior remis, sed pondere pinus tarda tenet': aut 'pares' ordine remorum, quamvis Gyae tantummodo triremem dicit: aut 'pares' ita ut ante certamen videbantur. GRAVIBVS REMIS fortibus, ut <XII 458> ferit ense gravem Thybraeus Osirin: nam graves inferunt tarditatem.

15 116. REMIGE erit nominativus 'remex': Serenus semiremex Herculis. PRISTIM vel a tutela depicta, vel ἀπὸ τοῦ πρῆξιν τὰ κύματα, id est undas incidere a secundis fluctibus.

117. MOX ITALVS subaudis 'futurus': ipse enim familiam Memmiorum constituit. et bene laudat familias nobilium: nam a Ser- 20 gesto Sergia familia fuit, a Cloantho Cluentia, a Gya Gegania, cuius non facit mentionem. nobiles autem familias a Troianis fuisse Iuvenalis ostendit, ut <I 99> iubet a praecone vocari ipsos Troiugenas. A QVO NOMINE scilicet Mnesthei. et Mnestheus sic est, ut Tydeus Tydei: nam diphthongos Graeca est. MEMMI

1 dicamus] intellegere add. NLH || 3 hodiesque F odieque H || 4 in omnibus M || ludibus C || sint] sunt C || 5 festi] uotivū M. viginti fere litterae post festi erasae sunt in N || lustrantur CNH lustratur F illustrantur L industrantur M ante CLM: ante ante F antea NH || ab om. C || ymnis FLHM || incipiebant] commissos canit add. F. cum Daniel post canit laenam indicaverit, his verbis in codice scholium ad v. 113 finiri monco et spatium post ea relictum esse, quale inter duo scholia relinqui solet. || 6 naumachias F naumachian C naumachia NH || 7 exercitium F exercitum F || coeperunt om. FCIII || gentes om. F. Carthaginienses eoni. Hagenus || 8 plurimum om. FC || 11 tarda tenet M. omitunt reliqui || ad pares ineunt supr. vers. ordine remorum T || 12 Gyae Comellinus: grex F || aut pares ita ut . . . videbantur om. M || 14 tymbraeus vel

tymbraeus libri || osyrin NLHM orisin C || 15 remix F^e remex C remex ex remix N remiax H || Serenus semiremex om. M, in marg. suppl. m || sereni H

semiremex] remigem ex C || 16 erculis FC hercule NH hercules LM || PISTRIM F PISTRIS C || depicta om. H || apotu TPIZEIN TA KYMATA F' apotu ΠΡΙΖΕΙΝ ΤΑ ΚΥΜΑΤΑ C ΑΠΟ ΤΟΥ ΠΡΙΖΕΙΚ ΤΑ ΚΥΜΑΤΑ N ΑΠΟ ΤΟΥ ΠΡΕΖΙΝ ΚΥ ΚΥΜΑΤΑ L ΑΙΤΟ ΤΟΥ ΓΙ ΡΙΖΕΙ ΛΥΑΗΜΑΤΑ H a. no του ηρζειν τα κυματα M || 17 id est om. C || a scatione fluctuum FC || 19 Sergesto Fabrieius: sergio libri || 20 cloanto LM cloentha F cloentia L || gia L || gegonica C ge//gania (una littera erasa) L gigania ex gegania M || 21 non] nunc FC || 22 a] hac F

pro 'Memmiorum', genitivus singularis pro plurali: vel a quo nomine genus † italu Memmi: vel a quo nomine genus 'Memmi', ut sit 'Memmi' [genitivus singularis] nominativus pluralis.

118. INGENTI MOLE motu, ut <III 656> magna se mole moventem. CHIMAERAM fabula ex qua hoc nomen translatum est talis 5 est. Bellerofontes admissa per ignorantiam caede, profugit ad Proetum Argivorum regem. a quo eum esset susceptus hospitio a Sthenobea uxore eius adamatus et de stupro interpellatus est. qui eum frequentius hoc se indicaturum Proeto minaretur, praecoccupatus a Sthenobea ipse apud Proetum accusatus est, tanquam reginae castitatem adpetisset. 10 quem cum Proetus ad Iobatem, Lyciae regem, socerum suum cum literis signatis, quibus praecipiebat ut puniretur, misisset, Iobates Bellerofontem adversus † tympios sibi Solymos, gentem ferocissimam misit. quos cum ille superasset, revertens in insidias quas sibi Iobates struxerat incidit, quibus prostratis novissime missus adversus Chimaeram, 15 triplex monstrum, siquidem prima pars eius leo erat, posterior draco, in medio caput caprae, quod ignes efflabat. hanc ille vectus Pegaso equo qui volabat, occidit. miratus hanc eius constantiam Iobates filiam suam ei cum parte regni in matrimonium dedit.

119. VRBIS OPVS ita magna, ut urbem putares. TRIPLICI 20 VERSV omnes enim triremes fuerunt. 'versu' autem aut ordine, ut ille etiam seras in versum distulit ulmos: aut 'versu' tractu a verrendo, ut <VIII 674> aequora verrebant caudis aestumque secabant. sane unus est sensus. et est Graccum, nam illi στίχον dicunt. 25

22 ille] georg. IV 144

1 memiorum F || genitivus singularis pro plurali Daniel: genitivus singulm p pluralē F || 2 italu] italic legit Hagenus. inde vel a quo nomine genus sit ali-cuius Memmi F. Schoellius || vel] † F a legit Hagenus. lacunam indicans omisit Daniel. || memii F || ut si memmii gēt singularis nominativus pluralis F genet. singul. del. Schoellius. ut si memmii lacuna indicata omisit Daniel. Masricius totum locum sic constituit MEMMI pro Memmiorum, genitivus singularis pro plurali: vel a quo nomine genus Italorum est, Memmii: ut non sit genitivus singularis sed nominativus pluralis. || 4 magna] vasta libri Vergilianū. cf. Aen. VIII 199 || 5 CHIMAERAM F || fabula ex qua . . . in matrimonium dedit in marg. T || fabulā ex quo F || 6 ignorantiam F || caedem F || 7 ospitio F || steneboea T || 8 et om. Daniel || 9 steneboea T || 10 appetisset T || 11 iouatē F iouatem T || 12 misisset Daniel: misit F T (misisset man. rec. in F) || iouates F iouates T || 13 tympios sibi F timpios sibi T. Tympios sive Daniel primus. vicinos sibi coni. Hagenus. fortasse conterminos vel inimicos sibi. siquis Dani-elim sive pro sibi scribentem rerum vidisse putat, ei Termilas pro tympios scribendum videtur. cf. Herod. I 173 et Strabo XII p. 573. || misit T: nimis F || 14 quos F quam T || in om. F || iouates F T || 15 quibus] quibus etiam Masri-cius primus || chimeraum F || 16 pars eius T: pare in F || postrema T || 17 capreae T || ignis F || 18 hanc om. T || eius om. Daniel || iouates F T || 19 mat-rimonium T: matrimonio F || 20 VRBES OPES F || ita magna om. F || tam magna C M || 21 autem om. C || 22 norsum H || 23 uerendo F L || uerbebant N || 25 CIXON F

120. PVBES INPELLVNT figura est, ut <I 212> pars in frustra secant. et sciendum inter barbarismum et lexin, hoc est latinam et perfectam elocutionem, metaplasmm esse, qui in uno sermone fit ratione vitiosus. item inter soloeicismum et schema, id est perfectam sermonum conexionem, figura est, quae fit contextu sermonum ratione vitiosa. ergo metaplasmm et figura media sunt et discernuntur peritia et inperitia. fiunt autem ad ornatum.

121. DOMVS SERGIA familia, ut <III 85> da propriam Thymbraeae domum: et inde est Sergius Catilina. *TENET ultra tenet*
10 *vel servat.*

122. CENTAVRO MAGNA feminini est generis, si de navi dicas, ut in eunuchum suam, cum comoediam diceret. Iuvenalis contra sensit dicens <I 6> et in tergo necdum finitus Orestes. sed sciendum genera plerumque confundi aut metri ratione, aut
15 hiatus causa: sic Horatius nec cupido sordidus aufert, cum significantes cupiditatem feminino genere dicamus. ipse etiam Vergilius ait timidi dammae cervique fugaces, cum ipse secundum fidem dixerit cum canibus timidae venient ad pocula dammae.

20 123. CAERVLEA aut nigra, aut altae carinae: omne enim altum nigrum est, ut <VI 238> scrupaea tuta lacu nigro nemorumque tenebris. CLVENTI ad ipsum apostropha.

124. EST PROCVL modo 'haud nimis longe', ut et supra <III 13> diximus. sic in bucolicis <VI 16> de nimia vicinitate ait sarta

---

2 et sciendum . . . ad ornatum] cf. Serv. comm. in Don. p. 443 K. || 12 in eunuchum suam] Ter. eun. prol. 32. cf. Don. ad h. vers. || 15 Horatius] carm. II 16, 15 || 17 timidi] georg. III 539 || 18 cum canibus] buc. VIII 28

2 et] sane *M* || lexin] lexonin *F'* lexinde *NH* || 3 in *om.* *M* || 4 ratione vitiosus . . . quae fit *om.* *F'* || solyeicismum *C* soloeicismum *L* solecicismum *II* || sechema *II* scema *M* || 5 sermonem *C* sermonem *L* || quae *om.* *L*, *suppl. l* || contextu] contextus *NH*. fortasse in contextu || sermonem *F'* || 6 ratione *L* || vitiosa *F'CL* || mca *L* (media *l*) || 7 autem *om.* *F'* || 9 inde est] deest *F'* || catilina *CNH* (catilina *n*) || *TENET* *F'* || 11 CENTAVREAM CENTAVRO MAGNO *F'* || dicis *C* || 12 in *om.* *II* || enuchum *N* || 13 et in tergo] interrogo *C* || finitur *H* || 14 metrica *Masvicius primus* || ratione *om.* *F'C* || 15 nec] aut *libri Horatiani* || aufert *II* || 17 timidi] dixit *add. F'C* || clammae *F* damnae *HM* || 18 dixerit] et pauide natarunt *add. N* et pauidae natarunt aequore damnae *add. LHM*, nisi quod dampnae *II* damnae *M* || timidae *libri*, nisi quod timide *F'* || veniunt *F'* || 19 dampnae *H* damnae *M* || dammae] et Horatius et supericcto . . . damae additur vulgo. ||

20 altam carinam *FC* || altae *ex* alta *L* || enim *om.* *II* || 21 scrupeti *F'* scropea *N* scropea *II* || 22 CLOENTI *L* || apostrofa *libri*: apostropha est vulgo || 23 haud] *om.* *F'*, ^haut *C* haud *ex* haut *L* aut non *M* || ut et] et ut *C* || 24 ciuitate *L* (vicinitate *l*) || ait] ut *FC*

procul tantum capiti dilapsa iacebant. interdum et 'satis longe' significat.

125. OLIM tunc fere cum cori nubibus abscondunt et obruunt sidera.

127. TRANQVILLO melius septimus est, quam dativus. 5

128. CAMPVS saxi latitudo. APRICIS sole gaudentibus. sane apricus et locus dicitur sole calens: quod est opaco et abdito contrarium: et apricos dicimus locis apricis gaudentes: Vergilius duceret apricis in collibus uva colorem, Persius <V 178> nostra ut Floralia possint aprici meminisse senes. 'apricum' 10 autem quasi ἄνευ φρίκης, sine frigore: inde et Africa, quod est calidior. MERGIS Aesacus Priami filius fuit. hic se praecipitavit de muro nec periit: et cum hoc saepius faceret, deorum miseratione in avem versus est, quae ad imitationem praecipitandi quasi idem facit saepe mergendo. 15

129. FRONDENTI EX ILICE haec enim arbor in tutela Iovis est. † victoria est. ('frondenti') pro 'frondente', dativum pro ablativo.

131. CIRCVMFLECTERE bene uno sermone et profectionem complexus est et reversionem.

132. LEGVNT eligunt. 20

133. DVCTORES domini navium, non gubernatores.

134. POPVLEA VELATVR FRONDE IVENTVS Hebe Graece est Iuventas, filia Iunonis, uxor Herculis. nunc ergo aut propter hoc iuventus utitur populeis coronis, aut ad imitationem virtutis: populus enim Herculi consecrata est, ut populus Alcidae gratissima: 25 aut 'populea', quia ludi funebres sunt et haec arbor ab Hercule ab in-

6 'Apricis sole gaudentibus' et 10 'apricum autem quasi ἄνευ φρίκης sine frigore' exscr. Isid. or. XIV 8, 34 et diff. verb. 42 || 8 Vergilius] buc. IX 49 11 inde . . . calidior] cf. Serv. ad Aen. VI 312 et Isid. or. XIV 5, 2 || 12 Aesacus . . . fecit] exscr. mythogr. II 176 || 25 populus] buc. VII 61

1 dilapsa libri, nisi quod delapsa l || 3 OLIM . . . sidera om. F || chori CNHM || obiciunt L (t obruunt superscr. l) || 5 septimus] casus additur vulgo est om. NH || 7 et ante locus om. LM || opaco F || 8 apricos] apricos senes M | apricos homines Fabricius primus || locos NH (locis n) || gaudentes C gaudentes L || 9 nostra ut] nã ut FC ut nostra NLHM || 11 enei φρικη F' ανεφρικη C aprices N' ANEY ΦΡΙΚΗ L (sed ΝΕΥΦΡΙΚΗ in ras. l) apricos H' ANEY ΦΡΙΚΗ M. fortasse Servius ἄτερ φρίκης scripsit. || 12 Aesacus] aeserens F' (sed e ante us post deletum) aeserus C eserius N esurus L (urus in ras. l) eserus H aesirus M hesurus cod. mythographi || 14 conuersus L || 17 victoria est non edidit Daniel. fortasse qui auctor victoriae est ecl et signum victoriae est. || et frondenti addidit Daniel || 20 ad legunt supr. vers. eligunt T || 21 non om. L, suppl. l || 22 habe F' ebe C || Graece edidit Stephanus, Graece Ἥβη Masricius primus || Iuventas Masricius: iuventus libri. cf. Serv. ad. Aen. I 590 || 23 aut om. H || 24 ad imitationem] imitatione F || 26 populea . . . vocatur in marg. T || funebres F' || arbor] arbor uocat F' || ercule F'

feris allata est, cum canem Cerberum extraheret: nam et ipsa arbor Acherusia vocatur.

135. NVDATOS bene nudatos, quia *veste* tecti esse consuerunt: nam 'nudum' est numquam tectum, ut facies. *OLEO PERFUSA oleo*
5 *perfusos habens.*

136. TRANSTRIS et transtra dicuntur et iuga, ut in sexto <411> inde alias animas, quae per iuga longa sedebant. *INTENTA*
porrecta.

137. INTENTI eodem sermone in diversis usus est rebus: aliter
10 enim brachia, aliter intendimus mentem. *EXULTANTIAQVE H. C.*
P. P. hypallage: omni parte pulsans pavor corda haurit, id est ferit
et exultare facit, ut <X 314> latus haurit apertum.

138. LAVDVMQVE ne esset turpe quod ait 'pavor'. sane istae
sunt bellorum prolusiones: unde etiam ad tubam geruntur. sed
15 sciendum maioris aetatis funera ad tubam solere proferri: Persius
<III 103> hinc tuba, candelae: minoris vero ad tibias, ut Statius
de Archemoro (tibia cui) teneros solitum deducere manes.

139. FINIBVS OMNES secundum naturam ante generali usus est
descriptione, venturus ad specialitatem.

144. PRAECIPITES festinantes, ut <IV 573> praecipites vi-
gilate viri: *et est hyperbole.* *BIIVGO pro 'bigarum': nove dixit.*
BIIVGO et hoc celeritatis est: plures enim se impediunt.

145. CARCERE usurpavit: nam 'carcer' est numero tantum
singulari custodia noxiorum; 'carceres' vero *numero* tantum plurali
25 ostia, quibus equi arcentur: unde et 'carceres' quasi 'arceres' se-
cundum Varronem.

3 bene nudatos . . . ut facies] cf. Isid. diff. verb. 385 || 6 et transtra dicuntur et iuga] cf. Isid. or. XIX 2, 5 || 16 Statius] Theb. VI 121. cf. Luct. Plac. ad h. vers. || 23 nam carcer . . . arcentur] exscr. Isid. or. V 27, 13 || 25 secundum Varronem] d. l. l. V 153

2 acerusia *F* || uocatur *om. F* || 3 NVDATOSQVE v. i. *M* || tecti *in ras. n.* haec *H* || 4 numquam tectum] quod numquam tege solet *F* || faties *F* || perfusus *F*, *corr. Daniel* || 7 INTENTA porrecta et bene eodem sermone . . . mentem *F*

9 INTENTA *L* || 11 hypalage *F* ypallage *CLM* ypalage *H* || 12 et exultare facit post apertum hab. *M* || 13 esset] ^{ESS} et *N* (ess ab ead. man.) det *H* || istae] hae *M* || 14 prolusiones bellorum *F* || prolusiones] id est exercitationes *superscr. l* || tumbam *C* || 15 tumbam *C* || perferri *FC* preferri *N* efferri *Mascivius* || 16 hinc] ano *F* || 17 tibia cui e *Statio addidi*, tibia enim *additur vulgo* || teneros ex teneres *L* || solitum] suctum *Stalii libri* || manes *F* mores *L* || 18 FINIBVS *C* 21 viri] alias praecipites temerarii et inconsulti *add. D* || 22 BIIVGO pro bigarum noue dixit sane et hoc . . . impediunt *F* || plures . . . impediunt] plures *re*

enim impediunt *N* plures re enim in pedibus *H* || 24 tantum *om. NH* || 25 ostia *NH* || ostia] et repagula *add. Fabricius* || quasi arceres *om. M*, *in marg. suppl. m*

147. IVGIS *pro equis iugalibus.* VNDANTIA autem large effusa.
149. CONSONAT ideo ‘consonat’ propter echo: nostrae enim vocis est aemula: unde et ‘resultant’ ait.
151. ELABITVR praecurrit celeriter, ut <XI 588> labere nympha polo. 5
152. TVRBAM INTER *tumultum, hoc est in ipso principio.*
154. DISCRIMINE *vel interstitio, vel certamine, vel cursu.* et bene variat, nunc naves, nunc ductores commemorans.
155. PRIOREM inter se, hoc est tertium.
159. METAMQVE TENEBANT nauticum verbum. 10
160. PRINCEPS modo ordinis est.
162. QVO TANTVM MIHI vacat ‘mibi’, ut solet plerumque.
163. LITVS AMA ‘litus’ est omne quod aqua adluitur: unde et saxum ‘litus’ vocavit. STRINGAT radat, ac si diceret: hoc volo quod times. PALMVLA extrema pars remi in modum palmae protenta. 15
166. ITERVM hoc verbum et a poeta potest dici, ut ‘iterum revocabat’: et a Gya, ut ‘quo abis iterum’, non ‘iterum pete’.
169. INTER NAVEMQVE ‘que’ vacat.
172. EXARSIT IUVENI causa pendet ex causa: Horatius non ego hoc ferrem calidus iuventa consule Planco. 20
173. NEC LACRIMIS CARVERE GENAE nimis irascentum est: Cicero de Verre cum irasceretur, lacrimas interdum vix tenere.
174. DECORISQVE SVI inhonestum enim irasei, duci praesertim. SOCIVMQVE SALVTIS possumus intellegere ‘oblitus salutis suae

13 litus . . . adluitur] cf. Isid. or. XIV 8, 41 || 15 ‘Palmula’ . . . protenta] cf. Isid. or. XIX 2, 7 || 19 Horatius] carm. III 14, 27 || 21 Cicero] in Verr. act. II 4, 18, 39

1 ad iugis *supr. vers.* iugalibus equis hoc est in iugo constitutis *T* || iugalibus equis *Stephanus* || 2 ideo] bene *M* || cho *F* eicho *H* || nostrae enim] echo enim nostrae *M* || 3 resultat *F* *CVN* resultet *L* (resultant *t*) || resultant ait] resultat *H* || 7 inconstitutio *L*, *corr. l* || et bene] sane *M* || 8 nunc ante naves *om. C* 12 plerumque] frequenter *M* || 13 diluitur *C* || 14 ac si diceret *post times habet M* || hoc volo quod times *FM*: huc volo quod times *L* huc uoca ^{huc uolo quod} iat ^{huc uoca quod} h/||/|| nolo quod times *N* huc uoca lat *h* nolo quod times quod times *H* hunc uoca quod times *Carolinrhensis CXVI* (hoc nolo quod *superscr. man. sec.*) ‘hunc uoca quod times *Vos.* huc uoca quod *R* huc uoca quo *V*’ *Burmamnus.* cum frustra operam dederim, ut ex huc uoca iat (vel lat) quo times dicerem quod videtur a *Servio* scriptum esse, hoc propono stringat radat. (sine patere:) ac si diceret, hoc volo quod times. quod *NH* praebent iat vel lat *ex* ai. ortum esse *puto. riale prolegomena.* || hoc] huc *L* || 15 remuli *M* || 17 iterum est pete *NH* 19 ex cansa *L* ex casisa *H* || 22 uerro *L* || cum irasceretur *C* || lacrima *F* teneret *FC* || 23 enim est *FC* || 24 possumus intellegere . . . scilicet gubernatore] possumus intellegere et ipsum oblitus et sociorum salutis praecipitato scilicet gubernatore *M* (salutis suae *superscr. n*) || possumus intellegere . . . possumus et socium salutis *in ras. l*

socium', id est gubernatorem: possumus et 'socium salutis oblitus' pro 'sociorum', praecipitato scilicet gubernatore.

176. IPSE GVBERNACLO ut ostenderet nihil esse quod *etiam* ipse, *qui non professus erat*, posset implere. *GVBERNACLO SVBIT*] ut 5 in VI. <812> *cui deinde subibit*.

177. HORTATVRQVE VIROS aut ipse dicit celeuma: nam hortatores dicuntur: aut 'hortatur' *ideo* quia consternati fuerunt perdito gubernatore. CLAVVM fustem gubernaculi.

179. IAM SENIOR MADIDAQVE F. I. V. M. contra illud, quia oc-
10 currebat gubernatorem natandi peritum fuisse debere, addidit 'senior' et 'veste madida'. *et ideo 'gravis' † madida*. 'fluens' *autem* 'in veste' *id est* cui vestis fluebat: honeste locutus est: sic Iuvenalis <V 79> et multo stillaret paenula nimbo.

181. RISERE NATANTEM unde in ludis voluptas quaeritur.

15 182. REVOMENTEM saepius vomentem: *vel quod diu hauserat*.

184. MORANTEM inperitia gubernantis.

187. AEMVLA PRISTIS eiusdem rei studiosa, ut illo aemulo atque imitatore studiorum meorum Cicero in Caesarianis. alias inimicum significat.

20 189. INSVRGITE econtra Lucanus <III 543> atque in transtra cadunt et remis pectora pulsant.

190. HECTOREI aut fortissimi, *qualis Hector fuit*: aut re vera quondam Hectoris socii.

192. GAETVLIS Africanis, a parte totum: nam Gaetulia medi-
25 terranea est, syrtis vero iuxta Libyam sunt. sic de syrtibus Horatius ubi Maura semper aestuat unda. fuisse autem Troianos in syrtibus ille indicat locus <I 111> in brevia et syrtis urget, miserabile visu. IONIO quando iuxta Charybdi navigaverunt.

8 'Clavum' fustem gubernaculi] cf. Isid. or. XIX 2, 12 || 17 'aemula' . . . studiosa] exser. Isid. or. X 7 || 18 in Caesarianis] pro Marcello I 2 || 25 Horatius] carm. II 6, 3

1 id est *om.* II || salutis] salutis suae *NLIH* || 2 gubernatorem *II* || 4 professus *Hagenus*: profusus *F.* qui et profusus erat *del. Mascivius* || implere] efficere *M* || 5 qui *F* || 6 dixit *L* || coleuma *F* celeuana *H* || 7 hortatur] it ortatur *F* || fuerant *FM* || 10 addidit . . . madida *om.* *M* || senior et veste madida *Mascivius*: seniore vestem *F* seniore ueste madida *CNL* seniore ueste madida *H* || 11 gravis *Daniel*: grane *F.* respicit *scholiastes ad v. 178* || madida] addidit *F. Schoellius*, fort. quia vestis m. *vel* quia 'm. in veste' || in veste *om.* *F* 12 cui] cum *Mascivius* || 13 nymbo *NM* || 15 saepe *F* || ad revomentem *supr.* *vers.* saepius vomentem quod diu auserat *T* || 17 pristi *C* pristis *LM* || 20 et contra *L* || 21 et . . . pulsant *om.* *F' C* et remis p. p. *LHM* || 22 ad fortissimi *supr.* *vers.* id est fortes sicut fuit hector *T* || aut ante fortissimi *om.* *C* || re vera *om.* *F' C* || 23 socii *om.* *F* || 24 nam *om.* *C* || 26 autem *om.* *C* || 27 locus] uersus *F.* *om.* *H* || 28 IONIOQVE MARI *F* || charibdin *F* caripdin *Cl* caribdin *N* caripdin *LH* caribdin *M*

193. MALEAEQVE Malea promunturium est Laconicae provinciae, ubi undae sunt sequaces, id est persecutrices, ut capreaeque sequaces includunt.

194. PRIMA quasi quae soleo. MNESTHEVS ille semper victor.

196. HOC VINCITE loco victoriae sit ultimos non redire. 5

197. NEFAS modo obprobrium.

198. AEREA fortis, ut et iunctos temo trahat aereus orbis: nam puppis aerea non est, sed prora.

199. SVBTRAHITVRQVE SOLVM unicuique rei quod subiacet solum est ei cui subiacet, unde est solum navis mare, et aër avium. 10 et est verbum cuius perlucida significatio per naturam [non] invenitur.

200. RIVIS quasi rivis, more rivorum: ac si 'rivatim' diceret.

202. FVRENS ANIMI figurate dixit, ut <XII 19> praestans animi iuvenis.

203. INTERIOR sinisterior: Cicero quem omnia intus canere 15 dicebant, Sallustius igitur introrsus prima Asiae Bithynia est. INIQVO angusto, ut <XI 531> et silvis insedit iniquis.

204. PROCVRRENTIBVS praeminentibus, et obiectis et velut obviam venientibus.

205. MVRICE saxi asperi acumen eminens [quod] per tranquillitatem.

---

1 Malea . . . includunt] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VII 16 || 2 capreaeque] georg. II 374 || 7 et iunctos] georg. III 173 || 9 unicuique . . . aër avium] cf. Isid. or. XI 1, 115 et XIV 8, 24 || 15 Cicero] in Verr. act. II 1, 20, 53¹ || 16 Sallustius] hist. fragm. III 43 Kr., III 46 D. || 20 'Murice' . . . tranquillitatem] cf. Isid. or. XVI 3, 3 et XII 6, 50

---

1 promunturium *F'* promunturium *C* promunctorium *NLH* promuntorium *M* || 4 MNESTEVVS *FCNM* || MYSTEVVS *II* || victor semper *F'C* || victor est *H* || 5 scholia ad vv. 196 et 197 om. *F'*. in marg. ad v. 196 a manu saec. XI haec adscripta sunt id est satis sit in hoc loco ut vel non extremi inueniantur (*lege* inueniamur) || 6 obprobrium *C* obprobrium *L*. quod est viro forti in quocumque certamine perdere *add. D* || 7 aureus *M* || 8 aerea non est puppis *M* || aerea *C* || 10 ei cui] ioni *N* loui *H*. ei om. *L*, *supr. vers. add. man. rec.* || unde est] unde et *FC* || avium] et stellis caelum unde Ovidius metamorphoseon (l. 73) 'astra tenent caeleste solum' *add. D* || 11 cuius] cui *F'* || perlucida significatio per naturam non invenitur ^{seme} *N* (seme *superscr. n*) perlucida significatio semper invenitur *Stephanus*. ego non seclusi. possis et cuius perl. signif. semper p. nat. inv. || 13 figurate dixit *edidit Stephanus* || o praestans *C* || 16 asyae *L* || bithynia *F'* bythynia *CL* bithyniae *N* bitinie *H* bythynia *M* || 17 angusto *C* angusto *ex angusto M* || sedit *C* || 18 praeminentibus] peminentibus *F'* || velut obviam venientibus *FCM*, nisi quod ueluti *M*: uiam munientibus *N* (af. et ueluti obviam venientibus in marg. *n*) uia munientibus *H* uelut obviam venientibus in ras. l. 20 asperi et quod non *edidit David* || acumen eminens] cum eminentibus *H* enimens *L* || tranquillitatem] alibi significat piscem cuius succo purpura tingitur ut (*Ovid. met.* XI 166) 'saturata murice palla' *add. D*

207. MORANTVR retro agunt.

209. LEGVNT alii 'praetereunt': sed melius 'legunt', id est colligunt: nam sequitur <222> 'et fractis discentem currere remis'.

212. PRONA vicina litoribus: unde 'altum' est longe positum.

5 213. COLVMBA ubique de his domesticis 'columbas' Vergilius dicit, Persius vero ait <III 16> teneroque columbo et similis regum pueris: nam agrestes 'palumbes' vocantur.

215. EXTERRITA pinnarum concussione terrorem significans, ut <505> timuitque exterrita pinnis ales: non enim timet pinnis,
10 sed indicat timorem.

217. RADIT secat. ITER LIQVIDVM] purum aërem.

221. FRVSTRA quis enim ei relicta victoria subveniret?

225. IPSO SVPEREST IN FINE *prope terminum certaminis*, ut <324> spatia et si plura supersint, transeat elapsus prior.

15 229. PROPRIVM DECVS quasi iam partam victoriam et honorem ni teneant, indignantur.

231. SVCESSVS felicitas. POSSVNT QVIA POSSE VIDENTVR sperabant victoriam opinione spectantum, ut <227> cunctique sequentem instigant studiis.

20 232. ET FORS *pro fortasse*.

233. PALMAS VTRASQVE diximus supra <I 93> antiquum hoc esse. Carminius tamen dicit, qui de elocutionibus scripsit, per naturam vitiosam esse hanc elocutionem, et sive 'utramque paluam', sive 'utrasque palmas' dixerimus, esse in aliquo usurpationem.

25 235. IMPERIVM EST PELAGI *id est in pelago*, ut <VI 264> di quibus imperium est animarum.

236. LAETVS victor: a praecedenti quod sequitur.

237. ANTE ARAS de quibus paulo post <661> pars spoliant aras. VOTI REVS *voti* debitor: unde vota solventes dicimus

1 *ad v.* 208 *in marg.* conti dicuntur hastae equitum longiores et robustae et hasta dicitur contus sine ferro acuta cuspide trudes sunt amites cum lunato ferro id est ferrati fustes quae grece dicuntur aplustria *T. alia manus super trudes scripsit* quidam intellegunt trudes dictas a detrudendo. *cf. Isid. or. XVIII 7, 1—3 || 2 alii* uel *F || 3 collegunt F || 6 et NHM: est FL, om. C* similes *FC || 7 regum pueris]* *r. v. M, om. reliqui || 8 pennarum L ||* *terrere NII* terrorem *L, sed o in ras. l || 9 pennis bis L || 11 secat]* transit *L, sed it in ras. man. rec.,* transit *fuisse videtur. l secat superscr. l || LIQVIDVM add. Masvicius || purum aerem] purum iter erem F || 12 eis C || 17 successvs felicitas om. FC || ad hos successus alit supr. vers. alterius navis uiros felicitas alit T 18 opinione] ex opinione FC et opinionem man. rec. in L || spectantium FC sequentem C: sequentes reliqui || 20 ad et fors supr. vers. fortasse T || 22 esse] est et FC || carminius F: carpinus CNLIH carpius M || qui . . . scripsit om. M || 23 locucionem L || 26 animarum] id est in animabus add. D || 27 praecedente M || 29 ad voti reus supr. vers. debitor reus dicitur qui noto suscepto munibus se obligat et est haec vox proprie sacrorum T || unde] unde et M*

absolutos. inde est damnabis tu quoque votis, quasi reos *facies*.

238. PROICIAM exta 'proiciuntur' in fluctus, aris 'porriciuntur', hoc est porriguntur: nisi forte dicamus etiam fluctibus offerri. quod si est, 'porriciam' legendum est, *id est porro iaciam*. 5

240. PHORCIQVE CHORVS Latine 'hic Phoreus, huius Phorei' dicimus: nam apud nos Graeca huius nominis non est declinatio. est autem *hic Phoreus* deus marinus. PANOPEAQVE VIRGO una de Ne-reidibus, quam ideo separatim dixit, ut illas non virgines intellegamus. 10

241. PORTVNVS deus marinus qui portubus praeest. et bene 'impulit' eum 'ipse' iam vicinum portui. nota est autem fabula *indignata Iuno quod ex pellice sua Semele natus Liber pater ab Ino matertera eius esset nutritus, Athamanti viro eius, regi Thebanorum, sive ut quidam volunt, Orchomeniorum, furorem inmisit, qui . . . Athamas* 15 post furorem a Iunone immissum cum occiso Learcho filio, dum eum feram credit, Melicertam alterum filium cum Ino uxore sua persequeretur, et se illi in mare praecipitassent, voluntate numinum in deos versi sunt: Melicerta in Portunum, qui Graece Palaemon dicitur, Ino in matrem Matutam, quae Graece dicitur Leucothea. 20

243. PORTV SE CONDIDIT ALTO id est usque ad interiora pervenit.

244. EX MORE ludorum, scilicet per praeconem.

245. VICTOREM 'primum' Cloanthum subaudis: nam et illi duo victores sunt Sergesti: unde paulo post *habes* <493> quem modo 25 navali Mnestheus certamine victor consequitur.

248. DAT FERRE *ut ferat*. Graecum est duo verba coniungere,

1 damnabis] buc. V 80 || 3 exta proiciuntur e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 2, 1 sqq. || 5 i. e. porro iaciam] cf. Pauli Fest. s. v. 'porriciam' || 15 Athamas post furorem e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 13 et VII 421. mythogr. II 79 || 27 Graecum est . . . poetis] cf. Don. ad Ter. Andr. III 2, 4

1 dampnabis C || reor F || 2 facies hab. C et edidit Stephanus || 3 extra NH || in fluctus aris] in fluctu maris M in fluctum aris man. rec. in L || porriciuntur N: piciantur F poriciuntur CH proiciuntur L (t. poriciuntur superser. l), om. M || 4 hoc est porriguntur om. C || hoc est om. L, suppl. l || 5 porriciam F: porriciam reliqui || est om. M || id est porro iaciam edidit Stephanus || iaceam F || 6 foreus et forci libri || 7 declinatio] Φόρχνος Φόρχνος quod interdum Φόρχνον Φόρχνος dicitur unde Lucanus in VIII. (IX 626) 'Phorcynidos ora (sic) Medusae' protulit add. D || 8 hic portus F. ad vers. 240 ab ea manu quae notis *ironianis* usa est phorchus rex sardiniae fuit conuersus in numen marinum in marg. T || 14 anthamanti F || rege F || 15 orchomeniorum F || qui cum occiso learcho e. q. s. F || 17 fera F || melicertum F || sua] Ino *supr. vers. add. l* 18 et] ut M || voluntatem iminum F || 19 melicerta F' meli incerta L || dicitur] nam λιμὴν λιμένος portus dicitur unde Palaemon add. D || 20 in matrem mutatam F' in matre mutata N H L (in matrem matuta l) || leucothea N L leucatea L (sed catea in ras. l) || 25 sunt om. FC || unde om. C

ut paulo post <262> donat habere viro. sed hoc datur poetis.

MAGNUM TALENTUM ut diximus <112> quiddam breve, sed 'magnum' dixit comparatione alterius.

250. CIRCVM *id est* in parte extrema.

5 251. MAEANDRO DVPLICI flexuoso. et hoc dicit: erat in chlamyde flexuosa et in se remeabilis purpura, in modum Maeandri, fluminis Cariae provinciae, *qui sinuosissimus est.* MELIBOEA *alii putant Milesia.* pro Meliboeensis: est autem civitas Thessaliae Meliboea.

10 252. REGIVS Troi, regis Phrygiae, filius.

253. FATIGAT laus picturae, quasi gerat.

254. ACER *id est* *velox.* PRAEPES modo volans.

255. SVBLIMEM in altum.

256. PALMAS AD SIDERA TENDVNT aut mirantes, aut increpan-
15 tes deos.

258. VIRTUTE SECVNDVM quia ille favore vicerat numinum: unde et praemia dantur congrua: illi chlamys, deorum continens fabulam, huic lorica, id est virtutis insigne.

259. HAMIS AVROQVE hamis aureis.

20 261. SIMOENTA venit a nominativo Graeco, non in *ις*, sed in *εις* exeunte. SVB ILIO ALTO 'o' brevis fit sequente vocali.

262. DECVS ET TVTAMEN quia triplex et aurea.

263. PHEGEVS SAGARISQVE nominatim dicendo addidit laudem.

2 MAGNUM . . . alterius] Talentum: ut diximus breve quiddam, sed magnum alterius minoris comparatione, cum primum sit unum et maximum aliorum, ut supra diximus *D* || 4 extrema] ut diximus *add. HM.* *cf. ad II 616 et IV 137.* quasi fimbria ut diximus *add. D* || 5 hoc *om. FC* || clamide *F'CM* chlamide *NL* clamyde *H* || 7 sinuosissimus *Ilagenus*: sinuosissimus *F* || alii putant milesia post Meliboeensis collocavit *Daniel.* fort. ad chlamydem nescio quis adscripserat Milesiam. *cf. Serv. ad georg. III 306 et IV 334* || 8 meliboeensis *libri* || thessaliae *LN* thessaliae *LH* || 10 troiae *H* troili *M* troili *l* Trois *vulgo* || 11 gerat] non videatur *add. L et supr. vers. n.*, et non gerere videatur additur *vulgo*

12 ad acer *supr. vers. uelox T* || modo volans] modo uolantem *FC* modo lans non

videatur *N* modo uolans non uideatur *H* || 13 SVBLIME *M* || 14 TENDVNT *F*: *T. CM* TOLLVNT *NLH* || 16 ille] primus *F* || 17 chlamis *F'* clamis *reliqui* || 18 huic] uhic *H* illi *M* || 19 HAMIS . . . aureis *om. FC* || aureis] *δύο δι' ἑνός add. Fabricius* || 20 SIMOENTA] accusativus singularis *add. Masvicius, fortasse recte: nam venit autem pro venit NLH* || nominativo] nomento *F* || non in *ις* sed in

in eis
εις exeunte *vulgo*: *n̄* eis sedem exeunte *F* non sed in e exeunte *C* non in eis sed in *ειη* exeunte *NH* non in eis sed in .m. exeunte *L* (.m. in ras. l) non in eis sed in *εν* exeunte *M.* nolim haec *Servio* tribui non in *εις* sed in *εν* exeunte || 21 exeunte] ut *Σιμόεις Σιμόεντος add. D, ediderunt Stephanus et Daniel* sequenti *FC* || 22 trilex *F.* *hauit scio an scholiastes Servii* triplex in trilex mutari voluerit, sed trilex nominativus alibi non reperitur.

265. CVRSV PALANTES TROAS AGEBAT ad Aeneae qui eum vicit pertinet laudem.

267. CYMBIAQVE pocula sunt in modum cymbae navis.

ASPERSA SIGNIS hoc est ἀνάγλυφα.

268. OMNES qui vicerant scilicet.

5

269. PVNICEIS TAENIS vittis roseis: et significat lemniscatas coronas, quae sunt de frondibus et discoloribus fasciis, et sicut Varro dicit, magni honoris sunt. 'taenis' autem modo vittis: alias vittarum extremitates dicit, ut <VII 352> fit longae taenia vittae.

270. ARTE id est virtute: quod Græce ἀρετή dicitur.

10

271. ATQVE ORDINE DEBILIS VNO Sergestus scilicet. et bene ex mutatione conquisivit ornatum: nam inrideri et sine honore esse hominis est, remis carere, navis.

273. VIAE IN AGGERE agger est media viae eminentia, coag-
geratis lapidibus strata: unde viae aggerem dixit.

15

274. AEREA fortis, ut <198> aerea puppis. GRAVIS fortis, ut <114> gravibus certamina remis.

276. TORTVS hos tortus: id est sine causa temptat incessus.

278. CLAVDA ab homine transtulit: Cicero mancam ac debilem fore praeturam suam.

20

279. MEMBRA etiam hoc ab homine transtulit.

281. VELA FACIT TAMEN ἀνακόλουθον: nam non praemisit 'quamquam remigare non posset'. SVBIT OSTIA portus, ut supra <I 400> diximus, ideo quia exitus fluminum frequenter portus efficiunt.

282. PROMISSO aut magno: aut ante promisso, κατὰ τὸ σιωπώ-
μενον, ut intellegamus in omnibus ludis illud esse servatum <305>

3 pocula sunt . . . navis] exscr. Isid. or. XX 5, 4 || 8 alias vittarum extremitates dicit] cf. Isid. or. XIX 31, 6 || 14 agger . . . strata] exscr. Isid. or. XV 16, 7 || 19 Cicero] pro Mil. IX 25 'occurrerat ei mancam ac debilem praeturam futuram suam consule Milone'

1 scholium ad v. 265 om. L, in marg. suppl. l || PALANTIS F || AGEBAT om. FC || eum om. l || 3 cymbae F cimbæ L || navis om. M || 4 anaglypha F anaglypha N anaglypha L (sculpta superscr. l) aneglypha H anaglypha M id est sculpta ἀνάγλυφα Stephanus || 5 vicerunt FCM || 6 TAENIS FN TENIS CLH TAENIS M || roseis CNLH: roseys F russeis M l || 7 fasciis L: fasciis reliqui || 8 taenis ex taenes F tenis C thenis N teni is M teniis l, nam magni . . . dicit in contextu omissa in marg. suppl. l || 9 ut fit om. M || longe taenia uitta F longae teniae uittae C longa et thenia uittae N longa tenia uitta L (sed a in longa et uitta in ras. l) longa et taenia uittae H longa et tenia uittae M || 10 ἀρετή Daniel: arcte F. id est uirtute arcte C || 12 mutatione] sensuum supr. vers. add. ml || 17 terramina C || 20 fore om. FC, fero N (corr. ead. man.) || suam LM: tuam FCNH || 22 anacoliton F anacoluton C anacholuton N anacoluthon LH ἀνακόλυτον M || 23 possit FC || portus deletum et lenis superscriptum in C || 24 portus om. C || 25 cata to siopomenon F, om. reliqui || 26 ludis om. NH (supr. vers. add. n)

‘nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit’: quod et in pictali ait certamine <366> victori velatum auro vittisque iuven- cum, ense atque insignem galeam, solacia victo: aut certe promississe eum intellegamus, quando vidit navem periclitantem.

5 284. OPERVM HAUD IGNARA MINERVAE perita lanificii.

285. CRESSA GENVS *hoc est Cretensis. et hoc est figura Graeca*, ut <VIII 114> qui genus? unde domo? PHOLOE nomen pro- prium. erat autem lactans: nam infantes lactentes dicimus.

287. GRAMINEVM graminosum: Cicero de hastis bene etiamne
10 gramineas hastas: *quia ‘gramineum’ est ex gramine, ‘graminosum’ gramine abundans.* COLLIBVS VNDIQVE CYRVIS mutavit: non enim silva colles habet, sed est in collibus silva. debuit ergo dicere, quem colles cingebant silvis.

288. MEDIAQVE IN VALLE THEATRI media in valle erat circus
15 theatri, id est spatium spectaculi. et ‘theatri’ Graece dixit a *circumspectione. omne spectaculum theatrum possumus dicere ἀπὸ τῆς θεωρίας*: non enim est speciale nomen.

290. CONSESSV MEDIVM TVLIT ordo est: quo se Aeneas me- dium tulit cum multis milibus, et extracto consessu resedit.

20 292. ANIMOS ‘eorum’ subaudis.

293. MIXTIQVE SICANI quod ait <108> pars et certare parati.

295. *FORMA INSIGNIS id est decorus.* VIRIDIQVE IVVENTA aetates omnes Varro sic dividit: infantiam, pueritiam, adulescentiam, iuven- tam, senectam. hae tamen, sicut etiam de temporibus supra <III 8>
25 diximus, singulae trifariam dividuntur, ut sit prima, viridis, prae-

8 erat autem ... dicimus] cf. Serv. ad georg. I 315 et Isid. diff. verb. 337 || 9 Cicero] in Verr. act. II 4, 56, 125 || 10 quia ... abundans] cf. ad Aen. VIII 175 et Isid. diff. verb. 223 || 15 et theatri ... θεωρίας] cf. Isid. or. XV 2, 34 et XVIII 42, 1 || 22 aetates omnes ... senectam] cf. Isid. or. XI 2, 1

1 et] etiam *F* || in *om. FM*, im *L* || pictali libri, id est singulari *superscr.*

m || 4 nauim *M* || 6 cretenses *F* || 7 domo] domus *F* modo *NH* || 8 lactantes *F*

(*e superscr. man. rec.*) lactan^{e tes} *C* lactantes *NH* lactentes *ex* lactantes *LM. cf. Servius ad georg. I 315, quem exscripsit Isid. diff. verb. 337* || 9 de hastis] beatis *F* de astis *L* || 10 *ad v.* 287 in marg. gramineum dicitur ex gramine graminosum graminibus habundans *T* || 12 ergo *om. F* || 13 quem] quequem *NH* (que *del. n*) || 15 spectaculi *C* || a circumspectione ... dicere *hab. C* || 16 omnes

C || teatrum *F* || ἀπο θεωρίας *F* ἀποθεῶν θεωρίας *NH* ἀπο θεῶν θεωρίας *L* (ἐκ θεωρίας in ras. *l*) apotes theorias *M* || 17 est *om. H* || specula *F* || 18 CONSENSVS *C* CON- CESSVM *L* || 19 exstructo *CL* || consessu *ex* consensu *F* consessum *L* (*corr. l*) || 20 subydis *F* || 21 quod ait] quia ut *F* || pars *om. CHL* (*supr. vers. add. l*) || 22 *ad insignis supr. vers.* decorus *T* || FORMAM SIGNIS *F* || 23 adulescentiam *F* adulescentiam *C* adolescentiam *NLHM* adulescentiam *M* || 24 hec *F* haec

CM || 25 singula *C* || trifariam *C* triphariae *L* (*am superscr. l*) || viridis] vel adulta et *Masvicius*

ceps: hinc est et 'viridi iuventa', et <VI 304> cruda deo viridisque senectus. item Sallustius sed Mithridates extrema pueritia regnum ingressus matre sua veneno interfecta.

296. AMORE PIO PVERI] casto, non infami. AMORE PIO PVERI aut genitivus est, et dicit eum ob hoc venisse, ne amicum relinqueret: aut distinguendum per se, et est nominativus pluralis, ut 'pueri' non referamus ad aetatem, sed ad agonale studium, in quo sunt puerorum et virorum separata certamina: nam ἄνδρες καὶ παῖδες dicuntur, licet non sint unius aetatis παῖδες ἄνδρες.

297. REGIVS † nouli.

10

298. ACARNAN Epirota: Acarnania enim est pars Epiri.

299. TEGEAEAE si derivativum fuerit 'de' non sequitur; si 'Tegeae' legerimus, non stat versus, nisi addita 'de' syllaba. derivativum autem ille indicat locus <VIII 459> tunc lateri atque umeris Tegeaeum subligat ensem. et Tegeum oppidum est 15 Arcadiae, a Tegeo Arcadis filio.

300. HELYMVS ecce ubi subtiliter Helymum cum Aceste ad Siciliam dicit venisse cum ait 'comites senioris Acestae'.

301. ADVETI SILVIS id est venatores.

302. QVOS FAMA OBSCVRA RECONDIT hoc dicendo per contrarium 20 illos omnes esse nobiles indicavit.

306. CNOSIA Cretensia: Cnosos enim est civitas Cretae. et bene, sicut etiam in navibus, et generalia dat et specialia. LEVATO nitido, ut <VII 789> at levem clipeum sublatis cornibus Io.

308. PRIMI aliorum comparatione: nam unus est primus.

25

2 Sallustius] hist. fragm. II 54 Kr., II 45 D.

1 viridi] uidisque F || et] sed F || 2 saltius F || mitridates FCLM mythridates H || extrema H || 4 ad pio supr. vers. casto T || infamie F', corr. Daniel || 5 linqueret C || 8 ἀναφαίκα in ea ec F ἀναφαίκα καὶ πελαός C andres cepe N andres caepedes L (uir et pueri superser. l) andres cepedes H andres kai pedes M || 9 discuntur FC (s del. c) || non . . . aetatis] confusio sit aetatum M ||

παῖδες ἀναφαίκα F παῖδες ἀναφαίκα C παῖ.ησ ἀαρες N παῖνσ ἀδρες L παῖνσ ἀδρες H. παῖδες ἄνδρες om. M et exempl. impr. || 10 nouli] συνωνυμία F. Schoellius || 11 acarina C (n del. c) acarnia MI || 12 TEGEAEAE M: TEGEAE reliqui || deriuatum FC deriuaticium H || fuerit] Tegeaeae additur vulgo || 13 legeremus C || deriuat-

tiam F deriuatium CNH || 15 tegaeum C tegeum M: tegeum FNLIH || tegaeum C, autem add. F || 16 archadiae FC || tegio F || archadis F Arcadiae Daniel || 17 ad Helymum supr. vers. ecce ubi suptiliter elymum cum aceste ad siciliam dicit uenisse T || elimum F || 18 comitis seniores cestae F' || 19 ad ad-sueti silvis supr. vers. id est uenationi ac per hoc durati ad laborem T || uenatoris F, corr. Daniel || 22 CNOSIA C: GNOSIA reliqui || cretesia FC cretensi NLIH || cnosos F nosos C gnosos NIIM gnossos L || est om. F' || 24 at] ad libri praeter L || clypeum C clipeum NH || ino F || 25 est om. FC

309. FLAVA viridi, ut supra <IV 261> iaspide fulva.
310. PHALERIS equorum ornamentis; sermo Graecus est.
HABETO habeat: tertia persona est a futuro imperativi, quae in hoc modo numeri singularis similis est secundae.
- 5 311. AMAZONIAM quasi Amazoniam, ut <110> sacri tripodes.
313. BALTEVS balteus dicitur non tantum quo cingimur, sed etiam a quo arma dependent.
314. CONTENTVS ABITO quasi de parvo munere. *ABITO abeat.*
316. CORRIPIVNT SPATIA AVDITO raptim eunt, ut <VI 424>
10 corripit Aeneas aditum custode sepulto. LIMENQVE RELINQVUNT aut regulam, aut signum de creta factum.
317. SIMVL VLTIMA SIGNANT intuentur *et notant* ultima spatia, *id est finem cursus*, aviditate vincendi. *et deest 'visu'*, ut Cicero notat et designat oculis. aut 'signant ultima' culmorum scilicet sum-
15 mitatem: 'signant' vestigiis, ut alibi vix summa vestigia signant harena.
318. PRIMVS ABIT sicut et de navibus post generalitatem transit ad specialitatem. et bene, quia tribus statuta sunt praemia, quinque commemorat, *scilicet* casuris duobus.
- 20 319. ALIS velocitate, quia tam ventos quam fulmina alata fingunt poetae, ut <VIII 430> et alitis austri.
320. PROXIMVS HVIC secundum hunc locum proximum [*autem*] dicimus etiam longe positum nullo interveniente.
323. QVO DEINDE SVB IPSO id est post ipsum, *iuxta ipsum.*
- 25 324. CALCEM CALCE TERIT calcem dicimus unde terram cal-

2 'Phaleris' . . . est] exscr. Isid. or. XX 16, 1 || 3 tertia . . . secundae] cf. Serv. comm. in Don. p. 414, 32 K. || 6 balteus . . . dependent] exscr. Isid. or. XIX 33, 2. cf. gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 27 || 13 Cicero] in Cat. I 1, 2 || 15 alibi] georg. III 195

1 falua NH || 2 graecus est] quia *φάλαρα* dicuntur graece *add. D* || 3 imperatio N || 4 modo numeri singularis] monumento singl H || numeri singularis FC: numero singulari NI (*nam PHALERIS . . . secundae a prima manu omissa in marg. suppl. I*) num. sing. M || 6 BALTEOS N BALTHEVS L || balteus FC baltheus NL || quo] co H || cingitur C || 7 a quo NHM: co F' quo CL || 8 HABITO F || quasi de] quando F || HABITO habeat F, non edidit Daniel || 10 RELINQVNT F RELINQVNT H || 12 *ad signant supr. vers. notant et intuentur aviditate vincendi T* || intuentes et notantes F, notant *Masvicius* || 13 id est finem cursus *supr. vers. add. c* || et deest visu Cicero *supr. vers. add. c* || visu] uis F || ut del. c || 14 culmorum *Regius Burmanni a m. pr. et Commelinus: culmu H cumulorum FCLNM. cf. v. 287 'gramineum in campum'. || culmorum scilicet] id est cumulorum M. fortasse culmorum scilicet, id est summitatem* || 15 signa M, *ponat libri Vergiliani* || 16 arena LH || 17 HABIT F || 18 quia] cum F || 20 fulmina om. F || alata] *in alat desinit Cassellani quaternio XVII., XVIII. et undevicesimi sex membranae interierunt.* || 22 secundum hunc: locum e. q. s. F. *Schoellius* || 24 SVB IPSO] sub ipso *add. NH* || 25 unde terram calcamus om. H

camus; ergo non proprie dixit 'calcem calce terit': planta enim calcem non potuit terere: unde a parte totum accipiendum, id est calce pedem terebat.

325. INCUMBENS VMERO aut Helymi umero: aut currentis est gestus. 5

326. ELAPSVS PRIOR ut dum elabatur, id est celeriter currit, prior fiat: et satis licenter est dictum. AMBIGVVM minus firmum ad celeritatem.

327. SVF IPSAM FINEM [finem] bis subaudis: sub ipsam finem [aut] fessi adventabant ad finem. 10

329. LABITVR INFELIX quia parata victoria caruit. CAESIS VT FORTE IVVENCIS bene rem notam per transitum tetigit: agonalis enim moris fuerat post sacrificia ad certamen venire.

330. FVSVS HVMVM ordo est 'super fusus'.

332. TITVBATA participium sine verbi origine. 15

333. IN IPSO CONCIDIT ablativum posuit, quia non est mutatio

334. OBLITVS AMORVM id est Euryali. et divisit sententiam Euryali OBLITVS AMORVM amare nec supra dictis congrue: ait enim <296> 'amore pio pueri': nunc 'amorum', qui pluraliter non nisi turpitudinem significant. 20

336. SPISSA HARENA tenui: quanto enim quid minutius, tanto est densius.

338. PRIMA TENET τὰ πρῶτα, † prisca. FREMITVQVE SECVNDQ bene 'secundo' addidit, quia est et irascentum.

340. HIC temporis adverbium est modo. per caveam autem plebem significat: nam cavea consessus est populi. ORA PRIMA PATRVVM hoc est quod Iuvenalis <II 147> ait et omnibus ad podium spectantibus. 25

1 planta LH: plantam FNM || 2 calcem LII: calcem N calce FM || non potuit Stephanus: potuit libri. dubito nam planta . . . terere Servii sint || tenere N || 3 fortasse calcem pede || terebat L || 4 elymi N helimi LM elimi H flexo Stephanus || 5 gestus] genus F uistus H || 6 ut dum FM: ideo N ut de eo || L ut deo H || elabatur l: labitur FNLM. cf. ad v. 151 || id est celeriter . . . INFELIX (c. 329) om. H || 7 ut prior NLM || et] sed F || dictum] transeat elapsus cum labi sit cadere add. M || 9 finem om. F || 11 quia] qui F || 14 ad v. 330 in marg. ordo est ut est forte fusus subaudis sanguis super humum cesis iuuenis et ut madefecerat virides herbas T || 15 origine] non enim dicitur titubor titubaris licet quaedam neutra sint quae tria habent participia praesentis praeteriti et futuri ut placens placitus et placiturus et prandeo similiter add. D || 16 ablativum posuit: non enim dixit in ipsam concidit finem, quia non est mutatio: nam motum non significat D || 17 OBLITVS AMORVM id est euryali . . . euryali amorum amore (sic) c. q. s. F || 18 amare] pro 'amoris' vulgo || congrue] congruit vulgo || 19 qui] quia M || 20 significant F: significat NLM || 23 τὰ πρῶτα NI τὰ πρῶτα L τὰ πρῶτα M τὰ πρῶτα scilicet loca Masvicius || prisca] principia Ger. Vossius. vix F. Schoellius || 24 addit L || iratorum M || 25 est om. M || per . . . populi cum lemmate CAVEAE CONSESSVM ante scholium ad hic collocata habet F || 26 ET HORA F || 27 iuvenalis F iuuenalis M

343. LACRIMAEQVE DECORAE ipse etiam fletus habebat aliquid venustatis, ortus aut a gaudio, ut Terentius o lacrimo gaudio, quod et congruit puero propter victoriam inopinatam: aut certe ad miserationem movendam contra eum qui se adserebat esse victorem.
- 5 344. VENIENS crescens, ut hic segetes, illic veniunt felicius uvae.
349. *CERTA firma.* CERTA MANENT PVERI ut diximus supra <296>, quia *παῖδες* dicuntur.
350. ME LICEAT 'liceat me miserari': nam non 'me liceat',
10 sed 'mihi liceat' dicimus. CASVS adlusit, a cadendo.
351. TERGVN *pellem.* mutavit more suo: nam 'tergus' debuit dicere.
352. ONEROSVM plus est quam si 'oneratum' diceret, sicut et 'sceleratum' et 'scerosum'.
- 15 355. QVI LAVDE CORONAM virtute: a sequenti quod praecedit.
356. FORTVNA bene dolum suum excusat.
358. OPTIMVS OLLI aut ei adrisit: aut 'olli iussit efferri'. sane congrue arma dat iuveni.
359. DIDYMAONIS ARTES laus ab artifice, ut divinum opus
20 Alcimedontis.
360. NEPTVNI SACRO DANAIIS DE P. R. 'Danais' a Danais. et intellegimus hoc ad Aeneam transisse per Helenum.
363. PRAESENS fortis: ac si diceret, si adsit quis plenus animi.

2 Terentius] adelph. III 3, 55 || 5 hic] georg. I 54 || 9 liceat me . . . dicimus] cf. Don. ad. Ter. hec. prol. alt. v. 2 || 13 plus est . . . scerosum] cf. Isid. or. X 254 et Don. ad Ter. eun. IV 3, 1 || 19 divinum] buc. III 37

1 ipse] aut ipse *M* || 2 aut a gaudio *M*: aut gaudio *F* a gaudio *NLH* || o *M*: om. reliqui || gaudio om. *F* || 3 ad] di *F*, om. *H* || 4 movendam] mouen diX *H* || 6 uvae] venire anni dicuntur in adolescentibus, sicut in senibus recedere. Horatius (*a. p.* 175) 'multa ferunt anni venientes commoda secum, multa recedentes adimunt'. *add. D* || 7 CERTA MANENT firma PVERI ut diximus *e. q. s.* *F* || 8 quia] qui *F* || *παῖδες*] *παῖδες* *F* *παῖδες* *N* (at. ideo pede *in marg. n*) *παῖδες* *L* *παῖδες* *H* pedes *M* *ἄνδρες καὶ παῖδες* *vulgo* || 9 *scholium ad v.* 350 om. *F* || miserari] alterum i *in ras. l.* miserarius *H* || nam non me liceat dicimus sed mihi liceat *NH* || 10 CASVS *F* CASVMS *H* || 11 STERGVS *H* || tergus] tergum *F* || 12 dicere] cum tergum habeat carnis appellationem, tergus vero sit pellis, ut (I 211) 'tergora diripiunt costis' *add. D* || ad aureis *in marg. ab eius manu qui notis tironianis usus est* vel reuera unguibus aureis id est auro incapsatis et inclusis vel aureis dicit id est aureum colorem habentibus. leone enim senescente unguis illius aurei coloris fiunt *T* || 13 ONEROSVM *F* SONEROSVM *H* HONEROSVM *M* || oneratum *FNI* honeratum *LM* || et post sicut om. *F* *M* || 15 sequente *NLHM* (sequenti *l*) || ad qui laude coronam *supr. vers.* a sequente id quod praecedit (*sic*) intellege quia praecedit virtus et sequitur laus *T* || praecedit] nam ex nirtute praecedenti sequitur laus *add. D* || 17 oli *L* || 19 DIDYMAONIS *NLHM* || diuini *M* || 20 alchimedontis *libri praeter M* || 21 Danais om. *FL* || a Danais] te danais *H* || 22 Helenum] ne videatur ex sacrilegio quaesitum *add. D*

366. VELATVM *id est* coronatum. AVRO autem, quia solent habere laminas quasdam, ut <IX 624> et statuam ante aras aurata fronte iuvenum.

369. VIRVM SE MVRMVRE TOLLIT cum suffragio plurimorum.

370. SOLVS QVI PARIDEM S. C. C. multi haec a poeta volunt 5 dici, melius tamen verba sunt populi: unde et 'virum se murmure tollit'. PARIDEM venit ab eo quod est 'Paris, Paridis' vel 'Paridos', quod autem legimus <X 705> 'urbe paterna Parin creat' venit ἀπό τοῦ ὁ Πάρις, τοῦ Πάριος, τῷ Πάρι, τὸν Πάριν: et volunt, si proprium sit, in 'dos' exire genitivum, si appellativum, in 10 'os'. sane hic Paris secundum Troica Neronis fortissimus fuit, adeo ut in Troiae agonali certamine superaret omnes, ipsum etiam Hectorem. qui cum iratus in eum stringeret gladium, dixit se esse germanum: quod adlatis crepundiis probavit qui habitu rustici adhuc latebat. hos autem ludos transfert Vergilius ad Hectoris tumulum: 15 qui sunt facti, cum habuisset Hector occidi.

373. AMYCI DE GENTE Amycus filius Neptuni fuit et nymphae Melies, qui a Polluce victus est pyc tali certamine. Bebrycia autem ipsa est Bithynia: Sallustius igitur introrsus prima Asiae Bithynia est, multis antea nominibus appellata: ipsa enim est 20 et maior Phrygia.

374. MORIBVNDVM morienti similem.

11 sane hic Paris . . . probavit] exscr. mythogr. II 197, III 11, 24 || 17 Amycus . . . Melies] cf. Luct. Plaē. ad Stat. Theb. III 353 || 18 Bebrycia autem . . . Phrygia] exscr. Isid. or. XIV 3. 39 || 19 Sallustius] hist. fragm. III 43 Kr., III 46 D.

1 scholium ad AVRO om. F || 2 lamminas l || 3 aurata NH (aurata n) 5 s. c. c.] simile dixit Homerus de Euryalo ad sepulcrum Patrocli (Il. XXIII 677 sqq.) Εὐρύαλος . . . Καδυμείνας add. D || multi autem N || hoc LH || 6 unde est F || 7 PARIDEM om. NLH (pariden supr. vers. l) || paris et paridis H || vel Paridos vulgo: om. F, ut paridos NHM aut paridos L || 8 urbe paterna parin creat FN LH: parin creat pari mercantur. B. p. urbe paterna M || 9 uenit ab eo quod est ὁ ΠΑΡΙΣ ΤΟΥ ΠΑΡΙΟΣ Τῷ ΠΑΡΙ ΤΟΝ ΠΑΡΙΝ Fⁿ uenit ἀπο τῶν ο paris

to parios το παριτο parin N uenit ἀπο τῶν ο paris to parios το παρι το parin (o ante paris in ras. et n superscr. l) uenit ariata o paris το parios το παριτο parin H uenit ἀπο το paris. to parios το parin M || 11 os] has N || troica FN LH: tro//icam L (duae litterae deletae sunt et o in ras. l) || 12 in Troia agonali certamine Stephanus et Fabricius || 13 dixit se] dixisse Fⁿ dixit se ex dixisse L || 14 quod] et Lion || adlatis] habeat add. M || crepundiis] fratrem add. M. crepundia signum monumenta puerilia in marg. adscr. l || abitu F || 15 Vergilius] quasi add. N si H (del. h) || 16 cum habuisset hector occidi libri, nisi quod occide H (i. e. 'cum Hector occisus esset'): cum ludi funebres celebrarentur cadaveri Hectoris ab Achille occisi vulgo || 17 AMYCI FHM || amicus FLHM amicis N || 18 qui a Polluce . . . Phrygia om. F || pictali NLH || bebricia NLH || 19 bithynia N bithynia L bythina M || aseye L || bithynia NH bythynia LM || 20 ante LH || 21 frigia libri. ceterum ipsa . . . Phrygia non esse Sallustii vidit Dietschius

375. TALIS qualem multitudo loquebatur.

376. OSTENDIT melius dixisset 'ostentat'.

380. ALACRIS cum 'acer' ubique dicat, 'alacer' tamen non dicit, licet inde nascatur: vitat enim confusionem: unde utrumque non
5 vult dicere. nam 'alacer' nusquam, *et iterum* 'acris' nusquam dixit. inde est quod etiam pampini supprimit genus, quia dubitatur.

383. SI NEMO AVDET ὄρος βίαιος: argumentatur enim se omnes vicisse, ex eo quod ad certamen nullus accedit.

386. REDDI quasi debita promissa, quia ait <366> 'victori ve-
10 latum auro vittisque iuvenecum'.

387. HIC GRAVIS tunc. 'gravis' autem aetate vel obiurgatione. CASTIGAT *increpat*, obiurgat.

388. TORO CONSEDERAT HERBAE est verbum de verbo: nam 'torus' a tortis dictus est herbis.

389. FRVSTRA ordo est: tantane dona tam patiens sines tolli frustra? sane sciendum, hunc secundum Hyginum, qui de familiis Troianis scripsit, unum Troianorum fuisse, de quo Vergilius mutat
15 historiam.

390. * TAM PATIENS pro 'tam patienter sines'.*

391. NOBIS DEVS ILLE MAGISTER 'nobis' non vacat: ut Cicero qui mihi accubantes: sed pro 'noster' est positum vitandi [*propter similitudinem*] homoeoteleuti causa.

394. ILLE SVB HAEC aut statim: aut post haec.

395. SED ENIM GELIDVS aliud pendet ex alio: quare 'hebet'?
25 quia gelidus est: quare gelidus? quia senis.

396. EFFETAE exhaustae. et est translatio a mulieribus, quas frequens partus debiles reddit.

397. INPROBVS ISTE qui sine certamine postulat praemium.

3 cum acer e. q. s.] cf. [Sergii] explan. in Don. p. 491, 28 K. et Don. ad Ter. eun. II 3, 12 || 20 Cicero] in Cat. II 5, 10 || 26 'Effetae' . . . reddit] cf. Isid. or. X 94

2 ostentabat *F* || 3 acer *om. H* || 6 pampini *LM*: pampinius *F* pampini *N* (ta superscr. *cad. man.*) pampitani *H* Papinius *vulgo. cf. Servii (Sergii) comm. in Don. p. 432, 6 K.* || superprimit *H* || 7 oros biaeos *FNLH* orosbicos *M* oros bicos uel cos id est uehemens argumentum *in marg. adscripsit l* || omnes *om. F* || 9 REDDIQUE VIRO PROMISSA *F* || quia] qui *N* || 11 tunc] hic tunc *M* || antem] uel *F* || 12 increpat *edidit Stephanus* || 13 est *om. FM* || 15 tantane dona frustra tolli sines tam patiens *M* || 16 frustra *om. F* || sane . . . historiam *om. F* || hygrinum *H* || 19 TAM PATIENS . . . sines, quae post obiurgat (*lin. 12*) *F* habet, ego huc transposui, non *edidit Daniel* || 21 pro] propter *H* || 22 omoeoteleuti *F*

homeoteleuti *L* emocuteleuti *H* omoeteleuton *M* || 24 hebet *NM*: habet *F* hebetat *L* habeat *H* || 25 senex *F* || 26 quas frequens partus] quartus frequens *F* || 28 ISTE] id est nimis avidus *add. D* || qui] quia *M*

398. ILLA IVVENTAS aut magna, aut quae quondam fuerat.

400. NEC DONA MOROR id est non expecto, *non movcor donis*: hic enim sensus tam superioribus, quam sequentibus congruit. et supra enim ait, se non praemii causa dimicare, sed gloriae, et paulo post bovem victor interemit. 5

401. INMANI PONDERE *pro* 'inmanis ponderis', more suo, ut <III 467> hamis auroque trilicem.

402. QVIBVS quorum instructu.

403. FERRE MANVM contendere: nam utraque manus armatur. *et* 'manum' *pro* 'manus'. INTENDERE BRACHIA TERGO ligare, ut 10 <IV 506> intenditque locum sertis.

404. ANIMI TANTORVM *hic distinguendum*: hoc est virorum fortium, quos *aequum non erat magna mirari*. unde addidit 'ante omnes stupet ipse Dares': nam stultum est dicere 'tantorum boum', cum dixerit septem. 15

406. LONGEQVE valde, ut <I 13>: Tiberinaque longe ostia.

408. VERSAT considerat, ut Sallustius exercitum *maiorum more* verteret, *hoc est consideraret*.

409. SENIOR secundum Varronem 'senior' et 'iunior' comparativi sunt per imminutionem. hinc est <VI 304> iam senior, sed 20 *cruda deo viridisque senectus*: additum enim hoc est ad exprimendum, quid sit 'senior': item Ovidius inter iuvenemque senemque. et re vera non convenit hunc satis senem accipi, qui et vincere potest, et uno ictu taurum necare. ergo 'senior' non satis senex, sicut 'iunior' non satis iuvenis, intra iuvenem, sicut 'pauperior' 25 intra pauperem. dicit autem hoc Varro in libris ad Ciceronem.

410. CAESTVS ET ARMA *ἐν διὰ δυοῖν*: 'arma' id est caestus.

6 'Inmani pondere' . . . trilicem] cf. Macrob. Sat. VI 8, 1 sqq. || 17 'Versat' considerat] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 671 || Sallustius] hist. fragm. inc. 17 Kr., 51 D. || 19 secundum Varronem e. q. s.] cf. Don. ad Ter. hec. prol. alt. v. 3 et Phorm. II 3, 15. Isid. or. XI 2, 25 et diff. verb. 531 || 22 Ovidius] met. XII 464 || 26 Varro in libris ad Ciceronem] Wilmanns d. M. Ter. Varr. libr. gramm. p. 158

1 IVVENTAS FL (*sed s in ras. l*) IVVENTA NH IVVENTVS M || 6 more suo om. F || 9 armatur manus M || 10 manum Daniel: manu F || 13 addit F || 14 dicere] sentire M || 15 diceret F || 16 hostia NLHM || ostia] et Sallustius (Cat. 52, 2) 'longe alia mihi mens est patres conscripti' *add. D* || 17 *ad versat supr. vers. librat ponderat T* || ut om. F || 18 *uertetet F: uertere NLHM* *vertere Kritzius et Dietschius* || considerare *Masvicius* || 19 uarrone F || senior et iunior FLM: iuuenior et senior NH, *probavit Wilmanns* || 20 imminutionem L (1. imminutionem *superscr. l*) || hinc est iam F: hinc etiam NLH (*del. et intra pauperior superscr. n*) hinc est etiam M || 21 est om. M || 25 iuuenior F || intra in ra F *sed intra ML* || pauperem pauperior intra NH. *ceterum fort. infra*

^{uertit uirtus}
iuuenem et infra pauperem || 27 endyi adyn F en dia diin NH Endi a dyin L (*ndi et n in ras. l*) endiadin M. uertit uirtus *ad v. 408 pertinere putans Ha-*

411. TRISTEMQVE HOC IPSO IN LITORE P. aut in quo magister occisus est: aut 'in tristi litore', id est infecundo: Varro enim dicit, sub Eryce monte esse infecundum campum fere in tribus iugeribus, in quo Eryx et Hercules dimicaverunt.
- 5 412. HAEC GERMANVS 'germanus' est secundum Varronem in libris de gradibus, de eadem genetrice manans, non, ut multi dicunt, de eodem germine, quos ille tantum fratres vocat: secundum quem bene nunc Erycem, Butae et Veneris filium, Aeneae dicit fuisse germanum.
- 10 413. SANGVINE CERNIS ADHVC F. I. C. non Herculis, quippe victoris, sed Erycis: quae infecerat se tegendo.
415. AEMVLA NECDVM adversa virtuti. GEMINIS duobus.
418. AVCTOR ACESTES huius certaminis scilicet.
419. AEQVEMVS PVGNAS id est arma: a sequenti quod prae-
15 cedit. TIBI 'pro te', ut tibi deserit Hesperus Oetam. EXVE proice, solve.
421. DVPLICEM AMICTVM id est abollam, quae duplex est, sicut chlamys: Horatius contra quem duplici panno patientia velat.
426. CONSTITIT hic distinguendum propter vitium, ut sit 'ar-
20 rectus in digitos'. *sed utrum in pedum, an in manuum digitos?* est autem hic totus locus de Apollonio translatus.
429. PVGNAMQVE LACESSVNT provocant potius, quam gerunt: vel certe irritant.
431. MEMBRIS ET MOLE hoc est mole membrorum, ut <I 61>
25 molemque et montes.
432. GENVA LABANT proceleumaticus est, quem, ut supra <II

5 germanus est . . . tantum fratres vocat] exser. Isid. or. IX 6, 6. diff. verb. 237 et 273 || 15 tibi] buc. VIII 30 || 18 Horatius] ep. I 17, 25 || 21 Apollonio] Argon. II 68 sq.

genus coniecit vertit caestus. ut scholiastes apud Vergilium vertit pro versat legerit. monco scholia ad versat et ad caestus et arma in dextro margine scripta esse, scholium ad senior in sinistro, ut scholium ad v. 410 in codice infra ipsum scholium ad v. 408 collocatum sit. || 2 in ante tristi om. L || in infecundo h || 3 sub Eryce monte F n: sub erico mente NH sub erico monte LM || 4 erix LH || herculis F || 6 manans FN LH: natus M et in marg. n || 8 herycem F ericem LM || bytae F butae H || ueneris et butae M || et Veneris om. NLH || 11 ericis NLH || quae infecerat libri, nisi quod quem fecerat H: qui infecerat Masvicius primus || se om. L, suppl. l || 15 pro te . . . Oetam om. F || 17 quae] qui H || 18 chlamis FLH clamis NM || dupli FL (duplici l) || patientia LM || 20 sed utrum . . . digitos huc transposui, post montes (in. 25) hab. F || utrum Masvicius: utrumque F || 21 est autem locus hic totus translatus de appollonio M || appollonio LH || translatus] partimque ex Homero (Il. XXIII 686 ἀντα δ' ἀνασχόμενω . . . πάντοθεν ἐν μέλεω add. D, quibus Fabricius adiunxit Apollonius autem ἀντί' ἀνασχόμενοι . . . ἀντιόωντες || 22 potius qua L || 25 montis M || 26 proceleumaticus NL

16) diximus, sic semper ponit, ut cogi possit in dactylum, ut 'genua labant', et <XI 890> arietat in portas.

433. NEQVIQVAM non profutura victoriae. VVLNERA IACTANT ictus.

438. TELA ictus. EXIT vitat, declinat, ut de Tarchone <XI 5750> et vim viribus exit. et hoc verbo bis usus est tantum.

439. QVI MOLIBVS VRBEM amphibolon est: aut celsam molibus, aut quae molibus oppugnatur.

440. SEDET CIRCVM CASTELLA tmesis est, *hoc est* circumsedet.

443. OSTENDIT DEXTRAM aut fiducia virtutis est ostendere quod 10 minaris: aut certe propectus aetatis ostenditur, quae eum ex improviso ferire non sinit.

444. VELOX velociter: nomen pro adverbio.

446. VLTRO e contrario: ille enim cadere debuerat.

447. GRAVIS GRAVITERQVE figura a similitudine. 15

448. CAVA PINVS *id est exesa vetustate: et dicendo 'cava pinus'* bene respexit ad aetatem. ERYMANTHO mons Arcadiae Erymanthus.

449. IDA IN MAGNA modo non Cretae, sed Phrygiae propter pinus.

450. CONSVRGVNT STVDIIS in studia. 20

456. PRAECIPITEMQVE DAREN celerem, ut <IV 573> praecipites vigilate viri.

457. NVNC ILLE SINISTRA 'ille' vacat: nam metri causa additum est: de ipso enim dicit, ut 'creber utraque manu pulsat versatque Dareta'.

25

458. QVAM MVLTA GRANDINE NIMBI hypallage: nam debuit dicere, quam multo nimbo grando praecipitatur.

5 'Exit' vitat] cf. Macrob. Sat. VI 6, 5 || 23 ille vacat] cf. Don. ad Ter. adelph. III 2, 8

1 dactilum libri, nisi quod dactilium L || 3 VVLNERA] discernunt *add. NH* || 5 tela *cum praecedenti scholio coniunctum in MI, nam iactant . . . EXIT in ras. l* || ictus *om. MI* || un de areone N (ut de tarcone *n*) ut de tarconte L (te *in ras. l*, t. uenulo *superscr. idem*) ut de tarcone H unde de tarconte M: ut de turno F unde de Venulo *Masvicius, quod debuit sane Servius ponere* || 6 et *om. LH* || et bis tantum hoc uerbo usus est M || 7 aut celsam] ut celsam H || 8 obpugnatur F oppugnabatur *Fabricius et Lion* || 9 temesis FH temisis L themesis M || circumsedit F circumsidet M || 10 fiduciam N || 11 minatur MI || prouentus F || quac] qui Fh || 13 nomen pro adverbio *om. F* || 17 ad *om. L, suppl. l* || ERYMANTHO NHM ERYMANTO L || erimanthus mons arcadiae M || archadiae FH || Erymanthus *om. F*, erimanthus N erymant^hus H erimanthus L || 19 pinos F || 21 DAREM FH || celere F || 23 nam . . . est] additum propter metrum M || 24 dicitur NH || 26 NYMB F NYMPHVS NH || 27 nymbo NH || praecipitatus H, *corr. h* || *ad vers. 458 in marg. inf.* Hipallage est ut seruius dicit debuit enim dicere quā praecipitatur grando de culminibus cum multo nimbo. Grando appellata quod forma eius granorum similitudinem habeat haec autem

460. VERSATQVE DARETA 'Dares Daretis', unde est 'Dareta': et 'Dares Daris', unde est 'Daren', sicut 'Chremes' et 'Chremis' et 'Chremetis'.

465. INFELIX consolatio est: unde non dicit 'inbellis', ut fortis tunae videatur esse quod victus est.

467. DIXITQVE vacat 'que' metri causa, et maluit perissologiam facere, quam uti communi syllaba, quae frequens vitiosa est: unde et Terentianus nec tanta in metris venia conceditur uti: Graeci enim his utuntur frequenter.

10 468. FIDI AEQVALES Homerus φίλοι ἑταῖροι.

469. VTROQVE in utramque partem.

472. VOCATI ACCIPIVNT bene eorum ostendit pudorem: vel quia erant occupati circa amicum, dixit 'vocati'.

15 474. COGNOSCITE TEVCRI habet rationem personarum, quia virtutem eius noverant Siculi.

480. EFFRACTOQVE INLISIT IN OSSA CEREBRO hypallage: effregit ossa et inlisit in cerebrum.

481. HVMI BOS cur, cum de uno loquatur, hic bovem, alibi iuvenicum, alibi taurum appellat? sed videtur pro tempore ac diversitate 20 usus ideoque iuvenicum ait. est autem hic pessimus versus in monosyllabum desinens.

483. MELIOREM aptiorem: nam animale[m] hostiam dat.

8 Terentianus] v. 1010 p. 355 K. || 10 Homerus] II. XXIII 695 || 22 nam . . . dat] cf. Macrob. Sat. III 5, 3

rigore uentorum duratur in nube ac solidatur in niue (*leg.* nivem) ruptoque aere soluitur. grando simili ratione sicut nix coagulatur. aquae enim nubium rigore uentorum in glaciem stringuntur atque durescunt. dehinc glacies partim frigore (*fragore Isid.*) uentorum comminuta in fragmine (*fragmina Isid.*) partim solis uapore soluta frustratim (*frustatim Isid.*) ad terram delabitur. quod autem rotunda uidetur hoc solis calor facit et more frenantis (*mora refrenantis Isid.*) aeris dum per longum spatium a nubibus usque ad terram decurrunt *T.* quae de grandinis natura exposuit *Isidoro debet scholiastes*: Grando appellata . . . ruptoque soluitur *ex orig.* XIII 10, 5, grando simili . . . decurrunt *ex libro de rer. nat.* XXXV *petita sunt.* || 1 *Dareta* . . . unde est *om.* *M* || 2 *Daren*] *darem FH dare L (daren l) Chremes*] *chremes ex chremis F* || et *Chremis om. F chremetis M* || et *om. M* || 3 *Chremetis*] *chremetis FNH chremen M.* *enemem et cremetem add. D* || 6 *DIXIT F* || 8 et *terentianus M*: oratius *FN* (*af. terren-*

tianus in marg. n) *horatius af. terrentius (an superscr. m. pr.) J horatius H* [*metris*] *metri FL (metris l) pedibus Terentianus* || 10 *Homerus*] *homero F* *omerus N* (*af. de graeco in marg. n*) *humerus H* de *greco M* || φίλοι ἑταῖροι *F*: φίλοι ἑταῖροι *N* *filotata hyrio L φίλοι ἑταῖροι H* *ιτετεροι M φίλοι δ' ἀμφέσταν ἑταῖροι . . . κόμισαν δέπας ἀμφικύπελλον D* || 11 *partem*] et *adverbium est add. D* || 12 *uel om. M* || 13 *uocati dixit F* || 16 *IN OSSA CEREBRO om. F* [*hypallage*] *amic socii add. F.* *cf. ad v. 468* || *fregit F* || 17 *inlicit F* || *in om. F* || 20 *monosyllabum N monosyllabum L: monosyllaba F molosyllabam H monosyllabam ex monosyllabam M* || 22 *animalem*] *anima F* *animalem N* || *ostiam F*

484. CAESTVS ARTEMQVE REPONIT et arma deposuit et arti renuntiavit, id est *κατάλυσιν* fecit.

487. INGENTIQVE MANV magna multitudine. MALVM 'malus', arbor navis, generis est masculini: Horatius nec malus celeri saucius Africo. et dictus est malus, vel quia habet instar mali 5 in summitate, vel quia quasi quibusdam malis ligneis cingitur, quorum volubilitate vela facilius eleuantur.

488. TRAIECTO extento: unde transenna dicitur extensus funis: Sallustius machinato strepitu transenna corona in caput inponebatur. 10

489. QVO in quam: nam ponit adverbia pro nominibus, ut <I 6> genus unde Latinum.

491. CLAMORE SECVNDO *sicut supra dixit* <369> magnoque virum se murmure tollit.

493. QVEM MODO id est nuper: nam ut supra diximus, victor 15 fuit duorum. Vrbanus vero dicit 'modo' propemodum, paene: nam secundus fuit. alii 'victor' voti compos volunt, ut rapidusque rotis insistere victor: optaverat enim ne rediret extremus, ut <196> hoc vinceite cives.

496. CLARISSIME FRATER PANDARE notissime, qui fuit Lycao- 20 nis filius. Pandarus autem [*qui*] secundum Homerum Minervae persuasione certamen singulare Menelai et Paridis, cum in eo esset

4 Horatius] *carm. I 14, 5* || 5 et dictus est . . . eleuantur] *exscr. Isid. or. XIX 2, 8* || 8 'Traiecto' . . . funis] *exscr. Isid. or. XIX 1, 24* || 9 Sallustius] *hist. fragm. II 29 Kr. 23 D. cf. Macrob. Sat. III 13, 7 sq.* || 15 'Modo' id est nuper] *cf. Don. ad Ter. eun. IV 4, 30* || 17 rapidusque] *georg. III 114* || 21 secundum Homerum] *II. IV 86 sqq.*

1 REPONO *M* || arma deposuit] *arma deposuit se dicit deponere M* || 2 renuntiavit *L* || id est . . . fecit *om. M* *κατάλυσε in F* *κατάλυσιν NH* *κατάλυσιν L* (1 *in ras. l* || *ad v. 485 hoc scholium hab. D*: Protinus Aeneas celeri certare sagitta invitat, qui forte velint et praemia ponit] certamen sagittandi proponit, quem locum ex Homero transtulit: ille enim sic ait (*II. XXIII 850*) *ἀνὰρ δ' τοξεντῆσι κ. τ. λ.* || 3 magna] ingenti *M* || multitudine] ille vero inquit (852) *ἴστων δ' ἔστησαν . . . ἐπὶ ψαμάθοις* *add. D* || 4 nec] et *Horatius* || 6 malis] malas *F* malleolis *Isidorus. καρχήσιον videtur Servius significare* || 7 volubilitate *H* || 8 extensus *L* extontus *H* (extentus *h*) || 9 Sallustius] transenna dimissum victoriae simulachrum cum *add. D* || strepitu] strepiti *NH* strepitu ut *M* transanna *H* || caput] caput ite *M* caput *in capite mutavit et ite deletit m* || 10 inponebatur *F Mn*: inponebatur *L* ponebatur *NH* || inponebatur] sic Homerus (854) *λεπτῆ . . . τοξένειν* *add. D* || 11 nam] nou *H* || pro pronomibus *F* || 12 *ad v. 490 hoc scholium hab. D* Deiectamque aerea sortem] sic Homerus (861) *κλήρους δ' ἐν κνήῃ χαλκίῳρι πάλλον ἔλόντες* || 13 dixit] ait *F* dixi *M* || 15 supra *om. F* || 17 compos *M* || rapidisque *L* || 18 obtauerat *NH* || extremum rediret *F* || 20 PANDARE *F* PENDERE *H* || nobilissime *h* || Icaonis *NL* Icaonis *H* || 22 certamen *huc transposui, post Homerum hab. NLHM, post Paridis F* || et] ac *M*

ut Paris vinceretur, iacto telo diremit, quo Menelaum vulneravit.
IVSSVS a Minerva.

498. SVBSEDIT ACESTES *hoc est* remansit: 'Acestes' autem pro
'sors Acestis': nec enim proferebatur sors quae remanserat sola. aut
5 certe 'subsedit', delituit: unde et subsessores vocantur qui occisuri
aliquem delitescunt: de quo verbo plenius dicturi sumus illo versu
<XI 268> devicta Asia subsedit adulter.

500. FLEXOS INCYRVANT mutatione usus est: nam 'curvos in-
flectunt' debuit dicere.

10 501. PRO SE QVISQVE VIRI pro qualitate roboris sui.

503. DIVERBERAT AVRAS scindit.

504. ARBORE MALI sic dixit, ut <VIII 231> lustrat Aven-
tini montem.

505. EXTERRITA PINNIS timorem suum pinnis significans: sin-
15 gula enim animalia habent signa, quibus indicant suum timorem:
unde ipse de lupo <XI 812> caudamque remulcens subiecit
pavitantem utero, item de Caco <VIII 223> turbatumque
oculis: hominum enim timorem primi indicant oculi.

506. OMNIA PLAVSV alii pinnarum dicunt, sed melius est,
20 spectantum favore: illud enim est incredibile.

507. ADDVCTO ARCV TELVM TETENDIT hypallage est: nam ad-
ducitur telum et arcus intenditur.

509. MISERANDVS qui perfecta re difficiliore victoria caruit.

511. INNEXA PEDEM innexum pedem habens.

25 513. TVM deinde. et est adverbium ordinis: nam 'tunc' tempo-
ris est. ARCV CONTENTA PARATO T. T. contento arcu tela tenens
parata.

514. IN VOTA VOCAVIT nam apud Lycios colitur quasi heros.

516. NIGRA SVB NVBE id est alta.

1 iacto telo *NLIH*: iactu teli *F* iactu teli ex telo *M* || quo] co *N* || 3 ACE-
STES *L* || remisit *F* || Acestes . . . Acestis non *edidit Daniel* || 4 acestus *F*

5 subsidet *F* || dicuntur *M* || 6 delitescant *F* || dicturi sumus] dicitur *F* || 8 usus
est] verborum *add. M* || 14 PINNIS] *om. F*, PENNIS *LM* PANNIS *H* || pennis *LMh*
pannis *H* || 16 ut unde *M* || 18 primi indicant] primum dicant *L* primum indi-
cant *M* || 19 pennarum *L* || 20 est *om. FNL* (*sed duarum litterarum rasura in*
L || 23 *ad v.* 509 *Ast ipsam etc.*] sic Homerus (865) ὄρνιθος μὲν ἄμαρτε *D* ||
qui *om. F* || caruit victoria *M* || *ad v.* 510 *Nodos etc.*] Homerus vero ait (866)
αὐτὰρ ὁ μῆρινθον βέλε πέρ ποδά τῆ δέδειτ' ὄρνις *D* || 24 innexu *F* || *ad v.* 512
Illa etc.] Homerus autem ἦ μὲν ἔπειτ' ἤϊξε πρὸς οὐρανὸν *D* || 25 nunc *H* (*tunc*
h) || 26 contentu *L* || 28 *scholium ad v.* 514 *om. F* || nam . . . heros] quia pan-
darus quasi heros apud lycios colitur *M* || lycios *NLIH* || heres *N* eros *L*
ad v. 515 *Iam vacuo . . . plandentem*] sicut Homerus (874) ὕψι δ' ὑπὸ νεφέων
. . . βέλε μέσσην *D*

517. VITAMQVE RELIQUIT IN ASTRIS unde sumpserat vitam, ut <VI 728> hinc hominum pecudumque genus, vitaeque volantum. sane sciendum hunc totum locum ab Homero esse sumptum: unde inanis est vituperatio Aeneae, quod suspenderat avem maternam. nam et res est translata simpliciter: et quaecumque 5 suspendisset avem, in hanc incideret vituperationem: nulla enim avis caret consecratione, quia singulae aves numinibus sunt consecratae. quamquam Vrbanus dicat, matrem citius potuisse placari.

521. ARTEMQVE PATER ARCVMQVE SONANTEM culpat hoc Vergiliomastix: artem enim in vacuo aëre ostendere non poterat: quam- 10 quam dicant periti posse ex ipso sagittariorum gestu artis peritiam indicari.

522. OBICITVR superius <IV 549> de his particulis secundum Iubam artigraphum tractavimus; sed dicunt alii istas monosyllaborum ratione vel produci vel corripri. sane sciendum naturae esse 15 ut breves sint: euphoniae vel Iubae ratione in compositione producuntur, si tamen 'i' sequatur, quae licet non sit consonans, potest tamen in declinatione pro consonante haberi.

523. AVGVRIO MONSTRVM 'augurium' dictum quasi 'avigerium', *id est* quod aves gerunt. et bene de sagitta dixit 'augurium', quae 20 habet pennas: quamquam omnia ad unum congesserit locum: monstrum, augurium, auspicium, oraculum.

524. SERA gravia: Sallustius serum enim bellum in angustiis futurum, id est grave. et quod improbant vates Aeneas amplectitur, deceptus augurii similitudine quod apud Troiam pro- 25 baverat pater, ut <II 694> stella facem ducens.

525. LIQVIDIS IN NVBIBVS nubes pro aëre posuit: nubes enim liquidae esse non possunt.

1 unde sumpserat e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 8, 4 || 19 augurium . . . gerunt] exscr. Isid. or. VIII 9, 19 || 23 Sallustius] hist. fragm. III 13 Kr., inc. 15 D.

1 *ad v.* 517 Decidit] Homerus (880) ὠκὺς δ' ἐν μελέων . . . κάππεσε D RELIQUID FH || 2 pecudumque F || 3 sane] sane ex N sane ex hoc Masvicius 4 suspenderit ex suspenderit F suspenderit M || 5 maternam F || nam om. H 5 quaecumque FL || 6 nulla . . . consecratione om. F || 8 dicit I' || 9 PATER] v. II ARCVMQVE SONANTEM || et rīq. F' SONANTEM om. LII ARTEM PARITER ARCVMQVE SONANTEM vulgo || culpat] semelque culpat F (simul. quare culpat Ger. Vossius, fort. simul. et culpat) sed culpat L || hoc Vergiliomastix NH: hoc uirgilio aestix F hoc uirgillum mast/ix L in hoc uirgillum maxtix M || 12 indicari] conprobari F. fort. indicari || 13 OBICITVR L || 14 ista M || monosyllaborum H monosyllaborum M: monosyllabaram FN monosyllabaram L || 15 rationes F' || 16 in compositione om. F' || in] ut in M || producantur FM || 17 i om. H || 18 consonanti F' || haberi] ut obiciit obiecit, subiicit subiecit add. Masvicius ||

19 dictum] dicunt H || auigorium N || 20 quae] quia Masvicius || 21 pinnas F' || 22 oraculum] fort. omen. cf. 530 'nec maximus omen' || 23 enim om. FM

527. CEV SAEPE REFIXA poetice dixit secundum publicam opinionem: nam ut Lucretius <II 206> dicit, ventus altiora petens, aetherium ignem secum torquet, qui tractus imitatur stellas cadentes.

529. ATTONITIS ANIMIS *intentis*, stupefactis per tonitrua, quae
5 semper cohaerent caelestibus ignibus.

530. NEC MAXIMVS OMEN ABNVIT AENEAS amplexus est et probavit, non secundum augurum disciplinam dixit ad se non pertinere: nam nostri arbitrii est visa omnia vel improbare, vel recipere.

533. SVME PATER praecipue: nam verbum est iurisconsultorum,
10 quo utuntur quotiens legatum non ab herede † certamen datur, sed est in accipientis arbitrio.

534. EXSORTEM ἀκλῆρον, sine sorte.

535. ANCHISAE MVNVS quod Cisseus rex Thraciae, secundum Vergilium pater Hecubae, ut <X 705> Cisseis regina Parin
15 creat, Anchisae aliquando donaverat.

536. INPRESSVM SIGNIS inpressa signa habentem, id est emblemata.

539. VIRIDANTI species participii sine verbi origine, temporis praesentis.

20 540. PRIMVM ANTE OMNES unum vacat. APPELLAT vel dicit, vel salutatur: Sallustius Iugurtha <106, 1> adveniens Volux quae-storem appellat.

541. PRAELATO INVADIT HONORI id est praelatum honorem.

543. PROXIMVS post Eurytionem. DONIS ad dona.

25 544. EXTREMVS ostendit hos sua munera percepisse, Acesten vero sumpsisse praecipua.

2 ventus . . . cadentes] exscr. Isid. or. III 70, 3

1 REFIXE L || 2 nam] secundum add. M || ut] uel F || dixit L || 3 aethereum F || 4 quae caelestibus ignibus semper cohaerent M || 5 semper om. F || 6 OMEN] NVMEN L || 7 non N L H M: nam F || augurium F || se om. L || 8 omina l m || 9 praecipue N H: percipere F L M h (er in ras. l) || iuriaconsultorem H || 10 quotiens legatum non ab herede datur F M quotiens legatum habere decertamen datur (alibi sinendi modo datur in marg. ead. man.) N quotiens legatum non sinendi modo datur habere de certamen datur L quotiens legatum non ab herede certamen datur alibi sinendi modo datur H. fort. quotiens legatum non ab herede e testamento datur. cf. Rein Roem. Privatr. p. 381 || sed est in accipientis arbitrio F N: sed ex (x in ras. l) accipientis arbitrio L sed est accipientis arbitrio H sed |||| accipientis arbitrio id est iudicationis vel opinionis (duae vel tres litterae radendo deletae sunt) M id est iudicationis vel opinionis (sic) primus edidit Masvicius || 12 ἀκλῆρον F ἀκλῆρον N ἀκλῆρος id est in ras. l acleron M || 14 Cisseis] scisset H cissaeis M || 16 emblemata F || 18 scholium ad viridanti edidit Stephanus || praesenti F || 20 unum vacat] id est unum F || scholia ad appellat et ad praelato invadit honori edidit Stephanus || 21 Volux adveniens Sallustius adveniens uelox F || 24 scholia ad v. 543 om. F || 25 percipisse H

545. NONDVM CERTAMINE MISSO de peractis loquitur rebus: unde debuit dicere 'vocavit' et 'fatus est'. ergo aut tempus est pro tempore: aut sic refert, ut videatur non de praeterito loqui, sed actum praeteriti temporis ponere et referre.

546. CVSTODEM AD SESE secundum Tullium qui dicit ad militiam euntibus dari solitos esse custodes, a quibus primo anno regantur: unde ait de Pallante <VIII 515> sub te tolerare magistro militiam et grave Martis opus. INPVIBIS IVLI ab eo quod est 'hic pubis': nam quod ait Sallustius puberes omnes interfici iubet, venit ab eo quod est 'puber'. et sunt ista communis generis, si referantur ad singulos. multitudo autem si dicitur, generis tantum feminini est, ut 'haec pubes'.

547. FATVR AD AVREM sequitur et 'dic ait': unde sicut et in tertio <480> diximus, unum vacet necesse est.

552. CAMPOS IVBET ESSE PATENTES discessu populi iubet fieri 15 campos patentes.

553. INCEDVNT PVERI aut poetica licentia confundit aetates, ut modo pueros, modo iuvenes dicat: nam ait <563> 'una acies iuvenum': aut certe secundum quosdam sequenti distinctione <561> mutata, magistros pueros dicit, sequentes vero maturioris aetatis. 20

554. QVOS OMNIS EVNTES quos euntes omnis turba fremit, id est cum favore prosequitur.

556. TONSA COMA 'tonsa' composita: nam proprie comae sunt non caesi capilli. PRESSA CORONA id est galea. et sermone Homeri usus est: nam galeam *στειφάνην* dixit. et re vera corona non potest intellegi, cum sequatur <673> 'galeam ante pedes proiecit inanem'. sed alii dicunt potuisse eos galeas habere coronatas. Baebius tamen Macer dicit, a Caesare Augusto pueris qui luserant Troiam, donatas esse galeas et bina hastilia: ad quod Vergilium constat adludere. 30

9 Sallustius] cf. Iug. 54, 6 et 26, 3 || 23 nam proprie . . . capilli] exser. Isid. or. XI 1, 30 || 24 Homeri] Il. VII 12

2 inde *F* || 3 refert *F*: refertur *NLHM* || 4 praeteriti] praesentis *M* || 9 hic *om. L* || pubis *libri. pubes malim. cf. Probus cath. p. 19, 30 K. Neue Formel. II² p. 40* || amnes *F* || 10 interfeci *L* || 11 referemur *F* || singulo *F* || multitudo autem *om. H* || 12 feminia *F* || est *om. H* || pubis *F* || 13 die ait] dicit *FH* || 19 quosdam] quos dixit *F* || distinctionem *L* || 20 dicitur *NH* || sequentis *F* || parentes *coni. Ribbeckius adn. crit. ad h. v.* || 25 stefanen *FM* istefanen *N* stefhanen *L* stefanam *H* (stefanom *h*) *στειφανον* vulgo || non potest intellegi *F*: intellegi *om. NLH* (esse *in marg. suppl. h*) dici non potest *M* || 27 sed *om. N* || potuisse] t. potius *superscr. l* || coronatas] at. ornatas *in marg. n* || 28 Macer] inacer *F*. cf. *ad buc. IX 47. fortasse de Macro, Ovidii amico, cogitandum. cf. Teuffel Roem. Litt. Gesch. 236, 3* || dixit *NLH* || luserunt *F* || 29 uirgilius *F* || 30 constet *coni. Heinsius*

558. IT PECTORE SVMMO sic legendum, ne sit soloecismus. et rei inanimali dedit motum dicendo 'it'. 'summum' autem 'pectus' ait pectoris et colli confinium.

560. TRES EQVITVM NVMERO TVRMAE rem Romanae militiae 5 suo inserit carmini. nam constat primo tres partes fuisse populi Romani: unam Titiensium a Tito Tatio, duce Sabinorum, iam amico post foedera: alteram Ramnetum a Romulo: tertiam Lucerum, quorum secundum Livium <I 13, 8> et nomen et causa in occulto sunt. Varro tamen dicit, Romulum dimicantem contra Titum Ta- 10 tium a Lucumonibus, hoc est Tuscis, auxilia postulasse. unde quidam venit cum exercitu: cui, recepto iam Tatio, pars urbis est data: a quo in urbe Tuscus dictus est vicus. Horatius ac Tusci turba impia vici. ergo a Lucumone Luceres dicti sunt. sic autem in tres partes divisum fuisse populum *Romanorum* constat, 15 ut etiam qui praeerant singulis partibus, tribuni dicerentur: unde etiam sumptus, quos dabant populo, tributa nominarunt. TERNI DVCTORES more suo: hoc est tres.

561. DVCTORES PVERI hic quidam distingunt, ut diximus supra.

562. PARIBVSQVE MAGISTRIS et hoc adludit: nam hodieque equi- 20 tum dicuntur magistri.

564. POLITE PROGENIES illum dicit quem supra a Pyrrho intro- duxit occisum; de quo Cato in originibus dicit, quod ad Italiam venerit et segregatus ab Aenea condiderit oppidum Politorium a suo nomine.

25 565. QVEM THRACIVS ALBIS PORTAT EQVVS cum tres dixerit duces, duorum equos commemorat. sed aut praetermisit quod ut consequeretur necesse erat: nec enim unus pedes esse poterat: aut illo reddidit loco, ut 'cetera pubes senioris Aecetae fertur equis'. quanquam multi distinctione mutata tres equos commemorant, ut

4 rem Romanae e. q. s.] cf. Varro d. l. l. V 46, 55, 81. Pseudo-Asconius p. 159, 15 sqq. Or. || 12 Horatius] .sat. II 3, 228 || 13 sic autem . . . nominarunt] exser. Isid. or. XVI 18, 7 || 22 Cato in originibus] II 26 lord., 54 Pet.

1 scholium ad v. 558 om. F || 5 inserit] intulit F || constat om. F, constet N || tris F || 6 una F || tratiensium H tatiensium M || 7 Ramnetum] trans etum H || 8 lybium F || romulum ex rumulum M || 10 lacumonibus F || hoc] id F || 11 exercitu] erectu H || Tatio om. M || ubi N (urbis n) ubis H || 12 a quo F: quo NL que H || unde M || tusciis F] uscus H || ac tusci] atusei M || 13 uice F || lucu eone L || luceris F || sic autem] ergo M || 15 ut] adeo ut Fabricius || 16 TERNIQVE F || 17 more . . . tres] tres et ait more suo F || 19 et hoc adludit

^{hoc}
F M: uel et ex adludit N ex hoc adludit l (nam ex hoc . . . magistri in con-
textu omisa in marg. suppl. l) uel et ex hoc adludit H || 20 magistri dicuntur
M || 21 scholium ad v. 564 om. F || 23 segregatos H || obpidum L || 26 aut]
antem H || 28 redditur F || 29 tris F || commemorant F

sit plena 'equus bicolor maculis', et de alio dicatur 'vestigia primi alba pedis', id est primorum pedum vestigia, et 'frontem albam ostentabat alter'.

568. GENVS VNDE ATH DVXERE LATINI propter Atiam dicit, matrem Augusti, de qua Antonius ait Aricina mater: vult enim 5 eius etiam maternum esse genus antiquum.

570. EXTREMVS quantum ad numerum spectat.

573. CETERA TRINACRII cetera pubes equis Acestae fertur.

575. PAVIDOS gloriae cupiditate sollicitos, ut corda pavor pulsans. 10

579. FLAGELLO virga quae sonat in morem flagelli.

581. CHORIS aciebus. VOCATI ictu virgae.

586. ET NVNC TERGA FVGA NVDANT tria quae in bellis geruntur, cuncta commemorat: fugam, pugnam, pacem.

588. LABYRINTHVS locus apud Cretam factus a Daedalo per- 15 plexis parietibus, ubi Minotaurus inclusus est.

589. PARIETIBVS TEXTVM CAECIS ITER hypallage est: caecum iter intextis parietibus. ANCIPISTEM DOLVM perplexum errorem.

591. FRANGERET deciperet, falleret. est autem versus Catulli.

593. INPEDIUNT implicant, intexunt: quod est a vestibus tractum. 20

594. DELPHINVM aut venit ab eo quod est 'delphin, delphinis, a delphine': aut 'delphinum' pro 'delphinorum' posuit. MARIA VMIDA Homerus ὑγρὰ κέλευθα.

595. CARPATHIVM mare est inter Aegyptum et Rhodum, ab insula Carpatho illic posita dictum. nec mirandum duas eum po- 25 suisse comparationes, cum et in secundo <304> hoc fecerit, ut in

9 corda] georg. III 106 || 11 'Flagello' . . . flagelli] cf. Isid. or. V 27, 14., diff. verb. 575 || 19 Catulli] cf. adn. crit. || 20 'Inpediunt' . . . tractum] cf. Don. ad Ter. Andr. III 5, 11 || 23 Homerus] Il. I 312 || 24 'Carpathium' . . . dictum] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 182 et Isid. or. XIV 6, 24

1 plena FM plenos N pleus L pleno H primus vulgo. recte plena scil.

distinctio || aequus F equos N equis L || dicitur N || prima L || 2 pedes F || 4 aciam L || 5 ait aricina mater F: at aricina mater NH ataritina mater L atiaracini mater M ait Actia Latini mater Stephanus. cf. Suet. Aug. 4 || 6 esse genus antiquum] esse antiquissimum genus M || genus antiquum om. F (antiquum add. man. rec.) || 8 CETERVM H || TRINACRII FNHM: TRINACRIE n TRINACRIAE L || pubis F || fertur om. F || 11 more NH || 13 tria sunt q. i. b. geruntur et cuncta Lion || 15 LABORINTVS L LABIRINTVS H LABERINTHVS M || perplexus N || 16 inclusus est] ex Pasiphae ac tauro genitus add. D || 18 iter] inter F, om. H || 19 FALLERET frangeret, deciperet vulgo || falleret om. F || Catulli] sic inq̄uentis (64, 113) 'errabunda regens tenui vestigia filo, ne labyrinthis e flexibus egredientem tecti frustraretur inobservabilis error' add. D || 21 DELPHINVM F || 22 delphinorum] a delphinus delphini add. D, posuit omittens || 23 ΥΡΑ ΚΕΛΕΥΘΑ F ΥΡΑ ΚΕΛΕΥΘΑ NL ΥΡΑ ΚΕ.ΛΕΥΘΑ H Y. S. P. A. ΥΡΑ ΚΕΛΕΥ M || 24 CARPATHIVM NHM CARPHACIVM L || 25 carphato NLHM || mirum F || 26 ut] et F'

segetem veluti cum flamma furentibus austris incidit, aut rapidus montano flumine torrens, et in georgicis <IV 261> tres ponat comparationes, ut frigidus ut quondam silvis inmurmurat auster, ut mare sollicitum stridit refluentibus undis, aestuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.

597. PRIMVS ASCANIVS generis ordinem docet, ut in primo <7> diximus.

598. RETTVLIT innovavit quod ante iam fecerat. PRISCOS LATINOS ita dicti sunt qui tenuerunt loca, ubi Alba est condita.

10 600. PORRO post longum intervallum: et est adverbium temporis.

602. TROIAQVE NVNC PVERI T. D. A. ut ait Suetonius Tranquillus, lusus ipse, quem vulgo pyrrhicham appellant, Troia vocatur, cuius originem expressit in libro de puerorum lusibus.

603. HAC CELEBRATA TENVS tmesis est, hoc est haec. et hic sermo, quantum ad artem spectat, duas continet partes orationis, ut 'hac' pronomen sit, 'tenus' praepositio, sicut <III 427> pube tenus et erurum tenus; sed iam usus obtinuit ut pro una parte habeatur. ergo adverbium est: omnis enim pars orationis cum deserit esse quod est, in adverbium migrat: et est temporis, nam
20 'hucusque' significat.

604. IHC PRIMVM sequitur enim Palinuri mors vel Miseni.

606. IRIM DE CAELO M. S. I. ex magna parte servatur, ut Mercurius ad concordiam, Iris ad discordiam mittatur: unde et Iris dicta est quasi Ἴρις. falsum est autem quod dicitur ministra esse
25 tantum dearum, cum et a Iove plerumque mittatur, ut <IX 803> aëriam caelo nam Iuppiter Irim dimittit, germanae haud mollia iussa ferentem.

10 'Porro' ... temporis] cf. Don. ad Ter. Andr. I 5, 43. III 4, 17. adelph. III 2, 37 || 11 Suetonius Tranquillus] p. 345 Reiffersch || 17 erurum tenus] georg. III 53 || 22 ex magna parte e. q. s.] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 220 et mythogr. III 4, 6

2 montano] in montano *F* || et om. *F* || 3 tres ponat] tris posuit *F* tres ponit *l*, nam cum et in secundo . . . tres p. comparationes in contextu omissa in marg. suppl. *l* || ut om. *F* *M* || 4 ut mare] et ut mare *N* et mare *L* || 5 aestuat] et aestuat vulgo || 8 RETVLIT *NHM* || 9 qui tenuerunt om. *F* || 10 longum] legum *L* || temporis] est autem Graecorum πῶργω add. *D* || 11 TROIAQVE *NH* || PVERI T. D. A.] PVERIT DE *NH* || T. D. A. om. *F* || ut ait . . . lusibus om. *NLH* (in marg. suppl. *l*) || sytonius *I'* || 12 ludus *l* || vulgo] uul *l* || pyrricum *F'* piri- cam *M* || appellant *I'M*: appellant *l* appellavit *Stephanus et Daniel* || 13 expressit originem *M* || lusibus *F'*: lusu *M* ludo *l* || 14 tmesis *NH* themessis *L* themesis *M* || 15 expectat *NH* || 17 optinuit *F'M* || 18 omnis enim *F'M*: omnis *NLH* et omnis *n* etenim omnis *Lion* || pars om. *H* || deserit *M* || 21 sequentur *cx* sequitur *N* sequetur *M* || sini *NH* (miseni *n*). ceterum vel Miseni nam *Servii sint vehementer dubito* || 22 IRIN *L* || 24 eris *I'* ERIO *N* eris *L* (ris in ras. *l*) || ministra// *N* ministram *Lion* || 26 nam *F*: iam reliqui || irin *NLM* || dimittit] demisit *Vergilii libri* || haut *LH*

607. VENTOSQVE ADSPIRAT EVNTI ut de Mercurio <IV 223> voca zephyros. et bene Irim mittit, quae fit de nubibus, quarum dea est Iuno.

609. PER MILLE COLORIBVS ARCVm aut subaudis 'factum': aut antiptosis est 'mille colorum', hoc est multicolorum. 5

610. NVLLI VISA ad ipsum retulit numen: nam arcus semper videtur: quem non Irim, sed viam Iridis dixit. alii celeritatis esse volunt 'nulli visa'. notandum sane etiam de Iride arcum genere masculino dicere Vergilium: Catullus et alii genere feminino ponunt, referentes ad originem, sicut 'haec cattus' et 'haec gallus' legimus. 10

611. CONSPICIT INGENTEM CONCVRSVM quia ait supra <293> undique conveniunt Teuceri mixtique Sicani. 'concursum' autem circa ludicra.

612. DESERTOSQVE VIDET PORTVS a viris scilicet.

613. IN SOLA deserta: Terentius venit meditat^{us} alicunde 15 ex solo loco. ACTA mutato η in a superiori accentum damus, ut 'Ελένη Helena, Κίρκη Circa. ergo quoniam et ἀκτὴ Graecum est, cum 'acta' facit, paenultima debet habere accentum: sed propter differentiam commutatur, ne non secreta et amoena litorum, sed participialiter acta significet. 20

615. ASPECTABANT FLENTES multi 'flentes heu' distingunt, ut sit 'miserabiliter flentes', et a persona dicatur poetae. alii 'heu' a mulieribus dictum accipiunt.

619. FACIEMQVE DEAE VESTEMQVE REPONIT duo diversa uno sermone conclusit. 25

4 aut antiptosis est] cf. Macrob. Sat. VI 6, 4 || 9 Catullus] fragm. XI ap. Lachm. p. 84 || 15 Terentius] Andr. II 4, 3 || 17 ergo . . . facit] cf. Don. ad Ter. Phorm. II 2, 15

2 irin LM || 4 factum om. H || 5 multicollorum H multorum colorum Stephanus multicolorem coni. Burmannus || 6 ipsam L || nomen H || arcus] ortus NH || 7 irin LM || viam] etiam H || alii nulli uisa celeritatis esse uolunt F || 8 sane post Iride hab. F || arcu NLHM || 9 cattulus F catulus NLM (catullus l) || 10 sit ut NH ut M || cattus vulgo: attis F^l cattis NLM. Attis puer fuit amasius opis. et gallus dicitur castratus et ideo causa derisionis referuntur femino articulo in marg. l || gallis H || legimus] imitatione Graecorum, qui ὁ θεὸς et ἡ θεὸς, ὁ ἀνθρώπος et ἡ ἀνθρώπος dicunt add. D || 15 alii eundo F || 16 ex solo om. N || ei in a F h in a N u in a LM h. i. n. a. H || 17 exenelen a κυρκε circa F helenn helena κικκε circa N helene helena
ce nch
chir chirta L (ce superscr. l) helen helena chir chirca H helene helena cirche circa M. Κίρκη Circa aut delendum aut mutandum esse censet F. Schoellius de acc. l. l. p. 207 || ακτε F acth I H acthe M || 18 peneultima F || 19 actaona F || 20 acta significat (sic) participialiter F || 21 FLENTES] HEV add. F || eu NH 22 et] ac L, om. H || a om. L, add. l || dicitur LHM || eu NH || 23 ad v. 618 is qui tironianis notis usus est in Turonensi hoc scholium in marg. adscripsit Notandum quod numina non possunt nocere nisi inuenta occasione. ergo

620. TMARII DORYCLI Thracii: Tmarus enim est mons Thraciae. et bene suadentis commendatur auctoritas.

622. AC SIC DARDANIDVM M. S. M. I. 'sic' aut mutato habitu, aut ista dictura.

5 623. O MISERAE magna utitur arte persuadendi, ut non ex abrupto quod persuadere vult dicat, sed circumstantiis illuc descendat.

625. EXITIO non regno.

626. SEPTIMA POST TROIAE E. I. V. A. atqui et Dido dixit <I 755> 'nam te iam septima portat omnibus errantem terris et fluctibus
10 aestas'. de qua re quidam hoc dicunt, quod Aeneas apud Carthaginem paucis diebus fuerit: nam ait <I 535> 'cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion', qui oritur, ut Sallustius dicit, iuxta solis aestivi pulsum: item ait <IV 52> 'dum pelago desaevit hiems et aquosus Orion', ut hiemem pro tempestate posuerit: secundum quod
15 Carthagini paucis fuerit diebus. sed illud occurrit <IV 193> 'nunc hiemem inter se luxu, quam longa, fovere'. et hoc quidam sic purgant, ut dicant potuisse fieri, ut intra anni metas et ad Africam venerit, et inde navigaverit. sed istis occurrit quod in primo ait 'septima aestas', unde apparet hanc octavam fuisse: quod et ab
20 Anchisae morte indicat annus impletus. ergo constat quaestionem hanc unam esse de insolubilibus, quas non dubium est emendaturum fuisse Vergilium.

627. CVM TERRAS OMNES quia peragraverat multa.

628. SIDERAQVE EMENSAE FERIMVR aut tempestates ait, quae
25 ortu vel occasu siderum saepe nascuntur: aut provincias, quae sideribus subiacent, ut Aethiopum versemus oves sub sidere

5 magna utitur . . . descendat] cf. Don. ad Ter. adelph. V 8, 6 || 12 Sallustius] hist. fragm. inc. 69 Kr., 100 D. || 26 Aethiopum] buc. X 68

ista postquam vidit illas matronas tristantes et murmurantes inter se de difficultate itineris inuenit ex his occasionem quomodo eis noceret. || 1 TMARII DORYCLI *F* MARI DORICLI *N* TMARII DORICLI *L* MARI DORIDI *H* MARI DORYCLI *M* || THRACII *L*: illyrii *F* trachii *NH* thracii *M* || tmarus *FL*: t. marus *N* t. matus *H* marus *M* || mons est *F* || Thraciae *L*: epiro *F* trachiae *NH* thraciae *M* || 5 persuadendi ad persuadendum *L* || 6 peradere *F* || circumstantis *L* || illuc] ad illud *F* || descendat] ueniat *F* descendatur *L* || 8 POSTROIAE (*sic*) et reliqua *F* P. T. E. I. *LHM* || atqui *H* || 9 te] et te *NLHM* || omnibus . . . aestas] et reliqua *F*, om. *NLHM* || 10, cartaginem *FM* crataginem *L* || 11 asurgens *L* || 12 nimbosus om. *NLH* || salis *NH* || 13 pulsum corruptum videtur Dietschio hiemps libri praeter *L* || 15 cartagini *LH* || 16 quidem *H* || 17 purgant] putant *F* || africa *F* || 18 isti *L* || 19 apparat *N* appareat *H* || octauam *FMn*: optata *NH* octauam *L*, sed e et uam in ras. l, qui i. peractam superscripsit || 20 mortem *H* morte// *M* (mortes fuisse videtur) || annos *F* || inpletus *F* || erga *H* || 21 hunc *F* || quam *M*, fortasse recte || est om. *LH* || 22 fuisse] esse *F* || 23 peragraverant malim || multo *LH* (multa l) || 24 tempestas *LM* (tempestates l) || 25 quae] de *supr. vers. add. n*, sed quae *L*

canceri. PER MARE MAGNUM procellosum: Lucretius <II 1> suave mari magno.

629. SEQVIMVR FVGIENTEM ut *alibi* <VI 61> iam tandem Italiae fugientis prendimus oras. et re vera nullus sequitur nisi quod fugit. VOLVIMVR non dixit 'navigamus'. 5

630. HIC ERYCIS FINES argumentum a facili. *et est necessaria antithesis, ut opportunitate meliorum praesentium animi a futuris incertis avertantur.*

631. MVROS IACERE pro 'fundamenta iacere': nam muri 'duci' dicuntur. 10

632. NEQVIQVAM qui non proderant, cum essent fatorum comites.

634. HECTOREOS AMNES quemadmodum vidit sibi patriae recollectione finxisse: aut non continget mihi videre flumina.

635. INFAVSTAS mali ominis.

636. NAM MIHI CASSANDRAE non cui credere non debebant, sed 15 cui cum sua pernicie non crediderant.

638. IAM TEMPVS AGI RES id est Troiam fieri.

639. MORA PRODIGIIS ecce prodigium de bono. et arguetur ad incendium navium, aras ardere Neptuni: quas ideo quattuor dicit, quia singuli duces navium, qui certaverant, singulas posuerant. nam contrarium est numero deus inpare gaudet. alii tamen dicunt a Cloantho esse positas, qui promiserat supra <235>. 20

21 numero] buc. VIII 75

1 suave] sine *Ml* || 2 mare *F* mari *ex* mare *L* || magnum *F* || 5 volvms *H* || navigauimus *LH* || navigamus] quasi inutilis et desperata sit navigatio, sicut in Terentio (*eun.* V 3, 4) 'moveo at nihil promotes' *add. D* || 6 ERYCIS *LH* || FINEM *H* || *ad v. 630 Tiberii Donati scholio in marg. scripto haec add. T:* et necessaria antithesis est. antithesis autem est cum contraria contrariis opponuntur ut oportunitate meliorum praesentium consideratione (*leg. considerationes*) auerterentur a futuris incertis unde est illud contra bonum malum et contra malum bonum || 7 anthesis (*sic*) auertantur incertis ut oportunitate meliorum praesentium animi a futures (*sic*) *F* || 9 *ad* muros iacere *supr. vers.* fundamenta quia muri proprie dicuntur duci non iaci *T* || 11 RAPTUM NEQVIQVAM et reliqua *F* | qui] cui *N* || 12 quemadmodum . . . finxisse] *fortasse post quemadmodum intercidit Helenum. cf. Aen. III 349 sqq. et Tiberii Donati scholium.* non continget mihi videre flumina *utem ad interrogationis sententiam explicandam pertinent. itaque aut delendum et NVSQVAM . . . VIDERO pro lemmate inserendum videtur* || *ad v. 634 is qui tironianis notis usus est in margine Turonensis haec adscripsit* Quicumque suas sedes cogere relinqueret et ad alia loca transire ciuitatibus quas postea aedificabant et fluminibus quae possidebant nomina urbium quas reliquerant et etiam fluminum solebant imponere. ideo dicit moenia troiae et sanctum (*sic*) et simoenta. || 14 *scholium ad infaustas om. F* || 15 debebant *NLHM:* debuerant *F* || 17 *Servianum ad v. 638 scholium om. F. rec. manus in marg. adscripsit ut incendantur naues. || id est* idem *N* idus *H* || 20 singulos posuerunt *F* || 21 alii . . . promiserat *manus primae prope aequalis in superiore margine Monacensis adscripsit, alii . . . supra edidit Stephanus* || 22 cloanto *M* | qui *F:* quia *M* quas *Stephanus* || supra] se daturum *Fabricius*

640. DEVS IPSE *maris*, *vel* cuius sunt naves.
641. INFENSVM IGNEM *id est ipsa infensa*.
645. TOT aut multorum: aut supra dictorum, ut <II 503> quinquaginta illi thalami *spes tanta nepotum*.
- 5 646. NON BEROE VOBIS non est dissuasio, ut quidam putant, sed magis hortatur persuadendo numinis auctoritate. RHOETEIA a Rhoeteo promunturio.
647. DIVINI SIGNA DECORIS omnia colligit, quibus numina cognoscuntur: ut <I 327> namque haud tibi vultus mortalis, 10 nec vox hominem sonat, o dea certe.
648. SPIRITVS odor, ut <I 403> divinum vertice odorem spiravere.
649. VEL GRESSVS EVNTI ut <I 405> et vera incessu patuit dea.
- 15 654. PRIMO ANCIPITES antequam numen agnoscerent. OCULISQVE MALIGNIS *pro ipsae malignae*.
655. MISERVN INTER A. P. T. aut magnum, ut Terentius eam misere amat: aut 'miserum', quo fiebant miseriores, cum eis regna negarentur.
- 20 663. PICTAS ABIETE PVPES in abiete pictas, sive 'abiete' hoc est, quae erant de abiete.
665. EVMELVS Latinus accentus est, translato nomine in Latinum.
669. CASTRA ut <III 519> nos castra movemus, *id est clas-* 25 *sem*. MAGISTRI custodes: Terentius me filiis relinquunt quasi magistrum.
670. QVIS FVROR ISTE NOVVS quasi ad furentes loquitur: unde ne tum quidem agnitus, cum dixisset 'en ego vester Ascanius: ga-

17 Terentius] heauton tim. I 2, 16 || 25 Terentius] Phorm. I 2, 21

1 *maris . . . naves*] *maris* vel *navium* *F*, *Fabricius*, *Daniel* *maris* cuius sunt naves *Stephanus* || 6 RHOETEIA *F* ROETEIA *NLHM* || 7 a promunturio roetheo *F* || roetheo *NH* retheo *LM* || promuntorio *NLH* promuntorio *M* || 11 odor] † adora *H* || 13 GRESSV *L* || EVNTIS *NLHM* || vera] re vera *F* || pateat *F* || 16 *pro hab. M* || 17 MISERVN . . . T.] *miserum* autem amorem *F* || 20 ABIETE PVPES *F* ABIETE PICTAS *LH* IN ABIETE PICTAS *M* || in abiete pictas sine abiete *NLH*: (sine in sane *mutavit l*, 1 sine *superscr. alia manus*) in habite *F* in abiete pictas *M* vel in abiete pictas et subaudi in vel abiete sane *D. Caroli-ruhensis* *CXVI* cum *NLH* consentit, nisi quod siue de abiete *pro sine abiete man. sec. quo modo scholium constituendum esset vidit F. Schoellius: ego in abiete pictas sine abiete secluseram.* || 22 Latinum] nam graece dicitur εὐμελής (εὐμελος *Fabricius* εὐμηλος *Masvicius*) et diligens interpretatur *add. D* || 24 castra] *id est classem superscr. m* || *id est classem edidit Stephanus* || *ad v. 669 man. rec. in F adscripsit si exanimem consternatum* || 25 me filiis] melius *H* || filiis] his *F* || 28 tunc *NHM* || *galeam*] ante pedes *add. M*

leam proiecit inanem'. 'novus' autem est aut magnus, aut inopinatus. QVO TENDITIS id est quid habetis intentionis?

672. VESTRAS SPES VRITIS navibus enim ad regna tendebant.

673. INANEM concavam, *vacuam*, sine capite. LVDO per ludum.

679. EXCVSSAQVE PECTORE IVNO EST furoris causa, non furor. 5

680. IDCIRCO quia furor desierat.

681. VDO SVB ROBORE [*vel*] vicino aquis.

682. STVPPA secundum antiquam orthographiam: nam 'stippa' dicta est a stipando: *abusive etiam linum dicimus*. TARDVM densum, crassum: *nam ignem solet fumus praevire: unde 'tardum' ad* 10 *densitatem retulit*.

683. CORPORE navium, ut <I 70> et dissice corpora ponto DESCENDIT PESTIS incendium: more suo. et declamavit per contrarium: nam ignis superiora semper petit.

684. FLVMINA PROSVNT *id est vis aquae*.

15

685. TVM PIVS AENEAS VMERIS RESCINDERE VESTEM et notant quidam quod damnum quattuor navium *vir fortis et rex* impatienter doleat. sed magis illud considerandum est, quod ait supra <672> Ascanius 'vestras spes uritis': ut non damnum doleat, sed spem navigationis ereptam. 20

687. IVPPITER OMNIPOTENS figuratis agit coloribus: nec enim re vera hoc agit, ut pereat, sed *agit oblique* ut restinguatur incendium. bene autem 'si' ubique interponit: hic enim est optimus ductus, qui agentis voluntatem latenter ostendit. EXOSVS antiqui et 'odi' dicebant et 'osus sum': hinc est 'exosus', quo utimur, licet 25 iam 'osus sum' non dicamus. *odi autem et praesens est et praeteritum*. AD VNVM nullo excepto.

688. SI QVID PIETAS ANTIQVA L. R. H. aut si tibi cara pietas

8 secundum . . . stipando] exscr. Isid. or. XIX 27, 2 || 15 'Flumina' vis aquae] cf. Isid. or. XIII 21, 1 || 24 antiqui . . . dicamus] exscr. Isid. or. X 91 et diff. verb. 182

2 scholia ad quo tenditis et ad vestras spes uritis om. F || 3 tendebat H ||

4 concavem NH || vacuam hab. M || 7 VVDO SVB ROBORE F' VDO SVB ||| R. N' VDO SVB D. R. LM VDĒ SVBDER H. propter d. in Servianis libris additum monico Macrobiū codices Sat. VI 6, 18 duro sub robore praebere || vel fortasse ortum ex u. (= 'rivot' || 8 STIPPA vulgo || stippa M || 9 et abusive etiam linum dicimus in marg. m et l. abusive . . . dicimus edidit Stephanus || 10 nam . . . retulit in marg. addiderunt m et l. edidit Stephanus || 12 dissicet H || 13 incensum H || declamabit F || 18 magis] maius L || 21 agit FM: ait NLH || 22 hoc agit ut pereat NM: hoc ait ut pereat LH unlt perire F', Stephanus || agit oblique edidit Stephanus || ut om. L || 23 si] se F' || 24 ductus FMnl: dictus NLH. id est color et dicendi modus superscr. l || qui FM: quia NLH || agentis] id est loquentis scilicet aeneae superscr. l || 25 osus sum] onus osū F' || utitur H iam] etiam L || 26 odi autem . . . praeteritum in marg. add. m

praestat aliquid humanis laboribus: aut si quid meremur propter pietatis cultum, ut <I 526> parce pio generi, hoc ipsum remunerare: aut certe, quod est melius, si vel respicit res humanas pietas, quae de terris olim recessit.

5 690. RES ERIPE LETO *superflua* acyrologia est.

691. QVOD SVPEREST quod congrue sequitur.

694. SINE MORE sine exemplo. TONITRVQVE T. ablativus hic incertus est utrum a neutro indeclinabili veniat 'hoc tonitru', ut 'hoc cornu': nam inde est fractaeque tonitrua nubis, ut
10 'cornua': an a masculino secundum quartam declinationem: hinc enim est tonitrus agis et mea fulmina torques.

695. ARDVA TERRARVM periphrasis montium. AETHERE TOTO pro aëre posuit.

697. MADESCVNT ROBORA aut umectantur: aut resolvuntur in
15 cinerem: quod naturale est post incendium.

703. FATORVM oraculorum.

704. TVM SENIOR NAVTES bene daturum consilium et ab aetate et a prudentia et a religione commendat. quod autem dicit 'Pallas quem docuit', propter illud quod supra <III 407> diximus, fingitur,
20 quia ipse Roman Palladium detulit: unde Nautiorum familia Minervae sacra retinebat: quod etiam Varro docet in libris quos de familiis Troianis scripsit. VNVM praecipuum. TRITONIA PALLAS pro uno proprio duo antonomasiva.

705. REDDIDIT ARTE *id est* virtute, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς.

25 706. RESPONSA DABAT laus consilii. VEL QVAE PORTENDE-

7 'Sine more' sine exemplo] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 238 || ablativus hic e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 258 et comm. Luc. VII 197 et 207 || 9 fractaeque] Luc. VI 692 || 11 tonitrus] Stat. Theb. I 258

1 propter pietatem cultam *F* || 2 generi] genitor *F* || 3 certe *om. F* || 5 LAETO *L* LOETO *HM* || acyrologia est] id est improprietas sermonis: non enim loctum dicitur nisi de viventibus animalibus *add. D* || 7 T. *om. F* || ablativus . . . hoc tonitru] hic ablativus incertum est unde veniat utrum a neutro indeclinabili hoc tonitru *F* || 8 indeclinabile *H* || 9 hoc cornu] cornu cornu *F* nam inde . . . ut cornua *om. F* || nubis *Lucanus*: nubes *NLHM* || 10 an a *NM* et in *ras. l.*: an *F* Nam *II* || masculina *H* et in *ras. l* || hiuc enim est *NL*: hinc enim statur *F* hinc est *H* hinc est enim *M* || 12 montium] id est per circuitionem ut (*georg.* II 320) 'candida venit avis longis invisā colubris' *add. D* || 13 posuit] cum aer inferior sit, aether, id est ignis, superior *add. D* || 14 humectantur *LM* umectatur *H* || 18 commendat *M* || 20 qua *N* || nautiorum *H*

^c
nautiorum *N* nautarum *FL* (*sed alterum a in ras. l*) nautorum *M* || 23 antonomasiva posuit *vulgo* || ad v. 704 in *margin.* triton palus est africae circa quam uirginali fertur apparuisse aetate minerua inde tritonia. pallas ab insula pallene ut placet quibusdam in thracia ubi nutrita est *T* || 24 apo tes aretes *NH* apo tis ar///es *L* (ἀπὸ τῆς ἀρετῆς id est a uirtute in *margin. l*) apo thes arethes *M* || 25 laus *om. F* || consilii] eum consilium divinis comparat responsis *add. D*

RET IRA MAGNA DEVM quae praesignificabat. 'magna ira deum' id est Iuno, ut et alibi <VII 432> caelestum vis magna iubet.

708. SOLATVS VOCIBVS INFIT *id est solatur et infit*: nam 'solans' debuit dicere, sicut sequens eius indicat consolatio.

710. QVICQVID ERIT ut *ait* <II 77> fuerit quodcumque, 5 fatebor. FERENDO EST dum fertur: modus gerundi est a passivo.

711. EST TIBI iam hoc consilium est: *id est habes*. DIVINAE STIRPIS praeter Dardanum a Criniso fluvio.

712. VOLENTEM voliturum: nam velle habet. VOLENTEM] (*voliturum: nam*) non iam vult. 10

713. SVPERANT supersunt, superfluunt. dicit autem non tantum debiles, sed etiam nolentes iuvenes: unde sequitur 'longaevosque senes': nec enim adderet 'que', nisi supra iuvenes dixisset. item expressius 'et quicquid tecum invalidum metuensque periculi est'.

714. PERTAESVM MAGNI INCEPTI ut <IV 18> si non per- 15 taesum thalami taedaeque fuisset.

718. PERMISSO NOMINE ab Aeste scilicet. dicta autem Aesta Segesta.

720. TVM VERO nam et ante *ea* cogitaverat, ut <701> pectore curas mutabat versans. ANIMVM DIDVCITVR Graeca figura, ut 20 'mentem laesus'.

721. ET NOX ATRA POLVM quasi maior causa cogitationis, ut <I 662> et sub noctem cura recursat. BIGIS proprie modo: nam rorifera tenuaverat aëra biga abusive est.

11 'Superant' supersunt superfluunt] cf. Gell. noct. Att. I 22 || 23 proprie . . . abusive est] cf. Serv. ad Aen. II 272 et Pompeii comm. p. 167, 20 K. || 24 rorifera] Stat. Theb. I 338

1 praesignificabant LH, corr. l || 2 ut et M: ut FN et LH || iubet] iuli F || 4 dicere] ponere F || 5 QVICQVID ERAT F || ut] ait N || 6 fatebatur F || 7 hoc iam HM || 8 pter N preter L: propter FHM || a] et ab F || Criniso] acriniso F crimio H || 9 nam velle habet] cf. Serv. ad Aen. III 457 || 10 non iam vult hab. M et edidit Stephanus || 11 SVPERANT QVIA (sic) NAVIBVS F || 12 nolentes] valentes Mascivius et Burmannus. sed nolentes iuvenes sunt 'quos pertaesum magni incepti rerumque tuarum est'. || 13 dixisset item] unde sequitur dixisset enim F || 14 expressus N || quidquid F || inualidum est HM || timensque L || est] delige add. F || 15 INCEPTI] compositum pro simplici, pro taesum, quod usus non obtinet add. D || 17 acceste L || accesta L Aesta deinde Mascivius

¶
primus || 20 ANIMO F (v̄ superscr. man. rec.) ANIMO M || DEDVCITVR libri || 23 recursus F || recursat] unde Graece nox dicitur ἐνφρόνη quia subtilius sapiat homo quam interdiu add. D || modo . . . abusive est hab. M, modo edidit Stephanus: modo non ut ferat tenuaverat aera biga abusus est F (modo: nam Statius rorifera . . . biga abusus est con. Burmannus) || bigis proprie modo. bigis melius plurali utimur quam singulari. ideo 'rorifera gelidum tenuaverat aera biga' abusive dixit Statius. bigae autem a binis iugis dictae. praecipue autem dictum est quia luna dicitur habere bigas, quae nocti praest, cui duplex proprietates crescendi et decrescendi D. cf. Isid. or. XVIII 36, 1 et 2

722. CAELO FACIES DELAPSA PARENTIS aut secundum quod supra <IV 654> diximus, quia animae caelum tenent, simulacra vero apud inferos sunt: aut ad errorem pertinet somnii; nam et 'visa' ait: aut certe intellegamus a Iove missam potestatem aliquam, 5 quae se in Anchisae converteret vultum, *ut religiosus videretur*; nam et ipse dicit 'imperio Iovis huc venio' et infert 'Elysiumque colo'.
725. CARE MAGIS pro 'carior'. bene autem addidit 'dum vita manebat': nulla enim est vita post mortem: *ut ostendat vita fuisse cariorem*.
- 10 726. IMPERIO IOVIS ab auctoritate, ut <IV 268> ipse deum tibi me claro dimittit Olympo *regnator*.
728. NAVTES DAT SENIOR ut solet hic denno *isdem* usus est sermonibus: nam ait <704> 'tum senior Nautes'.
730. ATQVE ASPERA CVLTV quod in nono <600> latius exse- 15 quitur natos ad flumina primum deferimus, *usque at patiens operum*.
731. DEBELLANDA TIBI *bello perdomanda*. et bene victoriam, non bella sola praedicat, in quibus esse poterat terror.
732. AVERNA PER ALTA ut 'Gargarus Gargara', *ut 'Tartarus* 20 *Tartara', 'Maenalus Maenala' pluraliter, ita 'Avernus Averno'.*
733. NON ME IMPIA NAMQVE propter facilitatem.
734. AMOENA 'amoena' sunt loca solius voluptatis plena, quasi 'amunia', unde nullus fructus exsolvitur: unde *etiam* nihil praestantes 'immunes' vocamus.
- 25 735. PIORVM CONCILIA ELYSIVMQVE COLO elysium est ubi piorum animae habitant post corporis animaeque discretionem: unde et 'interitus' dicitur res 'inter' animam et corpus 'veniens'. ergo elysium ἀπό τῆς λύσεως, *ab absolute*: quod secundum poetas in medio inferorum est suis felicitatibus plenum, ut <VI 641> solem-

22 amoena . . . vocamus] cf. Isid. or. XIV 8, 33 || 25 elysium est e. q. s.] cf. mythogr. III 6, 4

2 quia] qui F || 5 videtur F, corr. Daniel || 8 nulla . . . mortem om. F || vita Daniel: uitae F. fort. vita eum || 10 ad auctoritatem F || 11 tibi me F: ^{hi} timet N timet LH tibimet M || dimittit F'N d. LHM || olimpho F a. a. (i. e. 'ab alto') LHM || regnatur F' || 12 hic denno] //isdem// L cum f ab l scriptum sit et ab eodem m factum ex n, hic denno antea fuisse apparet. tertia manus † hic denno superser. || 13 tunc NLHM || 14 exequitur HM || 17 perdomanda Daniel: perdominando F' || 18 sola om. F' || praedicat N || 21 facilitatem NH: felicitatem FLM, sed elici in ras. l || 22 AMOENA P. M || 23 amunia unde] a//munico unde N animum counde H || nil HM || 27 interitur F' || eueniens F' || 28 elysium om. H || apotes lyseus F' apotes liserios NL liserios H apo tes lyserios M || ἀπό τῆς λύσεως] nam et sic diffinitur mors ψυχῆς καὶ σώματος λύσις add. D || a solutione Masvicius primus

que suum sua sidera norunt. secundum philosophos elysium est insulae fortunatae, quas ait Sallustius inclitas esse Homeri carminibus, quarum descriptionem Porphyrius commentator dicit esse sublatam: secundum theologos circa lunarem circulum, ubi iam aër purior est: unde ait ipse Vergilius <VI 887> aëris in campis, 5 item Lucanus <IX 10> non illuc auro positi, nec ture sepulti perveniunt.

737. TVM GENVS OMNE TVVM ET Q. D. M. D. hae sunt causae, propter quas Aeneas descendit ad inferos: generis agnitio, et civitatis nomen, quod ei nullus umquam praedixerat, sed solus indicat 10 pater. latet enim, ut supra <I 277> diximus, verum urbis nomen: unde ei pater quasi pro mysterio *et adfectione* ait <VI 781> illa inclita Roma. *et nomen quidem Romae a poeta dictum est; nam verum urbis nomen, ut dictum est, latet.*

738. TORQVET MEDIOS NOX VMIDA CVRSVS E. M. S. E. O. A. A. 15 dies est plenus, qui habet horas viginti quattuor: nam et nox pars diei est. dicimus autem diem a parte meliore: unde et usus est, ut sine commemoratione noctis numerum dicamus dierum. hic autem dies secundum Aegyptios inchoat ab occasu solis, secundum Persas ab ortu solis, secundum Etruscos et Athenienses a sexta hora diei, 20 secundum Romanos a media nocte: et hos nunc secutus ait 'medios cursus nox torquet et me saevus equis oriens adflavit anhelis'. haec autem plene exsequuntur et Cicero in auguralibus et Aulus Gellius in libris noctium Atticarum <III 2>. hoc etiam illa res iuris indicat, quod cum tribunum plebi abnoctare ab urbe non liceret, lice- 25 bat tamen exire post noctem mediam et ante mediam reverti.

2 Sallustius] hist. fragm. I 62 Kr. et D. || 16 dies est plenus e. q. s.] exser. Isid. or. V 30, 3 et 4. cf. Macrob. Sat. I 3, 10 || 23 Cicero in auguralibus] p. 980 Or. || 24 hoc etiam . . . reverti] cf. Gell. noct. Att. XIII 12, 9

2 quas] *μερόων νήσους* vocant quas *add. D* || agit *H* || 3 quare *N* || porphyrius *M* porfirius in *ras. l.*: pius *F* prius *NH* || commentator *NM* comentator *L* || dicit] *fortasse* Orpheo *vel* de Orpheo dicit. *cf. Serv. ad Aen.* III 98 *et Lobeck Aglaoph. p. 952* || 4 sublata *F* sublatas *L* (*alterum a in ras. l.*) 5 aëris *M* || 6 item Lucanus] lucanus quoque *F*. 'quaque (*sic*) patet . . . collegit in orbes (*v. 6—9*) *add. marg. D* || illic *L* illuo *H* || 7 ad Casta Sibylla in *marg. Dresdensis* hoc scholium adscriptum est casta dicitur propter fabulam quae est apud Ovidium libro decimo tertio metamorphoseon (XIV 130) quia noluit Apollini consentire. || 10 umquam] ante *H* || 12 misterio libri || 13 et nomen . . . latet *hab. M* || 14 et dictum est *F* ut diximus *M* || 16 dies est] diese *F* dies enim est *LM*, est *om. H* || oras *LM* || *xxiiii* horas *F* || 17 et *om. L* || usus] in usu *F* usu *H* || 18 commemoratione *M* || 19 incoat *N* inchoad *H* || 20 secundum etruscos *FMl*: secundum rusticos *NLH* secundum Umbros, Etruscos *Masvi-* *cus* || atheniensis *H* || 21 ait] habet *N* || 23 exsecuntur *L*. exsequitur *vulgo* || 24 noctiorum antiquorum *H* || illa] hila *H* || res] lex in *ras. l* || iuri *H* || 25 tribuno/ *N* || plebi *NLH*: publicum *F* plebis *Ml* || abnuctare *L* adnoctare *HM* || 26 et ante mediam *om. F*, et *om. H*

739. SAEVVS ORIENS solem dicit, cuius lux est umbris inimica: unde Lucanus <VI 744> et medio feriere die. est autem physicum: nam pereunt umbrae solis adventu.

741. AENEAS QVO DEINDE RVIS? ordo est: Aeneas deinde 'quo
5 ruis'?

742. QVEM FVGIS? quasi ignorans rationem, qua fugeret.

744. CANAE aut antiquae, aut propter ignis favillas.

745. FARRE PIO vel quia exinde sacrificabant: vel quia mos fuit apud maiores ut divinum ignem farre servarent: qui si durasset
10 in alterum diem, eum aptum agendis rebus significabant. 'far' autem frumenti certa species est, sicut adorem.

746. PRIMVM principem.

749. HAVD MORA hoc est quod ait <711> 'et coniunge volentem'. NEC IVSSA voluntatem, ut supra <II 3> infandum regina
15 iubes renovare dolorem: aut certe quae Iuppiter iusserat.

750. TRANSCRIBVNT VRBI MATRES Romani moris verbum est: 'transcripti' enim in colonias deducebantur. VRBI ad urbem.

751. DEPVNT quasi de navibus. ANIMOS NIL MAGNAE L. E. aut Aeneas deponit eos qui nulla gloriae cupiditate tanguntur: aut
20 hi qui erant transcripti, id est matres et volentium multitudo, deponunt animos, id est submittunt inertiae.

753. ROBORA NAVIGIIS melius hic distinguitur.

754. EXIGVI NVMERO SED BELLO VIVIDA VIRTVS transiit ad rem a numero.

25 755. VRBEM DESIGNAT ARATRO quem Cato in originibus dicit morem fuisse. conditores enim civitatis taurum in dexteram, vaccam

25 Cato in originibus] I 18 Iord. et Pet. cf. Isid. or. XV 2, 3. Don. ad Ter. ad. IV 2, 44

2 medio FNHM medie L subito Lucani exemplaria || feriere die F: ferit ense die N feriente die L feriens eche H feriente diem M ferit axe diem Stephanus || 3 nam] non H || pareunt F || aduentum F aduenta H || 6 fugare F fugerunt H || 7 scholium ad Canae post scholium ad Farre pio collocatum habent NLHM || 9 maiores] morares H maiores ex moiores M || 10 agentis H || significabat H, fortasse recte || significabant] Horatius (carm. III 23, 18) 'non sumptuosa blandior hostia mollibit aversos penates farre pio et saliente mica' et Tibullus (III 4, 10) 'farre pio placant et saliente sale'. add. Masvicius || significabant] ACERRA id est arca thralis: id quod continet pro eo quod continetur add. D || 16 TRANSCRIBVNT L TRANSCRIBVNT H || 17 transcripti L H. ceterum ad v. 750 in marg. Turonensis is qui tironianis notis usus est haec adscripsit Transcribunt. Verbum est tractum a romana lege. illi enim dicebantur transcribi qui a romanis in colonias mittebantur. || 18 ANIMOS NIL MAGNAE L. E. om. F || 19 tangebantur F || 20 transcripti LH || volentum L || 21 submitit H || 22 hic F: sic reliqui || distinguitur H || 23 transit H || 24 a om. F || 25 originibus F: originalibus NLM oregonalibus H || 26 condituri enim civitates F et Stephanus || dextera F

intrinsecus iungebant, et incincti ritu Gabino, id est togae parte caput velati, parte succincti, tenebant stivam incurvam, ut glebae omnes intrinsecus caderent, et ita sulco ducto loca murorum designabant, aratrum suspendentes circa loca portarum. unde et territorium dictum est quasi territorium tritum bubus et aratro. 5

757. GAVDET REGNO TROIANVS ACESTES suo: nomine enim eius fuerat civitas appellata.

758. INDICITQVE FORVM id est tempus et locum designat agendorum negotiorum, qui conventus vocatur. 'indicit' autem verbum iuris est. et per hoc potentem vult significare civitatem. ET 10 PATRIBVS DAT IVRA VOCATIS dat condendi iuris potestatem his quos appellaverat patres: aut certe vocatis patribus iura distribuit. hi autem, ut Sallustius dicit, vel aetate vel curae similitudine patres appellati sunt. senatores autem alii a senecta aetate, alii a sinendo dictos accipiunt: ipsi enim agendi facultatem dabant 15 per senatus consulta.

759. ERYCINO IN VERTICE *Eryx mons Siciliae supra Drepanum, ubi fuit templum Veneris Erycinae.*

760. IDALIAE Cypriae. SACERDOS alii ad tumulum, alii inverso ordine ad templum referunt, ut lucus tantum tumulo detur Anchisae, 20 ut in *bucolicis* <V 40> inducite fontibus umbras pastores: nemora enim aptabant sepulcris.

768. VISA MARIS FACIES ut *alibi* <848> mene salis placidi vultum. vult autem istos aspectum quoque maris horrere.

769. FVGAE profectionis. 25

772. ERYCI ET TEMPESTATIBVS bene iunxit: procellae enim aut

4 unde et . . . aratro] cf. Isid. or. XIV 5, 22 || 12 hi autem . . . dabant] exser. Isid. or. IX, 4, 8 et 10 || 13 Sallustius] Cat. 6, 6 || 26 procellae . . . fiunt] exser. Isid. or. XIII 11, 22

1 intrinsecus] in sinistra *F* untriinsecus *H* ad sinistram intrinsecus *M* || incincti *NHM*: cincti *F* *L* || ritugabino *F*: ritu sauiuo *N* ritu sabino *LM* || libus auino *H* || trogae *H* || 2 capitis *F* || uelati *ex* uelate *L* || succincti *LH* || incurvam] obliquam *F* || 3 designabant murorum *F* || 4 territorium *H* || 5 territorium *NHM* || territorium *L* (b in ras. l) || tritorium *F* || tauritorium *Isidorus* || terribovium *Stephanus et Fabricius*. utrum territorium sive tritorium, an potius terribovium *vera sit lectio dubitat Gerh. Vossius etym. ling. lat. p. 517* || bobus *LM* || 6 GAVDET *om. N* *LIPM* || suo] sub *F* || suo: nomine] suo nomine. sub nomine enim eius *e. g. s. Stephanus* || 8 INDICITQVE *N* || designat] designat *H* || designat agendorum negotiorum] distinguendorum negotiorum definit *F* || designans agendorum negotiorum definit *M* || 12 appellauerant *F* || 13 autem] aut *NH* || 14 aetate] ut Graeci *γεγονάτων* dicunt *ἐπὶ τοῦ γήγως add. D* || 15 enim *om. F* || 16 per senatus consulta *hab. M* || consulta *eranuit in F*. senatus consultum *Daniel; idem edidit Stephanus* || 17 ad Erycino in vertice *supr. vers.* || erix mons est siciliae supra drepanum ubi ueneris ericinae est fundatum templum *T* || mens *F* || 19 inverso] *F. Schoellius: verso libri* || 22 sepulcris] ut in amoenitate animae forent post vitam *add. D* || 24 aspectu *H*

de fluminibus. aut de montibus *fiunt*, quas *περιπνοίας* dicunt, *vulgo* † *peripenas* appellant.

773. SOLVIQUE EX ORDINE FUNEM ordo est: iubet caedere ex ordine, id est rite peragi sacrificium, et sic solvi funem: sic in
5 septimo <139> Phrygiamque ex ordine matrem invocat, id est rite. (*funem* autem) quo naues ad terram ligantur.

774. TONSAE OLIVAE comptae, minutis frondibus.

775. PROCVL IN PRORA in parte extrema.

780. EFFVNDIT PECTORE QVESTVS hoc est cum dolore, ut ait
10 <VI 55> funditque preces rex pectore ab imo.

782. PRECES DESCENDERE AD OMNES si quid invidiae est in humillimis precibus, inputandum † in nomina Iunoni. nam 'omnes' dicendo etiam humiles significat: unde ait etiam descendere.

783. QVAM NEC LONGA DIES id est *longum* tempus: de quo
15 licet melius feminino genere dicamus, tamen et masculino dicimus: nam de certo die masculino tantum utendum est, ut 'natalis meus dies est'. PIETAS NEC MITIGAT aut Troianorum, quia pii sunt: aut certe propter illud <III 547> Iunoni Argivae iussos adolemus honores, quasi quae nec sacrificiis placaretur.

20 784. INFRACTA valde fracta, ut <XII 1> Turnus ut infractos adverso Marte Latinos.

785. MEDIA DE GENTE id est totius gentis potentem. EXE-
DISSE muliebriter *dictum*: nam inde est quod sequitur <787> 'cineres atque ossa peremptae'. sane 'edo' habet et rectam, sed antiquam
25 declinationem, ut 'edo edis edit', et anomalam, ut 'edo es est':

20 'Infraeta' valde fracta] cf. Don. ad Ter. eun. II 3, 45

1 *fiunt hab. M et edidit Stephanus* || περιπνοίας N: περιπνιτας F περιπνι//////
κωυσαε L (quattuor litterae deletae sunt, et π, ιπ, ωυ in ras. l) γιεριπνοι. γ.
ac H περιπνοιαε M || vulgo peripenas appellant F vulgo pnas M vulgo pnas
dicunt *supr. vers. l* vulgo per pinnas Fabricius. cf. Pap. gloss. 'pernae pro-
cellae de montibus.' || 3 caedere F cedere ex caedere M: accedere NLH (ce-
dere l) || 6 funem autem suppl. Masvicius: decem fere litterae evanuerunt in F.
vel . . . . * quo e. q. s. Daniel || ad solvique ex ordine funem *supr. vers.* id
est rite peragi sacrificium i. (i. e. 'vel') quo naues ligantur ad terram T. scho-
liastes cum vel posuerit, videtur quo naues l. a. t. non ad funem, sed ad ex
ordine retulisse. || 7 comtae N || frontibus H || 8 extrema parte F' || 9 QVESTVS]
q ex v L voces N v HM voces vulgo. scholium ad v. 780 in F hodie non
potest legi || 11 DISCEDERE F' || quis F' || 12 humilimis L. fort. humilibus || inpu-
tandum in nomina Iunoni NH inputandum in numina Iunoni M inputandum
non est reliquis omissis F' inputandum e p omnia Iunoni L (sed e p omnia iu
in ras. l) et Stephanus inputandum non est per omnia Iunoni Daniel inputan-
dum est Iunoni Fabricius, fortasse recte: nam non videtur veri dissimile, cum
IYNOINĀ perperam scriptum esset INNOMINA, tum vera scriptura *supr. vers.* adpo-
sita, hanc in continuitatem verborum deductam, illud non deletum esse || 13 di-
cendo hab. M et edidit Stephanus || descendere F' || 16 ut natalis . . . est hab. M,
ut hic natalis . . . est Fabricius || 17 quia] qui L || 20 adfractos NH (infractos
n) || 22 tocius L || 23 dictum edidit Stephanus

quarum secunda et tertia personae longae sunt propter differentiam 'sum es est'. 'edit' autem in praeterito producitur 'edi edisti edit', ut 'legit'.

788. CAUSAS TANTI SCIAT ILLA FVRORES bene supprimit: contra ipsam enim sunt quae Iuno in decimo <92> exsequitur, ut 'me duce 5 Dardanius Spartam expugnavit adulter'.

790. QVAM MOLEM ut *alibi* <I 134> et tantas audetis tollere moles.

791. NEQVIQVAM aut sine causa, *id est* nulla extante ratione: aut 'nequiquam' quantum ad eius pertinet mentem: unam enim 10 navem ex omnibus vertit. unde ait Iuno <VII 309> 'quae potui infelix'.

792. IN REGNIS HOC AVSA TVIS ut *alibi* <I 138> non illi imperium pelagi saevumque tridentem. ACTIS furore compulsis, ut <VII 405> reginam Allecto stimulis agit undique 15 Bacchi.

795. IGNOTAE ignobili, ut nam saepe favos ignotus adedit stellio: et dixit *ignotam* Italiae comparatione: nam ignota non erat ad quam bis Troiani venerant.

797. VELA TIBI id est per regnum tuum. 20

798. SI CONCESSA PETO siquidem: nam modo 'si' confirmantis est. agit autem a possibili.

800. FAS OMNE EST fas te est, hoc est possibile est, 'meis regnis fidere': nam 'fido' dativum tantum regit.

801. VNDE GENVS DVCIS ut diximus supra <III 19>, quia feli- 25 citer est navigaturus Aeneas, *Venerem dicit a mari procreatam*. et ut fert fabula, Caelus pater fuit Saturni. cui cum iratus filius falce

---

17 nam saepe] georg. IV 242 || 27 Caelus pater . . . gaudet] exscr. Isid. or. VIII 11, 76 et 77. mythogr. III 1, 7. cf. mythogr. II 30

---

1 persona LM || 2 producit libri, corr. Schoellius. producit 'e' ut legit Stephan. et Fabricius producit 'e' edi edisti edit ut legit Daniel || 4 contra ipsam FM: contra ipse N contra ipsa LM || 5 ut M et supr. vers. l: at F || 9 extente NH (extante n) exstante M || 11 navem om. NLH, nauim M || uertit ex omnibus F || 12 infelix] quae memet in omnia verti vincor ab Aenea add. Daniel || 17 scholium ad v. 795 om. F || ignotos NH || 18 dixit ignotam M: ignotam om.

NLH, dixit hoc Lion || 19 erat Fabricius: erant NHM erat L (n superscr. pr. m.) || 21 si confirmantis] sicut firmantis H || 22 agit] ait L || 23 scholia ad v. 800 et ad unde genus ducis emanuerunt in Floriacensi, conlata sunt cum Bernensi 167 (= G) || possibile est] possibiliter G || 24 nam om. G || 26 Venerem dicit a mari in contextu, procreatam in marg. a correctore suppletum hab. M. Venerem . . . procreatam ediderunt Stephanus et Fabricius || e mari Fabricius

27 celus G caelos N || cui cum M: eus cum G cui ex eum N cum LH

- virilia amputavit, delapsa in mare sunt: de quorum cruore et maris spuma nata dicitur Venus: unde et Ἀφροδίτη dicitur, ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ. sed hoc habet ratio: omnes vires usu venerio debilitantur, qui sine corporis damno non geritur: unde fingitur Venus nata per damnum;
- 5 de mari autem ideo, quia dicunt physici sudorem salsum esse, quem semper elicit coitus. unde etiam myrtus ei consecrata est, quae litoribus gaudet, ut ait litora myrtetis laetissima. ideo autem diximus 'Caelus pater', ut deus significaretur: nullus enim deus generis neutri est. nam caelum genere neutro elementum significat. MERV
- 10 QVOQVE etiam praestiti, ut <IV 334> nec te regina negabo promeritam. alii dicunt 'militavi', ut aere merent parvo.
802. RABIE M TANTAM CAELIQVE MARISQVE ut in primo legimus.
803. IN TERRIS etiam in terris: nam augmentum est.
808. IN MARE SE XANTHVS omnia haec Homeri sunt.
- 15 809. NEC DIS NEC VIRIBVS AEQVIS id est diis iniquis, hoc est adversis: litotes figura. aut 'non aequis' non aequali favore: plures enim Graecis favebant. de matribus autem, id est Thetide et Venere, intellegere non possumus, quia et Thetide melior Venus est, et ei praesenti derogare nollet.
- 20 810. CVPEREM CVM VERTERE AB IMO quod proprium eius est, ut <II 610> magnoque emota tridenti fundamenta quatit. hinc ut supra diximus, ἐνοσίχθων dictus est. et fecit augmentum, cum se praestitisse dixit iratum.

7 litora] georg. II 112 || 11 alii dicunt militavi] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 237 || aere] Luc. X 409

1 amputasset *G* || delapsa *G*: selapsa *NH* sed lapsa *Ln* elapsa *M*. cf. *mythogr.* || quorum] curum *G* || 2 afrodite *NHM* afrondite *G* affrodite *L* || ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ *om. G*, ἀπο τοῦ ἄφρου *L* || ἀφροῦ] id est spuma additur vulgo || 4 geritur] agitur *G* || 5 salsum] adsuum *G* || 6 conitus *G* ceitus *H* || est *om. NH* || 7 ideo autem . . . significat *hab. M*, ediderunt *Stephanus et Fabricius* || 8 celus *M* || deos *G* || 9 nam *om. M* || significat] unde et Οὐρανός Saturni pater graece dicitur *add. D* || 10 nec te] numquam *Vergilius* || 11 aere meret *G* aere/// merent *L* aere m emerent *H* || 13 *ad v.* 806 *hoc scholium in marg. hab. D* GEMERENTQVE REPLETI AMNES Homerus (*Il.* XXI 9) ἐν δ' ἔπεισον . . . περὶ δίνας et paulo post (15) ὧς ὑπ' Ἀχιλλῆος . . . κελάδων. || 14 *ad v.* 808 *hoc scholium hab. D*: PELIDAE e. q. s. hic locus ex Homero captus est (*Il.* XX 320) Ἴξε δ' ὄθ' Ἀλκείας . . . ἀπὸ χειρὸς ὀρούσας. || 15 *scholia ad v.* 809 814 816 822, *in dextro fol. 152^a margine scripta, evanuerunt in F* || NEC DIS NEC VIRIBVS AEQVIS id est diis iniquis hoc est aduersis litotes figura *M*: hoc est aduersis litotes figura *N* || NEC DIS NEC VIRIBVS AEQVIS id est diis iniquis *NLH*, nisi quod littores figura *L* littores figura *H* et diis *om. H* || 17 id est Thetide et Venere *hab. M*, edidit *Stephanus* || 18 et Thetide] e thetide *N*, et *om. H* || 20 CVM VERTERE *F*: CONVERTERE *NLHM* || eius est *F* *LM*: est eius *NH* || 21 ut] ut in *L* || 22 ut *M*: et ut *F* et *NLH* ut et *n* || diximus *FM*: dicit *NL* diis *H* || enosichthon *F* etnosichthon *N* enosicton *LM* etnosicton *H* || hinc . . . dictus] hinc et ἐνοσίχθων dictus ἐννοσις enim conquassatio dicitur *D*. (*pro* ἐννοσις . . . dicitur *Fabricius* eo quod terram quatit *edidit*) || et fecit] fecit autem *F* || 23 praestitisset *F*

813. PORTVS ACCEDET hic distinguendum, ne sit contrarium Veneris petitioni, quae ait <797> 'liceat Laurentem attingere Thybrim'.

814. AMISSVM QVEM GVRGITE QVAERES Misenum dicit, de quo legimus <VI 174> inter saxa virum spumosa inmerserat unda.

815. VNVM PRO MVLTIS Palinurum significat: nam falsum erit 5 si unum voluerimus accipere: duos enim constat occisos, Misenum et Palinurum.

816. LAETA PERMVLSIT permulsit et laeta fecit, ut <IV 22> animumque labantem inpulit: aut certe perpetuum est epitheton Veneris. 10

817. SPVMANTIA FRENA spumas moventia.

818. FERIS equis, ut <II 51> inque feri curvam compagibus alvum.

822. VARIAE COMITVM FACIES aut beluas dicit marinas secundum naturam: aut poetice deos marinos. INMANIA CETE τὸ κῆτος 15 καὶ τὰ κήτη, ut βέλος βέλη: nam Latine sic declinari non potest. nullum enim apud nos animal generis neutri est: nisi forte 'hic cetus, huius ceti' dicamus, quod nusquam lectum est; nam dicuntur canes marini.

823. ET SENIOR GLAVCI CHORVS Glaucus *Anthedonius* piscator 20

15 'Inmania cete' τὸ κῆτος καὶ τὰ κήτη] cf. Isid. or. XII 6, 8 'Cete dicta τὸ κῆτος καὶ τὰ κήτη hoc est ob inmanitatem'. || 20 Glaucus . . . mutatus est] exscr. mythogr. I 99. cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VII 335 et mythogr. II 168

2 lauretim *F* || thybrim *M*: thymbrim *F* tybria *N* tibrin *L* tybriat *H* ad v. 813 pertinent haec verba a quibus incipit Cassellani quaternionis XIX fol. VII: ideo dictum aut quia illo aeneas continuo venturus est: aut quia ibi cogniturus est quae illum regna et quae mansura posteritae, sicut ei et sibilla dictura est et, cum inferos petierit, etiam anchises: quod utrumque iuxta auernum contigit. || 3 QVAERES *Ln*: q. *NM* QVE *H*, om. *C* || 4 inter saxa virum s. m. u. *C*, om. reliqui || 5 hic Palinurum vulgo || duos enim . . . Palinurum hab.

CM || 6 duo *F* duo^s *C* || occisos] perisse *Mascivius* || palinurum et misenum *M* || 8 permulsit om. *H*, aut permulsit *Fabricius* || lactam *L* || facit *C* || 9 lauandem *C* labantem *NH* || est om. *C* || 10 Veneris] quam Homerus vocat φιλομμειδῆς Ἀφροδίτη add. *D* || 11 vomentia vulgo || 12 curuam *FCN* c. *LHM* cavam

Stephanus || 14 secundam *C* || 15 naturam *CM*: naturas *NLH* || CETAE *C* || TO

ΚΗΤΟΣ ΚΑΙΤΑ ΚΗΓΗ cetos cete ut belos bele *C* τοcetos // // // // // *INI*. a ta cete ut belos bele : *N* το ketos // // // // keta kete ut belos bele *L* (κ, κε, κ in ras. l) τοcetos

id. a tacete ut belos bele *H* to cetos. *ua*. tacetote. ut belos. bele *M* graeca declinatio τὸ κῆτος κήτη ut βέλος βέλη vulgo || 16 declinari non potest *LMN*: declinare non possunt *C* declinare non potest *NH* || 17 nos] latinos *C* || est netri *L* || 18 caetus *M* || ceti ex ceta *N* caeti *M* || dicamus post forte hab. *C* canes dicuntur *C* || 20 ET om. *FC* || CHORVS] om. *FM*, c. *CH* chorus in ras. l. sequitur diximus in *N*, dicemus in *H*, dicamus in *Vossiano* et *Regio Burmanni*, et aliquid simile in *Lipsiensi* a prima manu fuisse videtur. ut supra *supr. vers.* addidit *n*, inde ut supra diximus praebent exemplaria impressa. sed in *Aeneidos* commentario *Glavci* fabulam nondum exposuit, *georgica* (cf. I 436) post

fuit. qui cum captos pisces supra herbam abiecisset et eos recepisse vidisset quam amiserant vitam, intellecta herbarum potentia, esu earum in deum mutatus est: cuius hic chorum ideo senem dicit, quia etiam ipse senex fuerat. aut certe seniore[m] dicit propter spu-
 5 marum colorem, sicut paene omnes dii finguntur *esse* marini.
 INOVSQVE PALAEMON Melicerta Inus filius. et notandum patrony-
 micon a matre in auctore idoneo.

824. PHORCIQVE EXERCITVS OMNIS di qui sub Phoreo agunt. hic autem Phoreus dicitur Thoosae nymphae et Neptuni filius. ut
 10 autem Varro dicit, rex fuit Corsicae et Sardiniae: qui cum ab Atlante rege navali certamine cum magna exercitus parte fuisset *victus et obrutus*, finxerunt socii eius eum in deum marinum esse conversum.

825. LAEVA TENET THETIS satis prudenter sexum debiliorem
 15 sinistrae adplicat parti.

826. NISAEAE media diphthongos est.

827. VICISSIM quia reliquerat quidem socios, sed feliciter pete-
 bat Italiam.

828. PERTEMPTANT sollicitant.

20 829. ATTOLLI MALOS id est vela per malorum volubilitatem levare: nam cum navigaret iam, non dubium quod olim erexerant arbores.

9 hic autem Phoreus . . . conversum] exscr. mythogr. I 129 et II 167

Aeneida interpretatus est Servius. videtur dicamus ex iis quae antecedunt perperam repetitum esse. || anthedomus *F* || 1 fuit *om.* *C* || recipisse *FH* || 2 vitam *NLHM*: animam *FC* || herbarum] earum *C* || esu earum in deum mutatus est *MI*: suarum in deum mutatus est *NLH* decerptam herbam (deceptam hebam *F*) gustavit et se praecipitavit in maria et in deum marinum commutatus est *FC* et *Stephanus*. || 3 hic *NM* et *ix ras. l.* *om.* *FC* idi *H* || 4 etiam] et *FC* seniore[m] dicit *om.* *FC* || 5 marini] maris *F* || 6 inus *NH*: inous *C* inos *LM* (evanuit hoc scholium in *F*) || et notandum] adnotandum *H* || patronimicon *CHn* patronimicon *NLM* || 7 idoneo] ideo *C* || 8 di qui . . . agunt] id quo ab foro agunt *C* || dii *M* || 9 fortus *H* || thousae *C* toosae *N* theosae *L* || ut] et *C* 11 atlante *CM* hat lante *L* athlam ter *H* || fuisse *C* || 12 victus et *hab.* *C* ||

eius socii *C* || 14 TENET *NLHM*: TENENT *F* TENAT *C* || 16 NISAEIS *F* NISAEES *C* NISEE *H* || diphthongus *F* diptongus *CLM* diphthongos *N* dyptongus *H* || quae in sinistro fol. 152^b margine scripta erant scholia ad vv. 829 832 sq. 837 sq. 840 843 (ad laside) 844 sq. (ad Pone caput) 847 849 (ad Iubes) 850 (ad Aenean credam) 855 evanuerunt in *F*, cum *Bernensi* 167 (= *G*) conlata sunt || 17 relinque-

ret *I.* (corr. *l*) || petabat *NLH* petbat *M* (c *superscr. m. pr.*) || 20 MANVS *H* uoluitatem *C* (corr. *m. pr.*) uelubilitotem *H* || 21 cum *om.* *H* || auigaret *G* iam *om.* *GC* || non dubium est quia *C* || erexerat *CL*

830. FECERE PEDEM *id est* podiam, *hoc est* funem, quo tenditur velum. SINISTROS NVNC DEXTROS pro aurae mutabilitate.

832. CORNUA antemnarum extremitates. SVA FLAMINA prospera, a puppi venientia.

833. PRINCEPS ANTE OMNIS unum *verbum* vacat. 5

835. MEDIAM CAELI METAM perite locutus est: nam medium caelum meta est ἀναβιβάζοντος circuli, qui medius est inter ortum et occasum. a medio autem caelo et finitur ortus, et occasus incipit siderum. alter est ὀρίζοντος, qui segregat aspectum huius caeli ab alio invisibili nobis. 10

837. SVB REMIS FVSI PER D. S. N. id est requierant paululum, sic remos tenentes.

838. LEVIS vel adventu vel discessu: nam levis in utroque est.

839. DISPVLIT VMBRAS nam semper deos ambit nimbus.

840. TE PALINVRE PETENS factiose adgrediens, adpetens. *et* 15 *sciendum in maius celebrari Palinuri mortem more poetico, quem dormientem in undas cecidisse constat † missum.* SOMNIA soporem. bene autem discernit ista Vergilius, ut ‘Somnum’ ipsum deum dicat, ‘somnia’ quod dormimus, ‘insomnia’ quod videmus in somnis, ut <VI 896> sed falsa ad caelum mittunt insomnia manes. 20

843. IASIDE fili Iasi. FERVNT IPSA AEQVORA CLASSEM id est et aestu et aura nostris utimur.

844. AEQVATAE SPIRANT AVRAE prosperae, ut <IV 587> aequatis classem procedere velis.

845. PONE CAPVT bene particulatim ad id venit, quod aperte 25

3 ‘Cornua’ antemnarum extremitates] cf. Isid. or. XIX 2, 7 || 17 bene autem e. q. s.] cf. Isid. diff. verb. 542

* 1 id est *hab. C* || podiam *libri*, podium *Salmasius exercit. Plin. p. 400. fort. πόδα. possis et propedem. cf. Isid. or. XIX 4, 3* || funem *om. H* || quo] *po H* 2 velum] quod Graeci πόδα vocant ut est apud Pindarum et Aristophanem *add. D* || 3 antemnarum *ex* antemnarum *C* antemnarum *N* antemnarum *ex* autemnarum *M* || extremitatem *N L H* || 5 vacat] cacat *G*, quae figura ἐκ παραλλήλων dicitur cum unum ad alterius expositionem venit *add. D* || 6 *scholium ad v. 835 hodie legi non potest in F* || 7 ἀναβιβάζοντος] *om. C* anabibanzontis *N L H* anabibazontis *M*. id est ascendentis *add. Fabricius* || 8 occasus *L n*. siderum *vulgo additur* || a medio . . . ortus *om. N* a medio . . . et occasus *om. L H* (a medio enim caelo et ortus et occasus finitur *supr. vers. l* || autem] enim *M* || 9 altior *Schoellius* || ὀρίζοντος] *om. C*, orizontis *L H M* || 11 requierunt *C* 13 auentu *G* aduentum *H* || discesu *C* discessum *H* || in utroque levis *G C* leuius *H* || 15 et sciendum . . . missum *hab. C*, ediderunt *Stephanus et Fabricius* 17 in undas cecidisse constat missum *G C* in undas constat missum *Stephanus et Daniel* cecidisse in undas satis constat *Fabricius*. constat, ut *Miseni Schoellius. fort. i. u. c. e.*, non inmersum a Somno. *cf. A. VI 348* || sopor *G C* || 19 somnium] somnum *G* || quo dormimus *G C* || somniis *N H*. sed *add. L M* *if. add. H* || 21 iasi filius *G* iasi fili *C* || iasii *M L* || 22 nostra *C* || 24 procedere] componere *C*

dictum refutaretur. LABORIS ex intuendis sideribus. PAVLISPER
hoc est paululum, dum tu quiescis.

847. VIX ATTOLLENS LVMINA aut a sideribus removens, aut certe
numinis praesentia praegravatus: quod est melius: nam et sequens
5 eius oratio turbata est, quod et semiplenae indicant elocutiones.

848. VULTVM mutabilitatem, *quae fit* pro qualitate ventorum.

849. IVBES vis, ut <II 3> infandum regina iubet renovare
dolorem. MENE HVIC CONFIDERE MONSTRO? subaudis 'vis', 'iubes'.

850. AENEAN CREDAM QUID ENIM per contrarium *dicit*: cur
10 Aeneam non committam caelo et auris fallacibus, qui sum totiens
serenitatis fraude deceptus? 'quid enim' quid ni? cur non?

851. FRAUDE SERENI serenitatis: ut <II 427> et servantis-
simus aequi. *alii legunt 'deceptus fraude caeli sereni.'*

855. VIQVE SOPORATVM STYGIA morte plenum. VTRAQVE
15 TEMPORA pro 'utrumque tempus'.

856. CVNCTANTI quasi reluctanti. NATANTIA errantia somni
vicinitate.

858. CVM PVPPIS PARTE prooeconomia: ut triduo natare potuerit.

862. CVRRIT ITER ut Cicero ite viam, redite viam. TVTVM
20 praesidio Neptuni.

864. SIRENXVM Sirenes secundum fabulam tres, parte virgines
fuerunt, parte volucres, Acheloi fluminis et Calliopes musae filiae.
harum una voce, altera tibiis, alia lyra canebat: et primo iuxta
Pelorum, post in Capreis *insulis* habitaverunt, quae inlectos suo

6 'Vultum' mutabilitatem] cf. Isid. diff. verb. 589 || 19 Cicero] pro Mur.
XII 26 || 21 Sirenes e. q. s.] exscr. mythogr. I 42. III 11, 9. Isid. or. XI 3, 30 sq.
cf. mythogr. II 101

1 refutaretur] reputaretur G reueretur C || 2 hoc est hab. C || quiescis]
quiescit F descis H || 3 ATTOLLENS GNH || a om. G || 4 grauatus C pergraua-
tus L || 5 ratio L || quod et] quem G quam C || semiplenē G semiplaene C
semiplene H || 6 quae fit hab. C, ediderunt Stephanus et Fabricius || pro] per C
qualitatem CH || 8 subaudis om. H || 9 QUID ENIM om. Lion || dicit hab. C
10 non om. G || totiens L || 11 ni cur non om. H || 13 alii . . . sereni hab. CM,
ediderunt Stephanus et Fabricius || 14 scholia ad Vtraque tempora, Natantia,
Cum puppis parte, Tutum, Sirenum, Nocturnis rexit in undis, Casu amici,
Pelago confise, Ignota in dextro fol. 153^a margine scripta exanuerunt in F
15 pro] per HM || utroque tempore C || 18 potuerit ex potuerat N potuerat
H || ad v. 856 is qui tironianis notis usus est in marg. Turonensis haec
adscriptit: prooeconomia id est praedispensatio cum dicit eum cum guber-
naculo proiectum fuisse in mari (leg. mare). ignoraretur enim quomodo per
tres dies in mari uiuere potuerit nisi praemissum esset eum gubernaculum
secum traxisse cui natando incumbat vel etiam aliquando in eo sedens re-
pausabat. his similia sunt quae vulgo post potuerit eduntur nam nisi cui ad-
haereret (adhaeserit Lion) natans per mare, effugere non potuisset pelagus.
21 tris C || 22 acheloi CM: acelo N acelo LH || 24 capreis CM mythogr. I:
caphereis NLH capharcis mythogr. III || insulis hab. CM insula Masvicius
intellectus H

cantu in naufragia deducebant. secundum veritatem meretrices fuerunt, quae transeuntes quoniam deducebant ad egestatem, his fictae sunt inferre naufragia. has Vlixes contemnendo deduxit ad mortem. 'Sirenum' autem genitivus *pluralis* est veniens ab 'hac Sirene'.

866. TVM RAVCA ac si diceret, antehac delectabili voce resonabant, tunc fluctibus solis. et bene imitatus est maris stridorem 'sale saxa sonabant'.

867. AMISSO FLVITANTEM E. M. naturale enim est ut fluctuet navis sine gubernatore.

868. NOCTVRNIS REXIT IN VNDIS dat ei hoc et in decimo <218>, ut ipse sedens clavumque regit velisque ministrat.

869. MVLTA GEMENS nomen pro adverbio: *hoc est multum et satis gemens.* CASV AMICI propter ruinam adlusit ad nomen.

870. PELAGO CONFISE hoc est quod supra Palinurus excusat.

871. NVDVVS inseputus, *mortuus: ut et freta destituent nudos in litore pisces. singula autem legenda sunt, ut ad dolorem gradus fiant.* IGNOTA peregrina, ante non visa: nam in sexto <358> dicturus est paulatim adnabam terrae, iam tuta tenebam. sciendum sane Tuccam et Varium hunc finem quinti esse voluisse: 20 nam a Vergilio duo versus sequentes huic iuncti fuerunt: unde in non nullis antiquis codicibus sexti initium est obvertunt pelago proras, tum dente tenaci.

16 et freta] buc. I 60

1 cantu in] cantui C || deducebant] tenebant C || 2 quae] quia C || quoniam] quos C || 3 contemnendo NM || deduxit] coegit C || 4 hac] a N ha II ac n || 6 ante huc F || uocē H || 7 fletibus M || 11 dat ei] ratem in C || 12 ut] et L || 13 multum . . . gemens hab. C, pro multum . . . gemens M || 14 propter . . . nomen] adlusit propter ruinam dicens casum C || 16 mortuus . . . pisces hab. C, moriturus in lac. add. m || 17 singula . . . fiant non edidit Daniel. gradus scripsi pro gratus. Cassellanus pro his post Ignota haec praebet singula autem legend ut ad dolorem moueant mentes audientium || 18 ante non visa om. II || 19 dictus L, corr. l || iam tuta tenebam C iam t. tenebam LHM iamque arva tenebam vulgo || 20 narum CNM uarrum L uaram H || hunc] bunt II || fine L || quinti esse in ras. l || quinti] v CHn 11 N v M || 21 a] in C || duos LHM || 23 tunc NLH || P. VIRGILII MARONIS COMMENTORVM AENEIDIS LIBER V EXPLICIT C EXPLICIT LIBER .V. INCIPIT LIBER .VI. M

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Critico ad duos priores Aeneidis libros commentario satis multa addenda sunt. nam ex quo prior huius voluminis fasciculus foras datus est et oblata occasione viri quidam docti Servii verba a librariis corrupta emendaverunt et Franciscus Pauly scholasticum libellum (Graz 1879) edidit qui totus ad primi et secundi libri commentarios corrigendos pertinet. gratias ago viro doctissimo quod rogatus a me permisit, ut e coniecturis illo libello comprehensis hoc loco eas commemorarem quibus emendatio scholiorum expedita esse videretur. quod ex eis quae olim viri docti ad emendandos commentarios invenerunt haud pauca non sunt a me suis locis prolata aegre fero: veluti Car. Andr. Dukerī in primum Aeneidis librum adnotationes, quas Burmannus vol. I p. LXXVII sqq. post indices notarum in Vergilio edidit, nuper forte fortuna me invenisse fateor.

Serviani commentarii codicibus praef. p. LXXVII sqq. descriptis addo Budapestinensem 199 saec. XI, qui Vergilii carmina cum Servii scholiis continet. in primum et secundum Aeneidis librum commentarios cum eo contulit Ernestus Finàcry, qui quae exscripsit Hageno misit. codicem eius generis esse cuius e meis libris *BM* sunt is qui eum contulit ipse cognovit.

p. 7, 18 *cf. Serv. comm. in Don. p. 415, 37 sqq. K.*

p. 10, 1 quod et superiorem partem significat ut maia *e. q. s. Cassellanus.*

p. 12, 7 quoniam a diis ortos esse recognoscebant *Putschium (ad Sall. Cat. 6) coniecisse refert Dukerus, qui ipse negativam particulam inserendam esse censet. quoniam nullis aliis ortos A. R. litt. Centralbl. 1879 p. 1060.*

p. 12, 15 si iam tum erant Latini *Pauly.*

p. 14, 23 has musas Siculus Epicharmus multas sed *ὁμορούσας* dicit *Dukerus.*

p. 17, 18 *adnot. crit. porro in Danielis appendice e Fuldensi Scioppius, qui haud scio an ea voce usus sit, ut scholiorum ad v. 13 in Fuldensi adscriptorum qui esset ordo significaret.*

p. 22 *adnot. crit. lin. 15 concelebraverunt pro consecraverunt Dukerus.*

p. 23, 13 *adnot. crit. de Cassellani additamento cf. ad Aen. IV 198.*

p. 23, 15 *lege GANYMEDIS.*

p. 24, 6 *Theodotii qui hoc loco nominatur nuper mihi in mentem venit cum legerem Theodolontium quendam inter auctores Pauli Perusini fuisse cuius commentariis Boccacius in libro de deorum genealogia usus est.*

p. 24, 25 *distingue causa: nam alibi . . . Achillis: ut Sallustius e. q. s.*

p. 25, 5 *adnot. crit. praeter Lachmannum commemorandus erat Bernaysius mus. Rhen. VI p. 479.*

p. 30, 10 antiqui non Iovis solius putaverunt *Dukerus.*

p. 32, 15 *distingue Iuno, hoc est aër, subiectus e. q. s.*

p. 33, 2 aut honores redduntur *Cuperus observ. II 1, probavit Dukerus.*

p. 36, 9 profundum potest et ad maria et ad terras referri *Dukerus.*

p. 37, 17 *aut ut possit praestare qui petitur secludenda, aut id est post petitur inserendum esse censet Pauly.*

- p. 38, 26 dedisset. sed cum Tyrrenus *Pauly*.
- p. 39, 21 *adnot. crit. Dresdensis scriptura hoc modo proferenda erat vic-*
TOSQVE PENATES DE TIMEAT Aeolus penates laedere tacite e. q. s.
- p. 39, 25 et iam tu eis *Pauly*.
- p. 40, 1 ordo est inversus; ante enim *Pauly*.
- p. 40, 16 *distingue* cogitur aër, ex nubibus e. q. s.
- p. 41 *adnot. crit. lin. 6 Statii verba sunt Ach. I 101.*
- p. 41, 19 dicendo enim 'conubio' nuptam ostendit legitimum *vel* nuptam ostendit legitimam *Pauly*.
- p. 45, 5 quod quando appellativum est turbo turbinis facit *Pauly*.
- p. 48, 1 *cf. Scriv. comm. in Don. p. 411, 1 sqq. K.*
- p. 48, 8 *cf. Aesch. Prom. 960 Herm.*
- p. 49, 4 *lege* Deipyles. *ceterum ad v. 471 in margine Fabriciani exemplaris haec Daniel adscripsit* TYDIDES Tydides Diomedes Tydei et Deipsedes Adrasti filiae filius qui post captum Ilium ad Italiam venit quod plenius in undecimo libro habes. Eo tempore statua cum in templo Apollinis Delfici staret ui quadam diuina ad Corcyram migravit et cum hostes oppugnatum Corcyram nenissent uisa est muros Corcyreorum defendere, nam eius cōmunit aom̄ hostibus fugatis Coreyra bello excepta est.
- p. 52, 3 *vel* modo propter tempestatem, non ut quidam tradunt *vel* modo p. t. *vel* ut q. t. tranquillo mari. sed quemadmodum e. q. s. *Dukerus*.
- p. 52, 17 latentem *Dukerus*.
- p. 52, 18 *sqq. ad v. 117 Daniel in marg. exempl. Fabric. adscripsit: post* hiemem (*lin. 19*) *add. unde (inde Scioppius) et torquet iacit dicimus, post fert (lin. 21) add. ut.*
- p. 52, 24 *cf. Pomp. comm. p. 310, 10 K.*
- p. 54, 17 mare vertice periculosum *Pauly*.
- p. 57, 13 ab imo vado *Pauly*.
- p. 61, 1 gloriosissimi *Dukerus et Pauly*.
- p. 63, 8 INVERSO; 14 AC VELVTI MAGNO IN POPVLO C. S. C. E. tempestatem populi motum comparat, ut Tullius populo tempestatem; 22 ait in VI de re publica *vel* ait VI de re publica *Pauly*.
- p. 67, 10 regiae *Dukerus*.
- p. 72 *adnot. crit. lin. 2 lege* torrere.
- p. 78, 4 graviorum; 11 nam modo rabiam *Pauly*.
- p. 89, 13 *sqq. cf. Cornif. rhet. ad C. Her. I 8, 13 et Cic. de inv. I 19, 27.*
- p. 89, 27 utrum fatis bonis an praesentibus *Kuicala Vergil-Stud. I p. 95 Ann.*
- p. 90, 9 Helicaone et Polybo *Dukerus. cf. Il. III 123 et XI 59.*
- p. 90, 11 acceperat ut eo loco conderet *Pauly*.
- p. 91, 4 Phthiae *Dukerus*.
- p. 92, 26 *sqq. cf. Messala Corv. de Aug. prog. XI (p. 340 ed. Bip.).*
- p. 93, 17 quia eas non perisse *Dukerus*.
- p. 98, 19 L. Caesar *Iordanus Herm. III p. 418.*
- p. 98, 20 *λοβόλον Dukerus.*
- p. 98, 30 sic autem . . . inveniuntur CCCXL] *cf. Ungerus mus. Rhén. vol. 35 p. 29 sq.*
- p. 100, 24 impersonali *Pauly*.
- p. 101, 8 dant et appellant *Dukerus, dat et appellat Pauly.*
- p. 102, 11 *sqq. cf. Solinus I 1 sqq.*
- p. 102, 14 appellatam. alii dicunt *Pauly*.
- p. 102, 20 sumpsisse pro suasisse *Dukerus*.
- p. 102, 21 *adnot. crit. lege* fortasse 'filii filium Romulum'. *ceterum idem proposuit Dukerus.*

- p. 103, 5 ἀγίολος; 24 Lavinio enim et Albae finem statuit: Lavinio triennium, Albae trecentos: Romanis tribuit aeternitatem *Dukerus*.
- p. 104, 22 unumquodque *Dukerus*.
- p. 105 adnot. crit. lin. 2 post Achium adde XI 266.
- p. 106, 13 lege Philippiiς <II 43, 110>.
- p. 107, 16 ipsa enim . . . datur intellegi post invocantur (lin. 14) collocanda esse censet *Pauly*.
- p. 107 adnot. crit. lin. extr. pro nolunt lege nolunt.
- p. 109, 14 exeuntibus pro euntibus *Pauly*.
- p. 111, 19 hinc ergo decus apicis quod insigne flaminum fuit *Georgius Wissowa sentent. contro. XI*.
- p. 115, 4 Haemimontanorum *Dukerus*.
- p. 115, 7 est post facta secludit, 9 equites sua celeritate coniecit *Pauly*.
- p. 116, 13 sqq. cf. *Pomp. comm. p. 251, 23 K*.
- p. 116, 22 distingue hic 'maculosae' demonstrandi est. sane Lyncus e. q. s. ceterum cf. *Hygin. fab. 259*.
- p. 118, 23 aut 'tandem doceas' quod vix hucusque cognoscere contigit. aut 'quo tandem', et expletiva particula est *Pauly*.
- p. 119 adnot. crit. lin. 6 lege 'collisio BM'.
- p. 121, 4 lege Mettes. cf. *Meltzer Gesch. der Karth. p. 463*.
- p. 121 adnot. crit. lin. 9 lege 'carta Laur. LH Bern. 172 cartha CM'.
- p. 125 loc. sim. lin. 2 lege cf. *Isid. orig. I 43, 3 sqq.*
- p. 128, 2 fit ita *Pauly*.
- p. 129, 7 debuit Servius scribere in secundo humanarum. cf. *Gruppe die Ueberlief. der Bruchst. von Varros antiquit. rer. hum. p. 6*.
- p. 137, 15 templum *Pauly*.
- p. 140, 16 legitur apud quosdam, a Bruto eis qui se in eiciendis regibus iuvisent lectis in consilium ordinem senatum appellatum *Pauly*; 19 in consilium senatus a Romulo separatos *Dukerus*; 20 qui post a Servio Tullio e plebe allecti sunt. alii senatum a senectute hominum qui ibi (vel in illo) erant *Pauly*.
- p. 140 adnot. crit. lin. 14 lege 20 pro 22; lin. 15 lege 21 pro 22.
- p. 141, 5 lege e Dukeri coniectura aut quia ita Graecis.
- p. 141, 27 distingue turbam. aut florentia, nec enim de flore erant facta: floream coronam dicimus.
- p. 145, 21 ita e templis; 23 erant enim; p. 146, 2 alibi ubi et communia vel omnia communia agi possent *Pauly*. fortasse alibi omnia publica ibi agi posse. cf. *ad Aen. IV 200*.
- p. 146, 21 χαλκόπεδον *Pauly*.
- p. 149, 13 ἀνθρώπινα *Duebnerus Zeitschr. f. Alterthumsw. I p. 1226*.
- p. 151, 27 cf. *Plaut. Pseud. 545 Fl. Asin. 575 Fl.*
- p. 159, 2 moribus patris autem ad didonis e. q. s. exhibet *Cassellanus*, in cuius archetypo *Duebnerus l. l. haec fuisse coniecit moribus patriis*. 'viris' autem ad Didonis e. q. s. ego edere debui moribus patriis. quod autem dixit 'viris' ad Didonis e. q. s.
- p. 162, 24 altera quae est Italia cum *Hamburgensi Pauly*.
- p. 164, 4 plures a Tarente Tacnari nepote de Satura Minois regis Cretensium filia e *Probi ad georg. II 176 scholio O. Iahn mus. Rhen. VI p. 478*. idem post filia non nulla intercidisse statuit quibus scholiasten narrasse suspicatur Italiam Tarentis filiam fuisse et ex ea regionem nominatam esse. post dictam autem aiunt supplet.
- p. 164, 15 lingua ita *Pauly*.
- p. 166, 4 per syncopen quae fit quotiens *Pauly*.
- p. 167, 12 nam si 'fuit' dixisset fiduciam non habuisse videretur *Dukerus*.

- p. 170, 17 a 'fervere' *Pauly*, 19 Sicanos se nominasse *Dukerus*.
 p. 172, 17 *cf. Hygin. fab. 258 et comm. Luc. I 544*.
 p. 173, 3 *sqq. cf. Hygin. fab. 260*.
 p. 177, 7 si non . . . conceditur *vel* contingit conspiciere *Pauly*, si non . . .
 contigit conspiciere *A. R. l. l.*
 p. 178, 14 serva me obsecro. NEC QUICQUID VBIQUE EST ab utroque impos-
 sibilitatem *scil. 'dicit' Dukerus*.
 p. 181 *adnot. crit. lin. 3 ante sed] adde 5*.
 p. 181, 26 *e G. Vossii ad Vell. Pat. I 1 coniect. lege vel eius et fratris filium*.
 p. 182, 12 sed de hac re . . . continet *post* praestitum (*lin. 10*) *collo-*
cat Pauly.
 p. 182, 15 *cf. Isid. or. IX 2, 74*.
 p. 184, 21 ut si *Dukerus*.
 p. 185, 18 ab antiquo . . . *Belo Stat. Theb. VI 61*.
 p. 187, 20 solverat, ut nota omnibus fabula traditum est *e. q. s. Pauly*.
 p. 191, 24 *pro cerealea lege cerealia*.
 p. 194, 8 *post* ut supra *adde I 223*.
 p. 194, 12 sed est *Pauly*.
 p. 195, 13 *distingue* supra, item
 p. 206, 18 id est quae ipsi scite modulatus est Atlas. hic *e. q. s. Pauly*.
 p. 208, 3 haec autem ursae ut fabulae, 19 sed et de pluribus *Pauly*.
 p. 209, 14 sub pro circa *post* supra *add. Thomasius essai p. 172*.
 p. 210, 5 hoc ait in Troianorum favorem *Pauly*.
 p. 213, 20 Asinius *secludit Bergkiius Zeitschr. f. Alterthumsw. 1845 p.*
 119 *sq.*
 p. 214, 21 odi novi memini similia *Pauly*.
 p. 216, 21 *cf. Isid. or. XIV 8, 38*.
 p. 221, 21 *sqq. cf. Pomp. comm. p. 268, 8 K.*
 p. 223, 6 vidit, iterum fugisse dicitur *Pauly*.
 p. 229, 18 sane [*quodcumque fuerit*] vetusta *Pauly*.
 p. 236, 2 et ut eos ostendat; 5 Troianos laudando sibi favorem conciliat;
 si enim . . . probatur *Pauly*.
 p. 241, 12 tempore modo materia *Pauly*.
 p. 242, 7 hinc est aequitas et aequum *secl. Pauly*.
 p. 254, 10 iusta ita *pro* ista *Pauly*.
 p. 255, 9 quorum lapsu fluctus movebantur, quia ante ait *Pauly*.
 p. 256, 20 tristes senectas sunt *georg. III 67*.
 p. 263, 15 *cf. Aur. Vict. or. gent. Rom. cap. 1 extr.*
 p. 266, 6 comptus *pro* tonsura *Pauly*.
 p. 267 *adnot. crit. lin. 9 lege utile*.
 p. 268, 24 adeunt magistratum *conieci quaeest. Serv. p. 69*.
 p. 269, 25 sonitu ita interruptus *e. q. s. Pauly*.
 p. 271, 1 bene 'proximus'; nam primam *e. q. s. Pauly*.
 p. 271, 18 in tectō quid sibi velit intellegi posse *negat Pauly et infectum*
proponit. ut cf. v. 302 'excitior somno et summi fastigia tecti ascensu
supero'.
 p. 272, 22 ideo addidit alterum id est arcis. et est 'arcis' *e. q. s. Pauly*
 p. 280, 25 ANGVEM cum *Servii sit rectis litteris erat imprimendum*.
 p. 283, 1 totius temporis *Pauly. fortasse tempus recte omittunt PC.*
 p. 284, 17 lege MORITVRVS.
 p. 288, 9 *cf. Cled. ars p. 47, 7 et Pomp. comm. p. 192, 30 K.*
 p. 289, 4 verbum iuris, ut actus, haustus *Pauly*.
 p. 289 *adnot. crit. ad v. 456 verba notandum . . . sequentium Bur-*
manni sunt.

- p. 295, 22 aut novas . . . adfinitatis et 25 est autem . . . repetitio, quae ipsa Pauly post miseratione (lin. 12) collocanda esse putat, Fabricius edidit.
- p. 297, 3 alii dicunt quod . . . captus, sed ad . . . tractus occisusque sit iuxta c. q. s. Pauly.
- p. 298, 25 nec multo post in locum eius arbor lauri nata Pauly.
- p. 298 adnot. crit. lin. 11 lege versa pro versam.
- p. 304, 11 quom Sertorio neque erumpere tam levi copia in animo esset Pauly.
- p. 311, 3 quod vel quare pro quia Pauly.
- p. 311, 9 vel tum vero . . . saevientes edidit Fabricius.
- p. 312, 14 cf. Aur. Vict. or. gent. Rom. cap. 9.
- p. 317, 23 ideo et quicquid di mittunt oritur vel ideo et quod di mittunt munus Pauly.
- p. 318, 2 cf. schol. Veron. ad Aen. IV 158.
- p. 320, 17 significantiora Burmannus.
- p. 327, 27 scholium ad AVSVS edidit Fabricius.
- p. 331, 17 hoc est autem . . . agnovit edidit Fabricius.
- p. 332, 4 lege est pro et.
- p. 335, 7 ab hac populos dimidios olim conieceram.
- p. 336, 1 lege LACRIMANS.
- p. 336, 19 set Varro A. R. l. l.
- p. 347, 5 adnot. crit. quod ex Turonensi adscriptum est conferatur cum Servianis ad Aen. II 15.
- p. 351, 7 distingue Doridi, gratissima.
- p. 354, 1 cf. Aur. Vict. or. gent. Rom. cap. 9.
- p. 356 adnot. crit. lin. 16 lege sit pro est.
- p. 369, 1 Luae pro Lunae Deecke etrusk. Forsch. IV p. 51.
- p. 374, 10 commemorandum erat Servianum ad DICTAEA scholium in Floriacensi deesse.
- p. 383, 23 sqq. cf. Isid. or. XVII 7, 67.
- p. 387 adnot. crit. lin. 1 ante hesas adde || 3.
- p. 396, 5 lege 307.
- p. 415, 10 lege Nautiorum. cf. ad Aen. V 704.
- p. 416, 12 distingue olim: praesentis, ut: quamquam fortasse praesens, ut scribendum est.
- p. 418, 11 cf. Isid. or. XIII 18, 5.
- p. 420, 23 lege ut <I 453> namque.
- p. 424, 7 notandum pro nothum A. R. l. l.
- p. 425, 23 lege ἀναλόουθου.
- p. 428, 14 cf. Aur. Vict. or. gent. Rom. cap. XVIII.
- p. 434 adnot. crit. lin. 15 lege armenta.
- p. 436, 9 lege iuvenum, 11 fortasse filias.
- p. 451, 14 distingue amatus ab Apolline, vel ut alii, a Silvano. qui cum c. q. s.
- p. 452, 14 cf. Prisc. XV, 2 (II p. 61, 20 H.)
- p. 454, 14 undosum vero, quod usque illuc vertigo aestuantis Charybdis dicitur pervenire Georgius Wissowa sentent. contror. XII.
- p. 499 adnot. crit. lin. 7 post adnot. 3 adde: et factum est F.
- p. 506 adnot. crit. lin. 8 lege T pro F.
- p. 522 adnot. crit. lin. 10 post aula adde T.
- p. 526, 22 bonis pro novis Ribbeckius prol. p. 189.
- p. 530, 30 cum pro ut, quod cum Floriacensi edita exemplaria praebent, Marquardt Handb. VII p. 49 adn. 5.
- p. 553, 10 victum diversum diversis Kričala neue Beitr. p. 137.

**PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET**

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
